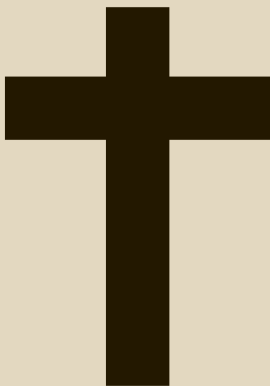

Uumeleembaa Buŋa
Tere Soomongo Gbilia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Borong Language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

Matyuu	1
Maak	102
Luuk	160
Jon	262
Aposol	340
Room	441
1 Korint	492
2 Korint	538
Galesia	572
Efesus	590
Filipai	607
Kolosi	620
1 Tesalonaika	633
2 Tesalonaika	643
1 Timoti	649
2 Timoti	664
Taitus	675
Filemon	682
Hibruu	685
Jeims	723
1 Piito	736
2 Piito	751
1 Jon	761
2 Jon	773
3 Jon	775
Juuda	777
Aisisaan	782

Matyuu Oligaa Buᅇa Matyuunonᅇ ooro. Jeᅇ-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonᅇ kalenᅇ. Qata monᅇ Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonᅇ ii menᅇ laligoro Jiisasnonᅇ kanᅇ oono uuta meleema gowoko 12 yonᅇoo batugianonᅇ laligoro.

Oligaa Buᅇa koi Jiisaswaa kania iyaᅇaa kanagesouruta Juuda yonᅇoojonᅇ jeᅇ asarinᅇ onᅇomambaajonᅇ ama ooro. Qaa kota waᅇa ii kokaenᅇ, “Jiisas Kraistnonᅇ Hamoqeᅇe Tonana ano Kinᅇ Poᅇnana kolooja.” Juuda ejemba yonᅇoojonᅇ qaa ii mende sokono uugianonᅇ boliro amamaagi. Kawaajonᅇ Matyuunonᅇ Jiisas gawonᅇaa kania ii asuganonᅇ jeᅇ asarinᅇ tororo kuma onᅇono. Soomonᅇgo Walaganonᅇ hamoqeᅇewaa soomonᅇgo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaajonᅇ ama asuganonᅇ asuginᅇ qebulugonᅇ honᅇawo koloodabororo. Hamoqeᅇe Toya ii Hibruu qaanonᅇ Mesaia ano Griik qaanonᅇ Kraist.

Jiisasnonᅇ uuwaa gawonᅇ bakaya karoonᅇ menᅇ laligoro: Iinonᅇ Oligaa Buᅇa ejemba kuma onᅇoma uugia iikanonᅇ kuunᅇ omejiilanᅇ konjoma onᅇoma jigia menᅇ qeaᅇonᅇ laligoro. Kaenᅇ menᅇ keno anᅇoleto kolooro laligonᅇ maripoonᅇ gerenonᅇ uma komuro ronᅇ konᅇgi mombo waaro. Iikanonᅇ Anutuwaa bentotonᅇaa kania qendeema nonono. Kaenᅇ ano anana letoma Anutuwaa meraboraanaᅇ koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaanonᅇ qaaya waᅇa 5 ii kokaenᅇ: 1) Bonᅇ 5-7, 2) Bonᅇ 10, 3) Bonᅇ 13, 4) Bonᅇ 18 ano 5) Bonᅇ 24-25

Buk kokawaa bakaya waᅇa 7 ii kokaenᅇ:

Jiisaswaa ambosakonᅇuruta ano kolokolooya 1.1–2.23

Jon Oomulu ejanonᅇ uuwaa gawonᅇ mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanonᅇ anᅇgobato menᅇ muro 3.13–4.11

Jiisasnonᅇ Galili uutanonᅇ qenjaaro gawonᅇ mero 4.12–18.35

Jiisasnonᅇ Galili mesaonᅇ Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonᅇ komuro 21.1–27.66

Koomunonᅇga waama laligonᅇ Siwenonᅇ uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa arenᅇgia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa arenᅇgia ii kokaenᅇ: Aabrahambaa gbili monᅇ Deiwid. Deiwidwaa gbili monᅇ Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunᅇuruta.

³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemunᅇgara Taamar.

Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram. ⁴ Ramba meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ⁵ Salmombaa meria Boaz, nemuṅa kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemuṅa kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kiṅ Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemuṅa wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kiṅ kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta kolooṅ laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboombaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorombaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia. ¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanonṅ Babilon yonononṅ Israel kanageso unṅangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaṅa welenqeqegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaṅa laligonṅ iikanonṅ Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianonṅ Jiisas merota qata Kraist Hamoqeqe Toya jenkejonṅ.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonṅa kanainṅ laligonṅ kougi kiṅ Deiwid kolooroti, isi iyonṅoo jaṅgo arenṅia ii 14. Mombo kiṅ Deiwidwaanonṅa kanainṅ laligonṅ kougi Israel kanageso unṅangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaṅa laligogiti, isi iyonṅoo jaṅgo arenṅia ii kaanagadeenṅ 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaṅa laligogiti, kamban iikanondeenṅ kanainṅ laligonṅ kougi Kraist kolooroti, isi iyonṅoo jaṅgo arenṅia ii kaanagadeenṅ 14.

Jiisas Kraist ii kokaenṅ kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaenṅ: Iwaa nemuṅa Maria ii Joosefwaa buṅaga laligonṅ mende mindirin aonṅ laligori kamban iikanonṅ Unṅa Toroyanonṅ menṅ letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi. ¹⁹ Kaenṅ mokoloogi eja buṅaya Joosef iinonṅ laaligo dindinṅa laligorotiwaa-jonṅ Mariawaa kanianonṅ asuganonṅ asugiro gamuyawo

* **1:11:** 2 Kinṅ 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20   * **1:18:** Luuk 1.27

koloowaatiwaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo areja ano.

²⁰ Kaen romonjon ero Pombaa gajoba monjon gaanon asugin mun kokaen ijoro, "Joosof Deiwidwaa gbili, Unja Toroyanon mono Maria menj letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaajon toroko mende moba. ²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisonogianonga hamo qen onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba." Kaen ijoro.

²² Ponjon gejatootoo eja mon sololoo qaa mon jeroti, iikanon honjowo koloowaatiwaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen, ²³ *"Emba saran jumuna monjon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya." Qa iikawaa kania ii kokaen, "Anutunon ananawo laligoja."

²⁴ Joosofnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajon wama mirianon keni. ²⁵ *Kema laligorito, kaman biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosofnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kamanon Judia prowinswaa taonja mon qata Betlehem kanon kolooro. Koloroti, kaman kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi. ² Kan kokaen qisigi, "Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya menj mepeseewombaajon kajon."

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi. ⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wanja ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi kokaen qisin onono, "Hamoqeqe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?"

⁵ Qisin onono kokaen meleema mugi, "Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ *"Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindinjon kalan koma nonombaa.

Kawaajon onjo Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeqeta mende toontoon koloowaa.’”

⁷ Kaen meleema mugi momakooto eja ii oloj onoono kagi kokaen qisin onono, “Widia ii naa kambanon asugiro kanain iigi?” Iikawaa kania tororo momambaaajon moma kaen qisin onono. ⁸ Iikawaa qaaya moma wasin kokaen jen koton onono, “Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisin mokoloon iikanondeen buju qaa anji noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya men mepeseen mumana.”

⁹ Kinjon kaen injijongon jen koton onono moma kananon kenji. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosin otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano. ¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi. ¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuna Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen mun wayangesogia qengama iikanonga goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaanon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana mongen iyangiaa goman balongianon eleema kenji. Kian.

Herodwaajon asangon Joosef embameria Iijipt kenji.

¹³ Momakooto eja yononon kenji Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monjon asugin mun kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaajon mongama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuna uruama oloj koma Iijipt kantrinon kembu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemanati, iikanon mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaen ijoro waama gomantiina iikanondeen koko mera ano nemuna uruama Iijipt kenji. ¹⁵ *Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Ponjon gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaen jerota eja, “Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo.” Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yononon Juuda goman oloj mesaon kenji Herodnon iikawaa kania iima “Tiligon nonji,” jen irina mamaga soono jenkooto kokaen ano, “Manjaqeqe eja, onjo Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema

* 2:15: Hoos 11.1

mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon koloojuti, ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanajon tororo qisin onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jenkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon qaa mon jerota eji, iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁸ **“Betlehem kosianon gomanon mon qata Rama iikanonga saagujugia mogi qama silama ambureren somata meju.*

Reizel embawaa gbiliuruta yononon gbiliurugia qaonji saaju.

Kawaajon saagi ulunkolen menj onombombaaajon angi uukondunjkondungadeen momakeju.” Kianj.

Iijipt mesaon Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnon Iijipt laligoro kin Herodnon komuro iikanondeen Pombaanon gajoba monnon gaonon asugin mun ²⁰ kokaen ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaaajon embongiti, iyononon mono komudaborogi. Kawaajon mono waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kembu.” ²¹ Kaen ijoro Joosefnon waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kenji.

²² Kananon kema qaa kokaen moro, “Herodwaa meria Arkelausnon manaa kitianon Judia prowins galej koma laligoja.” Kaen moma iikanon kemambaaajon toroko moro. Moma laligoro Anutunon gaonon Galili prowinsnon kembutiwaaajon jen koton muro waama iikanon kenji. ²³ *Galili prowinsnon keuma taon qata Nazaret iikanon laligogi. Kaen laligogi gejatootoo eja yononon Hamoqeqe Toyaaajon qaa jegiti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianj.

3

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanon kan Judia prowinswaa balon qararanjonkonjonon liligon ejemba uugia Bunja qaanon kuun kokaen inijon laligoro, ² **“Siwe Toyanon bentonja ambaatiwaa kambananon mono kan kuuja. Kawaajon mono uugia meleema iikanon keubu.”* ³ **Jombaajon gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen menj ooro,*

“Qele gajoba monnon balon qararanjonkonjonon qama laligoro kema qaa otonja kokaen mobuya,

* **2:18:** Jer 31.15   * **2:23:** Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45   * **3:2:** Mat 4.17;

Maak 1.15   * **3:3:** Ais 40.3

‘Ponjon kawa-oo! Kawaajon mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.’ ”

⁴ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memetaga ano batuyanonj iinkasa oro selianonj memetaga ii somongonj laligoro. Nembaneneya ii naagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁵ Jononj gawonja mero ejemba tuunlelemba yonononj Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj tosaanja kuuya yonoononga iwaanonj horonj kagi. Kaanjadeenj Jordan apu leelee gomanj kuuya rama kengetti, iikanonja kagi. ⁶ Kanj kouma singisonjgogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu menj onono.

⁷ *Menj ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Sadiusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) ejemba tuunlelemba yonononj oomulu menj onombaatiwaaajonj kagi injiima kokaenj injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaa irinanonj mono soono ironja meleema onjomambaaajonj anja. Ii oloj kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injijoro sombugia moma koi kaju? ⁸ Kawaajonj mono onanonj uugia meleembu. Kilenjagia mesaonj uugia meleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu.

⁹ *Uugianonj mondomondo qaa kokaenj jewombaaajonj mende romonjgowu, ‘Nonononj Aabrahambaa gbiliga laligininj Anutunonj mende tiwilaanj nonombaa.’ Kaenj jenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende koloonkeja. Niinonj iikawaajonj kokaenj injijomanja, Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaenj?

¹⁰ *Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaawombaaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagiriononj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja ii jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenjagiasa ironja meleema onjombaa.

¹¹ Niinonj onjo uugia meleembutiwaajonj apu toonjonj mulu menj ononjento, noo gemananonj eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta kolooaatiwaaajonj niinonj iwaanonj kana esuya ilaanj munj gesononj mouma besaamambaaajonj amaamaanja. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onjombaa.

* 3:4: 2 Kinj 1.8   * 3:7: Mat 12.34; 23.33   * 3:9: Jon 8.33   * 3:10: Mat 7.19

¹² Iinonj honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma kosonj korerejgonj gosiwaa. Gosinj wiit kota menj kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirininj kemenj gere tetegoya qaa kanonj jewaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kambanj kanonj Jiisasnonj Galili prowins mesaonj Jordan apu berenjonj Jombaanonj kanj oomulu menj mubaatiwaa-jonj qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jononj qotogonj munj kokaen ijoro, “Giinonj saanonj nii oomulu menj nonagato, giinonj singisonjgo mende ama mono nomaembaajonj noononj kajanj?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnonj kokaen meleeno, “Kambanj kokaamba ii saanonj amba. Kaen anjoti, iikanonj Anutunonj nanamemenj dindinja otaawombaa qaa jeroti, iikawaa honja kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jononj moro sokono uumotoonj ano.

¹⁶ Uumotoonj ama oomulu menj muro tegoro iikanondeen apunonja kouro kokaen asugiro: Sombinonj aantano Jiisasnonj uunj iiro Anutuwaa Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wanjonj kamaanj mero. ¹⁷ *Kamaanj mero Siwenonja aro monj kokaen kolooro, “Iinonj mono neenaa komunjua meranaga koloojiwaaajonj kerana qeangoro iimasiinja mojenj.” Kianj.

Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.

Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13

4

¹ *Kawaa gematanonj Unja Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanjonkjonjonj Kilenjaa Toyanonj angobato menj mubaatiwaaajonj ama keno. ² Kanonj kema gomantiinja asaga 40 Anutuwaaajonj nene sinji laligonj nenewaa komuro. ³ Nenewaa komuro omejiilanj wangia qata angobato Toya iinonj asuginj kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojanj eenj, gii mono esunja qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen ijoroto, Jiisasnonj qaa kokaen meleeno, “Qaago! Buja Terenonj qaa monj kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakejato, Anutuwaa jetanonja qaa kanjeji, ii kuuya tenj koninj iikanonj mono nunuagirotiinj laligowonja’.”

⁵ Kaen ijoro Kilenjaa Toyanonj Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanonj kema jiwowonj jigowaa waarenjonj eu uma

* **3:17:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * **4:1:** Hib 2.18; 4.15 * **4:4:** Dut 8.3

ano nano. ⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwa Meria koloojani een, mono kokanonga lugun emu kemeba. Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’

Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buna Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende angobato men muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon mombo wama baana koriga palonpalon mononon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya gendeema muro. ⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buna qen aon galej koma onomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buna Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoonngo simin kuma mun waeya men mepeseewa.’”

¹¹ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaan mugi. Kian.

*Jiisasnon kanain Galili uutanon uuwaa gawon mero.
Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15*

¹² *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* anggi raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno. ¹³ *Kema prowins iikanon keuma goman Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon kooronon eja. ¹⁴ Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololooro jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁵ *“Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosonian Galili prowinsnon laligojuti,

¹⁶ kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

---

* **4:6:** Ond 91.11-12   * **4:7:** Dut 6.16   * **4:10:** Dut 6.13   * **4:12:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20   * **4:12:** Kin Herodnon emba mon olon mero Jon Oomulu ejanon ii kawaajon jen muro irina soono jero opotoro yononon Jon somongon kapuare mirinon anggi raro.   * **4:13:** Jon 2.12   * **4:15:** Ais 9.1-2

Koomunonj ejemba ii anjonj koma onono pangaman gomanonj laligojuti, iyonoojonj mono gomanj wenjeranj suluwaa.”

17 *Jiisasnonj Kaperneam laligonj kambanj iikanondeen kanainj Buŋa qaa jenj asarinj ejemba uugia kuunj kokaenj jenj laligoro, “Siwe Toyanonj bentotonja ambaatiwaa kambanja mono kanj kuuja. Kawaajonj mono singisonjgo laaligogia mesaonj uugia meleembu.” Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onoono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

18 Kaenj jenj liligonj laligonj Galili apu anjonj goraayanonj metetereenj kema daremunj woi Saimon qata monj Piito ano koga Andruu iriuro. Yorononj sora hooro ejaga laligonj misagara apu anjononj sora horowowaajonj gilinj laligori. 19 Jiisasnonj iriima kokaenj irijoro, “Ejawoi, oro mono nii no-taanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onombao.” 20 Kaenj irijoro iikanondeenj misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni.

21 Jiisasnonj yorowo boronja monj toroqenj kema mombo daremunj woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriuro. Yorononj manjara Zebediwo wanjononj rama misagia meagonj somonjonj laligogi injiima oroono. 22 Kaenj injiima oroono iikanondeenj waama wanjo ano manjara mesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ejemba kuma onoma menj qeangonj onono.

Luuk 6.17-19

23 *Jiisasnonj kema Galili prowins uutanonj kuuya liligonj qamakooli mirigianonj uma bentotombaa Oligaa Bunjaya jenj asarinj uugia kuunj kuma onoma laligoro. Kaenj ama batugianonj ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii menj qeangonj onoma laligoro.

24 Kaenj menj laligoro Jiisaswaa Bunjayanonj seinj Siria kantri uutanonj sokoma tuma keno. Kaenj tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unjuma iwaanonj kagi. Tosianonj ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianonj omeji-ilanonj uugianonj kemero qaamuunj me kokojinjimbo laligogi. Tosianonj tama kamaanj unjuro pipinjo motonj sembenj aonj laligogi. Tosianonj selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanja kaanja yonjononj Jiisaswaanonj kagi menj qeangonj onono.

25 Kaenj ama onono iigitiwaaajonj ejemba kanageso somata yonjononj Jiisaswaa gematanonj otaanj kagi. Tuunjleembe ii Galili prowins ano Ten-Taonj distriknonga kagi. Tuunj tosanonj Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj

* 4:17: Mat 3.2 * 4:23: Mat 9.35; Maak 1.39

tosianonŋa kagi. Tuunŋ tosanonŋ Jordan apu leengenŋa kagi. Kianŋ.

5

Jiisasnonŋ baanjanonŋ nama kuma onono.

¹ Jiisasnonŋ ejemba tuunŋ somata injiima baanjanonŋ uma raro gowokourutanonŋ kouma liligonŋ mugi. ² Liligonŋ mugi kanain ejemba tuunŋa tuunŋa kuma onoma kokaenŋ jero:

Daenŋ yonononŋ simbawonŋawo koloouju?

³ “Daenŋ yonononŋ iyanŋiaaonŋ Anutuwaawaa jaanonŋ ka-maanŋegeta kaanŋa mojuŋti, iyonononŋ Siwewawaa bentotonŋa bunŋa qenŋ aowutiwaajonŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁴ *Daenŋ yonononŋ jinŋenŋ qama saajuti, Anutunonŋ ii ulunŋkolenŋ onombaatiwaajonŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁵ *Daenŋ yonononŋ gumbonjonjonŋ laligonŋkejuti, Anutunonŋ namo koi ii yonoo bunŋa qenŋ onombaatiwaajonŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁶ *Daenŋ yonononŋ Anutuwaawaa jaanonŋ solanjaniwombaajonŋ kaparanŋ koma ii nene ano apuwaa kaanŋa komunŋ qenŋenŋ qenŋ laligojuŋti, Anutunonŋ mono siinŋia ii unuagiwaa. Kawaajonŋ yonononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁷ Daenŋ yonononŋ tosaanŋa kianŋkomunŋ onomakejuŋti, Anutunonŋ ii kianŋkomunŋ onombaatiwaajonŋ iyonononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁸ *Daenŋ yonoo uugianonŋ soraaya koloouji, iyonononŋ saanonŋ Anutu iibuya. Kawaajonŋ iyonononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

⁹ Daenŋ yonononŋ luae qenŋkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwaawaa meraboraanŋa qabuya. Kawaajonŋ iyonononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

¹⁰ *Anutunonŋ qaagia jenŋ tegoro solanjanijutiwaajonŋ sisiwerowero ama onomakejuŋti, iyonononŋ Siwewawaa bentotonŋa bunŋa qenŋ aowuya. Kawaajonŋ iyonononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

¹¹ *Ejembanonŋ onŋ noojonŋ ama uuqeqe qaa tokoronŋkota jenŋ onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianonŋ kuunŋ qolonŋmolonŋonŋkejuti, onononŋ mono simbawonŋawo koloouju.

¹² *Mobu, Anutunonŋ tawagia uuta Siwe gomanonŋ ano ejiwaajonŋ mono otokorianŋ maama korisoro qaganonŋ laligowu. Ii kokaembaajonŋ: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4

* 5:10: 1 Piito 3.14 * 5:11: 1 Piito 4.14 * 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52

sisiwerowero tania kaanjadeen ama ononji ononon iyonoo gemagianon asugin iyonowo ororon laligoju.” Kian.

Ono balombaa sii ano kiwa kaanja koloou.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisanon jero, “Ono balon ejemba yonoo sii tani kolooujuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo ainawo koloonaga? Iikawaa kania mon qaago. Torogon iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaanja giligi kemero ejembanon ii kanagianon riimeme-laawuya.

¹⁴ * “Ono balona balona yonoo kiwa kaanja koloou laligoju. Siti mon baananon uma megii raji, iikanon aasangoyanon ramambaajon amamaankeja. ¹⁵ * Monon kiwa ootirin monjon baatanon mende ambaato, kiwawaa dun rarayanon ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanon rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro asasaga iimakebuya.

¹⁶ * “Kaanjadeen mono onoo asasagagia qendeengi ejemba batugianon asariro iimakebu. Ejembanon nanamemengia awaa iima kawaajon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono ii mepeseen mun laligowuya.” Kian.

Jiisanon Kana qaawaa kania kuma onono.

¹⁷ “Niinon Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii qewagomambaajon ama mende kan laligojen. Iikaen tondu mende romongowu. Niinon qewagomambaajon qaagoto, qaa ii ten kondaborowe iikawaa honanon pondan koloowaatiwaaajon ama kan laligojen. ¹⁸ * Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu, Mooseswaa Kana qaanon tere melaazilin mon me kirifi onooombaa jimbolana motoonggo ii mende totoon aliwaato, qaa kuuya ii wala hongiwawo kolooro Siwe namo yoronon goron qewaota.

¹⁹ “Kawaajon monon Kana qaawaa jenkooto melaada iikawanonga qaa mon kolonani ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonanon keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro qata Somatanana qabuya.

²⁰ “Niinon iikawaa so kokaen injiowe mobu: Onoo nanamemengia solana kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo siligia kaanja ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mamaga mende

* 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33 * 5:16: 1 Piito

2.12 * 5:18: Luuk 16.17

uuguwaati een, onononj mono Siwewaa bentotonj uutanonj mende keubuya.” Kianj.

Yonj kazi ano unugi koomuwaa kania.

21 *Jiisasnonj toroqen jero, “Onononj wala eenanonj qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Ejemba monj mende qegi komuwa,’ ano ‘Mononj kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanonj oonji qaaya jenj tegowuya.’

22 “Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Mononj aliawo angowowo ama irinja soono yonj kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Kaanjadeen mononj alia jejewili qaanonj jenj bolinj ‘Gii nekonja uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonoo jaagianonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Mononj alia qaa saganonj jenj bolinj ‘Gii angonjoragawo koloojan,’ jeji, iinonj mono gere sianonj kemebaatiwaa so koloowaa.

23 “Kawaajonj giinonj mamatewoo nandunga menj kanj alatanonj amambaajonj ana iikanonj qaa kokaananonj momoganonj kounaga: Alagaa uutanonj qaa ero iinonj kazi ama gomambaajonj moja. Qaa kaanja romonjgowagati eenj, 24 kalengga ii mono alata baatanonj ama wala alagaanonj kema iwo qaagara jenj solananih uumotoonj ama iikawaa gematanonj mombo kanj mamatewoo nandunga Anutuwaajonj amba.

25 “Kereganonj seleganonj kuunj qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano komitiwaanonj kema kana somatanonj iikanonj mono kaparanj koma uumotoonj ama qaagara jenj solananiwao. Kaenj mende ambaoti eenj, kereganonj saanonj oronj gono (jas, majistreit) jentee go toyaa jaanonj keuna moma jero opotorowaa borononj kena kapuare mirinonj goombabo. 26 Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Gii iikanonj wantaaga kuuya ambaatiwaa so osinj rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andoboronjgo mono wantaaga menj kamaawaga.” Kianj.

Sero yonjgorowaa kania

27 * “Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Serowilinj mono mende amba.’ 28 Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Mononj serowaa siinj kombombanjaa qaganonj emba uunj iiji, iinonj mono uutanonj iwo serowilinj anja.

29 * “Jaaga dindinganonj singisonjgo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma gilina kemba. Sele kitiga mononj tiwilaaro kaananonj Siwenonj una sokombaato,

* 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17   * 5:27: Eks 20.14; Dut 5.18   * 5:29: Mat 18.9; Maak 9.47

sele busuga jumuna laligona hagogi gere sianon kemen tiwilaawabo. ³⁰ *Boro dindinganon singisonngo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton gilina kamba. Sele kitiga monnon tiwilaaro Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligon gere sianon kemen tiwilaawabo.” Kian.

Loemba mesaon aoaowaa kania

³¹ * “Qaa mon kokaen jegita eja, ‘Monnon embia mesaowaati, iinon mono mesaon aoaowaa papiaya oon embia muba.’ ³² *Kaen jegita ejato, niinon kokaen injowe mobu: Monnon embia olonkalu ano mesaonagato, kania mombaajon embia mesaowaati, iikaana kanon mono embianon olonkalu ambaatiwaaajon kondoon singisongowaa qaayawo koloona. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Qaagia jojopan qaanon mende jen kotiiwu.

³³ * “Qaa mon ii kaanagadeen wala eenanon kokaen injonkegi, ‘Qaagia jojopan qaanon jen kotiiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajon iwoi ambonatiwaa qaaya jojopan qaanon jen somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’

³⁴ * “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Qaagia mono jojopan qaanon mende totoon jen kotiiwu. Siwe ii Anutuwaa jinkaron duna koloojiwaaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Siwe Toyanon saanon irona meleeno qananon ubaa.’

³⁵ * “Namo ii Anutuwaa kaniaa doya koloojiwaaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, namonon saanon qen turun nomba.’ Jerusalem ii Kin Tak-kootoyaa sitia koloojiwaaajon ama qaa koi kaana ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Kin Somata iinon saanon qemasologena irona meleeno qananon ubaa.’ ³⁶ Gii wan juga injana mena taana koloowaatiwaaajon amamaawaga ano wan juga taana mena injana koloowaatiwaaajon amamaawaga. Kawaajon qaa kokaen mende jewa, ‘Qaa hona mende jemanati een, Anutunon saanon wanana juya mundanon qero utegowaa.’ ³⁷ Jojopan qaa mende jewuto, oon-qaawaajon mono ‘Oon!’ jewu ano qaagowaaajon ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindina iikanon

* **5:30:** Mat 18.8; Maak 9.43 * **5:31:** Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * **5:32:**

Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11 * **5:33:** Lew 19.12; Jan 30.2;

Dut 23.21 * **5:34:** Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * **5:35:** Ais 66.1; Ais 48.2

qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenjaa Toyanonj sololoon onono koloowaa.” Kianj.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

38 **“Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Monjonj jaaga qisigowaati, gii mono ironja meleema iwaa jaaya qisigowa. Monjonj jega qemburatiwaati, gii mono ironja meleema iwaa jeta qemburatiwa.’*

39 *“Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Monjonj bologa ama onombaati, ii mono mende qetegon tuarenjenj ama mubu. Kaen qaagoto, urungja dindinja qetaaliwaati eenj, mono urungja lee kaanagadeenj qetaaliwaati-waajonj meleemba. 40 Monjonj ‘Selekopaaga memanja,’ jenj qaanonj goomambaajonj moji eenj, mono mesaonj malekuga qaga kaanagadeenj muna bunja qenj aowa.*

41 *“Kaanagadeenj monjonj gesoya kilomiita motoongowaa so elaan kembagatiwaajonj kuunj gombaati eenj, mono saanonj tenj koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kemba. 42 Monjonj goononj iwoi mombaajonj qisinj gombaati, ii mono muba. Monjonj ‘Iwoi nona kitia era meleemanja,’ jenj qisinj gombaati, ii mono gema mende qenj muba. Kianj.*

Kaziuruga mono uuganonj jopagonj onomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

43 **“Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Ejemba kosogianonj laligonj alaurugia koloojuti, ii jopagonj onomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onoma laligowu.’*

44 *“Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Ono mono kaziurugia jopagonj onoma nama sisiwerowero ama onomakejuti, iyonoojonj mono qama koolinj laligowu. 45 Kaen amakebuti eenj, iikaanja kanonj Mangja Siwe gomanonj laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraanja koloonj laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinonj weenja mende anjonj kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeenj menj asarinj onomakeja ano konj anota ejemba dindinja ano doogoya yonoo nene gawongja kaanagadeenj bedu menkeja.*

46 *“Onononj mono nona gomambaa tania uugunj Anutu-waa kania qendeema aonkebu. Takis tiliqiligiawo megisigia menkejuti, iyonononj alaurugianonj jopagonj ononji ii meleema jopagonj onomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Ono yonoo sili iikayadeenj otaanj aonkebuti eenj, Anutuwaanonj tosa monj mende kolooro iinonj siligiaa tosayaa*

mende oᅇono tawa moᅇ mende buᅇa qeᅇ aowuya. Kawaa-joᅇ mono eᅇemba korebore jopagoᅇ oᅇoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa eᅇembanonᅇ kaanᅇagadeen batugianonᅇ jolonᅇia jeᅇ aonᅇ laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Oᅇo yoᅇoo so alaurugia oᅇoo batugianonᅇa jolonᅇia jeᅇ aonᅇkebuti eeᅇ, iikanonᅇ mono gadokopa eᅇemba kaanᅇa kolooju. Gadokopa eᅇemba yoᅇoo siligia mono uugun awaa soro koloonᅇ laligowu? ⁴⁸ *Oᅇoo Siwe Manᅇianonᅇ akadamu soro kolooji, oᅇononᅇ mono iikawaa so akadamu sorogiawo koloonᅇ laligowu.” Kianᅇ.

6

Memeqemeaᅇ eᅇemba ii kalenᅇ oᅇomakebu.

¹ *Jiisanonᅇ kokaenᅇ kuma oᅇono, “Mono kokaembaajonᅇ galeᅇ meᅇ aonᅇ laligowu: Nanamemeᅇᅇia solanᅇa dindinᅇa ii eᅇembanonᅇ iima oᅇoojonᅇ mogi ubaatiwaaajonᅇ ama mende amakebu. Kaenᅇ amakebuti eeᅇ, oᅇoo Manᅇia Siwenonᅇ laligoji, iinonᅇ mono siligiaa tosaya mende oᅇono tawa mende buᅇa qeᅇ aowuya.

² “Kawaaajonᅇ memeqemeaᅇ eᅇemba kalenᅇ oᅇomanjeᅇ ii qenjaarononᅇ komanᅇ romombo uuᅇ qele ambutiwaaajonᅇ mende amba. Uumeleembaa eᅇemba seleseleya yoᅇononᅇ eᅇembanonᅇ meᅇ biwiinᅇ oᅇombutiwaaajonᅇ moma qamakooli mirinonᅇ ano kana somatanonᅇ kema eᅇemba injiima kaenᅇ amakeju. Niinonᅇ qaa honᅇa toonᅇ moᅇ kokaenᅇ injijowe mobu, Yoᅇononᅇ mono siligiaa tawaya kuuya buᅇa qeᅇ aodaborogi Siwe Toyanonᅇ ii mende toroqewaa.

³ “Giinonᅇ kaenᅇ mende ambato, memeqemeaᅇ eᅇemba kalenᅇ oᅇomanjeᅇ boro dindinᅇanonᅇ nomaenᅇ anji, boro qaniganonᅇ ii mende moba.* ⁴ Kalenᅇa iikanonᅇ aasanᅇoyanonᅇ ero Manᅇanonᅇ nanamemeᅇ aasanᅇoya iimakeji, iinonᅇ mono tawa gombaa.” Kianᅇ.

Qamakooli gawombaa kania kokaenᅇ:

Luuk 11.2-4

⁵ * “Kawaaajonᅇ Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa eᅇemba seleseleya yoᅇoo so mende ambu. Yoᅇononᅇ eᅇembanonᅇ injiibutiwaaajonᅇ moma siinᅇianonᅇ qamakooli mirinonᅇ ano kana sosoononᅇ nama qama koolinᅇkeju. Niinonᅇ qaa honᅇa toonᅇ moᅇ kokaenᅇ injijowe

* **5:48:** Lew 19.2; Dut 18.13   * **6:1:** Mat 23.5   * **6:3:** Boroga qaniganonᅇ ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaenᅇ: Ii mono aasanᅇoyanonᅇ ana komunjua alaganonᅇ kaanᅇagadeenᅇ ii mende moba. Anutunonᅇ sololoonᅇ gono gawonᅇ awaa afaanᅇonᅇ meᅇnjejanᅇ, ii mono geenᅇo duduunᅇkejanᅇ.   * **6:5:** Luuk 18.10-14

mobu, Yoŋononj mono siligiaa tawaya kuuya bunja qen aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

⁶ “Giinonj kaenj mende ambato, Anutuwaa qama kooliman-jen mono geenjaa miri uuta melaanonj uma nagu koma Manja aasangoyanonj laligoji, ii qama koolinj muba. Kaenj ana Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanonj mono uumeleembaa gadokopa ejemba yoŋoo tani kaanja[†] qaa julujulu ii mende jenj laligowu. Yoŋononj qaa je seiseiya jegi Anutunonj iikawaajonj ama geja ama moma onjombaatiwaaajonj romonjonkeju. ⁸ Mono kokaembaajonj yoŋoo so mende koloonj laligowu: Onjo naa iwoiwaajonj amamaanj mozogozoronj anjuti, Manjianonj ii mende qama kooligi waladeenj modaboronkeja. ⁹ Mono kokaenj qama koolinjkebu:

Nonoo Manjana, gii Siwenonj laligojanj. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galej koma nonona bentotongaa honja koloowa.

Goo uusiinga Siwenonj tej komakejuti, ii mono namononj kaanjaadeenj koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananonj nonomba.

¹² Tosia yoŋoononj tosa nonoononj eji, nono ii mesaon onjonjonj eenj, gii mono iikawaa so nonoononj tosa songbama nonomba.

¹³ Anjobatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono anjonj koma nonoma Kilenjaa Toyaa borianongga[‡] metogonj nonomba. (Gii geenjo bentotonj Toya, ku-usunj Toya ano asamararanj Toya ii kambaŋa kambaŋa laligonj kouma laligona ano tetegoya qaa laligonj ubaga. Ii onanonj.)

¹⁴ *Onjo ejemba yoŋoo singisonjgogia mesaowuti eenj, Siwe Manjianonj mono kaanjagadeenj onjo singisonjgogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yoŋoo singisonjgogia mende mesaowuti eenj, Manjianonj mono kaanjagadeenj onjo singisonjgogia mende mesaowaa. Kianj.

Nene singi laaligo ii kokaenj amakebu:

¹⁶ “Nene singi laligowuti, iikanonj mono uumeleembaa ejemba seleseleya kaanja kubosobosole mende ama laligowu. Yoŋononj Anutuwaajonj nene singi laligonjkejuti, ejembanonj ii iibutiwaajonj ama zilinjonj ama jaasewanjianonj saabesaabe koloonkeja. Niinonj qaa honja toonj

[†] **6:7:** Waba kantri yoŋononj Anutu mende moma munj bejsakonjgia morota morota qama koolinj qaa omaya julujulu ii tondu jenj laligoju. [‡] **6:13:** “Bologa Toyaa borianongga metogonj nonomba,” tosanonj qaa ii kokaenj meleenju:

bologanongga metogonj nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26

monj kokaen injowee mobu, Yoŋononj mono siligiaa tawaya kuuya bunja qeŋ aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

¹⁷ “Giinonj kaen mende ambato, Anutuwaajonj nenewaa singi laligonj kanonj mono tononj gbabulunonj me saifenonj jaasewanga songbama wan juga qeŋ laligowa. ¹⁸ Kaen ama nenewaa singi laligona ejembanonj qaagoto, Manja aasangoyanonj laligoji, iinonj ii iibaa. Kaen ana Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa. Kianj.

Iwoi sewanja somata ii mono Siwenonj meŋ kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ * “Moneŋ hina iwoi ii mono namononj en onjombaatiwaajonj mende meŋ kululuuwu. Kaen meŋ kululuugi kanonj dumunjanj gejalolononj ii kitogi kasukerajuju rost (kufeŋ) meŋ boliro kikekakililin yoŋononj miri qosoma uma yongoro meŋkeju.

²⁰ “Namononj qaagoto, Anutuwaa uusiina tenj konji qabunagianonj somariwaatiwaajonj mono kaparanj komakebu. Kaen anji maa suangia qaita monj ii Siwe gomanonj ero gureŋ dumunjanonj ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufeŋ) ii mende meŋ boliwuya. Kikekakililin yoŋononj eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya. ²¹ Iwoiwaajonj akadamyua meŋ mona uji, iikanonj miri mongeŋ ero giinonj mono uuga kaanagadeen iikanonj qokotaan laligowaga. Kianj.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende meŋ boliji eenj, iikanonj mono toon asaridabororo Anutuwaa asasaganonj saanonj uuganonj meŋ asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaga.

²³ “Asaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monjonj jaaga meŋ bolinj asasaga kojanjiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen meŋ ti-iro pangamanj uutanonj umbuqumbianj laligowaga. Kaen kolooro pangamanonj uugaa asasaga kojanjiro tiiji eenj, geengaa pangamanonj mono ‘Yei!’ damubiribiriawo kolooja. Kianj.

Anutuga me monenga moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Monjonj ponj woi welenj qeŋ oromambaajonj ama-mankeja. Monjonj kaen amambaajonj moji, iinonj mono

* 6:19: Jei 5.2-3

monj kazi ama munj monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj qokotaanj monj jejewili ama mubaa. Kawaaonj onjononj Anutu ano monenj hina ii mindirinj welenj qenj orombombaaonj amamaawuya. Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaenj kolooro niinonj kokaenj injijowe mobu: Onjo namononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaenj jej mende mobu, ‘Mono naa iwoiga angunj aonj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo surunonj iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romonjgowu.

²⁶ “Kanakeewanj koonja koonja ii mono injiibu. Yonjononj nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumunj honja ii mende kotonj kowi mirigianonj mende menj kululuunkeju. Ii qaago totoonj ano onjoo Siwe Mangianonj mono kilenj ii unjaginjkeja. Onjo koonj yonjoo so qaagoto, onjoo sewangianonj mono koonj sewangia unjagunj uuta kolooja me qaago? Mono ii romonjgogi kembera.

²⁷ “Onjooononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambanja ii weenj motoonjgowaa so menj toroqewaa me qaago? Ii qaago totoonj!§ ²⁸ Opo surugiaajonj mono nomaembaajonj majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarinj juraya somariinjkejuti, mono ii uunj injiibu. Yonjononj opo surugiaajonj beweso mende lonjbamakeju ano gawonj tosaanja mende menjkeju.

²⁹ * “Ii kilenj niinonj kokaenj injijowe mobu, Kinj Solomononj goul silwaya qeragonj asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii leinj firindua me jura mombaa so iimasiinjiiinjawo mende kolooro. ³⁰ Sombembaa japu jarinj juraya toonj kete kostonananonj ero woranj konji kamaaro menj kululuunj gilinj oogi jewaato, ii kilenj Anutunonj ii awaagadeenj menjerenjgonkeja. Kawaaonj iinonj onjo kaanagadeenj saanonj esuunj onjombaa. Onjononj japu jarinj jurayaa so qaago. Anutunonj kalanj koma onjomambaaonj moma iikawaajonj siinja uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianonj mono naambaajonj eenj toontoonj melaada kolooja?

³¹ “Kaenj kolooro onjo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimonj kokaenj

§ **6:27:** Tosianonj jawo 27 ii kokaenj meleema jeju: Onjooononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so toroqenj menj korimambaaonj amamaawaa. * **6:29:** 1 Kinj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinon selenana esuuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajon: Uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kuuya ii bunja qen aowombaajon kaparan koma uugere momakeju. Ononon iwoi kuuyaajon memeqemean men osinkejuti, onoo Siwe Mangianon mono ii modaboroja. ³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaabentotonon keuma iwaa jaanon solananiwombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onoma iwoi iikaana kuuya ii kaaniadeen onombaa.

³⁴ “Kaen ama ononon mono woran laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajon. Ween motomotoombaa majakakagia mono ana ana bosinin sogianon koloowaa.” Kianj.

7

Jenteego toya kaana mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

¹ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Anutunon qaagia gosin jen tegoro kamaawubotiwaajon mono tosaana yonoo qaagia mende gosin jen tegowu. ² *Kawaa kania ii kokaen: Ononon tosaana yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono keda motoononondeen onoangiaa qaagia gosin jen tegowaa. Ononon tosaana yonoojon jenkooto ama men uma kamaan gosin onomakejuti, Anutunon mono iikawaa so onoangia ama onono uma kamaankebuya.

³ “Gii alagaa jaanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mono naambaajon mende iima kotojan? ⁴ Me nomaembaajon ama afaangon alaga kokaen ijojan, ‘Alana moba, nii saanon jaaganonga godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaen afaangon jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganon eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaanonga godomaruru melaada ii saanon itagona kamaawaa. ⁶ Iwoiwaajon mogi tak-kootoya qaita mon kolooji, ii mono kasu mende onombu. Maa damandan qeqeta ii mono bao bagianon mende giligi kamba. Kaen ambuti een, iyononon mono ii kanagianon tilalaan onoma mombo meleema onoangia injin kitomiton onombubo. Kianj.

Mono qisij mongama Anutuwaanagunon qenkebu.

Luuk 11.9-13

* 7:2: Maak 4.24

⁷ “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosin iwoi onjombaa. Mono iwoiwaa Anutuwaanon boronon men mongamakebu. Ii monganji qendeeno iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunon qenkebu. Qegi nagu horon onjombaa. ⁸ Mononon Anutu qama koolinkeji, Anutunon mono iwaa kitia meleeno bunja qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onoononga moronon kokaen anaga: Merianon bisketwaajon qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianon sorawaajon qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaen kolooro onj ejemba bologa koloon kilen kalen awaa awaa meraboraurugia onjombombaa so koloojuti een, onjoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kalenja nomajen anjon konaga? Iwaa uutaa nanamemenja ii nunuugun qaita mon koloaja. Kawaajon onj iwoi awaawaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon ii onjombaa.

¹² * “Kawaajon ejembanon onj iwoi kuuya ama onjombutiwaajon momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onjmakebu. Kaen anji Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonjoo Buju Tere qaagia iikanon mono honjiawo kolooro mindimindiri kanianon asuganon koloowaa. Kianj.

Mono kiropo nagu gonjonja koton kumbu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianon kemebombaa kania ii afaangoya ano naguya ii laanania. Ejemba seiseiyanon nagu ii koton kana ii metetereen kembuya. Kawaajon onj mono kiropo nagu gonjonja koton iikawaa uutanon kumbu.

¹⁴ “Laaligo kombombananon keukeutaa kania ii opopongoya osiqosiawo ano naguya ii gonjonja. Ejemba afaangoyanon nagu ii mokoloowuya. Kianj.

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yonjonon lamawaa sele esuya mouma onjooonon kankejuto, uugianon kasu kawalia kaanja koloaju. Kawaajon onj mono yonjojon ama toogia moma galen men aon laligowu. ¹⁶ Gawonjiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowu. Nejon honja ii kasuneselanon koloonkeja me qaago? Warun honja ii kowororonon kolooro men kululuunkejon me qaago? Qaago!

---

* 7:12: Luuk 6.31

17 “Kawaa so gere awaa kuuya yononon hongia awaa kuunkejato, gere bologanon mono hongia bologa kuunkeja. 18 Gere awaanon honja bologa kuumambaajon amamaankeja ano gere bologanon honja awaa kuumambaajon amamaankeja.

19 * “Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono galejanon koton menj gerenon giliro kemebuya. 20 * Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowuya. Kianj.

Gowoko honjaa kania

Luuk 13.25-27

21 “Noo Siwe mannaa uusiina tenj komakeji, iinon mono iwaa bentotonon keubaa. Mamaga yononon noojon ‘Pon, Pon!’ een qama jenkejuto, kuuya yononon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

22 “Jenteegowaa kamban somata iikanon mamaga yononon kanj noojon kokaen nijowuya, ‘Oo Pon Pon, nononon mono goo qaganon iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jenj laligonin. Nononon mono goo qagaa esunanon omeya omeya onotaan laligonin. Goo qaganon mono nemun koma nonono angoletto esunmumugiawo mamaga menj laligonin. Ii duduujan me?’ 23 * Kaen nijogi kamban kanon kaniagia asuganon kokaen injijowe mobuya, ‘Niinon kamban mononon onjo mende moma onombe. Ejemba jeulalan aanja, onjo mono nomesaon togowu.’ Kianj.

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroja

Luuk 6.47-49

24 “Kaen koloojiwaaajon daen yononon noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so tenj koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaña: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero. 25 Kaen mero konjuru kambanon konj rombun gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaajon ama mende kuno.

26 “Daen yononon noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so mende tenj koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonjaa so ama kokaen jemaña: Iinon miria sakasin banjare qaganon mero. 27 Kaen mero konjuru kambanon konj rombun gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonjon kamaaro.” Kianj.

* 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9   * 7:20: Mat 12.33   * 7:23: Ond 6.8

Ejembanon Jiisaswaa ku-usunjaajon waliingogi.

²⁸ *Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuunja tuunja yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun waliingogi. ²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usun Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon waliingogi newogia tegoro. Kian.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baanja ii mesaon kamaaro kanageso tuunleembe somatanon gematanon otaagi. ² Kaen kagi kanon eja manimbayawo mononon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojan eeñ, mono nii saanon men solananiñ nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro.

⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jen kootoya otaan solananijanjwaa dangisen nanduna ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taanon kouro Room kawali galen mononon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro, ⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomana.” ⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaa-jon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajonja: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba,’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewe iinon ii mewaa.”

* 7:28: Maak 1.22; Luuk 4.32

* 8:4: Lew 14.1-32

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma walingon ejemba otaan kag-iti, iyonoonon eleema kokaen injjoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa utanon mende mokoloowe.

¹¹ *Niinon qaa kokaen injjowe mobu: Ejemba tuun somasomatanon mono ween koukoutanonga ano ween kemekemetanonga kan Siwewaa bentoton utanon kouma Abraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nen korisoro ama laligowuya. ¹² *Yononon kaen laligowuto, bentotombaa meraboraanja ii mono onomesaon hagon ononggi pangamanon seleenjen kemebu. Iikanon laligowuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.”

¹³ Kaen injjon kawali galen kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kema. Momalaarigaa hona mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejianon mono aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seujanon selegere ji kiro ero iiro. ¹⁵ Ii iima borianon oosiro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene onon wagi.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenji ano ji ejemba kuuya ii menj qeangon onono. ¹⁷ *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa utanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuun somata liligon mugi injiima kamban kanon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keubombaaon jen kotooro. ¹⁹ Kana qaawaa boi mononon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaña.”

²⁰ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yononon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koonon yononon saran bambagianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono dakanon kema wana naa qembonon qen laarin haamo menaga?”

* 8:11: Luuk 13.29   * 8:12: Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28   * 8:17: Ais 53.4

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononga mononon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaajon mono jena wala kema galen kombe komuro ron kombego.” ²² Kaen jeroto, Jiisasnon meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kan nii notaawa.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnon kema wanjo uutanon uro gowokouruta yononon otaan iwo motoon kenji. ²⁴ Kenji raidimbon somatanon obaban kota apu angonon koloon giliro. Giliro sirinon wanjo uutanon kemen saa qemambaaajon anoto, Jiisasnon gaon ero. ²⁵ Gaon ero gowokouruta yononon kema mindiin ijogi, “Hei Pon, mono ilaan nonomba. Nono angonon tiwilaawombaaajon anjon.”

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injoro, “Oo onjo momalaaria melaada, mono naambaajon toroko momo eja kolooju?” Kaen injon waama musu ano siri jen koton orono sirinon goron qen ero.

²⁷ Kaen kolooro awawalin qisin aon jegi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu anjon koton leegen Gadara yonoo gonanon keuro. Iikanon keuma eja omegarawo woi yoronon qasirinonga kan Jiisas mokolori. Yoronon irinonsoon eja uugeregarawo kolori kuuyanon kana iikanon kembombaaajon amamaagi. ²⁹ Yoronon Jiisas mokoloon silama kokaen gama gigilaari, “Ae! Gii Anutuwaa Meria koloojan. Gii mono nomaen ama nonomambaaajon kajan? Siimbobolo momo kambananon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. ³¹ Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebonja.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumunja yononon mono lugun newonewoyanon (siasianon) kema jororonon apu angonon kemen nemonon komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taonon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroonon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injjogi. ³⁴ Injjogi moma taon ejemba jaasoonngo yononon mesaon Jiisas mokolon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwaa-
jon welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wanjo uutanon uma mombo apu anjon koton leegen keuma iyanaa taonon keno. ² Kamban kanon eja tosonian alagia sele bakaya koomuya tambomaenen eroti, ii demberunon ama anjon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonngoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonian nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injjoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongogu? ⁵ Niinon ‘Singisonngoga mesaojen,’ jejenj, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosonian qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaanaa so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonngo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaeege men miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno. ⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima walingon Anutu mepeseen mugi. Balon ejawaajon ku-usun kaana murotiwaaajon Anutu mepeseegi. Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnoŋ iikanondeeŋ kema takis ofis uugumambaajon ano iikanonŋ eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananonŋ kawa.” Kaenŋ ijoro waama takis gawonŋ mesaonŋ Jiisaswaa gematanonŋ keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinonŋ kema nene neŋ ragiti, kambanŋ iikanonŋ takis meme eja tiliqiligiawo ano singisonŋgo eja mamaganonŋ kanŋ Jiisas ano iwaa gowokouruta yoŋowo rama nene motoonŋ negi. ¹¹ Kaenŋ negi Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) yoŋononŋ ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaenŋ jeŋ onŋonŋi, “Ae! Onoo boigianonŋ mono naambaajonŋ takis meme tiliqiligiawo ano singisonŋgo ejemba yoŋowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹² Kaenŋ jeŋ onŋonŋi Jiisasnoŋ kitia kokaenŋ injjoro, “Ejemba jigia qaa yoŋononŋ doktawaawaa siinŋ mende amakejuto, ji ejembanonŋ mono doktawaanonŋ kemakeju. ¹³ *Niinonŋ singisonŋgo ejemba onoomambaajonŋ kanŋ laligojento, ejemba iyanŋgiaajonŋ mogi solanŋa koloojuti, ii qaago. Kawaajonŋ qaa kokawaa kania mono kema kuma aonŋ mobu, ‘Niinonŋ siimolonŋ oowombaaajonŋ qaagoto, kiankomuŋ aowombaa siinŋa mojen.’ ’ Kianŋ.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kambanŋ kanonŋ Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yoŋononŋ Jiisaswaanonŋ kanŋ kokaenŋ qisigi, “Nonononŋ ano Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) yoŋononŋ Anutuwaajonŋ nene singi mamaga laligonŋkejonŋ. Geenŋgaa gowokouruganonŋ mono naambaajonŋ nene singi mende laligoju?”

¹⁵ Kaenŋ qisigi kokaenŋ meleeno, “Onanonŋ, nono naa kambanonŋ nene singi laligonŋkejonŋ? Emba meme kambananonŋ ejawaa gemakootanŋrutanonŋ gereya anŋi embawaa sakitiurutanonŋ iwoi ii togonŋkeju me qaago? Niinonŋ neenaa gowokouruna yoŋoo eja bunŋagia koloonŋ yoŋoo batugianonŋ ainjolonŋ ramakejenŋ. Rabe yoŋononŋ kawaajonŋ ainjolonŋ aisoonŋ rama nene singi laligowombaaajonŋ amamaanŋkeju. Amamaanŋkejuto, Anutunonŋ laaligona nuano komuwe yoŋononŋ mono kambanŋ iikanonŋ saanonŋ nene singi laligonŋkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano korisoro Bunŋa gbilia ii mindirinŋ orombombaaajonŋ amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaenŋ injjomanŋa:) Moumou walaga jurano moŋnonŋ opo gbilia mende soŋgbanŋa motonŋ iikanonŋ opo jakanŋa mende ama uumbinaanŋkeja. Opo jakanŋa gbilia kaanŋanonŋ mono waziinŋ moumou walaga hororo mombo riiro ootanonŋ somariinŋ boliqoliwabo.

* 9:10: Luuk 15.1-2 * 9:13: Mat 12.7; Hoos 6.6

¹⁷ Kaanjiadeen monnon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. Kaen anin yoronon awaa koloowao. (Kaanjiadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro neñ ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanjiadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirin orombombaaajon amamaawuya.) Kian.”

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injoro qaa galen monnon kouma Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kan boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.” ¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenji.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenji kaban iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kan malekuyaa kiti susuya oosiro. ²¹ Ii oosirin iyanajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaaajon moma bimoon malekuyanondeen boronon mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomanja.”

²² Kaen jen oosiro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono kotiin qaqabunabunagawo sating laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeangoro.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

²³ Toroqen kenji Jiisasnon qaa galembaa mirinon uma ejemba jingen qama awelo uugiti ano ejemba tuun guju giligiti, ii injiima kokaen jen koton onono, ²⁴ “Mono seleenjen kembu. Emba melaanon mende komujaato, gaonga eja.” Kaen jen koton onono mogi jononsisi kaanja kolooro jomoma mugito.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuun somata ii injoro seleenjen kenji emba melaa iikawaa ee miri uutanon uma borianon mero waaro. ²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanon sein mindimindiropa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon jaagoo eja woi men qeangon orono.

²⁷ Jiisasnon goman balon ii mesaon kemambajaan keno eja jaagoo woiyanon otaan gematanon kan kokaen qari, “Deiwidwaa gbilia, gii mono kiankomun noromba.”

²⁸ Kaen qari miri mombaa utanon uro jaagoo eja yoronon Jiisaswaanon kari kokaen qisin orono, “Jaagara men toomambaa ku-usun nonon eji, ii moma laarijao me qaago?” Qisin orono kokaen meleema muri, “Ponnara, ii saanon moma laarijo.” ²⁹ Kaen meleema muri jaa dawogaranon oosirin irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaagaranon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.” ³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindi-mindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon eja qaamuun mon men qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walingon jegi, “Tani koi kaan ii Israel utanon wala eenanon kaman mongen mende iinin. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijon.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo pongiaa esunanon ome onotaankeja.” Kian.

Jiisasnon kanageso yonoojon wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnon kema goman ano taon so liligon ejemba qamakooli mirigianon kuma onoma bentotombaa Oligaa Buna jen asarin iikanon uugia kuun ji wiji ano jepajerepa kania kania men qeangon onoma laligoro. ³⁶ *Kaen laligon ejemba tuun tuun inihiro lama galengia qaa taniæn deenqeema ilinwalin qen qeqlala laligon yonoojon wosoya moro.

³⁷ *Kaen iniima gowokouruta kokaen injoro, “Anutuwaa gawonon nene hona mamaga osasaan momogon ejato, ii men kululuuyaa gawon meme ejembanon mono afaangia laligoju. ³⁸ Kawaaon nene hona masuqegetaa Ponanon gawon meme ejemba wasin onombaatiwaaon mono qama koolin laligowu. Qama koolin mugi gawon ejemba asugin hona ii men kululuuwu.” Kian.

10

*Aposol 12 yonoo qagia
Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16*

* **9:34:** Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15   * **9:35:** Mat 4.23; Maak 1.39;

Luuk 4.44   * **9:36:** Jan 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34

* **9:37:** Luuk 10.2

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 oŋoono iwaanono kagi omejiilanŋ konjoma oŋombutiwaa ku-usuŋa oŋono. Kaanagadeenŋ ji wiji qenjenmanjenŋ kania kania menŋ qeangowutiwaa ku-usuŋa oŋono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yoŋoo qagia ii kokaenŋ: Mutuya ii Saimon, qata moŋ Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanonŋ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata moŋ Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanonŋ kanagenŋ Jiisas memelolo menŋ muro.

Jiisasnoŋ gowokouruta 12 wasiŋ oŋono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnoŋ eja 12 ii wasiŋ oŋoma kokaenŋ jenŋ kotonŋ oŋoma injoro, “Oŋo waba kantriwaa ejemba yoŋoononŋ mende kembu. Kaanagadeenŋ Samaria prowins yoŋoo taongia moŋnoŋ mende kembu. ⁶ Iikanonŋ mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyoŋoononŋ kembu. Ii gawongia mutuya. ⁷ *Daenŋ daenŋ kembuti, iikanonŋ mono Buŋa qaa kokaenŋ injonŋ jenŋ asariwu, ‘Siwewaa bentotononŋ mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanonŋ keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono menŋ qeangonŋ oŋoma koomuya ii menŋ gbiliŋ oŋoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono menŋ solanjaninŋ oŋoma omejiilanŋ ii konjoma oŋoma laligowu. Anutunonŋ iwoi kalenŋ oŋonoti, ii mono toroqenŋ kalenŋ oŋoma laligowu.

⁹ “Kana kembutiwaaŋonŋ soojaakota goul me silwa me aenŋ kopanonŋ memeta ii mono irimuj kasagianonŋ mende somongowu. ¹⁰ *Ejembanonŋ gawonŋ meme ejemba oŋoo laaligogia nanŋowutiwaa so kolooju. Kawaaŋonŋ kana kembuti, iwoi koi mende menŋ kembu: geso mende, maleku samonŋa mendeto, motoonŋgo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ “Kema taonŋ me gomanŋ dakanonŋ keubuti, iikanonŋ mono morononŋ eja geria qabunayawo kolooji, iikawaaŋonŋ qisigi miri oŋombuti, mono iikanondeenŋ laligonŋ gawonŋ menŋ taonŋ ii mesaonŋ kana kembu. ¹² Miri moŋnoŋ uma luaenonŋ yoŋowo ewaatiwaa jewu. ¹³ Kaenŋ jegi luaegia anŋonŋ kombutiwaa so koloojuti eenŋ, luaegianonŋ mono iyoŋoo qagianonŋ ubaato, ii anŋonŋ kombutiwaa so mende koloojuti eenŋ, luaegianonŋ mono eleema oŋoanŋgianonŋ kawaa.

* **10:4:** Nesenel paati Zelot yoŋoononŋ Room gawman tuarenjenŋ ama iyangiaa nananŋ mewombaajonŋ tompe menŋ laligogi. * **10:7:** Luuk 10.4-12 * **10:10:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18

14 **“Kema laligon miri monnon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen gendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu. 15 *Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onombaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleenji Anutunon gerenon kondeema onooro.) Kian.*

Kema gawon megii sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

16 **“Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injwubo, niinon onoo iikawaa tani kaanja wasin onombe kembu. Kawajaan mono mokolen† kaanja momakotoo qaganon galen men aon laligon kewo kaanja ejemba bonjona koposowaa qaagia qaa laligowu. 17 *Ejembanon onoo horon qaa jakegianon ama onoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onootiwuya. Kawajaan ejemba kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu.*

18 **“Tosianon noojona ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya. 19 Ii mobuto, qaa jakeyanon ama onongi nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen onombaa. 20 Onoangiaa uugiaajonga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanon mono uugia sololoo qaa jewuya.*

21 **“Uumeleembaa gadokopa monnon daremunanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon angi qegi komuwaa. Kaanagadeen man monnon merab-orata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya. 22 *Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi*

* **10:14:** Apo 13.51 * **10:15:** Mat 11.24; Jen 19.24-28 * **10:16:** Luuk

10.3 † **10:16:** Mokolen ano raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokolon somonjon onombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaaajon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaanja yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakotoo ii awaa. * **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk

12.11-12; 21.12-15 * **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16 * **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17

ama ononji laligowuto, mononj kaparanj koma kamban tegowaatiwaa so kotiinj bonj qenj nambaati, iinonj mono oyanboyonj bunja qenj aowaa.

23 “Taonj mononj sisiwerowero ama onombuti, ii mono kok koma taonj mongenj kumbu. Niinonj qaa honja monj kokaenjinjowe mobu: Onjo Israel taonja taonja mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honjanonj eleema kawaa.

24 *Gowoko mononj boiya uugunj momoyawo mende kolooja ano welenqege mononj somataya uugunj gawombaa momo mende menj laligoja.

25 **“Gowokononj boiya kaanja momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenonj somataya kaanja gawombaa momo menj laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jenj bolinj qata Iimolanj † qajuti eenj, iwaa embameraanjuruta yonoo qagia mono afaanagadeenjin iikaanj qamakebuya. Kianj.*

Qaagiaajonj mono galen menj aonj laligowu.

Luuk 12.2-7

26 **“Ejembanonj iwoi ununj megij eji, ii kuuya mono kotungij asuganonj koloowaa. Kaanjadeenjin qaa aasangoya eji, ii kuuya mono injisaanj moma kotowuya. Kawaaajonj ejemba yonoojonj toroko mende moma laligowu. 27 Niinonj qaa pangamanonj olonj jemanjati, ii mono asasaganonj jewu. Qaa sane anjin gejagianonj kemero mobuti, ii mono sombenonj asuganonj jewu. Kawaaajonj mono qaagiaajonj galen menj laligowu.*

Morowaajonj toroko moninj sokombaa.

28 *“Tosianonj selegia qenj komuwuyagato, unagia qenj komuwombaaajonj amamaawuyati, iyonoojonj toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenja koi: Mononj ku-usunj menj unja ano sele kaanagadeenjin tiwilaanj orono gere sianonj kemebaoti, iwaajonj mono toroko moma laligowu. 29 Tosianonj arionj (me wilisi) woi monenjin kota motoonjgodanonj sewanja mewutiwaajonj amakejuto, iridogij Mangianonj ‘Oonj!’ mende jero iyoroononjga motoonjgononj balononj mende kamaawaa.*

30 *“Anutunonj kalanj koma onjoma wanj jugia kuuya kaanagadeenjin weenjgodaboronj jangogia moja. 31 Ejemba onjoo sewanjia ii arionj wilisi mamaga unjuugunjin uuta kolooja. Kawaaajonj mono toroko mende moma laligowu. Kianj.*

* **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 † **10:25:** Juuda yonoononj Iimolanj qata Beelzebul. Ii omejiilanjin yonoo somatagia. Matyuu 9.34 kanonj Jiisaswaaajonj qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajonj qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:** Maak 4.22; Luuk 8.17

*Kraist jokoloowu me qakoombu?**Luuk 12.8-9*

³² “Kaen kolooro moŋnoŋ nii ejemba jaagianoŋ jokoloon nombaati, niinoŋ mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoloomaŋa. ³³ *Kaento, moŋnoŋ nii ejemba jaagianoŋ qakooma nombaati, niinoŋ mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomaŋa.” Kian.

*Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.**Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27*

³⁴ Jiisasnoŋ toroqen kokaen injjoro, “Kokaen mende romoŋgowu: Jiisasnoŋ luae qemambaajon ama namonoŋ kamaaro. Niinoŋ luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi manjawaa soo somatanon aowuya.

³⁵ *“Ii kokaembaajon jejen: Noo Buŋa qaananon ejemba uugia kuuro meleenqitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Maŋ mera yoronon juma kerekere ani nemuŋ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota. ³⁶ Ejemba iyanŋiaa sumanurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Moŋnoŋ nii gogoraagen ama noma nemuŋa me maŋa jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Moŋnoŋ nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. ³⁸ *Sisigia megii moŋnoŋ nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jojoriwaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ *“Moŋnoŋ iyanŋaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Moŋnoŋ noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinoŋ mono oyanboyan laaligo mokoloowaa.” Kian.

*Anutunon gawonŋiaa tawaya onombaa.**Maak 9.41*

⁴⁰ *Jiisasnoŋ jero, “Moŋnoŋ onjo mirianon koma horon kalan koma onombaati, iinoŋ mono nii koma horon nombaa. Moŋnoŋ nii koma horon nombaati, iinoŋ wasiŋ nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. ⁴¹ Moŋnoŋ gejatootoo ejemba moŋ gejatootoo gawonŋaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinoŋ mono gejatootoo ejembawaa tawaya buŋa qen aowaa. Moŋnoŋ ejemba solanŋa moŋ solanŋa

* **10:33:** 2 Tim 2.12   * **10:35:** Mai 7.6   * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23   * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25   * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20

koloojiwaajonj ama mirianonj koma horonj kalanj kombaati, iinonj mono ejemba solan̄aa tawaya bun̄a qen̄ aowaa.

⁴² “Mon̄on̄j merabora koi yon̄oon̄nga mombaajonj noo gowokona koloojiwaajonj ama apu san̄gon̄a qambiawo newaatiwaajonj mubaati, Anutunonj mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinonj qaa hon̄a mon̄j kokaen̄ injijowe mobu: Nan̄gonj on̄ombuti, iyon̄ononj mono tawa mewuya.” Kian̄.

11

Jombaanonj gowoko woi Jiisaswaanonj kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnonj jen̄kooto qaaya kaan̄j gowokouruta 12 on̄ono tegoro goman̄ ii mesaonj toroqen̄ Galili prowinswaa taonj tosonianj kema Bun̄a qaa kuma on̄oma iikanonj uugia kuun̄ laligoro.

² Kamban̄ kanonj Jon Oomulu ejanonj kapuare mirinonj rama Kraistnonj gawonj kaen̄ meroti, ii moma gowokowoita woi wasin̄ orono Jiisaswaanonj keni. ³ Kokaen̄ qisin̄ mubaatiwaajonj wasin̄ orono kema jeri, “Men̄qeean̄go eja kawaatiwaajonj mambonin̄ giinonj ii koloojan̄ me eja mon̄j kanagen̄ kawaatiwaajonj mambombon̄a?”

⁴ Kaen̄ qisin̄ muri kokaen̄ meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen̄ ijori moba:

⁵ *Jaagoo yon̄ononj jaagia uun̄j iigi meendan̄goya yon̄ononj kana kema kagi manimbagiawo yon̄ononj solan̄anigi gejaduu yon̄ononj qaa mogi koomugiti yon̄ononj gbilin̄ waagi kamaan̄qeqeta yon̄oojonj Oligaa Bun̄a jen̄ asariwe momakeju.

⁶ Kaen̄ kolooro iigi mombaa uutanonj mende boliro gema nuwaati, iinonj mono simbawon̄awo kolooja.”

⁷ Kaen̄ meleeno Jombaa gowoko yorononj keni Jiisasnonj kanain̄ Jombaa kania ejemba tuun̄j yon̄oojonj kokaen̄ jen̄ asariro, “On̄o balonj qararan̄kon̄kon̄anonj naama iibombaaajonj ken̄gi? Haamononj bowo utugonj metano wan̄san̄wan̄san̄ amakeji, on̄o eja iikaan̄a kaya iibombaaajonj ken̄gi me? ⁸ Me naa iwoiga iibombaaajonj ken̄gi? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaaajonj me? Mobu, ejemba malekugia iimasiin̄siin̄awo moumakejuti, iyon̄ononj mono kin̄j yon̄oo jin̄karonj mirigianonj laligoju. Ii balonj qararan̄kon̄kon̄anonj qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaaajonj ken̄gi? Gejatootoo eja mon̄j iibombaaajonj me? On̄anonj, niinonj kokaen̄ injijowe mobu: Eja iigiti, iinonj mono gejatootoo ejemba tosaan̄a un̄uugun̄ qaita mon̄j kolooja. ¹⁰ *Iwaa kania ii wala een̄anondeen̄

* 11:5: Ais 35.5-6; 61.1 * 11:10: Mal 3.1

kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemebaga.’

11 “Qaa kaen ejato, niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Embanonga merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unjuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

12 *¹²“Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero kamban iikanondeen kanain Siwewaa bentotona geriawo tuarenjen ama manja qenkejuto, kilen uulanawo kema somariinkeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyononon mono bentoton ii iyangiaajon horon buja qen aonkeju. ¹³ Bentotombaa kania ii Moos-
eswaa Kana qaanon ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buj Terenon oogi weengon laligon kounin Jonon koloon hona asuganon injisaano. ¹⁴ *Qaa koi moma analin angon kombombaajon mojuti een, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jonon mono ii kolooja. ¹⁵ Mononon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa.

16 “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onombenaga? Yononon naamade kaana kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju,

17 ‘Nono rii gbawe men awelo uunin onjo mende orogi. Nono jingen qanin onjo mende saagi.’

18 “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene sinji laligon wain apu mende nero iwaaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemero laligoja.’

19 “Siwe gomambaa Eja honanon kan nembanene nen korisoro ano iwaaajon kokaen jenkeju, ‘Mobu, iinon baanon newageen nene qozozongon nen wain apu suulan nen takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakootogianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kian.

Jiisasnon taon 3 yonoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

²⁰ Kawaa gematanon Jiisasnon kanain taon tosaana temboma onono. Taon tosaana iikanon angoletoya ku-usunawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi.

* **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13

Kawaajon ii temboma kokaen jen onono, ²¹ **“Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona kususawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati een, iyononon mono kamban koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too arinj saabuyaga.*

²² *“Saabuyagato, niinon kokaen injiowe mobu: Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata kanon ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugun mobuya.*

²³ **“Ano Kaperneam toya, Anutunon onoo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Ono mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya. Niinon yonoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona kususawo mewe kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii Sodom taanon koloonagati een, taon iikanon mono kamban kokaamba kaanagadeen toroqen nanaga.*

²⁴ **“Nanagato, niinon kokaen injiowe mobu: Anutunon kanagen Kaperneam onoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata kanon mono Sodom yononon siimbobolo iikawaa soya uugun mobuya.” Kian.*

Lombogiawo ononon mono noonon kan haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kamban kanon Jiisasnon qaa kokaen jero, *“Oo Amana, giinon Buja qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesanjonato, ejemba iyangiaajon moma kamaan merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonoonon injisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe namowaa Ponja gii mepeseen gonjen. ²⁶ Oo Amana, gii geengo kaen koloowaatiwajaan mona sokono awaa kolooro.*

²⁷ **“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo buja kolooro. Amananon Meriaa kania anodeen moma yagoro mononon ii mende moja. Kaanagadeen Merianon Amayaa kania moma yagoro mononon ii mende moja. Kaanagadeen mononon Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba mweengon onoma yonoojon ii injisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.*

²⁸ *“Gawon menj uulombogiawo laligojuti, onoo kuuya mono noonon kagi uugia menj afaangon onombe haamo mewu.*

* **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **11:23:**

Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12 * **11:27:** Jon 3.35; 1.18; 10.15

29 *Noonon qaqaŋ ii mono sawiŋgianon ama aŋgowu ano niinon nanamemena kuma oŋombe ii mono moma sororogon laligowu. Niinon uuna meŋ kamaan ama gumbonjonjon ejaga koloojenywaajon mono saanon uugia meŋ afaanjon oŋombe haamo mokoloowuya. 30 Noonon qaqaŋ meŋ aŋgogi sogianon kolooja ano lombo oŋombe bosimbuti, iikanon mono afaanja kolooja.” Kianj.

12

Jiisasnon Sabat kendombaa Poŋa kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

1 *Kawaa gematanon Sabat kendon monjon Jiisasnon wiit dumuŋ gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon kuma negi. 2 Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonjon) tosanon ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganon mono Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

3 *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi aŋgiti, ii weengogi me qaago? 4 *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewanon alatanon aŋgi raro esuŋanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen neŋ laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaa songo eroto, ii kilen negi. 5 *Kaaniadeen jigo gawon galen yononon Sabat kendonon jiwowon jigonon nama gawon meŋ gawon mewutiwaa songo uugun kilen qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?”

6 “Ii weengogi, kaen movento, niinon kokaen injjomaŋa: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta kolooja.

7 *Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaajon qaagoto, batugianon kiankomuŋ aowutiwaajon mojen.” Oŋo qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondu mende jeŋ tegowuyaga.

8 “Ii kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Poŋa kolooja.” Kianj.

Jiisasnon eja boria soorongoya meŋ qeaŋgoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

* 11:29: Jer 6.16 * 12:1: Dut 23.25 * 12:3: 1 Sml 21.1-6 * 12:4: Lew 24.9 * 12:5: Jan 28.9-10 * 12:7: Mat 9.13; Hoos 6.6

⁹ Jiisasnoŋ goman ii mesaŋ qamakooli mirigianoŋ uro. ¹⁰ Iikanonŋ eja boria soosoolia monŋ raro. Ejembanonŋ Jiisas qaa jakeyanonŋ ama mubombaajonŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, “Eja Sabat kendonoŋ meagonŋ Kana qaa uuguwoŋa me qaago?”

¹¹ *Qisinŋ mugi kokaenŋ meleeno, “Onoononŋa moronoŋ kokaenŋ kolooja: Eja mombaanonŋ lama motoonŋgononŋ Sabat kendonoŋ roŋnoŋ kemebaati eenŋ, iinoŋ ii mende menŋ hororo koubaa? ¹² Ejawaa sewanŋonŋ mono lamawaa sewanŋ mamaga uuguji, mono ii romonŋgowu. Kawaaŋonŋ Sabat kendonoŋ gawonŋ awaa menŋ kaanŋanŋonŋ Kana qaa mende uuguwoŋa.”

¹³ Kaenŋ meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaenŋ ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloonŋ boria alia kaanŋa kolooro. ¹⁴ Kaenŋ kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) yonŋonŋ seleenŋenŋ kema ajoajoroo ama Jiisas nomaenŋ ama qeninŋ komuwaatiwaa qaa jenŋ monŋganŋi. Kianŋ.

Anutuwaa gawonŋ meme eja tak-kootoya ii kokaenŋ:

¹⁵ Jiisasnoŋ qaagia ii iima kotonŋ iikanondeenŋ goman ii mesaŋ monŋenŋ keno. Keno mamaganonŋ iwaa gematanonŋ otaanŋ kenŋi yonŋoo batugianoŋ ji ejemba kuuya menŋ qeangonŋ onŋono. ¹⁶ Ii menŋ qeangonŋ onŋoma kania asuganonŋ jewubotiwaaŋonŋ kotakota qotogonŋ onŋono. ¹⁷ Kaenŋ kolooro Anutunonŋ gejatootoo eja Aisaia sololooro qaa monŋ jeroti, iikanonŋ mono honŋawo kolooro. Qaa ii kokaenŋ jerota eja,

¹⁸ **“Iibu, koi mono noo gawonŋ ejana kolooro ii me-weenŋonŋ mube.*

Niinoŋ wombo alana iwaajonŋ mobe kerana qeangoro uunanonŋ iwaajonŋ aisoonŋkejenŋ.

Niinoŋ Uŋana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaaŋonŋ wasiwe kemero iinoŋ qaa dindinŋagadeenŋ jenŋ tegonŋkejenŋiwaa Buŋa qaaya inŋisaama jenŋ seiroyo kantria kantria yonŋoononŋ kembaa.

¹⁹ *Iinoŋ anŋowowo mende ama qaa tokoronŋkota mende qamakebaa.*

Ejemba monŋonŋ iwaa qa otonŋa ii roonŋqeŋe kananonŋ mende mobaa.

²⁰ *Bowo ologogiti, iinoŋ ii mende qosombaa.**

Lambewaa wikyanonŋ jenŋ kotonŋ sokoya kolooro bolanŋanŋonŋ jenŋ bobo amakeji, iinoŋ ii mende qebugowaa.

---

* **12:11:** Luuk 14.5   * **12:18:** Ais 42.1-4   * **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaaŋonŋ jeja. Ejembanonŋ monŋ qenŋ jaabamagege ama mugi momalaarianonŋ janŋonŋ qaomambaajonŋ anŋi, Jiisasnoŋ ii menŋ qeangowaa.

Gawonja kaen menj ejembanonj qaa dindiņa otaawuti-waajonj manja qenj laligoro qaa iikanonj haamo ano otokorianj ambuya.

21 Kantria kantria yonononj mono iinonj ilaan onjombaatiwaajonj mamboma joronqorongia iwaa qatanonj ama laligowuya.” Kianj.

Jiisasnonj ome yonoo esungia uugunj qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

22 Omenonj eja monj qaamuunj menj muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanonj kagi. Jiisasnonj ii menj qeangoro omeya kouma keno neselanj lolooro mombo qaa jenj uunj iiro. 23 Uunj iiro ejemba tuunj kuuya yonononj ii iima aarunj jegi, “Eja koi kanonj mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

24 *Kaenj jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj ii moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj mombaa ku-usunonj qaagoto, omejiilanj yonoo Pongia Iimolanj iwaa esunonj ome onjotaanjenja.”

25 Kaenj jegito, Jiisasnonj uuroromongogia modaboronj kokaenj injoro, “Kantri daenj yonoo galenjurugianonj batugianonj angowowo ama jumbuti, iyonononj mono tiwilaan aogi kantrigianonj bolinj saoyagadeenj koloonj qeqelalan ewaa. Kaaņagadeenj siti me gomanj mombaa kanageso yonononj batugianonj angowowo ama jumbuti, iyonononj mono galenjonjonj gawongia menj nambombaajonj ama-maawuya.

26 “Mobu, Satanonj mono alia Satan monj otaanagati eenj, iyonononj mono batugianonj angowowo ama jumbuyaga. Kaenj koloooro galenjonjonj gawongia mewombaajonj ama-maagi ometotonjgianonj mono nomaenj nanaga?

27 “Mobu, niinonj Iimolambaa esunonj omejiilanj konjoma onjombenagati eenj, onjoo alaurugianonj mono morowaa esunonj ii konjoma onjombuyaga? Kawaaajonj yonononj mono qaagia honja me qaagoti, ii gosinj jenj tegowu.† 28 Ii jenj tegowuto, Anutuwaa ku-usunonj noo boro susuna sololooro omejiilanj onjotaanjenja eeņ, Anutuwaa bentotononj mono onjoononj kanj kuuja. 29 Monjonj eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeenj mende somonjgowaati eenj, iinonj mono nomaenj mirianonj uma qengama esuhinaya menaga? Waladeenj ii somonjgoro rarogo mono saanonj mirianonja

* 12:24: Mat 9.34; 10.25 † 12:27: Iyangaia sele galenjurugianonj Anutuwaa qata qama kileņ ome ii Iimolambaa esunonj konjoma onjongi niinonj ii Anutuwaa ku-usunonj konjoma onjmakejenj. Ororonj mende nanjonjwaajonj morononj honja ano morononj qaa qolonmolongoya otaanjenja? Yonononj me niinonj?

ilawoilaya kuuya tagon menj kembaa. (Iikawaa so ni-inon kaanagadeen Satan somonjon gematanon omeya onjotaanjen.)

³⁰ **“Mojnon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Mojonon ejemba noo qanon ajoroowutiwaajon mende horon onjmakeji, iinon mono mendeema onjmakeja.*
³¹ *Kawaajon niinon qaa monj kokaen injomaŋa: Ejemba singisonjo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunon saanon mesaonkejato, mojonon Uŋa Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonjogoya Anutunon mono kamban mojonon mende mesaowaa. Qaago totoon!*

³² **“Mojnon Siwe gomambaa Eja honja mepaegon qaa jewaati een, Anutunon ii saanon mesaowaato, mojonon Uŋa Toroya mepaegon qaa iwoi jewaati, iwaa singisonjogoya ii Anutunon namonon laligowaatiwaa so me koomu gematanon kanon mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii honja iima gosinj moma kotowu.

Luuk 6.43-45

³³ **“Gerewaa kania ii honja iima gosinj mojon. Kawaajon mono gere galen kongi awaa kolooro honja awaa koloonkebaa me gere menj boligi honja bologa koloonkebaa.*

³⁴ **Eja uutanon iwoi saa qen eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon onjoangio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaan koloon mono nomaen qaa awaa jewuyaga?*

³⁵ *Eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriaŋa eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologaa moriaŋa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.*

³⁶ **“Kaen jenkejato, niinon qaa honja monj kokaen injowe mobu: Ejembanon songo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyononon mono qaa jegia kuuyaa kania ii jentee-gowaa kamban somatanon Anutuwaajon jen asarigi gosiwaa. ³⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon mono qaa juga gosinj iikawaa so qaaga jen tegoro solananiwaga me qaagawo koloon lombo mokoloowaga. Kian.*

Boi tosanon angoletowaajon kaparanj koma welenji.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

³⁸ **Kamban kanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonon) ano Kana qaawaa boi tosanon Jiisaswaajon kokaen ijogi, “Boi, gii saanon angoletomon mena ii iibombaajon mojon.”*

³⁹ **Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Ejemba kete na-*

* **12:30:** Maak 9.40 * **12:32:** Luuk 12.10 * **12:33:** Mat 7.20; Luuk 6.44

* **12:34:** Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 * **12:38:** Mat 16.1; Maak 8.11;

Luuk 11.16 * **12:39:** Mat 16.4; Maak 8.12

monon laligojuti, ii tuun somata bologa koloon serowilin amakeju. Yononon Anutuwaa aiweseyaaon kaparan ko-makejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon mono koloodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa. ⁴⁰ *Joonanon gomamboria karon kowe osombaa (gajugaju) tomenanon laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen gomamboria karoombaa so balon uutanon ewaa.

41 *“Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaaon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemengianon onoangiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya.

42 *“Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaon siinja moro. Siinja moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

“Ti moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men ka-jeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaaon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaaon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoangiaaon gamugia mobuya. Kian.

*Ome yononon eja uutanon eleembombaaon kaparan konju.
Luuk 11.24-26*

* 12:40: Jon 1.17 * 12:41: Jon 3.5 * 12:42: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

43 “Omenon eja uutanonga kouma balon qararanƙonƙonon kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri monƙama mon mende mokoloowaa. 44 Ii mende mokolon moƙoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleemaƙa.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerenƙoro eroti, ii gbameƙa ero mokoloowaa.

45 “Kaen mokolon kema omejiilan tosaƙa 7 unjambaa. Omejiilan 7 ii iyaƙa ugun bologa toton kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenƙilen kolooroto, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunƙouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

46 Jiisasnon toroƙen ejemba tuun qaa injon laligoro nemunƙoganon kan seleenƙen nama iwo qaa jewombaajon mogi. 47 Mogi monon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunƙoganon mono seleenƙen nama giwo qaa jewombaajon moju.”

48 Qaa ii ijoroto, iwaajon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?” 49 Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi. 50 Daen yononon noo Siwe Maƙnaa uusiƙa teƙ komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naanƙouruna kolooju.” Kian.

13

Qosomakororo ejawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

1 Kamban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu anƙon goraayanon kemen raro. 2 *Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wanƙonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon anƙon goraayanon sakasinon ajoroogi.

3 Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja monon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno. 4 Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen ƙonƙi. Kemen ƙonƙi (warawen) koonƙa koonƙa kouma ii nedaborogi.

5 “Kota tosanon jamo kowonjinon kemen ƙonƙi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dushi-ita qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. 6 Kougi to,

* 13:2: Luuk 5.1-3

weennon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororonogogi.

⁷ “Kota tosiannon kumuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon kouma qen turun bibiloko men onongi. ⁸ Kaen jangon qaonoto, kota tosiannon namo awaannon kemen kongi. Kemen koma tosaana kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Monnon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mugi, “Gii mono naambaajon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?” ¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injjowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

¹² * “Kawaa kania ii kokaen: Monnon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monnon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa geagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. ¹⁴ * Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaana yonoojon honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

‘Qaa moma bimbimngongo kania kilen mende moma asariwuya.

Iwoi iima bimbimngongo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Geagianon qaa moma bimbimngongo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’

¹⁶ * “Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaa-jon mono simbawonawo kolooju. Geagianon qaa moma

* **13:12:** Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 * **13:14:** Ais 6.9-10 * **13:16:** Luuk 10.23-24

kotojiwaajonj mono simbawonawo koloouju. ¹⁷ Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injjomanja: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanonj ejemba solanja mamaganonj onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaaajonj awelegonj laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojutu, yonononj ii mobombaaajonj uuqeeangjo somata moma laligogito, ii mende mogi. Kianj.

Jiisasnonj sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ “Qosomakororoo ejawaa sareqaa jejenj, iikawaa kania ii mono geja ama mobu. ¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanonj kemenj konoti, ii kokaenj: Monjonj bentotombaa Buja qaaya moma kania mende moma asariro Kilenjaa Toyanonj kanj uutanonj kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemenj konoti, ii ejemba sareya monj. Yonononj Buja qaa moma ii iikanondeen uuqeeangjo qaganonj moma anjonj komakeju.

²¹ “Kaenj amakejuto, uugianonj tiita mende enj onjombaato, kamban torodaamongadeen nama kotiinj laligowuya. Buja qaawaajonj ama kakasililinj me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unjuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj konjiti, ii kokaenj: Yonononj Buja qaa mogi uugianonj kemejato, balononj laaligowaa majakakaya ano monej hina memewaa uugereya koloonj bimoonj onjmakeja. Qabunagiawo koloowombaaajonj koposongogi siinj kombombanja bologa tosianonj kaanagadeen uugianonj dunjunj Buja qaa bibiloko menj munjeja. Kaenj kolooro honjia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ “Nene kota namo awaanonj qosono kemenj konjiti, ii ejemba koi kaanja: Yonononj Buja qaa geja ama moma moma asarinj pondan nama honjia mokoloonjeju. Tosianonj qaa je motoonjononja kota 30 mokoloonjeju. Tosianonj honjia 60, tosianonj qaa kota motomotoonj yonoo honjia 100 menj seinj mokoloonjeju.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj jero, “Siwewaa bentonjaa kania ii eja kokaanja so ama jemanja. Iinonj gawonjonj kema nene kota awaa qosoma kororooro. ²⁵ Qosoma kororooroto, gomantiinjanonj egi kanonj kere ejanonj kanj wiit dumun batugianonj kanonj qinqiliwaa kota qosoma kororoonj mesaonj keno. ²⁶ Wiit dumun kotanonj juma waama uma honja asugiroti, kamban iikanonj qinqilinonj kaanagadeen asuganonj asugiro.

²⁷ “Asuganonj asugiro welenjeqeurutanonj ii iima gawonj toyaanonj kanj kokaenj ijogi, ‘Somatanana, gawonjanonj nene

kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daanƙaya iikanonj asugija?

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injijoro, ‘Kere ejanonj ii qosoma kororooro.’ Kaen injijoro welenqeƙe yonononj kokaen jegi, ‘Nono saanonj kema qinqili ii qonjoma menj kululuuwoŋatiwaaajonj mojanj me qaago?’ ²⁹ Kaen jegito, kokaen injijoro, ‘Qaago! Ono qinqili qonjoma menj kululuunj iikanonj dumunj tosaanja ii kaanagadeen qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaogi motoonj somariinj honja memeyaa kambanja kanj kuuro niinonj kambanj iikanonj dumunj kunƙunj ejemba ii kokaen injijomaŋa: Mono wala qinqili menj kululuunj anji jewaatiwaaajonj boranjonj kasanonj somonjowu. Ii somonjonjo mono wiit dumunj honja ii menj kululuunj menj kanj noo kowi mirinonj ambu.”’ Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen toroqen injijoro, “Siwewaa bentotonja ii kokaen: Eja monjonj nejon kota menj anjaa gawonj namoyanonj kema ano. ³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonoo kamaanqeƙetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unjuugunj somariinj gere koloojaa. Kaen koloonj nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianonj amakeju.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnonj dujanonj mombo sareqaa monj kokaen jero: “Siwewaa bentotonja ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monjonj bered oomanjen yiist menj flaua konde karoonj kanonj mindirinj melenqeleenj ama kema raro korebore somariiro.” Kianj.

Jiisasnonj nomaembaajonj sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnonj qaa kuuya ii kanageso yonoojonj sareqaanonj jero. Sareqaaya qaa kaen qaa monj mende injijoro. ³⁵ *Kaen kolooro Anutunonj gejatootoo eja monj sololooro qaa monj jeroti, iikanonj honjowo kolooro. Iinonj qaa ii kokaen jero eja, “Noo buunanonj mono afaangoro sareqaaya qaaya jemanja.

Anutunonj namo mokolooro asugiroti, kambanj iikanondeen qaa aasanjowanonj ero laligonj kouninji, niinonj mono qaa ii asuganonj jen injisaamanja.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

* 13:35: Ond 78.2

³⁶ Jiisasnoŋ sareqaa ii jedaboroŋ ejemba tuuŋ somata oŋomesaŋ miri uutaŋoŋ uro. Uro gowokourutaŋoŋ iwaanŋoŋ kaŋ kokaenŋ qisiŋ muŋ ijogi, “Qinqili nene gawonoŋ asugiroti, gi mono sareqaa iikawaa kania jeŋ asariŋ nonomba.”

³⁷ Kaenŋ ijogi kokaenŋ meleema injoro, “Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono nene kota awaa awaa qosoma kororoŋkeja. ³⁸ Nene gawoŋ ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraanaŋ oŋooŋoŋ jejeŋ ano qinqili ii eja bologaa meraboraanaŋ yoŋooŋoŋ jejeŋ. ³⁹ Kerenŋoŋ ii qosoma kororoŋroto, ii Kilenaa Toyaajoŋ jejeŋ. Dumuŋ kuŋkuŋ kambaŋa ii namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somata ii. Dumuŋ kuŋkuŋ ejemba ii Siwe gajoba yoŋooŋoŋ jejeŋ.

⁴⁰ “Qinqili meŋ kululuuŋ gerenŋoŋ aŋgi jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanŋoŋ koloowaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono gajobauruta wasiŋ oŋono kaŋ qaa areŋ bologa Kraistwaa bentotoŋ uutaŋoŋ singisoŋgo ambombaajoŋ kondooŋkeji, ii qewagoŋ mindiŋgowu ano ejemba jeulalaŋa kuuya ii kululuuŋ oŋombuya.*

⁴² “Kaenŋ mindiŋqindiŋ ama ejemba ii hagoŋ oŋoŋgi gere tomo tanururuŋ jeŋ eji, iikanŋoŋ kemebuya. Iikanŋoŋ kemebuti, iyoŋonoŋ mono saama gigilaŋ gobugia kigi qaro laligowuya. ⁴³ Kambaŋ iikanŋoŋ ejemba solaŋa yoŋonoŋ mono weenŋ kaŋa kolooŋ Mangiaa bentotoŋ uutaŋoŋ asariŋ laligoŋ ubuya. Moŋnoŋ uugejiawo laligoji, iionoŋ mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kiaŋ.

Maa suaŋ mesamesaŋgoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentotoŋa ii maa damandaŋ sewaŋa uuta iikawaa so kokaenŋ kolooja: Ii gawonoŋ mesaŋgogi ero eja moŋnoŋ ii mokolooŋ aŋaliŋ aŋgoŋ koma mombo namonoŋ mesaŋgoro. Mesaŋgoŋ iikawaajoŋ aisooŋ kema esuhinaya kuuya sewaŋa mewutiwaajoŋ ano monenŋ karo iikanŋoŋ gawoŋ baloŋ ii sewaŋa mero.” Kiaŋ.

Soroŋ kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotoŋa ii stua ejawaa so ama sareqaa moŋ kokaenŋ jemaŋa: Iionoŋ soroŋ kota moŋgama laligoro. ⁴⁶ Moŋgama laligoŋ soroŋ kota motooŋgo sewaŋa somata ii mokolooŋ kema esuhinaya kuuya sewaŋa mewutiwaajoŋ ano monenŋ karo iikanŋoŋ soroŋ kota ii sewaŋa mero.” Kiaŋ.

Misa hoorowaa sareqaa

* **13:41:** Qaa areŋ (ideology) bologa ii ŋaa (yawenŋ) gawoŋ momo, komyunist, maslim ano momo areŋ tosaanaŋ ii ejemba somoŋgoŋ oŋoŋgi osigi laaligogianoŋ bolin soonkeji, gajoba yoŋonoŋ mono ii kuuya qewagoŋ mindiŋgowuya.

⁴⁷ “Siwewaa bentotoŋa ii misawaa so ama sareqaa moŋ kokaen jemaŋa: Ii apu anŋonoŋ giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi oŋoma meŋ kululuuro. ⁴⁸ Meŋ kululuuro saa qero ejembanonŋ ii horogi goraayanonŋ kouro kamaan rama sora awaa gosinŋ kondenoŋ meŋ kululuugito, soro bologa ii giligi keno. ⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambanŋa tegowaatiwaa kambanŋa somatanonŋ koloowaa. Siwe gajoba yoŋonoŋ kanŋ ejemba bologa ii solanŋa yoŋoononŋa gosinŋ oŋombu. ⁵⁰ Gosinŋ oŋoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururunŋ jenŋ eji, iikanonŋ kemebuya. Kanonŋ kemebuti, iyoŋonoŋ mono saama gigilaanŋ gobugia kigi qaro laligowuya.” Kianŋ.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisanonŋ sareqaa ii jedaboronŋ kokaenŋ qisinŋ oŋono, “Qaa kuuya jejenŋi, ii moma asariju me qaago?” Qisinŋ oŋono meleema “Oonŋ!” ijogi. ⁵² “Oonŋ!” ijogi kokaenŋ injoro, “Miri toyanonŋ miriaa kowianonŋa hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyoŋonoŋ mono kaanagadeenŋ uugiaa kowianonŋa qaa akadamugiawo donŋoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kianŋ.

Nazaret yoŋonoŋ Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisanonŋ sareqaa ii jedaboronŋ gomanŋ balonŋ ii mesaonŋ keno. ⁵⁴ Kema neŋsoomari taonŋanŋ keuma qamakooli mirigianonŋ uma Buŋa qaa kuma oŋono. Kuma oŋono aaruŋ walinŋonŋ kokaenŋ jegi, “Yei, gejajuju! Iinonŋ momakooto koi ano anŋo leto ku-usunŋawo ii mono daenŋkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono gomanŋ kokawaa motonŋqeqe ejawaa meriaga. Nemunŋaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanonŋ mojonŋ. ⁵⁶ Naanŋurutanonŋ kuuya batunananonŋ koi laligoju. Kawaajonŋ iwoi kuuya koi mono daenŋkaya meŋ kanŋ anja?”

⁵⁷ *Nazaret yoŋonoŋ kaenŋ jegi uugianonŋ boliro iikanonŋ osigi. Osigito, Jiisanonŋ kokaenŋ injoro, “Gejatootoo eja ii iyanŋaa taonŋanŋ ano iyanŋaa mirinonŋ jejewili ama munŋkejuto, gomanŋ tosianonŋ iikaanŋa qaago.” ⁵⁸ Kaenŋ injoro momalaa-rigianonŋ mende kolooro yanŋisenŋgiaajonŋ ama anŋo leto ku-usunŋawo ii iikanonŋ mamaga mende mero. Kianŋ.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

* 13:57: Jon 4.44

¹ Kamban kanon balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herod iinon Jiisaswaa bujuya moro. ² Ii moma welenqeqeuruta ii kokaen injjoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinon mono koomunonga waama gawon mero angoletu ku-usunawo koloonkeju.” Majakaka moma kaen injjoro.

³ *Ii kokaembaajona jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin jen muro opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oongi. ⁴ *Jonon Herodwajaan qaa kokaen jero, “Gii gamboga men laligon Kana qaa uugujan.” ⁵ Kaen jero Herodnon Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yononon Jombajaan mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaajon kanageso yonoojon toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananon karo somataurutanon ajoroon rahi Herodiaswaa boratanon yonoo jaagianon danis ano Herodnon iikawaa iimasiina mama moro. ⁷ Kawaajon emba saran iikanon naa iwoiwaa-jon qisinaga, kinon ii togon mumambaajon qaa somongon qaaya ii jojopan qaanon jen kotiuro. ⁸ Kaen jen kotiuro nemunanon emba saran ii kuun muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenon ama men kan nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosobiri moroto, jojopan qaaya jero somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon ama Jombaa wana mubutiwaajon jen koto. ¹⁰ Kaen jen koton opotoroya mon wasin jero, “Gii mono kapuare mirinon kema Jombaa aroya koton wana men kawa.” ¹¹ Kaen jero Jombaa wana kondenon ama men kan emba saran ii muro men kema nemuna muro. ¹² Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema gamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Ron koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiuro.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnon Jombaa sunduya moma goman ii mesaon wanonon uma balon gbamenja monon iyangiodeen laligowombajaan kengi. Ejemba tuun yononon iikawaa bujuya moma taon ano gomangia mesaon Jiisaswaa gematanon otaan balon kana kengi. ¹⁴ Kengi Jiisasnon wanononga kamaan ejemba tuun somata injiima yonoojon wosoya moro. Wosoya moma batugianon ji injiro laligogiti, ii men qeangon onono.

* 14:3: Luuk 3.19-20 * 14:4: Lew 18.16; 20.21

¹⁵ Kaen ama laligoro mare kolooro gowokourutanon Jisaswaanon kan kokaen jegi, “Boi, nono balon gbameña kokanon laligonin ween jaaya tegon kememambaaon anja. Kawaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona gomanja gomanja kanon kema nembanenegia sewanja men newu.”

¹⁶ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen injjoro, “Yononon saanon kokanon rabu. Ononon mono onjoangio ii nene unuagiwu.”

¹⁷ Kaen injjoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan men laligojon.” ¹⁸ Kaen jegi injjoro, “Mono ii men kan nombu.”

¹⁹ Kaen injjon ejemba tuun somata ii jjiro lolonon kamaan rabutiwaajon jen koton onono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema onongi.

²⁰ Mendeema onongi ejemba korebore nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia reremonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero.

²¹ Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende megii. Kian.

Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono wanjonon uma waladeen apu anjon koton leegen kembu. Niinon saanon kaman biiwianon ejemba tuun koi onoombe kengigo kamanja.” ²³ Kaen jen ejemba onoono kengi baananon uma anodeen laligon qama kooliro. Qama koolin laligoro mare kolooro baananon yanabuju raro. ²⁴ Raro wangogianon apu anjon biiwianon koriganon keno haamonon kengiti, iikaan baagenja qen karo sirinon wanjo kuun giliro keqelan kema karo.

²⁵ Kaen ano goman aworango (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin gowokouruta yonoonon karo. ²⁶ Kan apu anjon qaganon riin riin karo gowokourutanon ii iima aarun toroko moma jenengia ororo “Kowe Songorinon kaja,” jen sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnon iikanondeen qaa jen kokaen injjoro, “Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajej. Toroko mende mobu.” ²⁸ Kaen injjoro moma Piitonon meleema kokaen ijoro, “Giinon Ponga koloojani een, mono saanon jena niinon apu qaganon riin riin goonon kamanja.”

²⁹ Jiisasnon ii moma “Saanon kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitonon wanjo mesaon apu anjon qaganon riin riin kanain Jiisaswaanon keno. ³⁰ Kanain kenoto, haamonon mamaga qen siri karo iima toroko moma jeneja ororo kanain apu

uutanonj kemenj kokaenj qarō, “Ponj, mono ilaanj nomba!”
³¹ Qarō Jiisasnonj iikanondeen boria boraama Piitowaa borianonj menj kokaenj ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajonj uuwoi anjanj?”

³² Kaen ijonj ilaanj muro wanjononj uri haamononj goronj qero sirinonj nonj qero. ³³ Nonj qero eja wanjononj ragiti, iyonjononj waeya menj mepeseenj munj kokaenj jegi, “Onjanonj, gii Anutuwaa meriaga.” Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqeeanjo gawonj mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anjonj kotonj leegenj Genesaret gomanonj keuma wanjo mesaonj sakasinonj kemegi. ³⁵ Sakasinonj kemegi gomanj iikawaa ejembaya Jiisas moma kotonj mugij. Moma kotonj munj qaa anjij gomanj kuuya kosianonj ragiti, iikanonj keno bujuya moma jii ejemba kuuya unjuama Jiisaswaanonj kagij. ³⁶ Kanj nama Jiisaswaa maleku susuyanonj oosiriwombaajonj welema munj laligogij. Oosirigiti, kuuya iyonjononj mono qeangodaborogij. Kianj.

15

Ambosakonj yonjononj qaa kuma soogij.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Kana qaawaa boi tosanonj Jerusalem sitinonja Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisij mugij, ² “Goo gowokouruganonj mono naambaajonj kana uugunj ambosakonjurunana yonjononj sili mende otaaju? Yonjononj mono borogija songbama hamo mende qenj kilenj kanaij nembanene neju?”

³ Kaen qisij mugij kokaenj injjoro, “Onjoanjo mono naambaajonj ambosakonana yonjononj sili otaawombaajonj kana uugunj Anutuwaanonj jojopan qaa qenjeju? ⁴ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj: Anutunonj kokaenj jenj kotoro, ‘Nemunj manja mono goda qenj oromakeba,’ ano ‘Monjonj manja me nemunja gasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jenj kotoroto, onjo qaa ii uugunj kokaenj jenjeju, ‘Monjonj manjaajonj me nemunjaajonj kokaenj jewaa: Wosona mojenj. Noo nanjonanjo iwoina bunja qenj aonaga, ii mono Anutuwaa mamatewoo nandumbaajonj gosij ambeta eja. Monjonj kaen jenj manja me nemunja goda qenj mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jenj siligia walagaajonj ama Anutuwaa jojopan qaaya itagogij omaya koloonj janjonj qaomakeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9

Aisaianon onoo kaniagia tororo waladeen injisaama kokaen jerota eja,

8 *Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaa-gadeen goda qen nomakejuto, uugianon mono telambelan ama noma mongen koriganon анги eja.

9 “Kaen ero noo waena een toontoon menj mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onjombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.” ’ Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

10 Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono qaa koi geja ama moma asariwu. 11 Ejanon iwoi nero uutanon kemenkeji, iikanon mende tiloon munkejato, iyanjaa wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.”

12 Kaen injoro gowokourutanon kan kokaen qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon qaa ii mogi unuro uugianon boliji, ii mojan me qaago?” 13 Qisigi kokaen meleeno, “Niinon waro kuuya noo Siwe Manjanon mende komoroti, ii mono tiitawo qonjomaña. 14 *Kilen, ii mono onomesaowu. Yononon ‘Ejemba jaagoo unjumboña,’ jenkejuto, iyanjiaa jaagianon mono gooja. Jaagoo monjon jaagoo alia mon borianon menj wambaati een, iyoronon mono motoon ronjon kemen uruwaa.”

15 Kaen meleeno Piitonon ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina mobon.” 16 Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Oo alauruna, onjo kaanagadeen toroqen momogia awaa mende kolooja me? 17 Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemenkeji, ii korojonanon kemen seleengen kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?”

18 *Ti kamaankejato, qaa uu konongannga kouma buutanonga kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. 19 Ejemba uu konongannga iwoi koi kaanja koloon koumakeja: Qaa bologa romonjon owen jenan menj ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. Olonkalu ama serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yongoro mewombaajon momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolongoya jewombaajon momakeju. Gemageqe qaa jen Anutu mepaegowombaajon momakeju. 20 Iwoi kaananon mono ejemba tiloon onomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanon eja mon mende tiloonkeja.” Kianj.

* 15:8: Ais 29.13 * 15:14: Luuk 6.39 * 15:18: Mat 12.34

Keinan emba moŋnoŋ kaparanj koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnoŋ Genesaret gomaŋ mesaŋ siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanŋ keno.

²² Keno Keinan emba, baloŋ iikawaa toya moŋnoŋ kaŋ Jiisas welema kokaen qama ijoro, “Poŋ, Deiwidwaa gbili, mono kiankomuŋ nomba! Omenŋ borana kokojinjinj ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnoŋ qaa moŋ mende meleeno. Kaen kolooro gowokourutanŋ kaŋ kokaen kuun muŋ ijogi, “Emba ii saama qama kananananŋ kajiwaajonj mono ilaanj muna kamba.” ²⁴ Kaen ijogi meleeno, “Amananŋ Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeenj hamo qeŋ oŋomambaajonj ama wasinj nonota kajen.” ²⁵ Kaen meleeno emba iikanŋ kosianŋ kaŋ siminj kuma muŋ ijoro, “Poŋ, mono ilaanj nomba!”

²⁶ Kaen ijoroto, Jiisasnoŋ kokaen meleema muro, “Qaago, merabora yoŋoo mirigianŋga bered meŋ kasu oŋoninj mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana oŋoo qagia kasu qamakejonj. Niinŋ waladeenj Juuda ejemba ilaanj oŋombe kantri tosaŋa oŋonŋ mono kasu kaŋa mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanŋ ijoro, “Poŋ, ii saanŋ mo-jento, kasu meria yoŋonŋ mono kaŋagadeenj togiaa nene duŋnoŋga nene reemoŋa kamaaro nenkeju.” ²⁸ Kaen ijoro Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajonj welema nonjanjiwaa hoŋa mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanŋ aua iikanondeenj qeaŋgoro. Kianj.

Jiisasnoŋ ji ejemba seiseiya mero qeaŋgogi.

²⁹ Jiisasnoŋ gomaŋ ii mesaŋ kaŋ Galili apu aŋgombaa goraayanŋ kouma baanŋonj uma kamaanj raro. ³⁰ Raro ejemba tuunlembayanŋ iwaanŋ kaŋ ejemba koi kaŋa unjuaŋgi: Lokoŋ ano ejemba jaagia googa, tosaŋa kana borogia eraqeeranŋgoya, tosaŋa qaamuunj ano tosaŋa ji mamaga injiro laligogiti, ii unjuama Jiisaswaa kana banŋ oŋooŋgi meŋ qeaŋgoŋ oŋono.

³¹ Meŋ qeaŋgoŋ oŋono qaamuunj ejemba yoŋonŋ qaa jegi kana borogia eraqeeranŋgoya yoŋonŋ qeaŋgoŋ dingogi lokoŋ yoŋonŋ kana riinj kema kagi jaagia doonŋgoya yoŋonŋ jaa uunj iigi ejemba tuunj yoŋonŋ ii iima waliŋgoŋ Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kianj.

Jiisasnoŋ eja 4,000 nene unjuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnoŋ gowokouruta oŋoono iwaanŋ kagi kokaen injoro, “Niinŋ ejemba tuunleembe somata koi yoŋoojonj

wosona mojen. Yoŋonoŋ noononŋ kaŋ weenŋ karoonŋ laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananonŋ kema laligon batuyanonŋ jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajon ii eenŋ wasinŋ oŋomambaajonŋ togojen. Kawaajonŋ ii nene unuagimambaajonŋ mojen.”

³³ Kaenŋ injoroŋ gowokourutanonŋ meleema kokaenŋ ijogi, “Balonŋ qararanŋkonŋkonanŋ kokanonŋ nonononŋ mono daenŋkayaga nembanene mamaga mokoloonŋ ejemba tuunŋleembe koi unuagiwonaga?” ³⁴ Ii moma Jiisasnonŋ kokaenŋ qisinŋ oŋono, “Oŋoononŋ bered dawi raja?” Qisinŋ oŋono “Bered 7 ano sora melaa tosaanŋ raja,” jenŋ ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnonŋ ejemba tuunŋleembe ii namononŋ kemenŋ rabutiwaajonŋ jenŋ kotonŋ oŋono kemenŋ ragi.

³⁶ Kemenŋ ragi bered 7 ano sora ii menŋ Anutuŋ qama koolinŋ dangisenŋ jenŋ motonŋ gowokouruta oŋono yoŋonoŋ ii ejemba tuunŋ so toto qenŋ oŋonŋgi. ³⁷ Toto qenŋ oŋonŋgi nenŋ nenŋ timbirinŋgogi. Nenŋ timbirinŋgonŋ nene kitia mesaogi kemeroti, ii konde 7 kanonŋ menŋ kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yoŋoo janŋgogia ii 4,000. Emba meraboraŋ yoŋoo janŋgogia ii mende megii. ³⁹ Jiisasnonŋ ejemba tuunŋleembe oŋoono kenŋgi iyanŋ wanŋononŋ uma Magadanŋ gomanonŋ keno. Kianŋ.

16

Boi tosianonŋ angoletu iibombaajonŋ kaparanŋ konŋgi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanŋkonŋkonŋ) tosianonŋ Jiisaswaanonŋ kaŋ qaawaa timbinonŋ horowaatiwaajonŋ anŋobato menŋ munŋ kokaenŋ qisigi, “Mono jena Siwenonŋga angoletu monŋ asugiro iibonŋa.” ² Kaenŋ qisigi kokaenŋ meleeno, “Oŋo weenŋ kememambaajonŋ ano iikanonŋ kokaenŋ jenŋkeju, ‘Sombinonŋ ososaajiwaajonŋ woranŋ weenŋ awaa koloowaa.’”

³ “Kaanagadeenŋ umugawodeenŋ kokaenŋ jenŋkeju, ‘Sombinonŋ ososaaro koosunonŋ totowijiwaajonŋ mono konŋ musu giliwaa.’ Kaenŋ kaenŋ jenŋ sombimbaa tania iima konŋ weembaa kania saanonŋ gosinŋkejuto, kambaŋ laligojonŋgi, iikawaa aiweseya gosiwombaajonŋ mende moju. Ii mende sokonja.

⁴ *Ejemba tuunŋ bologa namononŋ laligonŋ olonŋkalu amakejuti, iyoŋonoŋ Anutuŋwaa aiweseya asugiwaatiwaajonŋ kaparanŋ komakejuto, Anutunonŋ gejatootoo eja Joonawaa aiweseya oŋondabororo aiwese tosia mende toroqenŋ qendeema oŋombaa.” Kaenŋ meleema oŋomesaonŋ monŋgenŋ keno. Kianŋ.

* 16:1: Mat 12.38; Luuk 11.16   * 16:4: Mat 12.39; Luuk 11.29

Farisii ano Sadusii yoŋonoŋ wosokondunŋ kaanŋa kolooju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo apu aŋgoŋ kotoŋ leegen keuma samoŋ mewombaaŋoŋ duduugiti, ii iigi. ⁶ **Ii iigi Jiisasnoŋ kokaen inijoro, “Oŋo Farisii ano Sadusii paati woi yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia iikawaajoŋ mono galeŋgia meŋ laligowu. Ii awaagadeen mende gosin gema qegi yoŋonoŋ mono yiist kaanŋa somariinŋ meŋ bolin oŋombuya.”*

⁷ Inijoro qaa gemata ii mende moma asariŋ batugianon kokaen aminŋ mogi, “Nono bered mende meŋ kajoŋ. Kawaa-joŋ jeja me nomaenŋ?” ⁸ Ii aminŋ mogi gejianonŋ kemero kokaen inijoro, “Oo oŋo momalaarigia melaada, naambaajoŋ ‘Bered mende mejoŋ,’ jeŋ oŋoangia aminŋ moju? ⁹ **Noo kaniana ii naambaajoŋ mende moma kotoju? Niinoŋ bered 5 ii 5,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemenŋ saa qero? Ii duduuju me qaago?*

¹⁰ **“Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemenŋ saa qero? Ii duduuju me qaago? ¹¹ Nii beredwaajoŋ qaa mende jejeŋi, ii nomaenŋ ama mende moma kotoju? Niinoŋ beredwaajoŋ qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia gosin gema qewutiwaajoŋ jejeŋ.”* ¹² Kaen inijoro iikanondeenŋ qaayaa kania kokaen moma asarigi, “Ahaa! Flaua meŋ somasomarii yiistwaa galeŋ meŋ aowombaaŋoŋ mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yoŋoonoŋ qaa melokanjinŋ gema qewombaaŋoŋ jeja.” Kianŋ.

Piitonoŋ Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnoŋ Sisaria Filipai taombaa kosianonŋ kema kanon gowokouruta kokaen qisinŋ oŋono, “Ejembanonŋ Siwe gomambaa Eja honŋa noojoŋ nomaenŋ jeŋkeju? Nii moroga koloojeŋ?” ¹⁴ **Qisinŋ oŋono meleema kokaen ijogi, “Tosianonŋ ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jeŋkejuto, tosianonŋ ‘Gii Elaija koloojan,’ jeŋkeju ano tosianonŋ toroqenŋ kokaen jeŋkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yoŋoonoŋga moŋ koloojan.’”*

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisinŋ oŋono, “Ano oŋoangio noojoŋ nomaenŋ jeŋkeju? Nii moroga koloojeŋ?” ¹⁶ **Qisinŋ oŋono Saimon Piitonoŋ meleema ijoro, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaa Meria koloojan.”*

* **16:6:** Luuk 12.1   * **16:9:** Mat 14.17-21   * **16:10:** Mat 15.34-38   * **16:14:**

Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8   * **16:16:** Jon 6.68-69

17 Kaen ijoro Jiisasnon meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balon eja sa busuyawo monon qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinon mono qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawonawo koloojan. 18 Niinon kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qanon karanjan) koloona niinon karanjan iikawaa qaganon uumeleen kanagesonaa tandoya ambe nanjon onona uugia meagon kotiin nambu. Giinon ii galen koma onona koomu Toyanon ii senjon gomambaa kiropo naguyanon horon onomambaaon amamaawaa. Omejiilan tosaan yonoo ku-usungianon kaanagadeen ii kondeema haamo ama onombombaaon amamaawuya.

19 **“Niinon Siwe bentotonaa kii meria woi gomaŋa. Gii namonon singisongo somonogona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomonogoya ewaa. Gii namonon singisongo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisaŋa ewaa.”* 20 Kaen jen Hamoqeŋe Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi monon mobubotiwaajon gowokouruta yonoojon songo kotakota ama onono. Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22-27

21 Kamban kanon Jiisasnon kanain gowokouruta ii qaa kokaen inisaama jero, “Niinon Jerusalem kema siimbobolo mamaga momaŋa. Kanriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nugi komumaŋa. Komuwe ween karon kolooro koomunonŋa waamaŋa.”

22 Jiisasnon kaen jero Piitonon horon mun goraayanon kema kanain qotogon kokaen jen muro, “Oo Pon, ii kamban monon koloon gombabotiwaajon Anutunon mono sopa somonon gomba.” 23 Qotogon muro eleema Piito kokaen jen muro, “Gii qaa romonogon, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siinŋiaga. Gii noo kana utumambaaon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewanonŋa togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewanŋa

24 *Kamban kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Monon noo gemananon kamambaaon moji, iinon mono iyanŋa uuselaa siin kombombaŋa bologa gema qero ‘Buŋa gbilia men kaja,’ jen sisia megi siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinon nii notaan kawa. 25 *Monon laaligoya iyanŋaon analin anon koma anŋa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya honŋa

* 16:19: Mat 18.18; Jon 20.23
Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

* 16:24: Mat 10.38; Luuk 14.27

* 16:25:

somongoro soowaa. Soowaato, monnon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁶ “Monnon gomaŋa gomaŋa yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuta laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton! Kuuya anana mono wanana somonjon aowombaajon amamaawonja.

²⁷ *²⁷ “Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararaja iima aaruwuya. Kamban iikanon motomoton anana nanamemenana gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa. ²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injowebu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kianj.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹ *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baana koriga monnon uma gbamenanon laligogi. ² Laligogi jaasewanjanon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma qaita mon kolooro. Jaasewanjon ween jaaya kaana asariro malekuyanon tualalakota koloon asasagawo kolooro.

³ Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi. ⁴ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon siinganon mojan ee, niinon saanon kuun karoon memana. Goojon mon, Mooseswaaajon mon ano Elajawaajon mon.”

⁵ *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararawo monnon kamaan aonanon esuun onono iikawaa uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo usiinja somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁶ Gowoko yononon qaa ii moma jenenja ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

* **16:27:** Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6   * **17:1:** 2 Piito 1.17-18   * **17:5:** Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

⁷ Kaen mogi Jiisasnon yonoonon kan selegia oosirin kokaen injoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.” ⁸ Qaa ii moma uun waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeen nano iigi. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kooloja.

⁹ Baanamonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ *Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen ii naambaajon jenkeju, ‘Eja Elaijanon mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqeqe Toyanon iikawaa gematanon asugiwaa?’”

¹¹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² *niinon kokaen injomanja: Elaijanon kamaan asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanon ii angiaa siingia otaan lan ama mugi. Kaaniadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lan ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianon kemen siimbobolo mobaa.” ¹³ Elaijawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baanamonga kamaan ejemba tuun yonoonon kagi eja monon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro, ¹⁵ “Pon, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja. ¹⁶ Niinon ii wama gowokouruga yonoonon kajento, yononon ii men qeangon mubombaajon amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawi onowo laligon qato unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemanja? Ii mono wama noonon koi kawu.” ¹⁸ Wama kagi Jiisasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisawaanon kan rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono

naambaajon ii nononanodeen otaawombaajon amamaajon?”

²⁰ *Qisin mugi kokaen injoro, “Momalaarigianon melaada koloojiwaajon ii otaawombaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Momalaarigiaa hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baanā kokawaa Toyaaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baanā ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga.” ²¹ (Ome tania kaanā ii mono qama koolin nene singi laligon otaawonā. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

*Jiisasnon koomuyaa Bunā jero indin woi kolooro.
Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45*

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kenji Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. ²³ Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karon kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

²⁴ *Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon kougi jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisin mugi, “Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?”

²⁵ Qisin mugi “Oon!” jero. Kawaa gematanon Pitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisin muro, “Saimon, gii nomaen romongojan? Daen yononon konkorowaa takis ano takis tosaanā (custom, revenue) ii balombaa kin eja pon yonoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii angi men kululuunkeju?”

²⁶ Kaen qisin muro meleema “Wabaya yononon,” jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon. ²⁷ Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwabotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monej kota iikanon mokoloowaga. Monej kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenqaajon takis amba.” Kian.

* **17:20:** Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2   * **17:24:** Eks 30.13; 38.26

18

Gowoko batugianonj morononj uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹ *Kamban kanonj gowoko yonononj Jiisaswaanonj kan kokaen ijogi, “Siwewaa bentotonj uutanonj morononj uuta kolooja?” ² Kaen ijogi merabora melaa monj qaro karo batugianonj ano nano. ³ *Nano kokaen jero, “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaanja mende koloowuti eenj, onjo mono kamban monjonj Siwewaa bentotononj mende keubuya.

⁴ “Kawaajonj monjonj iyanja menj kamaanj aonj merabora kokaanja koloowaati, iinonj mono Siwewaa bentotonj uutanonj uuta kolooja. ⁵ Monjonj merabora koi kaanja monj noo qananonj koma horonj kalanj kombaatij, iinonj mono nii koma horonj nombaa.” Kianj.

Singisonjgowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶ Jiisasnonj toroqenj kokaen jero, “Merabora koi kaanja moma laarinj nonjuti, monjonj iyonoononga monj kongoro ama muro singisonjgo ambaati, eja iikanonj mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunonj lombo iikawaa ironja nomaenj muro soyanonj koloonaga? Kemunj kowonjinj aroyanonj somonjonj kowe biiwianonj giligi kemenagati, iikanonj mono afaanjkota koloonaga.

⁷ “Singisonjgowaa siipatitianonj mono afaanagadeen koloonkeja. Kawaajonj balonj ejemba onjojonj ‘Yeil’ wosobiri mojenj. Monjonj siipatitij anjonj komambaaajonj amamaankejato, monj morononj tosaanja kongoro ama onjono singisonjgo ambuti, iwaajonj mono ‘Yeil’ qama wanjinjinjonj saajenj. Siimbobolo uutanonj mono iwaa qaganonj ubaa.

⁸ *⁸“Boroganonj me kanaganonj singisonjgo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono kotonj giliwa. Kotonj gilingo borodomonj me kanadomonj laligonj laaligo kombombanja mokolonj oompelelenj mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagenj gere sianonj giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹ *⁹“Kaanjadeen jaaganonj singisonjgo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoonjgowo laligonj laaligo kombombananonj keuma oompelelenj mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenonj giligi kemebabo. Kianj.

* **18:1:** Luuk 22.24   * **18:3:** Maak 10.15; Luuk 18.17   * **18:8:** Mat 5.30

* **18:9:** Mat 5.29

*Lamanonj soorotiwaa sareqaa**Luuk 15.3-7*

¹⁰ “Ejemba melaa koi yonoononga monj menj kamaan mububotiwaaajonj mono galengia mewu. Niinonj qaa kokaen injjowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianonj Siwe goman iikanonj noo Siwe Amanaa kosianonj laligonj jaasewanja suulanj iimakeju. Kawaajonj jejewili mono mende ama onjombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honjanonj mono ejemba soogiti, ii menj letoma onjono oyanboyanj koloowutiwaaajonj kamaaro.)

¹² “Onjo qaa koi kawaajonj nomaenj romonjgoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjonj soonj jinjaunj keno toyanonj nomaenj ambaa? Iinonj mono 99 ii baanjanonj onjomesaonj kema motoonjo jinjaunj kenoti, iikawaajonj monjgama kembaa. ¹³ Monjgama kema laligonj mokoloowaati eenj, niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Iinonj 99 jinjaunj mende kenjgiti, iyonjoojona kamban iikanonj mamaga mende aisoowaato, motoonjo iikawaajonj honombononjaga mende aisoonj laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onjoo Manjgia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ejemba melaa koi yonoononga monjonj soonj gere sianonj mende kemebaatiwaaajonj momakeja.” Kianj.

Alaganonj singisonjo ama gono kokaen amba:

¹⁵ * “Uumeleenj alaganonj singisonjo ama gombaati eenj, gii mono iwaanonj kema jaasewanj qenj munj kana songiroti, ii gendeema muba. Kaenj ana qaaga moma baatanonj kembaaati eenj, giinonj mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonjo ama laligowao. ¹⁶ * Kaenj ana qaaga moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono toroqenj ala motoonjo me woi uruama iwaanonj kembu. Bunja Terewaa qaa kokawaa so mono kaenj amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karononj nanjonj jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaenj anji qaagia moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya ii injjona iwo aminj mobu. Aminj mobuto, iyonjoo qaa baatanonj kaanagadeenj mende kembaaati eenj, ii mono asuganonj jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo megi sisigia menjkejuti, iikawaa tani kaanja ii mono mesaona seleenjenj laligowaa.

Singisonjowaa soomonjgoya ano iisana

¹⁸ * “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Onjononj singisonjo namononj somonjgowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj kaanagadeenj soomonjgoya ewaa

* **18:15:** Luuk 17.3   * **18:16:** Dut 19.15   * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23

ano singisonjo balonjo mesaon isambuti, ii kuuya mono Anutunon mesaoro Siwe gomanon kaanagadeen ewaa.

¹⁹ “Toroqen qaa kokaen injowe mobu: Namonon onjoonnga woiyanon qaa ii me ii kawaajon uumotoon ama qama kooliwaoti waa qaa somongowaoti, noo Maḡna Siwe gomanon laligoji, iinon mono ii orono buḡa qen aowaota. ²⁰ Ii kokaembaajon: Ejemba woi me karonon noo qananon iikanon me kanon ajoroowuti, niinon mono iikanon yonoo batugianon laligomaḡa.” Kianḡ.

Welenqeḡe kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ *Kamban kanon Piitonon Jiisaswaanon kan qaa kokaen ijoro, “Pon, alananon singisonjo ama nomakeji, niinon ii indin dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indinḡa 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?” ²² Jiisasnon ii moma kokaen meleema muro, “Indinḡa 7 qaagoto, 70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinon kaen gijojen. ²³ Iikawaa kania ii kokaen jen asarimaḡa. Siwewaa bentotonḡa ii kin eja pombaa so ambe kokaen kolooja: Kinon welenqeḡeuruta onjoono monenḡia galeḡ konḡiti, iikawaa aren papiaya qendeenḡi mindinḡowaatiwaaajon kaparanḡ kono.

²⁴ “Kaen kanain monenḡa iikawaa sunduya gosin mindinḡogi kanon eja monḡ wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero. ²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaajon monenḡa mende sokono amamaaroti waaajon ama somatayanon nama kokaen jen kotoro, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewanḡa mewuti waaajon ambu. Ii ano embameraanḡa ii kaanagadeen mono sewanḡia mewuti waaajon anḡi monenḡ karo iikanon tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jen kotoro welenqeḡeyanon batanon kamaan siminḡ kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinḡon mamboma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomaḡa.’ ²⁷ Kaen welema muro somatayanon welenqeḡeyaajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro. ²⁸ Kamaaroto, seleenḡen kema kanon welenqeḡe alia monḡ mokolonḡ iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota meḡ mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqeḡe alianon batanon kamaan siminḡ kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinḡon mamboma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomaḡa.’

* **18:21:** Luuk 17.3-4 * **18:22:** 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisonḡoya ii mono suulanḡ mesaowa.

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonjon kapuare mirinon ongi raro tosaya kundaborogi kamaawaa. ³¹ Iwoi ii kolooro welenqege alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianon welenqege mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomambaajon qisin nona niinon ii kuuya mesaon gonjen. ³³ Niinon giima koboon kiankomun gombe giinon kaanagadeen iikawaa so welenqege alaga kiankomun muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanon kaen ijoro irinja soono welenqege iikawaa qaaya jen tegon kasa miriwaa galen yonoo boronon ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanon rama tosaya kin pombaanon eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa hona ii kokaen: Ono motomotoon alagiala singisongoya uugianon mende mesaowuti een, noo Siwe Mannanon mono kaanagadeen qaa iikawaa so ama onombaa.” Kian.

19

Loemba mesaon aowaa qaaya

Maak 10.1-12

¹ Jiisanon qaa ii jedaborongo Galili prowins mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. ² Karo ejemba tuunlembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

³ Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosanon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon kania ii me woiwaaajon embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?”

⁴ *Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kakanaiyanonja ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.’ Buja qaa ii weengogi me qaago?”

⁵ *Mokoloon kokaen jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoongo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago?”

⁶ Kaen ama toroqen woi mende koloojaoto, sele motoongo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin onoti, ejemba monjon mono ii mende mendeema oromba.”

* 19:4: Jen 1.27; 5.2 * 19:5: Jen 2.24

⁷ *Kaen injoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia onon embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?” ⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnon mono uugia kotiga koloorotiwaajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kanakanaiyanon kaen mende ero. ⁹ *Niinon kokaen injowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monnon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisanon kaen injoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaowaa songo kaen eji een, mono loemba mende kolooni sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisanon kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjeni, ejemba kuuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaan yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon koloon iikanon kanain loemba koloowombaaajon mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so mende koloaju. Tosianon Siwe bentotonaaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somonjon qaagia ii otaankeju. Monnon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba.” Kian.

Jiisanon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosanon merabora busubuusu unuama Jiisanon boria wangianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen angi Jiisanon kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaan ii bentoton bun qen onombaa. Kawaaajon ii mende somonjon onombu.” ¹⁵ Kaen jen boria wangianon ama onomesaon mongen keno. Kian.

Jiisanon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban monnon eja monnon Jiisaswaanon kan kokaen qisij muro, “Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombomban bun qen aowenaga?” ¹⁷ Qisij muro kokaen ijoro, “Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisij nonjan? Motoongoyanon mono awaa kolooja.

* **19:7:** Dut 24.1-4; Mat 5.31

* **19:9:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

* **19:12:** Eja tunja konkombaaajon jeja.

Laaligo kombombananon keumambaaon mobaati een, gii mono jojopan qaa ten koma laligowa.”

18 *Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jojopan qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnon ii moma ijoro, “Mono koi: ‘Mon mende gena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mon mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. 19 *Nemunmanga mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejan, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onomakeba.’”

20 Kaen ijoro eja gbaworonon kokaen jero, “Ii kuuya mono ten koma laligon waabe. Naambaaon mombo amamaajen?”

21 Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii akadamuwo laligomambaaon mobagati een, mono kema esuhinaga sewana mewutiwaajon ana monen karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon Kina kaana) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

22 Kaen jeroto, gbaworonon qaa ii moma esuhinaya magaga erotiwaajon ama wosobiri moma jaaya bosoleero een mesaon keno. 23 Mesaon keno Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: ‘Yei!’ Ejemba qabunagiawo yononon mono Siwewaa bentotonon keubombaaon bimoon kupukapa ambuya. 24 Ii kokaen jen asarimana: oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaon bimoon osiwuya.”

25 Kaen injoro gowoko yononon aarun tililingon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa bunu koloonaga?” 26 Kaen jegi Jiisasnon uun injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaaon mende amamaan osinkeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

27 Piitonon qaa ii moma meleema kokaen ijoro, “Moba, nononon mono iwoinana kuuya mesaon gii gotaan kanin. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewona?” 28 *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honanon jinkaron dujanon raro asamararananon asariwaati, kaman qaita mon iikanon nii notaan kagiti, ononon mono kaanagadeen jinkaron duj 12 kanon rama Israel tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegowuya.

* 19:18: Eks 20.13-16; Dut 5.17-20

* 19:19: Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18

* 19:28: Mat 25.31; Luuk 22.30

29 “Moŋnoŋ noo qanaaŋoŋ ama iwoi moŋ mesaoroti, ii jigo miria, daremuŋa, naambeeta, nemuŋmaŋa, meraboraŋa me gawoŋ molaleŋa ii oŋomesaoro Anutunon mono iikawaa irona uugun meleema muro seiwaa. Kaen seiro laaligo kombombaŋa tetegoya qaa buŋa qeŋ aowaa. 30 *Kaen koloowaato, mutuya oŋoonoŋga mamaganon daaburuya koloogi daaburuya yoŋoonoŋga mamaganon mutuya koloowuya.” Kianj.

20

Wain gawoŋ meme ejemba yoŋoo sareqaa

1 Jiisasnoŋ jero, “Siwewaa bentotoŋa ii kokaen: Balon toya moŋnoŋ umugawodeen waama seleenŋen kema eja tosaŋa injiima wain gawoŋanoŋ monen gawoŋ mewutiwaajoŋ qisin oŋono. 2 Qisin oŋono ‘Saanoŋ,’ jegi ween motooŋgowaa tawaya (Kina 20) oŋombaatiwaajoŋ uumotooŋ anŋi wasin oŋono wain gawoŋanoŋ keŋgi.

3 “Keŋgi 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqen kema eja tosaŋa maaket sombenanoŋ een nanŋi injiiro. 4 Injiima kokaen injiŋoro, ‘Oŋo mono kaanagadeen noo wain gawoŋanoŋ kema gawoŋ megi tawagia soyanondeen oŋomaŋa.’

5 “Kaen injiŋoro wain gawoŋanoŋ keŋgi. Keŋgi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so duŋanoŋ mombo seleenŋen kema kaanagadeen ano. 6 Kaen koloŋ mare 5 kilok kawaa so seleenŋen keno eja tosaŋa duŋanoŋ mombo een lan nanŋi injiiro. Injiima kokaen qisin oŋono, ‘Oŋo mono naambaajoŋ ween koriga koi een laligoju?’

7 “Kaen qisin oŋono kokaen meleenŋi, ‘Moŋnoŋ monen gawoŋ mewombaajoŋ mende qisin nononja. Kawaaŋoŋ een koi nanjoŋ.’ Meleenŋi kokaen injiŋoro, ‘Oŋo mono kaanagadeen noo wain gawoŋanoŋ kema gawoŋ mewu.’

8 *Gawoŋ megi mare kolooro wain gawoŋ toyanon gawoŋ galeŋa horon kokaen iŋoro, ‘Gii mono gawoŋ meme eja oŋooma tawagia oŋomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyoŋoonoŋga kanain tawagia oŋoma kena gomaambadeen kajuyati, iyoŋoonon tegowa.’

9 “Kaen injiŋoro mare 5 kilok gawoŋanoŋ kagiti, iyoŋonon kougi ween motooŋgowaa tawaya (Kina 20) ii motomotooŋ oŋono. 10 Wala gawoŋanoŋ kagiti, iyoŋonon kouma tawagia uugun mewutiwaajoŋ romoŋgogito, ii motomotooŋ kaanagadeen ween motooŋgowaa tawaya oŋono. 11 Tawa motooŋgo iikayadeen meŋ kanain balon toyaajoŋ uugianoŋ

* 19:30: Mat 20.16; Luuk 13.30

* 20:8: Lew 19.13; Dut 24.15

ɲindin-ɲunduru jen jen mun kokaen jegi, ¹² ‘Nono ween gerawonon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisin ononjana. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon kolooju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jen ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa. ¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati een, mono geenгаа tawaga men kamba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisin ononjeni, yonoojon kaanagadeen tawa gonjeni, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

¹⁵ ‘Neenaa moneɲon neenaa aihnaa so ambe sokonja me qaago? Niinon loloogendeen ononjenywaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?’ ¹⁶ *Jiisasnon qaa ii jedaboron kokaen jero, “Iikawaa so konoga yononon mutuya koloogi mutuya yononon konoga koloowuya.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa qaaya jero indin karon kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnon Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kenji gowokouruta 12 ii horon onoma goraayanon kema kokaen inijoro, ¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanon monon Siwe gomambaa Eja honja memelolo men muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kamba. Yononon komuwaatiwaa qaaya jedaboron ¹⁹ waba gawman yonoo borogianon ama mubuya. Ama mugi mepaegon ooli waayawonon qetaalin talungowuya. Qetaalin talungon maripoonon qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Jeims Jon yoroo nemungaranon iwoiwaajon weleno.

Maak 10.35-45

²⁰ Kamban kanon Zebediwaa merawoita yoroo nemungaranon merawoita yorowo Jiisaswaanon kan simin kuma mun iwoi qaita mombaa welemambaajon jero. ²¹ Kaen jero qisin muro, “Gii naa iwoiwaajon mojan?” Qisin muro kokaen ijoro, “Giinon saanon jen kotona noo merawoina koi yoronon mono goo bentotonon eu uma monon boro dindinganon ano monon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombuyaga.”

²² Kaen ijoroto, Jiisasnon meleema kokaen jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagon welenju. Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii saanon nen siimbobolo mobaota

* 20:16: Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

me qaago?” Kaen jero moma “Saanon newota,” ijori.²³ Ijori kokaen irijoro, “Ii onanon! Niinon qambi aasonawo nemanjati, oro ii kaanjadeen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanjatiwaa so qaago. Noo Mannanon dun woi ii daen yoroojon mozozongoroti, ii mono yoroojon orono niwo rama iwoi kuuya galeñ komakebona.” Kian.

Galen honanon mono welenqeqeya koloaja.

²⁴ Daremun woi yoronon kaen welema muri alaurugara 10 yononon ii moma uugia boliro. ²⁵ *Kaen boliroto, Jiisanon onoono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinjurugianon mono eja pon kaana ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindingon onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanon moju. ²⁶ *Onoo batugianon sili iikaana ewaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen monon onoo batugianon jetamemeya mutuya laligomambaajon moji, iinon mono onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa. ²⁸ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaña welen qen mubutiwaaajon ama mende karoto, mono welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaan laaligoya qeleema mesaowaa.” Kian.

Jiisanon eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisanon gowokouruta yonowo Jeriko siti mesaowombaajon anji ejemba tuunlelembenon onotaan gemagianon kagi. ³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisanon urugumambaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yononon bo rabaotiwaaajon qotogon orongito, iyoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³² Kaen qari Jiisanon doron ama iwaanon kawaotiwaaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoina, niinon naa iwoi ama oromambaajon moja?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Pon, noro jaanara mombo uwobaajon moju.” ³⁴ Kaen ijori Jiisanon yoroojon wosoya moma jaagara oosiro ikanondeen tooro uun Jiisan otaan gematanon keni. Kian.

* **20:25:** Luuk 22.25-26 * **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

21

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Oil gere baanon Betfage gomanon kagi. Kaŋ gowokowoita woi wasin oromambaajon ama ² kokaen irijoro, “Goman jaasewansewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi embia kasanon somonogogi nanji ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloon orombaota. Ii mono isama oroma men noonon kawao.

³ “Aisni monon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Ponnanon mono iikawaajon amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulanawo orono koi kawao.” ⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa uutanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaati-waajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ **“Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injjogi mobu, ‘Mobu, onoo kin pongianon mono onoonon asugiwaa. Iinon gumbonjonjon ama dongi qaganon rama kawaa. Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.”*’

⁶ Jiisasnon gowokowoita wasin orono kema qaa irijoroti-waa so ani. ⁷ Yoronon dongi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon dongi qagaranon angi Jiisasnon meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlelennen goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosonian gere uutanon kema boria memburaatin kana somatanon tambongi. ⁹ **Tambongi ejemba tuunleleme somata wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,*

“Hoosana! Anutu mepesejon.

Deiuidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunleleme yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa goman Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

* 21:5: Zek 9.9   * 21:9: Ond 118.25, 26

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton utanon keno. Iikanon ejemba injiira hina sewanja mewutiwaajon anggi sewanja megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewanja mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen riitano kenji. ¹³ *Kaen ama kokaen injiira, "Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, 'Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.' Qaa ii ejato, onoo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja kolooja."

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonanon iwaanon kagi men qeangon onono. ¹⁵ Kaen kolooro, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoleto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonanon qama "Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!" jegiti, ii injiima uubologa mogi.

¹⁶ *Uu bologa moma kokaen jen mugi, "Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?" Jen mugi kokaen meleema onono, "Saanon mojen. Onoo kaban monjen Buna qaa koi weengogi me qaago,

'Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen gomakeju.' "

¹⁷ Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

¹⁸ En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenuwaajon komuro. ¹⁹ Nembanenewaa komun kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanaanon keno. Kenoto, hona mende mokoloroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, "Giinon mono kaban monon hona mombo mende ewa." Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

²⁰ Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, "Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitikon gororongoja?" ²¹ *Jegi Jiisasnon kokaen meleeno, "Niinon qaa hona mon kokaen injiira mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono kaanagadeen saanon ambuyaga: Baanja kokawaa toyaaon kokaen jen kotowuyaga, 'Mono baanja koi qetegon wama

* **21:13:** Ais 56.7; Jer 7.11   * **21:16:** Ond 8.2   * **21:19:** Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawonjianon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju.

* **21:21:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2

waama kema kowenonj amba.' Kaen jen kotonj Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa. ²² Naa iwoiwaajonj qisin gama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aowombaaajonj moma laarigi mono bunjagia koloowaa." Kianj.

Jotamemeya yonononj Jiisaswaa ku-usunjaajonj qisigi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

²³ Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj kema ejemba kuma onono jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya tosaanja yonononj iwaanonj kougi. Kouma kokaenj qisij mugi, "Gii kokanonj iwoi anjani, ii mono morononj jen kotonj gono amakejanj? Iikawaa ku-usunja ii mono morononj gono?"

²⁴ Qisij mugi kokaenj meleema onono, "Niinonj kaanagadeenj qaa monj qisij onomanja. Ii meleema nombuti eenj, niinonj kaanagadeenj morononj ku-usunj nono iwoi koi amakejenji, ii injijomanja. ²⁵ Jononj ejemba oomulu menj onoma laligoroti, iinonj iikawaa ku-usunja ii daenkaya mero? Siwe Toyanonj muro me balonj toyanonj mugi?" Kaenj meleema onono batugianonj aminj moma kokaenj jegi, "Ku-usunjanonj Siwenonjga asugiro,' kaenj jewonjati eenj, iinonj mono kokaenj jewaa, 'Ono mono naambaajonj Jon mende moma laarinj mugi?' Ii mende sokonja.

²⁶ Me 'Balonj ejembanonjga asugiro,' jewonjati eenj, nonononj mono ejemba tuunj yonoojonj toroko moma amamaawonja. Kanageso kuuya yonononj Jombaajonj 'Gejatootoo ejaga kolooja,' jenj laligoju." ²⁷ Qaa kaenj gosinj Jiisaswaaajonj kokaenj meleenjgi, "Ii mende mojonj." Kaenj meleenjgi Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Kaenj kolooro niinonj kaanagadeenj iwoi koi amakejenjiwaa ku-usunja morononj nonoti, ii mende injijomanja." Kianj.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj jero, "Ono qaa koi kawaaajonj nomaenj romonjgoju? Eja monj merawoita woi laligogi. Kambanj monjonj mangaranonj meria mombaanonj kema kokaenj ijoro, 'Merana, gii saanonj kete noo wain kasa gawononj kema gawonj mewa.'

²⁹ Kaenj ijoro kokaenj meleeno, 'Nii togojenj.' Kaenj ijoroto, kanagenj qaaya iikawaaajonj moma bolinj eleema kema gawonj mero. ³⁰ Kawaa gematanonj mangaranonj meria mombaanonj kema mutu meriaajonj ijoroti, qaa iikayadeenj ijoro. Ii ijoro qaa kokaenj meleema jero, 'Somatana, saanonj kemaanja.' Kaenj jeroto, kilenj mende keno."

³¹ Jiisasnonj kaenj jenj qisij onono, "Woi yoroononjga morononj mangaraa jeta tenj kono?" Kaenj qisij onono kokaenj meleenjgi, "Meria mutuya iinonj." Kaenj meleenjgi kokaenj

injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unjuugun wala Anutuwaa bentoton uutanon ubuya.

³² **“Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwaa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeenon onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mugi. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen onongia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mugi.”* Kian.

*Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa
Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19*

³³ *Jiisasnon jero, “Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monnon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokolon onoma kokaen injoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onongia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monnon kema laligoro.

³⁴ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambanja gbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasin onono galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³⁵ Jeroto, galen yononon ii unjuama somonon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi. ³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaana toroqen wasin onono mamaga koloogito, ii kaanjadeen horon ureen men onongi.

³⁷ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Nenaa merana mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yonoonon keno. ³⁸ Kenoto, wain gawon galen yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Inon mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawonanon mono ananaa bunaga koloowaa.’

³⁹ “Kaen jen qelanjin men somonon giligi gawon seleenjen kemero qegi komuro. ⁴⁰ Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galen ii mono nomaen ama onombaa?”

* **21:32:** Luuk 3.12; 7.29-30   * **21:33:** Ais 5.1-2

⁴¹ Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen men onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaatiwaa kambananon bakaya tororo munkebuya.” ⁴² *Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Buja Terewaa qaa koi kamban mongen weengogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanon riiro mirinon mono gororonon kamaan kombaa.

Ponon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon?’

⁴³ “Kawaajon kokaen injowe mobu, Anutunon mono bentotona ii unuama ejemba tuun mon onono yononon iikawaa gawon megii hona saanon kolonkebaa. ⁴⁴ Monon tando wana iikanon ritatagon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoonona jeja.”

⁴⁶ Kawaajon ii men somongowombaaajon mogito, ejemba tuun somata yonoonon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaaajon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kian.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero, ² “Siwewaa bentotona ii kokawaa so koloaja: Kin eja Ponon meriaajon maran (agomin aoao) lomban arengon mozozongoro. ³ Mozozongon welenqeaturuta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaana maran lombanon kawutiwaaajon mojen. Ono mono yonoonon qele kema kawutiwaaajon injowu.’ Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaaajon togon silemale angi.

⁴ “Kawaa gematanon welenqeaturuta tosaana mombo wasin onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozozongodaborojena raja. Noo bulmakao

* 21:42: Ond 118.22-23

eja ano bulmakao tosaana unuagininj kelegiawo koloogiti, ii unun oon qeragoninj iwoi kuuya mono jojorinj eja. Ono mono maranj lombanonj kawu.'

⁵ "Kaen jero kenji ejemba yonononj qaa iikawaa geja mende anjito, lolomoninj tondu kenji. Tosianonj nene gawongianonj kenji tosianonj konkororo gawongianonj kenji.

⁶ Tosianonj kinj pombaa welenqeqeuruta qelanjinj unuama horonj ureen onoma unugi komugi. ⁷ Komugi kinj pombaa irinja soono manjageqe tuunja wasinj onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taonj mirigia ii kuugi jero.

⁸ "Kawaa gematanonj kinjonj welenqeqeuruta ii kokaen injjoro, 'Maranj lombanj mozozongoninj jojorinj rajato, ejemba kawutiwaajonj jeweti, iyonononj mono korisorononj kakawaa so mende kolooju. ⁹ Kawaaajonj onj mono kana aogaranonj ano miri sombenja sombenja kanonj kema ejemba ii me ii mokolonj onjombuti, ii mono maranj lombanonj kawutiwaajonj jenj kaparanj koma kuun onjombu.'

¹⁰ "Kaen injjoro welenqeqeurutanonj mesaonj kana enj kenjiti, iikanonj kema ejemba ii me ii mokolonj onjngiti, ii korebore horonj kululuun onoma kagi. Mende gosinj onjngi ejemba awaa ano bologa kaanjadeen kanj maranj lombanj miri gojoma nene dunj liligonj raji. ¹¹ Nene dunj liligonj ragito, kinjonj ii injiimambaaajonj kanj iikanonj eja monj maranj lombambaa maleku taanja mende mouroti, ii iiro. ¹² Eja ii iima kokaen ijoro, 'Alana, gii maranj lombambaa malekuya mende mouma kilen nomaembaajonj miri koi kawaa uutanonj kajaana?' Kaen ijoro eja iikanonj qaaya bogoro olonj raro.

¹³* "Kaen raro kinj pononj welenqeqeuruta kokaen jenj kotonj onono, 'Mono eja ii menj kana boria somonjonj seleengenj giligi pangamanonj kemeba.' Iikanonj laligowuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qarolaligowuya. ¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunonj ejemba seiseiyanonj kawutiwaajonj jeroto, afaangoya yonononj qaa ii anjalinj moma anjonj koma kanj Anutunonj tuun somata meweengonj onjnoti, mono iyonoo batugianonj koubuya." Kianj.

Takis aambaa Jiisas anjgobato menj mugi.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj kema aminj moma Jiisas qisinj qaawaa timbinonj hororo gbadoonj mubombaaajonj arenja anjgi. ¹⁶ Arenj kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasinj onjngi Jiisaswaanonj kanj

* **22:13:** Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

kokaen qisin jegi, “Boi, giinon eja hona kolojanj, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaanja mende injisosoroon tosaanja mende sureen onomakejanto, so motoonjonon gosin nonomakejan. Kawaajon kuun gonji mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindiña iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan. ¹⁷ Kawaajon qaa koi kawaajon nomaen romongojanj, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago?”

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmologoya moma koton kokaen injoro, “Oo uumeleembaa eja seleseleya, onj mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato menj nonju? ¹⁹ Saanon takis aambaa monenja mon qendeema nonji iimanja.” Kaen injoro silwa monen menj menj kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisin onono, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” ²¹ “Oo ii Siisa-kimbaanonja,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buña munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa buña qewu.” ²² Kaen injoro iwaajon mamaga walingon mesaon seleengen kenji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mugi.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

²³ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosiannon Jiisaswaanon kan kokaen qisin menj jegi, ²⁴ * “Boi, Mooseson kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya menj laligon gbili mekoloon muro dataa qa menj laligowaa.’ ²⁵ Moba, kamban monnon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba menj laligon gbilja qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

²⁶ “Menj laligon komuro koga monnon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga monnon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaen daremun 7 kuuya yononon emba motoonjo iikayadeen menj gbilja qaa laligon komudaborogi.

²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro.

²⁸ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonjo ii embagiaga megii lalig-
orotiwaaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

* 22:23: Apo 23.8   * 22:24: Dut 25.5

²⁹ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injjoro, “Onjo qaa jen sooju. Uumeleembaa Buŋa Tereya ano Anutuwaa kususŋa mende moma kotojutiwaajonj mono jinjaun amakeju. ³⁰ Onjanonj, koomunonjga waama kamban iikanonj loemba mende koloowuyato, gajoba yonononj Siwe gomanonj laligojuti kaanjan koloonj laligowuya.

³¹ “Mobu! Komugiti, iyonononj gbilinj waabutiwaa qaaya Anutunonj onjoonj jeroti, onjo ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen, ³² *‘Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Ponjga laligonj waama laligojen.’ Anutunonj koomuya yonoo Ponjga qaagoto, laaligo kombombanjan laligojuti, mono iyonoo Ponjiaga laligoja.” ³³ Jiisasnonj ejemba tuun somata kaen kuma onono moma walingogi. Kianj.

Jojopanj qaa wanjan woi ii nomaenj?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj Jiisas qisinj mugimeleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj moma kan ajoroogi. ³⁵ *Yonoononjga boi monj Kana qaa tororo moma kotoroti, iinonj kan Jiisas timbi ama kokaen qisinj muro, ³⁶ “Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanonj naa jojopanj qaa ii wanjan somata kolooja?”

³⁷ *Qisinj muro meleeno, “Wanjan somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unjan ano roromonjgoga jumunjan iikanonj mono Ponj Anutuga jopagonj laligowa.’ ³⁸ Iikanonj mono jojopanj qaa wanjan ano uuta kolooja. ³⁹ *Jojopanj qaa iikawaa alia ii kokaen, ‘Geenjan jopagonj aonkejanj, iikaanjanideen mono ejemba kuuya jopagonj onoma laligowa.’ ⁴⁰ Jojopanj qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Buju Tere kuuya iikawaa wanjan kolooja.” Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponjan ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kan ajoroogi Jiisasnonj kokaen qisinj onono, ⁴² “Onjo Kraistwaajonj nomaenj moju? Iinonj mono morowaa meriagan kolooja?” Kaen qisinj onono meleema ijogi, “Mono kinj Deiwidwaa gbiliagan kolooja.”

⁴³ Ijogi moma injjoro, “Kaen koloojato, nomaenj ama Unjan Toroyanonj Deiwid sololoonj muro iwaajonj ‘Neenaa Ponjan,’ qama kokaen jero,

⁴⁴ *‘Anutunonj nama noo Ponjan kokaen ijoro, Giinonj

* **22:32:** Eks 3.6 * **22:35:** Luuk 10.25-28 * **22:37:** Dut 6.5 * **22:39:** Lew 19.18 * **22:44:** Ond 110.1

mono kanj noo boro dindinanonj rana niinonj kambañ
biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma
goo kana baaganonj onjoomañ.

Kambañ ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi
raba.’

⁴⁵ Deiwidnonj anjo kaenj jenj qata ‘Noo Pohna’ jeja. Pohna jenj
mono nomaenj ama iwaa gbilia kaangadeenj koloona?”

⁴⁶ Kaenj injijoro iikawaa kitia monjonj monj meleemambaa-
jonj amamaanj qaagia bogoro nanji. Somaña iikanondeenj
kuuya yonjononj Jiisas mombo qaa mombaa qisinj mubom-
baajonj kokodundunj ama mesaogi. Kianj.

23

Umeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

¹ Kambañ kanonj Jiisasnonj ejemba tuunjelembe ano
gowokouruta ii kokaenj injijoro, ² “Kana qaawaa boi ano
Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj Mooseswaa
jinjkaronj dunj raranonj rama Kana qaawaa kania ku-usunj
qaganonj kuma onjomakeju. ³ Kawaaajonj qaa kuuya jenj kotonj
onjomakejuti, ii mono tenj kombuto, nanamemengia ii mono
mende otaawu. Yonjononj qaa jegianonj jenj asarinkejuto,
iyangio ii mende otaankeju. Kawaaajonj mono ii kaanja mende
amakebu.

⁴ “Yonjononj qaaya qaaya jenj kotonj iikawaa qaqañ binjawo
ii ejemba sawingianonj amago anji ii angowombaajonj bi-
mooro jarambaranj amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa
monjonj ilaanj onjombombaajonj wosomomogia monj mende
enkeja.

⁵ * “Yonjononj nanamemengia kuuya ejembanonj
injiibutiwaajonj ama menkeju. Baibel qaa kota (memori
jawo) irimunj kasa bokisgia menj somariinj asuganonj
gendeema Buna momogiaajonj awelegonj aonkeju.
Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire somasomata
menj mondonkeju.* ⁶ Yonjononj jejelombanonj dunj rara
mutuyanonj jegenjegenj rabombaajonj momakeju ano
qamakooli mirinonj jaaqeqeyanonj eu rabombaajonj siinja
momakeju. ⁷ Maaketnonj me kananonj ejemba injiigi
jolongia jewutiwaajonj moma ‘Oo somatanana,’ qagia kaan-
qabutiwaa siinja momakeju.

* **23:5:** Mat 6.1; Janj 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimunj kasia
ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianonj menj palapanjianonj me qoi kaanja
borogianonj somonjonj laligogi. Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire
bewesononj menj mondonj laligogiti, ii Anutuwwa ejemba honja toonj koloogitiwaa
aiweseya kolooro.

⁸ “Yonononj kaen amakejuto, motoonjo iinonj onoo Boigia kolooro onjo kuuyanonj iwaa uumeleenj alauruta koloou. Kawaajonj onoo qagia boinana qabutiwaaajonj mende mobu. ⁹ Motoonjo iinonj Mangia koloouja. Iinonj Siwe gomanonj laligojiwaaajonj balonj eja mombaajonj nonoo Manana qa kaen mende qabu. ¹⁰ Kraist motoonjo niinonj onoo somatagia kolooujen. Kawaajonj onoo qagia ‘Somatanana,’ qabutiwaaajonj mende mobu.

¹¹ * “Kaen qaagoto, onoo batugianonj mononj wanja koloouji, iinonj mono welenj qen onoma laligowa. ¹² * Kaen laligowaato, mononj iyanaa uuta menj ubaati, Anutunonj mono ii menj kamaanj mubaa. Mononj iyanaa uuta menj kamaawaati, Anutunonj mono ii menj uma mubaa.

Jiisasnonj Farisii yonoojonj qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jero.
Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Ejemba Siwewaa bentotonj uutanonj keububotiwaa naguya koma somonjonkeju. Onjoangio iikawaa uutanonj mende keuju ano tosonianj iikawaa uutanonj keubombaajonj anjuti, onjo ii somonjonj anjonj koma onjmakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo malo yonoononj miri iwai bidaanj baagonj anjalij onjmakeju ano qabunajia koloowaatiwaaajonj ama qamakooli koriga koriga qama koolij totogianonj qenkeju. Kawaajonj Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja uuta meleeno onjo qagianonj ubaa.

¹⁵ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo mononj Juuda ejemba monj koloowaatiwaaajonj kaparanj koma koweya koweya kotonj balonja balonja liligonkeju. Kaen anji mononj Juuda ananaa nanamemenonj qokotaawaati, ii mono kuma soonj mugi gere siawaa bunja koloowaa. Onjoangia kaanja qaagoto, indinja woi onjoangia unjuugunj kileqileewaa.

¹⁶ “Jaagianonj gooro ejemba borogianonj menj unjuamakejuti, lombo onoo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo qaa kokaen jenkeju, ‘Mononj jiwowonj jigowaa qatanonj qaaya jojopan qaanonj

* **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26
 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

jenj kotiiwaati eenj, iikanonj mende kotiiwaato, monjonj jiwowonj jigowaa iwoi goulonj memeta iikawaa qatanonj jojopanj qaaya jewaati eenj, jojopanj qaa iikanonj mono somonjonj mubaa.'

17 "Oo jaagoo ejemba nekonja! Iwoi goulonj memeta ano jiwowonj jigo woi yoroononga naa iwoinonj uuta kolooja? Goul yanjo kowoga mende koloojato, jiwowonj jigononj angji iikanonj mono ii menj kobooja.

18 "Qaa monj kokaenj jenjkeju, 'Monjonj alatawaa qata gama qaaya jojopanj qaanonj jenj kotiiwaati eenj, iikanonj mende kotiiwaato, monjonj nandunj mamatewoo alatanonj eji, iikawaa qata gama jojopanj qaaya jewaati eenj, jojopanj qaa iikanonj mono somonjonj mubaa.'

19 "Oo jaagoo ejemba! Nandunj mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinonj uuta kolooja? Nandunj yanjo kamaanqegeta koloojato, alatanonj angji iikanonj mono nandunj menj kobooja. ²⁰ Kawaaonj monjonj alatawaa qanonj qaaya jojopanj qaanonj jenj kotiiwaati, iinonj alata ano iwoi kuuya alatanonj eji, mono iikawaa qanonj qaaya jenj kotiiwaa.

21 "Monjonj jiwowonj jigowaa qanonj qaaya jojopanj qaanonj jenj kotiiwaati, iinonj mono jigo iikawaa ano iikanonj kotiinj laligoji, iwaa qanonj qaaya jenj kotiiwaa. ²² *Kaanadeen monjonj Siwewaa qanonj qaaya jojopanj qaanonj jenj kotiiwaati, iinonj Anutuwaa jinjonj dunj ano iikanonj raji, iwaa qanonj qaaya jenj kotiiwaa.

23 *"Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonjonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaaonj mono gama wanjinjinjonj 'Yei!' jejenj. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanonja motoonggo Anutuwaa bunja qenjkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonja motoonggo ii Anutuwaa bunja qenjkeju. Nandunj ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugunj mesaonjkeju: Gii ejemba batugianonj nanamemenj dindinja otaanj kiankomunj aonj qaa pondanj otaanj laligowa. Qaa wana ii mono kaparanj koma otaanj laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugunj mesaowu. ²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianonj menj unjamaakejuti, onjo jenjeranj apuwo newubotiwaajanj apugia saianonj gosinjekjuto, oro somata kamel ii tondu gogonjkeju. ²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonjonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaaonj mono gama wanjinjinjonj 'Yei!' jejenj. Onjo hamo qenj aowombaajanj qambi ano amanenewaa selia

* **23:22:** Ais 66.1; Mat 5.34   * **23:23:** Lew 27.30

songbama yagonkejuto, onjoangiaa dogo otokogia mende galen koma iwoi tondu gorongon nepaqepalo angi iikanon uugia saa qero laligoju.

26 “Oo jaagoo eja Kana qaawaajon kaparan komakejani, gii mono wala qambiwaa uuta songbana selianon kaanagadeen tataankota koloowaa. 27 *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Onjo qasiriwaa maripoono songbangi taana koloojuti, mono iikawaa so koloaju. Selegianon iimasiinsiingiwawo kaana koloojuto, qasiriwaa uutanon qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaananon mono onoo uugia saa qen eja.

28 “Tikawaa so onjo kaanagadeen ejemba jaagianon onanon dindina tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano gewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa ironja

Luuk 11.47-51

29 “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuuj menkeju ano ejemba solana yonoo jamo kobaagia menjerenjonkeju. 30 Kaen ama kokaen jenkeju, ‘Nononon ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqenin gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.’

31 “Kaen jen iikanon onjoangio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nanjon jen dangunu kaana nanju. 32 Kawaajon ambosakongianon singisonjo kanain angiti, iikawaa so onjo mono toroqen kuuya andaborowu.

33 * “Oo Farisii, onjo mono qato melaa kaana koloaju. Anutunon qaagia jen tegoro gere sianon kemebubotiwaaajon mono nomaen umburatin kembuyaga? Ii mono amamaawuya. 34 Kawaajon mono mobu, niinon gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasin onombe onoonon kawuya. Kagi yonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana maripoonon unuwuya. Tosaana qamakooli mirigianon ororaan onoma qaagia jen tegon oolinon onootin konjoma onongi taona taona kanon kemakebuya.

35 * “Eja solana Aabelwaa sayanon kamaaro iikanona kanain unuj kouma laligon Zekaraia jiwowon jigo kowoga

* 23:27: Apo 23.3   * 23:33: Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7   * 23:35: Jen 4.8; 2
Hist 24.20-21

ano siimolon alata yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Ejemba solanja yonoo sagia balonon molaan laligogiti, sa kuuya iikawaa irona mono onoo qagianon ubaa. ³⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Sagiaa irona kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro Anutunon irona meleema onono mobuya.”

Jiisasnon Jerusalem kanageso jopagon onono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, onjo geja-tootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon meraboraana engana baatanon ama kojojon onomakeji, niinon mono iikawaa so kambana kambana goo kanagesouruga kotama kololon onomambaajon moma laligoweto, onjo ii togon laligon kougii. ³⁸ *Mobu, Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ * “Kaen ewaato, niinon kokaen injijowe mobu, Onjo nii mombo mende niibuya. Kanagen kamban mon kan kuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

24

Jiwowon jigolon kondemondeng koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokourutanon iwaanon kan jiwowon jigowaa toton uutanon miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugi. ² Qendeema mugi meleema kokaen injijoro, “Miri kuuya ii saanon injijuto, niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa.” Kian.

Kakasililin ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisasnon Oil gere baananon kema raro gowokourutanon iyangia siri iwaanon kan kokaen qisin mugi, “Boi, qaa jejani, iikawaa hona mono naa kambanon asugiwaa ano giinon kana balombaa kambana tegomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon ninijowa.”

⁴ Kaen qisin mugi meleema kokaen jero: “Monon angomokolon ano jinjaun kembubotiwaajon mono galengia men laligowu. ⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Hamoqeqe Toya Kraist kolonjen.’ Kaen jen ejemba mamaga tiligon onombuya. ⁶ Onjo

* 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Ond 118.26

manjawaa bujuya ano otona koloon kema karo momake-buya. Ii moma jenengia orowabotiwaajon mono galengia mewu. Iwoi kaanja ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambanjon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri monjon kantri mon unjuwombaajon waabuya. Ejemba tuun monjon tuun mon yonowo aron qen aowombaajon waabuya. Gomaņa gomaņa kanon bodia bodia koloowaa ano nan somasomata ii qonjoma menj namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowonon masu kanain unjukejiwaa so. Balombaa kambanjon mono iikawaa so kanain tegomambaajon ambaa.

⁹ * “Kaen ambaato, kamban kanon tosonian onjo uugia meleengitiwaajon ama gawman yonoo boronon onjoongi siimbobolo ama onoma unju komuwuya. Kantri kuuya yononon nojonon ama kazi ama onomakebu. ¹⁰ Kamban kanon mamaganon momalaarigia mesaon anjonon menj kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon asugin ejemba mamaga kilikalu menj onjoongi jinjaun qen kemakebuya.

¹² “Jeulalan Toyanon sein ejemba galen koma onombaatiwaajon ama uumeleen ejemba seiseiya yonoo uugianon olomoro uujopagianon loorin zololongowaa. ¹³ * Monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro balombaa kambanjon tegowaati, iinon mono oyanboyan buja qen aowaa. ¹⁴ Anutuwaa bentotonaa Oligaa Buja koi mono waladeen namowaa kantria kantria kuuya kanon jen seigi kanageso so nanjononjo qaaya mogigo balombaa kambanjon iikawaa gematanon tegowaa. Kianj.

*Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduuyawo
Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24*

¹⁵ * “Gejatootoo eja Danielon kondemondéen uuduuduuyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosonian kan kondemondéen ano iwoi anjonjorayawo ii jiwowon jigo toroyanon angi nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁶ Kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinjon horon baanjon kembu. ¹⁷ * Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. ¹⁸ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanogadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema.

* **24:9:** Mat 10.22   * **24:13:** Mat 10.22   * **24:15:** Dan 9.27; 11.31; 12.11

* **24:17:** Luuk 17.31

19 “Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kaban iikanon nomaen uulanawo kembuya? ²⁰ Kawaajon iwoi ii konjuru me Sabat kendorbaa kabananon mende koloowaatiwajaan mono qama koolinkebu.

21 *²¹“Ii kokaembaajon: Kaban iikanon kakasililin jekania boorongoya koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kaban mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kaban iikanondeen kanain kaban kokanon laligon kouma kaban biwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kaban monon mombo mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligowu. ²² Ponon kokojinjin kaban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajaan meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

23 “Kaban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoleto ano aiwese somasomata megii letombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajaan meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwajaan angobato men kaparan kongi jinjaun gewubo. Ono galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuya. ²⁵ Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injiowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

26 *²⁶“Kawaajon ‘Hamoqeqe Toyanon balon qararankonkonanon laligoja,’ kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnon miri kawaa uutanon asugin raja,’ kaen injiogi ii mende moma laariwu. ²⁷ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaa, kaban ii mono oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii ween koukoutanonga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon sokoma asarin keno iijonji, iinon mono iikawaa so asugiwaa.

28 *²⁸“Oro gisananon mongen ewaati, mambonkarara yononon iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

* **24:21:** Dan 12.1; Ais 7.14   * **24:26:** Luuk 17.23-24   * **24:28:** Luuk 17.37

29 **“Konajilin kambaŋ iikanonŋ tegoro iikanondeen ween jaayanonŋ injaŋ kono koiŋonŋ umuŋ kombaa. Senŋelao yoŋononŋ sombinonŋga tegonŋ kamaawuya ano sombinonŋ utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonŋ enŋkalolonŋ anŋi soowaa.*

30 **Kambaŋ iikanonŋ Siwe gomambaa Eja honŋaa aiwe-seyanonŋ sombinonŋ asugiro iibuya. Kambaŋ iikanonŋ namowaa kanageso kuuya yoŋononŋ jinŋenŋ qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja honŋa iinonŋ sombimbaa koosu qaganonŋ karo iibuya. Ku-usuŋa somatanonŋ sakondindinŋawo asuganonŋ asugiro asamararaŋa iibuya. 31 Karo iigi romonŋ qaita monŋ uugi otonŋa kotakota mogi Siwe gajobauruta wasinŋ onŋono yoŋononŋ ejemba Anutunonŋ iyanŋaajonŋ meweenŋgonŋ onŋonoti, ii balonŋ goraaya teetee eugenŋ emugenŋ iikanonŋa kopepereenŋ onŋoma unŋuambuya. Kianŋ*

Noronŋ gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

32 *“Onŋo noronŋ gere iima tania romonŋgonŋ sareqaa koi mobu. Borianonŋ apuyawo kolooro senŋgia lonŋgogi ii iima moma kokaenŋ jenŋkeju, ‘Weenŋ kambaŋa mono dodowija.’ 33 Onŋononŋ kaanŋjadeenŋ aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarinŋ kania kokaenŋ jewu, ‘Jiisasnonŋ mono nagunonŋ dodowija.’*

34 *“Niinonŋ qaa honŋa monŋ kokaenŋ injowe mobu: Ejemba koi kete namononŋ laligojuti, iyonŋononŋ mende komugi iwoi kuuya jejenŋi, ii mono iyonŋoo laaligo kambanŋianonŋ koloowaa. 35 Sombinŋ namononŋ goronŋ qewaoto, noo Buŋa qaananonŋ mono kambaŋ monŋonŋ mende aliwaa. Kianŋ.*

Jiisas kawaatiwaa kambanŋa ii monŋonŋ mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

36 *“Siwe gomambaa Eja honŋanonŋ kawaato, naa kambanonŋ kanŋ kuuwaati, iikawaa weenŋa me aua kambanŋa ii monŋonŋ monŋ mende moja. Siwe gajobanonŋ ii mende moju. Anu-tuwaa Merianonŋ kaanŋagadeenŋ ii mende moja. Amanonŋ anŋodeenŋ ii moja. 37 *Wala eenanonŋ Noowaa kambanŋanonŋ ejembanonŋ laaligogia qemasologenŋ qaganonŋ laligonŋ menŋ kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honŋanonŋ mombo kawaatiwaa kambanŋanonŋ koloowaa.*

38 *“Apu gboulu somatanonŋ mende karo waladeenŋ iikanonŋ ejemba nene lombanŋ ama apu kotiga nenŋ embaqemba se-wanŋaajonŋ anŋi kema karo agiminŋ aonŋ laligogi. Nanamemenŋ*

* **24:29:** Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 * **24:30:** Dan

7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7 * **24:37:** Jen 6.5-8

kaen ama men qemasologen laligogi Nooanon wango uutanon uroti, ween iikanon tegoro. ³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanon kan jinona qaa tiwilaan onono. Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kamban iikanon eja woi gawonon laligori yoroononga mon men mon mesaowuya. ⁴¹ Kaanjadeen emba woi tawen orasin rabaoti, iyoroononga mon men mon mesaowuya.

⁴² “Ponnon kawaatiwaa kambana me auaya mende moju-tiwaajon mono uugbiligbili laligowu. ⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanon kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili rama miria awaagadeen galen mero qosoma umambaaajon amamaawaa. ⁴⁴ Ono ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokanon mende koubaa,’ jen romongogi iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaen kolooro gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaana unuuguja? Tosianon zololonon gawon mesaogi monnon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima mongen kema miriaa ilawoilaya ii borianon ano galena koloowaa. Galena koloon welenqeqeuruta ijorotiwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa. ⁴⁶ Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan iikaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jen esuhinaya kuuyaa galena kuun mubaa. ⁴⁸ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romongon kokaen jewaati een, ‘Ponnaa kaka kambananon mono koriga eja.’ ⁴⁹ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen aon jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale koloon laligowaa.

⁵⁰ “Kaen laligon kamban monnon ponja koubaatiwaaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma ⁵¹ qen japalelen men mun jen kotooro uumelembaa ejemba seleseleya kaana gere sianon kemen

* 24:39: Jen 7.6-24 * 24:43: Luuk 12.39-40

siimbobolo mobaa. Kaen moma saama gigilaan gobugia kigi qaró laligowuya.” Kian.

25

Emba saraŋ 10 yoŋoo sareqaa

¹ *Jiisasnon jero, “Mombo kamaŋati, kambaŋ iikanon Siwewaa bentotoŋa ii kokaen koloowaa: Maraŋ lombaŋ kambaŋanon emba saraŋ jumua ten yoŋonon ‘Eja buŋawo aitoŋgowoŋa,’ jeŋ kiwagia meŋ kanaanon keŋgi. ² Yoŋoonoŋga 5 ii momakootogiawo koloogito, tosaŋa 5 ii nekoŋa. ³ Nekoŋa yoŋonon kiwagia megito, gere (koinsare) kelega* mende meŋ keŋgi. ⁴ Momakootogiawo yoŋonon kiwagia ano koinsare kele kaarogia kaanagadeen meŋ keŋgi. ⁵ Keŋgi eja buŋanon uulaŋawo mende karo mambonŋi kambaŋ korirotiwaajon kuuya yoŋoo jaalologia bombon mero usugon gaon egi.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon moŋnon romuŋ qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja buŋanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitoŋgowu.’ ⁷ Qa ii moma emba saraŋ ten ii kuuyanon waama kiwagia meŋ meagon ootirigi. ⁸ Ootirigi nekoŋa yoŋonon emba momakootogiawo yoŋoonon kaŋ kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajon ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yoŋonon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onŋo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onŋoanŋiaa koinsare kelegia sewana mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yoŋonon koinsare kelega sewana mewombaajon kema kanaanon laligogi eja buŋanon mono iikanondeen kouro. Emba saraŋ jojorin nanŋiti, iyoŋonon kema iwo aitoŋgon maraŋ lombaŋ miri utanon ugi nagu koŋgi.

¹¹ *Emba saraŋ stuanon keŋgiti, iyoŋonon kaanagadeen kanagen kouma nagu qeŋ kokaen qagi, ‘Poŋ Poŋ, mono nagu metaama nonomba!’

¹² “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onŋo mende moma onŋonjeŋ. Qaa ii hoŋaga injiojeŋ.’ ¹³ Jiisasnon sareqaa kaen jeŋ gowokouruta ii qaa kokaen injiŋoro, “Onŋo nii kamambaa kambaŋa me auaya mende mojuŋtiwaajon mono ugbiligbili laligowu.” Kian.

* **25:1:** Luuk 12.35   * **25:3:** Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Gomaŋ tiro gere susuyanon opo kokosiin kele iikanon qendunŋon kiwa ootirin kanaanon keŋgi 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanon gere ii een bubu giliwubotiwaajon ii mombo oil gere kelenon qendunŋogi.   * **25:11:** Luuk 13.25

Monej esu galej kongitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

14 **“Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja mon gomaŋa mesaŋ koriganŋ kantri monŋen kemambaajon moma welenqeŋeuruta oŋoono kagi monej esuhinaya galej koma oŋombutiwaajon jen koton oŋoma borogianon ano.*
15 *Gawon memegia gosin hona dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monej esu 5 (Kina 20,000) mun mon monej esu woi (Kina 8,000) mun mon motoonŋo (Kina 4,000) muro. Kaen galej kombutiwaajon mendeema oŋoma oŋomesaŋ keno.*

16 *“Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monej seiŋo esu 5 mombo mero.* 17 *Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monej seiŋo esu woi mombo mero.*

18 *“Kaen merito, eja monej esu motoonŋo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaŋ kema balon oson eja poŋaa moneŋa roŋ koma mesaŋgoro.* 19 *Kambaŋ koriga tegoro welenqeŋe yoŋoo eja poŋgianon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosimaŋa,’ jen koma horon oŋono kagi.*

20 *“Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroŋen meŋ kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiŋo esu 5 mombo kolooro meŋ kajeŋ.’*

21 *“Kaen ijoro eja poŋanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaaŋa meŋ ii kaparaŋ koma galej koma laligona seiŋo. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galeŋaga laligowa. Saanon kan eja poŋga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowaŋa.’*

22 *Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiŋo esu woi mombo kolooro meŋ kajeŋ.’*

23 *“Kaen ijoro eja poŋanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaaŋa meŋ ii kaparaŋ koma galej koma laligona seiŋo. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galeŋaga laligowa. Saanon kan eja poŋga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowaŋa.’*

24 *“Kawaa gematanon eja monej esu motoonŋo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Poŋnanon mono eja kotakota geriawo kolooja. Geenŋo nene kota mende*

* 25:14: Luuk 19.11-27

qosoma kororoona iikanonj mono kilenj honja soononj koton memambaajonj momakejanj. Dumunj kota mende osona kemero iikanonj mono kilenj honja menj kululumambaajonj momakejanj.

25 “Kaenj moma yagonj keena moma kema goo monenj esuga ii namononj mesangowe ero. Iiba, monenj esu nonati, iikayadeenj mono tororo koi.” 26 Kaenj ijonj ii muroto, eja ponjonj meleema kokaenj jenj muro, ‘Gii injarere koloonj welenjqqe bologa koloojanj! Gii kaniana moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanonj mono kilenj honja soononj kotonj memambaajonj momakejenj. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanonj kilenj honja menj kululumambaajonj momakejenj. Noo tanina kaanja moma yagonjo mono naambaajonj ama soonj laligona?

27 “Gii noononj monenj ii benknonj ana sokonaga. Benknonj ana somariiro eleema kaweti, kambanj kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.” 28 Toroqenj tosaanja ii injoro, ‘Onjo mono qezenj injarere eja kokawaa monenj esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

29 **“Sareqaa kokawaa kania ii kokaenj: Daenj yonoononj iwoi eji, kuuya iyonoojonj mono toroqenj ononji seiro kelemalelenj enj onjombaa. Kaenj seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeenj wanji eenj toontoonj laligowaa. 30 *Ayo, welenjqqe eja omaya gawonjaa honja qaa ii mono seleenjenj hagogi pangamanonj kemeba. Iikanonj kemenj saama gigilaanj gubugia kigi qaro laligowuya.”* Kianj.

Jenteegowaa kambanj somatanonj kokaenj koloowaa:

31 **“Siwe gomambaa Eja honjanonj nama Siwe gajoba kuuya unjuama motoonj kawuti, kambanj iikanonj Siwe-waa asamararanjonj asugiro iinonj Kinj Pombaa jinkaronj dujnjonj rabaa. 32 Rama jero namowaa ejemba tuunj kuuya menj kululuunj ononji iwaa jaanonj asugiwuya. Asugigi lama galejanonj lamauruta meme (noninj) yonoononjga gosinj mendeema ononji, iikawaa so ii mendenjqqeendeenj ama onjombaa. 33 Ii ama onjoma jero lama ii boro dindijanonj ano meme (noninj) ii qanianonj ama onjombuya.*

34 “Kaenj ama ononji Kinj Ponjonj boro dindijanonj nambuti, ii kokaenj injowaa, ‘Noo Amananonj kotuegonj onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutunananonj gomanj kuuya mokoloonj ononoti, kambanj iikanondeenj mono bentotonj

* 25:29: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 * 25:30: Mat 8.12; 22.13; Luuk

13.28 * 25:31: Mat 16.27; 19.28

oŋoojon mozozonjon merota jojorinj en kouji, oŋo mono kan ii buŋa qeŋ aon laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaajon jejen: Niinon nembanenenaa komun laligowe oŋo neneya noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qeŋ laligowe oŋo apu noma laligogi. Niinon waba koloon laligowe oŋo koma horon nongi mirigianon uma laligowe. ³⁶ Niinon sele esunaajon amamaan laligowe oŋo opo keren noma laligogi. Niinon ji niro laligowe oŋo galen koma noma laligogi. Niinon kapuare mirinon laligowe oŋo nii niibombajon iikanon kan laligogi.’

³⁷ “Kaen injoro ejemba solanŋa yoŋonon kokaen meleema mun jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaa-jon komuna giima guagin laligoninj? Mono naa kambanon apuwaajon qenjen qeŋ laligona giima apu goma laligoninj?’ ³⁸ Mono naa kambanon wabaga laligona giima koma horon goninj mirinananon una laligoninj? Mono naa kambanon sele esugaajon amamaan laligona giima opo keren goma laligoninj?’

³⁹ “Mono naa kambanon ji giro ena giima me kapuare mirinon laligona moma gii giibombajon goonon kan laligoninj?’ ⁴⁰ Kaen jegi Kin Ponon meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa honŋa mon kokaen injowe mobu: Oŋo neenaa uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yoŋoononŋa mombajon iwoi mon anŋiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambuti, iyoŋoonon meleema kokaen injowaa, ‘Mannanon qasuaan oŋono laligogiti, oŋo mono nomesaon togowu. Gere sia tete-goya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenŋaa Toya ano iwaa gajobauruta yoŋoojon mozozonjon merota jojorinj en kouja. ⁴² Ii kokaembaajon injojen: Niinon nembanenenaa komun laligowe oŋo neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qeŋ laligowe oŋo apu mende noma laligogi.

⁴³ “Niinon waba koloon laligowe oŋo mende koma horon nongi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajon amamaan laligowe oŋo opo keren mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, oŋo nii niibombajon iikanon mende kan laligogi.’

⁴⁴ “Kaen injoro yoŋonon kaanŋadeen meleema mun kokaen jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanon nembanene-gaa-jon komuna me apuwaajon qenjen qeŋ laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qeŋ goma laligoninj?’

45 “Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona kokaen injowe mobu: Ono uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon mende angiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi koloaja.’

46 **“Kaen injoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kamban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yononon oyanboyon laaligo ii kamban tetegoya qaa laligon uma laligowuya.”* Kian.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan анги.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

1 Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injoro, 2 **“Ween woi tegorogo pasowa kendonan kan kuuwaa.** Ono ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yonoo borogianon анги maripoonon qegi komuwaa.”

3 Kamban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinaron mirianon ragi. 4 Kanon rama nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunagati, iikawaa kania mongama gosigi. 5 Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono karena karena aowubotiwaajon ii kisoro kendon kambananon ambombaajon amamaawona.” Kian.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

6 Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroti, iwaa mirinon uma raro. 7 **Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu lanjonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu unkoowagawo iikanon saa qeqetaga. Iinon ii sewana somatanon men kan apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.*

8 *Moriro gowokourutanon ii iima uugia boliro kokaen jegi, “Ii mono naambaajon kaen tiwilaaja?”* 9 *Apu kelegawo ii sewana mewutiwaajon ano monej uuta kolooro ii ejemba wanaya onono sokonaga.”*

10 *Jiisasnon uumomogia ii iima koton kokaen injoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja.* 11 *Ejemba

* 25:46: Dan 12.2 * 26:2: Eks 12.1-27 * 26:2: Pasowa ii Kiankomu kendon.

Qaa iikawaa kania ii Niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15 * 26:7: Luuk

7.37-38 * 26:11: Dut 15.11

wanaya ii kambaŋa kambaŋa batugianonŋ laligowuto, niinon onŋoo batugianonŋ kambaŋ so mende laligomaŋa.

¹² Niinonŋ komuwe ronŋ koma nombutiwaajonŋ ama kelenonŋ selena nomorija. ¹³ Niinonŋ qaa honŋa monŋ kokaenŋ injiowe mobu: Oligaa Buŋa koi kantri kanonŋ me kanonŋ jenŋ seigi kambaati, iikanonŋ emba koi kanonŋ iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaangadeenŋ jegi seirowa iwaajonŋ romonŋonŋ laligowuya.” Kianŋ.

Juudasnonŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaajonŋ uumotoonŋo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambaŋ kanonŋ gowokouruta 12 yonŋoononŋa monŋ qata Juudas Iskariot iinonŋ jigo gawonŋ galenŋ yonŋoononŋ kema ¹⁵ *kokaenŋ qisinŋ onŋono, “Niinonŋ Jiisas memelolo meŋ munŋ borogianonŋ ambe onŋononŋ naa tawaga nombuya?” Qisinŋ onŋono silwa monenŋ kota 30 weenŋonŋ borianonŋ anŋi. ¹⁶ Aua iikanondeenŋ kanainŋ Jiisas kambaŋ monŋenŋ memelolo meŋ mumambaa kana moma monŋgama kokobimbijŋ koma laligoro. Kianŋ.

Jiisasnonŋ gowoko yonŋowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiiŋstya qaa iikawaa kendonŋ weenŋ mutuyanonŋ (Sikunenenonŋ) gowoko woi yorononŋ Jiisaswaanonŋ kanŋ kokaenŋ qisinŋ muri, “Boi, nono miri dakanonŋ kema pasowa lama mozozonŋonŋ goni newaga? Ainŋa nomaenŋ eja?”

¹⁸ Qisinŋ muri kokaenŋ meleeno, “Oro Jerusalem sitinonŋ uma eja monŋ mojenji, ii mokolonŋ kokaenŋ ijowao, ‘Boinonŋ jeja: Noo kambaananonŋ mono† dodowija. Niinonŋ goo mirinonŋ kanŋ gowokouruna yonŋowo Pasowa lama newonŋa.’” ¹⁹ Gowoko yorononŋ Jiisasnonŋ jenŋ kotonŋ oronoti, iikawaa so otaanŋ Pasowa lama mozozonŋgori.

²⁰ Mare kolooro gomanŋ tirowa Jiisasnonŋ gowokouruta 12 yonŋowo miri iikanonŋ kouma uma dunŋ kosianonŋ rama nene mendeema negi. ²¹ Nene nenŋ nenŋ rama Jiisasnonŋ kokaenŋ injiowo, “Niinonŋ qaa honŋa monŋ kokaenŋ injiowe mobu: Onŋoononŋa monŋonŋ mono memelolo meŋ nombaa.” ²² Kaenŋ injiowo moma iikanondeenŋ uugianonŋ wosobiri somata kolooro kanainŋ anŋa anŋa qisinŋ munŋ ijogi, “Ponŋ, mono noonŋonŋa jewabo?”

²³ *Qisinŋ mugi kokaenŋ meleeno, “Niwo bered qaanŋonŋ qendunŋgoji, mono iinonŋ. ²⁴ Siwe gomambaa Eja honŋanonŋ mono iwaajonŋ qaa oogita ejiwaa so onŋanonŋ namo mesaonŋ

* 26:15: Zek 11.12 † 26:18: Anutunonŋ Jiisas komuwaatiwaa kambaŋa anoti, iikawaajonŋ jeja. * 26:23: Ond 41.9

kembaato, moŋnoŋ ii memelolo meŋ mubaati, iwaajon mono ‘Yei!’ jeŋ qama wanjinjinŋojeŋ. Iikawaa irona kanjanawonon mono iwaa qaganon ubaa. Eja ii nemun koro uutanonŋa mende asuginagati, iikanon mono afaanŋon munaga.” Kian.

²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo meŋ mubaati, iinon kokaen meleema ijoro, “Boi, ii mono nooŋona jewabo?” Jiisasnon kokaen ijoro, “Jejanj, mono kian!” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene neŋ rama Jiisasnon bered meŋ kotuegon moton onoma kokaen injoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono meŋ newu.”

²⁷ Kaen injon wain qambi meŋ qama koolin dangisen jeŋ onoma kokaen injoro, “Ono kuuya mono qambi kokanona newu. ²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunon ejemba yonowo soomongo areŋ ano kotiiwaatiwaajon sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisonŋogia mesaowaa. ²⁹ Niinon qaa moŋ kokaen injowe mobu: Niinon wain kasawaa hona koi mombo toroŋen mende nemanja. Kanagen Mannaa bentoton uutanon eu ranin jejelombar ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita moŋ ii onowo nemanja.”

³⁰ Kaen injon korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baanon ugi.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja moŋnoŋ qaa moŋ kokaen oorota eja,

‘Niinon galenŋia qewe

lama tuunanon deembuya.’

Iikawaa so ononon kuuya kete gomantiinanon uugia noojon ama boliro nomesaon boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonŋa waama waladeen Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomaŋa

³³ Kaen injoro Piitonon meleema kokaen jero, “Yononon kuuya uugia goojon ama boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kileŋ kamban moŋnoŋ mende gomesaomaŋa.”

³⁴ Jero Jiisasnon ijoro, “Niinon qaa hona moŋ kokaen gi-jomaŋa: Kurunon mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karoon koloowaa.”

³⁵ Kaen jeroto, Piitonon kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kileŋ niinon

* 26:28: Eks 24.8; Jer 31.31-34 * 26:31: Zek 13.7 * 26:32: Mat 28.16

gii mende qakooma gomaŋa.” Gowoko tosaŋa kuuya kaanqadeen qaa iikayadeen jegi. Kianj.

Jiisasnoŋ Gezemane urukisinonŋ qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaen aminj moma kema yoŋowo urukisi monŋ qata Gezemane iikanonŋ keugi. Keuma Jiisasnoŋ gowokouruta kokaen injjoro, “Niinonŋ endu kema qama kooliwe onŋ mono kambaŋ biiwianonŋ koi rabu.” ³⁷ Kaen injjonŋ Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenŋi Jiisasnoŋ kanainj wosobiri moma konjilinj kolooro kana boria qetegoro. ³⁸ Kambaŋ kanonŋ kokaen injjoro, “Noo uunanonŋ mono kondunjkondun koma koujiwaaŋonŋ ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Onŋ mono kokanonŋ rama niwo gbili laligowonŋa.”

³⁹ Kaen injjonŋ yanodeen boronŋ monŋ toroqenŋ kema siminj kuma usugonŋ kokaen qama koolinj jero, “Amana, gii iwoi monŋ mende mololombijanŋ. Kawaaŋonŋ siingga eji eenŋ, siimbobolowaa qambia koi kanonŋ mono noo qananonŋ ubaboti-waaŋonŋ nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jenj eleeno gowokouruta karoonŋ yoŋononŋ gaonŋ egi injiima Piito kokaen ijoro, “Onŋ aua motoongoda niwo gbili laligowombaaŋonŋ mende kotijju me? ⁴¹ Uunanonŋ gbili laligowombaa siinŋa momakejonto, selenananonŋ looloria kolooja. Kawaaŋonŋ anqobatononŋ kamaanŋ unuwaboti-waaŋonŋ mono qama koolinj gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onjomesaonŋ kema indinj woi kolooro kokaen qama koolinj jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanonŋ mende nuuguwaati eenŋ, ii saanonŋ nemaŋato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolinj eleeno jaa lologia bombonŋ meroti-waaŋonŋ mombo gaonqadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onjomesaonŋ leegen kema qaa iikayadeen mombo jenj qama kooliro indinj karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yoŋoononŋ eleema kanŋ kokaen injjoro, “Onŋ toroqenŋ haamo menŋ gaonqadeen ewombaaŋonŋ moju me? Mobu! Monŋonŋ Siwe gomambaa Eja honŋa memelolo menŋ muro gawman eja sisiwerowerogiawo yoŋoo borogianonŋ ubaa. Iikawaa aua kambaŋanonŋ mono kanŋ kuuja. ⁴⁶ Mono waagi kembonŋa! Memelolo menŋ nombaati, iinonŋ mono kosere koi kaja.” Kianj.

Jiisas qelanjinŋ menŋ somonŋgogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnoŋ kaen jenj nano iikanonŋ gowokouruta 12 yoŋoononŋa monŋ qata Juudas iinonŋ tuunŋ somata monŋ jeta

menj onono kougi. Jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonononj ii wasinj ononjgi manjawaa soo somata ano wasagia menj kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajonj anti, iinonj waladeenj yonowo aiwese qaa kokaenj somonjonj injjoro, “Niinonj eja buuta kitonj nemanjati, iinonj mono ii kolooja. Mono ii menj somonjgowu.”

⁴⁹ Kaenj injjonj kanj iikanondeenj Jiisaswaanonj keuma “Kokona (Boi), uubonjonj!” jenj buuta kitonj nero. ⁵⁰ Kitonj nero Jiisasnonj kokaenj ijoro, “Alana, gii naambaajonj kajanj, ii mono uulanjawo amba.” Kaenj ijoro eja tuunj yonononj Jiisaswaanonj kouma qelanjinj menj somonjgogi. ⁵¹ Somonjgogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monjonj borianonj manjawaa soo somata horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenjeqeya qen gejjia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnonj ii iima kokaenj ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taanjenj mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanonj unjuro komuwuya. Kawaajonj mono sooga kopinanonj qena kemeba! ⁵³ Niinonj Amana qama kooliwe saanonj ilaanj nombaati, ii mojanj me qaago? Qama koolinj mubenagati, iinonj mono iikanondeenj gajoba manjaqeje tuunj[†] 12 uugunj wasinj onono kanj ilaanj nombuyaga. ⁵⁴ Ilaanj nombuyagati eenj, Buja Terewaa qaayanonj mono nomaenj honjawo koloonaga? Buja Tere qaawaa so iwoi koi kanonj mono asugiwaa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kambanj iikanondeenj Jiisasnonj manjaqeje tuunj ii kokaenj injjoro, “Nii kikekakasililinj ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somonjgowombaajonj kouju. Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onowo rama nama Buja qaa kuma onjoma laligowe mende nonjgi. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanonj qaa oogiti, iikanonj honjawo koloowaatiwaaajonj asugija.”

Jiisas somonjgogi gowoko yonononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj umburatinj kenjgi. Kianj.

*Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj megj.
Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24*

⁵⁷ Manjaqeje eja Jiisas menj somonjgogiti, iyonononj ii wama jigo gawonj galenj wanja qata Kaiafas iwaa mirinonj kenjgi. Kenjgi Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj iikanonj kanj ajoroogi. ⁵⁸ Kenjgi Piitononj sigensigen onjotaanj iikanonj keuma jinjkaronj miriwaa kiropo uutanonj

[†] **26:53:** Room yonoononj liijon me manjaqeje tuunj monj ii manjaqeje eja 6,000 kawaa so koloonj laligogi. Kawaajonj manjaqeje tuunj 12 yonoo janjgogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. *** 26:55:** Luuk 19.47; 21.37

uro. Uma tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaajon welenqege eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaajon mongangi.

⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma ⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwaa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaana.’”

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wananon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?” ⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wana iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwaa Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jojopan qaanon jen kotiina mobona.”

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya onjo kokaen injowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen wana iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin onombona. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onoangio modaboroju. ⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romonjoju?” Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, “Iinon mono koomuwaa buja koloowa.”

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin boriga kuma palapananon qegi. Tosianon urunanon getaalin ⁶⁸ kokaen ijogi, “Gii gejatootoo eja Kraist koloojanwaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobona.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba monnon iwaanon kan kokaen jero, “Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoon

* 26:61: Jon 2.19   * 26:64: Dan 7.13   * 26:65: Lew 24.16   * 26:67: Ais 50.6

laligona.” ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, “Qaa jejanj, ii mono kondanjen.” ⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqeqe emba mononon ii iima eja kosianon nangiti, ii kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro.”

⁷² Kaen injjoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiin kokaen jero, “Niinon eja ii mende moma mujen.” ⁷³ Kambar boronja mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon Piitowaanon kouma kokaen ijogi, “Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejanj, iikanon mono kaanagadeen ii qendeen mojon.” ⁷⁴ Ii moma kanain aja qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, “Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolongoya jewenagati een, Anutunon mono ironja meleema nomba.” Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, “Giinon wala indin karoon qakooma nona kurunon qabaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleenjen kemen meduqedu men saaro. Kian.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon angi.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya amin mogi. ² Amin mogi tegoro Jiisas somonon wama Room gawana Pailotwaa boronon angi. Kian.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monej kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yonoonon kema meleema onoma kokaen injjoro, ⁴ “Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa.” Kaen injjoroto, yononon kokaen ijogi, “Ii nonoonon iwoiga qaago! Ii mono geenqaa majakakaga!” ⁵ Kaen ijogi moma silwa monej kota ii men giliro jiwowon jigo uutanon keno. Keno aja mesaon kema kasanon jegelaan aroya mosono.

* 27:3: Apo 1.18-19

⁶ Jigo gawonj galej wana yonononj monenj kota ii menj kokaenj jegi, “Monenj koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaa-
jonj ii jiwowonj jigowaa monenj kowinonj ambombaa soya
qaago. Kaenj ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaenj jenj aminj moma monenj iikanonj gbakononj monjonj
meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megij waba
ejemba yonoo qasirigiaga kolooro. ⁸ Kawaajonj ama balonj
koria iikawaa qata ii kambanj kokaamba kaanagadeenj toro-
qenj ‘Balonj koria sayawo,’ qamakeju.

⁹ *Gejatootoo eja Jeremaianonj qaa waladeenj jeroti,
iikanonj mono honawo kolooro. Qaa ii kokaenj,

“Yonononj Israel kanagesowaa jotamemegia koloonj eja
ii sewanja mewutiwaajonj gosinj anjij silwa monenj 30
koloroti, ii megij. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yonononj ii menj iikanonj gbakononj monjonj meme eja
mombaanonj balonj koria monj sewanja megij. Ii mono
Ponjonj jenj kotonj nonotiwaa so iikaanj megij.” Kianj.

Pailotnonj Jiisas qisinj muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kambanj kanonj Jiisasnonj Pailotwaa jaanonj nano kokaenj
qisinj muro, “Onanonj, gii Juuda yonoo kinj ponjia koloonj
me qaago?” Qisinj muro Jiisasnonj meleema ijoro, “Mono
geenjo jejani, iikaanj.” ¹² Jigo gawonj galej ano kantriwaa
jotamemeya (70) yonononj qaa mamaga Jiisaswaa selianonj
kuunj jegito, kilenj qaa kitia monj mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnonj Jiisas mombo qisinj munj
ijoro, “Moba! Yonononj qaa mamaga goo seleganonj kuunj
nanjonj jejuti, ii mojanj me qaago?” ¹⁴ Kaenj ijoroto, Jiisasnonj
bologa monj mende anoto, kilenj qaa iikawaa kitia monj
mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananonj mamaga
walingoro. Kianj.

Pailotnonj Jiisas komuwaatiwaajonj jenj tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananonj gbani so Pasowa korisoro kam-
banjonj kapuare mirinonga eja motoonjgo siingiaa so qata
qama qisigiti, ii isama onomakero. ¹⁶ Kambanj iikanonj eja
monj qata Barabas qagiti, iinonj kapuare mirinonj raro. Ii
kilenjaajonj menj biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaenj ano ajoroogi kokaenj qisinj onono, “Barabas me
Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyeroononga moroga isama
onombe kamaawaatiwaajonj moju?” ¹⁸ Galenj yonononj Jiisas-
waajonj goronkiki mogitiwaajonj ama ii gawanawaa borononj
anjij. Ii moma siingiaajonj kaenj qisinj onono.

* 27:9: Zek 11.12-13

19 Ii moroto, jentegowaa jin̄karon̄ dun̄ rarayanon̄ raro embianon̄ buju qaa mon̄ kokaen̄ ano karo, “Nii kete go-mantiinan̄on̄ gaon̄ mon̄ iima iikanon̄ eja iikawaaon̄ ama siimbobolo mamaga mojen̄. Kawaaon̄ eja solan̄a ii mono lombo mende muba.”

20 Qaa kaen̄ karoto, jigo gawon̄ galen̄ ano kantriwaa jotamemeya yon̄onon̄ ejemba tuun̄ uukuukuu men̄ on̄oma kokaen̄ injjogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoonon̄ qewutiwaaon̄ jewa. Kaen̄ qisin̄ mubu.”

21 Kaen̄ jegi gawananon̄ meleema qisin̄ on̄ono, “Eja woi yoroonon̄ga mono moroga isama mube on̄oonon̄ kamaawaatiwaaon̄ moju?” Kaen̄ qisin̄ on̄ono “Barabas!” jegi.

22 Kaen̄ jegi Pailotnon̄ kokaen̄ qisin̄ on̄ono, “Kaen̄ jejutiwaaon̄ Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinon̄ ii mono nomaen̄ ama mubenaga?” Kaen̄ qisin̄ on̄ono yon̄onon̄ kuuya qagi, “Mono maripoonon̄ qewu jewa!”

23 Kaen̄ qagi gawananon̄ jero, “Ii naambaajon̄? Iinon̄ mono naa bologa ano?” Kaen̄ jeroto, yon̄onon̄ ii moma kaparan̄ koma toroqen̄ qa gigilaan̄ kokaen̄ qagi, “Mono maripoonon̄ qewu jewa!”

24 *Kaen̄ qagi gejajon̄ qegi gujubajunon̄ mombo somariiro Pailotnon̄ ii iima moma manja karen̄ koloowabotiwaaon̄ apu men̄ boria ejemba tuun̄ jaagianon̄ songbama kokaen̄ injjoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanon̄ mono noo qananon̄ qaagoto, mono on̄oan̄giaa qagianon̄ ubaa.”

25 Kaen̄ jero ejemba tuun̄ korebore yon̄onon̄ kokaen̄ meleengi, “Sayaa iron̄a mono nono ano meraboraaurunana nonoo qanananon̄ ubaa!”

26 Kaen̄ meleengi Pailotnon̄ Barabas isama muro yon̄oonon̄ kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawonon̄ qeyayagon̄ qegi. Kaen̄ qegi maripoonon̄ qewutiwaaon̄ Room manjaqeqe eja yon̄oo borogianon̄ ano. Kian̄.

Jiisas kunjulolopo ama muḡi.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

27 Borogianon̄ ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yon̄onon̄ Jiisas wama gawanawaa jin̄karon̄ miriwaa kiropo uutanon̄ keugi. Keuma manjaqeqe tuun̄ kuuya horon̄ on̄on̄gi kan̄ ajoroon̄ Jiisas liligon̄ muḡi.

28 Liligon̄ mun̄ iyan̄aa sele esuya kotogon̄ maleku osoga nezongbala mon̄ mouma muḡi.

29 Mouma mun̄ soman̄ kasa lipima ila kaan̄a wan̄anon̄ kon̄gi kemero. Kemero bowo mon̄ boro dindinan̄on̄ ama simin̄ kuma mun̄ gon̄geegee ama mun̄ kokaen̄ ijogi, “Oowe oowe! Juuda yon̄oo kin̄ pon̄gia, oowe!”

* 27:24: Dut 21.6-9

³⁰ Qaqatete kaanja ama sulaapan qen morinj bowoya tagon iikanonj wananonj qegi. ³¹ Mepaqepae kaanja ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mombo mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenji. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokoloonj kuun mugi Jiisaswaanonj maripoonj menj angoro. ³³ Jiisas kaenj wama balonj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wajsii, iikanonj kema keugi. ³⁴ *Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirinj melokanjinj menj newaatiwaaajonj mugito, Jiisasnonj ii batogonj nenj moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawenj megij jangoya kolooro iikawaa so batugianonj mendeema megij. ³⁶ Ii menj rama Jiisas jaagalenj menj mugij. ³⁷ Wananonj eu qegitiwaa kania ii kokaenj oonj qegi nano, 'Juuda yonoo kinj ponjiaga koi.' ³⁸ Kikekakasililinj eja woi ii iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj, monj qanianonj leele kaanj urugi.

³⁹ *Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuun munj wambelaanj kokaenj jegij, ⁴⁰ *"Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geengga ilaan aonj maripoonongga kamaawa."

⁴¹ Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanagadeenj mepaqepae menj munj kokaenj jegij, ⁴² "Tosiaga ilaan onjoma laligoroto, iyana ilaan aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoonongga kamaaro iima ii moma laariwonaga. ⁴³ *Iinonj Anutu moma laarinj munj qaqabunabunayawo laligonj anjaajonj 'Anutuwaa meria koloojenj,' jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambaanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagoti, ii saanonj iibonja." Kaenj jegij. ⁴⁴ Kikekakasililinj eja iwo maripoononj urugiti, iyorononj kaanjadeenj uuqe qaa tokoronkota jenj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

* 27:34: Ond 69.21 * 27:35: Ond 22.18 * 27:39: Ond 22.7; 109.25

* 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Ond 22.8

⁴⁵ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanon kamaan balon kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qanon kokaen qa somata qaro, “Eeli, eeli, lama sabaktani?” Ii ananaa qanon: Anutuna, Anutuna, mono naambaajon gema nujan?

⁴⁷ Kaen qaro eja kosianon nanjiti, iyonoononga tosonian ii moma jegi, “Mono Elaijawaajon qaja.” ⁴⁸ *Iikanondeen yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun kaanja ii men wain apu aasonawonon qendunjon gere goron kitianon somonjon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosonian jegi, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibonja.”

⁵⁰ Kaen anji Jiisasnon mombo qa somata qama sewan aason konoga horon komuro. ⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo* nanoti, iikanon eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. Kaen kamaaro nan somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota anjiodeen aantangi ejembaya soraaya komugiti, iyonoononga mamaganon gbilin waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaon Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa gematanon Jerusalem siti toroya iikanon kan ejemba mamaga asugin onongi injigi.

⁵⁴ Kawali galen ano manjageqe eja iwo Jiisaswaa jaa-galen men laligogiti, iyononon nan mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarun jenengia mamaga ororo toroko ama kokaen jegi, “Inon mono onanon Anutuwaaw meriiga kolooja.”

⁵⁵ *Emba mamaganon sigensigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qen mun laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro. ⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaa-jon qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

* 27:46: Ond 22.1 * 27:48: Ond 69.21 * 27:51: Eks 26.31-33

* 27:51: Opo ii jiwowon jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga toton iikawaa batugaranon nano. * 27:55: Luuk 8.2-3

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro. ⁶⁰ Esuun men qasirino kema anaa kobaa dologa jamonon uroroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojangiro mesaon keno. ⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeqe eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanakonon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi, ⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuukuu eja iikanon jaawo laligoroti, kamban iikanon kokaen jero monin, ‘Niinon ween karoon tegoro mombo gbilin waaman.’ Nononon qaa ii romongojon.*

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqeqe ejauruga injiona qasirino kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karoon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olo men mesangon ejemba kokaen injowuya, ‘Jiisasnon mono koomunonga waaro.’ Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo.” ⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro, “Manjaqeqe eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu.”

⁶⁶ Kaen injoro qasirino kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata angi kojangin nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuun onongi jaagalen kotakota meg.

28

Jiisasnon koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria mon yoronon qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaaajon keni. ² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba monon Siwenonga kamaan qasirino kan qaa ootanon jamo somata qetano keno qaganon raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaan kolooro malekuya ii koosu kaan tualalakota kolooro.

⁴ Kaen asugiro manjaqeqe eja qasiri galen megiti, iyononon iwaajon awawalin jenengia ororo komun torigi. ⁵ Kaen angi gajobanon emba woi ii qaa kokaen irijoro, “Jiisas maripoonon qegiti, oro iwaajon monganjaoti, ii mojen.

* **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

Kawaajonj mono toroko mende mobao. ⁶ Anjo jerotiwaa so mono koomunonja waaja. Kawaajonj koi mende eja. Mono kanj duj eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yonoononj kema buju qaa koi injjowao, Jiisasnonj koomunonja waaja. Mobu, iinonj mono waladeenj Galili prowinsnonj kembaa. Onjo saanonj iikanonj kema ii iibu. Mobu, niinonj ii mono injjowe mogi.”

⁸ Kaenj irijoro uulanawodeenj qasiri mesaonj toroko moma kilenj honombononja mende aisoonj buju ii menj gowokouruta injjowaotiwaajonj uulanawo keni. ⁹ Uulanawo keni Jiisasnonj ii kananonj asuginj oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaenj irijoro kosianonj kema usugonj kanianonj meragonj waeya menj mepeseenj muri. ¹⁰ Mepeseenj muri kokaenj irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanonj Galili kembutiwaa qaa injjori iikanonj kema nii niibuya.” Kianj.

Qasiri galej meme yonononj sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yorononj kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galej meme manjaqeqe eja tosianonj sitinonj kanj jigo gawonj galej injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injjogi. ¹² Yonononj ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horonj onjonji motoonj ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesanjonjatiwaa qaa arenj mokoloonj monenj somata totoonj ii manjaqeqe eja onjonji.

¹³ Ii onjoma kokaenj jenj kotonj onjonji, “Onjo mono qaa kokaenj jewu: Nono gomantiinjonj gaonj eninj gowokourutanonj oloj kanj qamoya yonjoro menj kenji. ¹⁴ Qaa kaenj jegi qaa iikanonj gawanawaa gejianonj kemero mobaati eenj, lombo onjoo qagianonj ubabotiwaajonj nonononj mono uuta menj loorinj menj kamaanj aninj majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaenj jenj kotonj onjonji iikawaa so otaanj monenj menj kema gawonj qaagia otaagi. Kaenj anjgi Juuda yonononj qaa ii batugianonj jenj seigi moma laligogi kema kambanj kokaamba kaanagadeenj ii toroqenj jegi momakejonj. Kianj.

Misin gawonj mewonjatiwaa jenjkootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ *Gowokouruta 11 yonononj Jerusalem mesaonj Galili prowinsnonj kema Jiisasnonj baananonj kawutiwaajonj injjoroti, iikanonj ugi. ¹⁷ Iikanonj uma Jiisas iima waeya menj mepeseenj mugito, tosianonj iwaajonj uuwoi mogi. ¹⁸ Mepeseenj mugi yonoononj kanj kokaenj injjoro, “Siwewaa ano namowaa ku-usunj kuuya ii Anutunonj nonota noononj eja.

¹⁹ *Kawaajonj onjo mono gomanj so kema ejemba tuunj

kuuya kokaen injijon onjongi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Maŋ, Mera ano Uŋa Toroya nonoo qanon oomulu meŋ onjombu ²⁰ ano niinon qaa otaawutiwaajon jeŋ koton onjombeti, ii kuuya teŋ kombutiwaajon mono kuma onjoma laligowu. Mobu, niinon mono kambaŋa kambaŋa onjowo laligon kema laligowe namowaa kambaŋanon tegowaa.” Kiaŋ.

Maak Oligaa Buɗa Maaknoŋ ooro. Jeŋ-asa-asari

Maak nemuɗa qata Maria, maɗa qata mende moŋoŋ. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Aɗaa sunduya moŋ qata mende qama boŋ 14.51-52 iikanonŋ oorota eja. Piitononŋ ilaɗɗ muro uuta meleeno Buɗa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonŋ misin gawonŋ meŋ kema Pool mesaonŋ deeni. Deeni toroqenŋ gawonŋ meŋ laligonŋ Buɗa sundu motomotoonŋ meŋ kululuuŋ metulanŋonŋ waba kantri yonŋooŋonŋ Griik qaanonŋ ooro. Jiisaswaanonŋ qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnoŋ uuwaa gawoɗa nomaenŋ meŋ Anutuwwa Meria koloonŋ ejemba ilaɗɗ onŋoma laligoroti, Maaknoŋ qaa ii jeŋ asariŋ ooro. Jiisaswaanonŋ gawoɗa waɗa ii karonŋ: Buɗa kuma onŋono, omejiilanŋ konjoma onŋono ano siŋgisongŋo mesaonŋ jia jia meŋ qeaŋgoro.

Buk kokawaa bakaya waɗa 6 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonŋ Galili uutanonŋ mero 1.14–9.50

Galili mesaonŋ Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonŋo laligonŋ komuro 11.1–15.47

Jiisasnoŋ koomunonŋga waaro 16.1-8

Waama koloonŋ Siwenonŋ uro 16.9-20

¹ Hamoqeqe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwwa Meria kolooja. Niinonŋ iwaa Oligaa Buɗaya kanaiŋ oojenŋ.

Jononŋ Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonŋ Siwe uutanonŋ meriaaŋonŋ qaa moŋ ijoro ge-
jatootoo eja Aisaianonŋ ii oorota iwaa Buju Terenonŋ kokaenŋ
eja,

“Moba. Niinonŋ qele gajobana moŋ wasiwe waladeen
kema ejemba uugia mindinŋonŋ goo kanaga meleuro
giinonŋ iwaa gematanonŋ namononŋ kemeba.”

³ *“Qele gajoba moŋnoŋ balonŋ qararaŋkonŋkonŋonŋ
qama laligoro kema qata kokaenŋ mobu, ‘Poŋnoŋ
kawa-oo! Kawaajonŋ mono jorinŋ kania meleuwu.
Mono uugia mindinŋonŋ kania qeleleewu.’”

⁴ Qaa iikawaa so eja moŋ qata Jon asugiro. qata moŋ
Oomulu eja. Asuginŋ balonŋ qararaŋkonŋkonŋonŋ laligonŋ

* 1:2: Mal 3.1   * 1:3: Ais 40.3

nama Buna qaa kokaen jen laligoro, “Onononj mono uu-gia meleengi niinonj oomulu menj onomaŋa. Kaen anŋi Anutunonj singisonjgogia songbama mesaowaa.”⁵ Kaen jen laligoro Judia prowinswaa gomaŋa kuuya ano Jerusalem siti yonononj tuunj tuunj koma horonj Jombaanonj kagi. Kanj kouma singisonjgogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu menj onono.

⁶ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memeta ano batuyanonj iinjkaoro selianonj memeta ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii ŋaagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya, ii nenj laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa sogaa. ⁷ Jononj qaa kokaen jen asarinj laligoro, “Noo gemananonj eja ku-usuŋa kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usuŋa uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaaŋonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajonj gamugamu ama amamaamaŋa. ⁸ Niinonj apu toononj mulu menj ononjento, iinonj mono Uŋa Toroyanonj mulu menj onombaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kambanjanonj Jiisasnonj Galili prowinswaa gomaŋa qata Nazaret kanonja Jombaanonj karo Jordan apu berenanonj oomulu menj muro. ¹⁰ Menj muro apunonjga kouro iikanondeen Siwenonj aantano Jiisasnonj uunj iiro Uŋa Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wanjanonj kamaanj mero. ¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonjga qaa monj kokaen kolooro, “Giinonj mono neenaa komunjua merana koloona kerana qeangoro giimasiinj moma gonjenj.” Kianj.

Satanonj Jiisas anjgobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu menj muro iikanondeen Uŋa Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanjonkonjanonj keno. ¹³ Kema weenj 40 kawaa so iikanonj laligoro omejiilanj wanjia Satan iinonj anjgobato menj munj laligoro. Oro kawalia yonoo batugianonj laligoro Siwe gajoba yonononj ilaan munj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onoono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagenj Jon kapuare mirinonj oonŋi raro Jiisasnonj kambanjanonj Galili prowinsnonj eleema keno. Kema Anutu-waa Oligaa Buna jen asarinj laligoro. ¹⁵ *Jen asarinj kokaen injjoro, “Anutunonj bentotonja ambaatiwaa kambanjanonj

* 1:6: 2 Kirj 1.8 * 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7;

Luuk 3.22 * 1:15: Mat 3.2

mono dodowija. Anutunonj kambaŋ ano laligonj kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaŋonj mono uugia meleema Oligaa Buŋa moma laariwu.”¹⁶ Jiisasnonj kaenjinijonj liligonj laligonj Galili apu anŋombaa goraayanonj metetereenj kema sora hooro eja woi iriiro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yorononj misagara apu anŋononj sora horowowaajonj gilinj laligori.¹⁷ Jiisasnonj iriima kokaenjinijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onombao.”¹⁸ Kaenjinijoro iikanondeenjin misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni.¹⁹ Jiisasnonj yorowo boronja monj toroŋen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iri-ro. Yorononj kaanjiadeenjin wanŋononj rama misagara meagonj somonŋonj rari.²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Oroono manŋara Zebedi ano monenjin gawonj ejauruta wanŋononj onjomesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ome monj otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaenjinimotoonj kema Kaperneam taononj keugi Sabat kendonj kolooro Jiisasnonj iikanondeenjin qamakooli mirigianonj uma Buŋa qaa kuma onono.²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usunjin enj murotiwaa so kuma onjoma nanamemenjaa so ambutiwaaŋonj jero. Kawaaŋonj kanageso yonononj ii iima aarunjin walinŋogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanonj kambaŋ iikanondeenjin eja monj omeyawo raro ome iikanonj qata kokaenjin qaro,²⁴ “Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjanje? Mono menjin kileenjin nonomambaaŋonj kajanjin me? Nii kaniaga moma kotojenjin. Gii Anutuwaanonj eja Tak-kootoya koloojanjin.”

²⁵ Kaenjin qaro Jiisasnonj temboma kokaenjin jenj muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonjin togowa.”

²⁶ Kaenjin jenj muro omenonj eja ii utugonjin orogonjin munjin qa bobolo qama kouma mesaonjin keno.²⁷ Keno kuuyanonjin newogia tegoro walinŋonjin qisiinjin aonjin kokaenjin jegin, “Yei, manŋaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunjawo. Iinonjin omejiilanjin kaanagadeenjin jenj kotonjin onono jeta tenjin konju.”

²⁸ Kaenjin kolooro Jiisaswaa qabuŋayanonjin uulanjawo seinjin gomanjin kosianonjin rama kenŋiti, iikanonjin kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kianj.

Jiisasnonj ji ejemba mamaga menjin qeanŋonjin onono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnonj Kaperneam onjooonjin qamakooli miri mesaonjin iikanondeenjin Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo

* 1:22: Mat 7.28-29

mirinon ugi. ³⁰ Iikanon ugi Saimombaa seunanon selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanawo Jiisas ijogi. ³¹ Ijogi iwaanon kema borianon men kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene oon unuagiuro.

³² Unuagiuro mare kolooro ween jaaya kemero kanon Kaperneam toya yononon nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kaperneam taononga tuunjelembenon kan Saimombaa miri naguyanon ajoroogi. ³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga men qeangon onono. Kaanagadeen omejiilan yononon Jiisaswaa kania mogitiwaajon Jiisasnon buugia muungun mamaga onotaaro. Kian.

Hamoqeqe gawonja Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama goman goraayanon kema yanasiri tirin koton iikanon qama kooliro. ³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yononon uulanawo kanianon kenji. ³⁷ Kema mokoloon kokaen ijogi, “Ejemba kuuyanon mono goojon monganju.”

³⁸ Kaen ijogi kokaen injoro, “Goman tosia liligon rama kenjuti, ii iiju. Niinon Buja qaa goman so jen seimanatiwaajon kamaan laligojen. Kawaajon mono goman liligon kembonja.”

³⁹ *Kaen injon Galili prowins kuuya liligon kema qamakooli mirigianon Buja qaa jen omeya omeya ii onotaan laligoro. Kian.

Jiisasnon manimba eja mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnon taon monon laligoro manimba eja monon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen qama koolin muro, “Giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojanj eej, mono nii saanon men solanani nomba.”

⁴¹ Kaen qama koolin muro iwaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii anuwaatiwaajon mojen. Gii mono solananiwa.” ⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro. ⁴³ Solananiro galej meme qaa kotakota mun iikanondeen “Saanon kemba,” ijoro.

⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, “Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono mon mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkooto otaan solananijanijawaa mamatewooya ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

* 1:39: Mat 4.23; 9.35 * 1:44: Lew 14.1-32

⁴⁵ Jiisasnoŋ kaen ijoroto, iinon kema kilen kanain buju qaa ii mamaga jen laligoro seiro. Seiro Jiisasnoŋ taonŋ taonŋ kanon asuganonŋ mombo kemambaajonŋ amamaaro. Amamaan taon gemagianonŋ gomanŋ gbameŋa iikanondeen laligoro. Iikanonŋ laligoro gomanŋ so iikanonŋa ejembaya ejembaya iwaanonŋ kagi. Kian.

2

Jiisasnoŋ eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen liligoro kambaŋ tosia tegoro Jiisasnoŋ eleema mombo gomanonŋ Kaperneam karo. Karo “Mironon laligoja,” jegi mogi. ² Ejemba mamaganonŋ ii moma ajoroon iwaa miri nagu atapanonŋ eligonŋ sombenanŋ saa qegi. Saa qegi Jiisasnoŋ nama Buŋa qaa injoro. ³ Injoro iikanonŋ eja monŋ sele bakaya koomuya, ii wama iwaanonŋ kagi. Eja 4:yanonŋ ii demberunonŋ ama anŋonŋ kagi. ⁴ Kagi eligonŋ nanŋitiwaajonŋ ama Jiisaswaa kosianonŋ kema ambombaa-jonŋ amamaagi. Amamaan miri qaganonŋ uma Jiisaswaa wanonŋga waarenŋ osonŋ luluunŋi. Luluunŋi oota kolooro iikanonŋ ji eja ii demberuyawo kasanonŋ somonŋonŋ anŋi kemero. ⁵ Kaen kemero Anutu moma laarinŋ mugiti, Jiisasnoŋ iyonŋoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinonŋ goo singisonŋgoga mesaojenŋ.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianonŋ batugianonŋ rama uugianonŋ kokaen romonŋgogi, ⁷ “Eja kokanonŋ mono no-maembaajonŋ kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoonŋononŋ singisonŋgonana mesaonŋkejato, eja monŋonŋ ii qaago.”

⁸ Uugianonŋ kaen romonŋgogi Jiisasnoŋ iikanondeen uutanonŋ ii moma kotonŋ kokaen injoro, “Onŋo mono naambaajonŋ qaa kaanŋa uugianonŋ romonŋgoju?” ⁹ Niinonŋ ‘Singisonŋgoga mesaojenŋ,’ ji eja kaen ijojenŋi, qaa iikanonŋ mono afaanŋagadeen jejeta. Monŋonŋ kaen jero tosianonŋ qaa iikawaa honŋa mende iibu. Kawaajonŋ ii qaa afaanŋa so. Niinonŋ qaa monŋ kokaen jemambaajonŋ mojenŋ, ‘Mono waama tambomaeege menŋ kamba.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaen jewe honŋa koloowaa me qaagoti, iikanonŋ mono asuganonŋ asugiro iibu. ¹⁰ Mobu, namononŋ singisonŋgo mesamesaowaa ku-usunŋa ii mono Siwe gomambaa Eja honŋaanonŋ eji, onŋo iikawaa kaniaajonŋ tinŋuanŋ laligowubo. Kawaajonŋ qaa lombotawo ii eja koi ijowe honŋa iibu,” Kaen jenŋ eja sele bakaya koomuyaa jaayanonŋ iima ijoro, “Niinonŋ gijojenŋ: Gii mono waama tambomaeege menŋ miriganonŋ kamba. Qaa biŋawo ii honŋawo koloowaati eenŋ, qaa afaanŋa

ii mono kaanagadeen nomaembaajon omay koloona?"
 11 Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, "Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeege men miriganon kema."

12 Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeege men ejemba kuuya yonoo jaagianon seleejen keno. Kaen keno kuuyanon walingon Anutu mepeseen kokaen jegi, "Yei, mangaa siita! Tani koi kaanja ii wala eenanon kamba mongen mende iinin. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijon." Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

13 Jiisasnon mombo Kaperneam mesaon angonon kemej sakasin koorononon kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenon iwaanon kagi Bunja qaa kuma onono.
 14 Kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananon notaan kawa." Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

15 Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nen ragiti, kamba iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisongo eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi.
 16 Jiisasnon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ano yononon boi tosanon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, "Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja."

17 Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen inijoro, "Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. Niinon singisongo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago." Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

18 Kamba kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) yononon nene singi laligogi tosanon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, "Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwa nene singi mende laligoju?"

¹⁹ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambanon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa saki-tiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaajon aisoon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju. ²⁰ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

²¹ “(Ono laaligo walaga ano korisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomanja.) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaņa mende uun men uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaņa gbilianon mono waziin moumou walaga ii hororo mombo riiro ootanon somariin boliqoliwabo.

²² Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qosono juma maaro namonon kamaan sooro taruyanon boliqoliwubo. Kawaaajon wain apu gbilia ii taru gbilianon maanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konon ghamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nenin ji niniwabo. Kaen koloowaatiwaaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja koloaja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit honja motomotoon kanain borogianon mesuma negi. ²⁴ Kaen negitiwaaajon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon Jiisas kokaen ijogi, “Moba, yononon mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

²⁵ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjageqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro nenewaajon amamaan iwoi angiti, ii kamban monon weengogi me qaago? ²⁶ *Iinon mono Anutuwwa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwwa jaasewananon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii men nero. Bered kowoga

mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Tosianon ii newubotiwaaajon songo ero kilen nero. Nen ejauruta kaanjadeen onono motoon negi. Kamban kanon eja qata Abiatar iinon jigo gawon galen wanaa gawon men laligoro.”

²⁷ Kaen meleema kokaen injoro, “Anutunon Sabat kendon ii ejemba qeangowutiwaajon ano eja. Ii ejembanon tondu jen kotowutiwaajon ama qaago! ²⁸ Kaen ano Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kaanagadeen koloaja.”

3

Jiisasnon eja boria soorongoya ii men qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

¹ Jiisasnon mombo qamakooli mirinon uro iikanon eja boria soosolia mon raro. ² Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon “Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?” kaen jen Jiisaswaa jaa galen men ragi. ³ Megi Jiisasnon eja boria soosolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananon namba.” ⁴ Kaen ijon kokaen injoro, “Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanon mombaa wana somongowonja me mesaonin komuwaa? Monja me monja menin sokombaa?” Kaen jero moma qaagia bogoro ragi.

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianon kotakota gojonotiwaajon wosobiri moma uugerenon injiuro. Kaen injiima eja ii kokaen ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro. ⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon seleenjen kema iikanondeen gawana Herodwaa paati alauruta yonowo ajoajoroo ama “Jiisas nomaen qenin komunaga?” jen qaa gawon meg. Kian.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

⁷ Kaen meg Jiisasnon gowokouruta unuano apu angon goraayanon kenji. Kenji Noot prowins qata Galili kanon ejemba tuunleembe yononon kanianon otaan kenji. Judia prowins kanon kaanagadeen iwaanon kagi. ⁸ Siti wana qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengenja ween koukoutanon yononon ano ween kememetanon baengenja taon qagara Taia ano Saidon liligon laligojuti, iyononon kaanagadeen tuunleembeyanon horon kagi. Jiisasnon angoletto somasomata men laligoroti, iikawaa bujuya moma mindirin kougi. ⁹ *Kaen kouma utama

* 3:9: Maak 4.1; Luuk 5.1-3

mububotiwaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ologon nombutiwaajon onjo mono wanjo mon mokoloon noojon kosere anji raba.”¹⁰ Kaen injoro ejemba seiseiya men qeangon onjoma laligoro. Kawaajon qenjenmanjen ano sele bimobimoogiawo kuuya yononon selianon oosiriwombaajon liligon mamaga aon memetan anji.¹¹ Omeya omeya yononon Jiisas iima jaasewanonon namonon kemen kokaen qagi, “Gii mono Anutuwa Meria koloojan!”¹² Kaen qagi Jiisasnon qetegon onjoma kanianon asuganon asugiwabotiwaajon songo kotakota ama onjono. Kian.

Jiisasnon gowokouruta meweengon onjono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagen Jiisasnon baananon uma iikanon iyanaa siija otaan eja onjono iwaanon kagi.¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaajon kuun onjoma Buja qaaya jen seiwutiwaajon wasin onjono.¹⁵ Wasin onjoma omejiilan konjoma onjombutiwaa kuusunja onjono.

¹⁶ Kaen ama eja 12 ii kokaen kuun onjono: Piito, Jiisasnon qa ii Saimon muro.¹⁷ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi. Jiisasnon yoroo qagara mon Boanerges qaro. Ii ananaa qanon Gunparandambaa Merawoita.¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaga,*¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanon kanagen Jiisas memelolo men muro. Kian.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnon iikaan ama onjoma baanangga kamaan yanaa mirinon karo. Mirinon karo ejemba tuun somatanon mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajon amamaagi.²¹ Amamaagi sakitiurutanon ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jen kemen wambombaajon kengi.

²²*Kengi Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyononon jegi, “Satambaa limolanon mono uutanon kemero laligoja. Ilinon omejiilan yonoo wangia iwaa ku-usujanon ome konjoma onjotaanjenja.”

²³ Kaen jegitiwaajon Jiisasnon onjono kagi sareqaanon kokaen injoro, “Satanon mono nomaen alia Satan mon konjonaga?”²⁴ Kantri mombaa galenurugianon batugianon angowowo ama deembuti een, iyononon mono galenkonkon gawongia men nambombaajon amamaawuya.²⁵ Kaanagadeen miri mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama deembuti een,

* **3:18:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tompe ama iyanggia nanan mewombaajon tompe men laligogi. * **3:22:** Mat 9.34; 10.25

mono galenkonkon gawongia men nambombaajon amamaawuya. ²⁶ Kaanagadeen Satambaa kanageso yononon batugianon angowowo ama tuarenjen ama aowuyagati een, galenkonkongiaa esunanon kamaaro ometotonganon mono qaomambaa anja.

²⁷ “Monon eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somongowaati een, iinon mono mirianon uma esuhinaya qengama memambaajon amamaawaa. Wala ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuya kopeperedaboron men kembaa. (Iikawaa so ninon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)” Kian.

Singisongo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injimana, “Ejemba somata melaa singisongo amakejuti, ii Anutunon mesaonkeja. Lobotawo me afaana mepaqepae ambuyagati een, Anutunon ii saanon songbama onombaa. ²⁹ *Songbama onombaato, monon Un Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kamban monon mende mesaowaa. Qaago toton! Singisongo iikanon mono qaganon uro kamban tetegoya qaa Anutuwaa jaanon qaayawo laligowaa.” Kaen injoro. ³⁰ “Omenon uutanon kemerota laligoja,” kaen jegitiwaajon ama kaen kuma onono. Kian.

Jiisaswaa nemunkoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaen amin mogi nemunkoanuruta yononon kan seleenjen nama yonoonon kamaawaatiwaa qaa angi iwaanon keno. ³² Keno ejemba tuun yononon liligon mun rama kokaen ijogi, “Moba! Goo nemunkoanuruganon mono seleenjen nama goojon qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaen injoro, “Noo nemuna ii moronon ano noo kouruna ii daen yononon?” ³⁴ Jiisasnon kaen injon ejemba liligon mun ragiti, ii un injiima kokaen jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi. ³⁵ Anutuwaa uusiina ten komakejuti, iyononon mono noo nemuna ano naankoanuruna kolooju.” Kian.

4

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnon mombo apu angon goraayanon kemen kanain kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlembenon iwaanon

* 3:29: Luuk 12.10 * 4:1: Luuk 5.1-3

kema ajoroogi wanjononj uma apu anjonj qaganonj kema raro. Raro ejemba kuuya yonjononj anjonj goraayanonj sakasi-onj ajoroogi. ² Kaenj ajoroogi sareqaa mamaga jenj kuma onjononj. Kuma onjoma kokaenj jero:

³ “Mobu! Eja mojononj nene kota qosoma kororoomambaajonj gawononj keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosonianonj kana goraayanonj kemenj kongi. Kemenj kongi (warawenj) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁵ Kota tosonianonj jamo kowonjinonj kemenj kongi. Kemenj koma iikanonj namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita mende erotiwaajonj kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougito, weenjonj kouma onjoonj jenj kotonj onjononj tiigia qaagotiwaajonj soolinj gororonjgogi. ⁷ Kota tosonianonj kumuntiri waayawo iikanonj kemenj kongi. Kemenj kongi komuntirinonj kouma qenj turunj bibiloko menj onjonj. Kaenj kolooro honja mende kuugi. ⁸ Kota tosonianonj namo awaanonj kemenj kongi. Kemenj koma kuragagia juma waama geregiaa honjia awaa asugigi. Tosianonj kogia 30, tosonianonj kogia 60, tosonianonj 100 iikawaa so koloonj seigi.” ⁹ Kaenj jenj jedabororo, “Mojononj uugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnonj naambaajonj sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuunj somata yonjononj deema kenji Jiisasnonj yanodeen raro. Yanodeen raro gowokouruta 12 ano tosaanja liligonj mugiti, ii motoonj sareqaa koi kawaa kanagiaajonj qisinj mugi. ¹¹ Qisinj mugi kokaenj meleema injijoro, “Anutuwaawo bentotononj keuma laligowonjatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganonj injijowe moma kotojuto, seleengenj laligojuti, iyonjoonj ii kuuya sareqaanondeen asuginjeja. ¹² *Kaenj asugiro

‘Iyangiaa jaagianonj iwoi iimago kania kilenj mende moma kotowuya.

Iyangiaa gejagianonj qaa tororo momago kania kilenj mende moma asariwuya.

Ii moma asariwuyagati eenj, mono saanonj uugia meleengi Anutunonj singisonjgogia mesaonaga.’ ”

Jiisasnonj sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnonj toroqenj kokaenj injijoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti eenj, sareqaa tosaanja kuuya jemanjati, ii mono nomaenj moma asariwuyaga? ¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaenj: Qosomakororo ejanonj Bunja qaa qosoma kororoonjeja. ¹⁵ Nene kota kana goraayanonj

* 4:12: Ais 6.9-10

kemenj kongiti, ii kokaen: Buja qaa qosoma kororoogi ejemba uugianonj kemenkejato, ii mogi Satanonj iikanondeen kanj qaa uugianonj qosongji kemeroti, ii qetegonj unjuamakeja. ¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemenj kongiti, ii kaanagadeen ejemba saregia monj. Yonononj Buja qaa moma iikanondeen uuqeeango qaganonj moma anjonj komakeju. ¹⁷ Kaen amakejuto, uugianonj tiita mende en onombaato, kambanj torodaamonjadeen nama kotiinj laligowuya. Buja qaawaajonj ama kakasililinj me sisiwerowero kolooro kambanj iikanondeen mono tama unjuwaa. ¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj kongiti, ii kokaen: Yonononj Buja qaa mogi uugianonj kemenkeja. ¹⁹ Kemenkejato, namononj laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa uugereya koloonj bimoonj onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siinj kombombanja bologa tosianonj kaanagadeen uugianonj dungunj Buja qaa bibiloko menj munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ²⁰ Nene kota namo awaanonj qosono kemenj kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yonononj Buja qaa geja ama moma moma anjonj koma pondanj nama hongia mokoloonkeju. Tosianonj qaa je motoonjononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianonj hongia 60, tosianonj qaa kota motomotoonj iikawaa hongia 100 menj seinj mokoloonkeju.” Kianj.

Lambe ii asasaga nonombaajonj raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisasnonj qaa monj kokaen jero, “Monjonj lambe me kiwa menj ootirinj monjonj me dunj baatanonj ambaa me qaago? Ii dakanonj ambaa? Ii mono iikawaa dunj rarayanonj asuganonj ambaa. ²² *Kaanjadeen iwoi monj mesangogi eji, ii mono asuganonj asugiwaatiwaajonj eja. Iwoi monj koma turugi eji, ii mono luluungi qetumbaatiwaajonj ama eja. ²³ Monjonj ugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Nomaen diwelopmen koloaja?

²⁴ *Jiisasnonj qaa kokaen injoro, “Qaa mojuti, ii mono moma anjonj koma uu wombogianonj ama koma gbilinj laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromonjogianonj somariiro moma komuwuya.) Ono tosaanja yonoo qaagia gosinj jenj tegowuti, Anutunonj mono jenjkootogia motoonjo iikawaa so onjoangiaa qaagia gosinj jenj tegowaa. So ii mono uugunj ironja meleema onomba. ²⁵ *Iikawaa kania ii

* 4:21: Mat 5.15; Luuk 11.33   * 4:22: Mat 10.26; Luuk 12.2   * 4:24: Mat 7.2; Luuk 6.38   * 4:25: Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26

kokaen: Monjon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro laligowaato, monjon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Buŋa qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaanon benton ii koi kaŋa: Eja monjon gawonon kema nene kota qosoma kororoowa. ²⁷ Qosoma kororon kema asaga goman-tiŋa en waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii aŋo mende moma kotoja. ²⁸ Namo aŋodeen nemun kono hona koloonkeja: Wala geria, kanagen hona ano iikawaa gematanon hona iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya. ²⁹ *Hona somariidaboron momogoro hona memewaa kamban kolooro welenqeuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo men hona mewombaajon gawononon kembuya.” Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

³⁰ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwa bentonon ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanon jen asariwonaga? ³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawonon komomakeju. ³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonon koonon yononon haigia iikawaa umuganon amakeju.” Kian.

Jiisasnon sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnon sareqaa kaŋa kaŋa ii mamaga jen laligon Buŋa qaa injoro. Moma kotogitiwaa so ii injoro moma laligogi. ³⁴ Kamban so qaaya kuuya ii sareqaanon jen laligoro. Qaaya mon een mende jeroto, gowokouruta yonowo iyanqideen laligogi kamban kanon qaa kuuya kawaa kania ii jen asarin onoma laligoro. Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanon mare kolooro Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon angon koton leegen keubon.” ³⁶ Kaen injoro ejemba tuun onomesaon Jiisas wangi wangonon uma raro kenqi. Wango tosaŋa ii kaanagadeen yonowo gemanon gemanon kenqi. ³⁷ Kenqi raidimbon somatanon obaban kota waaro sirinon wango

* 4:29: Joel 3.13

uutanonj kemero wanjo saa qemambaajonj ano. ³⁸ Kaenj kolooro Jiisasnonj wanjo tetegoyanonj rama qembononj laarinj gaonj ero. Gaonj ero gowokourutanonj kema mindiinj ijogi, “Hei boi! Nono anjononj tiwilaawombaaajonj anjonj. Iikawaa majakakaya monj mojanj me qaago?”

³⁹ Kaenj ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaen jenj kotonj orono, “Mono bogonj eenj ewao!” Kaenj jero haamononj dongoro sirinonj goronj qenj ero. ⁴⁰ Kaenj ama kokaen jenj onono, “Onjo naambaajonja toroko momo eja kolooju? Nomaembaajonj ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono eenj moju.”

⁴¹ Jenj onono awawalinj qarasombugia moma aminj mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe jenj kotonj orono jeta tej konjao?” Kianj.

5

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.
Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaenj asugiro anjonj kotonj leegenj Gerasin yonjoo gomanonj keugi. ² Keuma goraayanonj ugi Jiisasnonj wanjo mesaoro iikanondeenj eja omeyawo monj qasirinonja kan nama Jiisas mokolooro. ³ Eja ii qasirinonj laligonj qamo jamo kobaa osonj uroroogi egiti, iikanonj enj laligoro. Eja kuuyanonj kanaboria gbado (tape):nonj somonjgowonjatiwaaajonj amamaanj laligogi. ⁴ Indinja indinja kania gbadononj somonjgonj binenj qenj laligogito, boro bota qenjkegiti, ii qesuma kana kasia ritoqitonj laligoro kuuyanonj ii galenj koma mubombaajonj amamaagi. ⁵ Amamaanj asaga gomantiinja suulanj qasiriwaa jamo kobaanonj me baanjanonj lansanj enj laligoro. Kaenj laligonj qama silama selia jamononj qenj kotomotonj laligoro.

⁶ Jiisasnonj korikori karo iima bobogarinj kan balononj kosianonj kemenj siminj kuno. ⁷⁻⁸ Siminj kuno Jiisasnonj omeya ii kokaen jenj mumambaajonj ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaonj kamba!” Kaenj jemambaajonj ano qa jinjererenj somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uutaa Meria koloojanj. Gii nomaenj ama nomambaajonj kajanj? Niinonj Anutuwaa jaasewanjanonj welema gonjenj: Gii qaa somonjgonj jojopanj qaanonj jenj kotiinj siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaenj jero kokaenj qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligojonjiwaaajonj qanana Liijon jejonj.” Ii ananaa qaanonj Kere tuunj somata. ¹⁰ Kaenj jenj kaparanj koma kokaenj welema mugi, “Gii nonotaawagati eenj, mono balonj kokanonja mende wasinj nonomba.”

¹¹ Kosogianon maronja kanonj bao tuun somata monj gbo-joja uutanonj kuluuma nanji. ¹² Kawaaonj ome yonononj kokaen jej Jiisas welema mugi, “Giinonj wasinj nonona nono saanonj bao yonoo uugianonj kemebonja.” ¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jej kotonj onono eja uutanonja kouma kema bao uugianonj kemegi. Kemegi iikanondeenj bao tuun 2,000 kawaa so ii mono lugun newonewononj kema jororonjonj apu anjononj kemenj nemotonj komugi.

¹⁴ Komugi bao galen yonononj kok koma taonj ano gomanj boleboole iikanonj kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasoonjo yonononj iwoi kolooroti, ii iibombaajonj kagi. ¹⁵ Kanj Jiisaswaanonj kouma iigi eja ome tuunawononj laligoroti, iinonj mono opo selekopaaya tororo somonjonj rama uuta tooro roromonjgoya kuuya asugiro iima awawalinj nanji. ¹⁶ Nanji bao ii nomaenj kemenj komugiti ano eja omeyawo iwaanonj iwoi kolooroti, ii iigiti, iyonononj sundu woi ii injjogi.

¹⁷ Injjogi nama Jiisasnonj mindimindiri gomanj balonjgia mesaonj kambaatiwaaajonj welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaonj wanjononj umambaajonj nano eja omeyawo laligoroti, iinonj kanj Jiisaswo motoonj kema laligomambaajonj qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnonj qotogonj munj kokaen ijoro, “Gii mono gomanjanonj kema tinitosauruga injiima Ponjonj angoletoto somata menj kiankomunj gonji, iikawaa sunduya ii injjona mobu.”

²⁰ Kaen ijoro mesaonj kema Jiisasnonj angoletoto somasomata menj muroti, iikawaa qaaya kanainj Ten-taonj distrik uutanonj jej sei-ro kuuyanonj moma walinjgogi. Kianj.

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnonj wanjononj uma eleema anjonj kotonj leegenj karo ejemba tuun mamaganonj iwaanonj kanj ajoroogi anjonj goraayanonj nanji. ²² Nanji qamakooli miriwaa qaa galen monj qata Jairus iinonj kanj Jiisas iima batanonj kemenj siminj kuma muro. ²³ Siminj kuma munj kaparanj koma qama koolinj kokaen ijoro, “Borana melaanonj komumambaajonj anja. Mono kanj boroga qaganonj ana qeangonj toroqen laligowa.”

²⁴ Kaen ijonj Jiisas wano motoonj keni ejemba tuunjelembe yonononj gemagaranonj kema oloqologonj liligonj oroma kenji. Kianj.

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinjsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. ²⁶ Kaenj laligonj siimbobolo mamaga moro selegalenj mamaganonj iwaa gawonja megj ilailaa monj mende mokoloonj laligoro. Iinonj selegalenj ejemba yonjoo tawagiaajonj monenj hinaya kuuya gilinj laligoroto, jia iikanonj mono mombo momboga menj bolinj muro laligoro. ²⁷⁻²⁸ Kaenj laligonj Jiisaswaa bujuya moma kokaenj jero, “Niinonj ii oosirimambaajonj moma bimoonj malekuyagadeenj boronja monj oosiriwenagati eenj, mono saanonj qeangomana.” Kaenj jenj ejemba tuunj batugianonj Jiisaswaa gematanonj kema malekuyanonj oosiri.

²⁹ Oosiriyo saya iikanondeen juguro qenjenmanjenja ii qaono selianonj qeangoro moro. ³⁰ Qeangoro Jiisasnonj iikanondeen esunja monj kotonj kenoti, ii moma ejemba tuunj batugianonj eleema qisiro, “Morononj malekuna oosirija?”

³¹ Kaenj qisiro gowokourutanonj kokaenj ijogi, “Ejemba tuunjonj ologonj liligonj goma goosiriju. Ii iima nomaenj ‘Morononj noosirija?’ qisijan?”

³² Kaenj ijogito, Jiisasnonj mombo “Morononj ii anja?” jenj qisinj mokoloomambaajonj eleema uunj injiyo. ³³ Injiyo emba selianonj angoletokooloroti, iinonj ii moma iikawaajonj toroko moma jenenja ororo kanj Jiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma kania kuuya ijoro. ³⁴ Jiisasnonj ii moma kokaenj ijoro, “Borana, momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Qenjenmanjenganonj mono qaono saanonj uubonjonj kema.” Kianj.

Jiisasnonj Jairuswaa borata menj gbiliro.

³⁵ Qaa kaenj ijonj nano qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonja monjonj qele kanj Jairus ijoro, “Boraga komuja! Kawaaajonj mono boiwaa qaganonj lombo toroqenj mende amba.”

³⁶ Ijoro Jiisasnonj qaa iikawaa telambelanj ama qamakooli miriwaa qaa galenj kokaenj ijoro, “Toroko mende moba. Mono nii moma laarinj nomba.” ³⁷ Kaenj ijonj ejemba tosaanja onjomesaonj Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeenj unjano ii otaanj kenji. ³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonj keugi ejemba tuunj guju megj injiyo. Mamaganonj jinjenj qama kotakota saama amburereenj megj. ³⁹ Injiima mirinonj uma kokaenj injjoro, “Onjo mono naambaaajonj guju menj saaju? Bora iikanonj mende komujato, gaonja eja.”

⁴⁰ Kaenj injjoro jononjsisi kaanja kolooro jomoma mugito, iinonj ii kuuya onjotaanj borawaa nemunmanja ano tosaanja iwo laligogiti, iigadeenj unjano bora eroti, iikanonj ugi.

41 Uma Jiisasnoŋ bora ii borianoŋ meŋ ijoro, “Talita kuum.” Ii ananaa qaanoŋ Bora melaa, nii gijojeŋ: Mono waaba!

42 Kaen ijoro bora gbania 12 iionoŋ mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia kitoŋ waliŋgogi. 43 Waliŋgogi iikawaa bujuya moŋ jegi mobuboti-waajoŋ jeŋ soŋgo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mug newaatijoŋ injoro. Kian.

6

Nazaret yoŋonoŋ Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

1 Ii kolooro Jiisasnoŋ Jairuswaa gomaŋ baloŋ mesaoro gowokourutanoŋ otaan iwo kema Jiisaswaa somasomarii taonoŋ keugi. 2 Sabat kendonoŋ karo qamakooli mirinoŋ uma Buŋa qaa kanain kuma oŋono. Kuma oŋono moma ejemba mamaganon aaruŋ waliŋgoŋ kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono moronoŋ kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usuŋawo kaanŋa ii mono moronoŋ inaan muro borianoŋ mero asugija? 3 Eja koi mono gomaŋ kokawaa motonqeŋe ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosef, Juuda ano Saimon yoŋoo dagiaga. Naanurutanoŋ batunananon koi laligoju.” Nazaret yoŋonoŋ kaen jegi uugianoŋ boliro iikanoŋ amamaagi.

4* Amamaagi Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanoŋ mono iyanŋa taonoŋ jejewili ama munkejuto, gomaŋ tosaanŋa iikanoŋ kaen qaago.”

5 Kaen angitawaajoŋ Jiisasnoŋ ji ejemba motomotooŋgo boria qagianon ama meŋ qeangoŋ oŋonoto, angoletu ku-usuŋawo tosaanŋa memambaajoŋ amamaaro. 6 Kaen kolooro momalaaringianoŋ mende asugiro yangisengiaajoŋ ama aaruro. Aaruŋ oŋomesaon Nazaretwaa kosianoŋ gomaŋa gomaŋa liligoŋ Buŋa qaa kuma oŋoma laligoro. Kian.

Jiisasnoŋ gowokouruta 12 wasiŋ oŋono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

7 Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii oŋono kagi kanain woi woi kuuya wasiŋ oŋono. Wasiŋ oŋoma omejiilan konjoma oŋombutiwaa ku-usuŋa oŋono. 8* Ii oŋoma kokaen jeŋ koton oŋono, “Kana kembutiwaajoŋ taa gbarugia meŋ kumbu. Iwoi tosia moŋ mende mewu. Kana samoŋgia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimuŋ kasagianon mende somoŋgowu. 9 Kana esu saanon kanagianon somoŋgowu. Maleku samoŋa qaagoto, maleku motooŋgo mewu.” 10 Kaen

* 6:4: Jon 4.44   * 6:8: Luuk 10.4-11

jen kokaen injjoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon menj taon ii mesaon kana kembu. ¹¹ *Kema laligon miri mononon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen gendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin gesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solan moma kotogi saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.”

¹² Kaen injjoro mesaon kema ejemba uugia meleembuti-waa Bunja qaaya ii jen sein laligogi. ¹³ *Laligon omejiilan mamaga onotaan ji ejemba mamaga kelenon onomorin menj qeangon onongi. Kian.

Kin Herodnon toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

¹⁴ *Jiisaswaa qabunayanon sein kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama gawon mero angoletu kusunawo asuginkeja.”

¹⁵ Kaen jegito, tosanon kokaen jegi, “Ii mono Elaija.” Tosianon toroqen jegi, “Ii gejatootoo eja walaga yonoononga mon.”

¹⁶ Kaen jegito, kin Herodnon ii moma kokaen jero, “Jon Oomulu eja niinon jewe aroya kotogiti, iinon mono koomunonga waama laligoja.” Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ *Ii kokaembaajon jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin pon jen muro kawajon opotoro wasin onono kema Jon menj somongon kapuare mirinon onongi. ¹⁸ Jonon Herodwaa qaa kokaen jero: “Gii qamboga olon menj laligon Kana qaa uugujan.”

¹⁹ Kaen jero Herodiasnon Jon kazi ama mun qegi komuwaatiwaajon moroto, iikawaa kania mon mende mokoloro. ²⁰ Mende mokoloro Jonon eja solan ano soraaya toroya kolooroti, Herodnon ii moma sopa somongon kokojinjin koma reenreen sulun mun Jombaaon toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnon Jombaa jetanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajon uuwoiwoi moro. Ii kilen Jombaa qaaya momambaa siin moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnon Jon qemambaa kania mende mokolon laligoro iikawaa kamban awaa ii kokaen kan kuuro: Kin pombaa kolokoloo kambananon karo jejelomban

* 6:11: Apo 13.51   * 6:13: Jei 5.14   * 6:14: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk

9.19   * 6:17: Luuk 3.19-20

ama jawin ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya waɲa ii koma horon onono kouma ragi. ²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanon miri iikawaa uutanon kouma danis ano Herod ano iwo nene duɲ liligon ragiti, iyononon iikawaa iimasiina mamaga mogi. Kaen mogi kinonon emba saraɲ ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajon siina mobagati, ii saanon qisin nona togon gomaɲa.” ²³ Kaen ijon qaa ii jojopon qaanon jen kotiin kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajon qisin nombagati, ii mono saanon gomaɲa. Iwoi ii me ii me prowins galen koma onomakejenj, ii kaanjadeen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleenjen kema nemuna kokaen qisin muro, “Nemuna, nii Kinonon naa iwoiga nombatiwaajon qisin mubenaga?”

Kaen qisin muro nemunanon kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi waɲa men kan nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogarin kimbaanon uma kokaen qisin ijoro, “Ama, niinon siin kokaen mojen: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton waɲa kondenon ama men kan ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopon qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon qiqisiya gema qemambaajon moma bimoon mesaoro. ²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton waɲa men kawa.” ²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton waɲa kondenon ama men kan emba saraɲ ii muro nemuna muro. ²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon kan ajoroon iwoi men ejemba kuma onongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. ³¹ Ijogi ejemba donon donon kan kema angi selegia ti-iroto, nene newuyatiwaa kambaɲa mende kolooro. Kawaa-
jon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ono mono niwo kagi gomaɲ gbamenanon anana siri kema laligon haamo melaada mewona.” ³² Kaen injoro ejemba onomesaon wanonon uma gomaɲ gbameɲa mongen iyanɲia siri laligowombaaajon kengj.

33 Kenji ejembanonj ii iima mamaganonj iikawaa bujuya moma taonj ano gomanj so iikanonja balonj kana bobogarinj waladeenj kema iikanonj keugi. 34 **Keugi Jiisasnonj wanjononga kamaanj ejemba tuunj somata injiira lama galengia qaa tani ilinwalinj qenj laligogi yonoojonj wosoya moro. Wosoya moma kanainj Buja qaa kania kania kuma onono. Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagirow.

35 Kaenj ama laligoro weenj jaaya tegonj kememambaajonj ano gowokourutanonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj ijogi, “Boi. Nono gomanj gbamenja kokanonj laligoninj gomanj tiimambaa anja. 36 Kawaajonj gii saanonj ejemba koi wasinj onona gomanj ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanonj kema nembanengia sewanja menj newu.”

37 Kaenj ijogito, kokaenj meleema injiira, “Onononj mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaenj injiira qisinj mugij, “Nonononj mono nomaenj ambonaga? Gawonj meme kambaanj 200:waa sewanja (Kina 2,000) eja. Monenj ii menj kema nene bered sewanja menj unuagiwombaajonj jejanj me?”

38 Kaenj qisinj mugij jero, “Onoangiaanonj nene bered dawij raja? Ii kema iibu.” Kaenj jero gesogia qengama jegij, “Bered 5 ano sora woi iikaanda menj laligojonj.”

39 Kaenj jegij Jiisasnonj ejemba tuunj kokaenj jenj kotonj onono, “Ejemba kuuya, onjo mono deema nene newombaajonj tuunj boleboole ajoroonj lolo tonjonanonj kemenj rabu.” 40 Kaenj jenj kotonj onono kosere tuunja tuunja deema ragij. Tuunj tosia 100 ano tosia 50 kaanj kaanj kululuunj rama kenjij.

41 Rama kenjij bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegonj bered motonj gowokouruta onono ejemba tuunj so mendeema batugianonj anjij. Sora woi ii kaanjadeenj tuunj kuuya yonoojonj mendeeno. 42 Mendeeno ejemba korebore nenjo nenj timbiriigi. 43 Nenj timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yonononj menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. Kaanagadeenj sora kitia ii menj kululuugi. Kianj. 44 Eja bered negiti, iyonoo janngogia ii 5,000. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

45 Negij tegoro Jiisasnonj iikanondeenj gowokouruta jenj kotonj onoma kokaenj jero, “Onjo mono wanjononj uma waladeenj apu anjonj kotonj leegenj Betsaida gomanonj kembu. Niinonj saanonj kambaanj biiwianonj ejemba tuunj koi

* 6:34: Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36 * 6:34: Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

wasin onomago kamaŋa.”⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onooma baananon uma qama kooliro.⁴⁷ Qama koolin laligoro mare kolooro iyanodeen baananon laligoro wanngogianon angon biwianon keno.⁴⁸ Keno loqanon qen qen bimbimgon nanngogi keno haamonon kenngiti, iikaan baagenq qen karo bimooro majakaka somata mogi. Goman aananon (3-6 kilok) iikaananon Jiisasnon kaen injiima apu angon qaganon riin riin gowokouruta onoonon kan unuugumambaa ano.⁴⁹ Apu angon qaganon riin riin karo ii iima “Kowe Songorinon kaja!” jen kanain qama silangi.⁵⁰ Qama silama kuuyanon ii iima toroko mogito, Jiisasnon iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injoro,

“Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajeŋ. Toroko mende mobu.”⁵¹ Kaen jen yonoonon wanngonon uro haamonon goron qero. Goron qero jenengia ororo hononq mende aarugi.⁵² Wala bered men sein unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, ugianon gojono kaanjadeen aaruŋ ragi. Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeanngo gawon mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu angon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanngo mesaon sakasinon kemegi.⁵⁴ Wanngo mesaon sakasinon kemegi ejembanon Jiisas iikanondeen moma koton mugi.⁵⁵ Moma koton mun qaa angi men bobogarin mindimindiropa gomanngianon goman so liligogi. Liligogi moma kanain ji ejemba demberunon angon onoma Jiisasnon goman daen laligorotiwaa so unuama kagi.⁵⁶ Goman so, taon, miri me kuun mombaa uutanon kenotiwaa so ji ejemba unuama sombenngianon ama onongi. Ama onoma Jiisaswaa selianon me malekuyaa susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya yononon mono qeangodaborogi. Kian.

7

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanonkon ano iikawaa boi tosaanq Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon Jiisaswaanon kan ajoroogi.² Kamban iikanon Jiisaswaa gowokouruta tosaanon borogia mende songbama donhamo mende qen nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano Juuda ejemba tosaanq kuuya yononon ambosakon yonoo siligia otaan laligogi. Kawaaajon borogia wala songbama sororogonngo nembanene nen laligogi.⁴ Kaanngadeen gawononga me

maaketnonga kawuti, iikanon wala apu koson arinj konjoratingo nene oosirin laligogi. Kaanagadeen qambi, monjon ano komanene kuuya ii songbama hamo qen laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaan laligogi.

⁵ Kawaajon Kana qaawaa kaparanjonkonjono ano iikawaa boi yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Goo gowokouruganon mono naambaajona ambosakonjurunana yonoonon sili mende otaan borogia donhamo mende qen kilen nembanene men nenkeju.”

⁶ *Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianon mono onoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere monj kokaen oorota eja, ‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon telambelan ama noma mongen koriganon anji eja.

⁷ Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju.

Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianon kaen ooro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanon jojopan qaa gema qen ambosakonjurugia yonoo siligia otaankeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaen jen kokaen injoro, “Onoangiaa siligia walaga otaawombaaajon mono awaagadeen Anutuwaanon jojopan qaa qewagonkeju. ¹⁰ *Iikawaa qaaya monj ii kokaen: Mooseson kokaen jen kotoro, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monjon manja me nemunja gasuaan mubaati, ii mono qegi komuwa.’ ¹¹ Kaen jen kotoroto, onoo qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monjon nemun manja ii kokaen irijowaa: Oo wosona mojen. Noo nanjonanngo iwoina bunja qen aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajon gosin andaborowe bunyaa nandunja koloowaa. ¹² Monjon kaen irijoro sokombaa jeju.’ Kaen jen somonjon mugi nemun manja yorojon ilailaa monj mende toroqen oromakebaa. Ii mende sokonja. ¹³ Yei! Kaen ama onoangiaa nanamemengiaa siligia jen koton iikanon Anutuwaanon jojopan qaa qewagogi omaya koloon jangon qaomakeja. Onoo iwoi kaanja ii mamaga amakeju.” Kaen jen meleema onono. Kian.

Eja uu ii nomaen tiloon riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Onoo mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu.

* 7:6: Ais 29.13 * 7:10: Eks 20.12; 21.17; Lew 20.9; Dut 5.16

¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanonj kemenkeji, iikanonj tiloon mumambaajonj amamaankejato, iyanгаа uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanonj mono tiloonj munkeja. ¹⁶ Mononj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

¹⁷ Jiisasnonj kaen jej ejemba tuunj onjomesaonj kema miri mononj uro. Uma raro gowokourutanonj sareqaa iikawaa kaniaajonj qisigi. ¹⁸ Qisigi kokaen injjoro, “Oo alauruna, onj kaanqagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanonj kemenkeji, ii tiloonj mumambaajonj amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago? ¹⁹ Ii uu wombotanonj mende kemenkejato, korojononj kemenj seleengenj kamaankeja.” Jiisasnonj qaa kaen jej iikanonj nembanene kuuya ii menj soraidabororo.

²⁰ Jiisasnonj toroqenj kokaen jero, “Eja uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanonj mono tiloonj munkeja. ²¹ Ejemba uu wombogianonga iwoi koi kaanq koloonj koumakeja: Qaa bologa romonjonj serowilinj ambombaajonj momakeju. Iwoi yonjgoro menj owenjenen menj ejemba unjugi komuwutiwaajonj momakeju. ²² Olonkalu ambombaajonj momakeju. Menjgo mewombaa otoko amakeju. Bidaan jembooli ano anjomokolonj ambombaajonj momakeju. Qaa saga jej uuduudu ambombaajonj momakeju. Gejajuju ama goronjoso ambombaajonj momakeju. Sewanjiki laligonj gemaqeqe qaa jej Anutu mepaegowombaaajonj momakeju. Jaba-arambaranj ama sili uugia qaa amakeju. ²³ Iwoi bologa kuuya iikanonj mono ejemba uu wombogianonga kouma tiloonj onjmakeja.” Kianj.

Keinan emba mononj kaparanj koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnonj waama Genesaret gomanj mesaonj siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanonj keno. Kema gomanj mononj uma bujuya mononj mobabotiwaajonj buugia mejugoroto, kilenj aasangoya laligomambaajonj amamaaro. ²⁵ Amamaaro iikanondeen emba monj borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanonj kanj batanonj kemenj siminj kuno. ²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jej laligoro. Nemunj manja ii Foniisaga Siria prowins kanonja. Iinonj borataa uutanongga ome konjombaatiwaajonj welema muro. ²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa meraboraana unjugininj nenj timbirinj ambuya. Kawaajonj merabora yonjoo mirigianonga bered menj kasu ononinj mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana onjoo qagia kasu qamakejonj.

Niinon wala Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaan ononon mono kasu kaan mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen merab-ora yonoonon nene reemon nene dun baatanon kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnon kokaen ijoro, “Qaa kaen j- janiwaajon saanon moma gonjen. Ome iikanon mono keteda koi boraga mesaon kenja. Kawaaon gii saanon kema.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianon keno omenon borata mesaoro dunanon ero iiro. Kian.

Jiisasnon eja mon meagoro.

³¹ Jiisasnon mombo Taia siti goman mesaon Saidon sitinon kema uugun misinon Ten-taon gomambaa biiwia uugun Galili apu angon kosianon karo. ³² Karo gejaduu eja mon qaaya qaomambaaon anoti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Kan boria wananon ambaatiwaajon qisin mugi. ³³ Qisin mugi eja ii wama ejemba tuun ii onomesaon monjen keni. Kema Jiisasnon boro susuya gejianon ama nama mombo iyanaa boro susuyanon sulaan neselanon oosiro. ³⁴ Oosirin Siwenon uuro uro onongombo qama koolin iyanaa qaanon “Efata,” ananaa qaanon ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanon toori neselanon lolooro qaaya awagadeen jero. ³⁶ Jero Jiisasnon iikawaa bujuya ejemba injowubotiwaajon qotogon onono. Qotogon onoma kaparan kono yononon ii kaparan koma jen sein laligogi. ³⁷ Jen sein laligogi ejembanon newogia tegoro walingon kokaen jegi, “Iwoi kuuya awagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro momakeju. Ejemba motoya yonoo neselan nesele isano qaa jenkeju.” Kian.

8

Jiisasnon ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

¹ Kamban kanon ejemba tuun somatanon mombo ajoroogi. Nembanenedia qaa laligogitiwaajon Jiisasnon gowokouruta onoono iwaanon kagi kokaen injoro, ² “Niinon ejemba tuun koi yonoonon wosona mojen. Yononon niwo kan ween karoon laligogi nembanenedia qaondabororo iijen. ³ Yonoononga tosonianon koriganonga kan laligogi niinon ‘Saanon gomanganon kembu,’ jemambo. Nene mende negi een wasin onombe kana batuyanon kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi. “Balon qararanjonkonon kokanon monon mono daenkaya nembanene kaanja mokolon tuunleembe koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisanon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi. Kemen ragi bered 7 ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onoma ejemba tuun so batugianon ambutiwaajon jero. Kaen jero iikawaa so anji. ⁷ Yonoonon sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaaniadeen men kotuegon ejemba tuun so batugianon toto qen onombutiwaajon jen koton onono. ⁸ Jen koton onono onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 men kululuugi saa qero. ⁹ Eja nene negiti, iyonoo jangogia ii 4,000. Negi wasin onono gomanjianon kenji. Kian.

Boi tosianon angoletu iibombaajon kaparan konji.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kenji iikanondeen gowokouruta yonowo wanjonon uma distrik qata Dalmanuta kanon kenji. ¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosianon iikanon kan Jiisaswo kanain jenonkooli anji. Qaawaa timbinon horowombaajon angobato men mun kokaen kaparan koma qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletu mon asugiro iibona.” ¹² *Kaen jegi uutanon bimooro osongonawo qero jero, “Oo ejemba kamba kokaamba namonon laligojuti, onono mono naambaajon Anutuwaa aiwese asugiwaatiwaajon kaparan komakeju? Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Anutunon aiwese kaanja ii mende men qendeema onombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaen jen onomesaon mombo gowokouruta yonowo wanjonon uma apu anjon koton leegen keugi. Kian.

Farisii ano Herod yononon woso kondun kaanja koloju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanon keuma samon mewombaajon duduugi bered motoongoda ii wanjonon men ragi. ¹⁵ *Ragi Jiisanon kokaen jen koton onono, “Ono Kana qaawaa kaparanjonkon (Farisii) yonoo tomembounboun qaagia ano Herodwaa riki somban iikawaajon mono galengia mewu. Ii awagadeen mende gosin gema qewuti een, iyoronon mono yiist kaanja somariin men bolin onombaota.”

* **8:11:** Mat 12.38; Luuk 11.16   * **8:12:** Mat 12.39; Luuk 11.29   * **8:15:** Luuk 12.1

16 Jen koton onono qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi. “Berednana qaawaajon jeja me nomaen?”

17 Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injoro, “Naambaajon berednana qaa jen amin moju? Noo kaniana ii naambaajon mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Ugejagianon gojoma raja me? ¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilen mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilen mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago? ¹⁹ Niinon bered 5 ii ejemba 5,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero?” Qisin onono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinon bered 7 ii ejemba 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero?” Qisin onono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajon kaniana ii mono kaanjadeen mende moma asariju me?” Kian

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo Betsaida taonon kagi. Kanon kan eja jaagoo mon wama Jiisaswaanon kouma borianon oosiriwaatiwaajon qama koolin mugi. ²³ Qama koolin mugi Jiisasnon eja jaagoo ii borianon men wama miri seleenjen keni. Kema sulaaya sulaan jaayanon ama boria wananon ama qisin muro, “Iwoi mon iijan me qaago?”

²⁴ Qisin muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeen injiibe kema kan nanju.”

²⁵ Kaen jero mombo borianon jaawoita oosiro toori tororo uuro asarin kotooro iwoi kuuya awaagadeen iidabororo. ²⁶ Iidabororo wasin mun kokaen ijoro, “Gii goman monjen mende kembato, dindinja geengaa gomanjanon kamba.” Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnon Betsaida mesaon gowokouruta yonowo Sisaria Filipai taombaa kosianon kengi. Kananon kema gowokouruta kokaen qisin onono, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii eja moroga koloojen?”

²⁸ *Qisin onono meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosianon ‘Gii Elaija koloojan,’ ‘jenkeju ano tosianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga mon koloojan.’ ” ²⁹ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano ononjio noojon nomaen

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12

* **8:28:** Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

* **8:29:** Jon 6.68-69

jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon kokaen meleeno,

“Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.”

³⁰ Kaen meleeno kania asuganon jegi monon mobaboti-waajon songo kotakota ama onono.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnon gowokouruta kanain kokaen kuma onono, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komuro ween karon tegoro koomunonga waabaa.” ³² Jiisasnon qaa ii mende kolatin asuganon jero Piitonon iikanondeen horon mun goraayanon kema kanain qotogon muro. ³³ Qotogon muro eleema gowokouruta uun injiima Piito qotogon kokaen jen muro, “Gii qaa romongojani, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaga. Kawajon Satan, gii mono keteda koi noo jaase-wananonga togowa.” Kian.

Kraist otaawonatiwaa sewaja.

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta onono kagi qaa kokaen injoro, “Monon noo gemananon kamambajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombom-banja bologa gema qero sisia megii siimbobolo ii bisi-makeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa. ³⁵ *Monon laaligoya iyanajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunajon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa. ³⁶ Monon goman goman yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaja kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaago toton! ³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombajon amamaawonja. ³⁸ Ejemba tuun tuun kamban kokanon balonon olonkalu ama singisongo tosaan ama laligonjeju. Monon iyonoo batugianon noo qana ano noo Buna qaana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamaranja iima aarugi iinon eja me emba kaan mono injiima tiin onombaa.” Kian.

* 8:34: Mat 10.38; Luuk 14.27   * 8:35: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

9

¹ Kaen injijon kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosonian Anutunon bentotona kuuro ku-usujanon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi ii koloon asugiro iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jon unuama ejemba onomesaon iyangia siri baana koriga monon uma gbamenanon laligogi. Iikanon laligogi jaasewangianon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma morota kolooro.

³ Malekuyanon tualalakota asamararanawo kolooro. Balonon opo taana gbabulunon (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun taaliro. ⁴ Kaen kolooro Elaija ano Mooses yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa amigi. ⁵ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Somatanana, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karon mewona: Goojon mon, Mooseswajon mon ano Elaijawajon mon.” ⁶ Gowoko yononon jenengia mamaga ororo Piitonon “Nomaen jema?” jen qaa mongano.

⁷ *Qaa mongama nano kokolo tualalakota asamararanawo monon kamaan umugayanon esuun onono iikawaa uutanonga qa aro mon kokaen kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁸ Qaa ii moma uulanawo eleema uun mongama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonowo nano. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon mende injijowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ Kaen jen koton onono gowokouruta karon yononon qaa ii uugianon angon koma koomunonga waawaataa qaa iikawaa kania ii iyangia qisin aon amin mogi. ¹¹ *Amin moma Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen jenkeju, ‘Gejatootoo eja Elaijanon mono Siwenonga waladeen kamaan asugiwaa.’ Ii nomaembaajon jenkeju?”

* 9:2: 2 Piito 1.17-18 * 9:7: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * 9:11: Mal 4.5; Mat 11.14

12 Qisij mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: ‘Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.’” 13 Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injomanja: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Buna qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyangiaa siingia otaan tondu ama mugi.” Kianj.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

14 Jiisas ano gowoko karoon yononon baananonga kamaan gowokouruta tosia yonoonon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosiannon nama yonowo jenonkooli ano niinongiinon qaa jegi ejemba tuunjelebenon liligon injiima nangi. 15 Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema jolona jegi. 16 Jolona jegi kokaen qisij onono, “Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinongiinon qaa jeju?”

17 Qisij onono tuungianonga eja monon meleema kokaen ijoro, “Boi, noo merana omenon buuta muungun qaamuun menj muro wama goonon kajej. 18 Iinon kanon me kanon menj utugon horon giliro kamaan qen buutanonga kokopa kamaaro irina kijongon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaa-jon injojento, yononon ii amamaajuya.”

19 Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisenjiawo. Mono kaman dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemanja. Ii mono wama noonon kawu.”

20 Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanonga kokopa kouma kamaaro. 21 Jiisasnon ii iima manja kokaen qisij muro, “Kaman dawiwaa so tani koi asugin mun kouro?” Qisij muro jero, “Ii mono melaayanondeen koloon muro.”

22 “Ii menj bolin mumambaajon indina indina gerenon me apunon metano kaman mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanja ku-usuna mon goonon eji een, mono kiankomun ilaan noromba.”

23 Kaen jero Jiisasnon ijoro, “‘Ku-usuna mon goonon eji een,’ jejan. Anutuwaa ku-usunanon mono ilawoila mombaajon mende amamaankeja. Monon Anutu moma laariwaati, iwaanon ilawoila kania kania saanon koloonkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro manjanon iikanondeen qama jero, “Anutu moma laarijento, momalaarinanon looloria koloaja. Momalaarina mono men kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasoonngoyanon bobogarin kagi injiima iikawaajon ome ii kokaen jen muro, “Gii qaamuun ano gejaduuwaa omeya, niinon jen koton gonjen: Gii mono eja koi mesaon kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jen muro qama silama mera ii utugon uulanawo orogon muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaanja koloon ero mamaganon ii iima “Wosoya tegoja!” jegi. ²⁷ Kaen jegito, Jiisasnon borianon men kobibiuro waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnon miri uutanon uro gowokourutanon angiodeen rama kokaen qisin mug, “Nononon mono naambaajon ii nononodeen otaawombaajon amamaajona?”

²⁹ Qisin mug kokaen injoro, “Ome tania kaanja ii mono qama koolin nene singi laligon saanon otaawona. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa Buja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnon gowokouruta yonowo goman balon ii mesaon kema Galili prowins uutanon liligon naa gomanon laligogiti, ii monon mobaatiwaaajon togoro. ³¹ Ii togon gowokouruta kuma onomambaajon olon kengi. Kananon kema qaa kota kokaen injoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro ron konji ween karoon kolooro koomunonga waabaa.”

³² Qaa kota kaen injoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun anji. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta koloaja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taanon kougi. Kananon kouma iyanaa miri uutanon uma gowokouruta kokaen qisin onono, “Ono kananon kan naa qaaga amin mojuya?”

³⁴ *Yononon kananon kan ‘Moronon uuta koloaja?’ jen ii angiodeen amin moma kagi. Kawaajon qisin onono qaagia bogoro ragi. ³⁵ *Qaa bogoro ragi Jiisasnon kemen rama gowokouruta 12 onono kagi kokaen injoro, “Mononon uuta laligomambaajon mobaati een, iinon mono kuuya onoo newo baagianon kamaanqeqeta koloon tosaana kuuya welen qen onomakeba.” ³⁶ Kaen injonon naamade melaa mon men batugianon ano nano. Nano borianon men tawoyanon

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26

ama kokaen injoro, ³⁷ **“Moṅṅon naamade koi kaṅa moṅ noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Moṅṅon kaen ama nombaati, iinon niigadeen qaagoto, moṅ wasin nonoti, mono ii kaṅagadeen koma horon mubaa.”* Kian.

Jiisasnon gowokouruta mindiṅon oṅono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jonon Jiisas kokaen ijoro, “Boi, nononon eja moṅ ananawo mende liligonkeji, iinon goo qanon omejiilan konjoma oṅono iinin. Iinon nonowo mende qokotaan laligonkejiwaajon ama nono ii qotogon munin.”

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Ii mono mende qotogon mubu. Moṅṅon noo qana qama angoletomeji, iinon mono iikawaa gematanon noo gemageqe qaa afaankota jemambaajon amamaawaa. ⁴⁰ **Moṅṅon mende qotogon nono-makeji, iinon mono ananaa arenon laligoja. (Kawaajon noo alauruna tosia ii angoosisiri mende meṅ oṅombu.)* ⁴¹ **Ii mono nanṅon oṅongi Anutunon iikawaa turuṅa oṅombaa. Moṅṅon Kraistwaa qatanon iwaa buṅa koloojutiwaajon ama apu qambi newutiwaa oṅombaati, Anutunon mono iikawaa turuṅa meleema mubaa. Niinon qaa hona moṅ kokaen injijowe mobu: Nanṅon oṅombuti, iyononon mono turuṅa mewuya.”* Kian.

Singisonṅowaa konṅoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnon qaa kokaen jero, “Merabora koi kaṅa moma laarin nonjuti, moṅṅon iyonoononga moṅ konṅoroya ama muro singisonṅo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona mono nomaeṅ muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somonṅon kowe biiwianon giligi mendungoro kemebabo, iikanon mono afaṅa koloon muro tani koloonaga.

⁴³ **Kawaajon boronganon singisonṅo ambaatiwaa konṅoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon laligon laaligo kombombaṅa mokolon oompelelen mokoloowagato, boroga woiwo laligon kanagen gere sianon kemebabo. Sia gereya ii kambaṅ moṅṅon mende bogowaa.* ⁴⁴ *Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kambaṅ moṅṅon mende bogowaa.’*

⁴⁵ *“Kaanagadeen kanaganon singisonṅo ambaatiwaa konṅoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa.*

* **9:37:** Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

* **9:40:** Mat 12.30; Luuk 11.23

* **9:41:** Mat 10.42

* **9:43:** Mat 5.30

Kotonḡ gilingo kanadomonḡ laligonḡ laaligo kombombanḡ mokoloonḡ oompeleenḡ mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianonḡ giligi kemebabo. ⁴⁶ Iikanonḡ ‘Doononḡ selegia utoqutoonḡ keema kougi mende komuwuya ano je geregianonḡ kambanḡ monḡnonḡ mende bogowaa.’

⁴⁷ **“Kaanjadeenḡ jaaganonḡ sijgisonḡo ambaatiwaa konḡoroya ama gombaati eenḡ, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoonḡowo laligonḡ Anutuwaa bentotononḡ keema oompeleenḡ mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianonḡ giligi kemebabo. ⁴⁸ *Iikanonḡ ‘Doononḡ selegia utoqutoonḡ keema kougi mende komuwuya ano je geregianonḡ kambanḡ monḡnonḡ mende bogowaa.’*

⁴⁹ *“Gere sia iikanonḡ ejemba kuuya ii sii kaanḡa gere bolanonḡ dalasisi onḡoogi siimboboloya mobuya.*

⁵⁰ **“Sii ii awaa koloojato, siinonḡ naanḡa mesaowaati eenḡ, ii mono nomaenḡ meagogi naanḡa mombo koloonaga? Onḡ kaanjadeenḡ uumotoonḡo laaligowaa ainḡa mesaowubo. Kawaajonḡ Siwe siigia mesaowubotiwaajonḡ mono galenḡia meḡ batugianonḡ luae qenḡ aonḡ laligowu.” Kianḡ.*

10

Loemba mesaonḡ aoawaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

¹ Jiiasonḡ waama Kaperneam gomanḡ mesaonḡ Jordan apu kotonḡ leegenḡ kema metetereenḡ kamaanḡ mombo apu ii kotonḡ Judia prowinsnonḡ karo. Karo ejemba tuunḡlembenonḡ mombo iwaanonḡ ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onḡono.

² Kuma onḡono Farisii (Kana qaawaa kaparanḡkonḡkonḡ) tosianonḡ iwaanonḡ kanḡ qaawaa timbinonḡ horowombaa angobato meḡ munḡ kokaenḡ qisinḡ mugi, “Ejanonḡ embia mesaowaati eenḡ, iikanonḡ Kana qaa uguwaa me qaago?”

³ Qisinḡ mugi meleema kokaenḡ injjoro, “Moosesnonḡ iikawaa qaaya nomaenḡ jeḡ kotonḡ onḡonota eja?”

⁴ *Kaenḡ injjoro kokaenḡ ijogi, “Ejanonḡ mesaonḡ aoao papia oonḡo embia saanonḡ mesaowaa. Moosesnonḡ kaenḡ jeḡ kotorota eja.”

⁵ Kaenḡ ijogi kokaenḡ jeḡ onḡono, “Iinonḡ mono uugia kotigaaonḡ ama jeḡkooto kaenḡ oonḡ onḡono. ⁶ *Oonḡ onḡonoto, Anutunonḡ kanakanaiyanonḡ ilawoila kuuya mokoloroti, kambanḡ iikanondeenḡ ‘Eja ano emba laligowutiwaajonḡ mokoloonḡ onḡono. ⁷ *Kawaajonḡ ejanonḡ mono nemunḡmanḡa oromesaonḡ

* **9:47:** Mat 5.29   * **9:48:** Ais 66.24   * **9:50:** Mat 5.13; Luuk 14.34-35

* **10:4:** Dut 24.1-4; Mat 5.31   * **10:6:** Jen 1.27; 5.2   * **10:7:** Jen 2.24

embiaanon kema qokotaaro⁸ yoronon sele motoonjo koloon laligowao. Kaen koloon toroqen woi mende koloojaoto, sele motoonjo koloon laligowao. ⁹ Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba monnon ii mono mende mendeema oromba.”

¹⁰ Jiisasnon kaen jen onoma miri uutanon uro gowokourutanon qaa iikawaajon mombo qisin mugi. ¹¹ *Qisin mugi kokaen injoro, “Eja monnon embia otaan emba mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa. ¹² Kaenagadeen emba monnon loya otaan eja mon mewaati, iinon mono olonkalu serowilin ambaa.” Kianj.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosanon merabora boloboolo unuama Jiisasnon onosiriwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen angito, Jiisasnon ii iima uuta boliro kokaen injoro, “Merabora melaa mono onomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaanja ii bentotoja buja qen onombaa. Kawaajon ii mende somonjon onombu. ¹⁵ *Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Monnon Anutuwaabentotoja ii merabora kaanja buja mende qen aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaa amamaawaa.” ¹⁶ Kaen jen tawoyanon ama doonjon onoma boria wangianon ama kotuegon onono. Kianj.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnon kanain kana kemambaa ano eja monnon bobogarin iwaanon karo. Kan batanon kemen simin kuma kokaen qisin muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombanja buja qen aowenaga?”

¹⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Noojon ‘Boi awaa,’ ii naambaajon jejan? Anutu motoongoyanon awaa kolooja. Eja monnon ii kaanja awaa mende kolooja. ¹⁹ *Gii jojopan qaa koi modaborojan:

‘Mon mono mende gena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugon yongoro mende mewa. Nemun manga mono goda qen oromakeba.’

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, “Boi, ii kuuya mono gbaworonanonga ten koma laligon waabe.”

* **10:11:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11   * **10:15:** Mat 18.3   * **10:19:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

²¹ Kaen jero Jiisasnoj uun iima uuwomboyanoj jopagon mun kokaen ijoro, “Gii mono motoonjonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajon ana monej karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata totoon (milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.” ²² Jiisasnoj kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajon ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaon keno.

²³ Mesaon keno Jiisasnoj uuro kema karo gowokouruta kokaen injjoro, “Oyei! Ejemba monej hinagiawo yononon mono Anutuwaa bentotonon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya.”

²⁴ Kaen injjoro gowoko yononon ii moma walingogito, Jiisasnoj toroqen kokaen injjoro, “Guanuruna, ejemba daen yononon monej hinagia moma laarinkejuti, iyononon mono Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya. ²⁵ Ii kokaen jen asarimana: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon amamaawuya.”

²⁶ Kaen injjoro moma aarun tililingon iyangiaajon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa bunja koloona?”

²⁷ Kaen jegi Jiisasnoj uun injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato menj osin amamaankejuto, Anutunon kaen mende amakeja. Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaaajon mende osin amamaankeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa turunja

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, “Moba, nononon ilawoila kuuya mesaon gii gotaan kanin.”

²⁹ Ii moma Jiisasnoj kokaen ijoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Mononon noo ano Oligaa Bunawaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanja, meraborata me gawon molalena ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa tawaya uugun meleema muro seiwaa. ³⁰ Mononon iwoi ii mesaoroti, Anutunon mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanaa bunja koloowaa. Balombaa laaligonon sisiwerowero uutanon laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunman, merabora ano gawon molalena ii mono kitianon koloon mubaa ano kamban kanagenanon laaligo kombona tetegoya qaa bunja qen aowaa. ³¹ *Kaen koloowaato, uuta onoononga

* **10:31:** Mat 20.16; Luuk 13.30

mamaganonj kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonoononga mamaganonj uuta koloowuya.” Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karoonj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³²Jiisasnonj gowokouruta yonowo Jerusalem sitinonj ubombaajonj balonj kana kenji. Jiisasnonj wala keno gowokourutanonj gematanonj kema walingogi ano ejemba gemagianonj kagiti iyonononj mono toroko mogi. Kaenj anji Jiisasnonj gowokouruta 12 ii mombo horonj onoma kanainj kuma onono. Iwaanonj iwoi koloowaati, qaa ii jenj asarinj kokaenj injjoro, ³³“Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanonj mononj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kemebaa. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jenj tegonj waba gawman yonoo borogianonj oombuya. ³⁴Oonji mepaegonj sulaapanj qenj ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talungonj qegi komuwaa. Komunj weenj karoonjanonj koomunonja waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yorononj iwoiwaajonj weleni.

Mat 20.20-28

³⁵Jiisasnonj kaenj injjoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yorononj iwaanonj kema kokaenj ijori, “Boi, norononj iwoi mombaajonj welema gonjoti, ii norombagiwaajonj mojo.”

³⁶Ijori qisiñ orono, “Orononj naa iwoi ama oromanjatiwaajonj mojao?”

³⁷Qisiñ orono kokaenj ijori, “Giinonj saanonj jenj kotona noro goo asamararanonj eu uma mononj boro dindinganonj ano mononj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombonaga.”

³⁸*Kaenj ijorito, Jiisasnonj kokaenj irijoro, “Orononj iikawaa kania mende moma yagonj welenjao. Niinonj qambi aasonjowo nemanjati, orononj ii saanonj nenj siimbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, orononj ii mewao me qaago?”

³⁹Irijoro moma jeri, “Ii saanonj mewota.”

Jeri kokaenj irijoro, “Ii onjanonj. Niinonj qambi aasonjowo nemanjati, orononj ii kaanjadeenj newaota ano jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, iikanonj mono oro kaanagadeenj mulu menj orombuya. ⁴⁰Menj orombuto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jenj kotomanjatiwaa so qaago. Anutunonj dunj woi ii daenj yoroojonj mozozonjgoroti, ii mono iyoroojonj orono niwo rama iwoi kuuya galenj komakebonja.” Kianj.

* **10:38:** Luuk 12.50

Galen honanon mono welenqege koloaja.

⁴¹ Jeims Jon yoronon kaen weleni alauruta 10 yononon ii moma kanain uubologa mogi. ⁴² *Kaen mogito, Jiisasnon onoono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawingianon galen koma onombonatiwaajon jejuti, iyononon mono eja pon tanijaen ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindingon onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono kaniagia ii saanon moju. ⁴³ *Onoo batugianon sili iikaana koloowaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa. ⁴⁴ Kaanagadeen monon onoo batugianon uuta laligomambaa moji, iinon mono kuuya onoo newo baagianon laligon welenqegegia omaya koloowa. ⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaajon ama mende kamaaroto, welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko sitinon kagi. Kan siti ii mesaowombaajon angi ejemba tuunlembenon onotaan gemagianon kagi. Kaen kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinon monen ano nene mubutiwaajon welema onoma kana goraayanon raro. ⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanain kokaen qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kiankomun nomba!”

⁴⁸ Kaen qaro mamaganon qaa bogoro rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinon mono kiankomun nomba!”

⁴⁹ Qaro Jiisasnon moma doron ama kokaen jero, “Saanon qagi koi kawa.” Kaen jero jaagoo eja ii qama kokaen ijogi, “Goojon qaja. Kawaajon mono satiin qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegon gilin porasak waama nama Jiisaswaanon keno.

⁵¹ Keno kokaen qisin muro, “Alana, niinon naa iwoiga ama gomanatiwaajon mojan?” Kaen qisin muro jaagoo ejanon jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajon mojen.”

⁵² Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono saanon kemba.” Kaen ijoro jaa kota iikanondeen tooro uun gemagianon Jiisas otaan keno. Kian.

* **10:42:** Luuk 22.25-26   * **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

11

Jiisas Jerusalem uro mare konji.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani gomaŋ woi kosogaranonŋ kaŋ Oil gere baanŋanonŋ uma gowokowoita woi wasiŋ oromambaajonŋ ama ² kokaen irijoro, “Gomaŋ bagiaagenŋ raji, mono iikanonŋ kembao. Kema iikanonŋ keuma donŋi mela a kasanonŋ somonŋgogi nanji, ii iikanondeenŋ mokoloowaota. Ii donŋi sagbilia, eja monŋonŋ qaganonŋ mende rarataga. Ii mono isama meŋ koi kawao. ³ Aisni monŋonŋ ‘Naambaajonŋ kaen anjao?’ jeŋ qisiŋ orono kokaen ijowao, ‘Poŋnaranonŋ iikawaajonŋ amamaanŋ jero kajota kambaŋ mende koriro mombo meleeno kawaa.”

⁴ Kaen iriŋonŋ wasiŋ orono kema donŋi sagbilia kana goraayanonŋ miri mombaa nagu qaa ootanonŋ kasanonŋ somonŋgogi nano mokolonŋ isani. ⁵ Aisni eja tosia iikanonŋ nanŋiti, iyonŋononŋ iriima kokaen qisiŋ oronŋi, “Hei, nomaen nambojenŋ donŋi mela isanjao?”

⁶ Kaen qisiŋ oronŋi Jiisasnoŋ irijorotiwaa so jeri moma “Saanonŋ meŋ kembao,” jegi. ⁷ Jegi meŋ Jiisaswaanonŋ kari malekugia qetegonŋ donŋi melaawaa qaganonŋ anŋi uma raro. ⁸ Kaen rama keno ejemba jaasonŋgoyanonŋ goda qeŋ malekugia qetegonŋ kana somatanonŋ tambonŋi tosiyanonŋ balonŋ korianonŋ kema gere seŋa memburatiŋ tambonŋi. ⁹ *Tambonŋi ejemba wala koma horonŋ kenŋiti ano gematanonŋ otaanŋ kagiti, iyonŋononŋ kokaen jeŋ qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejonŋ. Pombaa qatanonŋ kawaati, Anutunonŋ mono ii kotuegonŋ muba. ¹⁰ Ambonana Kinŋ Deiwidnonŋ kantri totonŋ koma galeŋ koma onŋonoti, kambaŋ iikaanŋanonŋ mono mombo kaŋ nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabuŋaga mepeseeniŋ euwaa euyanonŋ uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinonŋ uma jiwowonŋ jigowaa totonŋ uutanonŋ keno. Iikanonŋ liligonŋ ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaanŋ gowokouruta 12 yoŋowo jigo mesaonŋ Betani gomanonŋ kema egi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ fig gere monŋ qasuaaro gororonŋgoro.

Mat 21.18-19

¹² Enŋ umugawodeenŋ waama gowokouruta yoŋowo Betani gomaŋ mesaonŋ kenŋi Jiisasnoŋ nenewaa komuro. ¹³ Nenewaa komuŋ uuro keno fig gere monŋ* seŋawo nano iiro. Iima “Seŋa uutanonŋ honŋa raro mokolonŋ newenaga,”

* **11:9:** Ond 118.25-26 * **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia monŋ. Ii gawonŋgianonŋ komogi kota aiŋawo kolooro mamaga neŋ laligogi.

jen fig gerewaa kanianon jeno. Kenoto, honaa kambananon mende torirotiwaajon senagadeen nano iiro. ¹⁴ Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Monon mono honga mombo mende newa.”

Kaen jen muro qaa ii gowokourutanon mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligon Jerusalem sitinon ugi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon jeno. Iikanon ejemba injiuro esuhina sewana mewutiwaajon anggi sewana megiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. Monej utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen riitano kenji. ¹⁶ Somben kowoga koton iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somongoro. ¹⁷ *Iikaen ama kuma onoma kokaen injoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono gomanja gomanja kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, ononon ii utegogi kikekakasililin eja yonoo kobaa kaanja kolooja.”

¹⁸ Kaen injoro ejemba tuun kuuya yononon iikawaajon newogia tegoro waliingogi. Kawaajon jigo gawon galen ano kana qaawaa boi yononon ii moma Jiisaswaajon toroko moma amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnon gowokouruta yonowo siti mesaon seleenjen kema egi. Kian.

Fig gerenon gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

²⁰ En umugawodeen waama kanaanon kema fig gere ii uguwombaaajon ama gere ii iigi tiitawo gororongon nano. ²¹ Nano Piitonon Jiisaswaanon qaa romonjon kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasaanati, ii mono gororongon nanja.”

²² Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.” ²³ *Niinon qaa hona mon kokaen injowee mobu, “Monon qaayaa hona koloowaatiwaajon uuwoi mende moma baanja kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baanja koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro hona mono iikawaa so koloowaa. ²⁴ Kawaajon niinon kokaen injowee mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aodaboronji, iikaen moma laarigi mono bunjagia koloowaa. ²⁵ *Ono nama Anutu qama

* **11:17:** Ais 56.7; Jer 7.11   * **11:23:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2   * **11:25:** Mat 6.14-15

kooligi moŋnoŋ aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, oŋoo Manġia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanġadeen oŋoo ŋingisonġogia mesaowaa. ²⁶ (Oŋo tosaanġa yoŋoonon ŋingisonġo mende mesaowuti een, oŋoo Manġia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanġadeen oŋoo ŋingisonġogia mende mesaowaa.)” Kian.

Jotamemeya yoŋoonon Jiisaswaa ku-usuŋaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

²⁷ Jiisasnon ġowokouruta yoŋowo mombo Jerusalem siti-onon ugi. Uma jiwowon ġigowaa toton uutanon kema karo ġigo ġawon ġalen, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaanġa yoŋoonon iwaanon kougi. ²⁸ Kouma kokaen qisin mugġ, “ġii kokanon iwoi anġani, ii mono moronon ġej koton ġono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usuŋa ii mono moronon ġono?”

²⁹ Qisin mugġ kokaen meleema oŋono, “Niinon kaanġadeen qa moŋ qisin oŋomaŋa. Ii meleema nonġi niinon kaanġadeen moronon ku-usuŋ nono ilawoila koi amakejenġi, ii inġjomaŋa. ³⁰ Jonon eġemba oomulu meŋ oŋoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuŋa ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mugġ? Ii mono niġowu.”

³¹ Kaen meleema oŋono batugianon amin moŋa kokaen ġegi, “‘Ku-usuŋanon Siwenonġa asuġiro,’ kaen ġewonġati een, iinon mono kokaen ġewaa: ‘Oŋoonon mono naambaajon Jon mende moŋa laarin mugġ?’ Ii mende sokonġa. ³² Me ‘Balon eġemba yoŋoononġa asuġiro,’ ġewonaga? Ii mende sokonġa.” Eġemba kuuyanon ġombaajon ‘Oŋanon ġejatootoo eġaga kolooġa,’ ġegitiwaaajon ama eġemba tuuŋ yoŋoojon toroko moŋa ii ġewombaajon amamaagi. ³³ Kawaaajon “Ii mende mojon,” meleenġi. Kaen meleenġi Jiisasnon kokaen inġjoro, “Kaen ano niinon kaanġadeen ilawoila koi amakejenġiwaa ku-usuŋa moronon nonoti, ii mende inġjomaŋa.” Kian.

12

Wain kasa ġawon ġalen bologa yoŋoo sareqaa

Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

¹ *Jiisasnon kanain eġemba sareqaanon kokaen inġjoro, “Eġa moŋnoŋ wain kasa ġawon moŋ koma komoro. Koma komoma sopaya meŋ liligoro. Meŋ liligon wain juu somata ġamonon mero. Iikanon waimbaa hoŋa ama kananon

* 12:1: Ais 5.1-2

risuaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaan mokoloon onoma kokaen injijoro, 'Mono gawon men honaa bakaya onongia men bakaya toya nii nombu.' Kaen jen somongon gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monon kema laligoro. ² Laligon laligoro hona momogorotiwa kamba (gbani 5) toriro iikanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³ Jeroto, galen yononon ii men somongon koobinon qen otaagi bobora eleeno. ⁴ Kawaa gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qen mugi. ⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanjadeen eja tosaan mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi. ⁶ Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, 'Neenaa wombo merana motoongo iikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?' Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno. ⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, 'Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa bun koloowaa.' ⁸ Kaen jen qelanjin men somongon qegi komuro qamoya gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

⁹ "Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono ano kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokoloon onoma wain kasa gawon ii yonoo borogianon ambaa. ¹⁰ *Bun Terenon qaa koi weenjogi me qaago?

'Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombomba kolooro mokoloogi. Iikanon riiri mirinon mono riima kamaan kombaa.

¹¹ Ponon tando ii kuuro jaanananon iinin gabunayawo kolooro walingonkejon."'

¹² Jiisanon kaen injijoro galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi. "Sareqaa ii mono nonoojon jeja." Kawaaon ii men somongowombajon mogito, ejemba tuunleembe yonoojon toroko moma amamaan mesaon kenji. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yononon Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasin onoma kokaen injijogi,

“Onjo mono Jiisaswaanonj kema qisinj qaawaa timbinonj horonj gbadoonj mubu.” Kaenj injijogi Jiisaswaanonj kagi. ¹⁴Jiisaswaanonj kanj kokaenj ijogi, “Boi, giinonj eja honja koloojanj, nono ii mojonj. Giinonj ejemba tosia mende injisosoroonj tosia mende qetama onjomakejanto, so motoonjononj gosinj nonomakejanj. Kawaajonj kuunj gonj mende dogonj somata mende esuunj onjomakejanto, Anutuwaanonj kana ii qaa honja otaanj kuma nonomakejanj. Giinonj Anutuwaanonj qaa dindiŋa iikanonj uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jenj mindinjonj nonomakejanj. Kawaajonj nono siisa-kimbaajonj takis ama iikanonj Mooseswaa Kana qaa sonjiwonja me qaago? Ii aninj sokonja me qaago?”

¹⁵ Kaenj ijogi arenjia qolonj molonj goya ii moma kotonj kokaenj injijoro, “Onjo naambaajonj qaawaa timbinonj ama nombombaajonj angobato menj nonju? Saanonj silwa monenj monj menj kagi iimaanj.”

¹⁶ Kaenj injijoro ii menj kagi kokaenj qisinj onono. “Morowaa unj ayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaenj meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaenj injijoro, “Kaenj kolooro iwoi Siisa-kimbaa unj ayawo ii mono iwaa bunja munjkebu. Iwoi Anutuwaa unj ayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.” Kaenj injijoro iwaajonj mamaga walinjgogi. Kianj.

Koomunonjga waawaataa angobato menj mugij.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjkonjkonj) yonjononj “Komugiti, iyonjononj mende waabuya,” jenj laligogi. Yonjononjga tosiannonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisinj mugij, ¹⁹ * “Boi, Moosesnonj kokaenj jenj kotonj nononota eja,

‘Eja monj emba mero merabora mende koloogi komunj maloya eenj mesaoro koganonj saanonj maloya ii menj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowaa.’

²⁰ “Moba! Kambanj monjonj daremunj 7 laligogi. Dajia mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro. ²¹ Komuro koganonj maloya ii menj laligonj kaanagadeenj gbilia qaa eenj komuro. Komuro koga monj iwaa gematanonj iikanonj emba iikayadeenj menj laligonj eenj komuro. ²² Kaanagadeenj daremunj 7 kuuya yonjononj emba motoonjgo iikayadeenj menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanjadeenj komuro. ²³ Giinonj ‘Komugiti, iyonjononj gbilinj waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii

ororon waabuyagati een, emba motoongo ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonga?”

²⁴ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injoro, “Onjo qaa jen soaju. Uumeleembaa Buja Tereya ano Anutuwaa kuusuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju.

²⁵ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaana koloon laligowuya. ²⁶ *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknon kokaen eja: Soman bambanon gere bolan asugin mende jen kotoroti, onjo sundu ii weengogi me qaago? Anutunon iikanon Mooses kokaen ijoro,

‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Pongga laligon waama laligojen.’

²⁷ “Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombana laligojuti, mono iyonoo Pongiaga kolooja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon paati) onjo mono qaa mamaga moma soonkeju.” Kaen meleeno.

Jojopon qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

²⁸ *Jiisasnon Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yonowo amin moma jen sororogon meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja monon moro. Iikaan moma jaasewananon kouma kokaen qisij muro, “Jojopon qaa kuuya iikanonga wana somata ii nomaen?”

²⁹ *Qisij muro meleeno, “Wana somata ii kokaen,

‘Israel kanageso mobu! Anutunon motoongo ananaa Ponana kolooja. Bensakon iwoi monon qaago.

³⁰ Kawaajon uugabaga, unaga, roromongoga ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uunon jopagon mun laligowa.’

³¹ *“Jojopon qaa iikawaa alia ii kokaen,

‘Geenga jopagon onkejani, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa,’

Jojopon qaa monon mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² *Jiisasnon Kana qaawaa boiyajon kaen meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindiya jejan. Anutunon motoongo kolooja. Bensakon iwoi monon qaago. ³³ *Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uujopagon mun laligowa. Ano geenga jopagon onkejani, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma

* 12:26: Eks 3.6 * 12:28: Luuk 10.25-28 * 12:29: Dut 6.4-5 * 12:31:

Lew 19.18 * 12:32: Dut 4.35 * 12:33: Hoos 6.6

laligowa. Jojopaŋ qaa woi iikanonŋ waŋa somata koloojao. Ii teŋ kombagi, iikanonŋ mono siimolonŋ kuuya ano nandunŋ mamatewoo tosia unjuuguja.” ³⁴ Kaenŋ ijoro Jiisasnonŋ uuroromonŋgoya moro sokono kokaenŋ ijoro, “Gii Anutuwaawaa bentotononŋ keumambaa dodowijaŋ.” Kaenŋ aminŋ mori ejemba kuuya yonononŋ Jiisas toroqenŋ qisinŋ mubombaajonŋ kokodundunŋ ama mesaagi. Kiaŋ.

Kraist ii kiŋ Deiwidwaa Poŋa ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

³⁵ Jiisasnonŋ jiwowonŋ jigononŋ nama Buŋa qaa kuma onoma kokaenŋ qisinŋ onono, “Kraistnonŋ kiŋ Deiwidwaa gbiliga kolooji, kana qaawaa boi yonononŋ qaa ii nomaembaajonŋ jenkeju? ³⁶ *Deiwidnonŋ ano Uŋa Toroyanonŋ sololoonŋ muro kokaenŋ jero,

‘Anutunonŋ nama noo Poŋna kokaenŋ ijoro: Giinonŋ mono kaŋ noo boro dindinanonŋ rana niinonŋ kambaŋ biwianonŋ kereuruga riinŋ riitama haamo ama onoma goo kana baaganonŋ ama onomaŋa. Kambaŋ ii kaŋ kuuwaatiwaa so mono asamararanonŋ koi rabaga.’

³⁷ Deiwidnonŋ ano kaenŋ jenŋ qata ‘noo Poŋna jeja.’ Poŋna jenŋ mono nomaenŋ ama iwaa gbiliga kaanagadeenŋ koloonaga?” Kaenŋ jero ejemba tuunŋleembe yonononŋ Jiisaswaa qaayaa siinŋa moma geja anŋi. Kiaŋ.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenŋ meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

³⁸ Jiisasnonŋ kuma onoma toroqenŋ kokaenŋ injoro, “Ono mono kana qaawaa boiya yonoojonŋ galenŋ menŋ laligowu. Yonononŋ maleku koriga mouma kema kaŋ qendeema onombombaajonŋ momakeju ano maaketnonŋ me kananonŋ ejemba injiigi jolonŋgia jewutiwaajonŋ momakeju. ³⁹ Qamakooli miri jaaqeqeyanonŋ eu rabombaajonŋ siinŋa momakeju ano jejelombanonŋ dunŋ jaaya iikanonŋ jegenjegenŋ rabombaajonŋ momakeju. ⁴⁰ Yonononŋ malo yonoononŋ miri iwoi bidaanŋ baagonŋ analinŋ onomakeju ano qabuŋagia koloowaatiwaajonŋ qamakooli koriga koriga qama koolinŋ totogianonŋ qenkeju. Kawaaŋonŋ Anutunonŋ qaagia jenŋ tegonŋ ironŋa uutaga meleeno qagianonŋ ubaa.” Kiaŋ.

Emba malo mononŋ nandunŋ honŋa ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnonŋ jiwowonŋ jigononŋ nandunŋ katapa somataa gematanonŋ raro ejembanonŋ monenŋ iikanonŋ anŋi kemero uunŋ injiuro. Ejemba qabuŋa ano esuhinagiawo mamaga yonononŋ kouma kina monenŋ mamaga anŋi kemero. ⁴² Anŋi

* 12:36: Ond 110.1

kemero malo wanaya moŋnoŋ kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaanŋa ano kemero. ⁴³ Jiisasnoŋ ii iima gowokouruta koma horoŋ oŋoma kokaenŋ injjoro, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaenŋ injjowe mobu: Malo wanaya koi kanonŋ nandunŋ anji, ii mono tosaanŋa kuuya yoŋonoŋ iwoi katanonŋ anŋi kemeji, iikawaa soya uugunŋ anja. ⁴⁴ Kuuya yoŋonoŋ monenŋia mamaga enŋ oŋono kitiagadeenŋ anjuto, emba koi kanonŋ mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboronŋ eenŋ totoonŋkota laligowaa.” Kianŋ.

13

Jiwowonŋ jigonoŋ kondemondeenŋ koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnoŋ jiwowonŋ jigo mesaonŋ kamaaro gowokouruta yoŋoononŋa moŋnoŋ kokaenŋ ijoro, “Boi iiba! Jigowaa totonŋ uutanonŋ miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanonŋ menŋ kaiterenonŋ menjerenŋgogita awaasari nanja.”

² Jiisasnoŋ ii moma qaa kokaenŋ meleeno, “Jigowaa totonŋ uutanonŋ miri somata waanŋiawo kuuya koi injijanto, ii mono kondeenŋi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganonŋ mende ewaato, qeqelala qenŋ saoyagadeenŋ ewaa.”

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaenŋ jero Oil gere baanŋanonŋ uma leegenŋ endu jiwowonŋ jigonoŋ nanoti, ii iima ragi. Iikanonŋ rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yoŋonoŋ Jiisas iyanŋagadeenŋ horoŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, ⁴ “Boi, qaa jejanŋi, iikawaa hoŋa mono naa kambanonŋ asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanainŋ asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanonŋ mono nomaenŋ asugiwaa? Ii saanonŋ jena mobonŋa.”

⁵ Kaenŋ qisinŋ mugi kanainŋ kokaenŋ injjoro, “Moŋnoŋ anŋomokolonŋ ano jinŋaunŋ qenŋ kembubotiwaajonŋ mono galenŋia menŋ aonŋ laligowu. ⁶ “Ejemba mamaganonŋ asuginŋ noo qananonŋ kokaenŋ jewuya, ‘Niinoŋ Kraist koloojenŋ.’ Kaenŋ jenŋ ejemba mamaga tiligonŋ oŋombuya. ⁷ Oŋo manjawaa bujuya ano otoŋa kolooro momakebuya. Ii moma jenenŋia mende oronŋkeba. Iwoi kaanŋa ii walagadeenŋ koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambanŋanonŋ mono iikanondeenŋ uulanŋawo mende tegowaa. ⁸ Kantri moŋnoŋ kantri moŋ unuwombaajonŋ waabuya. Ejemba tuunŋ moŋnoŋ tuunŋ moŋ yoŋowo aronŋ qenŋ aowombaajonŋ waabuya. Balonŋa balonŋa kanonŋ nanŋ somasomata menŋ namo qonjoma meleeno kemenŋkebaa. Kaanŋagadeenŋ bodi gomaŋa gomaŋa asuginŋ enŋ ubaa. Iwoi kaanŋa ii emba korowononŋ masu kanainŋ

unjukejiwaa so. Namowaa kambananon mono iikawaa so kanaidaboromambaajon ambaa.

⁹ * “Kaen koloowaato, onjo galengia awaagadeen men aon laligowu. Ejembanon onjo horon qaa jakeyanon onjooma qamakooli mirigianon qaa gawon men koobinon unjuwuya. Tosianon noojon ama unjungi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi mobuya. ¹⁰ Oligaa Bunja koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon jen seidaborogigo namowaa kambananon iikawaa gematanon tegowaa. ¹¹ Horon unjuama qaa jakeyanon onjoojngi nambuti, kamban iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Unja Toroyanon aua iikanondeen qaa onjombaati, mono ii jewu. Onjoangiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Unja Toroyanon mono uugia sololoo qaa jewuya. ¹² Uumeleembaa motoya monjon daremunja uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon onjngi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama monjon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yononon nemunmanjurugia qetama onjoma jegi unjngi komuwuya. ¹³ * Kantria kantria yononon noo qanaajon ama kazi ama onjngi laligowuyato, monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro namowaa kambananon tegowaati, iinon mono oyanboyan bunja qen aowaa.” Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

¹⁴ * “Kanagen tosonian kan kondemondeen ama iwoi anjonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon anjngi nano iibuti, kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, onjonon mono misingon horon baananon kembu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁵ * Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaajon miri utanon mende uba. ¹⁶ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema. ¹⁷ Yei! Emba korowo ano merabora ajonon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga. ¹⁸ Kawaajon iwoi ii kon haamo kambananon mende koloowaatiwaajon gama koolinkebu. ¹⁹ * Kamban iikanon kakasililin jekania boorongia koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kamban monjen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12   * **13:13:** Mat 10.22   * **13:14:** Dan 9.27; 11.31; 12.11   * **13:15:** Luuk 17.31   * **13:19:** Dan 12.1; Ais 7.14

kokaamba laligon waama kambañ biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kambañ monnon mende koloowaa. Kawaaon mono qama koolin laligonkebu. ²⁰ Ponnon konajilin kambañ ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyañajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

²¹ “Kambañ iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ ano ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monnon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²² Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoleto ano aiwese jaamorota megil etombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyañajon meweengon ononoti, ii kañagadeen enkalolon men onombutiwaa angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ononon galengia awagadeen men aon laligogi ii amamaawuyaga. ²³ Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injowe moju. Ii wala jejenjawaajon ii mono uuwombogianon ama galengia men aon laligowu.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

²⁴ *Kakasililin ii tegoro kambañ iikanondeen ween jaayanon injan kono koinon umun kombaa. ²⁵ *Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. ²⁶ *Kambañ iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararanga iibuya. ²⁷ Kan Siwe gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyañajon meweengon ononoti, ii balon goraaya leele, eugen emugen iikanondeen kopepereen onombuya.” Kian.

Noron gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

²⁸ “Ono mono noron gere iima tania romongon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambañ dodowija.’ ²⁹ Ononon kañjideen aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagunon dodowija.’ ³⁰ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende

* **13:24:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12   * **13:25:** Ais 34.4;

Joel 2.10; Ais 6.13   * **13:26:** Dan 7.13; Ais 1.7

komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambangianon koloowaa ³¹ Sombinj ano namo yoronon goron gewaotato, noo Bunja qaananon mono mende aliwaa.” Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjon mende moja.

Mat 24.36-44

³² *Siwe gomambaa Eja honanon naa kambanon kawaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjon mon mende moja. Siwenon gajoba yononon ii mende moju. Anutuwaa Merianon kaanjadeen ii mende moja. Ama anodeen ii moja. ³³ Naa kambanon asugiwaati, ii mende mojutiwaajon ononon mono galen menj aonj uugbiligibili laligowu. ³⁴ *Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monjon gomanja mesaon kantri mongen keno. Kemambaaajon ama galenuruta iwoi kuuya jenj koton onoma nagu waa kiiya meria borogianon ama usunja onono. Ku-usunja onoma welenqeqeuruta motomotoonj gawongia onono. Onoma laligonj nagu galenja kaanagadeen uugbiligibili laligowaatiwaajon menj koton muro. ³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiinja ruunanon kawaa me? Wengeranj suluro kawaa me? Weenj kouro kawaa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligibili laligowu. ³⁶ Ononon gaonj egi uulanawo kanj kaenj mokolonj onombabo. ³⁷ Onjo mono uugbiligibili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojon jejenj, ii kaanagadeen alauruna kuuya onoojon motoon menj: Onjo mono uugbiligibili laligowu.” Kianj.

14

Jiisas qeninj komuwaatiwaajon angonanj angj.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Pasowa kendonj* ano bered yiistya qaa iikawaa kendonja toriri. Weenj woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoroon nomaen mondoninj Jiisas oloj menj qegi komunaga, iikawaa kania mongama menj gosigi. ² Mongama gosinj kokaen jegi, “Ejemba iringia soono kareña kareña koloowabotiwaajon ii kisoro kendonj kambananon ambombaaajon amamaawonja.” Kaenj jegi.

Emba monjonj Jiisas apu unkoowagawononj moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

* 13:32: Mat 24.36 * 13:34: Luuk 12.36-38 * 14:1: Eks 12.1-27 * 14:1:

Kantri qata Iijipt kanonj Pombaa gajobanonj sa iima koboonj unjuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa. Eks 12.15

³ *Jiisasnoŋ Betani gomanonŋ laligonŋ Saimon moŋ manimbaya meŋ solananiroti, iwaa mirinonŋ uma raro. Iikanonŋ nene neŋ raro emba moŋnoŋ jamo kaaro moŋ meŋ iwaanonŋ karo. Kaaro ii lalu lanŋonŋawo qata alabasta iikanonŋ memeta. Ii apu unŋkoowagawo hoŋa qata naad iikanonŋ saa qeŋ raro. Iinoŋ ii sewanŋ somatanonŋ meŋ kaŋ lalu aroya kotonŋ apuya Jiisaswaa wanŋanonŋ qibibirinŋ moriro. ⁴ Moriro eja ragiti, iyonŋoononŋga toŋianonŋ uugia boliro iyanŋiodeeŋ kokaenŋ aminŋ mogi, “Naad apu ii mono naambaajonŋ kaenŋ tiwilaaja? ⁵ Naad apu kelegawo ii sewanŋ mewutiwaajonŋ anagati eeŋ, saanonŋ weeŋ 300:waa tawaya ugunaga. Ii ejemba wanaya onŋono sokonaga.” Kaenŋ jeŋ emba ii jeŋ mugi.

⁶ Jeŋ mugi Jiisasnoŋ kokaenŋ injoro, “Emba koi mono mende jeŋ mubu. Naambaajonŋ uuta meŋ boliju? Iinoŋ sili awaa ama sororogonŋ nono sokonja. ⁷ *Ejemba wanaya ii kambaŋa kambaŋa batugianonŋ laligogi awaa ama onŋombonŋatiwaajonŋ moma ii saanonŋ kambaŋ so ambuyato, niinoŋ onŋoo batugianonŋ kambaŋ so mende laligomaŋa. ⁸ Iinoŋ ii iyanŋaa nanamemeŋaa so ama nonja. Niinoŋ komuwe roŋ koma nombutiwaajonŋ saanonŋ waladeeŋ selenoŋ kelenonŋ nomorija. ⁹ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaenŋ injjowe mobu: Oligaa Buŋa koi kantri kanonŋ me kanonŋ jeŋ seigi kambaati, iikanonŋ emba koi kanonŋ iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaanŋadeeŋ jegi seiwo iwaajonŋ romonŋonŋ laligowuya.” Kianŋ.

Juudasnoŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaa uumotoonŋ ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

¹⁰ Gowokouruta 12 yonŋoononŋga moŋ qata Juudas Iskariot iinoŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaaajonŋ ama jigo gawonŋ galeŋ yonŋoononŋ keno. ¹¹ Yonŋoononŋ kema qaaya jero ii moma uugia qeangoro sewanŋ moneŋ mubombaajonŋ qaa somonŋgogi. Qaa somonŋgogi Jiisas kambaŋ monŋenŋ memelolo meŋ mumambaa kana monŋgama kokobimbiniŋ qeŋ laligoro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowoko yonŋowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendonŋ weeŋ mutuyanonŋ (Siikunenenonŋ) siligia otaanŋ pasowa lama moŋ qeŋ onŋkegi. Kawaajonŋ Jiisaswaa gowokourutanonŋ ijogi, “Boi, nono miri dakanonŋ kema pasowa lama goojonŋ mozozonŋonŋgo newonŋa? Siinŋa nomaenŋ eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoita woi kokaen jeŋ wasiŋ orono, “Oro Jerusalem sitinoŋ uri eja moŋ apu moŋjoŋ qindiin karo mokoloowaota. Mokoloon ii saanoŋ otaan kembao. ¹⁴ Keni mirinoŋ uro iikawaa toya kokaen ijowao, ‘Boinoŋ kokaen jeja: Saanoŋ miri uuta moŋ jeŋ tegon nonona iikanonŋ uma gowokouruna yoŋowo pasowa lama newoŋa.’ ¹⁵ Kaen ijori toyanonŋ miri qaganonŋ eu uma uuta somata moŋ qendeema orombaa. Iikanonŋ duŋ rara iwoi mozozonŋogita raja. Ii qendeema orono iikanonŋ mono lama qeŋ oowao.”

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanonŋ mesaonŋ sitinoŋ uma Jiisasnoŋ qaa jeroti, iikawaa so mokoloonŋ nama lama qeŋ oon mozozonŋori.

¹⁷ Gomaŋ tiiro Jiisasnoŋ gowokouruta 12 yoŋowo miri iikanonŋ kougi. ¹⁸ *Kouma uma duŋnoŋ rama nene negi Jiisasnoŋ kokaen injjoro, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Oŋoonoŋga moŋ niwo nene neŋ raji, iinoŋ mono memelolo meŋ nombaa.”

¹⁹ Kaen injjoro moma uugianonŋ wosobiri moma kanain aŋa aŋa qisiŋ muŋ jegi, “Nooŋoŋa jewabo?”

²⁰ Qisiŋ mugi kokaen injjoro, “12 oŋoonoŋga moŋ niwo bered qaanonŋ qendunŋoji, iinoŋ. ²¹ Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono iwaajonŋ qaa oogita ejiwaa so namo mesaonŋ kembaa. Kembaato, memelolo meŋ mubaati, iwaajonŋ ‘Yei wosobiri!’ jeŋ wanjinjinŋgojeŋ. Anutunonŋ mono ironŋa uuta meleema mubaa. Eja ii nemuŋaa goronŋ uutanonŋga mende koloonagati, iikanonŋ mono afaanŋonŋ munaga.” Kianŋ.

Pombo samonŋ konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²² Nene neŋ rama Jiisasnoŋ bered meŋ kotuegonŋ motonŋ oŋoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono meŋ newu.”

²³ Kaen jeŋ wain qambi meŋ dangisenŋ jeŋ oŋono kuuyanonŋ qambi iikanonŋga negi. ²⁴ *Negi kokaen injjoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunonŋ ejemba yoŋowo soomonŋgo arenŋ ano kotiiwaatiwaajonŋ sana maagi ejemba mamaga hamo qeŋ oŋombaa. ²⁵ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Niinoŋ wain kasawaa hoŋa kokanonŋ mombo toroqenŋ mende nemaŋa. Kanagenŋ Anutuwaawaa bentotonŋ uutanonŋ eu raninŋ jejelombanŋ ambaati, weenŋ iikanonŋ mono wain apu qaita moŋ ii nemaŋa.”

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaonŋ kema Oil gere baanŋanonŋ ugi. Kianŋ.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

27 *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja monon qaa mon kokaen oorota eja,

‘Niinon galengia qewe lama tuunanon deembuya.’

Ikawaa so ononon kuuya uugia boliro nomesaon boratiwuya.

28 *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama wala Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomaŋa.”

29 Kaen injoro Piitonon kokaen ijoro, “Yononon kuuya uugia boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen iikaan mende amaŋa.”

30 Ijoro Jiisasnon jero, “Niinon qaa hona mon kokaen gijowe moba: Kurunon indin woi mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karon koloowaa.”

31 Kaen jeroto, Piitonon kaparan koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma gomaŋa.” Gowoko tosaŋa kuuyanon qaa iikayadeen jegi. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

32 Kaen amin moma kema urukisi mon qata Gezemane iikanon keugi. Keuma gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe on mono kambaŋ biiwianon koi rabu.” 33 Kaen injon Piito, Jeims ano Jon unuama kenji. Kenji Jiisasnon kanain konjilin kanjanawo moro kana boria qetegoro. 34 Kaen ama kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma waajiwaajon ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. Ononon mono kokanon rama niwo gbili laligowaŋa.”

35 Kaen injon anodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon siimbobolo kambaŋa ii Maŋaa jetaa so uuguwaatiwaajon qama kooliro. 36 Qama koolin jero, “Aba Amana, gii iwoi mon mende meŋ bimbingonkejan. Kawaa-jon siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nuanagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geenгаа uusiingaa otaan koloowa.”

37 Kaen jen eleeno gowokouruta karon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Saimon, gii gaon ejan me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaajon mende kotiijan me?

38 Uunananon gbili laligowombaa siŋa momakejonto, seleananon looloria kolooja. Kawaa-jon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin uugbiligbili laligowu.”

³⁹ Kaen ijoro mombo onomesaon kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro. ⁴⁰ Qama koolin eleeno jaa logolia bombon mero mombo gaongadeen egi injiuro. Gaononga waama qaa meleembom-baajon onopopo qegi.

⁴¹ Jiisasnon keno indin karoon kolooro eleema kan kokaen injiuro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaati, iikawaa aua kambaanon mono kan kuuja. Onoo gaon ee kambangia mono tegoja. ⁴² Mono waagi kembon. Mobu! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi. ⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinon wala yonowo aiwese qaa kokaen somongon injiuro, “Niinon eja buuta kiton nemanjati, ii iima ‘Mono ii!’ jen men somongon tororo galen koma kembu.”

⁴⁵ Kaen jen kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Oo kokona! (Boina!)” jen buuta kiton nero. ⁴⁶ Kiton nero iima Jiisas qelanjin men somongogi. ⁴⁷ Somongogi kosianon nangiti, iyonoononga monon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen geja kotogoro kamaaro. ⁴⁸ Jiisas somongogi qaa kokaen injiuro, “Nii kikekasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongon nombombaajon kaju. ⁴⁹ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo nama Buna qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buna Terewaa qaayanon honawo koloowaatiwaanon kolooja. ⁵⁰ Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin olon koma kengi. Kian.

Sagbili monon olon koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monon opoqiisia taanja kokosiin Jiisaswaa gematanon otaan keno. Opoya tosia mende mouma keno ii metaqetatan meg. ⁵² Mewombaajon amamaan opoqiisia qetegogi lalan olon koma keno. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

* 14:49: Luuk 19.47; 21.37

⁵³ Jiisas somonjon wama jigo gawon galen wanaa jinakaran mirinon kenji. Kenji jigo gawon galen kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yononon iikanon kema ajoroogi. ⁵⁴ Kenji Piitonon sigensigen onjotaan jigo gawon galen wanaa jinakaran mirinon keuma miriaa kiropo uutanon uro. Uma welenqege eja yonoo batugianon gere kosianon rama konano. ⁵⁵ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen jen nanjonin qegi komuwaatiwaaajon jen mongangito, iikawaa kania mon mende mokoloogi. ⁵⁶ Mongama nama mamaganon qaa qolonmolongoya selianon kuun nanjon jegito, qaagianon kania motoonjo mende kolooro.

⁵⁷ Kaen анги tosianon waama nama qaa qolonmolongoya selianon kuun nanjon kokaen jegi, ⁵⁸ **“Tinson kokaen jero monin, ‘Niinon jiwowon jigo boronon memeta koi kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon jigo qaita mon boronon memeta qaago ii men waama kuumana.”*’ ⁵⁹ Kaen jegito, kilen qaagianon kania motoonjo mende kolooro.

⁶⁰ Kaen mende kolooro jigo gawon galen wananon waama jaasewan qen onoma nama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, *“Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”*

⁶¹ Kaen ijoro iwoi bologa mon mende anoto, kilen kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wananon mombo kokaen qisin muro, *“Anutu mepeseen mumakejoni, gii iwaa Meria Kraist koloojan me qaago?”*

⁶² **Qisin muro “Oon” jen kokaen injoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”*

⁶³ Qaa ii injoro jigo gawon galen wananon malekuya menjurama kokaen jero, *“Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaaajon mombo mende qisin onombona.”* ⁶⁴ **Anutu mepagoji, ii mono onjanganio modaboroju. Kawaaajon mono onjo nomaen moju?”* Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaaajon jen tegogi.

⁶⁵ Kaen jen tegon tosianon kanain sulaapan qen jaasewana esun boro kuma qen kokaen ijogi, *“Moronon guji, ii saanon jena mobona.”* Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas men urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

* 14:58: Jon 2.19 * 14:62: Dan 7.13 * 14:64: Lew 24.16

⁶⁶ Kamban iikanon Piitonon kiropo uutanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqege emba mononon iikanon kouro. ⁶⁷ Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

⁶⁸ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen jero, “Qaa jejanj, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemen nano kuru garo.

⁶⁹ Nagunon kemero welenqege emba mononon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon kolooja.”

⁷⁰ Kaen injjoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban boronja mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojanjwaajon mono honanon iyonoononga mon koloojanj.”

⁷¹ Ii moma kanain anja qasuaan aon jopanjon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molonogoya jewenagati een, Anutunon mono ironja meleema nomba.”

⁷² Kaen jen nano iikanondeen kurunon garo indin woi kolooro. Kurunon garo Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karon qakooma nona kurunon garo indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano silama saaro. Kianj.

15

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uutaa ajoajoroo ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somongon wama kema gawana Pailotwaa boronon angi. ² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenjo jejanj, kaen.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi. ⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon waliingoro. Kianj.

Pailotnoj Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendonj kambananonj gawananonj kapuare mirinonja eja monj qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onjomakegi. ⁷ Kambanj iikanonj eja monj qata Barabas ii kapuare mirinonj raro. Iinonj kikekakasililinj eja tosaanj yonowow karej gilinj eja monj qegi komuroti, iikawaajonj kapuare mirinonj onjoonji. ⁸ Kaenj anji kanageso yonononj gawanawaa jinjaronj miri sombenanonj eu uma nama kanainj ama laligorotiwaa so ambaatiwaaajonj qisinj mugi. ⁹ Qisinj mugi meleema kokaenj injijoro, “Niinonj Juuda onjoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajonj moju me?” ¹⁰ Jigo gawonj galenj yonononj Jiisaswaaajonj gorojoooso mogitiwaaajonj ama ii gawanawaa borononj onjgi. Ii moma siingia momambaajonj kaenj qisinj onjono.

¹¹ Qisinj onjono jigo gawonj galenj yonononj ejemba tuunj uukuukuu menj onjoma kokaenj jegi, “Jiisas mesaonj Barabas isamba! Mono kaenj qisinj mubu.” ¹² Kaenj jegi mombo meleema qisinj onjono, “Kaenj jejutiwaaajonj Juuda onjoo kingia qata kaenj qamakejuti, niinonj mono ii nomaenj ama mubena?”

¹³ Kaenj qisinj onjono mombo qagi, “Mono maripoononj gewu jewa!”

¹⁴ Kaenj qagi Pailotnoj kokaenj injijoro, “Ii naambaajonj? Iinonj mono naa bologa ano?” Kaenj jeroto, yonononj ii moma kaparanj koma toroqenj qa gigilaanj kokaenj qagi, “Mono maripoononj gewu jewa!”

¹⁵ Kaenj qagi Pailotnoj ejemba tuunj somata siingiaa so amambaajonj moma Barabas isama onjono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawononj qeyayagonj qegi. Kaenj qegi maripoononj qewutiwaaajonj ii Room manjaqeqe eja yonjoo borogianonj ano. Kianj.

Jiisas kunjgulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yonononj Jiisas wama kema gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqeqe tuunj somata kuuya horonj onjngi iikanonj kagi. ¹⁷ Kanj maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianonj mouma muj somanj kasa lipima ila kaanja wananonj konji kemero. ¹⁸ Kaenj kemero kanainj waeya menj jolonja jegi, “Oowe oowe! Juuda yonjoo kinj pongia, oowe!” ¹⁹ Qaqatete kaenj ama jegi bowononj wananonj qenj sulaapanj qenj siminj kuma muj usugonj mepeqepese qolonjmolongoya menj

mugi. ²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboron maleku oga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹ *Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo manjaraga. Iinon gawononga kouro kuun mugi Jiisaswaanon maripoon men angoro. ²² Jiisas kaen wama goman mon qata Golgota ii ananaa qanon Wajsii, iikanon kema keugi. ²³ Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjn mugito, Jiisasnon ii togoro. ²⁴ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano kiawen megii jangoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoon batugianon iikawaa so mendeema megii. ²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanon maripoonon qegi. ²⁶ Maripoonon qen wajanon eu qegitiwaa kania kokaen onon qegi, "Juuda yonoo kin pongiaga koi." ²⁷ Kikekakasililin eja woi kaanagadeen iwo maripoonon urugi. Mon boro dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. ²⁸ *(Anutuwaa Buja Terenon qaa kokaen oogita eja, "Ii gosin kikekakasililin eja kaan romonon yonoo batugianon anji." Qaa iikaen kanon honawo kolooro.)

²⁹ *Ejemba uugun kema kan kungulolopo ama lukukuun mun wambelaan kokaen jegi, "Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena namonon kamaaro ween karoombaa uutanon mombo metaama kuumambaajon jena. Oo, gii eja awaa soro! ³⁰ Mono geenga ilaan aon maripoononga kamaawa."

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianon mepaqepae ama mun jegi, "Tosiaga ilaan onoma laligoroto, iyan ilaan aomambaajon amamaaja. ³² Iinon Hamoqege Toya Kraist ano Israelwaa kin kolooji een, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga." Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanagadeen uugeqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

³³ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanon goman kuya pangaman men sokoma ero kema aua karoombaa so

* 15:21: Room 16.13 * 15:24: Ond 22.18 * 15:28: Ais 53.12 * 15:29: Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19

kolooro. ³⁴ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, “Eeli eeli lama sabaktani?” Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna mono naambaajon gema nujan?

³⁵ Kaen qaro eja kosianon nanjiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, “Mobu! Mono Elaijawaajon qaja.”

³⁶ *Yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun taniheen ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero jero, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibona.”

³⁷ Kaen anji Jiisasnon qa somata qama wosoya goron qero komuro.

³⁸ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. ³⁹ Kawali galenon maripoon jaasewan qen nama Jiisasnon wosoya goron qero komuroti, ii iima kokaen jero, “Eja koi kanon mono onanon Anutuwaawaa meriaga kolooja.”

⁴⁰ *Emba tosianon kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yononon motoon nanji. ⁴¹ Yononon Jiisasnon Galili prowinsnon laligoro iikanon ii otaan welen qen mun laligogi. Kaanagadeen emba tosaan mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinon uma kagiti, iyononon kaanadeen kosianon nanji. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁴² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongogi Sabat kendonon kanaimambaajon dodowiro mare koloon karo.

⁴³ Nemungawon iikanon Arimatia toya, eja waanawo qata Joosif iinon karo. Iinon kaanagadeen Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya mon koloon Sabat kendonon kanaimambaa anotiwaajon ama toroko yakarin Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. ⁴⁴ Qisiro “Onanon komuja me qaago?” jen romonon kawali galenon jero karo “Jiisasnon kamba koriga me toroga komuja,” jen qisin muro. ⁴⁵ Qisin muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosif jen tegon muro. ⁴⁶ Jen tegon muro opo taan sewan men kema qamoya maripoononga qetegon men kamaan oponon esuuro. Esuun men qasironon kema jamo kobaa uroroogi dun eroti, iikanon ano. Ama jamo somata mon metano kobaa qaa oota kojangiro.

47 Dakanonj anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemuᅇa yorononj nama iiri. Kianj.

16

Jiisasnonj koomunonjga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendonj raji tegoro iikanonj Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemuᅇa ano Salome yonononj “Jiisaswaa qamoya kema moriwonja,” jen jiniᅇ marae unkoowagawo sewanja megi. ² Menj eᅇ Sonda umugawodeenj waama gomanj ano weenj jilinjolanj kouro qasirinoᅇ kenᅇgi. ³ Kema aminj moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootanoᅇ jamo somata raji, ii mono moronoᅇ qetambaa?” ⁴ Kaenj jen uugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetanᅇgi kema ero. ⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaenj aantama nano uutanoᅇ ugi. Ugi dindingiaagenj eja gbaworo monj malekuya koriga taanja raro iigi. Kaenj iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaenj injoro, “Mono toroko mende mobu. Onjo Nazaret eja Jiisaswaaonj monjanju. Ii maripoononj qegito, iinoᅇ mono gbilinj waaja. Kawaajonj koi mende eja. Iibu! Duᅇa koi, iikanonj sulugi ero. ⁷ *Kawaajonj mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaenj injowu, ‘Iinoᅇ mono jeta menj onjoma waladeenj Galili prowinsnonj kembaa. Onjo kaanagadeenj iikanonj kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.’”

⁸ Kaenj injoro aaruᅇ jenengia ororo jamo ootanoᅇga kamaanᅇ bobogariᅇ kenᅇgi. Sombugia mogitiwaaonj qaa monj mende jegito, qaagia bogoro. Kianj.

Jiisasnonj Maria Magdalaga iwaanonj asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnonj Maria Magdalaga iwaa uutanoᅇga omejiilanᅇ 7 onjotaaro laligoro. Jiisasnonj koomunonjga waama Sonda go-maamba amandiinoᅇ wala Maria ii asuginj muro. ¹⁰ Asuginj muro alaurutanoᅇ Jiisaswo laligoᅇ kouma kambanᅇ iikanonj jinᅇgen qama saagiti, Marianonj mono iyonoononj kema bujuya injoro. ¹¹ Injoroto, Jiisasnonj gbilinj laligoro Marianonj iiroti, ii mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnonj alawoita yoroononj asugiro.

Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanoᅇ alawoitanoᅇ Jerusalem siti mesaonj gomanᅇ monjonᅇ kembojonᅇ kanoᅇnᅇ keni Jiisasnonj kaitania meleema asuginj orono. ¹³ Yorononj kaanagadeenj kema

* 16:7: Mat 26.32; Maak 14.28

bujuya ii alauruta injjorito, yonononj ii kaanagadeenj mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnoj gowokouruta asuginj onono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagenj gowokouruta 11 yonononj ajoroonj nene nenj ragi yonoononj kaanagadeenj asugiro. Asuginj uugia koti-irotiwaajonj temboma koomunonga waaro iigiti, iinonj bujuya injjogi ii mende moma laarigitiwaajonj ii jenj onono.

¹⁵ *Jiisasnoj kokaen injjoro, “Ono mono kantri so kema gomaņa gomaņa liligonj ejemba laligonj kenjutiwaa so Oli-gaa Bunana jenj asarigi mobu. ¹⁶ Moņnonj Anutu moma laariro oomulu menj mugi uuta meleembaati, iinonj mono letoma Siwewaa buņa koloowaa. Moņnonj mende moma laarinj yangisenj laligowaati, Anutunonj mono iwaa qaa jenj tegoro gere siawaa buņa koloowaa. ¹⁷ Moma laarinj noma laligowuti, ii aiwese menj onombe kaniagia kokaen koloowaa: Yonononj noo qanonj omejiilanj onotaawuya. Kantri tosia yonoononj qaa jenj laligowuya. ¹⁸ Mokolen borogianonj menj metaambuya. Nombenj warabe apu iwoi negi iikanonj mono mende menj bolinj onombaa. Borogia ji ejemba qagianonj angj qeangowuya.” Kianj.

Jiisasnoj Siwe gomanonj uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ *Poņ Jiisasnoj qaaya kaen injjoro Anutunonj wano Siwenonj uma Anutuwaa boro dindinanonj rama laligoja. ²⁰ Eu laligojato, gowokourutanonj mesaonj gomanj balonj so kema Bunņa qaaya jenj seinj laligogi. Kaenj laligogi Poņnonj yonowo gawonj menj inaanj onono angoletto asugiro qaagianonj kotihiro. Kianj.

---

* 16:15: Apo 1.8   * 16:19: Apo 1.9-11

Luuk Oligaa Buᅇa Luuknoᅇ ooro. Jeᅇ-asa-asari

Uumeleen yoᅇonoᅇ miti dologa mende meᅇ kajuti, dokta Luuknoᅇ ii eja uuta Tiofiluswaajon qendeemambaajon ama Oligaa Buᅇa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yoᅇoonoᅇga moᅇ qaagoto, Griik ejaga koloon ji ejemba meᅇqeeango gawonoᅇ laligoro. Luuknoᅇ Jiisaswaa kania woi ii kokaen qendeema nononja: 1) Anutunoᅇ Hamoqeqe Toya wasimambaa qaa somoᅇgoroti, ii Israel iyoᅇoonoᅇ kolooro, 2) Iinoᅇ kantria kantria meᅇ qeangoᅇ nonomambaajon karo. Pombaa Uᅇa Toroyanoᅇ Jiisas oono “Ejemba kamaᅇqeqeta yoᅇooᅇon Oligaa Buᅇa” jeᅇ asariᅇ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajon memeqemeaᅇ ama laligogiti, Jiisasnoᅇ iyoᅇooᅇon majakaka moma ilaan oᅇoma laligoro. Luuknoᅇ sundu kaᅇa seiseiya areᅇgoᅇ oodabororo. Luuknoᅇ korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnoᅇ wala namonoᅇ kamaaro ano tetegoyanoᅇ namo mesaᅇ Siwenoᅇ uro. Kawaajon korisoro seiseiya ii boᅇ 1-2 ano boᅇ 24 iikanoᅇ eja. Jiisasnoᅇ Siwenoᅇ uro Buᅇa gawoᅇ meᅇ seigi momalaari tuuᅇnoᅇ somariᅇᅇ somariᅇᅇ keno. Luuknoᅇ iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawoᅇ meme,” iikanoᅇ oorota eja.

Luuknoᅇ Oligaa Buᅇa ooroti, iikawaa qaa waᅇa ii kokaen sokoma ano eja: Qamakooli gawoᅇ megi hoᅇa kolooro. Uᅇa Toroyanoᅇ ejemba sololoon oᅇono laligogi. Emba yoᅇonoᅇ Jiisaswo gawoᅇ mamaga naᅇgoᅇ megi. Anutunoᅇ siᅇgiᅇsiᅇgiᅇ mesaᅇ laligoro.

Buk kokawaa bakaya waᅇa 8 ii kokaenᅇ:

Buk kokawaa kania Luuknoᅇ ooro boᅇ 1.1-4

Jon Oomulu eja ano Jiisas koloon somariiri 1.5–2.52

Jon Oomulu ejanon Anutuwaa gawoᅇ mero 3.11-20

Jiisas oomulu meᅇ muro aᅇobato mokolooro 3.21–4.13

Jiisasnoᅇ qenjaaro gawoᅇa Galili prowinsnoᅇ mero 4.14–9.50

Galili mesaᅇ kana kema Jerusalem keuro 9.51–19.27

Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28–23.56

Waama asugiᅇ oᅇoma Siwenoᅇ uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yoᅇonoᅇ sundu tosia mende oogiti, ii Luuknoᅇ iyaᅇodeeᅇ ooro bakaya 2 ano 6 iikanoᅇ eja. Sundu tosia ii kokaenᅇ: Gajoba yoᅇonoᅇ rii qagi. Lama galeᅇ yoᅇonoᅇ Jiisas kolooro kaᅇ iigi. Jiisasnoᅇ melaadianoᅇ jiwowoᅇ jigoᅇnoᅇ uro. Samaria ejanon gbilibuuruᅇ eja

kiankomun muro ano qewolon ejanon singisongonon kemen sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknon tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanon Hamoqeqe Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa hona batunananon asugiroti, ejemba magananon kawaa sunduya kanain oogi. ² Iwoi hona ii batunananon asugiro tosonianon ii kakananaiyanonga kanain kouma iyangiaa jaagianon iima moma yagogiti, yononon iikawaa so kawaa bujuya toroqen jen seigi gejanananon kemen ananaa buja kolooro. Ejemba kaanja yononon Buja ii kanain papianon oon arengogita eja.

³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya asugin kouroti, ii tororo qisin onombe kanaanonga kanain jegi moma kotojen. Oo Tiofilus niinon goojon mobe uuta koloojan. Niinon giwo qaa amin mobotiwaajon mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeen arengon oojen. ⁴ Buja qaa hona kuma gonji mojanj, giinon iikawaa kania weengon korebore moma komuwa. Kian.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

⁵* Judia prowinswaa kin qata Herod iwaa kambananon eja mon qata Zekaraia laligoro. Iinon jigo gawon galen laligon Abaiawaa gawon arenon nano. Embia qata Elisabet iinon kaanagadeen jigo gawon galen Aarombaa gbili mon kolooro. ⁶ Yoronon Anutuwaa jaanon laaligo dindina laligon Pombaa jopopon qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaan koposowaa qaagara qaa laligori. ⁷ Laligorito, Elisabetnon kopimbaajon gbiligara qaa laligon ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monnon Abaiawaa gawon aren kambananon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajon Anutuwaa jaasewanon kouro. ⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jinin moronawo ooro. ¹⁰ Jinin marae onoon kambananon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin raji.

¹¹ Jinin ooro morononon pumpunon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monnon alatanon eu asugin mun boria dindinaagen nano. ¹² Nano Zekaraianon iima aarun toroko moro. ¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, "Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaaajon embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

* 1:5: 1 Hist 24.10

14 Meraga kolooro uuganon iwaajon qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya. 15 *Ii nemunaa goron uutanon raro Unja Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende neŋ Pombaa kooronanon eja uuta koloon laligowaa.

16 Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanon eleembuya. 17 *Anutuwaa Unanon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Ponon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Ponon kawaatiwaajon jojorin nambuya. Man ano merabora juma deenŋi uukuukuu meŋ onono mombo metulanŋon aowuya ano qootogo ejemba ii dindiŋa yonoo momo arenon keubuya.”

18 Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, “Embanawo noronon ejemba waŋa koloojotiwaajon qaaganon mono nomaen honawo koloonaga?”

19 *Kaen jero meleeno, “Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soonanon nambe wasin nono buju awaa koi meŋ kan gijowe mojan. 20 Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanjwaajon qaaga mono muunŋoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kamban kan kuuro iikanon neselanga lolooro qaa mombo jewaga.”

21 Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban koriga nanotiwaaajon uugianon motoqoto mogi. 22 Kaen ama raga seleenŋen kamaan qaa jemambaajon amamaaro moma asarin kokaen jega, “Iinon jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonŋa unja mon iija.” Kaen jega borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

23 Kaen laligon jigo gawon meme kambananon tegoro eleema mirianon keno. 24 Ween tosia tegoro Elisabetnon koro ama koin 5 kawaa so mirinon asanŋon kokaen jen rama laligoro, 25 “Merana qaawaajon ejembanon meŋ kamaan nonŋi Ponon wambusoon qen noma iikawaa lombota meŋ gilin kiankomun nonja.” Kian.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

26 Elisabetnon koro anotiwaa koina 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanon mon qata Nazaret kanon kamaaro. 27 *Kamaan emba saran jumun qata Maria iwaanon keno. Iinon eja qata Joosef iwaa

* 1:15: Jan 6.3   * 1:17: Mal 4.5-6   * 1:19: Dan 8.16; 9.21   * 1:27: Mat 1.18

emba bunaga laligoro. Joosefnon kin Deiwidwaa gbilia mon kolooro. ²⁸ Gajobanon Mariawaanon kema kokaen ijoro, “Oo Maria, weenga awaa. Ponon kalenmorian goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolon iikawaajon mamaga aarun kania mongama motoqoto moro. ³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, “Maria, Anutunon kalenmorian gono iwaa jaanon sokonjan. Kawaajon toroko mende moba. ³¹ *Moba, giinon koro ama koko meraga mewaga. Men qata Jiisas qaba. ³² *Jiisas iinon somariin eja qabunayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Pon Anutunon amboya kin Deiwidwaa jinjaron dun muro ejemba galen koma onoma laligowaa. ³³ Jeikobwaa kanageso yonoo kingia kolon tetegoya qaa galen koma onoma laligowaa. Bontonon iikanon mono kamban monon mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa hona mono nomaen koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Un Toroyanon mono angon koma gono Anutu uuta somataa esunanon sokoma turun gombaa. Kawaajon mera mewagati, iinon toroya kolooro ejembanon qata ‘Anutu waa Meria,’ jen qamakebuya. ³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinon kaanagadeen ‘Kopin laligon mera memambaajon amamaaja,’ jegito, kilen emba waja kolon kamban kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koina 6 kolooja. ³⁷ *Anutunon iwoi mon amambaajon jen ii mende amamaankeja.”

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, “Moba, niinon Pombaa welenqeqe emba koloojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa so saanon kolon nomba.” Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kian.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

³⁹ Marianon ii moma kamban koriga mende kolooro waama uulanawo jojin goman baanon uma Judia prowinswaa taona monon keno. ⁴⁰ Kema Zekaraiawaa mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolona jero. ⁴¹ Jolona jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon lugun uma kamaaro Un Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, “Oo alana, Anutunon kotumotueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewagati, ii kaanjadeen kotuegon mubaa. ⁴³ Nomaembaajon Ponaa nemunanon kan niiro

* 1:31: Mat 1.21 * 1:32: 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14

kaen koloon nonja? ⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga ge-jananon kemero meranon goronanon kaanagadeen korisoro qaganon lugun uma kamaaja. ⁴⁵ Pononon buju qaaya jero moma iikawaa hona asugiwaati, ii moma laarijanjwaajon goojon mobe simbawonawo koloojan.” Kian.

Marianon korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianon qaa ii moma kokaen jero,
“Ii-ia! Noo uu kononanon mono jinonja qaa Pon mepe-seeja.

⁴⁷ Noo unananon Anutu, Hamoqeqe Tonaajon aisoon korian maaja.

⁴⁸ *Niinon welenqeqe emba kamaanqeeta laligojento, Anutunon kilen ba koma kiankomun nonja.

Moba, ejemba tuunja tuunja kete kanain koloowuti, yononon mono noojonja ‘Simbawonawo!’ jen mepe-seej noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usun Toyanon mono angoletto uuta men nono laligojen.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonon laligojuti ano kanagen koloon seiwuti, iyonoo batugianon isi daen yononon Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanon mono yonowo pondan ewaa.

⁵¹ Anutunon borianon angoletto men iikanon usunja qendeema nonono iininj.

Ejemba iyangia men biwiinj aon sewanpirinj laligojuti, Anutunon mono ii kondeema onono simbirinsambaran koloon laligoju.

⁵² *Kin ponja ponja jinkaron dungianon rama ejemba galen koma onoma laligogiti, Anutunon ii iikanonja qetegon utama onono kamaagi.

Kamaagito, kamaanqeeta iiga mono men uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyan ama laligogiti, iyonoo uugia mono

iwoi awaa awaanon saa qeroto,
ejemba qaqabunagiawo ii wasinj onono borogia bobora een kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunon ambosakonurunana metogon unuano Israel koloogi nono

toroqen Anutuwaa welenqequeuruta laligojon.

Anutunon wala eenanon jojopan qaaya kokaen jen somonjon nonono, ‘Niinon Aabram ano iwaa gbiliuruta

* 1:46: 1 Sml 2.1-10 * 1:48: 1 Sml 1.11 * 1:52: Job 5.11; 12.19 * 1:54-55: Jen 17.7

tetegoya qaa laligon uma laligowuti, ii kiankomun onoma laligomaŋa.'

Kaen jen qaaya ii mende duduun laligon kouro.

Qaagoto, iinon mono qaa jeta ii otaan laligon kete baagon nonomambaajon kaja."

Marianon kaen jero.

⁵⁶ Marianon koin karon kawaa so Elisabetwo laligon mombo mirianon eleeno. Kian.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambaanon kan kuuro koko meraga mero. ⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Ponon kiankomu uuta qendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korisoro angi.

⁵⁹ *Korisoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwaa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon manaa qata Zekaraia ii wase men muwombaajon jegi. ⁶⁰ Jegito, nemunanon jero, "Ii qaagoto, qata mono Jon qabonja."

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, "Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja." ⁶² Kaen ijogi nama mananon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare angi.

⁶³ Kaisare angi tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaajon kuuya aarun tililingogi. ⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero. ⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein Judia baana goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama anjon kongi. Ponon ku-usunja kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga mon nomaen ama menaga?" Kian.

Zekarianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Unja Toroyanon manja Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewonja. Ii-ia!

Iinon mono kanagesouruta ba koma nonoma downana memambaajon jojorin kawaa.

⁶⁹ Anutunon welen ejia kin Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonga

eja ku-usunawo kuuro waama Hamoqeqe Tonanaga koloowaa.

70 Monowaa monoyanonga gejatootoo ejembauruta takkootoya

ii sololoon onono qaa je kokaen jen laligogi,

71 'Niinon mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somongomaŋa.

Daen yononon kazi ama onombuti, niinon mono kuya iyonoo borogianonga metogon sopa somongon onomaŋa.'

72 Qaa kaen jen benurunana kiankomun onoma yonowo soomongo

aren tania mon somongoroti, ii romongon otaaro hamoqegewaa hona asugiwaa.

73 Soomongo qaa ii benana Aabrahambaaon jen jopon qanon jen kotiirota eja.

74 Soomongo qaa iikawaa hona kokaen:

Iinon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonooon toroko mende moma welenja qen mun laligowonja.

75 Iinon qaanana jen tegoro solanani iwaa jaanon soraaya koloon

laaligonana hona dindiŋa kaen laligon komuwonja.

76 *Oo kokona Jon, giinon somariin laligon waladeen kema ejemba uugia mindingon iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa.

Kawaajon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaen qagi laligowaga.

77 Kaen laligon hamoqeqe Toyaa kania ii Anutuwaa kanage-souruta kuma

onona ii moma koton uugia meleengi Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa.

78 Anutunananon uutanon jopagon kiankomun nonomakeja.

Kaen ama ba koma nonoma widia eukanon ano bilik-bilik anja.

Kawaajon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.

79 *Nono pangamanon tintuan raniin koomuwaa kondomondo Toyanon anjon koma nonomakejato, ween jilinjolon kouma qanananon kuun men asarin nonombaa.

Men asarin nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riin nambona." Zekaraianon kaen jero.

iikawaa aiweseya ii kokaen: Ono mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon angi eji, ii mokoloowu.”

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonnga asugin iwo aitonon Anutuwaa mepeseesee rii gama kokaen jegi,

¹⁴ “Anutuwaa qabunaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon uuqeeango moma balonon luae ama ononja.” Kian.

Lama galen yononon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yononon onomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yononon angio kokaen jegi, “Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Pononon iikawaa qaaya jero mojonji, nono mono ii kema iibonja.”

¹⁶ Kaen jen esungiagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokolon iigi. ¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii inisaama jen asarigi. ¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyononon korebore aarun waliingogi.

¹⁹ Waliingogito, Marianon qaa kuuya ii uu konononon ama dungun somonon kania romonon laligoro. ²⁰ Waliingogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yononon iima moma kawajon Anutuwaa korisoro rii gama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenji. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoongo kawaa so tegoro Anutuwaa aiweseya selianon kotowombaa kamban karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen gama murogo kamban iikanondeen nemunaa goron uutanon kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwaa bunan angi.

²² *Mooseswaa Kana qanon qaa kokaen eja, “Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun ono mono jiwonon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon angi iwaa bunan koloowaa.” Kawajon kamban ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa bunan koloowaatiwajon Jerusalem uri.

²³ *Pombaa Kana qanon qaa kokaen oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa bunan soraaya koloowuya.” Yoronon qaa ii otaari. ²⁴ Kaanagadeen Pombaa Kana qanon jenkooto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu

koon woi ii siimolonj oowaotiwaaajonj Jerusalem sitinonj uma kenj.

²⁵ Kamban iikanonj eja monj qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinonj uuta jumuna Anutuwaanonj qokotaan uumeleembaa komagbiligibili ano Unj Toroyanonj iwo nano Hamoqeqe Toyanonj Israel uutanonj asugiwaatiwaaajonj mam-boma laligoro. ²⁶ Mamboma laligoro Unj Toroyanonj qaa kokaen isaano, “Gii Pombaa Hamoqeqe Toya Kraist asu-giro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.” ²⁷ Nemunmananonj Mooseswaa Kana qaa otaanj Jiisas wama jiwowonj jigononj uri. Uri Unj Toroyanonj Simeon sololoo kamban iikanondeen kaanagadeen jigononj uro. ²⁸ Uma mera ii iima menj doonjonj Anutu mepeseenj kokaen jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Ponj, kete welenj ejaganonj saanonj kema uuluaenonj laligonj komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqeqe Toya wasina asugiro ii neenaa jaananonj

iima simbawonjowo mojenj.

Kawaajonj saanonj kema komumana.

³¹ Giinonj hamoqeqe gawombaa kania mozozonjonj kantri kuuya yonjoojonj injisaama onjona ii iima moma kotowu.

³² *Giinonj Hamoqeqe Toyaa asasaga injisaana waba kantri yonjoo

uugia kuuro asariwu

ano qabunaganonj geenjaa kanagesoga Israel nonoo batunananonj kaanjadien somariiwaa.”

Simeombaanonj gejatootoo qaa

³³ Simeononj merawaajonj qaa kaen jero nemunmananonj moma kiko ama waliqori. ³⁴ Waliqori kotuegonj onjoma nemuna Maria kokaen ijoro,

“Moba, Anutunonj mera koi kuunj ano Israel ejemba seiseiyanonj ii gema qenj kamaanj unjuro mamaganonj uugia meleema qeangowuya.

Anutu anjoo ii ano aiwese kolooro mamaganonj ii toropere jenj mubuya.

³⁵ Toropere jenj mugi uumomogia aasangoya ii kaen asuganonj asugiwaa.

Geenjaa uuganonj kaanagadeen wosobiri kolooro iikanonj soo sulutuk aanja kaanja uuga kuunj qosombaa.” Kianj.

Ana embawaanonj gejatootoo qaa

* 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10

³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waŋa mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, maŋa qata Fanuel. Emba kanon saraŋanon eja men laligoro gbani 7 motoon laligori. ³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kambaŋ iikanon gbania 84 kolooro. Iinon kambaŋ so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiina asasaga Anutuwaajon nene singin laligon qama koolin waeya men mepeseen laligoro.

³⁸ Iinon kambaŋ iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunon Jerusalem ejemba dowegia mewaati-waajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera iikawaa kania jen asariro mogi. Kian.

Jiisaswo Nazaret eleengi.

³⁹ *Jooset Maria yoronon Ponon arenja jen kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnon eleema taongara Nazaret kanon keni. ⁴⁰ Meranon somariin waama kotiin momakootoyanon asugin saa qero Anutuwaawaa kalenmoriananon turun muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

⁴¹ *Jiisaswaa nemunmananon gbani so kiankomu* kendon kambaŋanon Jerusalem sitinon uma kemakegi. ⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kambaŋa kan kuuro kaanagadeen uma kenji. ⁴³ Kema laligon kendon kambaŋ iikanon tegoro eleema mirigaranon keni. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro nemunmananon ii mende moma kotori. ⁴⁴ “Iinon ejemba tuunleembe yonowo kenja,” jen ween motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama mongani. ⁴⁵ Qama monganito, mende mokoloon mombo eleema Jerusalem kema mongani.

⁴⁶ Monngama laligori ween karon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokolori. Mokolori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma raro. ⁴⁷ Rama Buŋa qaawaa kania tororo moma asarin dindinagadeen meleeno korebore yononon ii moma waliŋgogi. ⁴⁸ Nemunmananon iima aarun nemunanon ijoro, “Merana, gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, mangawo noro goojon majakaka moma qama monngama laligori.”

⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, “Oro mono naam-baajon nii monngama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinon

* 2:39: Mat 2.23 * 2:41: Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * 2:41: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba injiima koboon unuuguroti, kiankomu kendon iikawaa qata mon Pasowa.

rabe sokonji, ii mojado me qaago?”⁵⁰ Kaen meleema oronoto, yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilenj waama yorowo eleema Nazaret taonon kema nemunmanja tenj koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma uu konojanon ama somonjon anjon kono. ⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro momakootoya asarinj seiro Anutunon kalenmoriana muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kianj.

3

Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawonja kanairo. Kamban kanon Siisa-kinj qata Taiberius iinon Room sitinon laligon gomanja gomanja mindirin gbani 15 eja ponj koloonj toroqen galenj koma onono laligogi. Galenj koma onomambaajon gomanja gomanja Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuunj ononji:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kinj Herodnon Galili prowins galenj koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo pongiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene gomanj menj laligoro.

² Jigo gawonj galenj wanja woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanjon-konjanon laligoro Anutuwaanon Buja qaa kolooro moro. ³ Anutuwaa Buja moma kema Jordan apu berenaa kosianon gomanj so liligon laligoro. Liligon laligon Buja qaanon uugia kuunj kokaen jenj laligoro, “Ono mono uugia meleengi niinon oomulu menj onomanja. Kaen angj Anutunon singisonjogia songbama mesaowaa.”

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Buju Terenon kokaen eja,

“Qele gajoba monjon balon qararanjonkonjanon qama laligoro kema qata kokaen mobu,

‘Ponjon kawa-oo! Kawaaajon mono jorinj kania meleuwu. Mono uugia mindinon kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qen riigi dindinja koloowa.

Baanja wanjaleya kuuya ii mono qetegon koma qeleleegi koria koloowa.

Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamonon kana kuno simbirinsambaranj eji, ii mono kotonj meleugi solananiwa.

* **2:52:** 1 Sml 2.26; Gba 3.4   * **3:4:** Ais 40.3-5

⁶ Anutunonj oyanboyanj Toya wasiro karo gomaña gomaña kuuya

yoñononj ii iima moma kotowuya.”

⁷ *Jononj kawaa so uugia kuuro ejemba tuña tuña yoñononj oomulu menj onombaatiwaajonj iwaanonj kagi injiima kokaen injjoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onj uugia mende meleengi Anutuwaa iriña soono ironja meleema onjomambaajonj anja. Ii olonj kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injjoro sombugia moma koi kaju?”

⁸ *“Kawaajonj mono onanonj uugia meleemba. Kilenagianonga eleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu. Ugianonj mondomondo qaa kokaen mende romongowu, ‘Nonononj Aabrambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende amakeju. Niinonj kawaajonj kokaen injjomaña: Anutunonj jamo koi saanonj jey kotonj onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onj mono nomaenj?”

⁹ *“Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onj gere kaña kono kamaawombaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirionj giliro kemebuya. Gere kaña komambaa wenja mono jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenagiala ironja meleema onjombaa.”

¹⁰ Kaenj injjoro ejemba tuña tuña yoñononj kokaen qisinj mugi, “Kawaajonj nono mono nomaenj aninj sokombaa?”

¹¹ Qisinj mugi kokaen meleeno, “Monjonj maleku woi menj laligoji, iinonj mono yoroononga monj ii malekuya qaa ii mubaa ano daenj yoñononj nenegiawo laligojuti, iyoñononj mono kaanagadeenj nenegia qaa yoñoojonj mendeema onjombu.”

¹² *Takis meme eja tosianonj kaanagadeenj oomulu menj onombaatiwaajonj kanj qisinj mugi, “Boi, nonononj mono nomaenj aninj sokombaa?” ¹³ Qisinj mugi injjoro, “Gawmanonj takiswaa janjgoja jey kotonj ononota eji, so ii mono mende uugunj mewu.”

¹⁴ Manjaqeqe eja tosianonj kaanagadeenj qisinj mugi, “Nonoto? Nonononj nomaenj aninj sokombaa?” Qisinj mugi kokaen injjoro, “Mombaanonj monembaajonj kuunj ubeqube ama luluuma mende ambuto, onjoangiala tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoonj ama bonjonj laligowu.” ¹⁵ Ejemba kuuya yoñononj “Jononj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo,”

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33   * **3:8:** Jon 8.33   * **3:9:** Mat 7.19   * **3:12:** Luuk 7.29

kaen jen uugianon romongogi. Kawaa kania mobombaajon geja qen qen laligogi.

¹⁶ Kaen angi Jonon ii kuuya kokaen injjoro, “Niinon apu toonon mulu men ononjento, eja ku-usuna kotakota mon kawaa. Iwaa ku-usuna uutanon mono noonon uuguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaaajon niinon iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajon amamaama. Iinon mono Un Toroya uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa. ¹⁷ Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma koson koreregonon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirininon kemen tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaana kaana mamaga toroqen jen uugia kuun Oligaa Buna ejemba tuunleembe ii jen asarin onoma laligoro. ¹⁹ *Laligoro, goman bakayaa kin pon Herodnon dataa embia qata Herodias ii oloj mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jonon inisaama asuganon jen muro. ²⁰ Jen muro kilenaya mon toroqen ama Jombaanon gawona riijugon kawali galaena jero Jon men kapuare mirinon angi. Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jonon ejemba kuuya oomulu men onoma Jiisas kaanagadeen oomulu men muro. Men muro qama kooliro iikanondeen sombinon aantano. ²² *Aantano Un Toroyanon meleema kewo koon kaana koloon Jiisaswaa qaganon kamaaro. Kaen kamaaro Siwenonga qa aro mon kokaen kolooro, “Giinon neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kian.

Jiisaswaa ambosakona yonoo qa arenjia

Mat 1.1-17

²³ Jonon Jiisas oomulu men muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqege gawona kanain men laligoro. Men laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanon kaen romongogi. Jiisas manja Joosef, asaya qata Heli. ²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai manja Melki, asia Janai, amboya Joosef, ²⁵ jariria Matatias. Matatias manja Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai. ²⁶ Nagai manja Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek manja Jooda, ²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel manja Sealtiel, asia Neeri.

* **3:19:** Mat 14.3-4; Maak 6.17-18
3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

* **3:22:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi maŋa Koosam, asia Elmadam, amboya Eer, ²⁹ jariria Joosua. Joosua maŋa Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai. ³⁰ Liwai maŋa Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam maŋa Eliakim, ³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata maŋa Naatan, asia Deiwid, ³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed maŋa Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab maŋa Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez maŋa Juuda, ³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham maŋa Teera, asia Naahor, ³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu maŋa Pelek, asia Eber, amboya Seela, ³⁶ jariria Kainan. Kainan maŋa Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek. ³⁷ Laamek maŋa Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel maŋa Keenan ³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunoŋ mero kolooro. Kianj.

4

Satanon Jiisas anŋobato meŋ muŋ laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jonon Jiisas oomulu meŋ muro Uŋa Toroyanon uuta saa qero Jordan apunonŋa eleeno wama balon qararanŋonŋonanon keno. ² Kema kanon laligoro Kilenŋaa Toyanon anŋobato meŋ muŋ laligoro ween 40 tegoro. Kamban 40 kanon nene mon mende neŋ laligoro tegoro neneyaaŋon komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenŋaa Toyanon kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa meriaga kolooŋani een, ii mono qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Buŋa Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakeja.’ ”

⁵ Meleeno Satanon wama baanŋa koriga mononŋ uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanawo qendeema muro. ⁶ Qendeema muŋ kokaen ijoro, “Niinon kantri kuuya ii galen koma onomabaa ku-usuŋa ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanon aanaga eja. Kawaajon ii neenaa ainŋaanon moroga mumanjey saanon ii mumana. Kawaajon iwoi kuuya koi mono goo boroganon amana. ⁷ Kawaajon gii waena meŋ mepeseen nombaati een, ii kuuya mono goo buŋaga koloodaborowaa.”

⁸ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buŋa Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutugaa waeya meŋ mepeseen ii motoonŋo welen qen muŋ laligowa.’ ”

* 4:4: Dut 8.3 * 4:8: Dut 6.13

⁹ Meleeno Satanon Jisas mombo wama Jerusalem sitinon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma kokaen ijoro, “Gii Anutuwaaw meria koloojanj een, mono kokainonga lugun emu kemeba. ¹⁰ *Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon gajobauruta jen koton onono saanon galen koma sopa somongon gombu,’ ¹¹ *ano qaa mon ii kokaen, ‘Yononon borogianon ama nonongolin gonji kemen jamonon kanaganon gun mijimiji mende ambaa.’” Kawaajon saanon kemen mende tiwilaan gombaa.

¹² *Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago! Anutunon jeja, ‘Gii mono Pon Anutuga angobato mende men muba.’”

¹³ Kilenaa Toyanon angobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaon keno. Kianj.

Jiisasnon kanain hamoqege gawon mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnon balon qararankonkonja mesaoro Unja Toroyaa ku-usunanon iwo nano Galili prowinsnon eleeno. Eleeno qaa bujuyanon sein goman miri liligon rama kengiti, ii kuuya sokoma keno. ¹⁵ Sokono gomaña gomaña liligon qamakooli mirigianon uma Buja qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyononon aisoon mepeseen mugi. Kianj.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnon eleema somasomarii taonja Nazaret kanon keno. Sonda kendonon karo amakejiwaa so qamakooli mirinon uma Buja Tere weengon onomambaaajon waaro. ¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiwaa Buju Tere mugi metuma qaa batuya kokaen oogita eji, ii mokolooro:

¹⁸ **“Pombaa Unja Toroyanon noo uunanon kemen gawon memewaajon bedu menj noma ejemba*

kamaanqegeta yonoojon Oligaa Buja jen asarinkejen.

Ilinon wasin nono qaa kokaen jen seinkejen:

Bologanon gbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metogon onono laligowu.

Anutunon jaagoo ejemba jaagia metooro mombo uun iibuya.

Kike taribari ama mendungon menj kamaan angji laligojuti, Anutunon mono ii metogon onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Pononon hamoqeqewaa gbani awaa ano kan kuuwaati, niinon iikawaa qeleyaga kan ii jen asarinkejen.”

* **4:10:** Ond 91.11   * **4:11:** Ond 91.12   * **4:12:** Dut 6.16   * **4:18:** Ais 61.1-2

²⁰ Qaa kaen weenjon tere pipipiiya ii pipiin galenja mun kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi. ²¹ Iigigiigi kanain kokaen injjoro, “Buju Terewaa qaa koi weengowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa honja mono kete koi asugija.”

²² Kaen injjoro kalenmorian qaaya qaaya buutanonga kamaaro kuuyanon ii moma walingon jen sororogon mun qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, “Eja koi Joosefwaa meriaga me?”

²³ Jegi kokaen injjoro, “Ono kambanja kambanja gbaqooson qaa koi jenkeju, ‘Menqeeango eja gii mono geengga men qeangon aowa.’ Ono gbaqooson qaa ii keteda koi nijowombaajon mojuti, ii mojen. Ii jen kokaen jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taonon kema angoletu uuta mena bujuya moniji, iikawaa so mono geengga gomanon koi kaanagadeen mewa.’” ²⁴ *Kaen jen injjoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injjomanja: Gejatootoo ejemba mon iyanjaa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.

²⁵ * “Niinon qaa honabonja mon kokaen injjomanja: Elaijawaa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon kon mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi. ²⁶ *Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononga mombaanon kambaatiwaajon mende wasiroto, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno. ²⁷ *Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manimbanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononga monon mon mende solananiro. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoongonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solanani qeangoro.”

²⁸ Jiisasnon kaen injjoro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya qaa ii moma iringia soono uuduuduu koloon onono. ²⁹ Uuduuduu koloon onono waama Jiisas konjoma otaagi taon seleengen keno. Taongia ii baanja sia kosianon megii nanoti, mono iikanon hagogi kemebaatiwaajon kenji. ³⁰ Kenjito, batugianon qendeema onomesaon keno. Kian.

Kaperneam taonon ome mon konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnon Galili prowins uutanon Kaperneam taonon kamaan keuma Sabat kendonon ejemba tuun kuma onono.

* 4:24: Jon 4.44   * 4:25: 1 Kinj 17.1   * 4:26: 1 Kinj 17.8-16   * 4:27: 2 Kinj 5.1-14

³² *Kuma onono qaayanon ku-usunawo kolooro jero. Kawaa-
jon kanageso yononon ii iima aarun walingogi.

³³ Qamakooli miri iikanon eja mon omeyawo raro. Raro
omeyanon terengon silama qa kokaen qaro, ³⁴ “Ae! Jiisas,
Nazaret eja! Gii nomaen ama nonomambaajon anjane?
Mono tiwilaan nonomambaajon kajan me? Nii kaniaga
moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloojan.”

³⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, “Gii
mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa.” Kaen jen muro
omenon eja ii men giliro tama batugianon namonon kemero
qen mizimizi mende toton koloon kouma mesaon keno.

³⁶ Keno kuuyanon newogia tegoro walingon batugianon
aminj moma kokaen jegi, “Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinon
mono esunumu qaganon ome jen koton onono ten koma
kouma kenju.” ³⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon sein
goman kuuya kosere rama kenjiti, iikanon kema sokono.
Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnon waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaon
Saimon Piitowaa mirinon uro. Uro Saimombaa seunanon
selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajon ama Jiisas qama
koolin mug. ³⁹ Qama koolin mug kema usugon kemen
selegere jen koton muro mesaoro iikanondeen waama nene
oon unuagi.

⁴⁰ Ween jaaya tegon kemero kanon ejemba daen yononon
alaurugia ji kania kania kanon injiro egiti, ii kuuya unuama
Jiisaswaanon kagi. Kagi boria kuuya yonoo qagianon anj
anj ano qeangodaborogi. ⁴¹ Ome yononon kaanagadeen
ejemba mamaga yonoo uugianonga kouma silama kokaen
qagi, “Gii Anutuwaa meria koloojan.”

Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iyononon ii mog-
itiwaaajon Jiisasnon jen onoma buugia muungun onotaaro.
Kian.

Hamoqeqe gawonja ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama
iyana tirin koton kemen goria monon keno. Kenoto, ejemba
yononon iwaan mun kema mokolon mende onomesaon
kemaatiwaaajon batogon angon koma mug. ⁴³ Angon koma
mugito, kokaen injoro, “Niinon Anutu bentotonaa Oligaa
Buna ii taon tosia yonoojon kaanagadeen jen asarin onombe
sokombaa. Anutunon mono iikawaajon wasin nono.”

* 4:32: Mat 7.28-29

44 Kaen jen kema Galili prowins liligon qamakooli mirigianon Buja qaanon uu kuun onoma laligoro. Kaen.

5

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

1 *Kambaran monnon Jiisasnon Genesaret apu angon goraayanon nano ejembanon kan tuun tuun koma Anutuwaa Buja qaa mobombaajon oloqologon liligon mug. 2 Liligon mug nama wanjo woi kowe goraayanon rari iriuro. Sora hoo-ro yononon wanjo ii mesaon kemej misagia qeesaan songbanji. 3 Wanjo mon ii Saimombaanonja. Jiisasnon iikanon uma toya kokaen qisin muro, "Giinon mono nanzona boronja mon nuama apunon baagen kema." Qisin muro nangoro keno wanjonon rama ejemba tuunleembe kuma onono.

4 Kuma onono tegoro Saimon ijoro, "Giinon mono wanjo koi nanzona apu angon biiwianon keno alauruga yonowo misagia sorawaajon giligi kema." 5 *Ijoro Saimonon meleeno, "Somatana, nono gomantiina koriga misa gilin bimbimgon honja mon mende mejonja. Qaagoto, giinon jen kotojanjwaajon mono kilen kema gilinin kema." 6 *Kaen meleeno jerotiwaa so anji sora ambembo misagianon kemegi misanon boratiwombaa anji. 7 Kaen anji alaurugia wanjo monnon laligogiti, iyonoojon kan ilaan onombutiwaa boro kaka konji kagi. Kagi wanjo woi ii soranon saa qegi nemoton tagori.

8-9 Sora honombononja mende men iima iikawaajon kuyanon walingogi. Walingon Saimon Piitonon ii iima Jiisaswaa batanon kemej simin kuma ijoro, "Oo Pon, nii singisongo ejaga koloojenj-waajon mono nomesaon kema." 10 Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yoronon kaanagadeen newogara tegoro walingori. Saimonon qaa ii ijoroto, Jiisasnon kokaen meleeno, "Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanon ejemba ii sora kaan horon onona giwo toroqegi laligowuya."

11 Kaen ijoro wangogia horon kouma sakasinon ama ilawoiligia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanon otaan kenji. Kian.

Jiisasnon eja manimbayawo mon men solanjaniro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

12 Jiisasnon taon monnon laligoro kanon eja mon selia manimbanon men holidabororo raro. Rama Jiisas iima

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 * 5:5: Jon 21.3 * 5:6: Jon 21.6

kosianon siminj kuma kemenj kokaenj qama koolinj muro, “Oo Ponj, giinonj siinganonj menj qeangonj nomambaaajonj mojanj eenj, mono nii saanonj menj solanjaninj nomba.”

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirinj ijoro, “Niinonj ii amambaaajonj mojenj. Gii mono solanjaniswa.” Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solanjaniswo. ¹⁴ *Solanjaniswo kokaenj jenj kotonj muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii monj mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigo gawonj galembaanonj kema selega qendeema munj Mooseswaanonj jenjkootoya otaan solanjanijaniswa dangisenj nandunja ama siimolonj oowa. Ii oona iiro ejembanonj kaniaga moma kotowu.”

¹⁵ Kaen ijoroto, ii kilenj Jiisaswaa qabunaya jenj seiroman so asarinj keno. Kenotiwaa so ejemba tuunja tuunja yonononj qaaya mobombaaajonj ano jigia menj qeangowaatiwaaajonj iwaanonj kanj ajoroogi. ¹⁶ Kagito, Jiisasnonj onomesaonj balonj qararanjon-konjanonj kema laligonj qama kooliro. Kianj.

Jiisasnonj eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnonj weenj monjonj Bunja qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) ano Kana qaawaa boi tosianonj Galili ano Judia prowinswaa gomanja gomanja ano Jerusalemga kanj ejemba tuunjeleembe batugianonj raji. Pombaa ku-usunanonj Jiisas nemunj koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kambanj kanonj eja tosianonj alagia sele batuya koomuya ii demberunonj ama anjonj kagi. Kanj kotonj Jiisaswaa kosianonj miri uutanonj uma ambombaaajonj batogogi. ¹⁹ Batogogito, ejemba tuunjelembenonj ologonj nangitiwaaajonj kuunj papanjonj miri uutanonj ubombaa kana monj mende mokolonj menj miri qaganonj ugi. Uma waarenj jamononj memeta ii osonj luluunji oota kolooro ji eja demberuyawo kasanonj somonjonj iikanonj anji ejemba batugianonj Jiisaswaa batanonj kemero. ²⁰ Kaen kemero Anutu moma laarinj mugiti, Jiisasnonj iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaenj ijoro, “Alana, niinonj singisonjgoga mesaojenj.”

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yonononj ii moma kanainj kokaenj jenj romonjgogi, “Eja koi moroga? Iinonj mono Anutu mepaegonj mepaqepae anja. Anutu motoonjononj singisonjonana mesaonjkejato, eja monjonj ii qaago.”

²² Kaen romonjgogito, Jiisasnonj uugia iima kotonj kokaenj injoro, “Tosaanja onjo uugianonj naambaaajonj qaa jejenj, iikawaajonj mamaga romonjgoju? Ii mende sokonja.

* 5:14: Lew 14.1-32

²³ ‘Niinonj singisonjgoga mesaojen,’ jejenj, qaa iikanonj mono afaanagadeen jejetaga. Monjonj kaen jero tosonianj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajonj ii qaa afaanaa so. Niinonj qaa monj kokaen jemambaajonj mojenj, ‘Mono waama kemba.’ Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe honja koloojaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balononj singisonjgo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honjaanonj eji, onjo iikawaa kaniaajonj tintuanj laligowubo. Kawaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu.” Kaen jenj eja sele batuya koomuya ii ijoro, “Niinonj gijojenj: Gii mono waama tambomaeega men miriganonj kemba. Qaa binjowo ii honjowo koloowaati eenj, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajonj omaya koloonaga?”

²⁵ Kaen ijoro iikanondeen jaagianonj waama tambomaeeya eroti, ii menj Anutu mepeseenj mesaonj mirianonj keno. ²⁶ Kaen kolooro ejemba kuuyanonj waliingonj sombugia moma Anutu mepeseenj jegi, “Yei! Kete iwoi awaa soroga iijonj.” Kianj.

Jiisasnonj Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanonj Jiisasnonj Kaperneam mesaonj kema takis ofis uugumambaajonj ano kanonj takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananonj kawa.”

²⁸ Kaen ijoro gawonja kuuya mesaonj waama Jiisaswaa gematanonj keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianonj koma horonj iwaajonj jejelomban somata mozozongoro. Mozozongonj takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaanja horonj onono tuunj somatanonj yonjowo rama nembanene negi. ³⁰ *Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano yonjononj boi yonjononj ii iima njindinjunduru jen Jiisaswaa gowokouruta kokaen jenj onjongi, “Ae! Onjo mono naambaajonj takis meme tiliqiligiawo ano singisonjgo ejemba yonjowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja.”

³¹ Kaen jenj onjongi Jiisasnonj kitia kokaen injijoro, “Ejemba jigia qaa yonjononj doktawaa siinj mende amakejuto, ji ejembanonj mono doktawaanonj kemakeju. ³² Niinonj singisonjgo ejemba uugia meleembuti onjoomambaajonj kanj laligojento, ejemba iyanjiaajonj mogi solanja koloojuti, ii qaago.”

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

* 5:30: Luuk 15.1-2

³³ Ejemba tosonian jiaswaanon kan qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kaban mamaga Anutuwaanon nene singi laligon qamakooli ajoajoro koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geengaa gowokouruganon mono pondan nene apu nenkeju.”

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kabanon nene singi laligonkejon? Emba meme kabananon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa saktiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaaajon jegi yononon ainjolon aisoon rama singi laligowombaaajon amamaankeju. ³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ “Ono laaligo walaga ano korisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaaajon amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injomana: Moumou walaga jurano monon moumou gbilia moton opo jakaŋa kanon mende ama uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaŋa gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boliqoliwabo.

³⁷ “Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqilewubo.

³⁸ “Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen monon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirin orombombaaajon amamaawuya.) ³⁹ Monon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemambaaajon siina mende moma mojotiitii amakeja.” Kian.

6

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisanon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon borogianon kuma osasaan negi. ² Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) tosanon ii iima kokaen injjogi, “Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen injjogito, Jiisanon kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago? ⁴ *Iinon Anutuwaawo opo sel jigonoj uma bered kowoga Anutuwaawo jaasewananon alatanon anggi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nej laligogi. Iinon ano iwaa kerasuruuranon ii newubotiwaajon songo eroto, ii kilen negi.”

⁵ Kaen jen kokaen injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kolooja.” Kianj.

Jiisanon eja boria soorongoya menj qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisanon Sabat kendon monon qamakooli mirinon uma Buja qaa kuma onono. Iikanon eja mon boria dindina sooliro raro. ⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yononon Jiisanon iima qaa jakeyanon ama mubombaa kania mongama “Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?” kaen jen jaa galen menj raji. ⁸ Ragito, Jiisanon rorongogia ii moma koton eja boria soosoolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananon namba.” Kaen ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisanon kaen jero, “Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambona? Saanon mombaa wana somon-gowona me mesaonin tiwilaawaa. Nomaen anin sokombaa? Ii qisin onombe jewu.” ¹⁰ Kaen jen eleqeleema korebore injidaboron eja ii ijoro, “Gii mono boroga qeteterewa.” Kaen ijoro boria qeteterero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooroto, galen yononon iringia mamaga soono “Jiisanon nomaen ama mubona?” jen iyangia amin mogi. Kianj.

Gowokouruta 12 meweengon onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanon Jiisanon baananon qama koolimambaaajon uma gomantiina koriga ii Anutu qama koolin mun laligoro goman ano. ¹³ Goman ano gowokouruta onooma

yoŋoonoŋga 12 meweenŋon oŋoma wasiwasi eja aposol qa ii oŋono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnoŋ qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu, ¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata mon Tompe eja qagi.* ¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnoŋ ji ejemba men qeaŋŋon oŋono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnoŋ aposoluruta yoŋowo baananoŋga kamaan balon korianoŋ kema nanŋi. Nanŋi gowoko tuuŋ somata ano ejemba tuuŋlelemba yoŋonoŋ iwaaŋon ajoroŋ mambonŋi. Yoŋonoŋ “Bunaya jero moniŋ jinana men qeaŋgowaa,” jeŋ iikawaajon Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonoŋga Taia ano Saidon taon iikanoŋa kan ajoroogi. ¹⁸ Omejiilanon kokojinjin men oŋonoti, iyoŋonoŋ kaanagadeen kan qeaŋgogi. ¹⁹ Ku-usuŋanon iwaanonoŋga koton yoŋoonon uro kuuya men qeaŋŋon oŋono. Kawaaŋon ejemba kuuyanon Jiisas oosiriwombaaŋon janjariŋ riigi. Kiaŋ.

Simbawonoŋawo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

- ²⁰ Jiisasnoŋ gowokouruta otaama injiima kokaen injjoro, “Anutuwaa bentoton ii wanaya oŋoo bunaga. Kawaaŋon wanaya oŋo mono simbawonoŋawo kolooju.
- ²¹ Kambaŋ kokaamba nenewaa kaanŋa komuŋ qenjen qeŋ laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaaŋon oŋo mono simbawonoŋawo kolooju. Kambaŋ kokaamba saajuti, oŋonoŋ mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaaŋon wosobiri laligojuti, oŋo mono simbawonoŋawo kolooju.
- ²² * “Ejembanon oŋo Siwe gomambaa Eja honaajon ama kazi ama yakariŋ selianoŋ kuuŋ uuqeŋe qaa tokoronkota jeŋ oŋoma kasu seibolo kaanŋa qagia koton kondeembuti, oŋo mono simbawonoŋawo kolooju.
- ²³ * “Ambosakonjurugianoŋ iikawaa so gejatootoo ejemba yoŋoojon ama oŋoma laligogi. Mobu! Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon anota eja. Kawaaŋon kaen ama oŋonŋi kambaŋ iikanoŋ mono aisoon otokorian maabu.
- ²⁴ Oŋo simbawonoŋawo laligojuto, qabunŋa esuhinagiawo oŋo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono

* **6:15:** Nesenel paati zelot yoŋonoŋ Room gawman tuarenjen ama iyanggiaa nanan mewombaaŋon tompe men laligogi. * **6:22:** 1 Piito 4.14 * **6:23:** 2 Hist 36.16; Apo 7.52

tegowaa. Kawaajon niinon onjoon qama wanjinjingon 'Oo yei!' jejen.

²⁵ Kamban kokaamba nen timbirin ama laligojuti, onjo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajon niinon onjoon qama wanjinjingon 'Oo yei!' jejen. Kamban kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onjo mono amburerej menj saabuya. Kawaajon niinon onjoon qama wanjinjingon 'Oo yei!' jejen.

²⁶ "Ambosakonurugianon gejatootoo ejemba takapolakaya jen mepeseen onjoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onjongi niinon onjoon qama wanjinjingon 'Oo yei!' jejen." Kianj.

Kereuruga mono jopagon onjomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

²⁷ "Bologa ama onjombuyato, onjo qaana moma laligojuti, niinon onjoon kokaen injijowe mobu: Mono kereurugia uugianon jopagon onjoma laligowu. Daen yononon kazi ama onjonjuti, ii mono awaagadeen ama onjoma laligowu.

²⁸ "Daen yononon qasuaan jiringon onjonjuti, ii mono kobibiin kotuegon onjombu. Horonj ureen ama onjonjuti, iyonjoon mono Anutuwaa qama kooliwu.

²⁹ "Monjon urunga lee qetaaliro leegen kaanagadeen meleema muba. Monjon malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeen memambaajon moro giinon mono ii mende anjon komba.

³⁰ "Iwoiwaa welema gonji ii mono kuuya onjomba. Monjon goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaaajon mende kaparanj koma qisiwa. ³¹ *Ejembanon onjo iwoi ama onjombutiwaa momakejuti, iikawaa so mono yonjoon kaanagadeen ama onjomaakebu.

³² "Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon jopagon onjongi kitia meleema jopagon onjoma mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro mono nomaen onjo mepeseen onjona? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoon jopagon onjongi tawa onjono oyanboyan koloowuya.

³³ "Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon iwoi awaa ama onjongi kitia meleema onjoma ala menj aon mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro onjo mende mepeseen onjombaa.

³⁴ "Namowaa singisonjo ejembanon monen iwoi ii singisonjo ejemba tosaaja yonjoon onjoma kitia iikayadeen meleema onjombutiwaaajon kaparanj komakeju. Ii balombaa

* 6:31: Mat 7.12

nanamemeŋa. Oŋo toŋianonj toŋagia meleema oŋombutiwaa mambonji Anutunonj mono nomaenj mepeseenj oŋonaga? Toŋianonj toŋagia mende meleema oŋonji Anutunonj mono kitia ii meleema tawa oŋombaa.

³⁵ “Oŋo mono Siwe Toyaa nanamemeŋa ama meŋ laligowu. Balonj ejembanonj bologa ama dangisenj mende jenkejuto, Anutunonj kilenj ii awaa ama oŋomakeja. Kawaa-
jonj oŋo mono kereurugia uugianonj jopagonj awaagadeen
ama oŋoma monenj iwoi oŋoma iikawaa kitia monj meleema
oŋombutiwaaonj mende moma mambombu. Kaenj ama
laligogi tawagianonj seinj uuta kolooro Anutu uutaa merab-
oraanŋa koloonj laligowuya.

³⁶ “Siwe Manjanonj korebore kiankomunj oŋomambaajonj moji, oŋo mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomunj oŋoma laligowu.” Kianj.

Jenteego toya kaanŋa mende koloowu.

Mat 7.1-5

³⁷ “Ejemba toŋia yonŋoo qaagia ii mende gosinj jen tegowu. Ii mende jen tegonj oŋonji Anutunonj mono oŋoanŋia kaanŋagadeen mende jen tegonj oŋombaa. Oŋo toŋia yonŋoo ŋingisonjgogiaa ironŋa ii mende meleema oŋombu. Ii mende meleema oŋonji Anutunonj mono oŋoanŋiaa ŋingisonjgogiaa ironŋa ii kaanŋagadeen mende meleema oŋombaa. Oŋo mono toŋia yonŋoo ŋingisonjgogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunonj oŋoanŋiaa ŋingisonjgogia kaanŋagadeen ŋonŋbama mesaowaa.

³⁸ “Oŋo ejemba toŋia yonŋoo iwoi ama oŋonji Anutunonj mono iikawaa so gosinj iwoi ii meleema oŋo kaanŋadeen ama oŋombaa. Kawaaonj oŋo mono iwoi kalenj oŋomakebu. Kaenj oŋonji Anutunonj mono kaanŋadeen kalenj oŋomakebaa. Oŋanonj, Anutunonj ii kalembone mende moma ilaanj oŋomakebaa. Anutunonj gosinj oŋo iwoi oŋonjiti, iikawaa soya kuuya meŋ qambinonj maaro qaa ootanonj kouro utu-
goro ororonj kolooro mendunŋoro kemero toroqen qaganonj maaro soya uugunj qeŋelalanj kamaaro ii mono gesogianonj mouma oŋombaa.” Anutuwaa kania ii kaanŋia.

Ejembanonj anŋiaa kanagia iima mobu.

³⁹ *Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj inijoro, “Jaagoo ejemba mononj jaagoo alia monj saanonj borianonj meŋ wambaa me qaago? Kaenj kembraoraga mono motoonj rononj kemenj urunaga. ⁴⁰ *Gowokononj boiya mende uuguja. Boigianonj momo kuuya tororo kuma oŋono moma komuwuti, kuuya iyonononj mono boigia kaanŋa koloowuya.

* 6:39: Mat 15.14   * 6:40: Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20

41 “Gii naambaajon alagaa jaayanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii nomaen mende iima kotojan? 42 Geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mende iima koton nomaembaajon alagaaajon kokaen jenaga, ‘Alana moba! Jaaganon eugen godomaruru kemen raji, ii saanon itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata ii men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaayanon godomaruru kemen raji, ii saanon itagona kamaawaa.” Kian.

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

43 “Gere awaa monon hona bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa monon hona awaa mende kuunkeja. 44 *Jao kota ii kasuneselanon kolooro mewombaajon amamaankejon ano muli hona ii kowororonon kolooro qetegowombaajon amamaankejon. Iikawaa so gerewaa hona iima gosin mono kania moma kotowu.

45 **“Eja uutanon iwoi saa qero eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaaajon eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.”* Kian.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

46 “Ono noojon ‘Pon Pon!’ qa ii mono naambaajon qamakejuto, niinon iwoi mewutiwaaajon jenkejenji, ii mende ten koma menkeju.

47 “Daen yononon noonon kan qaana moma ten koma mejuti, niinon iyonoo kaniagia qendeema sareqaanon jema. 48 Iinon motonqe eja kokawaa so kolooja: Eja iikanon miri memanjen ron koriga oson kemen tandoya jamo kowonjin (simen) qaganon kuun men kotihiro nano. Kaen nano konjuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuroto, awaagadeen men mejugoro nanotiwaaajon kumambaajon qen bimbimgoro kotiin nano. 49 Qen bimbimgoro, monon qaana moma mende ten koma meji, iinon mono motonqe eja kokawaa so kolooja: Iinon miri memanjen tandoya mende oson komoma namo qaganon teku manjagadeen ama mero. Mero nano konjuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuro miri ii iikanondeen kuno ororonon kamaaro.” Kian.

* 6:44: Mat 12.33   * 6:45: Mat 12.34

7

Jiisasnoŋ kawali galenŋ mombaa gawoŋ ejia meŋ qeaŋgoro.
Mat 8.5-13

¹ Jiisasnoŋ ejemba tuunŋleembe batugianoŋ laligoŋ Buŋa gaaya kuuya ii injioŋ oŋomesaŋoŋ Kaperneam taonoŋ kouro.

² Iikanoŋ Room kawali galenŋ mombaa gawoŋ ejianoŋ ji kiro komumambaa ano. Galenŋanoŋ iwaajoŋ moro uuta kolooro.

³ Kawaaŋoŋ Jiisaswaa bujuya moma Juuda yoŋoo jo-tamemeya tosaŋa wasiŋ oŋono Jiisaswaanŋoŋ kema kokaenŋ qisigi, “Mono kaŋ welenŋ ejia meŋ qeaŋgowa.” ⁴ Kema Jiisaswaanŋoŋ keuma kaparaŋ koma qama kooliŋ jegi, “Somatanana, kawali galenŋ iikanoŋ mono ilaŋ mubaatiwaa so awaa soro kolooja. Kawaaŋoŋ mono kawa.” ⁵ Moba, iinoŋ Juuda ejemba tuuŋ somata nonooŋoŋ siŋ ano ‘Qamakooli mirinana mewoŋa,’ jeniŋ waba iinoŋ monenŋ ano megi.”

⁶ Kaenŋ jegi moma yoŋowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinoŋ alauruta wasiŋ oŋoma Jiisaswaaŋoŋ qaa kokaenŋ ano, “Oo Poŋ, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenŋanoŋ gualeembaatiwaaŋoŋ gamuna mojenŋ. Kawaaŋoŋ mono mende aŋoŋ komuŋ kawa. ⁷ Nii neenaa mobe kamaanŋeqeŋeta koloojiwaaŋoŋ goonoŋ kamambaa so mende mojento, qaa jegagadeenŋ jena welenŋ ejananoŋ qeaŋgowaa. ⁸ Ii kokaembaaŋoŋ: Nii neeno kaanŋagadeenŋ galenaa ku-usuŋ baatanŋoŋ ama noŋgi laligojenŋ. Noo baananŋoŋ manjageŋe eja laligogi ii jenŋ kotoŋ oŋomakejenŋ. Yoŋoonoŋga mombaajoŋ ‘Kemba!’ jenŋ kotowe iinoŋ kembaa. Mombaajoŋ ‘Kawa!’ jenŋ kotowe iinoŋ kawaa ano welenŋ ejana mombaajoŋ ‘Gawoŋ koi mewa!’ jewe iinoŋ ii mewaa.”

⁹ Jiisasnoŋ qaa ii moma kawali galembaaŋoŋ waliŋgoŋ ejemba tuuŋ otaŋ kagiti, iyoŋoonoŋ eleema kokaenŋ jero, “Niinoŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Israel kanageso batugianoŋ kaanŋagadeenŋ momalaari somata kaanŋa ii mombaa uutanŋoŋ mende mokoloowe.”

¹⁰ Kaenŋ jero kawali galembaa qele ejaurutanŋoŋ eleema mirinoŋ keuma welenŋ eja mokoloŋoŋ iigi qeaŋgoŋ raro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ malo mombaa meria meŋ gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanŋoŋ Jiisasnoŋ taŋoŋ qata Nain kanŋoŋ keno gowokouruta ano ejemba tuunŋleembenŋoŋ otaŋ kenŋgi.

¹² Iikanoŋ taŋoŋ kiropo naguya dodowiro qamo moŋoŋ aŋgoŋ kagi. Malo mombaa meriaga motooŋgoŋoŋ komuro taombaa ejemba tuuŋ somatanŋoŋ ajoroŋoŋ roŋ kombombaajoŋ kagi.

¹³ Poŋnoŋ malo ii iima wosoya moma ijoro, “Mende saaba.” ¹⁴ Kaenŋ jenŋ kema bokis aŋgoŋ kagiti, ii jero dorŋoŋ aŋgi bokis oosiriŋ kokaenŋ jero, “Eja gbaworo, mono waaba.

Niinoŋ gii kaen gijoen.”¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnoŋ ii nemuŋa mun kambaotiwaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yoŋonoŋ ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata moŋnoŋ mono batunananon asugin laligoja.” Tosianoŋ jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojon.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii seiŋ Judia prowins kuuya so koma gomaŋa gomaŋa leelee kanon kema tegoro. Kian.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinoŋ raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi.¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaotiwaajon wasin orono, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinoŋ ii koloojan me eja moŋ kanagen kawaatiwaajon mambombona.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasin norono kajo, ‘Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinoŋ ii koloojan me eja moŋ kanagen kawaatiwaajon mambombona.’”

²¹ Jiisasnoŋ kamban iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilangiawo (isinabisina) ii meŋ qeangoŋ onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi.²² *Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yoŋonoŋ uun iiju. Meendaŋgoya yoŋonoŋ kana kema kaju. Manimbagiawo yoŋonoŋ solanijiu. Gejaduu yoŋonoŋ qaa moju. Koomuya yoŋonoŋ gbilin waaju. Kamaanqeqeta yoŋoojon Oligaa Buŋa jeŋ asariwe momakeju.²³ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinoŋ mono simbawoŋawo kolooja.”

²⁴ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnoŋ kanain Jombaa kania ejemba tuunleembe yoŋoojon kokaen jeŋ asariro, “Ono balon qararanŋonŋononon kanon naa iwoiga iibombaajon kenji? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, ono eja iikaanŋa iibombaajon kenji me?”

²⁵ “Me naa iwoiga iibombaajon kenji? Eja malekuya akadamyawo mouma laligoroti, ii iibombaajon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiinŋawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyoŋonoŋ mono kin yoŋoo

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1

jinkaron mirigianon laligoju. Ii balon qararankonkonanong qaago.

²⁶ “Me naa iwoiga iibombaajon kengi? Gejatootoo eja mon iibombaajon me? Onanon, niinon kokaen injiowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaana unuugun qaita mon kolooja. ²⁷ *Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.’ ²⁸ Qaa kaen ejato, niinon kokaen injiowe mobu: Embanonga meraurgia kuya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

²⁹ * “Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaangadeen Jombaa Buna qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisaswaa Buna qaaya moma jen qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwaa kana dindiya jen asarija.” Kaen jen uugia meleengi. ³⁰ Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwaa arena mende ten koma Bunaya gema qen silemale angi.

³¹ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii nomaen? ³² Yononon naamade kaana kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, ‘Nono awelo uunin onjo rii gbawe mende orogi. Nono jingen qanin onjo mende toroqen saagi.’ ³³ Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero onjo iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemerota laligoja.’

³⁴ “Siwe gomambaa Eja honanon kan nene nen korisoro angi ononon jenkeju, ‘Mobu, iinon baonon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga nen takis eja tiliqiligiawo ano kileya meme yonoo alagiaga laligoja.’

³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendemadeja.” Kian.

Singisonjo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) eja yonoononga mononon Jiisas ii iyanaga mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dunonon raro. ³⁷ * Taon kanon singisonjo emba mon laligoro.

* **7:27:** Mal 3.1   * **7:29:** Mat 21.32; Luuk 3.12   * **7:37:** Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

Iinon Jisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii menj uma karo. Kaaro ii lalu lanjonawo qata alabasta iikanonj memetaga.

³⁸ Uma kan Jisaswaa kanianonj kemenj rama kanainj saaro jaunononj riima kemenj kanianonj moriro. Moriro wan juyanonj kerenj, selemooto menj kotooro toboriro kania buutanonj kitoonj nenj kele unkoowayawononj moriro. ³⁹ Moriroto, Farisii ejanonj Jisas koma hororoti, iinonj ii iima uutanonj kokaen romongoro, “Emba koi singisonjgoyawoga. Eja koi kanonj gejatootoo ejaga laligonagati eenj, iinonj mono emba kanianonj oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jisasnonj ii moma kotonj kokaenj meleema jero, “Saimon, niinonj qaa monj jemambaajonj mojenj.” Jero ijoro, “Boi, saanonj jena momanja.”

⁴¹ Ijoro Jisasnonj kokaenj ijoro, “Ejemba woinonj benknonj kema kiti ambowaa monenj galenja qisiri. Mononj ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), mononj ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono. ⁴² Oroma kanagenj kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galenjanonj kitigara qetegonj kotonj mesaonj orono. Mesaonj orono iyoroononga morononj ii uutanonj mamaga jopagonj munkeja?”

⁴³ Kaenj qisiro Saimononj kokaenj meleeno, “Noo momononj kiti somata kotonj mesaonj muroti, iinonj.” Kaenj meleeno jero, “Gii qaa tororo gosinj jejanj.”

⁴⁴ Kaenj jenj embawaanonj eleema kokaenj ijoro, “Emba koi iiba. Niinonj miriganonj koube giinonj kanana songbamambaajonj apu monj mende nonjanto, emba koi kanonj mono kanana jaunononj morinj wan juyanonj selemooto menj kotooro toborija. ⁴⁵ Giinonj buuna mende kitoonj nejanto, emba koi kanonj mono mirinonj koube iikanondeenj kaparanj koma kanana kitoonj nenj laligoja. ⁴⁶ Giinonj wanja kele mende morijanto, emba koi kanonj mono kele unkoowayawononj kanananonj nomorija. ⁴⁷ Kawaaajonj niinonj kokaenj jewe moba: Anutunonj emba kokawaa singisonjgoya mamaga ii mesaonj songbano kawaaajonj uutanonj nii mamaga jopagonj nonja. Mononj singisonjgo melaada monj ano Anutunonj singisonjgoya melaada mesaoro iinonj uutanonj boronja monj iigadeenj jopagonj nomakeja.”

⁴⁸ Kaenj jenj emba ii kokaenj ijoro, “Niinonj goo singisonjgoga songbama mesaonj.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoon nene nen ragiti, iyononon kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisongo songbama mesaoji, iinon mono moro ejaga koloomambaa moja?”

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnon embawaajon jero, “Momalaariganon mono hamo qen gonja. Saanon luaenon kempa.” Kian.

8

Emba tosanon Jiisas nanjon kenji.

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon liligon taonja taonja ano gomanja gomanja kanon kema Anutuwaa bentotombaa kania jen asarin Oligaa Bunja qaanon ejemba uugia kuunjaligoro. Gowokouruta 12 yononon iwo motoon kenji.

² *Kaanagadeen emba tosanon iwo kenji. Emba ii wala ji injiro omenon kokojinjin men onono laligogi Jiisasnon men qeangon onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba mon qata Maria qagi. Jiisasnon iwaa utanonga ome 7 onjotaaro kouma kenji. ³ Emba mon qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinon kin Herodwaa jinkaron miri kanon gawmambaa monen galejaga laligoro. Emba mon qata Susana. Yononon ano emba tosaanja mamaga yononon iyangiaa monen esuhinagianon Jiisas ano gowokouruta kananon galej koma nanjon ononji. Kian.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanon taon so kanonja horon Jiisaswaanon kan tuunlembenon ajoroogi Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero:

⁵ “Eja monjon nene kota qosoma kororoomambaaon keno. Kema qosono kota tosanon kana goraayanon kemen konji. Kemen konji ejembanon riinj rikotaagi kanakeewanjaa (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁶ Kota tosanon jamo kowonjinon kemen konji. Kemen koma kanon namo apuyawo mende mokolon kuragagia kouma soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosanon komuntiri waayawonon kemen konji. Kemen konji iikanon ororon kouma unjuugun qen turun bibiloko men ononji. ⁸ Kota tosanon namo awaanon kemen konji. Kemen koma juma waama hongia awaa kolon handewaa so kolon seigi.”

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaro, “Monjon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

* 8:2: Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaajon Jiisas qisin mugi. ¹⁰ *Qisin mugi jero, “Anutuwaa bentotonanon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injijowe moma kotojuto, tosaana yonoojon ii sareqaanon jewe momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororoji, ii Anutuwaanon Buja qaa. ¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosonianon Buja qaa mojuto, ii mogi Kilenaa Toyanon kan uugia meleema Siwewaa buja koloowubotiwaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unuamakeja. ¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buja qaa moma ii uuqeeango qaganon moma angon komakejuto, uugianon kemen tiigia mende megitiwaajon kamban torodaamo-ndeen moma laarin laligogi angobatowaa kambananon mono tama unuwaa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buja qaa mogi uugianon kemenkejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa ugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombombaana bologa tosonianon kaanagadeen uugianon dungun Buja qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanon kemen kongiti, ii ejemba koi kaana: Yononon Buja qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaona qaa iikanon kemero soowabotiwaajon mokosingon kaparan koma galen kongi hongia awaa awaa mokoloonkeju.” Kian.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganon koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ *“Mononon lambe me kiwa ootirin monjonon mende koma turuwaa me dun baatanon mende ambaa. Ii qaagoto, ii iikawaa dun qaganon ano rabaa. Rama asariro tosonianon miri uutanon ubombaajon mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubuya.

* **8:10:** Ais 6.9-10   * **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33

17 **“Kaanjideen uunananon iwoi mon mesanjonin aasanjonon eji, ii mono asuganon koloowaa. Iwoi mon koma turunin eji, ii mono luluunji asuganon ewaa.*

18 **“Kawaajon Anutuwaa qaa mojudi, ii mono uu wombogianon ama romonjon koma gbilin laligowu. Monjon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toron muro somariwaato, monjon momakootoya qaa laligojato, ‘Kawo laligojen,’ jeji, Anutunon mono momoya melaa ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.*

Jiisaswaa nemunjouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

19 Jiisasnon kaen jen laligoro nemun jourutanon ii iibombaajon kagito, ejemba tuun somatanon ologon eligogitiwaa-jon kosianon kembombaajon amamaagi. ²⁰ Amamaan nanji monjon kokaen ijoro, “Goo nemunkoanga mono seleenjen nama gii giibombaajon moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema injoro, “Ejemba koi Anutuwaa Buja qaa moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono noo nemuna ano kouruna kolooju.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monjon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon apu anjon koton leegen keubona.” Kaen jero wanjonon motoon uma apu anjon qaganon kengi. ²³ Kema opo sel mororongogi haamonon nanjoro kengi Jiisasnon gaon ero. Ero haamo raidimbon apu anjonon gilin siri qindiuro wanjo uutanon kemero. Keme sa qemambaajon ano tiwilaawombaajon anji.

²⁴ Tiwilaawombaajon ama gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Pon Somatanana, mono nono anjonon tiwilaawombaajon anjon.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu angombaa siria kokaen jen koton orono esunjaranon kamaaro goron qen ero.

²⁵ Kaen kolooro injoro, “Onoo momalaarigia ii dakanon?” Kaen injoroto, yononon awawalin qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe siri jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo toron opo sel mororongogi haamonon nanjoro kema apu anjon koton Galili prowins leegen Gerasa gomanon keugi. ²⁷ Iikanon keuma

* **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2   * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

sakasinon uro eja omeyawo mon taononga kan Jiisas mokooloro. Eja ii qasirinoŋ laligoŋ qamowaa jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Kamban koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanon mende en laligoro.

28-29 Omenon kamban koriga horon ureen muro eja mamaganon boria bota qen kania gbadonon (tapenon) somonŋon galen koma laligogito, tapeya ii hororo riiqiiro omenon kuuro balon qararanŋonŋonŋon kema lan laligoro. Kawaajon Jiisasnon omeya ii kokaen jen koton mumambaajon ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaon kema.” Kaen jemambaajon ano Jiisas iima silama namonon kosianon kemen qa gigilaan kokaen qaro, “Ae Jiisas, gii Anutu uutaa meria koloojan. Gii mono nomaen ama nomambaajon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

30 Kaen qaro kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Omejiilan mamaga uutanon kemen laligogitiwaaŋon “Qanana Liiŋon jeŋon,” jegi. Ii ananaa qaanon Kere tuun somata. 31 Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, “Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaajon mende jen koton nonomba.”

32 Kosogianon maronŋa kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yononon kokaen jen welema mugi, “Gii saanon jena nono bao yonoo uugianon kemebonŋa.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jen koton onono. 33 Jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yononon lugun newonewonon kema jororonŋon apu anŋonon kemen nemoton komugi.

34 Iikaen kolooro bao galen yononon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi. 35 Jegi moma ejemba jaasoonŋo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonga omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somonŋon uuta tooro roromonŋoya kuuya asugiro iima awawaligi. 36 Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injjogi.

37 Injjogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuya yononon Jiisasnon onomesaowaatiwaaŋon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajon wanŋonon umambaa ano. 38 Umambaa ano eja uutanonga ome kougiti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro. Kaen qisiroto, Jiisasnon qotogon wasin mun kokaen ijoro,

39 “Gii mono eleema miriganonj kema Anutunonj angoletu somasomata menj gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaenj ijoro kema Jiisasnonj angoletu somasomata menj muroti, iikawaa qaaya ii taonj uutanonj liligonj gomanj so jenj sei-ro. Kianj.

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

40 Ejemba kuuya Jiisaswaaajonj mambonji eleema karo tuunja tuunja koma aisoonj horonj mugj. 41 Qamakooli miriwaa qaa galenj monj qata Jairus iinonj kanj Jiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma mirianonj kawaatiwaaajonj qama koolinj muro. 42 Merauruta qaato, borata guarj motoonjgo gbania 12:waa so laligonj komumambaaajonj ano. Jiisas koma horonj mugj keno ejembanonj leeleo ologonj utama mugj. Kianj.

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiro.

43 Utama munj kenji kanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinja gbania 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinonj selegalenj yonoo tawagia monenj hinaya kuuya gilinj laligoro selegalenj kuuyanonj menj qeangowombaaajonj amamaagi. 44 Emba kanonj Jiisaswaa gematanonj kema malekuyaa kiti susuya oosiro iikanondeenj saya juguro.

45 Jiisasnonj qisinj jero, “Morononj noosirija?” Kaenj jeroto, ejemba kuuyanonj ii qakoongi Piitononj ijoro, “Somatana, ejemba tuunjonj ologonj utama aonj kanj goosiriju.”

46 Ijoro Jiisasnonj jero, “Qaago, monjonj noosiro esunja monj keno mojenj.” 47 Kaenj jero embanonj “Kiania mokooloaja,” jenj jenenja ororo kanj Jiisaswaa batanonj siminj kuma jiaa kania ano oosirinj iikanondeenj qeangoroti, iikawaa kania asuganonj jero ejemba tuunj kuuyanonj mogi. 48 Mogi Jiisasnonj kokaenj ijoro, “Borana, momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Saanonj uubonjononj kema.” Kianj.

Jiisasnonj Jairuswaa borata menj gbiliro.

49 Qaa kaenj ijonj nano qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonga monjonj welenj kanj Jairus ijoro, “Boraganonj komuja! Kawaaajonj mono boiwaa qaganonj lombo toroqenj mende amba.”

50 Ijoroto, Jiisasnonj qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galenj kokaenj ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoonj ama nii moma laarinj nona boraganonj qeangowaa.”

51 Kaenj ijonj iwaa mirinonj kema ejemba tosaanja onjomesaonj Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunjanja iigadeenj unuano iyanjiodeenj miri uutanonj ugi. 52 Ugi ejemba kuuyanonj jinjenj qama saama amburerenj megito,

Jiisasnon jero, "Iinon mende komujato, gaonga eja. Kawaajon mono saa mesaowu."

⁵³ Kaen jero jononsisi kaanja kolooro "Mono komuja!" qaa ii moma jomoma mugi. ⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianon menj qama ijoro, "Borana, mono waaba." ⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanon eleeno iikanondeen waama nano. Nano nene mugi newaatiwaaajon jero. ⁵⁶ Nemunmananon ii iima walingorito, Jiisasnon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon songo ama onono. Kian.

9

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejilan kuuya konjoma onombutiwaaajon ama ji wiji menj qeangowutiwaaajon ku-usuna esunmumuyawo onono. ² Ku-usun onoma kokaen jen wasin onono, "Ono mono kema Anutuwaa bentotombaa kania ejemba jen asarin onoma ji ejemba menj qeangon onoma laligowu." ³ *Wasin onoma injoro, "Ono kana kembutiwaaajon iwoi mon mende menj kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samon mende ano soojaakota mende. Maleku samonja mendeto, motoonggo mewu.

⁴ "Kema mirinon daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon menj taon ii mesaon kana kembu. ⁵ Kema laligon miri monnon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, 'Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.' Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanon taon ii mesaon toroqen kembu."

⁶ Kaen injoro mesaon kema gomanja gomanja liligon miri so Oligaa Buna jen asarin ji ejemba menj qeangon onoma laligogi. Kian.

Herodnon Jiisaswaaajon sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunayanon sein balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herodwaa gejianon kero moro. Ejemba tosanon kokaen jegi, "Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama laligoja." Kawaajon kinon qaawaa mongama sisau ano. ⁸ Anoto, tosanon jegi, "Elaijanon mombo asugin laligoja." Tosanon toroqen jegi, "Gejatootoo eja walaga yonoononga monnon mono gbilin

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51

* 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

waama laligoja.”⁹ Kaen jegito, kin Herodnon kokaen jero, “Jon Oomulu eja ii niinon jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaen jegi mojenj, ii mono moronon?” Kaen jen Jiisas iimambaajon kaparan koma jejeromonromon ano. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiwo.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombengia mesaon taon qata Betsaida kawaa kosianon iyangia siri gbamenanon laligowombaajon kenji. ¹¹ Kenjito, ejemba tuun yononon ii moma Jiisas gematanon otaan kenji. Kema Jiisas-waanon kagi koma horon onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba men qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano. Kaen kolooro gowoko 12 yononon kan Jiisas kokaen ijogi, “Nono balon gbameja koi kanon laligojoniwaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona goman miri kosere kosere rama kenjuti, iikanon kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaen ijogito, kokaen injoro, “Ononon mono onoangio ii nene unuagiuw.” Kaen injoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen men laligojon. Kawaaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonoojon nene sewanja mewonaga me?” ¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaen meleengi gowokouruta kokaen injoro, “Ononon mono ejemba injon mendeema ononji tuun so 50:waa so nene newombaajon ajoroon kamaan rabu.”

¹⁵ Injoro iikaen ama mendeema ononji ejemba kuuyanon kamaan tuuna tuuna rama kenji. ¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi. ¹⁷ Batugianon angi korebore nen nen timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban monon Jiisasnon iyanodeen goman mongen gama kooliro gowokourutanon iwo laligogi qisin onoma kokaen injoro, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁹ *Injoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu

* **9:19:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

ejaga koloojan,' jenkejuto, tosonian 'Gii Elaija koloojan,' jenkeju ano tosonian toroqen kokaen jenkeju, 'Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monon koomunonga waama laligojan.'"

²⁰ *Kaen jegi kokaen qisin onono, "Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?" Qisin onono Piitonon meleema ijoro, "Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan." Kian.

Jiiasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi monon mobuti-waajon songo kotakota ama onono. ²² Jiiasnon jero, "Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa." Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

²³ *Jiiasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injoro, "Monon noo gemananon notaan kamambajaan moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombanja bologa gema qero 'Buna gbilia men kaja,' jen sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ *"Monon laaligoya iyanajaan angon koma iyanaa jaa-jaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

²⁵ "Monon balona balona iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton!

²⁶ "Monon noo qana ano Buna qaana men kamaan anji, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi yonoonon, anaa ano Manaa asamarangia iima aaruwuya. Kamban iikanon eja me emba kaanja mono iima tiin mubaa.

²⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosonian Anutuwaa bentotonaa honanon koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya." Kian.

* 9:20: Jon 6.68-69 * 9:23: Mat 10.38; Luuk 14.27 * 9:24: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

*Jiisaswaa selianon letono.**Mat 17.1-8; Maak 9.2-13*

28 *Qaa ii injjoro ween 8:waa so tegoro Jiisasnon Piito, Jon ano Jeims unuama baananon uma Anutu qama kooliro. 29 Qama kooliro iikanon jaasewanaa kaitanianon letoma qaita mon kolooro. Malekuyanon tualalakota koloon kokobilibiliawo asariro. 30 Iikanondeen iigi eja woinon asugin Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija. 31 Asamararan uutanon asugin Jiisaswo qaa kokaen amin mogi, "Anutunon Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajon wasiro kamaan uulanawo Jerusalem sitinon keno aren iikanon honawo koloodaborowaa."

32 Kaen amin mogito, Piitonon alawoita yorowo jaagianon bimooro gaon egi. Egito, gaononga uugia tooro jaagia uun Jiisaswaa asamarana ano eja woi iwo naniti, ii injiigi. 33 Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajon ani Piitonon Jiisas ijoro, "Somatanana, nononon koi kanon keraqeeango mon. Kawaajon nononon saanon kuun karoon mewonja: Goojon mon, Mooseswaajon mon ano Elaijawaajon mon." Piitonon kaen ijoroto, iyanaa qaayaa kania ii mende moma kotoro.

34 Kaen jen nano kokolo monnon kamaan aonanon esuun onono koosu uutanon laligon awawalin jenengia ororo. 35 *Jenengia ororo nanji koosu uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, "Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qen onomambaajon meweengon mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu."

36 Qa aro iikanon kamaaro moma gowoko yononon iikanondeen uun Jiisasnondeen nano iigi. Baananon iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kamban iikanon mende jen qaagia bogoro laligogi monnon mon mende moro. Kian.

*Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.**Mat 17.14-21; Maak 9.14-29*

37 En waagi Jiisasnon gowokouruta karoon yonowo baananonga kamaan roganon ejemba tuunleembe injiigi. 38 Injiigi ejemba tuunonga eja monnon qama kokaen ijoro, "Boi, noo merana guanga koloojiwaajon mono kan ii iiba. Kawaajon qama koolin gonjen. 39 Moba, ome monnon ii mendungoro iikanondeen qa gigilaaro utugon muro wolaza hororo buutanonga kokopa kamaankeja. Ome iikanon horon ureen mun kamban mamaga mende mesaonkeja. 40 Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajon welema ononjento, yononon ii amamaaju."

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema muŋ jero, “Yei, balombaa ejemba yangiseŋ ano irinŋirinŋiawo, niinoŋ mono kambaŋ dawi oŋowo laligoŋ qatoŋ unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kambaŋ iikanoŋ kaanagadeen omenoŋ mera utugoŋ orogoŋ muro wolaza hororo. Kaen kolooroto, Jiisasnoŋ ome ii jeŋ muro mesaoro mera meŋ qeaŋgoŋ maŋa muro. ⁴³ Anutuwaa ku-usuŋa somatanoŋ kaen asugiro kuuyanoŋ ii iima newogia tegoro waliŋgogi. Kiaŋ.

Jiisasnoŋ koomuyaa Buŋa jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnoŋ iwoi kuuya ii meroti, iikawaajoŋ ejemba kuuyanoŋ waliŋgogi Jiisasnoŋ kambaŋ iikanoŋ gowokouruta qaa kota kokaen injjoro, ⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunoŋ Siwe gomambaa Eja hona ii baloŋ ejemba sisiwerowerogiawo yoŋoo borogianoŋ ama muro kemebaa.” ⁴⁵ Qaa kota ii injjoroto, ii mende moma kotogi. Anutunoŋ ii koma tururo aasaŋgoyanoŋ ero ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajoŋ kokodunduŋ aŋgi. Kiaŋ.

Gowoko batugianoŋ moronoŋ uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoonoŋga ‘Moronoŋ uuta kolooja?’ jeŋ qaa ii romoŋgogi. ⁴⁷ Ii romoŋgogito, Jiisasnoŋ uuroromoŋgogia moma kotoŋ naamade melaa moŋ meŋ kooroŋanoŋ ano nano. ⁴⁸ *Nano kokaen injjoro, “Kuuya oŋoonoŋga moŋnoŋ kamaŋqegeta konoga kolooji, iinoŋ mono uuta kolooja. Kawaajoŋ moŋnoŋ naamade koi noo qananoŋ mirianoŋ koma horoŋ kalaŋ kombaati, iinoŋ mono nii koma horoŋ nombaa. Moŋnoŋ nii koma horoŋ nombaaati, iinoŋ wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horoŋ mubaa.” Kiaŋ.

Moŋnoŋ kerega qaago, iinoŋ mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kambaŋ kanoŋ Jonon kanain qaa kokaen ijoro, “Somatana, eja moŋnoŋ goo qanoŋ omejiilan konjoma oŋono iinin. Iinoŋ nonowo mende liligoŋ laligojiwaaajoŋ nono ii qotogoŋ munin.”

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Ii mende qotogoŋ mubu. Moŋnoŋ mende qotogoŋ oŋomakeji, iinoŋ mono oŋoanŋiaa areŋnoŋ laligoja. (Kawaajoŋ oŋo mono noo alauruna tosaŋa ii aŋgosisiri meŋ oŋombubo.)” Kiaŋ.

Samaria gomaŋ moŋ yoŋonoŋ Jiisas gema qegi.

* 9:46: Luuk 22.24 * 9:48: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

⁵¹ Jiisasnon Siwenon umambaajon ano. Kawaa kambaŋa torijiwaajon Jiisasnon nama “Jerusalem sitinon kemaŋa,” jeŋ jeŋ kotiin kanain kananon keno. ⁵² Kema qele waladeen ano wala kenŋi. Kananon kema laligon Samaria prowinswaa gomaŋ moŋnon keuma “Jiisas kawaatiwaajon mozoqozojon ambonatiwaajon kajoŋ,” jegi. ⁵³ Jegito, Samaria yononon Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaajon Jiisasnon “Nii Judia prowinsnon Jerusalem jigo waagen kemaŋa,” jerotiwaajon miri anŋon koma yeizozogia mende injjogi. ⁵⁴ *Kaen anŋi gowokowoita Jeims ano Jon yoronon ii iima jeri, “Oo Poŋ, sombinonŋa gere kamaan onjoro qaombuyaga, kaen qama kooliwombaajon mojan me qaago?”

⁵⁵ Kaen jerito, Jiisasnon eleema temboma jeŋ orono. ⁵⁶ Kanoŋa toroqen gomaŋ moŋnon kenŋi. Kiaŋ.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananon kenŋi eja moŋnon kaŋ Jiisas ijoro, “Gii daen daen kemaati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaŋa.”

⁵⁸ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasu yononon jamo diingianon egi kanakeewan koon yononon haigia meŋ laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono daengen kema waŋa naa qembonon laariŋ haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnon eja mombaajon ijoro, “Gii mono kaŋ nii notaawa.” Ijoroto, kokaen meleeno, “Poŋ, ii saanonto, maŋnanon komumambaajon anja. Kawaaajon mono wala jena kema galeŋ kombe komuro roŋ kombego.”

⁶⁰ Kaen meleenoto, Jiisasnon qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon roŋ kombuto, giinon mono kema Anutu bentotombaa kania jeŋ asariŋ onoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja moŋnon kouma ijoro, “Poŋ, niinon gii gotaamambaa siinŋa mojentoto, moba, gii saanon jena wala mirinon kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnon meleeno, “Moŋnon balon meenjanŋowaa kinon ii hoos gematanon somonŋon borianon kinon maayanon meŋ nano keno mombo eleema gematanon uuji, iinon mono Anutuwaaw bentotonon keuma gawonŋa mewaatiwaa so mende kolooja.” Kiaŋ.

10

Jiisasnon gowoko 72 wasiŋ onono kenŋi.

Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanon Poŋnon gowoko tosaŋa 72* ii me-

* **9:54:** 2 Kiŋ 1.9-16   * **9:61:** 1 Kiŋ 19.20   * **10:1:** Tosianon weenŋon 70 jeju. Tosianon 72 jeju.

weengon onono. Anjo “Taonja taonja gomaņa gomaņa kemaņa,” jen kanon woi woi metogon wala wasin onono. ²*“Wasin onomaņa,” jen kokaen injijoro mogi, “Anutuwaaw gawonon nene honja mamaga momogon ejato, ii menj kululuuwombaajon gawonj meme ejemba anana afaanjon laligojon. Kawaajon mono nene honja masuqegetaa Ponja qama koolinj mugi gawonj meme ejemba wasinj onono honja menj kululuuwu.

³*“Onjo mono kembu. Mobu, lama yonononj duuyaa kasu kawalia yonoo batugianonj kemegi lugunj injiwuboti, niinonj onjo iikawaa tani kaanja wasinj onjombe kembu. ⁴*Onjo monenj irimunj kasa me geso monj me kana esu ii mende menj kembu. Kema kananonj ejemba injiima jenjelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri monjonj uma wala kokaen injijowu, ‘Anutunonj mono miri koi kanonj luae qero bonjonj laligowu.’ ⁶ Kaenj jegi monjonj luae anjonj komambaa so kolooji eenj, luaegianonj mono iwaa qaganonj ubaato, monjonj ii mende anjonj kombaati eenj, luaegianonj mono eleema onjoanggiaa qagianonj ubaa. ⁷*Miri ubuti, mono iikanondeenj laligonj gawonj mewu. Ejembanonj gawonj meme ejemba laaligogia nanjowutiwaa so kolooju. Kawaajonj yonononj nene ano apu onjombuti, ii mono newu. Miri tosianonj lansanj mende ewu. Miri suenj mende kema kawu.

⁸ “Taonj iikanonj me iikanonj keugi koma horonj nene onjombuti, ii mono newu. ⁹ Nenj tosianonj kanonj ji injiro ewuti, ii mono menj qeangonj onjombu. Kaenj ama kokaen jegi mobu, ‘Anutuwaaw bentotonjononj mono kosere karo iikawaa uutanonj keubu.’ ¹⁰*Kaenj ambuto, taonj monjonj keugi gema unjuwuti, iikanonj mono maaketnonj me sombenonj kema kokaen jegi mobu,

¹¹ ‘Nono onjo taononj kaniņ sububunj iwoi kana tambonananonj mokotaaji, ii mono riinj konjoratiniņ onjoanggiaanonj eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaaw bentotonjononj mono kosogianonj asugija.’ ¹²*Niinonj kokaen injijowe mobu: Anutunonj kambanj somatanonj qemasologenggiaa ironja meleeno taonj iikawaa qaganonj ubaati, so iikanonj mono Sodom yonoo siimbobolo soya uugunj toroqen onjombaa.”†

* **10:2:** Mat 9.37-38 * **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11;

Luuk 9.3-5 * **10:7:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:10:** Apo 13.51 * **10:12:**

Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24 † **10:12:** Sodom yonononj bologa kanjanawo menj laligonj uugia mende meleengi Anutunonj gerenonj kondeema onono.

Jiisasnon taon 3 yonoojon 'Yei wosobiri' jero.

Mat 11.20-24

13 **“Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei’ jen saajen. Niinon yonoonon kembe qaana jewe sostono angoletona kusunawo asugiroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii waba balonon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyononon mono kaman koriga uugia meleembombaajon kaisareya qendeema resanon lumu aon too arin saabuyaga.*

14 *“Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kaman somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yonoo siimbobolo soya uugun mobuya. 15 *Ano Kaperneam toya, Anutunon onoo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoon! Onoo mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.*

16 **“Monon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Monon gema unuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, monon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema qewaa.” Kian.*

Gowoko 72 yononon eleema aisoogi.

17 *Gowoko 72† yononon laligon eleema kan aisoon kokaen jegi, “Pon, nono goo qaganon omejiilan jen koton ononin yononon kaanagadeen qaana baatanon kema togon kenji.”*

18 *Kaen jegi Jiisasnon meleeno, “Niinon Satan aagogi Siwenonga lugun oobili kaana hagon kemero iibe. 19 *Mobu, niinon ku-usun onombe onoo saanon mokolen, soromaan, kuanquan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi monon unun mizimizi mende mewaa.*

20 *“Kawaajon omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wana ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qaagia Siwe gomanon oogi Anutuwa buknon eji, iikawaajon mono honombononga qaa aisoowu.” Kian.*

Jiisasnon aisoon Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

21 *Kaman kanon Un Toroyanon Jiisas inaan muro aisoon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Buna qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyononon mesanjonato, ejemba merabora kaana iyangiaajon mogi poumapou*

* **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4

* **10:15:**

Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20

† **10:17:**

Tosianon weenjon 70 jeju. Tosianon 72 jeju. * **10:19:** Ond 91.13

kolooji, ii mono ii injisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe gomambaa Ponja gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geengo kaen koloowaatiwaaajon mona sokono awaa kolooro.

²² **“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo bunaga kolooro. Amananon meriaa kania anodeen moma yagoro monjon ii mende moja. Kaanagadeen monjon Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoojon ii injisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.”*

²³ Jiisasnon kaen jen gowokouruta yonoonon eleema iyangiodeen olon kokaen injoro, “Daen yononon onjo iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajon ama simbawonawo koloaju.

²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa kokaen injijowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kin eja pon mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, iyononon ii mobombaajon awelegon laligogito, ii mende mogi.” Kian.

Jojopon qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

²⁵ *Kana qaawaa boi monjon waama Jiisas timbi ama kokaen qisin mun ijoro, “Boi, niinon mono nomaen ama laaligo kombombanja tetegoya qaa bunja qen aowenaga?”

²⁶ Ijoro Jiisasnon kokaen meleema qisiro, “Mooseswaa Kana qaanon qaa nomaen oogita eja? Iikawaa kania ii nomaen?”

²⁷ *Qisiro meleema jero, “‘Gii uugabaga, unaga, ku-usunga ano roromongoga jumunja iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejani, iikaanjadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’”

²⁸ *Jero Jiisasnon meleeno, “Dindinja meleenjan. Ii ten koma laaligo kombombanja bunja koloowaga.” ²⁹ Kaen meleenoto, Kana qaawaa boinon ‘Ii ten koma solanja koloojen,’ kaen romongon kaniaya qendeemambaajon moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianon laligon koubeti, iyonoononja mono morowaajon jejan? Nii mono moroga mende jopagon mubenaga?”

Samaria ejanon gbilibuurun eja kiankomun muro.

³⁰ Kaen jero Jiisasnon meleema jero, “Eja monjon Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanon kemen kananon kikekakililin yonoo borogianon kemero megii. Men hina iwoiya wama opoya qetegon gbilibuurun qen gilin kenji komumambaajon ama ero. ³¹ En mambono jigo gawon galen monjon kana iikayadeen kema iima iima sisiriin kana

* **10:22:** Jon 3.35; 10.15   * **10:25:** Mat 22.35-40; Maak 12.28-34   * **10:27:**

Lew 19.18; Dut 6.5   * **10:28:** Lew 18.5

leengenja kema uugun keno. ³² Keno mambono jigo gawon eja (Liwait) moŋnoŋ iikanonŋ kouma iima kaanjadeen iima sisiriin uugun keno. ³³ *Kenoto, Samaria prowinswaa eja § moŋnoŋ kana iikayadeen kema eroti, iikanonŋ keuma iima wosoya moma iima kobooro.

³⁴ “Iima koboon kosianonŋ kemenj wijia kele ano wain apuyanonŋ morinŋ esuuro. Wijia esuunŋ meŋ kobibiin dongiya qaganonŋ ama wama qenjaaro ee mirinonŋ kema ama kalanŋ koma muro. ³⁵ Kalanŋ koma muŋ eŋ waama umugawodeen ween woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwaa toya muŋ ijoro, ‘Eja koi mono kalanŋ koma muŋ laligona monenŋ gonjenj, ii mende sokoma uuguwaati eenj, ii mono eleema kanŋ kanonŋ toroqenŋ gomaŋa.’ ³⁶ Eja karoonŋ kaniagia kaenŋ qendeenji. Eja kikekakililinŋ yoŋoo borogianonŋ kemeroti, iwaa alia morononŋ kolooro? Yoŋoononŋa morowaa-joŋ mona, ii uukalenŋ muro?”

³⁷ Qisiŋ muro meleeno, “Kianŋkomunŋ muroti, iinonŋ.” Kianŋ meleeno Jiisasnoŋ ijoro moro, “Gii mono kema kaanjadeen ama laligowa.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ *Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo kananonŋ kenji Ponŋianonŋ gomaŋ moŋnoŋ keuro. Keuro emba moŋ qata Marta iinonŋ koma horonŋ muro mirianonŋ uro. ³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinonŋ Ponŋ iima kosianonŋ kamaan rama Buŋa qaa jeroti, ii geja ama awutambaŋa koma moro. ⁴⁰ Moroto, Martanonŋ lombanŋ gawononŋ hororo kema kanŋ amaŋamamaa ama Jiisaswaaajoŋ ijoro, “Ponŋ, konanonŋ nomesaoro neenodeen welenŋ gawonŋ mewe mona sokonja me qaago? Kawaajoŋ mono Maria jena kanŋ ilaanŋ nomba.”

⁴¹ Ijoro Ponŋnoŋ meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaajoŋ majakaka ano motoqoto moma koroboro laligonŋ geriawo ama nanjanŋ. ⁴² Kaenŋ nanjanto, majakaka motoonŋgo moŋ meŋ meŋ kotiinŋ sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaajoŋ mende amamaajoŋ. Marianonŋ gosinŋ uuwaa teeya meagonŋ aomambaajoŋ meweŋgonŋ simba-woŋawo kolooja. Laaligowaa bakaya awaa ii moŋnoŋ moŋ mende wambaa.” Kianŋ.

11

Jiisasnoŋ qamakooliwaa kania kuma onono. Mat 6.9-13; 7.7-11

* **10:33:** 2 Hist 28.15 § **10:33:** Juuda yoŋononŋ Samaria ejemba jejewili ama onjoma laligogi. * **10:38:** Jon 11.1

¹ Jiisasnoŋ gomaŋ moŋnoŋ qama kooliŋ laligoro tegoro gowokouruta yoŋoonoŋga moŋnoŋ kokaen ijoro, “Poŋ, Jon Oomulu ejanoŋ gowokouruta qamakooliwaa kania kuma oŋonoti, gii mono kaanŋadeen nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnoŋ kokaen injjoro, “Oŋo mono qama kooli-wonjen kokaen jewu:

Ama, geenŋaa qaganonŋ mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotoŋŋaa hoŋa koloowa. (Goo uusiŋŋa Siwenonŋ tenŋ komakejuti, ii mono namononŋ kaanŋagadeen koloowa.)

³ Gii mono weenŋ so nembanene sonananonŋ nonomba.

⁴ Tosianonŋ ŋiŋgiŋŋo ama nononŋgiti, nono kuuya iyoŋoo ŋiŋgiŋŋogia ii mesaoŋonŋi eenŋ, gii mono iikawaa so nonoononŋ ŋiŋgiŋŋo ŋoŋgbama nonomba.

Anŋobatononŋ kamaanŋ nunuwabotiwaajonŋ mono anŋonŋ koma nonoma Kilenŋaa Toyaa borianonŋga metogonŋ nonomba.”*

⁵ Jiisasnoŋ toroŋen kokaen injjoro, “Oŋoonoŋga moŋnoŋ gomantiŋŋaa ruuŋanonŋ aliaa mirinonŋ kema mindiŋ kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoŋ nona kitia era meleema gomaŋa. ⁶ Alana moŋnoŋ kananonŋ laligonŋ noononŋ kouro nenena qaagotiwaajonŋ wagimambaajonŋ moŋganjen.’ ⁷ Kaen ijoro alianonŋ miri uutanonŋga kokaen meleema ijowaa, ‘Gii gaonŋ gbili qenŋ nononjanŋ. Nii nagu koma qaqaŋ suluwe meraboraurunanonŋ niwo tambomaeenana tamboma gaonŋ ejonŋ. Kawaajonŋ waama ii gomambaajonŋ amamaajen.’

⁸ Kaen jewaato, niinonŋ injjowe mobu: Miri toyanonŋ alia koloojiwaajonŋ ama mende waama mubaato, ii kilenŋ kaparanŋ koma jenŋ nanjiwaajonŋ ii saanonŋ waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ “Niinonŋ iikawaa bakaya ii kokaen injjowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi oŋombaa. Anutuwaanonŋ mono iwoiwaa borojanŋ menŋ moŋgambu. Ii moŋganŋi qendeeno mokoloowuya. Nama nagunonŋ qewu. Qegi nagu tama oŋombaa. ¹⁰ Moŋnoŋ Anutu qama kooliŋkeji, iinonŋ mono iikawaa kitia buŋa qenŋ aowaa. Iwoiwaa moŋgamakeji, iinonŋ mono iwoi mokoloowaa. Nagunonŋ qenŋkejiwaajonŋ mono nagu horonŋ mubaa.

¹¹ “Maŋuruna oŋoonoŋga morononŋ kokaen kolooja: Merianonŋ sorawaajonŋ qisiro kitianonŋ qato mubaa ¹² me kuru kotaajonŋ qisiro kuanŋkuanŋ mubaa? ¹³ Kawaajonŋ oŋo ejemba bologa kolooju ano kilenŋ kalenŋ awaa awaa ii meraboraurugia oŋombombaajonŋ moŋjuti eenŋ, Siwe Maŋnananonŋ mono kalenŋa nomaenŋ anŋonŋ konaga? Iwaa uutaa nanamemenŋa

* **11:4:** Tosianonŋ qaa ii kokaen meleema jenŋkeju: kilenŋanonŋga metogonŋ nonomba.

ii nunuugun qaita mon koloaja. Kawaajon Un̄a Toroyaaajon gama koolin̄ qisin̄ mubuti een, iinon̄ mono siin̄anon̄ Un̄a ii wasiro uugianon̄ kemebaa.” Kian̄.

Jiisasnon̄ ome yon̄oo esungia uugun̄ qero kamaaja.
Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenon̄ eja mon̄ qaamuun̄ men̄ muro moto laligoro Jiisasnon̄ omeya ii otaaro kouma keno neselanā lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuun̄ yon̄onon̄ ii iima waliḡgogi. ¹⁵ *Waliḡgogito, yon̄oonon̄ga tosianon̄ kokaen̄ jegi, “Iinon̄ mono omejiilan̄ yon̄oo pon̄gia Iimolan̄ iwaa kuusunon̄ ome on̄otaan̄keja.”

¹⁶ *Kaen̄ jegi tosianon̄ Jiisas qaawaa timbinon̄ horowom-baajon̄ iijon̄gon̄ kokaen̄ qisigi, “Gii mono jen̄ kotona sombinon̄ga an̄goletto mon̄ asugiro iibon̄a.” ¹⁷ Qisigito, iinon̄ uu roromon̄gogia modaboron̄ kokaen̄ injoro, “Kantri daen̄ yon̄oo galen̄urugianon̄ batugianon̄ an̄gowowo ama jumbuti, iyon̄onon̄ mono tiwilaan̄ aogi kantrigianon̄ bolin̄ saoyagadeen̄ ewaa. Kaan̄agadeen̄ miri mombaa kanageso yon̄onon̄ jumbuti, mirigianon̄ mono qeqelalan̄ ewaa.

¹⁸ “Mobu! Satambaa kanageso yon̄onon̄ kaan̄agadeen̄ batugianon̄ an̄gowowo ama jumbuyagati een, iyon̄onon̄ mono galen̄kon̄kon̄ gawon̄gia mewombaaajon̄ amamaagi ometoton̄gianon̄ mono nomaen̄ nanaga? On̄o noojon̄ kokaen̄ jeju: Iinon̄ Iimolambaa esun̄on̄ omejiilan̄ on̄otaan̄keja. ¹⁹ Kaen̄ jejuto, mobu, niinon̄ Iimolambaa esun̄on̄ omejiilan̄ kon̄joma on̄ombenagati een, on̄oo alaurugianon̄ mono morowaa esun̄on̄ ii kon̄joma on̄ombuyaga? Kawaajon̄ yon̄onon̄ mono qaagia hon̄a me qaago, ii gosin̄ jen̄ tegowu.† ²⁰ Ii jen̄ tegowuto, Anutuwaawaa ku-usun̄anon̄ noo boro susuna sololooro ome on̄otaan̄kejen̄i een, Anutuwaawaa bentoton̄anon̄ mono on̄oonon̄ kan̄ kuuja.

²¹ “Eja kotiga Iimolan̄ iinon̄‡ tiwo wasayawo goman̄ miria agokayan̄ kono esuhinayanon̄ mono saanon̄ ewaa. ²² Kaen̄ ewaato, eja kotakota totoon̄ Un̄a Toroya iinon̄ lugun̄ kan̄ qen̄ haamo ama mun̄ tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon̄ esuhinaya qen̄gama men̄ kema alauruta mendeema on̄ombaa.

* **11:15:** Mat 9.34; 10.25   * **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11   † **11:19:** Iyan̄giaa sele galen̄urugianon̄ Anutuwaawaa qata gama kilen̄ ome ii Iimolambaa ku-usunon̄ kon̄joma on̄on̄gi niinon̄ ii Anutuwaawaa ku-usunon̄ kon̄joma on̄omakejen̄. Ororon̄ mende nan̄jon̄iwaajon̄ moronon̄ hon̄a ano moronon̄ qaa qolon̄molon̄goyaa otaan̄keji, ii ejembanon̄ gosin̄ jen̄ tegowu.   ‡ **11:21:** Eja kotiga ii Satan.

23 **“Mononon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Mononon ejemba noo qananon ajoroowuti-waajon mende horon onjomakeji, iinon mono mendeema onjomakeja.”* Kian.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Mat 12.43-45

24 *“Omenon eja uutanonga kouma balon qararanonkononon kema lan liligon laligon haamo membaajon miri mongama mon mende mokolon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleemaŋa.’* 25 *Kaen jen eleema miria usuma menjerenoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa.* 26 *Kaen mokolon kema omejiilan tosaŋa 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyaŋa uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen holidaborowaa.”* Kian.

Daen yononon simbawonawo kolooju?

27 *Jiisanon qaa kaen jen laligoro ejemba tuun batugianonga emba mononon qama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanon koro ama men goma aju guagiroti, niinon iwaa mobe simbawonawo kolooja.”* 28 *Kaen ijoroto, Jiisanon kokaen meleeno, “I jejanto, niinon kokaen jemaŋa: Ejemba Anutuwwa qaawaajon geja ama moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.”* Kian.

Boi tosianon angoletowaajon kaparan koma welenji.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

29 **Ejemba tuunon ajoroogi somariiro Jiisanon toroqen qaa kokaen jero, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii kanageso tuun bologa. Yononon Anutuwwa aiweseyaaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon koloodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa.* 30 **Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon wala eenanon Joon wasiro Niiniwe yonoo batugianon kema Anutuwwa aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen ejemba tuun kokawaa batugianon asugin uugia meleembutiwaajon kuun onoma aiwesegiaga koloowaa.*

31 **“Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon wala eenanon momakotoo uuta somata ii kin Solomon muro*

* **11:23:** Maak 9.40 * **11:29:** Mat 16.4; Maak 8.12 * **11:30:** Joon 3.4

* **11:31:** 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambajaan siija moro. Siija moma namo goraayanonja waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon asugin nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin nanji mende sokonja.

“Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onono qaagia jen tegowaatiwajaan jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onjowo ororon koomunonja waama onjo kooronjianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onjo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen injjoro silia gosin onjoanajaan gamugia mobuya.

32 **“Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju.*

Kawaajon Niiniwe ejembanon jentegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onjowo ororon koomunonja waama onjo kooronjianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onjo selegianon kuuwu, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemen-gianon onjoanajaan kaniagia injisaanji gamugia mobuya.” Kianj.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwajaan eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

33 **“Monjon lambe me kiwa ootirin kowi wanjonanon me monjonon mende ambaato, ii mono kawaa dun raranon ambaa. Kaen ano tosanon miri uutanon ubombajaan mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubu.*

34 *Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajon ji monjon jaaga mende men boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwaa asasaganon saanon uuganon men asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaa. Asasaganon laligowaato, siin kombombanja bologanon me iwoi monjon jaaga men bolin asasaga kojanjiji een, iikanon selewaa*

* 11:32: Joona 3.5 * 11:33: Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16

laaligoga kaanagadeen menj tiiro pangamanj uutanonj tintuan laligowaa.

³⁵ “Kaenj kolooro moba, pangamanonj uugaa asasaga kolangiro tiwabotiwaaajonj mono tooga moma galej menj aowa. ³⁶ Kaenj ana Anutuwaa asasaganonj uuga kuuya sokono wanjonja monj mende tiiji eenj, goo seleganonj mono kaanagadeen asombilibiliawo koloonj jaasewanganonj asarija. Kiwa somatanonj seleganonj kuunj kokobilibiliawo menj asarij gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaa asasaganonj andaboronj laligowaa.” Kianj.

Uumeleembaa selesele taniwaaajonj ‘Yei!’ jero indinj 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisanonj qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparanj-konkonj) eja monjonj kokaenj jenj koma horonj muro, “Gii saanonj noo mirinonj uma rama nene newonja.” Kaenj jero kema uma nene nemambaajonj raro. ³⁸ Wala boria mende songbama kamaanj raroto, Farisii ejanonj sili ii iima walingoro. ³⁹ Walingoro Ponjonj kokaenj ijoro, “Oo Farisii onjo mono onjanonj hamo qenj aowombaaajonj qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjoangiaa uugianonj mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanonj saa qero laligoju.

⁴⁰ “Oo onjo, uugia qaa. Monjonj selia kuuya mokoloroti, iinonj mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajonj uugiaa gawombaaajonj ataqtanjanju? Ii mende sokonja. ⁴¹ Kawaaajonj iwoi qambi, amanenenonj raji, ii mono kalengia ejemba wanaya onjombu. Kaenjanji Anutunonj hamo qenjanjo onjoononj iwoi kuuya mono soraaya ewaa.” Kianj.

⁴² * “Oo Farisii ejemba, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejenj. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonnga motoonjo Anutuwaa bunjan qenkeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenonnga motoonjo ii Anutuwaa bunjan qenkeju. Nandunjan tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wanjan koi mono uugun mesaonkeju: Gii Anutu uu kononganonj jopagon munkeba ano ejemba batugianonj nanamemenj dindinja otaanj laligowa. Qaa wanjan ii mono kaparanj koma otaanj laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

⁴³ “Oo Farisii, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejenj. Onjo qamakooli mirinonj dunjan rara mutuyanonj jegenjegen rabombaa siinja momakeju.

* 11:42: Lew 27.30

Maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju. ⁴⁴ Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanon qamo moronjowo dakanon eji, ii mende moma qagianon lansan riinj iwoi donqizizinjowo oosirin tiloonkeju." Kian.

⁴⁵ Jiisasnon qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga mononon moma meleema kokaen ijoro, "Boi, gii qaa kaen jen nono kaanagadeen gamu qen nononjan."

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnon qaa kokaen jero, "Oo Kana qaawaa boi, onjo qagianon kaanagadeen lombo ubaatiwaajon qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qaawaa qaa jen koton iikawaa qaqaq lombotawo ii ejemba qagianon amago ama anji ii angowombaajon bimoon onono aonoronkejuto, onjoangio ii boro susugianon boronja mon ilaan onjombombaajon wosomomogia mon mende enkeja.

⁴⁷ "Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirionon simen kuun menj menjerenjonkejuto, onjoangiaa ambosakonjuru-gianon mono ii unugi komugi. ⁴⁸ Onjoangiaa ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba unugi komugi onjonon iyonoo qasirigianon kuun menj simen menkeju. Kaen menj iikanon ambosakonjurugia yonoo nanamemembaajon wambelaan qaagia nanjon jen dangunu kaanja nanju.

⁴⁹ "Kawaajon Anutu, momakooto Toya iinon kokaen jeja, 'Niinon gejatootoo ejemba ano aposol wasinj onjombe onjoonon kawuya. Kagi iyonoononga tosaanja ii unugi komuwuya ano tosaanja sisiwerowero ama onjombuya.'

⁵⁰ "Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kambaan iikanonadeen kanain gejatootoo ejemba unugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa ironja kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onjo qagianon uro siimbobolo mobuya. ⁵¹ *Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonadeen kanain unun kouma laligon Zekaraia siimolon alata ano jiwowon jigo kowoga yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Niinon qaa kokaen injijowe mobu: Sagiaa ironjanon mono ejemba kete laligojuti, onjo qagianon uro siimbobolo mobuya.

⁵² "Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo Anutuwaawaa momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unuama anjon koma onjomakeju. Onjoangio iikawaa uutanon mende keugi ano tosianon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, onjonon ii somonjon anjon koma onjoma laligoji."

* 11:51: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

⁵³ Jiisasnon qaa kaen jen mesaon keno Kana qaawaa boi ano Farisii yononon kanain qaa geriawo jen muŋ qaa kania kania jewaatiwaajon mamaga qisin mugi. ⁵⁴ Qisin mugi buutanongga qaa mon qiwitigoro iikanon kokosiiro qaawaa timbinon horowombaajon embongji. Kian.

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa

Mat 10.26-27

¹ *Jiisasnon qaaya jero kamban biiwianon kanon ejemba tausenja tausenja iwaanon ajoroon oloqologon utaqtutama aon nanŋi. Kaen ama nanŋi kanain gowokouruta kokaen injjoro, “Iwoi jegenja koi: Ono mono Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yonoo uumeleembaa selesele nanamemengiaajon galengia mewu. Ii wosokondun kaanja kolooja. Ii mende mesaowuti een, iikanon mono yiist kaanja somariin men bolin onombaa.

² *“Ejembanon iwoi unun megi eji, ii kuuya mono kotunŋi asuganon koloojaa. Kaanjadeen qaa mesanŋogi eji, ii kuuya mono inisaanŋi moma kotowuya. ³ Kawaajon ono mono qaagiaajon galen men aon laligowu. Ono qaa pangamanon oloŋ jewuti, ii mono asasaganon jegi mobu. Ono miri uutanon wanŋona monŋen sanenon gejagianon jewuti, ii mono sombenon asuganon jen asariwu.” Kian.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

Mat 10.28-31

⁴ “Alauruna niinon ono kokaen injjowe mobu: Tosianon selegia qen komun iikawaa gematanon iwoi mon toroqen ambombaajon amamaawuti, iyonoojon mono toroko mende moma laligowu. ⁵ Ii qaagoto, morowaajon toroko mogi sokombaati, niinon ii qendeema onomaŋa. Mon moronon ku-usun men unuro komugi riitama onono gere sianon kemebuti, iwaajon mono toroko moma laligowu. Onoojon qaa ii mombo jejen: Iwaajon mono toroko moma laligowu.

⁶ “Tosianon (arion, wilisi) ⁵ ii toiya woinon sewanja mewutiwaajon amakejuto, Anutunon iyonoononga motongowaajon mende duduuro. ⁷ Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weenŋodaboron janŋogia moja. Ejemba onoo sewanŋia ii wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon toroko mono mende moma laligowu.” Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

* **12:1:** Mat 16.6; Maak 8.15   * **12:2:** Maak 4.22; Luuk 8.17

⁸ “Niinon qaa mon injjowe mobu: Monjon nii ejemba jaagianon jokoloon nombaati, Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanjadeen ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon jokoloowaa. ⁹ Kaento, monjon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon qakooma.

¹⁰ * “Monjon Siwe gomambaa Eja hona qetama qaa jewaati, Anutunon singisonogoya ii saanon mesaowaato, monjon Unja Toroya mepaegowaati, iwaa singisonogoya ii Anutunon mende mesaowaa.

¹¹ * “Ejembanon onjo horon qaa jakegianon onjoongi qamakooli mirigianon me kiap gawana ano kantria kantria yonoo eja pon yonoo jaanon nambuti, kiban iikanon qaagiaa kitia naa qaaga nomaen meleema jewonati, iikawaa majakakaya mono mende mobu. ¹² Ii kokaembaajon: Onjo qaa jewuti, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen kuma onono jewuya.” Kian.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuun batugianonga eja monjon Jiisaswaa jero, “Boi, mannananon komuro gii mono danaa jena mannaraanon borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaen jeroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Oo eja, moronon oroo jenteego togara koloombaaajon kuun nonota balongara mendeembenaga?” ¹⁵ Kaen jen qaa kokaen toroqero, “Eshina tiwomalekugianon afaanagadeen me kelemalelen enagati een, kilen laaligogiaa kania ii iikanon mende eja. Laaligogia mende gosin monen esuhinanon mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajon menjo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajon mono galengia men laligowu.”

¹⁶ Kaen jen sareqaa mon kokaen injjoro, “Eja qaqabunayawo mon laligoro. Iinon balonanon nene gawonja mero toomorian somata kolooro. ¹⁷ Ii kolooro utanon kokaen romonjon jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajon dumun gesoya gesoya, amu tuunja tuunja, yagon boranja boranja ii mono dakanon men kululuuwenaga? Mono nomaen amanamaen?’ ¹⁸ Kaen jen jero, ‘Mono kokaen amana: Nii kowi mirina kondeema kitianon kowi miri somasomata memana. Ii men nene toomoriana ano esuhinana kuuya mono iikanon men kululuuwe rabaa. ¹⁹ Kanon raro neenaajon kokaen jema: Oo gii simbawonawo! Toomorianga mono afaana qaa en gonja. Kawaajon mono nene nen aison gbania gbania

* **12:10:** Mat 12.32; Maak 3.29   * **12:11:** Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

siiseweweya qaa haamo menj osonj laligowa.’²⁰ Kaen jeroto, Anutunonj kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinonj kambanja ama jen tegonj unj kokoosoga gomantiina kokanonj guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bunja qen aonj laligonati, ii mono morowaa bunjaya koloowaamaen?’

²¹ “Monjonj iyanjaajonj tiwomaleku maa suanj iwoi menj kululuunkejato, Anutuwaa koorononj uuwaa toomorianja mende enj muji, iwaajonj mono lombo somata kaen koloowaa.” Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiisasnonj gowokouruta kokaen injijoro, “Kaen koloowaato, niinonj onj kokaen injijowe mobu: Onj balononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga menj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuwonaga?²³ Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo selekopaanonj mono iikawaa qerewenja kolooja. Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj mono iikawaa qerewenja kolooja.

²⁴ “Mono aoao koonj injibu: Yonjononj nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumunj honja mende kotonj kowi mirigianonj mende menj kululuunkeju. Sii solongia ii qetegonj (stua) nene mirinonj mende amakeju ano Anutunonj ii kilenj unuaginkeja. Ejemba onoo sewanjia ii koonj sewanjia unuugunj uma eja. Mono ii romonggogi kemba.

²⁵ “Onoononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambanja ii weenj motoongowaa so menj torogewaa me qaago? Ii qaago totoonj!”

²⁶ “Iwoi melaada kaanja ambombaajonj amamaawuti eenj, iwoi tosaanja kuuyaajonj mono nomaembaajonj majakaka mobuyaga?²⁷ *Onj mono japu jarinj juraya akadamu-giawo ii injibu: Yonjononj opo surugiaajonj beweso mende longbamakeju. Gawonj iwoi tosaanja mende menkeju ano ii kilenj kokaen injijowe mobu: Kinj Solomononj goul silwaya qeragonj malekuya asombilibiliawo mouma laligoroto, iwaa malekuya ii taalimba leinj firinduawaa so iimasiinjiawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarinj juraya toonj ii kete namononj kosonananonj raro woranj kongi kamaaro gilinj menj kululuun kuugi jewaa. Ii kilenj Anutunonj juraya kaanja monj ii kaanjadeen awaagadeen menjerenjonkeja. Kawaaajonj iinonj mono

* **12:25:** Tosianonj kokaen meleema jeju: Onoononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fitwaa so toroqen menj korimambaajonj amamaawaa.

* **12:27:** 1 Kinj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

onjo kaanagadeen saanon esuun onjombaa. Onjo japu jarin jurayaa so mende kolooju. Anutunon kalan koma onjomambaajon moji, siina iikanon mono iwoi kuuya unjuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada kolooja?

²⁹ “Kaen kolooro onjo kaanagadeen laaligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen uugia iikanon mende ama ukamakamaa koloon ugere mokoloowubo. ³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kaanja kuuya bunja qen aowombaajon kaparan koma ugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoi-waajon memeqemear men amamaajuti, Mangianon mono ii modaboroja. ³¹ Iikawaa ugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onjoma iwoi kaanja ii kaanjadeen toroqen onjombaa.” Kianj.

Bunanana Siwenon me namonon men kululuunin sokonja?

Mat 6.19-21

³² “Oo noonon tuun melaada, Mangianon bentoton onjomambaajon mojiwaajon mono toroko mende moma laligowu. ³³ Balombaa monej hinaya ii kaparan koma qeragowubo. Kawaaajon iwoi en ononji, ii mono sewanaajon ama monej horon bakaya ejemba wanaya kalengiaajon onjombu. Kaen angi qabunagia maa suan kaanja ii Siwe gomanon en sein mende qaombaa. Monej gesogia qaita mon ii Siwe gomanon mende boliwu. Guren dumunjan ano yongoro meme yononon mono eu uma iwoi men boliwombaajon amamaawuya.

³⁴ “Iwoiwaajon akadamuya men mona uji, iikanon miri monjen ero giinon mono uga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga.” Kianj.

Uugbili laligon gawon megii sokombaa.

³⁵ * “Onjo mono Anutuwaa gawona mewombaajon jorin opo surugia somonjon yagon akadamugiawo nama uugiaa kiwayanon ootirigi jero laligowu. ³⁶ * Ii kokawaa so: Miri toya mon ii ejemba maran (agomin aoao) lombanon kan aisoowombaajon horon mugii keno. Kanon keno meraurutanon mirinon rama eleembaatiwaajon jaagianon selegen unj kisi-kasu jen kaparan koma mambonju. Mamboma laligogi iinon kamban kanon me kanon kouma nagunon qenaga, yononon mono iikanondeen nagu horogi koubaa. Onjo mono mera iyonoo so koloon jorin laligowu.

* 12:35: Mat 25.1-13 * 12:36: Maak 13.34-36

37 “Ponnon eleema karo gawon memeuruta tosonian uug-bili laligogi kaen mokoloon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju. Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Iinon kouma ajoroon onoma nene dunnon ano ragenene unuagi mambaajon jojoron aon welen qen onomaa. 38 Iinon ruunanon me goman aworanoro kanon eleeno tosonian uugbili laligogi mokoloon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju.

39 **“Gbili laligowombaajon qaa koi mono saanon romongowu: gomantiina ano kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili laligon miria saanon galen mero qosoma umambaajon amamaawaa. 40 Ono ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokaamba mende koubaa,’ jen romongowuti, iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kawaajon ono kaangadeen jojorin laligowu.”* Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Mat 24.45-51

41 Jiisanon qaa kaen jero Piitonon qisiro, “Pon, gii sareqaa koi ii nonoojon me ejemba tosaan kuuya yonoojon kaangadeen jejan?”

42 Kaen qisiro Ponnon jero, “Gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaan unuuguja? Tosianon zololonon gawon mesaogi monnon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima mongen kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianon ano galena koloowaa. Galena koloon welenqeuruta iJOROTIWAA so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa. 43 Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan kaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

44 “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon simbawonawo ijon esuhinaya kuuyaa galena kuun mubaa. 45 Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romonon kokaen jewaati een, ‘Ponnaa kaka kambananon koriga eja.’ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale ama laligowaa. 46 Kaen laligon kamban monnon Ponja koubatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambanajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma qen japalelen men mun jen koto qaaqootogo ejemba kaanja gere sianon kemen siimbobolo mobaa.

* 12:39: Mat 24.43-44

47 “Gawonj meme monjonj Ponjaa uusiina moma yagoroto, gaa arenja ijorotiwaa so joronqoronj mende menj aonj gawonja menj laligoroti, Ponjanonj iikawaa ironja jero somonjonj oolinonj indinj mamaga qeyayagonj qewuya. 48 Kaenj qewuyato, gawonj meme eja monjonj Ponjaa uusiina mende moma yagonj iwoi ama mero ironja saanonj jegi oolinonj qewutiwaa so kolooji, Ponjonj iikawaa ironja jero afaanja qewuya. Anutunonj mombaajonj iwoi mamaga muroti, iinonj mono ii menj seiroy honja mamaga koloowaatiwaaajonj mambombaa. Anutunonj mombaajonj iwoiwaa waroga seiseiya muroti, iinonj mono ii menj seiroy honja seiseiya kolooro meleema mubaatiwaaajonj qisiwaa.” Kianj.

Jiisasnonj gere bolanj menj kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

49 “Niinonj namononj gere ama uulangowe menj kema kawaatiwaaajonj kamaawe uusiina mono iikawaa bolananonj jedaborowaatiwaaajonj eja. 50 *Ejato, ii ‘Gere ama uulangomanya,’ jewe siimbobolo mamaga jonj kowororo kaanja ii noo qananonj uma turunj nomambaajonj ambaa. Anutunonj iikaanja kanonj mulu qaita monj menj nombaa. Oo nii konjilinj somata moma laligowe mulu menj nono iikanonj tegowaa. 51 Kokaenj romonjgowubo: Jiisasnonj luae qemambaajonj ama namononj kamaaro. Niinonj kokaenj injijowe mobu: Niinonj luae qemambaajonj qaagoto, noojonj ama juma deengi bonj jawo koloowaa.

52 “Ii kokaembaajonj jejenj: Noo Buja qaananonj ejemba uugia kuuro meleengitiwaaajonj kambanj kokaamba kanainj kokaenj koloowaa: Miri mombaa uutanonj ejemba 5 yonjononj batugianonj angowowo ama jumbuya. Leegenj karoonj yonjononj woi yorowo angowowo angj leegenj woi yorononj karoonj yonowoo deendenj ama laligowuya. 53 *Manjera yorononj juma kerekere ani nemumbora yorononj riitama aori enjaroyanonj enjaroya qetama aonj deembaota.” Kianj.

Kambanj laligojonj, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

54 Jiisasnonj toroqenj ejemba tuunj ii kokaenj injijoro, “Weenj kemekemetanonj gomanj bulugonj koosu umunj kono onjo ii iima iikanondeenj ‘Konj kawaa,’ jenkeju. Kaenj jegi konj kawaa. 55 Saut waagenja haamo giliro iima moma kokaenj jenkeju, ‘Gomanj geriawo koloowaa.’ Kaenj jegi iikawaa so koloowaa. 56 Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombinj namowaa tanigara iima konj weembaa kanagara

saanon gosinkejuto, kambañ koi laligojonj, iikawaa kania mende gosin moma kotogi mende sokonja.” Kianj.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷“Onjo ‘Iwoi dindiña ii nomaen ambona,’ jen kawaa kania ii nomaembaajon ama onjoangio mende gosin jen tegonkeju? Ii mende sokonja. ⁵⁸ Kereganon seleganon qaa ama qaa jakeyanon horon gomambaajon ano jenteego galembaanon kema kana nemujanon iikanon mono kaparan koma uumotoonjo ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon ororaan gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa borianon kemena kapuare mirinon goombabo. ⁵⁹ Niinon kokaen jewe moba, Gii kanon tawaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaboronjo mono wantaaga men kamaawaga.” Kianj.

13

Uugia melembu me komun tiwilaawu.

¹ Kambañ iikanondeen tosianon kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, “Galili ejemba tosianon Jerusalem jigonon siimolon oogi gawana Pailotnon jero kawali galenurutanon kanon uma unun komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjij ero.”

² Kaen jegi meleema kokaen injjoro, “Onjo iikawaajon kokaen romonjowubo: Galili ejemba yononon Galili ejemba tosaña kuuya unjuugun singisonjo ama laligogitiwaaajon siimbobolo ii mogi. ³ Kaen qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti een, onjo kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowu. ⁴ Me goman qata Siloam kanon miri koriga monjon kamaan koma ejemba 18 turun onono komugiti, onjo iyonoojon kokaen romonjowubo: Yononon Jerusalem kanageso tosaña kuuya unjuugun singisonjo ama qaagiawo laligogi. ⁵ Qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti een, onjo kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya.” Kianj.

Muli gere gorosonaa sareqaa

⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Eja monjon muli gere komoro gawononon kouma nano kawaa hona mongamambaajon kenoto, mon mende mokolooro. ⁷ Mende mokolon gawon galenaaajon jero, ‘Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani karoombaa so kan mongambeto, mon mende mokoloowe. Kawaaajon ii mono naambaajon toroqen namowaa kelega een horowabo. Kawaaajon ii mono koma

gilina kamba.’⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, ‘Oo eja ponna, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamban biiwianon kokaamba kanon kinononon namo oson qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa.’⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon koloonaga. Ii mende koloowaati een, ii saanon komba.’” Kian.

Jiisasnon Sabat kendonon emba mon men qeangoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri monon uma Buja qaa kuma onono. ¹¹ Kanon emba mon raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qetetereemambaaon amamaan rama laligoro. ¹² Jiisasnon emba ii iima oono karo kokaen ijoro, “Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloojan.” ¹³ Kaen jen boria wanonon ano iikanondeen qetetereen Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenonon ii iima kawaaon moro boliro qaa kanain ejemba tuun yonoojon jero, “Gawon memewaa kamban 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaaon jewu. Ii Sabat kendonon qaago.”

¹⁵ Kaen jeroto, Pononon meleema kokaen jero, “Oo uumeleembaa selesele ejemba, ono kuuya bulmakao ejiaga me donngigiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga mononon ii mende angon koma onomakeja. ¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon somongon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?” ¹⁷ Kaen jero tuarenjenjuruta kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yononon angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisoogi. Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwa ben-tonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga? ¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Eja mononon ii men gawononon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koonja koonja yononon haigia gere iikawaa borianon angi.” Kian.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

* 13:14: Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa monj kokaen jero, “Anutuwaa bentotonja ii naa iwoiwo so ambenaga? ²¹ Ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monjon ‘Bered oomaña,’ jen yiist menj flaua konde karoon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro.” Kian.

Mono nagu gonjonanon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taonja taonja ano gomaña gomaña kanon Buña qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno. ²³ Keno monjon kokaen qisin muro, “Pon, uugia meleengi Anutunon hamo qen onono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?” Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ “Ono mono nagu gonjonanon keubombaajon janjarin riin aonjowu. Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton utanon keubombaajon batogowuto, ii amamaawuya. ²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo onjo kambañ iikanon kanain seleenjen nama nagunon qen kokaen jewuya, ‘Pon, mono nagu horon nonomba.’ Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Nii mende moma ononjen. Onjo daanjaya, ii mende mojen.’ ²⁶ Kaen injoro onjo iikanondeen kanain kokaen jewuya, ‘Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Buña kuma nonona.’ ²⁷ *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, ‘Onjo mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawaajon kokaen injowe mobu: Bologna meme kuuya, onjo mono nomesaon togowu.’

²⁸ **“Togogi iikanon Abraham, Aisak, Jeikob ano geja-tootoo ejemba kuuya yononon Anutuwaa bentoton utanon nanji injibuto, onjanga hagon onjngi seleenjen nambuya. Kaniagia kaen mokolon saama gigilañ gobugia kigi qaro laligowuya. ²⁹ Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonga ano kemekemetanonga ano lelee Noot Saut iikanonja kan Anutuwaa bentotonon keuma dun raragia menj nembanene nenj korisoro ama laligowuya. ³⁰ *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonononga tosanon mutuya koloowuya ano mutuya yonononga tosanon konoga koloowuya.” Kian.

Kin Herodnon kasu soonja kawaa so kolooja.

Mat 23.37-39

³¹ Kambañ iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosanon Jiisaswaanon kanj kokaen jegi,

* **13:27:** Ond 6.8 * **13:28:** Mat 22.13; 25.30 * **13:28:** Mat 8.11-12 * **13:30:** Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31

“Kin Herodnon guro komuwaatiwaajon moja. Kawaajon mono goman koi mesaon kema.”

³² Jegi kokaen meleema onono, “Ono mono duuyaa kasu soona ii kokaen jegi moba, ‘Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamaña ano ji ejemba men qeangon onoma laligomaña. Kemañati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomaña.’ ³³ “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosianon mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomaña. Jerusalem keube nugi komumañati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

Mat 23.37-39

³⁴ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon merauruta engaña baatanon ama kojooon onomakeji, niinon iikawaa so kambaña kambaña goo kanagesouruga suunqon kololoon onomambaajon moma laligoweto, ono ii toqon laligon kougi. ³⁵ *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injjowe mobu, Ono nii mombo mende niibuyato, kanagen kambañ mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotueqon muba.’ Kian.”

14

Jiisasnon ji eja mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon Sabat kendon monnon Farisii (Kana qaawaa kaparanqonqon) yonoo jotamemeya mombaa mirianon uma nene nero. Neñ raro tosianon galen men itiigi. ² Iikanon iwaa jaasewananon ji eja mon kana boria apunon ologon somariiro raro. ³ Jiisasnon ii iima kanain Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisin onoma kokaen jero, “Sabat kendonon eja men qeangon mun iikaaña kanon Kana qaa uuguwonja me qaago?”

⁴ Kaen jeroto, yononon goron qen ragi. Ragi borianon eja ii oosirin men qeangon wasiro keno. ⁵ *Keno kokaen injjoro, “Onoononga mombaanon mera me bulmakao ejia ii Sabat kendonon apu ronon kemebaati een, ii mono uulanawo horogi koubaa. Moronon ii mende hororo kounaga?” ⁶ Kaen

* **13:35:** Ond 118.26; Jer 22.5   * **14:5:** Mat 12.11

qisiŋ oŋono kawaa kitia meleembombaa bimoon qaagia bogoro ragi. Kianj.

Jiisasnoŋ sele meŋ-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonj ejemba nenewaajonj koma horonj oŋonoti, iyonononj duŋ jaayanonj eu metogonj ragiti, Jiisasnoŋ ii iima kawaaonj sareqaa monj kokaenj injijoro, ⁸ **“Moŋnoŋ gii maraŋ (agomiŋ aoao) lombambaanonj koma horonj gono iikanonj kema duŋ jegenja mende meŋ raba. Kaenj ambagati eenj, tosaŋja koma horonj oŋonoti, iyonoononjga moŋnoŋ gii guugunj qabuŋayawo koloowabo.*

⁹*“Tinoŋ kouro lombanj toyanonj goononj kaŋ kokaenj jenaga, ‘Gii duŋ koi mesaona uuta iinoŋ raba.’ Kaenj jewaati eenj, gii mono waama baatanonj emu kamaanj duŋ meŋ rama gamuga senjombo mobabo. ¹⁰ Kaenj qaagoto, moŋnoŋ koma horonj gombaati, gii saanonj duŋ simiŋanonj emu kema raba. Kaenj rana lombanj toyanonj kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanonj kaŋ duŋ jegenanonj eu kema raba’. Kaenj jero giinoŋ ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyonoo jaagianonj qabuŋagawo koloowaa. ¹¹ **“Ii kokaembaajonja: Iyaŋgiaa uugia meŋ ubuti, Anutunonj ii kuuya meŋ kamaanj oŋombaa. Moŋnoŋ iyaŋja uuta meŋ kamaawaati, Anutunonj mono ii meŋ uma mubaa.”**

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonj ejemba koma horonj oŋono lombanonj ragi Jiisasnoŋ lombanj toya eleema iima kokaenj ijoro, *“Gii weembaa me gomantiinŋaa lombanj monj oonj iikanonj geenŋaa alauruga me daremunuruga ii mende koma horonj oŋomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabuŋagiawo ii mende koma horonj oŋomba. Kaanja lombambaajonj koma horonj oŋonoti, ii kaanjiadeenj koma horonj goma tosaga ii metogonj gonji tegowaa. Kaenj ambaati eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya mende gombaa.*

¹³*“Kaenj qaagoto, lombanj mozozonjonj oowagati, gii mono ejemba kamaanqegeta ii koma horonj oŋomba. Ejemba wanaya, lokonj ano jaagoo koloojuti, mono ii oŋoona sokombaa. ¹⁴ Ii koma horonj oŋona yonononj tosa metogonj gombambaajonj amamaagi gii iikawaajonj simbawonjawo koloonj laligowaa. Tosagia ii eenj ero laligona solanja yonononj koomunonjga waagi kambanj iikanonj Anutunonj anjo ii goojonj metogonj gombaa.”* Kianj.

Lombanj ano mondomondo qaa jenj togogi.

Mat 22.1-10

* 14:8: Gba 25.6-7 * 14:11: Mat 23.12; Luuk 18.14

¹⁵ Jiisasnon kaen jero nene neŋ ragi yoŋoonoŋga moŋnoŋ ii moma kokaen ijoro, “Moŋnoŋ Anutuwaa bentotoŋ uutanon keuma nene neŋ rabaati, niinoŋ iwaajoŋ simbawoŋawo jejen.”

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja moŋnoŋ gomantiinaa lomban somata mozozonŋon ooŋ ejemba mamaga horon onŋonŋi kawutiwaajoŋ jero. ¹⁷ Lomban kambaŋa kaŋ kuro welenqeŋeya moŋ wasiro koma horon onomambaajoŋ ijoroti, iinoŋ yoŋoonon kema jero mogi, ‘Iwoi kuuya mozozonŋodaboroniŋ eja. Kawaajoŋ mono saanon kawu.’ ¹⁸ Kaen injoroto, ii moma yoŋonon korebore kanaiŋ iwoi toŋianon mondon togogi. Eja mutuyanon jero, ‘Nii molalen moŋ sewana mewetiwaajoŋ iikanon kema iimambaajoŋ mojen. Iikanon somonŋon nonja. Kawaajoŋ saanon kema ijona mende moma bolin nomba.’ ¹⁹ Eja moŋnoŋ jero, ‘Nii bulmakao ejia 10 sewanŋia meweti, ii qaŋanon somonŋowe kinon horogi kema gawon batogon menjanŋomaŋa. Iikanon somonŋon nonjiwaajoŋ saanon ijona mende moma bolin nomba.’ ²⁰ Moŋnoŋ toroŋen kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewana mewetiwaajoŋ kamambaajoŋ amamaajen.’

²¹ “Kaen jegi welenqeŋenon eleema eja poŋa buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenqeŋeya kokaen jen koton muro, ‘Gii mono alanzaŋ qenjaaro sombenon ano kananon kema ejemba kamaanqeŋeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaago ano lokon ejemba ii mono unuana lomban miri uutanon koi kawu.’ ²² Jen koton murotiwaa so andaboron kaŋ kokaen ijoro, ‘Poŋna, jen koton nonjanjwaa so anjento, duŋ tintina mombo kaanjadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja poŋnoŋ jero, ‘Gii mono roonqeŋe ano kuunŋianon kema ejemba rama kenjuti, ii kaparan koma kuun onona lomban miri uutanon kouma saa qewu. ²⁴ Niinoŋ kokaen injowe mobu: Ejemba wala koma horon onomambaajoŋ jeweti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ noo lombanon mende kouma nembanene neŋ naanŋa mobaa.’ ” Kian.

Jiisaswaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnon keno ejemba tuunŋleembe yoŋonon otaan kenŋi eleema kokaen injoro, ²⁶ * “Moŋnoŋ niwo kaŋ laligomanjen nii gogoraagen ama noma nemunŋmaŋa, embameria, daremuŋa, naambeeta ano iyanŋaa laaligoya kaanagadeen jegen ama jopagonkeji, iinoŋ mono noo gowokona koloomambaajoŋ amamaawaa. ²⁷ * Sisigia megi moŋnoŋ nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajoŋ mende

* **14:26:** Mat 10.37 * **14:27:** Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

jojoriwaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa.

²⁸ “Onoononga monnon miri koriga memambaajon moji een, iinon mono wala kamaan rama moneja miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosin iima kotowaa. ²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaajon kotikotiiya mende en muro mesaoro een nano ejemba kuuya ii iima kanain jen mepaqepae ama mububo. ³⁰ Kaen ama mun kokaen jewubo, ‘Eja ii kanain miria meroto, ii medaboromambaajon mende koti-iro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosin moma kotowa.” Kianj.

³¹ Jiisasnon qaa ii toroqen kokaen jero, “Kaanagadeen kin eja pon monnon kin mombo aron qen ‘Manja qewonja,’ jen nomaen ambaa? Iinon uulanawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinuruta horon onono ajoroon rama qambanmaban qaa kokaen amin mobuya, ‘Ananaanon ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja ponjianon ii unuama kagi injiima saanon kotiin unuwonja me qaago?’ ³² ‘Mende kotiiwonja,’ jewuti een, iinon kere kinnon koriganon karo iikanondeen jotamemeuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaajon gejanono amin mobuya. ³³ Kaanagadeen onoononga monnon iwoi kuuya en muji, ii jegenja ambaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegenja noongi sokombaa.” Kianj.

Sii naanja qaa ii iwoi omayo totoonj.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ “Sii ii awaa koloojato, siija mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinjawo koloona? ³⁵ Kikisi omayo ii balon kelegawo koloowaatiwaaajon men kululuun isombason amakejonto, sii naanja qaa ii iwoi mombaajon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilinin kemen een toontoon ewaa. (Gii kaanjadeen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omayo koloowaga.) Monnon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa.” Kianj.

15

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Mat 18.12-14

¹ *Takis tiliqili ama megiti ano singisonjo ejemba tosaanja ii jaasoonqoyanon Jiisaswaa Bunja qaaya mobombaajon kagi.

* 15:1: Luuk 5.29-30

² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yoŋonoŋ Jiisas-waajon uugia boliro ŋindiŋ-ŋunduru qaa kokaen jegi, “Eja kanon ŋiŋgisonŋgo ejemba unjuama yoŋowo rama nene neja.”
³ Kaen jegitiwaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro,
⁴ “Onoononŋa mombaa lamauruta 100 laligogi yoŋoononŋa monon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararanŋonŋonon onomesaon kema motoonŋo jinjaun kenoti, iikawaajon monŋama kema laligon mokoloo ro tegowaa. ⁵ Mokolon uukoisoro ama sawinanon ama bosima kawaa. ⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaan kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Lamana sooroti, ii mokolooŋenatiwaajon mono kagi niwo korisoro ambona.’ ⁷ Niinon kokaen injowe mobu: Iikawaa so ŋiŋgisonŋgo eja motoononon uuta meleembaati, iwaa-jon Siwe gomanon korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyanŋiaa jaagianon solanŋa dindiŋa koloon uugia meleem-bombaajon mende moma laligojuti, iyoŋoojon korisoro kaanŋa mende koloowaa.” Kian.

Moneŋ kota soorotiwaa sareqaa

⁸ “Kaanagadeen emba monon silwa moneŋ kota 10 men laligo yoŋoononŋa motoononon kemeŋ sooro nomaen ambaa? Iinon mono kiwa ootirin kaparan koma miri usuma monŋambaa. Monŋama laligon mokoloo ro tegowaa. ⁹ Ii mokolon emba alauruta ano emba tosaan kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Noonon silwa moneŋ kota motoononon sooroti, ii mokolooŋenatiwaajon mono kagi niwo korisoro ambona.’ ¹⁰ Iikawaa so niinon kokaen injowe mobu: ŋiŋgisonŋgo ejemba monon uuta meleeno Anutuwwa gajobauruta yoŋonoŋ iwaajon korisoro uuta ambuya.” Kian.

Qewolon ejanon uunŋonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisasnon toroŋen kokaen jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori. ¹² Koganon manŋaajon kokaen ijoro, ‘Amana, gii mono moneŋ esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaen ijoro manŋaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono. ¹³ Ii orono meria melaanon goman boria woi karoon laligon hina iwoiya kuuya ii kololon men kantri monŋen keno. Iikanon kema iyanŋaa jaajaa kana somata emba yoŋowo bao kasu kaanŋa pangaman laaligo laligon moneŋ hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata koloon balon kuuya ii sokono. Iinon kamban kanon kanain tapekokoro koloon memeqemeaŋ ama amamaaro. ¹⁵ Amamaan kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaajon qisin muro

wasiro iwaa bao sopanon kemen bao galengiaga laligoro. ¹⁶ Iikanon laligoro bao yononon sako kota negi iima ‘Saanon ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanagadeen monon mende muro.

¹⁷ “Kaen laligon uuta tooro kokaen jero, ‘Maḡnaa gawon ejemba naa afaaḡa yononon gawon megī sewana onono nene neḡ timbiringon laligojuto, niinon kokanon konkorara bodi laligon komumambaajon anjeḡ. ¹⁸ Nii mono waama maḡnaanon eleema kema kokaen ijomaḡa, ‘Ama, nii singisonḡo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara meḡ boliwe. ¹⁹ Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojeḡ. Gii saanon jena welenqeqega moḡ kolomaḡa.’

²⁰ “Kaen jeḡ waama maḡnaanon keno. Kema miri dodowiro maḡnanon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigon kema kema aroyanon giliro kemero buuta kitoḡ neḡ ‘Merana, oowe oowe!’ jero. ²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, ‘Maḡna, nii singisonḡo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara meḡ boliwe. Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojeḡ.’

²² “Kaen ijoro maḡnanon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injoro, ‘Ono mono uulaḡawo maleku akadamyawo moḡ meḡ kaḡ mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjereḡon muḡ kana esu kanianon mouma mubu. ²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao doḡa kelegawo moḡ meḡ kaḡ qeḡ oogi neḡ korisoro ambona. ²⁴ Merana koi komuḡ tagoroti, iinon mono mombo gbiliḡ kaja. Iinon mono soorogo Anutunon mombo mokolooro asugija.’ Kaen injoro kanaiḡ korisoro anḡi.

²⁵ “Korisoro anḡito, datanon gawonon laligon eleema miri dodowiḡ kanon rii gbawe qama oron aisogiti, iikawaa otoḡa moro. ²⁶ Ii moma welen mera moḡ qaro karo ‘Ii nomaembaajon anju?’ jeḡ qisiḡ muro. ²⁷ Qisiḡ muro kokaen ijoro, ‘Koganon luluḡkota eleema karo maḡnanon ii mombo anḡaliḡ ba koma muḡ iikawaajon injoro bulmakao doḡa kelegawo qeḡ oon aisooju.’

²⁸ “Kaen ijoro iriḡa soono mirinon umambaajon togoro. Togoroto, maḡnanon ii moma seleenḡeḡ kamaaḡ uuluae qaa bonjonanon jeḡ meḡ looriḡ muro. ²⁹ Meḡ looriḡ muroto, iinon meleema kokaen ijoro, ‘Maḡna, niinon gbani mamaga welenḡa qeḡ laligon jeḡkootoga kambaḡ moḡnon mende uugun laligoweto, kilen giinon kambaḡ moḡnon meme (noniḡ) melaa moḡ alauruna yonowo korisoro ambombaa-jon mende nona. ³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana

somata emba yonowo laligon monej hinaga tiwilaan kouro giinon mono iwaajon ama injiona bulmakao donja kelegawo qen ooju.'

³¹ "Ijoro mananon kokaen meleema jero, 'Merana, gii kamban so neenawo laligonkejan. Kawaajon neenaa bunana kuya ii mono goo bunaga kaangadeen kolooja. ³² Kaangadeen koloojato, koga koi kanon komun tagoroto, mombo gbilin eleema kaja. Iinon soodabororoto, Anutunon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro anin sokonja.'" Kian.

16

Eshina galej tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa mon kokaen injoro mogi, "Eja qabuayawo mombaa esuhina galeja mon laligoro. Tosianon kan eja qabuayawo ii qaa kiisan ijogi, 'Iinon goonon monej hinaga kondeema tondu gilin laligoja.' ² Ii moma galej ii jero karo jen muro, 'Nii goojon bunja bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galej kombagatiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galej koma laligona, iikawaa lopoya jen asarin nomba.' ³ Kaen jero uutanon kokaen romongoro, 'Miri toyanon galejkonkon gawona nuano nomaen amanamaen? Esuhna mende sokonjiwaajon balon osomambaajon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaajon gamuna mojen. ⁴ Iinon galejkonkon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosianon mirigianon koma horon kalan koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romongojen.'

⁵ "Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya anja anja horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, 'Tonaanon tosa goonon dawi eja?' ⁶ Kaen qisiro jero, 'Oil dram 100 mewe.' Kaen jero kokaen meleeno, 'Gii tosa papiaga men koi rama uulanawo utegon 50 oona ewa.' ⁷ Kaen jen eja mon qisin muro, 'Ano gii? Goonon tosa dawi eja?' Qisiro kokaen jero, 'Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.' Kaen jero ijoro, 'Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.'

⁸ "Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeango qaa kokaen jero, 'Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii momakooto awaa qendeenja.'" Pon Jiisasnon sundu kaen jen toroqen jero, "Pangamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaanja kete laligojuti, ii tiliqili ama onombutiwaa so ejato, Anutuwaa asasaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

⁹ “Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa monen hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokoloon onombu. Ii mokoloon ononggi balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombomban^{aa} gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

¹⁰ “Mononon iwoi melaada men kaparan koma tororo galen konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galen kombaa. Mononon iwoi melaada galen koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galen kombaati-waajon jenin gijigaju ambaa. ¹¹ Balombaa monen hinaya borogianon anji ii pondan mende galen kongi hona mende koloroti een, mononon mono iwoi bunaya uuta hona ii borogianon mende ambaa. ¹² Ono tosaan^a yonoonon iwoi ii pondan mende galen kongi hona mende koloroti een, onongan^{ia} uug^{ia} bun^a hona ii moronon mon ononaga?

¹³ *“Welenqeqe mononon pon woi welen qen oromambaajon amamaankeja. Mononon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama muⁿ mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombambaajon amamaawu.” Kian.

*Monembaa uugere ambubotiwaa qambanmamban qaa
Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12*

¹⁴ Farisii (Kana qaawaa kaparan^{konkon}) yononon monembaa naan mamaga en onono laligogitiwaajon Jiisanon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mugi. ¹⁵ Mepaegon mugi kokaen injoro, “Farisii ononon mono ejemba jaagianon solan^a kaan^a qendeema onombambaajon geriawo amakejuto, Anutunon uug^{ia} kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombaajon mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

¹⁶ *“Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buj^u Terenon oogi ween^{gon} laligon waanin Jonon asugin hona asuganon injisaano. Kamban iikanon^a kanain qaa ii jen sein Anutu^{waa} bentotonon keubutiwaajon ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentoton^a iikawaa uutanon keubambaajon amakeju. ¹⁷ *Siwe balonon goron qewaotiwaa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolan^a motoon^{go} ii kamban mongen mende totoon aliwaa. Kian.

* **16:13:** Mat 6.24   * **16:16:** Mat 11.12-13   * **16:17:** Mat 5.18

18 **“Eja moŋnoŋ embia mesaon emba moŋ mewaati, iinon mono oloŋkalu ambaa. Eja moŋnoŋ emba loyanon mesaoroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen oloŋkalu ambaa.”* Kian.

Eja qaabunayawo ano Lazarus

19 *“Eja qabunayawo moŋ laligoro. Iinon opo maleku nezongbala osoga akadamuyawo mouma laligon kambaŋ so neŋkisoro ama siiseweweya qaa laligoro. 20* Kaen laligoroto, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya moŋ qata Lazarus en laligoro. Wiji nombonon selia so koma raro. 21 Wosoya ano gbadonon en eja poŋ qerewenaa nene duŋnoŋga nene kera reemonja kamaaro ii nemambaajon moro. Moma ero kasu yoŋonon kouma wiji nombonja bojon laligogi.

22 *“Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yoŋonon wama uma oyanboyan gomanon anŋi Aabrahambaa kooronon raro. Eja qabunayawo iinon kaanjadeen komuro roŋ koŋgi. 23* Roŋ koŋgi koomuwaa senjon gomanon kemero jeŋ sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabrahambaa kooronon koriganon endu raro iriuro. 24 Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon koŋajilin uuta moma nanjen. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaŋ kaŋ neselananon moriro olomoowa.’

25 *“Kaen jeroto, Abrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoroto, kambaŋ kokaamba uluŋkoleŋ ama munin rajato, giinon siimbobolo moma koŋajilin qaganon nanjan. 26* Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano oŋo batunananon mendeema jawo ama kotiuro eja. Kawaajon tosanon jawo qisigon nonoonon oŋoonon koubombaaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, oŋonon kaanagadeen nonoonon koubombaaajon osiwuya.’ 27 Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina mannaa mirinon kamba. 28 Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyoŋonon kaanjadeen senjon gomaŋ koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa injoro mobu.’

* 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

29 “Kaen welenoto, Aabrahamnon jero, ‘Qaago! Moos-
eswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju
Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobul!’
30 Kaen jero kokaen jero, ‘Oo ama Aabraham, kaen qaagoto,
koomuya nonoononga monnon yonoonon kenagati een,
yononon mono uugia meleembuyaga.’ 31 Jero Aabrahamnon
kokaen ijoro, ‘Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo
qaawaajon geja mende anjuti een, kaanjadeen koomuya
nonoononga monnon waama qaa jenagati een, iyononon
mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.’” Kian.

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

1 Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Bologaa
siipatitanon mono afaankota koloonkeja. Monnon si-
ipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon
tosaana kongoro ama onono singisongo ambuti, iwaajon
mono terenon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen. Siimbobolo
uutanon mono iwaa qaganon ubaa. 2 Iinon ejemba melaa
iyonoononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati,
eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon
lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga?
Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biwianon giligi
kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

3* “Kawaajon mono onongia galengia men aon laligowu.
Alaga monnon singisongo anji, ii mono jen mindingon muba.
Jen mindingon muna moma bolin aon wosoya mobaati een,
gii mono singisongoya mesaon muba. 4 Ween mombaa
uutanon singisongo 7 ama bolin goma ambenja 7 goonon
eleema kokaen jewaa, ‘Alana, nii singisongo anjeniwaajon
moma bolin aojen.’ Kaen jewaati een, gii mono singisongoya
ii mesaon muba.” Kaen.

Momalaariwaa honja ii ku-usunawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

5 Aposol yononon Pombaajon jegi, “Momalaarinana mono
toroqen men kotiiwa.” 6 Kaen jegi Ponnon meleeno, “Moma-
laarigiala honja ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon
numuzu gere* koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii
mono tiigawo joloma waama lugun kowenon kemen geenja
komoma aon namba.’ Kaen jen moma laarigi gere iikanon
mono qaagia ten kombaa.” Kian.

* 17:3: Mat 18.15   * 17:6: Jiisasnon mulberi gere mon qendeenon. Gere ii numuzu kaanaga, kota kowororo kota kaanja neneyaga.

Welenqege awaa ii nomaen?

⁷ “Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galengiaga laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, ‘Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.’ ⁸ Kaen qaago! Inon mono kokaen jewaa: ‘Gii mono apu arin meagon aon goman-tiin^{aa} nenena onon ama nona neman^a. Kawaa gematanon geen^{gaa} nenega onon newa.’ ⁹ Kaen jen koton muro gawon ejianon jerotiwaa so gawon^a medabororo sokono galenanon kawaajon mepeseen mubaa me qaago? Qaago! ¹⁰ Onoo kanagia ii kaan^{iadeen} eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, onon ii andaboron kanon mono kokaen jewu, ‘Nono gawon ejemba toon^a laligojon. Galenananon iwoiwaa-jon jeroti, mono iigadeen men kajan^{iwaajon} mepemepese mon^{gambombaa} amamaajon.’” Kian.

Jiisasnon eja 10 selegia men solananiro.

¹¹ Jiisasnon Jerusalem sitinon kemambaajon Galili ano Samaria prowins woi yoroo batugaranon kana eroti, iikanon keno. ¹² Kananon kema goman^{on} mon^{on} keuro eja 10 selegia manimbayawo yononon mokolon iima korikori endu nan^{gi}. ¹³ Nama kotakota qama silama jegi, “Somatanana Jiisas, mono kian^{komun} nonomba!”

¹⁴ *Qama jegi injiima kokaen injoro mogi, “Onon mono jigo gawon galen yonoonon kema selegia qendeema onombu.” Kaen injoro ten koma kananon ken^{gi} selegianon iikanon solanani^{awaa} kolooro. ¹⁵ Awaa kolooroto, 10 yonoononga mon^{on} selia solananiro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero. ¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kani-anon kemen usugon simin kuma ‘Dangisen!’ jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda yononon Samaria prowinswaa ejemba yonoojon mogi kamaan^{qeqeta} kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onoo selegianon mono solanani^{dabororo} me? Eja 9 yononon mono daen laligoju? ¹⁸ Eja wabaya giinon geen^{godeen} eleema kan Anutu mepeseejanto, eja 9 yononon mono kema lolomonin kenju.” ¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Kawaa^{jon} saanon waama kema.” Kian.

Anutuwaa bentoton^a ii nomaen koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparan^{konkon}) yononon Jiisas kokaen qisin mun jegi, “Anutuwaa bentoton^a ii mono naa

* 17:14: Lew 14.1-32

kambanon asugiwaa?” Jegi moma meleema kokaen jero, “Anutuwaa bentotononon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa. ²¹ Mobu! Anutuwaa bentotona ii batugianon uugianon asugin eja. Kawajaan ii kokanon me endukanon eji, kaen jewombaajon amamaankejon.”

²² Jiisanon gowokouruta kokaen injoro mogi, “Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honaa gawon meme ween yonoononga mon iibombaa siina mobuto, ii mombo iibombaajon amamaawuya. ²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, ‘Mobu! Hamoqeqe Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.’ Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kembu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leengenaa uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa. ²⁵ Kanagen kaen koloowaato, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, iyononon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ * “Wala eeranon Noowaa kambananon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambananon kaanagadeen asugiwaa. ²⁷ * Noowaa kambananon nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanaa angi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama men qemasologen laligogi Noonanon wanjo uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulu somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.

²⁸ * “Lootwaa kambananon kaanagadeen qemasologen laligogi kaanjadeen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi nen gawon koma komoma jigo mirigia men qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon angi iwoi tosia sewana men laligonkegi. ²⁹ Kaen ama men laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo qara geriawo ii mono kon kaana sombinonga kamaan ejemba jinona qaa onoro komugi. ³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

³¹ “Ween iikanon sombenon laligowaati, iinon mono hina iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba me gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanjadeen miri-anon mende eleema kawa. ³² Loot embianon meleema

* 17:26: Jen 6.5-8   * 17:27: Jen 7.6-24   * 17:28: Jen 18.20-19.25

gematanon uun komun jamo karanjan kolooroti, mono ii romongowu. ³³ *Monnon laaligoya siiseweweya qaa iyanajaan anjon koma iyanaa jaajaa laligomambaajon moji, iwaa laaligoyanon mono soowaato, monnon laaligoya noojon ama qeleema mesaowaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon oyanboyan laligowaa.

³⁴ “Niinon kokaen injiowe mobu: gomantiina iikanon eja woi dunnon motoon ewaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya. ³⁵ Kaanagadeen emba woi ii motoon tawen orasin rabaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya.”

³⁶ (Eja woi nene gawonon laligowaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya.)

³⁷ Jiisanon kaen jero gowokourutanon meleema ijogi, “Oo Pon, ii dakanon koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injiwo mogi, “Oro gisaganon mongen baagen ero mambonkararanon mono iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian.

18

Malonon kaparan koma weleno eja somatanon ilaaro.

¹ “Ono mono kaban so Anutu qama koolin qelokoli mende ama laligowu.” Jiisanon kaen jen iikawaa sareqaaya kokaen injiwo mogi, ² “Taon monnon qaa jenteego eja mon laligoro. Iinon ejemba yononon qaa jen mubutiwaajon gamuya mende moma iyanaa jaajaa laligon Anutu waa jeta uugumambotiwaajon toroko mende moro. ³ Taon kanon malo emba mon laligoro. Iinon suulan qaa jenteego eja iikanon kema kokaen jen laligoro, ‘Monnon niwo angowowo anjiwaajon giinon mono ilaan nonaga.’

⁴ “Kaen jero kaban koriga ii moma gema qen laligoroto, kanagen uutanon kokaen jero, ‘Niinon ejemba yonoo qaagiaajon gamuna mende moma neenaa jaajaa laligon Anutu waa jeta uugumambotiwaajon toroko mende momakejen.

⁵ Kaen laligojento, malo koi kanon mono qaasoso pondan jen noma kankejiwaajon mojona tiiro saanon ilaan mube qaaya tegowaa. Mende ilaan mubenagati een, iinon mono kanasoso karo mojtitiitya momambo.’”

⁶ Ponnon sundu ii medaboron jero, “Jenteego eja doogoyanon qaa jeroti, mono iikawaajon geja ama kania romongowu. ⁷ Anutunon ejemba iyanajaan mweengon ononoti, iyononon gomantiina اساسا ilaan onombaatiwaajon qama kooligi Anutunon mono yonoo qaagia gosin jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onomambaajon

* 17:33: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

jen silemale mende ama kambaŋ mende konjoratiro ubaa. Ii qaago totoon! ⁸ Niinon kokaen injjowe mogi: Anutunon mono kambaŋ mende koriro qaagia gosin jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanzaŋ ilaan onomakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanon eleema kaŋ ejemba gosin onombaati, kambaŋ iikanon momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kian.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosanon iyanjiaajon mogi uro solanja dindina koloojon jen tosaana mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisanon ii injiima sareqaa mon kokaen injjoro mogi, ¹⁰ “Eja woyanon jiwowon jigonon uma qama kooliri. Monon Farisii ano monon takis meme ejaga.

¹¹ “Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon nama anodeen kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosanon uugia dogoro kalugon serowilin amakejuti, nii ii kaana mende laligojen me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeen mende laligojen. Kawaajon dangisen jen gonjen. ¹² Niinon sonda so somaŋa woi nenewaa singi laligonkejen. Niinon monen hinana kuuya mendeema 10:nonga motoonjo Anutuwaabunaya qenkejen.’

¹³ “Kaen qama kooliroto, takis meme iinon wanjon monon nama Siwenon eu uumambaaajon gamuya moma borianon jaaya esuun kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, singisonjo eja nii mono kiankomun nomba.’ ¹⁴ *Niinon kokaen injjowe mobu: Iinon mono Anutuwaabaa jaanon solananin mirianon eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon kaen qaago. Daen yononon iyanjiaa uugia men ubuti, Anutunon mono ii kuuya men kamaan onombaato, monon iyanaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.” Kian.

Jiisanon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

¹⁵ Ejemba tosanon merabora busubuusu kaanagadeen unuama Jiisanon borianon oosirin onombaatiwaaajon iwaanon kagi. Kagito, gowoko yononon ii iima jen qotogon onongi. ¹⁶ Kaen angito, Jiisanon merabora ii koma horon onono kagi kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaana ii bentotona bunya qen onombaa. Kawaajon ii mende somonjon onombu. ¹⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Monon Anutuwaabaa bentotona ii merabora kaana

* 18:14: Mat 23.12; Luuk 14.11

bunja mende qeŋ aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj keumambaajonj amamaawaa.” Kianj.

Jiisasnonj eja qabunjayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenkonjonj eja moŋnonj Jiisaswaanonj kanj kokaen qisinj muro, “Boi awaa, niinonj mono nomaenj ama laaligo kombombanja bunja qeŋ aowenaga?”

¹⁹ Qisinj muro kokaen ijoro, “Gii noojonj ‘Boi awaa’, ii naambaajonj jejanj? Anutu motoonjononj awaa kolooja. Eja moŋnonj ii kaanja awaa mende kolooja. ²⁰ *Gii jojopanj qaa koi modaborojanj: ‘Serowilinj mono mende amba. Moŋ mono mende qena komuwa. Iwoi mono yonjgoro mende mewa. Moŋ jenonjkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanja mono goda qeŋ oromakeba.’”

²¹ Kaen jeroto, galenkonjonj ejanonj kokaen ijoro, “Ii kuuya mono gbaworonanonga tej koma laligonj waabe.”

²² Ijoro Jiisasnonj moma kokaen ijoro, “Gii tani motoonjononj amamaajanj: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajonj ana monej karo mendeema ejemba wanaya onjomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaen ama nii notaanj kawa.” ²³ Kaen ijoroto, eja iikanonj kindimbiri laligorotiwaajonj ama qaa ii moma wosobiri mokolonj jaaya bosoleero eenj mesaonj keno.

²⁴ Wosobiri mokolooro Jiisasnonj ii iima kokaen jero, “Yei! Ejemba monej hinagiawo yonjononj Anutuwaa bentotononj keubombaaajonj bimoonj kupukapa ambuya. ²⁵ Ii kokaen jenj asarimanja: Oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonjononj Anutuwaa bentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj osiwuya.”

²⁶ Qaa ii jeroti, iyonjononj kokaen jegi, “Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloonaga?” ²⁷ Kaen jegi kokaen meleeno, “Ejembanonj ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi moŋ ama memambaajonj mende amamaanj osinkeja.”

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁸ Piitononj qaa ii moma meleema kokaen jero, “Moba, nonononj mono miri balonana mesaonj gii gotaanj kaninj.”

²⁹ Kaen jero Jiisasnonj kokaen injjoro, “Niinonj qaa honja moŋ kokaen injjowe mobu: Moŋnonj Anutuwaa bentotonjaajonj

* **18:20:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

ama iwoi moŋ mesaoroti, —ii miri baloŋa, embameria, dare-muŋa me nemuŋmaŋa —ii oŋomesaoro ³⁰ Anutunonŋ mono kitia toroŋen uugunŋ tawaya meleema muro ii namowaa laaligonŋ mewaa ano laaligo kanagenŋanŋ laaligo kombomaŋa tetegoya qaa bunŋa qeŋ aonŋ laligowaa.”

Jiisasnoŋ komuwaatiwaa qaaya jero karoonŋ kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

³¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii horonŋ oŋono kagi kokaen inijoro, “Mobu, nono Jerusalem uboŋa. Gejatootoo ejembanonŋ Siwe gomambaa Eja hoŋaajonŋ qaa kuuya oogiti, ii mono hoŋawo koloodaborowaa. ³² Moŋnoŋ ii memelolo meŋ muro waba gawman yoŋoo borogianonŋ kemebaa. Yoŋononŋ jejewili ama mepaegonŋ qaa tokoronŋkota jeŋ muŋ sulaapanŋ qewuya. ³³ Sulaapanŋ qeŋ ooli waayawononŋ ootinŋ talunŋonŋ qegi komuwaa. Komunŋ weenŋ karoonŋ kolooro koomunonŋga waabaa.”

³⁴ Kaen inijoroto, gowoko yoŋononŋ qaa ii mende totoonŋ moma asarigi. Qaa inijoroti, ii aasangoyanonŋ ero ii mende moma kotogi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

³⁵ Jiisasnoŋ kema Jeriko gomaŋ dodowiro eja jaagoo moŋnoŋ nene monenŋ mubutiwaajonŋ welema kana goraayanonŋ raro. ³⁶ Raro ejemba tuunŋlelemba kananonŋ uugunŋ kenŋi otongia moma “Naa iwoi kolooja?” jeŋ qisinŋ oŋono.

³⁷ Qisinŋ oŋono kokaenŋ jegi, “Jiisas, Nazaret ejanonŋ mono kananonŋ kanŋ guugumambaaajonŋ anja.”

³⁸ Jegi kokaenŋ qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomunŋ nomba!”

³⁹ Kaenŋ qaro ejemba wala kenŋiti, iyoŋononŋ bo rabaatiwaajonŋ qotogonŋ mugito, iinonŋ kaparanŋ koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomunŋ nomba!”

⁴⁰ Qa gigilaaro Jiisasnoŋ doronŋ ama kokaenŋ jeŋ kotoro, “Ii mono borianonŋ meŋ noononŋ kawu.” Jeŋ kotoro meŋ kosere kougŋi kokaenŋ qisinŋ muro,

⁴¹ “Alana, gii mono naa iwoi gomaŋatiwaajonŋ mojanŋ?” Qisinŋ muro ijoro, “Poŋ! Nii jaana mombo uumambaaajonŋ mojeŋ.”

⁴² Ijoro Jiisasnoŋ moma kokaenŋ ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaariganonŋ mono meŋ qeangonŋ gonja.”

⁴³ Kaenŋ ijoro iikanondeenŋ jaaya tooro tororo uunŋ Anutu mepeseenŋ Jiisas otaanŋ gematanonŋ keno. Ejemba kuuya yoŋononŋ iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kianŋ.

19

Zakiusnonj uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taononj kouma kotonj kemambaajonj ano.
² Iikanonj eja monj qata Zakius laligoro. Iinonj eja qabunayawo koloonj takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro.
³ Iinonj Jiisaswaa kaitania iimambaa siinja moroto, eja torodaamombaajonj ejemba tuunj batugianonj nama akakarinj amamaaro.
⁴ “Jiisasnonj koi kanj nunuuguwaa,” jegi moma iimambaajonj bobogarinj kema ejemba unjuugunj Sikamore gere* qaganonj uma raro.
⁵ Raro Jiisasnonj kanonj keuma jaayanonj uuro uro iima kokaenj ijoro, “Zakius, gii mono uulanawo kamaawa. Nii kete goo mirinonj kawe motoonj rabota.”

⁶ Kaenj jero uulanawo kamaanj aisoonj koma horonj muro mirianonj keni.
⁷ Keni ejemba kuuyanonj ii iima njindinj-nundururu ama kokaenj jegi, “Mono naambaajonj singisonjgo eja kaanjaa mirinonj uma raja?”

⁸ Kaenj jegito, Zakiusnonj ejemba batugianonj asuganonj waama nama Ponj kokaenj ijoro, “Ponj moba, niinonj tiwomalekuna biiwianonj mendeema leeya ejemba wanaya yonoojonj onjomanja ano daenj yonoononj ilawoila monj so uugunj tiliqili ama wambeti, ii mono ambenja 4:waa so toroqenj meleema onjomanja.”

⁹ Kaenj ijoro Jiisasnonj iwaa kaniaajonj kokaenj jero, “Anutunonj kete miri kokawaa toya hamo qenj muro letonja. Iinonj kaanagadeenj Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianonj laligoja.
¹⁰ *Siwe gomambaa Eja honjanonj mono ejemba soogiti, ii monjgama hamo qenj onjomambaajonj ama kamaaro.” Kianj.

*Monej esu 10 mendeema onjnotiwaa sareqaa.**Mat 25.14-30*

¹¹ *Jiisasnonj kanj Jerusalem siti dodowinj qaaya jero ejemba ii mogiti, iyonononj kokaenj romongogi, “Anutuwwa bentotonjaa honjanonj mono uulanawo asugiwwa.” Kaenj romongogitiwwaajonj Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj jero,
¹² “Eja qabunayawo monjonj kokaenj jero, ‘Nii mirina mesaonj kantri monjonj koriganonj kembe iikanonj nii eja ponj kuunj nonji laligonj eleema kamanja.’
¹³ Kaenj gomanj koriganonj kemambaajonj jenj gawonj ejauruta 10 onjono kagi monej esu 10 mendeema onjoma kokaenj injoro, ‘Niinonj kema laligonj kangenj eleema kamanja. Onjononj kambaanj biiwianonj monej kokanonj konkororo gawonj menj ii menj seiwu.’
¹⁴ Kaenj

* 19:4: Sikamore ii kowa kaanaya, kota neneiyaga.

* 19:10: Mat 18.11

* 19:11: Mat 25.14-30

jen kenoto, kanagesourutanon kazi ama mun kokaen jegi, 'Nono eja koi kanon ananaanon eja pon koloon galen koma nonombaatiwaaon togojon.' Kaen jen welen eja tosaan wasin onjonji gematanon kema buju ii ijogi.

¹⁵ "Kaen ijogito, kilen kantri kenoti, iyononon ii eja pon kuun mug iyanaa prowinsnon mombo eleema karo. Kan gawon ejauruta monen esu ononoti, ii jero iwaa jaanon kougi. Motomotoon yononon konkororo gawon men monen men seigi dawi kolooroti, ii qendeengi iimambaajon qisin onono. ¹⁶ Gawon eja mutuyanon jaanon kouma jero, 'Pon, niinon monen esuga men seiwe toroqen mombo esu 10 mokoloowe.'

¹⁷ "Kaen jero kokaen ijoro, 'Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga. Gii iwoi melaada men ii kaparan koma galen koma laligona seiro. Kawaajon niinon taon goman 10 mindirin goo boroganon ambe iyonoo galengiaga laligowa.' ¹⁸ Kaen ijoro gawon eja alianon jaayanon kouma kokaen ijoro, 'Pon, niinon goonon monen esuga men seiwe toroqen mombo esu 5 mokoloowe.' ¹⁹ Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, 'Ii awaa. Niinon taon goman 5 mindirin goo boroganon ambe iyonoo galengiaga laligowa.'

²⁰ "Mombo monon kouma ijoro, 'Pon iiba. Goo monen esuga koi. Ii oponon esuun lolongowe ero. ²¹ Giinon eja geriawo koloojanwaaon ama goojon keena moma laligowe. Gii geengo hina iwoi kowinon mende anati, ii kilen memambaajon momakejan. Gii geengo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejan.'

²² "Kaen ijoro meleema kokaen jen muro, 'Gii gawon eja bologa. Geengo qaa jejani, niinon iikawaa so gosin goma irona meleema goman. Nii eja geriawo koloojen. Neeno iwoi kowinon mende ama ii memambaajon momakejen. Neeno nene kota mende komoma iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejen. Ii saanon moma laligona. ²³ Gii kaniana kaen momago mono naambaajon monen esuna ii benknon mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiro niinon kan susuyawo mewenaga.'

²⁴ "Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, 'Ono mono iwaa borianonga monen esuya ii wama esu 10 mokolooroti, ii mubu.' ²⁵ Inijoro moma kokaen ijogi, 'Pon, iwaanon monen esu 10 ii edaboroja.' ²⁶ *Kaen ijogi meleema jero, 'Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawona menkejuti, kuuya iyonoojon Anutunon ii toroqen

* 19:26: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawonja mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’²⁷ Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.’” Kian.

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

²⁸ Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem siti-non umambajaan wala keno. ²⁹ Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baanja qata Oil gere baanja qamakejuti, iikanon uma gowokowoita woi wasin orono. Wasin oromambajaan ama ³⁰ kokaen irijoro, “Goman jaasewangaranon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja monnon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao. ³¹ Aisni monnon ‘Ii naambajaan isanjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnananon iikawaajon amamaaja.’”

³² Kaen wasin orono kema iJOROTIWAA so mokolori. ³³ Mokolon dongi melaa isambowajaan ani toya yononon irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambajaan isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaen meleeni, “Ponnananon iikawaajon amamaaja.” ³⁵ Kaen meleema men Jiisaswaanon kan malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro. ³⁶ Kaen rama keno ejemba tuunjeleembe yononon goda qen opo malekugia qetegon kana somatanon tambongi.

³⁷ Tambongi kema Jerusalem dodowin Oil gere baanja roganon kemero gowoko tuun kuuyanon kanain aisoon angoletu kuuya ku-usun qaganon mero iigiti, iikawaajona qa somata qama Anutu mepeseen mun ³⁸ *kokaen jen qagi, “Anutu mepeseenon. Kin Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseenin Siwe eukanon uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosianon ejemba tuun batugianon nama kokaen jen mugi, “Boi, mono gowokouruga jen onomba.” ⁴⁰ Kaen jen mugi kokaen meleeno, “Niinon kokaen injiime mobu: Yononon goron nambuyagati een, jamo yononon mono silama qabuyaga.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowin siti ii iima saaro. ⁴² Saama kokaen jero, “Onoonon luae mono nomaen koloonaga!

* 19:38: Ond 118.26

Oŋo iikawaa kania ween kokanon moma kotogi sokonagato, kambaŋ kokaamba ii jaagia mende toojiwaaŋon ama aasanŋoyanon eja. ⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kambaŋ moŋ kaŋ kuuwaati, iikanon kere yoŋonon kouma kiropo kotakotanon siti koi kuun liligon leele eu emu gbaŋ ama emboma kakasililin ama oŋombuya. ⁴⁴ Anutunon wambusoon koma oŋono oŋo kambaŋ waŋa ii mende moma koton telambelaŋ ama Anutu gema qeŋ tondu laligon koujuti, iikawaajon kere yoŋonon kondemondoen oŋonŋi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeqelalaŋ ewaa. Yoŋonon jigo mirigia kondeema meraboraaurugia siti uutanon laligojuti, ii unun ureewuya.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton uutanon kema hina sewana mewutiwaaŋon angiti, ii kanain konjoma oŋono kamaagi. ⁴⁶ *Konjoma oŋoma kokaen injoro, “Aisaianon qaa moŋ kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga koloowa.’ Qaa ii ejato, oŋo ii utegogi kikekakasililin yoŋoo kobaa kaanŋa kolooja.”

⁴⁷ *Jiisasnon kambaŋ so jiwowon jigonon uma Buŋa qaa kuma oŋoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yoŋonon ajoroon kantri jigo kaunsol yoŋowo amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?” ⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuun somata kuuya yoŋonon iwo qokotaan Buŋaya geja ama momakegi. Kawaaŋon “Mono nomaen ambonato?” jen kana moŋ mende mokoloogi. Kian.

20

Jotamemeya yoŋonon Jiisaswaa ku-usunŋaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnon jiwowon jigonon uma ejemba tuun kuma oŋoma Oligaa Buŋa jen asarin oŋoma laligoro. Kambaŋ moŋonon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yoŋonon kantriwaa jotamemeya tosaanŋa yoŋowo Jiisaswaa jaanon kougi. ² Kouma kokaen qisin mug, “Gii koi kanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunŋa ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisin mug kokaen meleema oŋono, “Niinon kaanŋagadeen qisin oŋombe ii meleema nijowu. ⁴ Jonon

* 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11 * 19:47: Luuk 21.37

ejemba oomulu menj onjoma laligoroti, iinonj iikawaa ku-usunja ii daenjkaya mero? Siwe Toyanonj muro me balonj toyanonj mugij?”

⁵ Kaenj meleema onjono batugianonj aminj moma kokaenj jegi, “‘Ku-usunjanonj Siwenonnga asugiro,’ kaenj jewonjati eenj, iinonj mono kokaenj jewaa, ‘Kaenj kolooro onjononj ii mono naambaajonj mende moma laarinj mugij? Ii mende sokonja.’

⁶ Kanageso kuuya yonjononj Jombaajonj ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jenj ii kotakota moma laarinj laligoju. Kawaajonj ‘Balonj ejembanonja asugiro,’ jewonjati eenj, yonjononj mono iringia soono jamononj nunuwuya.” ⁷ Qaa kaenj gosinj kokaenj meleenji, “Ku-usunjanonj daenjkaya asugiroti, nono ii mende mojonj.”

⁸ Kaenj meleenji Jiisanonj kokaenj injjoro, “Kaenj kolooro niinonj kaanagadeenj iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja morononj nonoti, ii mende injjomanja.” Kianj.

*Wain kasa gawonj galenj bologaj, yonjoo sareqaa
Mat 21.33-46; Maak 12.1-12*

⁹ *Jiisanonj kanainj ejemba sareqaanonj kokaenj injjoro, “Eja monjonj wain kasa gawonj koma komoro. Koma komoma gawonj galenj tosaanja mokolonj onjoma jero gawonja menj honjaa bakaya iyanjgia menj bakaya toya mubutiwaaajonj borogianonj ano. Borogianonj ama onjomesaonj kantri monjonj kema kambanj korijga laligoro.

¹⁰ “Laligonj laligoro honja momogorotiwaa kambanja (gbani 5) toriro kanonj welenjeqeya monj wasinj muro galenj yonjononj kema wain gawonj honjaa bakaya mubutiwaaajonj jero. Jeroto, gawonj galenj yonjononj ii koobinonj qenj otaagi boria bobora eleeno. ¹¹ Kawaa gematanonj welenj eja monj wasinj muro kenoto, ii kaanagadeenj koobinonj qenj gamu qenj munj otaagi boria bobora eleeno. ¹² Eleeno gawonj toyanonj welenj eja monj mombo wasiro keno ambenj karoonj kolooroto, ii kaanagadeenj sagorogoro qenj gawonj sopa seleenjenj hagogij kemero.

¹³ “Kaenj anjij wain gawonj toyanonj qaa monjgama jero, ‘Mono nomaenj amanjato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda qewuya me nomaenj?’ ¹⁴ Kaenj jenj meria wasiro kenoto, wain gawonj galenj yonjononj ii iima batugianonj kokaenj aminj moma jegi, ‘Iinonj mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qeninj komuro wain kasa gawonj koi kanonj mono ananaa bunjagaj koloowaa.’ ¹⁵ Kaenj jenj hagogij gawonj seleenjenj kemero qegij komuro. Wain gawonj toyanonj ii moma monj nomaenj ama onjombaa?

* 20:9: Ais 5.1

16 Iinonj mono anj kanj gawonj galenj ii kondeema onjombaa ano gawonj galenj dologa mokoloonj onjoma wain kasa gawonj yonjoo borogianonj ambaa.” Jiisasnonj sareqaa kaenj injijoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagenj (kozigenj)!”
17 *Jegito, Jiisasnonj ii tororo injiima kotonj kokaenj jero, “Buñj Terenonj qaa monj ii kokaenj eja,

‘Miri meme yonjononj jamo tando monj gema qenj een mesaogi raroti, iikanonj mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanonj riiro mirinonj mono gororonjonj kamaanj kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaenj?

18 Kawaajonj kokaenj jemaña: Monjonj tando waña iikanonj ritatanjonj kamaanj qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aenj tando iikanonj joloma tama mombaa qaganonj kamaanj kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjanjowaa.”

19 Jiisasnonj kaenj jero Kana qaawaa boi ano jigo gawonj galenj yonjononj qaa iikawaa kania moma asarinj kokaenj jegi, “Sareqaa ii mono ananaojonj jeja.” Kawaajonj ii kambarj iikanondeenj menj somonjgowombaaajonj mogito, ejemba tuunjeleembe yonjoojonj toroko moma amamaagi. Kianj.

Takis aambaa Jiisas anjgobato menj mugj.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

20 Juuda jotamemeya yonjononj Jiisaswaa jaagalenj megj. Kaenj menj qaaya monj qiwitigoro qaawaa timbinonj hororo gbadoonj mubutiwaaajonj ama eja tosaanja wasinj onjongi iwaanonj kagi. Oporoto ano gawana yonjoo borogianonj ama mubombaaajonj moma Buñj qaa awaa jeje taniñaan ama qisinj qaayaajonj geja anjgi.

21 Arenj kaenj ama qisinj munj kokaenj jegi, “Boi, nono goo kanaga mojonj. Giinonj qaa dindinja jenj kuma nonomakejanj. Giinonj ejemba tosaanja mende injisosoroonj tosaanja mende sureen onjmakejanto, so motoonjononj gosinj nonomakejanj. Kaenj ama Anutuwaanonj kana ii qaa honja otaanj kuma nonomakejanj. 22 Kawaajonj nono Siisa-kimbaajonj takis ama kaenj Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago?”

23 Kaenj jegito, Jiisasnonj anjomokolonj arenjgia moma kotonj kokaenj injijoro, 24 “Saanonj silwa monenj monj qendeema nonjgi iimaña. Morowaa unjyaga ano qataga ii kanonj oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanonj,” kaenj meleema jegi.

25 Jegi kokaenj injijoro, “Kaenj kolooro iwoi Siisa-kimbaa unjyawo ii mono iwaa buñj munkebu. Iwoi Anutuwaa unjyawo ii mono Anutuwaa buñj qewu.” 26 Jiisasnonj kaenj jerotiwaaajonj ejemba tuunj somata yonjoo jaagianonj

* 20:17: Ond 118.22

qaawaa timbinonj ama mubombaajonj amamaanj qaayaajonj walingonj qaagia bogoro nanji. Kianj.

Koomunonjga waawaataa Jiisas anjgobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ *Sadusii boi paati yonononj “Komugiti, iyonononj mende waabuya,” jenj laligogi. Yonoononjga tosonianj Jiisaswaa jaanonj kouma kokaenj qisiinj munj ²⁸ *jegi, “Boi, Moosesnonj kokaenj jenj kotonj nononota eja, ‘Eja monj emba mero merabora mende koloogi komuro koganonj saanonj maloya menj laligonj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowa.’

²⁹ “Moba! Kambanj monjonj daremunj 7 laligogi. Dajia mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro. ³⁰ Komuro koganonj maloya ii mero. ³¹ Kawaa gematanonj koga monjonj emba iikayadeenj mero. Kaandeenj kaanj daremunj 7 kuuya yonononj emba motoonjgo iikayadeenj menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. ³² Komudaborogi konoga malogia ii kaanjagadeenj komuro. ³³ Giinonj ‘Komugiti, iyonononj gbilinj waabuya,’ jejantono, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii ororonj waabuyagati eenj, emba motoondeenj ii embagiaga megij laligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

³⁴ Kaenj jegij Jiisasnonj kokaenj meleeno, “Kambanj kokaamba namo koi kanonj ejemba loemba koloonj laligonjkeju. ³⁵ Laligonjkejuto, ejemba uugij meleenjgi Anutunonj iima moro sokono koomunonjga waama gomanj balonj qaita monj eukanonj keuma laligowuti, iyonononj iikanonj mende agiminj aowuya.

³⁶ “Kawaa kania ii kokaenj: Uumeleenj ejemba gbilinj koomunonjga waabuti, iyonononj Anutuwaaw meraboraanja kolooju. Yonononj Siwe gajoba kaanja koloonj mombo mende komuwuto, tetegoyaj qaa laligonj ubuyaj. ³⁷ *Mobu! Komugiti, iyonononj gbilinj waabutiwaaw qaaya ii Moosesnonj kaanjagadeenj nanjonj jero. Somanj bambanonj gere bolanj koloonj mende jenj kotoroti, iinonj ii iima sunduyaj ooro iikanonj qaa kokaenj eja, ‘Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Ponjga laligonj kouma laligojen.’ ³⁸ Isi wanjale karonj yonononj Anutuwo laligonj kotiinj ubuyaj. Kuuyaj kotiinj laligojuti, iyonononj mono laaligogij Anutuwaajonj laligoju. Kawaaajonj Anutunonj koomuyaj yonoo Ponjgij qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Ponjgiagaj kolooja.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj meleeno Kana qaawaa boi tosonianj meleemaj kokaenj ijogij, “Boi, ii qaa dindinjaj jejanj.” ⁴⁰ Kaenj

* 20:27: Apo 23.8 * 20:28: Dut 25.5 * 20:37: Eks 3.6

jen qaa moŋ mombo qisiŋ mubombaajon kokobimbiŋ ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kiŋ Deiwidwaa Poŋa ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

⁴¹ Jiisasnon qaa moŋ kokaen injoro, “Kraistnon Kiŋ Deiwidwaa gbilia kolooji, tosianon qaa ii nomaembaajon jenkeju? ⁴²*Deiwidnon aŋo qaa kokaen jero Ondino Terenon (Buk song, Psalm) eja,

‘Anutunon nama noo Poŋa kokaen ijoro, Giinon mono kaŋ noo boro dindinanon rana

⁴³ niinon kambaŋ biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama oŋoma goo kana baaganon ama oŋomaŋa.

Kambaŋ ii kaŋ kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁴ Deiwidnon kaen jen qata ‘Noo Poŋa’ jeja. ‘Poŋa’ jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaŋgadeen koloonaga?” Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galeŋ meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnon gowokouruta ii qaa kokaen injoro ejemba tuuŋ somata kuuya ii mogi, ⁴⁶ “Kana qaawaa boi yoŋoojon mono galeŋgia meŋ aon laligowu. Yoŋonon maleku koriga mouma kema kaŋ qendeema oŋombombaajon momakeju. Maaketnon me kananon ejemba iniigi jolongia jewutiwaajon momakeju. Kaŋgadeen qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaajon siinŋa momakeju ano jejelombanon duŋ rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju. ⁴⁷Yoŋonon malo yoŋoonon miri iwoi bidaaŋ baagon aŋalin oŋomakeju ano qabuŋagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen teŋon ironŋa uuta meleeno qagianon ubaa.” Kian.

21

Emba malo moŋnon nandun hoŋa ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnon nama uuro keno ejemba qabuŋagiawo yoŋonon nandunŋia ii nandun katapanon aŋgi kemero. ² Aŋgi kemero emba malo wanaya moŋnon kaŋ soojaakota osoga woi ano kemeroti, ii kaŋgadeen iiro. ³ Ii iima kokaen jero, “Niinon qaa hoŋa moŋ kokaen injowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaŋa kuuya unuugun anja. ⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kuuya yoŋonon monen somata en

* 20:42: Ond 110.1

onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon en laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboron een toontoon laligowaa.” Kian.

Jiwowon jigonon kondemondeen koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowon jigo ii jamo iimasiinsiinawo ano kalena kalena Anutuwaajon angiti, iikanon menjerenggogi akadamyawo eroti, gowoko tosonian ii iima amin mogi Jiisanon qaa kokaen injoro, ⁶ “Miri koi ijuti, ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelalan saoyagadeen ewaa.”

Kakasililin ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaen injoro qisin mugi, “Boi, qaa jejani, iikawaa hona mono naa kambanon koloowaa ano koloomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa?”

⁸ Qisin mugi kokaen injoro, “Monon angomokolon ano jinjaun qen kembutiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen injowuya, ‘Niinon Kraist koloojen,’ ano, ‘Kamban mono torija.’ Kaen injowuyato, ononon mono iyonoo gemagianon mende kumbu. ⁹ Manja karena karena koloon kema karo otona mobuyato, jenengia mono mende orowa. Iwoi ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaen injon toroqen kokaen jero mogi, “Kantri monon kantri mon unuwombaajon waabuya. Ejemba tuun monon tuun mon yonowo aroq qen aowombaajon waabuya. ¹¹ Balona balona kanon nar somasomata qonjoma men namo meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodia bodia koloon uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii koloogi jaasoongo komunkebu. Sombinon aiwese somata jaamorota morota ijiima aarun toroko momakebuya.” Kian.

Oligaa Bunawaajon kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigen tosonian onjo uugia meleengitiwaajon ama unuama somonjon sisiwerowero ama onjombu. Tosianon horon onjoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men jen tegogi kapuare miria miria kanon onjombuya. Tosianon noo qanaajon ama unuanji kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewanganon nambuya. ¹³ Kaen nama noo kania

saanon nanjon injiwu. ¹⁴ *Qaa jakeyanon onjongi nambuti, kambaŋ iikanon qaa nomaen jewonaga, iikawaa majakakaya waladeen mende mobu. Qaa ii mono uu womboŋianon anji ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaajon: Niinon onjowo nama momakooto onjoma buugia meŋ afaangomaŋa. Uuafaangadeen laligogi tuarenjenjurugia yonjononŋa monjon momakooto ii qotogon qaagia qewagon meŋ kamaan onjombombaajon amamaawaa. ¹⁶ Onjonganŋaa nemunŋan, daremun, tinitosa ano alaurugia yonjonon kaanagadeen anjonan meŋ onjonŋi onjononŋa tosaanŋa unugi komuwuya. ¹⁷ Kantri kuuya yonjonon noo qanaajon ama kazi ama onjonŋi laligowuya.

¹⁸ “Kaen laligowuyato, niinon kalan koma onjombe wanŋiaa juya monjon mende soowaa. ¹⁹ Onjo kaparan koma kotiŋ bon qen nama iikanon mono haamo ama oyanboyan laaligo bunŋa qen aowuya.” Kianŋ.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagen manjageqe tuun yonjonon kouma Jerusalem siti liligon gban ambuti, onjo ii iima kambaŋ iikanon mono kokaen romonŋowu, ‘Siti wanŋa kondemondeembutiwaa kambanjonon mono kan kuuja.’ ²¹ Kambaŋ iikanon Judia prowinsnon laligowuti, onjonon mono misinjon horon baanjonon kembu. Sinyinon laligowuti, onjonon mono siti mesaowu. Siti seleenŋenanon laligowuti, onjonon mono sitinon mende kembuya.

²² * “Ii kokaembaajon: Bunŋa Terenon gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honawo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kambaŋ iikanon sinŋisonŋogiaa ironŋa meleema qagianon ano ubaa. ²³ Anutunon Israel kanageso sinŋisonŋogiaajon irinŋa soono kazia qendeema onono namonon kakasililin jekania booronŋoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunon yonjonon mono kambaŋ iikanon nomaen uulanawo kembuyaga? Kawaaajon ‘Yei!’ qama wanjinŋinjonŋen.

²⁴ “Kondenmondeen iikanon ejemba tosaanŋa ii manjawaa soo somatanon unugi komuwuya. Tosaanŋa kasa gbadoon onjoma unuanŋi kantri kuuya yonjoo batugianon keubuya. Keugi waba kantri yonjonon kouma Jerusalem riimemeaan laligowuya. Kaen laligogi Anutunon kambanŋia toon qero raji, iikanon kan kuuro mesaowuya.” Kianŋ.

Siwe gomambaa Eja honjonon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

* 21:14: Luuk 12.11-12 * 21:22: Hoos 9.7

25 **“Ween ano koin jaagaranon ano sengelao iikanon aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon siri qegi oton somata koloonkejiwaajon namowaa kantri kuuya yononon doomorongia keno konajilin moma laligowuya. 26 Kaen laligogi sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. Kawaajon gomaņa gomaņa kanon lombo bologa totoon koloowaatiwaajon laligon toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.*

27 **“Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuņa somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamaranaņa iibuya. 28 Kaen kawaato, iwoi ii kanain koloowaati, ononon mono kamban iikanon Siwenon ubombaa kambanģianon toriwaatiwaajon mono wanģia meņ waama uugia meņ kululuun awasanķaka nambu.” Kianj.*

Taon gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

29 Jiisanon sareqaa mon kokaen injoro, “Ono mono taon ano gere tosaņa ii injiima tanigia mobu. 30 Gere ii sengia longogi ii iima iikawaa kania onģangio moma asarin kokaen jenkeju, ‘Ween kambaņa mono dodowija.’ 31 Ononon kaanģadeen qaa jejeni, iikawaa honanon kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Anutuwaa bentotonaa Eja honanon mono uulanawo dodowin kawaa.’

32 “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ejemba kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanģianon asugiwaa. 33 Siwe namonon goron qewaato, noo Buņa qaananon mono mende aliwaa.” Kianj.

Uugbili mesaon koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

34-35 “Kamban somata iikawaa lombotonon ejemba kuuya namonon laligowuti, iyonoo qagianon kaen koloon ubaa. Kawaajon iikanon pilitik kan siwa kaņa qeragon onombabo. Kawaajon namonon laaligowaa majakakayanon qagianon uro jejelomban ama apu kotiga neņ enkalolon ama uugia bimoowabotiwaajon mono galengia meņ aon laligowu.

36 “Kawaajon mono kamban so uugbili laligon qama koolin laligowu. Kaen laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonģa kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewanonon awasanķaka nambuya.” Kianj.

* 21:25: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * 21:27: Dan 7.13; Ais 1.7

37 *Kamban iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Buja qaa kuma onono goman mare kolooro mesaon baanja qata Oil gere baanja qamakejoni, iikanon uma en laligoro. 38 Kaen laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Bunaya jero mobombaajon iwaanon kan laligogi. Kian.

22

Jiisas qenin komuwaa jen angonan anggi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

1 *Kaen laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendon jenkejoni, ii toriro.* 2 Toriro iikanon jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ejemba tuun yonoojon toroko mogitiwaajon ama iyangiodeen ajoroon “Nomaen anin qegi komunaga?” jen kana monqama amigi.

Juudasnon Jiisas memelolo menj mumambaajon uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

3 Kamban kanon Satanon Juudaswaa uutanon kemero. Judas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga mon. Kariot gomanonga karotivaajon qata mon Iskariot qagi. 4 Inon jigo gawon galen ano jigowaa kiropo galen wanja yonoonon kema Jiisas memelolo menj borogianon amambaa qaaya injoro. 5 Yononon ii moma “Ayo!” jen uugianon qeangoro sewanja monen mubombaajon qaa somongogi. 6 Qaa somongogi Juudasnon Jiisas olon memelolo menj borogianon amambaa kana monqama kokobimbin koma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

7 Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mononon Pasowa lama qen onkegiti, kamban iikanon kan kuuro. 8 Jiisasnon Piito ano Jon kokaen irijon wasin orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newonja.”

9 Kaen irijon wasin orono qisin muri, “Ii dakanon kema mozozongowota?”

10 Qisin muri kokaen meleeno, “Mobao, oro sitinon keuri eja mon apu monjon qindiima karo mokoloowaota. Mokolon ii otaan kema miri ubaati, mono iikanon ubao. 11 Uma miri toya kokaen ijowao, ‘Boinon goojon jeja: Ala miriga daen? Nononon saanon iikawaa uutanon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja?’ 12 Kaen ijori moma miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa.

* 21:37: Luuk 19.47 * 22:1: Eks 12.1-27 * 22:1: Pasowa ii ananaa qaanon niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15

Iikanonj dunj rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanonj mono lama qeñ oowao.”

¹³ Kaen jej wasiñ orono kema Jiisasnonj qaa jeroti, iikawaa so mokoloonj nama lama qeñ oonj mozozongori. Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananonj karo Jiisasnonj aposoluruta yonjowo nene newombaajonj kamaanj ragi. ¹⁵ Ragi kokaen injjoro, “Niinonj Pasowa lama koi onjowo newombaajonj siinj mamaga moma laligowe. Nene koi nenjo mono siimbobolo momanja. Iikawaa kambananonj torija. ¹⁶ Ii torijiwaaajonj kokaen injjowe mobu: Niinonj Pasowa lama namononj koi kanonj toroqen mende nemanja. Kanagenj nene samonj kokawaa honja qaita monj asugiwaati, ii Anutuwaanonj bentotonj uutanonj eukanonj nemanja.”

¹⁷ Kaen injjonj wain qambi menj kotuegonj kokaen jero, “Mono koi menj onjoangio angunj aonj newu. ¹⁸ Niinonj kokaen injjowe mobu: Nii wain kasawaa honja koi kanonj mombo toroqen mende nemanja. Mombo nemanjati, ii Anutuwaanonj bentotonj asugidabororo iikanonj nemanja.”

¹⁹ Kaen jej bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onjoojonj ama togonj onjonjen. Ii nenj mono nii romonjonj nomakebu.” ²⁰ *Ii onjono negi wain qambi kaanjadeen menj kokaen jero, “Qambi koi ii soomonjo arenj donjogaa qambiaga kolooja. Niinonj hamo qeñ onjomambaajonj ama sana molaama komumanja. Sa iikanonj mono Anutuwaanonj soomonjo arenja ii menj kotii-waa.

²¹ *²¹“Kaen koloojato, mobu, memelolo menj nombaati, iinonj mono motoonj koi nene nenj rajonj. ²² Onjanonj, Anutunonj jej kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj mono namo mesaonj kembaa. Kembato, memelolo menj mubaati, iwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Oo yei!’ jejen. Anutunonj mono ironja uutaga meleema mubaa.”

²³ Kaen jero gowokourutanonj kanainj batugianonj aminj qisiñ aonj jegi, “Nonoononja mono morononj memelolo menj munaga?” Kianj.

Gowoko yonjononj batugianonj niinonjginonj angj.

Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

²⁴ *²⁴“Gowoko nonoononja morononj jotamemeya wana kolooja?” kaen jegi kawaajonj kaanagadeen batugianonj jenonkooli angj. ²⁵ *Iikaen angj Jiisasnonj kokaen injjoro,

* **22:20:** Jer 31.31-34 * **22:21:** Ond 41.9 * **22:24:** Mat 18.1; Maak 9.34;

Luuk 9.46 * **22:25:** Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

“Namowaa kantria kantria yonoo kingianon mono eja pon kaanja koloon galen koma onomakeju. Yonoo pon qerewenja jawingianon mono qaa jen koton kanagesogia mindingon onongi welen qen onoma ‘Eja awaa!’ jen mepeseen onomakeju. ²⁶ *Kaen amakejuto, ononon mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianon mononon somatagia kolooji, iinon mono kamaanqeeta kaanja koloon laligowa. Jotamemeya wananon mono welenqeqa kaanja koloon laligowa.

²⁷ *“Mononon rama nene nero mononon nene koma mun kema kankeji, iyoroononga uuta ii moronon? Onanon, ‘Rama nene neji, iinon mono uuta kolooja.’ Kaen injionkejuto, niinon onoo batugianon welenqeqa kaanja koloon laligojen.

²⁸ “Kaen laligowe angobato men nongi konjilin qarason-buyawowaa uutanon keube onjo kilen kaparan koma niwo qokotaan laligon kouju. ²⁹ Mannanon jen koton nono niinon iwaa bentotonja ku-usun qaganon galen komakejen. Kawaa-jon niinon toroqen jen koton onombe onjo kaanagadeen ku-usun qaganon ejemba kin kaanja galen koma onomakebuya. ³⁰ *Kawaajon onjo saanon noo bentotonanon keuma nene dunna liligon rama apu ano nene nen laligowuya ano eja pon raranon rama Israel kanageso tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegon onombuya.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38

³¹ Jiisasnon jero, “Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanon wiit dumun kota juunon ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanon mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwaajon utugon angobato men onomambaajon kaparan koma jojorija. ³² Jojorijato, goo momalaariganon zololononon jangon qaombabotiwaajon niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaajon kamba mongen uuga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nanon men kotiin onomba.”

³³ Kaen jero Saimonon meleenon, “Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen.”

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, “Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro giinon waladeen “Ii mende moma mujen,” jen nii qakooma nona indin karoon koloowaa.

* **22:26:** Mat 23.11; Maak 9.35   * **22:27:** Jon 13.12-15   * **22:30:** Mat 19.28

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen menj kembu.

35 *Jiiasnon gowokouruta kokaen qisij onono, “Niinon onjo wala gesogia qaa, monen gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasij onombe kenjiti, kamban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?” Qisij onono “Iwoi mombaajon mende amamaanij,” ijogi.

36 Ijogi kokaen toroqen injjoro, “Wala kaen angito, kamban kokaamba mombaanon geso ano monen geso qanja eji, ii mono menj besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monen mokoloon soo ii sewanja mewa.

37 *Niinon kawaajon kokaen injjowe mobu: Anutuwaqaqaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honawo koloodaborowaa. Iikawaa kambananon mono kan kuumambaajon anja. Buja qaa mon ii kokaen oogita eja, ‘Iinon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.’ Kawaajon jejen: Qaa iikawaa hona ii noonon koloodaborowaa.”

38 Kaen injjoro gowokourutanon ijogi, “Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao.” Kaen ijogi “Ti sokonja,” jen meleema onono. Kian.

Jiiasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

39 Jiiasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kengi. 40 Uma iikanon keuma kokaen injjoro, “Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu.”

41 Kaen injjon onomesaon jamo gilinin kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro 42 Qama koolin kokaen jero, “Amana, giinon uusiinga mojan ee, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenгаа uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago.” 43 Kaen qama kooliro gajoba monon Siwenonga asugin menj kotiin muro. 44 Menj kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta menj kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaanja riin namonon kamaaro.

45 Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokoloon injiwoi wosobirinon menj kamaan onono gaon egi. 46 Egi injjoro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

* 22:35: Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 * 22:37: Ais 53.12

Jiisas qelanjin menj somonjgogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnoŋ kaen jen nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yoŋoonoŋga moŋ qata Juudas iinoŋ jeta menj oŋoma Jiisaswaanonj kouma buuta kitoŋ nero. ⁴⁸ Kitoŋ neroto, Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kitoŋ nen iikaanŋa kanonj Siwe gomambaa Eja hoŋa memelolo menj mujaŋ me?”

⁴⁹ Kaen kolooro tosiانوŋ Jiisas liligoŋ muŋ nangiti, iyoŋonoŋ iwoi koloomambaaŋonj ano ii iima jegi, “Poŋ, nono manjawaa soo somatanonj ujuwoŋa me?” ⁵⁰ Kaen jen yoŋoonoŋga moŋnoŋ jigo gawoŋ galenj waŋaa welenqeqeya qeŋ geŋia dindiŋa kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnoŋ meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa geŋia kotoroti, ii oosiro qeaŋgoro.

⁵² Qeaŋgoro nama jigo gawoŋ galenjurugia, jigowaa kiropo galenj (sikiriti) waŋa ano kantriwaa jotamemeya yoŋonoŋ Jiisas mewombaaŋonj kougiti, ii kokaen injoro, “Nii kikekakasililinj ejaga qaagoto, kilenj nooŋonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj kouju. ⁵³ *Niinoŋ weenj so jiwowoŋ jigonoŋ oŋowo laligowe oŋonoŋ borigia boraama nii mende noŋgi. Ii qaagoto, keteda koi paŋgamambaa ku-usuŋanoŋ haamo ama asuganoŋ kolooro oŋoo kambanjanonj kaŋ kuuja.” Kiaŋ.

Piitonoŋ Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaen kolooro manjaqeqe eja yoŋonoŋ Jiisas menj somoŋonj wama jigo gawoŋ galenj waŋaa mirinoŋ kenŋi. Kenŋi Piitonoŋ gemagianonj sigensigen oŋotaan keno. ⁵⁵ Iikanonj kema jinŋkaronj miriwaa kiropo uutanonj kemenj sombenj biiwianoŋ gere oonj motoonj ragi. Piitonoŋ kaanjiadeen yoŋoo batugianoŋ raro. ⁵⁶ Raro welenqeqe emba moŋnoŋ Piitonoŋ gere kosianoŋ raro iigigiin kokaen jero, “Eja koi kanonj mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaen jeroto, Piitonoŋ qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinoŋ ii mende moma mujen.”

⁵⁸ Kaen ijoŋ raro mende koriro eja moŋnoŋ ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyoŋoonoŋga moŋ koloojanj.” Kaen ijoroto, Piitonoŋ meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motooŋgowaa so tegoro moŋnoŋ qaa ii mombo kaparaŋ koma jero, “Eja koi kanonj kaanagadeen oŋanoŋ iwo laligoro. Iinoŋ mono Galili ejaga kolooja.”

* 22:53: Luuk 19.47; 21.37

⁶⁰ Kaen jeroto, Piitonon meleeno, “Ejada, qaa jejanj, ninonj ii kondanjenj.” Kaen meleema jen nano iikanondeen kurunonj qaro.

⁶¹ Qaro Pononj eleema Piito uunj iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romongoro, ‘Gii kete indinj karoonj qakooma nona kurunonj qabaa.’ ⁶² Qaa ii romongonj wosoya jumambaajonj ano seleengenj kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

Jiisas jen jononjsisi ama mugi.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas menj somongogiti, iyonononj mepaqepae ama munj nama qewagogi. ⁶⁴ Qewagonj jaasewanja esuunj qisinj ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloojanjwaajonj morononj guji, mono iwaa qata qaba!” ⁶⁵ Kaen jen mamaga terenjonj mepaegonj jen qetama mugi. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj meg.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jen qetama munj laligogi gomanj ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj ajoroonj Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianonj anji.

⁶⁷ Iikanonj anji ijogi, “Giinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj eenj, ii mono asuganonj panj jena mobonja.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injowenagato, ii mono mende moma laariwuya.

⁶⁸ Me qisinj onombenagato, ii mono mende meleema nombuya. ⁶⁹ Kaen mojento, kambanj kokaambadeen kanainj Siwe gomambaa Eja honja iinonj mono Anutu, ku-usunj Toyaa boro dindinanonj rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yonononj kokaen jen qisigi, “Onanonj, gii Anutuwaa meriaga koloojanj me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii koloojeniwaa qaaya mono onjoangio jeju.” ⁷¹ Meleema onono jegi, “Anjo kuakua qenj komuwaatiwaa nanjonanjo qaaya mono iyanjaa jetanonj jero modaborojonj. Kawaajonj tosianonj qaaya nanjowutiwaajonj mono naambaajonj mombo qisinj onombonaga?” Kianj.

23

Jiisasnonj gawana Pailotwaa jaanonj nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

¹ Kaen jen tuun kuuya yonononj waama Jiisas wama kema gawana Pailotwaanonj kenji. ² Iwaanonj kema kanainj selianonj qaa kuunj kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima moninj: Iinonj ejemba kuunj onono enkalolonj kolooro karenj aonkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende

ambonjatiwaajon songo amakeja. Iyanjaajon ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist ano kin koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin ponjiaga koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema jero, “Mono geengo jejani, kian.”

⁴ Pailotnon jigo gawon galen ano ejemba tuun ii kokaen injoro, “Niinon eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojen.”

⁵ Kaen injoro mombo kaparan koma kuun jegi, “Iinon mono ejemba tuun kuun onoma Buja qaaya Galili prowinsnon kanain kuma onoma balon sokoma kan Judia prowins kokanon kaanagadeen ii jen seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisin onoma jero, “Ti Galili ejaga kolooja me qaago?” ⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnon Galili ano prowins tosaan mindirin galen koma onoma kaban iikanondeen Jerusalem sitinon kan lalig-
oroti, iikawaaajon Pailotnon jero Jiisas Herodwaanon wama kengi. Kian.

Jiisasnon kin Herodwaa jaanon nano.

⁸ Herodnon Jiisaswaa sunduya moma mono kaban koriga iimambaaajon siin moma laligorotiwaajon ii iima uutanon mamaga qeangoro. Jiisasnon angoletto mon mero iimambaaajon ama mamboma laligoro. ⁹ Kawaajon qiqisi mamaga Jiisas qisin muro. Ii qisin muroto, Jiisasnon kitia mon mende meleeno.

¹⁰ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nama selenon kuukuu qaa geriawo jen mugi. ¹¹ Herodnon manjageqe ejauruta yonowo Jiisas men kamaan ama jejewili ama mepaqepae men mugi. Kaen ama maleku akadamuyawo mon mouma mugi nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanon keno. ¹² Wala Pailot ano Herod yoronon kerekere ama aon laligorita kaban iikanon ala-ala koloori. Kaen.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnon karo gawana Pailotnon jigo gawon galen ano galenkonkon ejauruta ano ejemba tuun horon onono ajoroogi. ¹⁴ Ajoroogi kokaen injoro, “Ono eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Iinon ejemba tuun tuun kuun onono enkalolon amakeju.’ Mobu! Ono qaa selianon kuujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoloojen: Ono eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoloojen. ¹⁵ Herodnon qaa kaanjadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa

bunja koloowaatiwaajon amamaaya koloowaa. ¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjageqe eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.” ¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kambanjon kapuare mirinonja eja motoonngo isama onomakero.)

¹⁸ Kaen injoro koreboreyanon silama qama jegi, “Tiga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!” ¹⁹ Barabasnon sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon ongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero. ²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karon kokaen injoro, “Iinon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaen kolooro niinon jewe manjageqe eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi. ²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa hona koloowaatiwaajon jen tegoro. ²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komurotiwaajon kasa mirinon ongi raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaajon borogianon ano. Kianj.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononja kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonja men iwaa sawinjon angi anjon otaan keno.

²⁷ Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosianon kaanagadeen jinjen qama saama kenji.

²⁸ Saama kenji Jiisasnon eleema injiima kokaen injoro, “Oo Jerusalem emba, onjo mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, ononja ano meraboraurugia yonoojon mono saabu. ²⁹ Mobu! Kanagen kamban mon karo iikanon kokaen jewuya, ‘Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo

koloofu. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii sim-bawonawo.’ ³⁰ *Kamban iikanon ejembanon kanain baana Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono baana ii jegi bagon qanananon ubu.’ Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono kobaagianon mesangon nonombu.’

³¹ “Niinon Anutuwaanon gere gbiligbili koloofen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Ono gere koomuya singisonngogiawo eja sii qen nanju. Kawaajon Anutunon irona meleema onono gerenon onjoro siimbobolo uuta mobuya.”

³² Bologna meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaajon uruama kenji. ³³ Kema goman qata Wanji qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. ³⁴ *Kaen angito, Jiisasnon jero, “Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojuti-waajon mono singisonngogia mesaon onomba.”

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaajon kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so ii mendeema megii.

³⁵ *Kaen angii ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, “Anutunon mweengon muro Hamoqeqe Toya Kraist koloofii een, tosaan ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyan ilaan aowa.”

³⁶ *Manjaqeqe eja yononon kaanagadeen qaa gonjegeee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun ³⁷ kokaen ijogi, “Gii Juuda yonoonon kin ponga koloofani een, mono saanon geennga ilaan aowa.”

³⁸ Wanjanon eu tere mon kokaen onon qegi nano, “Juuda yonoo kin pongiiga koi.”

³⁹ Kikekakililin eja woi motoon mondon oroni naniti, iyorononga monnon uuqeqe qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist koloofani een, mono geennga ilaan onon noro kaanagadeen ilaan noromba.”

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, “Gii godaqeqega qaa. Gii Anutuwaajon kaanagadeen keega mende mojan me? Yononon jen tegon siimbobolo ororon nonongi bosinon. ⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaajon irona soy-anon meleema ama norongi siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju.” ⁴² Kaen jen ijoro, “Jiisas, gii bentotongaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romongon nombu.”

* **23:30:** Hoos 10.8; Isa 6.16   * **23:34:** Ond 22.18   * **23:35:** Ond 22.7

* **23:36:** Ond 69.21

43 Ijoro ii kokaen ijoro, “Niinon qaa hona gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyan gomanon uma laligowa.” Kian.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

44 Ween biiwia 12 kilok kolooro ween jaaya bulugoro pangamanon kamaan goman kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. 45 *Kamban iikanon jiwowon jigo uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. 46 *Jiisasnon kamban iikanon kotakota gama kokaen jero, “Amana, nii kokoosuna goo borongan anjen.” Kaen jen sewan aason konoga horon komuro.

47 Komuro iwoi kolooroti, kawali galenon ii iima Anutu mepeseen kokaen jero, “Iinon mono onanon eja solanaga kolooja.”

48 Ejemba tuun kuuya ii iibombaajon kan ajoroogiti, iyononon iwoi ii kolooro iima wosogia juno wan gilin motomotoon mirigianon kenji. 49 *Kenjito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyononon sigensigen nama ii uun iigi. Emba tosonianon Jiisas otaan Galiliga kagiti, iyononon kaanagadeen nama ii iigi. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

50-51 Juuda yonoonon taon qata Arimatia iikanon eja awaa qabunayawo qata Joosef iinon kaanagadeen karo. Iinon Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mam-boma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligon Jiisaswaa qaa jen somonjon anjiti, iikawaa uumotoon mende ano.

52 Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. 53 Qisin uma qamoya maripoononga metegon men kamaan opo taananon esuuro. Esuun men qasirinoon kema jamo kobaa mon uroroon qamo mon kanon mende anjiti, iikanon Jiisaswaa qamoya ii ano. 54 Sabat kendon rarawaa iwoiya mozonogogiti, (nemungawon) iikawaa ween jaayanon kememambaa ano.

55 Kememambaajon ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyononon Joosefwaa kanaanon qasirinoon kema iinon Jiisaswaa qamoya men jamo kobaanon anoti, ii iigi. 56 *Iikanon eleema mirinon kema jinin sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanon moriwombaajon mozonogogi. Mozonogogito, Moosesnon Kana qaanon Sabat

* 23:45: Eks 26.31-33 * 23:46: Ond 31.5 * 23:49: Luuk 8.2-3 * 23:56: Eks 20.10; Dut 5.14

kendombaajon jen kotoro eroti, ii otaan haamo menj eenj ragi. Kianj.

24

Jiisasnoj koomunonga waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendonj ragi tegoro Sonda umugawodeenj goman ano emba yonononj waama jininj marae unkoowagawo mozonogogiti, ii menj qasirinoj kenji. ² Kema mononj qasiriwaa qaa ootanoj jamo somata qetano kenoti, ii iigi. ³ Ii iima jamo kobaawaa uutanoj ugito, Ponj Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi. ⁴ Kawaajonj uugia uma kamaaro moma nanji eja woi malekugara taanja kokobilibiliawo yorononj bagianonj nani iriigi.

⁵ Ii iriima awawalinj balononj kemenj adaragogi kokaen injiori, “Jaawo kotiinj laligoji, ii mono nomaembaajonj koomuya yonoo batugianonj monganju? ⁶ *Inonj koi mende ejato, mono gbilinj waaja. Galili prowinsnoj laligonj qaa injijoroti, ii mono romongowu: ⁷ Inonj kokaen jero, ‘Mononj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borononj keno maripoononj qegi komunj weenj karoonj kolooro gbilinj waabaa.’ ”

⁸ Kaen jeri qaaya ii momogianonj keuro romongogi. ⁹ Kaen romongonj qasirinojga eleema kanj iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano tosaanja kuuya ii injijogi. ¹⁰ Qaa ii injijogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemunja ano emba tosaanja yonowo laligogiti, iyonononj ii kanj aposol ii injijogi.

¹¹ Buju qaa ii injijogito, ii mogi qaa omayaanj kolooro ii mende moma laarigi. ¹² Mende moma laarigito, Piitononj waama bobogarinj qasirinoj kema jamo kobaawaa uutanoj uuro keno opo taanja esuugiti, iikayadeenj raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeenj romongonj walingonj mirinonj eleeno. Kianj.

Gowoko woivanonj Emeus kanaanonj keni.

Maak 16.12-13

¹³ Weenj iikanondeenj Jiisaswaa gowokouruta yonoononga woivanonj Jerusalem siti mesaonj gomanj qata Emeus sewen mail kanonj kembojonj keni. ¹⁴ Kanaanonj kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyanjarodeenj aminj mori. ¹⁵ Ii aminj moma kania jenj bimoonj keni Jiisasnoj anjo kosogaranonj keuro motoonj kenji. ¹⁶ Kenjito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori. ¹⁷ Mende iima kotori kokaen irijoro, “Oro anjarodeenj naa

* **24:6:** Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

qaaga kanaanonj aminj moma kajao?" Kaenj irijoro doronj ama wosobiri jaajaa uunj iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroononga monj qata Kliopas iinonj kokaenj ijori, "Pasowa kendononj iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanonj moju. Gii motoonjononj wabaga koloonj ii mende mojanj me?"

¹⁹ Qisinj muro "Ii naama?" jero moma kokaenj ijori, "Nazaret eja Jiisaswaanonj iwoi kolooroti, mono ii. Iinonj gejatootoo ejaga laligonj Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianonj nanamemenj ku-usunawo ama qaa kotakota jenj laligoro. ²⁰ Kaenj laligoro ananaa jigo gawonj galenana ano galenkonkonj ejaurunananonj ii wama gawanawaa borononj anjgi komuwaatiwaajonj jenj tegoro maripoononj qegi komuro. ²¹ Iinonj Israel kanagesonana kasanonga isama downana mewaatiwaajonj mamboma jejeromonromonj ama laligo-ninto, 'Yei!' Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligonj kouninj kete somanja karoonj koloodaboroja.

²² "Ii mende sokono kete nonoononga emba tosianonj qaanonj kuunj walinjonj nononjgi laligojonj. Yonononj go-maamba amandiinonj qasirinoj kema ²³ qamoya mende mokoloonj eleema kokaenj jejuya, 'Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleenj unja iininj yorononj 'Jiisasnonj gbilinj laligoja,' jeri mojonj. ²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosianonj qasirinoj kema emba yonononj qaa jejuyati, iikawaa so ero iijuya. Ronj gbamenja iijuyato, iyanja mende iijuya."

²⁵ Qaa ii moma kokaenj irijoro, "Yei! Ono gejatootoo yonononj qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajonj ataqtanjanj ama ajojooj gaonjaajaa laligonj mende moma laariju? ²⁶ Hamoqeqe Toya Kraistnonj siimbobolo kaanja momago iyanjaa asamararanj uutanonj ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?" ²⁷ Kaenj irijonj Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yonononj qaa jegiti, iikanonja kanainj iyanjaa qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jenj asarinj orono.

²⁸ Jenj asarinj oroma kema gomanj kembojonj jenj keniti, ii dodowinj kanonj toroqenj kemambaajonj moro. ²⁹ Kaenj moroto, yorononj kaparanj koma kokaenj ijori, "Gomanj mare kolooro weenj jaayanonj kememambaajonj anja. Kawaaajonj saanonj norowo rama ewa." Kianj ijori yorowo mirinonj uma raji. ³⁰ Rama yorowo nene newombaajonj ama bered menj kotuegonj motonj oromambaajonj ano iwoi kokaenj kolooro:

³¹ Iikanondeenj jaagaranonj tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri. ³² Kaenj kolooro angarodeenj kokaenj aminj mori, "Kana somatanonj Bunja Terewaa qaa

jen kania jen asarin noronji, kambaŋ iikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so mojo.”

³³ Kaen jen iikanondeen waama Jerusalem sitinon eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonowo ajoroon ragiti, ii mokoloon ononi. ³⁴ Mokoloon ononi kokaen injiori, “Ponnon mono hona waama Saimombaanon asugijaa.”

³⁵ Kaen injiori iyangoro kanaanon iwoi kolooro ano bered motoroti, kambaŋ iikanon uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya men ononi. Kiaŋ.

Jiisasnon gowoko tuuna asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yononon qaa ii amin moma ragi iikanondeen Jiisas ano batugianon asugin nama kokaen injioro, “Alauruna, luaenon mono onowo ewa!”

³⁷ Kaen injioro toroko moma jenengia ororo “Ome kokoosuga ijon,” iikaan romongogi. ³⁸ Kaen romongogito, kokaen injioro, “Ono nomaembaajon aarun momo kaana uugianon kolooja? ³⁹ Nii neeno koi laligojen. Ii mono angio kana borona un iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirin niima kotowu.”

⁴⁰ Kaen injion kana boria qendeema onono. ⁴¹ Qendeema ononoto, ii kisorogiaajon kilen mende moma laarin walingon ragi kokaen qisin injioro, “Nembanenegia mon koi raja me qaago?” ⁴² Kaen qisin injioro sora jejetaa kitia mon mug. ⁴³ Mugi men nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injioro, “Nii onowo laligon kambaŋ kanon qaa injiowe mogiti, iikawaa hona ii kambaŋ kokanon kolooro iiju. Niinon kokaen jen laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonoo Buju Tere ano Ondino (Buja rii) buknon oogita eji, ii kuuya mono honawo koloodaborowaa.”

⁴⁵ Kaen injion iikanondeen Buja Terewaa kania moma kotowutiwaajon uugia metooro. ⁴⁶ Metoon kokaen injioro, “Qaa kokaen oogita eja: Kraistnon siimbobolo moma komun somaŋa karon kolooro koomunonga waabaa. ⁴⁷ Kawaajon ononon mono Jerusalem sitinon kanain Buja qaa noo qananon jen asarin kantri kuuya sokoma kema uukuukuu men onomakebu. Daen yononon uugia meleembuti, Anuntunon mono iyonoo singisongogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ “Qaa ii honawo kolooro ano koloowaati, ono ii kolooro iima nanon jen dangunu kaana nambu. ⁴⁹ *Mobu! Mannanon kalen onombaatiwaa qaa somongoroti, niinon ii wasiwe uugianon kemebaa. Eukanona ku-usun ambe

* 24:49: Apo 1.4

qagianon ubaa. Ono mono siti koi kanon iikawaajon mam-boma rama laligowu.” Kian.

Jiiasnon Siwe gomanon uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰*Jiiasnon qaaya jedaboron gowokouruta unuama kema Betani goman kosianon keuma iikanon boria metaama kotuegon onono. ⁵¹Kotuegon onono iikanondeen Anutunon wano onomesaon Siwenon uro. ⁵²Uro korisoro somata moma usugon waeya men mepeseen mun Jerusalem eleengi. ⁵³Eleema suulan jiwowon jigonon laligon Anutu mepeseen mun laligogi. Kian.

---

* **24:50:** Apo 1.9-11

Jon Oligaa Buŋa Jononj Ooro. Jen-asa-asari

Jononj iyanŋaa qata Oligaa Buŋa kokanonj asuganonj mende ooroto, iyanŋaajonj kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnonj uutanonj jopagonj muroti.” (19.26) Jononj uujopa uukalembaa qaaya ii kaparanj koma jenkeja. Jononj Oligaa Buŋa koi ii ejembanonj qaa kokaenj moma kotowutiwaajonj (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balonj ejagadeenj mende laligoroto, onjanonj Anutuwaa Meria ano Hamoqeŋe Toya kolooja. Onjo mono ii moma laarinj iikanonj laaligo kombombanŋa mokoloowu.” Jiisasnonj wala Manŋaa kosianonj laligonj qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaenj laligonj namo ejaga koloonj esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto menj iikanonj qendeeno. Ii qendeema bentotombaa kania jenj asariro tosianonj uugia meleenji tosianonj kilenj yangisenj anji.

Jiisasnonj kokaenj kolooja, jero: Hamoqeŋe Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe gomanj eukawaa buŋaga (8.23), berŋsakonj tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galenj awaa (10.11), Anutuwaa Meria (10.36), Ponj ano Boi (13.13), koomunonŋa waawaataa Toya ano laaligo kombombanŋa Toya (11.25), kana honŋa, qaa honŋa ano laaligo kombombanŋa (14.6), wain gere honŋa (15.1), tere waŋa mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaanŋ kaanŋa.

Jiisasnonj gowokouruta onjanonj jopagonj onoma laligoroti, gejanono qaa konoganonj (Bonj 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonŋa waamago Piito menj kotii-waatiwaajonj kokaenj qisiro: “Nii jopagonj nonjanj me qaago? Kaenj koloojanj, kianj mono alauruna kalanj koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnonj qenjaaro gawonj mero 2.1-12.50

Tetegoyanonj Jerusalem kanj laligonj komuro 13.1-19.42

Gbilinj waama alauruta koloonj onono 20.1-31

Galili kanj gowokouruta koloonj onono 21.1-25

Anutuwaa qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kakananaiyanonj monowaa monoyanonŋa qaa je laligoro. Iinonj laaligowaa kania nanŋonj jenj waama laligoro. Qaa je iinonj Anutuwaa kooronjanonj laligonj waaro

ano aŋo bensakon Anutugadeen kolooja. ² Qaa je iinon kanakanaiyanon Anutuwaa koorononon laligoro. ³ Iwaa koorononon laligon ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi mon mende ilaan munaga, ii mende koloona. ⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombompana iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi. ⁵ Asasagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asasagaa kania ii mende moma asarin laligon kougi. Kian.

⁶⁻⁷ *Anutunon ejemba kuuya asasagaya moma laariwu-tiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asasagaa kania inisaama nanjon jen laligoro. ⁸ Jon aŋo asasaga ii mende koloon laligoroto, iinon asasagaa kania ii nanjon jen laligoro. ⁹ Asasaga onabona iinon ejemba goman so men asarin nonomakeji, iinon namonon asugimambaa-jon ano.

¹⁰ Iinon kanakanaiyanon goman goman iikawaa ila-woilaya kuuya ii nemun koma onono koloogi. Koloogi aŋo batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii mende moma koton mun tompin laligogi. ¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanaa goman mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mug. ¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyonoojon kana meleuro kokaen kolooro: Aŋo nemun koma ku-usun onono kolokoloo dongoga koloon Anutuwaa meraboraana koloogi. ¹³ Anutuwaa uusiinanon nemun koma onono koloogi. Namo ejanon siina otaan embi-awo qaa somonoro koro ama mera mero kolooji, iyononon kana kaana iikanon Anutuwaa meraboraana mende koloogi. Kian.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadamuya un iima laligonin. Mananon Meria motoongowaajon akadamuya kuuya ama aon koma muro qaita mon laligoji, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta saa qero akadamuyawo koloon kaman so qaa hon toontoona jen laligoro.

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanjon kokaen qama jen laligoro, “Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaa-jon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.” Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalenmoriananon eja iikawaa uuta saa qero akadamuyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon

* 1:6-7: Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambanja kambanja maaro kuuya nonoo qanananonj uro laligonij. ¹⁷ Moosesnoj Kana qaanana nemunj kono kolooroto, Jiisas Kraistnoj qaa honja ninisaama Anutuwaawaa kalenmoriajja nemunj kono asuganonj kolooro. ¹⁸ Namo eja monjonj Anutu kambanj monjonj mende iiro. Meria motoongononj Manjaa wosoyanonj laligonj kouma laligoroti, iinonj mono namononj kamaanj kania ninisaano monij. Kiaj.

Jon Oomulu ejanonj iyanjaa kania jej asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yonononj jigo gawonj galenj ano jiwowonj jigowaa welenqeqe tosaanja Jerusalem sitinonjga wasinj ononjgi Jombaanonj kagi. Kanj qisinj munj jegi, “Gii naa ejaga koloojanj? Kaniaga nomaenj?” Kaenj jegi kaniaya injisaama injjoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganonj kokaenj jokolooro, “Niinonj Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojenj.”

²¹ *Kaenj jokolooro kaparanj koma qisinj mugi, “Gii mono eja moroga koloojanj? Gii Elaija koloojanj me qaago?” Qisinj mugi “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja monj koloojanj me qaago?” Kaenj qisigi “Kaanj qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojanj? Wasinj nononjgi kajoni, iyonoojonj mono nomaenj meleema injijowonaga? Gii geenjaa kaniaga nomaenj jej asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaenj injjoro,

“Gejatootoo eja Aisaianonj qaa monj kokaenj jerota eja, ‘Nii gajoba koloonj balonj qararanjkonjkonjanonj laligonj kokaenj qamakejenj: Ponjonj kawa-oo!

Kawaajonj onjo mono uugia mindinjonj kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojenj.”

²⁴ Eja wasinj ononjgi Jombaanonj kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) ejaga koloogi. ²⁵ Yonononj mombo kokaenj jej qisinj mugi, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojanj ano Elaija me gejatootoo eja yonoononjga monj mende koloojanj, iikawaajonj mono naambaajonj ejemba oomulu menj onjmakejanj?”

²⁶ Qisinj mugi kokaenj meleema onono, “Niinonj apu toonjonj onjomorinjkejento, eja monj onjo mende moma kotojuti, iinonj koi batugianonj nanja. ²⁷ Eja monj noo gemananonj kawaatiwaajonj jej laligoweti, iinonj mono ii kolooja. Iinonj kanj nii nuugunj somatana koloonj laligowaatiwaajonj niinonj iwaa kosianonj kema wayangesoya besaanj kana esuyaa kasia isamambaa amaqaamamaa amanja.” ²⁸ Jononj Jordan

* 1:21: Dut 18.15, 18; Mal 4.5

* 1:23: Ais 40.3

apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaajon “Anutuwaanon lama meriaga,” jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, “Iigi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balona balona ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwonja. ³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja. ³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mbonatiwaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen.”

³² Jonon kaen jen dangunu kaanja nama nanjon kokaen injoro, “Unja Toroyanon mono Siwenonga kamaan kewo koon kaanja iwaa wanjon kamaan koma raro iibe. ³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monon ejemba oomulu men onomanatiwaajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, ‘Unja Toroyanon mombaa wanjon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.’ ³⁴ Niinon ii iibetiwaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, ‘Iinon Anutuwa Meria kolooja.’ ” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

³⁵ Kaen injoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nanji. ³⁶ Nanji Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, “Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga kolooja.”

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni. ³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, “Oro moroga mongama kajao?” Iikaen moma meleema ijori, “Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?” (Juuda yononon ‘Somatanana’ qaa ii boiwaa-jon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, “Mono kan iibao!” Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanon motoon kema miri dakanon en laligoroti, ii iigi. Ii iima kanon iwo laligori goman sinsingon tiiro mesaon kari.

⁴⁰ Jonon qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanon keniti, iyeroononga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito. ⁴¹ Andruu iinon wala data Saimon

mokoloon kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqeqe Toya mokoloojota.” Hamoqeqe Toya ii Griik qaanon Kraist.⁴² Kaen jen data wama Jiisaswaanon keni. Keni Jiisasnon Saimon tororo uun iigigiin jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinon qaga Siifas qabe ewaa.”* Kian.

Jiisasnon Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Goman ano Jiisasnon Galili prowinsnon kemambaajon kema kananon eja qata Filip mokoloon kokaen ijoro, “Gii mono nii notaan kawa!”⁴⁴ Filipnon Andruu ano Piito yorowo gomanjia motoonja. Taonjia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnon eja qata Natanael mokoloon kokaen ijoro, “Moosesnon eja mombaajon Kana qaanon oorota gejatootoo yononon toroqen oogita eji, nono mono eja ii mokoloojona. Eja ii qata Jiisas, manaa qata Joosef, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnon ii moma waliingon jero, “Oo Nazaret! Ii goman qandayaga. Iikanonja iwoi awaa mon koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnon ijoro, “Mono kan geenjo iima kotowa!”

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanon kan kouro iima iwaajon qaa kokaen jero, “Tibu! Eja koi kanon mono Israel eja honja kolooja. Uutanon gbingbaon qolomolonjaya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnon qisin mun jero, “Gii mono nomaenanon nii moma koton nonjan?” Kaen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Gii fig gere† umuganon rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnon kawaa gematanon giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnon meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onanon Anutuwaa Meria koloojan. Gii Israel nonoonon eja Pongalaligojan.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnon meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganon rana giibe.’ Kaen jen asugijeniwaajon moma laarin nonjan. Anutuwaanon kususon koi iima mojan, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagen iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijon toroqen ijoro, “Niinon qaa hon toonja mon kokaen jewe moba: Kanagen noo gowokouruna koloogi koton kondoon onombe jaameleen unja kokaen iibuya: Siwe nagunon tano Anutuwaa gajobaurutanon asugin Siwe gombaa Eja Honjaanon uma kamaan angin iijibuya.” Kian.

* **1:42:** Siifas ii Griik qaanon Piito, ananaa qaanon jamo karanjan. † **1:48:** Fig ii sambu kaanaya. Ii gawonjianon komogi kota naanjawo kolooro kamban mamaga nen laligoju. * **1:51:** Jen 28.12

2

Jiisasnoŋ apu meŋ letono wain kolooro.

¹ Jiisasnoŋ Filip ano Natanael oroono weeŋ karoon tegoro laligogi moŋnoŋ agomiŋ aoawaa maraŋ lombaŋ ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa gomaŋ qata Kaana iikanonŋ anŋi. Jiisaswaa nemuŋanoŋ kanoŋ motoonŋ kema ragi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeeŋ horonŋ onŋonŋi lombaŋonŋ motoonŋ ragi. ³ Iikanonŋ ragi wain apunonŋ qaono Jiisaswaa nemuŋanoŋ meria ijoro, “Yoŋoononŋ wain apu qaonja.”

⁴ Kaeŋ ijoro kokaeŋ ijoro, “Nemuna, ii nomaeŋ amanatiwaaŋonŋ jejanŋ? Jeŋ kotonŋ nonjanŋ me? Noo angoletu meme kambananonŋ mende kaŋ kuuro laligojeŋ.”

⁵ Kaeŋ jero moma welenqeŋeuruta kokaeŋ inijoro, “Iinonŋ iwoi mombaajonŋ jeŋ kotonŋ onŋombaati, ii mono otaanŋ ambu.”

⁶ Juuda yoŋononŋ hamo ŋeŋ aowombaajonŋ Kana qaa-gia otaanŋ borogia songbama laligoŋkegi. Iikawaa so miri iikanonŋ koworaŋeŋ somata 6 raro. Koworaŋeŋ motomotoonŋ ii apu kononŋ 8 me 12 iikanonŋ kemeŋ saa ŋenagiwaa soga ragi.

⁷ Jiisasnoŋ ii iima kokaeŋ inijoro, “Onŋo mono apu kosonŋ kaŋ maagi koworaŋeŋ koi saa qewa.” Kaeŋ jero moma jerotiwaa so anŋi. ⁸ Koworaŋeŋ ii saa qegi kokaeŋ jeŋ kotonŋ onŋono, “Mono apu qaga kosonŋ meŋ kema lombaŋ galenŋ mubu.” Jeŋ kotonŋ onŋono meŋ keŋgi.

⁹ Kosonŋ keŋgito, galenonŋ apu letoma wain kolooroti, ii neŋ naaŋa moma daeŋkaya meŋ kagiti, ii mende moma asariŋ aaruro. Aaruroto, welenqeŋe apu kosogiti, iyonononŋ ii moma jegi galenonŋ maraŋ lombaŋ toya oono karo. ¹⁰ Karo kokaeŋ ijoro, “Maraŋ kambananonŋ kuuya yoŋononŋ wain apu awaa ii wala meŋ kaŋ onŋomakeju ano ii neŋ eŋkalolonŋ meŋ aogigo wain apu naaŋa qaa ii kanagenŋ onŋomakeju. Giinonŋ wain apu awaa ii wala anŋonŋ koma mende onŋoma ketego koi kambaŋ uuguŋ meŋ kajaŋ. Ii sili morota moŋ anjanŋ.”

¹¹ Jiisasnoŋ angoletu mutuya koi ii Galili prowinswaa gomaŋa qata Kaana iikanonŋ mero. Ii meŋ iikanonŋ ku-usuŋa asuganonŋ inisaano. Kaeŋ inisaano gowokourutanonŋ moma laariŋ mugu.

¹² *Jejelombaŋonŋ laligogi tegoro Jiisaswaa nemuŋkoaaŋa ano gowokouruta yoŋononŋ gomaŋgianonŋ Kaperneam keŋgi. Iikanonŋ kema somaŋa tosia toroŋeŋ laligogi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ jiwowonŋ jigo jeŋ kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

* 2:12: Mat 4.13

13 *Kambanj kanon Juuda nonoonon kiankomu kendon kambanja dodowiro. Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti,* iikawaajon aisoowombaajon angijisasnon kaanagadeen gomaña mesaon Jerusalem sitinon uro. 14 Sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keuma iwoi kokaen mokolooro: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koon ii sewanja mewutiwaajon angijano tosanon monen utekute ambombaajon ragiti, ii injiuro.

15 Ii injiima kasanon tape (qoilomu) miziziinj iikanon onjootinj unjuro. Unjnj ejemba ii kuuya konjoma onjoma lama bulmakaogiawo jiwowon jigononga onjotaaro. Utekute ejemba yonoonon soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno. 16 Kewo sewanjia mewutiwaajon angiti, ejemba ii kokaen jenn onono, “Iwoi ii mono menj togon seleenjen kembu. Ono noo Manña jiwowon jigo koi mono naambaajon utegogi konkororo miri kaanja kolooja?”

17 *Kaen jenn onono Bunja qaa monj gowoko yonoo mोगianon kouro romongogi. Qaa ii kokaen oogita eja, “Noo uunanon goonon jigo ii kowoga ewaatiwaajon kaparan kombe iikanon uunanon neqanj gere kaanja jero majakaka iikanon jii mokolonkejen.”

18 Ii konjoma onono Juuda jotamemeya yononon temboma waama Jiisaswaanon kouma kokaen qisinj mugi, “Gii mono naa angoleton monj ana ku-usunja iininj sokoma nononogo tere kaanja anaga?”

19 *Kaen qisinj mugi kokaen meleema onono, “Ononon jiwowon jigo koi kondeenji namonon kamaaro niinon jii weenj karoombaa uutanon metaama kuumaña.”

20 Meleema onono kokaen ijogi, “Gbani 46:waa uutanon jiwowon jigo koi menj laligon medaborogita nanja ano giinon jii weenj karoombaa uutanon mono nomaen ama metaama kuunaga?”

21 Kaen ijogito, Jiisasnon jigowaa qaa ii iyanjaa seliaa sareaga jero. 22 Jiisasnon kanagenj koomunonga waaro sareqaa jeroti, ii kambanj iikanon gowokouruta yonoo roromongogianon kanj kono moma asarigi. Ii romongon Jiisasnon qaa jeroti, ii ano Bunja qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kianj.

Jiisasnon ejemba kananana modaboroja.

23 Jiisasnon Jerusalem sitinon kiankomu kendombaa kambananon laligon angoleton ku-usunjawo meroti, ii jemba

* 2:13: Eks 12.1-27 * 2:13: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koon qaanon Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15 * 2:17: Ond 69.9 * 2:19: Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

mamaganonj iima qata moma laarinj iwaanonj rapingogi.
 24 Rapingogito, Jiisasnonj ejemba kuuya yonoo kanagia
 moma kotodabororo. Kawaajonj ejemba kuuya mende
 moma laaridaboronj onoma qaagiaa baatanonj mende kema
 laligoro. 25 Ejemba uugianonj qaa iwoi eroti, Jiisas mononj
 ejemba uugiaa kania ii isaama qendeema mubaatiwaa so
 mende kolooro. Mono anjo ii moma kotoro. Kianj.

3

Jiisasnonj Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

1 Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianonj
 jotamemeya eja monj qata Nikodeemus laligoro. Iinonj
 Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) tuunonj nano.
 2 Iinonj gomantiinja mononj Jiisaswaanonj kouma kokaenj
 ijoro, “Somatana, gii angoletto menkejanj, ii eja mononj
 Anutu iwo mende nano anodeenj memambaa amamaankeja.
 Kawaajonj gii Anutunonj nemunj koma gono boi koloojanj,
 iikaenj mojonj.”

3 Kaenj jero kokaenj jenj meleema muro, “Niinonj qaa honja
 toonj monj kokaenj jewe moba: Mononj Anutuwaanonga
 kolokoloo donggoga mende koloowaati eenj, iinonj mono Anu-
 tuwaa bentotononj keuma iimambaa amamaawaa.”

4 Meleema muro kokaenj ijoro, “Mononj ejemba wana
 koloonj laligonjo kolokoloo donggoga ii mono nomaenj koloon-
 aga? Iinonj mono nemunj goronj uutanonj keuro mombo koro
 ama memambaa amamaawaa.”

5 Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Niinonj qaa honja toonj
 monj kokaenj jewe moba: Mononj oomulu menj mugi Unja
 Toroyanonj uutanonj kemero iikanonj kolokoloo donggoga
 mende kolooji eenj, iikaanjonj mono Anutuwwa benton-
 tonj uutanonj keumambaa amamaawaa. 6 Balombaa ne-
 munmanj onoononga merabora koloojuti, ii balombaa mer-
 aboraanaga. Unja Toroyanonj inaanj nemunj kono merabora
 koloonjkejuti, ii mono Siwewaa meraboraanaga.

7 “Kawaajonj onjo kolokoloo donggoga Anutuwaanonga
 mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe
 iikawaajonj mono mende aaruwa. 8 Haamononj anjaa jaajaa
 lanj giliro otonja momakejanto, ii dakaya qenj kankeji ano
 dakaanj baagenj qenj kemakeji, giinonj iikawaa kania mende
 moma asarijanj. Unja Toroyanonj ejemba nemunj koma onono
 kolokoloo donggoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono
 haamo kawaa so kolooja.”

9 Kaenj meleeno Nikodeemusnonj kiko qenj kokaenj jero, “Ii
 mono nomaenj koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejaŋ ano kilenŋ qaa iikawaa kania mende moma asarijaŋ. Ii mende sokonja. ¹¹ Niinoŋ qaa honŋa tooŋ moŋ kokaenŋ jewe moba: Nononoŋ naama moma kotojoni, ii jeŋ inisaamakejoŋ ano naama jaanananoŋ iima mojoni, ii nanŋonŋ jenkejoŋ. Kaenŋ amakejonto, oŋonoŋ kilenŋ Buŋa qaanana ii mende moma anŋonŋ komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanoŋ ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laariŋ nonjuti eenŋ, niinoŋ Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injjowe ii mono nomaenŋ moma laariwuya? ¹³ Balombaa eja moŋnoŋ Siwenonŋ mende uroto, Siwe gomambaa Eja honŋonŋ Siwe gomanonŋ laligonŋ kamaanŋ koloonŋ asugiroti, iinoŋ mono eleema Siwenonŋ ubaa.

¹⁴ *¹⁴ “Anutunonŋ Mooses balonŋ qararanŋkonŋkonŋonŋ jeŋ koto kopa aenoŋ mokolenŋ unŋaya meŋ toonoŋ kosigoro nantoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Honŋa ii kosigogi uma nambaa. ¹⁵ Ejemba ii moma laariŋ mujuti, iyoŋonoŋ kuuya laaligo kombombaŋa mokoloonŋ laligowutiwaajonŋ ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaenŋ: Ejemba ii moma laariŋ munkejuti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ tiwilaawaabotiwaajonŋ Anutunonŋ balonŋ so jinoŋa qaa jopagoŋ nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buŋa koloowonatiwaajonŋ ama Meria motooŋgo soro ii nonono. ¹⁷ Ejemba gomanŋ so laligonŋ kenjoni, Anutunonŋ Meria ananaa qaanana jeŋ tegowaatiwaajonŋa qaagoto, Merianonŋ hamo nunuro kantri so letoma oyanboyanŋ koloowonatiwaajonŋ ama wasiro namonoŋ kamaaro.

¹⁸ “Ejemba moŋnoŋ Meria moma laariji, Anutunonŋ iwaa qaa jeŋ tegoro mende tiwilaawaato, moŋnoŋ Jiisas mende moma laariŋ muji, Anutunonŋ iwaa qaa jeŋ tegoro laligoja. Anutuwaaw Meria motooŋgowaa qata mende moma laarijiwaajonŋ ama gere siawaa buŋa koloowaa. ¹⁹ Anutunonŋ balonŋ ejemba qaanana jeŋ tegonkeji, iikawaa kania ii kokaenŋ: Asasaganonŋ namonoŋ kamaanŋ kolooroto, ejembanonŋ nanamemenŋ bologa bologa ama meŋ laligogi. Kaenŋ laligonŋ Anutuwaaw asasaga togoŋ uugia pangamambaa nanamemenonŋ lanŋ somoŋgoŋ laligonŋ kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemenŋ bologa amakejuti, iyoŋonoŋ Anutuwaaw asasaga togoŋ gema qenkeju. Anutunonŋ nanamemenŋgia bologa bologa ii inisaama jeŋ oŋono gamugia mobobotiwaajonŋ toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanonŋ mende keumakeju. ²¹ Mende keumakejuto, moŋnoŋ qaa honŋa otaanŋ laligoji, iinoŋ saanonŋ asasagayaa uutanonŋ keubaa. Anutunonŋ sololoonŋ muro nanamemenŋa

* **3:14:** Jan 21.9

ama menj laligoroti, iikawaaajon nanamemeja iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kianj.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unjuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa gomanj gematanon kenji. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia torogon laligon ejemba oomulu menj onoma laligoro. ²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen gomanj qata Salim kawaa kosianon laligoro. Gomanj qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu menj onombatiwaajon qisigi afaangon menj onoma laligoro. ²⁴ *Kambanj iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oongj raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinonjiinon jen kanain jenonkooli anji. ²⁶ Kaen anji bimooro Jombaanon kanj kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geengo kaniaya nanjon jenati, iinon ejemba oomulu menj onono tuunj somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi monj Siwenonga mende ama munagati eenj, iinon mono ii bunj qen aomambaa amamaawaa. ²⁸ *Iwo laligon kokaen jewe, ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojento, Anutunon wasinj nono wala kajeja iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, onjo ii saanon onjoangio nanjon jen laligowuyatiwaa so koloaju. ²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jemaŋa: Eja monjon emba bunjayawo koloon emba memambaaajon korisoro qaa jen seinj laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajon jinonja qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen. ³⁰ Jiisaswaa qabunyanon somariinj seiro Jon noonon waziiro sokom-baa.” Kianj.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanonja kamaaroti, iinon ejemba kuuya unjuugun uuta kolooja. Monjon namonon asuginj namowaa bunj kolooja ano namonon laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unjuugun uuta kolooja. ³² Iinon iwoi iima moma kotonj laligoroti, iikawaa kania jen nanjon dangunu kaanjanja. Kaen nanjato,

* **3:24:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20   * **3:28:** Jon 1.20

nanjonango qaaya ii ejemba monnon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba monnon nanjonango qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabonja koloojiwaa qaaya menj koti-iro powowon koloowaa. ³⁴ Anutunon qele ejia wasinj Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaajon qele ejanon mono Anutuwaanon qaa honja ii injisaama jenkeja. ³⁵ *Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba monnon Meria moma laarinj uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja kolooja. Monnon Meriaa qaaya mende tenj komakeji, Anutuwaan irinjonsoonanon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima kotonj een lanj laligoja.”
Kian

4

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnon ejemba kaenj kuma onono gowokouruta koloogi oomulu menj onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonoo gejagianon kemero mogi. Yonononj ii mogiti, buju ii jegi seinj Pombaa gejianon kemero moro. ² Jiisasnon anjo ejemba mende oomulu menj ononoto, iinonj jero gowokourutanonj ii angj. ³ Ii moma Judia prowins mesaonj eleema mombo Galili prowins waagenj kenji. ⁴ Kana kaenj kema Samaria prowinsnonj keuma uugunj kenji.

⁵ *Uugunj kema Samaria prowinswaa taonj monj qata Sikar iikanonj keuro. Sikar taonj ii Jeikobnonj balonj bakaya monj meria Joosef muroti, iikawaa kosianonj eja. ⁶ Jeikobwaanonj apu ronj koriga ii Sikar taanonj nanja. Jiisasnonj kana karotiwaajonj ama selia bimooro weenj jiji kolooro apu ronj iikanonj keuma kosianonj kamaanj raro.

⁷ Apu ronj kosianonj raro Samaria emba monnonj apu kosomambaajonj karo. Karo Jiisasnonj iima kokaenj ijoro, “Gii saanonj apu nona newenaga.” ⁸ Kambanj kanonj gowokourutanonj nene sewanja mewombaajonj ii mesaonj taanonj kenji iyangarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanonj Samaria prowins sureenj onoma yonowo ainjolonj mende laligonjkegi ano pake motoonjononj apu mende kosonj laligonjkegi. Kawaajonj iyangarodeen nani kanonj emba iinonj kokaenj ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii

* **3:35:** Mat 11.27; Luuk 10.22   * **4:5:** Jen 33.19; Joos 24.32   * **4:9:** Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

Samaria embagato, nomaembaajon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin nonjan?”

¹⁰ Jiisasnon qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenaa kania moma kotona sokonaga. Moronon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin gonji, iwaa kania moma asarinagati een, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomatiwaa pakeya mon mendende raja ano apu ron koi kanon mono koriga kolooja. Kawaajon laaligowaa apuwaajon jejanj, ii mono daanjaya mokolonaga? ¹² Ben isinana Jeikobnon apu ronja koi nonono. Inon wala anjo ano iwaa gematanon meraurutanon koi kan apu koson nen laligonkegi ano bulmakao tuunja tuunja apu ononji nen laligonkegi. Gii Jeikob uugun uuta koloon ejemba apu men sein onomambaajon jejan me?”

¹³ Kaen jero moma Jiisasnon kokaen meleeno, “Ejemba kuuyanon apu koi nenngo mombo apuwaa newombaajon momakebuya. ¹⁴ Kaen laligowuto, niinon mombaajon apu mumanati, iinon ii nenngo kamban monnon apuwaa mombo mendende mobaa. Kaen qaagoto, apu mumanati, ii mono iwaa uutanon letoma laaligowaa apu jaaya jujukuya qaa kolooro laligowaa. Ujungon kouma laaligo kombomba tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaen meleeno embanon jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona neman. Ii nenngo kambanja kambanja mombo apuwaa moma apu kosomambaajon koi kanasoso mendende riiwenaga.”

¹⁶ Kaen jero kokaen jen koton muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaen jen koton muro “Nii lona qaa,” jen meleeno. Meleeno kokaen ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onanon jejan. ¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete mon mena rajaoti, iinon goo loga mendende kolooja. Qaa jejanj, ii hon toonaga.”

¹⁹ Embanon ii moma kokaen ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita mon koloojan. Niinon taniga kaen giima kotojen. ²⁰ Nonoo ambosakonurunananon baanja qendeema kokanon uma siminj kuma qama koolinj laligogito, Juuda ononon kokaen jenkeju, ‘Samaria onjo mono Jerusalem sitinon uma jiwowon jigonon usugon qama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnon kokaen jen koto, “Oo emba, kamban mon kan kuuwaati, onjo kamban iikanon Ama waeya men mepesee-wombaajon baanja kokanon me Jerusalem kanon mendende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa. ²² Samaria onjo Anutu waa kania tororo mendende moma koton kilen iwaa waeya tondu men mepeseenkeju. Hamoqeqewaa

kania ii Juuda nonoo batunananon asuganon koloon eja. Kawaajon Juuda nononon Anutunanaa kania moma koton waeya men mepeseenin sokonja.

²³ “Kilen kamban mon kokaen koloowaa: Kamban iikanon Unja Toroyanon ejemba sololoon inaan onono qaa honja otaan Ama waeya men onanon mepeseen laligowu. Mannananon ejemba kaanja mongama onoma asugiwutiwaa-jon siina moma laligoja. Kamban morota iikanon mono kan kuun kete koi eja. ²⁴ Anutunon Unjaga kolooja. Kawaajon Unja iikawaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono Unja Toroyanon sololoon inaan onono qaa honja otaan mepeseen laligowu.”

²⁵ Jiisasnon kaen jen koto embanon ijoro, “Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinon asugimambaajon anja, ii mojen. Iinon kawaati, kamban iikanon mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnon qaa ii moma kania kokaen isaano, “Giwo koi nama qaa amin mojoti, niinon mono iikaya koloojen.” Kian.

Gowoko yononon kan yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yononon iikanondeen eleema kagi. Kan embawo qaa amin mori, ii iima walingogito, monon kokaen mende qisiro, “Gii nomaembaajon iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaaajon mojan?” Kaen qisiwombaajon mogito, kuuyanon kokodundun koma ragi.

²⁸ Kaen ragi embanon apu pakeya mesaon eleema taonon kema ejemba kokaen injoro mogi, ²⁹ “Mobu! Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojen. Kawaajon iinon Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono ononangio kan eja ii iibu.” ³⁰ Qaa ii moma taon mesaon luluuma horon Jiisaswaanon kenji.

³¹ Gowoko yononon kamban biiwianon kanon Jiisas kuun mun kokaen ijogi, “Somatanana, nene newa.”

³² Kaen ijogito, kokaen injoro, “Niinon nenena qaita mon men laligojeni, ononon iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaen injoro iyangia qisin aon kokaen jegi, “Monon nene mon men kan mujaa me nomaen?”

³⁴ Kaen jegi kokaen injoro, “Wasin nono kaweti, niinon iwaa jeta ten koma gawonja men sororogonkejeni, iinon noo neneana kolooja. ³⁵ Ononon qaa kokaen jewubo, ‘Koin 4 tegoro olin-iziii kambananon toriwaa.’ Mobu, niinon iikawaajon kokaen jejenj, moma geja ambu: Gawon bonja bonja yonoo hongianon mumugodabororo qenmemetaa kambananon mono kan kuuja. Ono mono uugiaa jaayanon meleeno ugi keno ii iima kotowu. ³⁶ Tosianon wala qaa kota

qosoma kororoon laligogi honanon kambaŋ kokaamba asu-
giro tosonian ii men kululuuŋ tawagia megi ejembaya ejem-
baya laaligo kotigaa bunja koloonkeju. Kaen kolooro hona
qenmeme yononon qosomakororo ejemba yonowo ajoroon
motoon jejelombaŋ ama aisoon oyanboyanawo mobuya.

³⁷ ‘Monon kota qosoma kororooro monon hona qen
meji,’ qaa kaen jenkejuti, ii qaa honaga. Ii Anutuwaa gawon
memewaa kania inisaanja. ³⁸ Niinon onjo wasin onombe
gawon qaita monon onjoangio iwoi kota mende komogiti,
mono gawon iikanon kema hona qen mewu. Tosianon wala
selegia qen gawon men laligogi ononon yonoo gemagianon
kema gawon megitiwaa hona mokoloon qen menkebu. Ni-
inon kaen wasin ononjen.” Kian

Samaria ejemba mamaganon uugia meleengi.

³⁹ Samaria embanon qaa kokaen nanjon jero, “Niinon eja
mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinon iikawaa
kania nisaama jero mojen.” Kaen jerotiwaajon ama Samaria
ejemba mamaganon Sikar taon kanon uugia meleema Jiisas
moma laarin mugi. ⁴⁰ Moma laarin muŋ iwaanon kan
yonowo toroqen laligowaatiwaajon kaparan koma qisigi
ween woiwaa so toroqen kanon laligoro.

⁴¹ Kaen laligon qaa jen laligorotiwaajon ama mamaganon
Jiisas moma laarin toroqegi tuungia somariiro. ⁴² Toroqen
emba ii kokaen ijogi, “Eja koi kanon onanon gomanja go-
manja ananaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. Nononon ii
goo qaawaajonadeen mende toroqen moma laarijonto, ii
nononano geja ama moma moma kotojon.” Kian.

Jiisasnon kawali galeŋ mombaa meria men qeangoro.

⁴³ Jiisasnon Samaria laligoro ween woi tegoro onomesaon
Galili prowinsnon keno. ⁴⁴ *Jiisas anjo kambaŋ monon
qaa mon kokaen nanjon jero, “Gejatootoo ejemba monon
iyanaa goman balonon laligoro iwaajon mende mogi uro
goda mende qen munkeju.”

⁴⁵ *Kaen jeroto, kilen kambaŋ kanon anaa prowinsnon
Galili kouro iikanon kaanagadeen tosonian jolona jegi.
Yononon kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon uma
Jiisasnon kendon kambaŋanon angoletto meroti, ii kuuya
iima mogi. Kawaaajon kambaŋ iikanon saanonja koma horon
mugi.

⁴⁶ *Galili prowins yononon koma horon mugigoman qata
Kaana wala kanon apu men letono wain kolooroti, iikanon

* 4:44: Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11

mombo karo. Taon qata Kaperneam kanon kimbaa kawali galen mon laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisaswaanon kema kokaen qisin muro, “Gii saanon kan merana men qeangon mubaga.” ⁴⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoletto aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, “Somatana, merananon komuwabotiwaaajon mono uulanawo kawa.”

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, “Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kema.” Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno. ⁵¹ Kananon keno welenqeaturutanon kan mokolon kokaen ijogi, “Meraganon mono qeangojaa.”

⁵² Kaen ijogi qisin onoma jero, “Naa kambanon kanain qeangojaa?” Kaen jero ijogi, “Woran mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa.” ⁵³ Ijogi momoya kokaen kolon asariro: Ahaa! Jiisasnon “Meraganon mono qeangon laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanjuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mug.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoletto mon koi mero indina woi kolooro. Kian.

5

Jiisasnon Betesda angon teru goraayanon eja mon men qeangoro.

¹ Kanagen kamban monnon Juuda yonoo kendon somata mon toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro. ² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu mon ii lama onoojon ero. Kawaa kosianon angon teru mon qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nangi. ³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro ragi. Tosianon kanaborogia meendanogoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi.*

⁴ Kamban tosaanon Pombaanon gajoba monnon kamaan angon terunon rinjanjangoro oronkero. Apunon ororo kamban iikanondeen monnon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon

* **5:3:** Yononon apu angonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegoyanon ama ooju.

mamboma ragi. ⁵ Iikanonj eja monj gbani 38:waa so ji kiro enjero. ⁶ Iikanonj ero Jiisasnonj kouma iima kambanj koriga totoonj ji kiro enj laligoroti, ii moma kokaenj qisinj muro, “Gii qeangomambaajonj mojanj me qaago?”

⁷ Qisinj muro kokaenj meleeno, “Oo Ponj, apunonj oronj otonj aoro alana morononj mono anjonj terunonj noma noonaga? Alana kaanja monj mende laligoja. Neeno kemambaajonj moma batogonj laligoweti, kambanj iikanondeenj tosaanja yonoononga monjonj nii nuugunj kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnonj ijoro, “Gii mono waama tambomaeega menj kamba.” ⁹ Kaenj ijoro moma iikanondeenj qeangonj tambomaeeya menj keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendononj kolooro. ¹⁰ *Iikawaajonj Juuda yonononj eja qeangoroti, ii kokaenj ijogi, “Kete Sabat kendonj kolooja. Kawaajonj tambomaeega menj anjonj kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaenj meleeno mogi, “Meagonj nonji, iinonj kokaenj jenj tegonj nonja, ‘Gii mono waama tambomaeega menj kamba.’”

¹² Ii moma kokaenj qisinj mugi, “Eja morononj goojonj ‘Tambomaeega menj kamba,’ jejaa?”

¹³ Qisinj mugito, Jiisasnonj menj qeangoro ejemba tuun somatanonj ologogi yonoo batugianonjga ilinjolonj koma keno. Kawaajonj morononj ii ama muroti, ii mende moma tompiririnj qenj nano.

¹⁴ Iikawaa gematanonj jiwowonj jigo totonj uutanonj uro Jiisasnonj iikanonj mokolonj munj qambanjmambanj qaa kokaenj ijoro, “Moba, gii qeangojana. Kawaajonj tiwitiwilaa seiyawo bologa monj koloonj gombabotiwaaajonj mono singisonjgo mombo mende toroqenj ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinonj Jiisas iima kotonj kema Juuda jotamemeya ii kokaenj injoro, “Eja menj qeangonj nonoti, iwaa qata Jiisas.” ¹⁶ Ii moma Jiisasnonj Sabat kendononj gawonj kaanja meroti, Juuda jotamemeya yonononj iikawaajonj ama sisiwerowero ama munj laligogi. ¹⁷ Kaenj laligogito, Jiisasnonj kokaenj meleema onono, “Noo Amananonj suulanj gawonj menkeja ano niinonj kaanjadeenj ii menkejenj.”

¹⁸ Kaenj meleema onoma ejemba Sabat kendorbaa qaa tosaanja toroqenj anjgi Jiisasnonj ii nanamemenjonj qewagonj yonoo jaagianonj singisonjgo ano. Singisonjgo ii toroqenj Anutuwaajonj ‘Amana!’ jenj Anutu tani kaanja laligojiwaa so koloonj iyanja menj uma aoro. Juuda ejemba yonononj iwoi woi iikawaajonj ama moma koboonj kaparanj koma Jiisas qewombaajonj jenj kotiigi. Kianj.

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usunja ii Jiisaswaanonj eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injjoro, “Niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Meranon iyanjaa uutaajon iwoi monj mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaanjiadeen menkeja. Kawaa-jon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja. ²⁰ Mananon Meria uunon jopagon munj laligon anjo gawonj menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajon angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqegeta. Iikawaa honja ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Monj kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onjomindiiro gbilinkeju. Merianon mono iikawaa so kaanjiadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onjomindiiro gbilinkeju. ²² Kaanjiadeen Amanon mombaa qaaya mende jenj tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usunja kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qenj munkejuti, iikawaa so kuuyanon Meria goda qenj mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasinj muro. Kawaajon monjon Meria mende goda qenj muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qenj muja. ²⁴ Kawaajon niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Monjon noo Bunja qaana moma nii wasinj nonoti, ii moma laarinj muji eenj, iinon mono laaligo kotigaa bunja kolooja. Niinon qaaya jenj tegowe gere siawaa bunja mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon jawo waleema laaligo kotigaa leegen keuma laligon ubaa.

²⁵ “Niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Kamban qaita monj kawaati, ii mono noojon ama kanj kuud-aboroja. Kamban iikanonj singisonjo ama uunonj koomuya koloojuti, iyonononj Anutuwaa Merianon qaroo qaa aroya mobu. Ii moma tenj kombuyati, iyonononj mono gbilinj kotiinj laligowu. ²⁶ Ii kokaembaajon: Ama anjo laaligo kombombanja kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbilinj kotiiwaatiwaa ku-usunja ii Meria muro iinonj kaanagadeen ejemba menj gbilinj onjmakeja. ²⁷ Iinonj Siwe gomambaa Eja Honja laligojiwaajon ama Amanonj ejemba qaagia jenj tegowaatiwaa ku-usunja kaanagadeen iwaa borononj ano iwaa bunja kolooro.

²⁸ “Niinon qaa kota jejenj, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban monj kanj kuuwaati, iikanonj kuuya qasiriononj ejuti, yonononj kaanagadeen qa qabaati, ii mobuya. ²⁹ *Qata ii moma waama asuganonj asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyonononj laaligo kotiganonj keubuto,

* 5:29: Dan 12.2

nanamemenj bologa ama laligogiti, niinonj iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa bunja koloowuya. ³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi monj neeno ama memambaajon amaamaankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejenj, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegonj onjmakejenj. Neenaa uunaajon tondu mende menkejento, wasinj nonoti, mono iwaa qaaya otaankejenj. Kawaaajon jenteego qaana jenkejenj, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kianj.

Tosianonj Jiisaswaa kaniaya nanjonj jegi.

³¹ “Niinonj neenaa kaniana nanjonj jewenagati eenj, qaana iikanonj saanonj mende kotiinaga. ³² Alana monjonj noo kaniana nanjonj jenkeja. Iinonj noojonj qaa jenkeji, iikanonj mono kotiinj honawo kolooja, ii mojenj. ³³ *Onj jotamemeya wasinj onjonj Jombaanonj kagi qaa honaa so noo kaniana injisaama jen nanjoro.

³⁴ “Jen nanjoroto, niinonj namo ejawaa nanjonanjo qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nanjonanjo qaawaajon jenkejenj, ii mono onj kamba kokaamba letonjgi Anutunonj wangia somongowaatiwaajonj ama jenkejenj. ³⁵ Jononj kiwa somata koloonj awaagadeen jen asarioto, onj kamba koriga qaagoto, kamba torodaamonj iwaa asasaganonj tondu aisoowombaajonj siinja mogi.

³⁶ “Jononj noo kaniana torodaamonj injoro mogito, monjonj ii nanjonj jenkeji, iwaa qaayanonj mono Jombaanonj nanjonanjo qaa uuguja. Neenaa Amananonj gawonja nono mewe hona koloonkeja. Honja iikanonj mono kaniana kokaen nanjonj injisaamakeja: Amanonj wasinj nono iwaa jeta memeya koloojenj. ³⁷ *Amanonj wasinj nono kamaaweti, iinonj kaniana nanjonj jen laligoro. Onj kamba monjonj iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi. ³⁸ Iinonj moroga wasiro kamaaroti, onj ii mende moma laarinj muju. Kawaaajonj iwaa qaayanonj mono onjoo uugianonj mende eja.

³⁹ “Onj laaligo kotigaa kania ii Bunja Terenonj enj ononja, iikaen romonjonj ii weenjonj uu kononjianonj ama Siwewaa bunja koloowombaajonj moju. Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yonononj mono noo kaniana nanjonj injisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago? ⁴⁰ Nanjonanjo qaa mamaga ejato, onj laaligo kombombaņa bunja qen aowombaajonj noononj kawombaajonj togonkeju.

⁴¹ Balononj ejemba yonononj qabunja nonjgi somariywaatiwaajonj mende mambonjenj. Ii nonjgi mobe mende uro laligojenj. ⁴² Kaen laligojento, onjoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojenj: Onj uugia Anutuwaanonj qaago totoonj somonjonj

* 5:33: Jon 1.19-27; 3.27-30   * 5:37: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

uujopa mende ama mun laligoju. ⁴³ Niinon Amanaa qata qama kawe onjo gema nunkejuto, monnon iyanaa qata qama kawaati, onjo mono ii saanon moma angon koma horon mubu.

⁴⁴ “Oo onjo onoangia mepeseen aon qabuagia somari-iwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, ben motoongonon Anutu hona kolooji, iinon qabuja onombaatiwaaajon kaparan mende komakeju. Kaen ama akadamiugawo koloowutiwaaajon mende janjarin riin nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinon onjo ‘Amawaa jaasewanonon qaa jakeyanon ama onomaŋa,’ kaen mobubo. Onjo Mooseswaa qaawaa jejeromonromon ama Siwe gomanon ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwaa jaanon keugi Mooses anjo Anutuwaa qaa jakeyanon onooma qaa selegianon kuun onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajon: Moosesnon noo kaniana jen asarin Buja Terenon oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati een, mono nii moma laarin nombuyaga. ⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanon tere ii mende moma laarin ten konjutiwaaajon mono noonon qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon Galili apu angon, qata mon Taiberias apu angon ii koton leegen keuro. ² Ji ejemba men qeangon onono angoletto kolooro iigitiwaaajon ama ejemba tuunleembe jaasongoyanon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. ³ Jiisasnon gowokouruta unuama baananon uma ragi.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* ⁵ Jiisasnon jaa uuro keno ejemba tuunleembe jaasongoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwaaajon jero, “Nono nembanene daenkaya sewana menin tuun somata kaana nen timbiringogi sokonaga?” ⁶ Iwoi amambaa anoti, ii anjo moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewana men mendeenin kuuya yononon kitiagadeen negi kilen mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoononga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa konganon kokaen ijoro, ⁹ “Mera melaa

* **6:4:** Anutunon wala eenanon injiima koboon unuuguroti, Juuda yononon kawaajon gbani so kamban ama aisoonkeju. Koon qaanon qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15

monj koi kanonj raja. Iwaanonj baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaanja ii mende sokombuya.”

¹⁰ Kaenj ijoro Jiisasnonj injoro, “Onjo mono ejemba tuunj koi jenj mendeema onjonji nene newombaajonj kamaanj rabu.” Balonj kanonj kegbanj lolo mamaga ero. Kawaajonj eja janggogia 5,000:waa so yonjononj namononj kamaanj ragi.

¹¹ Kamaanj ragi Jiisasnonj bered ii menj dangisenj jenj gama koolinj ejemba ragiti, ii mendeema onjono ano sora ii kaanagadeenj mendeema siingianonj jegitiwaa so onjono.

¹² Mendeema onjono nenj timbiringgogi Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajonj ii mono menj kululuuwu.” ¹³ Kaenj injoro baali bered 5 iikanonja nenj kitia reremonja mesaogi raroti, ii menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero.

¹⁴ Jiisasnonj angoletto kaenj mero ejembanonj iima walingonj jegi, “Gejatootoo eja namononj asugiwaatiwaajonj jegiti, iinonj mono onjanonj ii kolooja.” ¹⁵ Kaenj jenj Jiisaswaajonj otokorianj maama kinj pongia koloowaatiwaajonj romonggogi. Romongonj kanj liligonj munj walingonj kinj kuunj mubombaajonj anji. Kaenj anji moma kotonj injiima togonj onjomesaonj mombo baanjanonj uma anjodeenj laligoro. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonjononj apu anjonj goraayanonj kemegi. ¹⁷ Kemenj wanjononj uma gomanj ii mesaonj apu anjonj kotonj leegenj Kaperneam gomanj baagenj kenji. Kenji gomanj tiiro Jiisasnonj kilenj yonjononj mende asugiro. ¹⁸ Kenji haamo kotakota qero apu anjononj geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanonj qenj nanjonj 5 me 6 kilomiita kawaa so kenji Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj wanjo kosianonj karo iima aarunj toroko mogi. ²⁰ Kaenj mogi kokaenj injoro, “Neeno kajej. Toroko mende mobu.” ²¹ Kaenj injoro Jiisasnonj wanjononj ubaatiwaajonj ijogi uro. Uro wanjogianonj iikanondeenj uulanawo unjuama balonj goraayanonj kembombaa angiti, iikanonj keugi. Kianj.

Ejemba yonjononj Jiisaswaajonj uunj monjgama bimbimgogi.

²² Iikanonj keugi gomanj ano ejemba tuunj somata yonjononj apu anjonj leegenj toroqenj laligonj kokaenj romonggogi, “Woranj wanjo motoonjononj raro iininj Jiisasnonj gowokouruta yonjowo wanjo iikanonj mende uma kenjaa. Jiisasooma anjiodeenj kenji. Wanjo morota monj mende iininj. Kawaajonj Jiisasnonj mombo koi laligoja.”

† 6:9: Baali ii dumun, wiit, out ano yagonj yonjoo alagia monj.

23 Kaen romonjon tosonian kokaen jegi, “Wango mo-tongonon kengito, onanon, Taiberias taonona wango tosaanja kagi. Wango ii Ponjon beredwaajon dangisen jen gama kooliro nen raniji, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisanon wango iyonoononga monjon uma keno me nomaen?” 24 Ejemba tuun yonjonon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokolon onongi. Kaen iima moma kaanjadeen wanjonon uma Kaperneam taonon kema Jiisas monganji. Kianj.

Jiisanon laaligo kotigaa neneya koloaja.

25 Ejembanon Jiisas mongama apu anjon leegen luangen baagen mokolon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kambanon koi kajaña?”

26 Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Ono angoletu mewe iig-itiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe nen timbiringogiti, mono iikawaajon nii notaan koi kaju. 27 Nene aliwaati, ii mokoloowombaajon janjarin mende riinj laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombompana onomakeji, mono ii bunja qen aowombaajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon munjen silimbanja Siwe gomambaa Eja Honja muro ku-usujanon tururo uuwaa nene onono oyanboyon mokoloowu. Kaen ama laligon kotiinj komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

28 Kaen meleema onono kokaen qisij mugi, “Anutuwaa uusiija otaan nanamemen tania mono nomaen aninj sokonaga?”

29 Qisij mugi kokaen meleeno, “Anutunon eja wasinj muroti, onjo ii moma laarin munj laligowu. Nanamemen iikanon mono Anutuwaa uusiija otaan koloaja.”

30 Kaen meleeno kokaen qisij mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esujawo mon mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi mon Moosesnon ano, iikawaa so ama mewaga? 31 *Bunja Tere mon kokaen oogita eja, ‘Iinon Siwenonga nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakon yonjonon balon qararankonkonanon kema laligon nene qata “mana” nen laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaen qendeenaga?†

32 Qisij mugi Jiisanon kokaen injjoro, “Ono iikawaa kania saanon mende moma kotoju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Moosesnon angoletu Toya mende

* 6:31: Eks 16.4, 15; Ond 78.24 † 6:31: Balon qararankonkonanon Anutunon gomaamba so gomaambawaa iwoi jokanja taanja ano afaanja aju paora kaanja ano namonon ero iima seleengen sombenon kema menj kululuun kuungianon kan bered looloria menj nenkegi. Eks 16.13-36

kolooro. Iinonj nene bered ii Siwenonja mende onono negito, neenaa Amananonj mono Siwenonja bered onabonja ii onomakeja. ³³ Anutuwaanonj nene bered ii Siwenonja kamaanj asuginj gomanj so ejemba laaligo kombombanja onomakeja.”

³⁴ Kaenj injijoro kokaenj jegi moro, “Oo Ponj, gii kambanj so nene bered ii nonona nej laligowonja.”

³⁵ Jiisasnonj ii moma kokaenj injijoro, “Niinonj laaligo kombom-banjaa neneya koloojenj. Monjonj noononj kaji, iinonj nej timbiringonj wosoya kambanj monjonj mende kiwaa. Monjonj nii moma laarinj nomakeji, iinonj apuwaajonj mende mobaa. ³⁶ Kaenj anogo onjo nii niima kotojuto, kilenj mende moma laarinj nonju. Ii jewe moju. ³⁷ Ano kilenj Amanonj ejemba tosaanja nomakeji, iyonononj kuuya noononj kawu. Monjonj noononj kawaati, niinonj mono ii mende yakarimanja.

³⁸ “Niinonj Siwenonja kamaanj neenaa siinanonj iwoi lanj ama menj laligomambaaajonj mende asugiwe. Kaenj qaago. Wasinj nonoti, mono iwaa uusiinja otaanj gawonj menj laligomambaaajonj kamaawe.

³⁹ “Wasinj nonoti, iwaa uusiinja ii kokaenj eja: Iinonj ejemba noo boronanonj ama onono laligojuti, niinonj ii kuuya kalanj koma onoma laligowe iyonononja monjonj monj mende soonj tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinonj ii kambanj somatanonj onomindiinj menj gbilinj onomanja.

⁴⁰ “Amanaa uusiinanonj kokaenj eja: Tosianonj Meria iima moma laarinj mujuti, iyonononj kuuya kambanj kokaamba letoma laaligo kombombanja bunja qenj aonj laligowuya. Kaenj laligonj komugi niinonj ii kambanj somatanonj onomindiinj menj gbilinj onomanja.”

⁴¹ Jiisasnonj kaenj injijonj qaa kota monj kokaenj jero, “Niinonj laaligowaa nene honja koloonj Siwenonja kamaanj asugiwe.” Kaenj jerotiwaaajonj ama Juuda jotamemeya yonononj moma bolinj uugianonj njindinj-njunduru jenj jenj mugi. ⁴² Jenj munj jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunjanja ii saanonj moma oronjonto, mono nomaembaajonj ‘Siwenonja kamaanj asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaenj jegi moma kokaenj meleeno, “Uugianonj mono mende njindinj-njunduru jenj jenj nombu. ⁴⁴ Ama nii wasinj nonoti, iinonj ejemba mende horonj ononji eenj, onoononja monjonj noononj kamambaaajonj amamaawaa. Hororo kanagi eenj, niinonj ii mono kambanj somatanonj onomindiinj menj gbilinj mumanja.

45 *⁴⁵ “Gejatootoo yonoo Buju Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon ii kuuya kuma onono mobu.’ Amanon ejemba kuma onono qaa moma uu kononjianon ama laligojuti, iyononon mono korebore noonon kawuya. ⁴⁶ Ejemba monon Ama mende iima laligoja. Amawaanonja kamaaroti, ii motoononon mono ii iima laligoja. ⁴⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Monon nii moma laarin nonji, iinon mono laaligo kombombanja buna qen aon laligon ubaa.

⁴⁸ “Niinon laaligo kombombanja nene hona koloojen. ⁴⁹ Mobu! Onoo ambosakonurugianon balon qararanonkononon kema laligon nene qata mana nen laligogito, kilen komun gisaagi. ⁵⁰ Yononon komugito, nene bered kamban kokaamba Siwenonja kamaan laligoji, monon ii nen laligon koomu kombombanja mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinon koloojen. Monon nene ii nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa. Nene mun laligomanjati, ii noo busuna. Gomanja gomanja yononon kotiin laligowutiwaajon ii ama onomanja.”

⁵² Jiisanon kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon batugianon ugerenon jen qisin aon jegi, “Yei! Eja koi kanon mono nomaen ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaen injiowo, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Ono Siwe gomambaa Eja Honaa saya ano busuya mende newuyati een, laaligo kombombanja iikanon mono onoo uugianon mende ewaa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananon apu hona kolooja ano noo busunanon nene hona kolooja. Kawaaon monon noo sa busuna nenkeji, iinon mono letoma laaligo kombombanja buna koloon laligon ubaa. Kaen laligon komuro niinon ii kamban somatanon mindiin men gbilin mumanja.

⁵⁶ “Monon noo sa busuna nenkeji, iinon mono niwo gokotaan namakeja ano niinon iwo namakejen. ⁵⁷ Amanon Laaligo Toya koloon wasin noma wona koloon nemun koma nono kotiin laligojen. Kaanjadeen monon nii nen nomakeji, niinon mono kaanjadeen iwaa wota koloon nemun koma mube saanon kotiin laligowaa. ⁵⁸ Nene hona Siwenonja kamaaroti, ii niinon koloojen. Onoo ambosakonurugianon Anutuwaanon nene nen laligon komugito, kamban kokaamba onoononja monon bered koi nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa.”

* 6:45: Ais 54.13

59 Jiisasnoŋ Kaperneam taombaa qamakooli mirianon nama qaa ii jeŋ kuma oŋono. Kianŋ.

Gowoko mamaganon uugia boliro Jiisas mesaogi.

60 Jiisaswaa gowokouruta yoŋoonoŋga mamaganon qaa ii moma jegi, “Qaa je jeji, iikanon mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii moniŋ uunananon bimoŋ bolidaboroja. Kawaa-joŋ ii mombo mobombaajoŋ mojonana tiijiwaaajoŋ ii mono mesaowoŋa.”

61 Gowoko yoŋonon Jiisaswaa qaawaajoŋ moma bolin uugianon ŋindiŋ-ŋunduru jeŋ jeŋ mugi Jiisasnoŋ ii uutanon moma kokaen jero mogi, “Qaa jejeŋi, ii moma boliju me qaago? 62 Qaa iikawaajoŋ moma bolijuti een, kanagen mono nomaen koloona? Siwe gomambaa Eja hoŋanon wala goman laligoŋ kouroti, eukanon mombo eleema uro iibuti een, kambaŋ iikanon mono nomaen mobuya?”

63 “Uŋa Toroya iinon ejemba meŋ gbilin oŋomakeja. Oŋo namo embawaanoŋa koloon busugiawo koloojuto, kolokoloo doŋgoganon mende koloon oŋoanŋiaa esungianon een letoma Siwewaa buŋa mende kolooju. Ii qaago totoŋ. Uŋa Toroyanon laaligo kombombaŋa oŋonji, niinon qaa kota ii jeŋ asariwe moma laligogi. 64 Kaen moma laligogito, oŋoonoŋga tosianon kilen nii mende moma laariŋ noma laligoju.” Daen yoŋonon mende moma laariŋ mugiti ano moronon kanagen memelolo meŋ mubaati, Jiisasnoŋ ii kanakanaiyanonŋa moma kouro. Iikawaajoŋ qaa kaen jero.

65 Kaen jeŋ toroqen jero, “Kawaajoŋ niinon kokaen injiowe mobu: Noo Amananon ejemba moŋ mende inaan muji een, iinon mono noonon kamambaajoŋ amamaawaa.”

66 Qaa iikawaajoŋ ama gowoko iyoŋoonoŋga mamaganon piriri ama ziriŋziriŋ koloon mesaon iwo mende toroqen kema kagi. 67 Kawaaajoŋ Jiisasnoŋ gowoko 12 ii kokaen injioro, “Oŋonon mono kaanjadeen nomesaon kembombaajoŋ moju me qaago?”

68 *Kaen jero Saimon Piitonon meleeno, “Oo Poŋ, nononon mono morowaanon kembonaga? Laaligo kombombaŋa Buŋa qaaya ii mono goonon eja. 69 Giinon Anutuwaanon eja soraaya koloojaŋi, nononon ii moma laariŋ moma asariŋ laligojoŋ.”

70 Kaen meleeno Jiisasnoŋ moma injioro, “Niinon eja 12 oŋo meweenŋon oŋombe ano oŋoonoŋga moŋnon bologaa waŋa kolooja.” 71 Juudas Saimon Iskariotwaa meria iinon gowoko 12 yoŋoo batugianon laligoŋ kanagen memelolo meŋ muro. Jiisasnoŋ qaa ii iwaajoŋ moma injioro. Kianŋ.

* 6:68: Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20

7

Jiisasnoj kouruta yoŋowo qaa aminj mogi.

¹ Juuda jotamemeya yoŋonon Jiisas qewombaajon ka-paran koŋgitiwaajon Judia prowins uutanon kema kamambaajon togoro. Kawaajon Judia mesaon Galili prowins uutanon kema liligon laligoro koinj tosaanja tegoro. ² *² *² Ii tegoro Juuda yoŋoonon kendon monj qata teuteuhalihali kawaa kambanajon toriro.*

³ Kawaajon Jiisaswaa kourutanon kokaen ijogi, “Gii kokanon laligon angoletu menkejani, ii gowokouruganon kaanagadeen iima kotowutiwaajon gii mono goman koi mesaon Judia kena sokombaa. ⁴ Monjon anjo asuganon asugimambaajon momakeji, iinon iwoi monj aasangoyanon mende menkeja. Angoletu kaanja menkejani-waajon mono ejemba tuunja tuunja yoŋoo jaagianon kema asuginj kaniaga injisaamba.” ⁵ Kourutanon mende moma laarinj munj tompinjalaligogitiwaajon ama kaen lanj ijogi.

⁶ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon uuwaa gawon asuganon memanjatiwaa kambanajon mende kanj kuuro laligojento, onoo kambangianon mono suulanj kembutiwaa so eja. ⁷ Balon ejembanon kazi ama onombombaajon amaankejuto, niinon iyonoo nana-memenjgia bologa injisaama nanjon jewe mojutiwaajon mono nii kazi ama nomakeju. ⁸ Kemanjatiwaa kambananon mende kanj kuuja. Kawaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaŋa. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisoowu.” ⁹ Qaa kaen injion Galili prowins uutanon toroqen laligoro. Kianj.

Jiisasnoj teuteuhalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teuteuhalihali kendombaajon kenjito, anjo mirinon rama kanagenj asuganon qaagoto, asanjon kema Jerusalem uro. ¹¹ Juuda yoŋoo jotamemeurugianon korisoro kambanajon Jiisaswaa jaaya monjgama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuunj yoŋonon batugianon Jiisaswaajon sane qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosanon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunjeleembe enkalolon ama menj onono kaamaa kolonkeju.” ¹³ Kaan kaan lanj jegito, Juuda jotamemeya yoŋoojon toroko moma

* **7:2:** Lew 23.34; Dut 16.13   * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen: Wain gawonjianon kema gere senja menj kuunj qen iikanon enj ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta anjgi. Wala eenjanon balon qararanonkonjanon gbani 40 kawaa so opo kuunjanon enj kanj laligogiti, ii romonjon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

liligogitiwaaajon monjon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon anaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biiwianon liligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma onono. ¹⁵ Kuma onono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buna Terewaa kania nomaen moma sororogaja?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buna jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen. ¹⁷ Ejemba monjon Anutuwaa uusiina otaan ama memambaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Bunaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?”

¹⁸ “Monjon iyanaa uutaanon romonjon qaa jenkeji, iinon anjo qabunayawo koloomambaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja mon toyanon qabunayawo koloowaatiwaaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honabonja gbingbaonja qaa kolooja. ¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama ononota ii eja me qaago? Ii ejato, onoononga monjon ii mende ten koma otaankeja. Ono mono naambaajon kaparan koma nii nuwombaajon romonjon?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuun yononon kokaen meleengi, “Omejiilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparan koma gii gumambaajon romonjon?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon angoletoto motoonjo mewe ono korebore aarun kiko qeju. ²² *Moosesnon selegianon Anutuwaa aiwese kotowombaajon jen koton ononoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonurunana yononon ii kanain men liligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia kotonkeju.

²³ * “Anana Mooseswaa Kana qaa waleenin singisonjo koloowa-botiwaaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia koton kilen ononganja mende jen aon silemale ligoju. Kaen ligojuto, niinon eja jumunja Sabat kendonon men qeangon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yon jen nonju? ²⁴ Ono ejemba selegia iikayadeen iima iikaanja kanon bakasasan gosin qaa lan jen tegonkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jen tegowu.” Kian.

* 7:22: Jen 17.10; Lew 12.3   * 7:23: Jon 5.9

Jiisasnon Hamoqeqe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yonoononga tosianon kokaen jegi, “Eja kaparan koma qewombaajon romonjojuti, iinon mono ii me? ²⁶ Ibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, qaa ii hona galenkonkon eja yonoo geagianon kemero moju me qaago? ²⁷ Hamoqeqe Toya Kraistnon kawaatiwaaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenkaya koloowaati, ii mononon mon mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenkaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya men metaama kuma onoma qaa kokaen jero, “Ono noojon kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomanja dakanonga ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usun qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya hona kolooro ii mende moma koton mun laligoju. ²⁹ Iinon wasin nono iwaanonga kamaawetiwaaajon ii saanon moma mujen.”

³⁰ Kaen jero ii men somongowombaajon mogito, kambananon mende kan kuurotiwaaajon ama mononon selianon mende mero. ³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yonoononga mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletto men laligowaa me nomaen? Kaen tanijaan kolooja.” Kian.

Jiisas men somongowutiwaaajon nagu galen wasin ononggi kagi.

³² Ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon kaen niinongiinon jen jenonkooli anjiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaan wasin ononggi men somongowombaa kagi. ³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kamban torodaamon toroqen laligomanja. Ii laligonjo onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umanja. ³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombuya. Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “‘Nono mokoloon mubombaajon amamaawonja,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosianon deema kantri tosianon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyonoonon kema Griik ejemba kuma onomambaajon moma jeja me? ³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Niinon goman laligomanjati,

onjo iikanonj kawombaajonj amamaawuya.' Qaa woi yoroo kanagara nomaen?"

Laaligo kotigaa apuyanonj mono jaaya toonj koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendonj aisoogiti, iikawaa weenj konoga somata kanonj kanj kuuro Jiisasnonj nama kotakotagadeenj gama kokaenj jero, "Monjonj apuwaajonj moji, iinonj mono noononj kanj newa. ³⁸ *Bunja Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, 'Monjonj nii moma laarinj nonji, iwaa uutanonjga laaligo kotigaa apuyanonj mono toonj sasagonj koumakebaa.' ³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Unja Toroyaaajonj sare ama kokaenj jero, "Daen onjononj nii moma laarinj nonjuti, onjononj mono Unja Toroya bunja qen aonj laligowuya." Anutunonj Jiisas namononj laligoroti waa so Siwewaa asamararanja mende muro laligoro. Iikawaajonj Unja Toroya mende wasiro kamaan uugianonj kemero eenj laligogi. Kianj.

Ejemba batugianonj deendeenj kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnonj kaen jero ejemba tuunj somata yonoononjga tosianonj qaa ii moma kokaenj jegi, "Eja koi kanonj mono onjaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajonj jegiti, mono ii kolooja."

⁴¹ Tosianonj jegi, "Iinonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooja." Kaen jegito, tosianonj qewagonj jegi, "Kraistnonj mono nomaen Galili prowinsnonjga kanaga? Ii mende sokonja.

⁴² *Bunja Terenonj kokaen jeja, 'Kinj Deiwidnonj Judia prowinswaa taonj melaa Betlehem kanonj laligoroti, Kraistnonj iikanonja koloonj Deiwidwaa gbiliuruta yonoononjga monj koloowaa.'" ⁴³ Kaen kaan lanj jegi ejemba tuunj yonononj Jiisaswaaajonj ama juma deengi. ⁴⁴ Yonoononjga tosianonj menj somonjgowombaajonj mogito, monjonj selianonj mende mero. Kianj.

Juuda galen yonononj Jiisas mende moma laarinj mug.

⁴⁵ Jiwowonj jigowaa kiropo galen (sikiriti) yonononj eleema jigo gawonj galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonoononj kagi kokaen jen ononjgi, "Onjo naambaajonj ii mende menj kaju?"

⁴⁶ Jen ononjgi kokaen meleengi, "Eja iikanonj qaa jenkeji, monjonj kambaen monjonj qaa tania kaanja mende jero."

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj qisinj jen ononjgi, "Onjo kaanjadeenj enkalolonj menj onono laligoju me? ⁴⁸ Galenjonjonj eja nonoononjga monjonj mono ii mende moma laarinj muro. Ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) nonoononjga monjonj monj uuta

iwaanonj baagenj meleeno me qaago? ⁴⁹ Kaenj qaago totoonto, ejemba tuunjeleembe Mooseswaa Kana qaa mende moma kotonj Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lanj jenkejuti, iyonoononj qaa seña ii mesaowonja! Anutunonj mono ii qasuaanj onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaenj jen ononji eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanonj karo qambanmamban qaa muroti, iinonj kaanagadeenj iyonoononnga monj koloonj batugianonj rama kokaenj injjoro, ⁵¹ “Eja monjonj singisonjo anoti, ii mende qisininj jero momago kilenj gosininj sokonja me qaago? Mende gosinj qaaya eenj lanj jen tegowonjati eenj, mono anono Kana qaanana qewonja me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaenj jero moma kokaenj meleema mugi, “Gii kaanagadeenj Jiisas kaanja meleema Galili qanda ejaga koloojanj me? Galili prowinsnongga gejatootoo eja monj mende koloowaati, ii mojonj. Kaya ii geenggo Buna Tere weenjonj kania monngama moma kotowa.” ⁵³ Kaenj jenonjkooli ama juma deema mirigianonj kenji. Kianj.

8

Emba monjonj serowilinj ano mokoloogi.

¹ Mirigianonj kengito, Jiisasnonj kema Oil gere baananonj uro. ² Uma enj gomanj ano umugawodeenj mombo eleema jiwowonj jigononj uro ejemba tuunj kuuya kanj liligonj mugi kamaanj rama kuma onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj emba monj wama iwaanonj kagi. Emba iinonj serowilinj mero iikawaaajonj menj somonjogiti, ii wama tuunj jaagianonj anji. ⁴ Jaagianonj ama Jiisaswaaajonj jegi, “Boi, emba koi kanonj olonkaku ama mero mono iikanondeenj mokoloonj menj kajonj. ⁵ *Mooseswaa Kana qaanonj emba kaanja ii jamononj gilinj qeninj komuwaatiwaaajonj jen kotonj nononota eja. Kaenj ejato, giinonj iwaaajonj nomaen jewaga?”

⁶ Kaenj jen iikanonj mondonj Jiisas qaawaa timbinonj horoninj amamaaro kania mokoloonj qaa jakeyanonj ama qewombaajonj jegi. Kaenj jegi usugonj kamaanj borianonj tere monj namononj ooro.

⁷ Ooroto, toroqenj kaparanj koma qisinj mugi hak otaama waama dindinja nama kokaenj injjoro mogi, “Onoononnga monjonj singisonjo monj mende ama laligoji, iinonj mono saanonj jamo mutuya menj gilinj qewaa.” ⁸ Kaenj injjoro mogi mombo usugonj kamaanj tere mombo namononj ooro.

* 7:50: Jon 3.1-2 * 8:5: Lew 20.10; Dut 22.22-24

⁹ Jiisasnoŋ qaa jeroti, iikanonŋ onŋoma somonŋoro iyangia singisonŋogia gamuyawo anŋiti, ii Anutunonŋ qendeema iyangiaa uugianonŋ nanŋonŋ jero isinŋosonŋgia qaono. Iikanonŋ qaono qaa bok nanŋi wanŋianonŋ wala onŋomesaonŋ keno iwaa qerewenŋanonŋ gematanonŋ keno tosaanŋa motomotoonŋ yonŋononŋ kokomomola meŋ kuuya kendaborogi. Konoganonŋ keno Jiisasnoŋ penjonŋ kuunŋ raro embanonŋ yanodeenŋ iwo nano. ¹⁰ Jiisasnoŋ otaama waama dindiŋa nama emba ii iima kokaenŋ ijoro, “Emba, gii qaa jakeyanonŋ ama gombombaaŋonŋ jejuti, iyonŋononŋ mono daenŋenŋ gii geenŋa nii neena kenju? Yonŋoononŋga monŋonŋ nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jeŋ tegoja me?”

¹¹ Ijoro moma meleeno, “Oo Ponŋ, monŋonŋ mende jeŋ tegon nonja.” Kaenŋ meleeno ijoro, “Niinonŋ kaanŋagadeenŋ gii mende jeŋ tegonŋ gonjeŋ. Gii mono keteda koi kanainŋ singisonŋo mombo mende ama laligowa.” Kianŋ.

Gomanŋ so ananaa asasaganana ii Jiisas.

¹² *Jiisasnoŋ qaa mombo toroŋenŋ kokaenŋ injjoro mogi, “Niinonŋ ejemba gomaŋa gomaŋa rama kenjuti, onŋoo asasagagia koloojeŋ. Monŋonŋ nii notaanŋ kawaati, iinonŋ mono paŋgamanonŋ umbuqumbulanŋ mende kuunŋ laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanonŋ laligowaa.”

¹³ *Kaenŋ injjoro Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkonŋ) yonŋononŋ kokaenŋ ijogi, “Geenŋodeenŋ kaniaga nanŋonŋ jeŋ asarinŋkejaŋi, iikaanŋa ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaenŋ ijogi kokaenŋ injjoro, “Niinonŋ daakaya kamaan kaweti ano dakanonŋ kema umanŋati, ii modaborojeŋ. Kawaaŋonŋ neeno kaniaana nanŋonŋ jeŋ asarinŋkejeŋi, qaa ii mono saanonŋ sokonja. Ii sokonjato, onŋo noo kaniaana ii onŋanonŋ mende moma kotoju. ¹⁵ Onŋononŋ ejemba selegia iikayadeenŋ iima iikaanŋa kanonŋ bakasasanŋ gosinŋ onŋoma qaagia tondu jeŋ tegonŋkejuto, niinonŋ ejemba mombaa qaaya mende jeŋ tegonŋkejeŋ.

¹⁶ “Nii neenodeenŋ mende laligojento, Ama wasinŋ nono kaweti, iinonŋ mono niwo nano laligojo. Iikawaajonŋ mombaa qaaya jeŋ tegowenagati eenŋ, ii mono dindiŋagadeenŋ gosinŋ soyanonŋ jeŋ tegowenaga. ¹⁷ *Woinonŋ qaa monŋ uumotoonŋ ama nanŋonŋ jeri kotiinŋkeja. Qaa ii onŋoo Kana qaanonŋ kaanŋagadeenŋ oogita eja.

¹⁸ “Niinonŋ neenaa kaniaana nanŋonŋ jeŋkejeŋ ano Ama wasinŋ nonoti, iinonŋ kaanŋagadeenŋ noo kaniaana nanŋonŋ jeŋkeja. Kawaaŋonŋ woi koloojo iikanonŋ saanonŋ kotiinŋ sokondaboroja.”

* 8:12: Mat 5.14; Jon 9.5   * 8:13: Jon 5.31   * 8:17: Dut 19.15

19 Jiisasnon kaen jero moma kokaen qisin mugi, “Goo Manğa ii dakanon laligoja?” Qisin mugi meleeno, “Ono nii ano Manğa noroo kania nara mende moma laligoju. Ono noo kania moma kotowuyagati een, mono noo Manğa kaanagadeen moma mubuyaga.”

20 Jiisasnon jiwowon jigowaa nandun dun kosianon nama ejemba kuma onoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananon mende kan kuurotiwaaon ama mononon ii mende men somongoro. Kian.

“Dakanon umanati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.”

21 Jiisasnon qaa mon kokaen toroqen injoro, “Niinon onomesaon kema laligowe ono nii mongama noma laligowuya ano singisongo angiti, iikanon qokotaan nama koomu kombomana komuwu. Iikawaaon dakanon umanati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.”

22 Juuda jotamemeya yononon ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umanati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambaajon jeja me?”

23 Kaen jegi injoro, “Ono namo kokawaa toya koloon laligojuto, niinon goman balon eukawaa bunaga koloojen. Ononon balonon koloon namo kokawaa bunaga koloon laligojuto, niinon waladeen namo koi kanon mende koloowe.

24 Mende koloon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, niinon mono ii koloojen. Noojon kaen mende moma laarijuti een, mono singisongo angiti, ii mende mesaon iikanon qokotaan nama koomu kombomana komuwuya. Kania iikawaaon ama kokaen injowe moju, ‘Ono singisongo angiti, mono iikanon qokotaan nama koomu kombomana komuwuya’. Qaa ii onanon.”

25 Qaa ii moma kokaen qisin mugi, “Gii mono moroga koloojan?” Qisin mugi meleeno, “Kania inisaambe modaborojuti, niinon mono ii koloojen. 26 Niinon onoojon qaa mamaga saanon toroqen jewenaga ano singisongo mamaga angiti, iikawaa qaaya saanon jen tegowenagato, wasin nonoti, iinon mono noo wasiwasi Tona hona kolooja. Iinon qaa jero iwaanonga moma kouma laligojeni, niinon mono qaa ii asuganon jewe goman goman yononon momakebuya.”

27 Kaen meleenoto, Amawaaon qaa toroqen jeroti, iyononon ii mende moma asarigi. 28 Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Niinon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagen saanon moma asariwuya. Niinon iwoi mon neenaa esunanon me neenaa uunaajon mende amakejento, Amananon qaa kuma

noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagenj moma asariwuya. Onjo Siwe gomambaa Eja Honja kosigogi eu uma komuwaati, kambaŋ iikanonj ii saanonj moma asariwuya.

²⁹ Wasinj nonoti, iinonj mono niwo nano laligojo. Nanamemenj moro sokoma munkeji, niinonj mono suulanj ii amakejen. Kawaajonj iinonj mende nomesaoro neenodeen mende laligojen.”

³⁰ Qaa kaenjerotiwaajonj ama ejemba mamaganonj uugia meleema Jiisas moma laarinj mugi. Kianj.

Aabahambaa gbiliuruta qolonmolongoya ano Jiisas.

³¹ Jiisasnonj Juuda ejemba tosanonj moma laarinj mugiti, iyonoojonj qaa kokaenjinijoro, “Noo Bunja qaananonj uugianonj kemero kanonj qokotaan silia qen nanjuti eenj, mono onjanonj noo gowokouruna kolooju. ³² Kaenjaligonj qaa honjaa kania moma kotogi Bunja qaa honjanonj onjo bologagiaa kasanonga isama onono solanja (frie) koloonjaligowuya.”

³³ *Kaenjero moma meleema kokaenjegi, “Nono Aabahambaa gbiliuruta laligonj kanageso walaga koloojonj. Kawaajonja eja monjonj kasa gbado menj nonono laligojonjwaajonj jejanj, ii qaago. Nono mono kambaŋ monjonj kamaanqeeta kaanja mende koloonjaligoninj. Ano gii nomaembaajonj ama kokaenjejanj, ‘Kasanonga isama onono solanja koloonjaligowuya’? Qaa ii mende sokonja.”

³⁴ Kaenjegi kokaenj meleema onono, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenjinijowe mobu: Singisonjo anjuti, kuya iyonononj singisongowaa welenqe qe omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanonj kokosiinj onjmakeja. ³⁵ Kokosiinj onjmakejato, welenqeqenonj toyaa miri uutanonj kambaŋ so mende laligonj ubaa. Iyanjaa Merianonj saanonj mirianonj kambaŋ tetegoya qaa laligowaa.

³⁶ “Merianonj bologaa kasanonga isama onono solananiwuti eenj, onononj mono onjanonj kasa gbadoya qaa solanja (frie) koloonjaligowuya. ³⁷ Onjo Aabahambaa gbiliuruta laligojuti, mojentonj, bologanonj uugia gojonjwaajonj noo Bunja qaananonj qososoninj onjoma kondondonjonj kamaankeja. Kania kawaajonj mono kaparanj koma nii nuwombaaajonj moju. ³⁸ Niinonj Amanaa kooronjanonj laligonj iwoi iima laligonj koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Onononj kaanagadeen mangianonj qaa injjoroti, iikawaa so amakeju.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj meleema onono kokaenjegi moro, “Aabahamnonj mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaenj

* 8:33: Mat 3.9; Luuk 3.8

jegi moma jero, “Onjo Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati eenj, mono iwaanonj nanamemenj otaagi sokonaga.⁴⁰ Iikawaa tania kokaenj kolooja: Niinonj Anutuwaa jentanonga qaa moma iikawaa so qaa onabonja ii jewe momakeju. Kambanj kokaamba onjo kaparanj koma eja nii nuwombaajonj mojuto, Aabrahamnonj kaanja mende ano.⁴¹ Onjoangiaa manjurugiaa nanamemengia iikayadeenj otaanj laligoju.” Kaenj jero ijogi, “Serowilinj kananonj koloonj manjana qaa (gua mera) mende koloojonto, Manjanawo laligojonj. Anutu iyanja motoonjononj mono manj koma nononja.” Kianj.

“Onjo Kilenjaa Toyaa bunja kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnonj kokaenj injoro, “Anutunonj anjo manj koma ononagati eenj, niinonj iwaanonga kamaanj koloowetiwaajonj mono saanonj nii uu jopagonj nombuyaga. Neenaa esunonj nemunj kono mende kolooweto, Anutunonj wasinj nono kamaanj laligojenj.⁴³ Qaa jenkejenj, ii naambaajonj moma asariwombaajonj bimoonkeju? Noo qaananonj uugia undeenjiwaajonj ii moma kotowombaajonj mojogia tiiro zizi togonkeju. Kawaaajonja ii moma asariwombaajonj amaamaankeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologna Toyaa bunja kolooju. Siingia kombombananonj mono mangiaa siinja bologa otaawutiwaajonj eja. Iinonj kanakanaiyanonga ejemba unugi koomu ejaga koloonj kouma laligoja. Qaa honanonj uutanonj mende nanjiwaajonj ama qaa honja uugunj siliqalu nanja. Qolomolonj jeje ejaga koloonj qolomolonj jejewaa wanj koloojiwaajonj qolomolonj jenkeji, ii mono anjaa uutaajonj jenkeja.

⁴⁵ “Iinonj qolomolonj jenkejato, niinonj qaa honja jenkejenj, onjo iikawaajonj nii mende moma laarinj nomakeju.⁴⁶ Onjo kuuyanonj noo kaniaa kokaenj qendeembombaa amaamaankeju: Iinonj singisonjo ano qaayawo laligoja. Kaniaa iikaya monganjuto, niinonj qaa honja jenkejenj, ii mono naambaajonj mende moma laarinj nonju?

⁴⁷ “Monjononj Anutuwaa bunja kolooji, iinonj mono Anutuwaanonj qaa geja ama momakeja. Onjo Anutuwaa bunja mende koloojutiwaajonj ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kianj.

Jiisasnonj iyanjaajonj nomaenj jokolooro?

⁴⁸ Jiisasnonj Juuda ejemba yonjo kanagia injisaano kitia meleema kokaenj ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga koloonja omenonj uuganonj kemero laligojanj. Kaenj jeninj sokonja me qolonjojonj, ii saanonj geengojena mobonj.”

49 Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe ononon kilen nii gamu qen nomakeju. ⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabunanawo koloomambaajon janjarin mende riinkejen. Motoononon kaan koloomambaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoongo gosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja. ⁵¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Mononon noo Buja qaana ten koma otaankeji, iinon mono kaban monon koomu kotigaa buja mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yononon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau kolooja, ‘Mononon noo Buja qaana ten koma otaankeji, iinon kaban monon koomu kotigaa buja mende koloowaa.’ Kaen jejanjawaajon gii ome monon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon. ⁵³ Nonoo bejnana Aabraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloojan me? Gejatootoo yononon kaanagadeen komugi. Gii geenjaajon mona uro ‘Somata moroga koloojen?’ jen mojan?”

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Neenaajon mobe uro Anutuwaa akadamuya ii neeno buja qen aowenagati een, qabunana ii mono kikisi kaanja koloonaga. Amananon iyanaa akadamuya nonotiwaaajon ama qabunanawo koloon laligojen. Ononon iwaajon ‘Nonoo bejnana Anutu kolooja,’ jeju. ⁵⁵ Ononon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. ‘Ii mende moma mujen,’ jewenagati een, mono onjo kaanja tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaanja mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen. ⁵⁶ Onoo bengia Aabrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaaajon mamboma kaban ii iimambaajon uu korisoro moma laligoro. Kaban kokaamba Siwenon laligon kotiuro niinon asugiwe noo kaban ii iima kawaajon aisooro.”

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon kokaen jegi moro, “Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano ‘Aabraham iibe,’ jena mende sokonja.”

⁵⁸ Ii moma injiuro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Aabrahamnon mende kolooro niinon mono kaban kanon laligowe.”

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaajon jamo amboranon megito, Jiisasnon asanon jiwowon jigowaa toon mesaon olon koma keno. Kian.

9

Jiisasnon eja jaagoo monj menj qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja monj nemunaa goronj uutanongga jaagoo kolooroti, ii iiro. ² Ii iiro gowokourutanonj qisijn munj jegi, “Somatanana, iinonj mono morowaa singisonjgo-waajonj ama jaagoo kaanja kolooro? Iyanaa singisonjgowaajonja me nemunmanja yoroo singisonjgowaajonja?”

³ Jegi kokaenj meleeno, “Ano singisonjgo monj mende ano nemunmanjanonj singisonjgo mende anito, Anutuwaa kusujanonj iwaa laaligoyanonj asuganonj asugiwaatiwaajonj kaanja kolooro. ⁴ Weenj asarinj ejiwaa so mono wasinj nonoti, iwaanonj gawonj pondanj menj laligowonja. Gomanj ti-iwaati, iikanonj kuuya gawonj mewombaaajonj amamaawonja. ⁵ *Niinonj namononj laligomanjatiwaa so gomanja gomanja onjoo asasagagia koloonj asarinj laligomanja.”

⁶ Kaenj jenj balononj sulaaro kemero gbakonj meleema eja jaagoowaa jaayanonj timimearo. ⁷ Timimeanj kokaenj jenj kotoro, “Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.” (Siloam qa ii ananaa qaanonj Wasiwasi eja.) Kaenj jenj kotoro kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianonj karo.

⁸ Kaenj karo alauruta kosianonj laligogiti ano tosonianonj wala nene iwoiwaajonj welema onjoma laligoro iigiti, iyonjononj ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinonj me?”

⁹ Tosianonj jegi, “Eja inaa ii.” Tosianonj jegi, “Qaago, kaitania ii kaanja koloojato, iinonj qaago.” Kaandeenj kaanj jegi anj jero, “Niinonj mono iiga koloojenj.”

¹⁰ Kaenj jero kokaenj qisigi, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaenj meleema injijoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinonj sulaaro balonj gurujuyanonj kemero meleema jaananonj timimeanj jenj kotonj kokaenj jero, ‘Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.’ Kaenj jero apu iikanonj kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaenj meleema onjono kokaenj qisigi, “Eja ii dakanonj laligoja?” Qisijn mugi “Mende mojenj,” jero. Kianj.

Farisii yonjononj jaaya toorotiwaajonj qiqisi anji.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinonj “Mende mojenj,” jero ejembanonj ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj kenji. ¹⁴ Jiisasnonj sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaayanonj timimeanj metooroti, ii mono

* 9:5: Mat 5.14; Jon 8.12

Sabat kendorŋ kambananŋ mero. ¹⁵ Kawaajonŋ Farisii yonononŋ kaanŋagadeenŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, “Jaaga mono nomaenŋ ana tooja?” Qisinŋ mugi kokaenŋ meleema onono, “Eja iikanonŋ mono sulaayanonŋ balonŋ gurujuyawononŋ meleema jaananonŋ timimearo kema jaasewana sonŋgbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaenŋ meleema onono Farisii yonoononŋga tosianonŋ jegi, “Eja iikanonŋ Sabat kendorŋ kotogoji, iikawaajonŋ mono Anutuwaanonŋ ejaga mende kolooja.” Tosianonŋ jegi, “Kaanŋ qaago! Eja doogoya mononŋ mono nomaenŋ ama angoletto kaanŋa memambaajonŋ kotiinaga?” Kaanŋ kaanŋ jenŋ iyanŋgia juma deenŋgi.

¹⁷ Kaenŋ deema eja jaagoo iikawanonŋ mombo eleema kanŋ jegi, “Jaaga metooroti, iwaajonŋ mono nomaenŋ jewaga?” Kaenŋ jegi “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaenŋ jero jaaya honŋaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeya yonononŋ ii mende moma laarigi. Mende moma laarinŋ uuwoi nama nemunŋmanŋa horonŋ oronŋgi kari. ¹⁹ Kari kokaenŋ qisinŋ oronŋgi, “Eja koi oroo meragaraga me qaago? ‘Jaagoo kolooro,’ jejaoto, nomaenŋ ama keteda koi jaaya uunŋ iija?”

²⁰ Qisinŋ oronŋgi kokaenŋ meleeni, “Eja koi noroo meranaraga kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanonŋ mojo. ²¹ Ii mojoto, nomaenŋ ama keteda koi jaaya tooro uunŋ iiji, ii mende mojo. Morononŋ jaaya metooro uuji, noro kaanŋagadeenŋ mende mojo. Kokoga qaago, mono somariinŋ gowia jorak-aanŋaga ano momakootoyawo kolooja. Kawaajonŋ mono iyanŋaajonŋ qisigi kaniaya saanonŋ jewaa.”

²² Juuda jotamemeya yonoojonŋ toroko moma kaenŋ injjori. Yonononŋ batugianonŋ qaa kokaenŋ somonŋonŋ uumotoonŋgo ama nanŋgi, “Mononŋ ‘Jiisas Hamoqeqe Toya Kraist kolooji,’ kaenŋ jenŋ asugiwaati eenŋ, ii mono qamakooli miri tuunŋ somatanonŋga konjoma mubonŋa.” ²³ Qaa kawaajonŋ ama kokaenŋ injjori, “Kokoga qaago, ii uugejiawo. Kawaajonŋ mono iyanŋa qisinŋ mubu.”

²⁴ Kawaajonŋ eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogi karo kokaenŋ jegi moro, “Eja ii singisonŋgo ejaga kolooja, ii monŋonŋ. Iikawaajonŋ mono Anutuwaa qabunŋaya mepeseena akademuyawo kolooro sokombaa.”

²⁵ Ii moma kokaenŋ meleeno, “Singisonŋgo ejaga kolooja me qaago, niinonŋ ii mende mojenŋ. Motoonŋgo kokaenŋa kaya mojenŋ: Niinonŋ jaagoo laligoweto, keteda koi kanonŋ saanonŋ uunŋ iijenŋ.”

²⁶ Kaenŋ meleeno kokaenŋ qisinŋ mugi, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaenŋ metooja?”

27 Qisiin mugi kokaen meleema onono, “Niinonj mono meleema ononjento, onononj qaa jejenjati, ii mende mojuya. Naambaajonj ii onja kosiga mombo jewe mobombaajonj kaparanj konju? Onononj mono kaanagadeen iwaa gowokouruta koloowombaajonj moju me qaago?”

28 Kaen meleema onono mepaqepae ama uuqege qaa tokoronkota kokaen jenj mugi, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nonononj Mooseswaa gowokourutaga laligojonj. 29 Anutunonj Mooses Bunja qaa muroti mojonto, eja iikanonj mono iikanonja me kanonja kolooroti, ii mende mojonj.”

30 Kaen jegi qaa kokaen injjoro, “Iinonj dakaya kolooroti, onj iikawaajonj kaanjadeenj tompiririnj ama kiko qejuti-waajonj moma waliingojenj. Onjanonj waliingojento, kilen noo jaana metooro saanonj uunj iijenj. 31 Ejemba doogoya yonononj Anutu qama kooligi mende moma onjmakeja, ii mojonj. Ii mojonto, mojononj Anutu goda qenj munj uusiinja otaankeji, iwaanonj qamakooli mono geja ama momakeja. 32 Monj jaagoo kolooro mojononj kanj jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeenj mende moma laligojinj. Siwe balononj koloori, kambanj iikanonja kanainj kouma kete laligojonj, iikanonj sundu kaanja monj mende moninj. 33 Anutuwaanonga mende kanagati eenj, iinonj mono iwoi kaanja memambaajonj amamaanaga.”

34 Kaen jero moma kokaen jenj mugi, “Nemunmanganonj singisonjgowo laligori gii singisonjgo kuuya kawo koloonj somariina ano giinonj kete nono kuma nonomambaajonj mojanj. Ii mende sokonja.” Kaen jenj munj konjonji seleengenj kamaaro. Kianj.

Uuwaa jaanonj gooro kematou-kantou ama laaligo.

35 Konjonji seleengenj kamaaroti, qaa iikanonj Jiisaswaa gejianonj kemero moma eja ii mokoloonj kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarinj mujanj me qaago?”

36 Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii morononj? Ii jena momago ii saanonj moma laarinj mumanja.”

37 Meleeno kokaen jenj kotonj muro, “Gii kokaen uunj niiba. Giwo qaa jejenj, eja ii mono niinonj koloojenj.”

38 Ii moma jero, “Oo Ponj, nii moma laarinj gonjenj.” Kaen jenj usugonj qama koolinj muro.

39 Jiisasnonj jero, “Niinonj ejemba gosinj qaagia jenj tego-mambaajonj ama kamaanj namononj koloowe. Noojonj ama tosianonj jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanonj uunj iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yonononj noojonj ama bao jaagoo koloonj laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosonianḡ kosianḡ iikanḡ nama qaa ii moma kokaenḡ qisigi, “Wae! Nono kaanḡadeenḡ jaagoo ejaga koloojḡ me? Nonoojḡa jejanḡ me?”

⁴¹ Kaenḡ qisigi kokaenḡ injjoro, “Onḡ ‘Jaagoo koloojḡ,’ jewuyagati eenḡ, mono singisonḡgo mende enḡ onḡagato, kambaḡ kokaamba ‘Saanonḡ iima kotojḡ,’ kaenḡ jenḡkejutiwaajḡ ama singisonḡgogianḡ mono enḡ alinḡ enḡ onḡombaa.” Kianḡ.

10

Lama ano galenḡia awaa.

¹ Jiisanḡonḡ galenḡ meme qaa kokaenḡ jero, “Niinḡonḡ qaa honḡa toonḡ monḡ kokaenḡ injjowe mobu: Tosianḡonḡ lama totonḡ uutanḡonḡ keubombaajḡonḡ nagonḡonḡ qaagoto, sopa waleema kemejuti, yonḡonḡonḡ mono kikekakasililinḡ ano yonḡoro meme ejemba kolooju. ² Monḡonḡonḡ nagonḡonḡ keuji, iinḡonḡ lama yonḡoo galenḡia kolooja. ³ Iinḡonḡ kouro nagu galenḡanḡonḡ ii iima nagu horonḡ muro kamaanḡ qarḡo lama yonḡonḡonḡ qaa aroya saanonḡ moma kotonḡkeju. Galenḡianḡonḡ anḡaa lamauruta onḡooma qagia qama unḡuano totonḡia mesaonḡ saanonḡ seleenḡenḡ kemakeju.

⁴ “Anḡaanḡonḡ lamauruta kuuya unḡuano totonḡia mesaonḡ seleenḡenḡ kenḡi iinḡonḡ jotamemegia kolooḡ wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajḡonḡ gematanḡonḡ otaanḡ kemakeju. ⁵ Iyanḡiaa galenḡia saanonḡ otaanḡkejuto, waba monḡonḡonḡ kanḡ qarḡo ii mende totonḡonḡ otaawuya. Waba yonḡoo qaa arogia mende moma kotojutiwaajḡonḡ mono jirinḡjirinḡ ama iwaajḡonḡ keeta togonḡ deembuya.”

⁶ Jiisanḡonḡ qaa aasanḡgoya ii injjoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarinḡ kiko qegi. Kianḡ.

Jiisanḡonḡ lama galenḡ awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqenḡ yonḡoojḡonḡ kokaenḡ jero, “Niinḡonḡ qaa honḡa toonḡ monḡ kokaenḡ injjowe mobu: Niinḡonḡ lama totombaa naguya koloojenḡ. ⁸ Noo gemananonḡ tuunḡ galenḡ kuuya wala kagiti, iyonḡonḡonḡ kike ano yonḡoro meme ejembaga koloogi. Kaenḡ koloogitiwaajḡonḡ lama yonḡonḡonḡ ii mende moma kotonḡ onḡoma laligogi.

⁹ “Niinḡonḡ motoonḡgo lama totombaa naguya koloojenḡ. Daenḡ onḡonḡonḡ Anutuwo kotiinḡ laligowombaajḡonḡ jenḡ niwo qokotaanḡ laligojuti, niinḡonḡ mono hamo qenḡ onḡombe letombuya. Kaenḡ kolooḡonḡ lama totonḡonḡ uutanḡonḡ uma kamaanḡ seleenḡenḡ kema nene gomana morianḡawo mokoloonḡkebuya. ¹⁰ Yonḡoro meme yonḡonḡonḡ naambaajḡonḡ kanḡkeju? Yonḡonḡonḡ yonḡoro menḡ nununḡ tiwilaanḡ nonombombaajḡonḡ kanḡkeju. Iwoi morota ambombaajḡonḡ qaago. Niinḡonḡ iikaanḡa mende

koloojen. Niinon onjo laaligo kombombanja mokoloon oyanboyon laligowutiwaajon kan laligojen.

¹¹ Niinon lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanon mono lamauruta yonoojon ama laaligoya qeleema onombaa.

¹² Monnon lama toya mende koloon tawaya mewutiwaajongadeen kan tondu galen koma onomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianon karo iima lama onomesaon unjurama keno kasu kawalianon lama kisiyaen men injin unun mendeema onombaa. ¹³ Iinon seleenjena kan sewan memewaa-jongadeen ‘Lama galen koma onomaja,’ ii jetanon jen lama onoojon majakaka mende moma telambelan qaganon tondu laligon unjurama kembaa.

¹⁴⁻¹⁵ *“Niinon lama galen awaa koloojen. Amananon nii moma nono niinon Amana moma mun laligojen. Iikawaa so niinon neenaa lamauruna moma onombe yononon nii moma nomakeju. Niinon laaligona lamauruna onoojon ama qeleema mesaomaja. ¹⁶ Noonon lama tuun tosia ii kaanagadeen koloon laligowuya. Yononon lama toton kokawaa toya mende laligojuto, kilen noo qaa arona momakebuya. Niinon ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya. Kanagen tuuna tuuna yononon kululuun tuun somata motoongo koloogi galen motoongonon galen koma onono laligowuya.

¹⁷ Amanon kokaembaajona ama nii uutanon jopagon nomakeja: Niinon laaligona mesaon mombo gbilin laligon umaja. Ii Amawaa jaanon sokonja. ¹⁸ Laaligona monnon mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomaja. Amananon jen koton nono neeno laaligona qeleema mesaomaja ano iikawaa gematanon mombo gbilin laligon umaja. Ku-usun kaanja ii noonon eja.”

¹⁹ Jiisanon qaa ii jerotiwaaajon ama Juuda jotamemeya yonoo batugianon niinongiinon mombo kolooro. ²⁰ Yonoononga mamaganon kokaen jegi, “Omenon uutanon kemerota laligon kaamaa anja. Mono naambaajon qaaya mobonaga? Mono mesaowona.”

²¹ Tosianon jegi, “Qaa kaanja ii kokojinjin ejawaa qaa kaanja qaago. Omenon mono jaago ejemba yonoo jaagia nomaen metoonaga?” Kaen amigi.

Juuda jotamemeya yononon Jiisas gema qegi.

²² Wala eenanon jiwowon jigo koma konjoratin naguya horogi. Ii gbani so romonjon kendombaa aisoowombaaajon*

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luuk 10.22   * **10:22:** Kendon qata Hanuka ii Disemba 25 kanain weer 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuayanon kiwa ootirigi asariro gere sena kululuun rii qama korisoro anji.

Jerusalem ajoroogi. Kamban iikanon kan kuuro konjuru kamban sanjonaa uutanon laligogi.

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kin Solomom-baa somben saranawo qagiti, kanon kema liligoro. ²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yononon kan liligon mun kokaen qisin mugi, “Kaniaga kolatina mono kamban dawitoroqen mambombom-baajon mojan? Gii Hamoqege Toya koloojan me qaago, ii mono asuganon jena mobon.”

²⁵ Kaen jen qisin mugi Jiisasnon kokaen meleema onono, “Nii jewe mogito, onono noo qaana ii mende moma laariju. Niinon Amanaa qatanon angoletto amakejen, iikanon mono kaniama injisaama nanjon qendeema onomakeja. ²⁶ Ii nanjon qendeema onomakejato, onono noo lama tuun uutanon mende laligojutiwaajon ama qaana mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinon lamauruna moma onombe yononon kaanagadeen noo qaa arona moma nii notankeju. ²⁸ Niinon laaligo kombombanja onombe letoma kamban monon mende toton tiwilaawuya. Monon mon ii noo boronanonga mende horon kondeema onombaa. ²⁹ Noo Amananon ii noo boronanon ononoti, iinon kuuya unjuugun uuta kolooja. Kawaajon kuuyanon ii noo Amanaa borianonga horon kondeema onombombaaajon amamaawuya. ³⁰ Nii ano Ama noronon mono motoonngo koloon laligojo.”

³¹ Jiisasnon kaen jero Juuda jotamemeya yononon mombo namononga jamo amboranon iikanon gilin qewombaaajon anji. ³² Kaen angito, kokaen jen onono, “Amanon nemun koma nono angoletto somata mamaga ama mewe iigiti, iyonoononga mono naa mombaaajon romonjon nii jamonon gilin nuwombaaajon moju?”

³³ *Jen onono Juuda yononon meleema jegi, “Nononon angoletto somata anatiwaajon ama mende jamonon gilin guwombaaajon anjonto, Anutu mepaqepae ama mujaniwaa irona ama gombona. Gii balon ejaga ano selega een men uma Anutu kaanja koloombaajon jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnon meleema onono, “Bunja Terenon Kana qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutu niinon jewe: Ono mono noo bensakonjurun kolooju.’ ³⁵ Bunja Terewaa qaa ii mono mende janjon qaombaato, powowon ewaa. Kawaajon Anutunon qaaya ano kan ejemba bunagiaga kolooroti, Anutunon yonoo qagia ‘bensakonjurun’ kaen qama onono. ³⁶ Ejemba omaya kaen qama ononoto, Amanon eja men

sorainj wasiro namononj kamaaroti, onjononj mono nomaen ama iwaajonj kokaen jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae ama mun laligojan.’ Niinonj ‘Anutuwaa meria koloojen,’ qaa kaen jewe onjononj mono naambaajonj ii mogi mende sokonja? Onjo Anutuwaanonj Buŋa qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawonj menkejenj, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji eenj, mono mende moma laarinj nombu. ³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama menj laligojenj eenj, kaniana kaen iima mono moma laarinj nombu. Ii qaanaajonj ama mende moma laariwuyagati eenj, mono angoletonaajonj ama kilenj moma laarinj nombuya. Amanonj niwo qokotaan nanja ano niinonj Amawo qokotaan nanjenj, onjo iikawaa kania moma sorogonj asariwuti-waajonj koi jejenj.”

³⁹ Jiisasnonj kaen jero mombo menj somonjgowombaajonj mogito, boro baagianonjga qosoma kamaan keno.

⁴⁰ *Onjomesaonj Jordan apu gowoya kotonj mombo leegen kema Jononj wala oomulu menj onjoma laligoroti, kanonj keuma kambaŋ tosaanŋa toroqenj iikanonj laligoro. ⁴¹ Iikanonj laligoro ejemba mamaganonj iwaanonj kouma iima kokaen jegi, “Jononj angoletoto motoonjgo monj mende meroto, qaa kuya eja koi kawaaajonj jeroti, ii mono qaa honja jenj laligoro.” ⁴² Kougiti, iyonjnoonjga mamaganonj uugia meleema moma laarinj mugj. Kiaŋ.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnonj komuro.

¹ *Betani taononja eja monj qata Lazarus iikanonj ji kiro ero. Maria ano Marta daremunj yorononj Betani taonj iikanonj laligori. ² *Maria iikanonj Ponj apu koowayawononj morinj wanj juyanonj kania kereŋ mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga. ³ Lazarusnonj ji kiro ero naanwoitanonj buju qaa kokaen ani Jiisaswaanonj keno, “Ponj moba, wombo alaganonj mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnonj ii moma kokaen jero, “Ji iikanonj eja alana komuwaatiwaaajonj ama mende kolooŋ muro eja. Iikawaaajonj qaagoto, Anutuwaa Merianonj ii menj qeaŋgoro ejembanonj kania ii iima kotonj Anutu mepe-seegi qabuŋayanonj asarinj seiwo Siwewaa akadamuyawo kolooŋwaa. Ji ii iikawaaajonj ama kolooŋ muro.”

⁵ Jiisasnonj Marta, iwaa koga ano naanagara Lazarus yonjoojonj uuta ero laligoro. ⁶ Kaen laligoroto, kilenj jiaa bujuya moma gomanj laligoroti, iikanondeenj weenj woi toroqenj laligoro. ⁷ Ii laligoro kambaŋ ii tegoro gowokouruta

yoŋoojoŋ kokaen injjoro, “Anana mono Judia prowinsnon eleema kemboŋa.”

⁸ Kaen jero meleengi, “Somatanana, Juuda yoŋonoŋ indigen kaparan koma jamonoŋ gilin guwombaaŋon anŋi. Kawaajoŋ mombo Judia eleema kemambaaŋon jejanŋi, ii mende sokonja.”

⁹ Kaen meleengi Jiisasnon qaa kokaen jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, moŋnon kawaa asasaganon kana kambaati, ii mono iwoi moŋnon qeŋ mizimizi mende meŋ mubaa. Balombaa asasaganon asariŋ muro saanon iima kembaa. ¹⁰ Saanon kambaato, moŋnon kiwaya mende eŋ muro go-mantiŋanon kematou-kantou kambaati, iinon mono kema qeŋ mizimizi mewaa.” ¹¹ Qaa ii jeŋgo kokaen injjoro, “Alanana Lazarusnon gaon ejato, niinon kema gaononga mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaen jegi moro, “Poŋ, oŋanon gaon eji eeŋ, mono saanon eŋ qeaŋgowaa.”

¹³ Jiisasnon Lazarus komurotiwaa qaa saanŋa jeroto, gowoko yoŋonoŋ ‘Gaonŋa eja,’ jeroti, iikawaa moma bim-bingon qaa kania mende moma kotogi. ¹⁴ Mende moma kotogitiwaaŋon Jiisasnon asuganon jokoloon jero, “Lazarusnon komurota eja. ¹⁵ Niinon iwo mende laligowe komurotiwaa-joŋ niinon kema meŋ gbiliwe waaro iigi momalaaringianon kotiiwaa. Kaen kolooro oŋooŋon aisoŋ oyanboyanawo moma jejen. Mono waagi iwaanon kemboŋa.”

¹⁶ Kaen jokoloooro Tomas qata moŋ Sunesune qagiti, iinon gowoko alauruta yoŋooŋon kokaen injjoro, “Anana saanon motoon iikanon kemboŋa. Kemago iwo komuwoŋa.” Kianŋ.

Laaligo Toyanon naanwoita uugara meŋ saoliro.

¹⁷ Lazarusnon komun weeŋ 4 mono qasirinon ero tegoro Jiisasnon kouro bujuya kaen jegi moro. ¹⁸ Betani taon ii Jerusalem siti mesaon 3 kilomiita kekeŋaa so kosere ero. ¹⁹ Kawaajoŋ Juuda ejemba mamaganon Marta Maria naanŋara komurotiwaaŋon ‘Soŋgon iriiboŋa,’ jeŋ kanŋ ragi.

²⁰ Ragi Martanon “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaon kananon kema mokoloroto, Marianon mirinon raro. ²¹ Kananon mokoloon kokaen ijoro, “Poŋ, gii kokanon laligonagati eeŋ, naanŋanon mono mende komunaga. ²² Mende komunagato, giinon kamban kokaamba kaanŋideeŋ Anu-tuwaaŋon iwoi mombaŋon qama kooliwaati eeŋ, ii kuuya saanon moma gono mokoloowaga, iikaan mojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnon ijoro, “Goo naanŋanon mono gbilin waabaa.”

24 Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoy-anon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

25 Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon monnon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa. 26 Monnon mon namonon laligon moma laarin nombaati eenj, iinon mono kamban monnon koomu kom-bomban mendende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

27 Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwaa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen.” Kianj.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

28 Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon oloj jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

29 Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno. 30 Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mendende kouro endu Martanon kana somatanon mokoloon iiroti, iikanondeen nano. 31 Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta menj saoliwombaaajon raji Marianon uulanawo waama seleengenj kamaan keno iima kokaen romonjon jegi, “Iinon mono qasirinon kema saabaa.” Kaen jen iwaa gematanon otaanj kenji.

32 Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati eenj, naanjanon mono mendende komunaga.”

33 Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanjon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenenawo ororo. 34 Jenenawo ororo qisin onono, “Ii dakanon анги eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

35 Kaen jegi Jiisasnon saaro. 36 Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siinj mamaga enj muro laligonkeja”

37 Kaen jegito, tosiannon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaagoo ejemba jaagia metoon laligoroti eenj, mono saanon Lazarus jero mendende komunaga me?” Kianj.

Jiisasnon Lazarus menj gbiliro koomunonga waaro.

38 Kaen tondu jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliuro jaaya kalilingoro qasirinon keno. Qasirinon kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon

ama naguya jamo somatanon koma kolangigi raro. ³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kemba.” Kaen jero eja komurotiwaa naan̄a Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Pon̄a, ween̄ 4 ejiwaajon mono moron̄awo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon̄ ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin̄ nonagati een̄, Anutuwaa ku-usun̄anon̄ akadamyawo asugiro iinaga. Wala qaa kaen̄ gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen̄ jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon̄ eu uuro uro kokaen̄ jero, “Ama, gii qamakoolina mojan̄iwaajon̄ ama ‘Keraqeean̄go awaa!’ jen̄ gonjen̄. ⁴² Gii kaman̄ so qamakoolina momakejan̄i, movento, giinon̄ wasin̄ nona namonon̄ kamaaweti, ejemba tuun̄ somata liligon̄ noma koi nan̄juti, iyon̄onon̄ ii moma moma laariwutiwaajon̄ ama qaa koi jejen̄.”

⁴³ Kaen̄ jen̄ aroya men̄ waama kotakota qama kokaen̄ jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!” ⁴⁴ Kaen̄ qarō eja koomuya iinon̄ gbilin̄ waama kaaro. Kana boria opo jakan̄a taan̄anon̄ esuun̄ jaasewan̄a sibenon̄ pipiin̄ somongogi ero. Erotā waama opo dundun̄awo karo. Kaen̄ karo Jiisasnon̄ jero, “Mono dundun̄a isan̄gi saanon̄ kemba.” Kian̄.

*Juuda galen̄ yon̄onon̄ Jiisas komuwaatiwaa an̄gonan̄ an̄gi.
Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2*

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanon̄ kouma Jiisasnon̄ iwoi ano iigiti, iyon̄oonon̄ga mamaganon̄ uugia meleema Jiisas moma laarin̄ mugi. ⁴⁶ Moma laarin̄ mugito, tosianon̄ Farisii (Kana qaawaa kaparan̄-kon̄kon̄) yon̄onon̄ kema Jiisasnon̄ iwoi anoti, iikawaa sunduya injjogi.

⁴⁷ Ii injjogi jigo gawon̄ galen̄ ano Farisii yon̄onon̄ jigo kaunsol jotamemeya horon̄ on̄on̄gi ajoroogi kokaen̄ jegi, “Eja iikanon̄ an̄goletō ku-usun̄awo ambembo men̄kejiwaajon̄ ii mono nomaen̄ ama munin̄ sokonaga? ⁴⁸ Kondian̄gon̄ iwoi mon̄ mende ama munin̄ toroqen̄ kaen̄ ama laligowaati een̄, mono ejemba korebore ii moma laarin̄ mubuyaga. Kaen̄ an̄gi Rom gawman̄ yon̄oo irin̄gia soono kan̄ nononana jiwowon̄ jigonana ano ejemba tuun̄ somata koi nunuan̄gi een̄ totoon̄ laligowombo.”

⁴⁹ Kaen̄ jen̄ ragi yon̄oonon̄ga mon̄ qata Kaiafas iinon̄ gbani iikanon̄ jigo gawon̄ galen̄ wan̄a koloon̄ gawon̄ ii men̄ laligoro. Iinon̄ waama gejatootoo qaa kokaen̄ injjoro, “On̄o uu momogiaa oota kaan̄iadeen̄ mende tooja. ⁵⁰ On̄o qaa koi saanon̄ mende gosiju: Nono ejemba tuun̄ somata korebore tiwilaan̄in̄ lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajon̄ eja motoon̄gonon̄ Juuda tuun̄ somata nonoo aisen̄nana men̄ downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinon qaa ii iyanḡaa aroyanon mende kolooro jeroto, gbani iikanon jigo gawon galeḡ wana laligorotiwaajon ama ano qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, “Jiisasnon ejemba tuuḡ somata nonoojon ama komuro sokombaa.” Qaa ii honḡaga jero. ⁵² Juuda ejemba tuuḡ somata nonoojonadeen mende komuroto, Anutuwaanon uumeleen kanageso balon so deenqeema laligojon, anana kaanḡadeen mindirin nonono uumeleen tuuḡ motoonḡo koloon laligowombaajon komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononon ajoroon kaen amin moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arenḡa anḡi. ⁵⁴ Kawaajon Jiisasnon toroḡen Juuda yonoo batugianon asuganon mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onomesaon balon qararanḡonḡonḡaa goraayanon keno. Iikanon kema taon qata Efraim kanon keuma gowokouruta yonowo iyanḡiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* Kawaajon Juuda ejemba mamaganon goman so mirigia mesaon koma konjoratin aowombaajon moma Jerusalem sitinon ugi. ⁵⁶ Jiisas monḡama laligon jiwowon jigowaa toton utanon nama amin moma kokaen qisin aogi, “Jiisasnon korisoro kendombaajon koi kanaga me qaago? Nomaen moju?”

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawon galeḡ ano Farisii yononon jenkooto qaa kokaen anḡi seiḡo, “Monḡon Jiisaswaa en raraya iima mobaati, iinon mono nonoonon kan bujuya jero moma kema men somonḡowonḡa.” Kian.

12

Marianon Jiisas kowu unḡoowayawonon moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendonon torin ween 6 tegoro kanon kan kuumambaajon ano. Jiisasnon kamban kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus men gbiliro koomunonḡa waama laliguroti, mono iwaa mirinon keuro. ² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaajon miri monḡon nene onḡ mozonḡogi. Martanon onḡ rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnon ionḡoo batugianon raro.

³ *Kaen rari Marianon kele kaaro mon binḡa 500 gram ii men Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unḡoowagawo honḡa

* **11:55:** Kendon qata Koon qanon Pasowa jeju. Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaajon gbani so kamban ama aisoonkegi. Eksodus 12.15 * **12:3:** Luuk 7.37-38; Dut 15.11

gata naad sewan̄a uuta somataga iikanon̄ saa qegetaga. Iinon̄ ii men̄ kan̄ simin̄ kuma Jiisas kanianon̄ qibibirin̄ morin̄ wan̄ juyanon̄ motoro toboriro. Kaen̄ kolooro miri uutanon̄ ragiti, ii apuwaa moron̄an̄on̄ pumpun̄gon̄ sokoma ero mogi.

⁴ Kaen̄ kolooro Jiisaswaa gowokouruta yon̄oon̄nga mon̄ gata Juudas Iskariot, kanagen̄ Jiisas memelolo meroti, eja iikanon̄ qotogon̄ mun̄ kokaen̄ jero, ⁵ “Apu un̄koowagawo ii mono naambaajon̄ sewan̄a mewutiwaajon̄ mende anja? Yei, man̄gaa siita! Ii anagati een̄, mono ween̄ 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya on̄onin̄ sokonaga.” ⁶ Kaen̄ jeroto, qaa ii ejemba wanaya yon̄oojon̄ majakaka morotiwaajon̄ ama mende jero. Yon̄oojon̄ ama qaagoto, yon̄goro meme ejaga laligon̄ kulukululuu monen̄ gesogia galeñ kono monen̄ an̄gi kemero iikanon̄a kitia iyan̄aajon̄ men̄ laligoro. Mono kawaaajon̄ ama ii jero.

⁷ Kaen̄ jero Jiisasnon̄ injoro, “On̄o emba koi mono mende jen̄ mubu. Niinon̄ komuwe ron̄ koma nombutiwaa kamban̄a torijiwaajon̄ saanon̄ selena apu un̄koowayawonon̄ nomorija. ⁸ Ejemba wanaya ii mono kamban̄ so batugianon̄ laligon̄kejuto, niinon̄ on̄owo kamban̄a kamban̄a mende laligoman̄a.” Kian̄.

Lazarus qewombaa qaa somon̄gon̄ an̄gonan̄ an̄gi.

⁹ Jiisasnon̄ Betani gomanon̄ laligoroti, ii Juuda ejemba tuun̄ mamaganon̄ moma kanon̄ kagi. Jiisaswaaajon̄gadeen̄ mende kagito, Lazarus koomunon̄ga men̄ gbiliro waaroti, ii motoon̄ iibombaaajon̄ leelee mujon̄ horon̄ kougi. ¹⁰ Kaen̄ kougito, jigo gawon̄ galeñ yon̄onon̄ “Lazarus kaan̄agadeen̄ genin̄ komuwa,” jen̄ qaa somon̄gogi. ¹¹ Juuda ejemba mamaganon̄ Lazaruswaaajon̄ ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaaajon̄ qaa kaen̄ somon̄gogi. Kian̄.

Jiisas Jerusalem uro mare kon̄gi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen̄ an̄gi en̄ waama iikanon̄ ejemba tuun̄lembenon̄ kian̄komu kendombaaajon̄ Jerusalem sitinon̄ kouma laligogiti, iyon̄onon̄ buju qaa kokaen̄ mogi, “Jiisasnon̄ Jerusalem kamambaajon̄ kananon̄ kaja.” ¹³ *Qaa kaen̄ moma tombi boria sen̄awo men̄ kananon̄ mokoloon̄ iibombaaajon̄ kema kokaen̄ jen̄ qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseejon̄. Pombaa anon̄ kaji, Anutunon̄ mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kin̄ Poñnana oowe oowe!”

* 12:13: Ond 118.25, 26; Zek 9.9

¹⁴ Jiisasnon dongi melaa mon mokoloon kawaa qaganon uma raro. Ii gejatootoo qaa mon kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja liligon rajuti, onjo mono mobu, onjo Kin Pongianon mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganon rama kawaa. Kawaajon keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanon iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagen saanon moma asarigi. Jiisasnon Siwenon uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kamban iikanon romonjon kokaen jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajon oogita eja ano ejembanon qaa iikawaa so ama mugi honawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyononon dangunu kaanja nama bujuya jen seigi. Jiisasnon Lazarus qaro koomunonga gbilin waama qasiriwaa jamo kobaa mesaon kouro ejemba tuunon iigiti, iyononon Jiisaswaa kania nanjon jen jen asarigi. ¹⁸ Jiisasnon angoletto ii meroti, qaa ii mogitiwaaajon ama ejemba tuun somatanon luluuma koma horon mubombaajon kenji.

¹⁹ Kaen kenji Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon iyanjiodeen amin moma kokaen jegi, “Mobu. Balon balon ejemba yononon mono luluuma horon iwaa gematanon kemakeju ano nono qaa gawon iikayadeen men bimbimjon hona mon mende kolooja.” Kian.

Griik ejemba tosanon Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaajon Jerusalem siti non uma Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoo batugianon Griik ejemba tosaanja motoon laligogi. ²¹ Yononon gowoko qata Filip iwaanon kagi. Filipnon Galili prowinswaa taon qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yononon iwaanon kan qisin kokaen ijogi moro, “Somatanana, nono aijnananon Jiisas iibombaajon mojon.”

²² Kaen ijogi moma Andruuwaanon kema qaa ii ijoro. Jero moma motoon kema Jiisas jeri moro. ²³ Qaa ii moma meleema kokaen jero, “Siwewaa asamararanon Siwe gomambaa Eja Hona iwaanon mombo asugin kotooro asariwaati, iikawaa kambananon mono torija. ²⁴ Niinon koomunaa sare qaa hona toon mon kokaen injowee mobu: Yagon kota namonon mende kemen jumbaati een, mono een iikayadeen ewaa. Kaen een ewaato, kemen jumbaati een, kuragayanon mono juma ondonbondon waaro hona mamaga sogowaa.

²⁵ * “Kawaa so daen yononon laaligogia iyanjiaajon anjon

* 12:25: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

koma iyanġiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaajon siinja momakeji, iyonoo laaligogianon mono soowaa. Kaen soowaato, moŋnon moŋ iyanġaa laaligoya goragora ama niijegenja ama nombaati, iinon mono laaligo honja ondonbondonawo mokoloon tetegoya qaa kotiinj laligon ubaa. ²⁶ Moŋnon nii welen qeŋ nomambaajon jeji, iinon mono nii notaanj laligoro sokombaa. Welena qeŋkeji, mono nii kema kaŋ laligomanjati, iikanon kaanagadeen niwo laligowaa. Moŋnon niwo laligon welena qeŋ nomakeji, Amanon mono ii goda qeŋ muro laligowaa.” Kianj.

Jiisanon komun ġbiliwaatiwaa qaa saanja jero.

²⁷ Jiisanon jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligojen. Mono nomaen jewenaga? Qaa moŋganjen. Oo Ama, gii saanon konjilinj aua kambaŋ kokanona metogon nomba. Kilenj kokaembaajon kaen mende qama koolimanja: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosingon bosimanjiwaaajon ama geenjo qananon anjan. ²⁸ Oo Ama, gii mono geenġaa akadamura ama noma qabuŋaga meŋ somariywa.” Kaen qama kooliro Siwenonġa qaa kokaen kolooro, “Niinon akadamura ama goma kanon qabuŋana meŋ somariwe ano toroqen meŋ somariwe sein kembaa.”

²⁹ Qaa ii kolooro ejemba tuuŋ nanġi yononon ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.” Tosianon jegi, “Siwe gajoba moŋnon iwaajon qaa ijoro otonja mojon.”

³⁰ Kaen kaen jegi kokaen injoro, “Otonj ii noojon ama mende koloojato, ii onoojon ama kolooja. ³¹ Kambaŋ kokaamba gomaŋa gomaŋa ejemba nanamemen bologa otaŋkejuti, iyonoo gosigosi kambaŋgianon mono ba koma ononja. Anutunon yonoo qaagia jeŋ tegon ironja meleema onono qagianon ubaatiwaaajon anja. Kambaŋ kokaamba Anutunon Kilenġa Ponja gomaŋ so galenj koma onomakeji, mono ii konjono seleenġen kamaawaatiwaaajon anja. ³² Iinon kamaawaato, noojonja kokaen koloowaa: Ejembanon balononġa noma kanakeewan kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba gomaŋ so horon onombe luluuma noonon kaŋ tuuŋ meŋ nambuya.” ³³ Ii koomu nomaanja komuwaati, iikawaa qaa saanja kaen injoro mogi.

³⁴ *Ejemba tuuŋ yononon ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weenġon kokaen mojon, ‘Kraistnon mende komun tetegoya qaa laligon uma laligowaa.’ Giinon naambaajonja kokaen niniojan, ‘Siwe gomambaa Eja Honja namononġa meŋ kosigogi kanakeewan uma nambaa.’ Siwe gomambaa Eja Honja ii morononj?”

* **12:34:** Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14

³⁵ Ii moma meleema onono, “Asasaganon kamban torodaamon mombo batugianon asarin laligowaa. Pangamanon qagianon uma turun onono kawaa bunja koloowubotiwaa-jon mono asasaganon kema kan laligowu. Asasaganon en onombaatiwaa so mono asasaganon laligowuya. Moronon pangamanon jibujabu kema kankeji, mono dakanon keubaati, ii mende moja. ³⁶ Kawaajon asasaganon kamban dawi onowo laligowaati, kamban iikanon ii mono uutanon moma anjon koma laligowu. Asasagaa kanageso koloon laligowutiwaajon mono asasaga ii moma laarin laligowu.” Jiisasnon qaa kaen jen onomesaon asanjon keno. Kian.

Juuda somata yonoo uukotiigianon mende looriro.

³⁷ Jiisasnon angoletto mamaga men laligoro Juuda galen yononon ii jaagianon iigito, kilen ii mende moma laarin mun silemale laligogi. ³⁸ *Kaen laligogi gejatootoo eja Aisaiawaanon qaa mon ii honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen oorota eja,

“Oo Pon, nononon Bunja qaa jen asarin uugia kuun onomakejonto, moronon ii moma laarinaga?

Ponjon ku-usuna ii mono morowaajona isaano moma asariwaa?”

³⁹ Hamoqeqe Toya moma laarin mubombaajon bimoon amamaagiti, Aisiaanon iikawaa kania moma qaa mon waladeen kokaen jen oorota eja,

⁴⁰ “Iyangiaa jaagianon iwoi iima kania iima kotowubo me uugianon qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarin uugia meleembubo.

Uugia meleengi men qeangon onomambo. Iinon kaen koloowabotiwaajon ejemba jaagia men goon uugia gojono laligoju.”

⁴¹ Jiisasnon Siwewaa asamararanon asarin laligoro Aisiaanon kaen iima kania jen asarin qaa ii jero.

⁴² Jotamemeya ano galenkonjon eja yonoononga mamaganon kaanagadeen Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonjon) yononon qamakooli miri tuunonga konjoma onombubotiwaajon ii asuganon mende jokoloogi. ⁴³ Ejembanon mepeseen onombutiwaajon kaparan kongito, Anutunon mepeseen onombaatiwaajon ii gemasologen angi. Kian.

Jiisaswaa qaayanon ejemba gosin qaanana jen tegowaa.

⁴⁴ Tosianon kaen angito, Jiisasnon qama kokaen jero, “Monjon moma laarin nonji, iinon niigadeen mende moma laarin nonjato, moronon wasin nonoti, ii kaanagadeen

* 12:38: Ais 53.1; 6.10

moma laarinj muja. ⁴⁵ Monjonj nii niima mono wasinj nonoti, ii kaanagadeenj iimakeja. ⁴⁶ Ejemba monj nii moma laarinj nonji, iinonj mono pangamanonj qokotaanj laligowabo. Kawaajonj niinonj kamaanj asuginj gomanja gomanja onjoo asasagagiaga kolooweta laligojenj.

⁴⁷ “Niinonj kamaanj asuginj gomanja gomanja onjoo qaagia jenj tegomambaajonj ama mende kaweto, ejemba balonj so hamo qenj onjombe kambanj kokaamba letoma Siwewaa bunja koloowuti-waajonj ama kaweta laligojenj. Kawaajonj ejemba noo Bunja qaana moma mende tenj koma otaankejuti eenj, niinonj iyonjoonj qaagia mende jenj tegomanja. ⁴⁸ Daenj yonjononj jejewili ama noma Bunja qaana mende moma anjonj konjuti, iyonjoonj jenj teegogianonj mono kokaenj koloowaa: Niinonj Bunja qaa jewe mogiti, qaa iikanonj mono kambanj somatanonj qaagia jenj tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaembaajonj kaenj koloowaa: Niinonj Bunja qaa jenj laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonjga mende kolooro jenj laligonj koube. Kaenj qaagoto, Ama wasinj nonoti, ii anjo qaa je nomaenj jemanjati, iikawaa jenj kotonj nono jenj laligonj koujenj. ⁵⁰ Amawaanonj jenjkooto iikanonj mono onjo laaligo kotakotanonj ama onjomakeja, ii mojenj. Kawaajonj Amananonj ii jemanjatiwaajonj jenj kotonj nonoti, mono iikawaa so Bunja qaa jenkejenj.” Kianj.

13

Jiisasnonj gowoko yonjoonj kanagia songbano.

¹ Kianjkomu kendononj* toriro Jiisasnonj kania kokaenj moma yagoro, ‘Namo mesaonj Amanaanonj umambaa kambanjonj mono torija.’ Kaenj moma yagonj iyanjaa alauruta namononj laligogiti, ii uutanonj jopagonj onjoma laligonj tetegoyanonj iikanonj kaanagadeenj uujopaya ii qendeema onjono.

² Komuwaatiwaa kambanjonj kanj kuumambaajonj ano kambanj monjonj gomantiinjaa nene newombaaajonj ajoroonj motoonj raji iwoi kokaenj kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanonj sololoodabororo. Jiisas memelolo menj mubaatiwaa qaaya ii saje anota uutanonj kemero moma raro. ³ Jiisasnonj iyanjaa kania ii kokaenj moma kotoro, ‘Amanonj iwoi kuuyaa ku-usunja ii noo boronanonj ano Anutuwaanongga kamaanj laligonj mombo iwaanonj umambaajonj anjenj.’

⁴ Kania kaenj moma kotonj nene nenj ragitinongga waama malekuya kotogonj gawombaa opo jokanja monj menj

* **13:1:** Anutunonj wala eenjanonj Israel ejemba niniima koboonj nunuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa jeju. Eksodus 12.15

batuyanon kokosiin somongoro. ⁵ Ii somongon apu juunon molaaro kemero kanain gowokouruta yonoo kanagia songbano. Songbandaboron keren jokana (selemoto) batuyanon kokosiin somongoroti, iikanon kanagia motoro. ⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanianon kouro kokaen ijoro, “Oo Pon gii welenqe qe kamaanqe qeta qaago. Giinon noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaen jero moma kokaen meleeno, “Iwoi keteda koi anjeni, giinon iikawaa kania kamban kokaamba mende moma kotojanto, kanagenon ii saanon moma asarin laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaen kaparan koma jero, “Gii mono noo kanana kamban monon qaago toton songbambaga.” Kaen jero kokaen ijoro, “Niinon gii mende songbama gomanati een, gii mono noo gowokona toroqen laligomambaajon amamaawaga.”

⁹ Kaen ijoro Saimon Piitonon birindin aarun meleeno, “Pon, kawajon gii kanagadeen qaagoto, borona ano wagna ii motoon songbamba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Monon apu arin karo kania kaaniadeen songbanin jewona qaa tataankota koloowaa. Ono kuuya soraaya kolodaborojuto, motongoyanon soraaya mende kolooja.” ¹¹ Moronon memelolo men mumambaajon anoti, Jiisanon ii moma kawajon kokaen jero, “Ono kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² *Kanagia songbandaboron malekuya mombo mouma kamaan raro nene negi kokaen qisin onoma jero, “Niinon iwoi ama ononjeni, ono iikawaa kania moma asariju me qaago? ¹³ Ono noojon ‘Boi!’ ano ‘Pon!’ kaan noomakeju ano niinon ii hona koloojen. Kawajon ii soyanon jenkeju. ¹⁴ Niinon onoo Pon Boigia koloon welenqe qe kamaanqe qetaa sili men kanagia songbanjeni een, ononon mono kaaniadeen men kamaan aon welenqe qe koloon kanagia songbama aon laligogi sokombaa. Ii mono gawonjiaga.

¹⁵ “Niinon ama qendeema ononjeni, ono mono iikawaa sonanjon welen qen aon laligowu. Kaen laligowutiwaajon iikawaa silia niinon kete qendeema onombe iiju. Ii romonjon iikawaa tania otaagi sokombaa. ¹⁶ *Niinon qaa hona toon mon kokaen injowebu: Welenqeqenon kamaanqe qeta kolooro toyanon uuta kolooja. Gowokonon boiya uugun uuta koloomambaajon amamaawaa. Kaanagadeen eja pon monon gajobaya wasiro qele kema gawon menkeji, iinon mono ponaa baatanon laligonkeja. ¹⁷ Ono qaa kota ii kete moma kotoju. Kawajon selememe

* 13:12: Luuk 22.27 * 13:16: Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20

mesaonj alaurugia yonoo newo baagianonj kema laligowuti eenj, niinonj mono onjoonj ‘Iia simbawonjowo!’ jemaŋa.” Kianj.

Monjonj memelolo menj mubaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

18 **“Qaa jejenj, ii mono onjo kuuya mende unuanja. Niinonj moroga meweengonj unjuambeti, yonoo kaniagia ii saanonj moma kotojenj. Kaenj laligojento, Buŋa Tere monj iikanonj honjowo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaenj, ‘Monjonj niwo nene motoonj nejoti, iinonj mono kelebele ama gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija.’†*

19 *“Nii honja kanagenj koloowaatiwaa qaayaga wala jejenj. Kawaajonj honja koloowaati, onjo kambanj iikanonj noo kanana moma asariŋ kokaenj jewuya, ‘Ahaa! Laaligowaa kania kambanj so laligonj kouma laligoroti, iinonj mono ii kolooja.’ Kaenj jenj moma laariŋ nombutiwaajonj niinonj qaa ii waladeen asuganonj jewe moju.*

20 **“Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj ejemba monj wasiwe gawonj memambaajonj karo monjonj ii koma horoji, iinonj mono nii kaanjadeenj koma horonj nombaa. Kaanjadeenj nii koma horonj nonji, iinonj morononj wasiŋ nonoti, mono ii kaanagadeenj koma horonj mubaa.”*

21 *Jiisasnonj qaa kaenj jenj wosia kouma gojoma jumambaajonj ano qaa injisaama kokaenj injijoro, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Onjoononga monjonj nii memelolo menj nombaa.”*

22 *Kaenj injijoro gowokourutanonj iyangia kunjalilinj uun aigigiŋ anja anja kokaenj romonjgogi, ‘Mono morowaajonja jeja?’ Kaenj romonjonj uuwoi tompiririnj ragi. 23 Tompiririnj rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanonj iwaa kooronjonj raro. 24 Iinonj raro Saimon Piitononj wanjondeenj gowoko ii sare ama munj kokaenj ijoro moro, “Qaa ii morowaajonj jeji, ii qisiŋ munj jena momanj.”*

25 *Kaenj ijoro moma rapinjonj Jiisaswaa totoyanonj nanjonj kokaenj qisiro, “Ponj, eja ii morononj?”*

26 *Kaenj qisiro meleema muro, “Bered kitia qaanjonj qendunjonj monj mumanjati, iinonj mono ii.” Meleema munj bered kitia menj qaanjonj qendunjonj Juudas muro. Juudaswaa manja qata Saimon Iskariot. 27 Bered kitia ii muro Satanonj iikanondeenj Juudaswaa utanonj kemero.*

* **13:18:** Ond 41.9 † **13:18:** Gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija, qaa ii Israel yonjoononj sareqaa monj. Kania kokaenj: Iinonj utanonj qetama nonja.

* **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16

Kawaajon Jiisasnon ii jen koton mun kokaen ijoro, "Iwoi ambagati, ii mono uulanawo amba." ²⁸ Qaa kaen ijoroto, ii naambaajon ijoroti, ii gowoko tosonianon motoon rama nene negiti, iyonoononga monnon mon mende moma asariro. ²⁹ Gowoko tosonianon iikawaajon kokaen romongogi, "Juudasnon monen gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajon kendon kambaanon iwoi amamaawonati, ii sewana mewaatiwaaajon wasija me ejemba wanaya monen iwoi mon men onombaatiwaaajon jeja."

³⁰ Juudasnon qaa ii saanon moma asarin bered kitia ii men iikanondeen mesaon seleenjen keno goman tiiro. Kian.

Jiisasnon jojopan qaa dongoga jen koto.

³¹ Juudasnon mesaon seleenjen keno Jiisasnon kokaen injoro, "Keteda koi Anutunon akadamuya Siwe gomambaa Eja Hona ama tegon muro iinon Anutuwaa qabunaya men somariiro asugija. ³² Iinon Anutuwaa qabunaya men somariin Anutuwo qokotaaji-waaajon Anutunon mono kaanjadeen iwaa qabunaya men somariwaa. Ii kamba men mende koriro men somariiro asamararananon asugiro laligon ubaa.

³³ *"Oo kokouruna, niinon kamba torodaamon mombo onowo laligomana. Ii laligon onomesaowe kanagen mongama noma laligowuya. Juuda yonoojon kokaen injowe mobu, 'Nii goman kemaati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.' Qaa iikayadeen keteda koi onoojon kaanagadeen jejen.

³⁴ *"Niinon jojopan qaa gbilia jen koton ononjen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu. Niinon jopagon onoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagon aon laligowu. ³⁵ Batugianon uugianon jopagon aon laligowuti een, ejemba kuuya yononon injiima kaniagia moma koton kokaen jen laligowuya, 'Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta koloaju.'" Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitonon Jiisas kokaen qisin muro, "Pon, gii daen kembaga?" Qisin muro meleeno, "Nii dakanon kemaati, gii iikanon notaan kamambaajon amamaawaga. Kamba kokaamba amamaawagato, kanagen ii saanon notaan kawaga."

³⁷ Meleeno kokaen qisiro, "Pon, nii mono naambaajon kamba kokaamba gii gotaan kamambaajon amamaamanaga? Niinon mono laaligona goojon ama qeleema mesaomana."

* 13:33: Jon 7.34 * 13:34: Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

³⁸ Qisiro kokaen meleeno, “Gii honaga laaligoga noojon ama qeleema mesaomambaajon jejan me? Qaa ii jeganondeen jejan. Niinon qaa hona toon mon kokaen gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kamban iikanon qakooma nona indina karoon koloowaa.” Kian.

14

Jiisasnon gowokouruta ulunkolej men onono.

¹ “Uugianon mono majakaka qaganon wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaangadeen moma laarin noma laligowu. ² Noo Amanaa goman wajanon miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati een, mono onoojon qaa kokaen jebenaga: Niinon mono iikanon uma onoo dun miri men meagomanja.

³ “Niinon wala kema uma onoo dun mirigia men meagomanjato, niinon goman laligomanjati, ononon kaangadeen niwo iikanon motoon laligowombaa siina mojen. Kawaajon niinon mono mombo eleema kan unuambe eukanon ubuya. ⁴ Niinon goman daengen kemanjati, ononon iikawaa kania moma kotodaboroju.” Kian.

Amawaanon kekenaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnon kaen injoro gowoko qata Tomas iinon kokaen jero, “Oo Pon, gii goman dakanon kemaati, nononon ii mende mojon. Kawaajon iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?”

⁶ Ii moma kokaen ijoro, “Niinon Kana koloojen. Niinon Qaa hona ano Laaligo kotakota koloojen. Monon Amawaanon keumambaajon moma noonon kawaati een, iinon mono kana mokoloowaa. Kana morota mon mende raja. ⁷ Ononon nii onanon moma koton nombuyagati een, mono neenaa Amana kaangiadeen moma koton mubuyaga. Ononon kamban kokaamba kanain noo Amana iima modaboroju.”

⁸ Kaen jero Filipnon kokaen ijoro moro, “Oo Pon, gii Ama qendeema nonona nononon ii uun iinin sokoma nonom-baa.”

⁹ Ii moma Jiisasnon ijoro moro, “Oo Filip, nii kamban koriga toton onowo pondan laligowego niima kilen kanana mende moma kotojan me? Monon nii niima kotoroti, iinon mono Amana kaangadeen iima koton laligoja. Kawaajon gii mono nomaembaajon Ama qendeema nonona iibombaajon jejan?”

¹⁰ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende men

jenkejen. Qaago! Gawonj menkejenj, ii kaanagadeen Amananonj niwo qokotaan nanji, iinonj nemunj koma nono honja koloonkeja. Kawaajonj gawonj menkejenj, ii mono iwaa gawonga menkejenj.

¹¹ “Niinonj Amawo qokotaan nambe Amanonj niwo qokotaan nanja. Onononj mono kaenj moma laarinj nombu. Qaa ii jenanonj jewe moma mende moma laarinj nombuyagati eenj, ii mono angoletona iijutiwaajonj ama moma laarinj nombuya. ¹² Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Daenj yonononj nii moma laarinj nonjuti, yonononj kaanagadeenj nii angoletomej laligoweti, iikayadeenj menkebuya. Iikaanadeenj menkebuya ano kambanj tosaanonj niinonj meweti, iikawaa soya uugunj ii menkebuya. Niinonj Amawaanonj uma laligomanjatiwaajonj ama angoletomej uuta somata megij asugiwuya.

¹³ “Amananonj noojonj ama qabunjayawo koloowaatiwaajonj mojenj. Kawaajonj ama onononj noo qananonj naa iwoiwaajonj qama kooliwuyati, niinonj mono ii amanja. Kaenj ambego iikanonj Amanaa qabunjaya jeginj somarijkebaa. ¹⁴ Onononj iwoi mombaajonj noo qananonj qama koolinj qisinj nombuyati eenj, niinonj mono ii amanja. ¹⁵ Onononj nii uugianonj jopagonj nomakejuti eenj, mono noo jojopan qaana tenj koma otaanj laligowu.” Kianj.

Jiisasonj Unja Toroya wasimambaajonj jenj somongoro.

¹⁶ “Niinonj Ama qama koolinj mube iinonj nemunj koipu Toya monj onono kamaanj noo kitina tetegoya qaa onowo laligonj ubaa. ¹⁷ Nemunj koipu Toya ii Unja Toroya. Iinonj qaa honjaa Toya kolooja. Uugia mende meleengiti, iyonononj ii mende iima kotonj mende moma muju. Kawaajonj yonononj ii koma horonj munj angonj kombombaajonj amamaanjkejuto, Unja iinonj mono onowo laligoja ano kanagenj uugianonj kemenj onowo nambaa. Kawaajonj ii wabaga qaagoto, ii saanonj moma kotonj muju.

¹⁸ “Niinonj onomesaowe guanj mera kaanja mende koloonj laligowu. Nii mono onoononj eleema kamanja. ¹⁹ Kamban torodaamonj tegorogo balonj ejemba omaya yonononj nii mombo mende niima laligowuya. Yonononj qaagoto, uugia meleengiti, onononj nii saanonj niimakebuya. Niinonj kotiinj laligojenjwaajonj onononj kaanjadeenj gbilinj kotiinj laligowuya. ²⁰ Ama, nii ano onjo, anono motoonjo koloonj laligojonj. Niinonj Amanawo qokotaan nambe onononj niwo qokotaan nanji niinonj onowo qokotaan nanjenj. Iikawaa kania ii Unja Toroyanonj uugianonj kemebaatiwaa kamban kanonj saanonj moma asariwuya.

21 “Moḥnonḥ noononḥ jopopanḥ qaana kuuya moma anḡonḥ koma teḥ komakeji, iinonḥ mono uutanonḥ nii jopagonḥ nomakeja. Moḥnonḥ nii jopagonḥ nono noo Amananonḥ mono ii jopagonḥ munḡeja ano niinonḥ ii jopagonḥ munḡejeḥ. Niinonḥ ii jopagonḥ kaniana isaambe moma kotowaa.”

22 Jiisasnonḥ kaenḥ jero Juudas Iskariotwaa wakaḡa Juudas iinonḥ kokaenḥ ijoro, “Poḥ, gii nomaembaaḡonḥ kaniaga nonogadeenḥ ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleenḡiti, yonḡooḡonḥ ii kolatiḡ onḡomambaaḡonḥ jejanḥ?”

23 Kaenḥ ijoro kokaenḥ meleema muro, “Moḥnonḥ uutanonḥ jopagonḥ nomakeji eenḥ, iinonḥ mono noo Buḡa qaana teḥ koma otaanḥ laligowaa. Kaenḥ laligoro Amananonḥ ii jopagonḥ muro Amawo norononḥ mono iwaa uutanonḥ kemeḡ pondanḥ iwo motoonḥ laligowonḥa. 24 Moḥnonḥ nii uutanonḥ mende jopagonḥ nomakeji eenḥ, ii mono noo Buḡa qaana mende teḥ koma otaanḥ laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Buḡaga qaagoto, Ama wasiḡ nonoti, iinonḥ ii nono jeḡejeḥ.

25 “Niinonḥ qaa kuuya ii onḡowo pondanḥ laligoweti, kambanḥ iikanonḥ kuma onḡoma laligowe. 26 Kaenḥ laligoweto, Amanonḥ Uḡa Toroya noo qananonḥ wasiro kamaanḥ nemunḥ koipu Togia koloonḥ riḡooḡonḥ onḡomakebaa. Iinonḥ qaa kuuya kuma onḡoma niinonḥ qambanḡmambanḥ qaa kuuya onḡombeti, ii duduuwubotiwaḡonḥ koma gbiliḡ onḡomakebaa.

27 “Niinonḥ luae onḡonḡeḥ. Neenaa luae soro qaita moḡ ii ambe uugianonḥ ewaa. Balononḥ ejemba yonḡononḥ luae qeḡ aonḡejuti, niinonḥ iikawaa tani kaḡa mende qeḡ onḡomakejento, ii uugunḥ luae qaita moḡ onḡomakemaḡa. Kawaḡonḥ uugianonḥ mono wosobiri qaganonḥ keegia mende moma laligowu.

28 “Niinonḥ qaa kokaenḥ injiḡowe mobu, ‘Niinonḥ onḡomesaonḥ uma laliḡonḥ mombo onḡoononḥ eleema kamaḡa.’ Onḡononḥ uugianonḥ nii honḡaga jopagonḥ nombuyagati eenḥ, qaa jejeḡi, iikawaḡonḥ saanonḥ aisoowuyaga. Amanonḥ noo somatana kolooja. Kawaḡonḥ nii ‘Amananonḥ umaḡa,’ jejeḡi, onḡononḥ ii moma saanonḥ uukoisoro mokoloogi sokonaga. 29 Qaa keteda koi jewe moḡuti, iikawaa honḡa era koloowaa. Honḡa koloowaati, onḡononḥ kambanḥ iikanonḥ ii saanonḥ romonḡonḥ moma laariwuya. Kawaḡonḥ ii waladeenḥ injiḡowe moḡu.

30 “Kambana torijiwaḡonḥ onḡowo qaa mamaga mombo jemambaaḡonḥ mende moḡeḥ. Kileḡaa Poḡanonḥ gomanḥ so galeḡ koma onḡomakeji, iinonḥ mono kamambaaḡonḥ jorija. Iwaa esunḡanonḥ mono haamo mende ama noma kondondonḡowaa. Noononḥ kana ii iinonḥ jeḡ kotowaatiwaa so mende eja. 31 Mende ejato, niinonḥ Ama jopagonḥ munḡejeḡiwaḡonḥ iwoi kuuya qaa jeḡ kotonḥ nomakejiwaa so

amakejen. Balon ejembanon noo kaniana kaya jen kuma ononji moma asariwutiwaajon mojen. Kawaajon mono mesaon waama kagi kembonja.” Kianj.

15

Jiisasnon wain gere wanjaleya, anono boria koloojon.

¹ Jiisasnon gowokouruta ii kokaen injjoro, “Niinon wain gere honja koloowe noo Mannanon wain gawombaa toya kolooja. ² Niinon gere kaanja qa boronawo koloojen. Gere boria kuuya hongia mende mokoloon gorosona koloojuti, Amananon ii koton gilin onombaa. Gere boria kuuya noonon ragi hongia koloon elaankejuti, Amananon ii mono koma konjoratin onombaa. Nanamemembaa honja somariin qe-bulugon seiseiyawo koloowuti-waajon mono men solanjanin onombaa.

³ “Ono Buna qaa injjowe iikanon mono men solanjanin koma konjoratin onono soraaya koloon laligoju. ⁴ Kawaajon ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nanji niinon onowo namaña. Wain boria monnon gere batuyanon mende rama tama kamaaji een, ii mono iyanja nemun koma aon honja koloomambaaajon amamaawaa. Iikawaa so ononon kaanjadeen niwo mende qokotaan nanjuti een, mono onoanjiodeen nanamemembaa honja een mokoloowom-baaajon amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe ononon iikawaa boria koloaju. Ononon nomesaon onoanjiodeen nama iwoi mon ambom-baaajon amamaa-wuya. Kawaajon monnon niwo qokotaan nano niinon iwo qokotaan nambe iinon mono nanamemembaa honja honombononga mende mokoloon laligowaa. ⁶ Daen yononon niwo mende qokotaan nanjuti een, wain gere toyanon mono ii gere boria kaanja koton onoma giliro seleenjen kembuya. Kema sooligi men kululuun gerenon giliro kemen jewuya.

⁷ “Yononon jewuto, leegen ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nanji noo Buna qaananon onoo uugianon qokotaan nanji een, ononon ii me woi buna qen aowom-baaajon mojuti, ii mono Ama qama koolin mugi onombaa. ⁸ Ononon noo gowokouruna koloon nanji nanamemenggiaa honja honombononga qaa koloon kamaan ragi laligowuya. Kaen men laligowuyatiwaajon Amanaa qatanon mono akadamuyawo koloon ewaa. ⁹ Amananon nii jopagon noma laligoroti, niinon mono iikawaa so kaanjadeen jopagon onoma laligowe. Ono mono noo uujopa utanon nambu. ¹⁰ Niinon Amanaanon jojopan qaa ten koma laligon kouma iwaa uujopa utanon nanjen. Kawaa so ono noonon jojopan

qaana meŋ teŋ koma laligowuti een, mono saanonj noo uujopa uutanonj nanŋi jopagonj onjoma laligomaŋa.

11 “Niinonj uu korisoro onjooŋonj ambe kotonj uugia saa qeŋ ero honombonoŋa qaa aisoonj laligowutiwaajonj qaa ii injjowe moju. 12 *Noononj Kana qaa ii kokaenj: Niinonj uunanonj jopagonj onjoma laligoweti, onj mono iikawaa so onjoanŋia jopagonj aonj laligowu. 13 Moŋŋonj alauruta yonjoojonj ama anja laaligoya togonj mesaowaati, iikanonj mono uujopa uuta somata kolooja. Moŋŋonj ii uugunj jopagonj onjomambaajonj amamaawaa. Uujopa tosaanja ii iikawaa kamakamaaya.

14 “Niinonj iwoi ambutiwaajonj jeŋ kotonj onjmakejeŋi, onjooŋonj iikawaa so amakejuti een, mono noo alauruna kolooja. 15 Welenqeqewaa kania kokaenj: Galenjononj gawonja nomaenj ama meŋkeji, ii welenqeqeyanonj mende momakeja. Kawaaajonj onjoo qagia ‘Welenqeqeuruna,’ kaenj mende toroqen jeŋ onjoomaŋato, Amanaanonja Buŋa qaa mobeti, ii kuuya mono onjoojonj injisaambe moju. Kawaaajonj qagia ‘Alauruna,’ kaenj onjoombe sokonja.

16 “Oo alauruna, onjooŋonj nii mende meweenjonj nonjgito, niinonj onj meweenjonj kuunj onjombe nanju. Kawaaajonj onjooŋonj liligonj kema honja kokaenj mokolonj pondanj elaagi enj uro sokombaa: Noo qana qama iwoi ii me ii kawaaajonj Ama qama kooliwuti, ii mono onjono buŋagia koloowaa. 17 Onj mono batugianonj jopagonj aonj laligowu. Niinonj jojopanj qaana kaenj jeŋ kotonj onjonjenj.” Kianj.

Uumeleembaa gadokopaya yonjononj onj kazi ama onjombu.

18 “Balononj uugia mende meleenji yonjononj kazi ama onjombuti een, mono qaa kokaenj moma kotowu: Yonjononj wala nii kaanjadeen kazi ama noma laligogi. 19 Onj uumeleembaa gadokopa tuunjonj laligowuyagati een, tuunjurugia yonjononj mono iyanŋiaa alaurugia uukalenj ama onjombuyaga. Ii ama onjombuyagato, niinonj onj meweenjonj yonjoo areŋŋonja unjuaambe morota koloonj laligoju. Yonjooŋonj nanamemenj bologa ii gema qeŋ laligojutiwaajonj ama kazi ama onjmakeju.

20 * “Niinonj qaa moŋ kokaenj injjowe mogiti, ii mono uu wombogianonj ama romonjgowu, ‘Welenqeqenonj kamaanqeqeta kolooro toyanonj somataya kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj amamaawaa.’ Kawaa so tosanonj nii sisiwerowero ama noma laligonj kougiti een, tosaanja yonjononj mono noo mundunuruna onj kaanjadeen sisiwerowero ama onjoma laligowuya. Yonjononj noononj

* 15:12: Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5 * 15:20: Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16

Buŋa qaa moma aŋgoŋ koma laligogiti een, oŋonoŋ noo qaana jeŋ seiŋ laligogi mono kaanjadeen saanoŋ moma aŋgoŋ koma laligowuya. ²¹ Kaen laligowuyato, nii wasiŋ nonoti, iyoŋonoŋ ii mende moma muju. Kawaajoŋ silemale qaganoŋ iwoi kania kania tondu ama oŋombuti, ii mono noo qabuŋanaajoŋ ama kolooŋ oŋombaa.

²² “Niinoŋ yoŋoonoŋ mende kamaan Buŋa qaa injiwoe mobuyagati een, iyoŋonoŋ mono siŋgisoŋgogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaen een laligowuyagato, kamban kokaamba siŋgisoŋgogia modaboroŋ koma turuwombaajoŋ amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaen mokoloowuyaga? ²³ Moŋnoŋ nii kazi ama nonji, iinoŋ mono Amana kaanjadeen kazi ama muja. ²⁴ Angoletu uuta somata meweti, ii moŋnoŋ moŋ oŋoo batugianoŋ mende meŋ laligoro. Niinoŋ ii mende mewenagati een, iyoŋonoŋ mono siŋgisoŋgogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririŋ geŋ laligowuyagato, kamban kokaamba niinoŋ ii mewe iidaboroŋgo kileŋ nii ano Amana kaanjadeen een totoŋ kazi ama noroma laligoju.

²⁵ **“Kaen ama noroma laligogi Buŋa qaa moŋnoŋ hoŋawo kolooro. Moosesnoŋ kana qaa oŋonoti, iikanoŋ qaa ii kokaen oogita eja, ‘Yoŋonoŋ een toontoŋ kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanoŋ mono hoŋawo kolooro.*

²⁶ Niinoŋ Amawaanoŋ uma koipu Toya wasiwe oŋoonoŋ kan uugianoŋ kemen nanŋoŋ oŋombaa. Uŋa Toroya iinoŋ qaa hoŋaa Toya kolooja. Iinoŋ Amawaanoŋga kamaan noo kaniana nanŋoŋ jeŋ asariŋ oŋoma laligowaa. ²⁷ Iinoŋ kaen laligowaa ano oŋonoŋ kaanjadeen noo kaniana nanŋoŋ jeŋ asariŋ laligowuya. Niinoŋ kanaiŋ uuwaa qenjaaro gawoŋ meŋ laligoweti, oŋonoŋ mono kanakanaiyanoŋga niwo laligoŋ waagi. Kawaajoŋ oŋo mono ii saanoŋ jeŋ asariŋ laligowu. Kian.

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama oŋombu.

¹ Jiisasnoŋ toroŋeŋ kokaen jero, “Oŋo kamaan uŋuro jinjaun qewubo. Kawaajoŋ niinoŋ qaa ii waladeen jewe moju. ² Uugia mende meleŋgi iyoŋonoŋ mono qamakooli miri tuuŋgianoŋa utama oŋoŋgi seleŋgeŋ kamaan laligowuya. Kanagen kamban moŋ kan kuuwaati, iikanoŋ oŋo nooŋoŋa ama uŋugi komuwuya. Kaen uŋuŋ kokaen jewuya, ‘Iikaanŋa kanon Anutuwaa welenŋa qeniŋ Anutuwaa uutanon qeanŋoja.’ Kuuyanoŋ kaen moma soŋ jewuya.

* 15:25: Ond 35.19; 69.4

³ Yonononj Ama ano nii noroo kanianara mende moma asarinkejutiwaajonj ama iikaanj ama onjoma laligowuya.

⁴ “Kaenj tompiririnj qenj laligowuyato, niinonj qaa ii waladeenj injijowe moju. Kawaajonj kambanj ii kanj kuuro qaa iikawaa honja koloowaati, onjo kambanj iikanonj saanonj kokaenj jewuya, ‘Kraistnonj kokawaa buju qaaya mono waladeenj ninijoro moninj.’ Neeno onjowo laligowetiwaajonj ama qaa ii kambanj koriga ero wala mende jewe moma kougij.” Kianj.

Uña Toroyanonj gawonja kokaenj menkeja:

⁵ “Niinonj kambanj kokaamba wasinj nono kamaaweti, mono iwaanonj umambaajonj ambe onjooonjga mononj monj kokaenj mende qisinj nonja, ‘Gii daenj kembaga?’” ⁶ Qaa kaenj jejenj, onononj ii moma kawaajonj wosobirinoj uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaenj laligojuto, kilenj niinonj iikawaa kitia qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj onjomesaonj eleema umanjati, iikawaa honjanonj koloonj mono kokaenj menj qeangonj onjombaa: Niinonj uma koipu Toya wasiwe onjooonj kamaanj uugianonj kemebaa. Niinonj mende onjomesaonj ubenagati eenj, Toya iinonj mono onjooonj kamaamambaajonj amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinonj kamaanj laaligowaa kania kokaenj qendeema onjoma laligowaa: Gomanj so singisonjgogia injisaano Anutunonj qaagia jenj tegoro solanjaniwu me uugia mende meleengij qaagia jenj tegonj ironja meleema onjombaa. Ejembanonj kaniagia kaenj iima moma kotowuya. ⁹ Nii mende moma laarinj nonjutiwaajonj singisonjgowaa kania injisaano moma kotowuya.

¹⁰ “Anutuwaanonj kana solanja ii moma soonj noojonja qaa lanj jenkeju. Kawaajonj iinonj noo kaniana injisaama qendeema onjono kokaenj moma kotonj nombuya: Niinonj solanja laligonj Amanaanonj eleema ube nii mombo mende niima laligowuya. ¹¹ Kilegaa Ponja gomanj so galenj koma onjomakejato, Anutunonj iwaa qaaya mono jenj tegorota gere siawaa Toya koloowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaanagadeenj jenj tegowaa.

¹² “Niinonj saanonj qaa mamaga toroqenj jewenagato, ii kambanj kokaamba jewe otojomboranj ama koma gbiliwombaaajonj amamaawubo. ¹³ Ii amamaawuboto, qaa honjaa Toya, Uña Toroya iinonj kamaanj uugianonj kemenj qaa sanje qero mobuya. Ii iyanjaa uutaajonj tondu mende jenj laligowaato, Anutuwaanonj qaa geja ama moji, iinonj mono iikayadeenj jenkebaa ano kanagenj iwoi koloowaati, ii waladeenj injisaama jewaa. Iikawaajonj iinonj onjoma qaa honja kuuya iikawaa apu

anjonanon mendunjon onono qaa honaa kaniagadeen riin kembu.

¹⁴ “Iinon mono neenaa kowinonja qaa men jen asarin uu kuun onoma laligowaa. Kawaajon mono noo kanana injisaano niinon qabujanawo koloonkemaŋa. ¹⁵ Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon anota eja. Iikawaajon jejen, ‘Iinon mono neenaa kowinonja qaa men jen asarin uugia kuun onoma laligowaa.’ Qaa ii kian.”

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ “Kamban torodaamon tegoro onjo nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibu.”

¹⁷ Kaen jero gowokouruta yonoononja tosiannon iyangiodeen kokaen amin mogi, “Qaa kokaen jeja, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Nii Amanaanon umaŋa.’ Kaen jero mojonji, qaa woi iikawaa kania ii nomaen?” ¹⁸ Kaen amin moma qejejaan jegi, “Iinon ‘Kamban toroga tegorogo,’ jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonja jeji, ii mende moma asarijon.”

¹⁹ Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisasnon injiima koton kokaen injjoro, “Qaa kokaen jejen, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ Onjo mono qaa iikawaa kaniaga monjama amin moju me?”

²⁰ “Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Niinon kembe onjo jinjen qama saabuyato, uugia mende meleengiti, yononon tondu borun men korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya. ²¹ Embanon merabora memambaa kambanjan kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabora mejato, merabora donjoga men nama ii iima korisoroyaaajon mono siimboboloya ii duduunkeja. ²² Iikawaa so onjo kaanagadeen kamban kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen mombo koloon injiibe onjo saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monjon mon mende unjambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon angi dindinagadeen keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Onjo noo qanon iwoi mombaajon Ama qama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onombaa. ²⁴ Niwo laligon kagiti, onjo kamban iikanon iwoi mombaajon

noo qananonj mende qama koolinj laligogi. Mono Ama qama koolinj laligowu. Qama kooligi saanonj meleema onjombaa. Ii onono korisorogianonj koloonj seinj uugia saa qero laligowuya.” Kianj.

Jiisasnonj balombaa nanamemenj bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injijowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagenj kambanj monj kanj kuuwaati, iikanonj qaa saanj ii mombo mende qenj injijowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganonj jenj asarij laligomanja. ²⁶ Kambanj kanonj onjo noo qana qama Ama qama koolinj laligowu. Kawaa kania ii kokaenj: Onjo qamakooligia Amawaanonj ambombaajonj noononj mombo mende kankebuto, onjoangio Amawaanonj dindinja qama koolinj laligowu. Niinonj onjo je menj Amawaa mende qama koolimanja.

²⁷ “Amanonj anjo uutanonj jopagonj onjoma qamakooligia kokaembaajonja moma laligowaa: Niinonj Anutuwaanongga kamaaweti, onjo noo kanana kaenj moma laarij pondanj uugianonj jopagonj noma laligonj kougi kana kaenj kolooro qamakooligia moma laligowaa. ²⁸ Niinonj Ama mesaonj namononj kamaanj laligonj namo mesaonj mombo eleema Amanaanonj umanja.”

²⁹ Kaenj jero gowokourutanonj jegi, “Moba, qaa kete koi jejani, ii saanja mende qenj jejanj. Ii mono asuganonjgadeen jena saanonj moma asarijonj. ³⁰ Nono kete kaniaga kokaenj moma yagojonj: Giinonj mono geenjgodeen iwoi kuuya moma tegona monjonj monj qisinj kuma gombaatiwaajonj mende amamaajanj. Kawaaajonj gii Anutuwaanongga kamaanati, nono ii moma laarijonj.”

³¹ Kaenj jegi Jiisasnonj meleema jero, “Kete saanonj moma laarij nonjuto, ³² mobu, kambanj tania monj kawaa ano iikanonj mono jaasewanj qenj nagunonj nanja. Kambanj iikanonj kanj kuuro onjononj toroko moma nomesaonj deenjqeenji neenodeenj laligomanja. Kilenj neenodeenj totominj mende laligomanjato, Amananonj niwo laligowaa. Amanonj niwo laligowaatiwaajonj ama neenodeenj totoonjkota mende laligomanja. ³³ Onjononj toroqenj balononj laligonj kakasililinj qaganonj laligowuyato, niwo qokotaanj luaenonj laligowutiwaajonj moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeenj mende jejento, niinonj balombaa nanamemenj bologa ii mono haamo ama waajambaranja kundaborowe kamaaro. Iikawaajonj mono qaqabunjabunagiawo satiinj laligowu.” Kianj.

17

Jiisasnonj iyanjaajonj Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnoŋ qaa kaen jeŋ tegon Siwenonŋ baagen uuro uro kokaenŋ qama kooliro, “Amana, giinonŋ gomanŋ so ejemba kuuya Meraga noo baananonŋ ama onona ku-usuŋ qaganonŋ Ponŋ koma ononjeŋ. Ejembanonŋ Meraga noo qaana saanonŋ mende gema qeŋ uugunŋ laligowuya. Giinonŋ ejemba batugianonŋga tosaana metogonŋ noo boronanonŋ onooma kokaenŋ jeŋ kotonŋ nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onona laaligo kombombaŋa mokoloonŋ laligowu.’ Gawonŋ ii medaborowe Meraganonŋ qabuŋaga meŋ somariwaati-waajonŋ mono akadamuga nomba. Noo kambana ii keteda koi kanŋ kuuro nama kaenŋ qama koolijeŋ.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaenŋ: Giinonŋ motoonŋo Anutu honŋ koloojanŋ ano eja Jiisas Kraist nii wasiŋ nona kamaaweti, ejembanonŋ anaraa kanianara kaenŋ moma kotowuya. Laaligo kombombaŋa kaenŋ mokoloowuya. ⁴Gawonŋ noma ‘Mewa,’ jeŋ jeŋ kotonŋ nonati, niinonŋ ii teŋ koma meŋ laligonŋ metogojenŋ. Akadamugawo laligonŋ qabuŋaga namononŋ inisaama jeŋ seiwe akadamuyawo kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinonŋ balonŋ mende kolooro Siwe gomanonŋ kanonŋ goo kooronŋanonŋ asamararambo asariŋ laligowe. Asamararanŋ iikayadeenŋ mono kete koi mombo ama nona asuginŋ kotonŋ nono mombo goo kooronŋanonŋ asamararambo asariŋ laligomanŋ.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋoojonŋ ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinonŋ balonŋ ejemba tosaana gosinŋ noo boronanonŋ ama ononati, niinonŋ goo qabuŋaga ii yoŋoojonŋ inisaama qendeema laligowe. Yoŋononŋ goo buŋaga kolooŋi giinonŋ ii noo boronanonŋ ama onona yoŋononŋ goo Buŋa qaaga ii moma anŋonŋ koma laligoju. ⁷ Giinonŋ iwoi nonagi, ii kuuya goononŋga kankeji, iyoŋononŋ ii kambanŋ kokaamba mono moma kotoju. ⁸ Giinonŋ qaa Buŋa nonati, niinonŋ ii gowokouruna kuma onombe moma anŋonŋ koma laligoju. Nii gomesaonŋ namononŋ kamaaweti, iyoŋononŋ ii onanonŋ moma yagoju. Giinonŋ wasiŋ nona asugiweti, iyoŋononŋ ii kaanŋagadeenŋ moma laariju.

⁹ “Nii yoŋoojonŋ ama qama kooliŋ gonjeŋ. Uumeleembaa ejemba motoya yoŋoojonŋ mende qama koolijento, kanageso noo boronanonŋ ama onona uugia meleema goo buŋa koloojuti, mono iyoŋoojonŋ ama qama kooliŋ gonjeŋ. ¹⁰ Ejemba kuuya noo buŋa koloojuti, iyoŋononŋ mono goo buŋa kolooju ano ejemba goo buŋa koloojuti, iyoŋononŋ mono noo buŋa kaanŋagadeenŋ kolooju. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganonŋ nama nanamemenŋgia anŋi noo qabuŋananonŋ somariinŋ seiŋkebaa. ¹¹ Nii namononŋ laaligona tegoro goononŋ koumambaajonŋ anjento, iyoŋononŋ

toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona iikawaa esujanon mono sopa somonjon onona mende jumbu. Anoro motoonjo koloon laligojoti, iyononon iikawaa so motoonjo koloon laligowu-tiwaajon qama koolijen.

12 *¹²“Niinon yonowo namonon laligon koubeti, kamban iikanon qabunaga nona iikanon sopa somonjon onoma laligowe. Buna Terewaa qaa monjon honawo koloowaatiwaajon eja motoonjonon soon gere siawaa buna koloon siimbobolo moma laligowaa. Niinon galen koma onjombetiwaajon yonoononga tosianon mende jinjaun ama soogi. ¹³ Tosianon mende soogito, niinon keteda koi namonon laligon goonon kamambaajon kan qaa koi jejen: Noo uukori-soronanon mono yonoonon kotooro megi uugia saa qero aison laligowuya. Kaen koloowaatiwaajon qama koolijen. ¹⁴ Niinon goo Buna qaa kuma onombe moma laligoju. Niinon balombaa nanamemen bologa ii mende otaankejen, iyononon mono kaanagadeen ii mende otaan gema qenkeju. Iikawaajon namonon uugia mende meleenjiti, yononon kazi ama onjomakeju.

¹⁵ “Niinon namononga unuamambaajon mende qisin gonjento, Kilenaa Toyaanonga anjon koma sopa somonjon onoma laligo-wagatiwaajon qama koolijen. ¹⁶ Niinon balombaa nanamemen bologa gema qen ii mende otaawe yononon kaanagadeen ii gema qen mende otaankeju. ¹⁷ Qaa hona iikanon mono men sorain onono laligowu. Goo Buna qaaganon mono qaa hona toontoon kolooja. ¹⁸ Giinon wasin nona balon ejemba batugianon kamaan gawon men laligoweti, niinon kaanjadeen ii wasin onombe balon ejemba yonoo batugianon deema kembuya. ¹⁹ Oo Amana, iyononon qaa honaa so laaligogia kuuya togon gombutiwaajon ama ilaan onoma neenaa laaligona kuuya togon gonjen.” Kian.

Jiisasnon uumeleen ejemba kuuya ananaajon qama kooliro.

²⁰ “Oo Amana, niinon gowokouruna yonoojonadeen ama mende qama koolijento, Buna qaa jen seigi ejemba moma laarin nombuti, iyonoojon ama kaanagadeen qama koolijen. ²¹ Ama giinon niwo qokotaan nana niinon kaanagadeen giwo qokotaan nanjen. Iikawaa so yononon kaanagadeen anarawo qokotaan nambutiwaajon mojen. Geenjo wasin nona kamaaweti, namo ejembanon ii moma laariwutiwaajon ama yononon korebore motoonjo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. ²² Anara motoonjo koloon laligojoti, iyononon kaanjadeen motoonjo koloon laligowutiwaa-

* 17:12: Ond 41.9; Jon 13.18

jon ama akadamuga ama nonati, niinonj ii iyonjoojon ama onjondaborowe.

²³ “Niinonj iyonjowo qokotaan nambe giinonj niwo qokotaan nanjan. Iikawaa so yonononj qaagia jen somonjon aon motoonjo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijen. Motoonjo koloonj nanji balonj ejembanonj kaniaana kokaen moma asariwuya: Giinonj jopagonj noma laligonati, iikawaa so ii kaanagadeen jopagonj onjoma laligonj nii wasinj nona kamaawe.

²⁴ “Oo Amana, giinonj namo mende mokoloonati, waladeen kambanj iikanonj uuganonj jopagonj noma asamararanj ama nona laligonj koube. Kanagenj alauruna nonati, niinonj iyonononj kaanagadeen asamararanj ii iibutiwaajonj mojen. Kawaajonj niinonj gomanj laligo-manjati, yonononj kanonj niwo motoonj laligowutiwaajonj siinja mojen.

²⁵ “Oo Ama solanja, balonj ejemba uugia mende meleengiti, yonononj gii mende moma kotonj goma laligonj kougito, niinonj gii saanongadeen moma kotonj gonjen. Geenjo wasinj nonati, noo uumeleenj alaurunanonj ii modaboroju. ²⁶ Niinonj goo qaga ii jen asarinj onjombe moma laligogi. Giinonj uuganonj jopagonj noma laligonati, uujopa iikanonj uugianonj ero mogi niinonj yonjowo qokotaan nambe laligowutiwaajonj mono toroqen qaga jen asarinj onjoma laligomanja.” Kianj.

18

Jiisas menj somonjgogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

¹ Jiisasnonj qaa ii jedaboronj gowokouruta unjano siti mesaonj kemenj apu qata Kidron kotonj leegenj keuma urukisi monj eroti, iikanonj kenji. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta yonononj suulanj iikanonj ajoroonj laligonjkegi. Kawaajonj Juudas memelolo menj mumambaajonj anoti, iinonj kaanagadeen urukisi ii saanonj moro.

³ Jigo gawonj galenj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj jiwowonj jigowaa kiropo galenj (sikiriti) tosaanja wasinj onjonji Juudasnonj ii ano gawmambaa manjageqe eja tuunj monj unjano motoonj kagi. Yonononj kiwa lambe ano tiwo wasagia menj kanj urukisinonj kougj. ⁴ Kougj Jiisasnonj iwoi kuuya kaen koloonj mubaati, ii saanonj morotiwaajonj ama waama asuganonj kanj kokaen qisinj onjono, “Onjo morowaajonja monjanju?”

⁵ Qisinj onjono kokaen meleengji, “Nono Jiisas Nazaret toya ii monjanjonj.” Meleengji kokaen injoro, “Nii kianj koi.” Juudas memelolo meme eja iinonj kaanagadeen yonjowo nano.

⁶ “Nii kian koi.” Jiisasnoŋ qaa kaen injjoro gemagama kema namonoŋ tama kamaan ŋjuro. ⁷ Kaen anŋi mombo qisin oŋono, “Oŋo mono morowaajon monŋanju?” Qisin oŋono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga monŋanjon.”

⁸ Kaen jegi meleeno, “Nii kian koi, injjowe mojuya. Oŋo ni-iga monŋama nonjuti een, mono eja koi saanon oŋomesaogi kembu.” ⁹ Wala qama kooliŋ gowokouruta yoŋoojon qaa mon kokaen injjoro, “Ejemba noo boronanoŋ ama oŋona laligojuti, niinoŋ ii kalaŋ koma oŋoma laligowe yoŋoonoŋga moŋnoŋ mon mende sooŋ aliro.” Qaa iikanon hoŋawo koloowaatiwaajon Jiisasnoŋ jotamemeya yoŋoojon qaa kaen jero.

¹⁰ Kaen jero Saimon Piitonoŋ manjawaa soo somata men laligoroti, iinoŋ ii kopinanoŋga horon jigo gawon galeŋ waŋaa welen ejia qeŋ geŋia dindiŋaagen kotogoro kamaaro. Welenqeŋe eja ii qata Malkus. ¹¹ *Kaan ano Jiisasnoŋ Piito kokaen jeŋ koton muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinanoŋ kemeba. Amananoŋ siim-bobolowaa qambi apu kokonawo noo buŋa qeroti, ii saanon moma mokosiŋon wambusoon qemaŋa.” Kian.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanon nano.

¹² Kawali galenŋanoŋ jero manjaŋeŋe eja tuuŋ ano Juuda yoŋoo nagu galeŋ (sikiriti) yoŋonoŋ Jiisas men somoŋgogi. ¹³ Somoŋgoŋ wama wala jigo gawon galeŋ qata Anas iwaa mirinoŋ kenŋi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinoŋ jigo gawon galeŋ waŋa kolooŋ gbani iikanon gawon ii men laligoro. ¹⁴ *Kaiafasnoŋ wala Juuda ejemba yoŋoojon qambanmaban qaa kokaen jero, “Ejemba tuuŋ kuuya alid-aborowombotiwaajon eja motooŋgonoŋ nonoojon ama komuro sokombaa.” Kian.

Piitonoŋ Jiisas kanaiŋ qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas men kenŋi Saimon Piito ano gowoko alia mon yoronoŋ gemagianon keni. Kema alia iikanon jigo gawon galeŋ waŋa moma murotiwaajon ama saanon afaanŋkota Jiisas otaan jinŋkaron miri sopa uutanon kemero.

¹⁶ Iinoŋ kemeroto, Piitonoŋ sopa seleenŋen nagonon nano. Kaen nano gowoko alianon jigo gawon galeŋ waŋa moma muroti, iinoŋ seleenŋen kemen nagu galeŋ emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanon keneri. ¹⁷ Kemebotiwaajon ani iikanon welenqeŋe emba sopa naguya galeŋ konoti, iinoŋ Piito iima kokaen qisin muro, “Gii

* **18:11:** Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42   * **18:14:** Jon 11.49-50

ononon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononga mon koloojan me?" Kaen qisin muro moma "Nii qaago!" jero.

¹⁸ Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon sanjonaaon ama gere angi jen uroronon ero konama nanji. Kaen nanji Piitonon kaanagadeen yonoo batugianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen wananon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawon galen wana Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, "Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokou-ruga moro moro unuama laligonkejan?"

²⁰ Kaen jero kokaen meleema muro, "Nii kaban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonkejon, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Buja qaa aasangoya mon mende jewe.

²¹ Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iyononon mono qaanaa kota mod-aboroju. Kawaaon ii qisin onona sokombaa."

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, "Jigo gawon galen wananon qisin gono gii qaa silia kaana mono naambaajon meleema mujan? Godaqeqega qaa."

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, "Qaa bologaga jew-enagati, ii nisaana sokombaato, qaa hona jejen eej, mono naambaajon nii eej nujan?"

²⁴ Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanjadeen borianon raro wama jigo gawon galen wana Kaiafas iwaanon kenji. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosianon qisin kokaen ijogi, "Gii ononon kaanagadeen iwaa gowokouruta yonoononga mon koloojan me qaago?" Kaen ijogi qakooma "Nii qaago!" jero.

²⁶ Piitonon jigo gawon galen wanaa welen ejia qen gejia kotegoro kamaaroti, iwaa tinitosaya welenqeqe alia monon ii moma qisin ijoro, "Oo gii mono urukisinon iwo motoon laligori giijena me nomaen?"

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kaban iikanon-deen kurunon kanain qaro moro. Kian.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinonga wama kamaan Room gawanawaa jinjaron mirinon kengi. Juuda yononon uugia tiloon kokojinjin koloowombotiwaajon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaajon amamaa-wombo.” Kaen jen moma bimoon gawanawaa jinjaron miri uutanon mende ugi. ²⁹ Kawaajon gawana Pailotnon seleengen kamaan injiima kokaen qisin onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitaga ano qaa jen mun wama kaju?”

³⁰ Qisin onono meleengi, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja mon mende koloonagati een, nononon mono een toontoon ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen meleengi Pailotnon injjoro, “Ono mono onoangio qaa Jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jen tegowu.” Kaen injjoro moma ijogi, “Nononon eja mon komuwaatiwaa qaaya jen tegowombaajon songo ero amamaajon.” ³² *Juuda yononon kaen ijogi Jiisas anjo koomu nomaanja komuwaatiwaa qaaya ii injisaama jeroti, iikaanja kanon honjowo kolooro.

³³ Pailotnon Juuda yonoo qaagia moma mombo jinjaron miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisin muro, “Gii Juuda yonoonon kin pongiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisin muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geengaa uuganonga jejan me tosonian noojona qaa kaen jen jeganon angi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotnon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanjonkejen me? Qaago totoon! Nii Room gawana laligowe geengaa ejembauruga ano jigo gawon galen yononon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotona kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin ponja koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememambotiwaajon kaparan koma manja qegi nombombaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totona kania ii goman mongen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojani, ii onanon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojeni, ii geengo jejan.

* **18:28:** Room gawman yonoojon Juuda yononon kokaen moma laarigi: Nono Room yonoo jinjaron mirinon unin uunana tilooro esujnana kamaaro kokojinjinanawo koloon kiankomu kendombaa lama toroya newombaajon amamaawonja. Kawaajon sombenon seleengen laligogi.

* **18:32:** Jon 3.14; 12.32

Niinon qaa honja nanjon jen asarimambaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yononon qaa honja leegen laligo-juti, iyononon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

³⁸ Kaen meleeno Pailotnon mepaqepae ama qisiro, “Qaa honja ii mono naama?” Kaen qisin mombo Juuda yonoonon kemej atapanon nama kokaen injjoro, “Niinon eja iikawaa qinjita monjgama mon mende mokoloojen. ³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambanjon kapuare mirinonja eja motoonjo onjoon isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onjo kin ponjia saanon onjoon isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon onjo siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injjoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon qegiti, iikawaa waj kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoonon komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqeqe eja yononon ooli waayawonon molaanjota ootigi.

² Manjaqeqe eja yononon talunjon mepaqepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wanjon kongi kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero. ³ Kaen ama kosianon arenjon nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Ponjia, oowe!” Kaen jen urunanon mamaga qetaaligi.

⁴ Kaen mepaqepae ama mugi Pailotnon mombo seleengen kemej kokaen injjoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama onjo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.”

⁵ Kaen injjoro Jiisasnon kamaan atapanjon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin wanjon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnon kokaen injjoro, “Mono eja honja koi iibu!”

⁶ Kaen injjoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnon jegianon men kokaen injjoro, “Niinon qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon onjo mono onjoangiodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparan koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosini komuwaatiwaa so kolooja. Iyanja menj uma ‘Anutu waa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaajon mono koomuwaa bunja kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparan koma jegi Pailotnon moma bombongaoya waaro jenenja ororo toroko moro. ⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinakaran miri uutanon uma kokaen qisin muro, “Gii daakaya?” Qisin muroto, iinon kitia monj mende meleema qaaya bogoro nano. ¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noonon qaa kitia monj meleembaga me qaago? Niinon jenj tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usunja ii noonon eja. Kawaa kania mojanj me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Monjon eu-kanonja ku-usunj mende ama gonoti eenj, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambaajon amamaanaga. Kawaajon eja monj moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisonj goyanon mono goonon qinji uugun somata kolooja.”

¹² Kaen meleema murotiwaajon ama Pailotnon Jiisas isano kamaawaatiwaa kaparan kono. Kaen kaparan konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati eenj, mono Siisa-kimbaa alia mende toroqen koloonj laligowa. Monjon neenaajon moro uro ‘Kinj ponj koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kinj tuarenjenj ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jenj kotoro Jiisas wama seleengen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnon jake monj jamonon ama tambonji eroti, iikanonj uma qaa jentegowaa dunj rarayanonj kamaanj raro. Jake kawaa qata Hibruu qanonj Gabata jenj laligogi. Ii ananaa qanonj Jake Jamononj menj taambonja. ¹⁴ Kamaanj raroti, Juuda ejembanonj weenj iikanonj kiankomu kendonj rabombaajonj jorigi. Weenj ii kolooro weenj biiwia dodowiro Pailotnonj dunj rarayanonj rama Juuda yonoojonj kokaen injoro, “Iigi, onoo kinj ponjgia koi!”

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, “Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!” Qa gigilaagi kokaen jero, “Onoo kinj ponjgiaa qaa jenj tegowe maripoononj ubaatiwaaajonj jeju me?” Kaen jero jigo gawonj galenj yonononj meleema jegi, “Siisa-kinjonj motoonjo kinj ponjana kolooja. Nonoononj eja ponj morota monj mende raja.”

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnon Jiisaswaa qaa jenj tegonj maripoononj qegi komuwaatiwaaajonj borogianonj ano. Borogianonj ano manjaqeqe eja yonononj Jiisas menj galenj konji.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen konji iyanaa maripoonon anjo anjon siti koton seleenjen kemen goman mon qata Wansii qamakejuti, kanon kenji. Wansii qa ii Hibruu qaanon Golgota qamakeju. ¹⁸ Iikanon kema maripoonon qegi ano iwo eja woi teetee motoon urun Jiisas batugaranon angi nanji.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnon tere oon jero maripoonon Jiisaswaa wananon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, "Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi." ²⁰ Jiisas maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karoon, Hibruu, Latin ano Griik qaanon oogi nano. Kawaa-jon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu uun tere ii weengogi. ²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, "Juuda yonoo kin pongiaga koi,' kaen mende oowato, kokaen oowa, 'Iyanajaanon Juuda kin Pongiaga koloijen, jero.'" ²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, "Qaa oodaborojeniwaajon ii mono kaen ewaa."

²³ Manjaqeqe eja yononon Jiisas maripoonon qenjo opo selekopaa ilawoilaya men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon meggi. Kaen meggi malekuya ero megito, ii kokaembaajon saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jakana motoongonon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili uun meggi emu kemekemeta ero. Kawaaajon ii boliwabotiwaajon mendeembombaaajon ama-maagi. ²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegi, "Ii motonin mende sokombaa. Kawaaajon saanon iikawaa unju qenin toya koloowaa." Kaen jen unju qegi Buna qaa mon honawo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

"Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekunaa unju aangole angi monon haamo ambaa."

Manjaqeqe eja yononon qaa iikawaa so angi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegi nano emba kokaanjonon kani-anon nanji: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa em-bia qata Maria ano Maria Magdalaga. ²⁶ Jiisasnon nemun ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunaaajon kokaen jero, "Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojon laligowa."

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, "Mono nemunga koi iima kalan koma rijojon laligowa." Kaen jero moma Jiisaswaa nemun kaban iikanondeen wano mirianon kema motoon laligori. Kian.

* 19:24: Ond 22.18

Jiisasnoŋ maripoonoŋ nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnoŋ gawoŋa kuuya medabororoti, ii moma iikanonŋ Buŋa Terewaa qaaya moŋnoŋ hoŋawo koloowaati-waajonŋ kokaenŋ jero, “Nii apuwaajonŋ mojenŋ.”

²⁹ Kanoŋ jua moŋ wain apu aasonawo iikanonŋ saa qen raro. Ii raro kowe momondo moŋ suuŋ taniŋaenŋ ii menŋ wain apunonŋ qendungonŋ sepere susuyanonŋ qesanŋonŋ megi uro buutanonŋ anŋi. ³⁰ Anŋi wain apu aasonawo ii nenŋ jero, “Mono tegoja.” Kaenŋ jenŋ laaligoya mesao-mambaajonŋ aroya sigonŋ kamaaro kokoosuya kouro noŋ qero. Kianŋ.

Jiisaswaa maroŋa wasanoŋ utoogi.

³¹ Jiisasnoŋ noŋ qero Juuda ejembanonŋ weenŋ iikanonŋ kiankomu kendonŋ rabombaajonŋ jojorigi. Kiankomu Sabat kendonŋ ii kendonŋ kambaŋ somata kolooro. Kawaajonŋ Juuda jotamemeya yoŋonoŋ majakaka moma kokaenŋ jegi, “Qamo yoŋonoŋ Sabat kendonŋ kambanoŋ maripoononŋ nanŋi mende sokonja.” Kaenŋ jenŋ gawana Pailotwaanonŋ kema kokaenŋ qisinŋ mugi, “Gii saanonŋ jenŋ tegona kema maripoononŋ unjujuyati, iyoŋoo tawo siigia kuŋgi qamogia metogoninŋ kamaawuya?” ³² Qisinŋ mugi jenŋ tegoro manjaqeŋe ejanonŋ kougi. Kouma Jiisaswo maripoononŋ urugiti, ii uulanawo komuwaotiwaajonŋ wala yoroonoŋga mombaa tawo siita kuma leegenŋ kema mombaanoŋ kaanjadeenŋ anŋi.

³³ Kaenŋ anŋito, Jiisaswaanonŋ kouma iigi mono komuro. Kaenŋ iima siita mende kuŋgi. ³⁴ Mende kuŋgito, manjaqeŋe eja yoŋoo-noŋga moŋnoŋ wasa menŋ maroŋa utooro iikanondeenŋ sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaenŋ anŋi moŋnoŋ iwoi ii jaayanonŋ iiroti, iinoŋ ii nanŋonŋ jenŋ koi oorota ero keteda koi weenŋgoju. Qaa nanŋonŋ jenŋ oorota eji, ii mono qaa hoŋa kolooja. Onŋ kaanagadeenŋ ii moma laariwuti-waajonŋ moma qaa hoŋa mojiwaa so jeja.

³⁶ *Iwoi ii kolooroti, ii Buŋa Terewaa qaa moŋnoŋ hoŋawo koloowaatiwaajonŋ kolooro. Qaa ii kokaenŋ,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ *Ano Buŋa Terewaa qaa moŋ kokaenŋ eja,

“Eja utoogiti, iyoŋonoŋ mono iwaagenŋ jaagia uuŋ iibu.”

Onŋ qaa woi iikawaajonŋ ama ii moma laariwu. Kianŋ.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanoŋ roŋ konŋi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

* **19:28:** Ond 69.21; 22.15
Zek 12.10; Ais 1.7

* **19:36:** Eks 12.46; Jan 9.12; Ond 34.20

* **19:37:**

³⁸ Kawaa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoro, Juuda jotamemeya yonoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma menj tegoro kan metogoro.

³⁹ *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon goman-tiinanon karoti, iinon kaanagadeen karo. Kan qamo morimambaajon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleenjiti, ii esu mon binja 30 kilowaa so sewanja menj kan Joosef ilaan muro. ⁴⁰ Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jinin moronja awaa menj qamo selianon ama opo taanja iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kaan ama mozozonjon ron koma onomakejon.

⁴¹ Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi mon ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa mon uroroogi nano. Iikanon qamo mon mende anji gbamenja ero. ⁴² Gbamenja koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi kambangia toriro. Kawaajon Jiisaswaa qamoya menj iikanon ama ron koni. Kian.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbamenja ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

¹ Sabat kendon raji tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umugawodeen wengeran suluro qasirinon keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanonga qetangi kan ero. ² Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, "Mono Pombaa qamoya qasirinonga menj kema dakanon anji eji, ii mende mojon."

³ Kaen irijoro mesaon qasirinon keni. ⁴ Motoon bobogarin kenito, gowoko alianon bobogarin kema Piito uugun wala qasirinon keuro. ⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanon mende uma qaa ootanon een akakarinj uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁶ Ii iiro Saimon Pitonon kaanagadeen gematanon kouma jamo kobaa uutanon uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁷ Ii iiro ano wanja opo jakaņa monjon momosiinj esuugiti, ii tosianon kuma selewaa opoya kawo mende mindirin anjaso anji raro iiro.

* 19:39: Jon 3.1-2

⁸ Kaen iiro gowoko alianon wala qasirinoṅ kouroṅ, iinoṅ kaanṅagadeen jamo kobaa uutanon uma iwoi ii iima moma laariro. ⁹ Jiisas ḡbilin koomunonṅa waabaati, iyoronon Buṅa Terewaa qaa kaanṅa ii waladeen mende moma asariṅ tompiririn laligoṅ kouri. Kianṅ.

Jiisasnoṅ Magdala emba Mariawaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laarin eleema miri-garanon keni. ¹¹ Yoronon kenito, Marianon anodeen qasiri-waa jamo kobaa qaa ootanon nama saaro. Kaen sama kobaa uroorooya iikawaa uutanon akakariniṅ uuro keno. ¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriuro. Yoronon Jiisaswaa qamoya eroti, iikanon rari. Moṅnoṅ waṅa eroti, iikanon raro moṅnoṅ kanianon raro.

¹³ Kaen rama kokaen ijori, “Emba, ḡii naambaajonṅa saajanṅ?” Ijori moma jero, “Poṅnaa qamoya menṅ kema dakanon anḡi eji, ii mende mojenṅ.”

¹⁴ Kaen jen eleema Jiisasnoṅ kosianon nano iiroto, kaitania ii mende iima koton hanṅanṅ qeṅ nano. ¹⁵ Hanṅanṅ qeṅ nano Jiisasnoṅ kokaen qisiṅ muro, “Emba, ḡii naambaajonṅa saajanṅ? Morowaajonṅa moṅganjanṅ?” Kaen qisiṅ muro urukisi galejanon nanja me nomaen, iikaen romonṅon kokaen ijoro, “Oo somatana, ḡii qamoya menṅ anḡon moṅgenṅ kema anjanṅati eenṅ, mono nijona kema memaṅa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnoṅ qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanon eleema Hibruu qaanon qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanon “Boina!”

¹⁷ Kaen jero kokaen ijoro, “Nii Amanaanon mende uma koi nanjenṅ. Kawaajonṅ nii mende noosiriwato, noo kouruna yoṅoonon kema buju kokaen injiowa: Niinoṅ mono Manṅa Anutu ano onḡoo Manḡia Anutuwaanon eleema umaṅa.”

¹⁸ Kaen ijoro Magdalaga emba Maria iinoṅ eleema kema gowo-kouruta kokaen injiowa, “Niinoṅ Poṅ iibe qaa kaanṅ kaanṅ niwojaa.” Kianṅ.

Jiisasnoṅ gowokouruta asuginṅ onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeen gomanṅ tiuro gowoko yoṅonon ruṅnanon ajoroon Juuda yoṅoonon toroko moma miri naguya koma kii menṅ rari. Kaen rari Jiisasnoṅ asuginṅ batugianon nama kokaen injiowa, “Alauruna, luae mono onḡowo raba!” ²⁰ Kaen jen borowoita ano maronṅa qendeema onḡono iima korisononṅ uugia saa qero. ²¹ Saa qero mombo kokaen injiowa, “Alauruna, luae mono onḡowo raba! Amanonṅ nii wasinṅ nono kaanṅadeen niinoṅ onḡo wasinṅ onḡonjenṅ.”

²² Kaen jen buu aasonja uulangon jero, “Mono Unja Toroya mewu. ²³ *Onjo ejemba singisongogia mesaowuyati een, ii mono Anutuwaa jaanon solanjanidaborowaa. Ejemba singisongogia mende mesaowuti een, ii mono Anutuwaa jaanon mende solanjaniwuya.” Kian.

Jiisanon Tomas asugin muro.

²⁴ Jiisanon gowokouruta kaen asugin ononoto, gowoko 12 yonoononga mon qata Tomas, qata mon Didimus qagiti, iinon kaman kanon batugianon mende laligoro. ²⁵ Tomasnon karo gowoko tosonianon “Nono Pon iijona,” jegi moma kokaen jero, “Jaananon birin lopoya borianon iima boro susunanon maronanon oosirimanati een, ii saanon moma laarimana. Nii neeno ii mende oosirimanati een, mono qaagadeen nijogi ii mende moma laarimana.”

²⁶ Kaen jero sonda motoongo tegoro gowoko yononon Sonda iikanon mombo mirinon kululuun nagu koma kii men Tomaswo motoon ragi. Motoon ragi Jiisanon mombo asugin batugianon nama kokaen jero, “Alauruna, luae mono onowo raba!” ²⁷ Kaen jen Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina men iima boro susuganon maronanon oosiriwa. Kaen ama yangisen mesaon uuwoiga yakarin nii moma laarin nomba.”

²⁸ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo, gii noo Pon Anutunaga!”

²⁹ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Gii niijanawaajon nii saanon moma laarin nonjanto, ejemba mende niima kilen nii moma laarin nomakejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Jonon Oligaa Buja koi kokaembaajona ooro:

³⁰ Jiisanon gawon esunmumuyawo men laligoro angoletoseiseiya tosaana ii gowoko yonoo jaagia qaganon asugiroto, ii buk koi kanon mende oowe. ³¹ Qaa tosaana ooweti, ii kokaembaajona oowe: Jiisanon Anutuwaa Meria koloon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, onjo qaa ii moma laarin iikaana kanon Jiisaswaa qabunayaajon ama laaligo kombompana buja qen aowuya. Kaen ama laligowutiwaajon niinon Oligaa Buja tere koi oowe onoonon kaja. Kian.

21

Jiisanon gowoko 7 yonoonon asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagen Jiisanon mombo gowoko tosaana yonoonon asugiro. Taiberias apu angon goraayanon kanon kokaen

* 20:23: Mat 16.19; 18.18

asuginj onono: ² Gowoko eja kokaanjonj motoonj laligogi: Saimon Piito, Tomas qata monj Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taonja Kaanaga ano Zebedi-waa merawoita woi ano gowoko tosaanja yonoononga woi.

³ *Motoonj laligogi Saimon Piitononj injjoro, “Nii mono sora horomambaajonj kemaŋa.” Kaenj jero tosanonj jegi, “Nono saanonj giwo motoonj kembonja.” Kaenj jenj mesaonj wanjononj uma kema gomantiinja iikanonj sora monj mende horogi. ⁴ Sora mende horonj eenj laligogi gomanj ano Jiisasnonj sakasinonj nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi. ⁵ Jiisasnonj nama onjooma qarō, “Alauruna, sora monj horojū me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ * “Qaago!” jegi kokaenj jenj kotonj onono, “Onjo mono misagia wanjo dindiŋaagenj giligi kemero saanonj sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemenj ologogitiwaaajonj horoninj koubajenj amamaanj horonj susugogi.

⁷ Kaenj kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanonj Saimon Piito kokaenj ijoro, “Ii mono Ponja!” Kaenj jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeenj somonjonj laligorotiwaajonj selekopaaya kokosiinj iikanondeenj apu anjononj lugunj kemero. ⁸ Yonjononj sakasinj kooronjononj 100 miita kawaa so kosianonj kema laligogi. Kawaaajonj Piitononj kemenj keno gowoko tosaanja yonjononj wanjo loqanonj qenj nanjonj kema misa sorayawo horogi wanjo gematanonj karo.

⁹ Kaenj kanj sakasinonj riinj iikanonj iwoi kokaenj iigi: Gere jero lokotanonj sora jejeta ano bered raro. ¹⁰ Ii iigi Jiisasnonj kokaenj injjoro, “Onjo keteda koi sora horojuti, mono iikanonja tosaanja menj koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitononj moma wanjononj uma misa hororo sakasinonj uro. Uro honja 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yonjononj saa qegito, misanonj kilenj mende riiro. ¹² Honja ii iigi Jiisasnonj kokaenj injjoro, “Mono kanj gomaambawaa neneya newu.” Kaenj jero moma kanj “Ii Ponjanaga,” kaenj moma kotogito, gowoko yonoononga monjonj “Gii morononj?” kaenj qisimambaajonj uulombo moma mende qisiro. ¹³ Mende qisiroto, Jiisasnonj kema bered menj onjoma sora kaŋagadeenj mendeema onono.

¹⁴ Jiisasnonj koomunonja waama gowokouruta asuginj onono indinj karonj kolooro. Kianj.

Jiisasnonj Piito mombo kuunj menj kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnonj Saimon Piito-waaajonj kokaenj ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga

koi yonononj nii uugianonj jopagonj nomakejuti, giinonj ii unjuugunj mamaga jopagonj nomakejanj me qaago?" Ii moma kokaenj meleeno, "Oo Ponj, nii uunanonj jopagonj gomakejenj. Gii noo wombo alana koloojanj. Ii geenjo saanonj mojanj." Kaenj meleeno Jiisasnonj ijoro, "Gii mono noo lamauruna melaa unjuaginj laligowa."

¹⁶ Kaenj ijoro indinja woi qisinj muro, "Saimon Jombaa meria, gii onjonj jopagonj nomakejanj me qaago?" Ii moma kokaenj meleeno, "Oo Ponj, nii goojonj ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojanj. Ii geenjo saanonj mojanj." Kaenj meleeno Jiisasnonj ijoro, "Gii mono noo lamauruna galen koma onjoma laligowa."

¹⁷ Kaenj ijoro indinja karonj qisinj muro, "Saimon Jombaa meria, gii mono onjonj womboganonj noojonj ama gomakeja me qaago?" Kaenj qisinj muro uujopawaa qiqisia motoonjo iikayadeen qisiro indinja karonj koloorotiwaajonj Piitononj wosobiri moma meleema kokaenj jero, "Oo Ponj, gii iwoi kuuya saanonj modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinonj mono geenjo ii awaagadeen mojanj." Kaenj jero Jiisasnonj ijoro, "Gii mono noo lamauruna unjuaginj laligowa."

¹⁸ "Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj jewe moba: Gii sagbili laligonj geenjo selekopaaga somonjonj kana kanonj me kanonj kemanjenj siinj mobagatiwaa so saanonj kema kanj laligona. Kaenj laligonj waanato, eja wanja koloowagati, kamban iikanonj boroga boraana monjonj kanj opo selekopaaga somonjonj goma kana monjenj mende kemambaajonj mobagati, mono iikanonj guama kembaa."

¹⁹ Jiisasnonj gejatootoo qaa kaenj jenj Piito komuwaatiwaa qaa saanja injisaano. Iinonj koomu tania monj komuro Anutuwaa qabunaya somariywaatiwaajonj romonjonj ii jero. Qaa ii jenj iwaajonj ijoro, "Gii mono kanj nii notaanj laligowa!" Kianj.

Jiisasnonj Piitowo gowoko mombaa qaaya aminj mori.

²⁰ Piitononj Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanonj gemagaranonj karo iiro. Gowoko iikanonj kiankomu lama negiti, iikanonj wanjonj Jiisaswaa totoyanonj laarinj jero, 'Ponj, goononj memelolo eja ii morononj?'

²¹ Gowoko iikanonj kanagaranonj karo Piitononj ii iima Jiisas kokaenj qisinj muro, "Ponj, gowoko koi kawaanonj mono nomaenj koloowaa?"

²² Qisinj muro kokaenj ijoro, "Niinonj iwaa laaligo arenja kaenj me kaenj ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinonj kokaenj moma jebenaga, 'Iinonj mende koomu laligonj uro niinonj namononj mombo kamanjatiwaa kambanjonj toroqen jaawo laligonj unaga,' qaa ii iwaa qaaga koloona."

Gii mono iwaa qaa mesaon geengaa laaligoga meagon galen koma aon noo gemananon kan nii notaan laligowa.”

²³ Qaa kaen jero tosonian tondu moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, “Gowoko iikanon mende komuwaa.” Kaen jen soogito, Jiisanon jaawo tetegoya qaa laligon ubaatiwaajon mende jeroto, qaa kokaen jero, “Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, ‘Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamba-nanon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaaya mesaon geengaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa.” Kian.

Neeno ii kuuya jaananon iima nanjon on ononjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nanjon jen asarin Oligaa Buja koi ooro. Korebore ononon gowoko iikawaa kania mojutwaajon ama saanon nanjon kokaen jen laligowu, “Iinon qaa nanjon jeroti, iikanon mono qaa hona toon kolooja.”

²⁵ Jiisanon gawon menj angoletotoosaana seiseiya ii kaana-gadeen ama menj laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia borana borana seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon anin saa qen ologoro tintina mon mende sokonaga. Kaen romonjojen.

Aposol Gawonj Meme Unja Toroyanon aposol inaan onono gawonj megj. Jen-asa-asari

Dokta Luuknonj buk qata “Kraistwaa Oligaa Bunja” oonj sunduya toroqenj buk qata “Aposol gawonj meme” ooro. Jiisanonj gowokouruta mutuya kuma onono Unja Toroyanonj sololoonj onono Kraistwaa buju qaa jenj seigiti, Luuknonj iikawaa sunduya asuganonj amambaajonj moma kokaenj (1.8) ooro, ‘Yonononj ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema toroqenj balonj goraayanonj eu emu leeleenj kenji sokondaboronj keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonj gawonj megj uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunj kanainj qenj seinj kema kema kantria kantria sokono uumeleenj kanageso yonoo wanjiaga kolooro. Sunduya weengojuti, Luuknonj iyonoo uugia menj kamaamambaajonj kaparanj koma qaa kota woi kokaenj oonj asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonj Room mindimindiri gawman ii tuarenjenj mende ama onoma laligoju. Yonononj ii menj kamaanj ambutiwaajonj toropere mende anju. Tosianonj kaenj mobuyagati, ii bombonjgaoya eenj waababo.’

2) ‘Juuda yonononj jigo gawonj megj qerewenja kolooro honja asugiwaatiwaajonj mamboma laligogiti, Jiisanonj mono honja ii menj kanj onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Bunja qaaya kuunj jenj seinj zioz kanainj menj kotiigi toroqenj keno uumeleenj yonoo tuungianonj somariiro. Iikawaa so “Aposol gawonj meme,” sundu ii juno qaa bakaya wanja karoonj kokaenj kolooju: 1) Jiisanonj Siwe gomanonj uro gowoko yonononj Jerusalem laligogi Kraistwaa Bunja qaayanonj kanainj qemburunj qero. 2) Enj somariinj Palestain balombaa prowins tosianonj keno. 3) Mombo somariinj kantria kantria Batugaranonj Kowe liligonj rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanonj siti wanja Room kanonj keno.

“Aposol gawonj meme” iikawaa qaa wanja ii Unja Toroyaa kania ano gawonj meme. Aposol ano momalaari ejemba yonononj Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananonj Jerusalem qama kooligi Unja Toroyanonj ku-usunawo uugianonj kemero. Uugianonj kemenj sololoonj menj kotiinj onono deema kantri liligonj gawonj megj honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yonononj Kraistwaa

Buŋa qaa ii kanakanaiyanon nomaen jen laligogiti, Luuknon iikawaa qaaya ooro ii saanon buk kokanon weenŋon mobonŋa. Ejemba uugia meleema mindirin nanŋon aon laligogiti, iyononon Buŋa qaawaa ku-usuŋa moma kotogi goman so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknon iikawaa sunduya onŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋa qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

1. Buŋa qaa nanŋon jiwombaaŋon jojorigi 1.1-26
  - a) Jiisasnon jenkooto ama Uŋa onomambaaŋon jero 1.1-14
  - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinon Buŋa qaa nanŋon jegi 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Buŋa qaa nanŋon jegi 8.4-12.25
4. Poolnon misin gawon men laligoro 13.1-28.31
  - a) Misin gawon liligon megi indin 1 kolooro 13.1-14.28
  - b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somonngogi 15.1-35
  - c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36-18.22
  - d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23-21.16
  - e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17-28.31

Jiisasnon zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnon gawon kanain men liligon ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arenŋon ambe iina. ² Jiisasnon gawon men wasiwasi eja aposoluruta meweenŋon kuma onoma laligon Uŋa Toroyaa ku-usuŋ qaganon gawon mewutiwaajon jen koton onono. Ii onono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanonŋa sundu ii toroŋen oomanŋa.

³ Jiisasnon siimbobolo moma komunonŋa waama ween 40 namonon toroŋen laligoro. Laligon kamban iikanon aposoluruta indinŋa mamaga asugin onoma Anutu bentotonŋa kania toroŋen jen asarin onoma laligoro. Kaen laligon aiwese tani kania kania men qendeema onono. Yononon ii iima Jiisasnon gbilin laligoji, ii saanon moma yagogi. Aiwese iigiti, iyononon ii nanŋon jen dangunu kaanŋ nanju ano mononon ii qewagomambaaŋon amamaawaa.

⁴ *Kamban mononon yonowo motoon laligon kokaen jen koton onoma injoro, "Ono Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Mannanon 'Kalen uugianon ama onomanŋa,' jen qaaya somongoro injoweti, ii mono honawo koloowaa. Ononon mono iikawaajon mamboma laligowu. ⁵ *Wala

* 1:1: Luuk 1.14 * 1:4: Luuk 24.49 * 1:5: Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33

Jonon ejemba oo toonon mulu men onoma laligoroto, Anutunon kaban mende koriro Unja Toroya uugianon ama iikanon mulu men onombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenon uro.

⁶ Aposol yononon kaban monon ajoroogi Jiisasnon batugianon asugiro kokaen qisin mugi, “Pon, giinon kaban kokaamba me naa kabanon Israel kantriwaa toton ii mombo kuun men kotiiwaga?”

⁷ Qisin mugi kokaen injoro, “Amanon iyanaa ku-usun qaganon gbani ano aua kaban arengon anota eji, ii ononon mobutiwaa so qaago. ⁸ *^{*}Li qaagoto, Unja Toroyanon kamaan uugianon kemebaati, iinon mono ku-usun onono letoma noo kaniana nanon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinon kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon kema liligon toroqen balon goraayanon eu emu leelee kenji sokondaboron kamba.” ⁹ *^{*}Jiisasnon qaa ii injondabororo Anutunon jaagia qaganon men waaro koosunon kamaan esuuro eukanon uro iibombaajon uugi uro ayayoogagadeen kono mongama nanji.

¹⁰ Kaen uro sombinon eu iigigiin nanji iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yoronon kosogianon asugin nani. ¹¹ Nama kokaen injori, “Galili eja onono mono naambaajon sombinon eu uungadeen nanju? Anutunon Jiisas koi onoo batugianonga wama Siwe gomanon eu uro iijuti, iinon mono tani kaanjadeen mombo eleema kamaawaa.” Kian.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

¹² Kaen injori aposol yononon Jerusalem siti kosianon baanja qata Oil gere baanja kanonja eleema kamaan 1 kilomitaawaa so kan sitinon kougi* ¹³ *Jerusalem kouma miri uuta mon qaganon kanon rama laligogiti, iikanon kema ugi. Ugiti, iyonoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria† ¹⁴ Eja kuuya yononon uumotoon ama emba yonowo kaparan koma qama koolin laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemunja Maria yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Qama koolin laligon ween monon momalaari ejemba jangogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti,

* **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk

24.50-51 * **1:12:** Juuda yononon 1,100 miita ii Sabat kendonon mende uugun kemakegi. Kawaaajon Kana qaa mende uugun kagi. * **1:13:** Mat

10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † **1:13:** Zelot paati yononon anggiaa nanan mewombaajon Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi

Juudasnoŋ iyoŋoojoŋ kana qendeeno. Uŋa Toroyanoŋ Juudaswaa qaa ii waladeeŋ kiŋ Deiwidwaa uutanonŋ saŋe ano jetanonŋ jero Ondino buk (Buk Song) kanonŋ oogita eji, iikanonŋ mono hoŋawo kolooro. ¹⁷ Jiisasnoŋ Juudas meweengoro ananaa tuuŋnoŋ moŋ laligoro gawoŋa mewaatiwaaŋoŋ kuuro wasiwasi eja waŋa aposol kolooro.

¹⁸ *“Juudasnoŋ nanamemeŋ bologa ano sewaŋa mugi meŋ iikanonŋ balonŋ korია moŋ sewaŋa mero. Ii meŋ iikanonŋ aro aonŋ waŋanoŋ meleema balononŋ kuuro tomeŋa juno kera koroŋoŋa data koga ii kuuya ujuŋonŋ kouma kamaaro. ¹⁹ Kaenŋ kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboronŋ balonŋ iikawaa qata iyaŋgiaa qaanoŋ Akeldama qagi. Ii ananaa qaanoŋ Sa Balonŋ korია.”

²⁰ *Piitononŋ toroqenŋ kokaenŋ injoro, “Ondino (Buk Song) kanonŋ qaa moŋ kokaenŋ oogita eja,

‘Miria mono bemeŋa koloonŋ gbameŋa namba. Ii moŋnoŋ toya mende koloonŋ laligoro mirigadeen namba,’

ano qaa moŋ kokaenŋ eja,

‘Moŋnoŋ saanoŋ iwaa dunduŋanoŋ galenŋ gawonŋ meŋ namba.’

²¹⁻²² *“Kawaajonŋ ama nono eja moŋ meweengonŋ kuuniŋ nonowo jotamemeya koloonŋ dangunu kaŋa nama Jiisasnoŋ koomunonŋa waaroti, iikawaa Buŋaya naŋonŋ jeŋ laligoro sokombaa. Jononŋ Jiisas oomulu meŋ muro Poŋnoŋ kambaŋ iikanondeeŋ qenjaarononŋ kema gawoŋa kanainŋ meŋ nonoo balononŋ liligonŋ kema kaŋ laligoro Anutunonŋ batunananondeeŋ wama uro. Eja kambaŋ kuuya iikanonŋ tuuŋnananonŋ motoonŋ laligonŋ kouniŋi, mono iyoŋoononŋa moŋ meweengoninŋ sokombaa.”

²³ Piitononŋ kaenŋ injoro ejawaa moŋgama eja woi qagara qagi. Moŋ qata Joosef, qata moŋ Barsabas ano qata moŋ Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara qama kokaenŋ qama koolinŋ jegi, “Oo Poŋ, gii ejemba uunana korebore moma kotojaŋ. Kawaajonŋ gii eja koi yoroononŋa moroga meweengojanŋi, ii mono qendeema nonomba. ²⁵ Juudasnoŋ gbiŋgbaonŋ ama dogonŋ kamaanŋ aposol gawonŋ mesaonŋ kilenŋa so tiwilaanŋ kemeroti, iwaa dunduŋanoŋ eja moŋnoŋ mono aposol koloonŋ nama wasiwasi ejawaa gawonŋ meŋ laligowaa. Qaa ii onŋanoŋ.”

²⁶ Kaenŋ jeŋ yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yoŋoo batugianonŋ duŋ moŋ mugi tuuŋgianonŋ toroqero. Kianŋ.

* **1:18:** Mat 27.3-8   * **1:20:** Ond 69.25; 109.8   * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

2

Uŋa Toroyanonŋ kamaanŋ gowoko uugianonŋ kemero.

¹ *Jiisanonŋ komuroti, kambaŋ iikanonŋa sonda 7 tegoro weenŋ 50* iikanonŋ yambuyambu kambaŋa kaŋ kuuro uumeleenŋ ejemba kuuya yonononŋ ajoroonŋ kendonŋ ragi. ² Ragi Sombinonŋga iwoi monŋ obabaŋ bilisik kaanŋa kamaaro otonŋ somata asugiro mogi. Raidimbononŋ qenŋkeji, mono iikawaa tani kaanŋa asuginŋ kamaanŋ miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qenŋ iwoi iikanonŋ deenŋqeema seinŋ gere bolanŋ kaanŋa wanŋia qaganonŋ uro iigi.

⁴ Kaenŋ asugiro Uŋa Toroyanonŋ kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoononŋ qaa kanainŋ jegi. Uŋa Toroyanonŋ sololoonŋ qaa sane anotiwaawaa so asuganonŋ jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianonŋ Anutu goda qenŋ kantri kania kania sombinŋ baatanonŋ rama kenjuti, iikanonŋ deema kema laligonŋ Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaanŋa ii sitinonŋ laligogi. ⁶ Kaenŋ laligonŋ otonŋ somata ii moma ejemba tuunŋ mamaganonŋ kouma ajoroogi. Ajoroonŋ nanŋi momalaari ejembanonŋ qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma ano ano moma asarinŋ iikawaajonŋ aarunŋ kiko anŋi.

⁷ Kiko ama waliŋonŋ kokaenŋ jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyonononŋ mono kuuya Galili ejembaga kolooju me? ⁸ Nono kantri morota morota kanonŋ koloonŋ kouma laligoninŋ yonononŋ mono nomaenŋ ama laligonŋ somariinŋ kantrinanaa so qaanana anŋa anŋa jegi mojonŋ? ⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjonŋ. Nono tosianonŋ Mesopotemia laligoninŋ. Tosianonŋ Judia laligoju ano tosianonŋ Kapadosia gomanonŋ laligogi. Ejemba tosianonŋ Pontuswaajonŋ, tosianonŋ Eisia prowinswaajonŋ koloojonŋ ano yonononŋ ananaa qaanonŋ qaa jegi mojonŋ.

¹⁰ “Tosianonŋ Frigia gomanŋ mesaonŋ koi kaŋ laligoju. Tosianonŋ Pamfilia taonŋ mesaogi. Tosianonŋ Iijipt kantrinonŋ laligogi. Tosianonŋ Sairini gomanŋ leegenŋ Libia kantrinonŋ laligogi. Tosaanŋa nono Room sitiga tawatawaga koi kaŋ laligojonŋ. ¹¹ Nono tosianonŋ Juuda ejemba koloonŋ laligojonŋ ano tosianonŋ kantri tosianonŋ koloonŋ kanagenŋ Juuda ejemba kolooninŋ. Kaanŋa nanjonŋ ano yonononŋ qaa jegi nono qaanana motomotoonŋ ii saanonŋ moma kotojonŋ. Nonoononŋga tosianonŋ wato qata Kriit mesaonŋ kowe kotonŋ kagi. Tosianonŋ Arebia qaa jenŋkeju. Nono kaanŋanonŋ laligojonto, yonononŋ aisoonŋ Anutunonŋ angoleto uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanonŋ anŋa anŋa jegi mojonŋ.” ¹² Kaenŋ jenŋ kuuya yonononŋ aarunŋ mogi sooboo kono iyanŋia kokaenŋ

* 2:1: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11

* 2:1: 50 ii Griik qaanonŋ Pentekost.

jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa mongama tompin nanji.

¹³ Tompin nanjito, tosonian mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon koloaju.” Kaen.

Piitonon Un̄a Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen injjoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Ono tosonian nonoojon kokaen jeju, ‘Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.’ Kaen romonjojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambanja qaago. ¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Bun̄a qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *‘Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Un̄ana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saranurugianon jaagia meleeno un̄aya un̄aya iimakebuya.

Onoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Un̄ana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaan sa kaanja koloowaa.

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.’ Joelnon kaen oorota eja.

²² “Oo Israel ejemba, onono mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololoon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Ono ii saanon

* 2:17: Joel 2.28-32

moju. Anutunonj iwoi ii koloon munj iikaanja kanonj Nazaret eja iikawaa kania nanjonj jenj qendeema onjoma laligoro.

23 **“Anutunonj wala eenanonj Jiisaswaa qaa waladeenj somonjonj moma kotonj kokaenj jerota eja, ‘Hamoqege Toyanonj mono eja jotamemeya onjo borogianonj kamaawaa.’*

Qaa iikawaa so Anutunonj Jiisas mende anjonj kono onjo borogianonj kamaaro. Kaenj kamaaro onjo komuwaatiwaajonj qagi waba kantri gawman yonjononj Mooseswaanonj Kana qaa mende moma kilenj jenj kotogi borogianonj Jiisas qelanjinj menj maripoononj qegi komuro. Komuroto, sayanonj mono onjo qagianonj urota eja. 24 **Jiisasnonj komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanonj kamaaro koomu Toyanonj ii somonjonj kambañ koriga galenj koma mumambaajonj amamaaro. Ii Anutuwaanonj mende sokono. Kawaaajonj iinonj ii menj gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. 25 **Kinj Deiwidnonj Jiisaswaaajonj kokaenj jerota eja,**

‘Niinonj taraturu ama tama nuwabotiwaajonj Ponjonj boro dindinanonj laligoja.

Iinonj kambañ so kooronanonj nano unjaña kaanja iima laligojenj.

26-27 *Kaenj laligonj komunanato, koomuwaa gomanonj kemebe gema mende nuwaa.*

Giinonj geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogonj nona qasiriononj enj mende gisaamaña. Kawaaajonj uunanonj korisoro moma buunanonj rendun rii qama laligojenj.

Selenanonj kaanagadeenj gbilin waabaatiwaajonj ama mamboma jejeromonjonj ama haamo menj ewaa.

28 *Giinonj laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomaña.*

Niinonj goo jaasewanganonj pondan laligowe giinonj uuna korisorononj menj saa qewaa.’ Deiwidnonj Jiisaswaaajonj kaenj jerota eja.

29 *“Oo alauruna, Piito niinonj benj ambonana kinj Deiwidwaa kania ii awasanj kaka qaganonj asuganonj kokaenj jenj asarimaña: Deiwidnonj komuro ronj konji qasirianonj kete batunananonj koi eja. 30 **Deiwidnonj gejatootoo ejaga koloonj laligoroti, iinonj kokaenj moro: Anutunonj gbiliuruta yonjoononga monj meweengonj kuuro iyaña kaanja eja pombaa dunj rarayanonj rabaa. Anutunonj qaa ii somonjonj jojopan qaanonj jenj kotiin laligoro. 31 Monjonj rabaati,**

* **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18   * **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5   * **2:25:** Ond 16.8-11   * **2:30:** Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

ii waladeen iima moro. Hamoqeqe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,
 ‘Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirion mende gisaawaa.’

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaanja kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanja nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Mananon Unja Toroya wasiwaatiwaajon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja kete koi asugiro iima moju. ³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anjo qaa kokaen jerota eja,

‘Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponnaajon kokaen jen kotooro moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kaman biiwianon koi kanon tuarenjenuruga riin riitama haamo ama onomanja.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma sama kana dogaa kaanja koloowuya.

Kaanja koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.’

³⁶ “Oo Israel ejemba, onjo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Pon ano Hamoqeqe Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuun kuuya onjo mono iikawaa kania moma yagowu.”

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuunnon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaanja ii kokaen injijogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anin sokombaa?”

³⁸ Injijogi Piitonon kokaen injijoro mogi, “Onjo mono uugia melembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu men onjombonja. Ii ononin Anutunon singisongogia songbama mesaon Unja Toroyaa kalenja ii bunja qen onombaa. ³⁹ Anutunon Unja ii onjomambaajon jen somongoroti, qaa ii mono onjoangia ano onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaanja koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onoombaati, iinon soomongo qaa (promis) ii mono kuuya onoojon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injijon toroqen qambanmamban qaa tosaanja mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba

* 2:34: Ond 110.1

irinqiriŋa koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qeŋ onono letombutiwaajon moja. Yoŋowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.”⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasoonqoyanon qaaya moma anjon konji oomulu meŋ ononji. Ii meŋ ononji kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yoŋonon uugia somonjon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somonjon aon kambaŋ so aima ajoroogi aposol yoŋonon Buŋa qaa kuma ononji samon kowoga ano nembanene moton neŋ qamakooli gawon meŋ laligogi. Pondan laaligo kaan laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwa qatanon boliwabotiwaajon jenenoro ama laligogi. Kaan laligogi Anutunon sololoon onono aposol yoŋonon jetamemegia koloon gawon megi angoletto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon meŋ laligogi.

⁴⁵ Kaen meŋ laligon balon esuhina iwoigia sewan mewutiwaajon anji sewan ononji karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi.

⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kambaŋ so jiwowon jigonon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton neŋ laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama neŋ laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yoŋonon ii injisosoroon laligogi. Injisosoroon laligogi tuungianon somariiro Ponon kambaŋ so ejemba tosaan meŋ letoma onono uugia meleema mindimindiri arenjianon toroqegi. Kian.

3

Piitonon eja meendanqoya mon meŋ qeangoro.

¹ Juuda yoŋonon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monon Piito Jon yoronon qamakooli kambaŋ iikanon jiwowon jigonon uri. ² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendanqoya koloon rama laligoroti, ii anjon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon anji. Alaurutanon ween so kan demberunon anjon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinŋawo qagiti, iikanon anji raro. Rama ejemba jigo goranon ugiti, iyononon monen kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

* 2:44: Apo 4.32-35

³ Kaen anji raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigonon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono. ⁴ Welema orono jaasewananon uun iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borogaranonga nombaotiwaajon mambono. ⁶ Irigigiuro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monej mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon gomaᅇa: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeᅇe Toya Kraistwaa qatanon waama kemba!”

⁷ Kaen ijon boria dindinanon men kobibiuro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiuro. ⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro waliᅇgogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buᅇa qaa jero mogi.

¹¹ Waliᅇgogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben saraᅇawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injoro, “Oo Israel alauruna, onᅇo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun norigigiiju? Eja koi kanon qeaᅇᅇon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaaw Buᅇa qaa tororo moma otaanᅇjotiwaajon ama qaago. Kaen mende romonᅇowu. ¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamaran muro jotamemeya uuta kolooro honᅇa asugiro iiju. Onᅇo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon anji gawana Pailotnon isamambaa qaaya somonᅇon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ *¹⁴“Onᅇo eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama sil-ama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisin iikaᅇa kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiluro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanᅇon jen iwaa dangunu kaᅇa nanjo. ¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunonon men

* **3:13:** Eks 3.15   * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

kotiiro nanja. Jiisasnon sololoon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon angi, ii mojen. Onoangia ano galenurugianon kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan angi. ¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwa Hamoqeqe Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen angi Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro. ¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyan Toya koloaja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqeqe Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiliro oyanboyan kambangia kan kuuwaa. ²¹ Anutunon monowaa monoyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoon onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunon Hamoqeqe Toya angon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arengon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Siwe mesaon kamaawaa.’

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

²² * Moosesnon kokaen injjoro,

‘Pon Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon men gbiliro waama Mooses nii kaana koloowaa.

Iinon geregiaga nama qaa injjowaati, mono ii kuuya geja ama moma ten koma laligowu.

²³ * Mononon gejatootoo eja iikawaa qaaya mende ten kombaati,

Anutuwaanon kanageso ononon mono iwaa qaaya jen tegon tiwilaan mubu.’

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanona kanain kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore kaanagadeen gejatootoo qaa kamban kokaamba honawo kolooji, ii waladeen jen laligogi.

²⁵ * Anutunon ambosakonjurunana yonowo soomonngo arena ama Aabraham kokaen ijoro,

‘Goo gbiliuruga yonoononga mononon koloon waabaati, Anutu niinon mono iwaajon ama namowaa ejemba

tuunja tuunja kuuya kotuegon onjombe oyanboyan koloowuya.’

Anutunon soomonjo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanon ii toroqen jen kotiin laligogiti, ii mono onjoonon ama anota eja. ²⁶ Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon onjombaatiwaajon wasiro wala onjoonon kamaaro. Kawaajon mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaen ama oyanboyan koloowuya.” Kaen jero.

4

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunjon nani.

¹ Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injjori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wanja ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon waama jaagaranon kougii. ² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onjoma kokaen jeri, “Jiisasnon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanadeen gbilin waabuya.” Kaen jeri uugia boliro yoronon kougii. ³ Kouma uruama goman tiirotiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, “Goman anogo qaa jakeyanon oroombona.”

⁴ Kaen jegito, Buja qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

⁵ Goman ano galenkonkon ejaurugia, Juuda yonoo jettamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. ⁶ Ajoronon jigo gawon galen wanja qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanjaa sumanjuruta tosaanja kuuya ii motoon ragi. ⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oronon nani kokaen qisin oronon, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?”

⁸ Qisin oronon Unja Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, “Kantriwaa galenkonkon eja ano jettamemeurunana, mobu. ⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbilin qeangoro, kete kaen qisin noronju. ¹⁰ Kawaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa kusunanon mono eja koi meagoro onjo jaagianon qeangon nanja. ¹¹ *Qaa mon ii kokaen,

* 4:11: Ond 118.22

'Miri meme eja yonononj kowonjinj tando monj gema qen mesaogito,
Anutunonj ii komoro aenj tando kombombaņa waņa kolooja.'

Aenj tando waņa ii Jiisas. ¹² "Jiisas motoonjononj mono hamo qen nononja. Qa monj qama koolinij ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanonj mono sokonja. Anutunonj qa monj Sombimbaa baatanonj mende nononota eja. Qaago! Qa motoonjo ii qama letoma Siwewaa buņa koloowonja."

¹³ Kaenj jendabororo kaitanigara iima kokaenj jegi, "Eja woi koi yorononj momo mirinonj mende uma kilenj qaa kotiga kotiga jenj awasankaka nama kawali kaanja koloojao." Kaenj jenj kiko ama walinjonj kaniagara moma kotonj jegi, "Onanonj! Eja woi yorononj mono Jiisaswo laligonj letoni." ¹⁴ Kanagara moma kotonj eja meendanjononj qeangonj yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaajonj amamaagi. ¹⁵ Ii amamaanj jigo kaunsol tuunj onomesaonj seleenjenj kemebaotiwaajonj jenj kotogi kemeri angiodeen qaa monjgama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, "Nono eja woi koi mono nomaenj ama orombonaga? Yorononj jenj kotori angoletoto qaita monj asugiroti, ii Jerusalem korebore yonononj modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaajonj amamaajonj. ¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianonj mombo seinj kembabotiwaajonj mono saanonj kokaenj jenj kotonj oroninj sokombaa, 'Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa mombo mende jewao.' Kaenj jenj kotakota jenj qetegonj oroninj sologori monjonj monj ii mende mobaa."

¹⁸ Kaenj jenj somonjonj oronjgi uri kokaenj jenj kotonj oronjgi, "Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende toroqen jenj ejemba kuma onombao." Kaenj jenj songo kotakota ama oronjgi. ¹⁹ Kaenj jenj kotonj oronjgito, Piito Jon yorononj meleema kokaenj injijori, "Norononj onjoo jenjkootogia tenj kombojonj Anutuwaanonj qaa menj kamaanj ani omaya koloowabo. Ii Anutuwwa jaasewanjononj sokonja me qaagoti, ii mono onjanganj gosing jenj somonjowu. ²⁰ Kaenj me kaenj jenj somonjowuyagato, norononj iwoi iima moriti, ii kolatinj qaa bogoro laligowotiwwa so qaago."

²¹ Kaenj injijori mogi ejemba kuuyanonj angoletoto asugiroti, iikawaajonj Anutu mepeseegi. Kaenj mepeseegitiwaajonj ama "Kitia nomaenj ama orombonaga?" jenj kana monj mende mokoloogi. Mende mokolonj galenj meme qaa kotiin jenj oroma oromesaogi kamaari. ²² Angoletoto asugiro eja meendanjonj qeangoroti, ii gbania 40 uugunj laligoro. Kawaajonj mono Anutu mamaga mepeseen laligogi. Kianj.

Uumeleen yononon qama koolinj nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galej waŋa ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galej meme qaa jen oroma oromesaogi iyanŋaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi. ²⁴ *Ii injjori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolinj mugi, “Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokoloon onoma Togia koloojan.

²⁵ *Giinon eenanon geengaa Uŋa Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?’

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romonŋonkeju?’

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balonŋiaa so waa-makeju.

Pon jawiŋa jawiŋa yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqeŋe Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqeŋe Tonana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galej koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi. ²⁸ Gii geenŋo ku-usunŋa ano jegaa so iwaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somonŋon arenŋona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galej meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanŋon nonona saanon goo Buŋa qaaga kawali kaanŋa awasankaka nama jen laligowonŋa.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Uŋa Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanŋa awasankaka nama Anutuwaa Buŋa qaa jen laligogi. Kian.

Uumeleen ejembanon uugia somonŋon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromonŋo mo-tonŋo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononŋa

* 4:24: Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6   * 4:25: Ond 2.1-2   * 4:27: Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29   * 4:32: Apo 2.44-45

me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metu-
langogi motoongia kolooro laligogi. ³³ Kaen laligogi Anu-
tuwaa ku-usuŋanon turuŋ oŋono kotiigi aposol yononon jeta
men dangunu kaana nama Pon Jiisanon koomunonga gbilin
waaroti, qaa ii nanŋon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon
kalemorianŋa somata maama oŋono ejembanon goda qen
oŋonŋi.

³⁴ Kaana laligogi iikawaa so batugianon monon iwoi
mombaajon mende memeqemeaŋ men amamaan laligoro.
Korebore nene gawonŋa gawonŋa ano miria miria yonoo toya
koloogiti, iyononon ii sewanŋa mewutiwaajon anŋi. Kaen
anŋi sewanŋa megi monen karo ii men kagi. ³⁵ Men kan
aposol yonoo borogianon anŋi korebore memeqemeaŋ men
amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema oŋoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosef, aposol yononon qata Barnabas
qagiti, ii ananaa qanon: Uu-nanŋonanŋo eja, iinon wato
qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Li-
wait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balonŋa
sewanŋa mewutiwaajon ano monen karo sewanŋa ii men
aposol yonoonon kan borogianon ano. Kianŋ.

5

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananias embia
qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewanŋa
mewutiwaajon ani. ² Ani sewanŋa karo ejanon monen bakaya
iyaŋaajon anŋon koma mesanŋoro embianon ii modabororo
bakaya mon men kan aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananias,
gii mono naambaajon Satan mende qetana uuga saa qeja?
Iinon uuga saa qero giinon batogon Unŋa Toroya anŋomokolon
ama muŋ geenŋaa balombaa monen bakaya anŋon koma
mesanŋoŋan? ⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kambaŋ iikanon
ii geenŋaa buŋaga kolooro me? Geenŋaa balonŋa sewanŋa
megi sewanŋa karoti, monen ii mono goo buŋaga kolooro
me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa somonŋon
iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaana kanon
ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyanŋa mono tiligon
muŋan!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen
komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma
sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja gbaworo yononon
kouma qamoya men esuun anŋon kema ron konŋi.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende
moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin

muro, “Oro gawonj meme balongara bakaya sewanja mewutiwaajonj ani monenj karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona momanj!”

Qisij muro kokaenj meleeno, “Monenj ii onjanonj iikawaa so karo.”

⁹ Kaenj meleeno jenj muro, “Oro mono naambaajonj uumotoonj ama Pombaa Unja Toroya tiligonj mujaota? Moba, loganonj komuro ejanonj menj kema ronj konjuti, iyonjononj mono nagu koi dodowigi otonja mojanj. Yonjononj gii kaanagadeenj esuunj anjonj goma kembuya.” ¹⁰ Kaenj jenj muro iikanondeenj tama Piitowaa batanonj kemenj komuro. Komuro eja gbaworo yonjononj kouma qamoya mokoloonj menj anjonj kema loyaa kooronjanonj ronj konji. ¹¹ Ronj konji uumeleenj tuunj kuuya yonjononj moma awawaligi bujuya seirowore moma sombugia mamaga mogi. Kianj.

Aposol yonjononj ejemba mamaga menj qeangonj onjonji.

¹² Kaenj anji Anutuwaaw ku-usujanonj aposol inaanj onono gawonj menj borogia ejemba qagianonj anji Anutunonj aiwese angoletow kania kania mero batugianonj mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyonjononj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj uma kinj Solomombaa sombenj sarañawononj ajoroonj tuunj motoonjgo koloonj laligogi.

¹³ Kaenj ajoroonj laligogi ejemba tosanonj keegia moma jirinjinjinj ama monjononj iyonjononj mende toroqero. Kaenj qaagoto, ejemba tuunj yonjononj goda mamaga qen onoma laligogi. ¹⁴ Kaenj ajoroonj laligogito, kilenj ejemba seiseiya yonjononj tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuunja tuunja yonjononj Jiisas moma laarinj uugia meleenjinj tuungianonj somariinj seirow. ¹⁵ Aposol yonjononj gawonj kaenj megij ejemba seiseiyanonj qeangogi. Kaenj qeangogitiwaajonj ama tosanonj jii ejemba unjuama demberu koma anjonj kana goraayanonj kaanagadeenj dunj meagonj maki tamboma kanonj onooma kokaenj jegi, “Piitononj kanj nunuuguwaati, unjanayanonj mono kambanj iikanonj yonjononjga mombaa qaganonj urow qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeenj taonj ano gomanj Jerusalem siti liligonj rama kenjuti, iyonjononjga ejemba tuunj mamaganonj horonj kagi. Kaenj kanj ejemba jii injiroti ano omenonj qaamuunj menj* kokojinjinjinj ama onjonjgiti, ii unjuama kanj kougi. Kougi kuuya yonjononj qeangogi. Kianj.

Gajobanonj aposol kapuare mirinonjga unjuano kamaagi.

¹⁷ Kaenj ama laligogi jigo gawonj galenj wanjanonj ano iwaa alauruta Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) paati

* **5:16:** Qaamuunj ii kokaenj: Omenonj buuta muunjgoro qaa bogoro laligoja.

nanḡon mugiti, kuuya iyonḡoo iringia soono uuduuduu anḡi. ¹⁸ Uuduuduu ama aposol onḡoma somonḡon ḡawmambaa kapuare mirinon onḡonḡi. ¹⁹ Onḡonḡito, gomantiina kanon egi Pombaanon ḡajoba monḡon kapuare miri naguya naguya horon unḡuama seleenḡen kamaan kokaen injoro, ²⁰ “Mobu, onḡo mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo ḡbiliala kania kuuya asuganon injowu.”

²¹ Kaen injoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Buḡa qaa kuma onḡonḡi. Kaen nama kuma onḡonḡi jigo ḡawon ḡalen waḡa ano alauruta nanḡon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon onḡonḡi motoon ajoroogi. Ajoroon nama opotoro tosaana aposol unḡuambombaaḡon wasin onḡonḡi kapuare mirinon kenḡi. ²² Kenḡito, ii iikanon mende mokolon onḡoma een eleema sundugia kokaen anḡi, ²³ “Nono onḡanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota konḡi nangi eja waagiawo yononon nagu so nanḡi injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokoloonḡon.”

²⁴ Kaen sundugia anḡi jigowaa kiropo ḡalen waḡa ano jigo ḡawon ḡalen waḡa yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?” ²⁵ Kaen jegi monḡon kouma kokaen injoro, “Mobu, eja kapuare mirinon onḡonḡiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Buḡa qaa kuma onḡonju!” ²⁶ Kaen injoro jigowaa kiropo ḡalen waḡanon opotoro unḡuano kenḡi. Kema “Ejembanon jamo ḡilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unḡuama kagi.

²⁷ Kaen unḡuama kan jigo kaunsol tuun yonḡoo jaagianon onḡonḡi nanḡi jigo ḡawon ḡalen waḡanon kokaen qisin onḡono, ²⁸ *²⁸ “Onḡo Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onḡombu. Nononon kaen jen sonḡo kotakota ama onḡoninto, qaa iikawaa onḡanon mono nomaen kolooro? Onḡonon mono kilen toroḡen Jiisaswaa sundu kuma onḡonḡi Jerusalem siti kuuya sokoma waḡḡia men saa qero laligoon. Ano eja iikanon komun saya maaro onḡonon kokaen ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.’”

²⁹ Kaen qisin onḡonoto, Piito ano aposol tosianon kokaen meleenḡi, “Nononon ejemba onḡoo jenkootogia ten kombombaaḡon ama Anutuwaanon qaa ugunin mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunon ananaa ambosakonurunanaa benḡiaga kolooja. Onḡo Jiisas gere batuyanon monon qegi komuroto, Anutunon ii men ḡbiliro waaro. ³¹ Anutunon ii men ḡbilin wama uma iyanḡaa boro dindinanon anota raja. Eukanon

* 5:28: Mat 27.25

raro Anutunonj singisonjonana mesaonj nonomambaajonj kuro Ponjana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaanja koloon Israel kanageso menj letoma nonono uunana meleembombaajonj moja. ³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanjonj jen dangunuya koloon nanjonj. Unja Toroyanonj kaanagadeen qaa ii nanjonj jenkeja. Anutunonj Unja Toroya ejemba jeta tej koma munkejuti, mono iyonoo uugianonj ama bunja qen onnja.”

³³ Piitononj qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yonononj mogi uugia soononj kotowageen kaanja kotoro. Kotoro uugia gere jero aposol unjugi komuwutiwaajonj mogi. Kianj.

Gamalielnonj alauruta jenj menj loorinj onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) eja monj qata Gamaliel iinonj jigo kaunsol tuun yonoo batugianonj raro. Iinonj Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaan koloon waama aposol unjungi seleengenj kemenj boronja monj mambutiwaajonj jenj kotoro.

³⁵ Kaen jenj kotoro kemegi jotameme alauruta kokaen injjoro, “Israel ejauruna, onjo eja koi nomaenj ama onjombuyaga, iikawaajonj mono awaagadeen toogia moma galej menj aowu. ³⁶ Wala emukanonj eja monj qata Teudas iinonj waama ‘Niinonj somatagiaga koloojenj,’ jero kete gbani tosaanja tegoro laligojonj. Teudasnonj kaen jero eja 400:waa so iwo toroqenj somonjonj aonj laligogito, monjonj ii qero komuro tosianonj ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onjonji boratigi qemburunganonj janjonj qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanonj Galili eja monj qata Juudas asugiro. Iinonj takis mewutiwaajonj ejemba qagia onj arengogiti, (sensus) kambanj iikanonj asugiro. Asuginj ejemba tutugon menj loorinj onono karenj ambutiwaajonj ala ilailauruta koloogi. Kaen koloogito, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosianonj ii kuugi toroko moma boratigi. ³⁸ Kaen kolooro niinonj kokaen injjowe mobu: Onjo mono eja koi yonoo selegianonj iwoi lanj mende ambu. Yonononj gawonj koi megij qemburunj kolooji, ii balonj ejemba yonoo momo arenjianondeen kolooji eenj, ii mono soonj janjonj qaombaa. Kawaajonj ii mono onjomesaogi kamaawu. ³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaa momo arenjonnga koloonagati eenj, onjononj mono qemburunj ii somonjgowombaajonj amamaawuya. Onjo Anutu iyanja qetama tuarenjenj ama munj laligowubo. Onjoangiaa kaniagia kaanja mokoloowubotiwaajonj mono toogia moma galengia menj aowu.”

⁴⁰ Gamalielnonj kaen injjoro gejanono qaaya anjalinj anjonj koma otaagi. Ii otaanj aposol onjonji kougi opotorowaajonj

jegi raunakapanj menj onjongi. Raunakapanj menj onjongi jigo kaunsol tuunj yonononj aposol ii Jiisaswaa qatanonj qaa mon toroqen jewubotiwaa sonjgo kotakota ama onjoma “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaenj jegi jigo kaunsol tuunj mesaonj kenji. Kananonj kema kokaenj jegi, “Jiisaswaa qataajonj ama qabunanana kaenj menj soojuti, ii Anutunonj moja. Inonj nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanonj sokonja.” Kaenj jenj uugianonj kawaaajonj qeangoro aisoogi. ⁴² Aisoonj gawonj toroqen menj weenj so jiwowonj jigononj ugi ano miria miria kanonj kema Buja qaa kuma onjoma laligogi. Jiisasnonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, yonononj iikawaa Oligaa Bujaya jenj iikanonj ejemba uugia kuunj laligogi. Kianj.

6

Gawonj ilailaa eja (diikon) 7 metogonj onjongi.

¹ Gowoko jangogianonj somariinj uro Juuda ejemba tuunj woi koloonj laligogi. Tosianonj kantri tosonianga kanj Griik qaa jegi ano tosonianj iyanggiaa balongianonj laligonj kouma Arameik ano Hibruu qaa jenjkegi. Kaenj laligogi kambanj iikanonj niinonjgiononj kolooro. Griik qaa jegiti, iyonononj kokaenj jegi boliro, “Aposol yonononj kambanj so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasanj nonomakeju. Ororonj mende mendeenji mende sokonja.”

² Kaenj jegitiwaaajonj ama aposol 12 yonononj gowoko tuunj ii koma horonj onjongi ajoroogi kokaenj injjogi, “Nonononj selewaa gawonj menj nembanene mendeema onjoma Anutuwaawaa Buja gawombaaajonj kambanana saanonj mende sokono uuwaa gawonananonj kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawaaajonj alaurunana, mobu! Onjononj mono onjoanggiaa batugianongga gawonj ilailaa mokoloonj onjombu. Unj Toroyanonj eja uugia saa qero Anutunonj momakootoya qaita monj onjono qabuja awaa menj nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengonj onjombu. Ii meweengonj onjongi gawonj ii onjoninj ii galenj koma menj laligowuya. ⁴ Yonononj kaenj laligowuyato, nononano kambanj so pondanj qama koolinj Anutuwaanonj Buja qaa jegenja nama jenj seinj laligowonja. Gawonj iikanonj mono pondanj nambonja.”

⁵ Kaenj injjogi tuunj kuuya yonononj “Saanonj sokonja,” jegi. Kaenj jenj eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarinj muro Unj Toroyanonj uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaanj meweengonj onjongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanonj koloonj

kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno. ⁶ Ii mweengon onongi aposol yonoo jaasewangianon uma kenji borogia wangianon ama qama koolij kotuegon onongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin menj somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmoriaña ano ku-usuña kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosianon waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosianon Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanonja eleema kan nanji. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaña unuama motoon Stiiwembo mondon ninongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unja Toroyanon Stiiwen sololoo mo-makooto somataa qaganon qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon qewagowombajon amamaan kamaagi. ¹¹ Amamaan kamaan kokomomola menj kema eja tosaña mokoloon kuun onoma kan kokaen jegi, “Inon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monin.”

¹² Kaen menj kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiiwen horon qelanjin menj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kenji. ¹³ Kema eja tosaña unuanji kouma Stiiwembaa selianon qaa qolonmolongoya kuun kokaen nanjon jegi, “Eja koi kanon mono jiwowon jig-onana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja. ¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monin, ‘Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeeno qegelalan ewaa ano Moosesnon Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’”

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoronon ragiti, ii kuuyanon Stiiwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kian.

7

Stiiwenon qaa kitia meleema jero mogi.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaña sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyangiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanon ongi nano jigo galen wajanon kokaen qisin muro, “Qaa ii honja me qolonmolongoyaga?”

Stiiwenon Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, man daremuna, niinon kokaen injowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnon Mesopotemia balonon laligoro asamararan Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanon kema laligoro. ³ Anutunon kokaen ijoro,

‘Gii geenгаа goman balonga ano tinitosauruga onomesaon balon mon qendeema gomanati, mono iikanon kema laligowa.’

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia goman mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro mananon komuro Anutunon wasin murota onjo kamba kokaamba koi laligojuti, mono balon kokanon kan kanain rama laligoro. ⁵ *Balon kokanon rama laligoro Anutunon balon kitia boronja mon kana tambooya so ii mende bunja qen muro. Balon koi kawaa toya mende toton kolooro, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kamba iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somonoro,

‘Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somonon onongi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin onongi gawon binawo binawo een meg sewana mende onongi gbani 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

⁷ Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welengia qen laligowuyati, ii qanon ama jen tegon onomanja.’

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena menj mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

* 7:2: Jen 12.1   * 7:4: Jen 11.31; 12.4   * 7:5: Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8

* 7:6: Jen 15.13-14; Eks 3.12

8 **“Anutunonj Aabraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Aabrahamnonj meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanonj Anutuwaa aiweseya menj selia koto-ro. Aisaknonj meria Jeikob mekoloonj aiwese ii koto-ro ano Jeikobnonj merauruta mekoloonj onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yonononj Israel nonoo ambosakonjurunanaga koloogi.*

9 **“Ambosakonjurunananonj kogia Joosef ii gema qenj mun sewanja mewutiwaajon anji tosonianj sewanja menj wama Iijipt kantrinonj kema oonji laligoro. Iikanonj laligoroto, Anutunonj iwo laligoro. 10 *Iwo laligoro konajilinj kania kania qaganonj uro moroti, kuuya iikanonga mono metogonj muro. Metogonj munj kalenjmoriana muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kinj iwaa jaanonj keuro iiro sokono eja ponj kuuj muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjkaronj miri iwoiya galenj koma onoma laligoro. 11 *Galenj koma onono bodi kambaña kanj ku-uro Iijipt kuuya ano Keinan gomanj ii sokono. Kawaajonj ejemba yonononj majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaenj laligonj ananaa ambourunananonj nembanene mokoloowombaaajonj memeanjgogi.*

12 *“Kaenj memeanjgogi ‘Iijipt gomanonj dumunj kota eja,’ kaenj jegi Jeikobnonj moro. Kaenj moma merauruta, ananaa ambourunana ii indinj mutuya wasinj onono kanonj kenji. 13 *Kaenj kema laligonj eleema mangiaanonj kagi. Kan-agenj indinja monj mombo kenji Joosefnonj kaniaya injisaano mogi. Mogi faarao kinjonj kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma koto-ro. 14 *Moma koto-ro Joosefnonj qaa ama manj Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horonj onono iwaanonj kenji. Ejemba kenjiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.*

15 **“Jeikob kaenj wanji Iijipt gomanonj keno. Kema laligonj iikanonj komuro. Ambourunananonj kaanjagadeen komudaborogi. 16 *Komudaborogi qamogia menj anjonj Keinan gomanonj eleema Sekem gomanonj kanj ronj koma ononji. Wala eenanonj Aabrahamnonj Sekem (Sikem) laligonj balonj monj eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monejnonj sewanja meroti, mono iikawaa qasirianonj jamo kobaa uroroonj kanonj ama ononji.” Kianj.*

* 7:8: Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 * 7:9: Jen 37.11, 28; 39.2, 21

* 7:10: Jen 41.39-41 * 7:11: Jen 42.1-2 * 7:13: Jen 45.1, 16 * 7:14: Jen

45.9-10, 17-18; 46.27 * 7:15: Jen 46.1-7; 49.33 * 7:16: Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32

Moosesnoj Iijipt kantrinoj koloj laligoj kouro.

17 *Stiiwenoj toroqej kokaen jero, "Anutunoj wala eenjanoj soomonjo qaa Aabraham muroti, ii honawo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloj sein laligogi tuungianon somariin uro. 18 Somariin uro faarao kin mononon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. 19 *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii angomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinonon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, 'Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.'

20 *"Jenkooto kaen ano kamban iikanonjadenj mera mon gata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. 21 *Koin karoon ii tegoro nemunanon menj yamagen kema kondenoj apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. 22 Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon menj ama laligoro.

23 *"Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injimambaajon romonjon qaaya somonjon keno. 24 Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qej qero komuro. 25 Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

26 "Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriuro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaaajon moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunja. Oroangara motoonon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?' 27 Kaen irijoroto, ejanon alia menj bolin muroti, iinon mono Mooses geriawo utama mun kokaen menj muro, 'Gii nonoonon galenkonjon ano jenteego ejaga kolojan me?'

* 7:17: Eks 1.7-8 * 7:19: Eks 1.10-11, 22 * 7:20: Eks 2.2 * 7:21: Eks

2.3-10 * 7:23: Eks 2.11-15

Moronon kuun gonota nanjan? ²⁸ Gii woran Iijipt eja gena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?

²⁹ *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi.” Kian.

Moosesnon balon qararankonkonan g bani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararankonkonan liligon baana qata Sainai iikawaa kanianon laligoro Siwe gajoba monon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro. ³¹ Kaen asugin muro tani iikawaajon waligon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanona qaa mon kokaen kolooro moro, ³² ‘Niinon goo ambosakonuruga yonoo Anutugiaga koloijen. Niinon Abraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponggiaga laligon kouma laligojen.’ Qaa kaen kolooro moma jenenja kanain ororo iikaan baagen uun iimambaajon toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin onongi siisiiwaewae qaganon aon oron laligoju. Niinon ii iima koton laligojen. Yononon ononon unuro sama welenjuti, niinon ii modaborojen. Niinon yonoo borogianonga metogon onomambaajon kamaajen. Kawaajon gii mono keteda koi waama kana wasin gombe Iijipt kamba!’ Kaen ijoro.”

Moosesnon Israel unuano gbani 40 kanaanon laligogi.

³⁵ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Yononon Mooses qakooma kondama mun kokaen ijogi, ‘Gii galenkonkon ano jenteego ejaga kolojan me? Moronon kuun gonota kaya nanjan?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunon Mooses ii wasin muro yonoo eja pongia kolooro. Siwe gajobanon gere jerendenon bolan jero kanon asugin muroti, iinon mono Anutuwaanon buju qaa ii men kan uuta kuuro mootogo eja-giaga kolooro. ³⁶ *Israel mootogo ejagia koloon ejembauruta ii aiwese angoletto kania kania men Iijipt kantrinonga metogon unuano mesaon Kowe Osoga iikanon kagi. Emu kagi kanon ano balon qararankonkonan kaanadeen toroqen aiwese angoletto morota morota ii gbani 40:waa uutanon

* 7:29: Eks 18.3-4   * 7:30: Eks 3.1-10   * 7:35: Eks 2.14   * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33

menj qendeeno iima laligogi. ³⁷ *Moosesnoj eja pongia laligon Israel kanageso ii kokaen injoro, ‘Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon meweenjon kuuro nii kaanja koloowaa.’

³⁸ *‘Israel yononon balon qararanjonkonanon kan laligogi eja pongia koloon ananaa ambosakonurunana yonowo laligon kanagesogia galej koma onono. Galej koma onoma baanja qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba mononon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Buja kolooro.

³⁹ ‘Iinon eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonurunana yononon qaaya tenj koma mubombajaanj mojogia tiiro gema qegi. Gema qenj utama munj uugia meleeno Iijipt kantrinon mombo eleembombaa siinja mogi. ⁴⁰ *Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, ‘Moosesnoj eja Ponjana koloon Iijipt kantrinonga metogon nunuano kaninji, iinon baananon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojonjwaajon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamemenana koloogi kanagianon toroqen kembaja.’

⁴¹ *‘Kaen ijon iikanondeen goul menj kanon lopion monj bulmakao meriaa tani megj. Ii menj siimolon menj kanj ama munj lomban onj iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi. ⁴² *Kaen angito, Anutunon ii iima mojoya tiiro gema unuro Sombimbaa sengelao Toya waegia menj mepeseen onombutiwaajon onomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnoj qaa monj ooro Buju Terenon eji, mono iikawaa so kokaen anji,

‘Oo Israel ejemba, onjo balon qararanjonkonanon kanj gbani 40:waa so laligon kamban iikanon oro siimolon onj nandunj tosaanja menj kanj noma laligogi me qaago?’

⁴³ Ii qaagoto, ononon mono benj qata Moolek iwaa opo sel kuunja ii angogi ano benj qata Refan iwaa sengelao unaja ii anjon kanj laligogi.

Ononon unja lopion ii waegara menj mepeseen orombombajaanj megj bunagia kolooro.

Kawaajon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kanj unjuangi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.’ ” Kianj.

Stiiwenonj opo sel jigowaa qaaya jero.

* 7:37: Dut 18.15, 18   * 7:38: Eks 19.1–20.17; Dut 5.1–33   * 7:40: Eks 32.1

* 7:41: Eks 32.2–6   * 7:42: Aam 5.25–27

44 **“Ambosakonjurunana yononon balon qararanonkononon kan laligon Anutuwaan dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewutiwaajon Mooses jen koton mun unj sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano.*

45 **Moosesnon ambosakonjurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii angon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii bunj qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuunja tuunja onjotaaro kenji gomangia angon koma megii. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.*

46 **“Iinon koloon Anutu jaasewananon kalenmorianj mokoloon kokaen qisinj muro, ‘Anutu Jeikobwaa benj, ginon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo wanj mewonj.’* 47 **Kaen qisinj muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaajon jiwowon jigo megii.* 48 *Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monjon kokaen oorota eja,*

49 **“Ponjon jeja: Noonon jinjaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riinj rajen. Ono mono noojon miri tania nomaen megii sokonaga? Me miri dakanon mokoloon nonji iikanon uma haamo men laligowenaga?*

50 *Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onjombeti, ii moju.’”* Kianj.

Stiiwenonj kaunsol yonoo uugia kuuro.

51 **“Oo qaageqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa kolooju. Gejagianon honjon mende totoon tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojombanj amakeju. Ambosakonjurugianon Unj Toroya tuarenjen ama mun laligogi ononon mono yonoo so toroqen kaanjadeen Unj Toroya suulan gema qenkeju!* 52 *Onoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaanj qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga moronon kakasililinj mende mokolooro? Yononon Eja Solanjon asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yononon komugi Eja Solanjon anj asugiro ononon ii memelolo men mun qegi komuro.* 53 *Anutunon gajobauruta wasinj onono Siwenonga kamaan Kana qaa ononji Bunjagia kolooro, ononon ii mende ten koma otaanj laligogi.”* Kianj.

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kinj 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2 * 7:51: Ais 63.10

Stiiwen jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yononon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana kotooro. Kotooro uugia gere jero ambari kin waama nanji. ⁵⁵ Kaen angito, Unja Toroyanon Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaa asamararan uutanon eukanon Anutuwaa boro dindinanon nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanon mono Anutuwaa boro dindinanon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjin megii. ⁵⁸ Kaen men taon goraayanon ororaan kema seleenjen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosianon ii iima nama malekugia qetegon melolon eja gbaworo Soolwaa kosianon anji. ⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nanji Stiiwenon Anutuwaa qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men anjon komba!” ⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisongo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaa uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawaaon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi. ² Ejemba Anutu goda qen waeya men laligogiti, iyonoononga tosianon Stiiwen komurotiwaaon jinjen qama mamaga saama qamoya men kema ron kongi.

³ *Ron kongito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unjama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon onongi. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Buna gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa Buna jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. ⁵ Filipnon Samaria prowinswaa siti monon kemen Hamoqeqe Toya Kraistwaa kania jen asarin onono mogi. ⁶ Ii jen asarin onoma angoletto mero letono ejemba

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama moma anjon konji.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaa ku-usunanon omejilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba sei-seiya bakagia koomuya koloon meendangoya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galej eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon qata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaan suuqanoron hamoqege gawon men Samaria ejemba waliigon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanajon moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqeqeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen jen laligogi, “Anutuwaa esun qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.” ¹¹ Saimonon suuqanoron hamoqege gawon ii kaban koriga mero ejembanon waliigon laligogi. Kaen ano waliigon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Buja ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buja qaa moma laarin uugia meleenji oomulu men onono. ¹³ Kaen anji Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima waliigon laligoro. Kian.

Unja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Buja qaa kaen moma anjalij anjon konjiti, iikawaa bujukanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni. ¹⁵ Kema keuma yonoojon ama qama koolij Unja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Unja Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaaajon qama koolij borogara wanjianon ani Unja Toroyanon uugianon kemero megii. Kian.

Saimonon Unja Toroya sewanja membaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wanjianon ani Anuntunon iikawaa so Unja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monej men kan kokaen irijoro, ¹⁹ “Oro mono ku-usun

kaanja ii nii moŋ noni meŋ borona daeŋ yoŋoo wanŋianon amanaŋi, Uŋa Toroyanon mono iyoŋoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jeŋ muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaa kalena ii moneŋnon sewana memambaajon jejan. Kawaajon gii mono moneŋgawo gere sianon kemeba. ²¹ Goo uuganon Anutuwaa jaanon mende diŋgoja. Kawaajon gii Buŋa qaa kokawaa hona moŋ mende totoon mewaga. ²² Kilenaganonŋa mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisonŋoya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qeŋ gonja. Singisonŋoganon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

²⁴ Piitonon kaen jeŋ muro oweŋ jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hona moŋ mende koloon nonaga.”

²⁵ Aposol yoronon Pombaa Buŋa qaa ii siti iikanon nanŋon jeŋ jeŋ asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Buŋa qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kian.

Filipnon Afrika eja moŋ ii Buŋa qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon gajoba moŋnon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kemba. Balon qararanŋonŋonanon kana isia (walaga) Gaza taonon kemeŋkejuti, mono iikanon kemba.” ²⁷ Kaen ijoro Filipnon afaanŋon mesaon keno. Kema Afrika eja moŋnon gomanonon eleema keno kananon mokolooro. Iinon Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbaa jawina uuta koloon emba pombaa jinŋaron mirianon moneŋ ano esuhina iwoiya galeŋ koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kileŋ Anutuwaa waeya meŋ mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kan gomanonon eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenŋon raro. ²⁹ Kaen kolooro Uŋa Toroyanon Filip sane qeŋ muŋ qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa koroŋanon kema metetereen kemba.” ³⁰ Uŋa Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogarin kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanonŋa Buŋa qaaya weenŋoro moro. Moma kokaen qisin muro, “Qaa weenŋoŋani, ii saanon moma asarijan me qaago?”

³¹ Qisij muro ijoro, “Moḥnoḥ mende jeḥ asariro neeno ii nomaḥ moma asariwenaga?” Kaḥ ijoro hoos karenḥ uro motooḥ rari. ³² *Buḥa Tere weḥgoroḥi, ii kokaḥ,

“Ejanḥ lama qeḥ kotowombaaḥon meḥ wanḥuti, ii mono iikawaa so osoḥ sororoḥon ero.

Galeḥanoḥ lama meriaa juya bianḥkatinḥ motoro koroḥanoḥ goron qeḥ otona qaa nanḥi, iwaa so mono mende qama waḥgoro.

³³ Meḥ kamaḥ mugi moḥnoḥ qaa jakeyanḥ qaayaa kitia mende nanḥon jero eeḥ laḥ jeḥ tegogi. Namonoḥ laaligoya kaḥ wanḥi komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaaḥon moḥnoḥ qa areḥa kanageḥ mende weḥgonḥ jewaa.”

³⁴ Jawinoḥ ii weḥgonḥ Filip kokaḥ qisij muro, “Gejatootoo ejanḥ qaa ii morowaaḥon jeḥa? Ii iyaḥaḥon me eja mombaaḥon jeḥa? Gii saanoḥ iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaḥ qisij muro gejatootoo yoḥoononḥ Buḥu Terenoḥga kanaiḥ Jiisaswaa Oligaa Buḥa ii kaniawo jeḥ asariro moro.

³⁶ Kaḥ amiḥ moma kananḥ kema apu kosianoḥ keuri kwiin jawiḥanoḥ ijoro, “Iiba, apu bereḥa koi eja. Kawaaḥon gii saanoḥ oomulu meḥ nombaa. Qaa moḥnoḥ anḥon koma gonḥa me qaago?” ³⁷ (Kaḥ ijoro Filipnoḥ jero, “Gii qaa giḥo-jeḥi, ii uuga kuuya Anutuwaanḥon ama moma laariḥani eeḥ, ii saanoḥ amaḥa.” Jero qaa kokaḥ meleeno, “Jiisas Kraistnoḥ Anutuwaa Meria kolooḥa, niinoḥ ii moma laariḥeḥ.”

³⁸ Kaḥ meleema jeḥ kotoḥo hoos kare somoḥgogi anḥarakuḥ apunoḥ kemeḥ Filipnoḥ oomulu meḥ muro. ³⁹ Ii meḥ muro apunoḥga kouri Pombaa Uḥa Toroyanoḥ Filip wano uma aliḥo kwiin jawiḥanoḥ ii mombo mende iiro. Mende iiroḥo, toroḥeḥ korisoro qaganḥon gomaḥ baloḥanoḥ Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnoḥ aliḥ kema taonḥ qata Asdod kanḥon asugiro mokoloogi. Iikanḥadeḥeḥ toroḥeḥ taonḥ taonḥ liliḥon kanḥon Oligaa Buḥa qaanoḥ eḥemba uugia kuuḥ kema laliḥon Sisaria taonoḥ kouro. Kiaḥ.

9

Poḥnoḥ Sool asugij muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

¹ Kambaḥ biiwia kanḥon Soolnoḥ uugere qaganḥon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unuḥ ureeḥ onoma laligoro. Kaḥ laliḥon jigo gawon galen waḥa iwaanḥon keno. ² Iwaanḥon kema kokaḥ kuuḥ qisiro, “Kana gbilia otaḥ laliḥoḥuti, iyoḥoonoḥga tosianoḥ koriganḥon Damaskas sitinoḥ laliḥoḥu. Kawaaḥon niinoḥ saanoḥ endu kema

* 8:32: Ais 53.7-8

mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kamaŋa. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iyononon ii angon koma onjombubotiwaaajon mono jenteego tere oon nona men kema qendeema onomaŋa.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaa-jon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaan asugin kamaan liligon muro.

⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii. ⁶ Ii kolojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, monnon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kenngiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanngi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi. ⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya uun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kenngi. ⁹ Kenngi ween karoon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Ponon koton kondooro jaameleen unj iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Ponon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindina jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaaajon qisiwa. Moba, iinon nii qama koolin noma raja. ¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unj mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaaajon boria wanjon ambaa.”

¹³ Ponon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawon galen wana yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejoni, iinon mono nono korebore nonoma somongon nonomambaaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Ponon kokaen ijoro, “Niinon eja ii mweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaŋa gomaŋa liligon noo Bunana jen seiro Is-rael ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa jakeya

jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bujana injoro mobuya. Kawajaan mono kilen kamba. ¹⁶ Iinon qana bosima kawajaan siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa arena qendeema mumambaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanon uma borowoita Soolwaa wananon ama ijoro, “Sool alana, kana somatanon kana Jiisasnon asugin gonoti, Pon iikanon mono wasin nono kajej. Goo jaaganon mombo tooro Unj Toroyanon uuga saa qewaatiwaajon nijoro kajej.” ¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanon jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro. ¹⁹ Oomulu menj muro nene nej kotiuro. Soolnon kotiinj gowoko yonoo batugianon Damaskas sitinon ween tosaana laligoro. Kian.

Soolnon Damaskas sitinon Buja gawon mero.

²⁰ Laligon iikanonja waama Juuda yonoo qamakooli miria miria kanon uma Jiisaswaa kania jen asarin ejemba uugia kuun kokaen injoro, “Jiisasnon Anutuwaa meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yononon aarun walingon jegi, “Jerusalem sitinon qa ii qama kooligiti, eja koi kanon ii unun ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanon karoti, ii mono nono somonon nunuama jigo gawon galen waja yonoo borogianon nonoomambaajon karo. Kawajaan mono nomaen letoma anjo Anutuwaa qaa iikayadeen nanjon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunon Sool esunmumu muro mombo kotiinj laligoro. Kotiinj laligon Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoo uugia kuun kokaen jen laligoro, “Jiisasnon onanon Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiinj kania qendeema laligoro yononon kiko qej qaa ii qewagowombaajon amamaan laligogi.

²³ *Ween mamaga tegoro Juuda yononon ajoron qaa gawon menj Sool qegi komuwaatiwaajon angonan angi.

²⁴ Angonan angito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianon kemero moro. Soolnon Damaskas siti mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaatiwaajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiina jaa galen menj laligogi. ²⁵ Kaen menj laligogito, gowokourutanon gomantiina monon konde (misa) somata menj kasanon somonon Sool kondenon ama siti sopawaa ootanonga angi kemen keno. Kian.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

---

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

26 Soolnoŋ kema Jerusalem sitinoŋ keuma Jiisaswaa gowokouruta yoŋowo batogoŋ toroqeroto, kuuya yoŋonoŋ Sool gowoko kolooŋ laligoroti, ii mende moma laarigi-tiwaajoŋ ama iwaajoŋ toroko mogi. 27 Toroko mogito, eja qata Barnabas iinoŋ ala meŋ muŋ kalaŋ koma wama aposol yoŋonoŋ kema qendeema sunduya kokaen jeŋ asariŋ oŋono, “Sool eja koi kanoŋ kanoŋ karo Poŋnoŋ asugiŋ muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinoŋ jeŋ asariŋ uugia kotakota kuuŋ laligoro.”

28 Sunduya kaen jeŋ asariŋ oŋono yoŋowo toroqen Jerusalem siti uutanonŋ liligoŋ awasaŋkaka nama Pom-baa qata asuganoŋ qama ejemba uukuukuu kotakota ama oŋoma laligoro. 29 Ii ama oŋoma laligoŋ Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyoŋowo amiŋ moma mon-dongoŋosi qaa melenqeleen anoto, yoŋonoŋ Sool kaparaŋ koma qegi komuwaatiwaajoŋ mogi. 30 Ii batogi alaurutanonŋ Sool mokoloŋ wama Sisaria taonoŋ kema nama wasigi yaŋodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanoŋ keno. Kian.

Uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ luaenoŋ laligogi.

31 Soolnoŋ uuta meleeno iikawaa gematanonŋ uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyoŋonoŋ luae mokoloogi Unja Toroyanoŋ ii meŋ kotiŋ naŋgoŋ oŋono laligogi. Kaen metulaŋgoŋ Pom-baa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawoŋ megi uumeleen kanagesoŋanoŋ somariŋ seiro laligogi. Kian.

Piitononŋ Lida eja moŋ meŋ qeaŋgoro.

32 Piitononŋ gomaŋa gomaŋa liligoŋ Jiisaswaanonŋ kanageso soraaya injiima kema laligoŋ kambaŋ moŋnoŋ taon qata Lida kanoŋ keuro. 33 Keuma kanoŋ eja moŋ qata Ainias mokoloro. Bakaya koomuya koloro duŋnondeen en laligoro gbani 8 tegoro. 34 Piitononŋ ii mokoloŋ kokaen ijoro, “Ainias, Jiisas Kraistnoŋ giŋ meŋ qeaŋgoŋ gonja. Kawaajoŋ mono waama tambomaeega meŋ kululuuwa.” Kaen ijoro iikanondeen waaro. 35 Kaen koloro Lida ano Saaron ejemba kuuya yoŋonoŋ ii iima uugia meleema Pombaanonŋ qokotaagi. Kian.

Piitononŋ Jopa kema Tabita meŋ gbiliro.

36 Jopa taonoŋ gowoko emba moŋ qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanoŋ Dorkas, ananaa qaanoŋ nembaro, Inŋlis qaanoŋ deer.) Iinoŋ kambaŋ so gawoŋ awaa awaa meŋ kalaŋ seiseiya mendeema ejemba kamaanqegeta ilaŋ oŋoma laligoro. 37 Piitononŋ gomaŋ kanoŋ laligoro Tabitanonŋ

kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama menj miri uuta mononj uma anji.

³⁸ Lida ii Jopa taonj kosianonj raro. Kawaajonj Piitononj Lida laligoroti, gowoko yonononj ii moma eja woi wasinj oronji kema Piito kokaenj qisinj muri, “Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taononj kembona.” ³⁹ Qisinj muri iikanondeen afaanjonj yorowo kenji. Kema keugi qamo miri uutanonj erotiwaanonj wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligonj saama Dorkasnonj yonowo laligonj opo maleku uunj menj ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitononj jero kuuya yonononj kemedaborogi siminj kuma qama kooliro. Qama koolindaboronj qamo jaasewanj qenj kokaenj ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaenj ijoro jaaya uunj Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitononj borianonj menj kobibiuro waama nano. Nano uumeleenj alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilinj waaroti, emba ii jaasewanganonj ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanonj miri so keno moma ejemba mamaganonj kanainj Ponj moma laarinj mugi. ⁴³ Piitononj Jopa kanonj somanja tosaanja toroqenj laligonj Saimombaa mirinonj rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaanonj bulmakao selia orasinj songbama meagonj laligoro. Kianj.

10

Korniliusnonj Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taonj qata Sisaria kanonj kawali galenj wabaya monj qata Kornilius laligoro. Iinonj manjaqeqe tuunj bakaya monj qata “Italiwaa manjaqeqe tuunj” qagiti, iikanonj manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinonj sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qenj waeya menj mepeseenj laligogi. Kaenj laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojonj kalenj seiseiya onjoma Anutu pororo qama koolinj laligoro. ³ Mare mononj 3 kilok kawaa so kolooro Ponjonj Kornilius kotonj kondooro jaameleenj unja monj iiro. Unja ii tororo iima iikanonj Anutuwaanonj gajoba mononj mirianonj uro iiro. Gajoba kanonj uma “Kornilius!” jenj qata qaro.

⁴ Kaenj qaro gajoba iigigiinj sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajonj koi kajanj?” Kaenj ijoro meleeno, “Gii qama koolinj laligona qaaga Anutuwaanonj uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onjmakejani, ii Anutunonj moma anjonj koma goojonj romonjonj wasinj nono kajej. ⁵ Kawaajonj mono keteda koi qele ana Jopa taononj keno eja qata Saimon, qata monj Piito qajuti, iiga wama kawu. ⁶ Iinonj oro selianonj gawonj meme eja qata Saimon iwaa mirinonj kowe gorayaanonj laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqeqeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja mon kosianon kaparan koma Anutu mo-tongara goda qen laligoriti, ii kaanagadeen oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injoro wasin onono Jopa taonon kenji. Kian.

Ponon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kenji goman ano taon dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolin nenewaa komun iwoi nemambaajon moma jero oogi. Oogi kamba kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro: ¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taana somataa tani kaana kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wangona 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaana balonon kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanon oro kania kania ragi. Oro tosianon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koono koono kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi kaana kaana ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanon qa mon koloon qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qen oon newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitonon jero, “Oo Pon, kaen qaago toton! Ii qizimizinawo. Nii kamba monon iwoi anjonjayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuukuu mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaajon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata anjonjayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaana ii mombo asugiro indina karoon kolooro. Indina karoon kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen unja ii iima iikawaa kaniaajon kiko qen momambaajon moma bimbimbon raro. Kaen raro kamba iikanondeen Korniliuson eja wasin onono kan Saimombaa miri mongama kawaajon qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanon nanji. ¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata mon Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen unja iikawaa kaniaajon moma bimbimbon raro Unja Toroyanon kokaen ijoro, “Moba, eja karoonon kan gii mongama gonju. ²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kema.” ²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, onjo eja monganjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Injijoro meleenji, “Kawali galen Kornilius ii eja dindiŋa kolooja. Iinoŋ Anutu waeya meŋ mepeseen laligoro Juuda ejemba tuuŋ kuuya yoŋonoŋ goda uuta qeŋ munkeju. Anutu waa gajoba toroya moŋnoŋ asugin muŋ kokaen jeŋ koto ro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horoŋ muna miriganonŋ uma qaa uutanonŋa jewaati, ii geja ama moba.’” ²³ Kaen meleenji horoŋ oŋono miri uutanonŋ ugi kalaŋ koma oŋono ainjoloŋ rama egi. Egi gomaŋ ano Piitononŋ waama yoŋowo keno. Jopa taonŋ kanoŋa ala tosaŋa ujuano iwo motoon kenŋi. Kiaŋ.

Piitononŋ waba ejemba yoŋowo ajoroogi.

²⁴ Motoonŋ kema somaŋa motoonŋo enŋ kema laligoŋ Sisaria taononŋ keugi. Keugi Korniliusnoŋ yoŋoojonŋ mamboma laligoro. Kaen laligoŋ tinitosa ano alauruta awaa ii koma horoŋ oŋono mirianonŋ ajoroonŋ ragi. ²⁵ Keuma Piitononŋ mirinoŋ umambaajonŋ ano Korniliusnoŋ waama kamaanŋ joloŋa jeŋ kanaanonŋ kemeŋ usugoŋ muro. ²⁶ Usugoŋ muroto, Piitononŋ borianonŋ meŋ kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanjadeenŋ balonŋ ejaga koloojenŋ.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amiŋ moma miri uutanonŋ uri ejemba mamaganonŋ ajoroonŋ ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaen injijoro mogi, “Oŋo Juuda ejemba nonoo kanaanana moju. Juuda nono ejemba wabaya oŋoo mirinoŋ uma oŋowo ainjoloŋ rarawaa soŋgo ero amamaankejonŋ. Ii amamaankejonto, Anutunonŋ qaaya moŋ qendeema noma kokaen nijoro, ‘Ginoŋ ejemba ii me woi yoŋoo qagia ii anŋonjora arokuukuuyawo kaen mende qaba.’” ²⁹ Kawaajonŋ oŋo qele ama koma horoŋ noŋgi niinoŋ mende qotogonŋ kaŋ koujenŋ. Kouma kokaen qisijenŋ: Oŋo mono naambaajonŋ qele ama koma horoŋ noŋgi? Ii saanonŋ jegi momaŋa.”

³⁰ Kaen injijoro moma Korniliusnoŋ meleenŋ, “Nii mare moŋnoŋ kambaŋ kokaamba 3 kilok kanonŋ mirinanonŋ rama qamakooli gawonŋ meŋ laligoŋ koube kete somaŋa 4 kolooja. Qamakooli gawonŋ meŋ laligowe iikanonjadeenŋ eja moŋ selekopaaya asamararaŋawo kanonŋ asugin bananonŋ nano. ³¹ “Bananonŋ nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolinŋ laligona qaaga Anutuwaanonŋ uro moro awaa kolooja. Gii kalaŋa kalaŋa ejemba wanaya mendeema oŋomakejani, ii Anutunonŋ moma anŋonŋ koma goojonŋ romonŋonŋ wasinŋ nono kajeŋ. ³² Kawaajonŋ mono keteda koi qele ana Jopa taononŋ keno eja qata Saimon, qata moŋ Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinoŋ oro selianonŋ gawonŋ meme eja Saimon iwaa mirinoŋ kowe goraayanonŋ laligoja.’”

³³ “Kaen nijorotiwaajonŋ ama niinoŋ iikanondeenŋ qele ambe goononŋ kagi. Giinoŋ qaana moma kajaŋiwaajonŋ uuna

qeaŋgoja. Poŋnon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobonja. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroon Anutuwaa jaasewañanon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buña qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaanja mende injiisosoroon tosaanja mende sureen onomakejato, so motoonononon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon mononon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuunja tuunja kuuya nonoo batunananon daen yonoononga mononon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindina otaaji, iinon mono Anutuwaa jaanon sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Poŋnana koloon luae qen nonomakeji, Anutunon Buña qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buña iikanon karo nono iikawaa Oligaa Buñaya jen asarin laligojon. ³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomanja.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi seij kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Unja Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon maaro ku-usun buña qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esujanon somononon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeaŋgon onondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon mononon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanonon jen dangunuya koloon nanjon. ⁴⁰ Komun ero somanjan karonon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indina mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Iinon ejemba tuun kuuya yonoonon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonnga waama laligoroti, kamanon iikanon iwo qaa aminon moma nembanene angon nen laligoninon, mono nonoonon asugiro nono iikawaa qaaya nanonon jen namakejon.

⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteeo Togiaga koloojen. Kawaaon ononon mono noo kaniana ii ejemba tuun so yonoonon nanonon jen asarin laligowu.’ ⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo sinjisonogogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii

* 10:34: Dut 10.17

gejatootoo ejemba kuuya yononon nanjon jen asarin oogita eja.” Kian

Unja Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Unja Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero. ⁴⁵ Anutunon Unja Toroya kalena ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon waliingogi: ⁴⁶ Yononon kantri tosaanja yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaajon waliingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero, ⁴⁷ “Yononon Unja Toroya ii nononon anin kaanja anjon koma bunja qen aojuti, ii mojon. Kawaajon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito anjon koma mugi toroqen ween tosaanja yonowo laligoro. Kian.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men anjon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi. ² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mugi. ³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.” ⁴ Kaen ijogi kakananai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unja mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanonga ⁴ iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaanja noo kosonanondeen kamaan ero. ⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaanja ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaanja

kawalia geregiawo koloaju. Tosianon wosogianon kondondonon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe. ⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, 'Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.'

⁸ "Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, 'Oo Pon, nii iikawaa-
jon arokuuku mojen. Iwoi qizimizin anjonjorayawo kaanja ii kamban mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaa-
jon ii mono mende totoon nemanja.' ⁹ Kaen jewe qa iikanon
mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, 'Anutunon iwoi
jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata anjonjorayawo kaen
mende qaba.' ¹⁰ Iwoi kaanja ii indija karoon kolooro. Kaen
kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro.
¹¹ Uma ayayooga kono kamban iikanonadeen Korniliusnon
Sisaria taononga eja karoon wasin onono noonon kagiti,
iyononon miri raniji, iikawaa naguyanon nanji.

¹² "Naguyanon nanji Unja Toroyanon kokaen jen koton
nono mobe, 'Gii mono uwoi ezelobezelo yakarin yonowo
kemba.' Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon
kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sis-
aria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin. ¹³ Unin qaa
sundu kokaen menj nonono, 'Gajoba mononon noo mirinon
asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon
qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu.
¹⁴ Iinon kan Bunja qaa jero gii ano sumanuruganon ii moma
laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.'

¹⁵ "Sundu ii menj nonono niinon kanain Bunja qaa
jewe. Ii jewe mogi Unja Toroyanon kanakanaiyanon nonoo
uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi
iyonoo uugianon kaanagadeen kemero. ¹⁶ *Iinon kemero
iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro
romongowe. Qaa ii kokaen, 'Jonon oo toonon mulu
menj ononoto, niinon Unja Toroya uugianon ama iikanon
mulu menj onomanja.' ¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma
laarin munin Anutunon kalenja nononoti, ano yononon
moma laarigi Anutunon kalenja iigadeen yonoo uugianon
kaanagadeen ano. Kawaajon ama nii kaananon mono
nomaen Anutu ku-usun Toya batogon qetama mubenaga?
Iinon kaen ama ononota niinon anjon koma mumambaajon
amamaawe."

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olomoro
bonjon kolooro Anutu mepeseen kokaen jegi, "Onanon, nono
uunana meleema laaligo kotigaa bunaya koloojon mojonto,
Anutunon kana motoonjo ii waba kantri ejemba yonoojon

* 11:16: Apo 1.5

kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotojon.” Kian.

Waba kantrinoj uumeleen tuuj mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligon kema kagi. Kema kagi tosianon kowe goraayanon Fonisia gomanon kengi. Tosianon kowe koton wato qata Saiprus kanon kengi. Tosianon Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kengi. Kaen deema kengito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buja qaa ii Juuda ejembagadeen injjogi mogi. Waba kantri ii mende injjogi. ²⁰ Mende injjogito, Saiprus ano Sairini eja tosianon yonoo batugianon laligogi. Yononon waba balonon somariin Antiokia sitinon kouma balon toya yonowo Griik qanon amin moma Pon Jiisaswaa Oligaa Buja ii kaen Juuda qaago yonoojon kaanagadeen jen asarin onongi. ²¹ Ii jen asarin onongi Ponon yonowo laligoro ku-usunanon ejemba uugia kuun onono mamaga yononon Pon Jiisas moma laarin uugia meleema iwaanon qokotaagi tuungia somariin somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianon kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinon keno. ²³ Kema keuma Anuntunon kalenmorianja ejemba onono qeangogiti, ii jaayanon iima moro uro aisoon qambanmambanja kokaen jero, “Ono mono korebore uugia men kululuun kotiin Pombo qokotaan nambu.” ²⁴ Barnabasnon eja awaa kolooro Unja Toroyanon uuta saa qero uuwoi yakarin gema qen uuta kuuya kanon Jiisas moma laarin mun laligoro. Kawaaajon ejemba mamaganon uugia meleema Pombaa tuunon toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnon Antiokia mesaon Sool mongamambaajon Tarsus taonon keno. ²⁶ Kema mokolon wano Antiokia sitinon kari. Kan iikanon motoongara gbani motoonggo kuuya laligon zioz gawon men uugia meleengiti, ii tuunja tuunja kuma ononi ejemba mamaganon momo men uu wombogianon angi. Antiokia ejembanon mutuya kanain gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa buja) qama laligogi. Kian.

Waba kantriwaa uumeleen yononon Juuda nanjon onongi.

²⁷ Kamban kanon gejatootoo ejemba tosianon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon kamaan kougi. ²⁸ *Yonoononga mon qata Agabus ii waama Unja Toroyanon sololoo buju

qaa kokaen injoro, “Bodi somatanon koloon gomaña gomaña sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Klodius iwaa galenkonkon kambañanon kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanjon onoma kulukululuun nandun somata angi kemaatiwaa qaa somongogi. ³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon angi. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoroo borogaranon ama wasin onngi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambaaon moma jero uumeleen ejemba tosaña onoma somongon onngi. ² Kinon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kiangi.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambañanon jero kolooro. ⁴ *Kawaajon kinon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomaña.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon onngi. Onngi manjageqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute anngita eja 4:yanon asaga gomantiña suulan nama galen men mun laligogi. ⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiña kanon manjageqe eja woivanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen megí. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaaon romongon aren ano gaon egi. ⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monjon uulanawo asugin Pitowaa koorononon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Pitowaa marononon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.”

* **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Innglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwaa gajobanon injiima koboon unjuugun mutu meragia mende unjuro komugi.

Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon ijkanondeen Piitowaa borianonga een suni. ⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somonjon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onjon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro. ¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen men naniti, ii uruugun nagu monjon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano seleengen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon aliho.

¹¹ Aliho Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Ponjon mono gajobaya wasiro kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaati-waajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanonga noo wanja somonjoja. Niinon keteda koi ii onjon moma kotojen.”

¹² Kaen moma kotooro asariro Jombaa nemunja Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoron Anutu qama koolin laligogi. ¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqeqe emba qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro. ¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-ia kajan!” jen aisoon lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injoro, “Piitonon kan nagunon nanja.” ¹⁵ Injoro moma iwaajon “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen “Qaa onja jejen!” injoro. Kaen injoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponjon kapuare mirinonga wama seleengen kamaaroti, sundu ii injoro, “Ono buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaanja ii injogi mobu.” Kaen injon onjomesaon goman monjen keno. Kian.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irinja soono.

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yonjon Piito monjama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi.† ¹⁹ Herodnon kaanagadeen

† **12:18:** Room gawman gawombaa arenja kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbington mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galeñ megiti, ii qaa jakeyanon onjooma mamaga qisij onjoma jen tegon unjuama unjugi komuwutiwaajon jen koton onono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taonon kemen kanon laligoro. Kian.

Anutunon kin Herod irona muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yononon nene gawongia mewombaajon amamaan kin Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewanja men laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onombutiwaa songo ano. Kawaajon yononon kululuun jotamemeurugia wasin onongi tuun men kin Herod iibombaajon kenji. Kenji jawinja qata Blastus jinjaron miriaa galejanon ii wala injiuro. Injiuro ijogi, “Nono qaa jen solananinin luae koloowaatiwaa qisiwombaajon kajan.” Kaen ijon jen men loorin mugi injiuro, “Saanon qaagia kotingon gemagianon namaña.”

²¹ Kaen injiuro kinon qaa meleema onjomambaajon kamban men onono kanon ajoroogi iyanaa selia menjerengon kin eja pon malekuya mouma jinjaron dun rarayanon rama korisoro qaa injiuro. ²² Injiuro ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.” ²³ Kaen qagito, kinon kaen ama Anutuwaa qabunjaya qakooma mende mepeseen iyanajaan moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro. ²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Buña qaa ii jen laligogi toomorijawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nanjonango misin gawon mon[§] orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kian.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain men keni.

¹ Antiokia sitinon tosanon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onjoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injanja (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini

^{§ 12:25:} Antiokia yonoonon nanjonango monen ii men kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanjonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30

gomambaajon), Manainj (ii ponj gawana Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool. ² Uumeleen kanageso yonjonon Pombaa waeya menj mepeseen nene singi laligogi iikanon Unj Toroyanon kokaen injjoro, “Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita monj mewaotiwaajon meweengon orombe. Kawaajon onjonon mono ii jen tegon wasin orongi kembao.”

³ Kaen injjoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wanjaranon anji Pombaa ku-usunanon turun orono wasin orongi keni. Kianj.

Saiprus watonon kema gawon meg.

⁴ Unj Toroyanon kaen wasin orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemenj wanjonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro kema wato Saiprus kawaa weenj koukoutanon keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon uma Anutuwa Buja qaa jen uu kuun ononi. Eja qata Jon ii kaanagadeen wani yorowo kema kanj ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaen laligon wato kuuya liligon koton leegen weenj kemekemetanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenanj ejaga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligon Anutuwaanon Buja qaa momambaa siinjan muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanon kari. ⁸ Karito, Elimas, (owen memewaajon qata Griik qaanon kaen jenkegiti,) iinon kiapnon Anutuwoma laarinj mubabotiwaajon tuarenjen ama oroma kiap uuta qaanon enkalolon memambaajon angobato mero. ⁹ Angobato mero Sool, qata monj Pool qagiti, Unj Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotooro.

¹⁰ Iima koton kokaen jen muro, “Yei! Umbuqumbulinj eja, gii mono Kilenja Toyaa mera koloojan. Satanon uuga ononkakale ambembo menj gono selenon kuukuu kania kania ama laligonkejan. Qaa dindina kuuyaa kereya koloon Pombaanon kana dindina meerangona dogonkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaajon moba! Ponjonon mono boriana qaganon ano esunanon turun gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaajon amamaawaga. Iinon kambanj merotiwaa so mono jinjan qen laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanon qaganon kamaanj tururo umunj koma titou kuun ilinwalin qen kema kanj borianon mewutiwaajon qisin borianon koromojoron ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnon ii

* **13:1:** Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galen koma onoma laligoro.

iima Pombaa Buna qaa momoyaaon walingon moma laarin muro. Kian.

Pisidiawaa Antiokia taonon misin gawon meg.

¹³ Poolnon neñauruta yonowo Pafos goman mesaon wanonon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nanoro kema laligon Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanon keugi. Kanon keuma nama Jonon oromesaon eleema Jerusalem sitinon karo. ¹⁴ Eleema karoto, yoronon Perga siti mesaon toroqen kema Pisidia prowinswaa taon qata Antiokia kanon keuri. Kanon keuma Sabat kendonon qamakooli mirigianon uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galen yononon Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere weengon welen angi kamaan kokaen qisin orongi, “Alawoinana, oroonon qaa mon kanageso uunana kuuwaotiwaajon eji een, ii mono saanon jeri mobonja.”

¹⁶ Kaen qisin orongi Poolnon waama boro kuma kokaen jero, “Israel wabaurunana ano balon toya nonowo Anutu waeya men mepeseñkejuti, onjo mono geja ama mobu. ¹⁷ *Israel ejemba tuun ananaa beñnana ii Anutu. Iinon be-munjaleurunana meweengon onono ambosakonjurunananon Iijipt gomanon kema waba koloon laligogi. Anutunon kaban kanon Israel ejemba tuun ii toomorian onono sein qabunagiawo koloogi. Kaen koloogi Anutunon angoletu men ku-usunja qendeema iikanon unuano Iijipt kantri mesaon seleenjen kagi.

¹⁸ * “Kan laligon balon qararanonkononon koton kan nanamemen bologa ama men laligogi Anutuwaa irinja soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. ¹⁹ *Moma laligoro, kilen kan laligon Keinan gomanon kougi. Kougi iikanon kanageso tuun 7 konjoma kondeema onoma balongia men mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon buna qen onono. ²⁰ * “Kaen kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanon Anutunon jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligon kougi Samuelnon kolooro. Iinon jenteegowaa eja pon konoga koloon gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ * “Samuelnon koloon laligoro kaban iikanon kin pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool onono. Sool iinon Benjamin isi yonoononga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kin pongia laligoro. ²² *Ii

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51   * **13:18:** Jan 14.34; Dut 1.31   * **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1   * **13:20:** Pon 2.16; 1 Sml 3.20   * **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21   * **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

laligoroto, Anutunonj Sool utegonj kitianonj eja qata Deiwid kinj eja pongia koloowaatiwaajonj meweengonj kuuro. Kuunj kania jenj asarinj kokaenj jero, 'Niinonj Jesiwaa meria Deiwid mokoolojenj. Iwaa uuta gosinj mobe saanonj sokoma nonja. Iinonj nanamemenja kuuya kanonj noo jena tenj koma laligowaa.' ²³ Anutunonj wala eenanonj Hamoqeqe Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomongo qaa iikawaa onjononj mono kokaenj kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamoqeqe Tonana koloonj laligowaatiwaajonj kuuro.

²⁴ * "Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, 'Onjo mono uugia melembu. Uugia meleengi niinonj oomulu menj onomanja.' Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuunj onoma laligoro. ²⁵ * Kaenj laligoroto, iinonj gomanlili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injjoro, 'Onjo noojonj nomaenj romonggoju? Iwoi romonggojuti, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa kooronjononj kamaanqegeta laligojenjiwaajonj wayangesoya besaanj kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomanja.'

²⁶ "Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onjononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, Anutunonj hamo qenj nonombaatiwaa Bunaya ii ano nonoononj kaja. ²⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenurunana yonjononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonjononj Buju Tere Sabat kendonj so weengonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenkonkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yonjononj qaa ii iikaanja kanonj honjowo kolooro. ²⁸ * Yonjononj Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania monjgama monj mende mokoolonj kilenj "Kozigenj!" qagi. Qama Pailotnonj jenj tegoro komuwaatiwaajonj qama welenji.

²⁹ * "Iwaajonj qaa kuuya oogita eji, yonjononj mono iikawaa so anji honja koloodabororo Jiisas gerenonga metogonj kamaanj qasirinonj kema jamo kobaa uutanonj anji. ³⁰ Angito, Anutunonj ii koomu-nonga menj gbiliro waaro. ³¹ * Waaro iwo Galili prowinsnonga Jerusalem sitinonj kagiti, ii mono weenj boria mamaga asuginj onjono. Alauruta asuginj onjoti,

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20,

²⁷ * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:**

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3

iyononon kambaŋ kokaamba ejemba batugianon dangunu kaanŋa nama kania nanŋon jen asarin laligoju. ³² Anutunon Juuda ambosakonurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somonŋorota nono iyonoo gbiliurugia kolooniŋ qaa walaga iikawaa onanon mono kambaŋ kokaamba nonoojon kokaen kolooro: Inon Jisas men gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Buŋa ii jen asarin ononjon.

³³ **“Anutunon Jisaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) janŋo woi kanon kokaen oorota eja, ‘Giinon neenaa meranaga koloojanj, ii kete ejemba gendeema onombe iima kotoju.’*

Inon qaa iikawaa so Jisas men gbiliro waaro. ³⁴ **Jisas men gbiliro koomunonŋa waama kotiin laligon kanagen mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunon kokaen jerota eja,*

‘Nii kalenmorianana kin Deiwid mun laligowe soraaya koloon powowon kotiin nanoti, iikawaa so ii mono onoojon togon onomanŋa.’

³⁵ **Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monon kaanagadeen kokaen anota eja,*

‘Geenŋaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronon mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Inon laaligoya laligon Anutuwa jeta otaan gawon muroti, ii medaboron goron qen komuro. Komuro ambosakonuruta yonoo kosogianon ron kongi qamoyanon en gisaan qaono. ³⁷ Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja men gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

³⁸ *“Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jisaswaajon ama singisonŋogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Buŋaya jen asarin ononjon. ³⁹ Wala ‘Moos-eswaanon Kana qaa otaan iikaanŋa kanon solanŋa koloowonŋa,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kambaŋ kokaamba daen yononon Jisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so ironŋa meleeno qagianon ubabotiwaaajon mono toogia moma galenŋia men aowu. Qaa kaanŋa mon ii kokaen,*

⁴¹ **‘Niinon onoo laaligo kambaŋanon anŋoleta qaita mon memanŋa.*

Mononon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa honŋa koloowaatiwaaajon mende moma laariwuyaga.

* **13:33:** Ond 2.7   * **13:34:** Ais 55.3   * **13:35:** Ond 16.10   * **13:41:** Hab 1.5

Kawaajon qaa ii menj kamaanj ama jejewili amakejuti, onjo mono eenj uunj iima walingonj tiwilaawu.’ ”

⁴² Poolnonj kaenj jero Barnabaswo qamakooli miri mesaonj kamaari tosianonj kokaenj qisij oronji, “Nono qaa koi mombo mobombaajonj mojonj. Kawaajonj ii Sabat kendonj monj eukanonj saanonj toroqenj jeri mobonaga.” ⁴³ Qamakooli mirinonjga kamaanj deenji ejemba mamaganonj Pool ano Barnabas kanagaranonj orotaagi. Tosianonj Juudaga koloogi ano tosianonj waba kantrinonja koloogito, Juuda yonjowo toroqenj laligogi. Yonjononj orotaagi aminj moma qambanmambanj qaa kokaenj onjoni, “Anutunonj kalenmorianj onjonoti, iikanonj mono bonj qenj nambu.”

⁴⁴ Sabat kendonj monj kanj kuuroti, iikanonj taonj balonj iikawaa ejembaya ii kololonj “Anutuwaa Bunja qaa mobonja,” jenj kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juuda yonjononj ejemba tuunja tuunja injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanonj qaa qewombaajonj jenonjkooli ama niinonjginonj jenj mepaqepae ama oronji. ⁴⁶ Kaenj ama oronji Pool Barnabas yorononj awasanjkaka kotiinj nama qaa kokaenj jeri, “Anutunonj gawonj noronotiwaa so Bunjaya wala Juuda ejemba injijoninj sokonagato, onjo ii gema qenj lanj kokaenj jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanonj keubonjatiwaa so qaago.’ Kawaajonj mobu, norononj mono onjomesaonj waba kantria kantria yonjononj eleema kembota. ⁴⁷ *Ponjononj iikawaa qaaya kokaenj jenj kotonj nonono,

‘Niinonj kuunj gombe waba kantri yonjoo asasagiaga kolonj hamoqeqewaa kania jenj asarinj laligona balonj goraaya kuuya sokondabororo leelee eu emu yonjononj letoma Siwewaa bunja koloowuya.’ ”

⁴⁸ Kaenj jeri balonj toya Juuda mende laligogiti, iyonjononj moma uugia qeangoro Pombaa Bunjaya mepeseegi. Mepe-seenj laaligo kotigaa bunja koloowutiwaajonj Anutunonj moma gosinj onjonoti, iyonjononj iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunjaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Bunja qaa jenj seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanonj kenoto, Juuda yonjononj taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qenj laligogiti, iyonjoo uugia qaanonj osonj kuunj Pool Barnabas motoonj sisiwerowero ama oroma gomanj mirigianonjga orotaagi. ⁵¹ *Kembaotiwaajonj ama telambelangia qendeema kokaenj injijori, “Noro onjoo balononj kari sububunj kana tambonaranonj mokotaaji, ii mono qesaari onjoanjiagaenj eleema kemebaa.” Kaenj injijori

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6 * **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

kaniagara solaja moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri. ⁵² Keurito, gowok-ourunana Antiokia taonon laligogiti, Unja Toroyanon iyonoo uugia saa qero hononja mende aisoon laligogi. Kianj.

14

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanjadeen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Bunja qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia oson aposol uunonkeeme ama orombutiwaajon uugia kuugi. ³ Kuugi kilenj kambanj koriga kanon laligon Ponj moma laarin awasanjaka nama Bunjaya jenj laligori. Ponj kalenj morianja qaaya jenj asariri qaagara nanjon ku-usunja borogaranon ano aiwese angoletto meri asugiro. ⁴ Kaenj asugiro taombaa kanagesoyanon juma deengi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoonj somonogogi tosianon aposol yorowo toroqen nanji.

⁵ Kaenj aronj qenj nanji balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeurugia yonowo uumotoonj ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon gilin uruwonja!” jenj romonogogi. ⁶ Kaenj romonogogi moma olonj koma togon Likaonia prowinsnonj keni. Kanonj kema taonj qagara Listra ano Derbe ano gomanj liligonj oroma rama kenjgiti, iikanonj keuri. ⁷ Kanonj keuma Oligaa Bunja jenj asarinj uukuukuu menj onjoma laligori. Kianj.

Listra taonon Pool Barnabaswaajon benj qagi.

⁸ Listra taononj eja monj kanawoita koomuya laligoro. Ii nemunj goronj uutanonga meendangoya koloonj kambanj monjenj kana mende riinj eenj ramakero. ⁹ Poolnonj Bunja qaa jero moma raro unj kania kokaenj iima romongoro, “Iwaa uutanonj momalaaria enj murotiwaajonj ama saanonj qeangowaa,” kaenj jero. ¹⁰ Kaenj romonjonj qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaenj ijoro porazak waama kema kanj nano.

¹¹ Poolnonj kaenj ano ejemba tuunj yonononj ii iima Likaoonia qaagianonj kokaenj silama qagi, “Benj yorononj letoma eja selewo koloonj batunananonj asuginj nonoononj kamaanj laligojao.” ¹² Kaenj jenj Barnabas qata benj wangia qata Zuus qagi ano Poolnonj jetanonj menj qaa jerotiwaajonj ama benj qata Hermes qagi. ¹³ Kaenj qagi benj Zuus iwaa jiwowonj

jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kan ila kasasoron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon on orombombajaan angi.

¹⁴ Kaen angi aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuun uutanon kema qari. ¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, on mono nomaembaajon ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen on kaanja balon eja toonga koloojo. Noro Anutuwaaw Oligaa Buja jen asarin ononjo. Kawajaan on mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokolon ononota laligoju. ¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende angon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende angon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Iinon jero kon kiro ween qero toomoriananon kambaña kambaña kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anaa kania mobutiwaajon kalena ii qendeema onoma iikaanja kanon dangunuya ano laligogi.” ¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon on orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kian.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonian Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qer “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero. ²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mug waama kema taanon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Buja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri. ²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjon men kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmaban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokolon) laligon papangon Anutuwaaw bentotonon

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

eu keubonja.”²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurgia meweenjon galen laligowutiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri. ²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Buja qaa jen uugia kuun onoma Atalia taonon kemberi. ²⁶ Kanon kemen wanggonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaa kalenmorian uutanon misin gawon mewaotiwaaajon wala Anutuwaa boronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injori, “Anutunon norowo laligon angoletto somasomata ama men laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleenji.”²⁸ Sundugara kaen injijon gowoko tuun yonowo kaban koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

1 *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonnga ejemba tosanon kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiwese men selegia mende kotowuti een, iikaan mono Siwewaa buja koloowombaaajon amamaawuya.”

² Kaen kuma onongitiwaaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somonjon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaan wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yonoonon kema injowu.”

³ Qaa kaen somonjon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kanaan kenji. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kanaan kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaan yononon uugia meleenjitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon

* 15:1: Lew 12.3

uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angoletu somasomata ama men laligoro.”⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanakonon) tuunonga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meelengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaaw aiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajojoro ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaajon ajoroogi. ⁷ *Ajoroon niinonginon qaa maha jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema meweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Buja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju. ⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Un Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanjadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaana kanon Juuda ejemba mende inisosoron kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisonogogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi. ¹⁰ Kawaaon ono mono naambaajon Anutu angobato men mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqa toroqen anin angowuyaga? Qaqa kaana ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligin. ¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa buja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoongo iikayadeen otaan letoma Siwewaa buja koloowombaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinon kema batugianon misin gawon meri aiwese angoletu somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian. *

Bisop Jeimsnon qaa injoro.

* **15:7:** Apo 10.1-43 * **15:8:** Apo 2.4; 10.44 * **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galena koloaja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

13 Pool Barnabas yorononj sundugara jedaborori mogi Jeimsnonj qaa kokaen jero, “Alauruna, niinonj qaa jewe mono geja ama mobu. 14 Anutunonj kamban mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianongga ejemba iyanajonj meweengonj onono qata bosima kanagesoya toro-qegi. Anutunonj kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitononj iikawaa qaaya ninijoro. 15 Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yonononj kaanagadeen nanjonj jenkeju. Yonononj qaa monj kokaenj oogita eja,

16 *Kawaa gematanonj niinonj eleema kanj kinj Deiwid-waa kantri totonja mombo menj waamanja.

Ilinonj wala jinjaronj kuunja qen ambosakonana galenj koma onono kuunanonj boratinj riinj kamaaroto, niinonj ii mombo meagonj kuuwe kantrinonj qeangonj nambaa.

17 Ii kokaenj koloowaatiwaaajonj amanja: Ejemba tuunj tosaanja kuuya yonononj Ponj monjgambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bunjana koloowutiwaaajonj onjombeti, iyonononj Ponj nii monjgama nombuya.

Ponj niinonj kaen jejenj ano iikawaa so kantrigia menj qeangomanja.

18 Kaenj amakejenj, ii mono monowaa monoyanongga moma kouma laligoju.’

19 “Kawaaajonj Jeims niinonj qaa ii gosinj momonanonj kokaen romonjonj jejenj: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanonj meleenjuti, nonononj mono lombo qaqanj so-mata iyonoo qagianonj aninj mende sokombaa. 20 *Kaenj qaagoto, iyonoojonj tere kokaenj ooninj sokombaa: Yonononj oro busuya benj lopiombaa nandunj bunja qen kanagianonj anjgi esungianonj tururoti, ii mende newu. Serowilinj mende ambu. Oro aroya qoosonjaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaaajonj jenj kotiiwonaga. 21 Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanongga gomanj so jenj asarinj kouma laligojonj. Ii Sabat kendonj so qamakooli mirinananonj weengonj momakejonj. Kawaaajonj qaa 4 ii saanonj mende mesaowonja.” Kianj.

Jerusalem ajoajoroononj waba kantri yonoojonj tere oogi.

22 Jeimsnonj kaen jero aposol ano jotameme yonononj kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianongga eja tosaanja meweengonj onoma Pool Barnabas yorowo motoonj Antiokia sitinonj wasinj onjombombaaajonj jegi. Kaen jenj eja qata Juudas qata monj Barsabas ano Sailas meweengonj oronjgi. Eja woi ii uumeleenj tuumbaa jotameme

* 15:16: Aam 9.11-12 * 15:20: Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

ejaga koloori. ²³ “Eja ii wasin orombona,” jen tere mon kokaen oon borogaranon анги,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombaajon tere ama ononjon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men onongi uu momogia sisau kolooro monin.

²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoroo ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosianon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jegeranon jeri mobuya.

²⁸ Unja Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon анги esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya goosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kengi Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen oon wasin onongi kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon onongi ajoroogi. Ajoroogi tere ii onongi weengogi.

³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi. ³² Juudas Sailas yoronon iyanoro gejatootoo ejaga laligon qambanmamban qaa mamaga onoma uwaa nanonganoo qaa jen men kotiin ononi. ³³ Men kotiin onoma kaban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luewo kembao,”

jen wasinj oronji. Jerusalem laligori wasinj oronjiti, Juudas-
nonj yonononj eleeno.† 34 (-)

35 Pool ano Barnabas yorononj toroqen Antiokia sitinonj
laligonj ejemba tosaanja mamaga yonowo Pombaanonj Buja
qaa kuma onjoma uugia kuunj onjoma laligogi. Kianj.

Pool ano Barnabas yorononj deeni.

36 Kaenj laligogito, kambanj tosaanja tegoro Poolnonj Barn-
abas kokaen ijoro, “Anara taonj ano gomanj kuuya liligonj
Pombaanonj Buja qaa jenj asarinj laligoriti, mono iikanonj
eleema uumeleenj alaurunaranonj nomaenj laligojuti, ii
saanonj kema injiima mobota.” 37 Kaenj ijoro Barnabasnonj
Jon qata monj Maak qagiti, ii kaanqagadeenj wama motoonj
kembombaajonj moro.

38 *Kaenj moroto, Jononj wala Pamfilia taononj loorin
oromesaonj yorowo toroqenj gawonj mende mero. Kawaa-
jonj Poolnonj ii wama kembombaajonj moro mende sokono.
39 Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni.
Deema Barnabasnonj Maak wama kemenj wanjononj uri
opo sel horonj mororonjgogi haamononj nangoro Saiprus
watononj keni. 40 Kenito, Poolnonj eja qata Sailas me-
weengoro uumeleenj alaurugara yonononj Pombaa borononj
ama oroma kalenjmoriananonj sopa somonjonj orombaati-
waaajonj jegi mesaonj keni. 41 Kema laligonj Siria ano Silisia
prowins woi ii kotonj liligori. Liligonj Poolnonj uumeleenj
kanagesoya kanagesoya injiima menj kotiinj onjoma laligoro.
Kianj.

16

Timotinonj Pool ano Sailas yorowo toroqero.

1 Poolnonj liligonj kema laligonj taonj qagara Derbe ano
Listra kanonj keuro. Listra keuma kanonj gowoko monj qata
Timoti mokoloro. Nemunanonj Juuda uumeleenj embaga
koloroto, manjanonj Griik ejaga. 2 Poolwaa eja alaurutanonj
Listra ano Aikoniam laligogiti, iyonononj Timotiwaa kania
jenj qeangogi moro. 3 Kaenj jegi moma wama motoonj
kemambaajonj moro. Ii moroto, Timotiwaa manjanonj Griik
ejaga laligoroti, ii kuuyanonj modaborogi ano miri gomanj
kanonj Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaaajonj yonononj
Pool jenj mububotiwaajonj Timoti wama Anutuwaa aiwese
menj selia kotoro. 4 Kotoro kema taonj ano gomanj so keugiti,
iikanonj Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi.
Aposol ano Jerusalem uumeleenj kanagesowaa jotamemeya

† 15:33: Tosianonj toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnonj qaaya
somonjonj toroqen kanonj laligoro. * 15:38: Apo 13.13

yoŋonoŋ qaa somoŋgoŋ kotiigiti, ii otaawutiwaajon jen koton oŋoŋgi. ⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyoŋoo momalaarigianon kotiuro. Kaen kotiin Buŋa qaa jegi toŋianon uugia meleema ween so kan toroqegi tuuŋgiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondooro Yurop kenŋi.

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnon kema Buŋa qaa jen asariwoŋa,” jegito, Uŋa Toroyanon ŋongo ama aŋgoŋ koma oŋono. Kawaajon yoŋonoŋ toroqen kema Frigia ano Galeŋsia prowins woi ii een koton uruugun kenŋi. ⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaaŋon mogito, Jiisaswaa Uŋa Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano. ⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taonon keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen uŋa moŋ kokaen iiro: Yurop eja moŋnon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, “Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba.”

¹⁰ Poolnon jaameleen uŋa ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, “Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop uutanon kema Oligaa Buŋa Masedonia prowinsnon jen asarin oŋombaaŋon jeja.” Kaen jen iikanondeen mesaon kembombaaŋon romoŋgoŋ afaaŋgonin. Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleeno.

¹¹ Nononon afaaŋgoŋ kemen waŋgonon unin opo sel horon mororoŋgogi haamonon naŋgoro Troas siti mesaon kema dindinaŋadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin. ¹² Kanon keuma waŋgononŋa kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yoŋonoŋ eenanon kan Filipai siti ii men kanon laaligo raragia aŋgi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaana kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo seleengen kenin. Kanon kema ‘Juuda yoŋonoŋ apu sakasiŋanon ajoroon Anutu qama koolinkejuti,’ kaen romoŋgoŋ kemen rooŋqeqe moŋnon kenin. Kema emba ajoroon ragiti, ii inŋiima rama amin moma Anutuwaanon Buŋa qaa ii jenin mogi.

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti waŋa ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti waŋa ii Amfipolis ano siti somata qatawo moŋ Filipai. Room yoŋonoŋ Filipai ii Itali kaana galeŋ koma oŋoŋgi. Griik goman toya yoŋonoŋ iyangiaa balonon waba kaana koloon laligogi.

¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamuyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaajon siina kolooro geja ama moma anjon kono. ¹⁵ Anjon kono iyanan ano sumanjuruta oomulu men ononin qisin nonoma kokaen ninijoro, "Ono noojon 'Pon moma laarija,' jejuti een, mono saanon kan noo mirinon uma rama nene nen ewu." Kaen jen kaparan koma qisin nonono. Kian.

Pool Sailas yoronon kapuare mirinon rari.

¹⁶ Nono kaban monon qamakooli roonqeqeyanon kemebombaajon kana somatanon kenin welenqeqe emba monon mokolon nonono. Emba ii andoleinawo laligon ejemba kaniagia asuganon jen mokoloomambaajon moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen kolon iikaana kanon monen iwoi ii mamaga horon laligoro touruta yonoo borogianon kemero. ¹⁷ Iinon Pool ano nono niniima nonoo gemananon kan kokaen jen qaro, "Eja koi yononon Anutu uuta somataa welen qen Siwewaa bunaya koloowombaa kania jen asarin onomakeju." ¹⁸ Kaen jen somana mamaga qama laligoro. Ii laligoro, Poolnon togon iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kaban monon eleema omeya kokaen jen koton muro, "Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kema!" Kaen jen koton muro iikanondeen kouma mesaon keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon ii moma monen iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokolon iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somonon maaket sombenanon horon orongi galen eja yonoo jaagianon kenji. ²⁰ Kema qaa jake galen yonoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuun jegi, "Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kanriwaa toton toya koloojon. Kawaaajon nono siligia ii saanon mende moma anjon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon."

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaanagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen yononon kuun onongi selekopaagara horon menjuden-juranji ano jen koton onongi arawambunon urugi. ²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon oroombombaajon uruama eja waayawonon awaagadeen galen men orombaatiwaaajon jen koton mugi. ²⁴ Kaen

jenj kotonj mugi moma uruama kapuare miri biiwianonj miri uuta monjonj kema kanawoigara gere ozozopanj† batugaranonj ama kasanonj somonjonj miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kunjgi kiro rari. Kianj.

Kapuare miri galejanonj uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yorononj kaenj rari. Rama gomanj ruujanonj kolooro kanonj Anutu qama koolinj rii qama mepeseenj rari kasa eja kuuyanonj geja ama mogi.

²⁶ Kaenj anjgi iikanondeenj uulanawo nanj somata menj giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wanşanjwanşanj qegi. Kaenj qegi iikanondeenj nagu kuuya tanjgi kasa eja kuuya yonoo aenj gbadogianonj (tape) loloonj kamaaro. ²⁷ Kaenj kolooro kapuare miri galej iinonj gaonj uutanonjga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanonj togonj kendaboroju me nomaenj?” Kaenj jenj romonjonj jeneņa ororo manjawaa soo somata ii kopinonjga horonj iyanņa aomambaajonj ano.‡ ²⁸ Anņa aomambaajonj anoto, Poolnonj gbanjbanj terenjonj kokaenj jero, “Nono korebore koi rajonj. Mono geenğaa selega eenj mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaenj jero moma kiwa mubutiwaajonj qisiro mugi uulanawo kapuare miri uutanonj kema jeneņa ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranonj kema siminj kuma orono. ³⁰ Siminj kuma oroma kapuare mirinonjga uruama kamaanj kokaenj qisinj orono, “Eja somata woi, nii mono nomaenj ambe Anutunonj hamo qenj nono letombenaga?”

³¹ Qisinj orono ijori, “Mono uuga meleema Ponj Jiisas moma laarinj muna gii ano sumanjuruganonj kaanjagadeenj letoma Siwewaa bunņa koloowu.” ³² Kaenj ijori mirianonj kenjgi kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanonj Bunņa qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiinğaa aua iikanondeenj uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeenj ii ano sumanjuruta kuuya ii oomulu menj onjoni. ³⁴ Oomulu menj onjoni uruano nene mirinonj uma nene oonj ama orono. Oroma iyanņa ano sumanjuruta yonononj kuuya Anutu moma laarigitiwaajonj korisoro anjgi. Kianj.

Kapuare mirinonjga konjoma oronjgi kamaari.

³⁵ Gomanj ano qaa jake galej (majistreit) yonononj opotoro wasinj onjonjgi kapuare mirinonj kanj kokaenj jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

† 16:24: Gere ozozopanonj kanagara melanjiro amamaanj rari. Uņaya iiba.

‡ 16:27: Kasa ejanonj olonj kono galeņa ii qaa jakeyanonj ama qegi ironj siimbobolo moma komunjkegi. Iyanņa gamuya moma aonaga, kaenj afaanjonj komunaga.

³⁶ Kaen jegi eja waayawonon kan buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galen yononon qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajon oronon mono keteda koi mesaon kamaan luaenon kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnon opototo ii kokaen inji joro, “Room mindimindiri gawmanon sopa somonjon noroma kawaa (jenkoto) paaspoot norongi laligojo. Kawaajon yononon qaanara mende gosin jen tegon kilen asuganon ejemba jaagianon een lan arawambu koobinon nurun kapuare mirinon noronon. Ii gamuyawo. Kaen noronon rari keteda koi nomaembaajon wasin norongi een oloj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yononon mono angio kan nuruanon kamaaworaga.”

³⁸ Poolnon opototo ii kaen inji joro qaa ii men majistreit galen yononon kema inji jori. Ii moma Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoriti, ii moma aarun sombugia mogi. ³⁹ Sombugia moma kapuare mirinon kan bonjon susugon kele ama kuun orongi kemeri. Kemeru Filipai siti mesaowaotiwaaajon welema orongi. ⁴⁰ Welema orongi Pool Sailas yoronon kapuare miri mesaon Lidiawaa mirinon keni. Kanon kema uumeleen alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jen onomeson keni. Kian.

17

Tesalonaika gawon megii sisiwerowero angii.

¹ Kema laligon Amfipolis ano Apolonia siti woi ii koton Tesalonaika sitinon keugi. Siti wanja iikanon Juuda yononon qamakooli mirigia megii nano. ² Poolnon nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianon uma Sabat kendon karoon kanon yonowo Uumeleembaa Buja Tere weenjon kania amin moma laligogi. ³ Kaen laligon Buja Terewaa kania jen asarin kokaen jero, “Anutunon aren ama Hamoqeqe Toyanon siimbobolo moma komun koomunonga waabaatiwaaajon jero.” Kaen jen iikawaa kania Buja Terenonga qendeema uugia kuun kokaen inji joro, “Eja Jiisas jen asarin ononjeni, iinon mono Hamoqeqe Toya Kraist koloaja.”

⁴ Kaen inji joro Juuda kanageso yonononga tosianon moma laarin uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqen nanji. Griik ejemba tosianon Anutu waeya men mepeseegiti, iyonononga kaanagadeen tuun somatanon yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonononga mamaganon uugia meleengi.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yononon uugia soono unon motoqoto moma gemageqe qaa jegi. Kaen jegi

injarere ejemba roonqeqenon lan laligogiti, iyonoonon kema eja doogoya tosaana ononji. Ii onoma mindirin ejemba tuun uugia kuun horon ononji ajoroogi. Ajoroon lan qagi qemburun gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lan qama lugun eja qata Jeison iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaajon mongama oronji.

⁶ Mongama oronjito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaana somonjon horon onoma sitiwaa galenkonkon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balona balona liligon goman so uu kuun ononji kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma anjon koma orono. Ejemba kaana kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana koloaja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon men kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonkon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaana sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin ononji monej ama wan taraagara megii kamaan kenji. Kian.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kenjito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin oronji mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon kenii. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri. ¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin anjon konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qanon gosin weenjon amin moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama ononji. ¹² Buna qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelenanon moma laarin uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Buna qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujukanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianon kemero. Gejagianon kemero moma waama Berea kan kaanijadeen ejemba uugia oson kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori.

* **17:11:** Berea yononon Baibel stadi awaa anji.

15 Eja Pool oonḡiti, iyononon toroqen wama kema Atens sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kenji. Kian.

Poolnon Atens sitinon gawon mero.

16 Poolnon Atens sitinon rama Sailas Timoti yoroojon mamboma laligon liligoro. Liligon siti ii tando lopiona lopiona kanon saa qegi kana goraaya goraaya nanḡi injiima awawalin temboma uuta gere jero. 17 Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya men mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqeqe sombenḡia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitongon amin mogi.

18 Amin mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanon boi tosianon kan Poolwo qaa silia siliaa jen niinonḡiinon ama jenonkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaanḡa usuma uun monḡama lan men kululuun motoonggo woi mokoloon bimbimḡon men kaja. Ii men kan sosoḡae kaanḡa lan jejato, qaayaa honḡa naama jemambaajon moji, ii mende mojon.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jen asarin uugia kuun koomunonḡa waaro‡ jero. Kawaajon tosianon toroqen kokaen jegi, “Ben wabaya men kan yoroo kanagara jen asarija, iikawaa tania kaan kolooro iijon.”

19 Kaen lansan jegi Pool wama maaket somben somata qata Areopagus§ iikanon uma kaunsol yonoo jaagianon anḡi nano kokaen jegi, “Gii momo aren ḡbiliala asuganon kuma nonomakejanḡi, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanon jena mobonḡa. 20 Giinon waba kantri yonoonon qaa morota men kan jena gejanananon kemero mojon. Kawaajon goo qaa arenḡaa kania ii tororo mobombaajon mojon.” 21 Atens toya ano waba iikanon laligogiti, iyononon kuuya een lansan laligon momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jen moma uugia iikanon ama kambanḡia tiwilaan laligogi. Kian.

Poolnon Areopagus sombenon nama qaa jero.

22 Poolnon waama Areopagus somben biiwianon kema kaunsol yonoo jaagianon nama kokaen jero, “Atens ejauruna, niinon koi kan iwoi kuuya iima kaniagia kokaen ero

† 17:18: Momakooto boi qata Epikuros iinon keraqeeanḡo mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinon siin awaa ano bologa qowogon bon qen kotiin nambombaa kania kuma onono. ‡ 17:18: Jiisas ano Koomunonḡa waawaataa qaa woi ii mende moma asarin tompin nama kokaen jegi, ‘Iinon mono ben eja ano emba yoroo qagara kaen qaja.’ § 17:19: Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa benḡa qata Ares iwaa baanḡa.

mojen: Onjo benjurugia goda awaa qen mepeseen onjoma laligoju. ²³ Niinonj liligonj onjoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, 'Benj kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.' Kawaajonj onjo benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenjejuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewe mobu.

²⁴ *"Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onjono. Iinonj Siwe namowaa Ponjaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja. ²⁵ Iyanjo laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanja kuuya nonono sewanj aasonj horonjkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anjo nembanene me iwoi mombaaonj mende amamaanjkeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaaonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muninj eej, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanja mende laligoja. Qaago.

²⁶ "Iinonj wala eja motoonjgo mokolooro iwaanongga sein deema gbala injanja ano sele tosaanja koloonj balonja balonja kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arenjonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daenjenj daenjenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaya ano aasoya ama jenj kotooro iikawaa so laligojonj. ²⁷ Anana mono Anutu iyanja moma monjgama mubombaaonj iwoi kuuya ii arenjonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeen laligojato, kilenj koromojoronj ama Anutu monjgama laligonj mokoloowonaga me qaago? ²⁸ Onjoanjiiaa Griik momo ejembanonj qaa kota arenjonj oogiti, iyonjoonongga woiyanonj kaanagadeenj qaa kota monj kokaenj jeri,

'Nono kaanagadeenj iwaa gbiliuruta koloonj laligojonj.'

Eja kaanja monjonj qaa kota monj kokaenj ooro,

'Iinonj mono menj letoma nonono iwaa aonjonj laaligonana laligonjkejonj, kananana kema kanjkejonj ano enj waawaanana amakejonj.'**

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutu waa gbiliuruta koloonj laligonj kosianonj nanjonj. Kosianonj nanjonto, kilenj iwaa kania moma soonj jinjanj qewombo. Unja meme eja (artist) yonjononj momo qaganonj nama benj mombaa tania romonjonj goul, silwa me jamo kowonjinj menj uroroonj tando lopionja sogonj menjerenjonj menjkejuti, iinonj mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanonj poumapou ama jibijabu

* **17:24:** 1 Kinj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48   ** **17:28:** Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonjoononj buk morota morota weenjonj moma kotonj iikanondeenj qaa kota kota afaanjonj menj asuganonj jero.

laligon kougi Anutunon kamban kanon nanamemengiaajon moma bolin irona mende meleema laligoroto, kamban kokaamba qaaya injisaama kokaen injijoja, 'Ejemba korebore gomanja so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noonon kawu.'

³¹ "Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomanja gomanja kuuya laligon kenjuti, ii men kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaatiwaajon meweengon jenteegowaa ku-usunja borianon ano. Iinon eja ii men gbiliro koomunonga waaro iikaanja kanon ku-usunja somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga koloaja."

³² 'Anutunon eja mon koomunonga men gbiliro waaroti,' tosianon qaa ii moma mepaqepae anji. Kaen anjito, tosianon kokaen jegi, "Qaa jejaji, nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanon kamban monon qaa ii toroqen jen asariwa." ³³ Kaen anji Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno. ³⁴ Kenoto, tosianon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosianon yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno. ² Korint kema Juuda eja mon gaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, "Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaon deembu." Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamban kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno. ³ Laaligogara nanjowaotiwaajon opo kuunja kuunja meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon meg. ⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunya kambañ so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uqeqe qaa tokoronkota jen mugi borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injoro, “Niinon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onjoangio bosimbu. Onjo Buna qaa qotogogi niinon saanon onjomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kemañ.”

⁷ Kaen injion onjomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaan Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onongi.

⁹ Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondooro jaameleen unj iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiin jen laligowa. ¹⁰ Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaajon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.” ¹¹ Kawaajon Poolnon kambanja men korin yonoo batugianon gbani motoonjo ano koin 6 kawaa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onjoma laligoro.

¹² Kuma onjoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambañ iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon ongi. ¹³ Qaa kokaembaajon ongi, “Eja koi kanon ejemba enkalolon men onjomaaja. Room yononon jenkootogia anggi eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewu-tiwaajon uukuuku men nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jemambaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injoro, “Juuda ejemba onoo batugianon monnon eja qero komunaga me qinji bologa toton mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onjoangiaa lombogiaga. Niinon iwoi kaan ii gosin jen tegomanatiwaa so qaago.” ¹⁶ Kaen injion qaa jakeyanonga

onjotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaan iyanngiodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro honja mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onjomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemen wanngowaajon mamboma ragi. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawonja pondan kaparan koma memanja.” Qaa kaen jen ii jojopan qaanon somongon laligoro. Kamban ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemen jojopan qaayaajon jero wan juya motogi. Wanjo mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokolonon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nanngoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taonon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, anja qamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amin mogi. ²⁰ Amin moma kokaen qisin mugi, “Gii saanon kamban koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano. ²¹ Kawaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oon,’ jewaati een, mono saanon eleema onjooonon kamanja.” Kaen injon wanjo monnon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nanngoro Efesus mesaon kenji.

²² Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wanjo mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injoro. Ii injon rama waama kemen Antiokia sitinon keno. ²³ Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaanja tegoro onjomesaon kananon keno. Kananon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun goman so liligon gowoko kuuya injiima koma gbilin onono kotiigi. Kian.

Apolosnon Efesus ano Korint gawon mero.

²⁴ Kamban kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Bunja Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma kotoro. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba goman so ainja mamaga moma aisoogi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindiya kuma onjoma Jonon oomulu men ononoti, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa

* 18:18: Jan 6.18

batuya monj mesaoro. Uŋa Toroyanonj mulu menj nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinonj kanj qamakooli miri uutanonj kanainj qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yorononj qaaya moma nama wani yoroo mirinonj kenji. Kema Anutuwaa kania awaagadeenj toroqen jenj asarinj ijori moro. ²⁷ Apolosnonj Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanonj kemambaajonj moro Efesus uumeleenj ala yonjononj kotinjonj mugi. Kotingonj munj Akaia gowokourugia yonoojonj tere kokaenj oogi, “Eja koi mono koma horonj mubu.” Apolosnonj tere ii menj Akaia prowinsnonj kema ejemba Anutuwaa kalenmorianja moma asarinj uugia meleengiti, ii mamaga ilaanj onono. ²⁸ Ilaanj onoma “Jiisasnonj Hamoqeqe Toya kolooja,” jenj iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weenjonj kanonj qendeema onono mogi. Juuda yonjononj qaa ii moma jenonjkooli anji niinonjginonj kolooroto, Apolosnonj Anutuwaa ku-usunj qaganonj nama qaagia asuganonj gewagoro kamaagi. Kianj.

19

Poolnonj Efesus laligonj gawonj mero.

¹ Apolosnonj Korint sitinonj laligoro Poolnonj Antiokia siti mesaonj prowins tosaanja* uugunj kema kema kowe goraayanonj Efesus sitinonj keuro. Keuma kanonj gowoko tosaanja mokoloonj injiuro. ² Injiima kokaenj qisinj onono, “Onjo moma laarinj uugia meleengiti, Uŋa Toroyanonj mono kambanj iikanonj uugianonj kemero me qaago?” Kaenj qisinj onono kokaenj meleema jegi, “Uŋa Toroyanonj laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoonj moninj.”

³ Meleema jegi kokaenj injjoro, “Onjo mono naa oomuluga menj ononjgita laligoju?” Kaenj injjoro meleengi, “Nono Jononj oomuluwaaajonj jenj laligoroti, mono iikaya menj nononjgiti meninj.”

⁴ *Kaenj meleengi Poolnonj jero, “Jononj Jiisaswaaajonj qaa jenj ejemba tuunj uugia kuuro kokaenj mogi, ‘Noo gemananonj eja monj kawaati, onjo mono ii moma laarinj uugia meleembu.’ Kaenj jero moma uugia meleengiti, Jononj ii oomulu menj onoma laligoro.”

⁵ Kaenj jero mogi Poolnonj Ponj Jiisaswaa qatanonj oomulu menj onono. ⁶ Menj onoma boria wangianonj ano Uŋa Toroyanonj uugianonj kemero kantri tosiaa qaa morota morota

* **19:1:** Balonj ii kambanj kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanonj

ejja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

kanain jen gejatootoo qaa jegi. ⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnon qamakooli mirinon uma nama Anutuwaa bento-tombaa kania amin moma awasan kaka nama kawali kaanja uugia kuuro qaaya qewagowombaajon amamaan laligogi. Kaen laligogi koin karon tegoro. ⁹ Qewagowombaajon amamaagito, tosanon yangisen ama mende moma laarin Pombaanon kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa kisma jen nanji. Kaen jen nanji Poolnon gosin mendeema onoma onomesaon gowokouruta unuano korikori kenji. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween so (aua 5 ajoroon) kuma onono amin momo ama laligogi. ¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buja qaayanon seiroy gban woi tegoro. Ii tegoro Buja qaa ii Eisia prowins uutanon goman toya ano Juuda ejemba kuuya yonoo gejagianon kemero modaborogi. Kianj.

Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaaajon amamaagi.

¹¹ Anutuwaa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wangianon ano Anutunon angoletomorota morota mero asugiro. ¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosanon Poolwaa selianonga nogo motomoto ano opo jokanja tosaanja kaanagadeen men kema kan qagianon anji jigia onomesaoro omejiilanjurugia kouma kenji qeangogi. ¹³ Juuda sele galen tosanon liligon omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaanjadeen kanain omenon kokojinjin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata qama esuna koma horowombaajon angobato megii. Angobato men kokaen jegi, "Poolnon Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nonomakeji, niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaajon jen koton ononjen." ¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen waja qata Sewa iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, "Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, onono mono moroga?"

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjugenjurano. Menjugenjurano anja anja selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomanja kamaan kemaligi. ¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi.

Awawaligi tosonianj Pon Jiisaswaa qata kaparanj koma mepeseegi akadamyawo kolooro. ¹⁸ Moma laarinj uugia meleenjiti, iyonoonongga mamaganonj kema singisonjgogia injisaama jenj koloogi. ¹⁹ Tosianonj suuqanjonj hamoqeqe menj laligogiti, iyonoonongga mamaganonj buk papiagia menj kanj menj kululuunj ejemba kuuya yonoo jaagianonj nama asuganonj gerenonj giligi jero. Buk papia iikawaa sewanjia weenjonj kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaen anggi Pombaa Buja qaaya ii esunmumuyawo seinj kotiinj keno. Kianj.

Poolnonj gawonja arena ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unja Toroyanonj Pool sololonj muro qaaya somonjonj kokaen jero, “Nii kowe kotonj Griik kantriwaa leegenja woi Masedonia ano Akaia kanonj liligowe tegoro mesaonj Jerusalem sitinonj kemaña.” Kaen jenj toroqero, “Kanonj kema rama Jerusalem mesaonj Room siti kaanjadeen kema iimaña.” ²² Kaen jenj nenjawoita Timoti ano Erastus wasinj orono Masedonia keni anja toroqen kambanj tosaanja Eisia prowins uutanonj laligoro. Kianj.

Efesus yonononj manja karenj aogi.

²³ Efesus sitinonj Pombaanonj kana otaagitiwaaajonj kambanj kanonj enkalolonj gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawonj meme eja monj qata Demitrius iinonj silwa ooro bolbolgoro qokotaanj benj emba qata Artemis iwaa jiwowonj jigowaa so unja busubuusu menj laligoro. Ii mero sewanja menj laligogi monenj uuta hororo konkororo alaurutanonj mendeema megij. ²⁵ Megi Demitrius ano tuunj tosonianj gawonj kaanja menj laligogiti, ii motoonj onoono kanj ajoroogi kokaen injijoro, “Alauruna, nono gawonj koi meninj sewanja awaa koloonj kankeji, ii mojonj. ²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanonj Efesus koi kanonj kouma ejemba uugia osonj ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuunja tuunja kuunj onono jinjaunj koloojuti, ii kambanj kokaamba saanonj iima kotoju. Iinonj kokaen jenkeja, ‘Benj borononj memeta ii benj honja qaago.’

²⁷ “Kaen jenj laligoro nono komahooro gawonana menkejoni, iikawaa qata menj boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo monj kokaen eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanonj ano balonja balonja kuuya kanonj benj emba uuta Artemis waeya menj mepeseenkejuti, iwaa benj qabunaya somatanonj tiwilaanj esunanonj kamaawabo ano jiwowonj jigoyaa qatanonj bolinj ejemba jaagianonj kamaanj omayaa koloowabo.

Uulombo kaen eja. Kawaajon majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demitriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” ²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo megii. ³⁰ Ajoajoroo megii Poolnon kaanagadeen ejemba tuunlelemba yonoo batugianon kemambaajon mo-roto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosianon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugi, “Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geennga iikanon mende asugina giibu.” ³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaaajon anja anja lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata megii sein keno. ³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana megii qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewangianon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaen qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju. ³⁶ Ii monnon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaajon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Onjo kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaaajon amakeju. Kawaajon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nangi sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi mon toroqen jewombaaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosianon saanon kanageso horon onongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin jen tegowonja.

⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, ‘Efesus yononon Room mindimindiri gawman qe-tama manja karen anju.’ Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema anjon koma jewombaa so mende mojon.” ⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololonjon deema kenji. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongodabororo Poolnon gowokouruta onono kagi uuwaa nanjonon qaa qambanmaban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno. ² Masedonia kema gomaña gomaña koton liligon kanon qambanmaban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo. ³ Griik kan koin karon laligoro. Ii laligoro tegoro wanjo men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaña moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa anjonan anji gejianon kemero moro. Ii moma kawaajon Masedonia prowins koton balon kana gomananon eleemambaa qaaya utanon somonoro.

⁴ Qaaya somonoro neñauruta kokaananon iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimus. ⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaña nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon raniñ. Ii raniñ tegoro wanjonon unin opo sel horon mororonogogi haamonon nanoro kema ween 5 kolooro Troas yonononon keunin. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonin. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligonin tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoron Jiisas romonjon samon kowoga motowombaajon raniñ. Kaen raniñ Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunanon keno. ⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoron raniñ lambe mamaganon jen asarigi. ⁹ Ajoron raniñ eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenanon raro. Raro

Poolnoŋ qaa jeŋ raro moro kambaŋ koriro gaonjaajon moma eŋ gbororo motoŋ kanakeewanonŋa tama uuta mende moma miri uuta karoon uugun balonon kemeŋ qero. Kemeŋ qero lugun kemeŋ meŋ waaniŋ komuroti, iiniŋ.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnoŋ kemeŋ kepelaan muŋ jero, “Mombo sewan aason ama gbiliŋa. Kawaajon mende awawaliwu.” ¹¹ Kaen jeŋ mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga motoŋ nero. Neŋ yoŋowo kambaŋ koriga qaa jeŋ raro goman anogo onomesaon kananon keno. ¹² Keno eja gbaworo ii wanŋi gbiliŋ laligoroti, ii iima ulunŋkoleŋ somata moma keŋgi. Kianŋ.

Poolnoŋ Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yoŋonon keŋgito, Poolnoŋ anja balon kana kemambaa-
jon moma kokaen Luuk nii ano tosia jeŋ koton nonono, “Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon keŋgi aitonŋon nuanŋi wanŋonon ubonŋa.” Kawaajon nononon mesaon wanŋonon unŋ opo sel horon mororonŋogi haamonon nanŋoro kema Asos kanon keunŋ. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonŋon Pool waniŋ wanŋonon uma goman qata Mitilini kanon keŋgi. ¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororonŋogi haamonon nanŋoro kema laligon eŋ waama wato qata Kios kawaa kosianon keunŋ. Keuma toroŋen koton kema eŋ waamago goman qata Samos kanon kemeŋ mombo kema eŋ waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunŋ; ¹⁶ Poolnoŋ “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramaŋa,” jeŋ kambaŋ tiwilaawombotiwaajon uulanŋawo kembombaa-
jon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kambaŋ koriga tiwilaawombotiwaajon moma wanŋonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somonŋoro laligonŋ. Kianŋ.

Poolnoŋ Efesus yoŋoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunŋ Poolnoŋ Efesus yoŋoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yoŋonon kamaan kawutiwaajon koma horon onono. ¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi inŋiima kokaen inŋjoro, “Niinon kambaŋ mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanaiŋ kambaŋ kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, onŋ iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna meŋ kamaan aodaboron gawonŋa nomaen meŋ kouma laligoweti, onŋ ii saanon moju. Gawonŋa meŋ ejemba onoojon sama jaunŋa kamaaro laligowe. Juuda yoŋonon uugia mende meleengiti, iyoŋonon kambaŋ tosaanŋa kanon selenon kuukuu ama nuwombaaajon anŋonŋa ama laligogi.

Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokoloon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buṅa qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nanjon jen laligowe, ‘Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Poṅnana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Ono ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unṅa Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unṅa Toroyanon iikanon saṅe nun kokaen nanjon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goonji rabaga.’

²⁴ *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Poṅ Jiisasnon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalenmorianṅa ejemba onomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Buṅaya jen asarin laligowa.’ Kawaajon balonon laligomanṅati me komumanṅati, ii iwoi omaya totoon koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaajon kenjuti, mononon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawonṅa men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esunṅa kuuyanon kaparan koma kema laligomanṅa.

²⁵ “Kaen laligomanṅato, mobu, niinon onoo batugianon kema kan Anutu bentotonṅaa kania jen asariwe mogiti, onoo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononṅa mononon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon onoo Anutuwaṅa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuukuu men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononṅa mononon mon singisonṅoyaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, onoo nii jen nombambaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nanjon jen kotiijen.

²⁸ “Poṅnon iyanṅaa saya maama iikanon kanagesouruta sewanṅia mero buṅaya koloodaborojuti, onoo mono ii lama kaanṅa galen koma kalan koma onoma laligowu. Unṅa Toroya anoo gawon ii onono. Kawaajon onoo mono onoonṅia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galenṅia men aon laligowu.

* 20:24: 2 Tim 4.7

²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjangiawo ii kasu kawalia kaana onoo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onoangiaa batugianonga eja tosonian waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaaajon on mono uugbiligbili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmamban qaaya qaaya ii on motomotoon pororo kuma onoma laligowe jaunna kamaanjero.

³² “Niinon kete on Anutuwaa boronon onooma kokaen injiijen: Iwaa Buna qaayanon mono kalenmoriaa inisaama kala koma onomakeba. Anutunon kotiin uugia nanjon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanjonkebu. On Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya kolojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowu. ³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monej opo ii mende buna qen aomambaaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nenauruna iwoiwaajon amamaan laligonini, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ “Ti kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. On mono kaanjadeen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kala koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon an qaa mon kokaen jero, ‘Hina iwoi buna qen aogi jangon qaono een laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalengiaga ononji Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.’ Kian.”

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan simin kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yononon amburerej men urusaan qen anjon mun buuta kiton negi. ³⁸ Poolnon wala qaa mon kokaen injoro, “Ono noo jaasewana mombo mende iibuya.” Qaa kaen moma kawaaajon wosobiri uuta moma nama wama wangonon uma yeizozo jen oongi. Kian.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jen nonomesaagi opo sel horon mororonogoi haamonon nanoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keunin. Keuma en waama toroqen wato qata Rodos kanon kenin. Iikanona toroqen Lisia prowinswaa gomanon mon qata Patara kanon keunin.

² Keuma nama wanjo mon Fonisia gomanonj kemambaajon anoti, ii mokoloonj kanonj uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro keninj.

³ Kema laligonj wato monj qata Saiprus iikawaa kosianonj kanj iima misinjonj Saut waagenja uugunj toroqenj haamononj nanjoro Siria prowins waagenj keninj. Kema “Wangowaa hinaya ii Taia taononj kema wanjononja menj ambonja,” jegitiwaaajonj iikanonj keninj. Iikanonj kema wanjo mesaonj kemeninj. ⁴ Kemenj gowoko tosia mokoloonj onjoma yonjowo toroqenj weenj 7 laligoninj. Kanonj laligoninj Unja Toroyanonj sololoonj onjono Pool Jerusalem sitinonj kembabotiwaajonj galenj meme qaa jegi. ⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yonjowo laligoninj tegoro onjomesaonj kana keninj. Kana kembonja jeninj yonjononj korebore embamerauru-giawo nonoombonjenj taonj mesaonj seleenjenj kagi. Taonj seleenjenj kanj kowe sakasinjononj kamaanj siminj kuma Anutu qama koolininj. ⁶ Qama koolinj yeizozonana jenj aoninj Jerusalem kembombaajonj wanjononj uninj yonjononj mirigianonj eleenji.

⁷ Pool ano nenjauruta nono kaenj Taia mesaonj toroqenj kema gomanj qata Tolemes kanonj keuma wanjo mesaoninj. Wanjo mesaonj uumeleenj alaurunana jolonjgia jeninj ano yonjowo weenj motoonjgo laligoninj. ⁸ *Laligonj enj waama onjomesaonj balonj kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuunj uutanonj uukuukuu eja (ewanjelijis) sewen metogonj onjongiti,* yonjooonjga monj qata Filip iinonj Sisaria laligoro. Nonononj Sisaria kouma iwaa mirinonj kema rama eninj. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba saranj yonjoo uugianonj gejatootoo qaa jejewaa momo kalenj ano laligogi.

¹⁰ *Nonononj Sisaria taonj kanonj weenj mamaga toroqenj laligoninj. Kanonj laligoninj Juuda prowinsnongja gejatootoo eja monj qata Agabus kamaaro. ¹¹ Nonoononj kamaanj Poolwaanonj iinjkaasa menj kanonj anja kana boria somonjonj kokaenj jero, “Unja Toroyanonj kokaenj jeja, ‘Juuda jotamemeya yonjononj iinjkaasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinonj kokaenj somonjonj waba kantriwaa galenj† yonjoo borogianonj ambuya.’” ¹² Kaenj jero moma nono ano uumeleenj alaurunana kanonj laligogiti, iyonjononj kaangadeenj Poolnonj Jerusalem kembabotiwaajonj welema qotogonj muninj. ¹³ Qotogonj muninj kokaenj meleema jero, “Onjo mono nomaenj

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawonj meme bonj 6 kanonj eja 7 ii meweengonj onjongi nanjonanjo gawonj ano ewanjelijis gawonj ii mindirinj megj.

* **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonjoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yonjoojonj jeja.

anju? Saama qaa jen iikaanja kanonj noo uuna menjuranju. Niinonj Jerusalem kembe gbadoonj nombutiwaajonj jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Ponj Jiisas qataajonj ama nugi komuwenagati, niinonj mono iikawaajonj kaanagadeen jojorinj nanjen.”

¹⁴ Kaen jero menj loorinj mubombaajonj amamaanj uunana bonjonj kono kokaen jeninj, “Ii mono Pombaa uusiinaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taononj laligoninj kambanj ii tegoro afaangonj mozozongonj onjomesaonj kema Jerusalem sitinonj uninj. ¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosanonj kaanagadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yonononj kokaen jegi, “Onjo Saiprus eja qata Naason iwaa mirinonj enj laligowu.” Kaen jen nunuanji iwaa mirinonj keninj. Naasononj waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloonj laligonj kouro. Kianj.

Poolnonj Jerusalem sitinonj kouro.

¹⁷ Nonononj Jerusalem keuninj uumeleenj alaurunana yonononj nunuama aisoonj jolonana jegi. ¹⁸ Jolonana jegi enj waama Poolnonj nonowo bisop Jeims iibombaajonj moma keninj. Keninj uumeleenj kanagesowaa jotamemeya yonononj korebore iikanonj kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnonj jolongia jenj sunduya ano. Anutunonj koipu koloonj nemunj koma nonono waba kantri yonoo batugianonj kema liligonj misin gawonj meninj honja kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogonj motomotoonj ii korebore injjoro. ²⁰ Ii injjoro moma Anutu mepeseegi eja geria monjonj kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausenja tausenja yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleema kilenj korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajonj kaparanj komakeju. ²¹ Kaen kaparanj komakejuto, goo bujuga ii kokaen lanj jegi mogi, Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianonj kema laligojuti, giinonj liligonj ii kokaen kuma onjoma laligojanj, jenkeju, “Onjo mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanonj aiwese ii mende menj merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemenj tosaanja ii mende otaawu.” ’

²² “Kaen jenkejutiwaajonj ama giinonj kajanji, iyonononj ii moma iikanondeen horonj tuunj somata menj ajoroowuyaga. Kawaajonj nono majakaka moma mono nomaenjanj sokon-aga? ²³ *Kawaajonj nonononj keteda koi qaa goojonj jewonjati, giinonj mono iikawaa so amba. Eja 4:yanonj iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanonj jenj jojopanj qaanonj somonggogi. ²⁴ Ii qaanonj somonggogito, monembaajonj amamaanj mamboma batunananonj koi laligoju. Kawaajonj giinonj mono ii unjuama

* 21:23: Jan 6.13-21

yoŋowo koma konjoratiŋ aon yoŋoojon ama nanduŋ ana sokono saanon waŋ jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa teŋ koma otaan laligojani, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asariŋ goojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ *Goonon qaa komuwaato, waba kantri yoŋonon Jiisas moma laariŋ uugia meleengiti, nononon iyoŋoojon qaa kokaen somonjon tere onon anin keno, ‘Oro busuya beŋ lopion yoŋoo nanduŋ buŋa qeŋ kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia qoosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa.’ ”

²⁶ Jotamemeya yoŋonon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yoŋowo koma konjoratiŋ aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yoŋoojon nanduŋ ama simolon oogi koma konjoratiŋ kambangia tegowaati, iikawaa kamban bujuya injoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool meŋ somonjogi.

²⁷ Poolnon ii injoroto, ween 7 ii tegomambaajon ano Juuda tosaan Eisia prowinsnonga kagiti, iyoŋonon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima ejemba tuun kuuya uugia kuun ononji waaro Pool qelanjin megi. ²⁸ Qelanjin meŋ kokaen qagi, “Israel ejemba, mono ilaen nonombu! Eja koi kanon balona balona liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon meŋ bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaaniadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowiŋ kokojinjinawo koloowabo.” ²⁹ *Ii kokaembaajon qagi: Efesus eja Trofimius iinon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romonjogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungigadeen lu-luuma kan ajoroon qemburun somata meŋ guju megi siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somonjon jiwowon jigononga horon seleenjen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somonjogi. ³¹ Pool somonjon qewombaajon kaparan kongi bujuya seiŋ Room manjaqege tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yoŋonon karen ama manja qeju.” ³² Kaen moma iikanondeen manjaqege

eja tuun tosia kawali galenjiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wanjonon batugianon kema jen koto Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?” ³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunnonga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaajon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen koto Pool wama manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon kengi. ³⁵⁻³⁶ Wama kengi ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjaqege eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqege eja yononon Pool men angon kengi. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjaqege eja yonoo kiripo uutanon ubombaajon angi Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomaña me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?” ³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararanjonkononon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin gomaña: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanji Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemañati, ii mono geja ama mobu.” ² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanji toroqen jero,

³ * “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nongi laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete

* 22:3: Apo 5.34-39

oŋonoŋ korebore Anutuwaa qaa baatanonŋ keuma kaparanŋ koma iwaajonŋ manja qeŋ laligojuti, niinonŋ mono iikawaa so koloonŋ laligowe. ⁴ *Kaenŋ laligonŋ ejemba Pombaa kania otaanŋ laligogiti, ii unuŋ kondeema sisiwerowero ama oŋombe siimbobolo moma tosanonŋ komugi. Niinonŋ ejembaya ejembaya unuama gbadononŋ (tape) somonŋonŋ kapuare mirinonŋ oŋoombe. ⁵ Jigo gawonŋ galenŋ wana ano jotamemeya kuuya yonononŋ ii saanonŋ moju ano yonoononŋ kema qisiŋ ononinŋ ii saanonŋ nanŋonŋ jewuyaga. Yonononŋ Juuda eja geria Damaskas sitinonŋ laligojuti, iyonoojonŋ tere oonŋ nonŋi meŋ laligowe. Iikanonŋ ejemba Pombaa kania otaanŋ laligogiti, niinonŋ ii kaanjadeenŋ 'Ironŋa meleema onŋombutiwaajonŋ gbadoonŋ onŋoma Jerusalem koi unuama kamaŋa,' jeŋ kanaanonŋ kembe."

Poolnonŋ aŋaa uumeleenŋaa kania jero.

⁶ "Kanaanonŋ kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanonŋ iwoi monŋ kokaenŋ kolooro: Weenŋ biiwia kanonŋ asamararanŋ somata monŋ Siwenonŋga oobili kaanŋa asuginŋ uulanawo kamaanŋ turuŋ nono. ⁷ Turuŋ nono tama balononŋ kamaanŋ ewe Siwenonŋga qaa monŋ kokaenŋ kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajonŋ sisiwerowero qaganonŋ ama nomakejanŋ?' ⁸ Ii moma meleembe, 'Poŋ, gii morononŋ?' Kaenŋ meleembe nijoro, 'Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero meŋ nomakejani, nii mono ii.' ⁹ Eja niwo kanŋ nanŋiti, iyonononŋ asamararanŋ ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya monŋ mende mogi. ¹⁰ Kaenŋ nijoro niinonŋ qisiŋ jewe, 'Poŋ, nii mono nomaenŋ amaŋa?' Jewe nijoro, 'Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinonŋ kena Anutunonŋ naa iwoiga ambaagiwaajonŋ jewaati, ii monŋonŋ gijowaa.' ¹¹ Asamararanŋ iikanonŋ jaana kuuro titou kuunŋ nambe eja niwo kagiti, iyonononŋ boronanonŋ meŋ nuanŋi Damaskas sitinonŋ keninŋ.

¹² "Iikanonŋ eja monŋ qata Ananaias laligoro. Iinonŋ Anutu goda qeŋ Mooseswaanonŋ Kana qaa tororo otaanŋ laligoro. Kawaajonŋ Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyonononŋ kuuya godaya awaa qeŋ muŋ laligogi. ¹³ Iinonŋ noononŋ kanŋ kosonanonŋ nama kokaenŋ nijoro, 'Sool alana, jaaga mono mombo toowa.' Kaenŋ nijoro aua kambaŋ iikanondeenŋ jaana tooro uuŋ iibe. ¹⁴ Iibe Ananaiasnonŋ nijoro, 'Giinonŋ nanamemeŋ dindinŋ solanŋaa Toyaga iina qaa jetanonŋ gijoro aro kononŋa mona. Ananaa ambosakonana yonoononŋ Anutu iinonŋ gii meweŋonŋ gono iwaa uusiŋa moma kotowa. ¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanŋi, mono ii nanŋonŋ jeŋ iwaa jotamemeya koloonŋ balonŋa balonŋa ejemba jaagianonŋ dangunu kaanŋa

* 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

nama laligowa. ¹⁶ Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonogoga songbano solananiwa.' Ananiasnon kaen nijoro."

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noono.

¹⁷ "Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unja mon iibe. ¹⁸ Unja iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, 'Gii kantri kokanon noo kaniana ano Bunja qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanjon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kemba.'

¹⁹ "Kaen nijoro jewe, 'Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gongiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokolon onoma somonjon ooli waayawonon onootin tosaanja kapuare mirinon onooma laligowe. ²⁰ *Goonon gawon ilailaa eja Stiiwenon kaniaga nanjon jero qegi saya kamaaro niinon kamba kanon kaanagadeen kosogianon nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.' ²¹ Kaen jewe Pononon nijoro, 'Niinon wasin gonjenja gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kemba.' Kian."

Room gawmambaa manjaqeqe eja yononon Pool galen konji.

²² Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yononon geja ama mogito, (Pononon waba kantri ejemba yonoonon kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, "Yamagen! Eja kaanja ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago." ²³ Kaen silama qama opo keren qetegon gilin (kanagianon rimbombonjon riin) sonjon orasin kanakeewan lansan giligi. ²⁴ Kaen angi Room yonoo kawali galen wananon jen kotoro manjaqeqe eja yononon Pool wama kema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon angi. Kiropo uutanon angi Juuda yononon ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen kotoro, "Ono mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugi kania asuganon jero mobonja." ²⁵ Kaen jen kotoroto, Pool men somonjon ooli waayawonon qewombaajon angi Room kawali galen monjon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, "Room mindimindiri gawman yononon sopa somonjon nongi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkoto) paaspoot men laligojen. Kawaajon onjo

* 22:20: Apo 7.58

noo qaana mende moma gosinj lan jen tegon een ooli waaya-wonon nuwuti, ii mono Room jenkooto toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen waña iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wañanon Poolwaanon kema qisij muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisij muro Poolnon meleeno, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleeno ijoro, “Nii monen somata gilij Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewanja mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligojen niinon iwaa meria koloon iikanonja qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisij mubombaaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kenji. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen wañanon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaajon ama awawalin sombuya moro. * Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wañanon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen waña ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isanji wama kamaan yonoo jaasewangianon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaajaasewañanon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.” ² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen waña qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono urunja getaaligi. ³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii getaalij gomba. Giinon miri sopa taanja kaanja koloojan. Selia mundanon oogi taanja koloojato, uuta jewon men injanja kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28

gosinj noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilenj geengo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnonj kaenj ijoro kosianonj nanngiti, iyonononj ijogi, “Gii Anutuwaanonj jigo gawonj galenj wanja mepaqepae menj gamu qen mujanj me?”

⁵ *Kaenj ijogi jero, “Oo alauruna, iinonj jigo gawonj galenj wanja kolooji, ii mende moma jejen. Buŋa Terewaa qaa monj kokaenj eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’”

⁶ *Kaenj jeroto, jigo kaunsol tuunj yonoononga tosianonj Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) paati qokotaagi tosianonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) paati ejaga laligogi. Poolnonj ii moma kawaajonj jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj qaa kokaenj qama jero, “Alauruna, niinonj Farisii ejaga koloojenj. Mannanonj kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yonononj gbilinj waabuyati, niinonj iikaenj koloowaatiwaaajonj mamboma jejeromonromonj ama laligojenj. Kaenj laligojenj iwaajonj ama qaa jakeyanonj noonngi gosinj noma jeju.”

⁷ Kaenj jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianonj angowowo kolooro jigo kaunsol tuunj yonononj juma tuunj woi koloogi. ⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj kokaenj jenkegi, “Ejemba koomuya yonononj mende gbilinj waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilanj ano unja ii mende laligoju.” Kaenj jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) paati yonononj qaa karonj iikanonj qokotaanj iikawaa so moma laarinj namakegi. ⁹ Tuunj woi kaenj koloonj qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianonj Farisii tuunj yonoo batugianonga waama geriawo terenonj kokaenj jegi, “Nono eja kokawaa qinjita monj mende mokoloojonj. Siwe gajoba me unja monnonj qaa kotonj kondoonj iwaa uutanonj ano jenaga, ii mono nomaenj sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaenj jegi angowowo iikanonj mombo gere toonj somariiro. Somariiro aworanjonj Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaenj kolooro. Kaenj kolooro kawali galenj wanjonj iikawaa toroko moma manjaqeje tuunj monj jen kotonj onono kemenj Pool batugianonga horonj wama manjaqeje eja yonoo aenj kiropo uutanonj angi.

¹¹ Angito, gomantiinja kanonj gaonj ero Ponnonj Poolwaa kooronjonj nama kokaenj ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloonj satiinj laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanonj

* 23:5: Eks 22.28 * 23:6: Apo 26.5; Fil 3.5 * 23:8: Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

nanjon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanjon jen asarin laligowa.” Kianj.

Pool qewombaajon angonan megii.

¹² Ponjon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosonian olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan megii. Yononon aren ii anji ano ii jojopan qaanon somonjon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kaban biiwia kokanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.” ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somonjon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kaban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onanon qasuaan nononji sokombaa. Kawaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somonjon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowonja. ¹⁵ Kawaajon ama onjo mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wananon kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisinin jero honja mobombaajon mojon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon koumbaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowonja.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjageqe eja yonoo aen kiropo utanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wananon kena qaa ii ijowaa.” ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wananon keni jero, “Kasa eja Poolnon noonon iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaaajon qisin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja.”

¹⁹ Kaen jen keno galen wananon borianon men wama goraayanon kema qisin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombombaajon somonjon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yonoonon kamaaro mombo qisin muna jero kaniyaa honja mobonja. Yononon kaen koloowaatiwaaajon moju. ²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa.

Juuda kanageso yonoo batugianonja eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jopon qaanon somonjon kotiigi, 'Nono Pool komuwaati-waajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.' Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jorinj embonju."

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasinj kokaen ijoro, "Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba." Kianj.

Pool wangi Sisaria taonon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita orono kari kokaen irijoro mori, "Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqeqe eja 70 ano wasa manjaqeqe eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinja 9 kilok kanon Sisaria kembuti-waajon joririwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos tosaanja meweengon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiinja kokanon gawana Fiilikswaanon kema." ²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ "Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonja jejen.

²⁷ "Juuda yononon eja koi men somonjon qegi komuwaatiwaajon angji. Kaen angito, Room mindi-mindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqeqe tuun yonowo kouma sopa somonjon mun metogon wana somonjowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon aninj rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, mononon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon 'Eja ii qenin komuwaa,' jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba."

³¹ Tere kaen ooro manjaqeqe eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman

qata Antipatris kanonj kenji. ³² Kema gomanj ano manjaqeqe eja hoosgiawo yonononj Pool wama kana toroqenj kengito, tiwo eja yonononj iyangio eleema manjaqeqe eja yonoo aenj kiropo uutanonj kagi. ³³ Manjaqeqe eja hoosgiawo yonononj Sisaria taononj keuma tere ii gawana munj Pool kaanagadeenj iwaa jaanonj oonji. ³⁴ Oonji tere weenjonj “Pool ii naa prowinswaaajonj?” jenj qisinj onono. Qisinj onono “Silisia prowins ejaga,” kaenj ijogi. ³⁵ Kaenj jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanonj ama gombombaaajonj mojuti, iyonononj kaanagadeenj kougi iikanonj saanonj qisinj gomanja.” Kaenj ijonj jenj kotoro Pool wama kinj Herodwaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj ama jaagalenj menj mugi. Kianj.

24

Pool qaanonj anji gawana Fiilikswaa jaanonj nano.

¹ Gawonj memeya 5 tegoro jigo gawonj galenj wanja qata Ananias iinonj jotamemeya tosaanja ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjonj Sisaria taononj kemenj gawana Fiilikswaa jaanonj uma Pool qaa jakeyanonj ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnonj kanainj Poolwaa selianonj qaa kuunj gawanawaa jaasewanonj qaa kokaenj jero, “Oo Fiiliks, giinonj galenj koma nonoma laligonati, nono kambanj iikanonj luae somata moma gumbonjonjonj laligoninj. Giinonj awaagadeenj kalanj koma jenj kotonj nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanonj utegonj waaro qeangojonj. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomanj so awaagadeenj moma kotonj goojonj aisoonj kilikaluya monj mende moma dangisenj jenj gonjonj.

⁴ Dangisenj jenj gonjonto, niinonj qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajonj kokaenj qisinj gonjenj: Nono qaa menj kaninj toroga jemanjati, ii monoj awutambanj koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaenj iima mokooloninj: Iinonj kikekakasililinj eja torokoyawo kolooja. Iinonj balonja balonja liligonj Juuda ejemba uugia osonj kuunj onono karenja karenja gomanj so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianonj toropere menj Nazaret eja mombaa qatanonj paati anjuti, iinonj mono iyonoo somatagia kolooja. ⁶ Iinonj jiwowonj jigo ii kaanagadeenj kaparanj koma menj totowinj menj kamaanj amambaaajonj ano. Kawaaajonj nono ii menj somonjoninj. Nono qaaya gosinj ananaanonj Kana qaa otaanj jenj tegowombaaajonj moninj. ⁷ (Ii moninto, kawali galenj wanja Lisias iinonj manjaqeqe eja yonowo kanj ku-usunj somata kanonj geriawo boronananonja metogonj wanji. ⁸ Wama qaa selianonj kuunj

jen mujuti, ii goo jaasewanganon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajoni, iikawaa hona kuuya saanon asugiro moba.”⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelaan ii nanjon toroqen selianon kuun jen mug. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mug gawananon qaa jewaatiwaajon borju-ulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasanakaka jema. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geenjo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri monjen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaana mende mokoloon nonji. Siti uutanon kana me somben mononon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nonjiti, iikaana mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa hona qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon goma: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonurunana yononon ben Anutu ii waeya men mepeseenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yononon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaaajon mambonju. Niinon yonowo toroqen ororon nama kaen kolooawaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero uunaa gejianon momakejen. Jenejna mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kamba so kaparan koma kotiin laligonkejen.

¹⁷ * “Niinon monjen laligowe gbani tosaana tegoro eleema goman tosaana yonononga kalen men indigen kawe. Kaen kan ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoojon mendeema onoma,’ jen Anutu waa siimolon on nandun ama mumambaajon Jerusalem ube. ¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solana laligon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii onon Anutu mube mokoloon nonji. Mokoloon nonjiti, iikanon ejemba tosianon mende kan liligon orogon noma

* 24:17: Apo 21.17-28

guju megí. ¹⁹ Juuda ejemba tosonianon Eisia prowinsnonnga kan jigonon uma niigiti, iyononon mono keteda koi goo jaaganon koi kanon kouma nama qaa mon en ononagati, ii asuganon selenanon kuun jen nongi sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nama qaa jeweti, kamban iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa jakeyanon noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyononon mono ii jegi sokombaa. ²¹ *Niinon yonoo batugianon nama qaa motoongo jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo mon kaen ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaen qama jewe, ‘Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaya moma laarijenywaajon ama qaa jakeyanon noongi kete qaana gosin jen tegon nombombaaan anju.’” Kian.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon oongi.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galej waja Lisiasnon kouro kamban iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomanja.” ²³ Kaen jen kawali galej jen kotoro Pool mende somonon eej jaagalej mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi amamaaroti, ii men mubutiwaaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaanja tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaaajon qaa ano karo qaayaaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asariro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqen amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaa jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamemenana galej koma aowombaaajon jero ano Anutunon kamban mon ano iikanon gosin nonoma qaanana jen tegowaati, qaa karoon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaan jero aarun lalanin bo qosoma jero, “Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kamban mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa.” ²⁶ Kaen jen kilen toroqen Poolnon anja wantaaya monen mubaatiwaa romongoro. Kaen mamboma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷ Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinon Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda

---

* 24:21: Apo 23.6

ejembanon nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karoon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro. ² Uro jigo gawon galen waja ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa jakeyanon ambombaajon jen aron qen nangi. ³ Aron qen nama kokaen jen welenji, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa angi Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somonjon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jorinj embongitiwaajon ama kan kaen welenji. ⁴ Kaen welenjito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kambaen mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.” ⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosonian niwo Sisaria kemej kanon qaa selianon kuun jen mugi momaja.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taonon kmero. Kemej en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano. ⁷ Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi. ⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende mej totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyanajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinjon jen kotooro qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geengo saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yonoonon kembenaga? ¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin

kawaajon koomuwaa bunja koloowenagati een, ‘Niinon koomambo,’ jen mende olon koma kemaŋa. Ii qaagoto, yononon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaajon amamaajuti een, qaa omayaajon ama monon nuama yonoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinon mono qaana mindingon jen tegoro dingowaa. Kawaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnon jawinuruta yonowo qambanmaban qaa mongama gosin kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijan, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba.” Kian.

Poolnon kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosaŋa tegoro kin Agripa ano naŋa Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaotiwaajon Sisaria taanon kari. ¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festusnon Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, “Fiiliksnon eja mon mende isano kapuare mirinon kokanon rama laligoja. ¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawon galengia waŋa ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongi, ‘Nono eja iikawaa qaa men kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisin nongito, niinon kokaen injowe mogi, ‘Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuun jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa jakeyanon anin kaziurutanon kagi leele ororon aron qen nanqi qaa selianon kuun jen mugi kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’ ¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kaban mende koriro en waama iikanondeen jentegowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mugi. Kaen anqi iwoi bologa totonon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaŋa mon mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianon eja ii qetama iyanqiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaŋa ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo meg. ‘Jiisasnon komuro,’ jegito, Poolnon ‘Gbilin laligoja,’ jen kaparan koma kotiuro. ²⁰ Kaen jen kazi anqi niinon ‘Qaa kaŋa ii nomaen gosiwenaga?’ jen kana mongama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, ‘Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?’ ²¹ Qisin mubeto, Poolnon

Uutananaa jaanon kemambaaon kaparan koma kokaen qisiro, ‘Mono jena galen koma nongi Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongi raja. Era wasin mube Siisakimbaa jaasewananon kembaa.”

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, “Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siina mojen.” Ijoro kokaen meleeno, “Woranjo saanon qaaya mobaga.”

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yorojon jura soron arogaranon mouma korisoro rii qama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen koto Pool wangi iikanon kouro. ²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, “Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, ‘Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!’

²⁵ “Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokolon iibeto, anjo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaaon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somonon wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinon kambaato, iwaanon qaa ii nomaen onjo Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano onjo tosaan kin pombaa gematanon koi rajuti, onjo jaasewanganon anji nanja. Onjo saanon borojan men qaaya gosigi hona kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga. ²⁷ Eja mon kasanon somonon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejojomban tani kaan koloora.” Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen raga kin Agripanon Pool ijoro, “Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman.” Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanaa qaaya nanjon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa seleanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii

kete saanonḡ goo jaaganonḡ asuganonḡ jemambaajonḡ simba-wonḡawo mojenḡ. ³ Giinonḡ Juuda nonoononḡ nanamemenḡ ano anḡgowowo qaanaana kuuya ii tororo moma yagojanḡ. Kawaa-jonḡ niinonḡ onḡanonḡ simba-wonḡawo mojenḡ. Kaenḡ kolooro qisinḡ gonjenḡ: Qaa jemaḡati, ii saanonḡ moma mokosinḡonḡ geja amba.

⁴ “Niinonḡ Juuda ejemba tuunḡ uutanonḡ koloonḡ kanakanaiyanonḡga kanainḡ neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanonḡ laligonḡ koube. Kawaajonḡ Juuda ejemba kuuya yonḡononḡ laaligona gbaworonanonḡga nomaenḡ kouma laligoweti, ii saanonḡ moma kotoju. ⁵ *Yonḡononḡ kaniana kambaḡ koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanonḡ kokaenḡ nanḡonḡ jewuyaga: Ananaa jigo gawonḡ uutanonḡ Farisii paati nonononḡ asa yonḡononḡ jigo momo ii tororo toontoonḡ otaanḡ laligonḡkejonḡ. Niinonḡ wala yonḡoo tuunḡ paatinonḡ keuma Kana qaa kaparaḡ koma otaanḡ laligowe. ⁶ Anutunonḡ ambosakonḡurunana yonḡoojonḡ soomonḡgo qaa anoti, niinonḡ iikawaa honḡa koloowaatiwaajonḡ mamboma jejeromonḡromonḡ ama laligojenḡ. Kawaajonḡ ama kete qaa Jakeyanonḡ noonḡgi nanjenḡ.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuunḡ 12 nonononḡ korebore soomonḡgo qaa iikawaa honḡa koloowaatiwaajonḡ mambo-makejonḡ. Ii mamboma jejeromonḡromonḡ ama asaga goman-tiinḡa pororo Anutu waeya menḡ mepeseenḡkejonḡ. Oo Uu-tana, niinonḡ jejeromonḡromonḡ kaanḡ amakejenḡiwaajonḡ Juuda jotamemeya yonḡononḡ qaa bologa bologa selenanonḡ kuunḡ jenḡ nomakeju. ⁸ Anutunonḡ ejemba koomuya menḡ gbilinḡ onḡono waabuyati, onḡo ii mono nomaembaajonḡ ama mende moma laariju?

⁹ * “Neeno kaanḡagadeenḡ kokaenḡ romonḡonḡ laligowe, ‘Nii Ji-isas Nazaret ejawaa qabunḡaya sonḡgbambe qaombaatiwaajonḡ manja mamaga qemaḡatiwaa so koloojenḡ’ Kaenḡ romonḡonḡ kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanonḡ onḡanonḡ manja qenḡ laligowe. Jigo gawonḡ galenḡ wanḡa yonḡononḡ nemunḡ koma nonḡgi jenḡ kotowe Anutu-waa ejemba soraaya ii mamaga unḡuama kapuare mirinonḡ onḡoomakegi ano tosaanḡa komuwutiwaa qaa jegi niinonḡ kaanḡagadeenḡ qaa ii kotingonḡ wambelaanḡ (wout ama) laligonḡkebe. ¹¹ Kambaḡa kambaḡa liligonḡ qamakooli miri so borojanḡ menḡ onḡombe uu-gia meleenḡgiti, iyonḡononḡ asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegonḡ mubutiwaajonḡ kuunḡ qaa tokoronḡkota jenḡ horonḡ ureenḡ onḡombe. Kaenḡ ama onḡombe oolinonḡ geriawo talunḡonḡ unḡugi siimbobolo moma laligogi. Uunanonḡ gere jenḡ sorogoro

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5   * 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

sisiwerowero ama oŋomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kianj.

Poolnonj uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban mononj jigo gawon galen wanja yononon niwo uumotoon ama nemun koma nonji Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe. ¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonga asamararan monj uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaanja asuginj ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninji, nono turun nonono. ¹⁴ Turun nonono kuuya tama namononj kamaan konin. Kamaan koma eninj noojon qaa monj kolooro Hibruu qaanonj kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao eja kaanja koloowabo. Toyanon balonj mozozongowaatiwaaajon bulmakao ejia kinononj somongoro sosooda hororo sokonjato, lanj horonj geriawo yakarinj horonj ureero oolinonj qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lanj lugun geenjaa gemaga eenj toontoonj kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Ponj, gii morononj?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganonj ama nomakejanji, mono ii koloojen. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanonj waama namba. Nii ano iwoi iijanji ano kanagenj toroqen asuginj goma qendeemanati, ii mono nanjonj jey dangunu kaanja nama noo jotamemena koloonj welena qen laligowa. Gii gawonj ii menj laligowa. Niinonj kawaajonj ama asuginj gonjenj. ¹⁷ Niinonj mono geenjaa Israel kanageso tuunj yonoo borogianonga metogonj gomanja ano waba kantri ejemba yonoononj wasinj gombe kembagati, iyonononj guwubotiwaajonj kaanjaagadeen reenreenj koma gomanja. ¹⁸ Niinonj wasinj gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonga asasaganonj koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonga loloonj Anutuwaa sopa uutanonj kawuya. Kaen kanj moma laarinj nonji sinjgisonjgogia songbama mesaomanja. Mesaowe Anutunonj alauruta tak kotonj onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianonj keuma dunj raragia menj oyanboyonj koloonj laligowuya.’ Jiisasnonj kaenj kotonj kondoonj noma nijoro.”

Poolnonj uuwaa gawonjaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kinj Agripa, Jiisasnonj kaenj nijoro niinonj Siwenonga jaameleenj unja iima kania moma ii kolatinj laligomambaajonj moma osiwe. Kawaajonj niinonj jaameleenj unja iikawaa qaaya ii tenj koma gawonj menj laligowe. ²⁰ *Ii tenj koma

* 26:20: Apo 9.20, 28-29

liligon Buḡa qaa kokaen jen sein laligowe: Onjo mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kanj uumeleenḡitiwaa hona ii nanamemengianon qendeema laligowu. Buḡa qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanon laligojuti, iyonoojon jen asarin laligowe. Iikawaa gematanon Juuda kantri kuuya yonoojon jewe ano waba kantri yonoojon jen uugia kuun laligowe. ²¹ Kania kawaajon ama Juuda ejemba tosanon jiwowon jigonon uma iikanon qelanjin noma kaparan koma koomuya nuwombaajon anji.

²² “Kaen anḡito, uuna meleembeti, iikanona laligon koube Anutunon ilaan noma laligoro kamban kokaamba toroḡen saanon laligojen. Ilailaan kawaajon ano koi nama uuta ano kamaanqeḡeta onoo jaanon nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yononon iwoi koloowaatiwaaajon jegiti, niinon mono yonoonon qaa iikayadeen tororo otaan qaa kokaen nanḡon jejen: ²³ *Anutunon aren ano Hamoḡeḡe Toya Kraist iinon siimbobolo moma komun eja mutuya koomunonga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuun ano waba kantri ii inisaama jen asarin onoma laligomambaajon nijoro.”

²⁴ Poolnon qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnon terenḡon qaa batuyanon koton jero, “Pool, gii kaamaa anjan. Papia miria miria kanon una momoganon sein wanḡa men soorota laligojan.”

²⁵ Kaen jeroto, Poolnon meleeno, “Oo pon sorona Festus, niinon wanḡa soosooya mende koloojen. Qaa jejeni, ii momakooto qaa honaga koloaja. ²⁶ Kin Agripanon qaa kokawaa kania moma yagoja, kaen mojen. Iwoi kuuya ii aasangoyanon wanḡon monon mende kolooro. Kawaajon buju qaa kuuya ii mono kin pombaa gejianon kemero modaboroji, iikaen moma kotiijen. Kawaajon niinon qaana koi saanon awasankaka qaganon nama jewe mojan. ²⁷ Oo kin Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoonon Buju Terewaa qaaya moma laarijan me qaago? Ii moma laarijani, iikaen mojen.”

²⁸ Poolnon kaen jero Agripanon meleema jero, “Oo Pool, giinon kamban torodaamon kokaamba uuna kuuna niinon uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajon mojan me? Kaen romonḡojan me?”

²⁹ Kaen jero Poolnon meleeno, “Oo kin, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilen. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya ononon kaanagadeen Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajon uusiinanon moma kokaen qama koolijen: Oo Anutu, uugia meleema onona

* 26:23: Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen onoo borogianonj ubaatiwaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaenj meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeen waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kenji eja geria yonononj iyangiodeen aminj moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadoonj mugi? Iinonj koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaenj mojonj.” ³² Kaenj jenj aminj moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaajonj mende kaparanj koma qisij jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

27

Pool wanjononj oonji kanainj Room keno.

¹ Eja geria yonononj nonoojonj qaa kokaenj somongogi: “Nono wanjononj uninj haamononj nanjoro Itali kantrinionj kembonja.” Qaa kaenj somongogi Pool ano kapuare eja tosaanja ii kawali galenj monj qata Julius iwaa borononj nonoonji. Julius iinonj manjajeqe tuunj bakaya monj qata “Room Siisakimbaa manjajeqe tuunj” qagiti, iikanonj manjajeqe eja 100 yonoo galenjiaga laligoro. ² Gomanj monj qata Adramitium iikanonja wanjo monj kanj Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereenj wanjo doya motomotoonj kanonj kemaatiwaajonj ama jojoriroti, iikanonj uninj. Uninj opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro kowenonj keninj. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja monj qata Aristarkus iinonj koipunana kolooro motoonj keninj.

³ Kema enj waama kanonj Saidon gomanonj keuninj. Keuninj Juliusnonj Pool ala menj munj jenj tegoro wanjo mesaonj alauruta yonoononj kema injiira naa iwoiwaajonj amamaaroti, ii ilaanj mugi. ⁴ Iikanonja mombo kowenonj keninj haamononj kana kembonj jeniinj, iikaanjanj baagenja qenj gilirotiwaajonj bimooro toroqenj wato qata Saiprus kawaa aasangoyanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj. ⁵ Keninj haamononj nanjoro kowe kotonj Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugunj Lisia prowinswaa siti qata Maira kanonj keuninj. ⁶ Keuma kanonj kawali galenananonj wanjo monj mokolooro. Wanjo iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kanj Itali kantrinionj kemambaajonj ama jojoriro. Ii mokolonj jenj kotonj nonono iikanonj uninj.

⁷ Uma kowenonj keninj haamononj saanonj mende nanjoro weenj mamaga ii osonjonj keninj. Kaenj keninj tegoro kanonj

kupukapa koma kowe kanonj Nidas taonj kosianonj keuninj. Kosianonj keuninj haamo kotakota qenj kaanj baagenj toroqenj kembombaa kania somonjgoro. Somonjgoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugunj kema wato gematanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereenj osiqosiwo kema laligonj Lasea taonj kosianonj gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinjowo, Fair Hafens” gamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj koriga mesoqesoonj laligoninj. Kaenj laligoninj singisonjgo soonjbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kambananonj tegoro haamoqeqe kambananonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqeqe kambananonj ejemba kowenonj kema “Tiwilaawombo,” jenj wangogia somonjonj laligonjkegi. Kawaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaenj injjoro, ¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanjonana janjoro esuhinaya sooro nononano kaanjagadeenj komuwombo. Gomanj tanianonj kaenj kolooro iijenj.”

¹¹ Galenj meme qaa kaenj jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wanjo toya ano melenjqueleen loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro. ¹² Gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinjowo” iikawaa wanjo doya ii haamoqeqe kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotingonj kokaenj jegi, “Koi rabombaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonjgogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wanjo dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqeqe kambanj koi saanonj rama laligoninj tegowaa.” Wanjo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaenj jegi haamononj osonjonj kanainj Saut waagenja qero. Qero “Saanonj kema arenjana otaanj Fiiniks iibonja,” jenj romonjonj nama wangowaa kasa mindanja mesunji kouro. Kouro wanjononj lolooro haamononj nanjoro sosoada nunuano Kriit watowaa goraaya metetereenj kosere keninj. ¹⁴ Kaenj keninto, kambanj mende koriro haamo esunja kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimbonj (momosia) kanonj mono wato iikawaa qaganonjga qenj gilinj nununj karo.

* **27:9:** Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

15 Nunun̄ karo wan̄gonana galen̄ kombombaajon̄ men̄ bimbimgogi haamo qen̄ karotiwaagen̄ kemambaajon̄ ama-maaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen̄ wan̄go kuun̄ men̄ wano aṅo een̄ keno utugon̄ nonono lan̄ kenin̄. 16 Utugon̄ nonono laligon̄ wato melaa mon̄ qata Kauda kawaa gematanon̄ Saut waagen̄ kenin̄. Iikanon̄ kema gomba kasanon̄ somon̄gogi wan̄go gematanon̄ apu koton̄ karoti, ii aon̄ oron̄ kowenon̄ga horonin̄ mamaga bimooro kilen̄ kaparan̄ koma horonin̄ kouro.

17 Gomba ii horonin̄ kouro wan̄go somatanon̄ anin̄. Wan̄gonon̄ utugon̄ jan̄gowabotiwaajon̄ monin̄ kasa men̄ wan̄go kokosiin̄ somon̄gon̄ kotiigi. Kaen̄ kema kema sakasin̄ bambaana qata Sirtis† iikanon̄ kowe koria koriga mende eja. Nono iikanon̄ kuun̄ osiwombotiwaajon̄ toroko monin̄. Kaen̄ monin̄iwaajon̄ ama wan̄gowaa opo sel iwoiya ii metogon̄ kamaan̄ ama wan̄go galen̄kon̄kon̄ mesaogi. Ii mesaogi haamonon̄ wan̄go kuun̄ nan̄goro een̄ lan̄ kenin̄. 18 Een̄ lan̄ keninto, raidimbon̄ iikanon̄ mono geriawo toroqen̄ qen̄ utugon̄ nonono. Kaen̄ utugon̄ nonono goman̄ ano iikanon̄ kanain̄ wan̄gowaa esuhina tosaan̄a men̄ kowenon̄ giligi kemero. 19 Ween̄ karoon̄ kolooro kanon̄ wan̄gowaa ilawoila akadamuyawo ii an̄gio men̄ giligi kowenon̄ kemero. 20 Kaen̄ memenjalin̄ kema kema gomantiina ween̄ mamaga iikanon̄ ween̄ me sen̄gelao mon̄ mende iinin̄. Raidimbon̄ kanon̄ kaan̄agadeen̄ kotakota toroqen̄ qen̄ ero. Qen̄gadeen̄ ero bimooro “Mono qaombona!” jen̄ laaligo soomon̄gowaajon̄ moma uunananon̄ kamaaro titiboronana tegoro ranin̄.

21 Raidimbon̄ uutanon̄ kamban̄ koriga kan̄ laligon̄ nembanene mon̄ mende nenin̄. Kawaajon̄ ama Poolnon̄ batugianon̄ waama nama kokaen̄ injijoro, “Ejauruna, niinon̄ Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injijoweti, on̄o noonon̄ qaa ii otaagi sokonaga. Kaen̄ anin̄ tiwitiwilaa koi kanon̄ mono qanananon̄ mende unaga. 22 Gejanonona mesaogito, keteda koi qamban̄mamban̄ qaa kokaen̄ on̄on̄jen̄: On̄oonon̄ga mon̄non̄ laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wan̄gogadeen̄ tiwilaawaa. Kawaajon̄ on̄o mono qaqabun̄abun̄agia moma rabu.

23 “Niinon̄ ben̄ qata Anutu iwaa bun̄a koloon̄ welen̄a qen̄ laligojen̄. Gomantiina gaon̄ ewe iinon̄ Siwe gajobaya mon̄ wasiro noo kosonanon̄ kan̄ nan̄ja. 24 Nama kokaen̄ nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon̄ Room Siisakimbaa jaasewan̄anon̄ kena gosin̄ gombaa. Moba! Anutunon̄ keraqeean̄goya qendeema goma ejemba kuuya

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan̄ baagen̄ eja. Sirtis kanon̄ kowe dutanon̄ sakasin̄ bambaana bambaana eja.

giwo wanjonon mooton laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo borongan ano giwo nama monjon mende komuwaa.’²⁵ Siwe gajobanon qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinon Anutu kaen moma laarin mujen. Kawajon ejauruna, onjo mono qaqabunabunagia moma rabu. ²⁶ Kaen koloowaato, haamonon qen utitiin nonono wato mombaa goraayanon keubonatiwaa so kolooja.” Kian.

Gomantiina 14 kolooro balon dodowigi.

²⁷ Wanjonananon Kowe Balon Batugaranon (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanon een lan keno gomantiina 14 kolooro. Ii kolooro gomantiina biiwia kanon wanjo gawon meme eja yonjonon “Mono balon mon dodowijon,” jen uugianon kaen mogi. ²⁸ Kaen moma nama keda kasa mon aen kitiawo somongon giligi kemen kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe korjaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja mon toroqen kema tani mooton ii kaanjadeen angi jangoya iikanon 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi. ²⁹ Ii mokolon wanjonananon jamo toron batuyanon kuuwabotiwaajon toroko mogi. Kaen moma wangowaa kasa mindanja 4 ii wanjo gematanonga isama oson men kamaan angi ano goman asariwaa-tiwaajon mamboma qama koolin ragi.

³⁰ Kaen ragito, wangowaa gawon meme eja yonjonon mondomondo qaa kokaen jegi, “Nono wanjo wanaagen wangowaa kasa mindanja tosaanja gilinin kemebaa.” Kaen mondon jen wanjo melaa, gomba mon wanjononga metogon men kamaan angi kowenon kamaaro wanjo mesaon angobato men aasangyanon olon koma kembombajon angi. ³¹ Kaen angito, Poolnon kawali galen ano manjaqeqe eja ii kokaen irijoro, “Yonjonon wanjonon mende meselatin nambutu een, onoo laaligo soomongowaa kania mon mende koloowaa.” ³² Kaen irijoro manjaqeqe eja yonjonon kema gombaa kasia kotogi anodeen keno gawon meme eja yonjonon olon koma kembombajon amamaagi.

³³ Wengeran suluro kanon Poolnon korebore nene newutiwaa qambanmaban qaa jen koton onoma kokaen jero, “Onjo mono kaban koriga uuwoi mamboma nembanene mon mende kisiriin laligogi kete ween 14:na kolooja. ³⁴ Kawajon nii kokaen jen koton onjonjen: Anana laaligonana somongowombajon aon orowonati, iikanon esunana kamaawabotiwaajon mono kotiin nama qeangonin sokombaa. Kawajon onjo mono nembanene newu. Onjononga monjon mon selia mende tiwilaawaa. Wan jugia melaa mon ii mende toton soowaa.” ³⁵ Kaen jen Poolnon bered men korebore yonoo jaasewangianon Anutuwaa dangisen jen

motonj kanainj nero. ³⁶ Kaenj nero iima kuuya yonononj awasanjia kamaaro kaanagadeenj nene menj negi. ³⁷ Nono wanjo uutanonj mindirinj janjo 276 kawaa so laligoninj. ³⁸ Yonononj korebore nene nenj nenj timbiringogi. Kaenj ama wanjononj afaangowaatiwaajonj wiit dumunj kota taruyawo menj giligi kowenonj kemero. Kianj.

Wanjononj kowe torononj kuuj osinj janjoro.

³⁹ Gomanj ano balonj iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wanjona (bay) sakasinjawo monj mokoloonj iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogonj iikanonj keubonaga,” jenj qaa somonjgogi. ⁴⁰ Qaa kaenj somonjgonj nama wanjowaa kasa mindanjaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanonj ero. Ii kotonj iikanondeenj leelee melenjeleenj (steer) loqa woi eroti, iyoroo kasagara isanj lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horonj mororongogi haamononj nanjoro wanjo meleengi sakasinonj baagenj keninj. ⁴¹ Kaenj keninto, wanjononj kowe torononj kembabotiwaajonj somonjgowombaajonj amamaanj mesaonj giligi kema kuuro. Iikanonj kuuj wanjo wanjanonj torononj qenj osinj kema kamambaajonj amamaanj raro. Kaenj raro kowe sirinonj wanjo goonjanonj kotakota gilinj qenj qosomoso.

⁴² Kaenj kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga mononj apu qenj kotonj oloj koma kembabo.” Kaenj jegi manjaqeqe eja yonononj kapuare eja nono kuuya nunuwombaajonj mogi. ⁴³ Kaenj mogito, kawali galenananonj Poolwaa laaligoya somonjgomambaajonj moma manjaqeqe ejaurutanonj kaenj ambubotiwaajonj anjonj koma onono. Anjonj koma onoma kokaenj jenj kotonj nonono, “Daenj onononj kowe aotinj kekembaa kania mojuti, onjo mono wala lugunj kemenj kowe aotinj kema goraayanonj ubu. ⁴⁴ Yonononj wala kenji tosianonj gemagianonj palanj tapia qelanjinj mewu me wanjowaa kitia kania kania mokoloonj iikawaa qaganonj enj kowe aotinj kembu.” Kaenj jenj kotonj nonono tani kaenj ama kuuyanonj laaligonana somonjgonj kowe goraayanonj keudaboroninj. Kianj.

28

Malta watononj mamboma laligoninj.

¹ Laaligonana somonjgonj kowe goraayanonj kouma kanonj wato qata Malta qagi moninj. ² Kouninj konjonj kanainj kamaaro gomanj olomooroto, Malta ejemba yonononj ala awaa toontoonj koloonj nonoma gere anji jero nunuanji korebore gere kosianonj kema konama raninj. ³ Poolnonj gere akado menj kululuunj boranjonj gerenonj ano. Ii ano

jero qato monjon gere kukanon kosuro kouma borianon somonjon kiro. ⁴ Mokolenon kaen somonjon borianon monjon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyanngiodeen aminj moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somonjon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya kotonj muro komuwaa. Kawaajon mono unjuro koomu ejaga koloaja. Kaen moma kotijon.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa monj mende kolooro. ⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komuj balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarinj iima mamboma nanji. Kambanj koriga mamboma nangito, Poolwaa selianon iwoi bologa monj mende kolooro. Kaen kolooro roromonjia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono benj ejaga koloaja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lanj uunj kosianon nene gawon balonj koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iininj. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balonj toya iikanonj koma horonj nonono mirianonj uninj uukalenj qaganonj kalanj koma nonono iwo ainjolonj raninj weenj ka-roombaa so keno. ⁸ Raninj Publiuswaa manjanonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanonj kiro dujnondeen ero. Ero Poolnonj iwaanonj kema qama koolinj boria wanjanonj ama menj qeangoro. ⁹ Kaen kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonononj kaanagadeenj kougi Poolnonj Anutu qama kooliro qeangogi. ¹⁰ Yonononj kalenj kania kania mamaga nonoma iikaanja kanonj goda qen nonoma laligogi. Kanagenj wanjononj ubombajaanj aninj, kambanj iikanonj kowe qaganonj kana laaligowaa iwoiyajaanj amamaaninj, ii menj nonoojonj wanjononj anji. Kianj.

Malta mesaonj kema Room sitinonj keuninj.

¹¹ Koinj karoonj tegoro wanjo monj qata “Benj Sunesune” mokoloogi. Wanjo iikawaa wanjanonj sunesune benjwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerengonj anj nani. Wanjo kanonj Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanonj somonjonj haamoqege kambanja ii ragi. Ii ragi tegoro uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro mesaonj keninj. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanonj keuma balononj kamaanj weenj karoonj raninj. ¹³ Rama wanjononj uninj opo sel horonj mororonjgogi kema Regium sitinonj keuninj. Keuma enj waama haamo Saut waangenja kanainj qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanonj Room leegenj Puteoli taombaa wanjo dononj keuninj.

¹⁴ Keuma kanonj uumeleenj alaurunana tosaanja mokolonj injininj. Injiniinj kokaenj qisinj nononjgi, “Onjo saanonj

nonowo sonda motoongo laligowuyaga me qaago?” Qisin nonongi “Saanoj,” jen yonowo laligoni. Laligoni tegoro onjomesaon Room sitinon unin. ¹⁵ Uumeleen alaurunananon Room siti laligogiti, iyononon kaninjiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloon nonombombaaon tosanon waama (kana 43 mail kan) goman qata Apius Forum maaket iikanon kagi. Tosianon (33 mail kan) goman qata Ala miri karon, iikanon kan mokoloon nonongi aitononon. Aitonon Poolon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolon Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolon miri monon anodeen rabaatiwaaon jen tegon mugi manjaqeqe eja monon galen men mun laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegon mugi miri iikanon raro ween karon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolon kokaen injoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonurunana yonononga nanamemen moma laligoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qelanjin noma somonon noma kapuare mirinon noongi rabe Room gawman yonoo borogianon noongi. ¹⁸ Noongi borojan men kianiaa qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa buja koloownagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaaon mogi.

¹⁹ * “Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen анги. Kaen анги sisau koloon bi-mooro niinon kana mongama mon mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nongi koi kawe. Neenaa Juuda tuun yononon kazi ama nongito, kilen yonoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onomambaaon mende mojen. Kaen qaago. ²⁰ Anutunon eja mon koloowaatiwaa so monngo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa hona koloowaatiwaaon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongi gbado (tape) koi bosinjen. Kiania kaen. Kawaaon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaaon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon gojon qaa jen laligogito, nonoonon tere mon mende анги karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanona koi kagiti, iyonononga mononon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin. ²² Ii mon mende jegi moninto, uganon

* 28:19: Apo 25.11

qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leele iikanon niinongiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mojon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamba mon arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoononon kamba iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonaa kania jen asarin laligoro goman tiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaajon kaparan koma uukuuku me noma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weengon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania inisaama iikanon qendeema nanjon jen laligoro. ²⁴ Buja qaa kaen jen laligoro tosonian uuwoi mesaon moma laarigito, tosonian ii mende moma laarin tompin laligogi. ²⁵ Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deembombaajon angi. Deembombaajon angi Poolnon qaa kokaanagadeen injoro, “Uja Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon sane qero ambosakonurugia injoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero. ²⁶ *Aisiaanon qaa ii kokaen jerota eja,

‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injona mobu:

Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimgon kilen mende moma asariwuya.

Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimgon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.

Geagianon qaa moma bimbimgon jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon onono mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamoqeqewaa Buja qaaya ii mono waba kantri yonoonon ano kembaa. Yonoonon keno yononon ii saanon geja ama mobuya.” ²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Juuda yononon angiodeen geriawo jenonkooli ama niinongiinon amigi uma kamaan ano mesaon kenji.)

* 28:26: Ais 6.9-10

³⁰ Poolnon iyanaajon miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombaajon kag-iti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro.

³¹ Awasankaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarinj uukuukuu men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monnon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kiaj.

Room Tere Poolnoŋ Room yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Room sitinoŋ gadokopa laligogi uumeleen tuuŋa tuuŋa yoŋonoŋ batugianoŋ siinŋserereŋ qeŋ deema laligogi. Juuda toŋianoŋ uugia meleema Juuda nanamemenonŋ ano Kana qaanonŋ qokotaanŋ Anutuwaa aiweseya selegianoŋ kotonŋ oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ Anutuwaa kalenŋmoriaŋanoŋ qokotaanŋ Anutuwaa Kana qaa baatanonŋ mende kema sewanŋqaari qaganonŋ ŋiŋgiŋgo afaanŋonŋ ambombaajonŋ mogi. (6.15) Anutunonŋ Juuda kanageso honŋa gema unuŋ kitigianoŋ waba ejemba onŋono bunŋaya koloogiti, iikawaajonŋ jomoma mepaegonŋ onŋonŋi. (11.18-20) Kaenŋ ama Juuda uumeleenŋ yoŋonoŋ ŋiligia walaga kaanŋagadeenŋ otaagitiwaaajonŋ ama jejewili ama onŋoma laligogi. Juuda tuuŋ yoŋonoŋ waba kantriwaa uumeleenŋ alaurugia sureenŋ onŋoma Juuda ŋiligia mende otaagitiwaaajonŋ ama qaagia totoronŋkota jeŋ teŋonŋ sewanŋqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindiriŋ onŋomambaajonŋ Poolnoŋ tuuŋ woi yoŋoojonŋ gejanono qaa aŋa aŋa onŋ onŋomakeja. Juuda yoŋoo kanagia inŋisaano (2.21-27) waba kantri yoŋonoŋ aisoogi. Qaa waŋa kokaenŋ inŋijoro, “Jiis as moma laariniŋ Anutunonŋ momalaarinana iima qaanana jeŋ tegoro solanŋaniwona. Kana morota monŋ mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanŋpiriŋgia qetegowaatiwaaajonŋ kanagia inŋisaama kokaenŋ inŋijoro: “Anutunonŋ onŋoanŋgiaa awaagiaajonŋ ama qaagoto, iyanŋaa kianŋkomuyaajonŋ ama onŋo meweŋgonŋ onŋono. (11.30-32) Kawaajonŋ mono kaparanŋ koma Kana qaa teŋ koma laligowu. (7.12-24) Korebore ŋiŋgiŋgonŋowaa kasa gbadononŋ laligonŋ tiwilaawombaajonŋ anŋonto, (3.23; 5.12) Anutunonŋ iyanŋaa irinŋonŋsoonŋanoŋ kamaawaatiwaaajonŋ ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unŋa Toroyanoŋ metogonŋ ŋiŋgiŋgonŋo kianŋkoomuwaa ku-usunonŋga isama nonombaa. Kawaajonŋ ŋiŋgiŋgonŋo nanamemenŋ mesaonŋ (6.11-14) mindiriŋ jopagonŋ aonŋ gadokopa yoŋoo batugianoŋ gadokopa kaanŋa mende laligowu.” Gejanono kaanŋa onŋono onŋonŋ onŋonŋ teŋ koma mindiriŋ laligogi. Poolnoŋ kambanŋ mutuya Room keno nanŋonŋ mugŋi toroqenŋ Spein kantrinonŋ kemambaajonŋ moma kaenŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaenŋ:

Jeŋ-asa-asari qaa ano qaa waŋa 1.1-17

Kuuyanonj singisonjgowaa hamoqeqewaajonj amamaajonj
1.18–3.20

Anutunonj hamo qen nonomakejiwaa kania 3.21–4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1–8.39

Israel yonononj Anutuwaa roromonjo arenonj laligoju
9.1–11.36

Uumeleenj nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1–15.13

Qaa tetegoya ano anjaa yeizozo qaaya 15.14–16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawonj meme ejaga ano Room uumeleenj ejemba onowo qaa aminj mobombaajonj kanj tere koi oojen. Anutunonj noono wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunonj Oligaa Bunjaya jen seimambaajonj meweengonj nonota laligojen.

² Anutunonj oyamboyanj laligowombaa Oligaa Bunjaya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeenj somonjonj jero gejatootoo ejembanonj moma Bunja Tere toroya iikanonj oogita eja. ³ Oligaa Bunjawaa kania ii iyanjaa meria Jiisas Kraist. Iinonj balonj eja kaanja kinj Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaanja Unjayanonj solanja toroya kolooro. Anutunonj ii menj gbiliro koomunonga waaro ku-usujanonj asuganonj asugiro. Anutunonj iikaanja kanonj iyanjaa Meria koloojiwaa qaaya ii jenj kotiinj kuunj muro. Ponjanaa kania kian. ⁵ Kraistnonj gawombaa honja kokaenj koloowaatiwaaajonj moro: Nonononj waba kantria kantria liligonj Jiisaswaa qata batugianonj jenj seininj moma uugia meleema moma laarinj munj qaaya tenj koma laligowu. Kawaajonj aposol gawonja ano kalenmorianja ii nonono menj laligojonj. ⁶ Anutunonj ejemba Jiisas Kraistwaa bunja koloonj laligowutiwaaajonj onoonoti, Room onjo kaanagadeenj iyonoo batugianonj laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinonj laligojuti, niinonj kuuya onoojonj tere koi oojen. Anutunonj onjo iyanjaa ejemba so-raaya laligowutiwaaajonj onooma jopagonj onomakeja. Anutu Manjana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorian ononi luaenonj laligowu. Kaenj qama koolinkejenj.

Poolnonj Anutu mepeseenj kokaenj qama kooliro:

⁸ Gomaña gomaña kuuya yonononj Room onoo momalaa-rigiaa sunduya jegi momakejenj. Kawaajonj qaana kanainj Jiisas Kraistnonj nemunj koma nono kuuya onoojonj ama Anutuna dangisenj jenkejenj. ⁹ Niinonj uusiinja kuuya Anutuwaa gawononj ama welenja qen Meriaa Oligaa Bunja jenj asarinkejenj. Iikanonj suulanj onjo romonjonj onomakejenj, ii Anutunonj nanjonj jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen qama koolinkejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kemaŋa.” ¹¹ Injiima momalaarianon kotiiwaatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomaŋa. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injimambaajon awelegon laligojen. ¹² Kokaen ambombaajon awelegonkejen: Niinon injibe metulangon nii ano onon nomaen moma laarinkejon, ii amin moma uunon nanjon keraqeeanjo qen aowonja.

¹³ *Oo uumeleen alauruna, onon mono kokaen romonjon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onombe meleengiti, iikawaa so onoo batugianon kaanagadeen hona kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaajon aren ama laligoweto, iwoi tosianon mono kambaŋa kambaŋa somonjon nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaa jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyanjiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambaajon mojen. ¹⁵ Kaen moma Oligaa Buŋa ii Room siti onoonon kaanagadeen jen asarimambaajon afaanjon geregere amakejen. Kian.

Oligaa Buŋawaa ku-usuŋa kokaen:

¹⁶ *Anutuwaa ku-usuŋanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buŋa koloojon. Juuda nononon wala uunana meleema ii moma laarinin ano nonoo gemanananon kantri tosaŋa yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengi. Kawaajon Anutunon kuusuŋa Oligaa Buŋanon ano ejiwaajon ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ *Oligaa Buŋanon mono solan koloowombaa kania ninisaamakeja. Buŋa qaa mon kokaen oogita eja, “Solana kolooji, iinon mono momalaarinanon nemun kono kotiin laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinin momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananinin ano namonon laligowonatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solananinkebona.” Kian.

Ananaa sinjisonjonanaajon Anutuwaa irinja soomakeja.

* **1:13:** Apo 19.21   * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyanjiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi.

* **1:16:** Maak 8.38   * **1:17:** Hab 2.4

18 Saanon solananiwonagato, ejemba qaa hona nanamemengianon kojangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanonja uun iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaanja kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaajon ama kazia injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwaa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono anjo injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwaa laaligoya mende iimakejonto, ku-usuna ii Siwe namo mokolon oroma iikanonja kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaa-jon Anutuwaa borotereya tororo iinin ben akadamyawo koloojiwaa kanaanon mono saanon moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaaajon ejembanon iwoi mononon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nanjon jewombaaajon amamaankeju.

²¹ *Anutuwaa kania moma koton laligogito, kilen “Iinon benanaga,” kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansan romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaaajon “Anutuwaa kania mende mojon,” jen mondomondo lan anji mende sokonja.

²² “Momakooto ejemba laligojon,” jen selegia men uma laligogito, iikaanja kanon ejemba uugia qaa kolooju.

²³ *Anutu qabunaya asamararanawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati, ii mende mepeseen waeya mende men laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo unja tosaanja kuugi. Tando lopion sogogi kaitanigianon eja koomuyaa so kolooju. Unja tosaanja megii koon, oro ano namonon bagianon koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooju. Yononon ii usugon ben kaanja mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siin kombombanja tondu otaan serow-ilin ama iyangiaa selegia gamu qen men kamaan aon laligoju. ²⁵ Anutuwaa qaa hona mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qen welenja mende qen laligogito, iwoi mokoloroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siina kolooro moma borotere yonoo waegia men mepeseen onoma laligogi. Iikaanja laligogito, nononon mokomokoloo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa siingia kombombanja gamuyawo ii tondu otaan kokaen anji: Yonoo embaurugianon loemba kana dindina

* 1:21: Ef 4.17-18   * 1:23: Dut 4.16-18

mesaon iyanjiodeen meleema agimin aon laligogi. ²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombanja ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro anjiodeen meleema agimin aon anjonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa irona ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwaa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaanjadeen ii gema unuro iyanjiaa roromonggia doogoyanon galen koma onono nanamemen gamuyawo ama men laligogi. ²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaajon koposonjon anjomokolon amakeju. Tosaanja yonoonon iwoiwaajon goroŋkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Anjowowo ama tosaanja tiligon onomakeju. Ejemba tosaanja konjilin qaganon bologa ama onombombaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sane anji kemero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia men umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokolonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somonjon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaanja yonoonon wosomomo mende moma kere men onomakeju.

³² Anutunon kana dindina kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaanja amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa bunja koloowutiwaa so koloaju. Yononon jenkooto ii moma asarijuto, kilen iyanjio bologa ii amakeju ano ikayadeen qaagoto, tosanon kaanja anji ii "Saanon!" jen wambelaan nanjon onomakeju. Kian.

2

Anutunon qaanana gosin dindinagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaanja yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen ikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geengaa qaa kaanagadeen jen tegona ikawaa ironanon mono geengaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloojani, ii kilen mono iwoi monjon monjon geengaa qaawaa kitia nanjon jemaanbaajon amamaankejan. ² Ejemba nanamemen bologa kaanja

* 2:1: Mat 7.1; Luuk 6.37

amakejuti, Anutunon̄ iyon̄oo qaagia qaa hon̄aa so gosin̄ jen̄ tegon̄keja, ii mojon̄.

³ Kawaajon̄ nomaen̄ romon̄gojan̄? Gii namo ejaga ano kilen̄ iwoi kaan̄a amakejuti, iyon̄oo qaagia jen̄ tegon̄ geen̄go nanamemen̄ iikayadeen̄ ana sokon̄ja me qaago? Anutunon̄ qaaga gosin̄ jen̄ tegon̄ iron̄a meleema gono hon̄a goo qaganon̄ ubaa. Anutuwaaw̄ jaanon̄ mende kokomomola men̄ asan̄gowaga.

⁴ Anutunon̄ n̄ala men̄ nonoma kilen̄ananaa iron̄a uulan̄awo mende meleembaato, mamboma moma mokosin̄gon̄keji, qaa iikawaajon̄ jejewili anjan̄ me? Anutunon̄ uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaaajon̄ horon̄ gomakeji, iikawaajon̄ tompin̄ laligowabo. ⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati een̄, iikaan̄a kanon̄ Anutuwaaw̄ jaanon̄ kokomomola mende mewagato, irin̄son̄soon̄anon̄ mono goo qaganon̄ sein̄ ubaa. Kazi kambañanon̄ kan̄ kuuro qaanana dindin̄agadeen̄ jen̄ tegowaa. Iron̄a meleema nonombaati, kambañ̄ iikanon̄ irin̄son̄soon̄a mono asuganon̄ ninisaano iima mobon̄a.

⁶ *Anutunon̄ mono “Nanamemenanaa so motomotoon̄ ananaajon̄ kitia meleema nonombaati,” ii kokaen̄:

⁷ Anutunon̄ qabuñ̄aya nonombaatiwaaajon̄ mamboma akadamunanawo koloowombaajon̄ kaparañ̄ koma pondan̄ nama gawon̄ awaa awaa men̄ laligojon̄i, ananaajon̄ laaligo kombombañ̄a nonombaa. Ii nonono kambañ̄ tetegoya qaa oyan̄boyan̄ laligon̄ ubon̄a. ⁸ Iikaan̄a laligon̄ ubon̄ato, ejemba iyan̄giaajon̄adeen̄ romon̄gon̄ kirin̄jaba men̄ Buñ̄a qaa hon̄a gema qen̄ qaa bologa otaan̄kejuti, Anutuwaaw̄ irin̄anon̄ mono iikawaajon̄ soono uugereya ano qagianon̄ ubaa. ⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon̄ uro nonoo gemanananon̄ kantri tosaan̄a kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyon̄oo qagianon̄ kaan̄agadeen̄ uro siimbobolo kakasililin̄ moma laligowuya.

¹⁰ Kaen̄ laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon̄ kantri tosanon̄ kaan̄agadeen̄ uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwaaw̄ akadamuyanon̄ mono kuuya ananaa qanananon̄ uro qabuñ̄a nonono luaenon̄ laligowon̄a.

¹¹ *Anutunon̄ ejemba tosaan̄a mende ninisoroon̄ tosaan̄a mende sureen̄ on̄omakejato, so motoon̄gonon̄ gosin̄ nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen̄: Kantri tosaan̄a yon̄onon̄ Anutuwaanon̄ Kana qaa mende ween̄gon̄ moma singison̄go lan̄ amakejuti, iyon̄onon̄ mono korebore tompin̄ laligon̄ tiwilaawuya. Juuda nononon̄ Anutuwaanon̄ Kana qaa

* 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12 * 2:11: Dut 10.17

weengon moma kilen singisongo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosonian Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosonian kilen tondu iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwa kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwa kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolon nonoma iikanon Kana qaayaa jenkootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawajaan Anutunon qaaya jen sane amakeji, ii waba kantri yononon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia injoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kamban tosaanon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kamban tosaanon qaagia nangon jero moma qeangonkeju. ¹⁶ Oligaa Buna jen asarinkejeni, iikawaa so kamban somatanon kokaen koloowaa: Kraist Jiisanon Anutu ilaen muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosin jen tegon nonombaa. Kian.

Kana qaa iikanon kania nomaen ninisaanja?

¹⁷ Gii geenгаа gaga Juuda ejaga qama Kana qanon hamo qen gombaatiwaanon moma laarin “Anutuwa buna koloojen,” jen selega mepeseena sokonja me qaago? ¹⁸ Gii Anutuwa jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwa Kana qaa kuma gonjitiwaanon ama kana awaa soro otaamambaanon jen qaa kuuya gosin hona ano qolonmolongoya mendeemakejan. ¹⁹ Gii “Saanon jaagoo ejemba ala ilailaagia koloon unuamaņa,” jen awelegon aonkejan. Pangamanon laligojuti, ii men asarin onombagatiwaa so awasankaka koloojan.

²⁰ Kaen koloon kokaen jenkejan, “Kana qaa kuma nongita momakooto mokolon qaa honaa kania modaborojen.” Kaen jen afaangon kokaen jenkejan, “Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomaņa. Saanon naambora yonoo qaazugia koloon kuma onomakemaņa.” ²¹ Kaen jen tosaan kuma onoma naambaanon geenга mende kuma aonkejan? “Yongoro mende mewa,” jen ejemba uugia kuun onomakejanto, geenго yongoro meme koloon mende sokonja.

22 “Serowiliŋ mende amba,” kaen injjona mogito, geengo serowiliŋ anjaŋ me qaago? Tando lopion sisi meŋ oŋomakejanto, kileŋ geengo jiwowoŋ jigononj uma iwoi anjon koma leiŋ qeŋ meŋkejaŋ. Ii mende sokonja.

23 Anutuwaanonj Kana qaawo laligojaniwaajon selega tondu meŋ umakejanto, geengo ii waleema iikaanja kanon Anutuwaa qabunaya meŋ kamaanj ama laligona gamuyawo koloonkeja. 24 *Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenonj kokaen oogita eja, “Oŋoo siligiaajonj ama waba kantri kanageso yonononj Anutuwaa qata mepaegonj batugianonj mepaqepae amakeju.”

25 Anutuwaanonj Kana qaa otaanj laligojani eenj, Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogiti, iikanonj mono ilaan gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema siŋgisonjo amakejani eenj, mono aiweseya mende memetaa taniŋaen koloonj eenj tondu laligojanj. 26 Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj mende kotogi kileŋ kana qaawaa jeŋkootoya otaanjkejuti eenj, Anutunonj aiwese ii selegianonj ejiwaa so kaanja injiuro sokonja.

27 Iikaanja injiuro yonoononja mononj saanonj Kana qaawaa so goo qaaga toonj gosin jeŋ tegoro kamaawaa. Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogi Kana qaawaa waja motomotoonj moma anjon koma laligojanto, ii waleema siŋgisonjo amakejaniwaajonj ama kamaawaa. 28 Eja mononj selenondeen Juuda ejaga kolooji eenj, iinonj mono Juuda eja honja mende kolooja. Kaanagadeen Anutuwaa aiweseya selianondeen kotogi yangisen amakejuti eenj, ii mono aiwese omaya, honja qaa.

29 *Honja qaagoto, eja monj uutanonj Juuda ejaga kolooji, iinonj mono Juuda eja honja kolooja. Kaanjadeen Anutunonj uunana qosoma Ujaya Toroya iikanonj ano laligoji, iikanonj mono aiwese honja kolooja. Kana qaawaa waja otaanj eja selia kotogi balonj ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseen nonomakeja. Kianj.

3

Anutunonj qaaya pondanj otaankeja.

1 Kaen ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honjanonj mono nomaen koloonj nononja? 2 Honjanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloonj onjanonj ilaan

* 2:24: Ais 52.5 * 2:29: Dut 30.6

nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunon Buja qaaya nonono ananaa buja kolooro laligojon.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosianon Anutu mende moma laarin mun laligogi nomaen ama onombaa? Yangisen laligogitiwaa irona meleema mono nomaen ama nonom-baa? Uujopaya somonjon anjon kono omaya koloowaa me nomaen? ⁴ *Ii qaago totoon! Anana koreboreyanon ejemba qoolongoya kolojonto, Anutunon hona toontoona kolooja. Anutuwa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Qaa jakeyanon ama qisin gonji qaagaa kitia jen asarin iikanon dindina koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaana mokolon nanjon jewuya.”

⁵ Anana nanamemen doogoya otaanin Anutunon qindingon nonono iikanon nanamemen dindinanon asuganon asugiji een, anana qaa iikawaajon mono nomaen jewanaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jejen: Anutunon irona meleeno irinjonsoonanon qanananon uji, iwaa momoyanon kaen dogoja me qaago? ⁶ Qaago, ii mono kozigen! Anutunon doogoya koloonagati een, iinon gomanja gomanja ananaa qaanana mono nomaen gosin tororo jen tegonaga?

⁷ Niinon eja qolonmolongoya koloowe Anutunon qaaya hona iikanon mindinon nono iwaa qabunayanon iikaen asuganon kolooja. Kaen kolooro niinon singisongo ambeti, Anutunon iikawaa qaaya mono nomaembaajon jen tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanon mono mende loorin kamaawaa. ⁸ Mono kokaen jenin sokonaga, “Nono saanon bologa toroqen anin Anutunon ii mindinoro sili awagaa honanon asugiro qaayanon qabunayawo koloowaa.” Tosianon nonoojon qaa sologen kaen jen toroqen kokaen jenkeju, “Poolnon qaa kaen jen iikawaa so lan amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunon gosin sogianon jen tegon onombaa, ii mojen. Kian.

Ejemba monjon solana mende kolooja.

⁹ Qaa kaen amin moma ii nomaen jen tegowonaga? Juuda nononon kantri tosaana unjuugun Anutuwa jaanon dindina kolojon me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jen kotiinin: Juuda me kantri tosaana koloowonagati, anana korebore singisongo anin kokosiin nonono laligojon. Kawaajon selenana men ubombaajon amamaankejon. ¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Monjon mon solana dindina mende totoon kolooja.

- 11 Mombaa uutanonj momo mende koloonj asariro tondu laligoju. Monjonj monj Anutu mokoloomambaajonj mende kaparanj komakeja.
- 12 Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju. Koreborenonj mono bolinj Anutuwaa jaanonj anjonjoragiawo kolooju. Awaa koloonjeji, motoondago monj ii mende totoonj mokoloojenj.
- 13 *Neselangianonj anjomokolonj amakeju. Nenjgbaogbaogianonj qasiriwaa ronj kaanja aantama nano koomuwaa kanjaruga kaanja iikanonj ejemba lanj tiwilaan onjmakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nombenj warabe kaanja buugianonj saa qenj ero jeganonj ejemba tondu injinjeju.
- 14 *Qaa kowoga seiyawononj mono buugia saa qero ejemba tondu qasuaanj onjmakeju.
- 15 *Ejemba tondu ununj sagia molaawutiwaaajonj kanganonj kike uulanawo kema kanjeju.
- 16 Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaenj kolooja: Daenj daenj liligonjejuti, iikanonj mono kondemondeenj anji ejemba uugianonj bolinj koboonyeja.
- 17 Luaenonj laaligowaa kania ii mende moma kotonj yagoju.
- 18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianonj mende eja. Jeta uuguwubotiwaajonj keegia mende moma eenj lanj laligoju.”

Anutuwaanonj qaa kaenj eja.

19 Anutunonj Kana qaa kokaembaajonj nonono, ii mojonj: Kana qaa kuuya kanonj gomanj so somonjonj nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanonj kema tenj koma laligoninj sokombaa. Mende tenj kombonjati eenj, Anutunonj mono ironja meleema nonono tiwilaawonja. Kawaaajonj sombunana moma mondomondonana mesaonj qaanana bogoro laligonj tenj koma muninj sokombaa. Anutunonj ejemba kananana kaenj ninisaanota eja.

20 *Kana qaanonj somonjonj nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaaajonj amamaanjejonj. Anutuwaanonj Kana qaanonj singisonjgo-nana menj asugiro iima saanonj moma kotowonjato, kana iikanonj Anutuwaa jaanonj solanja koloowombaaajonj amamaawonja. Kianj.

Solanja koloowonjatiwaa kania ii momalaari.

* 3:13: Ond 5.9; 140.3 * 3:14: Ond 10.7 * 3:15: Ais 59.7-8 * 3:18: Ond 36.1 * 3:20: Ond 143.2; Gal 2.16

²¹ Nononano amamaankejonto, Anutunonj Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajonj ii mende jeroto, kana morota kokaenj arengonj jerota eja: Anutunonj anjo qaanana jen tegoro iwaa jaanonj solananiwonja. Anutunonj qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonoojonj injisaano nangonj jen Buja Terenonj oogita kambanj kokaamba asuganonj asugiro mojonj.

²² *Kawaajonj kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarijoni, Anutunonj mono kuuya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja. Ejemba tuunj morota morota anana Anutuwaawaa jaanonj ororonj koloojonj. ²³ Ejemba kuuya anana singisonjgo ama Anutuwaawaa asamararanjaajonj amamaajonj.

²⁴ Ii amamaajonto, Anutuwaawaa kalenjmorijananonj kolooro Kraist Jiisasnonj downana mero. Anutunonj kalenj iikawaaajonj ama qaanana jen tegoro solananiwonja. ²⁵ Wala singisonjgo ama laligogiti, Anutunonj ii moma mokosingonj ironja uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanjaa nanamemenj solananonj asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Kraist Jiisas siimolonj oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaawaa jaanonj koma konjoratinj nonombaatiwaawaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarininj iikaanja kanonj singisonjgonana songbama mesaoro solananiwonja. ²⁶ Kania ii kambanj kokaamba asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Jiisas kaenj ama muro. Anutuwaawaa nanamemenj solanja ii kokaenj: Anjo solanja kolooja ano monononj Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananiinkeja.

²⁷ Kaenj kolooro mono naambaajonja selenana menj ubonaga? Iwoi mombaajonja ama qaago totoonj. Kana qaa otaan solanja koloowombaajonj ii amamaajonj. Kaanja kanonj solanja mende koloowonjato, Jiisas moma laarininj Anutunonj niniima qaanana jen tegoro solananiinkebonja. ²⁸ Qaa koi jen tegonj kota kokaenj jen kotiijonj: Kana qaa otaankejonjiwaajonj qaagoto, Jiisas moma laarinj mujonjiwaajonj ama Anutunonj qaanana jen tegoro solananiinkebonja. ²⁹ Anutunonj Juuda nonoo Anutunanagadeenj mende kolooja. Mono kantri tosaanja yonoo Anutugia kaanagadeenj kolooja me qaago? Mono yonoo Anutugia kaanagadeenj kolooja.

³⁰ *Anutunonj motoonjgo kolooja. Kawaajonj selenana kotogi laligojonj, nonononj moma laarinj muninj menj solananiinj nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeenj moma laarinj mugitiwaajonj ama menj solananiinj onomakeja. ³¹ Moma laariwutiwaawaa qaa jen kanonj kuunj onoma iikaanja kanonj Kana qaa menj kamaanj aninj

* **3:22:** Gal 2.16 * **3:30:** Dut 6.4; Gal 3.20

omaya koloowaa me qaago? Ii kozigenj qaagoto, Anutuwaanonj Kana qaa ii mende qewagonjkejonto, ii menj kotiinjkejonj. Kianj.

4

Aabrahamnonj Anutu moma laarinj solanja kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajonj nomaen jewonja? Iinonj Anutuwaa kania nomaenj mokoloonj iwaa jaanonj solanja kolooro? ² Onjanonj, Anutunonj iwaa qaaya ii nanamemeja awagaajonj ama jenj tegoro solanjaninaga eenj, iinonj iikawaaajonj saanonj selia menj unagato, ii Anutuwaa jaanonj qaago. ³ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro.” Qaa kaenj eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenja jenj tegoro solanjaniroto, monjonj gawonj mero galenjonj tawaya kalenja qaagoto, gawonj menjkejiwaa so iima gosinj tawaya munjeja. ⁵ Balonj galenonj kaenj munkejato, Anutunonj anjonjora ejemba ananaa qaanana jenj tegoro solanjaninkebonja. Kawaaajonj monjonj oyanboyonj koloomambaaajonj gawonj mende menj Anutu eenj moma laarinj muji, Anutunonj mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniwaa.

⁶ Deiwidnonj kaanagadeen qaa kawaa kania nanjonj qaa kokaenj ninisaama jero, “monjonj oyanboyonj koloomambaaajonj gawonj mende mero Anutunonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniji, iinonj mono simbawonjawo kolooja.” ⁷ *Kaenj jero qaaya ii kokaenj oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleengi Anutunonj singisonjgogia mesaonj koma konjoratiro laligojuti, iyonjononj mono simbawonjawo koloju.

⁸ Ponjonj mombaa singisonjgoya songbama iiro sokono ironja qaganonj mende ano ubaati, iinonj mono oyanboyonjawo kolooja.”

Qaa kaenj eja.

⁹ Anutunonj oyanboyonj koloowombaa kania kaenj ninisaama Anutuwaa aiwesenanawo nonoojonjadeen jerota eja me qaago? Kianj qaago. Ii mono kantri tosaanja aiwesegia qaa yonjojonj kaanagadeen eja. Nonononj kokaenj jenj oodaborojonj, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro.”

¹⁰ Mono naa kambanonj iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro? Anutuwaa aiweseya selianonj kotogi laligoroti, kambanjan iikanonj qaagoto, wala eenj laligoroti, Anutunonj

* 4:3: Jen 15.6; Gal 3.6 * 4:7: Ond 32.1-2

mono kambaŋ iikanon̄ momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan̄aniro.

11 *Wala een̄ laligon̄ Anutu moma laairo qaaya jen tegoro solan̄aniro. Kawaa gematanon̄ sokonotiwaa aiweseya ii selianon̄ kotowutiwaajon̄ jero mungen̄ aasoya kaan̄a kolooro. Kaen̄ kolooro iwaa gematanon̄ Anutuwaa aiwese-nanawo mende laligon̄ moma laarin̄ munin̄ momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solan̄aniwon̄ati, Aabrahamon̄ kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. 12 Wanjalenanana iinon̄ een̄ laligon̄ kambaŋ iikanon̄ uuta meleema Anutu moma laarin̄ laligoroti, nono aiwese-nanawo iwaa so ama laligojon̄. Anutuwaa aiwese-nanawo laligon̄ uunana meleema laligojon̄i, mono nonoo wanjalenanana kaan̄agadeen̄ kolooro. Aiwese koton̄ nonon̄gi een̄ lan̄ mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan̄ moma laarin̄kejon̄. Kian̄.

Anutuwaanon̄ soomon̄go qaa moma laarin̄in̄ hon̄awo koloowaa.

13 *Anutunon̄ Aabraham balon̄ buŋa qen̄ muro toya kolooro gbiliurutanon̄ iwaa gematanon̄ iikaan̄ laligon̄ ubutiwaa qaaya jen somon̄goro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaa-jon̄ ama mende ijoroto, Anutunon̄ momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan̄a koloorotiwaaajon̄ qaa ii ijoro.

14 *Tosianon̄ oyan̄boyan̄ koloowombaaajon̄ Kana qaanon̄ qokotaan̄ iikaan̄a kanon̄ Anutuwaanon̄ iwoi ii buŋa qen̄ aowuyagati een̄, iyon̄onon̄ mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloonaga. Kaen̄ Anutuwaanon̄ soomon̄go qaawaajon̄ mende amamaanin̄ qaa iikanon̄ mono omaya koloowabo. 15 Anutuwaanon̄ Kana qaa waleenin̄ irin̄a soono kazianon̄ qanananon̄ umakejato, Kana qaa mende enaga, ii sin̄gison̄gowaa qaaya mende jewonaga.

16 *Aabrahamon̄ kaen̄ mindirin̄ nonoma kuuya ananaa wanjalenanana kolooja. Kawaaajon̄ soomon̄go qaaya nononoti, ii Kana qaanon̄ qokotaan̄kejuti, iyon̄oojon̄adeen̄ qaagoto, Aabrahamon̄ moma laariroti, iikaan̄a moma laarinin̄ ananaanon̄ kaan̄agadeen̄ hon̄awo koloowaatiwaaajon̄ moro. Kawaaajon̄ Anutunon̄ soomon̄go qaaya ii kokaen̄ aren̄gon̄ ano: Ii moma laarinin̄ hon̄a kuuya ananaajon̄ kalen̄ga nonono kalen̄morianan̄on̄ asuganon̄ asugin̄keja.

17 *Aabrahambaa qaa mon̄ ii Buŋa Terenon̄ kokaen̄ oogita eja, “Niinon̄ gii kuun̄ gombe ejemba kanageso mamaga yon̄oo man̄giaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamon̄ Anutuwaajaanon̄ man̄ koma nonomakeja. Anutunon̄

* 4:11: Jen 17.10 * 4:13: Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * 4:14: Gal 3.18

* 4:16: Gal 3.7 * 4:17: Jen 17.5

koomuya menj gbilinj onjomakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaanja onjoono asuginkeju. Aabrahamnonj mono Anutu kaanja moma laarinj muro.

18 *Anutunonj wala Aabrahambaajonj kokaenj ijoro, “Goo gbiliuruganonj koloonj seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya.” Soomongo qaa ii moma nomaenj honjowo koloonaga, ii mende moroto, ii kilenj jejeromonjromonj ama ejemba kanageso mamaga yonjoo mangia koloomambaajonj mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwaaajonj mono Anutu moma laarinj munj laligoro.

19 *Saarawaa gorojanonj merabora memewaa so mende kolooro anj gbania 100:waa so laligonj waaro. Kawaajonj iyanj romongoro mono eja wanj selia waziinj soosolia kolooroto, kilenj Anutu waa qaanonj honjowo koloowaatiwaaajonj moma laarinj munj laligoro Aabrahambaa momalaarianonj mende sologonj looriro.

20 Mende looriroto, qaayanonj honjowo koloowaatiwaaajonj moma laarinj iikanonj kotiinj nano. Anutu waa soomongo qaawaajonj uutanonj kema qenj kanj qenj mende anoto, momalaarianonj kotihiro Anutu mepeseenj laligoro Anutu waa qabunyanonj seiho. 21 Anutunonj iwai asugiwaatiwaa qaaya jenj somongonj ii andaboromambaajonj kotiinkeji, ii moma kotiidoronj uuwoi monj mende ama laligoro. 22 Kaenj ama laligorotiwaajonj Anutunonj Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiro. 23 Momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiroto, qaa ii Aabrahambaajonjadeenj mende oogita eja.

24 Aabrahambaajonjadeenj qaagoto, ananaajonj ama kaanagadeenj ii oogita eja. Anana Ponjana Jiisas menj gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaanj moma laarinj muninj momalaarinana iiro sokono jenj tegonj nonono solananiwonja.

25 *Anutunonj ananaa singisongonanaajonj ama Jiisas mende anjonj kono komuro ano solanja koloowombaaajonj ama menj gbiliro koomunonga waama laligoja. Kianj.

5

Anutu waa jaanonj solanani aisoonj luaenonj laligojonj.

1 Anana Anutu moma laarininj qaanana jenj tegoro solananijonj. Kawaajonj Ponjana Jiisas Kraistnonj mono nemunj koma nonono Anutuwo luae mokolonj laligojonj. 2 Kaanagadeenj Jiisas Kraist moma laarininj nemunj koma nonono kalenmorianj bunja qenj aowombaa kania

* 4:18: Jen 15.5 * 4:19: Jen 17.17 * 4:25: Ais 53.4-5

mokoloonj kambaŋ kokaamba kalenmorianaŋ uutanonj laligojonj. Anutuwaŋ asamararaŋ uutanonj keubombaajonj jejeromonjromonj ama aisoonkejonj.

³ Kawaajonjadeenj mende aisoonkejonto, konjajilinj moma kawaajonj kaanagadeenj aisoonkejonj. Konjajilinj moma mokosinjonj iikaanja kanonj kaparaŋkonjonj mokoloowonja. Ii moma iikawaajonj aisoonkejonj. ⁴ Kaparaŋ koma anjgobatononj kotiinj nambonja. Anjgobatononj kotiinj naninj jejeromonjromonananonj kotiinjkebaa. ⁵ Anutunonj Uŋa Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananonj kemero laligojonj. Kawaajonj jejeromonjromonj ama oyanboyanj koloowombaajonj ama mamboma gamugamu mende mokoloowonja.

⁶ Iikawaŋ kania ii kokaenj: Anana wala looloria esunana qaa laligoninji, Kraistnonj mono kambaŋ dindinja iikanondeenj komunj ejemba anjonjoranawo ananaŋa downana mero. ⁷ Monjonj Kana qaa tororo otaanj dindinja kolooji, alia iikaanjaajonj monjonj saanonj mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monjonj uujopa mamaga ejemba ama onjmakeji, alia monjonj iwaajonj ama saanonj selia geleema komumambaajonj monaga.

⁸ Ejembanonj iikaanja amakejonto, Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, iinonj ii kokaenj qendeeno: Iinonj Kraist wasiro kamaanj wala anjonjora ejemba laligoninji, kambaŋ iikanondeenj mono ananaajonj ama komuro. ⁹ Komuro kambaŋ kokaamba sayanonj songbama jenj tegonj nonono solaninj laligojonj. Kilenj ii qerewenja kaanja kolooro honjanonj mono kanagenj kokaenj koloowaa: Anutunonj singisonjgowaa uugereya asuganonj qendeeno iwoi kanjanawo namononj asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaŋ jaanonj solanja koloonjjiwaajonj Jiisasnonj mono irinjonjsoonj iikanonja metogonj nonono oyanboyanj mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaŋ kereuruta laligoninji, kambaŋ iikanonj iyanjaŋ Meria wasiro komunj iinonj tawanana kolooro Anutuwo ala-ala kolooninj. Kolooninj, iikanonj qerewenja koloojato, honjanonj kanagenj kokaenj asugiwaa: Tawanana ano Anutuwaŋ alauruta laligininj Jiisasnonj kotiinj laligojiwaajonj mono afaanjonj metogonj nonono oyanboyanj mokoloowonja. ¹¹ Ponjana Jiisasnonj Anutuwaŋ hamoqeqe gawonja mero Anutunonj tawanana ano iwo ala-ala kolooninj, iikayadeenj qaagoto, onjanonj Anutuwo jopagonj aonj nama otokorianj maama aisoonkejonj. Kianj.

Aadambaajonj ama komuninto, Kraistwaajonj ama gbiliwonja.

12 *Eja motoongononj singisonjo namononj kondooro kolooro. Anutunonj singisonjowaa ironja ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyanonj singisonjo ama laligoninj koomunonj iikawaajonj ejemba korebore sokoma nonono laligojonj. 13 Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanonj kaanagadeenj singisonjo asuganonj asuginj edaboro-roto, Kana qaa mende ero singisonjowaa qaaya ii mende jen gosinj lanj laligogi.

14 Aadambaa kambananonga kanainj lanj laligonj kougi Mooseswaa kambananonj Kana qaa asugiro. Ejemba kamban biiwianonj iikanonj singisonjo angito, Adamnonj kana waleenoti, iikawaa sogadeenj mende waleema laligogito, koomunonj kilenj ii kaanagadeenj galenj koma onono laligogi.

Aadam, eja mutuya iinonj mono eja monj kawaatiwaa sareyaga kolooro.

15 Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororonj mende koloojao. Adamnonj Kana qaa waleema kamaaro singisonjo asuginj seinj ejemba mamaga sokoma onono komunj laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyanj kolooombaa kania ii monj. Ii kokaenj: Eja motoongjo Jiisas Kraist iinonj nemunj koma nonoma kalenmorianja ninisaano Anutuwwa kalenjanonj asuganonj asuginj ejemba mamaga sokoma qepalugonj nonono. 16 Toroqenj kokaenj jemaaja: Kana woi ii ororonj mende koloojao. Eja motoongononj singisonjo ano Anutunonj qaaya jenj tegoro singisonjo ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooninj. Ii balonj ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii monj. Ii kokaenj: Kamban mamaga Anutuwwa Kana qaa waleeninj kalenja qendeema jenj tegon nonono solanjaninkejonj.

17 Ii mombo jemaaja: Eja motoongononj Kana qaa waleema koomu kondooro ejemba korebore komunj laligojonj. Aadambaa singisonjowaaajonj ama koomunonj kuuya sokoma galenj koma nonono tondu laligoninj. Ii kana kamaanqegeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaenj: Ejemba anana solanja kolooombaa kalenja ii kelemalelenj bunja qenj aonj kalenmorianjaa uutanonj laligojoni, anana mono oyanboyanj mokoloowonja. Eja motoongjo Jiisas Kraist iinonj nanjonj inaanj nonono kawali kaanja kotiinj laligonj ubonja.

18 Mombo toroqenj jemaaja: Eja motoongononj Anutuwwa Kana qaa waleema kamaaro Anutunonj qaaya jenj tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooninj. Kaanjadeenj eja monjonj solanja kolooombaaajonj kondooro uunana meleeninj Anutunonj saanonj ejemba kuuya

* 5:12: Jen 3.6

ananaa qaanana jen tegoro solananiñ kotiiñ laligon uboña. ¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoongonon qootogo ama singisongo wan kono seiroy ejemba seiseiya anana meleema singisongo ejemba kolooniñ. Kaanjadeen eja mononon Anutuwaaw jeta ten koma singisongonanaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwoña.

²⁰ Wala een lañ laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisongogia moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisongogianon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seiroy singisongo uugun asugiro. ²¹ Singisongowaa ku-usuñ ii somata. Kawaajon singisongo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounin. Anutuwaaw kalenmoriaña iikanon mono kaanjadeen ku-usuñawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnananon solananiwombaaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingoñ laaligo kombobaña mokoloon kamban tetegoya qaa laligon uboña. Kian.

6

Singisongo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmoriaña nonono seiwaatiwaajon singisongo toroqen ama laligowonña me qaago? Kawaajon mono nomaen jenin sokombaa? ² Singisongo mono kozigen! Nono singisongowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanña kolooro singisongo ambombaaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisongonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nonongi. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaaajon oomulu ii men nonongi.

⁴ *Amanon asamararaña qendeema Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligonin sokombaa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanña gbilin waama nanamemen dologa ama men laligowonatiwaajon moja. Kawaajon oomulu ii kokaembaajon men nonongi: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komun ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanña ron konji.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojoni een, Mannananon anana kaanagadeen

---

* 6:4: Kol 2.12

Kraistwo namboŋatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonin sokombaa. ⁶ Uuselewaa siinana kombombanja bologanon singisonjo ambonatiwaajon koposonjonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisongonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisongowaa kasanonga loloon laligoja. ⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa. ¹⁰ Koomu komuroti, iikaanja kanon mono kamban motoonjo iikanon singisongowaa ku-usunja kondeeno kamban tetegoya qaa looloria en ubaa. Laaligo kombombanja laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa. ¹¹ Qamo yononon singisonjo ambombaaajon amamaawuya. Ono mono kaanjadeen ononjanjaajon mogi qamo kaanja kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombombanja bologanon galen koma onono ii ten koma mun singisonjo ambubotiwaajon ii mono somonjon laligowu. ¹³ Kawaajon sele kitigia kuuya ii mono singisonjo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen anji bunaya kolooro wan kono anjonjora koloowabo. Iikaanja qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono ononjanja Anutuwaab boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaab borianon anji bunaya kolooro nemun kono nanamemen solanja koloonkebaa. ¹⁴ Ono Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisongonon mono een somonjon galen koma onono laligowubo. Kian.

Solanja laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisonjo anin sokonja me qaago? Ii kozigen! ¹⁶ To woi koloojao. Ononjanja yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welenja qenkejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Ono mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqequeuruta kolooju. Singisonjo Toyaa welenqequeuruta koloojuti een, iinon mono unuano koomu kotiga komuwuya.

Anutuwaa jeta tenj koma welenja qenkejuti eenj, iinonj mono qaagia jenj tegoro solanja koloonj laligonj ubuya.

¹⁷ Onjo wala singisonjo Toyaa welenqeqeuruta koloonj laligogi. Kaanja laligogi Bunja qaanonj mindingonj onjomakebaatiwaajonj kuma onjonji mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kambanj kokaamba Bunja qaa tororo tenj koma Anutuwaa kania otaankeju. Kaenj moma onjoonj “Anutu dangisenj!” jenj laligojonj. ¹⁸ Ii otaanj singisonjowaa kasanonja loloonj Anutuwaa welenj qenj nanamemenj solanja ama menj laligoju.

¹⁹ Uuselegianonj looloria koloojiwaajonj ama qaa iikawaa kania ii mono balonj ejemba ananaa qaa jejewaa so niinonj kokaenj jemaŋa: Onjo wala sele kitigia kuuya togonj jeulalanj Toyaa (Satambaa) borononj ama welenj qenj laligogi. Kaanja laligogi nanamemenj anjonjorayawo asuginj uugia menj tilooro laligogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togonj Anutuwaa borononj ambu. Kaenj ama welenj qegi nanamemenj solanja asugiro soraaya koloonjkebu.

²⁰ Onjo singisonjo Toyaa welenqeqeuruta laligogiti, kambanj iikanonj nanamemenj solanja ii mende otaagito, onjoanjiiaa jaajaa tondu laligogi. ²¹ Kambanj kokaamba nanamemenj iikawaajonj gamugia mojuto, kambanj iikanonj iikaenj ama laligonj honja mono nomaenj mokoloogi? Nanamemenj gamuyawo kawaa honja ii koomu kotiga.

²² Kambanj kokaamba Anutunonj singisonjowaa kasanonja isama onono loloonj Anutuwaa welenqeqeuruta kolooji honja asugiro soraaya koloonjkeju. Kaanj ama laaligo kombombanja laligonj tetegoyanonj oyanboyanj mokolonj laligonj ubuya. ²³ Singisonjo aninj Toyanonj tawa nonono koomu kotiga mokoloowonjato, Anutuwaa kalenja ii oyanboyanj laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaanj nambonjati eenj, mono kotiinj tetegoya qaa laligonj ubonja. Kianj.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleenj alauruna, onjo Kana qaa mojutiwaa so onjoonj kokaenj jemaŋa: Kana qaanonj ejemba somonjonj nononja. Namononj laligonj ubonjatiwaa so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago? ² Kawaa sareya monj ii kokaenj: Kana qaanonj emba loyawo somonjoro ejanonj laligowaatiwaa so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati eenj, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanonja loloojaa.

³ Kawaajon loyanon jaawo laligoro eja mombaajon Oon jero mewaati een, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejon. Kaen jenkejonto, loyanon komuwaati een, Kana qaa iikanon mende toroqen somongoro laligowaa. Kaaja laligon eja mon mewaati, iinon mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajon uumeleen alauruna, onoo kanagianon mono kaanjadeen eja. Ono kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajon Kraistwo qokotaagi. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro laaligonananon hona Anutuwaajon mokoloo asugiwaatiwaajon momakeja. Kraistonon komuro uugia walaganon iwo komuro qamo kaaja koloon Kana qaawaa bunja mende laligoju. ⁵ Wala uuseleewaa siinj kombombanja bologanon galen koma nonono tondu laligonin. Kamban kanon Kana qaanon sololoon kuun nonono singisongo ambombaa siijnana kombombanja bologanon koloon galen koma nonongi. Kawaajon uuselenananon waaro laaligonananon koomu kotigaa hona mokoloon tondu laligonin.

⁶ Kaaja laligoninto, wala qaa iikanon somonjon nonono gbadoyanon laligon kana qaawaa waja motomotoon otaawombaaajon kaparan koma gawonja men laligonin. Kraistwo qokotaan nanin uunana walaganon iwo komuro kamban kokaamba kana qaawaa bunja kolooninjonja loloon mombo welenja mende qenjejon. Kamban kokaamba kananananon gbiliro Unja Toroyanon inaan nonono afaanjon Anutuwaaw gawonja menkejon. Kian.

Singisongo ambombotiwaajon kaparan koma aonjonkejon.

⁷ *Kawaajon nomaen jewonaga? Kana qaa anjo singisongoyawo kolooja me qaago? Ii kozigen! Kana qaanon mono singisongowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa mon kokaen eja, "Mombaanon iwoiwaajon mende koposongowa." Kaen mende jenagati een, niinon iwoiwaa koposongonkejen, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajon Kana qaa mende moma kotowenaga, iikian singisongo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongonon mono qaa omaya ano koomuya koloonaga. Kaaja koloonagato, jenkotoo qaa mobe sopa somonjon nono ii waleemambaa kania kolooro singisongo ambe asugiro. Jenkotoo qaanon mono kuun nono uuna waaro siinja kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajon tondu koposongonkejen. ⁹ Wala Kana qaa mende moma tompin laligoweto, jenkotoo qaa

* 7:7: Eks 20.17; Dut 5.21

mobe iikanonj anjonj koma nonotiwaajonj singisonjgowaa siijnanonj gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonjgo ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunonj jenjkooto qaa ii otaanj laligonj kotiimambaajonj moma nonoto, qaa ii otaamambaajonj batogowe menj komunj nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanonj mono asuganonj asugiro mokoloowe. ¹¹ *Jenjkooto qaa moma kotowe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro jenjkooto qaanonj kuunj nono singisonjononj tiligonj nono ii ambe. Singisonjgo ama qaanawo koloowe. Iikaanja kanonj Anutuwaajonj jenjkooto qaa iikanonj singisonjgo nemunj kono ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹² Kaanja kolooweto, kilenj Kana qaa iikanonj mono kowoga ano soraaya kolooja. Iikawaa jenjkooto qaayanonj mono dindinja ano awaa kolooja. ¹³ Kaanja kolooro jenjkooto qaa awaa iikanonj menj komunj nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigenj! Qaa awaanonj qaagoto, Kana qaanonj mono neenaa singisonjgonaa kania nisaano moma kotowe. Singisonjgowaa gamuya asuganonj asugiro kanjanawo momambaajonj ama jenjkooto qaa iikanonj singisonjgowaa so-paya somonjgoro uunanonj waaro waleema singisonjgo ambe. Neenaa singisonjgona iikanonj mono menj komunj nono koomuya koloowe. Kianj.

Unanonj singisonjgowaa manjaqeje ero laligojenj.

¹⁴ Unja Toroyanonj Kana qaa nonono dindinja kolooji, ii mo-jonto, niinonj singisonjgo ejaga koloonj siinja kombombanja bologawo koloojenj. Kamaanj kombe singisonjononj galenj koma nono tenj koma welenja qenj singisonjgo amakejenj.

¹⁵ *Kawaajonj iwoi awaa amambaajonj momakejenj, ii mende amakejenj. Iito, iwoi bologa amambaajonj togonj sisia menjejenj, mono ii amakejenj. Kawaajonj iwoi amakejenj, niinonj kawaa kania saanonj mende moma kotonjejenj. ¹⁶ Kawaajonj iwoi bologa amambaajonj mojtitiiti ama ii amakejenj eenj, Kana qaanonj mono kilenj awaa kolooja. Kana qaawaajonj mono uumotoonj anjenj.

¹⁷ Kaenj kolooro niinonj neeno ii mende toroqenj amakejento, singisonjgo uunanonj eji, iinonj mono kuunj nono ii amakejenj. ¹⁸ Nanamemenj awaa amambaa siinja onjanonj momakejento, ii amambaa esunanonj mende koloonj nomakeja. Kawaajonj noo uunanonj iwoi awaa monj mende ejato, uuselenanonj mono singisonjgo amambaajonj kuunj nomakeja, iikaya mojenj. ¹⁹ Kawaajonj iwoi awaa amambaa siinja momakejenj, ii mende amakejento, iwoi bologa mende

amambaajon momakejenj, mono ii amakejen. ²⁰ Kaen kolooro iwoi amambaajon togonkejenj, ii kilen amakejenj een, ii neeno mende toroqen amakejento, singisonngo uunanon eji, iikanon mono kuun nono ii amakejen.

²¹ Kawaajon neenaa kanana kokaen ero mokoloonkejen: Iwoi awaa amambaa siija mobe bologaa siijanon mono uuna somongoro osinkejen. ²² Kawaa kania ii kokaen: Uunanon Anutuwaanon Kana qaawaajon uumotoon ama ten komambaajon momakejen.

²³ Kaen momakejento, sele busunanon neenaa kania kokaen ero mokoloonkejen: sele busunaa kitia yononon singisongowaa waja koloogi amambaajon momakejen. Singisonngo amambaa siijanon mono uusiinja awaa ii men kamaan amambaajon moro aon oronkejao. Singisonngo amambaa siinja kombombananon mono sele busunaa kitia kitia sololon onoma somonon nono kasa gbadonon laligojen. ²⁴ Oo niinon bolin tegon angonjoranawo koloojen. Uuselenaa siija bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaajon mono moronon dowena men hamo qen nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Ponna, iinon nemun koma nono "Anutu dangisen!" jejen. Kianananon kaaja kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welen qenkejento, sele busuna singisongoyawo iikaananon singisonngo amambaa siinja kombombananon somonon nono iikawaa kasa gbadonon laligojen. Kian.

8

Unja Toroyanon riindangonana kolooro kotiin laligojon.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjonj, Anutunon mono ananaa qaanana jen tegoro kamban kokaamba gere siawaa bunja mende koloon laligojon. ² Kawaa kania kokaen: Gii singisongowaa siija ten koma laligonatiwaajon ama koomu kotigaa bunja koloon laligona. Kaaja laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Unyanon mono koomu kotigaa kasanonga isama gono laligojan.

³ Ejemba uuselenananon siijnana kombombanja bologa ii eja. Ii otaanin Kana qaawaa esujanon loorin laaligo kombombanja nonombaatiwaajon amamaaro osin qagonin. Qagonin uuselenananon singisonngo ama laligonin, Anutunon singisonngo iikawaa qaaya jen tegon kitia kokaen meleeno: Iinon iyanaa Meria wasiro namonon kamaan singisonngo ejawaa sele kaaja kolooro. Toroqen singisongowaa siimolon tani kaaja kolooro oogi komuro. Anutunon laaligo kotigaa kania kaen meleuro.

⁴ Anutunon kania ii kokaembaajon meleuro: Kana qaanon anana solana ano dindina laligowombaaajon jen koton nonomakeji, Anutunon qaa iikawaa honanon ananaan koloodaborowaatiwaajon moro. Kawaaajon uuselenanaa siina kombombaņa bologanon mende galen koma nonombiwaajon togon Unā Toroyaa uusiņa ten kombombaajon namakejon. ⁵ Ejemba uuselegiaa siin kombombaņa bologa otaankejuti, iyonoo uugianon mono singisongo ambombaaajon eja. Ejemba Unā Toroyaanon siin otaan amakejoni, ananaa uunananon mono Unā Toroyaanon nanamemen amboniwaajon eja. ⁶ Uuselenanaa siin kombombaņa bologanon mono horon nonono koomu kotigaagen kembombaaajon ejato, Unā Toroyanon uunananon luae qero kotiin laligowombaa siina momakeja.

⁷ Anutunon Kana qaa nonono singisongo ambombaa siin kombombaņanon mono qaa iikawaa baatanon mende kemakeja. Ii kemambaajon amamaaja. Ii amamaaro tondu laligon uunananon Anutu qetama kere ama munkejon. ⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombaņanon galen koma onongi tondu laligojuti, iyononon mono Anutuwaaw jaanon sokombombaaajon osiwuya.

⁹ Yononon osiwuyato, Anutuwaaw Unā Toroyanon onoo uugianon laligoji een, iinon mono galen koma onono laligoju. Uuselewaa siingia kombombaņa bologa yononon mono onjo mende galen koma onomakeju. Kraistwaa Unā Toroyanon mombaa uutanon mende kemero een laligoji, iinon Kraistwaa bunā mende kolooja. ¹⁰ Mende koloojato, Kraistnon onoo uugianon laligoji een, sele busugianon singisongowaaajon ama komuwuyato, unagianon solana koloojutiwaajon ama kotiin laligon ubuya. ¹¹ *Anutunon Kraist Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa Unayanon uugianon laligoji een, iyoronon onjo Anutuwo qokotaan nanqi selegia koomuya ii kaanagadeen men gbiliwaota.

¹² Oo uumeleen alauruna, gbilin laligojonjwaajon nononon mono Anutuwaanon tosawo laligojon. Uuselewaa siinana kombombaņa bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Unā Toroyaa jeta ten koma laligowombaa tosayanon mono en nononja. Kawaaajon ananaa aijnananon lan laligowombo. ¹³ Uuselewaa siingia kombombaņa bologa otaan laligojuti een, onjo mono koomu kotigaa bunā koloowuya. Kaana koloowuyato, Anutu qama kooligi Unā Toroyanon uuselegiaa nanamemen bologa men komunkebaati een, iikaana kanon mono gbilin kotiin laligon ubuya. ¹⁴ Anutuwaaw

* 8:11: 1 Kor 3.16

Uņayanon ejemba qindingon uņuano laligojuti, iyononon kuuya Anutuwa meraboraana kolooju.

15 **Omejiilan yononon ejemba sololoon onongi jenengia ororo welenqege omaya koloon laligojuto, ono ome kaana ii mon qaagoto, Uņa Toroya ii buņa qen aon laligoju. Kawaajon onono mono mombo toroqen toroko qaganon laligowubo. Uņa Toroya iinon mono meņ letoma onono Anutuwa meraboraana kolooju. Uņa iikanon sololoon nonono Anutuwaajon “Aba* Ama!” qamakejon. 16 Anutuwa meraboraana koloojon, qaa ii Uņa Toroyanon ano ananaa uņananawo wambelaan motoon nanjon jenkeja.

17 Anutuwa meraboraana koloojon eeņ, iinon iyanaa ejembauruta ananaajon oyanboyan mozozongoro eji, ii kaanagadeen buņa qen aowonja. Anutunon Kraistwaajon iwoi mozozongoro eji, ii mono kaanagadeen Kraistwaa koorononon nama buņa qen aowonja. Kraistwo motoon siimbobolo momakejon eeņ, mono kaanagadeen Kraistwaa asamararanon uma iwo motoon asarin laligowonja. Kian.

Laaligo asamararanawonon uma laligowonja.

18 Kamban kokaamba siimbobolo moma laligojon, iikanon laaligo kamaanqegeta kolooja. Kanagen Kraistwaa asamararanon uma asarin oyanboyan laligowonati, iikanon mono laaligo uuta akadamyawo koloowaa. Laaligo woi ii leelee ama gosiwonatiwaa so qaago. Kaan romonjojen. 19 Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono mamboma Kraistnon kan Anutuwa meraboraana metogon qendeema onono asamararan asugin onombaatiwaajon awelegonkeju.

20 *Anutunon oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yononon laligon komun qaombuya. Iyangiaa siingiaa so qaagoto, Anutunon mono iyanaa siinaa so kaen arengoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilen jejeromonromon onono oyanboyan kokaen asugiwaatiwaajon mambomakeju: 21 Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen kokaembaajon mambomakeju: Anutunon ii kaanagadeen anjonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komun gisaan qaombuyato, Anutuwa merabora kaana loloon asamarangiawo asarin en ubuya.

22 Kawaa kania ii kokaen: Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon korebore mono motoon osongon horon merabora memewaa masu uņunkeji, iikaana moma en kouma kamban kokaamba kaanagadeen

* 8:15: Maak 14.36; Gal 4.6   * 8:15: Gal 4.5-7   * 8:15: Aba ii Arameik qanon ama.   * 8:20: Jen 3.17-19

amakeju, ii mojon. ²³ *Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonoononga qaagoto, Anutuwaa yambuyambu kolooninj Unjaya Toroya kalenja nonono laligojonj, anana mono kaanagadeenj uunananonj osongonj horonj laligonkejonj. Anutunonj nunuano meraboraanja qaita monj koloowombaajonj mamboma laligonj osongonj amakejonj. Nunuama downana mero selenana qaita monj bunja qen aonj Siwenonj uma qeangowaatiwaaajonj awelegonj laligojonj.

²⁴ Kaanja letombombaajonj jejeromonromonj ama uunana meleema Siwewaa bunja koloowonja. Iwoiwaajonj jejeromonromonj amakejonj, iikawaa honja kolooro iininj jejeromonromonana iikaanja kanonj tegowaa. Monjonj iwoiwaa honja kolooro iima iikawaa jejeromonromonja ii mende toroqen ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwaa honanonj mende kolooro iimakejonj, iikawaajonj jejeromonromonj anjonj eenj, ii mono kaparanj koma koloowaatiwaaajonj mamboninj uunana mende kamaankeja.

²⁶ Kaanjadeenj loorininj Unja Toroyanonj ilaanj nonomakeja. Nomaenj qama koolininj sokonaga, ii mende mojonto, Unja Toroyanonj mono anjo qamakooli gawonananonj ilaanj nonoma ananaajonj ama qama koolinj qaa jeta asuganonj jejewaa so qaagoto, osongonjbooro qaganonj sarjenonj jenkeja. ²⁷ Sarjenonj jenj Anutuwaa siinja so ejemba soraaya ananaajonj ama qama koolinkeja. Anutunonj ejemba uunana iima gosinkeji, iinonj mono afaangonj Unja Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunonj qamakoolia moma ilawoila kuuya galenj kono kawaa mindimindiri honanonj mono iyanjaa alaurutanonj qeangowutiwaaajonj koloonkeja. Ii mojonj. Honja iikanonj ejemba hamoqeqe arenjaa so onjoono jopagonj munkejuti, mono ii kaenj me kaenj ilaanj onjmakeja. ²⁹ Anutuwaa arenjaa kania ii kokaenj: Iyanjaa Merianonj uumeleenj ala seiseiya ananaa batunananonj jeta menj nonombaatiwaaajonj momakeja. Kawaajonj waladeenj arenj ama nonono taninananonj Meriaa so koloowombaajonj moro. Iikawaajonj ejemba waladeenj moma nononoti, nono kaanagadeenj koloowombaajonj jenj meweengonj nonono. ³⁰ Waladeenj jenj meweengonj nononoti, anana kaanagadeenj nonoono. Nonoonoti, ananaa qaanana kaanagadeenj jenj tegoro solananininj. Solananininji, ananaajonj kaanagadeenj kana qendeeno iyanjaa asamararanonj uma oyanboyanj laligowonja. Kianj.

Anutuwaa uujopayaa mepemepesee rii.

* 8:23: 2 Kor 5.2-4

³¹ Qaa ii moma kawaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somonjon nonoma leegenananon laligoji een, moronon mono qotogon nononaga? ³² Anutunon iyanaa Meria kaanjadeen mende anjon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaanjon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanajon meweenjon nonoma qaanana jen tegoro solananinkejoni, iikawaajon moronon mono qaa jakeyanon ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunon mombo men gbiliro Siwenon uma Anutuwa boro dindinanon rama torogon ananaajon ama qama koolinkeja. Kawaajon monjon mon qaanana gosin gere sianon kembombaajon jen tegon nonomambaajon amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa utanon laligonin moronon mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililin ama nonongi konajilin mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanon mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanon mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananon qaono laligowonaga, mono saanon mende kamaawonja. Komuwombotiwaa toroko qaganon laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanon mende kamaawonja.

³⁶ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,
 “Goo qagaajon ama umugawodeen kanain nunugi komuwonatiwajon mogi kema goman tiinkeja. Lama unun nenkejuti, iikaanjadeen nonoojon romonjonkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnon uujopaya ninisaano monini, iionon nanjon nonono lombo kuuya iikanon mono haamo ama otokorian maama laligowonja.

³⁸ Iwoi monjon mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajon amamaawaa. Ii honja toonaga moma yagojen. Koomunon me laaligowaa iwoiya monjon mono mendeema nonomambaajon amamaawaa. Siwe gajoba me omejilan yononon mono kamban kokaamba me kagenon nono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Benjakon kawali ku-usunjiawo yononon ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanon me emuwaa emuyanon laligojuti, iyononon mono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutunon ilawoila tosaanja mon mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajon amamaawuya.

* 8:36: Ond 44.22

Anutuwaa uujopaya iikanonj mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanonj asugiro ninisaano ii mojonj. Kianj.

9

Anutunonj siinjaa so Israel meweengonj onono.

¹ Niinonj Kraistwo qokotaanj nama qaa qolonjmolongoya qaagoto, qaa honja toonj monj jemaña. Unja Toroyaa qaawaa-
jonj geja ambe qaana nanjonj jenj kotiinj uunanonj sane nuro
kokaenj moma jejenj: ² Niinonj Juuda ejemba tosaanja yonjoo
wosobirinonj nuro uunanonj siimbobolo somata tetegoya qaa
kokaembaajonj momakejenj:

³ Yonjononj niwo balonj selenonj Israel kanagesoga mo-
toonjgo koloojonto, uugianonj Kraistwo mende qokotaanj lanj
laligoju. Niinonj Israel njalaurunanonj uugia meleembutiwaa-
jonj aonjoronjkejenj. Anutunonj yonjoo qaagia gosiro neeno
yonjoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananonj kokaenj
ubaatiwaaajonj mojenj: Iinonj nii Kraistwaanongga mendeema
nono gere siawaa bunja koloomambaajonj mojenj.

⁴ *Yonjononj Israel tuunj uutanonj laligogi Anutunonj unjuano
bunaya kolooju. Anutuwaa qabunaya bosima akadamu-
giawo kolooju. Anutunonj yonjowo oyanjboyanj koloowuti-
waa soomonggo walaga ano gbilia ama Kana qaa onono.
Kawaajonj jiwowonj jigononj uma Anutuwaa waeya menj
mepeseenjeju. Anutunonj kotumotueya seiwaatiwaa qaa
somonjgoroti, iikawaa honjanonj koloowaatiwaaajonj mambo-
makeju. ⁵ Yonjononj wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta
yonjoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnonj yonjooonjga
balonj sele busu menj eja kolooro. Kraistnonj Anutunana
koloonj iwoi kuuya galenj kono qata kambanj tetegoya qaa
mepeseenjebonja. Qaa ii onjanonj.

⁶ Iikaanja laligojuto, Israel kanagesonongga koloonj seinj
laligojonj, anana kuuya mono kilenj Israel ejemba honja
mende koloojonj. Kawaajonj Anutuwaa qaayanonj songiro
esunjanonj kamakamaata koloonjkeja me? Kaenj jewonaga, ii
qaa honja qaago. ⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonjooonjga
koloojonjwaaajonj ama kuuya anana mono Anutuwaa mer-
aboraanja mende koloojonj. Kaenj qaagoto, Anutunonj
Aabrahambaajonj kokaenj ijoro, “Aisakwaa esamerauru-
tanonj mono goononj toroqenj qaga bosima laligonj ubuya.”

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaenj: Aabrahambaa gbiliuruta
balonj ejemba silinonj merabora koloonjkejonj, kuuya anono
mono Anutuwaa meraboraanja mende koloojonj. Kaenj

* 9:4: Eks 9.4 * 9:7: Jen 21.12

qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so kolooniji, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta hona koloojon. ⁹ *Soomonngo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, “Gbani motoonngo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanjadeen Anutuwa qayaa so kolooro. Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kamban iikanon mera iyorononga mon iyanajaan meweengoro. Iyanaa momo arenanon kotiin honawo koloon tegowaatiwaajon ama koga meweengoro.

¹² *Iyanaa uusiinanon honawo koloowaatiwaajon Rebeka kokaen ijoro, “Datanon mono kogaa welenqeqe koloon newo baatanon laligowaa.” Anutunon kaen ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende gosin oronoto, iyanaa siinagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja, “Jeikob uunanon jopagon laligoweto, Iisoo (Esau) ii togon kazi ama mun laligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindina mende kolooja me? Iikaana qaago totoon! ¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijorota eja, “Ninon mono neenaa siina otaan mon moroga iima koboos kiankomumambaajon mojen, iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama mumambaajon jejen, iwaajon mono wosona momakejen.” ¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende galen komakejato, iwoiwaa siina moma amambaajon batogon bimbingtonagato, ii kilen Anutu mende uuguwaa. Anutu anjo kalenmorianaa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buja Terenon kokaen eja, “Neenaa qabunana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.” ¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunon iyanaa siina otaan mon iima koboos kiankomumambaajon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta men gojomambaajon moji, ii mono men gojono yangisen koloonkebaa. Kian.

* 9:9: Jen 18.10 * 9:12: Jen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Eks 33.19

* 9:17: Eks 9.16

Anutuwaanonj irinjonsoonj ano kiankomu

19 Onoononga mononj noojonj kokaen jenaga, “Kaen kolooro kuuya anana mono Anutuwaa uusiija tuarenjenj ama mubombaajonj amamaankejonj. Kaen koloorogo Anutunonj mono naambaajonj toroqen jen nonomakeja?”

20* Mononj kaen jenagato, balonj eja gii mono moroga koloonj Anutu tuarenjenj ano angowowo ama munaga? Boroterenonj mono iyanjaa mokomokoloo Toya kokaen saanonj mende jen mubaa, “Gii mono naambaajonja tani koi kaanja mokoloonj nona?” 21 Monjonj meme ejanonj mono iyanjaa ku-usunj qaganonj siinja so gbakonj meleema meweengonj gbakonj mo-tonngo kanonja koworanenj morota morota menkeja. Tosia kamban so men gawonj munkejonj ano tosia akadamugiawo ii mono korisoro kambananonjadeen gawonj munkejonj.

22 Anutu mokomokoloo Tonananonj mono kaanjadeen ama nonomakeja. Iinonj irinjonsoonja ejemba qendeema nonono ku-usunja iima mobombaajonj momakeja. Kaen moma irinja soono kazianonj ejemba tosaanja yonoo qagianonj uro jorinj kondeema onjomambaajonj ama laligoro. Ii kilenj ironja uulanjawodeen mende meleema ononoto, yonoojonj ama siimbobolo mamaga moma mokosingonj uugia meleembutiwaanjonj mamboma laligoro.

23 Kaanjadeen kalenmorianja injisaano kelemalelen koloowaatiwaanjonj momakeja. Kaen moma ejemba akadamyua bunja qen aowombaajonj meweengonj nononoti, anana mono niniima kobooro akadamyuawo asarinkejonj.

24 Anana kaanagadeen kaanja koloowombaajonj nonoono. Juuda ejembagadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaanja koloowutiwaanjonj onoono. 25* Anutunonj iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hooseawaa terenonj kokaen eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloonj laligogiti, niinonj mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianonj neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojonj mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen jen laligomanja.

26* Niinonj gomanj mombaa ejembaya yonoojonj kokaen jen laligowe,

‘Ono neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen jen laligoweto, ii mono balongianonj iikanonja onooma qagia kokaen qamanja: Ono mono Anutu laaligo Toyaa meraboraanja koloouju. Utequte kaanja koloowaa.”

* 9:20: Ais 29.16; 45.9 * 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10

27 *Aisaianonj kaanagadeenj Israel kanageso nonoojonj ama kokaenj saama jero, “Israel ejemba janjonana kowe sakasin kaanja koloonagati eenj, ii kilenj nonoononga afaajanonj mono uunana meleeninj hamo qenj nonombaa. 28 Ponjonj gomaņa gomaņa kuuya ananaa qaanana ilinj alanj gosinj jenj tegonj kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

29 *Aisaianonj kaenj jenj waladeenj qaa monj jeroti, iikawaa onjononj mono nonoononj kokaenj kolooja, “Ponj ku-usunj kuuyaa Tonananonj gbiliurunana tosaanja mende injiima kobooro uugia meleembuyagati eenj, balonananonj mono Sodom kaanja meleeno kemero gere jenaga. Nonononj mono Gomora ejemba kaanja tiwilaawonaga. Anutunonj mono kaanja ama nononaga.” Kaenj jero.

Israel kelemalelenanonj Anutu yangisenj ama munjeju.

30 Kawaaonj mono nomaenj jewonaga? Kantri tosianonj Anutu waa jaanonj solanja koloowombaa gawonja mende kaparanj koma megiti, iyonononj Anutu waa jaanonj solananigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajonj qaagia jenj tegoro solananinj laligoju. 31 Kaenj laligojuto, Israel nonononj solanja koloowombaa Kana qaa otaawombaaonj kaparanj koma laligonj kouma ii kilenj Anutu waa jaanonj mende solananinj.

32 Iikawaa kania ii kokaenj: Iyangiodeenj batogonj nanamemenj dindinja ama iikaanja kanonj solanja koloowombaaonj kaparanj koma Jiisas mende moma laarinj mugi. Iinonj jamo powowonj kaanja kolooji, mono iwaanonj ritatanjonj unjuro osinj gema qegi. Iikawaajonj solanja mende koloogi. 33 *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Tibu, Anutu niinonj mono aenj jamo monj Zaion baananonj Israel tuunj uugianonj komowe yonononj iikanonj ritatanjonj kamaanj unjuro gema qenkebu. Monjonj eja gereya powowonj kotakota ii moma laarinj mubaati, iinonj mono kambaņ monjonj iwaajonj nama gamu mende mokoloowaa.” Kianj.

10

1 Oo uumeleenj alauruna, niinonj neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajonj awelegonkejenj. Anutunonj hamo qenj onjombaatiwaajonj uuna menj kululuunj yonjoojonj ama Anutu qama koolinj munkejenj. 2 Yonjoo kanagianonj kokaenj eja: Yonononj Anutuwaajonj uugere amakejuto, ii

poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nanjon jejen.

³ Anutunon qaanana jen tegoro solananijon, iikawaa kania mende moma yagon iyanjiodeen batogon solana koloowombaaon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaaon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een tondu laligoju. ⁴ Kraistnon anodeen Kana qaa otaadabororo. Nono tosonian ii amaan Kraist moma laarin uunana meleenjon, iikaya mono Kraistwaaon ama Anutuwaan jaanon solananijon. Kian.

Anutunon anana kuuya hamo qen nonomambaaon moja.

⁵ *Mooseson Kana qaa otaan iikaan kanon solana koloowombaa qaaya ii kokaen oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinon mono kawaajon ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ *Qaa kaen ejato, uunana meleema moma laarin Anutunon qaanana jen tegoro solananikejon, Mooseson kawaajon qaa kokaen jerota eja, “Uuganon kokaen romonjon jewabo: Eja moronon mono Siwe gomanon unaga?” Ejembanon ii Kraist wama kamaawaatiwaaon lan jegi. ⁷ Me “Eja moronon koomu gomambaa dutanon kemenaga?” Ejembanon ii Kraist wama koomunonga waabaatiwaaon lan jegi.

⁸ Kaen jen toroqen kokaen jero, “Buja qaa ii koriganon qaagoto, mono goo buuganon ano uuganon eja.” Buja qaa ii moma laariwombaaon eja. Nononon qaa iikanon ejemba uukuuku men onoma kokaen jen asarin onomakejon: ⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Ponna kolooja,” kaen jen asugijan een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Buja qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solananiwa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

¹¹ *Buja Terewaa qaa mon kokaen jegita eja, “Moronon ii moma laarin mubaati, iinon mono gamuya mende mobaa.” ¹² Anutunon Juuda ejemba mende ninisoron kantri tosaan mende sureen onomakeja. Pon motoonon iinon mono kuuya anana Ponnan koloon so motoononon gosin nonomakeja. Ejemba ii qama kolinkejon, anana kuuya mono kotumotueya kelemaleen nonomakeja.

13 *Iikawaa qaaya ii Buḡa Terenoḡ kokaen eja, “Ejemba dakaya yoḡonoḡ Pombaa qata qama kooliwuyati, iionoḡ mono ii kuuya hamo qen oḡono letombuya.”

14 Ejembanonḡ Ponḡ mende moma laarinḡ munḡ iwaa qata mono nomaenḡ qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaenḡ moma laarinḡ mubuyaga? Monḡonḡ Buḡa qaa mende jenḡ asariwaati eenḡ, yoḡonoḡ ii mono nomaenḡ mobuyaga? 15 *Ejemba monḡ Buḡa qaawaajonḡ mende wasiwonḡati eenḡ, iionoḡ mono nomaenḡ kema ii jenḡ asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buḡa Terenoḡ kokaenḡ oogita eja, “Ejemba Buḡa qaa awaa menḡ kankejuti, iyoḡoo kana otongia moninḡ awaa soro kolooja.”

16 *Kaenḡ oogita ejato, noo Israel kanageso honḡa yoḡonoḡ Oligaa Buḡa mende tenḡ koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianonḡ kokaenḡ ninijorota eja, “Oo Ponḡ, nono Buḡa qaa jenḡ seininḡ moronoḡ mono uuta meleema ii moma laarinagato?” 17 Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jenḡ seininḡ gejagianonḡ kemero mogi momalaariganonḡ mono iikaanḡ koloowaa.

18 *Momalaari kaanḡ koloowaato, kokaenḡ qisinḡ oḡonjenḡ: Buḡa qaa iikanonḡ mono Juuda yoḡoo gejagianonḡ mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaenḡ jegita Buḡa Terenoḡ eja,

“Qaa jegi qaagianonḡ mono kema kanḡ gomanḡ kuuya sokono. Ii gomanḡa gomanḡa eu emu leelee iikanonḡ mogi.”

19 *Qaa iikawaa so Buḡa qaa mono mogito, mombo toroqenḡ kokaenḡ qisinḡ oḡonjenḡ: Israel ejembanonḡ ii moma asarigi me qaago? Moosesonḡ wala qaa kokaenḡ jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa honḡa qaa niionoḡ ii hamo qenḡ oḡombe oḡoo uugianonḡ mono iikawaajonḡ ama motoqoto koloowaa. Waba tuunḡ poumapou laligojuti, iyoḡonoḡ oḡo unjuugugi sili iikanonḡ mono Juuda oḡoo uugia kuuwe iringia soono uugianonḡ waabaa.”

20 *Aisaianonḡ mono kotiinḡ nama kokaenḡ jerota eja, “Ejemba nii mende monḡama noma lanḡ laligogiti, iyoḡonoḡ mono nii mokoloonḡ nonḡi.

Ejemba noo kananaajonḡ mende qisinḡ laligogiti, niionoḡ kaniana mono yoḡoojonḡ inisaambe iima mogi.”

21 *Yoḡoojonḡ kaenḡ jeroto, Israel nonoojonḡ qaa kokaenḡ ninijorota eja, “Weenḡ so umugawodeenḡ kanainḡ qootogo

* 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond

19.4 * 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1 * 10:21: Ais 65.2

kanageso gejajuju koloŋkejuti, oŋo noononj kawutiwaajon oŋooma boro kaka koma laligowe gomanj tiinjeja.” Kianj.

11

Israel uutanonj uumeleenj tuunj melaa eja.

¹*Kawaajonj kokaenj qisijenj: Anutunonj iyanjaa kanagesoya gema qenj nonono me qaago? Ii qaago totoonj! Niinonj kaanagadeenj Aabrahambaa gbilia monj koloojenj. Neeno Israel kanagesowaa tuunj qata Benjamin iwaa uutanonj laligojenj. ²Anutunonj waladeenj iyanjaa kanagesoya meweengonj nononoti, nono mono mende gema qenj nonono laligojenj. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliwaa) sunduya ii Buŋa Terenonj oogita eja. Iinonj Anutuwwa jaanonj Israel ejemba jenj oŋoma qama kooliroti, oŋo qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaenj, ³*“Oo Poŋ, yoŋononj mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goononj siimolonj oonoonj alataya alataya kondemondeengi. Nii motoonjo nomesaogi laligowe kokomomola menj emboma nuwombaajonj jojoriju.”

⁴*Kaenj jeroto, Anutunonj ii moma mono kokaenj meleema munj ijoro, “Gii geenjgodeenj mende laligojantoni, niinonj eja 7,000 kaanjadeenj sopa somonjonj oŋombe neenaa bujana koloŋ bej qolonmolonjgoya Baal ii mende siminj kuma munj giwo toroqenj laligoju.” ⁵Qaa iikawaa so kambanj kokaamba kaanjadeenj Anutuwwa tuunj melaa eja. Anutunonj kalenmorianjaa so ejemba afaanja meweengonj nonono laligojenj.

⁶Kalenmorianjanonj mono nemunj koma muro meweengonj nonono. Nono nanamemenj awaa ama menj laligowonagati, iikawaajonj ama mende meweengonj nonono. Balonj ejemba nanamemenananonj nemunj koma muro meweengonj nononagati eenj, iwaa kalenmorianjanonj mono iwoi omaya koloonaga.

⁷Kawaajonj mono nomaenj jewonaga? Israel kanagesononj solanja koloowombaajonj kaparanj koma laligogito, solanjaniwombaa kania ii mende mokoloogi. Yoŋononj qaagoto, Anutunonj tuunj melaa meweengonj nononoti, nonononj kalenja ii mokoloŋ solanja kolooninj. Tosianonj momo bologanonj uugia gojono eenj tondu laligoju.

⁸*Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenonj kokaenj oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunonj ome mende somonjoro uugianonj kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajonj jaagia menj gooro umunj kono.

* **11:1:** Fil 3.5   * **11:3:** 1 Kirj 19.10, 14   * **11:4:** 1 Kirj 19.18   * **11:8:** Dut 29.4; Ais 29.10

Qaa gejagianon moma moma asariwubotiwaajon ii men gojono. Kaen tompin laligon kouma kamba kokaamba kaanagadeen een tondu laligoju.”⁹ *Kin Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Oo Anutu, yononon jejelomban on ama nen lan aisoonkeju. Iikanon mono mokolon injiima singisonogogiaajon moto ama onomba.

Mono iyangiaa dungianon ritatanon kamaan unuro irona meleema onona siimbobolo mobu.

¹⁰ Oo Anutu, gii mono jaagia men goona unun iibombaa-jon amamaawu.

Mono irona meleema onona qagianon uma bimooro suulan ununon laligowuya.”

Deiwidnon kaen qama kooliro.

Waba kantri yononon Anutuwaa geria hona koloogi.

¹¹ Torogon kokaen qisijen: Juuda kanageso hona yononon ritatanon kamaan unuro uugianon gojono awaa koloowom-baajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unuroti, iikanon mono Anutu moma kotowom-baajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso hona yononon kana uugun kamaan unuro waba kantri yononon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya koloogi. Kaen koloogiti, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siinanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso hona yononon kana songin kamaan unuro kawaajon waba gomaña gomaña yononon oyanboyan koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokolon uugia meleema kotumotue uutanon laligojuto, Juuda kanageso hona yononon tompin laligon Anutuwaa jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yononon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanon sein kelemalelen asuganon asugiwaa.

¹³ Niinon qaana koi Juuda onoojon qaagoto, waba kantri kanageso onoojon jejen. Niinon waba kantri onoonon wasiwasi eja aposol koloojenwaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romongojen. ¹⁴ Gawona ii mewe hona kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesou-runanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Buju qaa iikanon motomotoon yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siinanon kolooro meleengi Anutunon hamo qen onombaa. Gawona qabunayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onoo batugianon menkejen.

* **11:9:** Ond 69.22-23

¹⁵ Anutunon Juuda tuun gema nunuro iikawaa honanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria ononon kiti-gianon koloogi Anutunon tawagia men unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso hona yononon uugia meleenji Anutunon hamo qen onoma moma angon koma analin onombaati, iikawaa honanon mono koomunonga gbilin laligon kotiiwutiwaa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya kolooju. ¹⁷ Juuda tuun ii Anutu iyaananon oil gerega kolooja. Anutunon iyaananon oil gere ii honabona men boria tosaana motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria men kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaana onjo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunon kilen unuano kamba kokaamba gere boria qaita mon yonoo batugianon laligon kotiiinkeju. Onjo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonga nene apuya horon nen somariinkeju.

¹⁸ Onjo Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia men ububo. Selegia men ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaana onjo gere boriagadeen kaana kolooju. Onjo tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, "Anutunon anana iyaana gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintina kolooro." ²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onjo mono momalaarigianon rindanon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboon Juuda kanageso koton ononoti een, onjo mono "Saanon niniima koboowaa," kaen jewubo. Een kaana romongon tondu laligowubo. ²² Kawaajon waba kantri onjo Anutuwa kania romongon kokaen jewuya, "Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaana nono kaanagadeen koton nonono kamaawona."

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen onomba. Kawaajon Juuda kanageso

yoŋonoŋ yangisenŋia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen oŋombaa. ²⁴ Anutunon onjo duuyaa oil gere kanonja koton onjoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanon ama toroqen onono. Kantri tosaanja onjo kaanja ama onjoti een, iikawaajon iyanjaa gere boria honja Juuda kanageso honja ii mono afaanjon unuama siinanon iyanjaa oil geriaa batuyanon ama onono mombo toroqewuya. Kianj.

Anutunon Israel kuuya kiankomun nonomambaaion moja.

²⁵ Oo uumeleen alauruna, onjoanŋiaa momakooto qaganon lanj laligowubotiwaajon mono qaa aasangoya monj inisaambe moma asariwutiwaajon mojenj. Qaa ii kokaenj: Momo bologanon Israel kanagesowaa bakaya monj yoŋoo uugia gojono laligojuto, kambanj tetegoya qaa yangisenj mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yoŋoononŋa kelemalelen yoŋonoŋ uugia meleema Anutuwaa bentoton uutanon koubuya. Kaenjanŋi Anutunon jangogia iiro sokombaati, kambanj iikanon Juuda kanageso nonoo yangisenj kambanananon tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶ *Uugia meleenŋi Anutunon Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Hamoqeqe Toyanon mono Zaion baananonŋa asuginj Jeikob tuunj nonoo nanamemenana anjonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinonj singisonŋogia koma konjoratinj oyanboyanj mokoloowutiwaajonj soomonŋo arenja ii yoŋowo ambe motoonj laligowonja.”

Qaa kaenj eja.

²⁸ Juuda kanageso honja yoŋonoŋ Oligaa Bunja gema qen Anutuwaa kereuruta koloogitiwaajonj kantri tosaanja onjononj kitigianonj Anutuwaa alauruta kolooju. Kaenj koloojuto, Anutunonj Israel wanjaleurunana meweenjonj onjotowaajonj Juuda nonononj mono toroqen wombo alauruta honjabanja koloojonj. ²⁹ Anutunonj ejemba moroga meweenjonj onjooma kalenj onjmakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago. ³⁰ Waba kantri onjo kaanagadeenj wala Anutuwaa jeta mende tenj koma tondu laligogito, Juuda kanageso honja yoŋonoŋ yangisenj koloogitiwaajonj ama Anutunonj onjo kiankomun onono letonji.

³¹ Juuda kanageso honja yoŋonoŋ kambanj kokaamba Anutuwaa jeta qotogonj tondu laligonj koujuto, onjononj letonjitiwaajonj ama Anutunonj Juuda kanageso nono

kaanjadeen kambaŋ kokaamba kiankomuŋ nonomambaajon moja. Waba kantri ononon uugia meleema letonji kawaa silianon uugia kuunkeji, iikawaajon yononon mono kaanjadeen afaanjon uugia meleema kiankomuya bunja qen aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogon lan laligonin qaa qootogonana mokolon gbadoon nonono. Korebore kiankomuŋ nonombaatiwaaajon ama kasanon gbadoon nonono. Kian.

Anutu mepeseen onjsaa rii kokaen qamakejon:

³³ *Anutu kalenmoriana kowianon mono somata qatawo kolooja. Manjaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanon nunuugun uuta somata kolooja. Iinon qaanana gosin jen tegonkeji, nononon ii kuuya jen asarin tegowombaajon amamaawonja. Laaligonana kana arenjonkeji, iikawaa kania mono moma gosin mokolon tegowonatiwaa so qaago.

³⁴ *“Pombaa uu konoŋaa areŋa ii ejemba kuuyanon moma yagowombaajon amamaan laligon kounin. Monon gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵ *“Balon ejemba kalen angunkejonto, iwo kaen ambombaajon amamaan laligon kounin.

Iwoi munin kitia mende meleema nonono saanon sokoma muja. Iwoi mon era nonombaatiwaa kiti mubombaajon amamaankejon.”

³⁶ *Ii kokaembaajon amamaankejon: Iinon iwoi kuuyaa Toya kolon wanjaleya kolooja. Iinon iwoi kuuya nemun kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokolon mubaatiwaaajon ama kolooro. Kawaaajon anana qabunaya mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

12

Laaligonana nomaen laligonin Anutuwaanon sokombaa?

¹ Oo uumeleen alauruna, Anutunon kaen kiankomuŋ nononotiwaajon niinon mono uugia kokaen kuun ononjen: Ono mono kiankomuya ii uu kononjianon romonjon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen ononjanja sele busugia ii Anutuwaa kotin nandunja ambu. Kaen ambuti een, onon mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandunja ii iiro sokono siin momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa areŋa otaan laligogito, kambaŋ kokaamba iikaan mono mende toroqen

amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onjoon siin no-maen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokoloon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamiagiawo koloonkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaajon qaa mon jemaŋa. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nama kuuya onjoon kokaen injojen: Ono mono onjoangiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon ono mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona koloonkejiwaa so mono onjoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoongo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yononon gawon motoongo iikayadeen mende menkeju. ⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaan hona motoongo koloojon. Motoongo koloojonto, ana ana nononon mono toroqen aon motoon gawon menin sokono nanjon.

⁶ *Anutunon kalenmorian nononotiwaa so gawon memewaa momo kalen morota morota bunŋa qen aon laligojon. Mononon gejatootoo gawombaa momo kalenŋa bunŋa qen aoji een, iinon ii mono gawonon amakeba. Momalaarianon rindanon munkejiwaa so gawonon ama Anutuwa qaya jen laligowa. ⁷ Mombaajon welenqeqe gawombaa momo kalenŋa muroti een, iikawaa so mono tosaana pondan ilaan onoma laligowa. Mombaajon boi qaqazu gawon mewaatiwaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono membiriqem-biria qaa pondan tosaana kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajon uu nanjonango gawombaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono pondan kaparan koma ejemba uugia kuun nanjon onoma laligowa. Tosianon iwoiwaa-jon memeqemean men amamaagi mombaajon ii nanjon onombaatiwaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono konŋbaraya qaa pondan nanjon ilaan onoma laligowa. Mombaajon galenkonkon gawombaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono zen nama tosaana galen koma onoma laligowa. Mombaajon uujopa gawombaa momo kalenŋa muroti, iinon gawon ii mono korisoro qaganon men laligowa. Kiaŋ.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbingbaon mesaon tororo uujopa ama aon laligowu. Bologna sisia menj gema qen laligowu. Awaawaajon ama onono iikanonj mono qokotaan laligowu. ¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonjon qaganonj ama onoma tororo jopagonj aon laligowu. Goda qen aowombaajon kaparanj komakejuti, iikanonj mono awelegonj mepeseen aon laligowu.

¹¹ Uugianonj mono mende sologonj looriwato, qama kooligi Unj Toroyanonj inaan onono geregerenonj nama Pombaa gawonj menj laligowu. ¹² Mono oyanboyanj mokoloowonjatiwaaajonj mamboma jejeromonjromonj ama korisoro qaganonj laligowu. Kakasililinj moma mono mokosinjgonj laligowu. Mono pondanj nama Anutu qama koolinj laligowu. ¹³ Anutuwaa ejemba soraayanonj iwoiwaajonj amamaajuti, ii mono ilaan onoma laligowu. Mono ejemba koma horonj onoma motoonj rama nembanene nenj korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaan onombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegonj onomakeba. ¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisoowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu. ¹⁶ *Mono uumotoonj ama aonj luaenonj laligowu. Onoangiaajonj mono mende mogi uba. Jaba-arambaranj mende ambuto, ejemba kamaanqeqeta mono ala menj onoma laligowu. Onoangiaajonj mogi momakooto ejembaga laligowu. Onoangiaajonj mogi momakooto ejembaga laligowu.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajonj mende ambu. Ejemba kuuyanonj sili tosaanj yonoojonj mogi nanamemenj awaa koloojuti, ii mono kaparanj koma menj laligowu. ¹⁸ Iwoi mombaajonj osiqosi mende anjuti, mono kotikotii enj ononjiwaa so kaparanj koma ejemba kuuya yonowo luaenonj laligowu.

¹⁹ *Qaa monj ii Bunj Terenonj kokaenj oogita eja, “Niinonj mono bologaa kitia meleembe qagianonj ubaa. Ii noo gawonga. Ponj niinonj kaenj jejenj.” Kawaajonj wombo alauruna, onoangio mono bologaa ironj mende meleembuto, ii Anutuwaajonj mesaogi irinj soono iwaa kitia meleema metogonj onombaa.

²⁰ *Kawaajonj ii onoangio mende meleembuto, Bunj qaa koi mono otaanj laligowu, “Kereganonj nenewaa komuji eenj, ii mono nene wagiwa. Goo kereganonj apuwaajonj moji eenj, ii mono apu muna newa. Kaenj ama goononj sili awaa iikanonj mono uu kuunj muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii

* **12:14:** Mat 5.44; Luuk 6.28

* **12:16:** Gba 3.7

* **12:19:** Dut 32.35

* **12:20:** Gba 25.21-22

mono otaan laligowu. ²¹ Monnon sili bologa iikanon haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanon haamo ama mun silia bologa ii kolonaniwaga. Kian.

13

Gawman yonoo qaa baagianon kema ten koma laligowu.

¹ Gawman mon ii anodeen mende kolooroto, Anutu, ku-usun Toya iinon mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usun qaganon nama galen koma nono-makeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajon onjo kuuya mono onjongan gawman yonoo qaa baatanon kema laligowu. ² Kania kaen mojudiwaajon ama monnon jenkooto galen yonoo ku-usungia qetanji, iinon Anutunon laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunon iyonoo qaagia jen tegon ironja meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkon yononon ejemba nanamemen bologa amakejuti, ii kee momo ama onjmakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onjmakeju. Kawaajon galen ku-usungiawo yonoo keega momambaajon mojan me qaago? Ii mende momambaajon mojan ee, mono nanamemen awaa ama men laligona mepeseen gomakebuya.

⁴ Gawman yononon mono Anutu welenja qen mun men qeangon gombombaajon moju. Kaen mojudiwaajon ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianon uro lombo mobutiwaajon nanju. Anutuwaa welenjeqeuruta koloogi goondomombaa soo somata ononoti, ii een totoon mende men laligoju. Kawaajon iwoi bologa anjani ee, mono toroko moma laligowa. ⁵ Lombo qagianon ubabotiwaaajon mono gawman jegia ten koma laligowu. Kawaajonadeen qaagoto, Anutuwaa jaanon kaangadeen sokombaatiwaajon mono kaen amakebu. Mende ten konji Anutuwaa irinja soono jero uu konngianon kaen mogi uugianon boliwabotiwaaajon mono kaangadeen gawman yonoo qaa baatanon kema laligowu.

⁶ *Gawman yononon mono Anutuwaa gawon bakaya mon men iikanon zen nama galen koma onjmakeju. Gawongia ii mewutiwaajon ononon mono ilaan onjoma takis kaangadeen amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotin kania kania dawu onjombutiwaajon jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onjmakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onjoma komuniti gawon ii mono tororo

* 13:6: Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

menkebu. Gawmambaa gawonj meme ejemba yonoojonj mono qaqabunabunja ama goda qen onjomakebu. Kianj.

Kambanj somatanonj dodowiro mono jopagonj aonj laligowu.

⁸ Kaenj ama mombaanonj tosa monj onjowo mende ero laligowu. Kilenj onjo tosagia motoonjo ii kambanj so kokaenj eja: Onjo mono uunonj jopagonj aonj laligowu. Monjonj tosaanja jopagonj uukalenj ama onjomakeji, iinonj mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ *Jenkooto qaa wanj ii kokaenj, “Geengja jopagonj aonkejanj, iikawaa so mono tosaanja kuuya jopagonj onjomakeba.” Qaa kawaa uutanonj jenkooto qaa koi kaanja eju, “Serowilinj mende amba,” “Ejemba monj mende qena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajonj mono mende koposongowa.” Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wanj iikawaa newoyanonj kolooju.

¹⁰ Ejemba monj jopagonj mujanji eenj, iwaajonj mono iwoi bologa monj mende ama muba. Kawaaajonj uujopa ama iikaanja kanonj mono jenkooto qaa korebore tenj koma otaankejanj.

¹¹ Kambanj kokawaa kania moma kotojutiwaajonj mono nanamemenj kaanja ama menj laligowu. Wala Kraist moma laarinj uunana meleeninj, kambanj iikanondeenj kanainj laligonj kouninj Ponjonj metogonj nonono Siwenonj ubonjati, iikawaa kambananonj mono kosere kadaboroja. Kawaaajonj onjo gaonj ejuti, iikanonja uugia tooro waabutiwaa kambanja mono kaja. ¹² Gomantiinja koriga laligoninj weenj jaaya jililingonj kouro asarimambaaajonj anja. Kawaaajonj pangamambaa nanamemenj ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewonjwaa akadamuya ii mono menj konji kemero nambonja.

¹³ Asasagaa uutanonj laligojonjwaa so mono nanamemenj soraaya ama menj laligowonja. Tosianonj jejelombanj paati ama baononj nenkejuti, iikaanja nenj apu kotiga nenj elonkalonj amakeju. Sero nambonjambonj ama lanj emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aonj uunonj junjunj moma gema qen aonkeju. Nanamemenj kaanja ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombanja bologanonj gbilinj waagi yoroo siingara tenj koma onjombubutiwaajonj ii mono geja mende ama romonjonj onjomakebu. Kaenj qaagoto, Ponj Jiisas Kraistwaa nanamemenjanonj mono tiwo sumanjia kolooro ii maleku kaanja mouma aonj laligowu. Kianj.

* **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

14

Ala looloria ii mende jen onjoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon looloria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaajon kesa-awaran mende amakebu. ² Tosianon momalaarigaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaan yonoo momalaarigianon looloria kolooro nene piapiyagadeen nenkeju. Uugianon tiloowabotiwaaajon uuwoi ama oro tando lopiombaa nandun aanja ii sisia men logoyagadeen iyan onj nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinon mono alaurugia logoyagadeen nenkejuti, ii jejewili mende ama onjmakebu. Anutunon alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanagadeen "Sokonju," jen kalan koma onjmakeja. Kawaajon logoyagadeen nenkejuti, ononon mono alaurugia yonoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinon mono moroga koloon mombaa welenqeqeya jen tegon munaga? Iinon mono anjaa toyaa jaanon qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Pononon mono kotiin bon qen nambaatiwaaajon nanjon munkebaa. Kawaajon mono saanon bon qen nambaa.

⁵ Tosianon ween kuuyaajon romongogi tanigia ororon ejuto, tosanon weenja weenja gosin ween mombaaajon mogi uro qaita mon kolooro ween tosanon iikawaa newoyanon kolooju. Ono motomotoon mono onjooangiaa momogianon qokotaan iikanon uuwoi kuuya yakarin awasankaka nama laligowu. ⁶ Tosianon weenja weenja gosin uma kamaan amakejuti, iyononon ii mono Pon qabunja mubaatiwaaajon moma amakeju. Tosianon oro kuuya nenkejuti, iyononon mono Anutu mepeseen Ponon kaen qabunyawo koloowaatiwaaajon nenkeju. Tosianon oro tosiaa singi laligonkejuti, iyononon mono Ponon qabunyawo koloowaatiwaaajon moma ii amakeju ano kaen laligon Anutu mepeseenkeju. ⁷ Ananaanonga mononon mono iyanjaajonadeen mende laligoja ano iyanjaajonadeen mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaen: Jaawo laligowonati een, mono laaligonana Pombaaajon qeleema laligowonja. Komuwonati een, mono Pombaaajon komuwonja. Kawaajon laligowonja me komuwonati een, mono Pombaa bunja koloojon. ⁹ Kraistnon mono komugiti ano jaawo laligojonji, kuuya ananaa Ponjana koloon laligowaatiwaaajon komun gbiliro. ¹⁰ *Anutunon mono kuuya nunuama anjaa qaa jakeyanon

* 14:1: Kol 2.16 * 14:10: 2 Kor 5.10

nonoono namboŋa. Kawaaŋon tosaŋa oŋonon mono moroga koloon uumeleen alaurugia jen tegon oŋomakeju? Kaanagadeen alauruna tosaŋa oŋonon mono naambaajon uumeleen alaurugia tosaŋa ii jejewili ama oŋomakeju? Juma deendeen anŋi siligia iikanon mono mende sokonja.

¹¹ *Kawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja,
 “Poŋ niinon laligon kotiijenj, iikawaa so qaa hona toon-
 toonja kokaen injojen: Ejemba korebore oŋo mono
 noo jaasewananon simin kuma jegianon Anutu nii
 mepeseen nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanon mono iyaŋa iyaŋa nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijon jen asarinin gosin nonombaa. Kiaŋ.

Moŋnon ritatanŋon kamaan gewaatiwaaŋon romonŋowu.

¹³ Kawaaŋon mono mende toroqen jen bolin aon qaa-gia mende jen tegowu. Uumeleen alaurugia yoŋoo kananon ritatanŋon kamaan unuwabotiwaajon iwoi moŋ mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparan koma jen somonŋowu. ¹⁴ Nembanene iwoi moŋnon anja siri anŋonjorayawo mende koloojato, ejembanon iwoi-waaŋon mogi anŋonjorayawo kolooji, iyonoojonadeen ii anŋonjorayawo kolooja. Niinon Poŋ Jiisaswo nama qaa ii moma kawaaŋon uuwoi moŋ mende mojen. ¹⁵ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana tosianon qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnon yoŋoojon ama komuroto, tosaŋa oŋonon mono naambaajon oro nen iikaanjan kanon yoŋoo uugia men bolinkeju? Iikaanjanon oŋoanŋiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianon kawaaŋon wosobiri mokolonkejuti, iikaanjanon uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa en oŋonjato, iikawaa qaganon nanamemenŋianon tondu anŋi tosianon kawaaŋon qaa sologen jen jen oŋomakeju. Kaen ambubotiwaajon mono galeŋ men aon laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonati ano naa apuga newonati, iikanon Anutu waa bentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanon mono kamaanqeqeta kolooja. Iwaa bentoton uutanon laaligowaa hona ii kokaen: Unja Toroyanon inaan nonono nanamemen dindinŋa otaanin luae qen nonono aisoŋ laligojon. Iikanon mono munŋenja kolooja. ¹⁸ Daen yoŋonon kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyononon mono Anutu waa jaanon sokonŋi ejembanon qaagia mogi sokoma oŋomakeja.

* 14:11: Ais 45.23

19 Kawaajon mono luae qeñ aonin uumotoonjonon sei-waatiwaajon kaparan kombona. Iikaanja kanon mono unana meagon meñ kotiin aowona. 20 Anutunon nembanene kuuya hamo qeñ tegoro soraaya kolooju, ii mojonto, moñnon oro me nene moñ nero aliaa uutanon kawaajon boliro uugereya asugiro singisongowo kolooji, iikanon mono mende sokonja. Moñnon tosaanja yonoojon mende romonjon iyanjaajonadeen moma tondu neji, iinon mono kaanagadeen singisongowo koloowaa. Kawaajon Anutunon yonoo uugianon gawon meroti, tosaanja ononon mono gawona awaa ii nenewaajon ama mende meñ boliwu.

21 Kawaajon uumeleen alaurugia yonoojon ama orowaa singi laligon wain apu ii mende neñ laligowu. Iikaanja kanon mono motoon meñ qeangon aowuya. Kaanagadeen uugianon iwoiwaajon boliro singisongowo koloon loorinaga, ononon ii mende ambu. Kaen mono motoon meñ qeangon aowu. 22 Kesa-awaran qaawaa momalaaria kaen me kaen en gonji, ii mono Anutuwaa jaasewananon anjon koma laligowa. Moñnon qaa mombaajon “sokonja,” jeñ iikanon qokotaan moma kotiin kawaajon iyanja mende jeñ tegon aoji, iinon mono simbawonawo kolooja.

23 Ii me woi momalaari qaganon mende nama amakejoni, ii kuuya mono singisongo kolooja. Kawaajon moñnon nene mombaajon uuwoi ama kilen ii neji, iinon mono singisongo ambaa. Momalaari qaganon mende nama nejiwaajon Anutunon mono iwaa qaaya jeñ tegoro osin lombo mokoloowaa. Kian.

15

Mono Kraistwaa roromonjgoya otaan laligowu.

1 Momalaarinananon kotakota kolooji, anono mono ananaajonadeen lan aisoon ananaa ainananon laligowombo. Tosaanja yonoo momalaarigianon looloria kolooro kokobimbinon kana uugun tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onoma lombogia bosimbutiwaajon ilaan onombona. 2 Anana motomotoon mono alaurunananon qeangowutiwaa so romonjon ilaan onomakebona. Kaen ama onoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya. 3 *Kraistnon kaanagadeen iyanjaajonadeen iyanja ainonon mende aisooroto, Buna qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jeñ gii jeñ gomakejuti, iyonoo qaagianon mono nuro siimboboloya momakejen.” Qaa kaen eja.

* 15:3: Ond 69.9

⁴ Anutunonj ananaajonj siija kokaenj momakeja: Anana kaparanj koma kotiin nama Buja Tere weenjonij uunana nanjoro iikaanja kanonj oyanboyonj koloowombaajonj mam-boma jejeromonromonj ama laligowonj. Kawaajonj Buja qaa kuuya eenjanonj oogiti, Anutunonj mono iikawaa so kuma nonomambaajonj moja. Iikawaajonj ii oogita eja. ⁵ Anutunonj mono iyanj uugia nanjoro saanonj kaparanj koma kotiin nambu. Iinonj mono Ujaya onjono inaanj onjono batugianonj uunonj somonjonj aonj Kraist Jiisaswaa roromongoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligonj saanonj uumotoonj qaganonj buugia mindirin Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunonj onjononj kaanj ama laligowutiwaajonj momakeja. Kianj.

Oligaa Bunjanonj kantri tosonianonj kema karo.

⁷ Kraistnonj onj moma anjonj koma kalanj koma onjmakeji, iikawaa so onj mono kaanagadeenj kalanj koma aonj laligowu. Anutuwaa qabunayanonj seiwaatiwaajonj mono kaenj ama laligowu. ⁸ Niinonj qaa honja koi jemaaja: Anutunonj qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonjoojonj jenj somonjoroti, iikanonj honjowo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Kraist wasiro Anutuwaa Buja qaa onjanonj kotiiwaatiwaajonj ama Juuda nonoo batunananonj kamaanj welenj qenj nonoma laligoro. ⁹ *Juuda nono welenj qenj nonoma laligoroto, kantri tosaanja yonjononj kaanagadeenj iwaa kiankomuya moma kawaajonj Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Kawaajonj niinonj kantri tosaanja yonjoo batugianonj laligonj mepeseenj goma qabunaganonj seiwaatiwaa rii qamakemaaja.”

¹⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj jenj oogita eja,

“Anutunonj Juuda nono meweengonj nonono kanagesoya koloonj aisoonjkejonj. Kantri tosaanja onj mono nonowo toroqenj aisoonj otokorianj maama laligowu.”

¹¹ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj,

“Waba kantriwaa tuunj kuuya onj mono Ponj mepeseen laligowu. Gomanj so laligojuti, onj mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jenj rii qama laligowu.”

¹² *Gejatootoo eja Aisaia iinonj kaanagadeenj kawaa qaaya kokaenj jerota eja,

* 15:9: 2 Sml 22.50; Ond 18.49   * 15:10: Dut 32.43   * 15:11: Ond 117.1

* 15:12: Ais 11.10

“Gere tiitanonja unjuta juma waaji, iikaanja eja qata Jesi iwaa gbilionja monj koloonj ejemba gomanj so galen koma onjombaa.

Kaenj ama onono namowaa kanageso kuuya yononon ilaan onjombaatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowuya.”

Qaa walaga kanonj mono kambanj kokaamba honjowo koloonkeja.

¹³ Unja Toroyaa esujanonj mono nanjonj onono jejeromonjromonjgianonj kotiinj powowonj koloowaatiwaajonj mojenj. Kawaaajonj jejeromonjromonj Toya Anutu iinonj mono luae qenj onoma korisoro kuuya kanonj uugia menj saa gewaa. Kaenj qama kooliwe saanonj Anutu moma laarinj munj oyanboyanj mokoloowombaaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowuya. Kianj.

Qaa kotakota ii nomaembaajonj oojenj?

¹⁴ Oo uumeleenj alauruna, neeno onoojonj kokaenj moma kotiijenj: Ono mono tompinj mende laligojuto, Anutunonj iwoi kuuya awaa ii uugianonj ano saa qero momo kania kania mokoloonj iikanonj saanonj qambanjmambanj qaa kuma aowonjatiwaa so kolooju. ¹⁵ Kaenj koloojuto, kilenj qaa ii duduuwubotiwaajonj moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilinj ononjenj. Anutunonj kalenjmorianj nono iikawaa qaganonj nanjenjwaajonj mono awasankaka qaganonj qaa kotakota tosaanja onj ononjenj.

¹⁶ Kawaa kania kokaenj: Anutunonj waba kantri onononj uugia meleengji Unja Toroyanonj menj sorainj onono soraaya koloowutiwaajonj momakeja. Wala siimolonj oogi kaasoyanonj uro Anutunonj aisoonkero, iikawaa so kambanj kokaamba Anutunonj ejemba gomanj so bunjaya koloogi injiima aisoomambaaajonj awelegonkeja. Kawaaajonj Oligaa Bunjaya kantri tosaanja yonoo batugianonj jenj seimambaaajonj jenj gawonja qananonj ano iikawaa so uuwaa gawonj galen koloonj Kraist Jiisaswaa welenj qenkejenj.

¹⁷ Kawaaajonj Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Anutuwaanonj gawonj mewe qabunja nono selena menj uma awasankaka nanjenj. ¹⁸ Kraistnonj kantri tosaanja yonononj Anutuwaawaa jeta tej kombutiwaajonj moma sololoonj kuunj nomakeji, iikanonj mono nemunj koma nono qaana jenj nanamemena amakejenj. Qaa tosia lanj jenj seiseiwaa awasankakaya ii mende enj nonja.

¹⁹ Unja Toroyaa ku-usujanonj mono nemunj koma nono angoletoto aiwese ku-usunjiawo asugigi. Niinonj Jerusalem siti mesaonj kantria kantria liligonj kema kema Yuropwaa sitia monj qata Iirikum kanonj keube. Kaenj balonj so liligonj Kraistwaa Oligaa Bunja ii jenj asarinj onondaborowe.

²⁰ Monjon tando komoro monjon kan anaa miria iikawaa qaganon menj mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monjon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindangon nama uugia toroqen meagon menj kotiinj onjomabaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya menj kanon akademuna mokoloomabaajon kaparanj koma laligowe. Kawaajon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompinj laligogiti, niinon Oligaa Buja iyonoojon jen asarimabaajon awelegon laligowe. ²¹ *Kawaa qaaya Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injijogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompinj laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

²² *Gawon kaanonon somonjon nonotiwaajon mono kamban so onoonon kamabaajon amamaanj laligowe. Kianj.

Poolnonj Room kemambaa areja ano.

²³ Kaanj laligoweto, liligon uukuukuu gawon mutuya menj gomanj kuuya moma ononjoni, iikanon ii medaboronj laligowe. Uuwaa gawon mutuya memanjatiwaa gomanja ii kamban kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeen onj injimambaa siinja moma laligowe gbani mamaga tegoro. ²⁴ Kawaajon kantri qata Spein kemañati, iikawaa gematanon mono onoonon kamambaa areja ama injimabaajon jejero-monromon ama kokaen mojen: Injiima onowo korisoro ama boronja monj ainjolonj rabe ilaanj nonji saanonj kana toroqen Spein kemañati.

²⁵ *Kaen mojento, kamban kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nanjon onombonatiwaajon iikanonj kemañati. Iikanonj kemago onoononj kemañati. ²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleenj kanageso tuunja tuunja yonononj mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaanj onombombaa qaa somonjogi. Anutuwaa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonoojonj qaa somonjonj nandunj mamaga somata ama mindirigi ii menjgo kema onomanja.

²⁷ *Kaen ambombaa ukorisoroaya moma qaa somonjonj kulukululuu nandunj somata ii anji. Kaen ambutiwaa tosa enj onono anji saanonj sokonja. Anutunonj Juuda kanageso kotuegonj nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanonj waba kantria kantria sokoma qagianonj uro laligoju. Kawaajonj waba kantri onoononj tosa ero kitia meleema kalengianonj

* 15:21: Ais 52.15   * 15:22: Room 1.13   * 15:25: 1 Kor 16.1-4   * 15:27: 1 Kor 9.11

Juuda kanagesowaa wanaya ilaaj onjongi sokonja. ²⁸ Niinon kalen ii menj kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaa gematanon ii onjomesaon kusudeen onjoonon kan injimago toroqen Spein kantrinon kemaña. ²⁹ Onjoonon kamanjati, kamban iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya menj kan onomaña. Kian moma yagojen.

³⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo gokotaan nama kokaen uu kuun onjonjen: Unja Toroyanon jopagon nanjon onjmakejiwaa so mono noojon Anutu qama koolinj laligowu. Anjoronkejenj, iikanon mono uujopagianon ilaaj noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaaon yangisen amakejuti, iyonoo borogianon umambotiwaajon mono Anutuwaawaa qama kooligi sopa somonjon nonaga. Kaanagadeen nandun kalen somata menj Jerusalem kema ejemba soraaya yonoo borogianon ambe sokono siinja mobutiwaajon mono qama koolinj laligowu. ³² Kaen qama kooligi Anutunon siin kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon onjoonon kan onjowo ainjolon rama keraqeeango qen nonji laligomaña. ³³ Luae Toya Anutu iinon mono kuuya onjowo namba. Qaa ii onjanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinon Senkria uumeleen kanagesowaa gawon meme embaga kolooja. Iinon Room onjoonon kawaati, ii kalañ kombutiwaajon mono qisin onjoma borogianon anjen. ² Iinon ejemba mamaga ano nii kaanagadeen ilaaj nonoma laligoro. Kawaaon Anutuwaawaa ejemba soraayanon alaurunana koma horon onjmakejoni, iikawaa so Fiibinon karo ii mono Pombaa qatanon qama koolinj koma horon mubu. Onjoonon kan iwoi mombaajon amamaaro iikawaa so mono ilaaj mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noonon yeizozona jegi mobao. ⁴ Yoronon mono noojon ama laaligogara qeleema komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosianon uumeleen kanageso tuunja tuunja yonjonon mono kaanagadeen yorojon dangisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe honja mutuyanon kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa bunja kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba. ⁶ Marianon

* 16:3: Apo 18.2

onjoon ama gawon somata menj laligoroti, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yoronon wala Kraistwaanon qokotaari niinon yoroo gemagaranon uuna meleembe iikawaa gematanon niwo kapuare mirinon laligonin. Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁹ Nejanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao. ¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoon go laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo menj laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa totoon menkeji ano iwaa nemuŋa kambaŋ so nii kaanjadeen meria kaanŋa kalaŋ koma noma laligoroti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinŋkritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaanŋa yonowo nama laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanŋawo ano Olimpas ano ejemba soraaya tosaanŋa kuuya yonowo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono anjon aon newogia kososoon jolonŋia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozogia anŋi onoonon kaja. Kianŋ.

Qambaŋmambaŋ qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injiojen: Ejemba tosianon uu mendemendeen koloowaati-waajon wan qenkejuti, iyonoojon mono galen menj aon laligowu. Uumotoonŋowaa silia awaa kuma ononŋi mo-juto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaanŋa kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaanŋa ii mono onomesaon korikori laligowu. ¹⁸ Ejemba kaanŋanon mono

* 16:13: Maak 15.21

ananaa Pojnana Kraistwaanonj gawonj mende menkejuto, iyangiaa siingiaa so koloowaatiwaajonj tompe jej iyangia welenj qerj aonkeju. Kele qaa awaa awaa ainjawa jej ejemba gbhingbaongia qaa yonoo uugia kuunj tiligonj onjmakeju.

¹⁹ Onjo Oligaa Buja tenj koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj niinonj onjojonj ama honombononja qaa aisoonkejenj. Kaenj anjento, onjo kokaenj ama laligowutiwaajonj mojenj: Mono bologa ambombaajonj momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajonj momakootogia ii mono pondanj koma gbilin menj somariiwu. ²⁰ Luae Toya Anutu iinonj mono Satan uulanjawa rinjanjgoro onjo baagianonj kamaaro otokorian maama aisoonj laligowu.

Pojnana Jiisaswaa kalenmoriananonj mono onjowo ewa.

²¹ *Noo nenjana Timoti iinonj mono yeizozoya ano onjoononj kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yonononj kaanagadeenj yeizozogia anji onjoononj kaja.

²² Tertius niinonj Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinonj kaanagadeenj Pombo nama yeizozona ambe onjoononj kaja.

²³ *Gaiusnonj miria jej tegoro laligowe uumeleenj kanageso kuuya yonononj kaanagadeenj koi kanj ajoroogi nene ainjolonj ama nonomakeji, iinonj mono yeizozoya ano onjoononj kaja. Erastus iinonj siti pojn qerewenja ofis uutanonj takis monenj galenj komakeji ano uumeleenj alanana Kwartus yorononj mono yeizozogara ani onjoononj kaja. ²⁴ Pojnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananonj mono onjowo ewa. Qaa ii onjanonj.

Ponj mepeseenj kokaenj qama koolinjkejenj:

²⁵ Oligaa Buja qaa honja ii monowaa monoyanonja laligonj kougiti, iikanonj aasangoyanonj ero. Kaenj ero Jiisasnonj kamaanj ninisaama jej asariro moma jej seinkejenj. Buja qaa kawaa so Anutunonj mono kotiinj momalaarigia menj kotiiro saanonj zej nama kotiiwu. Kawaajonj anana mono Anutuwwa qabunjaya mepeseeninj seinkebaa.

²⁶ Wala Buja qaa onjanonj aasangoyanonj enj kouroto, kambanj kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganonj asugiro. Anutunonj kambanj so laligonj kouma tetegoya qaa laligonj ubaati, iinonj ejemba tuunja tuunja anana uunana meleema Buja qaa moma laarinj tenj koma laligowombaajonj moja. Kawaajonj gawonj kokaenj mewombaajonj jej kotonj nonono, "Onjo mono kema gomanj so liligonj Buja qaa jej asarinj laligowu." Qaa iikawaa so

* **16:21:** Apo 16.1   * **16:23:** Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

nononon Buṅa qaa ii ejemba tuun kuuya mobutiwaajon jen asarin laligonin.

²⁷ Anutu iyanodeen momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanon iwaa qabunaya mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

Korint Tere 1

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa woi kolooro Griik siti Korint kanonŋ keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti waŋa. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kambanŋ kanonŋ Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama meŋkegi. Korint yoŋonoŋ tando lopiŋoŋ ano beŋ kania kania waegia meŋ mepeseenŋ laligogi. Aanŋolegia kania kania ama aisoŋkegi. Mamaganonŋ serowiliŋ ama laligogi.

Tere koi kokaembaaŋoŋ ooro: Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa karoonŋ kolooro Efesus sitinoŋ laligoro tosiانوŋ Korintnoŋga kanŋ batugianoŋ lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaŋa kokaenŋ: Uumeleenŋ tuunŋ yoŋonoŋ deema siinŋsererenŋ qeŋ laligogi (1.10–4.21), serowiliŋ laŋ amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kianoŋoŋ sooro (Boŋ 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonŋiinoŋ amakegi (Boŋ 8), samonŋ toroya newombaa eŋkalolonŋ amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa arenŋ mende otaanŋ ilinoŋ koosonŋ laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jenkegi (12–14). Tosianoŋ qaa kokaenŋ jenkegi: “Komugiti, iyoŋonoŋ mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yoŋonoŋ tere moŋ kaanŋagadeenŋ oogi Poolwaanonŋ karoti, iikanonŋ qiqisi tosaŋa ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanonŋ weengowa).

Poolnoŋ qiqisigia ii meleema lombogiaa qambanŋmambanŋ qaa onoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Boŋ 13 ii awaa soro. Kanagenŋ aŋo Korint kema injiimambaa qaaya jenŋ ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya waŋa 8 ii kokaenŋ:

Jen-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuŋa tuuŋa laligogi 1.10–4.21

Serowiliŋ ano loemba laaligo 5.1–7.40

Uumeleembaa ano uumeleembaa gadokopa laaligo 8.1–11.1

Uumeleenŋ laaligo ano mepemepeseenŋ arenŋ 11.2–14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonŋga waabonŋa 15.1-58

Judia uumeleenŋ tuunŋ yoŋooŋoŋ nandunŋ aŋgi 16.1-4

Poolwaa arenŋa ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnoŋ Pool nii noono Anutuwaa jetaa so wasi-wasi eja aposol koloŋeŋ. Niinoŋ uumeleenŋ alana Soostenes

iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onjowo Buṅa qaa amin mobombaajon kajen. Kraist Jiisasnon onjo onjono iwo qokotaagi tak koton onjono soraaya kolooju. Kaanagadeen ejemba daen yononon balon so Poṅnana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaanagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onjoojon Buṅa Tere koi oojo.

³ Anutu Maṅnana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian onjoni luaenon laligowu. Kian.

Poolnon Korint yonjoojon Anutu kokaen mepeseja:

⁴ Onjo Kraist Jiisaswo qokotaan nanji Anutunon kalenmorian ononoti, iikawaaon mono kambaṅ so onjoojon Anutuna dangisen jen mepeseenkejen. ⁵ Onjo Kraistwo qokotaan nanji gawon memewaa momo kalen kelemaalen onjono momo kania kania buṅa qen aon saanon Buṅa qaawaa kania kuuya jenkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania nanjon jenin qaa iikawaa honanon koloon kotiiro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onjono. Kawaaon Anutu mepeseenkejen. ⁷ Kawaaon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Poṅnana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaon mambo-makeju.

⁸ Poṅnana Jiisas Kraistnon men kotiin onjoma kambaṅ tategoyanon asuganon asugiwaati, kambaṅ iikanon onjo solan koloon qaagia qaa nama ii iibuya. ⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaan onjomaakebaa. Iinon onjo iyanṅaa Meria Jiisas Kraist Poṅnanawo toroqen laligowutiwaaon onjono. Kian.

Korint kanagesonon deema tuunṅa tuunṅa nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Poṅnana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuukuu men onjonjen: Onjo mono korebore uumo-toonṅo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoonṅo kolooro momo motoonṅo otaan laligowu. ¹¹ Oo uumeleen alauruna, onjo batugianon anṅowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosianon nijogi.

¹² *Kokaembaajonṅa ii jejen: Onjooonṅa tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon “Nononon Apoloswaanon qaa otaankejon,” jenkeju. Toroqen tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Piitowaanon qaa otaankejon.” Duṅanon mombo tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon.” ¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onjoojon ama

* 1:2: Apo 18.1   * 1:12: Apo 18.24

maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men ononji me? Kaen moma soowubo?

14 *Niinon onoononga Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaan a ii mende men onombetiwaajon "Anutu dangisen!" jejen. 15 Kawaajon "Poolwaa qananon oomulu men nononji," mononon qaa omaya kaen jewabo.

16 *Oo onanon, Stefanas ano iwaa sumanjuruta ii kaanagadeen oomulu men onombeto, iyonoo gemagianon mon oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen. 17 Kraistnon nii ejemba oomulu men onomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Buna jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esujanon kamaan omaya koloowabo. Kawaajon Buna qaa ii balon ejawaa momakooto qaganon lan mende jenkejen. Kian.

Kraistnon Anutuwa ku-usunja ano momo arena ninisaano.

18 Ejemba gere siawaa buna koloowuti, iyononon maripoonaa Buna qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonoo qaa tanijaan kolooja. Kaen koloojato, Siwewaa buna koloojoni, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwa ku-usunja ninisaano momakejon. 19 *Iikawaa qaaya Buna Terenon kokaen oogita eja,

"Niinon momo ejemba yonoo momakootogia kondeembe soowaa.

'Moma asarin yagonkejon,' jenkejuti, iyonoo momogia mono men soowe zololongon omaya koloowaa."

20 *Momakooto ejemba hona ii dakanon laligoju? Buk weenjon momowaa kania mokoloogiti, ii dakanon? Balonon jenonkooliwaa boi koloon qaa melenqeleema jenkejuti, ii mono onanon qagiawo koloaju me? Balonon momakooto somata eji, Anutunon mono iyonoo momogia men kokowiro uugia qaa taniaan kolooja. Qaa ii onja.

21 Anutunon iyanja momakootoyaa so namonon laaligowaa arena anoto, ejembanon iyangiaa momakootogia nanjon iikaanja kanon Anutuwa kania moma kotowombaajon amamaan tompin laligogi. Amamaan laligon Kraistnon maripoonon komuroti, iikawaajon "Uugia qaa yonoo qaaga!" jegito, Anutunon Buna qaa ii nononon jen seiwonjwaajon ninijoro. Ii jen asarinin daen yononon uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen onomambaajon moro sokono. 22 Juuda yononon aiwese angoletto asugiwutiwaajon kaparan komakejuto, Griik

* 1:14: Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 * 1:16: 1 Kor 16.15 * 1:19: Ais 29.14

* 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

kantri yononon momakootogianon somariwaatiwaajon moma janjarij riinkeju.

²³ Ii janjarij riinkejuto, nononon Kraist maripoonon qegi komurotiwaa Buŋa qaaya jen seinkejon. Juuda yononon qaa ii mogi uugia boliro iikanon osin uugia mende meleemakeju. Waba kantri yononon iikawaajon mogi qaa motoya kolooja.

²⁴ Mamaganon kaen romongojuto, Anutunon nonoono uunana meleeniji, Kraistnon mono nonoojon Anutuwaa momakootoya ninisaama iyanon Anutuwaa ku-usunon koloon nonoma nanja. Juuda me kantri tosaanon koloojoni, ii kilen Kraistwo qokotaan nama motoonon koloojon.

²⁵ Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanqeqeta. Anutunon uuta qaa koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba momakootonana uugun uuta somata koloonaga. Anutunon looloria koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba esunana uugun kotakota totoon koloonaga.

²⁶ Uumeleen alauruna, ononangiaa kanagia nomaen ero Anutunon ononoti, mono ii romongowu? Onon mamaganon balombaa momakooto somata mende men laligogi. Mamaganon ku-usun qaganon esuhinagiawo mende laligogi. Manurugia mamaganon qabunagiawo mende laligogi.

²⁷ Kaen qaagoto, balon ejembanon onoojon mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunon mono onon iikaanja mweengon onono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qen onono. Balon ejembanon onoojon mogi looloria koloojuti, Anutunon mono onon iikaanja mweengon onono. Balombaa ku-usun ejemba geria ii gamu qen onono.

²⁸ Balon ejembanon jejewili ama onoma kanagiaajon mogi kamaanqeqeta koloojuti, Anutunon mono onon iikaanja mweengon onono. Balon ejemba yonoo jaagianon somata koloojuti, iyonoo qabunagia men kamaan ano qaombaatiwaajon kamakamaata koloojuti, mono ii mweengon onono.

²⁹ Mononon Anutuwaa jaasewananon selia men ubabotiwaajon mono kaen mweengon onono. ³⁰ Anutunon nemun koma onoma unuano Kraist Jiisaswo qokotaan laligon kotiinkeju. Iinon Anutuwaa momakootoya qaita mon ninisaano momakejon. Kraistnon downenana men gaanana jen tegoro solananin laligojon ano tak koton nonono soraaya koloojon. ³¹ *Buŋa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, "Monon selia men ubaati, iinon mono Pon moma mujiwaajon ama selia men uba." Qaa iikawaa so anin sokombaa. Kian.

---

* 1:31: Jer 9.24

2

Kraist maripoonon komurotiwaa qaaya jewe.

1 Uumeleen alauruna, niinon onoonon kan Anutuwaa kania nanonon jen asarin onombeti, ii qaana naan siinjiinawo koloowaatiwaaonon mende jen laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanon selena mende men uma laligowe. 2 Niinon onoo batugianon momo morota kuuya goraayanon ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoonon komurotiwaa kania iikayadeen moma koton ii jen seimambaajon qaa somongowe.

3 *Qaa kaen somongon onoonon kaweti, kamban iikanon eja looloria koloon jenena mamaga ororo keena moma laligowe. 4 Niinon Bunja qaa jen asarin onombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanon mende injijon laligowe. Ii qaagoto, Unja Toroyanon sololoon onono esunmumuyanon uugianon inaawaatiwaaonon kaparan koma qaa injijon laligowe. 5 Balon ejembawaa momakootogianon qaagoto, Anutuwaa ku-usunganon nemun koma onono moma laariwutiwaaonon kaparan koma laligowe. Kian.

Unja Toroyanon momakooto ii qaita mon.

6 Niinon kilen uumeleen alauruna akadamugiawo laligojuti, iyonoo batugianon rabe Anutuwaa momakootoya keemeya ii saanon amin momakejon. Balombaa momakootoyaga mende amin momakejon. Balonja balonja galen koma onoma laligogi ku-usunganon qaombaati, iyonoo momakootogia ii kaanagadeen mende amin momakejon.

7 Ii qaagoto, Anutuwaa momakooto aasangoya mono ii amin momakejon. Anutunon Siwe namo mende mokoloon orono iikanon waladeen arenja kokaen ama somongoro, "Ejembanon kanagen koloon akadamu mokoloowutiwaaonon mono momakootona qaita mon ii injisaamanja." Kaen jen ii aasangoyanon ano ero. 8 Balombaa eja ponja ponja laligon kougiti, iyonoononga monon momakooto ii mende moma koto. Ii moma kotowuyagati een, Ponjana asamararanawo ii maripoonon mende qegi komunaga.

9 *Momakooto qaita mon kawaajon qaa kokaen oogita eja, "Monon iwoi ii jaa gejianon mende iima moro. Iikawaa momoyanon mombaa uutanon mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianon jopagon munkejuti, iyonoojon ii mono mozozongon anota eja."

10 Balon ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunon ii mono Unjaya wasiro nonoojon ninisaano monin. Iinon qaa kuuyaa kania monjama mokoloonkeja. Anutuwaa

* 2:3: Apo 18.9   * 2:9: Ais 64.4

momo keemeya kaanagadeen modaboroji, iinon mono ii sololoon nonono monin.

¹¹ Mombaa uuta mononon mende moja. Uutaa unyaya iinondeen mono ii moma yagoja. Kaanjadeen Anutuwaa uuta ii mononon mende mojato, Anutu iyanjaa Unja Toroya iinondeen ii moma yagoja. ¹² Nononon balombaa nanamemen bologaa omeya mon mende buja qen aoninto, Anutunon iwoi kalen nononoti, iikawaa kania mobombaajon mono iyanjaa Unyaya wasiro uunananon kemerota laligojon.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroon amin momakejon. Balon ejembanon momakootogiaa qaganon qaa kuma nonongi iikawaa so ii mende amin momakejon. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa hona gosinin sololoon nonono jen asarinkejon. ¹⁴ Unja Toroyanon sololoon nonono qaa ii kaen gosijon ee, kania mono mokoloon moma asariwonatiwaa so kolooja. Kawaajon Unja Toroyanon daen yonoo uugianon mende laligoro ee lan laligojuti, iyononon Anutu Unyaaa buja ii moma angon kombombaajon amamaankeju. Yononon Buja iikawaajon mogi qaa motoya kaanja kolooro kania moma asariwombaajon amamaaju.

¹⁵ Yononon amamaajuto, Unja Toroyanon sololoon nononji ee, mono qaa kuuyaa kania gosin jen tegowonatiwaa so koloojon. Kaen koloojonto, uumeleen ejemba mombaa kania ii balon ejemba kuuyanon tororo jen tegowombaajon amamaankeju. ¹⁶ *Iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Pombaa uumomoya ii eja mononon mon mende moro.

Kawaajon mononon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”

Mononon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya men laligojon. Kian.

3

Anutuwaa gawon meme ejemba

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo naamade kaanja Kraistwo gokotaan nangi. Kawaajon niinon onjo balombaa nanamemen metetereenkejutiwaa tani Buja qaa jen asarin onoma batugianon laligowe. Unja Toroyanon sololoon onono laligojutiwaa tani kaanja injiomambaajon amamaan laligowe. ² *Niinon qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene hona nenetaa so mende koloogitiwaaajon qaakeemeyaii mende onombe. Kamban

* 2:16: Ais 40.13   * 3:2: Hib 5.12-13

iikanonj nene honja newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeenj ii saanonj mende nenkeju.

³ Onjo toroqen balombaa nanamemenj bologa metetereenjaligoju. Onjo uugianonj uunonj junjunj moma angowowo ama qaa jejegianonj nuuguna guuguwe amakeju. Kaenj angj uu selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigiaen koloonkeju. ⁴ *Tosaanja onononj kokaenj jenkeju, “Nono Poolwaanonj qaa otaankejon.” Tosianonj kokaenj jenkeju, “Nono Apoloswaanonj qaa otaankejon.” Kaenj kaenj jenj mono balonj ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnonj moroga kolooja ano Pool niinonj moroga koloojen? Norononj mono Anutuwaa gawonja menj laligojo. Pononj noroojonj gawonj anja anja noronoti, iikawaa so ilaan onjonj uugia meleema Ponj moma laarinj laligoju.

⁶ *Niinonj kota komowe Apolosnonj apu menj kanj iikanonj maaroto, Anutunonj mono kondooro toomorianj kolooro. ⁷ Kawaajonj komoroti, iinonj qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinonj kaanagadeenj qatawo mende koloojato, Anutunonj kotuegoro toomorianja kouma somariinkejuti, iinondeenj mono qabunayawo kolooja. ⁸ Kaenj koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, norononj mono so motoonjo koloajo. Motoonjo koloojato, ii kilenj tawanara ii mono gawonara menkejotiwaa so anja anja mewota.

⁹ Norononj Anutuwaa gawombaa nenawoita koloonj iwo gawonj menkejo. Onoo uugia ii Anutuwaanonj molalenj kaanja kolooro komakoomo gawonja kanonj menkeja. Anutunonj miri kaanja uugia inaanj mindirinj onono kotiinj waamakeju. ¹⁰ Anutunonj kalenmorianj nonoti, niinonj iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloonj Anutuwaa tando kombombanja uugianonj kuunj komowe mononj iikawaa qaganonj miri menkeja. Saanonj menkejato, motomotoonj nonononj miriwaa gawonja awaagadeenj mewonatiwaa so koloojonj. Iima kotonj mewonatiwaajonj mono jaa galenj menj aowonja. ¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinonj ii mono uugianonj komowe mononj momalaariwaa tando monj mokoloomambaajonj amamaawaa.

¹² Tando motoonjo koloojato, iikawaa qaganonj tosianonj mirigia goul silwanonj me jamo hongiwawo tosaanja kanonj menkeju. Tosianonj mirigia gere kasanonj, towo boonj senanonj me ganonj menkeju. Silinana kaenj me kaenj nama menkejonj eenj, ¹³ uuwaa gawonanaa honjanonj mono iyanja iyanja asuganonj asugiwaa. Pononj kambananonj kanj kuuro

iikanonj mono miri merotiwaa esuya luluumbaa. Miri esunananonj mono Anutuwaaw gere bolanonj asugiro jen kamaaro honjonj asuganonj iibombaa so koloowaa. Gere iikanonj mono motomotoonj nonoo mirinanaa tania honja ii angotetenonj ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenonj jen miri kuuya gosinj onono megij hongianonj kotiin nambuyati eenj, iyonononj mono gawongiaa tawaya bunja qenj aowuya. ¹⁵ Tosianonj mirigia megij hongianonj jen kamaawuti eenj, iyonononj mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilenj Siwewaa bunjaya laligowuya. Gere bolanonj jen onjoro iikawaa tani uuguwombaaonj janjarinj riinj kok kongi Anutunonj metogon onono Siwenonj ubuya.

¹⁶ *Onjonganj Anutuwaaw Bunja jigoo (tempel) koloogi Anutuwaaw Unjayanonj uugianonj laligoji, ii moju me qaago? ¹⁷ Anutuwaaw Bunja jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so onononj soraaya kolooji. Kawaajonj monjonj Anutuwaaw jigoo menj boliji eenj, Anutunonj mono iyanja menj bolinj mubaa.

¹⁸ Monjonj anjaa balonj momoya otaanj tiligonj aowabo. Onjoo batugianonj monjonj iyanjaajonj moro “Balombaa momakooto uuta menj laligojenj,” jeji eenj, iinonj mono wala uuta qaa koloonj iikaanja kanonj momakooto honja mokolonaga.

¹⁹ *Anutunonj balombaa momakooto uuta iikawaajonj moro uugia qaa yonjoo qaaga kolooja. Iikawaa qaaya Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Anutunonj momakooto uuta menj laligojuti, ii gbadoonj onono iyangiaa momo aingianonj sipasipa koma osiwuya.” ²⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj eja, “Ponjonj momakooto ejemba yonjoo momo arengiaajonj moro omaya kolooja.” ²¹ Kawaajonj onjooonjga monjonj mono ejemba nonoojonj ama selia menj ubabo. Kuuya nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj.

²² Pool, Apolos, Piito* nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj. Ejemba balonj so laligojonj, nonononj mono kuuya onjoo bunja koloojonj. Kawaajonj saanonj qaa ii me ii gosinj menj iikaanja kanonj laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kambanj kokaamba laligojonj, kuuya nonononj mono onjoo bunja koloojonj ano kanagenj gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonononj mono kaanagadeenj onjoo bunja koloowuya. ²³ Kaenj koloonj onjonjonto, onononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaaw bunja kolooja. Kianj.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojonj.

* **3:16:** 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16   * **3:19:** Job 5.13   * **3:20:** Ond 94.11   * **3:22:** Piito qata monj Siifas

¹ Kawaajon ejemba kuuyanon mono nonoojon kokaen mogi sokombaa: Kraistnon jen koton onono gawona menkeju. Anutunon qaaya aasangoya nonono bujanana kolooro galen komakejon. Nononon miri galenaa tani kaana koloojon. ² Galen yonoo togianon miri iwoiya galen kombutiwaajon borogianon anji, iinon mono qaa wana kokaen kaparan koma jen koton onomakeja, “Gawongia mono metetetana qaa nama pondan men laligowu. Membirigembiri mende ambu. Kaen mokolon onombe sokombaa.” ³ Korint ononon me balombaa qaa jake mombaa galenanon nii gosin jen tegon nombuyagati een, niinon mono qaa iikawaajon mobe kamaanqegeta totoon kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jen tegojen. ⁴ Uuna gosin qaa mon mende mobe men bimoon nonjato, iikawaajon kilen solana mende koloojen. Ejembanon qaagoto, Pononon mono noo qaana gosin jen tegon nomakeja.

⁵ Kawaajon onono mono kamban kokaamba mombaa qaaya mon ii mende jen tegowu. Pononon kambana ano kan kuuwaatiwaajon mono mambombu. Mamboma laligogi iikanon kan qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganon isaano asuganon asugiwaa. Iinon kan ejemba uunana men asariro nanamemenanaa kanianon asuganon asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoon gosin nonono Anutunon mono iikawaa so kamban iikanon mepeseen nononaga.

⁶ Oo uumeleen alauruna, onono juma jaba-arambaran ama lan leele aron qen nama utama aonkeju. Kaen laligowubotiwajon mono Apoloswo noro romongon noroma ononganiaa aingia mesaon qaa kokawaa kania moma kotowu, “Buna qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianon ero ten koma qeangowutiwaajon sundunara kaen oojen. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosin romongon moma asariwutiwaajon oojen. Deendeengianon kaen tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi mononon mono mende men letoma gono tosaana unuugun qaita mon koloona me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya en gonji, ii mono Anutunon kalen gono buna qen aona me qaago? Ii kalenga buna qen aonati een, mono naambaajon kalen ii qakooma selega een men umakejan? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya men laligowombaa siina mojuti, ii en onondaboroja. Anutunon Siwe kowianonga kalena kalena maama onono simbawonawo kolooju. Nononon mende ilaan ononin ononganio kilen momalaariwaa kin pon kaana kolooju. Ononganiaajon kaen romongon aaju. Oo onanon

oŋo kiŋ koloogi sokonaga. Kaen koloogi nononoŋ mono kaanagadeen eja poŋurugia koloon oŋoo kooronŋianon saanon motoon selenana menj uma awelegon aowonaga. Niinon kaen ambombaa siŋa mojen.

⁹ Niinon kaen mojento, ananaa kanianana iibe tani kokaen koloaja: Anutunon aposol nono kuun nonono ejemba jaagianon kamaanqegeta toon koloon laligojon. Ejemba unugi komuwutiwaajon jen tegogitiwaa tania asuganon kema kanin lan qama gamu qen nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita mon kolooniŋ balon so yoŋoo toya ano Siwe jakeya jakeya yoŋoo poŋ qerewenja gajoba yoŋonon mono jaagianon nini-ima koton niniigigiŋkeju.

¹⁰ “Kraistwaajon nama uuta sooro laligoji,” noojon kaen jenkejuto, ononon Kraistwo nama momo ejemba akadamu-giawo koloojutiwaa tani koloaju. Niinon looloria koloojento, ononon “Ejemba kotiga koloojon,” jenkeju. Ejembanon oŋo goda qen onomakejuto, noojon mogi kamaaro jejewili ama nomakeju. ¹¹ Kamban koi kaananon kaanagadeen nembanewaa komun apuwaajon moma opo walaga junjuran mouma laligonin manjanon lan nunugi duŋ mirinana qaa laligon toroqen kema kankejon.

¹² *Ananaa boronananon seleqege gawon menkejon. Ejembanon lan qasuaan nonomakejuto, nononoŋ mono kotuegon onoma yoŋoojon qama koolinkejon. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nononoŋ mono ii moma mokosinjon kaparan koma laligojon. ¹³ Uuqege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nononoŋ mono gumbonjonjon qaganon sosooda meleemakejon. Nononoŋ balombaa gojejera ronaa kaan kolooniŋ balon balon yoŋonon sisinana menj gema nununkeju. Kaan laligon kouma kamban koi kaananon kaen toroqen laligojon.

¹⁴ Gamu qen onomambaajon qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaan mono qambanmambangia onomambaajon mojen. ¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yoŋonon Kraistwo qokotaan kalan koma kuma onombuyagati een, ii kilen niinon mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oligaa Bunja jen asariŋ mangia kolooewe uugia meleengi. Kawaajon manurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶ *Kawaajon uugia kokaen kuun ononjen: Niinon sili amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina ii otaan laligowu. ¹⁷ Niinon silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama menj balon balon liligon uumeleen kanageso so kuma onomakejenji, iikawaajon mono duduuwubo. Niinon kawaajon ama wombo merana Timoti wasiwe onoonon kawaa.

* 4:12: Apo 18.3   * 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17

linonj niwo pondanj laligonj Pombo qokotaanj nama kan kanana jenj koma gbilinj onjombaa.

¹⁸ Onjooononga tosia yonjononj niinonj onjooononj mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseenj jaba-arambaranj ama lanj laligoju. ¹⁹ Kaenj laligojuto, Pombaa siinjanonj noojonj "Kemba!" jewaati eenj, mono uulanawo onjooononj kamaanja. Kamaanjati, kambanj iikanonj jaba-arambaranj ejemba yonjoo ku-usungiaajonj qisinj onjombe jokoloogi momanja. Selegia menj uma qaa somasomata lanj jenjkejuti, ii niinonj mobe kamaanqeqeta koloonkeja. ²⁰ Anutuwaa bentotonj ii qaagadeenj jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaa ku-usunja. Iikanonj mono nemunj koma nononja.

²¹ Kawaajonj uugia mende meleema lanj laligowuyati eenj, niinonj mono koobinj menj kanj qaanonj onjootimanja. Uugia meleembuti eenj, mono uubonjonj qaganonj uujopa ama onjomambaaajonj kamaanja? Qaa woi ii gosinj noojonj siingia nomaenj mojudi, ii mono moma gosinj nijowu. Kianj.

5

Monjonj serowilinj anoti, ii mono batugianonga konjombu.

¹ *Qaa monj kokaenj jegi noo gejananonj kemero: Tosianonj uumeleenj kanageso batugianonj serowilinj amakeju. Monjonj manjaa embia menj laligoja. Serowilinj kaanja ii uumelembaa gadokopa ejemba yonjoo batugianonj kaanqagadeenj monj mende eja. ² Monjonj kaenj ano onjo kilenj selegia menj uma lanj jaba-arambaranj amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinonj mono menj komunj onjono sokonaga. Kaenj ama saanonj eja singisonjo kaanja anoti, ii mono batugianonga konjonji seleenjenj kamaabaa. Ii nomaenj ama mende otaaju?

³ Niinonj onjanonj onjooononga koriganonj laligowe selena mende iimakejuto, kilenj unjananonj mono onjowo laligoja. Monjonj nanamemenj jekania boorongoya anoti, niinonj mono iwaa qaaya gosinj batugianonj laligojeniwaa tani moma jenj tegonj kokaenj jejenj: ⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanonj ajoajoroo angi noo unjananonj onjowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usunjanonj nemunj koma onjono ororonj nama qaaya jenj mono kokaenj somonjowu: ⁵ Satanonj seliaa siinj kombombanja bologa qero kamaawaatiwaaajonj mono gema qenj munj iwaa borianonj angi mindinjonj mubaa. Mindinjonj muro loorinj uuta meleeno Anutunonj hamo qenj munj Pombaa kambanjanonj unjaya metogoro Siwewaa bunja koloonaga.

⁶ *Selegia menj umakejudi, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi

moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanon anin men somariiro dis saa qenkeja. Kaanagadeen bao woosoya kaambogawo kanon jumakeji, iikanon mono busia kuuya men bolinkeja.”

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloog-ito, singisongowaa yiistya mon ii qaron kaanja batugianon kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajon mono yiistgia walaga ii gosin utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaan mono dujanon mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloon laligowu. Kiankomu kendon kambananon lama siimolon on bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnon ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaaajon on saanon flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyan uutanon kouma laligowu.

⁸ *Kraist komurotiwaajon mono korisoro kendon ama laligowonja. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemen bologa umagenkamaanqenawo. Iikawaa qaganon mono korisoro kendon mende ambonja. Kawaaajon mono gbingbaon mesaon qaa honja otaan bered yiistya qaa kaanja koloon iikawaa qaganon korisoro kendon ama laligowonja.

⁹ Niinon Buja Tere on onoma kokaen injjowe: On serowilin amakejuti, iyonowo mono ainjolon mende rama amin mobu. ¹⁰ Balonon uugia mende meleema nanamemen bologa amakejuti, iyonoojon qaa ii mende oowe. Yononon serowilin ama iwoiwaa dogo koloon menjo mewombaajon koposongonkeju. Iwoi kalugon yongoro menkeju ano tando lopion waegia men mepeseen onmakeju. Yonoojon ama kaen on onombenagati een, on mono balonon laligowombaajon amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojonja qaagoto, kania kokaembaajon qaa ii on onombe: Monon anaa qata uumeleen ala jen kilen serowilin anja me iwoiwaa dogo koloon menjo memambaajon koposongonkeja me tando lopion waeya men mepeseenkeji, iwo mono ainjolon mende rama amin mobu. Momalaari tuun onoo batugianon monon mepaqepae amakeja me apu kotiga nen enkalolon amakeja me iwoi kalugon yongoro menkeji een, iwo rama nembanene mon mende newu.

¹² Seleengen laligojuti, niinon iyonoo qaagia mende jen tegonkejen. Ii noo gawonga qaago. On kaanagadeen kanageso kuuya yonoo qaagia qaagoto, uugia meleema sopa uutanon laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeen gosin jen tegonkeju. ¹³ *Seleengen lan laligojuti, Anutunon mono

iyonoo qaagia gosinj jen tegowaa. Kawaajonj mono Buna qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonga konjombu.” Kianj.

6

Uumeleenj alagia ii seleengenj yonoo qaa jakeyanonj mende ambu.

¹ Uumeleenj ejemba batugianonj monononj alia qaa jakeyanonj amambaajonj moji eenj, iinonj Anutuwaa ejemba soraaya unuugunj ejemba doogoya yonoo jaagianonj keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaanj mubutiwaajonj qisinj onono gamuyawo koloaja.

² Anutuwaa ejemba soraaya nonononj kantria kantria yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Ono balonj kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloojuti eenj, mono nomaenj ama qaa melamelaa gosinj jen tegowutiwaa so mende koloowuyaga? Ono mono onanonj iikawaa so koloaju.

³ Uumeleenj ejemba nonononj Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojonj eenj, balononj laaligowaa qaaya ii mono afaanjonj gosinj saanonj jenj tegonjkebonja.

⁴ Kawaajonj balononj laaligowaa qaaya batugianonj koloonjkeji, qaagia ii mono naambaajonj seleengenj yonoo qaa jakeyanonj uma jenj tegowutiwaajonj qisinj onjmakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianonj jejewili ama onjmakejuti, iyonoojonj kilenj qaa kambanjonj mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qenj onjomambaajonj jejenj. Momalaari ejemba onoo batugianonj qaa eji, onoononga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanonj jenj tegowaatiwaa so koloaja me qaago? Mono saanonj batugianonga eja kaanja mokoloowu. ⁶ Qaago tani kolooro uumeleenj ala monononj alia seleengenj yonoo qaa jakeyanonj amakeja. Kaenj ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianonj kema qaa gawombaaajonj qisinj onjmakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianonj qaa jakeyanonj ama aonjkejuti, iikaanja kanonj mono onjonganja kamaanj unjuro Kraistwaa qabunyanonj mono kamaanj qegeta kolooro laligoju. Ejembanonj menj bolinj onjngi uugia kawaajonj waaro qaanonj ama onjngi Anutuwaa jaanonj mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horonj megij onj kitia mende meleema onjngi iikaanja kanonj Kraistwaa kanianonj mono akadamyawo koloowaa.

⁸ Ono Kraistwaa qata kokaenj menj bolinjkeju: Mono onjonganj tiliqili ama ejemba menj bolinj onjoma iwoigia horonj

menkeju. Uumeleen alaurugia yonoojon kaanagadeen ama onmakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yononon mono Anutu bentotonaa uutanon uma dun mende mewuyati, ii moju. Nanamengianon mono tiligon aon jinjaun ambubo. Tosianon serowilin ama tando lopion waegia men mepeseenjeju. Tosianon loemba laaligo uugun olonkalo amakeju. Tosianon monembaajon lan agimin aon laligoju ano eja iyanarodeen emba iyanarodeen agimin aon laligoju. Kaaja yononon mono Anutuwaa bentotonaa bunja mende koloaju.

¹⁰ Tosianon yongoro men iwaiwaa dogo koloon mengo mewombaajon koposongonkeju. Tosianon apu kotiga nen enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwai kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaananon mono Anutuwaa bentotonaa bunja mende qen aowuya. ¹¹ Onoononga tosanon wala iikaana laligogito, kanagen Ponana Jiisas Kraist bunja qen aogi sayanon songbama tak koton onoma iwaa qatanon soraaya koloogi. Men solananin onono Anutunanaa Unayanon mono inaan onono dingon laligoju. Kian.

Sele busugianon Anutuwaa jigo kowoga koloaja.

¹² *Niinon iwai kuuya saanon memanjatiwaa so koloojento, iwai kuuyanon mono mende men qeangon nombaa. Iwai kuuya saanon memanjatiwaa so koloojento, iwai monon ponna koloon nombabotiwaajon galen men aonkejen. ¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajon raja. Korojonana ii nembanene nenin kemebaatiwaajon raja.” Monon kaen jenagato, Anutunon mono nene ano korojon ii motoon jen tegoro qaombaota. Sele busunana ii serowilin ambombaajon qaagoto, Pombaa gawona mewombaajon ama raja. Kaen raro ano sele busunana qeangowaatiwaajon nene iwai nonomakeja. ¹⁴ Anutu iyanaa ku-usunanon Pon men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waabona.

¹⁵ Onoo sele busugianon Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloajuti, ii moju me qaago? Kawaajon niinon Kraistwaa sele busu kitia mon men kana somata embawo qokotaamaña me qaago? Ii qaago totoon! Mono yamagen! ¹⁶ *Anutunon qaaya kokaen jerota eja, “Yoronon mono sele busu motoongo koloowao.” Kawaajon monon kana somata embawo qokotaaji, iinon mono iwo sele busu motoongo koloowaota. Ii moju me qaago? ¹⁷ Motoongo koloowaoto, monon Pombo

* 6:12: 1 Kor 10.23   * 6:16: Jen 2.24

qokotaaji, iwaa unʻayanonj mono Pombaa Unʻayawo mindiriro motoonjo koloonj laligowaota.

¹⁸ Serowilinj ii mono misinjonj mesaowu. Singisonjo tosaana ii me ii amakejoni, ii kuuya mono selenanaa seleenjenanonj koloonjeja. Monjonj serowilinj amakeji, iinonj mono iyanʻaa selia menj bolinj singisonjo amakeja. ¹⁹ *Sele busugianonj mono Unʻa Toroyaa Bunʻa jigoya (tempel) kolooja. Anutunonj Unʻaya onono bunʻa qenʻ aogi uugianonj laligoja. Kawaajonj onjoanʻgiaa bunʻa mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onjoanʻgiaa bunʻaga qaagoto, Kraistnonj iwoi somatanonj sewanʻgia mero iwaa bunʻa kolooji. Kawaajonj selegianonj mono nanamemenj soraaya anʻgi Anutuwaa qabunʻayanonj seinj kembaa. Kianj.

7

Loemba ano gbaworo saraŋ laaligo rara

¹ Onjo qaa tosaana oonj qisigiti, ii jenʻ asarimana. Ejanonj emba mende menj gbaworoga laligoji, ii saanonj. ² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanonj serowilinj ambubotiwaaajonj onjo motomotoonj mono anʻa anʻa loemba agiminʻ aonj laligowu. ³ Ejanonj mono embiaa siinʻaa so loemba laaligowaa arena otaawa. Embianonj kaanʻagadeenj mono loyaa siinʻa otaanj laligowa.

⁴ Embiaa selianonj mono anʻaa bunʻaga mende kolooro anʻa ii mende galenʻ komakejato, loyanonj ii galenʻ komakeja. Loyaa selianonj kaanʻagadeenj anʻaa bunʻaga mende kolooro anʻasiri mende galenʻ komakejato, embianonj ii galenʻ komakeja. ⁵ Kawaajonj oroanʻgara mono mende anʻgonj koma aonj laligowao. Yanʻgorodeenj uumotoonj ama pondanʻ qamakooli gawonj mewojonj saanonj anʻa anʻa laligowaoto, kambanʻ tosaana kaenʻ laligonjo mono mombo mindirinʻ motoonj laligowao. Ugara saanonj mende galenʻ koni Satanonj anʻgobato menj orono singisonjononj kamaanj uruwabotiwaaajonj mono iikaenʻ ama laligowao.

⁶ Kaenʻ ambaotiwaaajonj saanonj jejento, jojopanʻ qaa kaanʻa ii mende ama ononjenj. ⁷ Niinonj ejemba korebore nii kaanʻa masaraŋa laligowutiwaaajonj mojento, onjo tosaana Anutuwaa gawonj memewaa momo kalenʻ kaanʻa ii mende menj laligoju. Anutunonj momo kalenʻa mendeeno motomotoonj nonononj ii me ii anʻa anʻa bunʻa qenʻ aonj laligojonj.

⁸ Loemba mende koloonj malo laligojuti, onjojonj kokaenʻ jejenj: Onononj nii kaanʻa toroqenʻ loemba mende koloonj

* 6:19: 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16

solana laligowuti, ii mono awaa kolooja. ⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaaajon mono saanon loemba koloogi afaangowaa. Kawaaajon yononon uugia galej kombombaaajon amamaajuti een, mono saanon loemba koloowu.

¹⁰ *Loemba laligojuti, onjoonj kokaen jen kotojen, niinondeen qaagoto, Pononj anjo mono qaa koi jeja: Embianon loya mende mesaowa. ¹¹ Kaen jejato, kilen loya mesaowaati een, mono eja monj mende menj een laligowa me loyawo mombo aminj moma somonjon aon laligowao. Kaanagadeen loyanon embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaana onjo gejanonogia ii Pononj mende jejato, neeno ii kokaen jejen: Uumeleenj eja mombaa embianonj uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinonj mono embia ii mende mesaowa. ¹³ Kaanjadeen uumeleenj emba mombaa loyanonj uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinonj mono loya ii mende mesaowa. ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Mombaa loyanonj uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunonj ii kilen uumeleenj embiawo qokotaajiwaajon ama tak kotonj muro soraaya kolooja. Kaanjadeen mombaa embianonj momalaaria qaagoto, uumeleenj loyawo qokotaajiwaajon ama Anutunonj ii tak kotonj muro soraaya kolooja. Mononj soraaya mende koloonagati een, meraboragaranonj mono Anutuwaasopa seleenjenj laligowuyaga. Kaen laligowuyagato, Anutunonj motoonj tak kotonj onjonotiwaajonj mono soraaya kolooj.

¹⁵ Soraaya koloojuto, mononj mende moma laarinj loya me embia mesaomambaaajon mojati een, mono saanon mesaowa. Kaen kolooro noo qaananonj uumeleenj alanana ii mende somongowaa. Anutunonj onjo luaenonj laligowutiwaajonj onjoono. ¹⁶ Emba, gii loga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Me eja, gii embaga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Kawaaajonj mono luaenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjonotiwaa so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Pononj motomotoonj onjo laaligogiaa arenj ano loemba me masarana laligogi Anutunonj onjonoti, iikawaa so mono toroqen laligonj laaligogiaa kania mende utegowu. Uumeleenj kanagesoya kanagesoya liligonj gomanj so kaen jenj kotonj onjomakejenj.

* **7:10:** Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

18 Anutuwaa aiweseya eja mombaa selianonj kotogi laligoro kaan̄a oonoti eenj, ii mono kotomambaaonj mende kaparanj komba. Anutuwaa aiweseya mombaa selianonj mende kotogi laligoro kaan̄a oonoti eenj, mono ii kotowutiwaajonj mende kaparanj komba. 19 Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogita eja me mende eji, iikanonj Anutuwaa jaanonj iwoi omaya koloojato, jojopanj qaaya tenj koma otaaninj iikanonj mono hon̄awo kolooja.

20 Anutunonj on̄oono kambanj iikanonj loemba me masaran̄a laligogiti, on̄o motomotoonj mono iikawaa so toroqen̄ laligowu. 21 Mombaa welen̄qeqe omaya koloona Anutunonj goonoti eenj, iikawaajonj mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanonj solan̄a koloonj gawonj monj mokolonagati eenj, ii mono saanonj mokoloowa me uuga afaangoro saanonj toroqen̄ welen̄qeqe omaya laligowa.*

22 Ii kokaembaajonj: Mon̄nonj welen̄qeqe omaya kolooro Pon̄nonj kaen̄ oono uuta meleeno singison̄goyaa kasia isano solan̄a koloonj laligoja. Kaan̄iadeen̄ mon̄nonj solan̄a kolooro Pon̄nonj kaan̄a oono uuta meleeno iyan̄aa ain̄a qaagoto, Kraistwaa jeta tenj kombaatiwaa kasanonj nama welen̄aqen̄ laligoja. 23 Kraistnonj tawa somatanonj sewan̄gia mero laligojutiwaajonj mono balonj ejemba yon̄oo qaa baatanonj kema keegia moma welen̄qeqegia omaya koloonj laligowubo. 24 Kawaaajonj uumeleen̄ alauruna, Anutunonj on̄oono kambanj iikanonj solan̄a kasagia qaa me welen̄qeqe togiaa kasa gbadononj laligogiti, on̄o motomotoonj mono iikawaa so Anutuwaa jaanonj toroqen̄ laligowu. Kian̄.

Gbaworo saran̄ ano malo yon̄oo gejanono qaagia

25 Emba saran̄ jumun̄a† on̄oo gejanonogia ii Pon̄nonj mende jen̄ kotoro mojen̄. Kawaaajonj Pon̄nonj kian̄komun̄ nono qaana lan̄ qaagoto, moma laarin̄ non̄gi sokon̄jiwaa so jen̄kejen̄i, mono iikawaa so gosin̄ neenaa momonanonj kokaen̄ jeman̄a:

26 Kakasililin̄ kamban̄a dodowijiwaajonj eja gbaworo emba saran̄ laligojuti, kuuya on̄ononj mono iikawaa so toroqen̄ laligogi awaa koloowaa. Kaen̄ romon̄gojen̄. 27 Emba men̄ laligojan̄i eenj, embaga mesaomambaaajonj mende janjarin̄ ri-iwa. Embaga qaa masaran̄a laligojan̄i eenj, mono embawaajonj mende mon̄gamba. 28 Kilen̄ emba mewaati, iikanonj mono singison̄goyawo mende koloowaa. Kaan̄iadeen̄ emba saranonj eja mewaati, iinonj singison̄go mende ambaa.

* 7:21: Qaa kawaa kania monj ii kokaen̄: Uuga meleema saanonj solan̄a koloonj gawonj monj mokoloojan̄i eenj, gii saanonj toroqen̄ welen̄qeqe omaya laligowa.

† 7:25: Olon̄kalu mende qeqeta

Singisonjo qaagoto, iikaana ambuti, iyononon mono selegianon kakasililin mamaga mokoloowuya. Ononon ii mokoloowubotiwaajon mono anjon koma onomambaajon mojen.

²⁹ Kaen moma gejanonogia jejento, kilen qaa mon kokaen injomana: Uumeleen alauruna, Pon kawaatiwaa kambananon torijiwaajon ama emba men laligojuti, ononon mono kaanagadeen kamban kokainonga kanain embagia qaa tani kaana koloon laligowu. ³⁰ Wosobiri moma saajuti, ononon mono mende saabutiwaa tani kaana koloon laligowu. Uugia qeangoro aisoojuti, ononon mono mende aisowutiwaa tani kaana koloon laligowu. Iwoi sewana mejuti, ononon mono ii mende buna qen aowutiwaa tani kaana koloon laligowu.

³¹ Namonon kamban kokaamba aren otaan laligonkejuti, iikanon mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajon balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaajon amakejuti, ononon mono iikanon uugia somonjonkejiwaa tani kaana mende koloon laligowu.

³² Ono balombaa lombotaajon majakakagia qaa laligowutiwaajon mojen. Ejemba masarana laligoji, iinon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe Pombaa uutanon qeangoro sokonaga,” anaaajon kaen jenkeja. ³³ Kaen jenkejato, emba men laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe embanaa uutanon qeangoro sokonaga,” anaaajon kaen jenkeja.

³⁴ Ponon leegen embianon leegen awarannon momoya horori uutanon deeno laligoja. Kaaniadeen emba loya qaa ano emba saran masarana laligojaoti, iyoronon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakejao. Ii moma “Nomaen ambe unana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaaajon sokonaga,” iyangaraajon kaen jenkejao. Kaen jenkejaoto, eja men laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe lonaa uutanon qeangoro sokonaga,” anaaajon kaen jenkeja.

³⁵ Onoangia ilaan onomambaajon moma gejanono qaa ii ononjen. Ii tosaana kasa kaana somonjon onombe lombo mokoloowutiwaajon qaagoto, kania kokaembaajon ii ononjen: Niinon onjo nanamemen dindina otaan uudendeen qaagoto, pondan Pombo qokotaan nama kotiiwutiwaajon mojen. Kawaajon gejanono qaagia ii injojen. Kian.

³⁶ Eja monon emba sarambo buna qen aon laligonjo mesaomambaajon romonjoji, iwaa goro qaa ii kokaen jemaana: Eja iikanon kokaen romonjon jeja, “Emba ii men sili

awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siija moma kotiuro embawaa gbania eja memewaa so kolooji een, iinonj mono saanonj siija otaanj agimij aori sokombaa. Iikaanja kanonj singisonjgoyawo mende koloowaa. ³⁷ Mende koloowaato, ejanonj emba ii mende mewaatiwaa qaaya anjaa uutanonj somonjonj moma kotijji, iikawaajonj kokaen jemaŋa: Moŋnonj eja ii qaanonj mende kuuro osijato, saanonj anjaa siija otaaro qaa moŋnonj mende somonjoji, een, iinonj mono saanonj anjaa siija otaanj emba ii mende mewa.

³⁸ Kaen kolooro emba saranj mewaati, iwaa silianonj mono dindiŋa koloowaato, ii mende mewaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kian.†

³⁹ Embanonj loyanonj jaawo laligowaatiwaa so menj aoaowaa qaayanonj somonjoro laligojato, loyanonj komuwaati een, qaa iikanonj kaanjadeen komuro saanonj eja siijanonj jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeen mewaa. ⁴⁰ Saanonj eja menj korisoro qerewenja mokoloowaato, toroqenj masaraja laligowaati een, mono uukoisoro honja mokoloonj aisoonkebaa. Niinonj qaa ii gosinj kaen jejen. Anutuwaa Uŋayanonj noo uunanonj kaanagadeen laligoji, iikawaajonj mono kaen romonjonj jejen. Kian.

8

Nene tando lopiombaa nandunj aanja ii newonja me qaago?

¹ Onjo nene tando lopiombaa nandunj aanja kawaa tere oogi gejanono kokaen jemaŋa: Uujopanonj mono ilaanj onjombaa. Niinonjiinonj jegi tosanonj kokaen jenkeju, “Kuuya nonononj tando lopiombaa kanagia moma yagoninj omaya kolooja.” Qaa ii honabonjaga kolooji, ii mojonj. Onjo momo kaanja jenj laligogi uugianonj waaro konjainj kaanja terereen awelejonkeju. Kaenj ama deema sisau laligoju. Kana qaa wanja ii uujopa. Kana iikaanja kanonj mono ananaa uunana meagonj menj kotiiŋ aowonja. ² Moŋnonj “Qaa mombaa kania moma yagojenj,” ii jetanonj jeji, iwaa momakootoya honjanonj mono

† **7:38:** 36b Eja moŋnonj borata eja mumambaajonj uuwoi moji, niinonj iwaa gejanono qaa kokaen jemaŋa: Maŋanonj kokaen romonjonj jeja, “Borana munj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siija moma kotijji een, iinonj mono saanonj siija otaanj eja muro mero sokombaa. Maŋanonj iikaanja kanonj singisonjgo mende ambaa. 37b Mende ambaato, maŋanonj borata eja mende mubaatiwaa qaaya anjaa uutanonj somonjonj moma kotijji, iikawaajonj kokaen jemaŋa: Moŋnonj maŋa ii mende kuuro osijato, saanonj anjaa siija otaaro qaa moŋnonj mende somonjoji een, iinonj mono saanonj siija otaanj borata anjonj komba. 38b Kaenj kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianonj mono dindiŋa koloowaato, ii mende mubaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kian.

mende kolooro toroqen tompin laligoja. ³ Ii qaanondeen jejato, moŋnoŋ Anutu uutanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon moro honja kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion ii beŋ honja mende laligojutiwaa kaisaregia koloaju,” ano qaa moŋ ii kokaen, “Anutu motoonxonon laligoja. Alia moŋ qaago.” Qaa woi ii onjaaga koloajaoti, ii mojon. ⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome beŋa beŋa,” qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onxonon omejiilan, beŋ ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoonxo inondeen ananaa beŋnana ano Manana kolooja. Iinon iwoi kuuya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaajon laligowombaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoonxo Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokolori. Nono kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakooto kaanja ii mende meŋ laligoju. Ii qaagoto, tosanon wala tando lopion waegia meŋ moma kotiigitiwaajon ama koi kaanxon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aanja ii neŋ iikaanja kanon afaanxon beŋurugia ii romonxon laligoju. Uugianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerenxonkeja. ⁸ Menjerenxonkejato, nenenon nunuama Anutu waa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwilaa mende mokoloowonja. Nene neŋ laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaajon afaanxojuti, onxonon mono jeubaba lan laligowubotiwaajon galeŋ meŋ aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosanon injiima uugia looloria kanon boliro kamaan unuwabo. ¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakooto honja meŋ laligon afaanxon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga moŋnoŋ giiro kokaen bimoowaa: Uutanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon kaen giima uutanon waaro afaanxon nene tando lopiombaa nandun aanja ii neŋ kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga honja kanon mono geenгаа uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloria koloojiwaajon mono afaanxon neŋ kamaan qenaga. Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii neŋ kaen kamaan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen meŋ bolin onoma uugia looloria ii qen kondeema singisonxo amake-

juti, iikaanja kanonj mono Kraist iyana qotogonj singisonjo amakeju. ¹³ Kawaajonj niinonj nene monj newe iikanonj uumeleenj alana konjgoro muro kamaanj qenj singisonjo anji eenj, niinonj mono kambanj monjonj nene ii mende toroqenj nemanja. Niinonj alana jolonjonj konjgoro mumambotiwaa-jonj kaparanj koma nanjenj. Kianj.

9

Aposol nomaenj koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanonj somonjonj nono solanja mende koloowenaga? Onjononj gosinj nonji aposol koloojenj me qaago? Ponjana Jiisanonj asuginj nono iibe me qaago? Niinonj Pombaanonj nanjonj gawonj mewe onjo mono gawonj iikawaa honja kolooju. ² Ponjonj anjo aposol gawonj nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munjenj aasona kolooju. Kawaajonj tosianonj gosinj nonji aposol mende koloowenagati eenj, onjononj mono kanana iikaanja moma yagoju. Ii mono afaanjonj nanjonj jegi sokombaa.

³ Ejemba tosianonj noojonj “Aposol mende kolooja,” jen ajoroonj gemanonj qeqe ama nomakejuto, niinonj mono onjoononj sundu jen iikanonj neenaa kanana nanjonj jenkejenj.

⁴ Kawaajonj gere ano nembanene nononji nenjauruna yonowo menj nej laligowonaga, iikanonj mono soyanonj koloonaga. ⁵ Piito, aposol tosaanja ano Pon Jiisaswaa kouruta yonjononj embaurugia momalaarigiawo unjuama motoonj kema kankeju. Niinonj kaanagadeenj iikawaa so ambenagati eenj, sili iikanonj mono kana waleema qetetanowenaga me qaago? Ii qaago totoonj.

⁶ Selewaa laaligoyanonj onjo ejemba geria nanjonj onjomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende noronji eenj laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianonj uuwaa gawonj megii tawa onjonji selegiaa gawonj mende menkejuto, noroojonagadeenj mono nanjonanjononara noronaro mokoloowotiwaaajonj jeju me?

⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawonj menkejuti, yonjoononga monjonj anaa laaligoya nanjonj aonj menkeja me qaago? Wain gawonj komomakejuti, yonjononj kuuya iikawaa honja menj nenkeju me qaago? Kaanjadeenj bulmakao galenj komakejuti, yonjononj kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balonj ejemba ananaa momonana iikayadeenj mondama otaanj mende jejento, Anutunonj kaanagadeenj qaa iikayadeenj Mooseswaa Kana qaanonj jeja. ⁹ *Mooseswaa Kana qaanonj Juuda nonjoo gawonj meme silinana ii jen

* 9:9: Dut 25.4; 1 Tim 5.18

asariŋ kokaenŋ oogita eja, “Wiit dumuŋ kota ano kaawoya gosiwombaajonŋ bulmakao eja wama kaŋ oonŋi dumuŋ tuuŋ qaganonŋ riinŋ rijijaanŋkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaenŋ wagigi saanonŋ nene kitia nero sokombaa.” Kawaa so kasunonŋ tiwojuŋ meŋ oro metogoro qeŋ nene kitia mugi nero sokombaa. Anutunonŋ kasu bulmakao yonŋoojonŋa majakaka mende moma kaenŋ jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaajonŋ qaagoto, qaa ii mono nonoojonŋ jero eja. Qaa ii nonononŋ kokaenŋ ambombaajonŋ ama oogita eja: Kinonŋnonŋ gawonŋ tetebaro meji, iinonŋ mono honŋa koloowaatiwaajonŋ jejeromonŋromonŋ qaganonŋ gawonŋa meŋkeba. Kaanŋagadeenŋ dumuŋ tonŋtononŋ qeŋ honŋa ano kaawoya gosiji, iinonŋ mono bakaya meŋ newaatiwaa mamboma gawonŋa meŋkeba. ¹¹ *Nonononŋ uuwaa qaa kota batugianonŋ qosoma kororoonŋ laligoninŋ onŋononŋ laaaligowaa nanŋgonanŋgo iwoi mende nononŋi gamuyawo koloonŋkeja. Niinonŋ meŋ qeanŋonŋ onŋombe onŋononŋ iikawaa kitia meleema nonŋi soyanonŋ koloowaa.

¹² Tosianonŋ batugianonŋ uuwaa gawonŋ megi nanŋonŋ onŋonŋi soyanonŋ kolooji eenŋ, nii mono so ii uugunŋ nanŋonŋ nonŋi sokombaa. Kitia onŋoninŋ iikawaa kitia nononŋi so konagato, niinonŋ iikaanŋ ambutiwaajonŋ mende qisinŋ onŋombe. Kraistwaa Oligaa Buŋa qaa seiwaatiwaa kania somonŋgowombotiwaajonŋ mono iwoi nonombutiwaajonŋ mende qisinŋ onŋoninŋ. Qaagoto, nononanodeenŋ mono kaparanŋ koma kotiinŋ lombo kuuya bosima laligoninŋ.

¹³ *Qaa koi mono romonŋowu: Jiwowonŋ jigononŋ gawonŋ meŋkejuti, iyonŋononŋ mono jigo iikanonŋa nembanenegia meŋ nenŋkeju. Siimolonŋ oonŋ alatawaa gere bolanŋa galenŋ kombutiwaajonŋ kuunŋ onŋonŋi nanjuti, iyonŋononŋ ejemba nene nandunŋia alatanonŋ anŋi nene iikawaa kitia tosia ii iikanonŋa buŋa qeŋ aonŋkeju. ¹⁴ *Qaa iikawaa so Ponŋonŋ kaanŋagadeenŋ jeŋ kotonŋ qaa kokaenŋ jero, “Oligaa Buŋa jeŋ seigi ejembanonŋ mobuti, iyonŋononŋ mono Oligaa Buŋawaa kitia kotinŋ nandunŋ anŋi laaligogiaa nanŋgonanŋgogia mokolonŋ laligowu.”

¹⁵ Niinonŋ saanonŋ qaa iikawaa so romonŋonŋ uuwaa gawonŋ meŋ tawa nombutiwaajonŋ qisinŋ onŋombenagato, kotinŋ nandunŋ ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monenŋ ambutiwaa qaa oojenŋi, ii onŋononŋ kaenŋ ama nombutiwaajonŋ mende oojenŋ. Tawa memambaajonŋ romonŋowe bimooro koomuwaaajonŋ mobe afaanŋgoja. Neenaajonŋ ii qaa omayaa qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selena mepeseenŋ jejenŋ.

Noonon qaa ii monnon me monnon qewagomambaajon amamaaro laligomaŋa.

¹⁶ Oligaa Buŋa jeŋ seiŋkejeŋi, iikawaajon selena mepe-seemambaa so mende koloojeŋ. Niinon Anutuwaaw jeŋkooto baatanon laligon ii jeŋ seimambaa so koloojeŋ. Gawon ii mono mesaomambaajon amamaajeŋ. Oligaa Buŋa mende jeŋ seiwenagati eeŋ, iikawaajon lombonon qananon uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinŋaajon gawon ii meweŋgon mewenagati eeŋ, mono saanon tawa nombutiwaajon mambombenaga. Kaento, Anutunon kuun nono neenaa aiŋna mende otaan Buŋaya galeŋ komakejeŋi eeŋ, ii mono Anutunon moma laariŋ noma gawonŋa nono laligojeŋiwaa so meŋkejeŋ. ¹⁸ Kaen kolooro naa iwoinon mono tawana koloonkeja? Oligaa Buŋa jeŋ seiŋ ii sewanŋa qaa amakejeŋi, iikanon mono noo tawana koloonkeja. Anutunon gawonŋa kitia nombutiwaajon jeŋ kotoro Buŋa Terenon eji, qaa iikawaa so tawawaajon mende kaparan komakejeŋ.

¹⁹ Ejemba monnon me monnon mende somonŋon nono saanon neenaa aiŋnon laligowenagato, ii kileŋ neena meŋ kamaan aon laligojeŋ. Ejemba kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejeŋ. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya welenŋia qeŋ laligojento, seiseiya yoŋonon kileŋ Kraistwaa buŋaya mende koloowutiwaa so kolooju. ²⁰ Juuda yoŋonon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyoŋonon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kileŋ qaa iikawaa gbadonon somonŋon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyoŋonon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeŋiwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwaaw Kana qaawaajon tompiŋ mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii teŋ komakejeŋ. Ii kileŋ yoŋoo batugianon Anutuwaaw Kana qaa mende mojeŋ tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia meleembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaarigianon looloria laligojuti, iyoŋonon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaanŋa naa afaanaga kana iinon me iinon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yoŋoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunjanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyan koloomambaajon ama kaen amakejen. ²⁴ Qaa koi mono romongowu: Kuu aambaa kambanjon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia menj kululuun kemakejuto, motoonngo monjon mono haamo ama tawa mewaa. Onjo mono motoonngo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaajon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba anngolenon haamo ambombaajon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyangia tororo galen koma aowombaajon koma gbilinkeju. Yononon kasaronon juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaajon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajon kaparan komakejon. ²⁶ Kawaajon niinon lansan kema koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansan mende qenjeiento, kuu aan alauruna haamo ama onjomambaajon mono dindinagadeen tororo qenjejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaan Bunja qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaajon mono neenaa sele busuna mindinjon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waajon poumapou laligowubo. Kawaajon Israel nonoo kananana kokaen toroqen oomanan: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Osoga kotogi yonoononga monjon mon mende tiwilaaro. ² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi. ³ *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

⁴ *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata monjon onotaan kanagianon karoti, mono iikanonja mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya. ⁵ *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso honja yonoononja

* **10:1:** Eks 13.21-22; 14.22-29   * **10:3:** Eks 16.35   * **10:4:** Eks 17.6; Jan

20.11   * **10:5:** Jan 14.29-30

uukorisoro mende moma laligoro balon qararan konkonan on tiwilaagi qamogianon qeqelalan en gisaagi.

⁶ *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga koloaja. Anutunon mono sare ii nonoojon ama ano galen meme qaananaga kokaen koloaja: Yojonon uugia mende galen koma bologa mewombaajon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo. ⁷ *Kaanagadeen Israel yojononnga tosianon tando lopion waegia men mepe-seen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yojojon Bunj Terenon qaa kokaen oogita eja, “Kanageso yojonon nen kisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajomban kokaen kolooro: Yojonon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan angi.” Qaa kaen eja.

⁸ *Yojononnga tosianon serowilin angi Anutuwaaw irinsoonjaajon ama ejemba 23,000 kawaa so ween motoongowaa uutanon komun kamaagi. Nononon mono tosaanja yojo so serowilin ambombo. ⁹ *Kaanagadeen Israel yojononnga tosianon Pon iijongogi mokolen yojonon injigi komugi. Nononon mono tosaanja yojo so Pon iijongowombo. ¹⁰ *Yojononnga tosianon galenurugia njindin-junduru jenmeesan ama gema unun laligogi men tiwitiwilaa gajobanon mono unuro komugi. Nononon mono tosaanja yojo so njindin-junduru jenmeesan lan ama laligowombo.

¹¹ Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga koloaja. Namonon laaligowaa kamban tetegyanon kan kuun nonono laligojon, sundu ii mono nonoojon ama oogi galen meme qaananaga koloaja. ¹² Kawaajon nama kotiimambaajon jejani, gii mono kamaan guwabotiwaaajon ama galen men aon laligowa.

¹³ Angobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon ejemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Angobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esungianon mende sokombaatiwaaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somongorotiwaa so ii pondan otaan amakeja. Iinon angobato Toya angon kono angobato esungia mende sokombaatiwaa so ii ama onomambaajon amamaankeja. Kawaajon angobato mogi Anutunon esunja onoma iikaanja kanon olon kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonkeja. Kawaajon ononon balombaa angobatoya iikanon saanon kotiinj haamo ambutiwaa so kolooju. Kianj.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samon kowoga

* **10:6:** Jan 11.4   * **10:7:** Eks 32.6   * **10:8:** Jan 25.1-18   * **10:9:** Jan 21.5-6

* **10:10:** Jan 16.41-49

14 Kawaajon wombo alauruna, tosanonj tando lopion waegia menj mepeseen onjomakejuto, onjononj ii kok koma mesaowu. 15 Niinonj momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa so qaa jemanjati, ii mono onjoangio gosinj iikawaa honja mokoloowu.

16 **“Pombaanonj samonj newonja,”* kaen jenj kotumotuewaa qambiwaajonj Anutu dangisen jenj qama koolinj qambi iikanonja nenkejoni, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen saya nenkejonj. Bered motonj iikanonja nenkejoni, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen busuya nenkejonj. Iikawaajonj mono duduuwubo. 17 Kuuya nonononj bered motoonjgo iikanonja nenkejonj. Bered ii motoonjgo koloojiwaajonj ama mamaga nonononj Kraistwaa honja motoonjgo koloojonj.

18 **“Onjo mono Israel kanagesowaa laaligoya romonjgowu. Ejemba siimolonj oowutiwaajonj nene anji tosanonj iikawaa kitia nenkejuti, iyonjononj alatanonj toroqen gawonja Anutuwaajonj menkeju.”* 19 Qaa iikawaa kania honja ii mono nomaen jewenaga? Tando lopionj onjoonj bao qegi saya kamaaro siimolonj onkejuti, iikanonj honjowo koloojiwaajonj jeja me qaago? Tando lopionj ii honja koloojutiwaajonj jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaenj?

20 **“Tando lopionj ii honja qaagoto, uumeleembaa gadokopa yonjononj kilenj siimolonjgia omejiilanj yonjoonj onkejju. Ii Anutuwaajonj qaago. Niinonj onjo ome yonjowo toroqen laligowubotiwaajonj majakaka mojen.”* 21 Onjo Pombaa qambinonja ano omejiilanj yonjoo qambinonja ororonj newombaajonj amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dunj ano omejiilanj yonjoononj nene dunj ii ororonj toroqewombaajonj amamaawuya. 22 **“Nanamemenj kaanjononj mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaajonj mojonj me? Kusunananonj mono Ponj uugunj uma laligojonj me?”*

Nononana ainana mesaonj Ponj mepeseewonja.

23 **“Tosanonj kokaen jenkejju, “Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja.”* Qaa ii honjagato, nanamemenj kuuya kanonj mono mende ilaan nonomakebaa. *“Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja,”* kaen jenkejuto, nanamemenj kuuyanonj mono uunana mende nanjonj menj kotiinj nonomakebaa. 24 Monjononj monj iyanjaajonjadeen romonjgonj qeangomambaajonj kaparanj kombaboto, alaurutanonj qeangowutiwaajonj kaparanj kono sokombaa.

* **10:16:** Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20   * **10:18:** Lew 7.6

* **10:20:** Dut 32.17   * **10:22:** Dut 32.21   * **10:23:** 1 Kor 6.12

25 Oro ii me ii maaketnon ama qetegon nene mirinon (sii mirinon) sewanja mewutiwaajon amakejuti, ii mono uuwoi mesaon nenkebu. Orowaajon ama uugianon menjerenjowabotiwaa qisiqisia mon mono mende ambu. Qaago!

26 *Qaa iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja, "Balon ano iwoi kuuya kanon eji, ii Pombaa bunaga kolooja."

27 Mon Kraist mende moma laariji, iinon onoono iwaanon kembombaajon moma kema ragi nembanene ii me ii jaagianon ama onombuti, ii mono uuwoi mesaon newu. Nene waajon ama uugianon menjerenjowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago! 28 Onoangiaajon qaagoto, "Nene koi tando lopion yonoo nandun aanja kolooja," monon kaen injjoroti een, ii injjoroti, iwaa uutanon boliwabotiwaajon mono galen men aon mende newu.

29 Geengaa uugianon menjerenjowabotiwaajon mende jento, alagaa uutanon boliwabotiwaajon ii jejen. Niinon neenaa aijnon iwoi ambe alanaa uutanon boliro gosin noma Anutunon qaana jen tegon kitia meleema nombabo. Een kaen mendeema aonin jawo kolooro mende sokonja.

30 Niinon ejemba yonowo torogon rama nenegiaajon "Anutu dangisen!" jen oro nemanati, tosianon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepesejenji, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nongji mende sokonja.

31 Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwaa qabunayanon seiwaatiwaajon ama amakebu. 32 Iwoi mon mende anji mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololonjon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonoo batugianon mombaa uutanon mono onoojon ama boliwabo. 33 Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejenji, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaajon janjarin riwe mombo letoma Siwewaa buja kolowutiwaajon kaparan komakejen. Kian.

11

1 *Niinon Kraistwaa sili kaanja amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina otaan laligowu. Kian.

Emba ononon mono wangia esuun Pon mepeseewu.

2 Niinon iwoi kuuya amakejenji, onjo iikanon romonjon nomakejutiwaajon dangisen jen ononjen. Onjo kuma

onombetiwaa so qaana ten koma otaankejuti, iikawaa-
 jon mono mepeseen ononjen. ³ Niinon onjo qaa koi
 moma kotowutiwaajon mojen: Kraistnon eja kuuya nonoo
 wanana kolooja. Ejanon embawaa wana kolooja ano
 Anutunon Kraistwaa wana kolooja. ⁴ Kawaajon eja onjo
 mono wanjkougia qetegon qama koolin Anutuwaa qaa jegi
 sokombaa. Eja kuuyanon wangia turun qama koolijuti,
 me Anutuwaa gejatootoo qaa jen asarijuti, Anutunon mono
 iyonoo momogiaajon moro gamuyawo kolooro iyangia men
 kamaan onkeju.

⁵ Kaento, emba monnon wana mende esuun qenjaaro
 ajojoroonon qama kooliji me Anutuwaa gejatootoo qaa jen
 asariji, iinon mono loya wan kolooji, ii gamu qen mun iyan
 men kamaan aowaa. Kaen ama wan juya kuuya motogi
 asuganon een laligowaatiwaa so koloowaa. ⁶ Embanon wana
 mende esuui een, iinon mono wan juya kaanagadeen jero
 motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanon wan juya jero
 motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajon mono wana esuun
 laligoro sokombaa. ⁷ *Embanon loyaa akadamuya koloo-
 jato, ejanon Anutuwaa unauyaya ano akadamuya kolooja.
 Kawaajon ejanon mono wana mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajon: Waladeen ejanon embanonga mende
 kolooroto, embanon ejawaanonga kolooro. ⁹ Anutunon
 eja ii embawaajon qaagoto, emba ii ejawaajon mokolooro
 laligoju. ¹⁰ Kania kawaajon ama embanon mono ku-
 usun baatanon laaligowaa aiweseya ii wana esuun laligoro
 sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqe-
 waa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon
 mono ejawaa qaaya mende ugun anaa ainanon lan mende
 laligowa. Ejanon kaanagadeen embawaa qaaya mende
 ugun anaa ainanon lan mende laligowa. ¹² Embanon
 ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen
 embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila ku-
 uyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon wana mende esuun Anutu qama
 kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onoangio gosin so-
 mongowu. ¹⁴ Anutunon ejemba mokolon nonoma balonon
 motoon laaligo arengoroti, aren ii iima gosin sili koi kaan
 mono moma asarijon me qaago? Ejanon wan juya mende
 motoro koriji een, iikanon mono gamu qen aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa wan juya koriga ii esuya
 koloowaatiwaajon muro laligoja. Kawaajon embanon wan
 juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamuya

* 11:7: Jen 1.26-27 * 11:8: Jen 2.18-23

koloon muja. ¹⁶ Mononon qaa kawaajon niinongiinon amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongon kokaen jemaŋa: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongon ama sili iikayadeen otaan sili tosaŋa togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Ono uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, aren ama jen koton ononjen. ¹⁸ Qaa mutuya mon gejananon kemero kokaen mobe, “Ono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju.” Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuun busubuusu angi Anutunon injiira daen ononon momalaariwaa angotetenon nama koti-iwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen. ²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, anŋa anŋa nenegia men kanain lan negi tegoro tosiannon toroqen wosogia injiira tosiannon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju. ²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwaa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon ono mepeseen onomanjwaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Pononon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaajon kokaen jemaŋa: Pon Jiisas memelolo men mugi gomantiina kanon bered mero. ²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon noma laligowu.” ²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, “Qambi koi mono soomonggo gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwaa soomonggoya men kotiira ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romongon noma laligowu.”

* 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

²⁶ Bered ano qambi iikanonja nenkebuti, iikanonj mono kambaŋ so Poŋnonj komuroti, iikawaa bunjaya meŋ asarin laligonj ugi eleema karo tegowaa. ²⁷ Kawaaajonj moŋnonj bered me Pombaa qambi iikanonja arambaranj qaganonj neji, iinonj mono Pombaa busuya ano saya meŋ kamaanj ama singisonjgoyawo kolooja. ²⁸ Kawaaajonj ejemba nonononj ananaa uunanaa kania gosinjo mono bered ano qambi iikanonja neninj sokombaa.

²⁹ Moŋnonj Pombaa busuya ano saya mende goda qeŋ nembanene toonj kaanja lanj neji, Poŋnonj mono iwaa qaaya jeŋ tegoro lombo qaganonj ubaa. ³⁰ Lanj neŋ laligogitiwaaajonj ama ejemba seiseyanonj batugianonj loorinj ji mokoloogi mamaganonj goronj qeŋ komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati eenj, Anutunonj qaanana gosinj jeŋ tegoro lombo mende mokoloowonja. ³² Ii mende mokoloowonjato, Poŋnonj qaanana gosinj jeŋ tegonj kaenj mono kambaŋ kokaamba mindinjonj nonomakeja. Kanagenj jeŋ tegonj nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonjowo ororonj gere sianonj kemebombotiwaajonj mono mindinjonj nonomakeja.

³³ Kawaaajonj uumeleenj alauruna, nene newombaajonj ajoroonjkebuti, iikanonj mono onjoanjanjaajonj mamboma aonj ororonj nenkebu. ³⁴ Moŋnonj wosoya kiji eenj, iinonj mono iyanjaa mirinonj nembaneneya newa. Ajoroonj lanj negi Anutunonj injiima qaagia jeŋ tegoro lombo mokoloowubotiwaaajonj ii jejeŋ. Qaa tosaanja onjoononj kamanjati, kambaŋ iikanonj jeŋ kotonj onomanja. Kianj.

12

Gawonj memewaa momo kalenj yonjo kanagia

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajonj poumapou laligowubotiwaaajonj mojeŋ. ² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kambaŋ iikanonj iinonj me iinonj horonj onjoma unjano tando lopionj omaya waegia meŋ mepeseenj laligogi. Kaenj me kaenj jeŋ jinjaunj kema lanj laligogiti, ii saanonj moju.

³ Kawaaajonj onjo qaa koi mobutiwaajonj jejeŋ: Anutuwaaw Unjayanonj moŋ sololoooro “Jiisas qasuaajen,” qaa ii jemambaajonj osiwaa. Kaanagadeen Unja Toroyanonj eja me emba moŋ mende sololoonj muji eenj, iinonj mono “Jiيسانonj Poŋna koloonj nonja,” qaa ii jemambaajonj amamaawaa.

⁴ *Gawonj memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iinonj mono motoonjo kolooja. ⁵ Uumeleenj kanageso welenj qeŋ onjombombaaajonj gawonj kania kania

* 12:4: Room 12.6-8

menkejonto, Poŋnoŋ mono motooŋgo kolooja. ⁶ Welen qeŋ oŋombombaaŋoŋ Anutunoŋ ku-usuŋa kuuya nonooŋoŋ mendeema nonono afaaŋgoŋ kotiin gawoŋ meniŋ hoŋa kania kania koloŋkeja. Hoŋa kuuya ii Anutuwaanonga kaŋkejato, Anutunoŋ mono motooŋgo kolooja.

⁷ Uŋa Toroyanoŋ kanageso uunana naŋgoro kotiiwombaajoŋ moma gawoŋ memewaa momo kalenja ninisaano hoŋanoŋ mono motomotooŋ nonoonoŋ kokaen me kokaen koloŋkeja: ⁸ Uŋa Toroyanoŋ mombaa uutanoŋ kemen Anutu nemuŋ koma muŋ momakooto qaa jejewaa kalenja muja. Uŋa motooŋgo iikanondeen mono moŋ sololooŋo momo qaita moŋ moma yagojiwaa kalenja buŋa qeŋ aoja.

⁹ Moŋnoŋ Uŋa motooŋgo ii qokotaan momalaariwaa kalenja buŋa qeŋ aoja. Toroqen moŋnoŋ Uŋa Toroya iikanondeen qokotaan men qeeangowaa kalenja kalenja buŋa qeŋ aoja.

¹⁰ Mombaaŋoŋ angoletto memewaa esuŋa muja. Mombaaŋoŋ Anutuwaawaa gejatootoo qaa jejewaa kalenja muja. Mombaaŋoŋ uŋa ano ome mendeembombaa kalenja muro uŋa awaanoŋ me omejiilan moŋnoŋ sololooŋo laligoji, ii saanoŋ gosinkeja. Mombaaŋoŋ qaaya qaaya qaita moŋ jejewaa kalenja muja. Toroqen moŋnoŋ qaa qaita moŋ jero mombaaŋoŋ ii meleembaatiwaa kalenja muja. ¹¹ Gawoŋ memewaa momo kalenja kuuya ii Uŋa Toroyamotooŋgo iikanondeen mono sololooŋo moro sokonjiwaa so mendeeno kuuya nononoŋ aŋa aŋa buŋa qeŋ aon laligojoŋ. Kian.

Kraistwaa selia motooŋgoto, kitiuruta mamaga.

¹² *Sele busunana motooŋgo koloojato, kilen iikawaa uutanoŋ sele kitiuruta ii mamaga koloju. Kitia kuuya ii mamaga koloju, kilen ii mindirin sele busu motooŋgo koloju. Kraistwaa selianoŋ kaŋagadeen mono iikawaa so koloja. ¹³ Kawaa kania ii kokaen: Uŋa motooŋgonoŋ mono kuuya nono sololooŋo koma konjoratin kanon mulu men nonono Kraistwaa sele busu motooŋgo kolojoŋ. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojoni, ananaa gawonana menkejoni me tonana een welen qeŋ oŋomakejoni, ii kilen kuuya nono mono Uŋa iikayadeen buŋa qeŋ aonin uunananoŋ kemero moma mujoŋ.

¹⁴ Sele busunanoŋ mono sele kitia motooŋgowaa so mende koloojato, iikawaa uutanoŋ kitiuruta mamaga koloju. ¹⁵ Kanananoŋ kokaen jenaga, "Nii boroga qaago. Kawaaŋoŋ sele busu mende toroqen laligojen." Kaen jengati een, iikawaaŋoŋ mono kilen sele busu mesaŋoŋ aŋodeen

* 12:12: Room 12.4-5

mende laligonaga. ¹⁶ Gejanananon kokaen jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaajon mono kilen sele busu mesaon anjodeen mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon kuuya jaa koloonagati een, qaa momowaa gejanananon mono daen ranaga? Kaanagadeen jumunanon geja koloonaga, iikaya moron momowaa sewanananon mono daen ranaga?

¹⁸ Anja anja qaagoto, Anutunon sele busu kiti motomotoon ii arenjon moro sokonjiwaa so mindirin onono sele busu motoonjo koloou. ¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoonjo koloowuyagati een, mono nomaen sele busu motoonjo koloonaga? ²⁰ Kaen qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon motoonjo kolooua.

²¹ Kawaajon jaanon borowaajon kokaen jemambaajon amamaaja, “Nii goojon mende amamaajen.” Kaanagadeen wanjon kanawaajon “Nii goojon mende amamaajen,” kaen jemambaajon amamaaja. ²² Simbirinsambaran qaagoto, sele kitinana monin looloria kolooujuti, iyononon qaonji jaawo laligowombaajon amamaawonja. ²³ Sele kitinana monin qabunagia kamakamaata kolooujuti, ii mono esuunin qabunagiawo koloou. Sele kitinana monin gamugiawo kolooujuti, ii mono tororo esuunin ejemba jaagianon sokonja.

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojonj, ii mende esuunin sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somonjon onoma kitia omayo ii qabunja somata muro ororon koloou. ²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo men aowuboto, tani motoonjo kalan koma aowutiwaajon mono arengoro ororon koloou. ²⁶ Sele busu kitia monjon siimbobolo moji, tosaanja kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monjon qabunja mokoloouji, tosaanja kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya koloou ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta koloou. ²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaanja kuun onono wasiwasi eja aposol koloou. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba koloou. Tuun karonja yononon boi qaqazu koloou. Kawaa gematanon tosianon angoletto meme ejemba koloou. Tosaanja yonoojon momo kalan onono jia jia men qeangonkeju. Tosianon afaangon kotiin tosaanja ala ilailaa ama onomakeju. Tosaanja yonoojon kalan onono

* 12:28: Ef 4.11

galenkonkon gawon menjkeju. Tosianon qaa qaita mon jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon wasiwasi eja aposol mende koloaju. Awawi toton! Kuuya ononon gejatootoo ejemba mende koloaju. Kuuya ononon boi qaqazu koloaju me qaago? Kuuya ononon angoletto meme ejemba koloaju me qaago?

³⁰ Ji men qeangowombaa momo kalenja kalenja ii kuuya ononon eja me qaago? Kuuya ononon qaa qaita mon mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon jegi onjo kuuya ii meleembombaaajon afaangoju me qaago? ³¹ Ononon mono gawon memewaa momo kalenja kalenja awaa soro ii bunja qen aowombaaajon awelegonkebu. Kaen awelegogi niinon kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalenja ii kokaen jen asarimana:

13

Uunon jopagon aoaowaa kalenja

¹ Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa jen laligowenagato, uujopananon mende koloaji een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonjon qaro angotomana momakejoni me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalenja en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon koloaja me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaana mono iwoi omayagadeen koloon een toton laligowenaga. Momalaari kotiga toton mokolon kawaa qaganon baanaa Toya jen kotowe saanon ten koma baana qetegon mongen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilen mono iwoi omayagadeen koloon een toton laligowenaga.

³ Eshinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaati-waajon togon onombenagato, uujopanaa honanon mende asugiji een, iikanon mono mende toton ilaan nombaa.

⁴ Monjon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon qaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposongonkeja. Selia mende men uma jaba-arambaran mende laligoja. ⁵ Nanamemenanon alia horon ureen mende ama uuta mende men bolinkeja. Iyana qeangomambaaajondeen mende kaparan komakeja. Uuqege ama mugi uu uugere uulanawo mende amakeja.

* 13:2: Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

Menj bolinj mugi siimbobolo moroti, ii mende romonjon mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa hona otaankejuti, mono iyonowo motoon aisoonkeja.

⁷ Kambanj so alia sopa somonjon kooronanon nama kotiin moma laarin munkeja. Kaenj me kaenj kolooro Anutuwaajeromonromon ama mamboma awasanaka nama siimbobolo kuuya moma mokosinjonkeja.

⁸ Uujopa nanamemen ii kambanj tetegoya qaa en ubaa. Gejatootoo qaa jen qaaya qaaya qaita mon jenkejuti, iikanon qaombaa ano momo qaita mon iikanon mono kaanagadeen omaya koloon tegowaa. ⁹ Momo qaita mon ii bakasasan moma yagonkejon ano gejatootoo qaa ii bakasasan jenkejon. ¹⁰ Bakasasan amakejonto, Anutuwaakalenja kalenja akadamiawo koloowuti, kambanj iikanon bakasasan laaligonananon mono qaono oyanboyan siiseweweya qaa laligowonja.

¹¹ Niinon naamade laligoweti, kambanj iikanon naamade qaa jen laligowe. Uumomonanon naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosin romonjon laligowe. Eja somata koloon kanon naamade nanamemen ii mesaon gema qewe.

¹² Kawaa so kambanj kokaamba Anutuwaakadamuya ii saanon mende iimakejon. Ii atatonon uun ii-iitaa tani iima bimbimjon tania tororo mende moma een romonjonkejon. Kaenj romonjonkejonto, kanagen Anutuwo jaasewan gen aon iima sororogowonja. Kambanj kokaamba momo qaita mon ii bakasasan moma yagojento, kambanj iikanon ii mono kuuya moma yagodaboro manja. Anutunon nii moma komun nonji, niinon iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jen kotiijon: Kalen karon momalaari, jeromonromon ano uujopa ii kotiin en ubuto, uujopa nanamemen iikanon mono batugianon uuta kolooja. Kianj.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita mon jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaan laligowu ano gawon memewaa momo kalen kania kania ii mono bunja gen aowombaajon kaparan koma laligowu. Iikanon awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. ² Monjon qaa qaita mon jeji, iinon ejemba nonoojon qaagoto, mono Anutuwaajonadeen ii jenkeja. Unja Toroyanon sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajon tosaan nononon qaa ii mende moma asarin munkejon. Mono iyanja siri ilaan onkeja.

³ Tompin laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono ejemba uunana menj kotiin nanjon ulunkolonj ama nono-mambaajonj ama qaa jenkeja. ⁴ Monjonj qaa qaita monj jenj iikanonj iyanjaa uuta meagonj kotikotii mokoloonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono uumeleenj kanageso kuuya uunana meagonj menj kotiin nonomakeja.

⁵ Ono kuuyanonj qaa qaita monj jewutiwaajonj mojento, gejatootoo qaa jewutiwaajonj mono kaparanj koma mamaga mojenj. Gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono qaa qaita monj jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita monj jenj ii iikanondeenjananaa qaanonj meleenji, iikaanja mono ororonj koloojao. Kaenj kolooro qaayanonj mono uumeleenj kanageso uunana meagonj menj kotiin nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, niinonj onjononj kanj qaaya qaaya qaita monj jebenaga, iikanonj mono nomaenj onj menj qeangonj onombenaga? Kaenj qaagoto, Anutuwaanonj qaa injisaamanja me momo qaita monj onomanja me gejatootoo qaa jemanja me gejanono qaa kuma onomanjati eenj, iikanonj mono menj qeangonj onomanja.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monjonj riiwaa aroya mokoloonkejoni, iyonjononj mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjadeenj kokaenj eja: Monjonj awelo lanj uunj me gita kulele lanj qero iikanonj qagia anja anja mende mokoloonkeji eenj, riiwaa aroya mono nomaenj moma asariwonaga? ⁸ Kaanagadeenj romonj uunj boligi qata tororo mende moma asarijoni eenj, morononj mono manja qeqewaajonj afaangonj jojorinaga?

⁹ Onoo kanagia ii kaanjadeenj eja: Neselangianonj ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lanj jejuti eenj, monjonj qaa kaanja mono nomaenj moma asarinaga? Qaa kaenj jejuti, iikanonj mono eenj lanj haamononj kemakeja. ¹⁰ Balonja balonja kanonj qaa morota morota dawi jenkejonj, ii morononj monagato, kilenj kuuya yonjononj mono qaawaa kania moma asariwonjiwaajonj eju.

¹¹ Kania kawaajonj ama jenkejonto, monjonj qaa jero qaayaa kania mende mojenj eenj, niinonj iwaa qaayaa wabaya koloowe iinonj kaanagadeenj noo qaanaa wabana kolooja. ¹² Onoo kanagia ii kaanjadeenj eja: Ono gawonj memewaa momo kalenja kalenja bunja qenj aowombaajonj awelegogi sokonja. Iikanonj mono kalenj koi kaanja mewombaajonj kaparanj koma laligowu: Momo kalenj uumeleenj kanageso uugia meagonj menj kotiinkejuti, mono ii bunja qenj aonj gawononj anji awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajonj qaa qaita monj jenkeji, iinonj mono kokaenj gama kooliro sokombaa, "Oo Anutu, qaa jejenj, ii

meleemanjwaa momo kalenja mono nomba.”¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa qaita mon jen qama koolijen eeñ, noo unjanon qaagadeen jen qama koolinkejato, uumomonanon mono honja mon mende mokolonkeja.

¹⁵ Kawaaon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unjanondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama qama koolinkemaña. Rii qama mepeseenjejen, ii unjanondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama qamakemaña. ¹⁶ Gii Anutu unaganon mepeseen mujan eeñ, ejemba omaya monon ajoajoroogianon kan rama mepeseenjanjwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono “Qaa ii onjon,” ii nomaen jenaga? Naama jejan, iinon ii mende moma asarin eeñ tompin raja. ¹⁷ Gii saanon Anutu mepeseejanto, goo qaaganon tosaña yonoo uugia mende meagon men kotiin ononja.

¹⁸ Niinon kuuya ono unuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejen, iikawaaon Anutu mepeseen. ¹⁹ Anutu mepeseejento, uumeleen kanageso uutanon ejemba kuma onomabaon kaparan koma moma asariwutiwaaon qaa jeta 5 jemabaon mobe honja kolooja. Qaaya qaaya qaita monon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jemabaon mobe kamakamaata kolooja.

²⁰ Uumeleen alauruna, ono qaa gosin romonjonkejuti, iikanon mono naamade tani mesaon ejemba somata yonoo tani koloon romonjon laligowu. Bologna ambona jegi iikanon mono merasiisii kaña koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu.

²¹ *Mooseswaa Kana qanon qaa mon kokaen oogita eja, “Niinon waba ejemba kuun onombe kanageso koi yonoonon kan jeganon qaa tania mon jegi lan walinjonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejen.”

²² Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yononon mogi Anutuwaa aiweseya koloon ononjato, momalaari ejemba nonoonon iikanon mono aiweseya mon mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoonon Anutuwaa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yononon ii mogi Anutuwaa aiweseya mon mende koloon ononja.

²³ Uumeleen kanageso ononon ajoroon kuuya ononon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosanon Bunja qaa mende kuma onongi uugia mende meleema eeñ kanon ubuti, iyononon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Wansooso mono koloon ononja.”

* 14:21: Ais 28.11-12

24 Kaen jewuyagato, kuuya ononon gejatootoo qaaya qaaya jegi mononon Buja qaa mende kuma mugi moma-laaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya ononon mono singisonogoya isaama uuta mende meleenotiwaaw qaaya jedaborogi kaniaya moma kotooro asuganon asugiwaaw. 25 Uutaa qaa aasangoya aasangoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokolon qabaa, "Anutu ii onanon onoo batugianon laligoja." Kian.

Uumeleen ajoajoroowaa arena ii kokaen:

26 Oo uumeleen alauruna, kawajaan nono mono nomaen jenin sokombaa? Ono Buja qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon ono mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Mononon Buja oonsaawaa arena ano mononon Buja qaa kuma onono mononon Anutuwaaw gejanono qaa dongoga inisaano mononon qaa qaita mon injoro mononon ii melembaa. Aren kuuya ii mono uumeleen kanageso uunana kuun men kotiiwombaajon ama amakebu.

27 Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karoon yononongadeen mono ajoajoroow motoongowaa uutanon kaen jewu. Yononongadeen mono arengiaa so awanao jegi mononon ii melembaa. 28 Mononon qaa meleemambaa so mende kolooji een, iyononon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia bogoro rama iyangiaajonadeen qaagia qaita mon jegi Anutunon mobaa. 29 Gejatootoo ejemba yonononga woi me karoon yononondeen mono aren onongi qaa injogi tosanon mono qaagia gosiwu.

30 Kaen ambuto, mononon ajoajoroonon raro Anutunon gejanono qaa uutanon isaano moji een, iinon mono ii injoro gejatootoo qaa wala jeji, iinon qaaya mesaon qaa bo raba. 31 Ejemba kuuyanon Anutuwaanon gejanono qaa mogi uugia nangoro qeangowutiwaajon ono mono korebore saanon kambangia men arengiaa so gejatootoo qaa jewu. 32 Gejatootoo ejemba yononon mono saanon unagia galen kongi unagianon qaa baatanon kenjutiwaaw so kolooju.

33 Anutunon gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooja. Kawajaan ajoajoroogia mono arenanon otaan amakebu. Ejemba soraaya onoo batugianon kanageso so amakejuti, ono kaanagadeen mono iikawaa so kokaen amakebu: 34 Emba ono mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroogianon qaa bogoro rabu. Yononon qaa jewutiwaaw so mende koloojuto, Kana qaa ejiwaaw so mono qaa baatanon kema laligowu.

35 Embanon uumeleen kanagesowaa qaa jen koton kuma onono mende sokonja. Kawajaan qaa mombaa kania

mobombaajon mojuti een, iyononon mono mirigianon kema rama angiaa lourugia qisin onombu.

³⁶ Anutuwaanon Buja qaa iikanon onoo batugianonga kolooro me qaago? Qaa iikanon koloon sein onoonon kan onoo bunagadeen koloora me qaago? ³⁷ Monon kokaen jenaga, "Niinon gejatootoo qaa jewe Uja Toroyanon sololoon nono qaa iikawo uumotoongo mende anjen." Kaen jeji, iinon mono qaa koi moma yagowa: Niinon embawaajon qaa oon ononjeni, iikanon mono Pombaa jenkooto qaaga koloora. ³⁸ Monon qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji een, onjo mono eja iwaa qaawaajon geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajon uumeleen alauruna, onjo mono gejatootoo qaa jewombaajon awelegon laligowu ano qaa qaita mon jewubotiwaa songoya ii mende ambu. ⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo aren ama otaan amakebu. Kian.

15

Kraistnon koomunonga waaro.

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Oligaa Buja jen asarin onombeti, ii duduuwubotiwaaajon mono menj gbilin onomaña. Onjo ii buja qen aon momalaarigia iikanon ama rindangon nanju. ² Niinon Oligaa Buja jen asarin onombeti, onjo ii iikawaa so pondan menj angon kombuti een, iikanon mono menj letoma onono Siwewaa buja koloowu. Kaen mende ambuti een, uugia mono een totoon meleema laligoju.

^{3*} Niinon qaa tosaaña kuuya goraayanon ama neeno Buja qaa moma angon kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwaaajon ii kokaen onombe: Kraistnon Buja Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajon ama komuro. ^{4*} Komuro Buja Tere ejiwaa so ron kongi somaña karon kolooro koomunonga waaro. ^{5*} Koomunonga waama Piitowaanon asugiro ano kawaa gematanon gowokouruta 12 yonoonon asugiro.

⁶ Kawaa gematanon kamban motoongo iikanondeen uumeleen alaurunana jangogia 500 uuguroti, mono iyonoonon asugiro. Yonoononga ejemba hona yononon toroqen kamban kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosonianon komudaborogi. ⁷ Kawaa gematanon koga Jeimswaanon asugiro ano kawaa gematanon aposol kuuya yonoonon asugiro.

* **15:3:** Ais 53.5-12 * **15:4:** Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * **15:5:** Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19

8 *Yonoononj kuuya asuginjo konoga mono noononj kaanagadeen asugiro. Niinonj aposol kolokolooyanon qaagoto, paluga kaanja koloowe. 9 *Kawaa kania ii kokaen: Niinonj aposol yonoo batugianonj mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwaa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawaajonj noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

10 Gamuyawo koloojato, kamban kokaamba iwoi anjenj, ii mono Anutuwaa kalenmoriananonj menj letoma nemun koma nono laligojen. Iinonj kalenmorianja nono lalabubu mende ambe kamaan qen omaye mende kolooroto, niinonj mono aposol kuuya unjuugun haamo ama onoma kotiinj gawonj menj laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananonj mono inaanj nono gawonaa honja kaen kolooj seiro.

11 Niinonj meweti me yonononj megij honja kolooroti, ii kilenj. Nonononj mono Oligaa Bunja qaa kaen jenj asarinkejonj ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarinj laligoju. Kianj.

Anana koomunonga nomaenj gbilinj waabonja?

12 Mobu! Kraistnonj koomunonga gbilinj waaroti, iwaa kania kaen jenj asarinkejonj eenj, onoononga tosonianj mono nomaenj ama kokaen jenkeju, "Koomuya yonononj mende gbilinj waabuya." 13 Kaen jenkejuto, koomuya yonononj mende gbilinj waabuyagati eenj, Kraistnonj mono kaanagadeen mende gbilinj laligonj kotiinaga. 14 Anutunonj Kraist mende menj gbiliro koomunonga waanagati eenj, nono Bunja qaaya ii jenj asarinkejonj ii mono qaa omaye koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanonj mono kaanagadeen janjonj qaoma omaye koloonaga.

15 Anutunonj onjanonj koomuya mende menj gbilinj onono waabuyagati eenj, Kraist kaanagadeen mende menj gbiliro waanaga. Nono ii kilenj Anutuwaa kania kokaen nanjonj jenkejonj, "Anutunonj mono Kraist menj gbiliro koomunonga waaro." Qaa ii honja mende koloonaga, ejembanonj mono kawaajonj ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanonj nonoojonj kokaen jewuyaga, "Anutuwaa kania mono nanjonj jenj soonkeju." Qaa kanonj mono gamuyawo koloonaga. 16 Anutunonj koomuya mende menj gbilinj onono waabuti eenj, Kraistnonj kaanjadeen mende gbilinj waanaga.

17 Anutunonj Kraist mende menj gbiliro waanagati eenj, onjo mono eenj toontoonj moma laarinj munj toroqenj singisonogogiaa kasagbadononj laligowuyaga. 18 Kaen

kolooro alaurunananon Kraistwo qokotaan komugiti, iyononon mono kaanagadeen soon gere siawaa bunj koloowuyaga. ¹⁹ Anana Kraist jejeromonromon ama mun balonon laligowombaa so galej koma nonono kambaan iikanon tegowaatiwaajon mambonjoni een, nono mono ejemba tosaanj kuuya unjuugun baagianon kemenj auta dawoyagadeen laligonin kuuyanon woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnon mono onanon gbilin koomuya yonoo jetamemegia koloon koomunonga waaro. ²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja monnon koomu kondooro asugiro kanain komun laligon kounin. Komun laligonjowaajon ama eja monnon komun gbilin laaligo kombombanja kondooro asugiro. Kawaaajon anana kuuyanon mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja. ²² Kuuya anono Adam kaanja koloon komuwonati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajoni, Anutunon anana kuuya laligon kotiiwombaa-jon menj gbilin nonombaa.

²³ Menj gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunon kambaan anotiwaa so gbilin waabonja. Kraistnon jotamememana koloon gbiliro iikawaa gematanon iwaa bunj koloojoni, anono eleema karo kambaan iikanon gbilin waabonja. ²⁴ Kraistnon mono eleema kanj omejiilan kuuya balon so esunmumu qaganon galej komakejuti, iyonoo usungia menj kamaan ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianon ano balonon laaligo kanon tegowaa.

²⁵ *Kraistnon galej koma laligon uro Anutunon Bunj qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanon ama onombaa.” Kraistwaa galejkonkon gawononon mono iikanon tegowaa. ²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanon koomu Toyanon mono konoga kolooro menj kamaan mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Bunj Terenon kokaen eja, “Anutunon mono iwoi kuuya iwaa kana baatanon ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganon kokaen eja: Anutunon iwoi kuuya Kraistwaa baatanon ano ero iyanja mono mende menj kamaan Kraistwaa baatanon ama aoro. ²⁸ Kaen qaagoto, Anutunon iwoi kuuya Meriaa baatanon ano galej koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama onombaa. Ii tegoro kanon Anutunon mono Meria kaanagadeen iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama galej koma mubaa. Kaen koloon Anutunon iwoi kuuyaa Ponja koloodaboron laligon ubaa.

* 15:25: Ond 110.1   * 15:27: Ond 8.6

29 Qaa monj ii kokaenj: Ejemba tosonianj uugia mende meleema eenj komugitiwaajonj tosonianj koomuya ii ilaan onjombutiwaajonj jenj kitigia koloogi dunjanonj mombo oomulu menj onjmakeju. Koomuya yonononj mende gbilinj waabuyagati eenj, iyonoo gawonj honjanonj mono nomaenj koloonga? Anutunonj komugiti, ii qaago totoonj menj gbilinj onjono waabuyagati eenj, ejemba kaanja yonononj mono nomaembaajonj ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu menj onjmakeju? Gawonjgia ii mono eenj mewubo.

30 Komunj mende waabonagati eenj, nonononj kaanjaagadeenj mono uunana Anutuwaaw gawononj mende ama somonjgowonaga. Anutuwaaw gawombaajonj ama komuwombotiwaaw lombo baatanonj suulanj mende kema laligowonaga. Qaago.

31 Koomunonj mono kambanj so gogonj nomambaa so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleenj alauruna, niinonj Kraist Jisas Ponjana iwo nama onjoojonj ama selenaj menj umakejenj, iikawaa sareqaa honja ii asuganonj injjowe mobutiwaajonj mojenj.

32 *Neenaa ainj otaanj gawonj koi memambaajonj romonjgojuti eenj, iwoi koi kanonj mono nomaenj ilaan nombaa? Kaenj qisinj onjombe ii mono romonjgonj meleembu: Niinonj Efesus siti kokanonj ejemba jeranjai kanjanjawa kaanja mokolonj komumambotiwaajonj yonjowo aonj laligowe. Mono doomorona keno moma aonj laligowe. Komunjgo mende gbilinj waabonjati eenj, iikaanja mono mende aonj orowenaga. Mono Efesus uulanjawa mesaowenaga. Kaenj kolooro saanonj tosaanja yonjowo kokaenj jewenaga, “Woranj komuwonjatiwaajonj mono saanonj nenjkorisoro ama apu kotiga nenj laligowonja.”

33 Jinjaunj mende ambu. “Ejemba bologa yonjowo ainjolonj ragi nanamemengia awaa iikanonj boliwaa.” Qaa monj kaenj eja. 34 Onjoo batugianonj ejemba tosonianj Anutu mende moma mujuti, iikawaajonj uumeleenj onjonoj gamugia mobutiwaajonj ama ii jejenj. Kawaajonj mono poumapougia mesaowu. Ugianonj letono tororo moma singisonjgo mende toroqenj amakebu. Kianj.

Sele busunananonj gbilinj waama qaita monj koloowaa.

35 Monononj kokaenj qisinaga, “Anutunonj koomuya ii nomaenj menj gbilinj onjono waabuya? Sele busugianonj letono mono tani nomaenj koloowuyaga?” 36 Kaenj qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Onjo yagonj kota mende komuro komowuyati eenj, iikanonj mono mende juma waabaa. 37 Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeenj

komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaanja komoma kororoonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororoonkejanto, Anutunonj mono siinjaa so gowoya mubaa. Kota tania anja anja ii iyangiaa gowogia anja anja onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonngo qaago. Ejemba busugia anja, oro busugia anja, koon busugia anja ano sora busugia ii anja.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenonj laaligowaa sele busu ii anja kolooja ano namononj laaligowaa sele busu ii anja kolooja. Anja anja koloojaoto, Siwe selewaa akadamyua ii namo selewaa akadamyua uugunj qaita monj kolooja. ⁴¹ Weembaa asamararaja ii anja, koimbaa asamararaja anja ano sengelao yonoo asamararajia ii anja. Sengelao asarigi tosaanja yonoo asamararajia ii sengelao tosaanja yonoo asamararajia ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilin waabonati, iikawaa kanianonj mono iikawaa so eja. Sele busu ronj kombonati, iikanonj gisaan qaombaato, Anutunonj ii menj gbiliro waabaati, iikanonj mende komuwaa. ⁴³ Sele busu ronj kombonati, iikanonj looloria akadamyua qaa koloojato, Anutunonj ii menj gbiliro waama kanonj mono kotiga koloonj asamararajawo koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ronj kombonati, iikanonj namononj laaligowaa selia koloojato, Anutunonj ii menj gbiliro waama iikanonj mono unja gomanonj laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji eenj, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja. ⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kaanagadeen kokaen oogita eja, "Eja mutuya Aadam iinonj letoma unaya mokoloonj sewan aasonj horonj laaligoyawo kolooro." Qaa ii moninj bakaya kokaen kolooro: Aadam monj kanagenj asuginj mono menjgibiligibiliwaa unaya kolooro. ⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooroto, namowaa iwoiya kanonj mono mutuya kolooja. Unawaa iwoiyanonj mono iikawaa gematanonj kolooro.

⁴⁷ Anutunonj eja mutuya sububunonga mero balonj eja kolooro. Aadam kanagenja iinonj mono Siwenonnga kamaan batunananonj asugiro. ⁴⁸ Namu ejembanonj eja balononga kolooroti, mono iwaa so kolooju. Siwewaa bunja koloojoni, nonononj eja Siwenonnga kamaan asugiroti, mono iwaa tani koloojonj. ⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania menj laligojoni, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen menj laligowonja. Kianj.

---

* 15:45: Jen 2.7

50 Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injjowe mobu: Sa busunananon mono Anutuwaa bentoton uutanon keuma dun mewutiwaa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa dun mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

51 *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaamaña: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwoña. Qaagoto, koomuya yononon letongi tosaña nononon mono sele busunanawo letomboña. 52 Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon qaro iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letomboña. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

53 Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaña qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaña moubonja.

54 *Kaen kolojato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisoowoña. Bunja Terenon qaa oogita eji, iikanon mono honawo kolooro iikawaa so kokaen jewu, “Iinon mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorian maajon.”

55 *Qaa iikawaa alia mon ii kokaen, “Oo koomu Toya, giinon mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goonon wasa jeta kanon mono ninimambaajon amamaawaa.”

56 Qaa kaen ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisonjo nanamemen. Jojopan qaayanon mono singisonjo ambomboti waa songo ano kilen anin singisongonon esunawo koloonkeja. 57 Esunawo koloonkejato, Ponana Jiisas Kraistonon mono Anutuwaanon nemun kono ala ilailaanana kolooro iwaajon ama koomu haamo ama ugun laligowoña. Kawajon “Anutu dangisen!” jejen.

58 Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwaajon ononon mono nama kotiin wansan-wansan mesaon uugia mende uma kamaan amakeba. Pombaanon qokotaan gawonja meg honanon mono kamaan omaya mende koloowaa. Ii moma yagon Pombaa gawonja ii mono ugere* qaganon bon qen pondan men laligowu. Kian.

* 15:51: 1 Tes 4.15-17 * 15:54: Ais 25.8 * 15:55: Hoos 13.14 * 15:58: Ugere ii Pombaanon awaawaajon jeja. Ugere bologa ii qaago.

16

Jerusalem ala ilailaa oṅombutiwaa jeṅkootoya

¹*Judia kanageso soraaya yoṅoojonj ala ilailaa monenj men kululuuwutiwaaajonj qisinj nonḡiti, iikawaaajonj kokaenj jeṅ kotonj ononj: Niinonj Galesia prowinswaa uumeleenj kanagesoya kanagesoya jeṅ kotonj oṅombeti, onononj kaanjiadeen mono iikawaa so kokaenj amakebu:

²Sonda so weenj mutuya kanonj onj kuuya anj anj mono nandunj amakebu. Toomorianj menkejutiwaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanonj ama galenj koma laligowu. Kaenj anji niinonj kambaṅ moṅṅonj onoononj kawen kanonj nandunj sangabangga ambutiwaa so mende ambuto, ii saanonj kowigianonjga menj alatanonj ambu.

³Kaenj anji onoononj kamaṅati, niinonj kambaṅ iikanonj saanonj jeṅ-asa-asari tere onj eja gawonj kawaaajonj mogi sokonji, mono iyonoo borogianonj ama wasinj onombe kulukululuu kalengia ii menj Jerusalem kembu. ⁴Niinonj yoṅowo motoonj kemambaajonj kemaṅati eenj, iyonononj mono saanonj niwo toroqenj motoonj kowe kotonj kembonj. Kianj.

Poolwaa gawonjga ano kana kekembaa areṅa

⁵*Niinonj Masedonia prowins uugunj kemaṅa. Kawaaajonj Masedonia mesaonḡo mono onoononj kamambaajonj mojenj. ⁶Onoononj kanj kambaṅ tosaṅa onowo rabenaga me koṅuru kambaṅ (winter) ii kaanḡadeen onoo batugianonj toroqenj laligodaborowenaga. Kaenj laligowe saanonj ilaanj nonḡi daen daen kembenaga, iikanonj mono afaanḡonj kana toroqenj kemaṅa. ⁷Kambaṅ kokaamba onoononj kanj tatawagadeen injiima unjuugunj kemambaajonj mende mojento, Poṅonj oo jewaati eenj, mono kambaṅ tosaṅa onowo ramambaajonj jojorijenj.

⁸**Kaenj jojorijento, wala Efesus siti kokanonj toroqenj laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanonj kanj kuuwaa. ⁹Anutunonj noojonj gawombaa naguya somata hororo saanonj gawonj somata mewe honj koloonj seinkejato, mamaganonj tuarenjenj ama nomakeju. Kawaaajonj kokanonj toroqenj laligomambaajonj mojenj.

¹⁰*Timotinonj nii kaanḡa Pombaa eja geria koloonj gawonj menj laligoja. Kawaaajonj iinonj onoononj kawaati eenj, onj mono kalanj koma mugi kee momoya qaa onoo batugianonj laligowaa. ¹¹Moṅṅonj moṅ mende iima sisiriinj jejewili

* **16:1:** Room 15.25-26   * **16:5:** Apo 19.21   * **16:8:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11
* **16:8:** Apo 19.8-10   * **16:10:** 1 Kor 4.17

ambato, oṅowo laligoro tegoro noononḡ kamambaajonḡ jew-aati, iikanonḡ mono ilaaj mugi luaenonḡ oṅomesaonḡ eleema kawa. Niinonḡ uumeleenḡ alauruna yoṅowo ii iibombaajonḡ mambonjonḡ.

¹² Uumeleenḡ alanana Apolos iwaa qaa ii kokaenḡ jemaṅa: Iinonḡ uumeleenḡ alauruna yoṅowo oṅoononḡ kawaatiwaaajonḡ qaa kotakota ijonḡ uu kuunḡ mube. Kaenḡ kuunḡ mubeto, kambanḡ kokaamba oṅoononḡ kamambaajonḡ uuta kotiitiro togoja. Kanagenḡ kambanḡ saanonḡ enḡ mubaati, mono iikanonḡ kawaa. Kianḡ.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Oṅo mono uugbiligbili laligonḡ momalaarigia menḡ gbilinḡ kotiinḡ laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanḡgonanḡgo ejemba koloonḡ Pombaa ku-usuṅawo nambu. ¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanonḡ anḡgi koloowaa.

¹⁵ *Stefanas iwaa mirinonḡ laligojuti, oṅo ii moma oṅonju. Akaia prowinsnonḡ gawonḡ meninḡ uugia meleenḡgi gawonanaa honḡ mutuya kaenḡ kolooroti, ii moju. Yoṅononḡ ejemba so-raaya ii pondanḡ welenḡ qenḡ oṅoma uugia iikanonḡ somonḡgonḡ ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleenḡ alauruna, niinonḡ uugia kokaenḡ kuunḡ oṅonjenḡ: ¹⁶ Oṅo kaanḡiadeenḡ ejemba kaanḡ ano yoṅowo toroqenḡ gawonḡ motoonḡ menḡ Anutuwaa welenḡ qenḡkejuti, mono kuuya iyonḡoo qaa baatanonḡ kema laligowu.

¹⁷ Niinonḡ Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagiti-waaajonḡ aisoṅkejenḡ. Oṅo niwo Efesus koi mende laligogi yoṅononḡ mono oṅoo kitigia koloonḡ ainjolonḡ ama nonḡgi sokonja. ¹⁸ Yoṅononḡ oṅoo unḡagia keraqeeanḡgo qenḡ laligojuti, iikawaa so mono noo unḡana kaanḡagadeenḡ keraqeeanḡgo qenḡ noma laligogi. Kawaaajonḡ oṅo mono eja kaanḡ yoṅoojonḡ mogi uro ii asuganonḡgadeenḡ jenḡ qaagiaaajonḡ tororo geja ama laligowu.

¹⁹ *Uumeleenḡ kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanonḡ laligojuti, iyonḡononḡ mono yeizozogia anḡgi oṅoononḡ kaja. Akwila Prisila ano uumeleenḡ kanageso yoroo mirinonḡ ajoroonḡkejuti, iyonḡononḡ mono Pombaa qatanonḡ yeizozogia mamaga anḡgi oṅoononḡ kaja. ²⁰ Uumeleenḡ alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyonḡononḡ mono yeizozogia anḡgi oṅoononḡ kaja. Oṅo mono uumeleenḡ alaurugia yoṅowo jolonḡgia jenḡ anḡgonḡ aonḡ buugia kitonḡ nenḡ laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona oṅoononḡ ama qana neenaa borononḡ kokaenḡ oojenḡ: Pool.

²² Moŋnoŋ Poŋ mende jopagoŋ uujopa mende ama laligoji eeŋ, Poŋnoŋ mono qasuaaŋa iwaa qaganonŋ ano ubaa. Poŋnana, gii mono kawa!

²³ Poŋ Jiisaswaa kaleŋmoriaŋanoŋ mono oŋowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaŋ nanjuti, noo uujopanoŋ mono kuuya oŋowo eŋ kotuegoŋ oŋono laligowu. Qaa ii oŋanoŋ. Kiaŋ.

Korint Tere 2

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yoŋonoŋ uumotoon awaa mende anŋi kambaŋ iikanoŋ Poolnoŋ Masedonia laligoŋ tereya koi ooro. Tosianoŋ Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnoŋ kilen anŋowowo meŋ kamaan ama yoŋowo uumotoon ambombaajon kaparan kono. Anŋowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya gendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Boŋ 1-7) iikanoŋ Poolnoŋ Korint uumeleen kanageso yoŋowo soomongo anotiwaaw qaaya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jen onono? Kaen ano uugia meleema uumotoonŋo anŋiti, iikawaa korisoroya gendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Boŋ 8-9) iikanoŋ Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja.

Tere bakaya 3 (Boŋ 10-13) iikawaa qaaya ii kokaen: Boi takapolakaya tosianoŋ iyanŋiaa qagia 'Aposol hona' jen Pool-waajon aposol qolon-molonŋoya jegi Poolnoŋ qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yoŋoojon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnoŋ aposol hona koloojiwaa ku-usuŋa 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ *Anutunoŋ uusiŋaa so Pool nii kuun nono Kraist Ji-isaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinoŋ uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinoŋ Anutuwaaw uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, noronoŋ onowo Buŋa qaa amin mobombaajon kan tere koi oojo.

² Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmorian ononi luaenoŋ laligowu.

Poolnoŋ Anutu ulunŋkoleŋaajon mepeseaja.

³ Nono Poŋnana Jiisas Kraistwaa Maŋa Anutu mepeseenkejon. Iinoŋ kiankomu Toya ano ulunŋkoleŋ kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililin kania kania mokoloonkejon, kambaŋ iikanoŋ Anutunoŋ uunana meŋ saalinkeja. Uunana meŋ

---

* 1:1: Apo 18.1

saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosonian kakasililin kania kania mokolonkejuti, ii saanon afaangon men saalin onjomakebona. ⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen men saaliro Kraistwo qokotaanin ulunkolejanon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilin uutanon laligojoni een, Anutunon mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema oyanboyon koloowutiwaajon moja. Anutunon uugia men saaliro ononon ii iima onoangio uugia men saalin aon laligowu. Men saalin onjomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen koloonkeja: Nono siimbobolo monin ononon kaanjadeen siimbobolo iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu. ⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunkolejon mono kaanjadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ *Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokolon monini, ono iikawaajon poumapou laligowubojen mojon. Gawombaa lombotanon esunana uugun uuta koloon mendungon nonono nama kotiiwombaaajon amaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laliginin. Kaen kolooro toroqen jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laliginin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monon komuwonatiwaa qaaya jen tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaaajon mambonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya men gbilin onono waabuti, iinon mono afaangon nono kaanagadeen ilaan nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwaa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanon metogon nonono. Metogon nonono ano toroqen metogon nonomakebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon. ¹¹ Ono kaanagadeen ilaan nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleeno kalenmoriananon sokoma nonono niniima

---

* 1:8: 1 Kor 15.32

koboonykebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaanja uma Anutuwaa gejianon kemenkebaa. Kawaajon mono toroqen noojon ama Anutu gama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa arena utegoro.

¹² Tosaanja ononon noo kaniaaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jemaña: Anutunon solanja laligowombaajon momakeji, nononon mono iikawaa so gomaña gomaña liligon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligonin. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligonin. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananon inaan nononotiwaa so ii ama men laligonin. Anutunon nanamemena ii iima nanjon “Sokonja,” jero uugejananon qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana men umakejon.

¹³ Tere oonkejen, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weenjon moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaon qaa. Qaa kania aasangoya mon mende oonkejen. Ii asuganondeen eja. Kawaajon noo kania ii kuuya moma asaridaborowutiwaajon moma jejeromonromon anjen. ¹⁴ Noo kania ii bakasasan kokaen moma asariju: Ponana Jiisanon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selenana men umaña. Kawaa so ononon kaanagadeen saanon noojon ama onoangiaa selegia mepeseegi sokombaa. Ono noo kania kaen moma asaridaborowutiwaajon mojen.

¹⁵ Niinon qaa iikawaa qaganon awasankaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injimambaa arena ambe. Indina woi kan injibe kotumotue mewutiwaajon ama kana kamambaa arena kokaen ambe ero: ¹⁶ *Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala ono injiima toroqen Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaan noma wasin nongi onomesaon Judia prowinsnon kemambaajon mobe.

¹⁷ Arenna kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanjon qaganon mondon lan mende ambe. Neenaa arenna ii balon ejemba yonoo so neenaajon lan romonjon mende ambe. Kaen mende romongowu. Qaa aason mo-tongo iikanondeen “Oon, saanon kamaña,” ano “Mende kamaña,” qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejen.

---

* 1:16: Apo 19.21

18 Anutunonj qaa jen iikawaa so pondan amakeji, nononon mono iwaa jaanonj kokaen jen kotiijonj: Nonononj kamban monononj “Oonj, ii saanonj ambonja,” jen somonjonj iikawaa gematanonj “Ii mende ambonja,” potagororonj kaen melenjeleenj mende jen laligoninj.

19 *Anutuwaa Meriaa kania ii kokaenj: Nii, Sailas ano Timoti nonononj onjo batugianonj Kraist Jiisaswaa kania jen asarinj laligoninji, Kraist ii “Anutuwaa jeta tenj komanja,” ano “Mende tenj komanja,” qaa aro woiwoiwaa qaganonj melenjeleenj amambaajonj mende asuginj laligoroto, Anutunonj qaa jen somonjgoroti, iikawaa so mono “Oonj!” jen ama mero honjawo kolooro.

20 Anutunonj soomonjo qaa (promis) seiseiya dawi nononoti, jangogia mende mojonto, Kraistnonj qaa kuuya iikawaajonj “Oonj!” jen menj kotiirota powowonj eja. Kawaajonj Kraistnonj kaangadeen nemunj koma nonono qaa iikawaa hongianonj kolooro moma “Qaa ii onjanonj,” jewonja. Kaen aninj Anutuwaa qabunyanonj seinkebaa.

21 Anutu anjo mono nono ano onjo kaangadeen menj kotiin nonono Kraistwo qokotaan nama kotiiwonja. Iionj mono Bunja qaa jen seiwombaajonj ama bedu menj nonono laligonjonj. 22 Anutunonj uunananonj Unja Toroya mokotaaro iionj oyanboyanj laligowombaa qaaya nanjonj jen kotiinkeja. Anutunonj kaen ama bunjaya koloojonjwaa munjenj aasoya ii mokotaan nonono.

23 Niionj temboma lombo onjomambotiwaajonj moma uulanjawo Korint onjoononj mende eleema kawee. Kaen jen Anutuwaa qata qabe saanonj qaana ii nanjonj jewaa. 24 Sili nomaenj ama Anutu moma laarinkejuti, iikanonj pongia kolooawaatiwaajonj mende mojenj. Moma laarigianonj rindanonj onono nama kotiinkeju. Kawaajonj korisoro qaganonj laligowutiwaajonj ilaanj onjomambaajonj moma onjowo motoonj uuwaa gawonj menjkebonja. Kianj.

2

1 Wala onjoononj kanj sisau anjitiwaajonj jen onjombe gamugia moma wosobiri anji. Kawaajonj ama onjoononj kawee mombo iikaan ambubotiwaajonj moma uunanonj qaa somonjonj kana kekenjaa arena utegowe. 2 Kawaa kania ii kokaenj: Gamu qen onjombe wosobiri ambuyagati eenj, morononj saanonj uuna menj saalinj nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajonj ama jen onjombe wosobiri ambuyagati eenj, tosianonj korisoro qen nombombaajonj

* 1:19: Apo 18.5

amamaagi neeno kaanagadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaajon uulanawo kan gamu qen onomambaajon togojen.

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon on on ambe: Niinon aisoowe kuuya ononon mono niwo aisoowu. Niinon on kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin ononjen. Niinon tosaan onoojon korisoro mokoloomambaajon mo-jento, kawe kanagia sooro lan laligogi injiima wosobiri momambo. ⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, hononja qaa uu jopagon onomakejeni, on iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onoojon ama majakaka somata moma konajilin qaganon rama jaunnanon kamaarota oowe. Kian.

Monnon kana uuguroti, iwaa singisongoya mono mesaowu.

⁵ Monnon singisongo anota ononon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen qaagoto, kuuya onoo qagianon kaanagadeen uro. Qaa ii jen somari-
iwe soowabotiwaajon mono kokaanadeen jema: Gamu iikanon mono kuuya sokoma onono iikawaajon mamaga me boronja mon wosobiri angi. ⁶ Kanageso honja ononon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jen kelelengwabotiwaajon mono lombo mende toroqen mubu. Lombo qaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkolen ama mubu. ⁸ Kawaajon kokaen uukuuku men ononjen: Ono mono qaa somongon uujopagia mombo toroqen kotiin qendeema mun laligowu. ⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Ono noo qaana kuuya ten koma angobatonon nama kotiiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Ono mombaa singisongoya mesaojuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologa ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, ononon mombo qeangon mindirin aowutiwaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon onanon mesaon mube tegoro. ¹¹ Satanon arena ama selenon kuuku kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombaboti-waajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jen seimambaajon ama Troas taanon kembe Ponnon nagu horon nono gawonja

* 2:12: Apo 20.1

iikanonj memambaajonj afaangoro. ¹³ Kaenj afaangoroto, uumeleenj alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajonj ama majakaka moma luae uunanonj mende ero. Kawaajonj yeizozogia jenj onjomesaonj Taitus mongamambaajonj Masedonia prowinsnonj kembe. Kianj.

Kraistnonj ku-usunj nonono haamo amakejonj.

¹⁴ Nonononj Anutu kokaembaajonj mepeseenjebeonja: Kraistwaa buña koloonj welenja qeninj Anutunonj kambanj so kawali galej kaanja nunuano kema otokorianj maamakejonj. Haamononj japujarinj jurayaa moronja awaa menj karo momakejonj, iikawaa so Anutunonj nemunj koma nonono gomanj daenj daenj liligonj Kraistwaa kania jenj asarininj asuganonj koloonj seinj keno gomanj so momakeju. Kawaajonj Anutu mepeseenjejonj.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaenj: Nonononj ejemba Siwenonj ubuti ano gere sianonj kemebuti, iyonjoo batugianonj kema kaninj mozo moronjana soraaya momakeju. Kraistwaa kania jenj seininj Anutunonj gawonanaa moronja moro awaa koloonjeja.

¹⁶ Gere sianonj kemebuti, iyonjononj Buña qaanaana mogi iikanonj qaagia jenj tegoro komunj kotiiwutiwaajonj mogi qamowaa mumu moronja kaanja koloonjeja. Siwenonj ubuti, iyonjononj Buña qaanaana mogi oyanjboyanj onjombaatiwaajonj mogi laaligo kombombanjaa moronja unjkoowayawo kaanja koloonjeja. Morononj gawonj kaanja mewaatiwaa so kolooja? ¹⁷ Ejemba tosaanja mamaganonj nii kaanja mende kolooju. Yonjononj laaligogia nangowombaajonj moma Anutuwaanonj qaa ii komahooro gawonj kaanja lanj menj ama jenjeju. Niinonj iyonjoo so mende koloonj amakejento, Kraistwo qokotaanj qalomalowenj mesaonj uuna soraaya kolooro nanjenj. Anutunonj wasinj nonoti, ii moma iwaa jaasewanjanonj nama Buña qaaya tororo jenj seinjejenj. Kianj.

3

Soomonjo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj.

¹ Neeno kaniaana mombo kanainj jenj qeangomanjatiwaajonj romonjoju me? Kaenj qaago. Gawonj meme ejemba tosanonj Korint onj iyonjoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenj qeeanggo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint onj iyonjoo kanagia nanjonj jenj qeeanggo tere manganja oowutiwaajonj onj kuunj onj makeju. Niinonj gawona dindinjagadeenj mewetiwaajonj jenj qeeanggo tere kaanjaajonj mende amamaajenj. ² Anutunonj Korint onj noo borononj onj oono letoma noo wombo alauruna koloonj onj oangjo

neenaa jenqeeango terena kaanja koloaju. Anutunonj neenaa jenqeeango terena kaenj oorota ejemba kuuyanonj onjo kaisiligia gbilia ii iima weenjonkeju.

³ *Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloajuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya inj kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloajuto, Kraistnonj tereya onjo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombara Toyaa Unyaya uugianonj ano letonji. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaan onjono gawonanaa kania moma asarinkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunyaya koloogiti, ii saanonj Anutuwaa jaanonj awasankaka nama jejonj. ⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaa jaanonj mewonatiwaa so koloojoni, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi mononj mende rapinjonkejonto, Anutunonj anodeenj inaanj nonoma momo nonono gawonj koi menkejonj.

⁶ *Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomongo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jenj tegoro koomu kotigaa bunja koloojonj. Unja Toroyaa gawonj arenja jenj asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiinj laligojonj. Kawaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeenj otaawutiwaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaajonj uu kuun onjomakejonj. Kianj.

Soomongo arenj gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ *Anutunonj Kana qaaya jenj tereya jamononj kondongonj ooroto, ejembanonj ii mende tenj konji Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onjono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilenj Israel ejemba yonjonj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanj asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomongo arenj walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenkebaa. ⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere

* **3:3:** Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26

* **3:6:** Jer 31.31

* **3:7:** Eks 34.29

siawaa buṅa koloojō. Buṅa qaa ii akadamuyawo asu-
giro. Kawaaṅon Anutunon qaanana gosin jen tegoro so-
lananiwonṅati, Buṅa qaa iikawaa akadamuyanon mono uuta
kolooja. Iikanon soomonṅo areṅ walagaa akadamuya ii
mamaga uugun qaqabunṅayawo kolooja.

¹⁰ Buṅa gawon walaganon wala akadamuyawo kolooro,
ii Buṅa gawon areṅ gbiliawo mindirin gosinin walaga
iikanon mono qabunṅaya qaa kolooja. Unṅa Toroyaa gawon
areṅ iikawaa akadamu-yanon uuta koloojiwaaṅon gawon
areṅ walaganon mono iwoi omaya kaṅa kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganon aloweewaatiwaa
so kolooro. Iikanon asamararanṅawo asugidabororo. Kawaa-
ṅon kana dologa tetegoya qaa en ubaati, iikawaa asama-
raranon mono kana mutuyaa asamararanṅa ii hononṅa qaa
uugun jaanana gamugamuyawo qenṅeja.

¹² Soomonṅo gbilianon tetegoya qaa ilaan nonono
asamararanon asugiwaati, iikaen Anutu jejeromonromon
ama munṅejon. Kawaaṅon keenana qaago totoon
moma awasanṅaka nama qaa ii kuma onomakejon.

¹³ *Mooseson Israel ejemba asamararan en aloweroti,
ii iigigiwubotiwaajon majakaka moma jaasewanṅa opo
jakanon esuuro. Nononon iikawaa so mende amakejonto,
Buṅanana qenjaaronon jenṅejon.

¹⁴ Buṅa walagaa asamararanṅa iigito, uugianon kilen go-
jono lan laligon kougi. Kamban kokaamba kaanṅagadeen
iwoi monon mono opo jakanṅa iikawaa so Juuda ejemba
mamaga yonoo uugia gojono laligoju. Kawaaṅon Soomonṅo
Walagaa Buṅa qaaya qaaya weenṅojuti, iikawaa kanagia ii
tororo mende moma asarinṅeju. Uugia meleema Kraistwo
toroqegi iikaṅa kanon mono opo jakanṅa ii qetegoro moma
asariwuya. ¹⁵ Kamban kokaamba kaanṅagadeen Mooseswaa
Kana qaaya weenṅogi iwoi monon mono opo jakanṅa kaṅa
uugia gojono momogianon bimooro laligoju.

¹⁶ *Kaṅa laligojuto, Buṅa Terewaa qaa mon kokaen
eja, “Mooseson ‘Pombo amin mobo,’ jen opo jakanṅa
jaasewanṅanṅa qetegonkero.” Qaa kaen ero yonoonṅa
monon uuta meleema Pombo toroqegi, kamban iikanon-
deen mono iwoi opo jakanṅa so ii qetegoro Anutuwa
hamoqeqeyaa kania moma asariwaa. ¹⁷ “Pombaajon” jeji,
qaa ii Pombaa Unṅayaaṅon jeja. Pombaa Unṅa Toroyanon daen
yonoo uugianon laligoji, iinon mono singisonṅogiaa kasia
isano solanṅa (frieri) laligoju. (Kaṅa laligon solanṅa dindinṅa
koloowombaajon Kana qaa otaawombaajon mende kaparan
komakeju.)

* 3:13: Eks 34.33

* 3:16: Eks 34.34

18 Kawaa so uunana meleenij Pombaa asamararananon kuuya ananaa jaa wambusoonananon kuuro bilibili ano jaanana mende esuunij ejembanon niniima Anutuwaa akadamyua awaa soro ii atatonon uuj ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariin seij iimakebutiwaa so letomakebona. Kaenj letoma akadamyua awaa soro ii somariin asarin Pombaa tanitani koloonkebona. Pononon Unyaya kolooji, iwaa asamararananon mono kaenj men letoma nonomakeja. Kian.

4

Nono koworanen kaanja koloonin Unya Toroyanon honja kolooja.

¹ Anutunon kiankomun nononotiwaa so gawon koi qanananon ano menkejonj, iikawaajon mono bon qen nanin uunananon mende kamaabaa. Qaago! ² Nononon gawon memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema qenin. Tiliqili mende ama Anutuwaa qaaya mende meeranjonkejonto, qaa honja ii asuganondeen jen silia qenkejon. Iikaan anin Anutuwaa jaasewananon ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajon nanin jenqeeango qaanananon kolooro kuuyanon qaa tororo jen nonombombaajon amamaankeju.

³ Kaenj amakejonto, tosia ononon kokaenj jenkeju, "Poolnon Oligaa Bunyaya ii esuyawo jenkeja." Kaenj jewanagati een, esu iikanon gere sianon kemebuti, mono iyonoo uugianon ejiwaajon gojono osinkeju.

⁴ Kraistnon Anutuwaa unauyaya kolooja. Kraistwaa akadamyua ii anaa Oligaa Bunyanon ninisaama asasaga kaanja asarinkejato, yonoo jaagianon umun kono tintuan qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponja goman so galen koma onomakeji, iinon uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unagiaa jaaya men gooro lan laligoju. Kawaajon Oligaa Bunawaa asasaga iima asariwombaajon amamaankeju.

⁵ Neenaa qabunananon somariywaatiwaajon Buja qaa ii mende jen asarinkejento, ononon Pon Jiisas Kraistwaa kania moma jeta ten kombutiwaajon uu kuun onomakejen. Nononon Pombaa jeta otaan onjo welen qen onomakejon.

⁶ *Kania kokaembaajon welen qen onomakejon: Anutunon kanakanaiyanon kokaenj jen kotoro, "Asaganon mono pangaman qero asariwa." Kaenj jeroti, iinon mono Bunyaya asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnon nanamemenja ama mero Anutuwaa asamararananon jaasewananon asariro iigiti, Anutunon nono iikawaa kania moma

* 4:6: Jen 1.3

kotowombaaajon kaparan komakeja. Asasagaa kania jen seiwombaaajon ama asasaga ii nonono.

⁷ Asasaganon uunana kuuro asarinin momakooto iikawaa sewana ii milyon kina uugun uuta koloojato, sele busunana ii koworanen kaana afaangon jumakeja. Anutuwaas asasaganon mono sele busu kaana uutanon eja. Ejembanon iikawaa kania iibutiwaajon Anutunon arena ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: ku-usun honona qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee lee iikanona lombo kania kania qanananon uma qololombin nonongi konajilin momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nonongi kamaankejon. Kamban tosaanon jun kaana wangonon osin kana mende mokolonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomoronana mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon. ¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanadeen bunaya jen seinkejonwaajon ama nunugi komuwombotiwaa moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligonin inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaaajon uumotoon anjon.

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawona menkejonwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa hona iima asariwutiwaajon ama nanjon. ¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onoo batugianon gawon men laligoweti, ononon iikawaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) monon qaa kokaen oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarijon. Momalaariwaa Unu Toroya iikayadeen bunu qen aojiwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon. ¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewanon ama nonono onowo motoon laligon ubona. Ii mojonwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

* 4:13: Ond 116.10

15 Qaanana jen gama kooliniŋ Anutuwaa kalenmorianaŋonŋ toroqen ejemba seiseiya sokoma onjombaa. Kaen kolooro yonononŋ afaanŋonŋ Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabuŋayanonŋ seiŋ en ubaa. Onononŋ kaanŋagadeenŋ Anutu mepeseenŋ seiwutiwaajonŋ mojenŋ. Kawaajonŋ lombo kania kania bosima aonŋ oronŋ laligojonŋ.

Momalaarinonŋ laaligowaa tania ii kokaenŋ:

16 Anana menŋ gbilinŋ nonombaatiwaajonŋ moma mono bonŋ qenŋ naninŋ uunananonŋ mende kamaawa. Onanonŋ selenanaagenŋ waziinŋ soolinŋkejonto, ii kilenŋ uunanaagenŋ kambanŋ so kolonaniŋkejonŋ. 17 Ii kokaembaajonŋ: Namononŋ kakasililinŋ kambanŋ torodaamonŋ moma laligowonŋato, iikawaa gematanonŋ asamararanŋ hononŋa qaa mokolonŋ tetegoya qaa oyanboyanŋ laligowonŋa. Asamararanŋ ano kakasililinŋ woi ii gosinŋ oroninŋ asamararanŋ iikanonŋ mono uuta kolooro namowaa kakasililinŋ kania kania ii moninŋ afaanŋ ano kamaanqeqeta koloaja.

18 Ejemba ano ilawoila jaanonŋ ii-iita ii kambanŋgia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoilaya kambanŋ kokaamba mende iimakejonŋi, iyonononŋ mono kambanŋ tetegoya qaa en ubu. Kawaajonŋ nonononŋ jaanananonŋ ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaanŋ baagenŋ uunŋ injiimakejonŋ. Kianŋ.

5

Poolnonŋ Siwewaa oyanboyanŋ kuunonŋ kemambaajonŋ moro.

1 Nonononŋ qaa koi mojonŋ: Namo sele busuwaa opo sel kuunanonŋ laligoninŋ koomunonŋ ii kondeeno kamaawaati, Anutunonŋ kambanŋ iikanonŋ sele busuwaa miri donŋgoga aŋo mero Siwenonŋ ewaati, ii buŋa qenŋ nonono iikanonŋ laligowonŋa. Sele busuwaa miri qaita monŋ ii tetegoya qaa kotakota en ubaa.

2 Qaa ii moma kambanŋ biiwianonŋ kokanonŋ letombombaa ainja moma osonŋonŋ nunuro Siwe laaligo gomanananonŋ ubombaajonŋ awelegonkejonŋ. 3 Siwenonŋ uninŋ sele busu qaita monŋ mouma nonono rabonŋati, kambanŋ iikanonŋ monŋnonŋ bombolanŋ mende mokolonŋ nonombaa.

4 Namo sele busu koi qetegowutiwaajonŋ mende mojonŋto, Siwe laaligo gomanananonŋ uma sele busunana donŋgoga mewombaajonŋ awelegonkejonŋ. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganonŋ gogoro qaono Anutunonŋ kitia oyanboyanŋ sele busuga nonombaatiwaajonŋ mojonŋ. Kawaajonŋ kambanŋ kokaamba sel kuunŋ kokawaa uutanonŋ laligonŋ uulombonana bosima letombombaa ainja moma osonŋonŋ nununkeja.

5 Anutu aŋo Siwe sele busu mewombaajonŋ moma mokolonŋ

nonoma Uŋa Toroya uunananoŋ ano oyaŋboyaŋ koloowom-baa danŋunuya kolooja.

⁶ Kawaajon nono mono kambaŋ so qaqaɓuŋabuŋananawo satiŋ laligon kokaen momakejon: Sele busunanaa laaligo kuuŋnananoŋ koi laligowoŋati, kambaŋ iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananoŋ Poŋ Jiisaswo mende laligowoŋa.

⁷ Kambaŋ kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uun inŋimakejonto, kileŋ ii moma laariŋ iikawaa so ama meŋ laligonin nemuŋ koma nonomakeju. ⁸ Kawaajon qaqaɓuŋabuŋananawo kotiin sele busunanaa laaligo kuuŋa koi mesaowombaajon kaparaŋ koma gomanana hoŋanoŋ eu uma Pombo laligowombaajon mojon.

⁹ Kawaajon gomanananoŋ koi me eu laligowoŋati, nononoŋ mono uunana Poŋ Jiisas keraqeeŋgo ama mubombaajon somoŋgoŋ iikawaajon kotiin kaparaŋ komakejon. ¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaen: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanon asugiwoŋa. Namonoŋ sele busuwo laligon Pombaa uusiŋa soyanon teŋ koninŋi me qetemetetaŋ aninŋi me een laŋ laligoninŋi, aŋo mono qaana ii gosin iikawaa so tawanana aŋa aŋa nonono buŋa qeŋ aowoŋa. Kianŋ.

Ejemba Anutuwo uumotoon ambutiwaa gawoŋa meŋkejon.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanon namboŋati, nononoŋ ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajon keenana momakejon. Ii mojonwaajon ejemba kanianana soraaya mobutiwaajon kaparaŋ koma uu kuuŋ oŋomakejon. Kanianana ii Anutuwaawo jaanon asuganoŋ eja. Niinoŋ tiliqili ejaga qaago, oŋonoŋ kaanagadeen ii uugianoŋ moma yagowutiwaajon moma jejeromonromon amakejon.

¹² Kaen jeŋ ananaa jeŋqeeŋgo qaana mobutiwaajon mombo mende kaparaŋ komakejonto, kanianana iikayadeen jeŋ asariŋ oŋomambaajon mojen. Oŋo ii moma saanon nonoo selenana ii boi takapolakaya yoŋoo jaagianon mepeseegi sokombaa. Yoŋonoŋ iwoi oŋoo uugianoŋ eji, iikawaajon qaagoto, selegiaa iwoiya jaanon iibombaa so kolooji, mono iikawaajon awelegon oŋoŋgiaa selegia meŋ uma qaa laŋ jeŋkeju. Kawaajon qaana koi jejen. Oŋonoŋ yoŋoo qaagia auta (gorosoŋa) mojuutiwaajon mono nonoo kanianana jeŋ asariŋ tororo meleema oŋombu.

¹³ Oŋonoŋ noojon “Uusoo tani kaŋa kolooja,” jegiti een, niinoŋ mono Anutuwaawo gawombaajon ama uugere moma laligowe. Tosianoŋ noojon kokaen jeju, “Uugereya qaagoto,

* 5:10: Room 14.10

qaaya bonjona-gadeen jenkeja.” Kaen jejuti een, ii mono onj ilaan onjombombaajon ama ambe. Mono ii duduuwubo.

¹⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kraistnon jopagon nonomakeji, iikanon mono kondoon kuun nonono gawona menkejon. Eja motoongonon kuuya ananaa kitinanaga dunana men komuro. Kawaajon singisongonanaa irona mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisongonana mesaoro toroqen koomuya mende kolojon. Qaa ii moma asarin moma yagojonji, Kraistwaa uujopayanon mono kuuya anana jolonjon gawona mewombaajon kuun nonomakeja.

¹⁵ Iinon mono kokaembaaon kuuya ananaa dunana men komuro: Namonon jaawo laligojonji, anana mono laaligonana toroqen ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, mon ananaajon ama komun waaroti, laaligonana mono iwaajon togon mun laligowombaaon komuro.

¹⁶ Kawaaon uunana meleenini, kambaan iikanonadeen kanain ejemba selesele mende gosin onjonjon. Ejemba mon namonon siliaa so mende moma koton mujon. Wala Kraist gosin monin balon eja toon kolooroto, kambaan kokaamba moma koton munin Siwewaa Hamoqege Tonanaga koloja. ¹⁷ Kawaaon monnon Kraistwo qokotaaji een, iinon mono kolokoloo dologa koloon donja dongoga koloja. Laaligo walaganon aliro laaligo gbilianon mono dunanon koloon asugin muja.

¹⁸ Kaana laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinon Kraist wasiro tawanana men analin nonoma Anutu iyanawo uumotoongo amboniwaa kania mesariro. Kana kaen asugiro Anutunon gawon nonono ejemba Anutuwaa alauruta koloowutiwaaon jolonjon kuun onomakejon.

¹⁹ Anutuwo uumotoongo amboniwaa kania ii kokaen: Kraistnon kamaan gomaña gomaña ananaa tawanana mero sokono Anutunon analin nonono alauruta koloonin. Kana uugun laligon kouninji, singisongo iikawaa qaagia mende weenjon romonjon irona mende meleema nonono. Anutuwaa alauruta koloonin moma laarin nonoma Kraistwaa tawawaajon ama Anutuwo uumotoongo ambombaa Bunja qaaya ii boronananon ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamemeuruta kolojon. Anutunon qaa sane ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuun onomakejon. Kraistwaa jeta men kaparan koma kokaen qisin onomakejon: Mono Kraistwaa tawaya bunja qen aon Anutuwaa alauruta koloowu. ²¹ Anutunon kuuya ananaa singisongonanaa qaaya jen tegon irona meleema Kraist singisongo mon mende anotiwaa qaganon ano uro dunana

meñ siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaañon ama iwaanon qokotaaniñ Anutunon saanon qaanana jeñ tegoro solañaniwonã. Kianj.

6

1 Nono Anutu iyañaa gawonj meme alauruta koloojonjwaajonj ama uugia kokaenj kuujonj: Anutuwaa kalenmorianañonj omaya koloowabotiwaaajonj ii mono buña qeñ aowu. 2 *Anutunonj qaa monj kokaenj jerota Buña Terenonj eja,

“Giima koboomambaa kambananonj mono kanj kuuro niinonj qamakooliga mobe.

Hamoqeqe kambananonj kanj kuuro iikanonj ilaan gombe.”

Qaa kaenj eji, ii mobu! Kambanj keteda koi kanonj mono Anutuwaa hamoqeqe kambanã kolooja. Anutunonj injiima koboomambaañonj moro kambananonj kanj kuuro kianjkomuya ii mono keteda koi buña qeñ aowu. Kianj.

Poolnonj kakasililij kania kania mokolooro.

3 Monj nonoojonj ama uuta boliro kamaawabotiwaaajonj galenana meñ aonj laligonjkejonj. Jeñ nononji gawonananonj qaayawo kolooñ kamaawabotiwaaajonj kaenj amakejonj.

4 Anutuwaa gawonj meme ejemba awaa soro koloojonji, ii nanamemenana kuuyanonj qendeemakeja. Kakasililij ama jaabamagege kania kania ama nononji konjajilij uutanonj laligojonto, iikanonj mono mokosinjonj kaparanj koma kotiin namakejonj.

5 *Ooli waayawononj nunuñ kapuare miria miria kanonj nononji laligoninj. Kareña kareña asugigi kawaa uutanonj komuwombotiwaaajonj doomoronana keno keenana moma laligoninj. Gaonj gbili rama nenewaajonj wosonana niniro laligoninto, kilenj selenana qeñ gawonj meñ laligoninj.

6 Nanamemenj soraaya otaanj Anutuwaa uusiinã moma asarinj lombo anjonj mokosinjonj ejemba ala meñ onjmakejonj. Unã Toroyanonj uunana saa qero batugianonj gbingbaonã qaa jopagonj onjoma laligojonj. 7 Qaa honjagadeen jeninj Anutuwaa ku-usujanonj nemuñ koma nonono nanamemenj solañaa tiwo sumanã meniñ boro dindinananonj ano qaninananonj meñ nanjonj. Kaenj nama leegenj Buña qaa jeñ seiniñ, leegenj qaa qolonjmolongoya selenananonj anji iikawaa kitia jeñ mindinjonj laligoninj.

8 Qabuñã nononji selenana mende mepeseenkejonj. Yonj jeñ gamu qeñ nononji uunananonj mende kamaankeja.

* 6:2: Ais 49.8 * 6:5: Apo 16.23

Nonoojon sundu awaa ano bologa ii lan jenkeju. Ejemba qaa qolonmologoya jenkejuti, iikaanja ama nonomakejuto, kilen qaa honagadeen kuuya jenkejon.

⁹ Ejembanon kanianana saanon moma kotonkejuto, kilen tosonian lolomonin telambelan ama nonomakeju. Kamban tosaananon komuwombaajon ama laligoninto, kilen toroqen jaawo laligojon. Kikekakasililin eja kaanja nunun laligogito, kilen mende komunin. ¹⁰ Wosobirinoj nunuro kilen kamban so aisojon laligojon. Wanaya laligon kilen ejemba mamaga ilaan ononin uugianon qaqabunagiawo koloonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilen oyanboyan kuuya buja qen aon simbawonawo laligojon.

¹¹ Oo Korint ejemba, nononon uunanaa naguya onoojon horon qaa mon mende konin kemero kanianana asuganondeen injiowe moju. ¹² Ononon nonoo uumomonana mobotiwaaajon ii mende anjon komakejonto, nononon onoo uugia mobombotiwaaajon mono onoanjiodeen anjon koma aonkeju.

¹³ Niinon uumomona onombe ononon mono iikawaa kitia kaanagadeen tororo nombu. Niinon meraborauruna kaanja tani qaa kokaen injion ooje: Ono kaanagadeen mono onoanjiada uugiaa naguya horon uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kian.

Momalaarigia qaa yonowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo mono uugia mende somonjon* ororon mende laligowu. Laaligo solanja ano laaligo doogoya ii anja anja koloojao. Ii mindirin orombombaajon amamaawona. Pangaman ano asasaga ii motoon mende koloojao. Qaago! ¹⁵ Kraist ano Iimolan (Satan) yoronon uumotoon ama motoon laligowowaaajon amamaawaota. Kawaaajon uumeleen ejemba monon nanamemeja uumeleembaa gadokopa ejemba mon iwo motoon mindirin ambowaajon amamaankebaota. ¹⁶* Anutu anjo qaaya mon kokaen jerota eja,

“Niinon kanagesouruna yonoo uugianon laligon batugianon kema kan Pongia koloowe yononon nii welen qen mepeseen noma laligowuya.”

Qaa iikawaa so Anutuwa Uyananon uugianon laligoro sele busunananon Anutu laaligo kombombanaa Toyaa jigo kolooja. Anutunon iyanjaa jiwowon jigoyanon tando lopion

* **6:14:** Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranon anji kemero kare me kinon iwoi horonkejao. Kaen oroanagaraa aingara ambotiwaaajon amamaankejao. Kaen jinjaun kembabo. * **6:16:** Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19

mepeseewombaa songo ano erota amamaankejon. Anutuwaanon jigo ano asa jigo ii anan anan. Iikawaa so nononon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejon.

17 *Kawaajon onjo mono Ponjon qaa kokaen jerotiwaa so otaan ambu,

“Ii mono onjomesaon seleengen kan tuun iyanan mon laligowu.

Anjonjoragiawo koloonkejuti, ii mono mende onjoosirigi niinon moma anjon koma kalan koma onjoma laligomana.

18 *Niinon Manjia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.

Pon ku-usun kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kian.

7

1 Oo wombo alauruna, Anutunon kalan koma nonomambaa qaaya kaen somonjon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unanana men tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaaon Kraist qama koolinin hamo qen nonombaa. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajon mono keenana moma kaparan konin men solanani nonono soraaya koloodaborowona. Kian.

Uugia meleengitiwaajon Poolnon keraqeeango moro.

2 Nononon mon mende jen kondemonden ama munin tiwilaaro. Mombaanon iwoi mende qenjamenjanjonin. Mon mende tiligon jaameesan ama munin. Kawaajon onjonon mono uugiaa naguya horon nono uugianon somonjon nonoma laligowu. 3 Tosianon batugianon gawon men selenon kuukuu qaa kaen jen jen nonongito, niinon qaa koi onjo qaagia jen tegon irona meleema onjomambaaon ama mende jejen. Niinon qaa kokaen jewe modaborogi: Nononon uunanaa naguya horon onjo uunananon somonjon onjmakejon. Kaen ama saanon onowo ororon somonjon komuwona ano ororon kotiin laligowona.

4 Uuwoiya qaa momalaarina somata onjoonon ama laligojen. Onjo selegia mamaga mepeseenkejen. Onjoonon ama ulunkolena somata mokoloonenjwaajon kakasililin kania kania moma iikanon kilen honona qaa aisoojen.

Masedonia prowinsnon kema Taituswo aitongori.

5 *Taitus monjama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jemana. Masedonia prowinsnon kouma kanon

* 6:17: Ais 52.11 * 6:18: 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9 * 7:5:

2 Kor 2.13 * 7:5: 2 Kor 2.13 kanon Taituswaajon jero.

kaanagadeen uuluae mokoloomambaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanon konjilin kania kania mokoloowe. Anutuwaa manja qen tosaanja yonowo angowowo ama onoojon majakaka moma laligowe. ⁶ Kaan laligoweto, Anutunon uukamakamaa ejemba nanjon nonomakeji, iinon Taitus karoti, iikanon ulunkolen ama nono.

⁷ Taitusnon karoti, iikanondeen qaagoto, Korint ononon ulunkolen ama mugi iinon nijoro Anutunon iikanon kaanagadeen ulunkolen ama nono. Onoo sundugia kokaen nijoro, “Ononon nii niibombaajon koposongon laligoju. Wosogia onanon moma noma lombo nongitiwaa qaaya jen noo kitina nanjon jewombaajon jojorinkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Niinon uugia Bunja qanon kuun tere ii oowe weenjon onoangia moma bolin aogiti, iikawaajon mende moma bolin aojen. Wala moma bolin aoweti, ii kilen kamban kokaamba kokaembaajon mombo aisoojen: Tere qaananon uugia men boliro wosobiri angito, wosobiri iikanon mono meleema kamban torodaamonda en tegoro. Kaniagia kaen iibe.

⁹ Kamban kokaamba onjo moma bolin aogitiwaaajon ama mende aisoojento, kokaembaajon aisoojen: Onjo nanamemengiaajon ama moma bolin aogi gamu wosobirigianon ilaan onono uugia mombo meleema dinggogi. Ii Anutuwaa jetaa so kolooro uugianon mono nonoojon ama mende boliroto, onanon ilaan onombe.

¹⁰ Singisongonanaajon ama moma bolin aojoni een, gamu wosobiri iikanon mono ilaan nonono uunana mombo meleema dinggowona. Dinggowonati, Anutunon mono nunuano Siwenon ubona. Monjon uuta meleema iikawaajon mende moma bolin aowaa. Balon ejemba tosonianon singisongogiaa wosobiri momakejuto, Anutunon ii mesaowaatiwaaajon mende qisiwuti een, iinon mono irona meleema onono koomu kotiga kumuwuya.

¹¹ Ononon Anutuwaa uusiinaa so wosobiri mokoloogi gamu iikawaa hona ii uugianon kolooro letongiti, ii gosin iima waliingon kokaen jegi, “Anana gon-aangolenana mesaon uunana men kululuun uugere qaganon waama kanianana soosooya gosin mindingonin. Ejemba singisongon angiti, iyonoojon uunana waaro sisigia men jen ononin. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajon aarun lalananiin keenana monin. Poolnon kan uunana meleeniniwaa hona iibaatiwaaajon koposongon laligojon. Uunana nanamemen dindina ambombaajon anin ano monjon kana qiwitigoroti, ii mindingon mubombaajon jojorin laligonin.” Kaen jegi

sokombaa. Kamban kokaamba kana dindiŋa otaajuti, ii qendeema nonŋi iijen.

¹² Kawaajon monnon batugianon boliroti, iigadeen mindiŋon mubutiwaajon ama terena mende oowe me mon ii meŋ bolin muroti, iigadeen ilaan onombutiwaajon tere ii mende onŋ ambe. Ii kokaembaajon oowe: Ono Anutuwaajaasewananon niwo uumotoon ambombaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende mojento, Taituswaa uuta batugianon qeangoro iiniŋ iikanon kaanagadeen uuna nanŋoro honoŋa qaa aisoonkejen. Ononon korebore Taitus keraqeeangon qeŋ mugitiwaajon aisoonkeji, korisoro iikanon kaanagadeen nanŋon nono iikawaajon honoŋa qaa aisoojen. ¹⁴ Niinon onoo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, ononon iikawaa so anŋi niinon gamu mende mewe. Niinon onoo batugianon laligon qaa kuuya injoweti, ii honagadeen. Kawaa so onoo qaagia Taituswaa jaanon jeŋ mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaanjadeen kaniagia mindiŋogi hona kolooro.

¹⁵ Ono korebore noo qaana teŋ koma Taitusnon karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horon mugi. Taitusnon siligia ii romonŋon qaa nijoro uuqeeangoyanon onoojon ama somariiro kotiin mepeseen onomakeja. ¹⁶ Niinon nanamemengia kuuya romonŋon iikanon saanon onoojon ama qaqaabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanŋa. Kawaaajon aisoonkejen. Kian.

8

Uumeleen alaurunana nanŋon onombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmorianŋa uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono hona mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon ono kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemaŋa: ² Yoŋonon kakasililin kania kania mokoloogi anŋotete lombotawonon qagianon uro wanaya totoon laligojuto, ii kilen honoŋa qaa aisooŋitiwaajon ama uumeleen alaurunana nanŋon onombombaaajon monen nandun somata qatawo anŋi.

³ Yoŋoo kaniagia kokaen nanŋon jemaŋa: Monnon mende kuun onono iyanŋiaa siinŋiaajon kilen afaanŋon esunŋiaa so nandunŋia anŋi ano ii kaanjadeen uugun ononŋi. ⁴ Yoŋonon

* 8:1: Room 15.26

kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema nini-jogi, “Nono kaanjadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onjombombajaan mojon. Kawaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jegi jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen анги: Yononon wala nanjonango Pombaa jaanon sokonji, ii ambombajaan uugia somongogi ano iikawaa gematanon Anutuwaa jeta ten kombombajaan moma iyangiaa laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon анги. ⁶ Kawaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nanjonango gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono toroqen Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monej nandun somata ii mombo toroqen анги batugianon tegowaa.”

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelen bunja qen aon kokaen ama laligoju: Awaagadeen Kraist moma laarin Bunja qaa honja jen sororogon Anutuwaa uusiina moma koton tosaanja nanjon onjombombajaan pondan koposongonkeju. Ononon tosaanja unjuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro kolooju. Kawaa so nanjonango gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaanja unjuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen monej ambutiwaajon mende jen koton onjonjen. Ii qaagoto, uukalengia gbingbaonawo kolooja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambajaan mojen. Kanageso tosanon gonjaangole mesaon nanjonango gawongia honja toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon onjo angotete ama onjonjen.

⁹ Nandun dawu ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Ono iwaa kalenmoriaja somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen onjo oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon geleeno.

¹⁰ Monej ambutiwaajon mende jen koton onjonto, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen onjonjen. Ononon gbani emugenanon mutuya koloon nanjonango gawon kaparan koma megii ano ii toroqen mewombaa siin kotiga mogi. ¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nanjonango gawon mewombajaan kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqen medaborowu. Iwoi en ononjiwaa so mono nandungia mamaga ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen:

Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en ononjiwaa so angi Anutunon moma angon kono sokombaa. Iwoi mende en ononjiwaa so mono mende gosin jen onomakeja.

¹³ Nandun somata angi alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojonto, alaurunana amamaan memegemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaajon kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosianon laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, on mono ii ilaan onongi soyanon koloowaa. Kaen ama onoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoila-gianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa. ¹⁵ *Ii Buna qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, “Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro.” Kian.

Nejauruna karoon wasin ononin kan ilaan onombu.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololoooro onoonon nii kaan majakaka moma ilaan onomambaajon kaparan koma laligoja. Kawaajon “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁷ Niinon Taitus onoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe waja meleen. Iikayadeen qaagoto, ano on ilaan onomambaajon moma koposongon iyanaa siina otaan nonomesaon Korint onoonon kamambaajon jero. ¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oligaa Buna jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqen kokaen jemaana: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii mweengogi nanjonango nanduna ii men nonowo motoon kana kemon. Nononon Pon iyanaa qabunayanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onombon. Ala ilailaa onombombaa ukalenana kaen asuganon qendeema onombon.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili angi soowabotiwaajon saanon galen koma sororogowona. Monon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon moma kaparan koma nanjon. ²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii getetangowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaaajon moma kaparan komakejon.

* 8:15: Eks 16.18 * 8:21: Gba 3.4

²² Yorowo uumeleen alanana monj ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kambaŋ mamaga angotete meŋ muŋ tania kokaen iininj: Iinonj kambaŋa kambaŋa Pombaa gawon memambaajonj geregere amakeja. Kambaŋ kokaamba onjo tosaŋa ala ilailaa onjombombaaajonj mojuti, iikaen moma laarinj onjonjiwaaajonj mono onjoononj kanj ilaanj onjomambaajonj moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinonj Taitus kokaembaajonj meweengowe: Iinonj noo ala ilailaana ano gawonj meme neŋana kolooja. Uumeleen kanagesoya kanagesoya yonjononj alawoinana woi ii meweengonj oronji jotamemegia koloojao. Kraistwaa qabuŋayanonj mono yoroojonj ama somariinjeja. ²⁴ Kawaajonj eja karoonj kawuti, ii mono uugianonj jopagonj onjoma kaniagia kaenj ii qendeenji iibuya. Kaenj ambuti eenj, nonononj siligiaajonj selegia mepeseeniŋi, qaa iikawaa honjanonj mono asuganonj kolooro iigi uumeleenj kanageso mamagayanonj mobuya. Kianj.

9

Mono uumeleenj alaurugia ilaanj onjombu.

¹ Anutuwaa ejemba soraaya ala ilailaa monen onjombutiwaaajonj oomambaajonj mojento, onjo qaa ii modaborojutiwaaajonj qaa mombo jemambaajonj mende amamaajen. ² Onjo ala ilailaa ambombaa uusiingia eja. Niinonj ii moma iikawaaajonj onjoo selegia meŋ uma Masedonia uumeleenj kanageso yonjoo jaanonj mepeseen onjoma kokaenj jewe, “Korint ano Akaia uumeleenj alaurunana tosanonj mono gbani emugendeenj kanainj Judia ala ilailaa ama onjombombaaajonj jororinj laligoju.” Kaenj jewe onjoo uugeregiaajonj mogi qaa iikanonj mono uugia kuuro. Kawaajonj kanageso honja yonjoo uugia waaro ala ilailaa ambombaaajonj afaanngogi.

³ Onjoanngiaa siinj koloonj onjono mojuto, kilen neŋauruna karoonj koi wasinj onjonjen. “Korint yonjononj monen meŋ kululuuwombaajonj jororinj laligoju,” kaenj jenj qaa iikawaaajonj onjoo selegia mepeseewe. Qaa iikanonj omaya kolooro mamaganonj mobuboto, qaagia otaanj monen onjanonj anji ozonj esunonj raro kuuyanonj kaanj injiibutiwaaajonj mojen.

⁴ Qaa iikanonj omaya kolooro monenngianonj mawosusunonj mende raro eenj laligogi Masedonia neŋauruna tosanonj niwo kanj kaanj mokoloonj onjombuyagati eenj, niinonj mono onjoojonj ama gamu mokoloomambo. Tenj kombutiwaaajonj moma laarinj onjoma laligowe honja mende koloonagati eenj, onjo mono kaanjiadeenj qaagia omayaajonj ama gamu mokoloowubo.

⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana karoon ii uu kuun onjomabaajon mobe sokono kokaen injijowe, “Ono mono waladeen Korint yonoonon kema nanngonanngo nandun somata ambutiwaa qaa somongogiti, arej ii otaan andaborowutiwaajon mono uukuukuu men onombu. Kaen angi ala ilailaa nandungia ii kikuyawo otoko qaganon qaagoto, mono loloogendeen afaangon mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozon esunon raro kan saanon mewona.” Kaen jewe.

Kota afaangon mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romonon laligowu: Nene kota afaanagadeen qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen afaanagadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen mamaga mewaa. Kawaajon mamaga angi Anutunon kitianon mamaga onombaa. ⁷ Ono ana ana nandungia mono uugianon somongogitiwaa so amakebu. Korisoronon afaangon mojqojoron ejemba kalen ononjuti, Anutunon ii jopagon onomakeja. Kawaajon nandungia monon kuun ononjiwaajon ama uuwoi qaganon mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga angi Anutunon mono kotiin kalenmoriaja kuuya men sein onomakebaa. Kaen onono laaligo kuuya kanon iwoiwaajon amamaawuti, ii kuuya mono kamban so bunja qen aogi sokoma onomakebaa. Kaen kolooro gawon awaa kania kania ii afaangon megii hona kelemaleen koloowaa. ⁹ *Otokoya qaa nandun somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so koloaju,

“Iinon afaangon kalena kalena mendeema ejemba wanaya onomakeja.

Nanamemenja dindina kikuya qaa kanon mono kamban tetegoya qaa Anutuwaajaanon en ubaa.”

¹⁰ *Anutunon qosomakororo ejawaajon nene kota muro nene kolooro nenkejon, iinon mono nembanewaa mojqojoron amakebuti, ii kaanagadeen onomakebaa. Ii onono uugianon lolooro saanon afaangon qaa kota qosoma koroon seigi nanamemen solanaa hona kolooro Anutunon ii men somariiro seinkebaa. ¹¹ Kaen angi Anutunon mono laaligo kuuya kanon kotuegon men sein onono qeangonkebu. Kanon saanon afaangon ejemba kamban so gbingbaona qaa kalen mamaga onomakebu. Kaen angi ii men (Jerusalem kema) ononin ejemba mamaganon kotingiaajon ama Anutu mepeseegi hona onoonon koloonkebaa.

* 9:9: Ond 112.9 * 9:10: Ais 55.10

¹² Nanḡonanḡo gawon koi menkebuti, iikanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yononon iwoiwaajon memeqemear anḡi ilaan onḡomakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajon “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewutiwaajon ama hona onḡoonon koloonkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nanḡonanḡo gawon koi men iikaana kanon momalaarigaa kania qendeenḡi ejemba mamaganon ii iima Anutu ten kombutiwaajon mepeseen mun kokaen jewuya, “Korint yononon Kraistwaa Oligaa Buḡa ii qaanondeen mende jokoloojuto, Poolwaanon qaa ii ḡbingbaonḡa qaa ten koma afaanḡon loloogendeen nono ano tosaana kuuya nonoojon kalen jaasoonḡo nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jen onḡoojon qamakooli gawon men iikanon waegia mamaga men onḡoma kokaen jewuya, “Iiya! Anutunon mono kalenḡmoriaḡa kelemalelen Korint onono uujopagaa hona mamaga nononḡi.” Kaen jegi Anutuwaa kalenanon asuganon koloojaa. ¹⁵ Oo anana Anutu kalenḡaajon ama mono mepeseenkebona. Iwaa kalenḡa Jiisas Kraistnon mono awaa soro kolooja. Nanḡonanḡo ambutiwaa qaaya ii kaen kan tegoja.

10

Poolwaa gawombaajon qaa jegi kitia meleeno.

¹ Tosianon onḡoo batugianon noojon kokaen jenkeju: Jaasewan qen aon geregere mende amakejato, monḡen kema kanon mono qaa kotakotagadeen jen nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnon kiankomun ḡumbonjonjon nomakeji, niinon mono iikawaa qaganon neeno uugia kokaembaajon kumaḡa:

² Tosaana yononon nonoojon kokaen romonḡon jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yononon balombaa nanamemenḡaa taniga otaan iyanḡiaajon romonḡon amakeju.” Niinon onḡoonon kan qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma onḡoma awasanḡaka nama jen onḡomambaajon mojenton, kilen uugia kotakota totoon kuun jen onḡomambaajon togojen. Kawaaajon onḡo ejemba noojon qaa kaana jenkejuti, ii mono uulanḡawo gema unḡuwu. Qaagaa kaana ii mindinḡogi inḡiibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomaḡa.

³ Onḡanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenkejen. Kaen qaagoto, Anutuwaa kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onḡoma kanon aren soraaya otaan manja qenkejen. ⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja

qenkejuto, nononon kaen qaago. Manjaqeqe eja yononon jinakaran jake kiripoya kiripoya simen aenon memeta ii idon kondeenji kamaankejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arenjia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwa kania moma kotowubotiwaajon ama onjangan selegia men uma momogia dindina kongan lalabubu laligojuto, nononon ionoo roromonjo arenjia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaankeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somongowutiwaajon kana qendeema ononin saanon qaagia kuuya Kraist ten koma munkebonatiwaa so romonjonkebu.

⁶ Kaen romonjon Korint ononon wala Kraistwaa qaa kuuya ten koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Ononon uugia mombo kaen meleengigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jen tegon irona meleema onombombaajon jorin laligojon. Kian.

⁷ Ono iwoi kuuya mono selewaajondeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kania hona ii mono romonjowu. Tosianon batugianon nii men kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iononon mono toroqen nojon kaanagadeen kokaen romonjowu: Yononon Kraistwaa bunja koloojuti, niinon mono kaanagadeen Kraistwaa bunja koloojen.

⁸ Ponon kokaembaajon ku-usun nono: Ono men kamaan onoomambaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiiwutiwaajon ama laligojen. Kawaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaana selen men uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga. ⁹ Tereya tereya on ambe weenjon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaajon qaa ii kamban kokaamba mende toroqen jema. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo on unana ononon kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja. ¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jema: Qaagia omaya mono mesaowu. Noo kaniaanajon mono kokaen romonjowu: Nii monjen kema terenon qaana kotiga onkejeni, iikawaa so mono batugianon laligon kaanagadeen kotakota mindinjon onoma.

¹² Umbuqumbulin yononon iyanjia jen qeangon onkejuto, ononon nii nuugun aposol qabunagiawo

koloowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neenaa ano yonoo nanamemenjia leelee ama iima gosimambaajon qetetanjon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyanjiaa ainjiaa so uugia kedaya ama gosinkeju. Nanamemenjia kaen lan gosin "Pool uugujon," jen uuqeeanjo momakeju. Qaa omaya kaen jen uugia qaa kolooju. Anutuwaa kedanon gosin nonji saanon unuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selena mamaga mepeseemambaajon mende mojen. Anutunon gawon meme arenna ama nono menkejen, iikawaa so mono onoo batugianon kaanagadeen gawon menkejen ano iikawaa honaajonadeen selena mepeseenkejen.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jen soonkeju, "Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansan waleemakeja." Yononon waladeen gawon onoo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyanjiaa selegia qaanondeen mepeseenkeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Buna jen sein kema laligon wala Korint onoonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kaniaan jeman jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama ononoti, iyononon jawogia ii waleema onoo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaana yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenkejen. Boi tosanon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenkejen. Onoo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaa arenna otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariiro nanjon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nanjon nononji saanon gomanja gomanja Korint leeganon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Buna jen asariwonja. Gawonananon kaen somariiro gemaqeqe qaagianon tegowaa. Anutunon tosaana yonoo gawon meme jawogia ama onono megii hona koloodabororoti, iikawaajon neenaa selena mepeseemambaajon mende mojen.

¹⁷ *Kaen qaagoto, Buna qaa koi otaan amambaajon mojen, "Monjon selia mepeseemambaajon moji, iinon

* 10:17: Jer 9.24

mono Pombaa gawombaa honjaajon ama selia mepeseero sokombaa.”¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyangia jen qeangon aonkejuti, iyononon Anutuwaa jaanon mende sokonjuto, Pononon moroga jen qeangon mubaati, iinon mono angotetenon kotiin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yononon tiligon onombubo.

¹ Niinon uuna qaa tanijaan qaa boronja mon jen selena menj ube iikawaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen. ² Niinon onjo eja motoonjo Kraist iwaa bunja koloogi emba saran jumuna soraaya kaanja onjoombe iinondeen unuambaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onjoojon ama uutanon motogoto moma uugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosianon qaanon tutugon onjoma kele qen horon onjongi boliwubotiwaajon majakaka momakejen.

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano Iiwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yononon kaen me kaen jen tiligon onjoojungi uugianon menjerengoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asariniji, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi ononon yonjoojon mende mogi bimoonkeja. Unja Toroya bunja qen aogiti, ii qaagoto, ome monjon tosaanja onjoo uugianon kemero melokanjinj laligon iikawaajon kilen konjilin mende moju. Oligaa Bunja moma anjon kongiti, ii qaagoto, qaa tania anja so mon qatagadeen Oligaa Bunja qama lan jegi tosianon ii afaanagadeen moma anjon komakeju. Kaen koloonkejiwaajon ononon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qa menj umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonoo newo baagianon qaago totoon laligojen.

⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Bunja qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambaña kambaña pondan asuganon injsaambe moma yagoju.

⁷ Onjo metaama onomambaajon moma neena menj kamaan aon laaligona nanjomambaajon gawon menj laligowe. Kawaajon Anutuwaanon Oligaa Bunja ii onjoojon sewanja qaa een jen asarin onjoma laligowe. Kaen ama laligowetiwaajon tosianon noojon uuduuduu qaa kokaen jenkeju, “Poolnon

* 11:3: Jen 3.1-5, 13

kana uugun singisonjo amakeja.”⁸ Uumeleen kanageso tosonian gawon mende mewe kilen nandungia een nonji mewe nanjon nono onjo een welen qen onjoma laligowe. Tosianon iikawaajon kokaen jenkeju, “Poolnon yongoro meme sili kaanja ama onjoma laligoja. Kawaajon iion aposol mende koloojato, anja gawonga menkeja.” Noojon kaen jen soonkeju.

⁹ *Onowo laligon iwoiwaajon amamaan memeqemean men iikanon onoononga mon mende kuun men bimoon mun nene iwoiya mende men laligowe. Kaen qaagoto, uumeleen alauruna Masedonia prowinsnonga kan iwoiwaajon amaaaweti, ii iima asarin monen nonji sokono. Nanamemena kuuya kanon men bimoon onomambotiwaajon moma galen men aon laligoweta mombo toroqen kaen laligomana.

¹⁰ Men bimoon onomambotiwaa qaana iikawaajon mono neenaa selen men uma laligojen. Monjon qaana ii Akaia prowinsgiaa gomana gomana kuuya kanon qewagomambaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honanon mono nemun koma nono qaa kaen somonjon jen nanjen. ¹¹ Ii naambaajon? Ii onjo mende jopagon onombenaga, iikawaajon me? Mono onanon jopagon onomakejenji, ii Anutunon moja.

¹² Aposol sosonae kaanja koloonkejuti, iyononon nonowo “Ororon koloowombaa gawon tania iikayadeen menkejon,” kaen jewombaajon moju. Kawaajon kokaen kuun onjoma jenkeju, “Poolwaa tani kaanja gawon menkejoni, iikawaajon mono Pool kaanja nanjon nonombu.” Gawongiaajon selegia mepeseewombaajon moma iikawaa kania mongamakejuto, ii saanon mende mokoloowu. Niionon ii kaanja mende koloojen. Kawaajon men bimoon onomambotiwaajon mono neena galen men aon laligonkejena mombo toroqen iikaanja laligomana.

¹³ Yononon aposol hona qaagoto, aposol takapolakaya ano gawon meme ejemba osonkakalegiawo kolooju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloon qendeema aon gawon lan menkeju. ¹⁴ Satan anjo asasagaa gajoba tani kaanja qendeema aon gawon lan menkeja. Kawaajon umbuqumbulin yononon kaen koloogitiwaajon mende walingonkebona.

¹⁵ Kawaajon Satambaa welenqege ejembauruta yononon ejemba welenjia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowutiwaajon jen soon qendeema aonkeju. Gawon kaan lan menkejutiwaajon nono mende aarun walingonkejon. Selememe kaen amakejuto, kamban tetegoyanon Anutunon tawagia nanamemengiaa so meleema onombaa. Kian.

* 11:9: Fil 4.15-18

Poolnon aposol gawon menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaen jemaŋa: Onoonŋga tosianon noojon “Uuta qaaga laligoja,” kaen jen romonŋowuyaga. Kaen romonŋowuyagati een, nii eja uuta qaa kaanŋa mono koma horon nombu. Kaen anŋi saanon ii kaanŋa neenaa selena menj uma batugianon laligomaŋa. ¹⁷ Awasanŋkaka somata moma selena menj uma qaana jejenj, ii Pombaa momonon mende otaan jejento, qaa ii eja uuta qaanon jewageen jejenj.

¹⁸ Ejemba mamaganon batugianon balombaa nanamemen bologa otaan selegia menj umakejuti, iikawaajon niinon kaanŋadeen ama qaana iikawaa so jejenj. ¹⁹ Onoanŋio “Momo ejemba uuta koloojon,” jejutiwaajon ononon ejemba uugia qaa yonoojon mogi mende bimoonkeja.

²⁰ Ononon honŋa toontoon kokaen kolooju: Ejemba koi kaanŋa yonoojon mogi uugianon mende bimoonkeja: Mononon unuama somonŋoro welenqequeuruta kamaanqegeta kolooju. Mononon tutugon onoma nenegia nedaboronkeja. Mononon jen kelekele ama onono iwaa bunŋa kolooju. Mononon iyanŋaa selia menj uma qaa tokoronkota jen urunŋia qe-taalinkeja.

²¹ Ii kaanŋa horon ureen ama onomambaajon mono looloria koloon laligowe. Bonjonŋa ama onombetiwaajon “Kee momo meraga kolooja,” jen noojon kaen romonŋoju me qaago? Qaa kaen jen iikanon saanon gamu qen nombutiwaa so kolooja me? Qaa jemaŋati, ii eja uuta qaanon jewageen jemaŋa. Umbuqumbulin yononon gawon menkejutiwaajon selegia menj uma gamugia mende mojuti een, niinon mono kaanŋadeen gawonaajon ama selena menj umambaajon kotiinkejenj.

²² Yononon qaa kokaen jen selegia menj umakeju, “Nono Juuda ejemba koloon Hibruu qaa jenkejon.” Kaen jenkejuto, niigago mono kaanŋadeen koloojen. “Israel ejemba koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaanŋadeen koloojen. “Aabra-hambaa esa ambouruta koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaanŋadeen koloojen.

²³ *Qaa mon ii eja uuta qaanon jewageen jemaŋa, “Yononon Kraistwaa gawonŋa menkejon,” jenkejuto, niinon ii mono ii haamo ama unuugun menkejenj. Niinon mono ejemba ii unuugun gawon kotiin menj laligowe. Kraistwaa gawombaajon ama kapuare mirinon noonŋi kanon ii unuugun kamban mamaga rabe. Ooli waayawonon geriawo geriawo nun laligogi. Kambanŋa kambanŋa lombo mokoloon komumambaajon ama laligowe.

* 11:23: Apo 16.23

24 *Juuda jigo galen tosiyanon jegi arawambu non nugi indenya 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaen ama nongi arenya 5 kolooro. 25 *Room gawman yononon jegi oporondaayanon nugi indinya karoon kolooro. Somaña motoonngo jamonon nugi komumambaajon ambe. Wanngo somatanon laligowe kowe torononon kuun qagon jangoro indinya karoon kolooro. Kamban mononon wanngo jangoro kowenon kemen ween motoonngo ano gomantiinya mon kowe qaganon lan laligowe.

26 *Kambanja kambanja kana kema kan laligowe. Apu somasomata mamaga koton iikanon lombo mokolon tiwilaamambaajon ama laligowe. Kikekakasililin ejemba yonoojon ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Taonja taonja kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaña gomaña kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe koton kema kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yononon nugi komumambotiwaajon wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

27 Laaligona nangomambaajon gawon kotiin men laligowe. Gaon gbili mamaga laligowe. Gawon mamaga mewetiwaajon nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komun laligowe. Nene qaono kamban mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaajon amamaan totonga arin laligowe. 28 Iikayadeen qaagoto, toroqen kokaen moma laligowe: Uumeleen kanagesoya kanagesoya kuuya yononon majakaka qaagia nijogi uunanon mono kamban so moma bimoon laligowe.

29 Momalaari alauruna daen yononon sologon loorijuti een, niinon mono kaanjadeen ii mobe bimooro uuna loorinkeja. Monon kongoro ano uumeleen alananon singisonngo anji, singisonngo iikawaa gerianon mono noo uuna kaanqadeen nooro tembomakejen.

30 Ononon sele men-uu qaagadeen mobombaa siina mo-makeju. Kawaajon niinon selena men ubenagatiwaa so koloowenagati een, nii selena iwoiwaajon qaagoto, mono uunaa iwoiwaajon kamaanqeqeta koloowe esunya kamaankejiwaajon ama selena men ubenaga. 31 Anutu Pon Jiisaswaa Manja kamban so mepeseenin tetegoya qaa

* 11:24: Dut 25.3 * 11:25: Apo 16.22; 14.19 * 11:26: Apo 9.23; 14.15

akadamuyawo laligon ubaati, iinon mono noo kaniaa moro qaa qolonmologoya qaagoto, qaa hona toon ii jejen.

³² *Damaskas sitinon laligowe kin Aretaswaa kiapyanon goondomonuruta noma somongon nombutiwaajon jen koton onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanon emboma oloj koma kemambotiwaajon galen men nanji.

³³ Kaen nangito, alauruna yononon noma konde uutanon nooma kasanon somongon siti kiropo jengenanonga sosooda anji namonon kamaan koma borianonga oloj koma kawe. Kian.

12

Poolnon jaameleen unja iima isaisaan qaa moro.

¹ Onoo selememe alaurugianon jaameleembaa qaaya qaaya jenkejuti, iikawaajon niinon kaanagadeen selena mepeseen jaameleembaa qaana jemaña. Qaa ii saanon mende ilaan onombaato, kilen qaa toroqen jaameleen unjaya unjaya ii Ponon qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaña. ² Eja mon moma mube Kraistwo qokotaan laligoja. Unja Toroyanon ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugun uma sengelao jawoya uugun uma Anutu iyanaa Siwe goman uutanon eu uro. Kamban iikanonadeen gbani 14 tegoro laligojon. Seliawo me selia qaa unja kokoosoyagadeen uroti, ii mende mojen. Anutunon ii moja.

³⁻⁴ Unja Toroyanon eja ii wano Anutuwaa oyanboyan gomanonon uro qaa qaita mon jegi moro. Balon eja niinon qaa ii jemambaajon songo eja ano qaa ii balon ejemba ananaa qaanananon jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutunon moja. Niinon ii mende mojento, iwaa sunduya mojen.

⁵ Niinon eja iwaanon iwoi kolooroti, iikawaajon selena men umanatiwaa so koloojen. Neenaajon ii kolooroto, kilen iikawaajon ama neena selena mende mepeseenkejen. Kawaajon qaagoto, esunkamakamaa koloojeniwaajon kaen amakejen.

⁶ Neenaajon selena kaanagadeen men umambaajon mobenagati een, qaana mono qaa honaa so jewenaga. Kaen qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajon kolatin aonkejen: Kuuya ononon jaameleen ii iibetiwaajon qaa dindina uugun noojon mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeen gosin nombutiwaajon mojen.

⁷ Nisanisaa qaa uuta mobe qaa tosaan uugunkeji, iikawaajon awelegon aomambotiwaajon Anutunon iwoi

* 11:32: Apo 9.23-25

jetawo noo sele busunanonj ano sosoro somambaa so nunkeja. Satambaa gajobanonj siimbobolo ii nono momakejen. ⁸ Kawaajonj Ponjonj ii sele busunanonjga itagowaatiwaa-jonj qama kooliwe indinja karoonj kolooro.

⁹ Kaen qama kooliweto, qaa kokaen nijoro, “Qaago. Esunjamakamaa koloona noo ku-usunanonj mono afaangonj uuga saa qero akadamugawo koloonkebaa. Kawaajonj noo kalenmoriana mono bunja qen aona sokombaa.” Qaa ii nijonj Kraistwaa ku-usunanonj qananonj ubaatiwaaajonj momakejen. Kawaajonj esunjamakamaa koloonkejenjwaaajonj selena mepeseenjejenj. Lombo ii qaombaatiwaaajonj mende toroqen qama koolinkejenj.

¹⁰ Kraistnonj nii esunjamakamaa koloonkejenj, kamban iikanonj esun nono kotiin namakejen. Kawaajonj esunjamakamaa koloonenjwaaajonj kilenj mobe sokono kiku mende amakejen. Tosianonj uuqe qaa tokoronkota jen nonji mobe sokoma nonja. Kraistwaaajonj ama kakasililin sisiwerowero ama nonji konjajilin moma kanonj kilenj uubonjonj mokoloonkejenj. Kianj.

Poolnonj Korint yonoojonj majakaka moro?

¹¹ Selena menj uma eja uuta qaa tanijaan koloojen. Dingowutiwaaajonj ama kana morota monj mende mokoloon noojonj mogi ubaatiwaaajonj ii jejen. Onanonj, Anutunonj mende ilaan nonagati eenj, neeno mono iwoi monj mende ambe gemaqeqe qaagianonj honja koloonaga. Honja koloonagato, nanamemena kaen me kaen gosijenj, mono kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianonj aposol qabunagiawowaa qa menj umbuqumbulinj lanj laligojuti, niinonj mono iyonoo newo baagianonj mende totoon laligojenj.

¹² Onoo batugianonj gawonj menj lombo mamaga moma mokosingonj laligoweti, iikanonj Anutuwaa ku-usunanonj sololoonj nono angoletto aiwese kania kania asugiro. Nanamemenj iikanonj aposol koloonenjwaa kania qendeema ononota iigi.

¹³ Ono ilaan onombe ano uumeleenj kanageso tosaanja ii onowo ororonj ama onombe. Tosaanja onombe waagita ono mono nomaenj onomesaowe eenj laligowuyaga? Onanonj, nanjonj nombutiwaa lombota ii onoo qagianonj mende ambe. Aposol takapolakagiawo yonononj lombo ii onoo qagianonj amakejuto, niinonj ii tosaanja yonoo qagianonj ambe bosimakeju. Nanjonj nombutiwaaajonj mende kuun onoma iikanonj koposo ama onombe me? Kawaajonj “Poolnonj koposo ejaga kolooja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaaajonj qisinj ononjenj.

¹⁴ Mobu, kambaŋ kokaamba mombo oŋoonoŋ kamambaajon jojoriwe indina karoon koloowaa. Kaŋ gawona nanŋowutiwaa lombota ii duŋanon mombo oŋoo qagianon mende amana. Ii qaago. Oŋoanŋiaa esuhinagiaajon mende koposonŋonkejento, oŋoanŋio noo siin mobutiwaajon mojen. Merabora yoŋonon nemuŋmanjurugia nanŋon esuhina men kululuun oŋombutiwaa so mende koloojuto, nemuŋman yoŋonon ii meraboraurugia yoŋoojon men kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawon baagen niinon manŋia koloojen. Kawaaŋon uunon baagen ilaan oŋomambaajon mojen.

¹⁵ Kawaaŋon oŋonon qeangowutiwaajon iwoina kuuya ii korisoro qaganon togoŋ oŋombe oŋoo buŋa koloowaatiwaaŋon mojen. Neenaa laaligona kaanŋiadeen qeangowutiwaajon geleemambaajon mojen Kaen honoŋa qaa jopagon oŋombe uujopananon somariinkejato, oŋoo uukalenŋianon mono kilen naambaajon waziinkeja?

¹⁶ Oŋanon, nanŋon nombutiwaa lombota ii oŋoo qagianon mende ambe. Noo tuarenjenjuronanon qaa iikawaaŋon uumotoonŋo anjuto, toŋianon kokaen jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajon tiliqili ama uugia mejanŋon kokosiin oŋoma monenŋia kaen me kaen horonkeja.” Qaa ii hona qaago! ¹⁷ Ii nomaembaajon jeju? Nenauruna wasin oŋombe oŋoonon kagiti, iyoŋoononŋa moŋonon Pool esuhina mubutiwaajon kuun oŋono me qaago? Qaago. ¹⁸ Taitus oŋoonon kawaatiwaajon kuun muŋ uumeleen ala moŋ iwo wasiwe kari. Taitusnon nii esuhina nombutiwaajon kuun oŋono me qaago? Qaago. Uŋa Toroya motoonŋonon mono sololon norono gawon nanŋonanŋowaa kana motoondeen kema kaŋ laligori. Kian.

Poolnon Anutuwaa ku-usuŋ qaganon kawaa.

¹⁹ Tere koi weenŋon iikanon nooŋon kokaen romonŋowubo, “Qaa jen munin, mono iikawaa kitiaga kaparan koma jen kaen ooja.” Oo wombo alauruna, niinon iikawaajon kokaen jemaŋa: Niinon Kraistwo qokotaan qaana Anutuwaa jaasewananon jen oowe. Gawonana kuuya ii oŋonon uugia meagon kotikotii mokoloowutiwaajon menkejon.

²⁰ Oŋoonon kaŋ iibe nanamemengia togoŋkejen, ii mombo otaan laligowubo. Kaen mokolon oŋomambotiwaajon majakaka mojen. Nanamemengiaa irona meleema oŋombe qagianon ubaati, oŋonon tani amanati, ii togowuya, iikaen mojen. Batugianon nanamemen kokaen ambubotiwaajon toona mojen: Uunon motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yoŋ jewubo. Selenon kuukuu ama aon deema oŋoanŋiaa tuumbaajonadeen romonŋon

lalogowubo. Gemaqeqe qaa tokoronkota jen iikanon menj bolinj aowubo. Tosaanja yonoo qaagia aasangoyanon jegi dimbonawo kembabo. Jaba-arambaran ama arenja tororo mende otaan onjoangiaa aingianon lan lalogowubo.

²¹ Kaen ama lalogowuti een, niinon kokaen koloowaati-waajon majakaka moma kamaña: Ejemba mamaganon wala singisongo ama lalogogiti, niinon iyonoojon uukondun ama saamambo. Nanamemen jewonawo lan otaan siingia kombombara mokoloowutiwaajon serowilin ama gamugia moma mende moma bolinj aogi. Batugianon kawe uugia mombo mende meleenji injibe Anutunon uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kian.

13

Galen meme qaa konoga

¹ *Kamban kokaamba onoonon kawe indina karon koloowaa. “Qaawaa jakeyanon aambaa qaaya kuuya ii jemba woi me karononon nanjon jegi kotiinjeja.” ² Niinon Bunja qaa iikawaa so anjen. Onoo batugianon laligowe indina woi kolooro kamban iikanon galen meme qaa onombe. Qaa ii kamban kokaamba mombo qen gbilin waladeen jejeni, iikanon tegoja. Kawaaajon mombo kamanati, kamban iikanon jemba singisongo wala anjiti me anjuti, ii mende injiima koboomana. Kilenagiawo onjo mono kuuya mindinjon onomaña.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onomakejato, ku-usunja onoo batugianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololon nono aposol kolon qaa jenkejeni, onjo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparan koma qisin onjeju. Kawaaajon siligiaa so mono qaa jen onoma mindinjon onomaña.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kamban iikanon esunkamakamaa tani laligoro, kilen Anutuwa ku-usunjon nemun koma muro kotiin laligoja. Niinon kaanjadeen iwo qokotaan neena esunkamakamaa kolon laligojento, Anutuwa ku-usunjon mono nemun koma nono Kraistwaa jeta ten koma mindinjon onomambaajon kotiin laligojen.

Mono onjoangia gosin aon uugia meleembu.

⁵ Mono onjoangia tororo gosin aowu. Uugia meleema onjon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosin aowu. Kraist Jiisaswaa Unyanon

* 13:1: Dut 17.6; 19.15

uugianon kotiin laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji een, onjo mono angotete iikanon kamaan unjuro Kraistwaa bunja mende kolooju. ⁶ Niinon onjoonon aposol honja koloojen me qaago, onjo kaen gosin nonji angotete iikanon mende kamaan nuwaa, iikaen mojen. Onjo noo kaniaa kaen asuganon iima moma kotowutiwaaajon jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon mindingon onombe onanon sokombaa.

⁷ Qaa kuuya onj koujeni, ii anji soowabotiwaajon Anutu gama koolijon. Qaa mon jen soon laligogi kan mindingon onombe tuarenjenurunanon mono aposol ku-usuna onanon iima asariwuya. Kaen koloowaatiwaaajon mende gama koolijen. Onjo mende mindingon onomanatiwaa so niibubotiwaajon mende gama koolijento, onjonon uugia dindina meleembutiwaajon gama koolijen. Uugia onanon meleembuti een, niinon mende mindingon onombe tuarenjenurunanon noojon toroqen "Eja looloriaga!" jen mobuyagato, ii kilen.

⁸ Nono qaa honja qotogon mon utegowombaaajon amawonjato, qaa honanon seiwaatiwaaajon saanon nambona. ⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunjakamamaa tani laligowe onjonon kotiin nambuti, kaman iikaananon mono korisoro amakebonja. Uumelembaa akadamugia kuuya mokoloon kotiin nambutiwaajon nononon Anutu gama koolin munkejon. ¹⁰ Ponjon onjo men kamaan onjomambaaajon qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usun iikawaa qaganon nama onjoonon kamanati, kaman iikanon geriawo ama onjomabotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onoojon tere koi oojen. Onjoangio mindingon aowuti een, mono bonjona ama onomanja. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegon qamanmaman kokaen onjonjen: Mono aisoon laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuuku qaa onjonjeni, ii mono bunja qen aon ten kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen anji Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qen nonombaati, iinon mono onowo laligowa.

¹² Onjo uumeleen alaurugia yonowo mono jolongia jen anjon aon kana soraaya otaan buugia kiton nen aon laligowu. Anutuwaa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia anji onjoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmorianja onono Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnon Galesia yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnon Buᅇa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yonoojon ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanon Room yononon jen koton ononji baagianon laligogi.

Aposol yononon Anutuwaa Buᅇa qaa jen seigi wala Juuda tosaanᅇ ano kanagenᅇ waba kantri tosonianᅇ kaanagadeen uugia meleengi. Kambanᅇ iikanonᅇ Juuda yonononᅇ kaparanᅇ koma qaa woi kokaenᅇ jegi bimooro:

1) “Waba kantri yonononᅇ Mooseswaanonᅇ Kana qaawaa so Anutuwaa aiweseya selegianonᅇ mende kotowuti eenᅇ, iyonononᅇ mono uumeleen kanageso honᅇa mende koloowuya.” Anutunonᅇ ejemba iyanᅇaajonᅇ meweenᅇ-gon ononoti, iyonoo aiweseya ii sele kotoo. Jen 17.10–12. Poolnonᅇ ii moma “Qaa ii honᅇa qaago!” jen kokaenᅇ jen koton onono, “Waba kantri yonononᅇ Jiisas moma laarigi Anutunonᅇ momalaarigia iikawaajonᅇ ama qaagia jen tegoro solanᅇaninᅇ uumeleenᅇ tuunᅇ honᅇa koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yonononᅇ Poolnonᅇ Unᅇa Toroyaa kusunonᅇ gawonᅇ meroti, ii menᅇ kamaanᅇ ama kokaenᅇ jegi, “Pool ii aposol honᅇa mende koloojiwaaajonᅇ ama qaaya mende mobu.” Kaenᅇ jegito, Poolnonᅇ kotiinᅇ jero, “Niinonᅇ Jiisaswaa Oligaa Buᅇa jeje ejaga koloowe Anutunonᅇ metogonᅇ kuun nono aposol honᅇaga laligojenᅇ.” Kaenᅇ jenᅇ Galesia yonoo uumeleenᅇ tuunᅇa tuunᅇa nanamemembaaᅇ qambanᅇmambanᅇ qaa ooro. Uunana meleembonᅇati eenᅇ, mono afaanᅇgonᅇ Kraist jopagonᅇ gawonᅇa meninᅇ honᅇa koloowaa.

Buk kokawaa bakaya wanᅇa 5 ii kokaenᅇ:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol honᅇa koloojenᅇ 1.11–2.21

Anutu kalenᅇmorianᅇaᅇa Buᅇa qaa 3.1–4.31

Nononanaa ainᅇnanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota wanᅇa 6.11-18

¹ Pool niinonᅇ qaa aminᅇ mobombaajonᅇ Galesia uumeleen kanageso onoojonᅇ tere koi oojenᅇ. Wasiwasi eja koloojenᅇiwaa kania ii kokaenᅇ: Ejembanonᅇ aposol gawombaajonᅇ mende kuunᅇ nonᅇgi menᅇ laligojenᅇ. Balonᅇ eja mononᅇ mende wasinᅇ nonoto, Jiisas Kraist ano Manᅇ Anutu ii koomunonᅇga menᅇ gbiliroti, iyorononᅇ mono arenᅇgonᅇ aposol gawonᅇ noni menᅇ nanjenᅇ. ² Nenᅇauruna kuuya niwo nanjuti, iyonononᅇ nii

kotingon nongi tere koi ambe Galesia prowinsnonj uumeleen kanageso tuunja tuunja onoononj kaja.

³ Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorianj ononi luaenonj laligowu.

⁴ Jiisasnonj ananaa Anutu ano Man iwaa je buuta otaan ananaa sijgisongonanaajonj ama laaligoya qeleeno qegi. Kambanj kokaamba namowaa kambanj bologanonj laligonkejonj, iinonj mono kokainonga hamo qen metogon nonombaatiwaaajonj ama komuro. ⁵ Kawaajonj Anutuwaawaa qabunaya kambanja kambanja mepeseeninj tetegoya qaa akadamuyawo enj enj ubaa. Qaa ii onanonj.

Oligaa Bunja ii mende jen soonj modoqodowagowu.

⁶ Niinonj onoo kanagiaajonj ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunonj Kraistwaa kalenmorianja bunja qen aowutiwaaajonj onoono iwo laligogito, niinonj onomesaowe tosonianj kan Oligaa Bunja morota jegi kambanj mende koriro eleema qaa doogoya kanonj qokotaanj enkalolonj laligoju. Kawaajonj mono aarunj tililingojen. ⁷ Qaagia ii Oligaa Bunja honja mende totoonj koloojato, ejemba tosonianj Kraistwaa Oligaa Bunja ii enkalolonj menj meeqeeranj anji dogoja. Kaenj kolooro lanj liligonj ejemba kuunj ononji uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaanja ii mono yamagenj (kozigenj)! Nonononj Oligaa Bunja jenj asarinj onoma laligoninji, monnonj ii qewagonj bunja qaa morota jenj asarinagati eenj, iinonj mono Anutuwaawaa jaanonj gere siawaa bunja kolooja. Ii nonoononga monnonj me Siwewaa gajoba monnonj kamaanj jenaga, ii kilenj qaa kaanja mono mende totoonj tenj kombu. Qaa doogoya ii kilenj. ⁹ Qaa wala jenj laligoninji, iikayadeenj mono keteda koi mombo jejenj: Onononj Oligaa Bunja anjalinj moma angonj kondaborogiti, monnonj ii qewagonj bunja qaa morota jenj asarinagi eenj, Anutunonj mono ii qasuaanj muro gere sianonj kemeba.

¹⁰ Qaa kaenj jejenj, ii ejembanonj nisosoroogi neeno yonoo jaanonj sokomambaaajonj ama mende jeiento, Anutunonj niiro iwaa jaanonj sokomambaaajonj ama ii jejenj. Niinonj balonj ejemba uuqeeanjo moma nombutiwaaajonj mende totoonj kaparanj komakejenj. Toroqenj ejemba kele ama onoma usugowenagati eenj, niinonj mono Kraistwaanonj gawonj memambaajonj amamaawenaga. Kianj.

Kraistnonj menj letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunjawaawaa kania ii kokaenj moma yagowu: Bunja qaa jenj asarinkejenj, ii balonj eja monnonj mende uunonj junjunj qaa jerota eja. ¹² Monnonj monj ii mende kuma nono. Ii balonj eja mombaanonja mende

moma anjon kombeto, Jiisas Kraistnon iyanjo asugin noma Oligaa Bunjaya nisaano moma asariwe noo bunjaga kolooro.

¹³ *Ononon noo kania saanon moju. Juuda ejembanon Anutuwaa Kana qaawaajon uugere amakejuti, niinon waladeen iyonoo momogia otaan yonoo so koloon men laligowe. Kaenja laligon Anutuwaanon uumeleen kanageso ii unun ureen jaabamagege men onoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onoma men tiwilaan onomambaajon angobato men laligowe. ¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonanon laligoninji, niinon iyonoononga seiseiya ii haamo ama onoma Kana qaawaajon uugere men laligowe. Kaen laligon Juuda nanamemenanaa kania tororo otaan ambosakonanaa jenkooto qaa kamaawabotiwaajon mono hononja qaa kaparan koma laligowe.

¹⁵ *Kaen ama laligoweto, Anutunon walagadeen nemun goron uutanonga niima iyanjaajon meweengon nono ano kanagen kalenmorianjaajon ama noono. Noonoti, iinon mono noojon aren kokaen moro sokono: ¹⁶ Iinon Meriaa kania nii nisaano momambaajon moma Jiisaswaa Oligaa Bunjaya men waba kantri tosonian kema yonoo batugianon jen asarin laligomambaajon nijoro. Iinon kaen nijorotiwaaajon ama niinon waama kanakanaiyanonga kanain balon ejemba yonoo gejanono qaagiaajon mende toton mongama qisin onoma laligon koube.

¹⁷ Kaenjadeen Jerusalem sitinon mende uma wasiwasi eja aposol wala laligon kougiti, iyonoonon mende kema asugiwe. Kaen qaagoto, iikanondeen Arebia gomanon kema laligon mombo Damaskas sitinon eleembe. ¹⁸ *Damaskas eleembe gbani karoon tegoro "Piito iima moma kotomanja," jen Jerusalem sitinon uma iwo somanja 15 kawaa so laligowe. ¹⁹ Kanon laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

²⁰ Kawaaajon mobu, qaa oon ononjeni, ii qaa honjaga koloaja. Qolonmolongoya mon qaago. Qaa ii Anutuwaa jaasewananon jejen.

²¹ Jerusalem mesaon Siria ano Silisia balonon kema goman tosaanja liligon laligowe. ²² Kaen kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleen kanageso tuunja tuunja Kraistwo qokotaan nanjuti, iyononon mende niigitiwaajon kaman iikanon nii mende moma koton noma laligogi. ²³ Noonon buju qaa kokaenda ii yonoo gejagianon kemero mogi, "Wala sisiwerowero men nonoma laligoroti, iinon mono letoma laligoja. Momalaari qaa aliwaatiwaajon jaabamagege men

* **1:13:** Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11   * **1:14:** Apo 22.3   * **1:15:** Apo 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18   * **1:18:** Apo 9.26-30

nononoti, iinonj mono kambanj ketada kokaamba anjo qaa iikayadeen jen asarinkeja.”²⁴ Kaenj moma noojonj ama Anutu mepeseen munj laligogi. Kianj.

2

Aposol yonononj Pool horogi batugianonj karo.

¹ *Kawaa gematanonj gbani 14 tegoro kanonj “Barnabaswo Jerusalem sitinonj mombo umanja,” jenj Taitus kaanagadeen wambe motoonj uninj.

² Anutunonj wala noononj asuginj kemañatiwaa qaa nisaan-otiwaaajonj ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jenj asarinj onjombe. Gawonj pondanj menj kouma laligojenj, iikanonj aposol yonononj mende sokono gawonaa honjanonj kamaanj qero pogowabo. Kaenj romonjonj sunduna ejemba omaya yonoojonj lanj mende injjoweto, jotamemeurunana goda qenj onjomakejonj, iigadeen horonj onjombe ajoroogi. Ajoroogi kanonj Oligaa Bunja waba kantri batugianonj liligonj jenj seinkejenj, ii asuganonj jenj asariwe mogi. ³ Yonononj ii moma “Saanonj!” jegi. Kaenj jenj nenjana Taitus Griik eja iinonj niwo laligoroto, kilenj somataurunana yonononj Anutuwaa aiweseya selianonj kotowutiwaaajonj mende jenj kotonj mugi. Juuda nonoononj Kana qaa ii mende menj kotiinj mugi.

⁴ Juuda somata yonononj qaagoto, tosianonj eja selia kotowombaaajonj moma batuyanonj batuyanonj kuunj jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaenj: Yonononj “Uunana meleenjonj,” jenj kaenj mondonj nonoo kanianana iima kotowutiwaaajonj oлон janj qenj kanj ala kaanja batunananonj kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaaninj laaligo walagaa kasanongga isama nonono solanja laligojonj, iikawaa silia iima kotowutiwaaajonj nanji. Yonononj nonoojonj kokaenj moma koposonggogi: Saanonj laligogi onjoninj ananaa sopa uutanonj kougi Mooseswaa Kana qaa baatanonj onjooninj ananaa welenjqequeurunana koloowuya. ⁵ Kaenj koposongonj metama nonongito, nonononj Oligaa Bunawaa qaa honjanonj meequesoo koloowabotiwaaajonj nanjonj. Ii onoo batugianonj agokayanj koninj kotiinj ewaatiwaaajonj nanjonj. Kawaaajonj kambanj monjonj mende loorinj qaagiaa baatanonj kembombaaajonj mende totoonj wambelaaninj.

⁶ *Ajoajoroononj nii Bunja qaana jenj asariwe jotamemeya yonononj “Saanonj!” jenj niinonj Bunja qaa monj toroqenj jemañatiwaaajonj mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda

* 2:1: Apo 11.30; 15.2 * 2:6: Dut 10.17

qerj onjmakeju. Qabunjagia kaen me kaen kolooji, ni-inonj iikawaajonj mobe so motoonjgo kolooja. Anutunonj ejemba tosaanja mende ninisosoroonj tosaanja mende sureen onjmakeja. Keda motoonjgononj gosinj nonomakeja. ⁷ Buja qaana mende totoonj utegogito, Anutuwaanonj gawonj arenja iikawaajonj mono "Ahaa!" jenj kokaenj iima asarigi: Anutunonj moma laarinj nonoma Oligaa Buja jenj asariwombaa gawonja ii kokaenj mendeeno: Niinonj ii waba kantri batugianonj jenj seiwe Piitononj Buja qaa iikayadeen Juuda kanageso yonjoojonj jenj asarinj uugia kuuj onjmakeja.

⁸ Gawonja kaen mendeema aposol Piito inaanj muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonjoo batugianonj uukuukuu gawonj menkeja ano nii kaanjadeen inaanj nono wasiwasi ejaga koloonj waba kantri batugianonj liligonj gawonj iikayadeen menkejen. ⁹ Kawaajonj Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabunjagiawo yonjononj Ponjonj kalenjmorianj kaanja nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonjgo aninj. Gawonj kaen mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaenj jenj kotiininj, "Noro waba kantri yonjooonj kema gawonj meri onjooanjia Juuda kanageso yonjoo batugianonj toroqenj gawonj menkebu." ¹⁰ Qaa motoonjgo qisinj noroma kokaenj toroqenj nirijogi, "Ejemba wanaya ilaanj onjombojonj mono toroqenj romonjonj laligowao." Kaenj nirijogi niinonj iikaanjagadeen ama onjomambaajonj kaparanj koma laligojenj. Kianj.

Poolnonj Piito jenj qotogonj muro.

¹¹ Kaenj jenj kotiininto, Piitononj Antiokia sitinonj kan melenjqueleenj ano ejemba uugianonj mamaga boliro. Kawaajonj Piitononj karo iibeti, kambaanj iikanonj niinonj jaayanonj kuuj kokaembaajonj tuarenjenj ama mube: ¹² Piitononj wala waba kantri yonjowo laligonj nene motoonj nenj laligogito, eja tosianonj Jeims mesaonj Jerusalemga kagi iikawaa gematanonj ejemba ii injiima sisiriinj sigensigenj nano. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogi yonjoojonj toroko moma zirinjzirinj ama Juuda tuuj yonjowo qokotaanj laligoro.

¹³ Kaenj waba kantri ejemba ii mojjogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleenj ejemba tosianonj kaanjagadeen Piitowo qokotaanj uumeleembaa selesele qerj nanji. Selesele qerj nama Barnabas kaanjagadeen horogi yonjowo jibijabu qero. ¹⁴ Kaenj ama nanamemenjianonj Buja qaa honja dindinjagadeen mende otaagiti, niinonj ii iima ejemba kuuya yonjoo jaasewanjianonj nama kokaenj ijowe, "Piito, gii Juuda ejagato, kilenj waba kantri yonjooonj nanamemenjia otaanj laligojanj. Gii Juuda ananaanonj nanamemenj mende otaanj

kilenj waba kantri ejemba ii otaanj nambutiwaajonj kuun onjoma uugere amakejan? Ii mende sokonja.” Kianj.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanonj ororonj koloojonj.

¹⁵ Juuda koloonj uunana meleeninj, nonononj waba kantri ejemba singisonjgogiawo kaanja mende koloonj laligojonj. ¹⁶ *Kaanja laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaenj erota moma yagojonj: Jiisas Kraist moma laarininj qaanana jen tegoro solanjanijonj. Monjonj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja mende koloowaa. Kawaajonj nonononj kaanjadeen solanja koloowombaaajonj moma Kraist Jiisas moma laarinj muninj qaanana jen tegoro solanjaninij. Ii Kana qaa ten kombonagatiwaajonj ama qaago.

¹⁷ Kaenj ama Kraistwo qokotaanj Anutuwaa jaanonj solanjaniwombaaajonj kaparanj koninj Anutunonj kilenj mokoloonj nonono nononano kantri tosaanja yonjoo tani kaanja singisonjonanawo laligojonj eenj, Kraistnonj singisonjgo ambombaaajonj nemunj koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagenj (kozigenj)! ¹⁸ Kana qaa otaanj solanja koloowombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo anjgobato menj jen kuuwenagati eenj, mono Kana qaa iikayadeenj qotogonj singisonjgo ejaga koloonj kaniana mombo iikaenj mokoloomambo. ¹⁹ Wala kaniana iikaenj mokoloonj Kana qaawaajonj ama koomuya tani kaanja koloowe. Kaenj koloowe Kana qaanonj mende toroqenj galenj koma nono solanja laligojenj. Niinonj laaligona Anutuwaanonj ambe Kraistwo maripoononj nugi kaanja komunj nama iwo kotiinj laligojenj.

²⁰ Kawaajonj neeno mende toroqenj laligojento, Kraistwaa Unyanonj mono noo uunanonj kotiinj laligoja. Kraistnonj uu jopagonj noma laaligoya noojonj qeleema dowena mero. Kawaajonj toroqenj jaawo laaligo laligomanjati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarinj munj laligomanja. ²¹ Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowonagati eenj, Kraistnonj mono eenj toontoonj komunaga. Komuroti, ii moma laarinj Anutuwaa kalenjmorianja kaenj mende qewagonkejenj. Iikanonj mono nemunj koma nonono solanjaninkejonj. Kianj.

3

Kana qaawaajondeenj nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinonj Jiisas Kraist maripoononj qegitiwaa kania ii jaagianonj ama jen

* 2:16: Ond 143.2; Room 3.20, 22

gendeema onjombeto, monjonj noo gemananjon kanj uusooso menj onjono jinjaunj qeju. Ii mende sokonja. ² Iwoi motoondago qisinj onjombe nijogi momambaajonj mojenj: Onjononj Unja Toroya ii mono nomaenj ama bunja qenj aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaajonj ama qaagoto, Oligaa Bunja moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianonj ano bunja qenj aogi. Niinonj qaa ii duduuwubotiwaajonj nama uugia kuujenj. ³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaonj uugia sooro kaamaa anju. Wala Unja Toroyanonj uugianonj kemenj inaanj onjono kania kanainj kenjgito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kanianonj kemenj kemakeju. Kambanj kokaamba onjoangiaa esunj qaganonj solanja koloowombaajonj angobato menkeju me? Esungia iikanonj mende sokonja.

⁴ Kraistwaajonj ama siimbobolo mamaga ama onjongi qagianonj uroti, ii mono eenj toontoonj moma bosima laligogi me? Honja mende kolooro ii mono onjanonj eenj toontoonj bosinjgi. Kawaajonj onjo mono ejemba uugia qaaga laligoju. ⁵ Kawaajonj Anutunonj Unja Toroya onjoma batugianonj angoletto kania kania esunjmumuyawo menkeji, ii onjononj Bunja qaaya moma Jiisas moma laarinjkejutiwaajonj ama menkeja. Kana qaa otaankejutiwaajonj ama ii mende menkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kianj.

Aabahambaa kana otaaninj sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunonj Aabraham ama muro ii Bunja qaanonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro iima qaaya jenj tegoro solanjaniro.”

⁷ *Kawaajonj Aabahambaa kania romonjonj kokaenj mobu: Daenj yonjononj Anutu moma laarinjkejuti, iyonjononj mono Aabahambaa mundanjuruta koloonj laligoju.

⁸ *Anutunonj walawala arenja kokaenj ano, “Ejemba Juuda qaago yonjononj nii moma laarinj nonjgi qaagia jenj tegowe solanjaniwuya.” Arenja kaenj ama iikawaa so Aabahambaajonj Oligaa Bunja qaa walawala kokaenj ijoro, “Goojonj ama noo kotuemotuenanonj mono namowaa ejemba tuunj kuuya yonjoo qagianonj ubaa.” Tosianonj qaa ii waladeenj iima asarinj Bunja qaanonj oogi. ⁹ Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro kotuegonj muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daenj yonjononj Aabraham kaanja moma laarijuti, Anutunonj ii kaanagadeenj kotuegonj onjono Aabahambaa mundanjuruta koloowuya.

Jiisasnonj kitinana kolooro Anutuwaa qasumasuwaa bunja qenj aoro.

* 3:6: Jen 15.6; Room 4.3   * 3:7: Room 4.16   * 3:8: Jen 12.3

10 *Kaen koloowuyato, kuuya yononon Kana qaa otaan kawaa qaganon laarin laligojuti, Anutunon mono qasuaan onono laligowuya. Qaa ii Buṅa qaanon kokaen oogita eja, “Kana qaa Terenon qaa kuuya oogita eji, mononon mon ii kuuya mende ten koma otaankeji, Anutunon mono ii qasuaan murota laligowaa.” 11 *Buṅa qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba solanṅa mombaa momalaarianon mono nemun koma muro kotiin laligowaa.” Kawaaon mononon Kana qaa otaan iikanon solanṅa koloomambaajon moji, iinon mono Anutuwa jaanon mende solanṅaniwaa. Qaago. Qaa ii asuganon qendeema onombe tegoja. 12 *Momalaarinon Mooswaa Kana qaa mende nemun konja. Qaa iikanon jojopan qaa kuuya ten kondaborowombaajon uunana kuunkeja. Kana woi ii anṅa anṅa. Kana qaawaa kania ii kokaen jero oogita eja, “Kana qaa kuuya ten koma otaankeji, iinon mono kotiin laligowaa.”

13 *Kana qaa mende waleembonaga, kaenanon laaligo kombombanṅa mokoloowonaga. Kaento, Anutunon anana iyanṅaa Kana qaayaa so qasuaan nonomambaajon togon Kraist wasiro ala ilailaanana koloon downana mero. Buṅa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba gere batuyanon mononon ononjuti, Anutunon ii kuuya qasuaan onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenon mononon ananaa kitinana kolooro Anutunon qasuaan muro iikaanṅa kanon downana mero. Qasumasuaa ananaa qanananon uroti, ii qetegoro.

14 Benṅana Aabrahamon Anutu moma laariro kotuegon muroti, iikawaa so kotumotue iikanon waba kantri kuuya sokoma yonoo buṅagiaga koloowaatiwaaon moro. Kaen moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarinṅa kana kokaen koloowaa: Anutunon Unṅaya Toroya nonomambaa qaaya somonṅoroti, nono uunana meleema Unṅa ii saanon buṅa qen aowonṅa. Kianṅ.

Kana qaa ano oyanṅboyanṅa mokoloowonṅatiwaa soomonṅo qaa

15 Oo uumeleen alauruna, niinon balonon laaligowaa sareqaaya mon kokaen jemaṅa: Mononon borosamoya tosia yonoo buṅaga koloowaatiwaa qaaya tuunonon jero somonṅogita eji, ii mononon mon qewagon kanagen qaa mon qaganon toroqemambaajon amamaawaa. 16 *Mobu, Anutunon soomonṅowaa qaaya ii Aabraham ano gbilia mon yorojon jen somonṅorota eja. Buṅa qaa iikanon “gbiliuruga” mamaga ananaajon tani kaanṅa mende jejato,

* 3:10: Dut 27.26 * 3:11: Hab 2.4 * 3:12: Lew 18.5 * 3:13: Dut 21.23

* 3:16: Jen 12.7

eja motoongowaajon kokaen jeja, “Ii goo gbilinonja monj ii mumaŋa.” Eja motoonggo ii Kraist.

17 *Qaa iikawaa kaniaajon kokaen jejen: Soomongowaa qaa iikawaa honja ii mono kamaawaatiwaajon amamaawaa. Anutunonj ii walawala jenj somongonj gbani 430 tegoro kanonj Kana qaaya mokoloonj Mooses muro. Kana qaa iikanonj soomonggo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaa-jon amamaawaa. 18 *Oyanboyonj koloowombaa kotu-motueya ii Kana qaa otaanj mokoloowonagati eenj, Anutu-waa soomonggo qaawaajon mende toroqenj amamaaninj eenj toontoonj ewabo. Buŋa qaaya Aabraham muroti, ii eenj totoonj mende eroto, Anutunonj qaaya iikawaa so Aabraham kotuegonj muro oyanboyonj mokoloonj laligoro.

19 Aabraham eenj kotuegonj munj Kana qaa ii mono no-maembaajon anota eja? Kawaa kania ii kokaenj: Ejembanonj kana uugunj jinjaunj qenj laligogitiwaajon Anutunonj Kana qaa ii kanagenj toroqenj jenj asugiro. Jenj asugiro Siwe gajoba yonononj ii menj kamaanj ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajonj isaama borianonj angj Anutu-waa je menj ejemba batunananonj nama jenj kotoro. Kana qaa iikanonj kambanj so enj uma galenj koma nonombaatiwaajonj ama qaagoto, kanagenj Kana qaawaa esunjonj kamaawaati-waajonj ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomonggo qaaya nonono eja iikanonj asugiroti, kambanj iikanonj Kana qaawaa esunjonj mono kamaaro.

20 Ala ilailaa eja iinonj Anutu ano ejemba batunananonj nama qaa gawonj menjeja. Anutunonj soomonggo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Aabraham muro. Kawaaajonj oyanboyonj koloowombaa soomonggo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanonj mono newo baatanonj raja. Kianj.

Kana qaawaa gawonj honja ii nomaenj?

21 Kaenj raro Kana qaa ano oyanboyonj koloowombaa soomonggo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunonj kotiinj laligowombaa Kana qaaya nononagati eenj, mono onjononj Kana qaa otaanj Anutu-waa jaanonj solanja koloowon-aga. Kawaaajonj qaa woi ii mende aojao. 22 Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunonj soomonggo qaaya ii uumeleenj ejemba oyanboyonj mokoloonj nonomambaaajonj ama anota eja. Soomonggo qaa iikanonj Jiisas Kraist moma laarionji, mono ananaanonj honjawo koloowaatiwaajonj moma kokaenj arenjonj jero, “Singisonjgo ejemba uugia mende meleem-butii eenj, mono eenj toontoonj Anutu-waa jaanonj mende solanjaniwuya.” Kawaa kania ii Buŋa qaanonj kokaenj jerota

eja, “Singisongononj mono gomanj so ejemba kuuya gbadoon nonono laligojonj.”

²³ Wala uunana mende meleenij momalaarinananon mende kolooro Kana qaanonj somonjonj galenj koma nonoma kapuare uutanonj nonono. Kanagenj Anutunonj momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kambanj iikanonj kasa gbadononj laaligonana ii tegoro.

²⁴ Kaenj ranij Kana qaa ii boinanaga koloonj Kraistwaa kania mobombaajonj kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onjonjgiti, iikawaa so qaa iikanonj nunuama solanjan koloowombaajonj mindinjonj galenj koma nonomakeja. Kaenj ama Kraistwaa kania moma asarinj moma laarinj muninj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaajonj kuunj nonomakeja. Uunana meleenij boiwaa gawonja ii mono kambanj iikanonj tegowaa. ²⁵ Uunana meleenij momalaarinananonj kolooro Kana qaa baatanonj mende laligoninj iikanonj boi kaanja mende toroqenj galenj koma nonomakeja. Kianj.

Anutuwaa meraboraanja koloonj laligojonj.

²⁶ Kuuya onjononj Jiisas moma laarinj mugij kolokoloo dologa onjono Anutuwaa meraboraanja koloonj Kraistwo qokotaanj nanju. ²⁷ Kraistwo nambutiwaaajonj oomulu menj onjonjgiti, kuuya onjo mono Kraist moma anjonj koma iikanonj maleku taanja kaanja esuunj aonj iwo qokotaanj nanju. ²⁸ Onjo korebore Kraist Jiisaswo qokotaanj nanjij mindirinj onjono motoonjgo koloonj laligoju. Kawaaajonj Juuda ano kantri tosaanjan yonjononj Anutuwaa jaanonj tuunj woi ii mombo mende kolooju. Iyangiaa gawongia menjkejuti ano welenjeqe omaya koloojuti, Anutunonj mono injiuro tuunj woi mende toroqenj kolooju. Ejemba onjononj Anutuwaa jaanonj tuunj woi mende toroqenj kolooju.

²⁹ *Onjo Kraistwaa bunjan koloojuti eenj, mono Aabrahambaa gbilia iwaanongja koloonj tinitosauruta laligoju. Kaenj koloonj soomonjgo qaayaa honjan oyanboyanj ii bunjan qenjan aowutiwaa so kolooju. Kianj.

4

Anana Kraistwaaajonj ama Anutuwaa meraborata kolooninj.

¹ Qaa ii toroqenjan kania kokaenjan jemaanja: Meranonjan manjaa borosamoya bunjan qenjan aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligonjan kambanj kanonjan welenjeqe omaya yonjowo oronjan kaanja kolooja. Manjaa borosamo iwoi kuuyaa toya

* 3:29: Room 4.13

koloowaato, kilen welenqeqe yoŋoo kooronġianon alagiaga koloon gawon tawaya qaa een menkeja.

² Kaen mera laligon galenuruta yoŋoo newo baagianon nano yoŋonon laaligoya kuuya arenġon galen koma jen koton munkeju. Maŋanon kambaŋ ama muro kaŋ kuwaati, iikanonadeen kanain aŋo borosamo toya koloon laligowaa. ³ Nononana kaanjadeen wala uuwaa leegenanon mera gbaworo kaanja laligonin. Kambaŋ iikanon beŋ ano kawali galen Siwe namo batugaranon iwoi kuuya galen koma onomakejuti, iyoŋonon mono nono kaanagadeen galen koma nononġi een yoŋoo welenġia qeŋ newo baagianon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutuwaa kambaŋanon kaŋ kuuro Meria wasiro embawaanonġa kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanon laligomambaajon kolooro. ⁵ *Kana qaa baatanonġa isama nonoma downana memambaajon asugiro. Kaananon Anutuwaa meraboraana koloon bunaya moma aŋalidaboron laligojon.

⁶ Kaen Anutuwaa meraboraana koloojutiwaajon ama Anutunon Meriaa Uŋaya wasiro uunananon kemen kokaen qamakeja, "Oo Aba Amana!"* ⁷ Kaen qamakejiwaajon ama mende toroqen welenqeqe omaya koloojanto, Anutuwaa meraboraana koloon laligojan. Kaen laligojanjwaajon ama Anutunon oyanboyan Bunaya gono bunja qeŋ aon galen koma laligowaga. Kian.

Poolnon Galesia yoŋoojon majakaka moro.

⁸ Ono wala Anutu mende moma koton laligogi. Kambaŋ iikanon tando lopion ano beŋ kawali galen beŋ honaa laaligoya mende men laligojuti, ii tawagia qaa een welen qeŋ onoma kamaanqeqeta laligogi. ⁹ Kaen laligogito, uugia meleema kambaŋ kokaananon Anutuwaa kania moma koton laligogita Anutunon moma koton onono laligoju. Anutunon moma ononji, qaa iikanon wanja koloon ononja. Kaen laligojuto, duŋanon mombo naambaajon beŋ kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyoŋoonon meleema jaasewan qeŋ onoma laligoju? Beŋ kawali galen ii esunġia kamaanqeqeta koloojuto, ononon mono kilen ii welen qeŋ onoma kamaanqeqeta koloowombaa siinja moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qeŋ onoma kendon rara kambaŋ kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendon ramakeju. Koin gbilia kouro benġia romonġon koin so aisoonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendon tosia ii

* 4:5: Room 8.15-17 * 4:6: Aba ii Arameik qaanon Ama.

gbani so tororo otaankeju. ¹¹ Niinon onjoon ama toroko kokaembaajon mojen: Niinon onoo batugianon gawon mewe hona mende kolooro een toontoon selegeqe amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaaajon anji.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin onjonjen: Niinon onjo kaanja koloon laligowetiwaajon onjonon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nonji. ¹³ Niinon wala onjonon kan ji niro selena kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Buna jen asariwe mogi. Onjonon ii moma komuju. ¹⁴ Niinon selekamakama laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojento, kilen mende jejewili ama sureen nonji. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwaa gajoba kaanja koloowe nonji. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanaa tani romonjon horon noma "Oowe oowe!" jegi.

¹⁵ "Oowe oowe!" jen selenanon gemananon poujou qen jaa korogia qonjoma nombombaaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii onjonon kaen nanjon jejen. Yei! Kamban iikanon qaakorisoro hononaa qaa anjiti, ii mono nomaembaajon kamban kokaamba qaonota een laligoju? Ii mende sokonja. ¹⁶ Onoo Buna qaa hona jenkejenwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanja yononon onjoon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onjo nonononga unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nononji uugere qaganon iyanja nanjon onjom-butiwaajon kaparan komakeju. ¹⁸ Onjo nanamemen awaa ambutiwaa uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kamban iikanonadeen qaagoto, mono kamban so kaen anji sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanja nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunjon mombo mojen. Kraistwaa nanamemenanon onjonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen. ²⁰ Noo uunanon mono onjoon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanja onjonon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii onjonon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun onjonjen.

22 *Buŋa qaa moŋ kokaen oogita eja: Aabrahambaa mera-woita woi koloori: Moŋ welenqege emba kamaanqegetanon (sleiw) mero ano moŋ ii aŋaa suujariŋ embia (frii) solanŋ laaligoya iinon mero. 23 Welenqege embanon meria meroti, iikanon mera kolokoloojaa kananon kolooroto, moŋ emba (frii) solanŋ laaligoyanon meroti, iinon Anutunon mera koloowaatiwaa qaa somongoroti, mono qaa iikawaa honŋ koloowaatiwaaŋon kolooro.

24 Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo soomonŋo aren woi anoti, mono iyoroosaregaraga. Soomonŋo aren moŋ ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomonŋo aren ii otaankejuti, iyononon mono Kana qaawaa jenkooto baatanon laligoju ano gbiliurugianon qaa iikawaa welenŋ qenkebutiwaajon koloonkeju.

25 Haagar ii Sainai baanŋ, Arebia balonon nanjiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yononon kamban kokaamba Kana qaa baatanon laligogi somonŋon onono solanŋ (frii) mende kolooju. Kawaaŋon sogara mo-tonŋo koloojao. 26 Solanŋ (frii) mende koloojuto, Jerusalem siti moŋ eukanon laligojuti, iyononon mono kasa gbadogia qaa solanŋ laligoju. Nonoo nemunana Saara iinon siti iikawaa sareya kolooja. 27 *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen oogita eja,

“Emba ejanon mojoya tiroti, iinon mono merabora onono seigi iikanon emba loyawo ii uugun haamo ambaa.

Kawaaŋon emba aruŋa merabora mende menati, gii mono kilen aisoon laligowa.

Masu mende guro laligonati, gii mono kilen qa gigi-laan merabora koloowaatiwaaŋon otokorian maama laligowa.”

28 Oo uumeleen alauruna, onŋ Aisakwaa so Anutuwwa soomonŋo qanon nemun koma onono kolokoloo dologa koloon laligoju. 29 *Kamban iikanon merabora kolokoloojaa kananon kolooroti, iinon koga Unŋ Toroyanon nemun koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun laligoro. Kamban kokaamba kaanjadeen sisiwerowero kaanŋa ii eja.

30 *Kaen ejato, Buŋa qaa moŋ ii toroqen kokaen jegita eja, “Welenqege embawaa merianon mono Manŋa borosamoya mende mewaa. Emba solanŋ laaligoya

* 4:22: Jen 16.15; 21.2   * 4:27: Ais 54.1   * 4:29: Jen 21.9   * 4:30: Jen 21.10

iwaa meriawo ii motoonj mende mendeema anjonj kom-bao. Kawaajonj welenqege emba kamaanqegeta ii mono konjona meriawo kembao.”³¹ Oo uumeleenj alauruna, sareqaa kaanja so anana mono welenqege embawaa mundañuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solanja laaligoyaa mundañuruta koloojonj. Kawaajonj melogelokanj nanamemenj ii mono konjombu. Kianj.

5

Lolonjonj Kraistwo nananj solananonj nambu.

¹ Kraistnonj Kana qaa baatanonja isama nonono solanja laligojonj. Iikaanja laligonj tosonianj onjo mombo horonj Kana qaawaa qaqanj iikanonj* somonjonj onjombotiwaaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Welenqege omaya kaanja koloowubotiwaaajonj mono kotiinj bonj qenj nambu.

² Mobu! Pool niinonj kokaenj injjowe mobu: Tosianonj Anutuwaawaa aiweseya selegianonj kotowutiwaajonj jegi wambelaawuti eenj, Kraistnonj mono ilaanj onjomambaajonj amamaawaa. ³ Qaa ii toroqenj kokaenj nanjonj jemaña: Eja kuyua onjo selegia kotonj aiwese mewutiwaajonj mogi onjononj wambelaawuti, iyonjononj mono Kana qaa kuuya tenj koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa.

⁴ Onjo Kana qaa tenj koma otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaajonj mojuti, onjononj mono Kraistwaanonj sopa qisigonj iwo mende toroqenj nanju. Onjo mono Anutuwaawaa kalenjmoriana mesaonj seleenjenj kamaanj lanj laligoju.

⁵ Lanj laligojuto, anana mono Anutuwaawaa jaanonj dindina koloowombaajonj jejeromonromona ama awelegonkejonj. Kaenjaninj Unja Toroyanonj inaanj nonono Anutu moma laarinj muninj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaajonj mam-bomakejonj. ⁶ Kraist Jiisaswo naninj uuwaa honja momalaari ii motoonjononj mono ilaanj nonomakeja. Anutu moma laarininj inaanj nonono afaanjonj uujopa ama aoninj sokonjato, momalaari honja qaa ii mende ilaanj nonomakeja. Kaanagadeenj Anutuwaawaa aiweseya selenananonj kotogita eja me qaago, ii so motoonjo kolooja. Selewaa monj me monj ii Anutuwaawaa jaanonj mende ilaanj nonombaa.

⁷ Wala uu melenjmeleembaa kuu aanjonj aangole kaanja uulanawo kenji. Awaagadeenj kengito, boi takapolakaya monjonj kanj sisau menj onjoma batuyanonj kotoro qaa honja mende toroqenj tenj komakeju. ⁸ Anutunonj onjoomakeji, iinonj batuyanonj kotowutiwaajonj mende tutugonj kuun

* **5:1:** Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaranonj ama somonjogoi mindirinj orono iikanonj motoonj kare me balonqeqewaa kinonj horonjkejao. Kawaa so Kana qaa gbadononj laligojanj eenj, gawonja mono pondanj mewa.

onjmakeja. Ii qaago. ⁹ *Yiist melaada monjonon ama flauawo meleenin korebore mero somariin waamakeja. Iikawaa so sisau melaanon mono sokoma onono korebore jinjaun qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinon sisau men onono jinjaun amakejuti, Anutunon mono iwaa nanamemenaa irona meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinon Pombo nama moma laarin onoma onoojon kokaen moma awasanjaka koloojen: Ono Kraistwaa Buna qaa tororo otaan momo morota kuuya yakariwombaajon moma kotiin laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono kaen laligowuyato, niinon Kraist maripoonon komurotiwaa kania jen seiwe Juda yonoo uugianon iikawaajon bolinkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati een, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaa aiweseya eja selegianon koma kotowutiwaa Buna qaaya toroqen jen uukuukuu men onjombenagi een, mono kakasililin mende ama nombuyaga.

¹² Tosianon kuun onoma sisau menkejuti, iyononon mono koma kootowaa qaagia otaadaboron iyangiaa sele kitigia kuuya koton aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutunon ono kana walagaa qaanonga loloon gbadogia qaa laligowutiwaajon onoonoto, kokaembaajon mono galen men aon laligowu, "Mono gbadononga loloon solana laligojon," kaen jen mondon uugianon waaro selewaa siingia kombombanja bologanon mono galen koma onjombabo. Onoangiaa aingianon qaagoto, mono uujopa qaganon nama welen qen aon laligowu.

¹⁴ *Kana qaa wana motoonngo otaagi Anutuwaanon qaa kuuya mono kaanagadeen hongiwawo koloowuya. Qaa wana motoonngo ii kokaen, "Geengga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganon jopagon onjmakeba." ¹⁵ Kaen jejato, bao kasu kaana ain aon memesoso men aonkejuti een, mono onoangia tiwilaan aowubotiwaajon toogia pondan moma laligowu. Kian.

Unj Toroyanon galen koma onono laligowu.

¹⁶ Niinon kokaen jemana: Unj Toroyanon mono nanamemengia galen kono laligowu. Kaen laligogi iinon uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende ten koma otaankebu. ¹⁷ *Kawaa kania ii kokaen: Uu selewaa siin kombombanja bologanon mono Unj Toroya qetama lan koposongoro Unj Toroyanon uu walagaa ku-usuna qemambaajon moro batugaranon deendeen ero aonkejao. Kaen aonkejaotiwaajon ononon

iwoi awaa ama mewombaajon moma ii amamaankeju. ¹⁸ Ii amamaankejuto, Uŋa Toroyanon unuano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemen walagaa gawon hona ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan angi uugianon menjerengoro serowilin amakeju. ²⁰ Tando lopion waegia men bengia mepeseen onongi uugia sololoon onono owen jenan amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motoqoto moma baagon yon jen uuduudu momakeju. Iyangaajonadeen romongon iwoi horon kiririnjaba menkeju. Juma mendeema aon tuuna tuuna men jejewili ama aonkeju.

²¹ Tosaana yonoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nen apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaana kaanja amakejuti, iyonoojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dunanon mombo kokaen jejen: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon mono Anutuwaa bentoton uutanon mende ubuya.

²² Yononon qaagoto, Uŋa Toroyanon gawon menkejiwaa hona ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosingon tosaana ala men onoma nanamemen loloogen amakeju. Qaagia pondan otaankeju. ²³ Gumbonjonjon qaganon tosaana ama onoma iyangia tororo galen koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon Kana qaa mende qotogonkeju. ²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloon laligojuti, iyononon uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoonon angi men komurota laligoju.

²⁵ Uŋa Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Uŋa iikanon galen koma nonono ama men laligowona. ²⁶ Kaen laligon qabuna omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een totoon mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaa-jon mono uuwaawaa ano uuhoonjo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kian.

6

Lombogia mono bosima ilaan aonkebu.

¹ Oo uumeleen alauruna, monjon kana uugun singisonjo ano mokolojuti een, uumeleen alauruna ononon mono ala kaanja ii migigiin mindingon mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenga kaanagadeen angobatonon kamaan guwabotiwaa-jon mono galen men aon laligowa.

² Lombogia mono ilaaj aon bosimakebu. Iikaanja kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi honjowo koloonkebaa.

³ Monjon kamaanqeqeta laligon kilen anjaajon moro uuta kolooji, iinon mono iyana tiligon aonkeja.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon ononon mono onjoangiaa nanamemengia gosin angotete megii sokom-baa. Kaen ama alagia uugun qabunagiawo koloojutiwaajon mende awelegowuto, mono onjoangiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokom-baa. ⁵ Anutunon lombonana morota morota mendeema nonono anja anja bosimakejon. Kawaa-jon anana tosaanja yonowo leele ama gosin aowombaajon amamaankejon.

⁶ Boi qaazunon mombaajon Buja qaa kuma munkeji, iinon mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Onjoangia mono mende tiligon aonkebu. Monjon nene waroga komoro honja iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kilenanana iima ironja iikawaa so nonombaa. Kawaaajon Anutu ii eja omaya kaanja mepaqepae menj mubombaajon amamaankejon. ⁸ Uu selewaa siinj kombombara bologanon monj nemunj koma muro iikawaa waroga lanj komomakeji, iinon mono iikawaa kondemon-deenja mokolon bolinkebaa. Iinon bolinkebaato, Unja Toroy-anon monj sololonj muro iikawaa waroga komomakeji, iinon mono honja iikawaa so mokolonj laaligo kotigaa buja kolonj laligowaa.

⁹ Anana jegenja nama gawonj awaa awaa menj laligon iikanonj mono loorinj tanzololonj mende ambonja. Ataqtan ama gawonj mende mesaowonati eenj, honja meme kambananon kanj kuuro iikanonj mono gawonanaa tawaya mokoloowonja. ¹⁰ Kawaaajon namononj laligowonatiwaa so anana mono ejemba awaa ama onjombombaajon jegenja nama laligowonja. Uumeleen kanageso uutanonj laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onjomakebonja ano yonoo gemagianonj ejemba tosaanja kuuya kana kolooro menj qeangon onjomakebonja.

Galej meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niinonj kirifi menj neenaa boronanonj tere wana somata koi onjoonj oojeni, ii iibu. ¹² Ejemba Anutu waa aiweseya selegianonj kotowutiwaajon kuun onjomakejuti, iyonononj kuuya sele megii balonj ejembanonj yonjoonj mogii ubaatiwaajon kaparanj komakeju. Kraistonj maripoononj komuroti, qaa iikawaajonj sisiwerowero ama onjombubotiwaajonj mono kaen kuun onjomakeju. Iikawaa kania morota monj qaago. ¹³ Anutu waa

aiwese giawo yononon mono angio kaanagadeen Kana qaa mende otaadaboron laligoju. Kaen qaagoto, onoo selegia kotowutiwaajon mojuti, iyononon mono onoo sele kitigiaajon ama iyan giaa selegia menj uma qabunagiawo koloowombaaajon momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niinon Ponana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buja iikawaajon ama selenamepeseenjejen. Qabuja morota monj mende mongamakejen. Ii yamagen (kozigen)! Kraistnon maripoonon komuro iwo toroqewe momo arennanon utegoro sili bologaa sisia menkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemen bologa mewombaaajon romonjon qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepeseen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleema. Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arenawo so motoonjo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoonjo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa donja koloojoni, iikanon mono honja toon kolooja.

¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkooto qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutuwa uumeleen kanageso kuuya onjo mono kiarjomun onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenjiwaajon monjonon mono uulombo mende toroqen nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en unagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnoŋ Efesus yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ rama Efesus uumeleen tuuŋ yoŋoojoŋ Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waŋa. Siti iikawaa uutanonŋ koŋkororo mamaga ama meŋ laligogi. Poolnoŋ misin gawonŋ meŋ liligoro indinŋ karonŋ kolooro Efesus kaŋ gbani karonŋ kanonŋ Buŋa qaa jen laligoro. Efesus sitinoŋ Juuda ejemba tosaanŋ gomanŋ toya yoŋoo batugianonŋ laligogitiwaaŋonŋ Poolnoŋ tere koi oonŋ kokaenŋ kuma onono, “Kraistnoŋ tuuŋ woi mindiro uumeleen tuuŋ motoonŋo koloojao.” (2.15-16), (3.6) Anutunonŋ uusiinŋ ano kalenmorianŋ uumeleen tuuŋ ananaaŋonŋ nomaenŋ ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karonŋ ii kokaenŋ jero:

1. Uumeleen kanageso onononŋ sele busu motoonŋo koloogi Kraist anŋ waŋgia kolooja. (1.23; 4.15-16)

2. Uumeleen kanageso onononŋ miri motoonŋo kaanŋa koloogi Kraistnoŋ onŋo tandogia kombombanŋa kolooja. (2.21-22)

3. Uumeleen kanageso onononŋ emba buŋa kaanŋa koloogi Kraistnoŋ logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnoŋ Efesus onŋo tuuŋ woi mindirinŋ orono iikawaaŋonŋ sele busu motoonŋo kolooju. Asasagaa ejemba koloogitiwaaŋonŋ laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kianŋ.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Kraist ano uumeleen kanageso 1.3–3.21

Kraistwo laaligo gbilia 4.1–6.20

Terewaa qaa kota waŋa 6.21-24

¹ *Anutunonŋ Pool nii uusiinŋaa so wasinŋ nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojenŋ. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaanŋ Efesus sitinoŋ laligojuti, niinonŋ onŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ tere koi oojenŋ.

² Anutu Manŋana ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalen-morianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu.

Kraistnoŋ Anutuwaawaa kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Ponŋana Jiisas Kraistwaa Manŋa Anutu mepeesenkebonŋa. Iinoŋ anana Kraistwo qokotaaninŋ uunananonŋ

---

* 1:1: Apo 18.19-21; 19.1

qeaŋgowaatiwaajon Siwewaa kotumotueya ano kalenja kania kania ii uunananon anota laligon koujon. ⁴ Anutunon anana wala monowaa monoyanonŋa kokaen koloowombaa-jon meweengon nonono: Kraistnon nemun koma nonono anana iwaa bunja soraaya koloon Anutuwaawaa jaase-wananon koposowaa qaanana qaa nambonja. Kaen meweengon nonoma iikawaa gematanon Siwe namo mokoloon ama oroono. Kamban iikanonadeen kanain ejemba jopagon nonoma laligon kouro.

⁵ Jopagon nonoma uusiŋaa so walawala qaa je arenja ama qaanana kokaen jen tegoro: Jiisas Kraistnon nemun koma nonono Anutunon nonono iyanŋaa meraboraanja koloowonja. ⁶ Wombo Meria ii ananaajon wasiro kamaan Anutuwaawaa kalenmorianŋaa ku-usunja bunjabunyawo qeleema sewanja qaa een nonono. Anana mono kalenmorianja iikawaajon Anutu mepeseen munkebonja. ⁷ *Anutuwaawaa kalenmorianŋaa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnon saya maama iikanon downana mero. Ii merotiwaajon Anutunon saanon singisongonana mesaon songbama nono-makeja.

⁸ Iinon kalenmorianja ii kowianonŋa kelemalelen maaro qanananon uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen men asarin nonono: ⁹ Anutunon wala iyanŋaa uutanon qaa aren somonjon moro awaa kolooro qaa arenja ii aasanŋoyanon ero een laligon kougito, Kraistnon Anutuwaawaa qaa jetaa so otaan kamaan anana ninisaano iima monin. ¹⁰ Anutunon waladeen kalenmorian arenŋaa kania ii kokaen romongoro, "Anutu niinon aren ii otaan laligon laligowe kambanja tororo kan kuuro iikanon honawo kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanon me namonon koloon laligojuti, niinon mono ii kuuya mindirin somonjon onomanja ano Kraist kuun mube kuuya yonoo wanja motoonŋo koloon laligowaa."

¹¹ Anutunon waladeen iyanŋaa uuta so qaa somongorota eji, mono aren iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya kolonkeja. Iyanŋaa arenja iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanŋaa bunja koloon laligowombaaajon jen tegon nonono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaanin metogon nonono iwaanon oyanboyan akadamu ii borosamo kaanja bunja qen aon laligojon. ¹² Juuda kanageso nononon Kraistnon galen koma nonombaatiwaajon mam-boma walawala jejeromonromon ama mun laligon kouninji, iinon anana Anutuwaawaa ku-usunja bunjabunyawo ii mepeseen laligowombaaajon ama meweengon nonono.

* 1:7: Kol 1.14

¹³ Waba kantri onoononga tosonianon kaanagadeen Kraistwo toroqen qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunaya jegi qaa hona ii moma uugia meleenji. Unja Toroya iinon Anutu qaqabunayaaa mungen aiweseya koloaja. Unja ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somongoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mugi Anutunon aiweseya kombomba ii mokotaan onono laligoju. ¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyan akadamu nonomambaa qaa somongoroti, ii mewombaa aiweseya Unja Toroya ii wala ama nonono. Unja Toroya uunananon ano laligojiwaajon mono kokaen moma kotiijon: Anutunon downana men bunauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyan mokoloowona. Kawaajon mono Anutu waa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseenkebona. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyan mokoloowombaaajon ama niinon Efesus onoojon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosonianon iikawaa buju qaaya jegi mobe. ¹⁶ Kawaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoojon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romongon onomakejen.

¹⁷ Romongon onoma Ponana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, "Oo Manana ku-usun Toya, gii mono Unaga Toroya ii Efesus alaurunana onomba. Unja ii uugianon ana momakootogia qaita mon kolooro Anutu waa kania awaagadeen inisaano moma yagowuya. ¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men asarina geenгаа Bunagaa kania moma yagowuya." Anutunon iyanaa ejemba soraaya nonoojon Siwe Buna ku-usuna bunabunayawo ii nonomambaa qaa somongoro onjo iwoi ii mokoloowutiwaajon mamboma jejeromonromon ambutiwaajon onoono. Jejeromonromon anji Jiisasnon mombo asugiro akadumugiawo koloowuti, onjo oyanboyan iikawaa kania moma sorogowutiwaajon qama koolinkejen.

¹⁹ Moma laarin munin Anutu waa ku-usuna kotakotanon uunananon sein gawon menkeji, iikanon mono somata gatawo tetegoya qaa koloaja. Onjo iikawaa kania moma kotowutiwaajon qama koolinkejen. Esunmumuya damuyawo kanon selenana koton inaan nonomakeji, Anutunon iikawaa usuna ii kokaen qendeema nonono:

²⁰ *Anutunon ku-usuna gawonon ama Kraist men gbilin muro koomunonga waaro ano wano Siwe gomanon uma

---

* 1:20: Ond 110.1

sopaya sopaya liligon jakeya jakeya unuugun uro Anutunon iyanaa boro dindinanon dun rara mutuyanon anota raja. ²¹ Ano jinkaron dujanon rama ilawoila kuuyaa wanjanaga nanja. Ben kawali galen ano yonoo newogianon jawin, pon qerewenja ano gawman kiap uuta ano kamakamaata ku-usungiawo galen koma nonomakejuti, Kraistnon mono iyonoo wanjalegia koloon korebore galen koma onomakeja. Siwe gomanon, namonon ano yoroo batugaranon galen qa kuuya qama onongi bosinjuti, Kraistnon mono ii kuuya unuugun uja. Balombaa kaban kokaananondeen qaagoto, kanagen kaban qaita mon kolooro laligon ubonati, iikanon kaanagadeen ilawoila kuuya galen koma laligon ubaa.

²² **Anutunon unja, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men kamaan Kraistwaa baatanon ama nonono laligonin Ponjana uuta kolooja. Anutunon Kraist ii uumeleen kanageso nonooma wanjana nambaatiwaajon kuun muro laligoja. ²³ Iinon kopagon nonoma zioz ananaa wanjana kolooro anana iwaa honaa kana boboria koloojon. Kraistnon wanjana koloon anodeen raro mende sokonagato, anana iwaa dondomonuruta koloon iwo toroqenin honanon asugiro sokonja. Kraistnon kaanjadeen ilawoila kuuyaa dondomona mon koloon toroqero korebore anana mono Anutuwa akadamunanawo asuginin sokoma kemakeja. Kian.

Koomuyanonga gbilin Kraistwo kotiin laligojon.

2

¹*Waladeen kana uugun singisongoya singisongoya angitiwaajon laaligo koomuya laligon kougi. ² Ono kaban iikanon balombaa nanamemen bologa otaagi. Omejilan yonoo Ponjianon kaban kokaamba Siwe namo batugaranon laligon qootogo ejemba uugia sololoon galen koma onomakeji, mono iwaanon qokotaan ten koma mun laligogi.

³ Anana kuuya kaanjadeen wala yonoo batugianon silemale ama lan laligonin. Uu selewaa siinnana kombomana bologa otaan ananaa jaajaa laligonin. Kaen lan laligonin Anutunon niniiro mende sokono irinjonsoonja qanananon ano laligonin. Qaa qootogo ejemba tosaanja yonoo so kaanja Anutuwa irinjonsoonja bunja koloon laligonin.

⁴ Kaan laligoninto, kaban kokaamba iikaan qaago. Anutunon kiankomuya tetegoya qaa kanon jopagon nonono. ⁵ Kana uugun Anutu qetama mun iikawaajon koomuya koloon laligoninto, Anutunon Kraist men gbiliroti, anana

mono kaanjadeen menj gbilin nonono kotiin laligojon. Iwaa kalen moriananon mono hamo qen onono mombo letongi.

⁶ Kraistnonj waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindi-iro koomuyanona waanin. Anutunonj Kraist Jiisas wano Siwe gomanonj uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanonj nonono iwo tosaana galen koma onoma laligojon.

⁷ Anutunonj kokaembaajonj kaen nonono: Anutuwaawaa kalen-morianaa kowia tetegoya qaa iikanonj asuganonj asugiro moma asariwombaajonj moro. Moma asarin kanagen kambaņa kambaņa qaita monj asugiro tetegoya qaa laligon ubonjati, kambaņ iikanonj ii menj somariin nonomambaajonj moro. Anutunonj Kraist Jiisas wasiro kanj uujopaya kaen qendeema nonono. ⁸ Anutu moma laarin mug i kalenmoriananon mono hamo qen onono mombo letongi. Onoangio nemunj koma aonj iikaana kanonj mende letongito, Anutunonj kalenaaajonj ama menj letoma onono. ⁹ Angio iwoi monj ama menj sororogogitiwaajonj mende letongi. Monnonj monj anaa selia menj ubabotiwaaajonj mono kalenmorianaaajonjadeen kaenj ama onono.

¹⁰ Anana Anutuwaawaa borosowoga laligojon. Kraist Jiisaswo qokotaanin Anutunonj uu dologa mokolonj nonono. Anutunonj walawala gawonj awaa awaa meweengonj mozonzoroti, anana ii menj laligowombaajonj kaenj mokolonj nononota laligojon. Kianj.

Kraistwo qokotaan sele busu motoonjo koloojon.

¹¹ Kawaajonj Efesus onjo wala Juuda ejemba mende koloon Anutuwaanonj kanageso mende laligogiti, mono ii romonjonj laligowu. Tosianonj onjoonj kokaen jen jen onoma laligogi, “Nono Anutuwaawaa aiwesenanawo laligojonto, kantri tosaana onjo ejemba omaya aiwesegia qaa!” Qa ii eja borononj aiwese selenananonj kotonkejuti, mono ii romonjonj jen laligogi. ¹² Onjo kambaņ iikanonj uugia Kraistwo mende jopagonj aonj eenj yamagenj laligogi. Waba kantri onjo Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunonj ejemba iyanaaajonj meweengonj nonono laligojonj, onjo nonoo batunananonj qagia qaa laligogi. Anutunonj Bunaya alauruta onjomambaajonj jen qaa somonzoroti, onjo ii mende totoonj moma kotonj tompinj laligogi. Oyanboyanj koloowombaa jejeromonromongia qaa. Anutugia qaa kaana namononj een laj laligogi. Mono ii romonjonj laligowu.

¹³ Onjo wala sigensigenj laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanonj songbama onono kambaņ kokaamba afaangonj Anutuwaawaa kosianonj kanj laligoju. ¹⁴ Kraist anjo luae Tonana kolooja. Ilinonj Juuda kanageso ano waba kantri

ejemba tuun woi anana mindirin nonono mutulanjonkejon. Batunananon kere en sopa renjen kotiga kuun mendeema nononoti, iinon mono sonjo ii riwagoro uumeleen kanageso motoonjo koloojon. ¹⁵ *Jiisanon iyanaa balon selianon komuro iikaanja kanon Juuda nonoonon Kana qaa ano iikawaa jojopon qaaya ano jenkooto tosia ii kondeeno. Tuun woi mindirin nonoma kanageso gbilia motoonjo koloowombaajon ii kondeeno. Kawaajon uu gbilia mokoloon nonono Kraistwo qokotaanin batunananon luaeya kolooro.

¹⁶ *Kraistnon komun kere nanamemenana maripoonon qero komun kamaaro. Sele busunon motoonjo komurotiwaa sayanon mono ejemba tuun woi nunuano saanon eleema Anutuwaa kosianon kawonja. Kaen mindirin nonono saanon boroqeqe ambonja. Ii andaboron Kraistwo sele busu motoonjo koloon laligojon. ¹⁷ *Kraistnon kan luae koloowaatiwaa Bunaya ii waba kantri ejemba Anutu gema qen sigensigen laligogiti, onoojon jen asarin onono ano Juuda ejemba Anutuwaa kosianon laligonini, mono nonoojon motoonadeen jen asarin nonoma laligoro. ¹⁸ Kraistnon Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemun koma nonono Unja Toroya motoonjonon kana qendeema nonono saanon afaangon Manjanaa jaasewananon keubonja.

¹⁹ Kawaajon onjo Juuda ejemba qaagoto, kilen waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaa goman balon toya soraaya koloogi nonowo motoon Anutuwaa uumeleen kanageso koloojon.

²⁰ Gejatootoo ejemba yononon waladeen Anutuwaa qaanon tando oson kuugi Kraist Jiisas anjo kan tandonana kombombanja koloon aposol wasin nonoma wanana nano Anutuwaa uumeleen jigo koloojon. Onjo kaanagadeen tando iikanon keuma nanjonango ama aon kotikotii mokoloonkeju. ²¹ Iinon miri ii muzugon mindirin somongoro namakeja. Anana Pombo qokotaan nama mutulanjonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwaa uumeleen jigo kowoga koloojon. ²² Onjo kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaanja yonowo mutulanjon motoon nama uugia nanjon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwaa uumeleen jigo koloogi Unja Toroya uugianon anota anjo jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

3

Poolnon waba kantri yonoonon kema Bunja gawon mero.

* 2:15: Kol 2.14 * 2:16: Kol 1.20 * 2:17: Ais 57.19

1 Kania iikawaajon ama Pool niinon waba kantri ejemba onjo ilaaj onjomambaajon gawon menj laligojen. Kaenj laligowe Kraist Jiisaswaa gawon mewetiwaajon kapuare mirinon noonji rama siminj kuma qama koolinkejen. 2 Anutunon kalenmoriaña kantri tosaanja onjojon mendeema onono qeangowutiwaa gawon nonoti, onjo ii onanon modaboroju. 3 Anutunon qaa areña aasangoya nisaama jero moma yagojenji, qaa iikawaa kania torodaamonda oon onombe. 4 *Oon onombeti, onjo tere ii weenjon saanon noo kania kokaenj moma asariwu: Niinon Kraistwaa kania aasangoya ii awaagadeen moma kotojenj.

5 Monowaa monoyanonga ejembanon kanain laligon kouma laligogiti, iyononon kamban iikanon Buña aasangoya iikawaajon tompinj laligogi. Kaanja laligon kougito, kamban kokaamba Uña Toroyanon ii Anutuwaawaa aposol ano geja-tootoo ejemba tak-kootoya nonoojon menj ninisaano mojon. 6 Buña aasangoya ii kokaenj: Kraist Jiisasnon oyanboyan buña qenj nonombaatiwaajon menj qaa somongoroti, onjo ii Juuda nonowo ororon anjon koma menj laligoju. Oligaa Buñanon iikawaa kania ii waba kantri ejemba onjojon kaanagadeen qendeema onomakeja. Onjo uugia meleema saanon nonowo motoon kotumotueyaa Buñaya so motoondeen buña qenj aon laligoju. Uugia Anutuwo somonjon motoon Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuun motoonjo nanjonj.

7 Iwaa ku-usujanon mono noo uuna sololooro uuna meleembe Anutunon kalenmoriaña sewanja qaa nono. Ii nono kana kolooro Oligaa Buñawaa gawon meme ejaga koloowe. 8 Niinon Anutuwaanon kanageso soraaya kuuya onjo newo baagianon kamaanqeqeta toton laligojen. Kaenj laligojento, Anutunon kilen kalenja uuta koi kaanja nono: Niinon Kraistwaa oyanboyanaa Buñaya ii waba kantri ejemba onjojon menj asarimambaajon simbawonawo mojenj. Oyanboyan iikawaa kania ii kuuya oson moma kotodaborowonatiwaa so qaago.

9 Anutunon monowaa monoyanon iwoi kuuya mokoloon Buñaya aasangoya kolangiro ejembanon laligon kouma laligogiti, kamban iikanon tompinj laligogi. Kawaaajon niinon Anutuwaawaa Buña areñ aasangoya ii galen koma laligowe honawo koloonkeja. Niinon iikawaa kania asuganon jewe ejemba kuuyanon moma sorogowutiwaajon simbawonawo mojenj.

---

* 3:4: Kol 1.26-27

¹⁰ Anutunonj momakootoya kania kania qaita monj ninisaano kambanj kokaamba uumeleenj zioz tuunj batunananon aminj moninj asuganonj koloonj seinjeja. Anutunonj uusiiŋa kokaenj momakeja: Benj kawali galeŋ ano ponj qerewenja gajoba uuta ano kamaanqeqeta Siwe namo batugaranonj ilawoila kuuya galeŋ komakejuti, iyonononj kaanagadeenj Anutuwaawaa momakootoya ii geja ama mobutiwaajonj momakeja. ¹¹ Yonononj ii mobutiwaajonj Anutunonj Bunja arenja ii monowaa monoyanonjga kambanja qaanonj uutanonj jenj kotiinj ano ero. Iikawaa so Ponjana Kraist Jiisas wasiro honja mokoloooro kanagesouruta koloonj mindirinj nanjonj.

¹² Kraistwo qokotaanjan nama moma laarinj muninj Anutuwaawaa nagu-nonj kaenjan tano saanonj iwaa jaasewananonj keubombaajonj awasanjkaka nanjonj. ¹³ Kawaaajonj kokaenjan welema ononjenj: “Niinonj kapuare mirinonj rama onjo qeangowutiwaajonj ama konjilinjan moma laligonjejenj, iikawaajonj uugia mono mende kamaawa. Onjo noo siimbobolona iikawaajonj ama saanonj akadamugiawo koloowuya.” Kianjan.

Poolnonj Efesus yonoojonj kokaenjan qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajonj niinonj Manjana siminj kuma munjan qama koolinjejenj. ¹⁵ Iinondeenjan mono manjana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii menjan qamakejonj. ¹⁶ Kokaenjan qama koolinjejenj, “Anutu, gii mono Unjaga Toroya ama onona uugianonj kotiinjebaa. Goo Bunjaga ku-usunja bunabunjayawo ii tetegoya qaa kowiganonj eji, gii mono ku-usunja iikawaa so menjan kotiinjan onjmakeba. ¹⁷ Menjan kotiinjan onona saanonj Kraist moma laarinjan mugij uugianonjan dunjan menjan laligowaa. Kaenjan laligoro kosogia Kraistwaa uujopanonjan mondonjonjan mendunjonjogij kemero rindanonjan nambu.

¹⁸ Uujopayanonjan nemunjan koma onono kanageso soraaya kuuya yonowo saanonjan Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagonjan nonomakejij, uujopa iikawaa soya ii kokaenjan: Goraaya leele tetegoya qaa kema bimbimgoja. Korigjan enduwaa enduyanonjan kemalija. Korigjan euwaa euyanonjan uja. Kaanagadeenjan dutanonjan emuwaa emuyanonjan kemenjan eja. ¹⁹ Kraistwaa uujopayanonjan mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajonjan kokaenjan qama koolinjejenjan: “Anutu, gii mono akadamuga kuuya kanonjan uumomogija saa qenjan musulunjonjan onjomba.”

²⁰ Anutu kaenjan qama koolinjan munjan kokaembaajonjan mepeleenjejenjan: Anana momonanaa uugunjan iwoiwaajonjan qama koolinjan qisiwonaga me jaameleenjan unjan iima romonjonwonagati enjan, iinonjan mono iwoi ii saanonjan menjan kotiinjan nonombaa.

Anutu ku-usuŋanon uunananon gawon menkeji, iinon mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaanŋon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaa-ŋon mepeseen munkebona. ²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroon Kraist Jiisaswaajon ama Anutuwaa qabuŋaya mepeseenin akadamyawo koloon ewaa. Ii beŋ isiurunana yononon men kotiin tetegoya qaa en ubuti, kamban iikanon mono kaanjadeen akadamyawo koloon ewaa. Qaa ii onanon.

4

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoonŋo koloojon.

¹ Niinon Pombo qokotaan nama gawonja mewetiwaajon kapuare ejaga koloojen. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanon jen kuujen: Anutunon nanamemen akadamyawo ama men laligowutiwaajon onoonoti, iikawaa so onjo mono laaligo qaita mon laligowu. ² *Mono uugia men kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonjon qaganon ama onoma laligowu. Lombo mokosinŋon laligowu. Mono lolonŋon bologaa kitia mende meleembuto, qaqaanŋon jopagon aon laligowu. ³ Unja Toroyanon uugia men kululuun luaewaa kasanon somonŋon mindirin onomakeji, onjo mono uusoomonŋo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon onoonoti, iikanon mono ororon oyanboyan koloowombaajon jejeromonromonŋia motoonŋo iikayadeen ama onono mamboma laligoju. Iikawaa so onjo kaanjadeen Kraistwaa honja sele busuya motoonŋo koloogi mono Unja Toroya motoonŋonon inaan onono laligowu. ⁵ Ponjana motoonŋonon galen koma onono ororon moma laarin mugi oomulu motoonŋo iikayadeen men ononŋi motoon koloon laligoju. ⁶ Anutunana motoonŋonon kuuya man koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuugun Ponjana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta ten kombombaajon kuuya kuun inaan nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoonŋo laligojonto, Kraistnon kalenmorianja uusiinŋaa so maama nonono. Gawon memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon. ⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunja Terenon eja,

“Iinon eukanon uma nama kapuare ejemba mamaga onono bunauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajon nonono.”

* 4:2: Kol 3.12-13   * 4:8: Ond 68.18

⁹ “Eukanonj uro,” Anutunonj qaa ii mono nomaembaa-
 jonj jero? Iikawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj wala Si-
 wenonja kamaaro. Mono namo dutanonj emukanonj ke-
 mero. ¹⁰ Kamaaroti, iinonj mono kaanagadeen eleema
 eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unjuugun
 qaganonj eukanonj uma laligoja. Iikanonj laligonj Siwe ano
 namowaa ilawoilaya kuuya ii esunanonj menj saa qenj ku-
 uya sokondaboronj laligoja. ¹¹ Kraistnonj ejemba ananaa-
 jonj momo kalenja kania kania kokaenj mendeema nonono:
 Gawonja mendeema nonono tosanonj wasiwasi ejemba
 wanja (apostol) koloogi. Tosianonj gejatootoo ejemba (profet)
 koloogi. Tosianonj uukuuku ejemba (ewanjelis) koloogi.
 Tosianonj eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta.
 Nonononj yonoo uugia nanjoninj kotikotii mokoloowutiwaa-
 jonj gawonja kaenj mendeema kuun nonono. Kanageso
 soraaya anana kuuyanonj uuwaa gawonj mewombaajonj
 jojoridaboronj laligowombaajonj ama kaenj inaan nonono.
¹³ Kaanonj kaenj gawonj morota morota menj laligonj Anutu
 moma laarinj kanagenj Meria moma yagonj iikanonj menj kul-
 uluun aonj motoonjo koloonj nambonja. Anutuwaa momoya
 ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanonj Kraistwaanonj
 eja. Nonononj Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja
 horoninj musulunjonj nonono somariinj seinj kotiinj laligoninj
 akadamyua maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqenj naamade kaanja laligowombotiwaajonj
 Kraistnonj uunana kuun iyanja kaanja akadamananawo
 koloowonjatiwaajonj inaan nonomakeja. Naambora kaanja
 laligoninj qewolonj ejembanonj arenj ii me ii ama mondonj
 tutugonj nononjgi tama kamaanj nunuroti, onjo mono iikawaa
 so koloonj lanj laligowubo. Haamononj momosiinj ewaewanj
 kono kowenonj qindiiro sirinonj godomaruru lanj wama
 kemagenj-kanqenj ama simbirinjsambaranj amakeja. Kawaa
 so balonj ejembanonj selenonj kuuku ama unju menj momo
 tiliqiliawo mokoloonj ejemba lanj kuma onjonjgi jinjaun
 amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lanj mende laligowuto, qaa honagadeen
 pondanj jenj jopagonj aonj laligowu. Kaanja laligonj Kraist-
 nonj wanjana kolooji, kosogia mono iwaanonj mondonggogi
 kemero rindanonj iwoi kuuya kanonj somariinj kotiinj
 akadamyugawo koloonj laligowu. ¹⁶ *Kraistnonj wanjana
 koloonj anjaa sele busuya anana kuuya galej koma nonono
 tokotokoya kuuyanonj sele busuya ano kana boria toroqenj

* 4:16: Kol 2.19

somonḡon metulanḡon nononḡi motoon koloojon. Esun motomotoon en nononjiwaa so mono gawonana men kotinḡon jopagon aonin hona sele busuya iikanon kotiin somariinkeja. Kian.

Asasagaa nanamemen ḡbiliala ama men laligowu.

¹⁷ Kaana koloojonjwaajon niinon Pombaa jeta men galen meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogiala sooro kikisiala kaana koloon een omaya lan laligonkejuti, onḡo mono iyonḡoonon tani bologaa ii mende toroqen ama men laligowu. ¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonḡoo uumomogiala-nonḡo tiiro Anutuwo laaligowaajon sisau ama sooju. Momo bologanon uugiala gojoma duurotiwaajon ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaajon Anutuwaanon laaligo kotiganon mende qokotaankejuto, iyanḡiodeen lan toontoon laligoju. ¹⁹ Galenḡiala mende men aogiala uugiala gojondabororo gamu sayawo unjuro laligoju. Uugiala kaiseronon somonḡon men tiloon onḡono iwoi kaanajon lan aisoonkeju. Iwoi menḡo mewombaajon otoko ama koposonḡonkeju.

²⁰ Yonḡonon kaen amakejuto, onḡo Kraistwo laaligowaa kania ii kaana mende kuma onḡonḡi mogi. ²¹ Onḡo qaa honḡaa Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma onḡonḡi honḡa kokaen moma yagogi: ²² *Wala nanamemengiala walaga otaagi siinḡiala kombombanḡa bologanon anḡomokolon ama onḡono tiwilaan aowombaajon anḡi. Kana kuma onḡonḡi mogiti, iikawaa so mono uugiala walaga motogon gilinḡi gema gewu.

²³ Uumomogiala men ḡbiligiala kolonḡanin laligowutiwaajon kana kuma onḡonḡi. ²⁴ *Anutunon anana anḡaa kaitaniaa so soraaya koloon kotiin laligowombaajon mokolon nonono. Uu ḡbiliala laaligo solanḡa otaawombaajon mono nonono. Kawaajon uu ḡbiliala iikayadeen mono bo konḡi kemero laligowu. Kana ii kaen kuma onḡonḡi moma yagogi.

²⁵ *Kana kaen ero anana Kraistwaa sele busuya motoonḡo iikawaa uutanon daremun kaana toroqen ala-ala koloon laligojon. Kawaajon qaa qolonmolonḡoya ii mono motogon giligiala kemero batugianon qaa honḡagadeen kuuya aminḡi moma laligowu. ²⁶ *Temboma kukupirinon ambuti een, mono kilenḡi singisonḡo mende ambu. Irinḡiala soombaati, qaagiala ii mono uulanḡawo ween jaayanon mende tegon kemero jen tegogiala solanḡaniwa. ²⁷ Kaen Kilenḡaa Toyanon batugianon koubabotiwaajon qewagon kambanḡi monḡi mende mun uulanḡawo yakariwu.

* 4:22: Kol 3.9   * 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10   * 4:25: Zek 8.16   * 4:26: Ond 4.4

28 Monjon yongoro meme laligoroti, iinon kaanja mombo mende amba. Kaen qaagoto, mono iyanaa borianon gawon kaparan koma men laligowa. Gawon men anaa nene hinaya mokolon saanon afaangon ejemba wanaya nanjon onomakeba.

29 Qaa saga mon jegianonga mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjon men kotiiwaati, mono iikayadeen jen laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so qambanmambaaajon amamaajuti, mono iikawaa so gejanono qaagia onongi naanja moma qeangowuyaga. 30 Anutunon bunauruta downana mero Siwenon ubonati, kamban iikawaajon aiweseya kombomba mokotaan onono uugianon kemen Anutuwaaw munjena kolooja. Kawaajon Anutuwaaw munjena Unj Toroya ii mono wosobiri mende qen mubu.

31 Ono mono uukaambo ano uuduudu kuuya ii qetegon giligi koriganon raba. Ugerenon mende juma onjoro uugianon aon yon qama jen aowubo. Kaanagadeen gemaqeqe qaa tokoronkota ii mende jewu. Anjonjora kania kanianon uugia men tiloowabotiwaajon ii mono kuuya gema qegi korikori ewa. 32 *Korikori ewato, ala-ala men migigiin aon gumbonjonjon qaganon ama aon laligowu. Kraistwo qokotaagi Anutunon singisonjogia mesaon songbama ononoti, onjono mono iikawaa so toroqen koposogia mesaon aon laligowu. Kianj.

5

Anutuwaaw asasaganon laaligo ii kokaenj:

1 Anutuwaaw wombo meraboraanja koloojutiwaajon sili-gia mono kaparan koma Anutunon amakejiwaa so ama otaan laligowu. 2 *Kraistnon jopagon nonoma laaligoya nonoojon ama qeleema mesaoro. Siimolon oogi kaasoyanon umakeroti, Anutunon iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma anjon kono moronja unkoowayawo kaanja koloon iwaa jaanon pumpungoro aisooro. Ono mono kaanagadeen uu-jopanon nama Kraistwaa so jopagon aon ama men laligowu.

3 Serowilin ano anjonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaaw jaanon mende sokonja. Kawaajon Anutuwaaw ejemba soraaya koloojutiwaa so iwoi kaanja qaaya mon ii batugianon mende oosirin jegi mobu. Awawi!

4 Gonj koma jononsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa senja senja ii mende jewu. Iikanon uugia men tilooro mende sokonja. Kawaajon ii mono mesaodaboron mepe-mepesee qaa jen sein laligowu.

* 4:32: Kol 3.13   * 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Moṃṃonṃ serowilin me anṃonjora me otoko koloonṃ iwoiwaajonṃ koposonṃonṃkeji, iinonṃ mono Anutuwaa bentotonṃa bunṃa qeṃ aomambaajonṃ amamaawaa. Nanamemenṃ iikanonṃ benṃ qolonṃmolonṃgoya me tando lopionṃ mepeseenṃ onṃomakejutiwaa tania kolooja. Kaenṃ anji, iinonṃ mono Kraist ano Anutu yoroo bentotonṃ uutanonṃ keumambaajonṃ amamaawaa.

⁶ Anutunonṃ singisonṃgo iikaanṃaajonṃ ama temboma irinṃonṃsoonṃa qaa qootogo ejemba yonṃoo qagianonṃ ano umakeja. Kawaajonṃ moṃṃonṃ qaa omaya kaanṃa jenṃ kele ama tutugonṃ tiligonṃ onṃombabo. ⁷ Kawaajonṃ ejemba kaanṃa mono gema unṃunṃ yonṃowo ainjolonṃ mende laligowu. ⁸ Wala panṃgamanonṃ laligogito, kambanṃ kokaamba Pombo qokotaanṃ nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemenṃgia mono asasagaa bunṃaya koloojutiwaa so ama menṃ laligowu. ⁹ Asasagaa bunṃa koloojutiwaa toomorianṃa honṃa ii kokaenṃ: Onṃo nanamemenṃ awaa otaagi Anutunonṃ qaagia jenṃ tegoro solanṃaniwu ano qaa honṃa toonṃgadeenṃ jenṃ laligowu. ¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanonṃ sokombaati, iikawaa kania mono monṃgama gosinṃ moma asariwu.

¹¹ Panṃgamambaa nanamemenṃ gorosonṃa ama menṃkejuti, iyonṃowo mono ainjolonṃ mende toroqenṃ laligowu. Yonṃoo kilenṃgia ii mono inṃisaama asasaganonṃ ama jenṃ onṃombu. ¹² Tosianonṃ singisonṃgo aasanṃgoyanonṃ amakejuti, ii asuganonṃ jeninṃ gamuyawo kolooowabo. ¹³ Anutuwaa asasaganonṃ singisonṃgogia kuuya menṃ asariro kaniagia honṃanonṃ mono asuganonṃ asugiwaa. ¹⁴ Asasagaa Toyanonṃ mono aasanṃgoyaa iwoiya kuuya inṃisaano asasaganonṃ asuginṃ ewaa. Kawaajonṃ qaa monṃ kokaenṃ jegita eja,

“Gaonṃ ejanṃ, giṃ mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanonṃga gbilinṃ waana Kraistnonṃ menṃ asarinṃ gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemenṃgia mono momakooto qaganonṃ ama menṃ laligowu. Moto koloonṃ tompinṃ laligowubotiwaajonṃ mono awaagadeenṃ galenṃ menṃ aonṃ laligowu. ¹⁶ *Kambanṃ kokaamba bobooli kambanṃ koloojiwaajonṃ ama uuwaa gawonṃ mewombaa kana monṃ kolooowati, kambanṃ ii mono mende mesoqesoonṃ tiwilaawuto, ejemba kooronṃgianonṃ kema osonṃ qambanṃmambanṃ koma onṃombu. ¹⁷ Kawaajonṃ eja uugia qaa kaanṃa lanṃ mende laligowuto, Pombaa uusiinṃa ii awaagadeenṃ moma asarinṃ nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nenṃ enṃkalolonṃ ambubo. Anṃgiaa jaajaa laligogi momogia bologanonṃ asugiro panṃgamṃ laaligononṃ

* 5:16: Kol 4.5

ritegon kemen tiwilaawubo. Kawaajon enkalolon ambuboto, Unja Toroyanon uugia saa qewaatiwaajon mono kaparan koma nambu. ¹⁹ *Mono Bunja qaa aminj moma ondino (Buk son), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon qama Ponj mepeseenkebu. ²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata qama Manjana Anutu suulan dangisen jen mun laligowu. Kian.

Loemba onjo qambanjmambanj qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aonj laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iinon iikawaa wanja ano Hamoqege Toya koloaja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa wanja koloaja. Kawaajon emba onjo mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onjoangiaa lourugia goda qen onjoma qaagia baatanon kema laligowu. ²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonj, iikawaa so emba onjonon kaanagadeen mono lourugia yonjo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanjaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya togon qeleenoti, iikaanja eja onjonon mono kaanagadeen embaurugia jopagon uukalen ama onjoma laligowu. ²⁶ Kraistnon uumeleen kanagesoya Bunja qaayanon tak koton emba bunjaya soraaya koloowombaajon apu kaanja kanon songbama menj solanani nonono. ²⁷ Iinon anana bumbunja awaa soro koloowombaajon moma uunanaa sunuya menj solanani jewon gojejeraya qaa koloowombaajon kaparan komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaanana qaa koloowombaajon momakeja. Kraistnon kanj nunuano asamararanon eu keunij jiilananon kuuro asarin emba bunjaya kaanja iyanjaa jaasewananon nonoma nonono akadamananawo ano iimasiinjananawo nambonja.

²⁸ Eja onjo kaanagadeen mono Kraistwaanon tani ii otaan embaurugia jopagon onjoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinon mono iyanja kalan koma aonkeja. Kawaajon onjoangiaa sele busugia kalan koma aonkejuti, iikaanja mono embaurugia kalan koma onjongi sokombaa. ²⁹ Monjonon monj anjaa sele busuya kambanj monjonon kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagin kalan komakejon. Kraistnon kaanagadeen uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaanja qaayanon nunuagin kalan koma nonomakeja.

* 5:19: Kol 3.16-17   * 5:22-23: Kol 3.18; 1 Piito 3.1   * 5:25: Kol 3.19; 1 Piito 3.7

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojon. Anana Kraist sele busuyaa dondomonuruta koloon laligojon. Kawaajon nunuaginjeja. ³¹ *Buŋa qaa mon kokaen eja, “Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiawo qokotaan woi yoronon selemotoongo koloon laligowao.” ³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomongonanaajon jen oo-jen. Qaa aren iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya. ³³ Kaen koloojato, onoojon qaa ii kokaen jejen: Ono motomotoon mono kaanagadeen embaurugia onoangia kalan koma aonkejutiwaa so jopagon onoma laligowu. Emba ononon mono kaanagadeen lourugia goda qen onoma laligowu. Kian.

6

Merabora ano nemunman onoo uusoomonjo

¹ *Merabora ononon nanamemen dindiŋa ii kokaen: Ono mono Pombo qokotaan nemunmanwoigia yoroo jegara ten koma otaan laligowu. ² *Anutunon jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegyanon tawaya nonomambaajon mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonawo. Wala kokaen jeja, “Nemunmanwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii ten konin Anutunon iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaen somonoro oogita eja, ³ “Goda qen orona Anutunon toomorian gono toroqen namonon kamban koriga laligowaa.”

⁴ *Meraboraurugianon uukanjangiawo koloowubotiwaa-jon man ononon mono qaanon soya uugun mende horon kiton onoma laligowu. Kaen qaagoto, Pombaa Kana qaa ten kombutiwaa-jon kuma onoma iikawaa so mindingon onongi somariiwu. Kian.

Welenqeŋe ano galen onoo qambanmamban qaa

⁵ *Welenqeŋe onjo mono namonon galenurugia yonoo qaagia Kraistwaa qaa kaanja ten koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaa-jon sombugia moma jenenjiawo ororo laligowu. Uugianon gbingbaon mende ambuto, mono bon qen nama ama men laligowu. ⁶ Tourugianon kondokondoowaa wan angi ejembanon injisosoroowutiwaa-jon qaagoto, jaaqasue mesaon uugia gawonon ama menkebu. Kaen ama Anutuwwa uusiinŋa otaan Kraistwaa welenqeŋe kaanja koloonkebu. ⁷ Balon ejembaga welen qen ononjonjen Pon ana welen qen munkejon. Kaen

* 5:31: Jen 2.24   * 6:1: Kol 3.20   * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16   * 6:4: Kol 3.21   * 6:5: Kol 3.22-25

moma gawongia mono Pombaa jaanon sokombaatiwaa so uuqeeangowo menj laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onoo batugianonj tosonianj gawonj toya laligoju ano tosonianj tourugia ii tawagia qaa eenj welenj qen onjoma kamaanqeqeta laligoju. Ii kilenj daenj yonjononj gawonj awaa ii me ii menjkejuti, Anutunonj mono iikawaa tawaya onjono bunja qen aowuya. Qaa ii mono romonjonj laligowu.

⁹ *To ano welenqeqe onoo Pongia motoonngo iinonj Siwe gomanonj laligoja. Iinonj ejemba tosaanja mende inisosoroonj tosaanja mende sureen onjmakejato, so motoonjononj gosinj qaanana jenj tegonj nonombaa. Galenj onjo ii moma kotojutiwaajonj mono welenqeqe alaurugia yonjowo wasombura maayanonj aonj so motoonngo ama onjoma horonj ureenj memetorotoro mesaonj laligowu. Kianj.

Anutuwaa jurujambanj kuuya menj laligowu.

¹⁰ Terena oodaboromambaaajonj ama qaa kokaenj oojen: Onjo Pombo qokotaanj nanji ku-usunja somatanonj mono inaanj nanjonj onjono kotiinjkebu.

¹¹ Kilenjaa Toyanonj selenonj kuukuuwaa momo arenj kania kania amakeji, onjo ii jaasewanj qen kotakota nambutiwaajonj mono Anutuwaa jurujambanj kuuya menj konji kemero laligowu.

¹² Nonononj balonj ejemba sa busugiawo yonjowo manja mende aonjkejonto, benj kawali galenj ano konjhaamo bologa bologa tuarenjenj ama onjombombaaajonj nanjonj. Benj kawali galenj bologa namo sombinj batugaranonj jinjkaronj dungianonj nama ponj kaanja galenj komakejuti, ii mono qotogonj qetama onjmakejonj. Kaañagadeenj ponj qerewenja boi uuta ano kamaanqeqeta batunananonj pangamambaa ometotombaa eja geria laligonj ilawoila kuuya galenj komakejuti, nonononj mono iyonjowo manja qenjkejonj. ¹³ Kawaajonj tuarenjenj ama onjombombaaajonj mono Anutuwaanonj jurujambanj kuuya menj konji kemero nambu. Kaenj nanji kereurugia kambanj bologanonj unjuwombaaajonj alanzanj koumakebuti, kambanj iikanonj mono saanonj afaangonj manja qenj riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanonj gomanj balonjianonj wakasiinj nambu.

¹⁴ *Jurujambanjgia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honjagadeenj jejeta iikanonj mono irimunjganj kaanja iinjgianonj somonjonj nambu. Nanamemenj solanja soro ii totogianonj reenj maleku kaanja koma sopa somonjonj aonj nambu.

¹⁵ *Kana esu mouma saanonj rindanjgonj riinj kemakejonj.

* 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

* 6:14: Ais 11.5; 59.17

* 6:15: Ais 52.7

Kawaa so oŋo mono luaewaa Buŋa jeŋ seiwombaaŋoŋ jojorigi iikanonŋ nemuŋ koma oŋombaa. ¹⁶ Jurujambaŋ iikawo toroŋen sumanŋ waŋa qata momalaari ii mono buŋa qeŋ aonŋ suulanŋ besaanŋ namakebu. Kilenŋaa Toyanonŋ ninidonŋ siwisewe nonomambaaŋonŋ moma tiwo wasaya motonŋkeji, iikawaa anŋobato geria kuuya mono reeŋ iikanonŋ qewagonŋ anŋonŋ koma aonŋkebu.

¹⁷ *Anutuwaa Hamoqeŋe Toya ii mono buŋa qeŋ aowu. Buŋa qeŋ aonŋ mombo letombuti, donhamo ii mono wanŋianonŋ aenŋ wanŋkou kaanŋa mougi turuŋ anŋonŋ koma oŋomakebaa. Uŋa Toroyanonŋ manjawaa soo somata nononŋi, ii Anutuwaanonŋ Buŋa qaa. Ii kaanŋagadeeŋ mono buŋa qeŋ aonŋ uu wombogianonŋ ama manja iikanonŋ qeŋkebu. ¹⁸ Jurujambaŋgia kuuya ii mouma aonŋ mono kambaŋ so Anutu qama kooliŋ qisiŋ laligowu. Uŋa Toroyanonŋ kondoonŋ inaanŋ oŋomakejiwaa so mono welema saama muŋkebu. Mono pondanŋ uugbiligibili laligonŋ suulanŋ Anutuwaa ejemba soraaya kuuya yonŋooŋonŋ ama kaparanŋ koma qama kooliŋkebu.

¹⁹ Nooŋonŋ kaanŋagadeeŋ kokaenŋ qama kooliŋkebu, “Anutu, gii mono qaa kota dindiŋa Pool muna goo Oligaa Buŋaga aasanŋgoya ii qaa jetanonŋ jewaatiwaa so jeŋ asariŋ awasanŋkakagadeeŋ nama uukuukuu meŋ oŋomakeba.” ²⁰ Niinonŋ Oligaa Buŋa iikawaajonŋ ama Anutuwaa jotamemeya eja waŋa koloojento, gawonŋa meŋkejeŋiwaajonŋ ama kambaŋ kokaamba kapuare mirinonŋ rajenŋ. Kawaaŋonŋ Buŋa qaa ii Anutuwaa jaanonŋ sokombaatiwaa so awasanŋkakagadeeŋ jeŋ laligomambaaŋonŋ mono qama kooliŋ laligowu. Kianŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinonŋ noo sunduna ano mobuya. Iinonŋ Pombo qokotaanŋ gawonŋa membiri-qembiria qaa meŋkeja. Kokanonŋ nomaenŋ ama meŋ ramakejeŋi, ii kuuya injjoro oŋo kaanŋagadeeŋ ii mobu. ²² Nonononŋ nomaenŋ rama laligoŋonŋi, oŋo sundu ii mobutiwaajonŋ Tikikus wasiŋ mube Efesus oŋoononŋ kawaa. Iinonŋ kanŋ uluŋkoleŋ meŋ oŋono saanonŋ bonŋonŋ laligowu.

²³ Manŋana Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono uumeleeŋ alaurunana oŋo luae qeŋ uunonŋ jopagonŋ oŋoma momalaarigia meŋ kotiŋkeba. ²⁴ Ejemba Ponŋana Jiisas Kraist kambaŋ tetegoya qaa jopagonŋ laligowuti, Anutuwaa kalenŋmoriananonŋ mono kuuya oŋowo enŋ enŋ ubaa. Kianŋ.

---

* 6:17: Ais 59.17

Filipai Tere Poolnoŋ Filipai yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ liligoŋ mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaŋ Yurop balonoŋ keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanoŋ uugia kuuro meleenŋi Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinoŋ kolooro. Kanagenŋ aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinoŋ anŋi si-imbobolo qaganonŋ raro gawoŋ meme ejemba tosiانوŋ tu-arenjenŋ ama mugi. Ii ama mugi tosiانوŋ Filipai uutanonŋ kaanjadeenŋ qaa doogoya kuma oŋoŋgitiwaaŋonŋ majakaka moro. Kambaŋ iikanonŋ Buŋa Tereya koi Filipai momalaari kanageso yoŋooŋonŋ ooro. Majakaka moroto, kileŋ ulurkolenŋ qaa ano uunanŋonanŋo qaa koi korisoro qaganonŋ oonŋ ano.

Poolnoŋ kapuare mirinoŋ raro Filipai momalaari kanageso yoŋononŋ ilaanŋ mubombaajonŋ kalenŋ anŋi karoti, iinonŋ iikawaa dangisenŋ jeŋ oŋomam-baajonŋ Tere koi ooro. Ii oonŋ toroŋenŋ uunanŋonanŋo qaaya mamaga motoonŋ ano. Anŋ koŋajiliŋ kania kania moro Filipai yoŋononŋ Poolwaa qaaya ii mogi kileŋ kotiinŋ awasanŋkaka nambutiwaaŋonŋ uu nanŋonŋ oŋono. Gejanono qaa tosaanŋa kokaenŋ: Oŋoanŋgiaa selegia meŋ uma awelegowubotiwaajonŋ mono galeŋ meŋ laligowu. Dogo mambaŋ koloonŋ toroŋenŋ neweqewele ambuboto, Ji-isas kaanŋa uugia meŋ kamaanŋ ama aonŋ laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaanŋ nanjuti, ii Anutuwaawaa kalenŋga. Juuda yoŋononŋ Mooseswaanonŋ Kana qaa arenŋa teŋ koma otaanŋ Anutuwaajonŋ sili iwai amakejuto, uumeleenŋ alaurunana oŋononŋ kaenŋ qaago. Oŋononŋ mono Anutuwaa laarinŋ mugi kalenŋmoriaŋa sewanŋa qaa oŋono buŋa qenŋ aonŋ iikanonŋ laaligo donŋgoga mokoloonŋ laligoju. Daenŋ yoŋononŋ Kraistwo qokotaanŋ laligojuti, Anutunonŋ mono ii luae qenŋ oŋono aisoonŋ laligowu.

Kraistwaa moma laarininŋ Anutunonŋ uukoisoro nonono saanonŋ awasanŋkaka qaganonŋ kotiinŋ laligowonŋa ano uumeleenŋ alaurunana yoŋowo motoonŋ kaparanŋ koma kotiinŋ nambonŋa. Poolnoŋ iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnoŋ Filipai kanageso yoŋoo waegia kotiga mewombaajonŋ moma laligoroti, iikawaa qaaya ii kaanŋagadeenŋ asuganonŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya wanŋa 7 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnoŋ nomaenŋ ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroonoŋ gawoŋ areŋa 2.19-30
 Tuarenjeŋ yoŋonoŋ tiligoŋ oŋoŋgi kamaawubo 3.1-4.9
 Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyoŋoo qaagia 4.10-20
 Terewaa qaa kota waŋa 4.21-23

¹*Pool Timoti noronoŋ Kraist Jiisaswaa welen qeŋ laligojo. Uumeleen kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaan nama Filipai sitinoŋ laligojuti, noro oŋowo ano oŋoo waŋgia (bisop, pasto) ano Buŋa gawoŋ meme ejemba tosaŋa (di-ikon) oŋowo qaa amin mobombaajoŋ moma tere koi oojeŋ.

² Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ kalenmoriaŋ oŋoni luaenoŋ laligowutiwaajoŋ mojeŋ.

Poolnoŋ Anutu mepeseŋ qama koolija.

³ Niinoŋ romoŋgoŋ oŋomakejeŋiwaa so Anutu mepeseŋkejeŋ. ⁴ Kambaŋ so korebore oŋoojoŋ Anutu qama koolinkejeŋi, ii mono korisoro qaganon qama koolinkejeŋ.

⁵ Niinoŋ Anutu kokaembaajoŋ mepeseŋkejeŋ: Oŋo Oligaa Buŋanoŋ qokotaagiti, kambaŋ mutuya iikanonadeeŋ kanain niwo manja qeŋ kotingoŋ noma laligoŋ kouma laligoju.

⁶ Anutunoŋ uugianoŋ gawoŋ awaa kanain meŋ laligoji, ii mono toroqeŋ mero Kraist Jiisasnoŋ mombo asugi-waatiwaa kambaŋanoŋ tegowaa. Kaen moma laarin kotiin Anutu mepeseŋkejeŋ.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna koloojutiwaajoŋ kuya oŋo kaen romoŋgoŋ oŋombe awaagadeeŋ sokonja. Anutunoŋ gawoŋ nonota kapuare mirinoŋ ramakejeŋ me aworo niinoŋ Oligaa Buŋawaajoŋ manja qeŋ enkalolon qaa qewagoŋ qaa oŋanoŋ tiita iriga meŋ kotiiwaatiwaajoŋ liligoŋkejeŋ. Kaen me kaen amakejeŋi, kuya oŋonoŋ mono niwo nanŋgi kalenmoriaŋ iikayadeenoŋ sokoma oŋono gawona nanngogi motooŋ simbawoŋawo kolojoŋ. ⁸ Kraist Jiisasnoŋ oŋo jopagoŋ inaan oŋomakeji, niinoŋ ii moma iikawaa qaganon nama kuuya oŋoojoŋ siin moma injimambaajoŋ kaparaŋ koma laligojeŋ. Kaen jeŋ qaa hoŋa jejeŋi, ii Anutu aŋo saanoŋ nanŋgoŋ noma jewaa.

⁹ Niinoŋ oŋoojoŋ kokaen qama koolinkejeŋ: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan oŋona toroqeŋ kotiin jopagoŋ aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanoŋ kana hoŋa iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu.

¹⁰ Kaen laligoŋ saanoŋ qaa gosin kana awaa soro me-weeŋgoŋ soraaya koloon kopolowaa qaagia qaa laligoŋ ubu. Kraistnoŋ eleema kawaati, kambaŋ iikanon lombonananon tegowaa. ¹¹ Jiisas Kraistnoŋ nanamemeŋ solaŋa nemun kono iikawaa hoŋa asuginkebaa. Hoŋa kanon uugia saa

* 1:1: Apo 16.12

qero ejembanonj kaen injiima Anutu mepeseegi qabuñayanonj seiwaati-waajonj qama koolinjkejenj. Qaa ii onjanonj.

Pool kapuare mirinonj anji Buña qaanonj kotiuro.

¹² Oo uumeleenj alauruna, onjononj noo kanana moma kotowu-tiwaajonj kokaenj moma oojenj: Iwoi bologa noononj kolooroti, iikawaa bujuyanonj seiro Oligaa Buñanananonj ejemba sokoma onono gawona-nanonj toomoriantawo koloonkeja. ¹³ *Nii Kraistwaajonj ama kasanonj gbadoon nongj Room kokanonj rajenji, qaa ii manjaqeqe eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonjonj miri galen menkejuti, iyonjononj moju ano kañagadeen ejemba tosaanja mamaga yonoo gejagianonj kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqenj honja kokaenj kolooro: Uumeleenj alaurunananonj kapuare mirinonj rabe Ponjonj ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanonj Pombo kotiinj qokotaanj nama kaparanj koma awasankaka koloogi. Kaenj koloonj Anutuwaanonj qaa torokoya qaa jenj seigi toroqenj kemakeja.

¹⁵ Tosianonj noojonj mogi uro uusiinj soraayanonj nama Kraistwaa kania jenj asarinkejuto, tosiyanonj noojonj ama uugianonj junjunj moma gema nunj angowowo ambombaajonj moju. ¹⁶ Alauruna honja yonjononj noo kanana kokaenj moju: Anutunonj kuunj nonota aworo niinonj Oligaa Buñawaajonj manja qenj enkalolonj qaa qewagonkejenj. Kaenj moma jopagonj noma nanjonj nomakeju. ¹⁷ Gemageqe ejemba yonjononj iyanjiaajonjadeen romonjonj tawawaajonj mondonj uugianonj menjerengoro Kraistwaa kania kaen jenj asarinkeju. Kaenj ama kapuare mirinonj rajenji, kambanj kokaamba angosisiri toroqenj ama nombombaajonj moju.

¹⁸ Kaenj mojuto, ii kilenj. Kraistwaa kania ii iwoiwaaajonj mondonj silemale amakeju me Anutu tororo tenj koma jenj asarinkejuti, ii niinonj mobe sokonja. Kaenj me kaenj amakejuti, uunanonj mono iikawaajonj qeangoro onjanonj aisoonenja aisoonkemaña. ¹⁹ Aisoowe noojonj qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unja Toroyanonj nanjonj nono saanonj isama nongj kamaamambaa tani mojenj. Kaenj koloowaati-waajonj moma iikawaajonj kañagadeen aisoonkejenj. ²⁰ Iwoi monj ama gamu mokoloomambotiwaajonj mono jejeromonjromonj ama laligojenj. Gamu qaagoto, kambanj so Kraist mepe-seenj laligoweti, iikawaa so kambanj kokaamba kañagadeen koloowaatiwaajonj mojenj. Sele busunanonj komuwaa me laligowaati, ii kilenj mono awasankaka qaganonj Kraist mepe-seewe qabuñayanonj somariiwaa.

* 1:13: Apo 28.30

21 Laligomanjati eenj, laaligona mono Kraistwaa gabunayanon somariywaatiwaajon ama laligomanja. Nugi komuwenagati eenj, iikanon mono menj qeangon nono oyanboyon koloomanja. 22 Kaenj koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanjati eenj, mono uuwaa gawonj mewe toroqen honjowo koloonkebaa. Ii romonjonj neenaajonj laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanonj mende mojenj. 23 Laaligo ano koomu batugaranonj papangonj laligojenj. Kraistwo eu laligowenaga, iikanonj mono iwoi kuuya uugunj morianj somata mokolonj nonaga. Kawaajonj balonj mesaomambaa siinj moma laligojenj.

24 Kaanja laligojento, sele busuwo qen korinj laligomanjati eenj, iikanonj mono onjo ilaanj onjombe honja onoononj koloowaa. Komu-wenaga, iikanonj mono onjo mende ilaanj ononaga. 25 Iikaanja moma laarinj kotiinj kawaajonj niima koboogi toroqenj laligonj kuuya onjo ilaanj onjoma laligomambaaajonj mojenj. Ilaanj onjombe momalaarigiala onjanonj mono somariinj kotiiro saanonj hononja mende aisoonj lali-gowu. 26 Kaanagadeenj Kraistnonj niima kobooro mombo onoononj kawewonj saanonj noojonj ama Kraist Jiisas hononja mende mepeseenj munj laligowu. Kianj.

Momalaarigianonj kotiiywaatiwaajonj manja qen laligowu.

27 Nanamemengiala ii mono Kraistwaa Oligaa Bunayanonj akada-muyawo koloowaatiwaa so ama menj laligowu. Kaenj laligogi onjoo-nonj kanj injiimanjati me mende kanj sigenjsigenj laligonj qaa bujugia mobe kanagianonj kokaenj ero sokombaa: Onjo kulukulululu arenj motoongowaa qaa somonjonj uumotoonjo ama nambu. Kaenj nama Oligaa Bunawaa qaa onjanonj sooliwabotiwaajonj motoonj somonjonj manja qen laligowu. 28 Kaanagadeenj tosiannonj tuarenjenj ama onjomakebuti, onjononj mono qaa jegia kania kania kawaajonj mende aarunj lalanjanigi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaenj mobe sokombaa. Anutunonj ku-usunj onjono tuarenjenj ejemba yonjononj kaniagia iima kokaenj moma asariwu: Onjonganja kamaanj unjuro tiwilaagi Anutunonj metogonj nonono eu oyanboyonj laligowonja.

29 Anutunonj arenja ama onjototi, ii kokaenj: Onjo Kraist moma laarinj munj leegenj aisoonj leegenj iwaajonj ama siimbobolo moma laligowuya. 30 *Niinonj momalaariwaa manja wala onjowo laligonj qeweti, niigi ano kambanj kokaamba toroqenj qenkejeniwaa buju qaa koi mojutiti, onjo mono manja iikayadeenj niwo nanjonj qen laligoju, ii mojenj. Kianj.

* 1:30: Apo 16.19-40

2

Kraistwaa so oŋoangia meŋ kamaan ama aon laligowu.

¹ Oŋo Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nanjon aowombaajon qambanmamban mokoloowu. Uu-jopagia iikanon mono ulun'kolen ama aonkebu. Uŋa Toroyawo ususugon nama waegia meŋ kiankomun aonkebu.

² Kaen anjutiwaajon mono momo motoongo otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arengia motoongo ambombaajon somon'gowu. Qaa kaen somon'gon uumotoongo an'gi hon'a kolooro moma niinon on'oojon honon'a qaa aisoon laligoman'a.

³ Ilawoila oŋoangiaajon'adeen horowombaa siinanon mono mende nemun koma on'omba. Oŋoangiaa qabun'agianon somariiwaatiwaajon mono selegia mende meŋ ubuto, uugia meŋ kamaan ama tosaan'a yon'oojon mogi umakeba. ⁴ Oŋo motomotoon mono oŋoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romon'gowuto, tosaan'a yon'oo uugianon qeangowaatiwaajon kaan'agadeen kaparan' koma romon'gon yagowu. ⁵ Kraist Jiisanon balonon laligoro aro momo en' muroti, iikayadeen mono on'oonon ero ii otaan laligowu.

⁶ Anutuwaa kaitani kaan'a en' muro laligoroto, kilen Anutu kaan'a laligorotiwaajon mende mondon awele- gon laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, an'o afaan'gon Anutuwaa asama- rarana mesaon kamaan meleema eja tani koloon welen'qeqewaa kaitania meŋ laligoro.

Mono balon' eja ananaa tani koloon laligoro.

⁸ Kaen laligon uuta meŋ kamaan aon Manaa qaa jeta kamban so teŋ koma laligoro. Kaen laligoro gamu qen' mun' "Maripoonon' qewon'a," jegito, kamban iikanon kaan'agadeen teŋ kondabororo.

⁹ Kaen teŋ koma laligorotiwaajon ama Anutunon' wano eukanon' uma raro qabun'a muroti, iikanon' qa tosaan'a kuuya un'ugun' akadamyawo kolooja.

¹⁰ * Anutunon' qabun'a uuta ii kokaembaajon muro: Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kamban mon'on' simin' kuma mepeseen' mubon'a. Tosianon' Siwe gomanon' eukanon' laligoju. Tosianon' namonon' koi laligojon'. Tosianon' komun' koomu mirinon' me senjon' mirinon' laligoju. Anana mono korebore kululuun' usugon' simin' kuma mubon'a.

11 Kuuya anana siminj kuma munj je buu susugia so Man Anutu asuganonj goda qewombaajonj qata jokoloon kokaenj jewonja,

“Jiisas Kraistnonj mono Ponjana kolooja.” Kianj.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianonj qendeema laligowu.

12 Kawaajonj wombo alauruna, onjo mono Kraistwaa sareya otaanj iikanonj mende sologonj kamaawu. Kambanj so Anutuwaa qaa tej koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianonj uumeleenj ejemba onjoononj sokonji, ii mono kaparanj koma otaanj uuwaa gawonj menj laligowu. Niinonj onjowo laligoweti, kambanj iikanonj Buja qaa awaagadeenj koma gbilinj zej nama laligogi. Onjomesaonj sigensigen laligojenji, kambanj kokanonj mono kaanjadeenj Anutuwaa jaanonj sombugia moma jenenjia ororo pondanj gawonj ii menj sororogonj laligowu.

13 Anutu anjo mono onjo suulanj sololoonj nemunj koma onjoma iyanjaa arenjaa so uugia kuunkeja. Kaenj kanonj uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaan onjono gawonja megij honja koloonkeba.

14 Galenjurugia yonjowo qaa menjkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesanj ano uunonj njindinj-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeaqea mesaonj pondanj menj laligowu. 15 *Nanamemenjgianonj mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloonj ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinqirinja kete balononj laligojuti, onjo mono iyonjoo batugianonj Anutuwaa merabora solanja soro laligowu. Sengelao sombinonj eu asarijuti, onjo mono kaanjadeenj balononj sili awaa ama iikanonj ejemba asarin onjoma laligowu.

16 Kaenj laligonj laaligo kotigaa Buja qaaya pondanj menj ejemba onjombombaajonj jojorinj laligowu. Kaenj laligogi Kraistnonj eleema kawaati, kambanj iikanonj noo kanananonj kokaenj asugiwaa, “Aangole ejanonj kuunonj haamo amambaajonj esunja menj kululuunj kemakeji, niinonj iikawaa so uuwaa gawombaajonj sele qenj menj kotiinj laligowe. Ii eenj toontoonj mende menj laligoweto, honja kolooro.” Kanana kaenj kolooro saanonj neenaa selenaa onjoojonj ama mepe-seemana.

17 Niinonj laaligona qeleema togonj onjoma Anutuwaanonj gawonj tej koma menj laligowe. Kaenj laligowe onjo uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginkeja. Kawaajonj Room gawman yonjononj qaana jenj tegonj oro kaanja nunj siimolonj onjooonj kaanja ama nombuyaga. Sele

* 2:15: Dut 32.5

busunaa saya kaen maabenagati een, ii mono apu kaan̄a een totooŋ mende kemenaga. Onoo momalaari gawon̄giaa hon̄aajon̄ ama ii mono akadamyawo koloowe sokon̄aga. Kawaajon̄ nugi komuwenagato, uunanon̄ mono kilen̄ aisoon̄kejen̄ ano kuuya on̄owo motoon̄ aisoon̄kebon̄a. ¹⁸ Kaan̄jadeen̄ on̄o mono aisoowu ano niwo otokorian̄ maama aisoon̄ laligowon̄a. Kian̄.

Timoti wasiwe Filipai on̄oonon̄ kawaa.

¹⁹ Pon̄ Jiisasnon̄ noojon̄ moro sokombaati een, mono uulan̄awo Timoti wasimambaajon̄ moma jejeromon̄romon̄ anjen̄. On̄oonon̄ kan̄ nomaen̄ laligojuti, ii moma eleema kan̄ nijoro moma noo uunanon̄ kaan̄agadeen̄ qeangon̄ soro-rogon̄aga. ²⁰ Momalaarigianon̄ kotiiju me loorijuti, iinon̄ yan̄odeen̄ on̄oojon̄ majakaka kaen̄ moma noo kooronanon̄ nan̄ja. Tosianon̄ koi laligojuti, iyon̄onon̄ mono “Iyan̄giaa majakakagiaga,” jen̄ qaago totooŋ kotingon̄ on̄ombombaajon̄ momakeju. ²¹ Yon̄onon̄ kuuya iyan̄giaa iwoiwaajon̄ moma ii koma horon̄ men̄ somariiwombaajon̄ jan̄jarin̄ riin̄kejuto, Kraist Jiisaswaa gawon̄anon̄ hon̄awo koloon̄kebaatiwaajon̄ mende kaparan̄ komakeju. Mono qemasolgen̄ lan̄ laligoju.

²² Lan̄ laligojuto, Timotinon̄ kania awaa qendeenoti, ii on̄oan̄gio moma yagoju. Meranon̄ an̄aa man̄a welen̄ qen̄ mun̄keji, iinon̄ mono iikawaa so nii Oligaa Bun̄a gawom-baa ilaan̄ noma welen̄ qen̄ laligoro. ²³ Kawaajon̄ Room gawman̄ yon̄onon̄ noo qaa nomaen̄ ama nombombaajon̄ somon̄gowuti, ii momago mono saanon̄ Timoti wasiwe uulan̄awo on̄oonon̄ kawaatiwaa jejeromon̄romon̄ anjen̄. ²⁴ Neeno kaan̄jadeen̄ Pombo nama kaman̄ mende koriro on̄oonon̄ kamambaajon̄ awasan̄kaka kaen̄ moma laarijen̄.

Epafroditus wasiwe Filipai on̄oonon̄ kawaa.

²⁵ Niinon̄ iwoi mongama amamaan̄ laligowe on̄onon̄ nen̄ana Epafroditus wasigi kan̄ nan̄gon̄ ilaan̄ nono. Iinon̄ noo kooronanon̄ gawon̄ men̄ man̄a qen̄ laligoroto, toroqen̄ somon̄gon̄ mubenaga, iikanon̄ mende sokon̄aga. Kaen̄ romon̄gon̄ uumeleen̄ alana ii kaman̄ kokaambaga wasiwe on̄oonon̄ eleema kawaa. ²⁶ Iinon̄ kuuya on̄o injiimambaajon̄ kaparan̄ koma laligoja. Ji kiro eroti, on̄o qaa ii mogi on̄oonon̄ bimooro moma kawaajon̄ uukamakamaa laligoja. ²⁷ Iinon̄ on̄anon̄ jinon̄ ej koomu borianon̄ meroto, Anutunon̄ kian̄komun̄ muro qeangoro. Anutunon̄ Epafroditus iigadeen̄ mende kian̄komun̄ muroto, nii kaan̄agadeen̄ niima koboon̄ men̄ afaan̄gon̄ nono. Iinon̄ komun̄agati een̄, neenaa woso-birinanon̄ mono somariin̄ sein̄ qana qana uro laligowenaga.

28 Ono Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanonj kaanagadeenj afaangowaatiwaajonj mojenj. Kawaa-
 jonj kambaŋ kokaambadeenj uulaŋawo wasiwe onoononj
 kawaa. 29 Ono Pombaa ejemba yonoojonj hononja mende
 aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganonj mono iinonj karo
 koma horonj mubu ano gawonj meme ejemba kaanja ii mono
 goda qeŋ onoma laligowu. 30 Iinonj Kraistwaa gawombaa-
 jonj ama koomu borianonja uma komuŋ tagoro. Ono nii
 nanjonj ilaanj nombombaajonj mogito, ii amamaagitiwaajonj
 iinonj onoo kitigianonj kaenj ama nomambaajonj kaŋ laaligoya
 mesaoro tiwilaanj tagoro. Kianj.

3

Solanja koloowombaa kana honja ii kokaenj:

1 Oo uumeleenj alauruna, qaa kota kokaenj toroqen jemaŋa:
 Mono Pombo qokotaan aisoonj laligowu. Qaa ii dujanonj
 mombo oonj onjomambaajonj mojona mende tiija. Ejemba
 tosianonj tiligonj onjombubotiwaajonj ii oonj onjombe saanonj
 sokonja. 2 Zioz gawonj meme ejemba bologa yonoojonj mono
 galengia meŋ laligowu. Yonononj uumeleembaa gadokopa
 ejemba batugianonj liligonj uugia kuunj kokaenj jenkeju, “Anu-
 tuwaa buŋa koloowutiwaajonj mono aiweseya meŋ selegia
 kotowu.” Kaenj kaparaŋ koma qaagadeenj jenj kasu kaanja
 hounhoun qama “Kanageso walaga koloojonj,” jenj eenj totoon
 jenkeju.

3 Yonononj Anutuwaa jaanonj mende dingoju. Sele-
 gianonj aiwese iikayadeenj kotonj ononjgito, honja ii mono
 ananaanonj kokaenj kolooro: Anutuwaa Buŋa qaayanonj
 uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleenj kanageso
 honjabonja kolooŋ laligojonj. Anutuwaa qatanonj sele-
 nananonj aiwese ama nononjgiti, nonononj iikawaa qaganonj
 mende nama nanjonj moma laarinkejonto, Kraist Jiisasnonj
 hamo qeŋ nononoti, iikawaajonj mono selenana meŋ umake-
 jonj. Anutuwaa Uŋa Toroyanonj inaanj nonono afaangonj
 Anutuwaa waeya meŋ mepeseenkejonj.

4 Tosianonj selegiaa iwoinonj nanjonj Anutuwaa buŋa
 koloowombaajonj moma laarijuti, niinonj mono ii unjuugujenj.
 Kawaajonj awaagadeenj koroa kaanja terereenj engana meŋ
 waama awelegowenaga. 5 *Noo akadama ii kokaenj:
 Niinonj Israel ejemba tuunj uutanonj jotamemeya monj koloo-
 jenj. Beŋ isina qata Benjamin. Nemunmana Hibruu ejem-
 бага. Niinonj yoroononja kolooŋ Hibruu eja honja koloo-
 jenj. Kolooŋ ewe weenj 8 kolooro kanonj selenana kotogi.
 Farisii kolooŋ laligowetiwaajonj Mooseswaanonj Kana qaa ii

* 3:5: Apo 23.6; 26.5; Room 11.1

tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe. ⁶ *Farisii laligon uunanon otoronjon gere tooro uumeleen kanageso ii onjon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa tej koma otaan dindiña koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solanja laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nanjon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zej sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qen nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja. ⁸ Ponña Kraist Jiisas moma koton oyanboyon mokolomanati, ii moma gosiwe sewanja uuta kaanja kolooja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zej sureen mujen. Kraist mokolon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaanja kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon “Mooseswaanon Kana qaa tej kondaboron iikaanja kanon nononano dindiña koloowonña,” jejuto, niinon so iikanon solanja mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaanja kanon qaana jen tegoro solananin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen koto singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaanja kanon iwaa tani kaanja koloomambaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa kusunja iikanon mono inaan nono kotiimambaajon mojen. ¹¹ Komuwe Anutunon menj gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromonromon anjen. Kian.

Mono Anutuwa kuunon kaparan koma toonjon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, “Anutunon toon anti, iikanon mono koudaboron uumeleembaa akadamyua kuuya mokolon laligojen.” Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyanja bunja qen aomambaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwa toon iikanon mende keudaboroeni, ii mojen. Motoongo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaan baagen uulanawo kemambaajon awelegonkejen. ¹⁴ Anutunon eukanon umanatiwaaajon nooma toon kaen qen nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qen nonotiwaajon niinon

* 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

angobatonon kotiin haamo ama Anutuwaa toonon keube iinon ila wage wanananon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindinagadeen ulanjin esuna men kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwaa akadmunanawo kolojoni, Anutunon anana kuuya momo motoongowaa qaganon Kraist moma koton laligowombaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen injisaama onombaa. ¹⁶ Onoonon majakaka waja ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kamban koriga me toroga uunana meleema Anutuwaa kananon laligon kounini, mono nanamemebaa kana motoongon iikayadeen toroqen kenin sokombaa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejen, on mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema ononin tosanon iikawaa so riin horon onomakejuti, on mono iyonoonon nanamemen ii uun injiima koton laligowu. ¹⁸ Ejemba kelemaleen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyangiaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riin kolononin laligoju. Qaa ii kamban mamaga jinjaun koloowubotiwaajon injijowe mogito, kamban kokaamba ii saama jaunna kamaaro jejen.

¹⁹ Sele busugiaa siin kombombanja bologanon bengia koloja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajon mogi uro akadumugia kolooro sewanpirin laligoju. Uumomogia balombaa iwoinon somongogi gbadoon onono lan laligon tetegoyanon gere sianon kemebuya. ²⁰ Yononon emu kemebuto, tosaanon nonoo kulukululuu totonana ii Siwenon eu eja. Balonon wabaya koloon tatawagadeen laligon Pon Jiisas Kraist Hamoqege Tonananon mombo asugin nunuambaatiwaajon mambomakejen. ²¹ Iinon balon sele busunana kamaanqeqeta koi ii men letono iyanaa Siwe sele busu kaan asamararanawo koloowaa. Ku-usun kaan ii Kraist en muja. Iinon ku-usun kaan kanon ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanon kotiin men kamaan nonono iwaa newo baatanon kenin galeen koma nonono laligowona. Kian.

4

Qambanmamban qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaen koloowaatiwaajon Pononon mono ilaan onono bon qen kotiin nambu. Niinon onoojon siin moma injimambaajon kaparan komakejen. Ono korisoro

* 3:17: 1 Kor 4:16; 11:1

qen nongji. Batugianon gawon mewetiwaa hona kolooro qendeenji Anutunon iikawaa tawa nonombaati, iikawaajon mono sewanpirin ama aisoonkejen.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, oronon juma angowowo ama laligojao, kaen mobe. Kawaajon niinon uugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoongo nanjao, iikawaajon mono uumotoon ama laligowao. ³ Oo nejana hona, gawombaa motoon bosima laligoriti, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yoronon uumotoon ambaotiwaajon mono ilaan oromba. Yoronon niwo Oligaa Buna kotiin seiwaatiwaajon manja qen laligori. Yoronon Kleemen ano nejanuruna tosaanja yonoo kooronjianon motoon manja qen laligori. Tosaanja yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianon eu eja.

⁴ Kamban so mono Pombo nama aisoon laligowu. Aisoowu qaa ii dunanon mombo jejen.

⁵ Ono mono gumbonjonjon qaganon ejemba ama ononji kuuyanon tanigia ii mobu. Pononon mono kamambaajon dodowija. ⁶ Iwoi mombaajon mono konajilin mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajon qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaen me kaen koloowaati, mono Anutu qama koolin welema dangisen jen laligowu. ⁷ Anutunon uuluue ononji, nono iikawaa kania moma kotowombaajon amamaankejon. Ii momakootonana kuuya uugun qaita mon kolooja. Kraist Jiisaswo nanji Anutunon mono uugia ano qaa momogia sopa somonjon kokojiji men onono laligowu.

⁸ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegomambaajon ama gambanmamban qaa kokaen jejen: Anonjora qaa mende romongowuto, iwoi kuuya goda qenin akadamuyawo kolooji, uugia mono iikanon somonjon laligowu. Qaa hona, qaa dindina ano soraaya ii mono romonjon laligowu. Qaa siinananon momakejoni, iikanon mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunabunayawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanon qokotaan laligowu. ⁹ Noo nanamemena iima Buna qaana moma uu kononjianon ama buna qen aogiti, ono mono ii koma gbilin ama men laligowu. Kaen laligogi luae Toya Anutu iinon onowo nambaa. Kianj.

Poolnon Filipai yonoo kalengiaajon dangisen jeja.

¹⁰ Niinon Pombo qokotaan nama onoonon keraqeeango somata mojen. Ono waladeen nii kalan koma monen nombombaa siin moma laligogito, nomaen ambombaa kana mongama amamaagi. Kamban koriga amamaan laligogi Pononon kamban kokaamba uugia men gbiliro afaanjon

mombo ilaan nongi. ¹¹ Sele busunaa lombonon rama ama-
 maawenaga, iikawaajon qaa koi mende jejen. Noonon iwoi
 eji, niinon mono kawo uuluaenon bonjon laligomambaajon
 mojen. ¹² Nii janjarin riin luaenon laligowe ano laaligo
 qaqaqabunayawo siiseweweya qaa laligon luaenon laligowe.
 Miri so kambañ so uuna bonjon kono laligomambaajon
 mojen. Neñ timbirin ambenaga me bodi rabenaga, iikawaa-
 jon mono uuna mende meñ kamaan aonkejen. Iwoina
 kelemalelen me boronja en nonaga, ii kilenda. Mono saanon
 bonjon laligomaña. ¹³ Ii me woi mon koloonaga, Kraistnon
 meñ kotiin nono iwoi monnon mon mono mende meñ
 kamaan nono saanon laligomaña.

¹⁴ Kilen konajilina iikawaa uutanonga ala ilailaa ama
 meñ afaangon nongi sokono. ¹⁵ *Filipai onjo kaanagadeen
 noo kanana moma komuju. Niinon kanain liligon Oligaa
 Buña gawon meñ onowo Masedonia prowinsnon laligon
 onomesaoweti, kambañ iikanonja kanain momalaari kan-
 areso tosonian nii selewaa iwoigianon mende nangon nongi.
 Niinon uuwaa Buña onombe buña qen aogito, selewaa leeya
 mon mende meleema nongi. Filipai uumeleen kanageso onjo
 motoongonon mono niwo soomongo ama laaligona nangogi
 nandun monenana buña qen aon laligowe.

¹⁶ *Niinon iwoiwaajon amamaan laligoweti, onjo ii noojon
 anggi Tesalonaika sitinon karo. Indin motoongo qaagoto,
 indin woi selenaa iwoiwaajon amamaaweti, ii anggi noonon
 karo. ¹⁷ Onjo hina kalengiaajon koposongowenaga, iikawaa-
 jon qaa koi mende oojen. Anutunon onjo ala ilailaagiaa
 kitia meleema onjomakebaati, niinon mono honja ii onoonon
 seiwaatiwaajon mojen. ¹⁸ *Ononon kambañ kokaamba iwoi
 angiti, ii buña qen aon noonon iwoi kuuya kanon mono
 sona uugun mamaga en nonja. Epafroditus iinon onjo ala
 ilailaa kalengia meñ kan nonota morianawo koloon laligo-
 jen. Onjo nandun mamatewoogia anggi iinon meñ karoti, Anu-
 tunon iikawaa siinja moro saanon sokonja. Anutunon onjo
 nandungia moma angon kono moronja awaa unkoowayawo
 koloon iwaa jaanon pumpungoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanon tomorian kuuyaa Toya kolooja. Iwaa
 kowianon iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajon onjo
 Kraist Jiisaswo qokotaan nama iwoiwaajon amamaajuti, ii
 kuuya mono en mujiwaa so onjomakebaa. ²⁰ Kawaajon Anutu
 Manana mono kambañ so mepeseenkebonja. Kaen anin
 Anutuwaa qabunayanon kambañ tetegoya qaa seinkebaa.
 Qaa ii onanon.

* 4:15: 2 Kor 11.9   * 4:16: Apo 17.1   * 4:18: Eks 29.18

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinon yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onjoon ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja.

²² Anutuwaanon ejemba soraaya tosaan kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja. Yonoononga tosonian Siisakimbaa jinkaron mirinon gawon menkejuti, iyononon mono kaen moma kaparan koma jeju.

²³ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmoriaananon mono onowo en uma unagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnoŋ Kolosi yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taŋa mon. Ii Efesus sitiwaa ween koukoutanon baagen eja. Poolnoŋ Kolosi kambaŋ mongeŋ mende kenoto, Eisiawaa siti somata Efesus kanon gbani karoon Buŋa gawon meŋ Kolosi yoŋoojon kaanjadeen majakaka moma laligoro. Kanagen Kolosi tosonian uugia meleenji (1.7; Apo 19.10). Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ raro neŋata Epafras iinoŋ Kolosi uumeleen tuumba buju qaaya meŋ iwaanon karo. (1.7-8) Sundugia tosaŋa ii awaa koloogito, Kolosi kanon boi takapolakaya kaanjadeen laligogi.

Boi yoŋonon ejemba kokaen kuma soon onoma laligogi: “Uumeleen kanageso ononon Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanon otaawu. Ononon saanon uugia meŋ kamaan selegia qeŋ siimbobolo mobu.” (2.16, 20-21, 23) Toroqen kokaen jen koton onongi, “Momalaarigiawo ononon mono simin kuma gajoba waegia meŋ laligowu.” (2.18) Jiisas kaanagadeen meŋ kamaan mun kokaen jegi, “Ii Anutu waa Meria qaagoto, gajoba waŋa mon.” Kaen jen kokaen toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti, iyononon mono momo aasangoya qaita mon mokoloowuya.”

Kawaajon Poolnoŋ Tere koi onon Kolosi uumeleen tuun kokaen kuma onono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanon ero iinoŋ Anutu hona toon koloon (1.15-17) uumeleen tuun ananaa Wanŋanaga laligoja.” (1.18) Toroqen qaa kokaen qendeema onono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinoŋ Anutu waa momo ano momakooto aasangoya saanon qendeema onombaa. Anutu waa momoya ii momo tosia kuuya uugun qaita mon kolooja.” (2.2-3, 9-10) Poolnoŋ kaanagadeen uumeleen ejemba laaligogiaa jen kooto qaa tosaŋa onon ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawon 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota waŋa 4.7-18

¹ Anutunon Pool nii wasin nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Uumeleen alanana Timoti iinoŋ niwo rajo.

² Oo uumeleen alaurunana soraaya Kolosi taonon laligon Kraistwo qokotaagi momalaarigianon mende sologoro zen

nanjuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oo-
 jenj. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj onjono luaenon
 laligowu.

Onjoojonj Anutu mepeseenj qama koolinkejonej.

³⁻⁴ Onj Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya
 kuuya uu wombogianonj jopagonj onjmakejuti, iikawaa buju
 qaaya jegi moninj. Kawaaajonj onjoojonj qama koolinkejoni,
 iikanonj mono kambanj so Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa
 Manja mepeseenkejonej. ⁵ Oligaa Bunawaa qaa onjanonj wala
 onjooononj karo jegi jejeromonjromonanaa kania moma moma
 asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj onjoojonj iwoi ano
 Siwe gomanonj ozonj esunjonj eji, onjoo ii bunja qenj aowombaa-
 jonj mamboma jejeromonjromonj amakeju. Jejeromonjromonj
 kanonj nemunj koma onjono afaanjonj Anutu moma laarinj uu-
 gianonj jopagonj aonj laligojuti, mono iikawaaajonj mepeseen
 munkejonej.

⁶ Oligaa Bunja qaa iikanonj seinj gomanja gomanja sokoma
 honjowo koloonj somariinkeja. Kawaa so onjooononj karo
 onjoo Anutuwaa kalenmorianjaa kania honja ii moma moma
 asarigi. Ii waladeenj moma asarigiti, weenj iikanonjadeenj
 kanainj onjoo batugianonj kaanjadeenj honjowo koloonj kotue-
 gonj onjmakeja. ⁷ *Wombo nenjanana Epafras iinonj Kolosi
 onjoojonj Oligaa Bunja ii kuma onjono mogi. Epafras iinonj
 nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondanj kaparanj
 koma menkeja. ⁸ Unja Toroyanonj sololoonj onjono jopagonj
 aonjkejuti, Epafrasnonj onjoo kaniagia kaenj iima ninijoro
 moninj.

⁹ Kawaaajonj buju qaa ii moninji, nonononj kaanagadeenj
 kambanj iikanonjadeenj kanainj onjoojonj Anutu qama koolin
 laligonj koujonj. Onjooonj Anutuwaa uusiinja moma yagogi
 momo iikanonj uugia saa qewaatiwaaajonj welema munkejonej.
 Iikanonj saa qenj onjono Unja Toroyanonj mono sololoonj momo
 onjmakebaa. Iikaanja kanonj mono saanonj Anutuwaa siinja
 kuuya dindinagadeenj moma kotonj laligowuya.

¹⁰ Onjoojonj kokaenj qama koolinkejonej: Momakooto
 kanonj nemunj koma onjono saanonj laaligogia Pombaa
 jaanonj sokombaatiwaa so laligowu. Uusiinja ejiwaa so
 nanamemengia kuuya ama menj laligowu. Kaenj saanonj
 gawonj awaa kania kania pondanj megij kawaa honja
 koloonkeba. Momakootogia kaenj koma gbiligi saanonj
 kotiinkebu ano Anutuwaa kania toroqenj moma sororogonj
 laligowu.

---

* 1:7: Kol 4.12; Flm 23

¹¹ Anutuwaa ku-usunja ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanjaa esunmumuya kuuya togon onono turun men kotiin onomakebaatiwaajon qama koolinkejon. Anutunon kaen men kotiin onono saanon kotiin kaban so kaparan koma uubonjonon nama lombo moma mokosingon aisoon laligowu. ¹² Aisoon laligon Mangiaa dangisen jen laligowu-tiwaajon qama koolinkejon. Manananon alauruta soraaya ananaajon iwoi oyamboyanawo arengon ano asamararajaa uutanon eja. Iinon onjo kaanagadeen men letoma onono iwoi oyamboyanawo ii bunja qen aowutiwaa so koloaju.

¹³ Pangamanon galen koma nononoti, Manananon iikanona metogon nunuama kan wombo Meriaa bentoton uutanon nonoma nonono. ¹⁴ *Meria iinon downana men singisongonana songbama mesaowaatiwaajon momakeja. Kawajon dangisen jen munkejon. Qaa ii onanon.

Kraistnon iwoi kuuyaa kania ano waja koloaja.

¹⁵ Kraistnon Anutu mende ii-iita iwaa unajaya koloaja. Monowaa monoyanon laaligo kuuya mende kolooro Kraistnon mono waladeen Manawo eja wan koloon laligoro. Kaen laligon Manja Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi koloogi.

¹⁶ Merianon Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi. Iwoi tosaaja Siwe gomambaa jakeya jakeya kanon egi mende injiimakejoni ano iwoi tosaaja namonon egi injiimakejoni, ii Kraistnon jero letongi. Iwoi kuuya ii galen koma onombutiwaajon unja kawali (ome) galena galena mokoloon onono Siwe namo batugaranon jinkarongianon nama jenkootogia amakeju. Yonoo newogianon pon qerewenja jawingia uuta ano kamakamaata ii kuun onono jakegianon ku-usungiawo nama tosaaja pon kaana galen koma onomakeju. Merianon iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya koloorota Anutunon unja (ome) mokoloon ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonkebaatiwaajon kuun ononota raju.

¹⁷ Kraistnon waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanon koloogi. Iinon mono iwoi kuuya mindirin nemun koma onono metulangon iwaanon riin rindangon nanju. ¹⁸ *Kraistnon bemunjalenana koloaja. Ilawoila kuuya anana horon nonoma wanjana koloon laligowaatiwaajon koomunonga waaro. Komugiti, iyonoo batugianonga iinon wala jota men gbilin waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloon nanjon. Kawajon uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa

* 1:14: Ef 1.7 * 1:18: Ef 1.22-23

wanjana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojon.

¹⁹ Anutunon Meria anaa so korondon kinej laligowaati-waajon modabororo sokono. Kawaajon iyanaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwaajon keraqeeango moma laligoja. ²⁰ *Ilawoila kuuya namonon ano sombinon Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunon kuuya tawagia menj unuano iyanawo qokotaan uumotoongo ambutiwaajon moma kokaen jen tegoro sokono, “Mono neenaa Meranaga wasiwe kemen maripoonon komun saya maama luae nemun kono koloowaa.”

²¹ Ono kaanagadeen wala nanamemengia bologa eroti-waajon ama uugianon Anutuwo uumotoongo mende ama kere moma mun sigensigen laligogi. ²² Wala kaen laligogito, kamba kokaamba Anutunon anawo uumotoongo ama nambutiwaajon Meria wasiro balon sele busuwo komun koma konjoratin onono. Kaen nanji qewomewolongia songbano laligogi unuama iyanaa jaanon soraaya koposogaa qaaya qaa onono keubutiwaajon mamboma jejeromonromon amakeju.

²³ Jejeromonromon amakejuto, laligon wansanwansan qen kamaan unuwabotiwaajon mono Kraist pondan moma laarin nambu. Anutunon Oligaa Bunaya iikanon tando kuuroti, ono iikawaa qaaya mogi. Uugianon iikanon nanjon rindanon nama kotiin laligowuti een, mono oyanboyan koloowu. Nono Oligaa Bunaya ii jen seinkejon. Anutunon ejemba mokolon onono Siwe baatanon laligon kenjuti, iyonoo batugianon ii liligon jen asarin laligojon. Pool ninon kaanagadeen Oligaa Bunawaa gawon ii menj laligojen. Kian.

Poolnon zioz tuumbaa gawon nomaen menj laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono koloojon. Kraistnon ananaajon ama konajilin moro kitia en uumeleen kanageso qanananon umakeja. Ninon Kraistwaa sele busuya ilaan onomambaajon ama sele busunanon konajilin kitia ii menj moma laligonkejen. Kaen kolon nono onoojon ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajon kamba kokaamba aisoonkejen.

²⁵ Anutunon kuun nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen qen onoma gawon menj laligojen. Anutunon kalenmorianja ejemba mendeema nonomambaa arenja anoti, iikawaa so Buna qaaya jen seidaboromanjatiwaajon jero. Ononon qeangon kotiiwutiwaa gawon ii nono. ²⁶ Anutunon Buna qaa ii monowaa monoyanonga mesangoro ejemba

* 1:20: Ef 2.16

qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligon kouma tompin laligogi. Kaen laligogi qaa ii kambaŋa kambaŋa aasangoyanon eroto, kambaŋ kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojon.

²⁷ Anutunonj kalenmoriaŋaa areŋa kokaen jenj anota eja, “Niinonj qaana aasangoya ii neenaa kanagesouruna onjo injisaama injiowe mobutiwaajon mojen. Yoŋononj ii moma yagonj kema jenj seigi Buŋana aasangoyaa akadamuyanonj mono waba kantria kantria yoŋoo batugianonj somariinj qaqabunayawo koloowaa.” Qaa kota aasangoya ii kokaen: Kraistnonj onjo uugianonj laligoji eenj, mono asamararanonj keubombaa jejeromonromonj ama onjmakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaa areŋ iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onjojon jenj asarinj laligojonj. Yoŋononj kuuya Kraistwo qokotaan nama kotiin akadamugiawo koloowutiwaajonj kuma onjmakejonj. Kaen unuaninj Anutuwaa jaasewanonj keubutiwaajonj mojon. Kawaaonj momakootonana kuuya menj kululuunj qambaŋmambaŋ qaaya qaaya onjmakejonj. ²⁹ Niinonj iikawaajonj aonj oronjkejenj. Kraistnonj ku-usuŋaa qaganonj sololoonj inaanj nomakeji, niinonj mono iikawaa so manja qenj laligonjkejenj. Kianj.

2

Poolnonj Kolosi yoŋoojonj majakaka moro.

¹ Niinonj Kolosi onjojonj ama manja qenj laligojenj. Kaanagadeen Laodisia sitinonj laligojuti ano uumeleen alauruna tosianonj noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yoŋoojonj qama koolinj mamaga aonj oronjkejenj. Niinonj onjo iikawaa kania mobutiwaajonj mojenj.

² Kokaenj qama koolinjejenj: Anutu, gii mono uugia nanjonj onjona ororonj somonjonj jopagonj aonj motoonj uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloonj saanonj kotiin iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaen ama saanonj Anutuwaa Buŋa aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya. ³ Anutunonj momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanonj ama mesangorota eja. Anutuwaanonj momakootoyaa kowia ii maa suanj kaanj kowi aasangoyanonj ero Kraistnonj iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta tenj koma iikaanjonj saanonj momakootoya ii mokoloowonj.

⁴ Monjonj mondokondoronj ama qaa kele jenj uugia kuun tiligonj onjombabotiwaajonj Kraistwaa qaa ii jejenj. ⁵ Selenonj onjowo motoonj mende laligojento, unj kokoosonanonj mono onjowo nanja. Onjo kotiin Kraist moma laarinj qaaya tenj

koma batugianon arengiaa so bonjon laligojuti, onoojon kaen moma romonjon aisoonkejen. Kian.

Balombaa momoyanon somonjon onombabotiwaa galen meme qaa

⁶ Kawaajon onjo Kraist Jiisas men anjali Pongia koloon nanji, mono iwo qokotaankejutiwaa so nanamemenkia ama men laligowu. ⁷ Qaa kuma onongiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanon mondonjon iwo qokotaan nama uugia nanjon aon momalaariwaa esunmumuya toroqen mokoloon laligowu. Dangisenkia mono apu sasagon kamaankejiwaa so jen mepeseen laligowu.

⁸ Ambosakon yononon balombaa momakooto kuma onongi kana walaga mokoloon tosonian ii otaankeju. Kaanagadeen ben kawali galen sombin namo batugaranon laligon yoroo ilawoilagara kuuya galen koma onomakejuti, tosonian Kraist uugun iyonoonon qokotaan qaa kuma onomakeju. Kaen amakejuti, iyonoononga monon onoma tiliqili omaya kawaa kasianon somonjon onono kamaan boi iyonoo bunja koloowubo.

⁹ Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanon ero balon sele busu men asugiro. Kawaajon boi takapolakaya kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu. ¹⁰ Kraistnon unja kawali galen ano pon qerewenja ano jawin kuuya yonoo wanjia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinon Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanon sogianon onono laligojuya.

¹¹ Kaen laligon Kraistwo qokotaagi iinon aiweseya honja ii onoonon kaanagadeen koton onono laligoju. Aiwese ii boronon selenananon kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnon sele kotokoto qaita mon ama ononoti, ii kokaen: Iinon selewaa nanamemen wala-ganon galen koma onombabotiwaaajon mono siingia kombombanja bologa ii somongoro laligoju. ¹² *Kraistwaa qamoya ronon angiti, onoo uu walaganon mono iikaanja tanitani komun oomulu iikanon koomu ronon kemero. Kaen kemeroto, Anutunon Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa ku-usunanon mono onjo kaanja-deen inaan oomulu iikanon nemun koma onono gbiligi. Onjo Anutuwaa ku-usunja ii men analin moma laarin mugitiwaaajon ama Kraistwaa kooronanon gbilin kotiin laligoju.

¹³ *Wala monon onoo siingia kombombanja bologa ii mende somongoro uugia walaganon galen koma onono laligogi. Singisonjo angitiwaaajon ama uu koomuya laligogito,

* 2:12: Room 6.4 * 2:13: Ef 2.1-5

Kraistwo qokotaagi Anutunon iwaa koorononon men gbilin onono. Singisongonana mono kuuya songbandabororo kotiin laligojon. ¹⁴ *Kilenanana ano iikawaa ironaa jenkootoya ii Siwe gomanon lopo terenon oogita ero. Kraistnon loponana ii korebore koton qewagoro. Lopo iikanon Anutuwo nama gemanananon qen tuarenjen ama nonoma eroti, iinon ii kotogon maripoonon kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoonon komun ben kawali galen ano unu pon gerewenja namo sombin batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, Kraistnon iyonoo ku-usungia ii lua jangben jeta kaanja qewagon riligon rijongodabororo. Kaen ama kaziuruta kasanon gbadoon onoma gamu qen onono. Kaen ama unuama otokorian maama rendun hororo qenjaaroyanon kagi haamo ama ononotiwaa kania ii asuganon asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnon haamo ama ononoti, iikawaajon onjo mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo sating laligowu. Kaen laligogi onoo batugianon monnon naa nene apuga on nenkejuti, iikawaa songoya een ama jen koton onombabo. Gbani so kendon kowoga mon ano koin so koin dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajon een jen bolin onombubo. Sabat kendon ii Sondameraanon me ween monnon ramakejuti, iikawaajon een wambusoonngianon qen jen onombubotiwaaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁷ Songo kaanja kawaajon mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onanon dodowiro unauyanon wala kankeji, iikawaa so hona ii Kraist. Nene songo ano kendon rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloon kamaanqeqeta kolooja. Kraistnon mono asugiroto, onjo kilen kema kana sareya walaganon een qokotaan laligowubo.

¹⁸ Tosia ononon siingianon kokaen amakeju: Onoangiaa uugia men kamaan ama Siwe gajoba waegia men ben kaanja mepeseen onomakeju. Kaanagadeen jaagia meleeno unaungiaa iima iikawaajon sewankiki amakeju. Kaen onoangiaa namowaa momoyanon kuun onono selegia een totoon men uma selememe amakeju. Yonoononga monnon tiligon onoma Kraistwaanonga utun onombabo. Kaen ano onjo momalaariwaa kuunon haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁹ *Yononon Kraist wanana kolooji, iwo nanangia ii mesaon lan laligoju. Kraistnon wanana koloon iyanaa sele busuya kuuya anana galen koma nonono saanon qokotaan aon laligojon. Sii toroqeqeya ano tokotokoya

* 2:14: Ef 2.15   * 2:16: Room 14.1-6   * 2:19: Ef 4.16

iikanonj mono sele busuyaa dondomonjuruta mindirinj somonjon nononji metulanjon motoonjo koloojon. Kaen koloonj Anutunonj nemunj koma nonomakejiwaa so somariinj kotiinkejon.

Kraistwo nanji namowaa momoyanonj galenj koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanonj qokotaagi uu walagagianonj komuro benj kawali galenj yonoo kasa gbadononga loloogi. Yonononj namo sombinj batugaranonj laligonj iwoigara kuuya galenj koma onjomakejuto, onjo mende galenj koma onjomakeju. Kawaajonj boi takapolakaya kaanjonj jenkooto lanj ama onjomakejuti, ii mono naambaajonj eerj otaankeju? Siwe-waa bunja koloojuto, kilenj namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaen amakeju, “Ii mende gajugonj mewa. Monj ii mende kisiriiwa. Iwoi ii mende oosiriiwa.” ²² Balonj ejembanonj iyangiaa wangianonj kaen jenj kotonj tosaanja kuma onjomakejuto, Anutunonj kaanja qaago. Anutunonj iwoi kuuya ii ama mewonatiwaajonj ama jero menj neninj qaombutiwaajonj ano eju. Ii balombaa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilenj tosanonj benj kawali galenj ano gajoba waegia menj benj kaanja mepeseen onjombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii kaparanj koma “Ananaa uunana menj kamaan anjonj,” jenj iikanonj mondonj selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjombabotiwaajonj songoya songoya ama selegia qenj sembenj aonj aonkeju. Kaen ama jenkootogia amakejuti, ii momakooto qaganonj aambaa tani kolooro mamaganonj siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilenj kaenj selewaa siingia kombombanja bologa anjonj kombombaajonj amamaanj ii lanj otaankeju. Kawaajonj jenkooto qaagia iikanonj mono iwoi omaya totoonj kolooja. Kianj.

3

Kraistnonj laaligo gbilianonj laligowombaa esunja nonomakeja.

¹ *Kraistnonj eukanonj uma Anutuwwa boro dindijanonj jinjaronj jakeya menj qaqabunayawo raja. Anutunonj Kraist menj gbilinj muroti, iikawaa tani kaanagadeen onjo menj gbilin onjono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajonj onjo Siwe gomanonj eu ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kotiin laligowu.

² Balombaa ilawoilaya kanonj qaagoto, eukanonj ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kotiin laligowu. ³ Onjo

* 3:1: Ond 110.1

uugia walaganon komuro Anutuwaanon dunjon laligoju. Kaen Anutuwa aonjon kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnon Siwe laaligo aasangoyanon laligoji, onjo uulaaligogianon mono iikawaa so aasangoyanon eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somonjon laligowuya. ⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananon mombo karo asamararanon asugiwaati, kamban iikanon onjo mono kaanagadeen asugigi unuano iwo Anutuwa asamararanon keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworanjon aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianon en yayasesen men onjomejuti, iyonjo wangia mono kuuya rinjanjodaborowu. Bao kasu kaanja serowilin ano qewolon anjonjorayawo ii mono gema qewu. Uuselewaa siin kombombanja bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menjo mewombaajon mamban kolon koposonjonkejuti, iikanon tando lopion waegia men mepeseen onjonjutiwaa tania kolooja. ⁶ Ii anjitiwaaajon ama Anutuwa irinjon soono ukazia qagianon ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaanjon mono wala onjonganla laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkegi.

⁸ Kaen laligogito, kamban kokaamba onjo kaanagadeen iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kamba: Uuduudu moma uugeregianon juma onjoro uugianon aon uubooli mojuto, ii unjuma giligi kamba. Kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota ano qaa anjonjorayawo jen uugia menjerenjoguti ii mono kuuya gema qen mesaowu. ⁹ *Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemenja anjonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende amin mobu.

¹⁰ *Onjo uu walaga kotogon mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokoloo Tonananon iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinon mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqen kolonjankeja. ¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoonjo koloojon. Anutuwa aiweseya selenananon kotogi me qaago, ii kilen Anutuwa jaanon so motoonjo koloojon. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyanjaa qagianon irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananon nano motoonjo koloojon. Ananaa gawonana menkejoni me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onjomejoni, iikanon iwoi

* 3:9: Ef 4.22   * 3:10: Jen 1.26; Ef 4.24

qerewenja koloojato, honjbonja ii Kraist. Iinonj mutulanjon kuuya nunuugunj uma Kinj Ponjana uuta motoonjo kolooja.

12 *Anutunonj meweengonj onono uu dologa otaanj Anutuwaawombo alauruta soraaya koloaju. Kawaajonj onjo mono batugianonj kiankomu ama ala menj aonj laligowu. Uugia menj kamaanj tosaanja gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma lombo moma mokosingonj laligowu. Sili iikanonj mono malekugia kolooro konji kemero ii pondanj menj laligowu.

13 *Mono lolongonj bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-angonj aonj laligowu. Kalanj koma aogi batugianonj qaa koposo kolooro monjonj alia jenj mumambaa-jonj moji, ii mono mesajonj aowu. Ponjonj singisongogia songbama mesaoroti, onjo mono batugianonj kaanjadeenj ama aonjkebu. 14 Kaenj ama uujopawaa malekugia ii konji kemero iikawaa qaganonj mono ukalenj ama jopagonj aogi qabo koloowaa. Uujopa kanonj akadamu kuuyaajonj jejenj, ii qoonjonj mindirinj wanjiaga nanja.

15 Kraistnjonj onjo luaenonj sele busu motoonjo koloonj laligowutiwaajonj onoono. Kawaajonj iwaa luaenonj mono uugianonj enj awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjononj jenj mepeqepesee ama laligowu.

16 *Kraistwaanonj Bunja qaa iikanonj mono uugianonj enj batugianonj mamaga asuginj seiwaa. Mono momakooto qaa kuuya jenj kuma aonj qambanjmambanj qenj aonjkebu. Unja Toroyanonj sololoonj onjmakejiwaa so mono Bunja Rii Ondino (Buk Song), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianonj Anutu mepeseenj qamakebu. 17 Nanamemenj ii me ii jenonj me silinonj ama mewuti ii kuuya mono Ponj Jiisaswaa qanonj amakebu. Kaenj anji Kraistnjonj nemunj koma onono Manj Anutu oewae jenj munj laligowu. Kianj.

Loemba, nemunjanj ano welenjeqe onoo qambanjmambanj qaa

18 *Emba onjo mono lourugia yonoo qaa baatanonj kema laligowu. Pombaa bunja koloojutiwaajonj mono kaenj anji sokombaa.

19 *Eja onjo mono embaurugia ukalenonj jopagonj onjoma gorojoo so wosokondunj qaganonj mende ama onjoma laligowu.

20 *Merabora onjo Pombo qokotaanj nama nemunjanwoigia yoroo jegara otaagi Ponjonj injiuro sokombaa.

* 3:12: Ef 4.2   * 3:13: Ef 4.32   * 3:16: Ef 5.19-20   * 3:18: Ef 5.22; 1 Piito 3.1
* 3:19: Ef 5.25; 1 Piito 3.7   * 3:20: Ef 6.1

Kawaajon onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya tenj koma onjoma laligowu.

21 *Manjurunana onjo meraboraurugianon awasanjakakagia mesaowubotiwaajon mono mende unj ureen horonj kitor onjoma laligowu.

22 *Welenqeqe onjo mono namononj galenjurgia yonoo qaagia kuuya tenj komakebu. Kondokondoowaa wanj anji ejembanonj inisosoroowutiwaajon qaagoto, gbinjgbaonj mesaonj Pombaa jeta uguwombotiwaajonj sombugia moma uugia gawononj ama menj laligowu. 23 Iwoi ama menjkebuti uugia mono iikanonj somonjonj kokaen romonjonowu: Balonj ejembagadeen qaagoto, Ponj iyanja mono welenj qenj munj laligoju.

24 Ponj Kraist welenj qenj munj laligogi iinonj tawagia Siwe gomanonj ano eji, ii onono bunjagia koloowaa. Mono kaen romonjonj laligowu. 25 *Monjonj gawonja menj soowaati Anutunonj kaanjadeen menj soosooyaa ironja meleema mubaa. Anutunonj tosaanja mende inisosoronj tosaanja mende sureen onjmakejato, kuuya anana so motoonjononj gosinj nonoma qaanana jenj tegowaa.

4

1 *Galenjurunana onjononj Ponj somata ii Siwe gomanonj laligoji, ii moma kotojutiwaajonj mono welenqeqeurugia yonowo wasombura maayanonj aonj so motoonjo ama onjoma laligowu. Kianj.

Qambanjmambanj qaa tosia

2 Qamakooli gawonj mono kaparanj koma menj laligowu. Iikanonj mono uugbiligbili laligonj jenj mepeqepesee ama laligowu. 3 Mepeqepesee ambuti iikanonj mono nonoojonj kaanagadeenj kokaenj qama koolinj laligowu, “Anutu, gii mono Pool nenjauruta kana menj onjona saanonj Kraistwaa Bunja qaa aasanjgoya ii jenj asarigi seiwaa.” Niinonj Bunja gawonj mewetiwaajonj gbadoonj nonji kapuare mirinonj rajen. 4 Niinonj Bunja qaa Anutuwwa siinjaa so jewe asariwutiwaajonj mono qamakooligianonj nanjonj noma laligowu.

5 *Ejemba uumeleenj mende ama seleenjenj laligojuti ii mono momakooto qaganonj ama onjoma laligowu. Uuwaa gawonj mewombaa kana monj koloowaati kambanj ii mono mende mesoqesoonj tiwilaawuto, ejemba kooronjianonj kema bonjonj qambanjmambanj koma onjombu. 6 Qaa aminj mobuti, ii mono kambanj so siiyawo mindirinj injjogi naanjawo koloonjkeba. Qaa injjogi ejemba motomotoonj

* 3:21: Ef 6.4   * 3:22: Ef 6.5-8   * 3:25: Dut 10.17; Ef 6.9   * 4:1: Ef 6.9

* 4:5: Ef 5.16

siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kianj.

Poolnonj Tikikus Onesimus wasinj orono kawao.

⁷ **Wombo alana Tikikus iinonj Pombo qokotaan nama niwo gawonja tororo menj nejana kolooja. Iinonj onoonon kanj nomaen ama laligonkejeni, iikawaa sunduya kuuya injjoro mobu. ⁸ Nomaen ama menj rama laligojonj, onjo sundu ii mobutiwaajonj wasinj mube onoononj kawaa. Iinonj kanj saanonj ulunkolenj ama onjombaa. ⁹ *Kaanagadeenj wombo alanana Onesimus Kolosi onoononja kanj Pombaa qaaya pondanj otaanj menj yagonkeji, niinonj ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yorononj kanj kokanonj iwoi kuuya nomaen kolooro laligojonj, iikawaa sunduya saanonj jedaborori mobuya. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ *Aristarkus niwo kapuare mirinonj raji ano Barnabaswaa niwita Maak yorononj yeizozogara jen ani onoononj kaja. Maakwaajonj qaana kokaenj menj kotowe mogi: Onoononj kanj koubaati eenj, ii mono saanonj koma horonj ala menj mubu. ¹¹ Joosua qata monj Jastus qajuti iinonj kaanagadeenj yeizozoya menj ano onoononj kaja. Nejaurunanonj niwo Anutuwaa bentotonjaa gawonj menj laligojuti iyonoo batugianonj eja karoonj yonononja Juuda ejaga laligoju. Yonononj ulunkolenj ama noma laligogi.

¹² *Angiaanona eja Epafras Kraist Jiisas welenj qenj munkeji, iinonj yeizozoya menj ano onoononj kaja. Iinonj kamanj so onoojonj ama qama koolinkeja. Qaa kuuya Anutuwaa jetaa so koloonj eji, onjo iikanonj rindangonj nama kotiinj akadamugiawo koloonj laligowutiwaajonj aonj onjkeja. ¹³ Niinonj iwaa kania moma kokaenj nanjonj jejenj: Iinonj onjo ilaanj onjomabaajonj gawonj mamaga menkeja. Kaanagadeenj Laodisia ano Hierapolis taonj woi kanonj moma laarinj laligojuti iyonoojonj ama gawonj naa afaanaga menj aonj onjkeja. ¹⁴ *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yorononj kaanagadeenj yeizozogia menj ani onoononj kaja.

¹⁵ Niinonj yeizozogia menj oojenji, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taononj laligojuti, ii injjogi mobu. Kaanagadeenj Nimfa ano iwaa mirinonj kanageso ajoroonkejuti mono ii injjogi mobu. ¹⁶ Tere koi weenjonj onjngi mogi tegoro iikawaa gematanonj ii mono anji

* 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12 * 4:7: Ef 6.21-22 * 4:9: Flm 10-12 * 4:10:

Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:12: Kol 1.7; Flm 23

* 4:14: 2 Tim 4.10, 11; Flm 24

Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoonon tere mon oowe kenoti ii angi onoonon karo onjo ii kaanagadeen weengowu. ¹⁷* Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, “Ponnon Buna gawon mewaatiwaajon jen koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romonjon kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jen neenaa boronanon gana kokaen oojen: Pool. Onjo mono kasa gbadonawo nii romonjon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kian.

---

* 4:17: Flm 2

Tesalonaika Tere 1

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti waŋa ii Tesalonaika. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoŋ Filipai siti mesaoŋ Tesalonaika kaŋ gawoŋ mero tosianoŋ uugia meleengi kuma oŋono uumeleen tuuŋ kolooro. Ii kolooroto, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnoŋ Kraistwaa Buŋa qaa jen asariŋ uugia kuuro iikanonŋ Griik ejemba Juuda yoŋowo toroqen laligogiti, iyoŋoonoŋga mamaganonŋ uugia meleengi tuuŋ iikanonŋ so-mariiro. Kawaaŋon Juuda ejemba uugia mende meleema uugianoŋ boliro Pool gema qen mugi. Gema qen mugiti-waaŋon bimooro kana moŋgama oŋomesaon Berea taonon keno. Kanagenŋ Korint sitinoŋ laligoro neŋata Timotinoŋ ala ilailaaya kolooŋ Tesalonaika sitiga kaŋ nomaen moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnoŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yoŋoo uugia naŋŋonŋ momalaarigia meŋ kotiiwaati-waaŋon ooro. Poŋ moma laariŋ uunonŋ jopagoŋ aonkejuti, iikawaa bujuya momago yoŋooŋon Anutu mepeseeja. Aŋo laaligo yoŋowo nomaen ama laligoroti, ii duduuwubotiwaa-joŋ ii papianoŋ ooja. Tesalonaika uumeleen tuuŋ batu-gianoŋ qaa tosaŋa kolooro jegiti, Poolnoŋ ii meleema jen asariŋ ooja. Qaa tosia ii kokaen: Kraistnoŋ eleema karo Siwe laaligononŋ keubonŋati, iikanonŋ tosianoŋ uugia meleema koomunonŋ ejuti, iyoŋooŋonŋ mono nomaen koloowaa? Kraist-noŋ naa kambaŋonŋ eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaen jen kotonŋ oŋono, “Oŋo Kraist mombo kawaatiwaaŋonŋ je-jeromonŋromonŋ ama mamboma laligoŋ iikanonŋ mono gawoŋ awaa awaa ii jegenŋa nama pondanŋ meŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Dangisenŋ jen aisoonŋ mepeseeja 1.2–3.13

Nanamemenŋ dindiŋa ambutiwaaŋonŋ kuunŋ oŋonja 4.1-12

Kraistnoŋ kawaatiwaa qaaya kuma oŋonja 4.13–5.11

Qambaŋmambaŋ qaa tetegoya tosaŋa 5.12-22

Terewaa qaa kota waŋa 5.22-28

1 *Pool, Sailas ano Timoti nonononŋ Tesalonaika uumeleen kanageso oŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ tere koi ojonŋ.

* 1:1: Apo 17.1

Ono Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanji mono kalenmorian onjoni luaenonj laligowu.

Momalaari qeŋ gbilijutiwaajonj aisoojonj.

² Nonononj suulanj romonjonj onjoma kuuya onjoojonj “Anutu keraqeeanjo dangisen!” jenj mepeseenkejonj ano gamakooli gawonj menj iikanonj kamban so qagia qamakejonj. ³ Ono Jiisas Kraist jopagonj moma laarigi uujopayanonj nemunj koma onjono gawonja kotiin menkeju ano Ponnananonj eleema kawaatiwaajonj jejeromonjromonj ama kaparanj koma mambomakeju. Nonononj ii kuuya Anutu Manjanaa jaasewanonj saanonj romonjonkejonj.

⁴ Uumeleenj alaurunana, Anutunonj jopagonj onjoma onj iyanjaajonj kokaenj meweengonj onjonoti, ii mojonj. ⁵ Nonononj Jiisaswaa Oligaa Bunyaya menj onjooonj kanj batugianonj nomaenj ama laligoninji, onjo ii moju. Nonononj Bunja ii qaa toonjgadeenj mende jeninj mogito, Unja Toroyanonj sololoonj nonono awasanjkaka nama esunmumuyawo uugia kuunj laligoninj. ⁶ *Kaenj laligoninj onjo konjajilin somataa uutanonj laligonj Bunja qaa moma anjalinj anjonj konji. Ii anjonj konji Unja Toroyanonj korisoro onjono Ponj ano nonoo silinana otaanj laligoju. Ii nomaenj kolooroti, nonononj ii saanonj mojonj. ⁷ Kaenj gemanananonj kanj laligonj Masedonia Akaia prowins woi kanonj Jiisas moma laarijuti, korebore yonjoojonj sili awaa qendeema onjomakeju.

⁸ Ii kokaenj: Onjo Pombaanonj qaa moma anjalinj anjonj koma jenj laligogi tosianonj ii angotomanj kaanja toroqen jenj seigi keno. Kema laligonj Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororoto, iikayadeenj qaago. Onjo Anutu moma laarinj gawonja megiti, iikawaa onjanonj mono gomanj so kema kanj seiro mamaganonj uugia meleengi. Ii kilikalu qaago. Kawaaajonj nono iikawaa qaa monj mende toroqen jewonja.

⁹ Nono onjooonj kaninj nomaenj kolooroti, iikawaa sunduya ii gomanj tosaanja yonjononj jenj seigi angotomanj kaanja momakejonj. Onjo tando lopionj ano benj qolonjgoya ii gema unjun Anutu honabonja ano laaligo Toyaanonj eleema gawonja menj laligoju. ¹⁰ Anutunonj Meria menj gbiliro koomunonja waaroti, onjo iinonj Siwe gomanonja kamaanj asugiwaatiwaajonj mambomakeju. Anutuwaa irinjonsoonjanonj kanagenj asuganonj asugiro Jiisasnonj mono kamaanj jinjaun kanjanjawa iikanonja metogonj nonombaa. Kianj.

* 1:6: Apo 17.5-9

2

Poolnoŋ Tesalonaika sitinoŋ gawoŋ nomaenŋ mero?

¹ Oo uumeleenŋ alaurunana, nono oŋoonoŋ kaŋ gawoŋ meninŋ, iikanonŋ mende jaŋgoŋ qaonoto, honŋ saanonŋ kolooro. Oŋoanŋio ii kaanŋagadeenŋ saanonŋ moju. ² *Mende jaŋgoŋ qaonoto, wala Filipai sitinoŋ gawoŋ meniŋ horonŋ ureenŋ ama nononŋi siimbobolo moninŋ, ii moju. Siimbobolo ii momago oŋoonoŋ kaninŋ tosianonŋ tuarenjenŋ kotakota ama nononŋgito, ii kilenŋ Anutunonŋ awasanŋkaka nonono nama iwaanonŋ Oligaa Buŋa ii jenŋ asarinŋ oŋoma laligoninŋ.

³ Nonoo kanianana ii kokaenŋ: Uukuukuu qaanana ii anŋgomokolonŋ qaganonŋ mende jenŋkejoŋ. Anano jin-jaunŋ aninŋ uunananonŋ menjerenŋgonaga, ii kaanŋa mende jenŋkejoŋ. ⁴ Kaanŋa qaagoto, Anutunonŋ Oligaa Buŋa jenŋ seiwoŋatiwaajoŋ niniima uunana gosiro sokono moma laarinŋ nonoma Buŋaya nononoti, iikawaa so mono qaaya meŋ jenŋ asarinŋkejoŋ. Anutunonŋ uunana anŋgotete meŋ gosinŋkeja. Kawaajoŋ nonononŋ iwoi kuuya ii Anutuwaajaanonŋ sokomboŋatiwaajoŋ amakejoŋ. Ii ejemba siingia otaawoŋatiwaajoŋ qaago. ⁵ Nonononŋ kambanŋ monŋenŋ ejemba kelebele qaanonŋ kele qeŋ oŋombombaajoŋ mende kema kaninŋ, ii moju. Nono dogonana esuunŋ monenŋ iwoi nonombutiwaajoŋ mondonŋ qaa siliaa siliaa mende jeninŋ. Anutunonŋ kanianana ii saanonŋ jenŋ nanŋgowaa. ⁶ Oŋo me ejemba tosianonŋ qabuŋa nonombutiwaajoŋ mende kaparanŋ koma laligoninŋ.

⁷ Kraistwaa aposoluruta kolojoŋiwaajoŋ saanonŋ uugia kokaenŋ kuuwonaga, “Oŋo mono nanŋgoŋ nononŋgi batugianonŋ uuwaa gawoŋ mewoŋa.” Iikaenŋ jeninŋ sokonagato, nonononŋ oŋoo batugianonŋ migigiinŋ oŋoma laligoninŋ. Merabora nemunŋianonŋ aju oŋoma kalanŋ koma oŋomakeji, iikawaa so mono nononana meŋ kamaanŋ aonŋ bonjoŋ ama oŋoma laligoninŋ. ⁸ Nonononŋ nemunŋmanŋ kaanŋa mokokolinŋ oŋoma laligoninŋiwaajoŋ ama Anutuwaanonŋ Oligaa Buŋa oŋoninŋ ano toroqenŋ ananaa laaligonana kaanŋagadeenŋ qeleema oŋombombaajoŋ jojorinŋ laligoninŋ. Oŋononŋ honŋaga komunjua meraboraurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleenŋ alaurunana, nono oŋoojoŋ ama gawoŋ meŋ selenana qeŋ laligoninŋ, mono ii romonŋgowu. Nanŋgoŋ nonombutiwaa lombotanonŋ oŋoononŋga mombaa qaganonŋ ubabotiwaajoŋ gomantiinŋa asasaga nononanaa boronananonŋ gawoŋ meŋ Anutuwaanonŋ Oligaa Buŋa jenŋ asarinŋ oŋoma laligoninŋ. Ii mono duduuwubo.

* 2:2: Apo 16.19-24; 17.1-9

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nononon onoo qaagia kuuya dindinagadeen gosin soraaya koposowaa qaanana qaa laligonin. Ono ii iima moma nanjon jen nanjowutiwaa so koloaju. Anutunon kaanagadeen ii jen nanjon dangunu kaanja nanja. ¹¹ Amanon iyanaa meraboraanja bonjonbonjon ama onomakeji, iikawaa so nononon ono motomotoon ama onoma laligonin. Ii kaanjadeen saanon moju. ¹² Nononon uuwaa nanjonango qaa jen ulunkolen men onoma laligonin. Anutunon ono iyanaa bentotonon keuma asamararanon asariwutiwaajon onoono. Kawaajon nononon uugia kuun qaa kokaen jen asarin laligonin, “Nanamemengia mono Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so soraaya soro ama men laligowu.”

¹³ Kawaajon nononon kaanagadeen suulan Anutu kokaembaajon mepeseenjejon: Anutuwaa Buja qaa ononiji, ii balon ejemba ananaa qaa kaanja mende buja gen aogito, onanon Anutuwaa qaa jeta kaanja moma ii analin anjon kongi. Ii moma laarigi iikanon mono men gbilin onono letomakeju. ¹⁴ *Juuda ejemba Judia prowinsnon uugia meleenji Juuda tosianon angosisiri ama ononji siimbobolo mogi. Yononon ii moma kilen Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon uumeleen kanageso koloogi. Uumeleen alaurunana, onoo batugianon mono kaanjadeen kolooro: Onoangiaa Griik ejembanon Juuda yonoo tani kaanja ama ononji ononon siimbobolo ororon moma Anutuwaanon kanageso koloogi.

¹⁵ *Juuda yononon gejatootoo ejemba unugi komugi Pon Jiisas kaanagadeen qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yononon Anutuwaa jaanon mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju. ¹⁶ Nono waba kantri ononon uugia meleema letombutiwaajon Buja qaa jewombotiwaajon ama anjon koma kojangin nonomakeju. Kaen singisonngo suulan ama qeragogi qagianon umakeja. Singisonngogia qeragogi soya Anutuwaa jaanon saa qero irinjonsoonja toroqen anjon komambaajon amamaan kambaan kokaamba qendeenon qagianon udaboroja. Kian.

Poolnon Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleen alaurunana, anana kambaan kokaamba kambaan toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonjon motoon laligojon. Kawaajon onoo jaasewangia iibombaajon mono kaparan koma uuqeeango laligojon. ¹⁸ Kawaajon onoonon kawombaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoonngo qaagoto,

* **2:14:** Apo 17.5   * **2:15:** Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

indiña woi kamambaañon batogoweto, Satanon somonjon nonono amamaaniñ. ¹⁹ Ono nononanaanon ila wage soronana kaña nanju. Ponñana Jiisanon eleema karo iwaa jaasewañonon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende meñ laligonin,” kañ jewombaañon mojon. Nononon qaa ii onjo ano tosaña yonoojon ama afaañagadeen jewombaañon jejeromonromon anjon. Kawaajon onoojon ama honoña qaa aisoon selenana meñ umakejon. ²⁰ Nononon onoojon ama qabuña mokolonin korisoro ama nonomakeju. Kian.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹ *Ono nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimjon toroqen een laligowombaañon amamaaniñ. Kawaajon noronarodeen Atens sitinon laligowotiwaa qaa somonjon ² alanara Timoti wasiri onoonon karo. Iinon Anutuwaa gawon meñ norowo Kraistwaa Oligaa Buña jen seinkeja. Iinon uu nanjonanjo qaa onoma momalaa-rija meñ kotiiwaatiwaañon karo. ³ Anutunon areñnana jen tegoro tosanon qotogon onomakeju, ii onjoangio saanon moju. Onoonoña monjon konjilin uutanon kongbara ama looriwabotiwaañon jenin karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onowo laligon kambañ iikanon onoojon walawala qaa kokaen jenin, “Pombaa uusiña ten konin ejembanon sisiwerowero ama nonongi konjilin mokoloowonja.” Kañ jenin iikawaa so onanon kolooroti, ii saanon moju. ⁵ Kañ kolooro angobato Toyanon injiongoro loorin kamaagi gawonanaa onanon kamaan janjon qaombabo. Kawaajon nomaen moma laarin laligojuti, ii mobombaañon motoqoto somata anin bimooro mombo een laligomambaañon amamaan Timoti wasiwe qisin momambaañon karo. Kian.

Timotinon sundugia ano monin qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onomesaon eleema kan buñagia awaa meñ kan kokaen ninijoro: Ono Pon saanon moma laarin uujopagon aonkeju ano kambañ so nonoojon romongogi awaa koloonkeja. Nononon injibombaa siin monin ononon kañagadeen nono niniibombaañon kaparan komakeju.

⁷ Oo uumeleen alaurunana, nononon sisiwerowero konajilin kania kania monin kambañ iikanon kan moma laarijutiwaa sunduya awaa ninijoro monin qaa iikanon

mono onjon ulunkolej menj nonono. Kawaajon kamban kokaamba onjojon ama afaanjon luaenon awaagadeen laligojon. ⁸ Onjo Pombo qokotaan bonj qen nambutiwaajon nonononj mono onjonj kotiinj laligojon. ⁹ Onjojon ama Anutuwaa jaasewananon hononja qaa aisoonkejonj, korisoro kuuya iikawaajonj mono nomaenj Anutu mepeseen dangisen jeninj sokonaga?

¹⁰ Nonononj asasaga gomantiinja uunana menj kululuun kaparanj koma kokaenj qama koolinkejon, 'Anutu, mono ilaanj nonona Tesalonaika kema jaasewangia iima mondorinj momalaarigiala iwoiwaajonj amamaajuti, ii onjombonja. Qaa ii onjonj.'

¹¹ Kaenj qama koolininj Anutu Manjnana anja ano Ponjnana Jiisas yorononj mono kana meleun nononi saanonj onjoononj kawonja. ¹² Torojen kokaenj qama koolinkejon, 'Nono honombononja qaa uujopagonj onjmakejonj, Ponj giinonj mono uujopaga torojen onjona batugianonj seiro angia qendeema aonj ejemba kuuya kaanjadeen qendeema onjmakebu. ¹³ Ponj, giinonj mono uugia menj kotinkeba. Ponjnana Jiisas giinonj kanagenj kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kamban iikanonj Tesalonaika yonononj soraaya koposowaa qaagia qaa Manjnana Anutuwaa jaanonj nambu.' Kaenj qama koolinkejonj.

4

Nanamemenj solanja uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleenj alaurunana, qaa monj ii kokaenj: Nanamemengia Anutuwaa jaanonj angij sokombaatiwaa kania kuma onjoninj ii koma gbilinj otaankejuto, ii torojen mamaga amakebutiwaajonj uugia kuujonj. Nonononj qambanmamban qaa iikaenj Ponj Jiisaswaa qatanonj onjonjon. ² Nonononj Ponj Jiisaswaa ku-usunj qaganonj nama jojopanj qaaya jenj kotonj onjoninj, onjononj qaa kota motomotoonj ii modaboroju.

³ Anutunonj onjojonj uusiinja kokaenj moja: Onjo mono serowilinj gema qen soraaya tak-kootoya koloonj laligowu.

⁴ Anutuwaanonj kana dindinja ii mono kokaenj moma kotowu: Uu selegiala siingia kombombanja galenj koma soraaya (laligonj onjoangiala embagia anja anja menj) laligogi akadamyawo koloowaa. ⁵ Uumeleembaa gadokopa yonononj Anutuwaa kania mende moma kotonj uugianonj gere jero emba lanj menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaen qaagoto, emba loyanon mongen keno monnon olon kan emba mende seigowa. Monnon bologa kaana ano uugaranon koboowabo. Wala qambarmamban qaa ii jen galen men ononini, iikawaa so monnon emba men boliro Ponnon singisongoya kuuyaa irona meleema mubaa. ⁷ Anutunon anana qewolon laligowombaajon qaagoto, laaligo soraaya laligowombaajon nonono. ⁸ Kawaajon monnon jojopan qaa ii mesaowaati, iinon balon ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unaya Toroya onomakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianon jopagon aonkejuti, iikawaa kania Anutunon kuma onono onoangio modaboron laligoju. Kawaa-jon nononon uunon jopagon aowombaa qaaya mombo onon onombombaaajon mende amamaajon. ¹⁰ Oo uumeleen alaurunana, ono Masedonia prowins utanon uumeleen alaurunana kuuya uunon jopagon onoma laligojuto, ii mono toroqen mamaga ama laligowutiwaaajon uugia kuujon. ¹¹ Mono osonoson laligon onoangiaa laaligo nangonangogia galen koma borogianon gawon men laligowu. Kaen ama akadamugiawo koloowombaajon mono kaparan koma nambu. Wala kaen jen koton ononin iikawaa so mono ama men laligowu.

¹² Kaen angi uugia mende meleema seleenjen nanjuti, iyononon nanamemengia solana iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwaa welema mombaa qanon mende laligowu. Kian.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! "Tosianon uugia meleema komugita ronnon ejuti, iyonoojon nomaen koloonaga?" Ono qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyononon koomuya yonoojon ama wosobiri laligojuto, ononon ii kaana wosobiri laligowubotiwaaajon qaa kokaen jewona: ¹⁴ Jiisasnon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisas men gbiliro. Kawaa-jon ejemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen men gbilin onoma Jiisaswo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarionin een, leeya mon ii kaanagadeen moma laarinin sokombaa.

¹⁵ *Ponnon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo men ono kokaen inijojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laligonin Ponnon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubona. Anana ejemba koomuya mende unuuguwona. Qaago. ¹⁶ Iikawaa arena ii kokaen: Anutunon

romonja qaita monj uuro otonja kolooro Siwe gajoba wajanon jenkooto qa qaro ejembanonj otonja mogi Ponj anjo Siwenonja kamaawaa. Kraistnonj kamaaro ii moma laarinj muj komugiti, iyonononj mono wala koomunonja waabuya.

¹⁷ Yonononj wala waagigo anana mende komuj jaawo laligowonjati, Anutunonj mono nunuano kanakeewan ubonja. Waabuyati, iyonowo ororonj koosunonj uma Pombo aitonjonj iwo Siwe gomanonj kambanja qaa laligowonja. ¹⁸ Kawaajonj qaa kaanja jenj iikanonj mono uugia nanjonj aonj laligowu. Kianj.

5

Ponjonj kawaatiwaaajonj mono jojorinj laligowu!

¹ Oo uumeleenj alaurunana, Kraistnonj eleema kawaato, naa gbaninonj ano naa kambanonj asugiwaati, nono iikawaa qaaya onj onjombombaaajonj mende amamaajonj. ² *Onjoangio mono qaa ii kokaenj moma komuju: Yongoro memenonj gomantiinanonj oloj koumakeji, Pombaa kaka kambananonj mono iikawaa so alanzanj kanj kuuwaa.

³ Ejembanonj kokaenj jewuya, “Kete kambanj kokaamba luaenonj siiseweweya qaa laligojonj.” Kaenj jegi iikanondeen kondemondeenonj asuginj qagianonj ubaa. Embanonj merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinjonj kembombaaajonj amamaawuya. ⁴ Yonononj amamaawuyato, uumeleenj alaurunana, onononj pangamanj uutanonj kematoukantou mende laligojutiwaaajonj ama kambanj iikanonj mono utunj saanjonj yongoro meme kaanja onjoo qagianonj umambaaajonj amamaawaa. ⁵ Kuuya onononj mono asasagaa ejembaya kolooju ano iwoi kuuya asuganonj ambombaa siinja momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloojonj ano umunjonjonjaa iwoiya togonj sisia menkejonj.

⁶ Kawaajonj tosaanja ii kaanja uunananonj mono gaonj ewabo. Kaenj qaagoto, mono anana galenj koma aonj uugbiligibili laligowonja. ⁷ Gaonj ejuti, iyonononj gomantiinanonj gaonj enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolonj menj onjmakeji, iyonononj mono pangamanj uutanonj kaenj ama laligoju.

⁸ *Pangamanj uutanonj kaenj amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galenj koma aonjkebonja. Waajambaranana mono opo maleku kaanja kokaenj mouma nambonja: Anana

* **5:2:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10   * **5:8:** Ais 59.17; Ef 6.13-17

momalaari ano uujopa koma gbiliŋ iikaan̄a kanon̄ toto-
nananon̄ reen̄ maleku koosiŋ (reen̄* kaan̄a besaan̄) sopa
somon̄gon̄ aon̄ nambon̄a ano Siwe gomanon̄ ubombaajon̄
mamboma jejeromon̄romon̄ ama iikaan̄a kanon̄ wan̄nana
aen̄ wan̄kou kaan̄a esuun̄ turuwon̄a.

⁹ Anutunon̄ nono kamaan̄ nunuro irin̄son̄soon̄ mobom-
baajon̄ mende jen̄ tegoroto, Pon̄nana Jiisas Kraistnon̄ men̄
letoma nonono oyan̄boyon̄ bun̄a qen̄ aowombaajon̄ jen̄
tegoro laligojon̄. ¹⁰ Jiisasnon̄ ananaajon̄ ama komurotiwaa-
jon̄ laaligonana balonon̄ laligowon̄ati me komun̄ goron̄ qen̄
ewon̄ati, ii mono Jiisaswo kotiin̄ laligowon̄a. ¹¹ Kawaajon̄
uu nan̄gonan̄go men̄ mindin̄gon̄ aon̄ kotikotii mokoloon̄
mondorin̄kejuti, ii mono toroqen̄ men̄ laligowu. Kian̄.

Qamban̄mamban̄ ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen̄ alaurunana, nononon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄
on̄onjon̄: Ejembanon̄ togia Pombo qokotaan̄ nama batu-
gianon̄ gawon̄ men̄ qamban̄mamban̄ on̄omakejuti, ii mono
goda qen̄ on̄oma laligowu. ¹³ Goda qen̄ on̄oma gawon̄gia
men̄kejutiwaajon̄ mono yon̄oojon̄ mogi uro pondan̄ jopagon̄
on̄oma waegia men̄ laligowu. Kanageso batugianon̄ mono
luae qen̄ aon̄ laligowu.

¹⁴ Uumeleen̄ alaurunana, nononon̄ uukuukuu qaa tosaan̄a
kokaen̄ on̄onjon̄: Tosianon̄ iyan̄giaa jaajaa injarere lan̄
laligojuti, ii mono jen̄ on̄oma galen̄ meme qaa on̄ombu.
Ejemba zirin̄zirin̄a mono uu nan̄gonan̄go qaa injogi kotiin̄
awasan̄kaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii
mono kalan̄ koma on̄ombu. Ugere mende ambuto, ejemba
kuuya mono uubonjon̄ qaganon̄ ama on̄ombu. ¹⁵ Jena jewe,
nuna guwe me ana ambe ii mon̄non̄ mende amba. Son̄go ii
waleembubotiwaajon̄ mono galen̄ men̄ aon̄ laligowu. Kam-
ban̄ so iwoi awaa awaa ii kaparan̄ koma an̄gia jopagon̄
aon̄ ejemba tosaan̄a kuuya ii kaan̄iadeen̄ jopagon̄ on̄oma
laligowu.

¹⁶ Mono kamban̄a kamban̄a korisoro ama laligowu!
¹⁷ Mono Anutu suulan̄ qama koolin̄ mun̄ laligowu! ¹⁸ Kaan̄
me kaan̄ koloowaati, iikanon̄ mono Anutu mepeseen̄
laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaan̄ nan̄juti, Anutunon̄
on̄oojon̄ uusiin̄a iikaan̄ momakeja.

¹⁹ Un̄a Toroyaa bolan̄a mono mende qowogowu.
²⁰ Anutuwaanon̄ gejatootoo qaa jen̄kejuti, iikawaa jejewilia
mono mende ambu. ²¹ Qaa kuuya mono gosin̄ batogowu.

* **5:8:** Omejiilan̄ yon̄onon̄ sololoon̄ nonombutiwaajon̄ iwoi bologa bologa ii
wasa kisare kaan̄a nonoojon̄ moton̄ gilin̄kejuto, iikawaa jeta ii saanon̄ Jiisas
moma laarin̄ uukalen̄ qendeema aon̄ nama leelee reen̄ kaan̄a kojangin̄ aon̄
kokojin̄jin̄ komakebon̄a.

Batogon iigi qaa awaa koloowaati, ii mono aṅaliṅ aṅgon koma laligowu. ²² Qaa ano nanamemen bologa kania kania ii mono gema qeṅ laligowu.

²³ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen, 'Luaewaa beṅ Anutu, gii geengo mono kuuya tak koton onona soraaya koloon laligowu. Giinon mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somogon onona koposowaa qaagia qaa koloon laligowu. Kaen kambaṅ so laligogi Poṅnana Jiisas Kraistnon eleema kaṅ iikaṅa mokoloon onombaa. Qaa ii onanon.' ²⁴ Onoonji, iinon qaaya pondan otaṅkeja. Kawaajon mono qamakooli iikawaa so ama onondaborowaa.

²⁵ Uumeleen alaurunana, onḡo mono nonoojon ama Anutu qama kooliṅ laligowu.

²⁶ Uumeleen alaurunana kuuya batugianon mono aṅgon aon qaqatetegia meṅ laligowu.

²⁷ Niinon Pombaa qatanon jeṅ koton onoma jojopan qaanon somogon kokaen oojeṅ: Tere koi mono uumeleen alaurunana kuuya yonoojon aṅgi keno weengon ononḡi mobu.

²⁸ Poṅnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Kiaṅ.

Tesalonaika Tere 2

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere ano 2 kolooro. Jeŋ-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuuŋ uutanonŋ Kraist kawaatiwaa-joŋ mambonŋi tosanonŋ “Mono karo,” jegi tosanonŋ “Qaa ii qolonmolonŋgoya,” kaenŋ lansanŋ jeŋ sisau ama laligogi. Tosianonŋ “Pombaa kaka kambananonŋ mono kanŋ kuuro,” jeŋ moma laarigi. Kawaajonŋ “Poolnoŋ Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii oonŋ qaa ii jeŋ asariro. Poolnoŋ qaa qolonmolonŋgoya ii mindingonŋ kania kokaenŋ injisaano: Kraistwaa kaka kambananonŋ dodowiwaati, kambanŋ iikanonŋ ejemba nanamemengianonŋ dogonŋ boliwaa. Kaenŋ boliro eja tania monŋ qata Jeulalanŋ Toya iinonŋ asuginŋ wala aasanŋgoyanonŋ laligonŋ kanagenŋ Kraist asuganonŋ tuarenjenŋ ama muŋ ejemba kantri so galenŋ koma onŋombaa.

Tosianonŋ Tesalonaika uumeleen tuuŋ kakasililinŋ meŋ onŋonŋi siimbobolo moma laligogi. Kawaajonŋ aposol Poolnoŋ qaa waŋa tosaanŋa kokaenŋ jeŋ asarinŋ onŋono, “Onŋo mono kaparanŋ koma kotiinŋ Pombo qokotaanŋ nama moma laarinŋ laligowu.” Qaa kota monŋ ii kokaenŋ jeŋ asariro, “Niinonŋ neŋauruna yoŋowo laaligonana nanŋonŋ aowombaa-joŋ gawonŋ meŋ laligoninŋi, onŋo mono iikawaa so injarere laaligo mesaonŋ onŋoanŋgia nene apu mokolonŋ ii neŋ laligowu ano gawonŋ awaa awaa kaparanŋ koma jegenŋa nama meŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeanŋo moma onŋoma aisoonŋ mepeseesja 1.3-12

Kraistnoŋ kawaatiwaa qaaya kuma onŋonŋa 2.1-17

Nanamemenŋ dindinŋa ambutiwaaajonŋ kuunŋ onŋonŋa 3.1-15

Terewaa qaa kota waŋa 3.16-18

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nononŋ Tesalonaika uumeleen kanageso onŋowo qaa aminŋ mobombaaajonŋ tere oojonŋ. Onŋonŋ Manŋnana Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaanŋ nanju.

² Manŋ Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmorianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu. Kianŋ.

Siimbobolo momago mono oyanboyanŋ mokolonŋ laligowonŋa.

---

* 1:1: Apo 17.1

³ Uumeleen alaurunana, onjoo momalaarigianon mamaga kotiuro korebore uukalenj ama aonjkejuti, sili iikanon motomotoonj onjoo uugianon seinjkeja. Kawaaonj nononon onjoojonj kamban so “Anutu dangisen!” jenj mepeseen munjkejonj, ii awaagadeenj sokonja. Bunja qaa koma gbiligitiwaaonj dangisenj jenjkejonj, ii mono gawonanaga. ⁴ Sisiwerowero angosisiri kania kania ama onjongi momakejuti, ii kuuya kaparanj koma mokosinjgonj bonj qen nanj momalaarigianonj mende sologonj loorija. Nononana kaanagadeenj iikawaa sunduya ii Anutuwaa kanagesoya kanagesoya yonjoo jaagianonj jenj selenana onjoojonj ama menj uma mepeseenkejonj.

⁵ Anutunonj qaa dindinjagadeenj gosinj jenj tegonjkeji, angosisiri momogianonj mono iikawaa aiweseya koloaja. Anutuwaa bentotonj uutanonj kouma laligojutiwaaonj siimbobolo mogi injiuro Siwe gomanonj ubutiwaa so soraaya soro koloowutiwaaonj kaparanj komakeja. Kawaaonj konjajilinj mende anjonj kono kambanj kokaamba qagianonj umakeja. ⁶ Anutunonj dindinja koloojiwaaonj nama kakasililinj ama onjmakejuti, ii mono kakasililinj iikayadeen meleeno iyangiaa qagianonj ubaa.

⁷ Qagianonj ubaato, kakasililinj moma laligojuti, onjononj mono oyanjboyanj mokoloowuya. Ponj Jiisasnonj gajobauruta ku-usungiawo unjuaama yonjowo Siwenonjga kamaanj asugiwuti, kambanj iikanonj mono nonowo motoonj haamo mewuya. ⁸ Jiisasnonj gere bolanj uutanonj kamaawaa. Kaenj kamaanj ejemba Anutu mende moma munj Ponjnana Jiisaswaa Oligaa Bunjaya mende tenj komakejuti, ii mono ironja meleema onjono siimbobolo kokaenj moma laligowuya: ⁹ *Ponjonj mono “Yamagenj (kozigenj)!” jenj jaasewanonjga konjoma onjono Anutuwaa ku-usunja asamararanjawnonj mende ubuyato, seleenjenj laligonj gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Ponjonj eleema kawaati, kambanj iikanonj tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamararanja iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisas Ponjnana oowe!” jewonja. Moma laarinj muninji, kuuya anana kaenj walinjgoninj ejemba omayanonj niniima “Yei!” jenj aarunj nambuya. Nonononj Jiisaswaa kania nanjonj jeninj onjononj kaanagadeenj ii moma laarinj uugia meleenjgitiwaaonj mono letoma jiilalenjgiawo asarinj nonowo motoonj nambuya.

¹¹ Kaenj koloowaatiwaaonj nonononj kambanj so onjoojonj kokaenj qama koolinjkejonj, “Anutunana, geenjgo onjooma iikawaa so mono nemunj koma onjona soraaya soro koloonj

* 1:9: Ais 2.10

liligowu. Mono ku-usung'a ama inaan' onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiing'ia kuuya koloodaborowa. Kaen' momalaariwaa gawon'gia megi hon'a kuuya koloowa." 12 Kaen' qama koolinin' Pon'nana Jiisas mepeseegi qatanon' onjoon' ama batugianon' akadamyawo koloowaa. Ananaa Anutunana ano Pon' Jiisas Kraist yoronon' kalen'morian' ononi laligojutiwaa so mono onjoang'io kaan'agadeen' akadamyawo koloowuya. Kian'.

2

Pon'non' kamambaa'on' ano Jeulalan' Toyanon' asugiwaa.

1 *Umeleen' alaurunana, Pon'nana Jiisas Kraistnon' eleema kan' nunuano iwaanon' eu ajoroowon'ati, onjo qaa ii mojuto, nononon' kokaen' qisin' qamban'mamban' onjonon':

2 "Pombaa kaka kambananon' kan' kuuja," haamo qaa kaen' jegi doomon'ngianon' mono iikanondeen' keno onjopopo qen' rabubo. Qaa ii nomaen' kolooro? Omejiilaan' mononon' eja mon' qaganon' uro umbeumbenanon' tururo un'au'na iima gejatootoo qaa jen' songiro me mononon' uugia kumanjen' qaa ii jen' songiro kolooro? Tosianon' kokaen' jewubo, "Pool alauruta yononon' qaa ii terenon' on' an'gi karo." Qaa omaya iikawaajon' mono een' totoon' aarun' lalan'anin' jenen'gia ororo laligowubo.

3 Mononon' mon' kaen' me kaen' tiligon' onjombabotiwaajon' mono galen'gia men' aon' laligowu. Ii kokaembaajon'a: Wala aiwese woi kokaen' asugiri Pon'non' iikawaa gematanon' kawaa: Ejemba kelemalelen' yononon' Pon' jeulalan' ama gema qewuya ano Jeulalan' Toyanon' anjo kaan'agadeen' asuganon' asugiwaa. Anutunon' ii jen' tegoro gere sianon' kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon' kamban' somata ii kawaa. 4 *Tuarenjen' Toya iinon' jabaarambaran' ama an'aa selia momboga men' ubaa. Ejembanon' iwoiwaa waeya men' mepeseen'kejuti me qata ben' qajuti, iinon' mono ii kuuya un'uugun' selia men' uma laligowaa. Kaan'a laligon' Anutuwaawo jiwowon' jigonon' uma jin'karon' dun'a koma "Anutu koloojen'," jen' kantri kuuya galen' koma nonoma laligowaa.

5 Niinon' Tesalonaika onjowo laligoweti, kamban' iikanon' qaa ii jewe modaborogi. Onjonon' ii duduuwubo. 6 Jeulalan' Toyanon' alanzan' asugiwaatiwaajon' amamaawaa. Naa iwoinon' kania anjon' komakeji, onjonon' ii kamban' kokaamba moju. Kamban'a tororo kan' kuuwaati, iikanon'adeen' mono asugiwaa.

* 2:1: 1 Tes 4.15-17 * 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2

⁷ Kamban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usunja aasangoya iikanonj mono koloon ejemba sololoon onjomakeja. Asuganonj asugiwabotiwaa kania kojangiji, iinonj ii mesaoro kana koloowaatiwaajonj mamboma laligoja. ⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonjadeenj mono afaangonj asugiwaa. Satanonj Jeulalan Toya sololoonj nemunj koma muro angoletu qolonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Ponj Jiisanonj asamararanjawo asuginj aonj ii buu aasonanonj qen japalelen menj mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunonj hamo qen onjombaatiwaajonj togonj qaa honja bunja qen aowombaa siinja mende moma tondu laligonj gere sianonj kemebuti, iyonononj Jeulalan Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onjono jinjaunj amakebuya. ¹¹ Kawaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja uupanjawo ii ano kolooro ejembanonj ii kusungiwawo jen seigi kanageso honja yonononj sosogonj jo kel-ega gogonj qaaya qolonmolongoya ii onanonj jenj moma laariwuya. ¹² Kaniagianonj asuganonj asugiwaatiwaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa honja mende moma laarinj uusiingia nanamemen doogoyanonj ama osigiti, Anutunonj mono kuuya iyonoo qaagia jenj tegoro gere sianonj kemebuya. Kianj.

Qaa honja tenj koma kaparanj koma kotiin nambu.

¹³ Yonoononj kaenj koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onjoojonj kamban so “Anutu dangisenj!” jenj mepeseeninj sokonja. Ii gawonanaga. Anutunonj onjo kanakanaiyanonjga Siwewaa bunja koloonj letombutiwaajonj meweengonj onjono. Iikawaa so qaa honja moma laarigi Unja Toroyanonj menj sorainj onjono laligoju. ¹⁴ Kaanj laligowutiwaajonj ama Oligaa Bunja ano nonoononj karo jenj asarininji, iikanonj onjo onjono. Kaanj toroqenj laligonj Ponjana Jiisas Kraistwaa asamararanonj uma akadamugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajonj uumeleenj alaurunana, kongbara mono mende qenj laligowu. Nonononj qaa kuma onjoma jenananonj jeninj me terenonj ooninj iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaanj otaanj laligowu. Kianj.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraist anjo ano Anutu Manjana yorononj jopagonj nonoma kalenmorianj qaganonj oyanboyanj koloowombaaajonj jejeromonromonja nononi iikawaajonj mamboma ulunkolej tetegoya qaa moma laligojonj. ¹⁷ Yorononj mono uugia nangori gawonj awaa kuuya menj qaa awaa kuuya jenj laligowuti, iikanonj mono menj kotiin onjoni laligowu. Kianj.

* 2:8-9: Ais 11.4   * 2:8-9: Mat 24.24

3

Saanon nonoojon qama koolinj laligowu.

¹ Qaa tetegoya monj koi: Pombaa qaanonj seinj onoo batugianonj akadamyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanjawo gomanj tosianonj kaanjadeen kema jenj seininj honjawo koloonj kembaa. Kawaaajonj uumeleenj alaurunana, onononj mono nonoojonj ama Anutu qama koolinj laligowu. ² Ejemba kelemalelenanonj Anutu mende moma laarinkeju. Kawaaajonj ejemba kaamaaya doogoya yonononj kakasililinj ama nonombubotiwaaajonj mono Anutuwaa qama koolinj laligogi sopa somonjonj nonombaa.

³ Kelemalelenj yonononj bolijuto, Ponj qaaya pondanj otaankeji, iinonj mono menj kotiinj onjoma bologanonga sopa somonjonj onjombaa. ⁴ Qaa jenj kotonj onjoninj, onononj ii kambanj kokaamba ano kanagenj tenj koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjonj. Nonononj Pombo qokotaan nama kaen mojonj.

⁵ Ponjonj mono uugia meleema Anutuwo somongoro uujopaya moma yagonj Kraist kaanja kaparanj koma mokosinjonj laligowu. Kianj.

Injarere laligowombotiwaa galenj meme qaa

⁶ Uumeleenj alaurunana, nono onjoangiaa aingia otaan lansanj laligowubotiwaaajonj kuma onjoninto, tosianonj kilenj qaa baatanonj mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaaajonj nono Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj kokaen jenj kotonj onjonjonj: Onjo mono uumeleenj alaurunana kaanja kuuya ii onjomesaonj misinjonj sigensigenj laligowu. ⁷ Nonononj onoo batugianonj nononanaa aijnonj lansanj qaagoto, qaa baatanonj laligoninj. Kawaaajonj nonoo kana lasunana otaawutiwaa kania ii onjoangio saanonj moju. ⁸ Nono injarere mende laligoninj ano onjoononga mombaanonj nene iwoi ii eenj mende nenj laligoninj. Qaago. Nanjonj nonombutiwaa lombotanonj onjoononga mombaa qaganonj ubabotiwaaajonj mono asaga gomantiinja gawonj suulanjsulanj menj selenana qenj laligoninj.

⁹ Anutunonj gawonja mewombaa ku-usunja nonono laligojonjwaaajonj saanonj nanjonj nonombutiwaa qaanonj uugia kuunj onjombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaa sili awaa qendeema onjombombaaajonj mojonj. ¹⁰ Onjowo laligoninj, kambanj iikanonj kokaen jenj kotonj onjoninj: Gawonj memambaajonj togoji, iinonj mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onoo batugianonj tosianonj qaa baatanonj mende kema iyanjgiaa aingia otaan lansanj laligoju. Yonononj gawonj honja mende menjkejuto, gawonj meme tanitani eenj lanj ewaewanj

koma iinonj wainonj mondonj tosia yonoononj iwoi menj soonj gewolonj qenj silemale lanj laligonjeju. Onjo buju qaa monj ii kaenj karo monij. ¹² Nonononj ejemba kaanja ii Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj jenj kotonj uugia kokaenj kuujonj: Onjo mono kemaqokotaanjanqokotaan mesaonj zenj laligonj gawonj megij honja kolooro onjoanjiiaa nene apugia nenj laligowu.

¹³ Oo uumeleenj alaurunana, onjononj gawonj awaa awaa menj iikanonj mono ataqatanj mende ambu. ¹⁴ Nonononj tere koi oonj jenj kotonj onjononji, monjonj ii mende tenj kombaati eenj, onjo mono uuta meleembaatiwaaajonj gamu qenj munj iima tiinj iwo qaa qaa mende ama ainjolonj mende rama laligowu. ¹⁵ Kaanja laligonj kere qaagoto, ala kaanja menj munj gambanmambanj koma munj laligowu. Kianj.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Ponj luae Toyanonj anjo mono kambanj so nanamemenj kuuya kanonj luae qenj onono bonjonj laligowu. Ponjononj mono kuuya onjowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanonj oojeñ. Tere kuuya oonjeñ, iikanonj neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejeñ. Qana kokaenj oojeñ: Pool*

¹⁸ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananonj mono kuuya onjowo ewa. Kianj.

---

* **3:17:** Wala monjonj tiligonj Poolwaa qatanonj tere monj ano sisau kolooro. Kawaajonj iyanjaa borianonj qata ooro.

Timotiwaa Tere 1 **Poolnoŋ Timotiwaa Tere mutuya ano.** **Jen-asa-asari**

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano maŋa ii Griik ejaga. Iinoŋ Eisia prowinsnoŋ laligoŋ uuta meleema Kraistwaa alia kolooŋ laligoro. Kaanŋa laligoŋ Poolwaa neŋata kolooŋ ilaan muro motooŋ liligoŋ misin gawoŋ meŋ laligori. Poolnoŋ lombonoŋ Timoti meŋ kamaan mubabotiwaaŋoŋ majakaka qaa waŋa karoŋ romoŋgoŋ Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianoŋ zioz uutanonoŋ nama qaa doogoya kuma soŋoŋ oŋoma laligogiti, Poolnoŋ iyoŋooŋoŋ ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yoŋonoŋ Juuda yoŋoonoŋ momo ano balombaa momo tosia mindiŋqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laariŋ jen ejemba kuma oŋoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejoŋi, ii iwoi bologa. Kawaajoŋ tosianoŋ Siwe-waa buŋa koloowombaajoŋ kaparaŋ koma momo aasangoya qaita moŋ mende buŋa qeŋ aŋoŋ nembanewaa qizimizin ama soŋgo tosaanŋa waleema loemba koloojuti een, Anu-tunoŋ mono qaa iikanoŋ osiŋ hamo qeŋ oŋomambaajoŋ amamaawaa.”

Majakaka qaa waŋa moŋ ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma oŋoniŋ tororo Anutu-waa waeya meŋ mepe-seewuyaga. Poolnoŋ iikawaa qambanmambaŋ qaaya papi-anoŋ ooro. Kaanŋideen zioz galen, babafi ano gawoŋ meme ejemba tosianoŋ nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jen asariŋ ooro.

Tetegoyanoŋ qaa waŋa karoŋa kanon Timotiwaa ge-
janono qaa tosaanŋa ooro. Mundanŋa iinoŋ mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqeqe awaa kolooŋ momalaari ejemba tuuŋa tuuŋa oŋombosima ilaan oŋono sokombaati, iikawaa gejanonoya oŋo muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawoŋ meme yoŋoo jenkooto 1.3–3.16

Timotinoŋ gawoŋa mewaatiwaa jenkootoya 4.1–6.21

¹ Anutu, Hamoqeqe Tonana ano Kraist Jiisasnoŋ galen koma nonombaatiwaaŋoŋ jejeromonromon ama mamboma mujoŋi, iyoronon Pool nii jen koton noma kuun wasiŋ noni aposol koloojen. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaanŋa kolooŋ giwo qaa amiŋ mobojon tere koi oojen.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laarin momalaariwaa mera sorona koloon laligojan. Manj Anutu ano Porjana Kraist Jiisas, yorononj mono kiankomun kalenmorianj goni luaenonj laligowa.

Enkalolonj kuma onjombubotiwaa galenj meme qaa

³ Masedonia prowinsnonj kemambaajonj ambeti, kamban iikanonj kokaenj jenj kotonj gombe, 'Gii mono Efesus sitinonj toroqenj laligonj uumeleenj tuunj ilaanj onjomaakeba. Tosianonj momalaariwaa qaa batuya tosaanja kuma soonkejuti, ii toroqenj ambubotiwaaajonj galenj menj aonj laligowu.' Kaen jenj kotonj onjoma laligowagatiwaaajonj jewe. ⁴ Tosianonj benj sosombarja sosombarja ano ambosakonj yonoo qa arenja arenja ii tetegoya qaa aminj mogi sipasipa kono anjowowo ano qaa qiqisi omaya kolooro romonjonkeju. Yonononj uugia iikanonj ama soowubo. Qaa senja senja jeje kaanja ii mende totoonj ilaanj onjombaato, Anutuwaa laaligo arenja ii kokaenj eja, 'Mononj Jiisas moma laarinj uuta meleeno iinonj mono ii hamo qenj muro letombaa.' Kete kaenj ama onjombagatiwaaajonj mombo uuwaa-waataa qaaya jenj gonjenj.

⁵ Jenj kotonj gonjeni, iikawaa toonja ii uujopa. Niinonj uujopa koloowaatiwaaajonj manja qenj kokaenj jenj asarin onjoma laligowagatiwaaajonj kuunj gonjenj: Yonononj uugianonj soraaya ewaatiwaaajonj galenj koma aogi momo bologanonj ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunonj sanje qenkeji, ii uugejagianonj saanonj moma laligowuya. Kaenj laligonj Kraist tororo moma laarigi Anutunonj mono uujopaya uugianonj ano saanonj kolonjkebaa. Uujopa iikanonj batugianonj asugi-waatiwaaajonj kaparanj komakejenj.

⁶ Tosianonj Anutuwaa laaligo arenja ii songinj jinjaunj ama qaa julujulu omaya omaya tondu jenkeju. ⁷ Yonononj Anutuwaa Kana qaawaa boi koloowombaaajonj mojuto, iyangio Bunja qaawaa kania mende moma kotonj jaasewanj qengadeenj jenkeju. Eenj ejemba jaagianonj awasankaka nama qaa kotiinj lansanj jenj manja qenkeju.

⁸ Anutuwaanonj Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aonj otaaninj saanonj meagonj nonomakeja, ii mojonj. ⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaenj moma yagowu: Ii ejemba solanja dindinja yonoojonj ama qaagoto, Anutunonj ii ejemba doogoya mindinjonj onjombaatiwaaajonj ama anota eja. Tosianonj dogonj kokaenj amakeju: Jeu-lalanj jeubaba ama qaa qenj yangisenj qaganonj aonj jaasisii amakeju. Anjonjora ano singisonjgogiawo laligonj kilenj Anutu telambelanj ama mugi uugia menjerenjonj lolomoninj laligoju. Nemunmanjia ano tosaanja unjugi komunkeju.

* 1:2: Apo 16.1

¹⁰ Serowilin amakeju. Sodom taonon angiti, iikawaa so kana uugun eja iyangarodeen ano emba iyangarodeen agimin aonkeju. Ejemba men bolin onombutiwaajon qelanjin somonon onomakeju. Qaa qolonmolononkeju. Qaa jen jopon qanon somonon kilen tiligonkeju. Anutunon nanamemen dindina ambombaajon Oligaa Buna nononoti, ii me woi ama men iikanon qetamakeju. Anutuwaa Kana qaa iikanon ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindinon onombaatiwaajon ama eja. ¹¹ Anutu, oyanboyon Toya inon momalaariwaa kana dindina ii Buna qanon anota eja. Niinon Oligaa Bunaya akadamuyawo jen seimanatiwaajon moma laarin noma Buna qaaya ii nono. Kian.

Poolnon Pon kalenmoriaajon mepeseja.

¹² Kraist Jiisasnon uuna gosiro gawona pondan manatiwaa so koloowe niiro sokono gawona nono menkejen. Gawon memambaa ku-usun noma laligon kouji, iikawaajon Ponana mepeseen laligojen. ¹³ *Niinon wala Jiisawaa alauruta mepaegon sisiwerowero molan kota ama onoma laligowe. Kaana laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarin silemale tompin laligon tondou ama men laligowe. Singisongo kaen ama laligowetiwaajon mono kiankomun noma kolonanin nono letombe.

¹⁴ Ponnanon kalenmoriaa noma kelemaleen maaro noo qananon uro. Kaen uro momalaarinanon kolooro uu-jopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaan nama uu-jopaya buna qen aon ejemba uunanon jopagon onomakejen.

¹⁵ Niinon ejemba tosaana kuuya unuugun singisongowaa ejemba yonoo batugianon somatagia koloon laligowe. Kaana laligoweto, Kraist Jiisasnon singisongo ejemba hamo qen nonomambaaajon ama namonon kamaaro. Qaa kota ii noonon honawo kolooro. Kawaajon qaa kota iikanon mono powowon kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarin men analin angon kombonatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisongowaa ejemba yonoo somatagia koloon laligoweto, Kraist Jiisasnon nii kokaembaajon kiankomun nono: Iinon niwo uuluae qaganon hamo qen noma Anutuwaa uu tania asuganon koloowaatiwaajon moma kotiuro. Noo gemananon ejemba tosanon Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojon qendeema onomambaaajon moro. Ii qendeema onono saanon afaangon uugia meleema laaligo kotigaa buna koloo wuya. ¹⁷ Kiankomun

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

nonotiwaajonj ama Anutu mepeseenjejeje. Iinonj Kin Ponj tetegoya qaa koloonj laligowaa. Anutu motoongononj goronj mende qero kaitania mende iimakejonj. Niinonj iwaa qabunjaya kamban so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaanja goojonj jegiti, qaa iikanonj kotingonj gono saanonj akadamyawo koloonj laligowa. Qaa iikawaa so kokaen jenj kotonj gonjenj: Giinonj mono laaligo soraaya laligowagatiwaa-jonj manja kotakota qenj laligowa.

¹⁹ Manja qenj iikanonj momalaariga zololonjonj soowabotiwaa-jonj mono koronsonj mewa. Uuga kalanj koma aona momo bologanonj mende gojono Anutunonj uugejanonj saje qenjeje, ii saanonj moma laligowa. Ejemba tosonianj uu kalanjkonjkonjgia mesaonj lanj laligogi momalaarigianonj loorinj koomuya koloonj janjonj qaono. Wanjononj kowe torononj kuunj janjgoji, mono iikawaa so unjanqunjanjonj boligi.

²⁰ Momalaarigianonj janjonj qaonoti, iyonjoo batugianonj eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindinjonj oromambaajonj amamaanj uugara meleembaotiwaa-jonj ii Satambaa borianonj oroombe. Oroombe Satambaa ku-usunja nanamemengara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajonj looriro eleema mepaqepae mombo toroqen mende ambaoraga. Kianj.

2

Bunja gawombaa qamakooli arenj

¹ Iwoi wana ii qamakooli gawonj. Niinonj iikawaa uuwaawaataa qaaya jenj uugia kokaen kuujenj: Onjo mono ejemba korebore onjojonj qama koolinj kaparanj koma welema Anutu qisinj munj dangisen jenj laligowu.

² Kinj eja ponj ano gawmambaa galenj ejemba kania kania yonjoojonj ama qama koolinj laligowu. Kaenj kotingonj onjonji dindinjagadeen galenj koma nononji luae qaganonj gumbonjonjonj laligowonja. Kaenj laligonj Anutu waa jeta otaan nanamemenj dindinja ama menj laligoninj akadamyawo koloonjkebaa. ³ Qamakooli gawonj kaanja kanonj awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewanjanonj saanonj sokonja. ⁴ Iinonj ejemba kuuyanonj Bunja qaa honja moma kotonj uugia meleengi hamo qenj onjono letombutiwaa uusiinja momakeja.

⁵ Anutu motoongonj raja ano ejemba Anutuwo mindirinj nonombaatiwaa-jonj eja motoongonj kaanagadeen raja. Eja motoongonj Jiisas Kraistnonj mindirinj nonomambaajonj kotiirro

tosianonj ii amamaankeju. ⁶ Iinonj singisonjo ejemba kuya ananaa downana mewaatiwajaanj laaligoya qeleema mesaoro. Buŋa qaa ii Anutunonj kambaŋ ano tosanonj kambaŋ dindiŋa iikanonj kanainj nanjonj jen asarigi ananaanonj karo. ⁷ *Kawaajonj ama Anutunonj aposol koloomambaajonj kuunj wasinj nono qeleya qeŋ kantri so liligonjejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Buŋa qaa honabonja kuma onjmakejen. Kaniana kaen jen qolomolonj qaagoto, qaa honaga kaen jejen. Kianj.

Eja ano emba onjo laaligo arengia

⁸ Kawaajonj uusiinanonj kokaen jejen: Eja onjononj mono pondanj gomanj so ajoroonj qamakooli gawonj koronsonj menj laligowu. Yonj kazi ano anjowowo mesaonj uugia sorairo saanonj borogianonj menj waama Anutu qama koolinjebu.

⁹ *Emba onjo qambaŋmambaŋ qaa ii kokaen jejen: Onjononj mono kinisurugia mouma selegia tororo turunj laligowu. Opo suru soro akadamuyawo ii mesaowu. Wanj jugia qeŋ gawasu kania kania mende ama miziziinj honbonj mewu. Kasasoronj me goul kanonj mende menjerenjonj aowu ano momou sewanja somata kanonj menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia honja ii nanamemenj awaa. Emba Anutu waa jeta uguwombojenj keegia moma qata asuganonj jokolonjejuti, iikawaa so onjononj mono gawonj awaa awaa jegenja nama menjebu. ¹¹ Ejanonj kuma onjngi emba onjononj mono angia menj kamaanj aonj Buŋa qaa osonjononj moma neselanj qaganonj takaporaka ama jegianonj kooga mende meleembuto, ii uu wombogianonj ama laligowu.

¹² Emba onjononj eja galenj koma kuma onjombutiwajaanj ninonj 'Oonj!' mende jejento, ajoroogi onjo osonj qaagia bogoro rabu. ¹³ *Anutunonj wala Adam mokolonj iwaa gematanonj Iiw (Eewa) mokolooro. ¹⁴ *Mokolenonj Adam mende tiligoroto, emba ii tiligonj muro qaa uugunj singisonjo ano. ¹⁵ Kilenj emba yonjononj gawonj arengia otaanj merabora menj Kraist moma laarinj nanamemenj soraaya otaanj uumeleenj alaurugia uunonj jopagonj onjoma bonjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono saanonj hamo qeŋ onjono letoma Siwenonj ubuya. Kianj.

3

Ziozwaa gawonj galenj onjo qaa arenj

* 2:7: 2 Tim 1.11   * 2:9: 1 Piito 3.3   * 2:13: Jen 2.7, 21-22   * 2:14: Jen 3.1-6

1 Monnon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa ain moji, iinon mono gawon qabo akadamyawo mokoloowaa. Qaa ii hon toonaga.

2 *Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweengon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galen koma aoro goda qen munkeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma momo tororo kuma onomakeja.

3 Monnon apu kotiga nen manja lan qen angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monnon saanon ejemba mondorin migigiin onoma gumbonjonon ama onomakeji, mono eja iikaanja kuuwu. 4 Monnon iyanjaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onono meraboraananon goda qen mun qaaya kuuya ten koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa. 5 Galen eja monnon anjaa sumanjuruta galen koma onomambaaon qetetanjoji een, iinon Anutuwaa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma ononaga? Ii mono amamaanaga.

6 Eja monnon kamban koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga koloon laligowaa. Monnon kamban toroga uuta meleema kemakon kanjon ama tewomawoo ama totoyanon qen selia men ubabo. Kilenjaa Toyanon gejajuju ano Anutunon qaaya jen tegon hagon mun konjono kamaaro. Iikawaa so onoo galengianon selia men uro Anutunon ii Satan kaanja jen tegoro kamaawabo. 7 Galen monnon uumeleembaa gadokopa yonoo batugianon qabunja awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lan jen boligi Kilenjaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kian.

Ewanjelis ano Bunja gawon ejemba yonoo qaa

8 Bunja gawon ejemba* yononon kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun onongi nambu.

9 Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa honja aasangoya Anutunon injisaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia

* 3:2: Tai 1.6-9 * 3:8: Diikon ii eja ano diikones ii emba, yononon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma onoma Bunja qaanon unuagin selewaa gawon tosaanja men kanon nanjon onomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yononon sopa seleengenganon nanjuti, iyononon uugia meleembutiwaa Bunja qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia onomakeju.

menjerenjo-wabotiwaajon galen menj aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun onombu. ¹⁰ Li mono kaanagadeen wala gosin ononji qaa jejeniwaa so kotiin nanji sokombaati een, mono saanon kuun ononji nama Buja gawombaa ejembagiaga koloon laligowu. ¹¹ Yonoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemaqeqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa menj laligowu.

¹² Buja gawon ejanon mono emba motoongowaa loya koloon iyanaa embameraana ano welenqeqeuruta ii saanon galen koma onomakeba. ¹³ Buja gawon ejemba gawongia awaagadeen menkejuti, ejembanon ii goda qen ononji qabuja awaa mokoloowuya. Li mokoloon saanon awasankaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kianj.

Anutunon Bujaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaa-jon jejeromonromon anjento, kilen tere koi goojon oojen. ¹⁵ Kambana qen korin kamambotiwaajon wala tere koi kokaembaajon oon ambe kaja: Gii Anutuwaawaa uumeleen kanagesouruta nomaen galen koma onona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmamban qaa ii weenjon moba. Anutuwaawaa kanagesouruta anana Anutuwaawaa kulukululuun zioz sopaya koloojon. Laaligo Toyaanon qokotaanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa hona jen seinkejon. Qaa honanon bolin esuna kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloojon. ¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buja qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

Buja Toya iyanon namo ejaga koloon batunananon asugiro.

Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondu mongama bimbingogi Unja Toroyanon kania solana asuganon qendeenon. Li qendeeema kuuro Pon koloon waama Siwe gajoba galen koma onono akadamyua unj iigi.

Li iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama galen koma nonomakeja. Galen koma nonono Buja qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga yononon moma laarin munkeju.

Kaen jokoloonin onanon akadamyawo kolooja. Kianj.

† 3:11: Buja gawon emba ano Buja gawon ejawaa embia yonoo jenkootogia jeja.

4

Qaa qolonmoloŋgoya kuma oŋoŋgi enkalolon kolooja.

¹ Anutuwaa Uŋayanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagojon: Balombaa kambaŋa tegomambaajon ambaati, kambaŋ iikanon ejemba kelemalelen yoŋonon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yoŋoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilanon sololoon kuma oŋomakejuti, mono iyoŋoonon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloowaa: Tosianon uumeleen selesele angi Satanon aaso aiweseya uugianon aen gerawonon qokotaan uugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmoloŋgoya lan jen soonkeju. ³ Yoŋonon ejemba kokaen kuma soon oŋomakeju, 'Uumeleen ejemba oŋonon mono loemba kaŋa mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon oŋomakejuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaajon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa hona moma yagojoni, iinon ii kotuegoro saanon danjisen jen newombaajon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii awaa koloaju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon danjisen jen buŋa qen aowonja. ⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutuwaa qaa jen qama koolinin esuŋanon turuŋ hamo qero saŋa koloowaa. Kian.

Kraist Jiisaswaa welenqege awaa ii kokaen:

⁶ Giinon uumeleen ejemba kaen kuma oŋoma laligon Kraist Jiisaswaanon Buŋa gawon meme eja awaa koloon laligowa. Giinon Buŋa qaa otaan laligon koujanj, ii tosaŋa kuma oŋoma geenjo kaanjadeen qaa awaa ii ano momalaariwaa qambaŋmambaŋ qaa kuuya weenjon romonjon iikanon uuga wagin aon laligowa. ⁷ Balon ejembanon beŋ sosombaŋ qaaya julujulu jegi Anutuwaa Buŋa qaanon bibiloko amambaajon anji, ii mono yakarin gema qewa. Ii gema qen Kraist kaŋa koloon laligowagatiwaaajon uuwaa komagbiligbilia ama laligowa.

⁸ Anutunon laaligo kambaŋ kokaamba namonon laligoni, ii kotuegon nonono kanagen oyanboyan laligowombaa soomonjo ano. Aaŋgole ii sele busu gbiligbiliwaaajon melaada ilaan nonoma kamaanqegeta koloojato, uuwaa komagbiligbilia ii tandonana kombonja kolooja. Kawaajon uuwaa nanamemeŋa ii pondan koma gbilin laligona iikanon mono iwoi kuuya kanon nemuŋ koma nanjon gomakebaa.

⁹ Qaa jejeŋi, ii ejemba korebore meŋ anjalij anŋonj komboŋatiwaa so powowonj kotakota kolooja. Qaa powowonj kotakota moŋ ii kokaenj:

¹⁰ “Anutu laaligo Toya iinonj ejemba korebore hamo qeŋ nonomambaajonj moja. Uunana meleema moma laarinj muŋkeboŋati eeŋ, mono oŋanonj hamo qeŋ nonomakebaa. Kaenj moma laarijonj. Tosia nonononj kaenj koloowaatiwaa jejeromonromonj iikaanja Anutu ama muŋ nama gawonja meŋ selenana qeŋ aonj oronkejonj.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaanj ama mewutiwaa-
jonj jeŋ kotonj kuma oŋoma laligowa. ¹² Oo Timoti, sagbili laligojanjwaajonj moŋnonj meŋ kamaanj gombabo. Kawaajonj mono uumeleenj ejemba batugianonj sili awaa kokaenj qendeema oŋoma laligowa: Qaa awaagadeenj jeŋ nanamemenj dindinja otaanj ejemba tororo jopagonj oŋoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligibili pondanj meŋ Anutuwaa gawonja meŋ sororogona iikawaajonj moma laarinj goma laligowu. Kaanja soraayagadeenj koloonj mena ejembanonj saanonj goda qeŋ gonji laligowa.

¹³ Mono pondanj Uumeleembaa Buŋa Tere ii jegenja weenjonj kaparanj koma jeŋ asarinj kanageso uugia iikanonj kuunj kuma oŋoma laligowa. Kambanj batuya kokanonj kaenj ama laligona niinonj kawe sokombaa. ¹⁴ Jotamemeya yonjononj borogia goo qaganonj ama qama kooligi Anutuwaa gejatootoo qaa goojonj kolooro Anutunonj gawonj memewaa momo kalenj gono uuganonj eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganonj gawonj meŋ laligowa. ¹⁵ Mende kolatiwato, Buŋa Tere weenjonj jeŋ asarinj kuma oŋoma laligowa. Iwoi karoonj ii mono kaparanj koma jegenja nama koma gbilinj laligowa. Ataqaŋanj mende ambagati eeŋ, uugaa toomorijanonj mono somariiro kotiinj awasanjkaka koloowaati, ii kuuyanonj iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geenŋaa uu selega galenj koma aonj uumeleenj gawonj tororo kuma oŋombagiwaaajonj galenŋa meŋ aonj laligowa. Kaenj ama laligowaati eeŋ, mono geenŋa oyanboyanj qeŋ aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanadeenj oyanboyanj qeŋ oŋona Siwenonj ubuya. Kianj.

5

Malo ano ejemba waŋa ii kokaenj galenj koma oŋombu:

¹ Eja waŋa ii geriawo mende jeŋ mindinjonj oŋombato, manŋa kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaanja ama oŋoma laligowa. ² Emba waŋa ii nemunŋa kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Emba

saranj ii naanjuruga kaanja nanamemenj soraaya otaanj goda qeŋ oŋoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeŋe qaganonj ama oŋoma laligowa. ⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti eenj, iyoŋononj mono mutuya koloonj wanj kuunj ii galen koma mubu. Anutunonj jenj kotonj nononoti, iyoŋononj mono iikawaa so iyanjiaa sumanjurugia kalanj koma oŋombombaa kania moma kotowu. Nemunjanjurugia-noonj wala kambanj koriga kalanj koma oŋoma laligogiti, oŋononj iikawaa kitia meleema tosagia metogonj oŋonjgi Anutuwaa jaanonj sokombaa.

⁵ Malo emba honja, tinitosaya qaa anodeen laligoji, iinon jejeromonromonja Anutu ama munj ii suulanj asaga goman-tiinja qisinj qama koolinj munkeja. ⁶ Iinonj kaenj laligojato, emba malo tosianonj uugianonj gere tooro siingia kombombanja so iwoi lansambaaonj borojanj menkejuti, iyoŋononj namononj selewo laligojuto, kilenj uunonj koomuya kolooju. ⁷ Kawaaonj malo yonoo selegianonj koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaaonj mono kaanagadeen jenj asarinj oŋoma laligowa.

⁸ Mononj anjaa tinitosauruta mende kalanj koma oŋomesaoro guan laligojuti, iwaa nanamemenjanonj mono bolidaboroja. Iinonj Ponj moma laarijiwaa qaaya ii silianonj qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugunj kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleenj kanageso oŋononj malo tosaanja kululuunj kalanj koma oŋomakejuti, malo mononj iyoŋoo arehnonj koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati eenj, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaenj kolooro iigadeenj mono qa arenj iikanonj toroqenj oonj ambu: Mononj gbania 60 uugunj eja motoonjgowaa embiaga laligoro. ¹⁰ Kaenj laligoro tosianonj kaniaaonj kokaenj nanjonj jenkeju: Iinonj gawonj awaa awaa menj laligonj merabora galenj koma gejanono qaa oŋono somariigi. Ejemba wabaya mirianonj koma horonj kalanj koma oŋono Kraistwaa alauruta soraayanonj kagi wijigia songbama esuunj nene apu oonj unuaginj laligoro. Konjilinj uutanonj laligogiti, ii menj qeangonj oŋoma gawonj awaa kuuya memambaaonj uuta pondanj somonjonj jegenja nama laligoro. Malo kaanja mono arenj papianonj oonj kalanj koma laligowu.

¹¹ Malo emba wana mende koloojuti, iyoŋoo qagia mono qa arenj papia iikanonj mende amba. Ii anagati eenj, iyoŋoo siingia kombombananonj gere jero eja mombo mewombaaonj uugia waaro Kraist silemale ama munj zioz gawonj mesaowubo. ¹² Ii mesaonj wala Kraist tenj kombombaaonj

jojopan qaagia asuganon jen somongogiti, ii qegi janjon qaono Kraistnon qaagia jen tegon gamu qen onono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan liligon kamban tiwilaawutiwaa kania men analin anjon kombubo. Toroqen bolin qaa kisma lan jen qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinon woinon lan mondon gawon hona mende men tosaan yonoonon iwoi men soowubo. Qaa tosia yonoonon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaa siinna moma kokaen jejen: Malo emba wanja mende koloojuti, iyononon mono eja men mer-abora men gawon mirigia galen koma laligogi sokombaa. Kaen angi tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania mongama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosianon galen mende men aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kananon kemen otaan laligoju. ¹⁶ Umeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma onombombajaan amakejon. Kawajaan umeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinon mono ii kalan koma onoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun onoo qagianon mende uba. Kian.

Ziozwaa jotamemeya ii kokaen kalan koma onombonja:

¹⁷ Jotamemeurunana umeleen kanageso saanon galen koma onomakejuti, ononon mono iikawaa tawaya meleema godaqeque uuta qendeema onoma laligowu. Yonoononga tosianon Bunja qaa jen asarin kuma onomakejuti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro onoma laligowu. ¹⁸ *Bunja Terewaa qaa monon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombajaan bulmakao eja wangi dumun tuun qaganon riin rinjanjanjonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

(Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen oon kitia mugi nero sokombaa.) Qaa mon kokaen eja,

“Monon gawon mero tosianon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹ *Jotamemeya mombaa selianon qaa lan ama jen mugi woi me karonon ii mende nangowuyagati een, ii mono qaa jakeyanon mende amba. ²⁰ Daen yononon singisonjo

* **5:18:** Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7   * **5:19:** Dut 17.6; 19.15

amakejuti, giinon mono ii asuganon temboma jen onona korebore qaaga ii moma singisongo ambombotiwaa toroko moma galengia men aonkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa on jen koton gonjeni, ii mono ten koma otaan laligowa. Eja me emba mon mende isosoroon tosaan mende sureen onomba. Kawaajon mombaa qaaya ii waladeen lan mende somongowa. Ejemba korebore mono ororon gosin onomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianon jen ii jojopan qanon somongona mobe sokombaa.

²² Tosaana yonoo singisongogianon goo qaganon uro gamu mokoloowabo. Kawaajon monon “Pombaa gawon memana,” me “Uumeleen tuun toroqemaña,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosin boroga ilin alan iwaa qaganon mende ama kotuegon muba. Geenjo soraaya laligowagatiwaaajon mono galen koma aon laligowa.

²³ Oo Timoti, gii kaban tosaan ji koloon gono “Yaenmaen!” qama enkejan. Kawaajon mono apugadeen mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena korojonga ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosianon singisongo анги uulanawo asuganon asugiro ejembanon iima walawala jen tegogi kaban kokaamba gamugiawo nanju. Kaen nanjuto, tosianon singisongo ama mesangon aon laligon daandaan Anutuwaa jaanon keugi asuganon asugiro jen tegon onombaa. ²⁵ Ejemba gawon awaa akadamuyawo menkejuti, gawon iikanon kaanagadeen kaban kokaamba asuganon-deen eja. Gawon awaa tosaan asuganon mende ewuyagati een, ii mono kaanagadeen aasangoyanon ewombaajon amaan daandaan asugiro iibona. Kian.

6

Welenqege yonoonon qambanmaban arej

¹ Welenqegeurugia kuuya togiaa qaqan bosima gawon tawagia qaa menkejuti, ononon mono tourugia jeulalan lan mende ama onombuto, godaqege kuuya qendeema onombombaa so injiima laligowu. Ononon mono tosia yononon Anutuwaa qata mepaegon jewubotiwaajon kaparan koma nambu. Anutuwaa Buna qaaya ejemba kuma ononin ii onoo nanamemenjiaajon ama gema qegi boliwabo. ² Tourugia tosianon uumeleen alaurugia koloojuti, iikawaajon mono godaqeqegiaajon mogi kamaanqeqeta mende koloowa. Kaen qaagoto, tourugia welen qen onongi gawongia awaa koloonkeji, iyononon Kraist moma laarigi

wombo ala koloon onongi iikawaajon mono kaparan koma tourugiaa qaa baatanon kema uugia gawonon ama awaa-gadeen men laligowu. Mono kaen jen koton kuma onoma laligowa. Kian.

Buŋa qaa jen soogi uugere koloowubo.

³ Poŋnana Jiisas Kraistnon uuwaa komagbiligbili ambombaajon Buŋa qaaya nononoti, nononon mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejon. Mononon Buŋa qaa hona qiwitigon qaa batuya morota ejemba kuma onomakeji, iinon mono gadokopa kolooja.

⁴ Iinon selia men umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma koton momalaariwaa qaa batuya batuya jen melenqeleema jenonkooli ambombaajon koposongonkeja. Kaen moma tosaana yonowo mondongosi angi hona kokaen koloowaa: Leelee uunon motogoto angowowo ama aon uuqeqe qaa tokoronkota jen men bolin aowubotiwaa sombu momo amakeju. ⁵ Kaen ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honaa kania songin kokaen romongonkeju: 'Uunon komagbiligbili anin iikanon donana kolooro iikanon riin monej hina mokoloowon?' Kaen romongon ajoroon suulan jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaen amakejuto, anana Anutu Buŋayaa komagbiligbili ama monej hina en nononji, iikanon uu luae qen aonkejon. Unj Toroyanon donana koloon men bonjon ama nonomakejiwaajon mono onanon oyanboyan somata mokoloon simba-wonawo laligojon. ⁷ Kawaa kania ii kokaen: Anana wala boronananon iwoi mon mende men een toontoon namonon asuginin. Kanagen kaangadeen komun namo koi mesaon bobora kembona. ⁸ Kaen kembonato, kamban kokaamba nene ano opo maleku en nonono iikawo mono men bonjon ama luae qen aonkebona.

⁹ Kaen ambonato, ejemba monej esuhina somata mokoloowombaajon momakejuti, iyononon mono angobatonon siwa kaana ritogogi kamaan ununkeja. Kamaan unuro siingia kombombana bologa bologa ii mamaga asugin uugia enkalolon megijejaju amakebu. Siingia kombombana doogoya iikanon mono horon somongon onongi ulungon kondemonden mokoloon tiwilaawuya. ¹⁰ Monej hinawaa siin kombombana kanon mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yononon monej hinawaa uusiingia moma ewaewan koma jinjan angi momalaarigianon janjon qaono lan laligoju. Uugere somata mogi iikanon mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kian.

Poolnonj Timoti gawombaa jenkooto ama muro.

¹¹ Mamaganonj kaanja laligojuto, Anutuwaanonj eja gii mono iwoi kaanja ii misingonj gema qen laaligo koi kaanja laligowagatiwaajonj kaparanj koma laligowa: Nanamemenj dindinja otaanj Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilinj laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondanj menj ejemba onanonj jopagonj onoma laligowa. Mono kaparanj koma kotiinj nama ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onoma laligowa.

¹² Aangole ejanonj kuu anji iikanonj haamo ambaatiwaajonj esuja kuuya menj kululuunj kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilinj Anutunonj kuu akadamyawo ano iikanonj kotiinj pondanj manja qen laligowa. Anutunonj laaligo kotiganonj keubagatiwaajonj goonoti, gii mono laaligo ii koronsonj menj buja qen aonj laligowa. Laaligo kotigaa buja koloojanj, giinonj qaa ii awaagadeen jokoloona mamaganonj ii moma saanonj nanjonj jenkeju. ¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbilinjeji, gii iwaa jaanonj kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanonj ii kaanagadeen jokoloona moro. Jiisasnonj gawana Pontius Pailotwaa jaasewananonj nama kaniaya jen asarinj qaa awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanonj kokaen jen kotonj gonjenj:

¹⁴ Gii mono Buja qaa koma gbilinj pondanj tenj koma otaanj laligowa. Kaenj laligona monjonj “Gii kana songinj bolina,” qaa kaenj jen gomambaajonj amamaawaa. Ponjana Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa moti, kambanj batuya kokanonj mono uuwaa gawonj kaenj menj laligowa.

¹⁵ Anutunonj oyanboyanj Toya koloonj kambanja ano kanj kuuro iikanonj Jiisas Kraist wasiro asuganonj asugiro iibonja. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuuyanonj iwaa newo baatanonj nanjonj. Iinonj kinj ponj yonoo Ponjia ano jawinj yonoo wanjia kolooja. ¹⁶ Anutu, oyanboyanj Toya iinonj motoonjgo kambanj monjonj mende komuwaa. Iinonj asamararanj gomanonj eukanonj laligoro kuuya nono nononano iikanonj ubombaajonj qagojonj. Namowaa ejemba monjonj ii jaayanonj mende uunj iiro ano iimambaajonj amamaawaa. Iwaa qaqabunajaya mepeseeninj ku-usunj Toya akadamyawo koloonj kambanj tetegoya qaa iwoi kuuya galenj koma laligowaa. Qaa ii onanonj.

¹⁷ Ejemba qaqabunajagiawo kambanj kokaamba namononj uuta laligojuti, ii giinonj mono kokaen jen kotonj onoma laligowa: Monej esuhinanonj kambanj monjenj qaondaborowaa. Kawaaajonj yonononj mono uugia iikanonj mende

* 6:13: Jon 18.37

ama laligowu. Monen esuhina qaganon nama awelegon sewanjiki koloojuti een, jejeromonromongianon mono janjon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwaajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nanngi iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonjwaajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenā nama men iikaanā kanon akadamugiawo kolooowu. Anutuwaa jaanon akadamugiawo koloon afaangon jorinjotsaanā ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu. ¹⁹ Kaen Anutuwaa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan hona mokoloon men seinkebu. Maa suan kaanā ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nanjon nama laaligo honabona bunā qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-waajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omayā ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon “Momakooto amin mobonā,” jen qaa senā senā jen seigi kemakeja. Momakooto honā ii kaen jen soonkeju. ²¹ Tosianon momo soosooya bunā qen aon jokoloon tintuan angi momalaarianon zololonjon loorin sooro.

Anutuwaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

Timotiwaa Tere 2

Poolnoŋ Timotiwaa Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ mundaŋa ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaa-joŋ “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumaŋ,” jen Buŋa Tere koi ooro. Qaa areŋa waŋa ii awaawaa kaparaŋkoŋkoŋ. Poolnoŋ ii jen asariŋ uuta nanŋoŋ qambaŋmambaŋa kokaen muŋ ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania nanŋoŋ jen laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Areŋ Walaga mojaŋi, mono iikanonŋ qokotaanŋ iikawaa qaaya hoŋaboŋa ii ejemba kuma oŋoma uukuukuu gawoŋ menkeba. Tuarenjenŋ ama goŋgi siimbobolo kania kania mokoloonŋ monagati eenŋ, mono kilen Anutunonŋ gawoŋ gonotiwwa so ii kaparaŋ koma menkeba.

Poolnoŋ galeŋ meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianonŋ “poumapou qaganonŋ angowowo omaya ama geja-jojombaŋ amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanoŋ keuma kambaŋga mesoqesoŋ tiwilaawabo. Angowowo qaa kaanŋa kanonŋ ejemba mende totoŋ ilaanŋ oŋomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii menŋ bolinŋ oŋono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya nanŋomambaajonŋ aŋaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajonŋ nomaenŋ gawoŋ areŋa ama manja qeŋ laligoroti Timotinonŋ iikawaa qaaya duduuwabotiwwaajonŋ ii kokaen jen asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laariŋ lombo moma mokosiŋgoŋ uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama nonŋgi siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiinŋ nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseenŋ Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3–2.13

Gejanono ano galeŋ meme qaa tosaanŋa 2.14–4.5

Pool horonŋ ureenŋ ama mugi laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiinanonŋ jen kotonŋ Pool nii kuunŋ nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojenŋ. Kraist Jiisaswo qokotaanŋ naniŋ laaligo kombombaŋa nonombaatiwwa qaaya somoŋgorotiwwa Buŋa qaaya jen asarimambaajonŋ wasinŋ nono laligojenŋ.

²*Timoti giinoŋ momalaariwwa wombo merana koloojanŋ. Niinoŋ giwo qaa amiŋ mobojoŋ tere koi oojenŋ.

---

* 1:2: Apo 16.1

Manjana Anutu ano Pohnana Kraist Jiisas, yorononj mono kiankomunj kalenmorianj goni luaenonj laligowa.

Poolnonj Timoti uuta nanjonj qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanonj Anutu welenj qen munj laligogi niinonj toroqenj gawonja mewe Anutunonj “Giibe sokonja,” ni-joro ugejanaanonj kaenj momakejenj. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseenkejenj. Mepeseenj asaga gomantiinja qama koolinj gii suulanj romonjonj gomakejenj. ⁴ Gomesaowe saana jaunja kamaaroti, niinonj ii romonjonj giimambaajonj awelejonj kaparanj komakejenj. Giima ainjolonj rari korisorononj uuna saa qewaatiwaaajonj mojenj.

⁵ *Giinonj gbingbaonja qaa onanonj Jiisas moma laarinj laligojani, qaa ii uu wombonanonj ero romonjonkejenj. Wala auga Lois ano nemunja Yunis yorononj uugara meleenj momalaariganonj kolooro. Yoro gemagaranonj giinonj kaanagadeenj ama laligojani, iikaya moma laarinj kotiijenj.

⁶ Kawaajonj imowamo laligowabotiwaajonj qaa kokaenj qenj gbilinj gijojenj: Niinonj wala borona wanjanonj ama qama kooliwe Anutunonj gawonj memewaa momo kalenjonota uuganonj eji, ii mono menj gbilina gere bolanj kaanja kotiinj jenj mende ililingowa. ⁷ Qaa koi mono romonjowa: Anutunonj Unja Toroya ii jirinjirinj ama qar-sombunana mobonatiwaaajonj qaagoto, iyanjaa ku-usumbaa Unjaya nonono saanonj uunananonj jopagonj aonj nanamemena tororo galenj koma aonj nambonja.

⁸ Kawaajonj Pohnanaa qaaya nanjonj jenj seimambaajonj ataqatanj mende amba. Kaenj qaagoto, mono nii kaanja koloonj laligowa. Niinonj Pombaa gawonja menj laligowe iikawaajonj kapuare mirinonj noonji rajento, kilenj noojonj ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiinj nii kaanja awasanjkaka nama uuwaa gawonj menj laligowa. Oligaa Bunawaajonj ama anjosisiri ama gombuyagati eenj, mono iikawaa siimboboloya moma mokosinjonj bosima laligowa. Anutunonj ku-usunj gomakejiwaa so ii saanonj niwo motoonj kaparanj koma bosima laligowota.

⁹ Anutunonj monowaa monoyanonj Siwe namo mende mokoloonj oroma kambanj iikanonj ananaajonj romonjonj arenj kokaenj ano: Anutunonj Kraist Jiisaswaaajonj ama kalenmorianj nonombaa. Arenj ii ano ero laligonj kouma laligogi anana kolooninj. Kolooninj Anutunonj anana iwaa bunja koloonj soraaya laligowombaaajonj nonooma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa aninjiwaaajonj ama mende me-weenjonj nonoma nonoonoto, iyanjaa arenj walaga ii otaan

* 1:5: Apo 16.1

nama iikanonj nonoono. ¹⁰ Arej walaga iikawaa honj ii kamban kokaamba asuganonj kolooro. Hamoqeqe Tonananon asuginj Anutuwaa kalenjmorianj maama nonono. Kraist Jiisanonj asuginj koomuwaa esunj qenj melungoro kemero Oligaa Bunjaya ninisaano asariro. Bunj qaa ii moma laarin saanonj laaligo kombombanj mokolonj tetegoya qaa kotiinjaligonj kamban monjonj mende koomu kombonj mende komuwonj.

¹¹ *Anutunonj nii Oligaa Bunj jenj asarinj ejemba kuma onjomanjatiwaaajonj kuunj nono wasiwasi eja aposol koloojenj. ¹² Aposol koloojenjwaaajonj ama gawonj kotiinj mewe tosonianj anjosisiri nanj nonji siimbobolo momakejenj. Siwe Eja moma laarinj munkejenj, niinonj iwaa kania awaagadeen moma yagojenj. Kawaaajonj awasanjkaka nama kuukamakamaa mende momakejenj. Qaago totoonj! Anutunonj moma laarinj noma Bunj gawonj ama nonotiwaa so nii galenj koma nomambaa kotiinjaligoji, ii moma yagojenj. Kaenj moma yagowe gawonjanonj mende sooma kamaaro laligonj uma kamban somatanonj keubonj. Kaenj moma laarinj iikawaajonj uuwoiwoi mende anjenj. ¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa soga kolooji, niinonj qaa honj ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononjanonj ama kaanjadeenj otaanjaligowa. Nono Kraist Jisaswo qokotaanj motoonj naninj jopagonj nonomakeji, giinonj mono uujopa iikawaa uutanonjaligowa.

¹⁴ Anutunonj giima moma laarinj goma iwoi awaa kuya gono bunjaga kolooji, iikanonj mesoqesoowabotiwaajonj mono ii galenj menj laligowa. Unj Toroyanonj uunananonj nama laligoji mono iwaa ku-usunj qaganonj iwoi honj ii agokayanj kona ewaa.

¹⁵ Eisia prowinswaa nenjauruna yonjononj kuuya nomesaonj gema nugi, ii mojanj. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yorononj iyonoo batugianonjaligojao. ¹⁶ Tosianonj nomesaogito, Onesiforus iinonj qaago. Kawaaajonj Ponj, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomun onjona laligowu. Eja kanonj noo gbadonaajonj (tape) gamu mende qenj nomakejato, kamban mamaga kanonj keraqeeango qenj nono uuna bonjonj kono. ¹⁷ Onesiforusnonj Room sitinonj koi kouma kamban iikanondeenj noojonj kaparanj koma monjgama laligonj mokolonj nono. ¹⁸ Iinonj wala Efesus sitinonj nomaenj ilailaa somasomata ama menj afaanjonj noma laligoroti ii geenjo saanonj moma komujanj. Kawaaajonj kamban somatanonj Pombaa kooronjanonj keuninj Onesiforusnonj

* 1:11: 1 Tim 2.7

kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaajon qama koolijen. Kian.

2

Kraist Jiisaswaajon mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo gokotaan kalenmorian uutanon bon qen kotiin namba. ² Niinon Buja qaa kuma gombe mamaganon niima nanjon jegi monati, ii ejemba moma laarin onjo-onjombaa so koloojuti, mono iyonoo buja ewaatiwaajon onomba. Kaen ama onona ero saanon ejemba tosaanja toroqen kuma onjombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqeqe eja akadamugawo koloon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. ⁴ Manjaqeqe ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wangianon eja onjono manjaqeqe tuumbaa arenjon keuma kema kan gawon pondan men laligojuti, iyononon kuuya galengianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombaajon jojorin nanju. Kaen nama iyangiaa laaligowaa nanjonangowaajon iwoi mon mende men laligoju. Uu deendeen mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanjon keuma jenkotoo galenjaanon qaa ugun lan bobogarin kenji iinon akadamuyawo mende koloowaa. Iwaa wanjon haamo aambaa ila mon mende konji kemebaa. Kawaaajon gii mono dindinagadeen kema. ⁶ Kaanjadeen komakoomo ejanon gawon somata mero honja kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon men laligowa. ⁷ Qaa oojeni, ii weenjon moma bimoona Ponjon mono momakotoo gono ii kuuya saanon moma asariwa. Kawaaajon ii mono uu kononjanon ama romonjon laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romonjon laligowa. Niinon Oligaa Buja jen asarinkejeni, Jiisasnon qaa iikawaa so kin Deiwidwaa gbiliga koloon Hamoqeqe Toya kolooro Anutunon men gbiliro koomononga waaro.

⁹ Niinon Oligaa Buja qaa ii kaparan koma jen asarin angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekakasililin eja kaanja kasanon gbadoon nongita rajen. Kaen rajento, Anutuwaanon Buja qaa ii mende gbadoon somonjogi. ¹⁰ Kania kawaaajon ama niinon siimbobolo kuuya moma mokosinjon kotiin nanjen. Anutunon ejemba iyanjaajon mweenjon

ononoti, niinonj mono iyonoojonj ama kaparanj koma manja qenj laligojenj. Kraist Jiisasnonj hamo qenj onono yonononj kaanagadeenj letoma oyanboyanj koloowutiwaajonj mojenj. Uugia meleema laligowuti eenj, mono Siwewaa asamararanonj uma tetegoya qaa kotiinj laligonj ubu. ¹¹ Qaa koi mono powowonj kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganonj iwo motoonj komuro laligojonj eenj, mono kaanjadeenj iwo kotiinj laligowonja.

¹²* Iwo motoonj siimbobolo moma mokosinjonj laligojonj eenj, mono kaanjadeenj iwaa bentotonj uutanonj iwo galenkonjonj gawonj mewonja.

Anana ii qakoonjonj eenj, iinonj mono kaanjadeenj qakooma nonoma niniima tiiwaa.

¹³ Anana gema qenj muninj ironja meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinonj ii qewagomambaajonj amamaawaa.

Mindingqindinj ama iyanjaa kania utegomambaajonj qetanjonkeja.

Kawaajonj ezelobezelo ama qaanana pondanj mende otaawonjati eenj, iinonj mono kilenj (dindinga nama) qaaya pondanj otaanj iikawaa so ama nonombaa.”
Kianj.

Anutuwaa Buja gawombaa ejia kokaenj koloonj laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajonj ii mono jenj gbilinj onoma Anutuwaa jaasewanonj kokaenj jenj kotonj onoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenjeleema mondonj mende gosinj nambu. Jenonkoolinonj mono mende totoonj ilaanj nonomakejato, tosianonj ninonjginonj qaa kaanja moma elonkalonj anji momalaarianonj sooro tiwilaawubo. ¹⁵ Giinonj mono Buja gawombaa anjotete kania kania ii haamo ana Anutunonj giima “Sokonjanj,” jewaatiwaajonj kaparanj koma namba. Gii Kraistwaa gawombaaajonj gamuga mende moma laligowato, Buja qaa honja mono tororo mendeema uugia kuunj onoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omaya omaya ii mono yakarinj gema qewa. Tosianonj ii jenj seinj laligonj iikaanja kanonj balombaa anjonjorayanonj qokotaanj Anutu toroqenj lolomoninj kaamaa amakeju. ¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanonj sele busugia siriawo qenj kiro somariinj kemakeji, yonononj iikawaa so qaa omaya jenj iikanonj ejemba menj bolinj onomakeju. Yonoo tuunnonja eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao. ¹⁸ Yorononj qaa honjaa kania mesaonj jinjaunj qenj qaa senja kokaenj jenkejao, “Uumeleenj ejemba anono mono gbilinj waama laligojonj. Kawaajonj

* **2:12:** Mat 10.33; Luuk 12.9

kanagen koomunonga mombo mende gbilin waabona.” Kaen jen tosaana enkalolon men ononi momalaariganon bolinkeja.

¹⁹*Kaen bolinkejato, Anutunon tando powowon kotakota kuuroti iikanon mono kilen mende joloma nanja. Iikawaa mungena ii kokaen oogita eja, “Ponon anaa buna koloojuti ii moma koton ononja.” Mungena mon ii kokaen, “Ejemba Pombaa qata men qamakejuti, kuuya iyononon mono nanamemen bologa qen yakarin laligowu.”

²⁰Miri somata kanon juu, monjon, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenon ano gbakon namonon memeta, ii kaban so men gawonon amakejon. Tosia goul ano silwanon memetaga. Akadamugiawo kaana ii korisoro kambananondeen gawonon amakejon. ²¹Kawaa so monon qaa omaya mesaon iyana koma konjoratin aoji, iinon mono monjon goulonon memeta kaana koloowaa. Toyanon ii men gawon akadamyawonon ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanon iwaajon aisoonkebaa. Anutunon men sorain muro tirin koton nama gawon awaa kuuya memambajaan jorinj nambaa.

²²Sagbili laaligowaa siin kombombana bologanon galen koma gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. (Gawongaa honanon kamaawabotiwaajon ii jejen.) Angobatonon horon gomakejuti, ii mono misingon gema qen laaligo koi kaana laligomambajaan kaparan koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganon Pon ilaan onombaatiwaajon qamakejuti iyonowo mono nanamemen dindina otaan Anutu tororo moma laarin onanon jopagon aon luaenon laligowu.

²³Tosianon gejajojomban qaa oyomakandowe jen ninongiinon jenonkooli анги angowowo koloonkeji, ii onanon mojan. Kawajaan ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonon qaganon ama onoma afaangon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mugi ii kotiin mokosingon laligowa. ²⁵Tosianon tuarenjen ama mugi ii saanon uuluue qaganon metulangon mindingon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buna qaa moma koton uugia meleembuyaga. ²⁶Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuroromongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

* 2:19: Jan 16.5

3

Kamban tetegoyanon laaligo bolin anjonjayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegoyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa: ² Ejembanon anjiaajonadeen romonjon monej iwoi buuju menjo mewombaajon otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaanja engangia qerereen sewanjiki laligon uuqege qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaajon dangisen mende jen nesagesa (nehhololo) amakebuya. Anutuwaa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ “Anaa lomboga,” jen woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisonogogia mende mesaon iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemaqege qaa kisama jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onomakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewanjiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeqeta kolooro gogoraagen amakebuya. ⁵ Anutuwaa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda arej lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwaa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaanja ii mono jawo ama misinjon gema unun laligowa. ⁶ Yonoononga tosianon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqege men onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosianon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisonogogia gamuwaajon kamaan unuro siingia kombombanja kania kania iikanon yaiwisisi men ononji sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin ononji qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimonon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buja qaa honaa kania ii kamban so moma kotowombaajon amamaankeju.

⁸ *Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyoroo so Buja qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

* 3:8: Eks 7.11

⁹ Kamban toroga selegia menj umakebuto, gawonjiaa honja ii kamban mende koriro janjon qaombaa. Iijipt eja yoroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toona morota kuun arenj ambe. Ejemba Buja qaa kuma onoma nanamemena ama menj laligoweti giinon ii iima modaborojan. Laaligonaa toona otaan momalaariwaa komagbiligbili pondan menj siimbobolo mokosinjon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleenj alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nonji iikanon kaparanj koma kotiin nama laligowe. ¹¹ *Sisiwerowero kakasilin kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taonj karoon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilin mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosinjon bosima laligoweto, Ponon ii kuuya kanonj metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanja laligon iikawaa komagbiligbilialia ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama nonjiti, eenj, tosaanj onj kaanagadeen ama onjombuya. ¹³ Tiriqoonjon ejemba bologa Buja gawonj selesele menj onjompopo qenkejuti, iyonononj toroqenj kileqileenjkebuya. Yonononj ejemba tosaanj tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aonj laligowuya.

¹⁴ Yonononj kaen laligowuyato, Timoti gii Buja qaa honja moma uu kononganon ama uuwoiwoiya qaa moma laarijani, mono iikanonj toroqenj bonj qen nama kotiin laligowa. Daen yonononj kuma gonjiti, giinonj iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarinj onjonjanjwaajonj mono Buja qaa korononj menj mende zololonjonj mesaowa. ¹⁵ Uumeleembaa Buja Tere Toroya ii meraaganonjadeen moma sorogonj laligonj kouna. Giinonj mono ii weenjonj romonjgona momakootoga asariro iikawaa qaganonj nama Hamoqeqe Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarinj Kraist Jiisas moma laarinj muna hamo qenj gono toroqenj letoma laligowa.

¹⁶ Anutunonj Buja Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaanj sololoon onono oogita kokaen menj qeangonj nonombaatiwaajonj eja: Ii weenjonin Anutunonj uunana sololoonj kana honja kuma nonoma kilenananaajonj temboma jenj nonoma mindinjonj nonomakeja ano laaligo solanja laligowombaajonj

* **3:11:** Apo 13.14-52; 14.1-7, 8-20

gejanono nonoma koma gbiliŋ nonomakeja. ¹⁷ Anutuwaa ejemba anana ii weenŋon koma gbiliŋ Anutu jetaa so kotiin akadmunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jojorin laligowonŋa. Kianŋ.

4

Poolnon gawonŋa mundanŋa Timotiwaa qaganon ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonŋati, me komuŋ ewonŋati ananaa qaanana gosin jen tegon tosaanŋa anana bentotononŋa ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewanŋaranon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaaajon jen kotonŋonjen. Ii otaamambaaajon jen qaa ii jojoponŋa qanonŋa somonŋona mobe sokombaa.

² Kokaen jen kotonŋonjen: Giinon Buŋa qaa jen ejemba uugia kuunŋ onoma laligowa. Mobutiwaa kambanŋaajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparanŋ koma waama qaa jen asarinŋ laligowa. Ejemba kilenŋagiaajon jen onoma mindinŋindinŋ ama galen meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinŋonŋa nama kana honŋa kambanŋ so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kambanŋ kokaamba ejemba qeangowutiwaaajon kuma onomakejonto, kambanŋ monŋ kanŋ kuuro iikanonŋ momalaariwaa qaa batuya monŋ mobuboti-waaajon togonŋ gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajonŋ gejagia koriro ejawaa eja kelemalelenŋ horonŋ ononŋi kanŋ ejemba qaa ii me woi mobombaa siinŋa mobuti, iikawaa so kuma ononŋi laligowu.

⁴ Kaenŋ laligonŋ Buŋa qaa honŋa mobuboti-waaajonŋ lolomoninŋ ama gejagia gojoma benŋ sosombanŋ lanŋ jenkejuti, iyonŋoogenŋ meleema geja ama moma laligowu. ⁵ Laaligo kaenŋ me kaenŋ utegonŋ koloowaati, Timoti gii mono kilenŋ bonŋ qenŋ zenŋ nama nanamemenŋa tororo galenŋ koma aonŋ laligowa. Anŋosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinŋonŋ bosima laligowa. Uukuukuu (ewanjelis) ejawaa gawonŋ arenŋ ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kambanŋ koriga ilaanŋ gomambaaajonŋ amamaa-manŋatiwaaajonŋ kaenŋ jejenŋ. Tando lopionŋ mepeseewombaajonŋ oro qenŋ jakenonŋ ama oogi kaasononŋ umakero. Iikawaa so niinonŋ laaligona Anutu-waaajonŋ ama qeleema gawonŋa menŋ laligoweti-waaajonŋ gawmanŋ yonononŋ qaana somonŋonŋ nugi neenaa sana maamanŋatiwaaajonŋ dodowijenŋ. Namu koi mesaomanŋatiwaa kambanŋanonŋ mono kanŋ kuumambaaajonŋ dodowinŋ karo mojenŋ.

⁷ Aanḡole ejanonj kuu aan kambanjon haamo amambaajon esuna kuuya menj kululuun bobogarinj kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aan akadamyawo andaborojen. Kraist moma laarinj jeta tenj komambaa qaa jenj somonḡoweti ii mende kolatinj qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondanj kotinjenj qenjaligowe.

⁸ Poḡnonj jenteego Toya dindina koloonj laaligona gosinj solanja koloonj laligoweti, iikawaa ila soronja ii jenj tegon nonota noojonj mamboma eja. Poḡnonj eleema kawaati kamban iikanonj ii noma aronanonj kono kemero qabuḡanawo koloomanja. Ii noojonjadeen mende nombaato, ejemba jopagonj munj mombo asugiwaatiwaajonj mambomakejuti, ii iyonḡoo arogianonj kaanḡadeen kono kemenj onḡombaa. Kianj.

Neḡaurunanonj nomesaonj qeqelalanj kenji.

⁹⁻¹⁰ *Kamban kokaamba balombaa nanamemenj ama menjkejuti, neḡana Deemas iinonj uuta iikanonj somonḡonj nomesaonj Tesalonaika sitinonj keno. Neḡana Kresens iinonj Galesia prowinsnonj keno. Taitusnonj Dalmesia balononj keno. Kawaajonj gii mono uulanawo noononj kamambaajonj kaparanj komba. ¹¹ *Luuk iinonj anḡodeen niwo laligojo. Maaknonj welenj qenj nombaatiwaajonj mamaga moma iwaajonj amamaajen. Kawaajonj Maak wama motoon kawao. ¹² *Neḡana Tikikus wasinj mube Efesus sitinonj keno. ¹³ *Troas taononj laligonj malekuna eja qata Karpus iwaa mirinonj mesaoweti, mono ii menj kawa. Kaanḡadeen tere lama selianonj oonj lipinḡiti, noononj lama selia ii mono kaparanj koma mewa ano kawaa gematanonj buk tosaanja ii mujonj menj kawa.

¹⁴ *Aleksander, silwa kopa oonj qokoqokotaa eja mojanj, iinonj bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Poḡnonj nanamemenja gosinj iikawaa so ironja meleeno qaganonj uro siimbobolo mobaati ii mojen. ¹⁵ Iinonj qaananaajonj mamaga tuarenjenj ama nonoma laligoro. Kawaajonj gii kaanḡadeen mono iwaajonj galenjenj menj aonjaligowa.

¹⁶ Indinjenj mutuya mindimindiri qaa jake wanjonj ama nonḡi qaana kitia jewe monḡonj monj mende kanj nii nanḡonj noma jeroto, alauruna kuuya yonononj boratinj nomesaogi. Anutunonj sinḡisonḡogia iikawaa kitia qagianonj ambabotiwaajonj qama koolijen.

---

* **4:9-10:** Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 * **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 * **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 * **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6

¹⁷ Yoŋononj nomesaogito, Poŋonj ilaŋ nono. Niinon Buŋa qaa jeŋ ejemba uu kuuj oŋoma gawonj ii kuuya medaboronŋatiwaajonj ama meŋ kotiinj nono. Kantri kuuya yoŋononj Buŋa ii mobutiwaajonj moma ilaŋ noma laion kawalia yoŋoo qaa oogianonj gilinj nombubotiwaajonj anŋonj koma jegianonŋa metogonj nono kamaawe.

¹⁸ Poŋonj bologa kania kania meŋ nombubotiwaajonj metogonj nono saanonj Siwe bentotonŋaa uutanonj eu umaŋa. Pombaa qata mono suulaŋ mepeseeninj kambanj tetegoya qaa akadamyawo koloonj eŋ ubaa. Qaa ii oŋanonj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁹ *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojonj ano Onesiforuswaa sumanjuruta yoŋoojonj jena mobu. ²⁰ *Neŋana Erastus mesaowe Korint sitinonj laligoja. Trofimus ii Miletus sitinonj mesaowe ji kiro eja. ²¹ Kawaajonj koŋuru kambanj mende karo mono baatanonj kokanonj noononj kamambaajonj kaparaŋ komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Kloodia ano uumeleenj alaurunana kuuya yoŋononj yeizozogia jeŋ anŋi goononj kaja.

²² Oo Timoti, Poŋonj unŋaga kotuegonj giwo namba.

Anutuwaa kalenmoriaŋanonj mono oŋowo ewa. Kianj.

---

* **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17
21.29

* **4:20:** Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4;

Taituswaa Tere Poolnoŋ Taituswaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iionoŋ uuta meleema Poolwo ororoŋ somoŋgoŋ ilaŋ misin gawoŋ meri. Menj kowe biiwianoŋ wato qata Kriit (Crete) kanoŋ laligori Poolnoŋ batuyanoŋ kotoŋ ala ilailaaya mesaoro zioz gawoŋ areŋgoŋ iima gosiŋ galeŋ kono. Poolnoŋ mesaoŋ kema iwaajoŋ qama kooliŋ laligoŋ Buŋa Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianoŋ wato moŋ ano Griik (Greece) ii kantri moŋ.

Poolnoŋ Taituswajoŋ majakaka karooŋ moma qam-
banmambaŋ qaa kokaen oon muro: Kriit yoŋoo kaniagia
ii dogodabororo bao jaagoo kolooŋ laligogi. Tosianoŋ
uugia meleengi laaligogianoŋ dingoroti, iyoŋonoŋ mombo
boliwubo. Kawaajoŋ yoŋoo jotamemegianoŋ sili awaa to-
toon qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawoŋ mende
mesaoŋ tuungia mindiŋgoŋ laligowutiwaajoŋ jeja. Uugia
meleengiti, iyoŋoo batugianoŋ tuuŋ boloboolo ii nomaen
mindiŋgoŋ kuma oŋoma laligowuyaga? Eja waŋa, emba
waŋa, emba saraŋ, eja gbaworo ano welenqeŋe yoŋoo qam-
banmambaŋ qaagia ii aŋa aŋa kokaen jen asarija: “Uugia
meleema Buŋa qaa otaaŋ luaenoŋ laligoŋ somata yoŋoo qaa
baatanoŋ kema jegenŋa komuniti gawoŋ awaagadeen men
nama jumbubotiwaajoŋ kazi aŋgowowo mesaoŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Poolnoŋ aposol gawoŋaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaa jotamemeya yoŋoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuuŋ boloboolo yoŋoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuukuu ano galeŋ meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnoŋ aposol gawoŋaa kania jeja.

¹ Anutunoŋ ejemba meweengoŋ oŋonoti, iyoŋoo moma-
laarigianoŋ kolooŋ somariiwaatiwaajoŋ ama Jiisas Kraist-
noŋ Pool nii wasiŋ nono iwaa aposolya koloojen.

Niinoŋ Anutu welenŋa qeŋ muŋ qaa hoŋa kuma
oŋomakejen. Qaa hoŋa ii moma kotoŋ koma gbiliwuti een,
oŋoo laaligogianoŋ mono utegoŋ letomakebaa. Kawaajoŋ
tere koi oojen.

² Anutunoŋ qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago,
iinoŋ monowaa monoyanoŋ laaligo kombombaŋa

nonomambaaon jen somonjon iikawaa gematanon iwoi kuuya mokooloro. Ononon qaa hona moma koton moma laarigi iikanon mono nemun koma onono laaligo kotiganon keubombaaon mamboma jejeromonromon amakeju. ³ Anutu, Hamoqeqe Tonananon oyanboyan laaligoyaa qaaya jen somonjon iikawaa kambanja dindina mero kan kuuro iikanon Bunja qaaya ninisaama ii jen seiwombaa jenkootoya ano. Iikawaa so ii jen asarigi Anutunon nii ii jen seimanjatiwaajon moma laarin noma kuun nono.

⁴ *Oo uumeleen mera sorona Taitus! Niinon ilaan gombe uuga meleema ala ilailaana koloon motoon Pon moma laarin laligonkejo.

Manjana Anutu ano Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian goni luaenon laligowa.

Galen jotamemeya yonoo qaa aren

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanon motoon misin gawon men batuyanon gomesaomambaaon ama kokaen jen koton gombe: “Uumeleen yononon ilingoson lan laligojuti, ii mono arenjon onoma (eja to pasto ano) jetamemeurugia goman ano taon so kuun kuma onona arenjiawo zioz gawon men laligowu.” Kaen jen deeni.

⁶ *Uugia meleenjiti, iyonoo batugianonga eja koi kaanja meweenjowa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, embia motoonjo men laligoja. Meraboraananon uugia meleema Anutu moma laarin yangisen gejajuju siligiaa qaa selegianon mende kuun jen onomakeju.

⁷ Uumeleen kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinon Anutuwaanon kanageso galen koma onomakebaati, iikawaaon mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaran ano goronkikia qaa. Apu kotiga mende nen manja tondu mende qen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan komakeja. ⁸ Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma qaa nanamemen awaawaa siina moma uuta iikanon ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeen gosin soraaya toroya qaita mon koloon iyanjaa nanamemenja tororo galen koma aonkeja.

---

* **1:4:** 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10   * **1:6:** 1 Tim 3.2-7   * **1:7:** Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawon meme wana iinon qa somata een mende bosimbaato, paris tuunuruta yonoojon qama koolin kuma onoma uugia kuun gawonjiaa arenjia onoma gejanono qambanmamban qaganon galen koma mindinjon onomakebaa.

⁹ Buṅa qaa kuma nonoṅgi iikanonṅ tando ejia kaanṅa laaligo dooṅṅonṅ nanṅomambaajonṅ nanji, pastononṅ ii mono korononṅ meṅ iikanonṅ qokotaanṅ nambaa. Kaenṅ nama saanonṅ Buṅa Tere otaanṅ momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onṅoma iikanonṅ uugia kuunṅkebaa ano tosonianṅ Buṅa qaa meeranṅonṅ qetamakebuti, iyonṅoo qaagia doogoya ii saanonṅ qewagonṅ mindinṅonṅkebaa. Kianṅ.

Boi takapolakaya mono qotogonṅ onṅombu.

¹⁰ Ejemba mamaganonṅ qaa qeṅ gejjaju ama sosoṅae kaanṅa qaa seṅa seṅa jeṅ ejemba tiligonṅ onṅomakeju. Anutuwaa aiweseya selegianonṅ kotogiti, iyonṅoo tuunṅonṅga ejemba jaasoonṅononṅ iikaanṅa koloonṅkeju.

¹¹ Ejemba iikaanṅa yonṅoo qaagia mono qowogowu. Yonṅononṅ Buṅa qaa kuma onṅombombaajonṅ mondonṅ monenṅ iwoi horowombaajonṅ moma kesa-awaranṅ qaa lanṅ jegi gamuyawo koloonṅkeja. Kaenṅ ama sumanṅ tosaanṅa mono korebore meṅ soonṅ onṅonṅgita enṅkalolonṅ koloogi. ¹² Kriit iyanṅgiaa gejatootoo eja monṅonṅ kaiyakagiaajonṅ kokaenṅ jeṅ ooro, “Kriit ejembanonṅ mono kambanṅ so qaa qolonṅmolonṅonṅ injarere qezenṅ laligonṅ jeranṅai kombo kaanṅa ewaewanṅ koma baanonṅ newageenṅ nepaqepalo nenṅkeju.” ¹³ Yonṅoojonṅ qaa kaenṅ nanṅonṅ jeroti, ii honṅaga. Kawaajonṅ jigia iikanonṅ qaono momalaarigianonṅ asuginṅ honṅawo koloowaatiwaajonṅ ii mono kotakota jeṅ terenṅonṅ onṅomakeba.

¹⁴ Momalaarigianonṅ honṅawo kolooro Juuda nonoo beṅ so-sombanana ano ejemba qaa honṅa songinṅ jeṅkooto amakejuti, qaa iikaanṅaajonṅ geja mende ambu. ¹⁵ Uunana meleeninṅ Unṅ Toroyanonṅ konṅkonjora meṅ nonono soraaya koloojonṅi, ananaa nembanene mombaa songoya ii mende eja. Anana nembanene kuuya saanonṅ newonṅatiwaa so koloojato, qewolonṅ ejemba qaa honṅaajonṅ yanṅisenṅ amakejuti, iyonṅononṅ ii me woi anṅi uugianonṅ kilenṅ tiloonṅkeja. Uugianonṅ kokojinṅinṅawo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanṅa laligoju.

¹⁶ Yonṅononṅ “Anutu moma yagojonṅ,” jegianonṅ kaenṅ jeṅ kaiyakagianonṅ ii qakooma qewagonṅkeju. Kaanṅa koloonṅ Anutuwaanonṅ qaa qegi inṅjiro arokuukuugiawo kolooro gawonṅ awaa monṅ mewutiwaa so mende kolooju. Kianṅ.

2

Ejemba somata onṅoo qambanṅmambanṅ qaa

¹ Giinonṅ kaanṅa mende laligojanṅiwaajonṅ mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Buṅa Tere otaanṅ kokaenṅ kuma onṅomakeba: ² Eja wanṅa onṅononṅ mono kilikalugia qaa

lalogigi goda qeŋ oŋombonatiwaa so koloowu. Iyangiaa nanamemeŋgia tororo galeŋ koma aogi momalaarigiaa jianon qaono hona uukalen koloonkebaa. Hona kolooro ejemba tororo jopagon oŋoma laligowu ano kaparaŋ koma bon qeŋ nambu. Kaen laligowutiwaajon kuma oŋomakeba.

³ Emba waŋa oŋonon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yoŋoo so nanamemeŋgia ama meŋ laligowu. Gemageqe qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Uumeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaŋa kuma oŋomakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, iyoŋoojon saanon qambanmamban qaa injjon lalogigi yoŋonon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombogianon jopagon oŋoma laligowu. ⁵ Jopagon oŋoma iyangiaa nanamemeŋgia tororo galeŋ koma aon soraaya koloowu. Kaen koloon miriwaa gawona meŋ qelanjin nogo toro qaganon meŋ lomeraanurugia kalaŋ koma oŋoma lourugiaa qaa baatanon kema kotinjon oŋomakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma oŋongi ama meŋ lalogigi toŋianon Anutuwaawu. Buŋa qaa mepaego-wombaajon amamaawuya. Kiaŋ.

Eja gbaworo ano welenqeqe oŋoo qambanmamban qaa

⁶ Eja gbaworo yoŋoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuun oŋomakeba: Yoŋonon mono gawon awaa mewutiwaajon oyanƙasa laligon iyangiaa nanamemeŋgia tororo galeŋ koma aonkebu. ⁷ Uugia kaen kuun oŋoma geenjo nanamemeŋ kuuya kanon sili awaa qendeema oŋoma laligowa. Mono gbinƙbaon qaa bon qeŋ nama taŋhoraya qaa kuma oŋomakeba. ⁸ Qaa momasiinawo jeŋ laligona ejembanon mepaegon meŋ kamaan gombombaajon amamaawuya. Kaen jeŋ laligona tuarenjenurunananon qaa bologa jeŋ nonombombaajon qaa monƙama hona mende mokolon gamugia mobuya. Kaen kuma oŋomakeba.

⁹ Welenqequeurunana ii kokaen kuma oŋomakeba: Yoŋonon mono somataurugia yoŋoo qaagia kuuya teŋ koma qaa baatanon kema laligowu. Mono korisoro qeŋ oŋombombaajon kaparaŋ koma nambu. Qaa injjowuti, ii mono neselaŋ kiito qaganon mende meleema oŋomakebu. ¹⁰ Somatagiaa mirinonƙa iwoi woi motoon ii olon mende meŋkebuto, somatagianon injiima moma laarin oŋomakebaatiwaajon mono kaparaŋ koma nambu. Gawonƙa kuuya mono gbinƙbaon qaa pondan meŋ laligowu. Kaen laligon Anutu Hamoqeqe Tonanaa Buŋa qaa kuma oŋomakejuti, ii kotinjon kopagogi hona kolooro iigi akadamyawo koloonkebaa. Kiaŋ.

Laaligo soraayaa nemuᅇa ii kalaᅇmoriaᅇ.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuᅇa ii kokaᅇᅇ: Anutunon ejemba kuuya hamo qeᅇ nonombaatiwaajon ama kalaᅇmoriaᅇa ninisaano gomaᅇ so asugiro. ¹² Kalaᅇmoriaᅇa iikanon gadokopawaa laaligoya aᅇᅇonjorayawo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siᅇᅇ kombombaᅇa bologa qowogowonatiwaajon mindiᅇᅇon kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galaᅇ koma aon qaa kuuya dindiᅇagadeᅇᅇ gosiᅇ laligowombaajon koma gbiliᅇ nonomakeja. Iikaᅇᅇa kanaᅇ Anutuwaawo laaligo kombombaᅇa ii kambaᅇ kokaamba koma gbiliᅇ namonon laligowonᅇa.

¹³ Kaaᅇᅇa laligoninᅇ Jiisas Kraistnonᅇ mombo kawaati, anana kambaᅇ iikanonᅇ Anutu qabuᅇayawo ano Hamoqeᅇe Tonana yoroo asamararaᅇᅇara asugiro iiboᅇᅇa. Anana oyaᅇᅇboyaᅇ kambaᅇa ii kaᅇᅇ kuuwaatiwaajonᅇ jejeromonᅇromonᅇ ama mamboma laligoᅇᅇon.

¹⁴ *Jiisas Kraistnonᅇ ananaajonᅇ ama iyaᅇᅇa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemeᅇᅇ bologa kania kania iikanonᅇa metogonᅇ nonoma downana memambaajonᅇ moma koma konjoratiᅇᅇ nonoma iyaᅇᅇa buᅇᅇa soraaya koloowombaajonᅇ ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaonᅇ qewolonaᅇa soᅇᅇbano aᅇᅇa kanageso koloonᅇ mono gawonᅇ awaa awaa mewombaa uugeregere ama jojoriᅇᅇ laligowonᅇa.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma onoma ejemba uugia naᅇᅇonᅇ kana soᅇᅇiwuti, ii ku-usuᅇᅇ kuuyaa qaganonᅇ temboma jeᅇ onomakeba. Kaᅇᅇ ana moᅇᅇnonᅇ jejewili ama gombabotiwaajonᅇ mono galaᅇᅇ meᅇᅇ aonᅇ laligowa. Kiaᅇᅇ.

3

Umeleᅇᅇ onᅇ mono sili kokaᅇᅇ ama meᅇᅇ laligowu:

¹ Kuma onoma qaa koi mono koma gbiliᅇᅇ onona saanonᅇ uu wombogianonᅇ ama romoᅇᅇᅇᅇᅇᅇ: Umeleᅇᅇᅇ kanageso yoᅇᅇononᅇ mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaᅇᅇa yoᅇᅇoo qaa baagianonᅇ kema qaagia teᅇᅇ koma laligowu. Kulukulululuu gawonᅇ awaa mewutiwaajonᅇ jeᅇi ii kuuya mono jojoriᅇᅇ meᅇᅇkebu. ² Uuqeᅇe qaa tokoronᅇkota ii mombaajonᅇ mende jewu. Aᅇᅇᅇᅇᅇᅇ mende ambuto, ala meᅇᅇ aonᅇ uumotoonᅇ ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonjonᅇ qaganonᅇ ama onoma uuluauenonᅇ metulaᅇᅇonᅇ aonᅇ laligowu. Kiaᅇᅇ.

³ Anana kaᅇᅇagadeᅇᅇᅇ wala uunana mende tooro qaa qotonᅇᅇ jinjaᅇᅇ laligoninᅇ. Siᅇᅇᅇᅇᅇᅇ kombombaᅇa bologa kania

* 2:14: Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

kania iikawaa moto siwayanon kemej osinj qagoninj galen koma nononji sele busuwaa siinj korisoroya mongama lan laligoninj. Goronkiki qaga-nonj kikekakasililinj ama iikanonj laaligonana tiwilaanj laligoninj. Tosianonj arokuukuu moma kazi ama nononji batunananonj kere jaa aima aonj laligoninj.

⁴ Kaenj laligoninto, Anutu Hamoqeqe Tonananonj silia awaa qeleema ninisaano uukalenjanonj koloonj asugiro kotama uutanonj jopagonj nonono. ⁵ Jopagonj nonoma wanjana somonjonj hamo qenj nonono. Nononano dindinja laligonj gawonj awaa awaa menj laligowonagati, iikawaajonj ama mende niniima kobooro. Kawaajonj qaagoto, iyanjaa kiankomuyanonj mono nemunj koma muro singisiongonana songbano kolokoloo dologa kolooninj Unyaya Toroya uunananonj ano menj gbilinj nonono. ⁶ Anutunonj hamo qenj nonoma Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist ijoro Unja Toroya wasinj kelemalelenj maaro uunananonj kemero laligojonj.

⁷ Anutu waa kalenjmorianjanonj nemunj koma muro qaanana jenj tegoro solanjaniwombaajonj ama Unja Toroyanonj uunananonj kemero gbilinj. Gbilinj nama oyanboyanj laaligo tetegoya qaa laligowombaajonj jejeromonromonj ama mambomakejonji, ii saanonj bunja qenj aowonja. Kianj.

⁸ Qaa oojenji, iikanonj honj toonjaga. Giinonj mono qaa kokaenj kaparanj koma jenj asarinj onjoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyonjononj mono jegenj qenj nama uugia pondanj gawonj awaa awaa mewutiwaajonj ama laligowu. Kaenj ambuti, iikanonj mono ejemba ilaanj onono gawonjgiaa honja iima "Awaa soro!" jenj laligowuya. ⁹ Tosianonj eja uugia qaanonj jewageenj jejuti ano ambosakonj yonoononj qa arenja arenja aminj mogi kesa-awaranj ano angowowo koloonjkeji, giinonj mono ii yakarinj gema qewa. Kaanagadeenj Moosesonj Kana qaa nononoti, tosianonj qaa motomotoonj iikawaajonj mondongosi anji sipasipa koma soonjkeja. Jenonkooli kaanja ii iwoi omaya toonj koloonj mende totoonj ilaanj onjmakeja. Kawaajonj ii mono gema qenj mesaowa.

¹⁰ Monjonj qaa kaenj jenj horonj iikanonj undeundenj ama onjmakeji, ii mono galenj meme qaa jenj muna mende tenj kono mombo jenj muna indinj woi kolooro kilenj yangisenj ambaati eenj, ii mono konjona uumeleenj tuunj mesaonj seleenjenj laligowa. ¹¹ Iwaa kania kokaenj ero moma yagojanj: Iinonj kana songinj onjompopo qenj meequeesoonj singisiongo nanamemenj amakeja. Singisiongoya iikanonj mono kania qendeeno soodabororo Anutunonj qaaya jenj tegoro gere siawaa bunja koloowaa. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² *Nii konjuru kamban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojen. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kamban iikanon mono kamban mende qen koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokoloon nomba. ¹³ *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memeqemean men Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparan koma ilawoila tosianon sogaranon nanjon orona saanon toroqen kembao. ¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenja zen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen анги tosianon lombo somata qatawo sangabanga mokoloowuti, ii afaangon nanjon onomakebu. Momalaariwaa hona kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona injiona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

---

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12
16.12

* **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor

Filemombaa Tere Poolnoŋ Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabuŋayawo Filemon ii Kolosi sitinoŋ laligoŋ uuta meleema zioz gawoŋ meŋ welenqeqeya qata Onesimus galen kono kilen kok koma Room sitinoŋ keno. Kanon kema Poolwo metulanŋoŋ qaaya moma uuta meleema Poolwo Buŋa gawoŋ meri kapuare mirinoŋ oroŋgi rari. Onesimuswaa kambanŋa qaono Poolnoŋ Tere koi Filemombaaŋoŋ ooŋ Onesimuswaa boronoŋ ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanoŋ uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaen kuuro: “Gii mono welenqeqegaa qinjita mesaŋ iwo uumotooŋ ama koma horoŋ muna uumeleen alaga kaanŋa kooroŋganonŋ nano iwaajoŋ aisooŋ laligowa.”

Buk kokawaa bakaya wanŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Poolnoŋ Filemon mepeseeja 4-7

Onesimuswaaŋoŋ Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota wanŋa 23-25

¹ Oo wombo alana ano neŋana Filemon. Pool niinoŋ Jiisas Kraistwaa gawoŋa meŋkejenywaajoŋ ama gbadooŋ noŋgi kapuare mirinoŋ rajen. Uumeleen alana Timoti iinoŋ niwo raro niinoŋ giwo qaa aminŋ mobojoŋ tere koi ooŋen.

² *Kaanagadeenŋ emba somata uumeleenŋ naanŋana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjageqe ejanana ano uumeleenŋ kanageso goo mirinoŋ ajoroŋkejuti, niinoŋ oŋooŋoŋ tere koi ooŋen.

³ Anutu Manŋana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmorianŋ oŋoni luaenoŋ laligowu.

Filemombaa uukalenŋaajoŋ Poŋ mepeseeja.

⁴ Niinoŋ kambanŋ so qama koolinŋ gii romoŋgoŋ gomakejeniwaa so Anutuna danŋisenŋ kokaembaajoŋ jen munkejen:

⁵ Gii Poŋ Jiisas moma laarinŋ jopagoŋ munŋ Anutuwaa ejemba soraaya kuuya jopagoŋ uukalenŋ oŋoma laligoŋanŋ.

⁶ Danŋisenŋ jen kokaenŋ qama koolinkejenŋ: Momalaariganonŋ mono kotiinŋ powowoŋ kolooro saanoŋ kooronananonŋ nama nonowo momalaariwaa qaaya jen seiŋ laligowaga. Kaen Kraistwo qokotaanŋ naninŋ kalenŋ awaa awaa nono-makeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga. ⁷ Oo uumeleenŋ alana, gii ejemba soraaya

---

* 1:2: Kol 4.17

keraqeeango qeŋ oŋona afaaŋgoŋ laligoju. Niinoŋ uu-jopaga iikawaajoŋ ama mamaga aisoowe iikanonŋ noo uuna nanŋonkeja.

Filemononŋ Onesimus koma horowaatiwaajoŋ qisija.

⁸ Giinoŋ kaenŋ laligoŋ Kraistwo qokotaari saanonŋ awasaŋkaka kolooŋ ku-usuŋ qaganonŋ nama iwoi ambaatiwaajoŋ jeŋ kotonŋ gombenaga. ⁹ Ii kilenŋ Anutunonŋ uutanonŋ jopagonŋ noronjiwaajoŋ ama saanonŋ jeŋkootona mesaonŋ qisiŋ welema gonjeŋ. Gii Pool noo silina mojanŋ. Niinoŋ eja waŋa koloojeŋ ano Kraist Jiisaswaa gawombaajoŋ ama kambaŋ kokaamba kapuare ejaŋa kaanŋagadeen koloojeŋ.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanonŋ alaga qata Onesimus aitonŋonŋ ilaanŋ mube uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajoŋ kete iwaa je meŋ iwaajoŋ ama qisiŋ welema gonjeŋ. ¹¹ Iinoŋ wala welenŋ qeŋ laŋ mondonŋ injarere laligoŋ qemasologeŋ ama goma laligoroto, kambaŋ kokaamba letoma gii ano nii awaagadeenŋ ilaanŋ norono gawonŋaa honŋanonŋ asuginkebaatiwaa so kolooja.

¹² Iinoŋ neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaanŋa wasiŋ mube eleema goononŋ kaja. ¹³ Niinoŋ Oligaa Buŋawaajoŋ ama kapuare mirinoŋ rajenŋ. Kawaajoŋ Onesimus somonŋowe niwo laligoŋ goo kitiga ilaanŋ nombaatiwaajoŋ mojeŋ. ¹⁴ Kaenŋ mojentonŋ, ilaanŋ nombaatiwaajoŋ mende kuunŋ gonjeŋ. Siinŋanonŋ jero ilaanŋ nona sokonagato, giinoŋ welenŋqeqega nombaga me anŋonŋ kombagati, iikawaajoŋ “Oonŋ!” mende jena neenodeenŋ somonŋonŋ mu-mambaajoŋ amamaajeŋ.

¹⁵ Onesimusonŋ kokaembaajoŋ ama gomesaoromaenŋ? Iinoŋ kambaŋ torodaamonŋ seleenŋenŋ laligoŋ mombo eleema kanŋ giwo kambaŋ tetegoya qaa laligowaa. ¹⁶ Wala welenŋqeqe omaya kolooŋ laligoroto, kambaŋ kokaamba ii uugunŋ eja qaita monŋ kolooja. Uuta meleema mono wombo alanaraga kolooja. Niinoŋ iwaajoŋ siinŋ mamaga mobe giinoŋ eja ii iina Pombaa buŋa kolooro iwaajoŋ nii nuugunŋ siinŋ honŋonŋ qaa momakebaga.

¹⁷ Giinoŋ niwo ala-ala ama laligojotiwaajoŋ niinoŋ kawo koma horonŋ nonagati eenŋ, mono Onesimusonŋ karo iikaanŋa koma horonŋ muba. ¹⁸ Iwoi monŋ ama bolinŋ gono me iwaanonŋ tosa monŋ goononŋ eji eenŋ, ii mono noo tosaga jena ewa. ¹⁹ Nii Pool neenaa boronanonŋ kokaenŋ oojeŋ, “Niinoŋ ii metogomaŋa.” Niinoŋ ilaanŋ gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajoŋ geenŋa kaanŋiadeenŋ noo buŋa jeŋ teŋonŋ aona sokonaga. Kawaajoŋ saanonŋ kokaenŋ

* **1:10:** Kol 4.9

jewenaga: Onesimuswaanonj tosa ii mono jena geengaa tosaga ewa. ²⁰ Oo uumeleenj alana, Pombaa Buŋa gombeti, ii mono meleema ilaanj nombagatiwaa siinŋa mojenj. Kraistwo qokotaajanj, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanonj afaanŋonj qeangowaa.

²¹ Qaana tej kombagati, ii moma laarinj qaana oonj goo kaniaga kokaenj ero mojenj: Qaa jejenj, ii mono uugunj awaa soro ama sororogowaga. Kianj. ²² Qaa monj koi: Onononj gama kooligi Pononj nii wasinj meleema nono onoononj kamambaajonj mamboma jejeromonromonj anjenj. Kawaajonj mono miri uuta monj noojonj mojqojojonjgona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafras iinonj Jiisas Kraistwaa gawombaajonj ama niwo kapuare mirinonj rama yeizozoya ano goononj kaja. ²⁴ *Nenauruna gawonj motoonj menkejonj Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yonononj kaanagadeenj yeizozogia anŋi goononj kaja.

²⁵ Ponj Jiisas Kraistwaa kalenmorianonj mono unŋagia kotuegonj onjowo ewa. Kianj.

---

* **1:23:** Kol 1.7; 4.12   * **1:24:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu Tere Moŋŋoŋ Hibruu yoŋoo Tere aŋgi. Jeŋ-asa-asari

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro iikawaa gematanonŋ gbani 35 kawaa so tegoro eja moŋ qata mende mojonŋi, iinonŋ Tere koi oon Juuda uumeleenŋ ejemba yoŋoononŋ ano. Juuda yoŋononŋ Hibruu (waba) qaa jegitiwaaŋonŋ qagia Hibruu qagi. Tosianonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onŋonŋi Jiisaswaanonŋ kana dindina mesaowombaajonŋ romonŋonŋ Juuda yoŋoo kana walaganonŋ dunanonŋ mombo keubombaajonŋ mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanŋonŋonŋ.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaenŋ:

1. Jiisas, Anutuwaa Meria iinonŋ siimbobolo somata moma iikaanŋa kanonŋ Maŋa tenŋ komambaa kania moro. Kawaaŋonŋ Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unjuugunŋ uuta koloaja.

2. Anutunonŋ Jiisas kuuro kambaŋ tetegoya qaa jigo gawonŋ galenana waŋa koloonŋ laligowaa. Aŋaa saya molaarotiwaaŋonŋ siimolonŋ oonŋ-oononŋ tegoro jigo gawonŋ galenŋ tosaanŋa yoŋoojonŋ mende amamaawonŋa.

3. Uumeleenŋ anono Jiisas moma laarininŋ siŋgisonŋonana mesaonŋ hamo qeŋ nonoma koomunonŋga metogonŋ nonono toroko mende mojonŋ. Jigo gawonŋ walaga ii unŋaunŋa kaanŋa kolooro megi Jiisasnoŋ hamoqeqewaa kania honŋa ninisaama aŋaa siimolonŋ oonŋonŋ kaanŋa ambutiwaajonŋ ama aoro.

Momalaari ejemba somata yoŋoo siligiaa sunduya ii tetegoyanonŋ (Bonŋ 11) oonŋ momalaarigianonŋ zololonŋgowabotiwaaŋonŋ kokaenŋ kuunŋ onŋonŋa, “Sisiwerowero ama onŋonŋi kawaa siimboboloya ii mono kaparanŋ koma mokosinŋonŋ moma Jiisaswo haamo ambu.” Buk kokawaa qambaŋmambaŋa ano galenŋ meme qaaya ii ainjawo.

Buk kokawaa bakaya waŋa 10 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Kraistnoŋ Anutuwaa kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnoŋ gajoba kuuya unjuuguja 1.4-2.18

Kraistnoŋ Mooses ano Joosua uruuguja 3.1-4.13

Kraistnoŋ jigo gawonŋ galenŋ kuuya unjuuguja 4.14-7.28

Kraistwaa soomonŋo arenŋa ii soomonŋo arenŋ walaga uuguja 8.1-9.28

Kraistwaa sa busuyanonŋ siimolonŋ kuuya unjuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano waŋa 11.1-12.29

Nanamemenananon Anutu keraqeeango menj mubu 13.1-19
 Qamakooli tetegoya 13.20-21
 Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunonj Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunonj monowaa monoyanonja kanainj kana morota morota otaan qaaya ninisaamambaajonj moro. Kaen moma qaaya kambanj mamaga gejatootoo ejemba sololoon uugianonj ano asuganonj jegi ambosakonjurunananonj moma laligonj kougij. ² Kaanj laligonj kougito, kambanj tetegoyanonj laligoninj kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganonj jero moninj. Meria iinonj Manja ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianonj kambanj tetegoyanonj iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajonj jenj tegoro laligoja. ³ Anutuwaawaa kaitanianonj Meria enj muro kamaanj qendeeno. Anutuwaawaa asamararanjanonj mono ii kuuro bilisik ano unjanja kaanja iininj. Singisongonana koma konjoratidaboronjgo mono Siwe gomanonj uma dujan menj Uutananaa boro dindinjanonj raja. Iikanonj rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawononj bosima galenj koma laligoja.

Anutuwaawaa Merianonj Siwe gajoba unjuuguja.

⁴ Anutunonj Meria qa muro iikanonj mono Siwe gajoba yonjoo qagia uugunj akadamuyawo kolooji, iikawaa so Merianonj Siwe gajoba unjuugunj somatagia kolooro newo baatanonj laligoju. ⁵ *Anutunonj kambanj mononj Siwe gajobauruta yonjooonjga mombaajonj qaa kokaenj mende jero,

“Giinonj noo Merana koloona niinonj kete goo Manga koloojenj.”

Kaanagadeenj qaa monj kokaenj jerota eja,

“Niinonj iwaa Manja koloowe iinonj noo Merana koloowaa.”

⁶ *Qaa ii mombo toroqenj mutu Meria jenj tegoro namononj kamaamambaajonj anoti, kambanj iikanonj waladeenj kokaenj jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onj mono korebore iwaa waeya menj mepeseenj laligowu.”

⁷ *Siwe gajoba ii qaa kokaenj injjorota eja,

“Anutunonj gajobauruta menj letoma onjono haamo kaanja koloonj kema kawuya. Welenjeqeurutanonj letoma gere bolanj kaanja koloonj kema kawuya.”

- 8 *Ii kaen injjoroto, Meria ii qaa monj kokaen ijorota eja,
 “Oo Ponj, giinonj mono jinjkaronj dunj raraganonj kamban
 tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo
 iikanonj qindingonj nonona nanamemenj dindinanonj
 mono bentotonj gaa munjenja koloonj enj ubaa.
- 9 Giinonj nanamemenj solanjaa siinj enj gono nanamemenj
 doogoyaaajonj iringa soono kazi ama laligonj kouna.
 Kawaajonj goo benja Anutu iinonj mono goo siinj enj muro
 gii korisoro kelenonj alauruga unjuugunj honombononja
 qaa gomoriro laligojanj.”
- 10 *Meriaa qaa monj ii kokaenj,
 “Oo Ponj, giinonj kanakanaiyanonj namowaa tandoya
 kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanonj mono goo
 boroterega kolooju.
- 11 Siwe balonj kuuya kanonj opo maleku kaanja walaga
 koloonj aliwuyato, giinonj mono kotiinj nama uba.
- 12 Maki pipiinkejoni, giinonj mono kawaa so siwe ii-iita ii
 opo suru somonjgojonj kaanja pipiin onona letombu.
 Iwoi kuuya utegowaato, giinonj mono tani motoonjgo
 kayadeen koloonj gbaniga tetegoya qaa laligonj uba.”
- 13 *Anutunonj kamban monjonj Siwe gajobauruta
 yonoononga mombaajonj qaa kokaenj mende jero,
 “Giinonj kanj boro dindinanonj rana niinonj mono tu-
 arenjenjuruga kamban batuya kokanonj riinj riitama
 onombe kamaanj unjuro goo kanagaa doya kolooji
 otokorianj maabonja.”
- 14 Meriaajonj qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii
 moroga kolooju? Kuuya yonononj Anutuwaawo welenjeqe
 unjauruta kolooju. Kaaanja koloonj ejemba oyanboyan bunja
 qen aowuti, ii ilaan onombutiwaajonj wasinj onono laligoju.
 Kianj.

2

Unana mende melembombotiwaa galej meme qaa

1 Kawaajonj Bunja qaa moninji, ii mono tororo moma
 asariwombaajonj kaparanj koma geja ambu. Namononj
 laaligowaa iwoiya monjonj nunuano lanj kema kanj lalabubu
 laligowonati eenj, mono Jiisaswaa hamoqeqe gawonja uugunj
 eenj laligonj tiwilaawombo. ² Qaa ii kokaenj jen asarimanja:
 Wala Siwe gajoba yonononj Bunja qaa jegi iikanonj ejemba
 somonjonj onono laligogi. Kaenj laligonj daenj yonononj Kana

* 1:8: Ond 45.6-7 * 1:10: Ond 102.25-27 * 1:13: Ond 110.1

qaa mende ten koma songo waleengiti, Anutunon mono kuya ionoo qaagia dindinagadeen jen tegon irona meleema onono lombo qagianon uro laligon kougi.

³ Yononon lombo mokoloogi nononon kaanjadeen qaa gewonati een, iikawaa ironaajon mono nomaen olon kombonaga? Hamoqege gawon somata ii telambelan qaganon lolomonin ambonati een, mono iikawaa ironanonga olon kombombaajon amamaawona. Ponon kanain hamoqege-waa kania injisaano tosanon qaa ii jetanonga moma nanjon jen kotiigi sein sokoma nonono. ⁴ Ii nanjon jen asarigi Anutunon yonowo motoon nama qaagia nanjon jero angoletto aiwese kania kania ii ku-usunawo asugiro Unu Toroya molaan uusiinaa so mendeeno sokoma nonono. Kian.

Jiisanon danana koloon Siwenon nunuamambaajon moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwaa qaaya jenkejon, Anutunon anana iikanon Siwe gajoba newo baagianon laligowombaa arena mende jen koto. ⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monon nanjon jerota Bunu Terewaa batuya monon kokaen eja,

“Namo ejanon mono moroga kolooro ii romonjon munkejan? Siwe gomambaa Eja honanon mono moroga kolooro ii kalan komakejan?”

⁷ Giinon ii men kamaan muna kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Laligoro wana asamararanon uro kasaron ilawage muna akadamuyawo koloon qabunyawo laligoja. Kaana laligon ilawoila kuuya galen koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jenkootoyaa baatanon laligowutiwaajon men kamaan onona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usun baatanon laligowutiwaajon men kamaan onoma iikanon iwoi mon mende mesaoro iwaa qaayaa baatanon mende enaga. Aren kaen anoto, kaman kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usun baatanon men kamaan onono qaaya ten komakejutiwaa so mende injimakejon.

⁹ Kaana mende injimakejonto, Jiisanon mono kokaen letoma laligoro iimakejon: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajon Anutunon wano asamararanon uro kasaron ilawage muro iinin akadamuyawo koloon qabunyawo laligoja. Anutunon kalenmorian qendeema nonomambaajon moma kuuya ananaajon ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajon jen tegoro. Kawaajon men kamaan muro kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan

* 2:6: Ond 8.4-6

kamaanqeqeta koloon laligoro. Kaana laligoroto, kamba kokaamba qabuŋa uuta meŋ laligoja. ¹⁰ Anutunon ilawoila kuuyaa kania koloaja. Iinon kuuya anana iyan mepeesen mubombaajon ama mokoloon nonono laligojon. Iinon ejemba seiseiya nunuano asamararanon ubombaajon moja. Kaen moma hamoqeqenanaa Toya ii mende anjon kono siimbobolo moma iikaana kanon gawonja ii medabororo asamararanga kuuya mokoloowaatiwaajon moro sokono.

¹¹ Monon meŋ sorain nonomakeji ano ejemba soraaya koloonkejon, kuuya ananaa kondomondoo Tonananon mono motoonjo koloaja. Kawaajon Jiisasnon qanana "Alauruna," kaen qamambaajon gamuya mende momakeja.

¹² *Kaniananaajon Buŋa qaa mon kokaen jerota eja,

"Niinon goo qaga ii neenaa alauruna yonoojon qama asarin onoma uumeleen kanageso batugianon nama mepeseen gomakemaŋa."

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Buŋa qaaya mon kokaen jerota eja, "Niinon momalaarina Anutuwaanon ama laligomaŋa." Dunanon mombo iikawaa Buŋa qaaya mon ii kokaen jerota eja, "Moba, nii ano Anutunon merabora nonoti, nononon koi laligojon."

¹⁴ Monon meŋ komun nonomambaa ku-usuŋa meŋ laligoji, Jiisasnon mono ii melunoro kemebaatiwaajon ama komun iikanon haamo ano. "Kilenaa Toya melunomaŋa," jen ejemba sa busunanawo laligojon, iikawaajon iinon kaanagadeen ananawo tani motoonjo iikayadeen namo ejaga kolooro. ¹⁵ Ejemba laaligogia namonon laligojutiwaa so komuwombaa torokogianon somonjon onono laligon kougiti, ii kuuya mono isama onono solananiwutiwaajon ama namo ejaga kolooro. ¹⁶ Siwe gajoba kalan koma onombaatiwaajon balon ejaga mende kolooroto, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjon koma ilaan nonomakebaatiwaajon mono iikaana kolooro.

¹⁷ Kania kawaajon ama iinon ilawoila kuuya kanon alauruta ananawo tani motoonjo iikayadeen kolooro. Jigo gawon galenana waŋa koloon gawonja non meŋ kiankomun nonoma laligowaatiwaajon mono ananawo tani motoon kolooro. Tani motoonjo koloonjo mono saanon jotamemana koloon jigo galen waŋaa gawonja merkeja. Ii memambaajon singisongonanaa tawaya ama Anutuwaajaanon ii koma konjoratiro. ¹⁸ Balon ejaga kolooro ijonjon angobato meŋ mug i anjo siimbobolo moma laligoroti, iikawaajon

ejemba angobato menj nonomakejuti, anana mono saanon ilaan nonomakebaa. Kianj.

3

Jiisasnoj Mooses uugun uuta koloaja.

¹ Kawaajonj uumeleenj alaurunana soraaya, Siwe Toyanon onjono nonowo tuunj somata motoonjgo laligojuti, onjononj mono uuroromonjgogia pondanj Jiisaswaanonj ama laligowu. Anutunonj ii wasiro aposol koloonj jigo gawonj galenana wana kolooji, iwaajonj kaenj jokoloonjkejonj. ² *Moosesnoj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj galenj koma onjoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnoj kaanagadeenj morononj kuunj muroti, iwaa qaaya misi metetana qaa tororo otaanj membiriqembiria qaato, pondanj menj laligoro. ³ Miri ano eja miri meroti, ii gosinj oroninj motonjgeqe ejawaa qabunjayanonj mono miriwaa qabunjaya mamaga uugun nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosinj oroninj Jiisaswaa asamararana utanonj mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaanja iima mokoloonjkejonj.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwaa borosowoya kolooja. ⁵ Moosesnoj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj welenj qenj onjoma laligoro. Kaenj laligonj Anutunonj kanagenj eja qaita mombaajonj jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeenj isaama danjgunuyaga nano. ⁶ Kaanja nanoto, Kraistnoj Anutuwaa Meria koloonj Manjaa qaaya (misi metetana qaa) nonj menj kanagesoya pondanj galenj koma nonoma laligoja. Anutuwaanonj kanageso ii anono koloojonj. Oyanjboyanj mokoloowombaaajonj jejeromonjromonj ama iikanonj qokotaanj selenana menj uma awasankaka nama kotiidaborowonjati eenj, mono Anutuwaa uumeleenj kanageso koloonj laligowonja. Kianj.

Yangisenj ama laligowombotiwaa galenj meme qaa

⁷ *Kawaajonj onjononj mono Unja Toroyanonj qaa kokaenj jenjkejiwaa so koloowu,

“Keteda kokaamba Anutunonj onjooma qaaya sanj ano mojuti eenj,

⁸ uugia mono roromonjgo bologanonj mende gojombu. Onjoo ambosakonjurugianonj balonj qararanjkonjkonjanonj kanj kambanj monjonj Anutu qetama angobato menj munj karenj angiti, onjono mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

9 Yoŋonoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ kaŋ Anutu nii aŋgobato meŋ noma laligogi. Aŋgoletu ama meŋ laligoweti, oŋonoŋ ii gbani 40 kawaa so iima laligoŋ ii kileŋ nii mende moma laariŋ noŋgi uunanonoŋ boliro laligowe.

10 Kawaaŋoŋ ejemba tuuŋ somata kambaŋ iikanonoŋ namonoŋ laligogiti, iyoŋooŋoŋ ama iriŋna soono kokaen jewe, ‘Yoŋonoŋ mono suulaŋ uugianoŋ kaamaa ama jinŋauŋ kemakeju. Laaligowaa kana kuma oŋoma laligoweto, ii mende moma kotoŋ kougi. Qaago!’

11 Kaen jeŋ iriŋsoŋsoonŋ qaganonoŋ qaana jeŋ kotoŋ joŋopaŋ qaananonoŋ ii somoŋgoŋ kokaen jewe,

‘Haamo meŋ laligowutiwaa areŋ ama oŋombeto, yoŋonoŋ mono oyaŋboyaŋ iikanonoŋ mende keubu.’”

12 Oo uumeleenŋ alauruna, oŋonoŋ mono kokaembaaŋoŋ galeŋ meŋ aonŋ laligowu: Oŋoonoŋga mombaa uutanonoŋ doogoro momalaarianonoŋ zololoŋgoŋ kamaaro Anutu laaligo Toya gema qeŋ laligowabo. ¹³ Kaen qaagoto, siŋgiŋsoŋgowaa aŋgomokolonoŋoŋ tiligoŋ oŋono iikanonoŋ oŋoonoŋga mombaa uuta goŋombabotiwaawoŋ mono weeŋ so batugianoŋ uugia kuuŋ aonŋ laligowu. “Kete” qaa ii jeŋkeŋoŋi, iikawaa so mono joloŋgoŋ aonŋ laligowu. ¹⁴ Anana Kraist moma aŋgoŋ koma iwo tuuŋ somata motooŋgo koloŋoŋ laligoŋoŋ. Wala uunana meleema uuwoi yakariŋ awasaŋkaka mokoloŋoŋ laligoŋiŋi, iikaŋa namonoŋ laligowoŋatiwaa so kaparaŋ koma kotiŋ nambonoŋati eeŋ, mono oyaŋboyaŋ koloowonoŋ.

15 *Buŋa qaa ii mombo jeŋ kokaen oŋoŋeŋ,

“Kete Anutunoŋ oŋooma qaaya saŋe ano moŋuti eeŋ, uugia mono mende goŋombu. Oŋoo ambosakoŋurugianoŋ Anutu qetama kareŋ aŋgiti, oŋonoŋ mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

16 *Ejemba daeŋ yoŋonoŋ Buŋa qaa moma Anutu qetama kareŋ aŋgi? Moosesonoŋ kanageso unuano Iijipt mesaŋ kagiti, iyoŋonoŋ mono kuuya kaŋ aŋgi. ¹⁷ Ejemba daeŋ yoŋooŋoŋ ama gbani 40 kawaa so iriŋa soono kazi ama oŋono laligogi? Ejemba siŋgiŋsoŋgo aŋgi meŋ komuŋ oŋono sele busugianoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ kamaaŋ koŋgiti, iyoŋoononoŋ mono kaen kolooro. ¹⁸ Luaenoŋ haamo meŋ laligowutiwaa areŋ ama iyaŋgiaa baloŋgianoŋ mende keubutiwaa qaaya jeŋ kotoŋ joŋopaŋ qaayanoŋ somoŋgoroti, qaa ii mono daeŋ yoŋooŋoŋ jero? Ejemba qaaya qotogon yaŋgiŋeŋ laligogiti, ii mono iyoŋooŋoŋ ama jero. ¹⁹ Qaa iikawaa kania ii kokaen iima asariŋoŋ: Yoŋonoŋ Anutu

mende moma laarin yangisen angitiwaajon ama iyangiaa balonganon keubombajaan amamaagi. Kian.

4

Anutunon kanagesoya sonda kendon nonombaa.

¹ Anutuwaanon keuma luaenon haamo men laligowom-baa qaa somongoroti, qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. Kawaajon onoononga mononon loorin iyanaa Siwe kana kekenja ii batuyanon kotooro iikaanja mokoloon mubombo. Kawaajon mono batunananon galen men aowonja. ² Balon qararanonkonjonon kagi Oligaa Buja jen asarin nonongi kaanja jegi mogito, qaa ii mono een selegianondeen mogi uugianon mende kemero. Kawaajon moma-laarigia mende mekolooro tompin een laligogi mende ilaan onoma jangon qaono. ³ *Uunana meleema moma laarin laligojoni, anana mono Anutuwaanon keuma haamo men oyanboyan laligowonja, ii mojon. Anutunon iikawaa Buja qaaya ii kokaen jerota eja,

“Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaanonon ii somongon kokaen jewe, ‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubuya.’”

Anutunon Siwe namo mokoloon orono kamban iikanonja kanain oyanboyan gomanonon mono medaborogita ejato, kilen qaa kaen jero. ⁴ *Anutunon ween 7:baa qaaya jerota Buja Terewaa batuya mononon kokaen eja, “Somanja 7 kolooro Anutunon gawonja kuuya medabororotiwaa haamo men kendon rama moro.” ⁵ *Anutunon Buja qaa ii torogon kokaen jerota eja, “Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubuya.”

⁶ Ejemba tosianon Anutuwaan oyanboyan mokoloon haamo men laligowuti, qaa iikanon powowon kotakota en nononja. Oligaa Buja wala kanageso jen asarin onongiti, iyononon qootogogiaajon ama oyanboyanon mende keuma haamo mende megiti. ⁷ *Haamo mende megitiwaajon ama Anutunon mombo kamban mon ama qata ‘Kamban keteda koi,’ kaen qaro. Kamban koriga tegoro kamban iikawaa Buja qaaya keteda koi jen oojeni, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaananon Anutunon onooma qaa sane ano mojuti een, uugia mono nanamemen bologanon mende gojombu.”

* 4:3: Ond 95.11   * 4:4: Jen 2.2   * 4:5: Ond 95.11   * 4:7: Ond 95.7-8

8 *Kaen jero Joosuanon unjuano oyanboyanon keuma haamo mewuyagati een, Anutunon mono kamban qaita mombaa qaaya ii kanagen mende jenaga. 9 Ii mende jenagato, Anutunon onanon kanagesoya haamo meme nonono oyanboyan mokoloowonja. Qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. 10 *Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon anaa gawon merotiwaa haamo men kendon raroti, iikawaa so monon Anutuwa oyanboyanon keuma haamo mewaati, iinon mono iyanaa gawon merotiwaa haamoya ii kaanjadeen men oyanboyan laligowaa. 11 Kawaajon anana mono Anutuwa oyanboyanon keuma haamo memeta mokoloowombajon kaparan kombonja. Onoononga monon kamaan qen kanageso walaga yonoo qootogo tanigia iikayadeen otaawabotiwaajon mono kaparan kombonja.

12 Anutuwa qaaya ii mengebiligbilwaa kania ano kusunawo koloaja. Manjawaa soo somata ii leelee jetawo koloajato, Anutu qaayaa jetanon mono soo somata kuuya unjuugun jebombon kolooro jeta leelee ii jetawo koloajao. Qaa iikanon mono uu kokoosonana koton omenon me Anutuwa Unyanon inaan nonomakeji, ii undeema kuun nonomakeja. Sele busu kiti toroqeqenana ano siinanaa aladawoya ii kaanagadeen gosin (qaanana aasangoya mokolon) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto arenana ii gosin qaanana jen tegonkeja.

13 Anutunon iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeen iwoi mon ii aasangoyanon mende ero awagadeen iimakeja. Iwoi mon esuunin Anutunon esunana ii saanon luluuma iiro iwaa jaasewananon asuganngadeen eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanon jen asariwombaa so koloonjon. Kian.

Jiisanon jigo gawon galenana uuta koloaja.

14 Jiisanon jigo gawon galen wana uuta koloon nononjiwaajon ama anana "Moma laarin mujon," jen jokolonkejon, iikanon mono kotiin nambonja. Jiisan Anutuwa Merianon mono Siwe jakeya jakeya unjuugun urota raja. 15 Uuroromononana tosia looloria kolooro jigo gawon galen tosanon kawaajon wosomomo mende ama nonomakejuto, anana jigo gawon galenananon mono qaita mon kokaen koloaja: Iinon anana kaan nanamemen kuuya kanon ananawo tani motoonngo ijongon angobato men mun laligogito, ii kilen singisongo mon mende ano.

* 4:8: Dut 31.7; Joos 22.4 * 4:10: Jen 2.2

16 Jigo galenananonj mono eu kalenmoriambaa dun rarayanonj rama kiankomun nonomambaaonj momakeja. Kawaaonj mono awasanakaka qaganonj nama iwaa kosianonj kembonja. Iwaa kosianonj keninj kalenmoriambaaonj amamaajoni, iwaa kambanja dindinanonj mono ilaan nonono ii saanonj mokoloowonja. Kianj.

5

Galen wajnana Jiisasnonj ilaan nonomakeja.

1 Namowaa jigo gawonj galen waja kuuya ii ejemba batugianonja meweenjonj onoma gawonj kokaenj mewuti-waaonj kuun onomakejonj: Iinonj ejemba jotamemenana koloonj Anutuwo uumotoonjo ama laligowombaa gawonja menj singisonjo aninjwaa oro kalena kalena ii Anutuwaajonj ama iikanonj siimolonj oonkeja. ² Iyanjaa uuroromongoya tosianonj kaanagadeen looloria kolooja. Kawaaonj ejemba lalabubu qaganonj jinjauj amakejuti, ii saanonj wosomomo qaganonj ama nonomakeja. ³ *Looloria koloojiwaajonj mono iyanjaa singisonjogoya ano kanagesouruta yonoo singisonjogoya kaanagadeen koma konjoratiwaatiwaajonj orononj siimolonj oonkeja. ⁴ *Monjonj qabunja ii anjaajonj mende bunja qen aowaato, Anutunonj Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanagadeen oonja.

⁵ *Iikawaa so Kraistnonj kaanagadeen anjo jigo gawonj galen waja koloowaatiwaa qabunja ii anjaajonj mende bunja qen aoroto, Anutunonj kokaenj jen kotonj muro,

“Giinonj noo Merana koloona niinonj kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawonj galen wajnana koloo.

⁶ *Qaa iikayadeen jerota Bunja Terewaa batuya monjonj kokaenj eja,

“Giinonj Melkizedek kaanja jigo gawonj galen koloonj kambanj tetegoya qaa laligonj ubaga.”

⁷ *Jiisasnonj sele busuwo namononj laligonj iikanonj kambanja kambanja qama koolinj kotakota qaro jaunjanonj kamaaro Anutu koomunonja metogowaatiwaajonj kotiiroti, ii qisin munj laligoro. Qisin munj laligonj Anutu goda qen qaayaa baatanonj ama aonj laligorotiwaajonj Anutunonj qamakoolia moro. ⁸ Meria kolooroto, Anutunonj ii kilenj siimbobolo mende somonjgoro qaganonj uro moma kanonj tenkonkombaa kania mokoloonj moma sororogoro. ⁹ Ii moma akadamuya kuuya mokoloonjo oyanboyanj tetegoya qaa laligowombaa

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta tej koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyon koloowuya. ¹⁰ Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaanja jigo gawon galej wana koloowaatiwaaon jen tegon kuun muro. Kian.

Momalaariwaa hona soowabotiwaa galej meme qaa

¹¹ Qaa ii saanon toroqen mamaga jen somariiwonagato, ononon qaa moma otaawombaajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jen asarin onombombaaajon osiqosi anjon. ¹² *Ononon kaban koriga kanageso walaga laligon saanon kaban kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onjangan Anutuwaa qaa kota mutuya ii monon dujanon mombo kuma onombaatiwaaajon amamaankeju. Ononon mono osin Buja qaa iiaju kaanja newombaajon momakeju. Nene kotiga kaanja ii newombaajon amamaankeju. ¹³ Mononon iiaju kaanja nen laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaanja koloaja. Anutuwaa jaanon solanja koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompin laligoja.

¹⁴ Merasisi kaanja laligojato, nene kotiga ii ejemba mogianon somariiroti, iyononon newutiwaaajon ama eja. Ejemba Buja qaa suulan koma gbilin laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosin awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoojon ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwona. Kaen qaagoto, mono toroqen somariin akadamunanawo koloowombaajon kaparan koma laligowona. Momalaariwaa tandoya kuudaboron ii mono dujanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nonongi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqeqe kania kania iikawaa kania kuma nonongi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nonongi. Gbilin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nonongi. Anutunon qaanana jen tegoro kaban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nonongi. ³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen tej koma qen gbiliwombaajon momakebona. Anutunon

* 5:12: 1 Kor 3.2

esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamunana kuuya mokoloowombaajon kaparan koma nambona.

⁴ Kaen nambombaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbona. Ejemba koi kaana ii uugia melembutiwaajon onombombaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monon asariro Anutunon Siwe kalena onono moma aisooigi Unja Toroyanon susugon onono laligogi. ⁵ Anutu Buna qaayaa naana mogi oyanboyan kamban kanagenaa ku-usunanon uugianon kemero mogi. ⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaana ii uugia mombo melembutiwaa onombombaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaa Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon qe qe kaana men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaana kanon Kraist qenjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Konon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqeurutanon nene komogi Anutunon balon kotuegoro hona kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju. ⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya koloaja. Toya yononon ii seigowombaajon momago kaparan koma mambongi hona mende kolooro iima tetegoyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onjo uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onoo uugianon Buna qaawaa honanon asugin somariywaatiwaajon moma awasankaka nanjon. Anutunon hona ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya. ¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende koloaja. Ononon Anutuwaa ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma toroqen ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

¹¹ Anana oyanboyan koloowombaajon jejeromonromon ama iikanon awasankaka uuwoi qaa nambutiwaa siinana moma kokaen awelegonkejon: Ononon ana ana Anutuwaa uugere amakejuti, iikayadeen mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaajon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaa so iikanon mono mende looriwu. ¹² Qezen koloowubotiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyan iwoi nonomambaa qaa

* 6:8: Jen 3.17-18

somongoroti, tosiyanonj Anutu moma laarinj siimbobologia moma mokosinjonj iikaanja kanonj ii bunja qeŋ aonkeju. Onjononj iyonjoos siligia otaawutiwaajonj mojonj. Kianj.

Anutuwaa soomongo qaa ii uuwoiya qaa.

¹³ Anutunonj Aabraham soomongo qaa munj ii iyanjaa qata gama jojopan qaayanonj jeŋ kotiitiro. Monjonj Anutu uugun uuta laligonagati, saanonj iwaa qata qanagato, iikaanja monj mende laligorotiwaajonj mono iyanjaa qata gama jojopan qaaya jero kotiitiro. ¹⁴ *Jojopan qaaya ii Aabahambaajonj kokaen jeŋ ijoro, “Niinonj mono onanonj kotuegonj gomanja. Mono onanonj gbiliuruga gombe seiwuya.”

¹⁵ Kaen ijoro Aabraham iwoi mubaatiwaa qaa somongoro eroti, iinonj ii honjowo koloowaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligonj honja bunja qeŋ aoro. ¹⁶ Ejembanonj somatagiaa qata gama jojopan qaa jeŋi momakeju. Jojopan qaagianonj qaa jeŋuti, ii meŋ kotiitiro qewagowombaajonj amamaagi qaa jeŋegianonj tegoja. ¹⁷ Iikawaa so Anutunonj qaaya Aabahambaa gbiliuruta anana mobombaajonj somongonj jero. Qaa areŋa ii monjonj qewagonj utegomambaajonj amamaaji, gbiliuruta anana soomongo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaajonj moro. Kawaajonj soomongo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopan qaayanonj jeŋ kotiitiro indij woi kolooro.

¹⁸ Anutunonj qaa ii jeŋ iikawaa qolomolonja jemambaajonj amamaaro. Iinonj qaa utekuteya qaa ii jeŋgo jeŋ kotiitiroti, iikanonj mono uunana nanjgowaatiwaajonj moro. Kawaajonj ijongo ii mono jeŋ kotiitiro. Anana balombaa nanamemenj bologanonja oloŋ koma Anutuwaanonj keuma oyanboyanj nonombaatiwaajonj jeŋeromonjromonj nononoti, ii mono koronj meŋ mamboma laligojonj. ¹⁹ *Oyanboyanj koloowombaajonj ama mamboma iikawaa uuwoi monj mende amakejonj. Jeŋeromonjromonana iikanonj uunanaa kasa mindanja tani kaanja koloonj nono Jiisaswo somongonj nonomakeja. Jeŋeromonjromonanaa kasa mindanja koriga iikanonj mono nonoononga kanainj Siwe jigo gorawaa uutanonj uma jigo uuta leelee batugaranonj opo sopa eji, ii kaŋagadeenj kotonj toroqenj Jiisas jinjkaronj duŋ kowoganonj raji, iwaanonj kenja. ²⁰ *Jiisasnonj jotamemenana koloonj wala eukanonj uma jinjkaronj duŋa meŋ kambanj tetegoya qaa rama ubaa. Kaenj Melkizedek kaanja jigo gawonj galenana wanja koloonj laligoja. Kianj.

* 6:14: Jen 22.16-17 * 6:19: Lew 16.2 * 6:20: Ond 110.4

7

Jigo gawon galeŋ Melkizedekwaa sundu

¹ *Melkizedek eja ii gomanŋ qata Saalem kawaa kiŋ poŋa kolooŋ Anutu uuta jigo gawonŋ galeŋaga laligoro. Kaŋa laligoro Aabrahamnoŋ kiŋ poŋa poŋa manja qeŋ haamo ama oŋoma eleema gomanŋonoŋ karoti, kambaŋ iikanonŋ kaŋ Aabraham mokolooŋ kotuegoŋ muro.

² Kotuegoŋ muro esuhinaya kuuya mendeema tenoŋa motomotoonŋ (1/10) meŋ nandunŋaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemeŋ solanŋaa kiŋ poŋa.” Qataa so wala “Nanamemeŋ solanŋaa kiŋ poŋa” kolooro ano toroqeŋ kaŋagadeeŋ “Saalembaa kiŋ poŋa” laligoro. Saalembaa kiŋ poŋ qa iikawaa kania ii “Luwawaa kiŋ poŋ.” ³ Melkizedeknoŋ nemunŋmaŋa qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambaŋa qaa ano koomuya qaa.* Kaeŋ jigo gawonŋ galeŋ waŋa kolooŋ kambaŋ tetegoya qaa laligonŋ ubaa. Iinoŋ Anutuwaa Meriaa tani kaŋa kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqeŋe silianoŋ Melkizedekwaa kania qeŋdeeno ii mono kokaeŋ iima asariwu: Aabraham aŋo esuhina iwoi akadamuyawo kalugonŋ meŋ karoti, iyoŋoonoŋga boro woi (10) kuuya gosinŋ bakaya motoonŋo meŋ Anutuwaa nandunŋ ano. Kawaaŋonŋ Melkizedeknoŋ oŋanoŋ uuta somata qaita moŋ kolooja. ⁵ *Anutunoŋ Kana qaanoŋ qaa kokaeŋ jeŋ kotonŋ nononota eja, “Liwaiwaa gbilinoŋa eja kuunŋ oŋoŋgi jigo gawonŋ meme (Liwait) kolooŋi kaŋageso oŋonoŋ mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosinŋ iikanoŋa bakaya motoonŋo meŋ Anutuwaa nandunŋ ama oŋomakebu.” Yoŋonoŋ oŋo kaŋa Aabrahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilenŋ iyanŋiaa kaŋagesourugia oŋoo borogianoŋga nandunana ii bunŋa qeŋ aonkebu.

⁶ Jenkooto qaa kaeŋ ejato, Melkizedeknoŋ Liwaiwaa gbiliga moŋ mende kolooja. Ii kilenŋ Aabrahamnoŋ Anutuwaa soomonoŋo qaa moma aŋonŋ koma laligonŋ esuhinaya gosinŋ tenoŋga motoonŋo (1/10) meŋ Anutuwaa nandunŋ anoti, ii bunŋa qeŋ aonŋ kotuegoŋ muro. ⁷ Somatananaa newo baagianonŋ laligoŋoŋi, iyoŋonoŋ mono kotuegoŋ nonoŋgi laligoŋoŋ. Qaa ii qakoombombaajonŋ amamaankejoŋ.

⁸ Kanageso anana tenoŋga motoonŋo (1/10) meŋ Anutuwaa nandunŋ amakejoŋi, ii balombaa jigo gawonŋ meme (Liwait) yoŋonoŋ bunŋa qeŋ aonkeju. Yoŋonoŋ namonoŋ laligonŋ komunkejuto, Siwenonŋ eukanonŋ mombaajonŋ nanŋonŋ jegi kotiinŋ laligonŋ ubaati, iinoŋ mono ii bunŋa qeŋ aonkeja.

* **7:1:** Jen 14.17-20   * **7:3:** Bunŋa Qaanoŋ Melkizedekwaa nemunŋmaŋa ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambaŋa ii mende jeŋ asarija.   * **7:5:** Jan 18.21

⁹ Aabrahamnon esuhinaya gosinj boro woi kuuya iikanonja bakaya motoonggo (1/10) menj Anutuwaa nandunj anoti, iinon ii gbilia Liwaiwaajonj kaanagadeenj waladeenj ano. Kaen jeninj saanonj sokonaga. Kambanj kokaamba tenongga motoonngo (1/10) menj Anutuwaa nandunj amakejonji, ii bejnana Liwaiwaa gbiliurutanonj bunja qenj aonkeju. ¹⁰ Kaanagadeenj mundunja Liwai koloowaatiwaa romonjonj iwaa nandunj anoti, iikawaa kania ii kokaenj: Liwainonj amboyaa sele busunonj raro Melkizedeknonj mono kambanj iikanonj kanj Aabrahambo aitonjgori. Kianj.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya kolooja.

¹¹ Anutunonj Kana qaanonj Israel kanageso jenj koton nonono iikawaa so Liwai tuunjonnga eja kuunj ononinj jigo gawonj galenana koloonkegi. Gawonj ii megij iikaanja kanonj akadamunana kuuya mokoloowonagati eenj, anana jigo gawonj galenj qaita mombaajonj mende amamaawonaga. Gawonj iikawaa honjonj mende sokonotiwaajonj ama Jiisanonj mono Melkizedek kaanja asugiro. Ejembanonj ii Aarombaa arenjaa so mende kuugi asugiro. ¹² Jigo gawonj galenj gawonjaa kanianonj utegoji, kambanj iikanonj Kana qaanonj mono kaanjadeenj utegoja. ¹³ 'Jigo gawonj galenj qaita monj,' qaa ii Ponjanaajonj jejonto, iinonj Liwai tuunjonnga qaagoto, mono tuunj monjonnga kolooro. Tuunj iikawaa eja monjonj jiwowonj jigowaa alatanonj nama gawonj mende menj laligoro. ¹⁴ Ponjananonj Juuda tuunjonnga kolooroti, qaa ii asuganonj eja. Moosesnonj Juuda tuunj yonjonj jigo gawonj galenj kombutiwaa qaa monj mende jero.

Jigo gawonj galenj Melkizedek kaanja monj

¹⁵ Kawaajonj jigo gawonj galenj monj Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanonj mono qaa jejonatiwaa honja ii asuganondeenj qendeeno sokonja. ¹⁶ Iinonj namo ejembanonj Kana qaa otaanj tuunjaa so jenj kotogitiwaajonj ama jigo gawonj galenj mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usunjonj mono nemunj koma muro jigo gawonj galenj kolooro. ¹⁷ *Monjonj iwaa kania nanjonj jero Bunja Terenonj kokaenj eja, "Giinonj Melkizedek kaanja jigo gawonj galenj koloonj kambanj tetegoya qaa laligonj uba." ¹⁸ Anutunonj kaenj jenj jenkooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunjonj qaono ilaanj nonombaatiwaajonj amamaankeji, iikawaajonj ii qewagoro. ¹⁹ Kana qaanonj ejemba akadamunana mokoloowombaajonj mende ilaanj nonono. Qaago. Kawaajonj qaa arenj mutuya qetegonj kitianonj jejeromonjromonj awaa soro nononja. Anana

* 7:17: Ond 110.4

jejeromonromon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwaa kosianon kema qama koolinkebona.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopan qaayanon jen kotiuro. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaana yonoo qaagia ii jojopan qaanon mende jen kotiigi kilen kaen angi. ²¹ *Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopan qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

“ ‘Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.’ Ponon jojopan qaa jen kotiuroti, qaa ii mombo mende utegowaa.”

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galena koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro kolooja.

²³ Jigo gawon galen tosaana ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi. ²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa. ²⁵ Gawon ii men laligojiwaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwaa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen wana kaanonon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya kolooja. Anutunon Jiisas singisongo ejemba ananaanonga tirin koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja. ²⁷ *Jigo gawon galen tosonianon somana somana wala iyangiaa singisongogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisongogiaajon ama oronon siimolon on laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon ononon kaana ama mugi iikaana kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoongo iikanondeen koma konjorotiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaana kaana kamban so amakebaatiwaajon mende amamaaja.

²⁸ Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen wana koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopan qaayanon jen kotiuroti, iikawaa so Meria kuuro

wanana koloaja. Wanana iinon mono akadamuya korebore mokolon kamba tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomonngo aren gbiliaa jigo gawon galen wana

¹*Qaa jejonj, iikawaa qaa kota wana ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanana kolojon. Wanana iinon Siwe gonanon uma Uutanana iwaa jinkaron dun rara kooronon boro dindinanon raja. ²Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponon anjo ii mero. Jigo gawon galen wanana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga toton iikanon laligon Anutu welen qemambaa gawona menkeja.

³Balombaa jigo gawon galen wana kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon on laligowutiwaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wanana Jiisanon kaanjadeen ana Anutuwa nandun ama muro.

⁴Mooseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaajon eja kuun onongi laligoju. Kawajon jigo gawon galen wanana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galen koloomambaaon amamaanaga.

⁵*Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welen qewombaa gawona menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya koloaja. Moosonon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kamba iikanon Anutonon Siwe jigoyaa aren ii isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, "Moba, baanonon laligona aren qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa." Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewen kolooro.

⁶Anutonon oyanboyan koloowombaa soomonngo qaa gbilia nonono iikanon soomonngo qaa walaga ugun awaa soro koloaja. Soomonngo qaa iikanon aren gbiliaa tandoya koloaja. Soomonngo aren gbilia iikanon mono aren walaga ugun qabunayawo koloaja. Qabuna iikawaa so Jiisanon soomonngo aren gbiliaa gawona awaa soro ii bun qen aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaan nonomakeja. Gawona iikanon mono balombaa jigo gawon meme ii maga ugun akadamuyawo koloaja.

⁷Somonngo aren mutuyanon koposowaa qaaya qaa kolon sokonagati een, soomonngo aren kanagenanon koloowaatiwaajon mono een mende mambombonaga.

* 8:1: Ond 110.1 * 8:5: Eks 25.40

8 *Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokoloon jen onoma kokaen jero,

“Pon niinon kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban mon kan kuuwaati, iikanon Israel tuun ano Juuda tuun onowo soomonjo aren gbilia amanja.

9 Niinon ambosakonurugia borogianon men Iijipt kantrinonga unuambe seleengen kagi yonowo soomonjo aren ambeto, yononon noo soomonjo aren ii mende qokotaan ten kongi. Kawaajon niinon kaanjadeen ii gema unuwe. Pon niinon kaen jen kotojen. Soomonjo aren gbilia amanati, ii Bunja qaa walagaa so qaago.

10 Kaanja qaagoto, kamban iikanon kan kuuro Pon niinon Israel kanageso yonowo soomonjo aren gbilia kokaen ama jemanja: Niinon mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonoo roromonogogianon ama uugianon tere kaanja oowe ewaa. Kaen ama yonoo Anutugia koloowe yononon mono noo kanagesona koloon laligowuya.

11 Kamban iikanon somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagon laligowuya. Kawaajon boi monon Pombaa kania mobutiwaajon batugianon mende kuma onoma laligowaa. Datanon koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Pon moma yagowa.’

12 Kokaembaajon nii moma yagon noma laligowuya: Niinon nanamemengia bologa ii songbama mesamanja. Singisongogia mono duduun ii mende toroqen romongomanja.”

13 Anutunon soomonjo arenja kanagenjaajon “Gbilia” jen iikaanja kanon soomonjo aren mutuyaajon “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa aren monon kamban koriga en walaga kolooji, iikanon mono alimambaa anja. Kian.

9

Balombaa opo sel jigonon Anutu kokaen mepeseegi:

1 Anutunon soomonjo aren mutuya ama iikanon kaanagadeen waeya men mepeseewombaa arenja ii jen kotoro otaagi. Ii otaan namonon opo sel jigo gora megii ero.

2 *Anutuwaaw opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanon lambewaa dun rarata ano bered kowoga ii Anutuwaaw jaasewananon nene dunon Anutuwaaw bunja anji raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya 3 *Kawaa

* 8:8: Jer 31.31-34

* 9:2: Eks 26.1-30; 25.23-40

* 9:3: Eks 26.31-33

gematanon uuta mon qata jigo kowoga totoon ii ero. Jigo uuta woi yoroo batugaranon opo sopa nano.

⁴ *Jigo uuta kowoga totoon iikanon jininj oonjoombaa alata ano soomongo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulnon memeta ano bokis selia ii kuuya goulnon tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjonon ama bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaanon taa gbaru sota junjuna ano Anutunon soomongo arenj jamonon ooro ilanj ii bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Bokis uutanon iwoi karoon ii kaen egi. ⁵ *Bokis qaganon borosowo gajoba woi goulnon memeta ii nani. Ii Anutunon kosere laligoro asamaranana sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engangara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwa koma konjoratiwaa duna kolooro. Qaa motomotoon ii kabanj kokaamba ana ana tororo amin mobonatiwaa so qaago.

⁶ *Anutuwa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arengogi ero jigo gawon galen yononon kabanj so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenj qen gawongia menj laligogi. ⁷ *Kana laligogito, jigo gawon galen wana iinondeen gbani so indina motoonggo kanon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Sa menj iikanon uma anaajon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisongo angiti, mono iikawaajon ama siimolon onj sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengon angj Unj Toroyanon sare ii qendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanon toroqen nanji, kabanj iikanon Anutunon jigo uuta kowoga totoon iikawaa kania ii asuganon mende injisaano laligogi. ⁹ Qaa ii kabanj kokaambaa sareya koloaja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalenja kalenja nandun ama siimolon menj kagi onjkejuto, uugianon kilenj luae mokoloowombaajon amamaankeju. Uugianon singisongo angitiwaaajon ama tilooro siimolon menj kanj Anutuwa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisongogia koma konjoratiwombaajon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen menj kanj kema koma kanj koma angj oomulu kania kania menj onjmakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutuwa arenj gbiliaa kabanjanon kanj kuuro iikanondeen kaninj mende toroqen sokombaa. Kianj.

Kraistwaa sayaa kania

* 9:4: Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Jan 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 * 9:5: Eks

25.18-22 * 9:6: Jan 18.2-6 * 9:7: Lew 16.2-34

¹¹ Kraistnonj kanj oyanboyanj nonomakejiwaa jigo gawonj galej waŋa kolooroti, iinonj balombaa opo sel jigo ejanonj memeta iikanonj mende uro. Kaenj qaagoto, Siwenonj jigo gora raji, mono iikanonj uro. Jigo gora iikanonj uuta qaita monj kolooja. Asamararanjanonj mono akadamyawo. ¹² Iikanonj uma jigo uuta mutuya kotonj meme ano bulmakao meria yonoo sagia mende menj keno. Kaenj qaagoto, iyanŋaa saya maaro iikanonj nemunj koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga totonj iikanonj uro. Iikanonj kambanj motoongowaa so uro tegonj sokonota eja. Downana kaenj menj oyanboyanj koloowombaaonj kondooro kambanj tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ *Wala namononj meme ano bulmakao ejia ununj sagia menj kanj bulmakao embia kowiŋa kanonj siimolonj oonj iikawaa bugaajonj kaanŋagadeen menj kanj ejemba kokojinjinjiawo iikanonj qeesaanj onjomorigi sokoma onono. Kaenj hamo qen ononji iikanonj selegia songbama menj sorain onono laligogi. ¹⁴ Kaenj anŋiti eenj, Kraistwaa sayanonj mono kambanj kokaamba hamoqeqe tani ii mamaga uugunj kokaenj ama nonomakeja: Sayanonj mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa bunj koloowonatiwaa so ii koma konjoratinjeja. Kaenj ama nonono laaligo Toya Anutu welenj qewombaa gawonj ii mono afaanjon menj laligowonj. Unj Toroyanonj laligonj kouma tetegoya qaa laligonj ubaati, iinonj mono Kraist ilaanj muro koposoya qaa laligoroto, ananaajonj ama iyanj qeleema aonj Anutu waa siimolonj lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajonj Kraistnonj soomonjgo arenj gbiliaa galej waŋa kolooja: Anutunonj ejemba oyanboyanj koloonj kambanj tetegoya qaa kaanŋa laligowombaa qaa somonjon onoonoti, iyonononj iwoi ii bunj qen aowutiwaajonj moja. Kawaaonj ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananonj uumotonj ambombaa gawonj menj laligoja. Soomonjgo arenj mutuyaa kambananonj ejembanonj kana uugunj singisonjgo anŋi iikanonj somonjon onono laligogiti, Kraistnonj ii iikanonj isama onjomambaajonj ama komunj dowegia mero.

¹⁶ Mononj ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kambanj iikanonj aliaa bunjaya koloowaatiwaajonj jenj kotorota qaa eji, alianonj iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanonj komuro kanianonj asuganonj asugiro iigigo kambanj iikanonj ii saanonj mewaa. ¹⁷ Jaawo laligoro kambanj iikanonj qaaya iikanonj honjowo mende koloowaato, qaa toyanonj komurogo qaayanonj mono esunawo koloowaa.

* 9:13: Lew 16.15-16; Janj 19.9, 17-19

¹⁸ Qaa iikawaa so soomongo arenj mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati eenj, mono honjowo mende koloona.

¹⁹ *Arenj mutuyaa honj ii kokaenj kolooro: Moosesonj Kana qaawaa jenkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojonj weenongo bulmakao meria ano meme unjuro sagianonj kamaaro. Kamaaro ii menj apuwo mindirinj lama juya osoga nezongbala menj gumionj susuyanonj somongon sanonj qendunjonj qeesaaro Kana qaa Tere lama selianonj oonj lipingiti, ii moriro. Ii moringo kanageso kuuya batugianonj liligonj sa apunonj qendunjonj qeesaanj giliro iikanonj onjomoriro. ²⁰ Kaenj onjomorinj kokaenj injjoro, "Anutunonj qaaya tenj kombutiwaajonj jenj kotonj onjoma onjowo soomongo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ *Kaenj injjonj toroqenj opo sel jigo gora ii kaanjadeen sa iikanonj qendunjonj giliro moriro. Hamoqeqe gawonj mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendunjonj giliro moriro. ²² *Anutuwaawaa Kana qaanonj jenj kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanonj songbaninj soraaya koloonkeja. Kawaajonj mononj sa mende maanagati eenj, Anutunonj singisonjonjana mende mesaonaga. Kianj.

Kraistwaa sayanonj singisonjonjana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unjaunjaya. Namononj jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolonj oonjonj ama iikaanja kanonj hamo unjugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajonj ii mende sokonja. Kawaajonj Kraistnonj siimolonj oonjonj qaita monj anoti, iikanonj mono Siwe jigononj uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unjuro soraaya koloogi sokono. Siimolonj oonjonj qaita monj iikanonj mono namowaa siimolonj oonjonja ii uugunj akadamyawo kolooro. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj jiwowonj jigo uuta kowoga totoonj ejanonj memeta iikanonj mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwaawaa jigo goraya honjaa unjaunjaya kolooro. Kraistnonj mono Siwe gomanj honja iikanonj uma kambanj kokaamba ilaanj nonomakebaatiwaajonj jotamemenana koloonj Anutuwaawaa jaasewanonj asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawonj galej wanjonj gbani so oro sagia menj jiwowonj jigo uuta kowoga totoonj iikanonj uma laligoro. Kraistnonj iikawaa so mende amakeja. Iinonj Siwe gomanonj indinj mamaga mende uro. Anutuwaawaa siimolonj lama kolooro gbani so qenkebutiwaajonj ama eu mende uro.

²⁶ Indij motoonjononj mende sokonagati eenj, iinonj mono Anutunonj Siwe namo mokoolonj oronoti, kambanj iikanonja kanainj siimboboloya kanjanjowo moro indij seiseiya koloonga. Kaenj qaagoto, namowaa kambanjononj tegomambaajonj ano kambanj kokaamba indij motoonjgogadeenj singisonjgo koma konjoratiwaatiwaajonj ama asugiro. Asuginj iyanja siimolonj oonjonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. ²⁷ Namo ejemba ananaa arenjana ii kokaenj eja: Anana kambanjononj komuwonja ano iikawaa gematanonj Anutunonj qaanana gosinj jenj tegonj nonombaa.

²⁸ *Arenj iikawaa so Kraistnonj kaanjadeenj ejemba seiseiya ananaa singisonjononana koma konjoratiwaatiwaajonj indij motoonjgowaa so kanj iyanja siimolonj oonjonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. Iinonj kambanjononj eleema kawaa. Singisonjgowaajonj ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajonj mambomakejonj, mono anana oyanjboyonj nonoma nunuambaatiwaajonj ama asugiwaa. Kianj.

10

Indij motoonjgo koomunonj ama aoro sokondaborota eja.

¹ Kana qaa walaga iikanonj oyanjboyonj koloowombaa kania honja ii mende kolooroto, oyanjboyonj asugiwaatiwaa unjaunaya iikaya ero. Anutuwaawaa Kana qaawaa kania kaenj ejiwaajonj ama ejemba Anutu mepeseewombaaajonj jigo goranonj kambanjonj so umakejuti, iyonjononj mono letoma akadamu-giawo koloowombaaajonj amamaankeju. Yonjononj kambanjonj tetegoya qaa nandunj kalenj menj kanj ama siimolonj oonjonj iikayadeenj gbani so toroqenj ama laligogito, iikanonj mende sokono. ² Iikanonj sokonagati eenj, siimolonj oonjonj ii saanonj mesaowuyaga. Jigo goranonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonjononj indij motoonjgo hamo unjugi soraaya koloodaborowuyagati eenj, iikaenj mono singisonjgogiaa gamuya ii mende toroqenj mobuyagato, ii toroqenj mogi. Kawaajonj oro kalenj ii toroqenj nandunjiaga amakegi.

³ Gbani so siimolonj onj laligogiti, iikanonj mono toroqenj singisonjgogiaa gamuya ii jenj gbilin onono laligogi. ⁴ Bulmakao ejia ano meme yonjoo sagianonj mono singisonjgo koma konjoratiwaatiwaajonj amamaankeja. Ii batogogito, osinj laligonj kougi.

⁵ *Kawaajonj Kraistnonj namononj kamaanj asugiroti, kambanjonj iikanonj kokaenj jero,

“Anutu, giinon nandun kalembaajon ano siimolon oowutiwaajon mende koposonjon laligonato, namonon laaligowaa selia ii mozozonjon nona.

6 Siimolon onjon singisonjogiaajon ama nandun kalenja kalenja ama laligogiti, ii iima kawaajon mende aisoon laligona.

7 Kamban iikanonj kokaen ijowe, ‘Anutu, moba, niinon koi kajej.

Noo kanana ii papia liipinja iikanonj oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama menj laligomanja.’”

8 Wala kokaen jero, “Nandun kalen ama siimolon onjon singisonjogianon solananiwaatiwaajon iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaajon mono siinganonj mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaajon mende aisoon laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqen amakejuto, ii kilenj kaen jero. 9 Kawaa gematanonj qaa kokaen jero, “Anutu moba, niinon mono koi kanj goo uusiingaa so ama menj laligomanja.” Kaen jej Anutu waeya menj mepeseewombaa kania mutuya ii qewagonj kana gbiliala kuuro. 10 Anutuwaa uusiinanonj nemunj koma muro selianonj siimolonj onjonj kaanja anji tegorotiwaajonj mono tak kotonj nonono soraaya koloodaboronij. Indinj motoongowaa so selia qeleenoti, iikanonj mono kamban so sokoma enj ubaa.

11 *Kambanja kambanja jigo gawonj galenj kuuya yonononj nama jigo gawonjia menjkeju. Suulanj siimolonj iikayadeen onjgo onj amakejuto, iikanonj singisonjogia koma konjoratiwombaaajonj amamaanjkeju. 12 *Iikanonj amamaanjkejuto, Siwewaa jigo gawonj galenj wana Jiiasnonj mono indinj motoongowaa so singisonjowaajonj ama selia qeleeno kambanj tetegoya qaa sokoma enj ubaa. Namononj siimolonj onjonj kaanja nama mugij Siwe jigononj uma Anutuwaa boro dindinanonj raja. 13 Iikanonj rama kamban batuya kokanonj Anutunonj tuarenjenjuruta riitano kamaanj unjuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorianj maabombaaajonj mamboma laligoja. 14 Indinj motoongowaa so koomunonj ama aoro siimolonj onjonj kaanja ama mugij iikanonj sokondabororo saanonj ejemba tak kotonj nonono soraaya koloowombaa so koloojonj. Kaen saanonj menj letoma nonono akadamanana kuuya mokolonj kamban tetegoya qaa iikaanja laligon ubonja.

15 Unja Toroyanonj kaanagadeen qaa ii nanjonj jero mojonj. Wala qaa kokaen jerota eja:

* 10:11: Eks 29.38 * 10:12: Ond 110.1 * 10:13: Kereuruta menj kamaan onjoma haamo ama gamu qen onjombombaaajonj kanagianonj riwagong qagianonj do kaanja rilanjij laligogi. Juuda yonoo kanagia kianj.

16 **“Ponj niinonj kokaen jejen: Kambanj tosonianj tegoro iikanonj mono soomongo arenj gbilia yonowo amanati, ii kokaen: Niinonj Kana qaana kuuya ii uu kononjianonj ama momogianonj tere kaanja oomaņa.”*

17 **Kaen jen kokaen toroqero, “Niinonj yonoo singisonggogia ano nanamemengia jeulalana angiti, iikawaajonj duduunj ii mende toroqen romonjonj laligomaņa.”* 18 *Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunonj singisongonana mesaoro qaanananonj tegorotiwaajonj singisongonanaajonj siimolonj oowombaa so mende kolooja. Kianj.*

Anutuwo kaparanj koma laligowombaajonj nonoono.

19 *Kawaajonj uumeleenj alaurunana, Jiisaswaa sayanonj songbama nonono mono saanonj Anutuwaa jigo uuta kowoga totoonj iikanonj ubonja. Kaenj moma laarinj kotiinj uuwoi mende amakejonj.* 20 *Jiisasnonj kana kekenjaa kana gbilia meleuro anjo laaligo kotigaa kania koloonj nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanonj meleurota eja. Kana ii riinj Anutuwaa jigoyaa opo sopaya kotonj jigo uuta kowoga totoonj iikanonj ubonja. Jiisaswaa selianonj nemunj koma nonono opo sopaya ii saanonj kotowonja.* 21 *Jiisasnonj jigo gawonj galenj uuta koloonj nonomakeja. Iinonj Anutuwaanonj kanageso kuuya galenj koma nonoma laligoja.*

22 **Kaanja laligojiwaajonj anana mono gbingbaonj mesaonj uuwoi kuuya yakarinj pondangadeen momalaari qaganonj nama Anutuwaa kosianonj kema qama koolinj laligowonja. Sayanonj qeesaaro nonomorinj utilitoloonana songbano so-raaya koloonj laligowonja. Uunananonj mende toroqen jen nonono mono awasanjkaka laligowonja. Apu taanja arininj menj taalinj nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaanj laligowonja.* 23 *Anutunonj oyanboyonj koloowombaa qaa somonjonj nononoti, iinonj mono qaaya pondanjanj otaanj ananawo nanja. Kaenj nanjiwaajonj ama iikaanja koloowombaajonj mamboma jejeromonjromonj ama jokolonjkebonja. Iikanonj mono kongbara mesaonj zenj nama kotiinj laligowonja.* 24 *Uujopa ano nanamemenj awaa ambombaajonj mono uukuukuu menj nanjonj aonj laligowonja. Kanja laligowombaajonj mono pondanjanj galenj menj aonj laligowonja.* 25 *Tosianonj iyanjgiaa uumeleenj kanagesowaa ajoajoroogia mesaonjkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaenj qaagoto, Ponj kawaatiwaa aiweseya iima kambanjonj dodowiji iikaanj mojonj, iikawaa so mono kaparanj koma kotiinj uukuukuu menj aonj laligowonja.*

* 10:16: Jer 31.33   * 10:17: Jer 31.34   * 10:22: Lew 8.30; Eze 36.25

26 Buṅa qaa hona momago ananaa ainhonj singisonjo laj ambonati eenj, singisonjonana iikawaajonj mono nandunj jiwowonj monj ambombaajonj amamaawonja. Siimolonj oonoonj monj ii mende ilaanj nonombaa. 27 *Ii mende ilaanj nonombaato, Anutunonj qaanana ii jenj tegonj ironja meleeno qanananonj ubaatiwaaajonj mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunonj turenjenjuruta gere gagirinoj onjoowaati, iikawaa usunja kayadeenj koloowaatiwaaajonj mono mamboma laligowonja. 28 *Monjonj Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanonj oonji woi karononj qaaya nanjonj jegi qaayawo koloowaati eenj, ii mono mende kiankomunj mugi koomuwaa buṅa koloowaa.

29 *Kaenj koloowaato, ejemba monj kokaanja iwaa qaayaaajonj mono nomaenj romonjoju? Monjonj Anutuwwa Meriaa qaaya kanaanonj rikotaanj gilinkeja. Soomonjo arenj gbiliaa sayanonj tak kotonj muro soraaya kolooroto, sa ii iwoi omaya kaanja menj kamaanj amakeja ano kalenmorianj Toya Unja Toroya ii mepaegonj munkeja. Monjonj kaanja kolooro Anutunonj qaaya gosinj ironja dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogonj koomuwaa buṅa koloowombaa so koloojonto, Anutunonj ejemba kaanja ironja ii mono gere gagiriawo kuunj muro qaganonj uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolononj sokoma munaga? Iwaa kaniaajonj mono nomaenj romonjoju?

30 *Qaa monj kokaenj eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinonj mono ejemba qaagiaa ironja meleemaṅa.” Torogonj qaa monj kokaenj jerota eja, “Ponjonj kanagesouruta onjo qaagia gosinj jenj tegowaa.” Monj morononj kaenj jeroti, nonononj ii moma mujonj. 31 Anutu laaligo Toyaa jaanonj nama kamaanj nunuro boria-nonj nunuwaati, iikanonj mono kanjanawo totoonj koloowaa. Kianj.

32 Looriwubotiwaajonj kokaenj jejenj: Anutuwwa asasaganonj karo buṅa qenj aonj asarigiti, mono kambanj mutuya ii romonjonj laligowu. Kambanj iikanonj momalaariwaa manja qenj siimbobolo mamaga mokolonj ii kilenj aonj oronj nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu. 33 Kambanj tosaanonj gamu qenj onjonj konjajilinj mogi qenjaarononj injiigigiinj laligogi. Kambanj tosaanonj alaurugia tani kaanagadeenj ama onjonj yonjo kooronjianonj nanji. 34 Tosaanja kapuare mirinonj onjoonj ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoonj moma laligogi. Eshinagia kisiyaenj qenj kopepereenj megiti, ii mono

* 10:27: Ais 26.11   * 10:28: Dut 17.6; 19.15   * 10:29: Eks 24.8   * 10:30: Dut 32.35, 36

korisoro qaganonj moma anjonj koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita monj mende aliwaati, ii enj onjonjiwaajonj moma iikawaajonj ulunjkolej moma laligogi.

³⁵ Kawaajonj awasanjakagia mono kambañ kokaamba mende gilinj mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunonj mono iikawaa tawaya somata onjombaa. ³⁶ Anutunonj

iwoi onjombaatiwaa qaa somonjgorota eji, onjononj ii bunja qeñ aowutiwaajonj nanju. Kawaajonj Anutuwaawaa uusiinja otaanj lombo moma mokosinjonj kaparanj koma laligowuti eenj, Siwewaa bunjaya iikanonj mono onjoo bunja koloowaa.

³⁷ *Kokaembaajonj mono nama kotiinj laligowu: Kambañ torodaamonj iikayadeenj mono toroqenj mamboninj

“Mombo kawaati, iinonj mono kanj kuuwaa. Kambañ mende qeñ koriro ubaato, kambañaa so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananonj nanamemenj dindinja otaanjkeji, iwaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligonj ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati eenj, ii mende sokono uunanonj iwaajonj mende aisowaa.”

³⁹ Qaa kaenj ejato, nonononj ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaonj gere siawaa bunja koloowuti, iyonjoo tuunjanonj mende nanjonj. Kaenj qaagoto, momalaarinana ii mono galeñ koninj Anutunonj hamo qeñ nonono laligonj Siwe gomanonj ubonjatiwaa so koloojonj. Kianj.

11

Ejemba momalaarigiaajonj ama iwoi kokaenj kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaenj: Iwoiwaajonj jejero-monjromonj anjonj, ii koloowaatiwaajonj mono kotiinj uwoiya qaa moma laarijonj. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama meñ honja iibombaajonj mamboma awasanjaka nanjonj. ² Monowaa monoyanongga kaninj ejemba momalaarianonj nemunj koma onjono uugia meleenji Anutunonj injiuro sokono jenj qeangonj onjono laligogi. ³ *Momalaarinananonj nemunj koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaenj moma asarinjejonj: Anutunonj qaaya jenj kotonj iikanonj Siwe namowaa ilawoilaya kuuya mokolooro. Kawaajonj kambañ kokaamba iwoi iimakejonj, ii iwoi ii-iita iikanonja mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonjoo momalaarigia

⁴ *Kein (Kain) Aabel yorononj Anutuwaajonj siimolonj oori Aabelnonj uuta meeleeno momalaarianonj nemunj koma muro

tororo tej kono kaasoyanon dindiŋa uro. Kaen uro Anutunon siimolonŋa iiro sokono jen qeangoro. Jen qeangon Aabelnon solanŋa kolooroti, Anutunon qaaya ii nanŋon jero momalaarianon nemuŋ koma muro moro. Kaanŋa moma laligon komuroto, ii kilen kamban kokaamba nanamemenŋa moniŋ qaa iikanon mono toroqen uunana kuun nanŋon nonomakeja.

⁵ *Eja qata Eenok iinon wala eenanon uuta meleenon Anutunon qaaya nanŋon jen qeangoro moma iwaa jaayanon sokoma laligoro. Kaen laligon kouro momalaarianon Eenok nemuŋ koma muro Anutunon jaawo wano Siwenon uro. "Anutunon wano eu uro toroqen mokoloowombaaŋon amamaagi." Buŋa Tere iikawaa so Eenok momalaarianon anŋon koma muro mende komuro. ⁶ Uuta Anutuwaanon meleenji, iinon qaa kokaen moma laariwaa: Anutunon laligoja ano Anutunon ejemba iwaa jaayanon sokombombaaŋon monŋanjuti, ii tawa qen onombaa. Qaa woi ii moma laariŋ saanon Anutuwa kosianon kawaato, mende moma laariŋ muŋ een iwaa jaayanon sokombombaaŋon amamaawonŋa.

⁷ *Anutunon Nooawaajon iwai koloowaatiwaa galen meme qaaya isaano. Aisano Nooanon moma asariŋ sombuya qaita mon moma honŋa mende iiro momalaarianon nemuŋ koma muro tej koma wanŋo mero. Anutunon iyanŋa ano sumanuruta anŋon koma onom-baatiwaajon moma wanŋo ii mero. Nooa momalaarianon nemuŋ koma muro wanŋo meroti, nanamemen iikanon mono namo ejemba kanagia doogoya inisaano Anutunon qaagia jen tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianon nemuŋ koma muro Anutuwa jaanon solanŋa koloowombaa kalenŋa ii buŋa qen aoro. Ejemba Anutu moma laariŋ muniŋ qaanana jen tegoro solanŋaninkejonji, Nooanon mono iikawaa so solanŋa kolooro. Kianŋ.

Aabraham Saara yoroo momalaarigara

⁸ *Anutunon Aabraham balon mon iwaa buŋa koloowaatiwaajon jen iikanon kembatiwaajon oono. Oono momalaarianon nemuŋ koma muro qaa ii tej kono. Dakanon kema keunaga ii mende moroto, ii kilen iyanŋanon balon mesaon keno.

⁹ *Kema kema Anutunon balon iwaa buŋa koloowaatiwaajon jen somonŋoroti, mono iikanon keuro. Keuma waba koloon ejemba nanamemenŋia mende moroto, momalaarianon nemuŋ koma murotiwaajon mono kilen opo kuun

* 11:5: Jen 5.21-24   * 11:7: Jen 6.13-22   * 11:8: Jen 12.1-5   * 11:9: Jen 35.27

menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeenj Anutunonj balonj onjombaatiwaajonj soomonjgo qaaya iikayadeenj bunja qenj aonj balonj iikanonj toroqenj opo kuunjia menj maama enj laligogi. ¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaa-jonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unjaya menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

¹¹ *Kaanja laligonj eja wanja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro. ¹² *Eja motoonjgo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanongga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi jangogia weengowombaaajonj amamaajonji, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaaajonj awelegonj laligogi:

¹³ *Ejemba sundugia ii jejonji, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaatiwaa qaa somonjonj onjono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaenj qaagoto, balongia ii koriganonj nama unj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaenjenj asarinj jegi, “Namononj wabaga koloonj qanda laligojonj.”

¹⁴ Ejemba iyangiaa miri gomangianonj keubombaaajonj janjarinj riinkejuti, iyonononj qaa kaenjenjkeju. ¹⁵ Balonj mesaogiti, iikawaajonj romonjonj qaaya jewuyagati eenj, yonononj mono saanonj eleema iikanonj kenji uugianonj tegonaga.

¹⁶ Mono saanonj eleembuyagato, yonononj iikawaajonj mende romonjonj laligogi. Iikawaajonj qaagoto, kantri qaita monj Siwenonj eji, mono iikanonj keubombaaajonj awelegonj laligogi. Anutunonj yonoojonj siti merotiwaajonj Anutu qata “Ananaa Anutu!” jegi ii moma aisoonj yonoojonj ama gamu monj mende momakeja.

Aabraham, Aisak, Jeikob, Joosefyonoo momalaarigia

¹⁷ *Anutunonj Aabraham anjotetenonj ama muro momalaarianonj nemunj koma munj Aisak Anutu kalenja muro.

* **11:11:** Jen 18.11-14; 21.2
23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12

* **11:12:** Jen 15.5; 22.17; 32.12
* **11:17:** Jen 22.1-14

* **11:13:** Jen

Anutunonj Aisakwaaajon balon mumambaajon ijoro Aabrahamnonj soomonjo qaa ii bunja qeñ aoroto, kilenj meria motoonjo ii moma tegonj iikanonj siimolonj oomambaajon ano. ¹⁸ *Anutunonj Aabrahambaajon qaa kokaenj ijoro, “Aisaknonj mono gbiliuruga nemunj koma onono koloonj goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilenj meria alatanonj ano. ¹⁹ Ama kokaenj gosinj romonjoro, “Komuwaato, Anutunonj saanonj kotiinj menj gbiliro koomunonja waabaa.” Sareqaa kaenj jeroti, iikawaa so merianonj mombo toroqen koomunonja kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianonj Aisak nemunj koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegonj orono. Anutuwaa kotumotueya iikanonj mono kambanj kanagenjanonj kaanagadeen sokoma orono qagaranonj umakebaatiwaaajon qama kooliro.

²¹ *Jeikobnonj komumambaajon anoti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegonj oroma taa gbaruyaa kitianonj laarinj Anutu waeya menj mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanonj dodowiroti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro Israel kanageso Iijipt mesaonj kagiti, iikawaa sunduya ii jenj gbilinj injijoro. Kaenj injijonj kanagenj qamoya dakanonj ronj kombutiwaa qaaya ii jenj kotonj onono. Kianj.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganonj Mooseswaa nemunjanja nemunj koma orono Moosesnonj kolooroti, ii kambanj iikanonja kanainj koinj karoombaa so mesanjori. Mera ii iimasiinjiinjawo tania monj kolooroti, ii iima kinj pombaa jenjkootoya uuguwobotiwaajonj toroko mende moma meragara mesanjonj galenj koni.

²⁴ *Moosesnonj somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianonj nemunj koma muro qa ii bosimambaajonj togonj faarao kimbaa miria mesaonj kemaliro. ²⁵ Saanonj toroqenj Iijipt yonjowo singisonjgowaa korisoroya mokoloonj ii kambanj toroga lanj aisoonagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qeñ Anutuwaa uumeleenj kanageso yonjowo toroqero kakasililinj ama onjongi ii motoonj moma aonj orowombaajonj moro uuta kolooro. ²⁶ Anutunonj tawa mubaatiwaagenj uunj nama kotihiro. Kawaaajonj Iijipt yonjononj maa suanjiawo koloonj siiseweweya qaa laligogiti, iikawaaajonj moro iwoi kamaanjeqeta kolooro. Iikanonj iwoi kamaanjeqeta kolooro gema qeñ Hamoqeqe Toyawo toroqero

* 11:18: Jen 21.12   * 11:20: Jen 27.27-29, 39-40   * 11:21: Jen 47.31-48.20

* 11:22: Jen 50.24-25; Eks 13.19   * 11:23: Eks 2.2; 1.22   * 11:24: Eks 2.10-12

iwaajon ama mepaqepae ama mun laligogito, ii moro kilen honawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianon Mooses nemun koma muro Iijipt kin pongiaa irina soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaon karo. Anutu ii-iita qaago ii ii-iitaa tani romonjon mun laligoroti, iikawaajon mono kaparan koma nama kotiuro. ²⁸ *Momalaarianon nemun koma muro kiankomu kendon* ama iikawaa arena jen koton onono aisonon ragi. Koomuwaa gajobanon Iijipt uutanon mutu meraurugia unugi Israel yonoo meraurugianon komuwubotiwaajon mono jen koton onono nagugianon sa morigi.

²⁹ *Momalaarianon Israel ejemba nemun koma onono Kowe Osoga ii balon kelasanon kekenaa so koton kagi. Iijipt manjaqege eja yononon ii kotowombaajon batogogito, mono apunon nemoton tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

³⁰ *Momalaarianon Israel kanageso nemun koma onono Jeriko taonon kan kiropo sopaya ween 7:baa so liligon motoon kema kagi kiropo sopaya kotakota iikanon mono ororonjon kamaagi. ³¹ *Momalaarianon kana somata emba Reihab nemun koma muro kokaen ano Anutunon iima kobooro: Israel jotamemeya yoronon balon iima mobowaa-jon olon kari ala men koma horon orono. Anutunon ii iima kanagen yangisen ejemba unuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowo motoon mende komuro. Kian.

³² *Naa qaaga mombo toroqen jebenaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaana yonoo sundugia toroqen jebenagati een, noo kambananon mono mende sokonaga. ³³ *Momalaarianon tosaana nemun koma onono galenkonkon totona totona melunjon men ejemba mindinjon onongi nanamemen dindina otaan laligogi. Anutunon iwoi nonombaatiwaa qaa somonjorota eji, mamaganon qaa iikawaa so qama koolin moma laarigi hona kolooro meggi. Tosianon laion oro batugianon qama koolin moma laarigi Anutunon laion qaa oogia somonjoro.

³⁴ *Tosianon gere bolan uutanon qama koolin moma laarigi Anutunon gere esuna qowogoro mende onjoro. Tosaana manjawaa soo somatanon unuwombaajon angi Anutunon

* **11:28:** Eks 12.21-30 * **11:28:** Anutuwaa gajobanon Israel ejemba injiima koboon unuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qanon kiankomu kendon jenin Koon qanon Pasowa jeju. * **11:29:** Eks 14.21-31 * **11:30:** Joos 6.12-21 * **11:31:** Joos 2.1-21; 6.22-25 * **11:32:** Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kin 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30

yoŋoonoŋ soo jeta meŋ mooniro kok koŋgi. Mamaganon looloria koloon qama kooliŋ moma laarigi Anutunon esun oŋono kotiigi. Tosianon manja qeŋ qama kooliŋ moma laarigi Anutunon esun oŋono kawali kotakota koloogi. Waba yoŋoo manjaqeŋe tuŋŋianon kagi tosaanon qama kooliŋ moma laariŋ kanon mono oŋotaagi unjurama keŋgi.

³⁵ *Emba tosanon kitigianon komuro qama kooliŋ moma laarigi Anutunon meŋ gbiliŋ muro koomunonga waaro mombo toroqen aitongogi. Ejemba tosanon koomu gematanon oyanboyan uuta mokoloowombaaŋon moma kaparaŋ koma naŋgi. Kaŋa naŋgi qanjonon uŋuŋ kakasililiŋ kania kania ama oŋoma kokaen injigogi, “Anutu qakoona uulaŋawo isama gombona.” Kaen injigogito, yoŋonon ii togogi toroqen jaabamagege meŋ oŋoma laligogi. ³⁶ *Tosianon Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawonon uŋugi siimbobolo kania kania mokoloon laligogi. Toroqen tosaŋa gbadoon kapuare miria miria kanon oŋoonŋi laligogi.

³⁷ *Tosaŋa jamonon uŋugi komugi. Tosaŋa segenon moton oŋonŋi woi koloogi. Tosaŋa manjawaa soo somatanon uŋugi komugi. Tosianon lama selia ano meme selia kanon opo kaŋa mouma laŋ kema liligogi. Kaŋa wanaya toon koloogi sisiwerowero ano kakasililiŋ tondu meŋ oŋonŋi laligogi. ³⁸ Siwewaa akadamugiawo koloon balombaa nanamemeŋ bologaaŋon mogi mende sokoma oŋono iikanon mende toroqegi. Mende toroqen laŋ liligon balon qararaŋkoŋkoŋanon kema kaŋ baŋa baŋa uma kamaaŋ kobaa me namo riiriitaa uutanon eŋ laligogi. Kiaŋ. ³⁹ Ejemba sundugia jejeŋi, ii kuuya momalaarigianon nemuŋ koma oŋono uugia meleenŋi Anutunon injiuro sokono jeŋ qeaŋon oŋono laligogi. Kaŋa laligogito, ii kilen Anutunon oyanboyan qaita moŋ nonombaatiwaa qaa somoŋgorota eji, iikanon iyoŋoononga moŋnon moŋ mende keuro. Qaago. ⁴⁰ Anutunon ii aŋgiodeen qaagoto, mono ananawo motoon akadamunanawo koloodaborowonatiwaaŋon moja. Kaen moma kawaajon oyanboyan qaita moŋ nonono mokoloowombaa qaa areŋa ano eja. Kiaŋ.

12

Anutunon man koma mindiŋgon nonomakeja.

* **11:35:** 1 Kin 17.17-24; 2 Kin 4.25-37 * **11:36:** 1 Kin 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6 * **11:37:** 2 Hist 24.21

¹ Ejemba tuun somata qatawo kaanjon momalaariwaa kania nanjon jeŋ koosu kaanja liligon nonoma nanjuti, ii mojon. Kawaajon anana kaanjadeen mono lombonana kuuya ano singisonjo afaanagadeen kokosiin nonomakeji, ii giliniŋ kemba. Anutunon anana momalaariwaa manjaya qeŋ Satan haamo ama mubombaa areŋa anota eja. Kawaajon laaligo batuya koi laligonjo komuwonati, batuya ii mono nuuguna guuguwe kaan kaparaŋ koma manja qeŋ bobogariŋ kembona. ² Jiisasnon momalaarinana meŋ letono kolooro meŋ somariiro kotiin akadamuyawo koloonkeji, Toya ii mono jaanananon uun tororo iimakebona. Iinon saanon toroqen Siwe gomanon laligon aisoonaŋato, ii mesaon kamaan iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoonon kikekakasililin kaanja komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaaronon moma mokosinjon komuro. Komun Anutuwaajinjon dun raranon uma boro dindinanon raja.

³ Singisonjo ejemba yononon kaen tuarenjen ama mugi siimbobolo moroti, ononon mono ii romonjon laligowu. Zolologon looriŋ uukamakamaa koloon nama momalaarigia ano jejeromonromongia mesaowubotiwaajon mono kaen amakebu. ⁴ Singisonjo ambombotiwaajon aon oron manja qeŋ laligogi iikanon singisonjowaa Toyanon mono sagorogoro (gbilibamban) mende unuro. ⁵ *Amanon meraborauruta yonoojon qambanmamban qaa ononji, Anutunon iikawaa so qaa mon kokaen injoro mono ii duduun laligoju, "Oo merana, Ponon mindingon gomakeji, iikawaajon mono mona geegee mende koloowa. Qaa jeŋ gono iikanon mono uukamakamaa mende koloon laligowa. ⁶ Ponon ejemba jopagon onomakeji, ii mono mindingon onomakeja.

Ejemba merabora kaanja unuama kalaŋ koma onomakeji, ii kuuya koobinon ununkeja."

⁷ Merabora mon amayanon mende mindingoro laŋ laligonaga, iikaanja mono iwaa meraborata mende koloonaga. Kawaajon Anutunon onjo merabora kaanja ama onomakeja. Kawaajon lombo onono ii mono mindingon onombaatiwaa tania romonjon moma mokosinjon dinjon laligowu. ⁸ Anutunon meraborauruta kuuya mindingon onomakejiwaa so onjo mende mindingon ononagati een, mono iwaa meraborauruta hona mende koloowuyaga. Kaen mono ononagaa jaajaa gua merabora mangia qaa kaanja koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaen jemaŋa: Namowaa manjurananon mindingon nononji ii goda qeŋ onoma

* 12:5: Job 5.17; Gba 3.11-12

lalignonij. Selewaa manjrunananon qerewenja koloojuto, uunanaa Amanananon mono honja ano uuta kolooja. Kawaajonj mono iwaa qaa baatanonj kema dingonj lalignonj kotiiniñ sokombaa. ¹⁰ Selewaa manjrunananonj mono iyangiaa momogiaa so kaparanj koma namononj kambanj toroga laligowombaajonj ama mindingonj nonoma lalignonjkeju. Yonononj kaanja lalignonjkejuto, Anutunonj mono tak kotonj nonono iwaa so soraaya koloowombaajonj ama mindingonj nonomakeja. Kaenj ama onjononj awaa ano oyanboyanj koloowombaajonj moja.

¹¹ Monjonj mindingonj nonono kambanj iikanondeenj korisoro tani mende amakejonto, wosobiri siimboboloyawo momakejonj. Qaa ii honjato, iikawaa honja ii kanagenj kokaenj koloowaa: Anutunonj ejemba iikaanja kanonj menj gbiliñ onjmakeji, iyonoo nanamemenjianonj dingoro luae qen onjono moma laligowuya. Kianj.

Qambanjmambanj ano galeñ meme qaa tosia

¹² *Kawaajonj “Sawingia tegoro borogia bimoonj sororogonj nanji, ii mono menj waama mindingowu. Tawogia juma simingia sunji, ii mono menj kotiiwu.” Buñja qaa monj kaenj eja. ¹³ *Korinjinawononj ligisoonj kamaanj qero kanianonj suma bolidaborowabo. Qaa iikawaa so alagia qotogonj mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaaajonj kaparanj koma laligowu. Buñja qaa monj kokaenj eja,

“Kana riinj kekenjaa kanagia mono menj qeleleegi dindiña koloowu.”

Qaa iikawaa so mono uuqeanjonj qen aonj laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonowo luaenonj uumotoonj laligowutiwaaajonj mono kotiinj kaparanj koma laligowu. Monjonj laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono eenj Ponj mende iibaa. Kawaajonj Anutunonj menj sorainj onjombaatiwaaajonj mono kaparanj koma nambu. ¹⁵ *Monjonj Anutuwaawo kalenmorianja uugunj mende buñja qen aowabotiwaajonj mono galeñ menj aonj laligowu. Nene gawononj oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejonj. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagogi iikanonj somariinj kouma enjalolonj menj onjono mamaga onjoo uugianonj tiloowabo.

¹⁶ *Kaanagadeenj monjonj serowiliñ ambabo me Iisoo (Eesau) kaanja anjonjorayawo laligowabotiwaajonj mono galeñ menj aonj laligowu. Iisoononj mutu mera koloorotiwaa borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indinj motoonjgo

newaatiwaajon ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobnon borosamowaa qaaya ii nene iikanon sewanja men bunja qen aoro. ¹⁷ *Kanagen soomongo qaagaraa so kolooro Manaa kotumotueyanon mono Jeikob qaganon uro, onjo ii moju. Kaen uro Iisoonon kotumotue ii bunja qen aomambaajon moma welema saaro jaunanon kamaaro. Kaen kaparan koma welenoto, kilen qaa kogawo somongoriti, ii utegomambaa kania mon mende mokolooro. Kawaajon mutu meriaa kotumotueya ii bunja qen aomambaajon moroto, iikanon osin amamaaro.

¹⁸ *Wala eenanon Israel kanageso yononon Sainai (Sinai) kosianon kan nangi baanja iikanon gere bolanon jero. Jen kaaso kondundungon kamaan pangaman mero raidimbon qero Anutunon iikanon yonowo soomongo aren ano. Sainai (Sinai) baanja iikanon boronon oosiriwonatiwaa so koloojato, ononon baanja kaanja iikawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ¹⁹ Anutunon soomongo arenja ii Sainai baananon kokaen ano: Gajobaurutanon romon qaita mon uugi angotomana ajoma karo qaa kotakota jerotiwaa otanja mogi. Ii moma qaa kaanja mombo mende jero mobutiwaajon welenji. Ononon baanja kaanja kawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ²⁰ *Anutunon qaa kotiga jen kokaen jen koton onono, “Mononon ejemba me bao oro mononon baanja ii oosiriwaati een, ii mono jamonon qegi komuwa.” Kaen jen koton onono qaa ii otaawombaaajon moma bimoon amamaagi. Kawaajon qaa mombo mende jewaatiwaajon welenji. ²¹ *Iwoi kanjanawo totoon ii uun iigi Mooseson kokaen jero, “Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen.”

²² Ononon kaen qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanja dodowin kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenon eji, iikanon gajobauruta ten tausenja ten tausenja yononon tuunja tuunja men rii oron korisoro amakejuti, ononon mono siti ii dodowin laligoju.

²³ Wala kolokoloo dongoga koloon uumeleen kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknon oogita Siwenon eji, ononon mono iyonoo tuungia somata ii toroqen laligoju. Anutunon ejemba kuuya ananaa qaanana gosin jen tegonkeji, ononon mono benana iwo toroqen laligoju. Anutunon ejemba men solananin onono letoma akadamugiawo koloon komugiti, ononon mono iyonoo kokoosogiawo toroqen laligoju. ²⁴ *Ononon soomongo aren gbiliaa galenja Jiisas iwaanon kan iwo qokotaan nanju. Iinon

* 12:17: Jen 27.30-40 * 12:18: Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27

* 12:20: Eks 19.12-13 * 12:21: Dut 9.19 * 12:24: Jen 4.10

sayanon qeesaaro onomorinkeji, mono laaligo iikaananon kouma laligoju. Aabelnon saya maaroto, Jiisaswaa sayanon Aabelwaa saya uugun qaa akadamuyawowaa munjena kolooja.

25 *Wala eja monnon namonon laligon Anutuwaa uusiina ejemba inisaama onono mamaganon ii mobombaajon togogi Anutunon irona meleeno qagianon uro. Yononon iikanona kok kombombaajon amamaagiti een, anana mono nomaen kok kombonaga? Kamban kokaamba alanana monnon Anutuwaa uusiina Siwenonga ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesaojoni een, mono lombononga kok mende totonon kombona. Qootogonanaa irona mono onanon qanananon ubaatiwaajon mojon. Kawaajon monnon sane qero mojuti, ononon qaa ii moma ten kombombaajon geja-juju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowubotiwaaajon mono galen men aon laligowu.

26 *Wala eenanon qaaya injoro namo utugon memenjaliroto, gejatootoo qaaya mon jen somongorota kamban kokaamba kokaen eja, “Kamban monnon namo mombo utugon memenjaliana. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinon kaanagadeen utugowaa.” 27 Qaa kaen ejato, “Kamban monnon mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanon mono nama kotiin en ubaa.

28 Anana bentoton mende utugowaati, ii bunja qen aon nanjon. Kawaajon mono “Anutu dangisen!” jen iikaana kanon waeya men mepeseen uuqeeango men munkebona. Ii jeta uuguwombotiwaa keenana moma goda qen laligowona.

29 *Anana Anutunananon mono gere bolan kaana kolooja. Kawaajon gereyanon nonoro siimbobolo mobombotiwaaajon mono toroko qaganon goda qen munkebona. Kian.

13

Qambanmamban qaa tetegoya

1 Uumeleen alaurunana ononganja mono jopagon aon laligowu. 2 *Waba ejemba batugianon kawuti, ii mono kalan koma onongi ainjolon mokolonkebu. Kaen ambombaajon mono mende duduunkebu. Tosianon kaana angiti, iikanon Siwe gajoba tosaana mende moma asarin moton koma horon onongi mirigianon laligogi. 3 Tosianon kapuare mirinon laligojuti, ii romonjon onomakebu. Ononganjo yonowo

* 12:25: Eks 20.22   * 12:26: Hag 2.6   * 12:29: Dut 4.24   * 13:2: Jen 18.1-8; 19.1-3

gbadoon ononji laligowuyagati, tani ii moma mono ii romonjon onomakebu. Tosaanja menj bolinj ononji iikawaa siimboboloya mojudi, ii mono onjoangio kaenj laligowuyagati, iikaanja moma romonjon onomakebu.

⁴ Ejemba olonkalu ano serowilinj anjudi, Anutunonj ii jen tegon onombaa. Kawaajonj kuuya onononj mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranonj kiiqetete qaa jewonja monj mende ewa.

⁵ *Anutunonj anjo qaa monj kokaenj jerota eja, “Niinonj mono kambanj monjonj mende gomesaonj gema gumaanja.” Qaa kawaajonj ama nanamemenjianonj menjo mewombaajonj otoko mende koposonjonkebuto, iwoi enj ononji, iikawaajonj mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu. ⁶ *Kaenj moma saanonj qaqabunabunanawo satiin nama kokaenj jenj laligowonja,

“Ponjonj ilailaana kolooro namo ejembanonj tiwilaan nombutiwaa so mende kolooju. Kawaajonj keena monj mende moma laligojenj.”

⁷ Galenjurugianonj Anutuwaa qaa injogiti, ii mono romonjon onoma laligowu. Nanamemenjia nomaenj ama megilaligogianonj tegoroti, mono ii romonjonj momalaari-giaa siligia otaanj laligowu. ⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeenj kete laligoja ano kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa. ⁹ Kalenmorianj toroqen bunja qenj aoninj uunana menj kotiiro qeangonkebaato, nene newombaa silia ii me iikanonj mono uunana menj kotiiwaatiwaajonj amamaankeja. Tosianonj nenewaa qizimizinj kania kania otaagi nanamemenj iikanonj mono mende totoonj ilaanj onono porogoro. Kawaajonj tosianonj qizimizinj morota morota ejemba kuma onomakejudi, onononj mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanonj mono jinjaunj mende ama onomba.)

¹⁰ Siimolonj oonoonj alata qaita monj ii ananaanonj eja. Balononj opo sel jigo gorawaa gawonj menjkejuti, iyonononj siimolonj qaita monj iikawaa bakaya menj newombaajonj amamaankeju. Anutunonj iyonoojonj qaa kaenj mende jenj tegorota eja. ¹¹ *Namononj jigo gawonj galenj wananonj nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaajonj ama oro qenj saya menj jigo gorawaa uuta kowoga totoonj iikanonj umakejato, oro hongia ii menj gomanj tawatawa laligojudi, iikawaa kiropo seleengenjanonj kema iikanonj oogi jenj aloweenkeja. ¹² Iikawaa so Jiisas kaanagadeenj kanagesouruta iyanjaa sayanonj menj sorainj onombaatiwaajonj ama

* 13:5: Dut 31.6, 8; Joos 1.5   * 13:6: Ond 118.6   * 13:11: Lew 16.27

siti kiropowaa nagu seleengenanon qegi siimbobolo moma komuro.

¹³ Kawaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenanon kema Jiisaswaanon toroqewonja. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowonja. ¹⁴ Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarin riinj laligojon. ¹⁵ Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowonja. Jiisas qata mepeseenjejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwaa nandun kolooja. ¹⁶ Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwaa nandun kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduuwu.

¹⁷ Galenurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwaa jaanon ambuti, iyononon mono iikaanja injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onjo mende ilaan ononaga. Kawaajon mono qaagiaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megi sokombaa.

¹⁸ Mono nonoojon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siinja en nonono Anutunon niniima "Sokonja," jero ugejanananon moninj qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon. ¹⁹ Noojona qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen: Onjo qama kooligi Anutunon kamban mende men koriro qeangon saanon mombo ononon kama.

Kokaen qama koolinkejon:

²⁰ Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungenanon Anutuwaa soomongo arenja qokotaan men kotiuro kamban tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponana ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

²¹ Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiinaa so ama men laligowutiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nanjon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaanja laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kamban so mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

* **13:13:** Balonon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

Qaa tetegoya

²² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin onjonjen: Buja Tere toroga koi onon onjonjen. Kawaajon qambanmamban qaana koi mono kaparan koma buja qen aowu.

²³ Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangi kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenurugia kuuya ano Anutuwaa ejemba soraaya kuuya ii injowu. Itali alaurunananon yeizozogia angi onoonon kaja.

²⁵ Anutuwaa kalenmoriananon mono kuuya onowo en uma ewa.

Jeimswaanonj Tere Jeimsnonj Tereya ano. Jen-asa-asari

Gomaņa gomaņa kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetangonj kamaanj unuro Anutuwaa qabunayanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto hona ii no-maenj? Zioz gawonj hona ano qolonjmolongoya. Angotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wana ii kokaenj: Kraistwaa Buņa qaayanonj somariinj akadamyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilinj meniņ hona koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laarijonj jeniņ mende sokonja. Zioz gawonj hona qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wana 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabunayawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Buņa gejanondeenj momo me tenjonkonj 1.19-27

Kamaanj qeqeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omaya kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaan nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama kooliniņ hona koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinonj Anutu ano Ponj Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojenj.

Israel tuunj 12 ananaanonga tosaņa onjo Israel mesaonj gomaņa gomaņa deema kema laligojuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolonjia jejenj.

Moma laariņ qama kooliņ momo hona mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonj awogadeenj moma aisoonj laligowu.

³ Angotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaariņa kotiiro

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

mono kaparanj koma moko-singonj nambu. Ii mojutitwaajonj mono aisoonj laligowu. ⁴ Kaparanj koma nambuti eenj, iikanonj mono toroqenj menj letoma onono nanamemengiaa honja kuuya ii akadamuyawo koloonjkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanjboyanonj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memeaŋgonj laligowuya.

⁵ Onjoononga moŋnonj “Nomaenj ambenaga?” jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj kuuya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro bunja qenj aowaa. ⁶ Qama kooliwaati, iikanonj nombaati, mono iikaenj moma laarinj uuwoi mende totoonj amba. Moŋnonj uuwoi anji, iinonj kowe siri kaanja uma kamaanjeja. Haamononj kowe qindiiro lansanj kema kanjeja. Iikawaa so koloowabotitwaajonj mono qamakooli-aajonj uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaanja Poŋnonj iwoi mubaatiwaajonj mono mende romonjgowa. ⁸ Iwaa uutanonj mono juquno kaiyakaya kuuya kanonj kinjololonj ama konjbara qenj qaa kemamenj-kanmenj jenjeja. Kianj.

Wanaya ano qabunjawo laaligo

⁹ Uumeleenj alauruna, onoo batugianonj tosianonj kamaanjeqeta laligogi Anutunonj onjoonj moro uuta kolooja. Kawaajonj mono saanonj onjoangia mepeseenj aonjkebu. ¹⁰ *Tosianonj uuta laligojuto, monenj hinagiaajonj mende mogi umakejiwaajonj ama kamaanjeqeta tani laligonj mono onjoangia mepeseenj aonjkebu. Yoŋoo laaligogianonj mono bura juraya kaanja koloonj sooliwaa. Kamaanjeqeta ano uuta anana komuwonjati, iikanonj ororonj koloowonja. ¹¹ Weenjonj kouma bura jenj kotoro qararangoŋj soolinj jurayanonj suma kamaanjeja. Jurayanonj kamaaro batuyaa kaitania iimasiinjiinjawo kanonj titiikota koloonjeja. Qabunagiawo yoŋononj esuhinagia menj seiwombaajonj ewaewanj komakejuto, laligonj bura kaanja gororonjgowuya. Kianj.

Anjobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunonj qaaya kokaenj somonjgorota eja, “Ejemba uugianonj jopagonj nomakejuti, niinonj ii laaligo kombombanja onoma wanjgianonj goul ila koma onomaŋa.” Qaa iikawaa so bologaa anjobatononj mombaa qaganonj uro iikanonj kaparanj koma kotiitro tegoro mono laaligo kotigaa ila soronj bunja qenj aonj oyanjboyanj koloowaa. Iwaaajonj “Mono simbawonjawo!” jejonj. ¹³ Kilenjaa Toyanonj Anutu anjobato menj mubaatiwaa so mende kolooro Anutunonj

* 1:10: Ais 40.6-7

monj singisonjo ambaatiwaaajon mende angobato menj muja. Kawaajon monjon angobato uutanon laligon kokaen mende jewa, “Anutunon angobato menj nono singisonjo amambaa-jon anjen.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siijnana kombombaņa bologanon mono potitin kaņa horon nonono motowaa bitinbitinanon osinin singisongowaa angobatoya kaen motomotoon ananaanon koloonkeju. ¹⁵ Monjon siija kombombaņa bologa mende somonjoji, ii singisonjo kondooja. Kondooro siija kombombaņanon koro ama singisonjo ii merabora kaņa mero koloonkeju. Singisongonon koloon somariidabororo koomu kotiga koloon munkeja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombombaņa bologanon mono mende tiligon onomba. ¹⁷ Kalen awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanonja asuginkeja. Koin ano ween jaagara kouma koton kemeri unja-unjagaranon korin torin amakejato, asa-saga kuuyaa Toya anjo mende utegowaa. Aunja me unjaunja mon ii iwaanon mende eja. ¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonoo batugianon yambu dologa koloon laligowonatiwaaajon moro. Kawaajon anja siija so qaa honja kota uunananon komoro iikanon kolokoloo donjoga nonono koloonin. Kian.

Buņa qaa een mobonja me tenj koma mewonja?

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romonjon mende duduuwu: Onjo mono kuuya qaa mobombaajon geja uulanawo qewu. Qaa lan ii uulanawo mende jewu. Iringianon mono uulanawo mende soomba. ²⁰ Anutunon nanamemen dindija ambombaa siija momakejato, irinjonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinjonsoonon mesaon qaa bonjon jen laligowu. ²¹ Qewolon kania kania ano nanamemen jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangisengia mesaon Anutuwaa qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma anjon koma laligowu. Kaen anji qaa iikanon saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya.

²² Buņa qaa ii een toon mogi honja mende koloowabo. Kaņa silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu. ²³ Monjon qaa een toon moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so kolooja: Monjon jaasewanja atatonon (jainon) aimakeja. ²⁴ Aima mesaon monjen kema kaitania nomaenja, ii uulanawo duduunkeja. ²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamuyawowaa-jon geja ama iigigiin iikanon qokotaan singisongowaa kasanonja loloonkeji, iwaa nanamemenjaajon mono “Eeso

simbawonjowo!” jewonja. Iinonj qaa moma ii mende duduunkejato, ii onjanonj terj koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjonj uumeleembaa komagbiligbili amambaajonj jen je buu susuya mende galenj koma anja kaenj tiligonj aonkeji, iwaa uumeleembaa Buja gawonjanonj mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. ²⁷ Anutu Mangaa jaasewanjanonj uumeleembaa Buja gawonj soraaya silemaleya qaa memambaajonj jejanj eenj, mono kokaenj amba: Guanj mera ano malo konjilinj qaganonj laligojuti, mono ii kema injiima kalanj koma onjoma laligowa ano balombaa nanamemenjaa qewolonjanonj uuga tiloowabotiwaaajonj mono galenj menj aonj laligowa. Kianj.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onjombu.

¹ Oo uumeleenj alauruna! Jiisas Kraist Pojnana qaqaqabunayawo moma laariwombaajonj jejuti eenj, mono ejemba tosaanja mende injisoroonj tosaanja mende sureen onjombuto, keda motoonjononj ama onjoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya monj ii kokaenj: Eja qabunayawo monj, boro susuya goul biniyawo ano opo malekuya iimasiinjiinjawo, iinonj qaa mirigianonj uro eja wanaya monj selekopaaya junjuranja jewonjowo iinonj kaanagadeen unaga. ³ Uri onjo eja geria iimasiinjiinjawo ii koma horonj munj kokaenj jewuyaga, “Oo somatanana, gii saanonj jaaqeqeyanonj eu kema dunj rara qembonjowo iikanonj raba.” Kaenj jenj eja kamaanqeqeta ii iima tiinj munj jewu, “Gii saanonj goraayanonj kema namba me kana qembononj kamaanj raba.” ⁴ Sili kaanja kolooro onjo kanageso batugianonj bonj jawo ama mendeema aonj qemasologenj ama qaagiawo kolooju. Roromonjgogia bologa otaanj jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunonj bentotonja ejemba jopagonj munkejuti, iyonjoo buja ewaatiwaa qaaya jenj kotiinj somonjgoro. Qaa iikawaa so tosanonj balonj ejemba yonjoo jaagianonj kamaanqeqeta koloojuto, Anutunonj ii iyanjaajonj meweengonj onjono momalaarigiaajonj ama uuta kolooju. Yonjononj bentotonjaa uutanonj keugi galenj koma onjono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honjanonj uuta koloojuto, onjo ejemba wanaya injiima tiinj sisiriinj onjoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yonjononj onjo monenj hinagia qaawaajonj menj kamaanj onjoma olonjkalu ama onjongi kamaanqeqeta koloonkeju. Yonjononj onjo horonj onjongi qaa jakeya jakeya kanonj keumakeju. ⁷ Onjo Kraistwaa buja kolooji qa awaa soro ii onjoma iikawaa so

onoomakejuto, qabunagiawo yononon mono uumeleen (kristen) qa ii lan jen bolin kisama kema kan jenkeju? Namowaa uuta yononon ii kuuya amakeju.

8 *Kaen amakejuto, ononon Anutu bentotonaa kana qaa wana ten koma otaagi sokombaa. Anutuwaanon qaa ii Buna Terenon kokaen eja: “Geenga jopagon aonkejanj, iikawaa so mono ejemba tosaanja kaanjadeen uuganon uukalen ama jopagon onomakeba.” 9 Iikanon sokombaato, onjo ejemba tosaanja inisoroon tosaanja sureen onoma keda motoongonon mende ama onomakejuti een, mono singisongo amakeju. Anutuwaanon kana qaa waleengi iinon mono qaagia ii mokolon jen tegon onombaa. 10 Mononon kana qaa kuuya ten koma otaankejato, iikanonga jojopan motoongonon kamaan qeji, iinon mono kana qaa korebore waleema qaayawo kolooja.

11 *Kawaa kania ii kokaen: Anutu “Serowilin mono mende amba,” jeroti, iinon kaanjadeen jojopan qaa kokaen jen kotoro, “Mon mono mende qena komuwa.” Gii serowilin mende anjanto, kilen mon qena komuji, iikanon mono kana qaa kuuya waleendaboron laligojan. 12 Anutuwaanon kana qaa ii singisongowaa kasanonga loloon laligowombajon eja. Anutunon kana qaa iikanon gosin nonoma qaanana jen tegoro solananiwutiwaajon romonon qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemengia uujopa qaganon amakebu. 13 Mononon ejemba uujopa qaganon mende kiankomun onoma laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa gosin kiankomu qaganon mende jen tegon mubaa. Mononon ejemba uujopa qendeema onoma laligowaati, Anutunon ii gosin mun saanon kiankomun muro simbawonawo koloon selia menj ubaa. Kian.

Momalaari honja qaa ii koomuya kolooja.

14 Oo uumeleen alauruna, mononon “Jiisas moma laarijen,” jen iikawaa gawonja mende mero momalaaria iikanon mono nomaen ilaan munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunon iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago! 15 Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Uugia meleengiti, onoo batugianon ejemba mononon opo kerembajon amamaan memeqemean menj ween motoongowaa so nembaneneya qaa laligonaga. 16 Kaen laligoro onoononga mononon iwo aitonon selewaa nanonganjo mende mun kokaen ijoro monaga, “Gii saanon kema nembanene nen gere konama bonjon raba.” Qaa omaya ii moro iikanon mono nomaen ilaan munaga? Ii qaago totoon!

* 2:8: Lew 19.18   * 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

¹⁷ Kaanjiadeen momalaari omaya toon ii koomuya kolooja. Momalaari gawonaa hona mende mejiwaajon momalaarianon mono qamo kaana kolooja.

¹⁸ Monon kokaen jenaga, “Giinon uuga meleena niinon nanamemen dindina otaankejen.” Niinon kawaajon kokaen gijojen, “Giinon ‘Anutu moma laarijen,’ jen iikawaa gawonaa mende men een momalaarigaa hona mono nomaen qendeema nonaga? Niinon uumeleembaa gawonaa mewe iina kanon mono saanon neenaa momalaarinaa hona qendeema gombaa.” ¹⁹ Gii “Anutu motoonjo raji, ii moma laarijen,” jejan, ii awaa! Omejiilan yononon kaanagadeen ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanon qindiin onono Anutuwaajon jenenjia oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilan yonoo tani kaana moma laarinkejan me? Momalaariwaa gawonaa mende mena hona mende kolooro qaa ii een omaya jena momalaariganon mono iwoi omaya, hona qaa koloonkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanon qendeema gonja me qaago? ²¹ *²¹ “Qaago!” jewabotiwaaajon ama sareqaa mon jemaana. Momalaariwaa wanjalenana Aabraham iinon dindina nomaen kolooro? Iinon Anutuwaaja jeta ten koma meria Aisak wama kema alatanon ama kanon siimolon oomambaajon ano. Kaen ama momalaari qaganon gawon mero Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro. ²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijan me qaago? Aabrahamnon moma laarin qaa-gadeen mende jeroto, momalaari qaganon nama iikawaa silia kaanagadeen qero nemun kono sokono. Nanamemen dindina ama men laligoro momalaarianon iikaan somariin akadamuyawo kolooro.

²³ *²³ Buna Terenon qaa mon ii kokaen eja, “Aabrahamnon Anutu moma laarin muro qata Eja Dindina jero.” Qaa ii eenanon honawo koloorotiwaa so ii oogita tosonian Aabrahambaa qata “Anutuwaaja aliaga,” kaen qama jen laligogi. ²⁴ Solana koloowombaajon momalaariwaa qaa ii jenananon-deen jenin mende sokonja. Silinananon momalaariwaa nanamemen hona ambonjati een, Anutunon mono qaanana jen tegoro solananiwonaa. Sundunanon mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ *²⁵ Sareqaa mon ii kaanagadeen jewe uumeleen gawom-baa kania ii qendeema gombaa: Israel yononon goman iima kotowaotiwaaajon eja woi wasin orongi keni kana somataa emba qata Reihab iinon uruama kalan koma oroma kana monon oromesaoro keni. Iinon momalaariwaa

* **2:21:** Jen 22.1-14

* **2:23:** Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8

* **2:25:** Joos

nanamemenj kaenj ano Anutunonj ii iima qaaya jenj tegoro solanjaniro. Kianj.

²⁶ Niinonj qaana koi kokaenjenj tegomanja: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonjmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kianj.

3

Neselanananonj mono tiwilaanj nonombabo.

¹ Oo uumeleenj alauruna, onoononga mamaganonj uugia waaro “Tosaanja yonoononj koposo mindingowonja,” jenj boi qaqazu, eja to koloowombaajonj uugia waambabo. Nono tosaanja kuma onoma ananaa roromonjonana mende mindingowonjati eenj, Anutunonj ii iiro mende sokono qaanana gosinj kotakota jenj tegonj iikawaa so ironja uugun nonombaa. ² Ii kokaembaajonj jejenj: Anana kuuyanonj kana qaa mamaga qiwitigonkejonj. Monjonj neselanj galej koma qaa mende qiwitigonkeji, iinonj mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinonj saanonj kotiin laaligoya kuuya kaanagadeenj galej koma laligowaa.

³ Hoos ii siijnana tenj kombutiwaajonj ama aenj qawa qaa oogianonj sulun somonjon kasanonj horonj kanonj saanonj hongia somata kuuya ii mindinqindinj ama ononinj kemakeju.

⁴ Kaanagadeenj wanjo somata iikawaa siligia romonjowu. Wanjo tosia ii somasomatato, kilenj haamo kotiganonj ii nanjon ononji kowe kotonj kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilenj kekenjaa galenja kapten iinonj wanjo giljanonj rama siinja otaanj stia (steer) loqaya melaa iikayadeenj melenjeleenj ano wanjo somatanonj kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeenj. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilenj saanonj qaa somata kania kania iikanonj selenana menj uma jenjkejonj. Mono koi romonjonj laligowa:

Gere lokota melaadanonj tereema kemenj saanonj jolononj mondonj duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselanananonj kaanagadeenj gere bolanj kaanja kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianonj rama qewolombaa kondomondoo nemunja kolooja. Kaenj kolooro gere siawaa Toyanonj jiilananonj ootirinj iikanonj upiipiro afaanagadeenj uugerenonj mondonj jero uuta kuuya koto-motonj tilooro laaligoyanonj nanamemenja kuuya ii jewonj kaanja totowiwaa. ⁷ Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koonj me iwoi baagianonj koma kondondonjonjkejuti me kowenonj laligojuti, ii ejembanonj menj

loorin onjombutiwaa so koloaju. Tosaaja ii koma tutugon menj loorin onjongi miriwaa oroya koloaju.

⁸ Kaaj koloajuto, neselanananonj mono oro kawalia kaaja koloaja. Ii nombenj warabe kaajanonj saa qegeta koloon onjomumu kaaja onjogonj nininj menj komunj nonomambaa-jonj jojorinkeja. Ejemba kuuyanonj ii menj loorinj somongonj mubombaajonj amamaankeju. ⁹ *Neselanananonj Ponj Jiisas ano Manj Anutu mepeseenj oromakejonj ano leegenj ejemba iyanjaa kaitani kaaja mokoloonj onjonoti, ii qaa seinonj lanj gasuaanj onjmakejonj.

¹⁰ Neselanj motoonggo iikanonj Anutuwaaj qata mepeseenkejonj ano qaa seinonj tosaaja gasuaanj onjoma jenkejonj. Oo uumeleenj alauruna, kaniagianonj kaaja ero mende sokonja. ¹¹ Apu saaja ano kaambogawo ii apu jaaya motoonjononja ujunjonj koumakejao me qaago? Kaaj qaago. ¹² Oo uumeleenj alauruna, joganjonnga pandigbamo (san) ii saanonj koloonkeja me qaago? Kaajagadeenj jao gerenonja mandariina saanonj koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saaja ii kou kaambogawononja ujunjomambaaajonj amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonjmolongoya

¹³ Onjoo batugianonj morononj momakootowo koloonj qaa mindingowaatiwaa so koloaja? Monjonj “Kaaja koloaja,” jewuti eenj, iinonj mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaanj silianonj gumbonjonjonj nanamemenja qendeenj asuganonj asugiro iininj sokombaa. ¹⁴ Iikanonj sokombaato, uugianonj motoqoto koloonj uunonj junjunj ero irinjonsoonj kaambogawo moma gemaqeqe ama aonjkejuti eenj, momakootogia iikawaajonj mono selegia eenj toonj mende menj ubu. “Qaa honja otaajonj,” jenj mono iikawaa honja kolatiwubo. ¹⁵ Yonjoo-nonj momakooto kaaja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonja mende kamaanjkejato, omejjilanj yonjononj ejemba sololoonj onjongi jegi Unja Toroyanonj iikawaajonj wosobiri momakeja.

¹⁶ Daenj yonjoo uugianonj motoqoto koloonj uunonj junjunj ero irinjonsoonj moma gemaqeqe ama aonjkejuti, iyonjoo laaligogianonj sisau ilinjwalinj ero sili anjonjorayawo kania kania otaankeju. ¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonja kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemenj soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaaja ii kokaenj: Lu-aenonj laligowombaa siinja enj onjono gumbonjonjonj qaganonj

* 3:9: Jen 1.26

tosaana uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaana kiankomun ama ononji uumogiaa hona awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasasan mende gosin selenondeen ala-ala mende laligoju. ¹⁸ Luaeqeqe ejembanon lu-aenon laligowombaajon moma iikawaa kota komogi hona nanamemen dindina kolooro oyanboyan laligonkeju. Kian.

Balombaa momakoto mesaon Anutuwaa ala koloon laligowu.

4

¹ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonkeja? Onoangiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworanjori manja ano angowowo koloonkeja. ² Ono iwoi kania kania mewombaa siinja kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaa iimasiinj ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilen ii mende menkeju. Kawaajon yon jen ango-wowo ama manja qenkeju. Ono Anutuwaajon mende qama koolinj onoangio een mewombaaajon mojuti, iikawaajon ii mende bunja qen onkeju.

³ Anutuwaajon qama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menkeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoangiaa siingia kombombana bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii anjon komakeja. ⁴ Oo ono olonkalu ejemba kaana koloju. Loemba kana dindina mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala men monen hinanondeen uugia somonjon laligoju. Tani kaan ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaajon monjon uuta balombaa siinj kombombana bologa metogomambaajon amakeji, iinon mono Anutuwaa kereya koloja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, “Unaya Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siinja kombombana iikanon saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo. ⁶* Qaa ii omayaga qaagoto, ono iikawaa so siingia tororo Anutuwaanon ambuti een, iinon mono kalenmorianan hononja qaa onomakebaa. Kawaajon Bunja Tere koi jen oogita eja:

* 4:5: Bunja Tere qaa iikawaa kania mon ii kokaen, “Unya Toroya uugianon anota laligoji, iinon jopagon nonomambaa siinja kombombana moma ananaajon motoqoto momakeja.” * 4:6: Gba 3.34

“Anutunonj sewanjiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, uugia menj kamaankejuti, iiga mono kalenmorianj onomakeja.”

⁷ Kawaa so onjo mono uugia gosinj Anutuwaa qaa baatanonj kema laligowuto, Kilenjaa Toya tuarenjen ama mugi onomesaonj misinjonj kemaliwaa. ⁸ Mono Anutuwo soomongo ama kosianonj kagi iinonj onowo soomongo ama kosogianonj nambaa. Singisonjo megi borogia-nonj totowiro Jiisaswaa sayanonj ii songbambaatiwaajonj qama kooliwu. Uugianonj junquno kemaqen-kanqen lanj anji uugianonj tilooro koma konjoratinj onono soraaya koloowutiwaajonj qama koolinkebu. ⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jinjenj qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongia mesaonj meleema amburerej ambu. Korisorogia mono mesaonj wosobiri moma aowu. ¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aogi iinonj metaama onombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Monjonj qaa kaanja jenj kisama uumeleenj aliaa qaaya jenj tegoji, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gii Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama iikaanja kanonj ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojanj. ¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonoma iikawaa so mono qaanana gosinj jenj tegoro tiwilaawonja me kiankomunj nonono oyanboyanj koloowonja. Iinondeenj jenteego Tonana koloojato, gii mono geenjaajonj “Moroga koloojen?” jenj alaga gosinj qaaya jenj tegonkejanj? Kianj.

Sele memewaa galej meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaen jenkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj ii me ii kanonj kema konjkororo ama monenj somata horonj gbani motoongo laligoninj tegoro kanonga eleema kawonja.” Niinonj kawaaajonj kokaen injijowe mobu: ¹⁴ Laaligogia woranj nomaenj laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onoo laaligogiaa kania ii nomaenj? Ii kaaso koosuwaa sogaa kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa. ¹⁵ Kawaaajonj onjo mono kokaen jegi sokombaa, “Pombaa usiinanonj ananaajonj kaenj ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaanj kaanj ama mewonja.” ¹⁶ Kaenj mende jenkejuto, eenj toonj jaba-arambaranj ama onjoangiaa selegia menj uma mepeseenkeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologa kolooja.

* 4:13: Gba 27.1

¹⁷ Qaana jen tegomambaajon ama kokaen jejen: Monjon sili awaa qen mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinon mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonoo galen meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililin siimbobolo qagianon ubaati, iikawaajon mono amburerej ama qama silama saabu. ² *Monej esuhinagianon mono gisaadaboroja. Gejalolon ano dumunjan yononon opo malekugia kitomiton nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanon memeta ii qanon qanon menj kulu-luugi eji, ii kasukerajujonon turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanon dangunu kaanja en kaniagia kambanj tetegoya kokanon kokaen qendeembaa: Onjo laaligogia monej hinanon somonjon mesoqesoogi jangon qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanon mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanagadeen menj boliwaa. ⁴ *Mono koi romonjowu: Gawonj meme ejemba gawonjianon tetebaro menj timintamenj ano oro qinjij qonjoma laligogiti, ononon iyonoo tawagia ii bone qaganon angon kongi. Onjo iyonoo saa njindij-nundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanon mono Ponj Anutu, kusunj kuuyaa Toyaa gejianon kemedabororo moja.

⁵ Ononon namonon koi iwoi kania kania jaasonjo bunja qen aon siiseweweya qaa laligon sele busuwaa korisoro ama siingia metogon aon laligogi. Balombaa omakeleyanon somonjon onono jejelombanj mamaga lanj ama baonon newageen nepaqepalo nenj laligogi. Anutunon qaagia jen tegoro unjugi komuwutiwaa kambanjanon kanj kuuwaati, mono kambanj iikawaajon jojorinj kelegiawo koloonj laligoju. ⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onjo mende tuarenjenj ama ononji kilenj qaagia jen tegon lanj unjugi komunj komunj laligogi.* Kianj.

Binj mokosinjon bosima qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onjo Ponjon koubaatowaajon mamboma kambanj biiwia kokanon mono mokosinjon binj bosima nambu. Kaenj nama komakoomo ejawaa tania ii romonjowu: Iinon nembanene namonon komoma nama

* 5:2: Mat 6.19   * 5:4: Dut 24.14-15   * 5:6: Qaa iikawaa kania monj ii kokaen: Onjo eja koposowaa qaaya qaa kilenj qaaya jen tegon qegi komuroti, iinon onjo mombo mende qotogon onjmakeja.

honja sewanja uuta asugiwaatiwaajon kaparanj koma mam-bomakeja. Kaparanj koma mamboma laligoro konj bedu kambanjonj karo mombo mambono konjuru kambanjonj kan kuunkeja. ⁸ Onjo kaanjadeen mono binj bosima mokosinjgon nambu. Ponjonj mombo kawaatiwaa kambanjonj toriji-waajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qenj nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj mono onjoangiaa batugianonj qaa jenjmeesanj ama uugianonj njindinj-njunduru mende jenj aonjkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj. ¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonjononj wala eenanonj Pombaa qatanonj Bunja qaa jegi kakasililinj menj onjngi moma kilenj mokosinjgonj binj bosima kaparanj koma laligogi. Onjo mono iyonjoo tanigia romonjonj kana lasugia otaanj laligowu. ¹¹ *Tosianonj kaparanj koma binj bosima laligonj haamo anjiti, nono iyonjoojonj "Ii-a sim-bawonjowo!" jejonj. Eja qata Job iinonj kakasililinj moma kilenj kaparanj koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanonj Ponj kianjkomu Toya koloonj niniima koboonjkeji, iinonj oyanjboyanja muro laligoro. Mono ii romonjgowu. Kianj.

¹² *Oo uumeleenj alauruna! Qaa kota uuta monj koi jemaña. Onjo qaa ii me ii jewuti, ii jojopanj qaanonj kokaenj mende jenj kotiiwu, "Qaana honjowo mende kolooji eenj, Siwe Toyanonj saanonj lombo ano qananonj ubaa me balombaa omejiilanjononj balonj mewagoro merenj menj turunj nomba." Qaa ii me jojopanj qaa tosaanja iikaanja kanonj mono qaagia mende jenj kotiiwu. Kaenj qaagoto, oo-qaawaajonj moma "Oonj!" iigadeenj jewu ano qaago-qaawaajonj "Qaago!" jewu. Potagororonj qaa jegi Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja meleeno qagianonj ubaa. Kianj.

Momalaari qaganonj qama kooligi honja koloowaa.

¹³ Uumeleenj ejemba onjnoonnga monjonj qenj-jenmanjenjowo laligoji eenj, iinonj mono Anutu qama kooliwa. Monjonj korisorononj laligoji eenj, iinonj mono rii qama Anutu mepeseewa. ¹⁴ *Onjnoonnga monjonj ji kiro laligoji eenj, iinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya horonj onjono kanj Pombaa qatanonj kele selianonj morinj iwaajonj qama kooliwu.

¹⁵ Momalaari qaganonj qama kooligi Ponjonj ejemba jiawo ii hamo qenj muro qeangonj mombo waabaa. Singisonjgo ama ji mokoloroti eenj, Anutunonj mono singisonjgoya ii songbama mesaowaa.

* 5:11: Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8

* 5:12: Mat 5.34-37

* 5:14: Maak

16 Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qeangowutiwaajon mono singisonogogia jokolon aon Anutuwa qama koolinkebu. Ejemba solan monon uuta men kululuun Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usunawo koloowaa. 17 *iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaan laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuun kaparan koma qama kooliro konon gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon namonon mende kamaaro. 18 *Kamban ii tegoro mombo qama kooliro sombin injan kono kon kin bedu mero nembanene mombo tongonin kolooro. Kian.

Monon jinjan keno alianon ilaaro sokombaa.

19 Uumeleen alauruna, onoononga monon qaa honaa kania qiwitigon jinjan keno monon ii mokolon kana dindinanon mombo wama ambaati een, 20 *iikawaajon mono kokaen romongowu: Singisonogo ejemba monon jinjan kanaan keno alianon ii iikanon wano uuta looriro mombo meleembaati, iinon mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianon ii gere sianon kemebabotiwaajon angon koma muro Anutunon singisonogoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kian.

---

* 5:17: 1 Kirj 17.1; 18.1   * 5:18: 1 Kirj 18.42-45   * 5:20: Gba 10.12; 1 Piito 4.8

Piitowaanon Tere 1 Piitonon Tereya mutuya ano. Jen-asa-asari

Piitonon Bunja Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, “Anutunon ejemba anaaajon meweengon ononoti, iyononon.” Momalaari ejemba sisiwerowero mokolon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bunawaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, “Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbilin waama mombo eleema kamambaajon jen somonjon oyanboyan koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kaman iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu.” Kaen qambanmaban onoma ooro.

Konajilin kambananon uugia nanjon onoma toroqen kotiin kokaen uukuuku men onono, “Ono Kraistwaa bunja koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwaa hamoqeqe gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jen kooto 1.13-2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbona 2.11-4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Bunja tere kokawaa qaa kota wanja 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyanaaajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol koloon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen. ² Manana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo arej ano ero iikawaa so Unja Toroyanon onjo men sorain onono Anutuwaa bunja koloogi. Anutunon onjo Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qeesaaro onomorin songbama onomakeja.

Anutuwaa kalenmoriananonj mono uugia so seirow luaenonj laligowu. Kianj.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajonj Anutu mepeseewonja.

³ Anana Pojnana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu ii kokaembaajonj mepeseenkebonja: Anutunonj kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa kolooninj. Kolokoloo dologa koloonj Jiisas Kraistnonj gbilinj koomunonja waaroti, anana iikawaa so gbilinj waama oyanboyanj koloowombaaajonj jejeromonromonj ama laligojonj. ⁴ Oyanboyanj bunja qen aowombaaajonj jejeromonromonj ama mambomakejonj. Anutunonj oyanboyanj ii uumeleenj alauruta nonombaatiwaaajonj Siwe gomanonj anota eja. Iikanonj enj mende sakaka kasukerajuju menj totowinj gisaanj aliwaa. ⁵ Momalaari koma gbiliwuti eenj, Anutuwaa esujanonj sopa somonjonj kokojiji onono Siwewaa bunja laligogi Jiisasnonj saanonj unjuano Siwenonj uma oyanboyanj koloowuya. Anutunonj Hamoqeqe Toyaa kania kambanj tetegoyanonj kaenj ninisaandabororo ejemba jenj asarinj onombonjatiwaaajonj ama eja.

⁶ Oyanboyanj koloowombaaajonj aisoonj laligojuto, namononj laligoninj Anutunonj anjobato Toya mende somonjoro lombo anjosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloonj moma laligoju. Kambanj toroga kaanja laligowuto, ii kilenj korisoro ama laligoju. ⁷ Anutunonj anjobato mende somonjoro qagianonj uma momalaarigiaa tania gosinjeja. Jamo honja kotakota qata goul kawaa sewanja ii maa suanj uugujato, kilenj kambanj monjonj alidaborowaa. Kambanj toroga ewaatiwaaajonj ama ejembanonj goul ii gerenonj dalasisi ononj honjanonj godomaruruya ewabotiwaajonj gosinj anjotete menjeju. Iikawaa so onjo onjanonj tororo moma laarinj nama kotiinjeju me qaago, anjotetenonj mono iikawaa kania gendeemakeja. Anutunonj uugiaa honjanonj goul kokaembaajonj uuguwaatiwaaajonj moma gosinjeja: Momalaarigianonj powowonj kotakota kolooro sewanja uuta iikanonj goul silwa mamaga uugunj kambanj tetegoya qaa ilaanj onono sokombaa. Kaenj injirow sokombaati eenj, Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambananonj mono mepeseenj onono Anutu waa jaanonj qabunja mokoloonj akadamugiawo koloowuya.

⁸ Onjo Kraist mende iima kilenj jopagonj munj laligoju. Kambanj kokaamba Kraist mende iima kilenj moma laarinj munjeju. Kaenj ama korisoro akadamuyawo ama aisoonjeju. Korisorogia iikanonj mono jenonj mende jejetaa so kolooja. ⁹ Onjo Jiisas moma laarigi hamo qen onono letonji. Momalaarigiaa toonja ii Siwe gomanonj eu raja.

Anutunonj kokoosogia mero onononj eukanonj uma toonj ii uulanjawo oosiriwutiwaajonj moma korisoro amakeju. Kianj.

Gejatootoo ejembanonj jejeromonjromonj ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yonononj hamoqeqewaa kania mongama Anutu qama koolinj qiqisi ama moma gosinj laligonj kougi. Kaenj laligonj Anutunonj kalenjmorianj onjombaatiwaajonj moma asarinj iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeenj jenj laligonj kougi. ¹¹ Kraistwaa Unj Toroyanonj gejatootoo ejemba sololoonj onjoma asugiwaatiwaa qaaya injisaama sane qenj kokaenj injijoro, “Kraistnonj siimbobolo moma iikawaa gematanonj asamararanj akadamyawo mokoloonj asarinj laligowaa.” Kaenj injijoro moma Hamoqege Toyanonj naa kambanonj ano nomanomaenj asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi. Kaenj laligonj buju qaaya qaaya waladeenj nanjonj jenj laligonj kougi.

¹² Hamoqege Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi Unj Toroyanonj momo kokaenj injisaama injijoro, “Onj mono onjonganj welenj mende qenj aowuto, ejemba kanagenj koloonj qaagia weengowuti, mono ii ilaanj onjoma laligowu.” Kaenj injijonj gejatootoo qaa onjnoti, nono tosonianj ii kambanj kokaamba liligonj jenj asarinj onjoninj mogi. Kraistnonj Unj Toroya Siwenonja wasiro kamaanj ejemba sololoonj inaanj onjono Oligaa Bunja jenj uukuukuu menj onjoma laligogiti, iyonononj Bunja qaa iikayadeenj jenj laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa honja kolooro Siwe gajobaurunananonj kaanqagadeenj ii uunj iima kania moma asariwombaajonj awelegonj laligoju. Kianj.

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoomakeja.

¹³ Bunja qaaya kaenj ejiwaajonj onjono mono uugia Anutuwaawo gawonj mewombaajonj opogia horogi kiro jorinj menj afaangonj aonj nambu. Mono bonj qenj onjonganj nanamemenj galenj koma aonj laligowu. Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambananonj kalenjmorianj onjombaati, mono iikawaajonj mamboma jejeromonjromonj kuuya iikanonj ama laligowu. ¹⁴ Anutuwaawo meraboraurutanonj qaaya tenj komakejuti, onjono mono iikawaa so kana soraaya otaanj laligowu. Wala lalabubu tompinj laligogi onjonganj siingia kombombanja bologanonj yaiwisisi menj onjongi lansanj laligogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba nanamemenj mono siinj iikawaa so mende toroqenj ama menj laligowu. Lanj sisau laligowubotiwaajonj mono galenja menj aonj laligowu.

¹⁵ Lanj sisau qaagoto, Anutu soraayanon onjono onjo mono kaanagadeen iwaa so nanamemengia kuuya kanon soraaya koloon laligowu. ¹⁶ *Bunja Terewaa qaa monj kokaen oogita eja, “Niinon toroya soraaya laligojenywaajon noo bunauruna onjo mono soraaya koloon laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajon “Manana,” jenj ku-usuna koma horonkejonj, iinon manj awagayaajon ama ejemba tosaanj mende ninisoroonj tosaanj mende sureen onjmakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motoonjononj gosinj motomotoonj ananaa qaanana jenj tegowaa. Kawaajon Anutu toroyaa bunauruta koloojuti eenj, namononj kusu laligowutiwaa so mono soraaya koloon laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianon mono Anutuwaa jeta uguwombotiwaajon sombugia moma laligowu. ¹⁸ Kaanagadeen Anutunonj dowegia merotiwaa kania momago mono soraaya koloon laligowu. Ambosakonjurunananonj tando lopionj momo arenj tondu otaanj nanamemenj omaya qendeema nonongiti, Anutunonj onjo iyonoo so toroqen tondu laligowubotiwaajon sewangia uuta gilinj dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugun giliroti, ii moju. Balombaa monenj hina aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaanja kanon sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanonj qaagoto, Kraistwaa saya sewanja uuta iikanonj mono wangia mero. Kraistnonj lama meria solanja wiji buubuuya qaa kaanja kolooro ii siimolonj onj-oombaa tani kaanja qegi saya kamaaro. Kawaajonj mono soraaya koloon laligowu. ²⁰ Anutunonj walawala Siwe namo mende mokoloonj oroma kambanj iikanonja Kraist meweengonj downana mewaatiwaa gawonj arenj ii waladeenj ama arenjoro. Ii arenjodabororo ero laligonj kouma laligogito, kambanj tetegoya kokanonj onjononj qeangowutiwaajonj ama ninisaano asuganonj kolooro. ²¹ Kraistnonj nemunj koma onjono saanonj Anutu moma laarinj munjeju. Anutunonj Kraist menj gbilinj muro koomunonga waaro asamararanj muro laligoja. Iikaanja laligojiwaajonj ama onjo Anutu moma laarinj nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menkebaatiwaajonj jejeromonjromonj ama munjeju.

²² Jejeromonjromonj ama munj qaa honja tenj kongi Kraistwaa sayanonj koma konjoratinj onjono laligowu. Kaanja laligonj saanonj uumeleenj alaurugia gbingbaonja qaa jopagonj onjoma laligowu. Uu wombogia kuuyanonj mono kaparanj koma tororo uujopa ama aonj laligowu. ²³ Laaligo kotigaa qaaya kanonj mono nemunj koma onjono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monjonj mende nemunj koma

* 1:16: Lew 11.44-45; 19.2

onono Manj somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaa qaayanonj mende aliwaato, mono tetegoya qaa zenj enj ubaa.

24 *Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja:

“Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaanja koloouju. Akadamugia kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaanja koloouja.

Gbojoja lolononj mono soolinj gororongogi juragianonj boratinj tegogegonj kamaawuya.

25 Kaenj kamaawuto, Pombaa Bunja qaa laaligo kombombanja nonomakeji, iikanonj mono tetegoya qaa kotiin enj ubaa.”

Bunja qaa iikanonj Oligaa Bunjaya kolooro tosianonj ii jenj asarinj onjongi moju. Kianj.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

1 Bunja qaa mojutiwaajonj mono kilenajia kuuya kotogonj giliwu. Gbingbaonj qalomalowenj kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemenj seleseleya ii mono sisia menj togowu. Goronkiki ano gemaqeqe qaa kiisanj amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaanj tegowa. 2 Merasisi gbingbaongia qaa yonononj ajugadeenj newombaajonj moma awelegonjkeju. Onjo mono iikawaa so Bunja qaa mende meerangogiti, ii uu wombogianonj ambombaajonj awelegonj laligowu. Kaenj laligonj momalaarigia koma gbiligi somariinj kotiiro letoma laligonj oyanboyanj koloowu. 3 *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Nembanene monj kisiriinj ainja mogiti, iikawaa so mono Ponj awaa iwo qokotaanj ainja mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa ainja mojuti eenj, mono Bunja qaanonj somariinj kotiinj laligowu.

4 Kraistwaa sareqaa monj kokaenj jemaņa: Kraistnonj waama Anutuwaa tando kombombanja koloonj laaligo kotigaa wota koloouja. Onjo mono iwaanonj kanj mombo letombu. Ejembanonj tando mombaajonj “Jamo omaya,” jenj gema qenj mesaogito, Anutunonj ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajonj meweengonj iwaajonj moro sewanja uuta somata koloouja.

5 Kraistwaanonj kanj gbilinj onjoangio kaanagadeenj mono jamo kowonjinj laaligogiawo kaanja koloowu. Kaenj koloonj kotiinj laligogi Siwewaa motonqeqe iinonj onjoma uugia meagoro kotikotii mokoloonj uuwaa laaligowaa jiwowonj jigo honja koloowu. Unja Toroyanonj uugianonj laligonj sololoonj menj letoma onono mono jiwowonj jigo iikawaa jigo gawonj galenj soraaya koloonj nambu. Unja Toroyanonj nemunj koma inaan onono tenj koma Anutuwaa waeya menj mepeseenj munj

* 1:24: Ais 40.6-8   * 2:3: Ond 34.8

lalogowu. Kaen laligogi Anutunonj injiima Jiisas Kraistwaajon ama nanamemengia kaanja aina moma laligowaa. ⁶*Buņa Terenonj qaa monj ii kokaen eja:

“Tibu, Anutu niinonj kowonjinj tando monj meweengonj Zaion baananonj Israel tuunj somata uugianonj komowe ii jingbilinj tando kombombaņa maa suanj damandanawo (milyon Kina kaņa) koloowaa.

Daen yonononj tando powowonj kotakota ii moma laarin munkebuti, iyonononj iwaajonj ama gamu mende moma laligowuya.”

⁷*Moma laarinj munj laligojuti, onoo jaasewangianonj ii tando kombombaņa akadamyawo koloojato, tosanonj uugia mende meleema eenj laligojuti, iyonoo jaagianonj ii Buņa qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yonononj ‘Kowonjinj omay,’ jenj tando ii gema qenj mesaogiti, tando iikanonj mono tando kombombaņa kolooro.

Kanagenj tania ii aenj kaņa mokoloogi. Tando powowonj kotakota kaņa ii riinagati eenj, mirinonj mono oronjonj kamaanj konaga.”

⁸*Buņa qaa monj ii kokaen eja,

“Ejembanonj jamo kowonjinj iikanonj ritatannonj unuro iikanonj mono unuj mizimizi ama onombaa.”

Yonononj Buņa qaa mende tenj koma iyanjgiaa aingia otaanjkejutiwaajonj ama ritatannonj kamaanjkeju. Anutunonj kaen arenjonj ononotiwaa so kamaanjkeju.

⁹*Yonononj kaen kamaanjkejuto, onononj ejemba tuunj somata qaita monj kokaen kolooju: Anutunonj onjo iyanjaajonj meweengonj onono tak-kootoya kolooju. Anutunonj pangamanonga onoono asasaga damuyawo iikanonj keuma jigo gawonj galenj tuunj soraaya kolooju. Anjoletto akadamyawo menj laligoroti, iikawaa Buņa qaaya ii jenj asariwutiwaajonj onoono. Onoonota onononj Anutuwaanonj kanageso bunjaya laligonj Kinj Pombaa jawinjuruta koloonj gawonja liligonj menjkeju. ¹⁰*Wala Buņa Terewaa qaa mombaa so “Simbirinjsambaranj lanj laligogito,” kambanj kokaamba uugia somonjonj aonj mutulanjonj “Anutuwaawo uumeleenj kanageso tuunj” koloonj laligoju. Wala Anutuwaawo kianjkomuwaajonj “Poumapou laligogito,” kambanj kokaamba

“Injiima kobooro kalenjmorianja saanonj moma kotonj laligoju.” Kianj.

Anutuwaawo welenjqeqe ejemba kokaenj koloonj laligowonja:

* 2:6: Ais 28.16   * 2:7: Ond 118.22   * 2:8: Ais 8.14-15   * 2:9: Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2   * 2:10: Hoos 2.23

¹¹ Oo wombo alauruna, Siwewaa buna koloon namonon koi tatawaga wabaya laligojuti, niinon onoo uugia kokaen kuumanja: Selewaa siingia kombomana bologanon galen koma onjombabotiwaajon mono onjonga anjon koma aowu. Siin morota morota iikanon uugia men boliwaatiwaajon manja qenjeju. ¹² Uugia mende melengiti, iyonoo batugianon nanamemengia awaagadeen ama men laligowu. Tosianon onjo bologa meme ejemba kaana qaanon jen bolin onjmakejuti, iyononon nanamemengia awaa iima kaniagia tororo moma asarigi roromongogianon utegowaa. Roromongogianon utegoro iyangiaa singisongogia ano moma-soosogia iima koton uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambaranon onjoojon ama Anutu mepeseen munkebu.

¹³ Anutunon laaligo arengoro ejemba tosanon galen koma nonomakeju. Pombaa qata bosinjuti een, onjo mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu. Kin ano gawana yononon wangia koloojuti, onjo mono iyonoo jegia ten koma laligowu. ¹⁴ Kaunsol ano komiti yonoo jegia kaanagadeen ten koma laligowu. Yononon ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonoo qaagia gosin irona meleema onjmakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonoo qagia mepeseenjeju. Anutunon kawaajon ama gawman ejemba kuun onono laligoju. ¹⁵ Anutuwaaw uusiina ii kokaen eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligon onjoojon qaa omaya omaya jenjejuti, onjo mono nanamemen awaa ama men iikanon iyonoo buugia mejugogi olon laligowu.

¹⁶ Anutunon bologaa kasa gbadoyanonga isama onono loloogiti, onjo mono iikawaa so nanamemen solana ama men laligowu. Kaan laligowuto, kilengia koma turuwutiwaajon kokaen mende jewu: “Kasa gbadonana qaa solana (frii) laligojon.” Kaen jen iikanon mondon onjonga aingia mende otaawu. Kaen qaagoto, Anutuwaaw jeta ten koma welen qenjejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu. ¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qen onoma laligowu. Uumeleen alaurugia ii mono uu wombogianon jopagon onoma laligowu. Anutuwaaw qaaya uuguwombotiwaajon mono sombugia moma laligowu. Kin ano galenurugia yonoojon mono mogi uro goda qen onoma laligowu. Kian.

Kraistnon siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqeqe onjo mono somatagiaa qaa baatanon kema goda kuuya qendeema onoma laligowu. Uubonjonon galen awaa koma onjmakejuti, iyonoojonadeen qaagoto, horon ureen ama onjmakejuti, ii kaanagadeen tororo goda qen onoma laligowu. ¹⁹ Daen yononon Anutuwaaw jetaa so ejemba goda qen onoma laligogi kilen kania qaato, een

kakasililin ama onjonji siimbobolo kaparanj koma moma mokosinjonkejuti, Anutunonj ii iima tawaya meleema kotuegonj onono simbawonjowo koloaju. ²⁰ Kaiyaka bologa anji koobinonj unugi ii moma mokosinjonj nambuti eenj, onjonganjaajonj mono nomaenj mogi unaga? Kaiyaka amakegitiwaa so unugi qabunagiawo mende koloowu. Kaenj qaagoto, nanamemenj awaa anjitiwaaajonj ama siimbobolo mokolonj moma mokosinjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya meleema kotuegonj onono simbawonjowo koloaju.

²¹ Kraistnonj kaanjadeenj onjoonj ama siimbobolo moma sili awaa qendeema onono. Kawaajonj onjo iwaa kana tamboya kosinj metetereenj siimbobolo moma mokosinjonj laligowutiwaaajonj onjoono. Kaenj laligonj simbawonjowo koloowuya. ²² *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Iinonj singisonjgo monj mende ano ano iwaa je buutanonjga qaa qolomolonjgoya monj mende kamaaro.” Onjo qaa iikawaa so otaanj anji sokombaa. ²³ *Ejembanonj uuqeqe qaa tokoronkota Kraist mamaga jenj mugi kitia monj mende meleeno. Siimbobolo ama mugi moma kitia metogomambaajonj mende torogonj onono. Kaenj qaagoto, Anutunonj qaa dindinagadeenj jenj tegonjkeji, mono ii moma laarinj qaaya iwaa borononj ama jenj tegowaatiwaaajonj mambono.

²⁴ *Kraistnonj ananaajonj kaparanj koma singisonjgo gema qenj nanamemenj solanja otaanj laligowombaajonj ama siimbobolo moro. Ii moro Bunja Terenonj ejiwaa so “Selia qegi wiji koloorotiwaajonj ama Anutunonj onjo menj qeangonj onono.” Qeangowutiwaaajonj mono “Anjo singisonjonana menj sele busianonj anjonj” maripoononj uma komuro. Kawaajonj onjo mono Kraistwaa tani kaanja kolonj siimbobolo moma mokosinjonjgi awaa koloowaa. Singisonjgowaa anjogatononj horonj nonono iikanonj mono qamo tanijaenj kolonj koomuya laligowonja. ²⁵ *Wala onjo “Lama kaanja jinjaunj kema kanj lansanj laligogi.” Kaanj laligogito, kambanj kokaamba uugiaa galenjaanonj eleema kanj laligoju. Iinonj onjo lama kaanja sopa somonjonj kalanj koma onjomakeja. Kianj.

3

Loemba onjo qambanjmambanj qaa

¹ *Anutu welenj qewombaa qaaya jedaborojento, emba onjo mono kaanjadeenj lourugia yonjo qaa baatanonj kema laligowu. Kaanja laligogi lourugia tosanonj Bunja qaa mende tenj koma laligojuti, iyonjononj mono kaanjadeenj embaurugia

* 2:22: Ais 53.9   * 2:23: Ais 53.7   * 2:24: Ais 53.5   * 2:25: Ais 53.6

* 3:1: Ef 5.22; Kol 3.18

yoŋoo nanamemenġia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa boronon ambutiwaa Buŋa qaa jegianondeen mende jewuto, Kraistwaa kania mono sili-gianon qendeema ononġi iima asariwuyaga. ² Nanamemen soraaya dindiŋa ama men Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa-joŋ keegia mogi ejanon kaen injiima yagogi Kraistwo qokotaan laligowombaa siingia asuginaga. ³ *Selewaa akadamugiajoŋadeen mono mende men umakebu. Waŋ sawagia qeŋ gawasu kania kania mende ama miziziin sele men mende awelegon laligowu. Kasaron goul iwoinon selegia mende menjerenon aowu. Selekopaa awaa soro akadamuyawo ii mende men aowu.

⁴ Kaen qaagoto, akadamugia hoŋa ii mono pondan megi uugianon ewa. Uŋagianon luaenon bonjon laligogi akadamugia hoŋa kanon aasanġoyanon eŋ mono kamban monon mende aliwaa. Ubonjon laligogi Anutunon injiima moro umakebaa. ⁵ Wala eenanon emba soraaya yoŋonon Anutuwo nama jejeromonromon ama muŋ iwoi kuuyaajon mamboma laligogiti, iyoŋonon kaanagadeen uugia akadamugianon menjerenon aon lourugia yoŋoo qaa baatanon kema laligogi. Mono emba iyoŋoo tani kaan koloon laligowu. ⁶ *Saaranon loya Aabraham teŋ koma muŋ “Eja Poŋna,” jeŋ muŋ laligoro. Ono kaanagadeen zeŋ nama gawon awaa awaa men awasankaka nama iwoi mombaajon jenenġia mende ororo lourugiawo laligowuti een, mono Saara kaan emba akadamugiawo koloon laligowu.

⁷ *Emba yoŋonon esunġia kamaanqeqeta koloojuto, kilen laaligowaa kalenmorianŋa ii ejawo ororon buŋa qeŋ aon laligoju. Esunġia kamaanqeqeta koloojutiwaajon eja mototoon ono mono embaurugia tororo kalan koma loloŋgon onoma laligowu. Anutunon eja onoo qamakooligia sureewabotiwaaajon mono goda qeŋ onoma laligowu. Kian.

Gawon awaa menkejuto, siimbobolo kilen moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambanmabanŋa ii kokaen je-jeŋ: Ono mono kuuya uumotoon ama uumeleen alaurugia yoŋowo ubonjonon jopagon aon laligowu. Gumbonjonjon laligon ononġia men kamaan aon uugianon somonon aon motoon nambu. ⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqeqe qaa tokoronkota jeŋ ononġi kitia mende meleembu. Kaen qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegon onoma laligowu. Kaen ama laligogi Anutunon iikawaa tawaya meleeno kotumotueya buŋa qeŋ

* 3:3: 1 Tim 2.9 * 3:6: Jen 18.12 * 3:7: Ef 5.25; Kol 3.19

aowutiwaajon onoono. Kaen ama laligon Pon asugiwaatiwaa kambananon mono oyanboyon koloowu. ¹⁰ *Kaana koloowutiwaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja:

“Monon laaligo naanawo laligomambaa aina koloon muro ween awaa awaa iima laligomambaaajon moji, iinon mono neselana qaa bologa jewabotiwaajon somonjon laligowa. Buu susuyanonga gbingbaon qaa koloowabotiwaajon mono galen men aon laligowa.

¹¹ Nanamemen bologa mono gema qen gawon awaa awaa men laligowa.

Luaenon laaligo iikawaajon mongama ii buna qen aomambaaajon kaparan koma namba.

¹² Ii kokaembaajona: Ponon ejemba solana injiima galen koma qamakooligiaajon geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onomakeja.”

Qaa kaen eja.

¹³ Ono gawon awaa mewombaajon uugere ama laligowuti een, ejemba seiseyanon gawongia siimbereren men men bolin onombombaaajon mende mobuya. ¹⁴ *Ii mende mobuyato, kilen nanamemen solana angitiwaajon ama siimbobolo mobuyagati een, ono mono kilen Anutunon kotuegon onono oyanboyon mokoloowuya. Kakasililin men onombubotiwaajon mono een aarun lalanani keegia moma uugia kamaaro uubooligianon unuwabo. ¹⁵ Uugianon mende kamaawato, uugia mono Pon Kraistwaanon somonjon kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jojorin Kraistwaa kania ejemba jen asarin onoma laligowu. Oyanboyon koloowombaa jejeromonromon anjuti, ejembanon iikawaa kaniaajon qisin onongi mono kuuya iyonoonon qaa ii meleema onoma laligowu. Mono gumbonjonon qaganon ejemba goda qen onoma uu kuun onoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaen galen kongi Anutunon injiima “Sokonja,” jero ugejagianon kaen mobutiwaajon nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uuqe qaa tokoronkota tondu jen onomakejuti, iyononon mono iyangiaanon qaa bologaaajon ama gamu mewuya. ¹⁷ Gawon awaa awaa men laligogi ejemba tosanon kilen kakasililin ama onongi Anutuwaajon ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama men iikanon siimbobolo mokoloogi gamuyawo koloaja. ¹⁸ Kraistnon kaanagadeen kamban motoongo singisongonanaajon ama komuro. Anana doogoya koloonin Dindina iinon nunuano Anutuwaanon keubombaaajon ama siimbobolo moro. Namu ejaga jen selia qegi komuroto,

* **3:10:** Ond 34.12-16   * **3:14:** Mat 5.10; Ais 8.12-13

Uña Toroyanon men gbilin muro waama laligoja. ¹⁹ Uña Toroyanon wano nonomesaon koomuwaa senjon gomanon kemen kokooso kasa gbadonon laligogiti, iyonoojon Buna qaaya jen asarin onono.

²⁰ *Wala eenanon Nooawaa kambanon wanjo somata megii Anutunon uugia meleembutiwaajon kaparan koma moma mokosinjon mambonoto, ejembanon qaa mende ten koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadonon kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanon Anutuwaa jeta ten konji jero kon kiro apunon waama balon qen turun wanjo elaaro Anutunon ii gboulunonga gou gajogia koma wanjia somongoro. ²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya kolooja. Jiisas Kraistnon koomunonga waama laligojiwaajon ama kamban kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esunanon turun nonoma wanana somongonkeja. Apu ii selewaa jewonja songbambaatiwaajon ama mende ama nononjuto, oomuluwaa honja ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaajon soomongo ama jojopon qanon somongon kokaen qama koolinkejon, “Anutu, gii mono uutaa gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanon sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnon Siwe gomanon eu uma Anutuwaa boro dindinanon bunabunayawo raja. Anutunon ku-usun muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmumugianon niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaanjadeen galen koma onono qaaya baatanon laligoju. Kian.

4

Mono letoma laaligo qaita mon laligowu.

¹ Kraistnon anaa selianon siimbobolo morotiwaajon onjo kaanagadeen sele busugianon siimbobolo mobombaajon jorinj laligowu. Iwo momo motoonggo kokaen men romongowu: Monjon singisonggo amakeji, iinon iyanaa seliaa siija kombombaaja otaamambaajon nama munkeja. Monjon Kraistwaajon ama siimbobolo momakeji, iwaa siija kombombaaja bologanon mono zololongon kamaaro singisonggo togon mombo mende amamambaajon kaparan koma laligowaa. Uuroromongogia iikanon mono wogia mero iikanon rindanon akadamiawo koloon laligowu.

² Uuroromongogia iikanon rindanon nama uuselewaa siin kombombaaja bologa mono somongon galen koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanain namonon toroqen laligon ubuti, iikanon mono Anutuwaa uusiija ten koma otaan laligowu. ³ Ono kamban laligon kougiti, iikanon

* **3:20:** Jen 6.1–7.24

ejemba anjonjoragiawo uugia mende meleema nanamemen bologa lan ambombaajon moju, iyonoo tani kaanja kokaen lan laligogi: Serowilin ama siingia kombomba bologa tondu otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deuj iwoi ii otongboran menj wakasiin negi wangia sooro enkalolon laligogi. Jejelomban onj nenj rii gbawe oron embaqemba menj bolin onoma gejajuju ama laligogi. Tando lopion liligon siminj kuma onoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, onjo kamban kokaamba nanamemen kaanja ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba anjonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilinpilignon eji, iikanon horon lugun kemenkeju. Onjo yonowo mende horon kemegi iima aarun uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju. ⁵ Kaen amakejuto, Anutuwaajaanon keugi qisin onono kaniagia asuganon isaama jen asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunon ejemba jaawo laligojoni ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosinj jen tegomambaajon jojorija. ⁶ Sele busunananon komuwonati, qaanana iikanon mende tegowaa. Kawaaajon Oligaa Bunja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaajon Ponjon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemenjia gosinj ejemba tosaanon nono kaanja jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa irona mokoloowuto, tosanon uugia meleema kokoosogianon gbilinj laaligo kotigaa bunja koloogi. Anutu anjo kotiin laligonkeji, iikaanjadeen kuuyanon laaligo kombomba laligon ubutiwaajon moma kotiinkeja. Tosianon Bunja qaa ii uugia kuun onombutiwaajon jegi. Kianj.

Gawon memewaa momo kalenja ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambananon tegomambaajon dodowija. Kawaaajon onjo mono qama kooliwombaaajon imowamo mende laligowuto, onjoanngiaa nanamemenjia galen koma aon zen nama qamakooli gawon menj laligowu. ^{8*} Bunja Terewaa qaa monj ii kokaen eja, "Ejemba uunananon jopagon onoma singisonjogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon." Kawaaajon alaurugia onoo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu. ⁹ Onjo mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwenen njindinj-njunduruya qaa kalanj koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorianj kania kania iikawaa Toya kolooja. Iinon gawon memewaa momo kalenj morota morota mendeema onono laligoju. Onjo motomotoonj mono momo kalenjia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welenj qen onoma laligowu. Ii bunja qen aogitiwaa so mono

* 4:8: Gba 10.12

gawononj ama tuunj batugianonj ilaanj aonj laligowu. ¹¹ Gawon memewaa momo kalenj woi ii kokaenj: Daenj yonononj Buṅa qaa jenj asarinkejuti, iyonononj ii mono Anutunonj sololoon onjmakejiwaa so jenj laligowu. Daenj yonononj alaurugia welenj qenj nanjonj onjmakejuti, iyonononj mono Anutunonj inaanj esunj onjmakejiwaa so ala ilailaa ama onjoma laligowu. Jiisas Kraistwaa buṅa koloojutiwaajonj iwoi kuuya kanonj mono Anutu mepeseegi qabuṅayanonj akadamyawo koloonj enj ubaa. Iinonj asamararanj Toya ano ku-usunj Toya ii kambanṅa kambanṅa laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa. Qaa ii onjanonj.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianonj uro iwaa kukunjanonj gere kaanṅa qetaalinj angotete menj onjmakeji, iikawaajonj mono mende aarunj laligowu. Iwoi koloonj onjmakeji, ii batugianonj iwoi morota kaanṅa, iikaenj romonṅowubo. Ii namononj laligojonjiwaa so koloonjkeja. ¹³ Mende aaruwuto, Kraistnonj kaiyaka awaa ano kakasililinj ama mugi moroti, onj mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaanṅa laligogi eleema karo asamararanjanonj asugiro kamban iikanonj kaanṅagadeenj aisoonj oyanboyanj mokoloowuya. ¹⁴ Ejembanonj injiima uugia Kraistwaanonj meleṅgitiwaajonj ama uuqeqe qaa tokoronkota jenj onjmakejuti eenj, onononj mono simbawonjawo kolooju. Kaenj jenj onjmakejutiwaajonj ama Anutuwaa Uṅa Toroya asamararanjawo iinonj mono qagianonj uma ku-usujanonj turunj onjoma kotuegonj onjmakeja.

¹⁵ Onoononṅa monjonj iwoi bologa anotiwaajonj siimbobolo mokoloonj mobabo. Monjonj kikekakasililinj ama ejemba ununj iwoi yonṅoro meroti me tosia siijaago menj onjomanjenj yonoononj qaa lanj jero sipasipa qero gawonj meme kaanṅa mondonj lanj ewaewanj koma lombo mokoloonjkeji, iinonj mono siimboboloya anṅaa soyanonj moja. ¹⁶ Monjonj Kraistwaa alia koloojiwaajonj anṅosisiri mokoloonj siimbobolo moji eenj, iinonj mono iikawaa gamugamuya eenj mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajonj mono Anutu mepeseenj laligowa.

¹⁷ Anutunonj ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambanṅa kanj kuuro iyanṅaanonj uumeleenj kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jenj tegowaa. Wala ananaa qaanana jenj tegowaati eenj, ejemba Anutuwaa Oligaa Buṅa mende tenj konṅi lombo qagianonj uro tetegoyanonj mono nomaenj koloonj onjonaga? ¹⁸ *Buṅa Terenonj qaa monj ii kokaenj eja:

* 4:18: Gba 11.31

“Solaja yononon Siwe gomanon ubombaajon kupukapa ambuti een, singisongo ejemba angonjoragiawo yonoo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwaa jeta ten koma anjosisiri mokoloon siimbobolo momakejuti, ononon mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa boronon ambu. Toya iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somonjon kokojiji koma kalan koma onomakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenja nama gawon awaa awaa pondan men laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onoonon qambanmamban qaa

¹ Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararananon asugiro qabuja nono mokoloomambaajon mojen. Onoo batugianon noo jotameme alauruna koloojuti, niinon onoo uugia kokaen kuun ononjen: ² *Anutunon moma laarin onoma lama tuun borogianon anoti, ononon mono ii kalan koma onoma laligowu. Gawon ii mojtitiiti qaganon qaagoto, Anutuwaa jeta otaan uusiingia gawonon ama afaanjon geregere qaganon zen men nambu. Mondomondo qaganon injarere laligon monej iwoiwaajon mende kaparan koma laligowu.

³ Lama tuun baagianon kan nanjuti, ii mono eja pon tani kaanja mende galen koma onombu. “Zioz galen koloojon,” jen totogianon mende qen men biwiin aowuto, nanamemebaa sili awaa ii lama tuun qendeema onoma laligowu.

⁴ Nanamemen awaa ama laligogi lama galen wananon mombo asugiwaati, kamban iikanon mono soron arogianon kotogon ila wage akadamuyawo wanjianon mouma somonjogi buja qen aowuya. Akadamu iikanon mono kamban monon mende taalin titiikota koloowaa. Kian.

Sagbili onoonon qambanmamban qaa

⁵ *Sagbili ononon kaanagadeen galenurugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. “Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, iyangia men kamaan aonkejuti, ii mono kalenmoriaja onomakeja.” Kawaajon onoo mono korebore batugianon onoangia men kamaan aon laligowu. Tani iikanon mono maleku kaanja kotogogi kemero laligowu.

⁶ *Kawaajon mono onoangia men kamaan aon Anutuwaa boro ku-usunawo iikawaa baatanon kengi kambananon kan

* 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14

kuuro saanon men biwiinj onjombaa. ⁷ Buja qaa monj ii kokaen eja, “Iinon onjo kalan koma onjmakejiwaajon jakakagia kuuya mono iwaa boronon ama mesaowu.”

⁸ Nanamemengia galen koma aon zen nama pondan uug-biligbili laligowu. Kilenaa Toyanon lan liligon ejemba tuarenjen ama monjgama nonomakeja. Monjon uruambe qero iinon mono laion kaanja gogon nonomambaajon jorija. (Laionon gbuu gbororo qama silano moma bombongaogia waamakeja.) ⁹ Onjo siimbobolo momakejuti, onjo uumeleen alaurugianon kaanjadeen goman so kakasilin iikayadeen moma mokosinjon laligoju. Ii romonjon torokogia yakarin momalaarinon rindanon nama laion ii kotakotagadeen tuarenjen ama mun laligowu.

¹⁰ Onjo kamban torodaamon siimbobolo moma laligogi mosonjon nanjon men kotiin ononogo saanon nendun powowon kotiganon kongbaraya qaa nama laligowuya. Kanja Kraistwo nangigo akadamyua togon onono asamaranjon uma tetegoya qaa asarin laligon ubuya. Anutu, kalenmorian kuuyaa Toya kolooji, iinon mono onjo kaen ama laligowutiwaajon onono. ¹¹ Iinon ku-usun Toya laligon kouma laligoja ano kamban tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon.

Piitonon yeizozo qaa tetegoya jero.

¹² *Anutuwaa kalenmorian ii kiankomu hona toon kolooja. Niinon qaa ii kotiin nanjon jen ononon kalenmorian iikanon nanjon nama kotiin laligowutiwaajon jen koton ononjen. Kawaaon tere toroga koi jewe nenana Sailasnon ononja. Iinon niwo pondan nama uumeleen nenana kolooja. Iwaaon kaen romonjonjen.

¹³ *Anutunon uumeleen kanageso onjo kaanja iyanjaajon mweenjon onono Babilon siti bologa kanon* laligojuti, iyononon yeizozogia anji onoonon kaja. Momalaariwaa merana Maak iinon kaanjagadeen yeizozoya anja. ¹⁴ Onjo batugianon waegia men anjon aon newogia kososoon laligowu.†

Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenon mono kuuya onowo ewa. Kianj.

* 5:12: Apo 15.22, 40 * 5:13: Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24

* 5:13: Babilon ii Room sitiwaa qa aasangoyaga. Aisisaan buknon kaanjadeen qa ii iikawaa so oogita eja. † 5:14: Kamban kanon jolongia jen waegia men buugia kiton nen laligogiti, mono iikawaajon jeja.

Piitowaanon Tere 2 Piitonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Piitonon Tere koi Kraistwaa alauruta balon so rama kengiti, iyonoojon ano liligon keno. Tosianon qaa soosooya mokoloon ejemba kuma soon onongitiwaajon laaligo soraaya mesaon serowilin nambornambon iwoi lan ama men laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwaa qaa baatanon mende kema (2.10) jeulalan (3.17) ama selegia mepeseen (2.18) jabaarambaran (2.10) ama iyangiaa jaajaa laligogi. Kaiyaka-gianon Jiisas qakooma mugi. Yononon mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligon wansanwansan ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjaun men onongi. (3.3-4)

Piitonon qaa ano nanamemen iikawaajon majakaka somata moma dingowaatiwaajon manja qen hamoqeqewaa kania jen asarija. Uugia kuun jenkootoya kokaen ooro, "Anutu ano Pon Jiisas Kraist ii onanon moma laarin oroma yorowo qokotaanin lombo ii men kamaan ano afaangowaa. Momo kaanja ii jembiri qaagoto, ejemba iyangiaa jaagianon Jiisas iigi ejemba kuma onoma laligoroti, ii moma ninijogi karo monin. Kawaajon mono laaligo soraaya laligon gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianon kaparan koma kokaen lan jen ejemba kuma soon onoma laligogi, "Kraistnon mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitonon qaa iikawaajon majakaka somata moma kitia kokaen meleema jen ooro, "Kraistnon eleembaatiwaa kambaqa qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajona: Anutunon ejemba ananaanonga monon tiwilaawaatiwaajon mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisongo laaligonana mesaowombaajon moma kaparan komakeja."

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunon soraaya laligowombaajon nonoono 1.3-21

Boi takapolakaya yonoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanon Kraistnon eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

Jiisas Kraistnon wasin nono aposol koloon welen qen mun laligonkejen. Ben Anutunanon Hamoqege Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajon ama qaanana jen tegoro solananinin momalaarinananon kolooro. Ono momalaari

iikayadeen buŋa qeŋ aogi sewan̄a uuta kolooro nono kaan̄a simbawon̄awo laligoju.

² On̄o Anutu ano Pon̄nana Jiisas moma koton̄ oron̄juti, iyoron̄on̄ mono kalen̄morian̄a kelemalelen̄ on̄oni luaen̄on̄ laligowu. Kian̄.

Anutunon̄ on̄oonoti, iikanon̄ mono kotiin̄ nambu.

³ Anutunon̄ asamararan̄ Toya akadamyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataan̄kota koloon̄ laligowon̄atiwaajon̄ nonoono. Kania kaen̄ moma yagonin̄ kalen̄ nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombomban̄a laligon̄ uuwaa komagbiligbili tororo ambombaan̄on̄ iwoi amamaan̄kebon̄ati, iwaa ben̄ esunan̄on̄ mono ii kuuya nonono bujan̄anaga koloon̄kebaa.

⁴ Asamararan̄ Toya iinon̄ uunan̄an̄on̄ gawon̄a gawon̄a damuyawo men̄ kalen̄a kuuya nonomambaan̄on̄ momakeja. Anutunon̄ soomon̄go qaaya nononoti, iikawaa sewan̄an̄on̄ mono uuta kolooja. On̄o wala balombaa siingia kombomban̄a bologa tondu otaan̄ an̄gonjora uutan̄on̄ laligogito, Anutunon̄ on̄o iikanondeen̄ metogon̄ wan̄gia somon̄goro. Kaen̄ kolooro gadokopa laaligo serereen̄ gema qewutiwaajon̄ hamoqeqe aren̄a anota eja. Momo ano nanamemen̄ akadamyawo Anutuwaan̄on̄ eji, iinon̄ on̄o iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajon̄ kaparan̄ komakeja. On̄o soomon̄go qaaya somata qatawo iikanon̄ qokotaajuti een̄, iinon̄ mono inaan̄ on̄ono mombo letoma Siwewaa akadamyua mokoloon̄ buŋa qeŋ aon̄ laligowuya. Akadamuya iikanon̄ saanon̄ rijojoon̄ sokoma on̄ombaa.

⁵ Anutuwaan̄on̄ soomon̄go qaa kaan̄a ejiwaajon̄ ama on̄o mono momalaariwaa hon̄a koloon̄ on̄ono qendeema laligowu. Kaan̄a laligowutiwaajon̄ mono kaparan̄ koma zen̄ nama manja qeŋ laligowu. Hon̄a koloon̄ on̄ombaati, iikaen̄ saanon̄ Anutuwaa kania toroqen̄ moma kotowuya.

⁶ Momakootogian̄on̄ somariiro saanon̄ nanamemengia toroqen̄ galen̄ koma aon̄kebuya. Galen̄ koma aoaogian̄on̄ somariiro saanon̄ nama kotiin̄ lombo mokosin̄gon̄ bosima laligowuya. Nama kotikotiigian̄on̄ somariiro saanon̄ mombo Anutuwaa jetaa so uuwaa komagbiligbili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligbiligian̄on̄ koloon̄ somariiro saanon̄ uujopagian̄on̄ seiroyumeleen̄ alaurugia ala-ala men̄ kalan̄ koma aon̄ laligowu. Uujopagian̄on̄ seiroy saanon̄ ejemba kuuya jopagon̄ on̄oma laligowu. ⁸ On̄o Anutuwaa akadamyua kaan̄a buŋa qeŋ aon̄ men̄ sein̄ laligowuti een̄, mono goroson̄a mende laligowu. Kaan̄a qaagoto, akadamyua iikanon̄ mono nemun̄ koma on̄ono afaan̄gon̄ Pon̄nana Jiisas Kraistwaa kania moma koton̄ saanon̄ gawon̄a jegen̄a nama

megi honja koloonkebaa. ⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaa akadamu kaanja mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaanja kemakuunkanjuun amakeju. Anutunon singgisonggogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutunon meweengon onoma onoonoti, onjo iikanon riinj rindangon nambuti een, mono kamban monon mende tama kamaan kombuya. Kawaajon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaajon kaparan koma laligowu. ¹¹ Kaen ama laligogi Anutunon injiuro sokono koma horon onono Siwe goman naguyan kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponana Jiisas Kraistnon Hamoqeqe ano bentoton Toya koloaja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyon koloon laligowuya.

¹² Buja qaa honanon kana kaanja qendeema ononji, onjo ii mono buja qen aon iikanon bon qen nama kotiiju. Kawaa-jon qaa aren jejenj, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaajon mojen. ¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanatiwaa so qaa aren ii duduuwubotiwaaajon momogia jen gbilin kuun onomambaajon mobe sokonja. ¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaanja luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe. ¹⁵ Qaa aren kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romongon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komaakejen. Kianj.

Kraistwaa asamararanja ii jaanananon iima nanjon jenkejon.

¹⁶ Ponana Jiisas Kraistnon qabunaya uuta menj gawon ku-usunawo menj laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligoninj. Kaen laligon iikawaa so ku-usunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligoninj. Ii benj sosomban sundu* kaanja mende jembiri aninj roromongo giraboga kaanja ii lanj mende otaan laligoninj. ¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabunaya uuta ii nononano kokaen kolooro iininj: Asamararan Toya uuta iinon qaa ijoro qa

* **1:16:** Benj sosomban iikawaa kania monj ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lanj romongon gisomaso anji koloonkeju.

* **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

kokaen kolooro moro: “Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasiiñ mojen.” Kaen ijoro moro Mañ Anutunon asamararan muro akadamyua buña qeñ aon laligoro. ¹⁸ Nononon iwo baaña kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenongga kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Buña qaa jen oogiti, ii kambañ kokaamba moma sorogon angon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaajon Buña Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama buña qeñ aon laligowu. Kiwanon goman siñsingoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambutu een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kaaña laligon uma mambongi goman wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uuwombogianon asariwaa. Ponnananon eleema kawaatiwaa widianon mono men asarin onono iima Anutu-waa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa waña mutuya koi mono moma asarin mende duduuwu: Balon ejemba monon Buña Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanaa roromonngo qaganon jen asarimambaañ amamaankebaa. ²¹ Ii kokaembaajon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kambañ monon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Uña Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutu-waa jetanonqa qaa men jegi. Kian.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaajon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon men batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Pon ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyangia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyangiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaajon ama ejembanon roromonngogia angi qetetanoro uumeleembaa kana honjaajon mogi gamuyawo koloonkebaa.

³ Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon monen iwoi men kululuugi lan amanagaju men laligowuya. Anutu-non

ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen tegorota irona meleeno qagianon ubaatiwaajon eja. Anutunon kondemondeema onjomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaanja ii kokaen: Siwe gajoba tosonian Anutuwaawaa jeta qotogon singisongo angiti, Anutunon ii mende injiima koboorto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaajon mamboma ragita rama kouju. ⁵* Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima koboorto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleembaa qaa jen nanamemen dindinaambutiwaaajon ama uukuuku men onoma laligoroti, ii ano ejemba 7 ii laaligogia angon koma sopa somonon onono.

⁶* Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onoro gere sogogagadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoojon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao.

⁷* Gerenon kuuya onoomambaajon anoto, kilen eja solana Loot ii wala batugianonga metogon angon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaanja tondu angii iima yonoojon moma bolin uuta kamaaro laligoro. ⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwaawaa kania kokaen gendeemakeja: Pononon ejemba Anutuwaawaa laaligo kombombanja koma gbilinkejoni, anana saanon angobatononga metogon wanana somongomambaajon momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagia irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onongi laligowuya. Kaanja laligon ugi kamban somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombombanja bologa otaan angonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwaawaa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon ononota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yononon mono jaba-arambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali

* 2:5: Jen 6.1-7.24   * 2:6: Jen 19.24   * 2:7: Jen 19.1-16

asamaranġiawo eukanonj laligojuti, iyonoojonj sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeen uugeqe qaa tokoronkota jenj onomakeju. ¹¹ Kaen amakejuto, Siwe gajoba ku-usunġiawo boi soosooya ii unjuugun uuta koloojuti, ii kilen Siwewaa bensakon kawali ejemba ii Pombaa jaasewanonj qotogonj uugeqe qaanonj tokoronkota mende jenj tegonj onomakeju.

¹² Gajoba yonononj kaen mende amakejuto, ejemba yonononj selegia menj uma Buṇa qaa mende moma kotonj ii kilen yonoojonj uugeqe qaa tokoronkota lanj jenkeju. Oro soonja kaanja momakootogia honja mende kolooro oro laaligowaa siinj iwoi qerewenja iigadeen momakeju. Oro soonja ii kologita ejembanonj lanj unugi komunkejuti, iyonononj mono iikawaa so lansanj tompinj laligonj tiwilaawuya. Iyanġiaa siinj roromonġogia inġonmanġonjanonj mono kondeema ononj tiwilaadaborowuya. ¹³ Tosaanja horonj ureenj ama ononj kakasilinj mogito, Anutunonj iyanġiaa qaagiaa ironja meleema onono siimbobolo iikayadeen qagianonj ubaa. Uumeleenj onononj uukalenj qendeema aowombaajonj ajoroonj lombanj anġi boi takapolakaya yonononj mono iikanonj kaanagadeen kankeju. Kanj dogogia asuganonj qendeema iyanġiaajonjadenj romonjonj baononj newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewonġia boronja boronja gamugiawo kaanja kolooju. Iyanġio sele busugiaa siinja metogowombaajonj ajoajoroo iwoi asasaganonj ama serowilinj asuganonj ama lansanj aisoonkeju. “Ziozwaa eja toya koloojonj,” jenj tosia onoojonj mende romonjonj tiligonj onombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianonj kaisero jaajaa uunj emba injimakejuti, ii serowilinjadeen ambombaajonj momakeju. Serowilinj iwoi ambombaa siinja ii mende totoonj mesaowombaajonj momakeju. Ejemba konġbara komakejuti, ii horonj ononj kana goraayanonj kemegi horombobo menj arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromonġogia kotakota iikanonj eja. Kaen amakejutiwaajonj Anutunonj seigonj onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yonononj kana dindinja gema qenj uusoosoo tintuanj kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja ponj monjonj Balaam Israel ejemba tiliqili ama onombaatiwaajonj tawa muroti, uusiinjanonj mono monenj ii memambaajonj koloonj muro. ¹⁶ Koloonj muroto, donġi monjonj kilenjaajonj terenjonj jenj muro. Donġi qaa

* **2:13:** Boi yonononj toronj kaanja asanjonj rajuto, wanġogianonj iyonoononj qagonj janġowabo. * **2:15:** Janj 22.4-35

mende jejeta kanonj mono eja arononj qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemenj ii somonjonj muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yonononj mono apu jaaya juuguya kaanja tani laligoju. Raidimbonj haamononj koosu omaya konja qaa ii uti-tiin onomakeji, mono iikawaa so eenj lansanj kema kankeju. Anutunonj yonoojonj pangamanj ziwiziwiwaa uutanonj miri arenjonj ononoti, mono dutanonj emukanonj kemenj laligonj ubuya. ¹⁸ Yonononj gejajuju qaa omaya jen selegia menj uma lanj aweqawekele ama terenjonkeju. Sele busuwaa siingia kombombanja bologa otaanj serowilinj nambonj nambononj ejemba lanj horonj onomakeju. Tintuanj laligojuti, tosianonj iyonoo batugianonga olonj konjiti, mono ii kele qaanonj kuunj onjonji kana goraayanonj kemegi horombobo menj arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi monononj ejemba monj somonjonj galenj koma munkeji, iikawaa kasayanonj mono ii somonjoro ii tawaya qaa eenj welenj qenj laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yonononj kele qaa kokaen lanj jenkeju, “Ono mono nono toroqen nononji saanonj kasagia qaa solanja (frii) koloon onjoanngiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaen jenkejuto, ii kilenj iyangio anjonjoragiaa welenjqeqeya koloonj iikawaa kasanonj laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianonj kokaenj dogoro laligoju: Pohnana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma kotonj iikaanja kanonj balombaa nanamemenj anjonjorayawo ii misinjonj gema qenjo mono mombo iikawaa kasanonj kokosiinj aonj osinj raju. Kawaaajonj kakananaiyanonj kilenjkilenda laligogito, tetegoyanonj kileqileedaboronj laligoju. ²¹ Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaa kania wala mende moma kotonj tompinj laligowuyaga, iikanonj mono afaanja koloonj ononaga. Kaenj koloonagato, Bunja ii onanonj injijogi kania moma kotogi bunjagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanonj jojopanq qaa kowoga gema qegiti, iikanonj mono iwoi kanjanawo koloonj gamu qenj onomakeja. ²² *Gema qenj kokosiinj aonj kamaanj unjuroti, ii gbaqoosonj qaa honjabanja woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta monj ii kokaenj, “Kasunonj loma mombo eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaenj, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinjpilinonj lugunj kemenj lomunjankeja.” Kianj.

3

Ponj kawaatiwaa soomonjo qaaya

* 2:22: Gba 26.11

¹ Oo wombo alauruna, niinonj tere indinj woi koi ambe onoononj kaja. Qaa jejenj, onjo ii modaborojuto, niinonj Buja qaawaa honja koloowaatiwaajonj uugia soraaya ii kuunj jenj gbilinj onjoma tere indinja woi koi kokaembaajonj oojen: ² Gejatootoo ejemba soraaya yonjononj eenjanonj Buja qaa jenj laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeenj Ponj Hamoqeqe Toyanonj jenjkooto nonono onjoangiaa wasiwasi eja aposolurugia nonononj kuma onjoniji, mono ii romonjonj koma gbilinj aonj menj laligowu. Kawaajonj niinonj qaa iikayadeenj oowe indinja woi kolooja.

³ *Qaa mutuya monj ii kokaenj moma asariwu: Kraistnonj eleemambaajonj ano kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba asuginj nanamemengianonj iyanjgiaa siingia kombombanja bologa ii otaanj mepaqepae qaa jenj laligowuya. ⁴ Tosianonj eleema kawaatiwaa qaaya kokaenj jenj qewagonj laligowu: “Kawaatiwaa soomonjo qaaya ii mono dakanonj eja? Ambosakonananonj laligonj kouma komugiti, kambanj iikanonja iwoi monjonj mende meleeno kemero. Anutunonj Siwe namo mokolonj orono ilawoila kuuya kanainj eroti, ii mono kaanjadeenj enj kouro laligojonj.”

⁵ *Kaenj jenj qaa kota koi duduunkeju: Anutunonj monowaa monoyanonj jenj kotonj qaayaa ku-usujanonj siwe namo mokolonj orono. Kaanagadeenj jenj kotoro apu deema horonj kenji apu utanonja namo asuginj kouro. Yonjononj qaa kota ii mojuto, ii mende mojonj tani mondonj lanj jenj lolomoninj amakeju. ⁶ *Kanagenj jenj kotoro apu gboulunonj waama balonj tururo ejemba kambanj iikanonj namononj laligogiti, ii apu nenj motonj komugi. ⁷ Yonjononj apunonj unjuro komugito, namo sombinj kambanj kokaamba iriimakejonji, ii gerenonj tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunonj iikawaa qaaya ii gbontonj gbontonj jenj kotodabororota eja. Qaa iikawaa honja koloowaatiwaa kambanjonj kanj kuuro Anutunonj ejemba anjonjoragiawo laligowuti, iyonjoo qaagia jenj tegonj kondeema onono tiwilaawuya.

⁸ *Kaenj koloowaato, wombo alauruna, nononano iininj gbani 1,000 ii kambanj koriga koloojato, Buja qaa motoonjo koi mono mende duduuwu, “Weenj motoonjo ii Pombaa jaasewanjonj gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro weenj motoonjowaa so kolooja.” ⁹ Pombaa soomonjo qaa ii honjowo koloowaato, iikawaa kambanja ii tororo mende mojonj. Tosianonj kambanj ii qero ubaatiwaajonj romonjonj lanj jenkeju. Anjo kambanja mende qero ubaato,

* 3:3: Juud 18 * 3:5: Jen 1.6-9 * 3:6: Jen 7.11 * 3:8: Ond 90.4

moma mokosinjon ejemba kuuyanon uunana meleembonjatiwaajon mambomakeja. Monjon gere sianon kemebabotiwaajon mono kaparan komakeja.

¹⁰ *Qaayaa hona koloowaato, Pombaa kaka kambananon mono yongoro meme ejawaa tani kan kuuwaa. Ii obaban kota banananon riiro amamaawonja. Kamban iikanon namo sombimbaa iwoi ii-iita kuuya ii mono gere toon jen sogoyagadeen ewaa. Ween koin, sengelao ano sombimbaa iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererenawo qama alin qaombuya. Namo ano ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemen jen tegoro iwoi mon mende toton ewaa. Awawi toton!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaanja juquma qaombutiwaajon ononon mono ejemba nomaanja koloon laligogi sokonaga? Kawaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaanja koloon laligowombaaajon koma gbilin aon laligowu. ¹² Ono Anutuwaa kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma uulanawo kawaatiwaa gawonja kaparan koma men laligoju. Kamban iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, sengelao ano iwoiya ii gere toon tanjururun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa. ¹³ *Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowonja.

¹⁴ Oo wombo alauruna, ono kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaajon mono kokaen ambombaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokolooro iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu. ¹⁵ Mamboma Ponnanaa uu taniaajon kokaen romonjon laligowu: Iinon ono uugia meleema mombo letombutiwaa kambanja qen koriro uro mamboma onoma mokosinjon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen onon ononoto, Anutunon momakooto uuta murotiwaa so qaa ii onon onono. ¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen ononkejato, Buja Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaajon tosianon ii moma asariwombaaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondu meeranjonkeju. Iikawaa so

* **3:10:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15   * **3:13:** Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenqeleen angi sipasipa koma soonkeja. Kaen meeranjon nama iyanjia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaajon mono onoanjia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjaun kem-bubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanonja kaen ligisoon tama kamaan unuwabo. ¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmoriananon nanjuti, iikanon mono mombo toroqen men somariin laligowu. Hamoqeqe Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono toroqen moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kamban kokaamba akadamuyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaanja en ubaa. Qaa ii onanon.

Jombaanon̄ Tere 1 Jonon̄ Tere mutuya ano. Jen̄-asa-asari

Jonon̄ uunon̄ jopagon̄ aoaowaa qaaya ii kotiin̄ jen̄ laligoro. Uumeleen̄ ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaan̄ nama uunana somon̄gon̄ aon̄ motoon̄go koloon̄ laligojon̄.

Tosianon̄ qaa qolon̄molon̄goya ii ejemba kokaen̄ kuma soon̄ on̄oma laligogi: “Jiisasnon̄ Siwe ejagadeen̄ kolooja. Balonon̄ iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon̄ Jiisasnon̄ balon̄ eja hon̄a mende koloon̄ laligoro.” Qaa kawaajon̄ ama tosianon̄ “Anutu moma laarijon̄,” jen̄ nanamemen̄ awaa mesaon̄ sisau silemale laligon̄ ejemba tosaan̄a yon̄ kazi ama on̄on̄gi ano qezen̄ injarere laligogi. Qaa sen̄a sen̄a kaan̄anon̄ zioz men̄ boliwabotiwaaajon̄ Jonon̄ gejanono qaaya terenon̄ kokaen̄ oon̄ anota karo, “Jiisasnon̄ Siwe ano namo ejaga mo-tondeen̄ kolooja. Namonon̄ gawon̄ meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon̄ ‘Anutu moma laarijon̄,’ jen̄ Meria Jiisas mende mesaowon̄a ano alaurunana on̄owo uunananon̄ jopagon̄ aowon̄a. Uujopa ii mono kaparan̄ koma ama aon̄kebon̄a.”

Tere kokawaa bakaya wan̄a 6 ii kokaen̄:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangaman̄ uutanon̄ laaligo 1:5–2:29

Anutuwaanon̄ ano Satambaanon̄ merabora 3:1-24

Un̄a me ome ii mono kaniagara gosin̄ mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jen̄kootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebon̄a 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinon̄ laaligo kotigaa qaaya jemambaajon̄ tere koi oon̄-jen̄. Waladeen̄ laaligowaa qaa Toyanon̄ laligorogo kanagen̄ ilawoila kuuya kolooro. Iinon̄ laligon̄ kouma namonon̄ kamaaro ii jaanananon̄ iima boronananon̄ selia oosirin̄in̄ qaaya jero moma laligon̄in̄. ² *Oyan̄boyan̄ laaligowaa Toyanon̄ asugirota nononon̄ ii iima kania nan̄gon̄ jen̄ dan̄gunu kaan̄a nan̄jon̄. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanon̄ Man̄awo laligon̄ kouma kamaan̄ asugin̄ nononoti, nononon̄ iikawaa Bun̄a qaaya jen̄ asarin̄ uugia kuun̄kejon̄. ³ Nononon̄ Man̄nana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somon̄gon̄ motoon̄go koloon̄ laligojon̄. On̄o kaan̄agadeen̄

* 1:1: Jon 1.1   * 1:2: Jon 1.14

uugia nonowo somonjon motoongo laligowombaajon moma iwoi iima moniji, ii jen asarin onjomakejon. ⁴ Korisoronon uunana saa qero laligowombaajon qaa koi nenjaurunawo jen asarin oojon. Kianj.

Pombaa asasaganon laaligo

⁵ Buja qaa iwaa Meriaanonga moma jen asarin onjonjoni, ii kokaen: Anutunon asasagaa Toya kolooja ano iwaanon pangaman monj mende eja. ⁶ “Nononon iwo uunana somonjon motoongo laligojon,” kaen jenon jen kilen kaiyakanananon kematoukantou ama pangamanon laligojoni eenj, mono qaa qolonmologoya jen nanamemenananon qaa honja mende otaankejon. ⁷ Anutunon asasagaa uutanon laligoro nononon iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanon amakejoni eenj, mono batunananon uunana somonjon aonj motoongo laligonij Meria Jiisas Kraistwaa sayanonj mono singisonjonana kuuya songbamakeja.

⁸ “Uunananon singisonjongo mende eja,” kaen jewonagati eenj, mono anana tiligonj aonij qaa honjanonj uunananon mende nanja. Qaago! ⁹ Singisonjonana jokoloojoni eenj, iinonj mono uuta dindijaa so soomonjongo qaaya pondanj otaanj singisonjonana mesaonj nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja. ¹⁰ “Singisonjongo mende anij,” kaen jewonati eenj, mono qaa Toya uugunij Anutunonj qolomolonj jeje eja kaanja kolooro qaayanonj uunananonj mende nanja. Kianj.

2

Jiisasnonj aworo koipu Tonana kolooja.

¹ Oo kokouruna, onjononj singisonjongo ambubotiwaajonj qaa koi oojonj. Ii oojento, monjonj kilenj singisonjongo anagati eenj, aworo koipu Tonananonj mono enj nononja. Jiisas Kraist iinonj Manjaa kosianonj laligonj qaa kuuya dindijagadeen gosinj ama nonomakeja. ² Aworo koipu Tonana iinonj singisonjonanana tawaya koloonj koma konjoratinj nonono. Ii ananaa singisonjowaajonjadeenj qaagoto, mono namononj kuuya ananaa singisonjonana ii kaanjadeenj koma konjora-timambaajonj komuro. Kianj.

Tenjonkonj ii kaiyaka dindija.

³ Anutuwaa jojopanj qaaya tenj komakebonjati eenj, iikaanja kanonj ii moma mujonj, ii saanonj uuwoiya qaa moma yagojonj.

⁴ Monjonj “Anutu moma mujen,” jen jojopanj qaaya mende tenj koma otaankeji, iinonj mono qolomolonj qaa jeje ejembaga kolooro qaa honjanonj iwaa uutanonj mende eja. ⁵ Qaagoto, monjonj Anutu waa qaaya tenj koma otaankeji,

Anutuwaa uujopayanonj mono onjonj iwaa uuta saa qero akadamuyawo laligoja. Iikaanja kanonj Anutuwo qokotaan motoonjo laligojonj, ii moma yagojonj. ⁶ Monjonj “Anutuwo qokotaan laligojenj,” jeji, iinonj mono Jiisasnonj nanamemenja anoti, iikawaa so mono otaanj ama menj laligowaatiwaa so kolooja. Iikaanj mende ama menj laligoro mende sokonja. Kianj.

Uujopa ambonatiwaa jojopanj qaa gbilia

⁷* Oo wombo alauruna, niinonj jojopanj qaa gbilia qaagoto, jojopanj qaa walaga kanakanaiyanonja en onjonj, mono ii oonj onjonjenj. Jojopanj qaa walaga iikawaa Bunja qaaya ii mono moma laligonj kougi. ⁸ Kilenj iikawaa jenkootoya gbilia ii oonj onjonjenj. Pangamanonj alimambaajonj ano asasagaa honja asarinj somariinjejiwaaajonj jojopanj qaa iikawaa honja mono Anutuwaanonj ano onjoononj koloonj asuginj eja.

⁹ Monjonj jetanonj “Asasaganonj laligojenj,” jejato, alia kazi ama muji, iinonj mono toroqen pangamanj uutanonj laligoja. ¹⁰ Monjonj alia jopagonj munjeji, iinonj mono asasagaa uutanonj pondanj laligoro silianonj tosaanja singisonjo ambutiwaajonj mende kondoonjeja. ¹¹ Kaento, monjonj alia kazi ama muji, iinonj mono umunjonkonjonj kematoukantou laligonj nanamemenja pangamanj uutanonj amakeja. Pangamanonj jaaya menj gooro jinjaunj ama laligojiwaaajonj dakanonj kembraati, ii anjo mende moma kotonjeja. Qaago.

Anutunonj singisonjonana qosolonjonjeja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisasnonj komunj qa somata menj laligojiwaaajonj ama Anutunonj onjo singisonjogia mesaonj qosolonjgodabororo. Iikawaajonj qaa koi oonj onjonjenj. ¹³ Oo manjuruna, morononj kanakanaiyanonja laligonj kouji, onjo ii moma munj laligonj kougi. Kawaajonj qaa koi oonj onjonjenj. Oo gbaworouruna, onjo kilenja Toya haamo ama munj laligojuti, iikawaajonj qaa koi oonj onjonjenj. Meraborauruna, onjo Manjanaa kania moma kotonj laligojuti, iikawaajonj qaa koi oonj onjonjenj.

¹⁴ Manjuruna, morononj kanakanaiyanonja laligonj kouji, onjo ii moma munj laligonj kougita kouju. Kawaajonj qaa koi oowe onjoononj kaja. Eja gbaworouruna, onjo Anutuwaanonj Bunja qaa uugianonj anji kotiinj nano esunmumugiawo koloonj kilenja Toya haamo ama munj laligoju. Kawaajonj qaa koi oowe onjoononj kaja. Kianj.

Balombaa nanamemenj bologa mono yakariwu.

¹⁵ Onjo balombaa nanamemenj bologa ano iwoi kuuya iikanonj eji, iikawaajonj mende nanj onjomba. Monjonj

* 2:7: Jon 13.34

uutanon balombaa nanamembaajon nan muji een, Mananaa uujopayanon mono iwaa uutanon mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemen ii kokaen: Ejembanon sele busugiaa siingia kombompana bologa otaankeju. Iwoi jaagianon iima iimasiin ama koposongonkeju ano balombaa laaligogiaajon biririgon terereen selegia men umakeju. Ii ano uugere tosaana ii Manaanonga mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemen bologa kolooja. ¹⁷ Balombaa nanamemenon goron qewaa ano iikawaa siina bologa bologa ii kaanagadeen goron qewuto, monon Anutuwaa uusiina ten koma otaankeji, iinon mono bon qen kaban tetegoya qaa kotiin laligon ubaa. Kian.

Kraistwaa tuarenjenuruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjen ama mubaati, iinon kaban tetegoyanon asugiwaati, kaen jegi momakeju. Qaa iikawaa so kaban kokaamba Kraistwaa tuarenjenuruta mamaganon mono asugin nanju. Qaa iikawaa hona kaen koloorotiwaajon ama kaban tetegoyaa uutanon kouma laligojon, iikaan mojon. Iikawaa aiweseya kaen. ¹⁹ Tuarenjen ejemba iyononon ananaa tuunnondeen laligon nonomesaon kenji. Uugia nonowo selesele somongon momalaari kanageso batunananon tondu laligon boratigi. Ananaanon kanageso hona koloowuyagati een, mono ananawo pondan qokotaagi motoon laligowonaga. Nonomesaon sigensigen nanjuti, sili iikanon mono kania-gia kokaen qendeema nonono iima mojon: Iyonononga mononon nonowo onanon motoongo mende koloon laligoro.

²⁰ Yononon sigensigen nanjuto, Kraistnon Unaya Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onono kuuya ononon qaa hona moma koton laligoju. ²¹ Ononon qaa hona mende moma kotowubotiwaajon ama qaa koi mende on ononjen. Kawaajon qaagoto, onjo qaa hona moma kotoju ano qaa honanon qaa qolonmolongoya mon kondoomambaajon ama-mankeja. Kawaajon qaa koi on ononjen.

²² Jiisanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojato, mon moronon qaa ii qakoonji, iinon angomolon ejembaga kolooja. Iinon Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mun Man ano Meria ii motoon qakooma oromakeja. ²³ Monon Mambaa Meria qakoomakeji, iinon Man qaa een laligoja. Monon Meria jokolonkeji, iinon mono Man kaanagadeen mokolon iwo laligoja.

* **2:18:** Kraistwaa tuarenjena ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjen ama munkeja.

²⁴ Onjo Buŋa qaa kanakanaiyanonŋa moma kougiti, ii uugianonŋ kotiiŋ nambaatiwaajonŋ galeŋgia meŋ aowu. Buŋa qaa moma kougiti, iikanonŋ uugianonŋ nambaati eenŋ, onononŋ kaanŋagadeenŋ mono boŋ qeŋ Maŋ ano Meria yorowo qokotaanŋ nambu. ²⁵ Kraistnonŋ soomonŋo qaa kokaenŋ nononota eja, “Niwo nambutu eenŋ, mono laaligo oyanŋboyanawo onŋombe tetegoya qaa kotiiŋ laligowuya.”

²⁶ Tosianonŋ batogonŋ jinjaunŋ meŋ onŋomakejuti, niinonŋ iyonŋoojonŋ ama qaa ii oonŋ onŋonjenŋ. ²⁷ Tosianonŋ jinjaunŋ amakejuto, Kraistnonŋ Uŋa Toroya onŋoo uugianonŋ maaro bedu meŋ inaanŋ onŋomakeja. Uŋa Toroya iinonŋ uugianonŋ boŋ nano mende looriwuti eenŋ, onononŋ mono boi mombaajonŋ mende amamaawuya. Ii kokaembaajonŋ: Iwaa Uŋa Toroyanonŋ mono nanamemenŋ awagaa qaa kuuya kuma onŋomakebaa. Bedu meŋ inaanŋ onŋomakeji, ii iwoi qolonŋmolonŋgoya monŋ qaagoto, momo qaa honŋa toonŋa koloonŋkeja. Kawaajonŋ qaa honŋa kuma onŋonotiwaa so mono qaaya kuuya teŋ koma Kraistwo pondanŋ qokotaanŋ nambu.

²⁸ Oo kokouruna, onjo mono Kraistwo koronsonŋ qokotaanŋ nambu. Iwo nama laligoninŋ mombo asugiwaati, kambanŋ iikanonŋ mende konjoma nonono gamu qaganonŋ mende kokomomola meŋ kembonŋato, saanonŋ iwaa jaanonŋ awasankaka qaganonŋ saitingenŋ nambonŋa. ²⁹ Kraistnonŋ solanŋa kolooji, onononŋ qaa ii moma kotojuti eenŋ, mono qaa koi kaanŋagadeenŋ saanonŋ moma asariwu: Ejemba kuuyanonŋ nanamemenŋ solanŋa amakejuti, iyonŋononŋ mono kaanŋagadeenŋ Anutuwaanonŋa koloonŋ iwaa meraboraanaŋa kolooju. Kianŋ.

3

Anana Anutuwaanonŋa koloonŋ meraboraanaŋa koloojonŋ.

¹ *Mobu! Siwe Maŋnananonŋ nonoojonŋ “Neenaa meraboraana,” kaenŋ nonooma iikanonŋ uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onŋanonŋ Anutuwaa meraboraanaŋa koloojonŋ. Ii koloojonŋiwaajonŋ balonŋ ejembanonŋ kani-anana mende moma kotonŋ laligoju. Anutuwaa kania mende moma kotojutiwaajonŋ ananaa kaniananaajonŋ kaanŋagadeenŋ kokobimbiniŋ ama laligoju. ² Oo wombo alauruna, kambanŋ kokaamba anana Anutuwaa meraboraanaŋa koloonŋ laligojonŋ. Kaenŋ laligonŋ kanagenŋ nomaenŋ koloonŋ laligowonŋati, ii asuganonŋ mende asugija. Qaa motoonŋo mojonŋi, ii kokaenŋ: Iinonŋ mombo asuganonŋ asugiro kaitania honŋa jaanananonŋ iibonŋati, kambanŋ iikanondeenŋ mono letoma ii

* 3:1: Jon 1.12

kaanja koloowonja. ³ Daen yononon Kraistwaajon jejeromonromon iikaan ama mun laligojuti, iinon mono ii koma konjoratin onono iwaa tani kaanja soraaya koloon laligowu.

⁴ Daen yononon singisonngo amakejuti, iyononon mono kana qaa qen waleemakeju. Singisonngo ii jeulalan nanamemenga. ⁵ *Kraist ano singisonngoya qaa iinon mono ananaa singisonngonana koma konjoratimambaajon kamaan asugiroti, ii moju. ⁶ Daen yononon Kraistwo bon qen nanjuti, iyononon singisonngo mende ama laligoju. Mononon singisonngo toroqen amakeji, iinon Jiisas mende iima kania mende moma koton laligoja. Kianj.

⁷ Oo kokouruna, mononon jinjaun men onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Kraistnon solana koloojiwaa so mononon nanamemen solana tororo otaankeji, iinon solana kolooja. ⁸ Kilenaa Toyanon kanakanaiyanonga singisonngo ama kouma laligoja. Kawaa so daen yononon singisonngo amakejuti, iyononon mono Kilenaa Toyaa bunaga kolooju. Anutuwaa Merianon mono iwaa gawonja kisiyaen memambaajon kamaan asugiro.

⁹ Daen yononon Anutuwaanonga koloogiti, iyonoononga mononon laaligo qaita mombaa uutanon ejiwaajon ama singisonngo mende toroqen amakeja. Kolokoloo dongoga koloon laligojiwaajon ama singisonngo toroqen amambaajon amamaankeja. ¹⁰ Daen yononon Anutuwaa meraboraana koloon daen yononon Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti, ii kokaen gosin moma asariwonja: Mononon nanamemen solana mende otaankeji, iinon Anutuwaa bunja mende kolooja. Kaanjadeen mononon alauruta mende jopagon onomakeji, iinon Anutuwaa bunja mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaen.

Oŋo mono jopagon aon laligowu.

¹¹ *Bunja qaawaa kota kanakanaiyanonga moma kouma laligojoni, iikawaa jojopan qaaya ii kokaen: Anana mono uunon jopagon aon laligowonja. ¹² *Kein (Kain) iinon Kilegaa Toyaa bunja laligon koga qero komuro. Anana mono ii kaanja koloon laligowombo. Iinon kokaembaajon koga qero: Anaa nanamemenanon bologa kolooroto, kogaanon ii solana kolooro. Mono iikawaajonja qero.

¹³ Oo uumeleen alauruna, balon ejembanon kazi ama onombuti een, iikawaajon mono mende waliŋowu. ¹⁴ *Anana uumeleen alaurunana jopagon onomakejonjiwaajon ama qaa koi moma asarijon: Anana

koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganon keuma laligojon. Monnon uujopa mende amakeji, iinon mono toroqen koomu kotigaa uutanon nambaa. ¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onomakejuti, ii kuuyanon mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaanq mombaa uutanon mende eji, ii saanon moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnon laaligoya ananaajon ama qeleema mesaon jopagon aoawaa kania kaen qendeema nonono iima moma kotojon. Anana mono kaanjadeen laaligonana uumeleen alaurunana yonoojon ama qeleema mesaonin sokombaa. ¹⁷ Monnon balombaa ilawoilaya soyanon men laligoro alianon iwoiwaajon amamaan memeqemean ano iijato, kilen bone koloon uuta somongoji een, Anutuwa uujopayanon mono iwaa uutanon nomaen enaga? ¹⁸ Oo kokouruna, jopagon aoao ii je buu susunanandeen tiwirigon jenkebomboto, ii mono nanamemenananon qaa honq otaan ama laligowonq.

Mono Anutuwa jaasewananon saitingen nambonq.

¹⁹ Anana qaa honqaa bunqaga koloojon me qaago? Koloojon een, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwa jaasewananon awasankaka nambonq. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowonq: ²⁰ Uunanon iwoi bologaajon ama jen nononji een, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunon gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwa roromonogoyanon mono ananaa roromononana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawajon mono saanon uunana bonjon kono laligowonq.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananon mende jen nononji een, anana mono saanon Anutuwa jaasewananon awasankaka koloon saitingen nambonq. ²² Anana Anutuwaanon jojopan qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejon een, iwoi mombajon qama koolin qisin mubonqati, ii mono nonono bunq qen aowonq.

²³ *Anutuwaanon jojopan qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembonq ano jojopan qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowonq. Kaan mende ama laligowonagati, ii Anutuwa jaanon mende sokonaga. ²⁴ Daen yononon Anutuwaanon jojopan qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunon yonowo rapingon nanja.

* 3:23: Jon 13.34; 15.12, 17

Iinonj ananawo rapinjon nanji, ii Unjaya Toroya nonono uunananonj saje nununj laligojiwaaajonj moma kotojonj. Kianj.

4

Unj me ome ii mono kaniagara gosinj mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonj gomanj so liligonj laligojutiwaaajonj qaa kuuya ii uulanawo mende meñ moma laariwu. Anutuwaa Unjanonj me ome monjonj sololoooro qaa jeji, ii mono wala angotetenonj ama gosiwu. ² Anutuwaa Unjaya kania ii mono kokaenj gosinj mokoloowu, “Jiisas Kraistnonj kamaanj sele busuwo koloonj laligoro,” daenj yonononj qaa ii jenj asuginkejuti, iyonononj kuuya Anutuwaa bunja kolooju. ³ Monjonj Jiisaswaa kania kaenj mende jenj asuginkeji, iinonj Anutuwaa bunja mende kolooja. Kraist tuarenjenj Toyaa omeyanonj mono iwaa uuta sololoooro qaa jenkeja. Monjonj asuginj Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama mubaa,* qaa kaenj injogiti, iinonj mono kamanj kokaamba namononj asugija.

⁴ Oo kokouruna, onjo Anutuwaa bunja koloogi Unj Toroyanonj uugianonj nama namowaa omejiilana ii unjuugun haamo ama onjmakeja. Kawaajonj gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanonj haamo ama onjoma laligowutiwaa so kolooju. ⁵ Yonononj balombaa bunja koloogi namowaa omeyanonj sololoonj onjmakeju. Kawaajonj balombaa nanamemenja otaanj qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yonononj qaagiaajonj geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaa bunja kolooninj Unj Toroyanonj sololoonj nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyonononj ananaa qaa jeninj iikawaajonj geja qenj momakeju. Anutuwaa bunja mende koloojuti, iyonononj anana qaa jeninj iikawaajonj geja mende ama momakeju. Qaa honjaa Unjaya ano anjomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaenj gosinj moma kotonkebonj. Kianj.

Anutunonj uujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunonj jopagonj aowawaa wanjaleya kolooja. (Kawaajonj uujopa ii apu jaayaan enj koumakeja.) Kawaajonj anana mono jopagonj aonj laligowona. Kaenj ama laligojoni, kuuya anana Anutu moma munj iwaanonga kolokoloo dongoga koloonj laligojonj.

⁸ Anutunonj uujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaan koloojiwaaajonj monjonj ejemba mende jopagonj

* 4:3: Kraistwaa tuarenjenj toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinonj Kraistwaa kitia nanja ano Kraist honja tuarenjenj ama munkeja.

onjomakeji, iinon Anutu mende moma mun tompin laligoja. ⁹ Anutunon uujopaya batunananon asuganon kokaen gendeema nonono: Iinon Meria motoonngo ii nemun koma nonono kotiin laligowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro. ¹⁰ Anana Anutu jopagon mun iikanon uujopa mende kondoonin kolooroto, uujopawaa kania ii kokaen: Anutunon wala jopagon nonoma singisongonana koma konjoratimambaajon Meria wasiro ananaanon kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunon kaen hononja qaa jopagon nononotiwaajon ama anana mono kaanideen uunananon jopagon aonkebona. Uujopa mende ama aonin mende toton sokonja. ¹² *Mononon Anutu kaman mononon mende iiroto, jopagon aon laligojon ee, Anutunon mono uunananon leingon nano uujopayanon uunana saa qero akadamunanawo koloon laligojon.

¹³ Anana Anutuwo qokotaan laligonin iinon uunananon leingon nanji, ii Unaya Toroya nononotiwaajon ama moma koton uuwoi mende amakejon. ¹⁴ Mananon Meria gomanja gomanja ananaa Hamoqeqe Tonana koloowaatiwaajon wasiro kamaaro. Nononon ii iima moma nanjon jenkejon. ¹⁵ Mononon “Jiisas Anutuwaaw Meria kolooja,” jen asuginkeji, Anutunon mono iwaa uutanon leingon nano iinon Anutuwo qokotaan laligoja.

¹⁶ Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, nono iikawaa kania moma koton iikanon moma laarinkejon. Anutunon uujopawaa Toya kolooja. Kaanja koloojiwaajon mononon ejemba jopagon onoma laligoji, iinon mono Anutuwo qokotaan nano Anutunon iwaa uutanon leingon laligoja. ¹⁷ Kaan laligonin Anutuwaaw uujopayanon goonjon kalan koma nonoma uunana saa qero akadamunanawo laligojon. Kraistnon namonon tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojon. Iikaanja laligojonjwaajon ama Anutuwaaw jenteeo kaman somatanon Kraistwaa jaanon keuma iikanon awasankaka koloon saitingen nambonja.

¹⁸ Anutunon jopagon nonono nama ee toon toroko mobombo. Singisonngo ejemba Anutunon singisonngogiaa ironja meleema onombabotiwaajon toroko momakejuto, Anutuwaaw uujopayanon uunana saa qeji ee, iikanon mono toroonana kuuya yakaridaboronkeja. Kawaajon mononon toroko momakeji, iinon jopagon nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinon wala jopagon nononotiwaajon ama anana uujopa amakejon. ²⁰ Mononon “Anutu jopagojen,” jejato, alia kazi ama munkeji, iinon mono ejemba qolomolongoya kolooja.

* **4:12:** Jon 1.18

Iikawaa kania ii kokaen: Alia iima kilen mende jopagon muji een, iinon Anutu mende iima ii mono nomaen jopagon munaga? ²¹ Moḥnon Anutu jopagon munkeji, iinon mono alauruta kaanagadeen jopagon onjoma laligowa. Anutunon uujopawaa jojopan qaaya kaen anota eja. Kian.

5

Uumeleen ejemba anana haamo amakebona.

¹ Daen yononon Jiisas moma laarin “Hamoqeqe Tonanaga kolooja,” jenkejuti, ii kuuyanon mono Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoju. Daen yononon Manja jopagonkejuti, ii kuuyanon mono iwaa Meria kaanagadeen jopagon munkeju. ² “Anutuwaaw meraboraana jopagon onjonon,” jenin qaa iikawaa hona ii anana kokaembaajon gosin aon mojon: Anutu jopagon mun jojopan qaaya tej koma otaankejon een, mono Anutuwaaw meraboraana kaanagadeen jopagon onjomakebona. Iikawaa aiweseya ii kaen. ^{3*} Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonkon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya tej konin lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloonin, anana kuuyanon saanon iwaa jeta tej koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebona. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinin Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadabororota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja. ⁵ Anana haamo mende ambonagati een, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwaaw Meria kolooji, moḥnon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kian.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutuwaaw Meria kolooji, ii nomaen monjon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu men muro Anutunon kamban iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoongo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Unja Toroyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloojiwaajon ama qolonjomambaajon amamaankeja.

⁷ Nanjonango qaa karoon ii kaen monina eja. ⁸ Qaa karoon iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja. ⁹ Qaa jakeyanon kouma

* 5:3: Jon 14.15

nanjonango amakejuti, ii saanonj moma anjalinj anjonj komaakejonto, Anutuwaa nanjonango qaayanonj mono ejemba qaanana uugunj powowonj kotakota kolooja. Anutunonj Meriaajonj “Neenaa Meranaga,” qama kania kaenj asuganonj nanjonj jero. Kawaajonj qaa ii gema qewombo.

¹⁰ Monjonj Anutuwaa Meria moma laarinkeji, nanjonango qaa Toyanonj mono anj iwaa uutanonj laligoro iwaa kania saanonj moma yagonkeja. Monjonj Anutu mende moma laarinkeji, iinonj mono nanjonango qaa Toya anj menj kamaanj aonj eja qolomolonjgoya koloonkeja. Anutunonj qaa kota Meriaajonj nanjonj jeroti, iinonj qaa ii mende moma laarijiwaaajonj mono Anutu iyanj gema qenj munkeja.

¹¹ *Anutunonj qaaya kokaenj nanjonj jero, “Niinonj laaligo kombombanja onjomabaajonj jeweti, neenaa Merananonj mono laaligo kombombanja iikawaa kondomondoo Toya kolooja.” ¹² Iwaa Meriawo qokotaanj laligoji, iinonj laaligo kombombanja bunj qenj aonj laligoja. Anutuwaa Meriawo mende qokotaanj laligoji, iinonj laaligo kombombanja mende bunj qenj aonj laligoja. Kianj.

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinkejuti, niinonj tere koi onjoonj oojenj. Laaligo kotigaa bunj koloojuti, onjononj iikawaa kania tororo moma kotowutiwaaajonj ama koi oojenj. ¹⁴ Anana saanonj awasankaka koloonj Anutuwaa kosianonj kema qama koolinj nama kokaenj moma yagonkejonj: Naa iwoiwaajonj iwaa uusiinj otaanj qama koolinj mubonjati, iinonj mono qamakoolinana ii mobaa. ¹⁵ Ii me ii kawaajonj qama koolininj qamakoolinana mobaatiwaaajonj mojonj eenj, mono qaa koi kaanagadeenj moma kotojonj: Naa iwoiwaajonj qama koolinj mujonj, ii kuuya mono ananaa bujananaga koloowaa.

¹⁶ Monjonj alia iiro singisonjgo ano iikanonj koomu kotigaa bunj mende koloowaati, iinonj mono alia iwaajonj Anutu qama kooliro hamo qenj muro laaligo kotiganonj keubaa. Singisonjgo Anutunonj mesaowaatiwaa so anjiti, qaa koi mono iyonjoonj jejenj. Tosianonj singisonjgo anj iikanonj koomu kotigaa bunj koloowuti, iyonjoonj qama kooliwutiwaaajonj ii mende jejenj. Qaago. ¹⁷ Nanamemenj bologa kuuya ii singisonjgo kolooja. Koposo tosaanj aninj iikanonj koomu kotigaa bunj mende koloowonj. Kianj.

Uumeleenj ejemba anana Anutuwo qokotaanj nanjonj.

¹⁸ Daenj yonjononj Anutuwaanongja kolokoloo donjgoga koloogiti, iyonjoonongja monjonj singisonjgo mende toroqenj

* 5:11: Jon 3.36

amakeji, ii mojon. Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoji, iinon mono iyanja galej menj aoro Kilenjaa Toyanon ii mende qelanjin mewaa.

¹⁹ Anana qaa koi mojon: Anana Anutuwaa bunja koloojonto, goman so yononon uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usun baatanon laligogi galej koma onjomakeja.

²⁰ Qaa koi kaanagadeen mojon: Moronon eja honja toon kolooji, anono ii moma mubombaajon Anutunon Meria wasiro kamaan moma-asa-asari nonono. Moronon eja honja toon kolooji, anana iwo qokotaan motoongo koloon laligojon. Eja honja toon ii Anutuwaa Meria Jiisas Kraist. Iinon Anutu honabonja ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopion ano ben qolonmolongoya tosianon kokosiin qelanjin onombubotiwaajon mono onjoangia galej menj aon laligowu. Kian.

Jombaanon Tere 2 Jonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Bunja Tere kokawaa toya iinon iyanaa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon tere ii “Wombo emba ano iwaa meraborauruta,” yonoojon ano. Qaa aasangoya ii uumeleen kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yonoo galengiaga. Bunja Terewaa qaa toroga kokanon jopagon aowombaajon uu kuun nonomakeja ano boi takapolakaya yononon ejemba kuma onongi qaagianon seiwabotiwaa galen meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi wanja 4-6

Qaa doogoyanon seiwabotiwaa galen meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota wanja 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon meweengon gono uumeleen kanagesouruga galen koma onoma nanjan. Niinon onjo qaa honaa so uu wombonanon jopagon onomakejen. Neenodeen qaagoto, ejemba qaa hona moma kotojuti, kuuya iyononon mono kaanagadeen onjo jopagon onoma laligoju. Niinon jotamemeya koloojen ano giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. ² Qaa honanon uunananon nama ananawo tetegoya qaa en ubaa. Niinon Bunja qaa iikawaajon ama jopagon ononjen.

³ Anana qaa hona otaan uunon jopagon aon laligojon i een, Man Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon mono kiankomun ano kalenmorian nononi luaenon laligowonja.

Uujopa ano qaa hona ii motoon otaawu.

⁴ Manjon uujopawaa jenkoto qaaya nononoti, iikawaa sogadeengoo kanagesouruga tosonian qaa honaa so nanamemengia ama men laligoju. Niinon siligia kaanja iibe korisoro somata nomakeja. Kian.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kamban kokaamba jenkoto qaa oon gonjen, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanonga kanain moma kounin, niinon qaa ii mombo oon kokaen jen koton gonjen: Anana mono uunananon jopagon aon laligowonja. ⁶ Jopagon aon laligowombaa qaaya jejen, iikawaa hona ii kokaen: Anana

---

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

mono Anutuwaa jojopañ qaa kuuya tej koma nanamememana ama meñ laligowonja. Kuuya ononon jojopañ qaa kanakanaiyanonja moma laligon kougiti, ii kokaen: Ono mono uugianon jopagon aon laligowu.

⁷ Angomokolon ejembanon Jiisas Kraistwaañon kokaen jen asuginkeju: “Hamoqeqe Toyanon balon eja sele busuwo asugimambaajon amamaaro.” Kaen jen asugin tiliqili anji enkalolon koloonkeja. Angomokolon ejemba kaña ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama munkeju. Ejemba kaña mamaganon mono balonja balonja liligon lan kema kan laligoju. ⁸ Nononon uuwaa gawon meniñ honja uugianon kolooroti, iikanon soon jañgon qaombabotiwaajon mojen. Kawaajon angomokolon ejembanon enkalolon ama onjombabotiwaajon mono galengia meñ aon laligowu. Kaen laligogi uugiaa honanon mende sooro Pononon tawagia kuuya onondaborowaa.

⁹ Kraistnon qaa kuma nononoti, moñnon ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjin jenkeji, iinon Anutuya qaa een laligoja. Daen yononon Kraistwaa Buña qanon qokotaajuti, iyononon mono Man ano Mera yorowo kotiin laligoju. ¹⁰ Moñnon Buña qaa jumunja ii mende meñ onoonon kaji, ono mono iwaa jolonja mende jen mirigianon mende horogi uba. ¹¹ Moñnon iwaa jolonja jewaati, iinon mono kilenja binawo hororo qaganon uro ororon bosimbaota. Kian.

Qaa tetegoya

¹² Niinon onoojon qaa seiseiya oomambaajon siin mojenton, ii papia senanon inknon oomambaajon mende moma mesaojen. Onoonon kusu kan jaasewan qen qaa amin mobombaajon mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kaman iikanon ainjolon rama amin moma korisoronana asugidaboron uunana saa qero laligowombaajon mojen.

¹³ Anutunon emba alaga galen gawombaajon meweengoroti, emba soro iwaa kanagesourutanon yeizozogia anji goonon kaja. Kian.

Jombaanon Tere 3 Jonon Tereya ano 3 kolooro. Jen-asa-asari

Bun̄a Tere kokawaa toya iinon̄ iyan̄aa qata “Jotamemeya mon̄,” qaro. Iinon̄ Tere ii uumeleen̄ kanageso mom-baa jotamemeya mon̄ qata Gaius iwaajon̄ ano. Gaiusnon̄ uumeleen̄ ejemba tosaan̄a miri ano nembanene iwoinon̄ ilaan̄ on̄oma laligoro. Kawaajon̄ ii mepeseen̄ muro ano tompe eja mon̄ qata Diotrefes iwaajon̄ galen̄ meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya wan̄a 5 ii kokaen̄:

Qaa mutuya 1-4

Jonon̄ Gaius mepeseaja 5-8

Diotrefeswaa galen̄ meme qaa 9-10

Demetriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota wan̄a 13-15

¹*Oo wombo alana Gaius, niinon̄ jotamemeya mon̄ koloon̄ giwo qaa amin̄ mobojon̄ kan̄ tere oojen̄. Niinon̄ qaa hon̄aa so uunanon̄ jopagon̄ goma laligojen̄.

²Oo wombo alana, goo kokoosoganon̄ Anutuwo qokotaan̄ qeangoro laligojan̄i, ii mojen̄. Kaan̄iadeen̄ sele gbiligbili laligon̄ iwoi kuuya kanon̄ toomorian̄ mokoloon̄ laligowaati-waajon̄ Anutu qama koolijen̄. ³Uumeleen̄ alaurunana tosianon̄ goononḡa kan̄ goo sunduga kokaen̄ nan̄gon̄ nijogi, “Giinon̄ Anutuwaanon̄ qaa hon̄a ii pondan̄ otaan̄ ama men̄ laligojan̄.” Kaen̄ nijogi mobe korisoro somata kondoon̄ nono. ⁴Noo kokourunanon̄ Anutuwaanon̄ qaa hon̄a otaan̄ ama men̄ laligojuti, niinon̄ buju kaan̄a moma honon̄a qaa aisoon̄kejen̄. Buju morota mon̄non̄ korisoro uuta ii mende uguro mojen̄. Kian̄.

Jonon̄ galen̄ eja qata Gaius mepeseaja.

⁵Oo wombo alana, gii uumeleen̄ alaurunana welen̄ qen̄ on̄oma iikanon̄ pondan̄ nama laligon̄kejan̄. Yon̄oononḡa tosianon̄ goman̄ liligon̄ on̄oonon̄ kan̄kejuti, ii kalan̄ koma on̄omakejan̄. Moma on̄onjan̄i me qaago, ii kilen̄ awaagadeen̄ ilaan̄ on̄omakejan̄.

⁶Gii uuganon̄ jopagon̄ on̄oma laligonati, iyon̄oononḡa tosianon̄ koi kan̄ momalaari tuumbaa jaagianon̄ kaniaga kaen̄ nan̄gon̄ jegi mon̄in̄. Kawaajon̄ alaurunana kaan̄anon̄ on̄oonon̄ kawuti, ii mono ilaan̄ on̄oma laligona saanon̄ afaan̄gon̄ gawon̄ men̄ kanagia toroqen̄ kembu. Gawon̄

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

kaanja ii Anutuwaa jaanonj sokombaatiwaa so mono toroqen menj laligowa. ⁷ Yonononj Kraistwaa bunaga koloojutiwaa-
 jonj ama iyanjiaanonj gomanj mesaonj liligonj qabunjaya jenj seinjkeju. Gawonj kaenj menj uumeleembaa gadokopa ejemba yonoononjga nembanene iwoi monj mende anjalij menjkeju. ⁸ Kawaajonj Jiisaswaa alauruta nononodeenj alaurunana kaanja ii koma horonj nanjonj ononinj sokombaa. Anana gawonj bakaya ii menj iikanonj qaa honjga Toya motoonj welen qenj muninj qaaya honjanonj seinjkebaa. Kianj.

Diotrefes kaanja koloowabotiwaa galenj meme qaa

⁹ Niinonj momalaari tuunj onjoonj tere monj ooweto, Diotrefes jotameme eja iinonj batugianonj galenj wanj laligo-
 mambaa siinja moji, iinonj qaanaa geja mende ama telambe-
 lanj amakeja. ¹⁰ Kawaajonj niinonj onjoononj kawenagati eenj,
 mono iwaa nanamemenja bologa ii asuganonj jewe kokaenj
 mobuya: Iinonj nonoojonj andoqeqe qaa jenj qolonjonj
 kisama jenjkeja ano qaagadeenj mende jenjkeja. Qaagoto,
 uumeleenj alaurunana gomanjlili gawonj menjkejuti, iinonj ii
 mende koma horonj onjmakeja ano alaurunana tosonianj
 koma horonj onjombombaaajonj mojuti, iinonj ii anjonj koma
 onjoma momalaari tuunjgianonjga utama onjono seleengenj
 kamaanjkeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemenj bologa qaagoto,
 nanamemenj awaa ii mono otaanj laligowa. Daenj yonononj
 nanamemenj awaa ama menj laligojuti, iyonononj Anutuwaa
 meraboraanja kolooju. Daenj yonononj nanamemenj bologa
 ama menj laligojuti, iyonononj Anutuwaa kania mende moma
 kotonj sopa seleengenjanonj laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana ku-
 uyanonj kaenj jenjkeju. Qaa honjga Toya anjo qaa ii kaanjadeen
 nanjonj jenjkeja ano nonononj toroqenj iwaajonj qaa ororonj
 jenjkejonj. Nonononj qaa jenjkejonj, ii qaa honja toonj kolooji, ii
 mojanj. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinonj goojonj qaa seiseiya oomambaaajonj siinja mo-
 jento, ii kirifi ano injknonj oonj gomambaa so mende moma
 mesaojenj. ¹⁴ Niinonj uulanawo goononj kanj giimambaaajonj
 mamboma jejeromonjromonj anjenj. Aitonjgowonjati, kamban
 iikanonj saanonj jaasewanj qenj aonj qaa qaa aminj mobonja.

¹⁵ Anutunonj luae qenj gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyonononj yeizozogia
 anji goononj kaja. Giinonj kaanjadeenj uumeleenj alaurunana
 giwo nanjuti, ii anja anja noononj yeizozona injijona mobu.
 Bonjonj!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buja Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kaman so moma laariwombajon momalaari nonono kanagesouruta koloojoni, ononon mono momalaarigianon sein kotiiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombajon kan tere koi oojen.

Anutu Manjananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistnon sopa somononon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buja qaa meeqeerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwewaa buja koloojoni, niinon iikawaa qaaya jen asarin onon onomambajon siina somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambombajon amamaajen. Kawaajon tere onon uugia kokaen kuun ononjen: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano bujananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosianon Buja qaa melokanjin ambubotiwajon mono bon nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosianon mondon uumeleen tuun batugianon olon kondondongon kougi kaniagia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaanja yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambajon anja. Anutunananon

* 1:1: Mat 13.55; Maak 6.3

qaaya ama kalenmorianaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba anjonjoragiawo yononon mono iyangiaa serowilin nambonnambongia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeeranjon melenqeelenji bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoongo Jiisas Kraist Ponana koloon namakeji, ii qakooma gema qenjeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kaban koriga modaboron laligojuto, kilen galen meme qaa koi duduuwubotiwaajon mombo kokaen jen gbilin onomabaajon mojen: Ponon kanagesouruta Iijipt kantrinonga metogon unuano kagito, kanagen tosanon kaban monon mende moma laarin mugiti, ii kondemondoen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaana ii onoojon ama mombo jejen.

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonkon toongia ama onono laligogito, iyonoononga tosanon ugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonkon toongia galen koma onombobaajon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitawaajon ama Anutunon ii hagon onono jinkaron dun mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi “Kaban somatanon qaagia jen tegomana,” jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onono rama kougita kaban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen. ⁷ *Tani motoongo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaana liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaaniadeen serowilin ama selwaa siingia kombomana meeranjon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoro siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kaban kokaamba tani motoongo kaaniadeen amakeju. Jaagia meleeno iwoi unauyaya lan iima iikanon monon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaana kanon Anutu jejewili ama jenkonkonjon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa benjakon kawali ejemba asamaranjiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amabaajon moma bimoon amaaro. Maikelnon Mooseswaa qamoyaajon Kilenaa Toyawo angowowo ama monongosi ano. Ii ama uma kamaaroto,

* 1:5: Eks 12.51; Jan 14.29-30
12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2

* 1:7: Jen 19.1-24

* 1:9: Dan 10.13, 21;

kilenj uugeqe qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaa-
jon awasankaka mende mokoloon amamaaro. Amamaan
kokaanadeen jen muro, "Pon anjo mono mindingon gomba."

¹⁰ Maikelnon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba
soosooya yononon mono selegia menj uma Buja qaa
mende moma kotonkejuto, kilenj iikawaajon uugeqe
qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompinj laligon oro soona
kaanja lansanj laligoju. Momakootogia hona mende
kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen
momakeju. Iyangiaa siinj momogia ingonmangonja iikanon
mono kondeema onono tiwilaawuya. ¹¹ *Anutunonj boi
takapolakaya yonoo ironjia meleema onono siimbobolo
somata mobutiwaajon qama wanjinjingon "Yei!" jejen.
Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania
metetereen kemakeju. Kanagenj kere eja pon mononon eja
qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjaun
kenji. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan
monej mokoloowombaajon uugere moma iwoi ilinjalan
ama himbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinonj Mooses
ano Aaron yanggisenj qaganonj tuarenjenj ama oroma iikanon
tiwilaaroti, boi iyonononj mono Koora kaanja gejajuju ama
laligon tiwilaawuya.

¹² Uumeleenj onononj uukalenj qendeema aowombaajon
ajoroonj lombanj anji boi takapolakaya yonononj iikanon
kaanagadeen kankeju. Kanj dogogia asuganonj qendeema
iyangiaajonadeen romonjon baononj newageenj nepaqepalo
nenkeju. Kaenj ama onoo sele jewongia boronja boronja
gamugiawo kaanja kolooju. "Ziozwaa eja toya koloojon,"
jenj ala onoojonj mende romonjonj kele qaa lan jenkeju.*
Kosuu omaya toontoonj konja qaa kaanja laligogi haamononj
utitiinj onono lansanj kema kankeju. Hona koloowaatiwaa
kambananonj geria geria araroga hongia qaa kaanja nanju.
Gulunj senja kaanja koloonj wala koomuya koloonj tiigia laaligo
kotigaa kanianonga qonjoma tama mombo komunj kotiigi
indinj woi kolooro koomuya totoonj koloonj laligoju.

¹³ Yonononj kowe siri usunawo kaanja lanj qindiingij
nanamemengia gamuyawo iikanonj kokopa godomaru-
ruyawo kaanja asuganonj asuginkeja. Sengelao tosia kanagia
songinj lanj kamaankejuti, yonononj mono iikawaa so jinjaun
qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaanj Anutunonj yonoojonj
pangamanj ziwiziwiwaa uutanonj mirigia arengoroti, mono
dutanonj emukanonj kemenj kambanj tetegoya qaa rama
ubuya.

* **1:11:** Jen 4.3-8; Jan 22.1-35; 16.1-35

* **1:12:** Boi yonononj toronj kaanja
asanjonj rajuto, wangogianonj iyonoononj qagonj jangowabo.

14* Aadambaa sakoŋaa esia qata Eenok iinonj kaanagadeen ejemba takapolakaya yoŋoo gejatootoo qaagia waladeen kokaenjerota eja: “Mobu, Poŋnonj Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jaŋgogia uuta somata ii uruama kamaan asugiwuya. 15 Asuginj korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba anjonjoragiawo yoŋononj nanamemen anjonjorayawo otaanj singisonjgogia anjonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosinj iikawaa ironja meleema onono kuuya yoŋoo qagianonj ubaa. Qinji ejemba anjonjoragiawo yoŋononj qaa jaanonj kemekeme gamuyawo iikanonj Anutu jen qewagonj munj kougiti, iikawaa ironja kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya.” Eenoknonj galen meme qaa kaen jero.

16 Boi soosooya yoŋononj jenkonjonjonj temboma sosoŋae kaanja njindinj-ŋunduru lan jen aonkeju. Iyanjiaa siingia kombombanja bologa otaanj tereqerereen selegia menj uma jaba-arambaranj amakeju. Ejemba tosaanja goda qen kele unjuti eenj, ii iwoi meleema iyanjiaajonj onjombutiwaa siinja moma kelebele amakeju. Kaanja laligoju.

Galen meme ano qambanjmambanj qaa tosia

17 Kaen laligojuto, wombo alauruna, Poŋnana Jiisas Kraistwaa aposolurutanonj boi takapolakaya yoŋoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yoŋoo qaagia duduuwubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu. 18* Aposol yoŋononj qaa kokaen jegi, “Jiisaswaa kaka kambanonj toriro kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba koloowuya. Yoŋononj iyanjiaa siingia kombombanja bologa otaanj laaligo anjonjorayawo laligowuya.” Kaen jegi.

19 Ejemba takapolakaya yoŋononj batugianonj uudendeen ama ononji siinjerereen ambubo. Unja Toroyanonj mende sololonj onono balombaa siinj kombombanja bologanonj galen koma onono ii otaankeju. 20 Oo wombo alauruna, Anutunonj momalaari qaita monj ononoti, ii mono tandogia sewanja uuta kaanja koloaja. Onononj mono momalaari iikawaa qaganonj nama nanjonj aonj kotikotii mokolonjkebu. Unja Toroyanonj inaanj onjmakejiwaa so mono iwaa kusunjonj nama qama koolinj laligowu. 21 Anutunonj jopagon onjmakeji, onj mono iwaa uujopayanonj bonj qen nambu. Poŋnana Jiisas Kraistnonj kiankoomu onjoma mombo asugiro laaligo kotiganonj keuma oyanboyanj laligowu. Ono mono kambanj ii kanj kuuwaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligowu.

* 1:14: Jen 5.18, 21-24 * 1:18: 2 Piito 3.3

²² Ejemba uugia meleembombaajon uuwoi anjuti, ii mono kiankomun onoma uujopa qaganon laligowu. ²³ Tosianon gere bolanon kemen tagowombaajon anjuti, ii kemebubotiwaajon mono ulanawo horon wangia somongon onongi letombuyaga. Tosianon siingia kombombaņa bologanon galen koma onono qemasologen laligojuti, ii mono kiankomun onoma laligowu. Kaņa laligowuto, onoangiaa laaligogianon boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasologen yononon singisonogoya singisonogoya angi iikanon uugia selegia saa qero asuganon totowin laligojuti, iyonoojon mono galengia men aon laligowu. Kokojinjij ambubotiwaajon mono opo surugia jewonawo ii kaņiadeen sisigia men mende oosiriwu. Kian.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebona. Iinon onjo tama kamaan unuwabotiwaajon ama sopa somongon onomambaajon koti-ija. Iinon saanon unuama iyanāa jaasewananon onoono keuma solan koposowaa qaagia qaa nama asamaranāa iima aisoon otokorian maama laligowu. ²⁵ Anutu motoonngo iinon Hamoqeqe Tonana kolooja. Ponana Jiisas Kraiston nemun koma nonono Anutu mepeseen munin qata akadamuyawo koloon ej ubaa. Iinon monowaa monoy-anonga kanain kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kambaņ kokaamba toroqen iwoi kuuya esunmumyanon galen koma kambaņ tetegoya qaa Pon koloon nonoma laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Aisisaan

Kraistnon qaa aasangoya Jon isaano.

Jen-asa-asari

Jiisasnon namo mesaon Siwe gomanon uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jonon Tere koi ooro. Kamban kanon uumeleen kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama onongi. Jon ii wato qata Patmos kanon angi kapuare mirinon kaana raro. Patmos laligoro Anutunon jaaya meleen iwoi kanagen koloowaatiwaa unaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranon Kowe (Mediterranean Sea) kanon eja. Efesus mesaon Saut waagen 80 kilomiita kembaga. Room gawman yononon kikekakililin ejemba qaagia jen tegon konjoma onongi iikawaa kapuare mirinon tani laligogi. Olon kombombaa-
jon amamaagi. Balon ii qararankonkora, jamoya seiseiya. Jonon iyonoo batugianon laligoro Siisa-kin Nerwa iwaa kambananon (gbani 96-98) isangi kamaaro.

Qaa wana kokaen: Jiisasnon Satan ano kereuruta kuuya haamo ama men kamaan onondaborowaa. Kaen ama momalaari ejemba kotuegon nonono Siwe dongoga ano namo dongoga kanon keuma tetegoya qaa oyanboyan laligowona. Sisiwerowero uutanon laligogiti, iyononon lombo moma mokosinon Jiisas moma laarin pondan bon qen nambuti-
waajon kuun onomakeja. Jiisasnon qaaya qaaya kaana jen koton isaano Jonon moma Tere koi ooro. Ii uumeleen ejemba uunana nangwombaajon ama ooro. Sareqaa ano qaa aasangoya ii mamaga. Qaa tosaana moma kotowombaajon moma bimbimgojon.

Buk kokawaa bakaya wana 11 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuun 7 yonoo teregia 1.9-3.22

Tere pipipiiya aaso 7:nanon soomonogoya 4.1-8.1

Romon qaita mon 7 uugi 8.2-11.19

Jewenan nemuna ano jenemba woi 12.1-13.18

Jaameleen un kania kania 14.1-15.8

Anutuwaanon irinonsoon qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jenemba, gejatootoo takapolakaya ano Satan
ii tiwilaawu 17.1-20.10

Jenteegowaa kamban somata 20.11-15

Siwe namo dongoga ano Jerusalem dongoga 21.1-22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunonj iwoi kamban mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawonj memeuruta ninisaambaatiwaajon moma Jiisas Kraistwaajon qendeema gejatootoo qaa jen isaano. Aisano Siwe gajoba monj wasiro welenqeqeya Jon noononj kanj nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnonj Anutuwaanonj Buɗa qaa nanjonj jen asarinj qendeema nono Jon niinonj iwoi ii jaana meleeno uunj iibeti, ii kuuya iikawaa so toroqen nanjonj jen asarinj oojeɗ. ³ Monjonj gejatootoo qaa koi weengowaati, iinonj mono simbawonjowo kolooja. Jiisaswaa kaka kambananonj torija. Kawaajonj tere kokanonj qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogonj anjonj kombuti, iyonjononj kaanagadeenj simbawonjowo kolooju. Kianj.

Jononj Eisia prowinswaa zioz tuunj 7 yonoo jolongia ooro.

⁴*Jon niinonj Eisia prowinswaa zioz tuunj 7 onjojonj kokaen oojeɗ:

Monjonj kotiin laligoji, monowaa monoyanonja laligonj kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinonj mono kalenmorianj onono luaenonj laligowu. Kaanjadeenj Anutuwwa unja wana 7 iwaa jinkaronj dunj batanonj nanjuti, iyonjononj mono kalenmorianj ononji luaenonj laligowu.

⁵*Jiisas Kraistnonj Anutuwwa kania pondan nanjonj jen asarinj laligonj mutuya koomunonja waaro. Iinonj namowaa eja ponj yonoo Pongia kolooja. Iinonj sayanonj songbama singisonjonananonja isama nonoma jopagonj nonomakeja.

⁶*Iinonj anana iyanjaa bentotonjanonj ama meɗ letoma nonono kinj kaanja koloojonj. Buɗa gawonj galenjuruta (priist) ano iyanjaa Manja Anutuwwa welenj qenkejonj. Anana iwaa qabunjaya ano ku-usunja mepeseeninj kamban tetegoya qaa akadamuyawo enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

⁷*Iibu, Kraistnonj mono kokoosu uutanonj kawaa! Kawaati, kamban iikanonj anana korebore ii jaanananonj uunj iibonja. Kana boria ano maronja qetoogiti, iyonjononj mono kaanagadeenj ii iibuya. Ejemba tuunja tuunja balonj so rama kenjonj, anana mono ii iima korebore iwaajonj ama jingenj qama amburereɗ mewonja. Qaa ii onjanonj, uuwoiya qaa.

⁸*Ponj Anutu kotiin laligoji, iinonj kokaen jeja, “Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umanja. Kawaa so niinonj

* **1:4:** Eks 3.14; Ais 4.5 * **1:5:** Ais 55.4; Ond 89.27 * **1:6:** Eks 19.6; Ais 5.10

* **1:7:** Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37

* **1:8:** Ais 22.13; Eks 3.14

tere nemuḡa mutuya A ano tere nemuḡa konoga Z koloojeḡ.” Niinoḡ ku-usuḡ kuuyaa Toya monowaa monoyanoḡa laligoweta laligoḡ kouma laligojeḡ ano mombo eleema koumaḡa. Kianḡ.

Siwe gomambaa Eja hoḡaa tania ii kokaenḡ iibe:

⁹ Jon niinoḡ oḡoo uumeleenḡ neḡagia koloojeḡ. Kraistwo gokotaawe iyaḡaa bentotonḡ noma noono ejembanḡ si-imbobolo ama noḡi koḡajiliḡ momakejeḡ. Ii oḡowo motooḡ moma mokosiḡḡoḡ kaparaḡ koma kotiḡ nanjeḡ. Anu-tuwaanoḡ Buḡa qaa jeḡ seiḡ Jiisaswaa kania nanoḡ jeḡ asariḡ laligowetiwaajoḡ nuama kema wato qata Patmos iikanḡ nooḡi laligowe. ¹⁰ Pombaa sonda kendoḡ rara kam-baḡ moḡnoḡ Uḡa Toroyanoḡ turuḡ nono umbeumbenaḡoḡ qanaḡoḡ uro gemaḡanoḡa qa somata moḡ mobe. Qa otoḡa ii romoḡ qaita moḡ (biugel) qaji, iikawaa taniḡaenḡ kolooro.

¹¹ Qa iikanḡ kokaenḡ nijoro, “Ilawoila uuḡ iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanoḡ oowa. Ooḡ ana zioz tuuḡ 7 yoḡoonḡ kemba. Siti 7 yoḡoo qagia ii kokaenḡ: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹² Qaa kaenḡ nijoro otoḡa mobeti, “Ii moronoḡ?” jeḡ iima momambaajoḡ eleembe. Eleema nama lambewaa duḡ rara goulnḡoḡ memeta 7 nanoḡi iibe. ¹³ *Lambewaa duḡ rara iikawaa batugianoḡ eja moḡ iibe kaitanioḡoḡ Siwe gomambaa Eja hoḡaa kaḡa kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susyanoḡ kamaḡ tururo. Opo jokaḡa goulyawo ii iinḡ kasa kaḡa maḡkiila koma nano.

¹⁴ *Waḡ juyanoḡ tualalakota koosu kombo (snow) kaḡa kolooro. Lama juya soḡbaḡḡi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanoḡ gere bolanoḡ kaḡa jeḡ asariro nano.

¹⁵ *Kana susyanoḡ sosoḡiḡ goota kolooro. Aenḡ braas gerenḡoḡ oogi jero gogoriḡ toḡkeji, mono iikawaa so koko-bilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanoḡ sia kiriḡkiriḡanoḡ kuuro otoḡa somata momakejoḡi, mono iikawaa so ero. ¹⁶ Boria dindiḡanoḡ sengelao 7 meḡ nano. Buutanoḡa maḡjawaa soo somata (bainat) jeta leelee sulutuk aḡaḡa kamaaro. Jaasewaḡanoḡ weenḡ jaaya kuuya asaridaboroḡkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ *Niinoḡ ii iima uuna doḡgoro iwaa kaniaḡoḡ tama kamaḡ koomu tani ewe. Kaḡa ewe boria dindiḡanoḡ noo waḡnaḡoḡ meḡ kokaenḡ nijoro, “Mono toroko mende moba!

* **1:13:** Dan 7.13; 10.5   * **1:14:** Dan 7.9; 10.6   * **1:15:** Eze 1.24; 43.2   * **1:17:** Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umaŋa.

¹⁸ “Niinon laaligo Toya koloojen. Komun laligoweto, moba, niinon mono gbilin waama laaligo kombombaŋa tetegoya qaa laligon umaŋa. Niinon koomuwaa kondomon-doo Toya galen koma koomu gomaŋ Toya uugun kiiya melaa men laligojen. ¹⁹ Kawaajon iwoi kambaŋ kokaamba kolooji ano kanagenanon koloowaati, niinon iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianon oona ewa. ²⁰ Senjelao 7 boro dindinanon rajuti ano lambewaa dun rara goulonon memeta 7 iijanji, iikawaa kanagia aasaŋgoya ii kokaen: Senjelao 7 ii zioz tuun 7 yoŋoo gajoba galenŋiaa sare koloju. Lambewaa dun rara goulonon memeta 7 iikanon mono zioz tuun 7 iyoŋoo saregiaga koloja.” Kian.

2

Efesus uumeleen kanageso yoŋoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ Jiisasnon toroŋen jero, “Jon giinon mono Efesus sitiwaa zioz tuun yoŋoo pon qerewenja gajobagiaajon tere kokaen oowa,

“Moŋnon boro dindinanon senjelao 7 men lambewaa dun rara goulonon memeta 7 yoŋoo batugianon kema kan namakeji, iinon qaa kokaen jeja: ² Niinon goo nanamemenŋaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon nogo arin gawona kotiin men laligonkejan. Anŋosisirinoŋ kaparaŋ koma mokosiŋon laligonkejan. Ejemba doogoya yoŋowo ala mende men aon onanon sureen konjoma onomakejanji, ii mojen. Tosianon wasiwasi eja aposol mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, giinon ii anŋotetenon ama gosin onona qolomolon qaa jejegiaa kaniagianon asuganon asugiro.

³ “Tosianon noo qanaajon ama kakasililin ama gonji kaparaŋ koma siimbobolo moma mokosiŋon laligona. Esunŋamakamaa olan mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosiŋon nama laligona, ii mojen. ⁴ Kaŋa laligonato, uugaa qaaya moŋ kokaen mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagon noma laligonato, uuganon mono sologoro kambaŋ kokaamba olomoon laligojan.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonadeen loorin olomoon kamaan qen laligojan. Gii mono geenŋaa kanaga ii romonon moma kotowa. Kawaajon mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroŋen amba. Uuga sinŋisongoya iikanonja mende meleembagati een, niinon mono goonon kan lambewaa dun raraga qetegowe

uumeleen kanageso Efesus kanon mombo mende ewaa.
 6 Kamaan guroto, goojon kokaen mobe qeangoja: Giinon Nikolait yonoonon nanamemengia togon uuduudu amakejan. Niinon kaanideen ii togon kawaajon uuduudu amakejen.

7 **“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unj Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.*

“Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon ii wambe Anutuwaa oyanboyan gawonon (paradais) eukanon uma laaligo kotigaa gere umuganon rama kota nen laligowaa.” Kian.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

8 **“Smirna sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Komun gbilin kotiin laligoji, iinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jero qaono) konoga laligon ubaati, iinon qaa kokaen jeja: 9 Giinon konajilin moma kamaanqeqeta koloojani, ii movento, Anutuwaa jaanon qabunaganon uuta kolooro simbawonawo koloojan. Tosianon Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, iyononon mepaqepae ama gema qen gonji angosisiri momakejani, ii mojen. Yononon ‘Qamakooli miri hona koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju.

10 *“Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajon toroko mende moba. Moba, Kilenaa Toyanon angobatonon ama onomambaajon ejemba kuun onono onoononga tosaana unuama kapuare mirinon onoombu. Angosisiri ama onombuti, onjo ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondan nanji niinon laaligo kotigaa ila wage onomanja.*

11 **“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unj Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.*

“Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaa selianon komuro motoonjo koloowaato, koomu inden woiya ii mende komuwaa.” Kian.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

12 *“Pergamum sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Monon manjawaa soo somata (bainat) jewoita leelee sulutuk aana men laligoji, iinon qaa kokaen jeja: 13 Giinon

* 2:7: Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8   * 2:8: Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13

* 2:11: Isa 20.14; 21.8

laaligo raraga dakanon ama laligojani, ii mojen. Satanon anj jinkaron dun raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianon laligonkejan. Kilenj noo qana menj niwo toroqen qokotaan namakejan. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanon ero Antipasnon noo kanana pondan nanjon jen kotiin nano onoo batugianon kanon qegi komuro. Giinon nii moma laarinj nomakejani, qaa ii kamban iikanon kaanagadeen mende kolatinj qakoona.

14 **“Kaento, uugaa qaaya melaa monj kokaen mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianon tosonian geja-tootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjaun arembo laligon otaankeju. Kantri tosaana yononon nembanene menj tando lopion yonoo nandun mamatewoo bunja qen kanagianon anji esungianon tururoti, Israel ejembanon ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaamnon eja qata Baalak kokaen kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaa-jon tutugon onomba.’ Kaen kuma kuun onoma siwa kaanja utun anoti, iyononon mono iikanon osinj afaanjon negi ano serowilin lan anji. Onoononga tosonian Balaambaanon momo arenj ii otaankeju.*

15 *“Kaanjadeen goo kanageso batugianon tosia Nikolait yonoonon momo qolonmolongoya menj otaankeju.* 16 *Kawaajon gii mono uuga meleemba. Kaen mende ambagati eenj, niinon mono uulanawo goonon kan kanagesouruga kaanja ii metama onoma. Buunanon manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanon manja qen koton gilin onoma.*

17 **“Onoononga moronon gejiawo laligoji eenj, Unj Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.*

“Monjon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono nene aasangoya qata mana ano jamo taanja muma. Woi ii mube jamo taanja iikanon qata dologa oogita ewaati, ii yanodeen weenjon mobaa. Tosianon ii mende mobuya.” Kianj.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

18 *“Taiataira sitiwaa zioz tuun yonoo ponj qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa:*

“Anutuwaa Meriaa jaa kotanon gere bolan kaanja jen asariro kana susuyanon sostonj aen braas kaanja kokobilibiliawo kolooji, iinon qaa kokaen jeja: 19 Niinon goo nanamemenqaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon

* **2:14:** Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3   * **2:17:** Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

Anutu jopagon moma laarin mun gawonja menkejan ano angosisiri kaparan koma moma mokosinjon laligonkejan. Kanakanaiyanon iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men sein ama menkejan.

20 **“Kaen menkejanto, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Giinon emba qata Jezebel iwo uumotoon ama ii mende totoon sureen munkejan. Iinon gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanaa qata kaen qamakeja. Iinon ejemba tutugon kokaen kuma onjomaakeja: Tando lopiombaa nandun mamatewoo nembaneneya bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono saanon nen laligowu. Kaen kuma onjoma gawon meme alauruna kuun onono loorin jinjaun kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju. 21 Niinon Jezebel uuta meleembaatiwaajon kamban mubeto, serowilina mesaon uuta meleembaatiwaajon mende moma tondu laligoja.*

22 *“Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unjuwe siimbobolo kanjanawo mobu. 23 *Iwaa meraborauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injiima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.*

24 *“Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosianon Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende angi onoojon mepaqepae kokaen ama jen onjomaakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleenjen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onjomakejuto, Satambaa bunja momowaajon qa kaanja qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya onoojon kokaen jewe mobu: Niinon lombo mon mende toroqen ambe onoo qagianon ubaa. 25 Ono Bunja qaa men laligojuti, mono iikanon qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligon ugi nii mombo eleeman.*

26 **“Monjon noo uusiingna otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligon komuwaati, niinon ii ku-usun mube waba kantria kantria galen koma onjoma laligowaa. 27 Mannanon ku-usun nono ii bunja qen aon Pon laligojen. Kaanjadeen onoononga monjon haamo ambaati, niinon ii galenkonkon gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya*

* 2:20: 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30 * 2:23: Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12

* 2:26: Ond 2.8-9

mumaŋa. Ii mube iikanonŋ gomaŋa gomaŋa ejemba galen koma onŋoma kotakota mindiŋonŋ onŋoma laligowaa. Gbakon monjonŋ gbarunonŋ qeŋ qosonjuti, iinonŋ mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowonŋ kotiga iikanonŋ ununŋ kondeema mendeema onŋono qeqelala laligowuya.
²⁸ Kaanagadeenŋ gomaŋ aanaa widi sengelaoya mumaŋa.

²⁹ “Onŋoonŋga morononŋ gejiawo laligoji eenŋ, Unŋa Toroyanonŋ zioz tuunŋa tuunŋa ananaajonŋ qaa jenkeji, iinonŋ mono ii geja ama moma kotowa.” Kianŋ.

3

Sardis uumeleenŋ kanageso yonŋoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ Jiisasnonŋ toroqenŋ kokaenŋ jero, “Sardis sitiwaa zioz tuunŋ yonŋoo ponŋ qerewenŋ gajobagiaajonŋ mono tere kokaenŋ oowa,

“Monjonŋ Anutuwaa unŋa waŋa 7 ano sengelao 7 ii bori-anonŋ raro menŋ laligoji, iinonŋ qaa kokaenŋ jeja: Niinonŋ goo nanamemenŋgaa kania moma kotoweta kokaenŋ eja: Giinonŋ ejemba jaagianonŋ gbilinŋ laligojaniwaa qata bosimakejanto, Anutuwaa jaanonŋ koomuya koloojanŋ. ² Kawaajonŋ mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenŋganonŋ noo Anutunaa jaanonŋ akadamyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosinŋ kaenŋ mokoloowe. Goo kanageso uutanonŋ uumeleenŋ ejemba tosaana toroqenŋ laligojuto, iyonŋononŋ kaanagadeenŋ komunŋ tagowombaaajonŋ anju. Kawaajonŋ giinonŋ mono menŋ kotiinŋ onŋoma laligowa.

³ * “Anutuwaa iwoi gonŋgi buŋa qeŋ aonŋ monati, ii mono uu womboganonŋ somonŋonŋ romonŋgowa. Buŋa ii mono tenŋ koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati eenŋ, niinonŋ mono yonŋoro meme kaana olonŋ kanŋ asugimana. Kamaŋatiwaa aua kambaŋa mende mona qaananonŋ mono uulanawo qaganonŋ uro lombo mokoloowaga. ⁴ Kaento, Sardis zioz tuunŋ onŋoo batugianonŋ ejemba afaandia onŋononŋ opo surugia awaagadeenŋ galenŋ konŋgi jewonawo mende kolooja. Kawaajonŋ yonŋononŋ saanonŋ maleku taananonŋ selegianonŋ mouma niwo kema kanŋ laligowuya. Yonŋononŋ kaana koloonŋ laligowutiwaa so kolooju.

⁵ * “Monjonŋ anŋobato bologa kuuya uugunŋ haamo ambaati, iwaajonŋ mono maleku tualalakota mugu mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianonŋ oogita eji, niinonŋ ii mende kondeemaŋa. Maŋnaa jaasewananonŋ keuro Siwe gajobaurutanonŋ iigi qata saanonŋ asuganonŋ jokoloonŋ onŋomaŋa.

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15   * **3:5:** Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

6 “Oŋoonoŋga moronoŋ gejiawo laligoji een, Uŋa Toroyanoŋ zioz tuuŋa tuuŋa ananaajoŋ qaa jeŋkeji, iinoŋ mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Filadelfia uumeleen kanageso yoŋoo qambaŋmambaŋ qaa

7 **“Filadelfia sitiwaa zioz tuuŋ yoŋoo poŋ qerewenja gajobagiaajoŋ mono tere kokaen oowa,*

“Moŋnoŋ Eja Toroya ano Hoŋaboŋa kolooŋ kiŋ Deiwidwaanonoŋ kiiya meria meŋ galen koma laligoji, iinoŋ qaa kokaen jeja: Iinoŋ nagu metano moŋnoŋ ii koma kii ii memambaajoŋ amamaawaa. Iinoŋ ii koma kii mero kiro moŋnoŋ ii metamambaajoŋ amamaawaa. ⁸ Niinoŋ goo nanamemeŋgaa kania saanoŋ moma kotojen. Alana moba, goo esuŋganonoŋ kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinoŋ noo Buŋa qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajoŋ niinoŋ nagu moŋ baganoŋ metambe moŋnoŋ ii komambaajoŋ amamaawaa.

⁹ **“Moba, tuuŋ moŋ yoŋonoŋ ‘Qamakooli mirinanawo koloojoŋ,’ jen kaiyakagianonoŋ Satan mepeseenkeju. Juuda ejemba mende kolooŋ kilen qagia kaen qama qolonjoŋ jenkeju. Niinoŋ ejemba ii kuun oŋombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asariŋ kaŋ goo kanaganonoŋ usugoŋ kamaan jopagoŋ gomakejenji, ii asuganoŋ jokoloowu. ¹⁰ Niinoŋ kaparaŋ koma lombo moma mokosiŋgoŋ nama kotiiwagatiwaaajoŋ jeweti, giinoŋ noo jeŋkootona ii aŋgoŋ koma otaan laligona. Kawaajoŋ niinoŋ kaanagadeen giŋ kokaen aŋaliŋ aŋgoŋ koma gomaŋa: Konjiliŋ kambaŋ qaita moŋ kaŋ kantria kantria sokoma namonoŋ laligoŋ kenjuti, ii aŋgotetenonoŋ ama oŋombaa. Kambaŋ iikanonoŋ kaŋ kuuro niinoŋ giŋ konjiliŋ iikanonoŋa metogoŋ wanja somoŋgomaŋa.*

¹¹ *“Niinoŋ mono uulanawo eleema kamaŋa. Moŋnoŋ guugun kouma tawa memeyaa kambaŋanoŋ haamo ama gombabotiwaajoŋ mono uuwaa hina en gonji, ii mono pondan kalan koma laligona mende soowa. ¹² *Moŋnoŋ aŋgobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinoŋ mono ii wama noo Anutunaa mepemepesee jigo (tempel) uutanonoŋ kuuwe tandoya koloowaa ano kambaŋ moŋnoŋ ii mombo mende mesaowaa. Iikanonoŋ laligoro selianoŋ neenaa Anutunaa qata, Anutuwaa sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karoon ii oomaŋa. Anutunanoŋ Jerusalem sitia donogoga ii iyanŋaa gomaŋonoŋ eukanonoŋ ano eji, iikanonoŋ Siwenonŋga kamaan namonoŋ asugiwaa.*

* **3:7:** Ais 22.22; Job 12.14   * **3:9:** Ais 49.23; 60.14; 43.4   * **3:12:** Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15

13 “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroy-anon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Laodisia uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

14 **“Laodisia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Monj qata Aamen, iinon Anutuwaa qaaya pondan nanjon Danjgunu honabonja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori galej komakeji, iinon qaa kokaen jeja: 15 Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananon uuganon mende jenkeja. Oo uuganon olomoonaga me gere toonaga, iikanon mobe sokonagato, biiwianon kotamototan laligona mende sokonja.

16 *“Monj me monj sokonagato, uuganon boronja monj geregere ano gereganon mende jeji me uuhamo mende koloojani, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lanj laligojaniwaaajon mono buunanonga sulaan gombe kemebaga. 17 Geengaa selega menj uma kokaen jenkejan: Niinon eja kindimbiri qabunanawo koloojen. Eshina menj seinj sonanon mokoloojen. Siiseweweya qaa laligon iwoi mombaajon mende amamaajen. Kaen jenkejanto, kaniaga honja mende moma kotojani, ii kokaen: Giinon mono uunjonjan ama tapekokoro laligona tosianon wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligon jaaga gooro titou sele bombolanj laligonkejan.*

18 *“Kawaajon qambanmamban qaa kokaen gonjen: Giinon noononga iwoi karoonj koi sewanja mewa: Eja kindimbiri qabunagawo koloowagatiwaaajon mono goul gerenon dalasisi onj godomaruruya mendeengi sostonj kamaanj qaonoti, ii mono sewanja mewa. Sele bombolanj laligonkejani, iikawaa gamuya kojangiwagatiwaaajon mono maleku taanja sewanja menj mouba. Jaaga gooji, iikawaajon mono jaaosowaa keleya ii sewanja menj jaaga tororo uwagatiwaaajon moriwa. 19 *Niinon wombo alauruna jopagon onjmakejeni, ii kuuya kilenagaaajon temboma jenj onjoma mindinqindinj ama onjmakejen. Qeangowutiwaaajon kaen amakejen. Kawaajon gii mono jeulalanj mesaonj uuga meleema singisonjgoga gema qenj laligowa.*

20 *“Moba, niinon nagunon qenj nanjenj. Monjonj noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinon mono iwaa miri uutanonj uma iwo rabe iinon niwo ainjolonj rama motoon nembanene newota.*

* 3:14: Gba 8.22 * 3:19: Gba 3.12; Hib 12.6

21 “Niinon angobato bologa kuuya uugun haamo ama Mannanon nuano iwaa jin̄karon̄ dun̄anon̄ kamaan̄ kooron̄anon̄ rajen̄. Kawaa so mon̄non̄ angobato bologa kuuya uugun̄ haamo ambaati, niinon̄ mono ii wambe noo jin̄karon̄ dun̄nanon̄ kamaan̄ kooron̄anon̄ rabaa.

22 “On̄oononga moron̄on̄ gejiawo laligoji een̄, Un̄a Toroyanon̄ zioz tuun̄a tuun̄a ananaajon̄ qaa jen̄keji, iinon̄ mono ii geja ama moma kotowa.” Kian̄.

4

Jaana meleeno mon̄non̄ Siwewaa jin̄karon̄ jakenon̄ raro iibe.

¹ Kawaa gematanon̄ jaameleen̄ mombo kolooro Siwe goman̄ naguya mon̄ aantano iibe. Iibe aro wala romon̄ qaita mon̄ (biugel) kaan̄a qaa jero mobeti, iinon̄ toroqen̄ kokaen̄ nijoro, “Gii mono kokaen̄ kouna gemagen̄ iwoi koloowaati, ii gendeema goman̄a.”

² *Kaen̄ nijoro iikanondeen̄ Un̄a Toroyanon̄ turun̄ nono umbeumben̄anon̄ qananon̄ uro iwoi kokaen̄ iibe: Siwe goman̄ uutanon̄ jin̄karon̄ dun̄ ero mon̄non̄ iikanon̄ raro.

³ Raroti, iwaa jaasewan̄aa asasaganon̄ mono taron̄jii me kowon̄jin̄ qata jasp̄a ano qilimomoso bumbun̄a me kowon̄jin̄ qata karnilian̄ iikawaa so bilibiliawo asarin̄ ero. Marilolon̄ mon̄ tere mundaya mumun̄ kaawoya me kowon̄jin̄ qata emerald kaan̄a kanon̄ jin̄karon̄ dun̄ ii kuuya liligon̄ ton̄gonin̄ ero.

Dun̄ wan̄a liligon̄ dun̄ 24:yanon̄ rajū.

⁴ Jin̄karon̄ dun̄ tosaan̄a 24 iikanon̄ dun̄ wan̄a ii liligon̄ ragi iyon̄oo qagianon̄ Anutuwaa jotamemeuruta 24 ragi. Yon̄onon̄ malekugia tualalakotagadeen̄ mougi oron̄jon̄ kemero wan̄gianon̄ goul̄ ila wage qindiima ragi. ⁵ *Dun̄ wan̄a iikanon̄a pilisik bilibili jaason̄go asariro gbingururun̄ kolooro aro gun̄parandambaa oton̄a kaan̄a mobe. Dun̄ wan̄aa batanon̄ toos kiwa asasaga 7 jen̄ asarin̄ nan̄gi. Kiwa 7 ii Anutuwaanon̄ un̄a wan̄a 7 kolooju. ⁶ *Kaan̄jadeen̄ jin̄karon̄ jake batanon̄ iwoi bilibiliawo kowe kaan̄a ero iibe. Ii kaaro jokan̄a jokan̄a kokobilibiligiawo meleema asarin̄kejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianon̄ dun̄ liligon̄ ben̄ jawin̄uruta 4 nan̄gi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeen̄ sokono nan̄gi.

⁷ Ben̄ jawin̄a mutuyanon̄ laion̄ kaan̄a kolooro. Alianon̄ bulmakao ejia kaan̄a kolooro. Alagara mombaa kaitania

* 4:2: Eze 1.26-28; 10.1   * 4:5: Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Isa 1.4; Zek 4.2   * 4:6: Eze 1.5-10, 22; 10.14

ii eja jaasewanaa tani kolooro. Alagia 4:yanonj tuu koon elelaonkeji, iwaa taniḡaanj kolooro. ⁸ *Ben jawinuruta 4 motomotoon yonoo engangia 6 kuuya en onono. Selegia kuuya ano engangia baatanonj kaanagadeen jaa kogiagadeen sokoma onono nanji. Nama asaga gomantiina rii kokaen pororo qamakeju,

“Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya giinonj mono toroya, toroya ano toroyagadeen koloojanj.

Laaligo Toya giinonj mono monowaa monoyanonga laligonj kouma laligojanj ano mombo eleema asuginj laligonj ubaga.”

⁹ Ben jawinuruta 4 yonononj mepemepesee rii kaenj qamakeju. Mononj jinḡaronj duḡonj nama kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, ii akadamu ano qabuḡa munj dangisenj jenkeju. ¹⁰ Kaenj amakejutiwaa so Anutu waa jotamemeya 24 yonononj kamaanj monj jinḡaronj duḡonj raji, iwaa jaanonj siminj kuma usugonkeju. Mononj kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, iwaa waeya menj mepeseenj munkeju. Mepeseenj munj ila wagegia qetegonj jinḡaronj duḡ batanonj ama kokaenj jenkeju,

¹¹ “Oo Ponj Anutunana, giinonj ilawoilla kuuya mokoloon onona. Goo uusiḡganonj nemunj koma onono letoma laaligo mokoloonj laligoju. Kawaaonj akadamu ano qabuḡa ii goma dangisenj jen gomakejonj. Gii motoonḡoyanonj mono mepeḡepesee kuuya analinj anḡonj kombaatiwaa so koloojanj.” Kianj.

5

Lamanonj Anutu waa borononga tere pipipipiya mero.

¹ *Kawaa gematanonj tere pipipipiya monj iibe jinḡaronj duḡonj raji waa boro dindinanonj ero. Tere iikawaa senja ii leelee kuuya teregadeen oonj pipiin sapononj ama munḡen aaso (siil)* 7:nonj koma mokotaagita ero. ² Kaanagadeen Siwe gajoba esunmumuyawo monj iibe kotakotagadeen qama buju qaa kokaenj qisinj jero, “Morononj soraaya soro koloon saanonj tere pipipipiya koi kawaa munḡen aasoya (siil) menjurama kotumbaatiwaa so kolooja?”

³ Kaenj jeroto, Siwenonj, namononj ano koomu goman kanonj korebore iniigi mononj ii metuma tereya iibaatiwaa

* 4:8: Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3 * 5:1: Eze 2.9-10; Ais 29.11 * 5:1: Kantri tosonianj tere oonj esunonj ama sapo menj mononj ii kotumbabotiwaajonj ama munḡen aasononj mokotaankeju. Mononj munḡen aaso (siil) ii lanj menjurama tereya yongoro weenḡonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeenj ii galenj komakeja. Miri ii kii nemunja ama kuninj kemenkejato, tere ii munḡen aasononj somonḡonkeju.

so mende kolooro. ⁴ Monnon mon soraaya soro koloon tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon iikawaajon mamaga saama boliwe. ⁵ *Saama boliwe Anutuwaa jotamemeya yonoononga monnon qaa kokaen nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuunnonga Dei-widwaa gbilia mon koloon laion oro kaaja koloon Kilenaa Toya haamo ama laligoja. Iinon mono saanon kotiin tere pipipiiya kokawaa mungen aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

⁶ *Kaen nijoro Lama meria iibe jinkaron dun biiwianon ben jawinuruta 4 yonoo batugianon nano Anutuwaa jotamemeya yononon liligon mugi. Lama meria ii qegi komurotiwaa tanijaan nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutunon unjuruta waja 7 wasin onono namowaa ejemba kuuya yonoonon kema laligojuti, jaa kota 7 ii mono iyonoo saregia koloaju. ⁷ Lama meria ii iibe kan tere pipipiiya aasoyawo ii jinkaron dunon rajiwaa boro dindinanonga mero.

⁸ *Ii mero ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 yononon mono iikanondeen Lama meriaa batanon usugon kamaan simin kungi. Yononon motomotoon kulele ano goul qambi men nanji. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jinin onon-oombaa so kolooro moronja unkoowayawonon uma pumpunjonkeja. Moron kaananon mono goul qambigia saa qero nanji.

⁹ *Simin kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloajan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuungiaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonoononga tosaan onona Anutuwaa buja koloaju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipiiya aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbagatiwaa so koloajan.

¹⁰ *Yononon Anutuwaa buja koloogi kuma onoma kuun onona bentotongaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta koloaju. Yononon Anutunanaa gawonja men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹ *Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen uun Siwe gajoba jangogia tausenja tausenja ano milyonja milyonja ii injiima rii otongia mobe. Yononon jinkaron dun kosianon nama ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 ii

* 5:5: Jen 49.9; Ais 11.1, 10 * 5:6: Ais 53.7; Zek 4.10 * 5:8: Ond 141.2

* 5:9: Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * 5:10: Eks 19.6; Ais 1.6 * 5:11: Dan 7.10

liligon onoma rii qagi. ¹² Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro kolooro Anutunon esunmumu ano toomorian muro sokonja.

Momakooto uuta ano ku-usun kuuya buna qero sokonja. Soraaya soro kolooro saanon qabuna kuuya munin asamararan buna qero mepeseen mujon.”

¹³ Kaen qama mepeseegi rii tuun mon yononon kokaen qagi mobe: Anutunon laaligowo mokolon ononoti, iyononon mono korebore rii qagi mobe. Siwenon laligojuti, namonon laligojuti, koomu gomanon ano kowe qaganon laligojuti, iyononon mono kuuya buugia mindirin rii kokaen qagi,

“Jinkaron dujanon raji ano Lama meria nononon oro mepeseen oronjon.

Kotumotue Toya oroo qabunagara jen somariinkejon. Kamban so asamararan oronin ku-usun Toya ii tete-goya qaa laligon ubao.”

¹⁴ Kaen qagi ben jawinuruta 4 yononon “Qaa ii onanon,” jegi. Jegi Anutuwaaw jotamemeya yononon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mugi. Kian.

6

Lama merianon mungen aaso motomotoon menjuranja.

¹ Kaen moma iwoi kokaen kolooro iibe: Lama merianon tere pipipiiya aasoyawowaa mungen aasoya (siil) 7 iikanonga mutuya menjurama kotuno. Kotuno ben jawinuruta 4 yonononga monon qaa kokaen jero, “Mono asugin kawa!” Qaaya ii gunparandan tani kaanja kotakotagadeen qaro mobe. ² *Kaen jero moma iikanondeen hoos taanja mon asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon eja mon tiwoyawo raro tosianon ila wage mugi wananon kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kian.

³ Lama merianon mungen aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben jawinuruta yonononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” ⁴ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen qen luae qaombaatiwaa ku-usuna muro. Ii muro namonon kisooma aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men

* 6:2: Zek 1.8; 6.3, 6 * 6:4: Zek 1.8; 6.2

waamambaa ku-usuŋa mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mug i meŋ keno. Kian.

⁵ *Lama merianon munŋen aaso (siil) karonŋa menjura kotuno beŋ jawinuruta yonoononŋa karonŋa iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” Kaen jero iikanondeen hoos injanŋa mon asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa binŋa gosiwonŋatiwaa kedaya (skeil) ii borianon meŋ raro. ⁶ Kaen raro beŋ jawinuruta 4 yonoo batugianonŋa monon qaa jero otonŋa kokaen mobe, “Ween motoonŋowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewanŋa mewa. Kilen nembanenewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende meŋ boliwu.” Kian.

⁷ Lama merianon munŋen aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno beŋ jawinuruta 4:yanon qaa jero otonŋa kokaen mobe, “Mono asugin kawa!” ⁸ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googokota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanjadeen ii otaan karo. Namo mendeenŋi bakaya 4 eroti, iikanonŋa mombaa ejembaya ii galen koma onjombotiwaa ku-usuŋa ii Anutunon orono. Ku-usuŋ ii orono ku-usunŋaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen meŋ komun ononi: Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi. Ji kanjanawonon tosaanŋa injiro komugi ano tosaanŋa ii balombaa oro kawalia yononon injigi komugi. Kian.

⁹ Lama merianon munŋen aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwwa ejemba tosaanŋa unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe. Yononon Anutuwwa Bunŋa qaaya analin anŋon koma nanŋon jen sein laligogitiwaaŋon unugi komun alata baatanon nanŋi. ¹⁰ Eukanon nama kotakota kokaen qagi, “Oo Pon ku-usuŋ Toya, giinon dindinŋa ano honabonŋa koloojan. Kawaaŋon mono kamban daw i mambonin tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga? Nononon gii welen qen gonin nunugi sananaa ironŋa ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?”

¹¹ Kaen jegito, maleku taanŋa koriga ii motomotoon yonooŋon koma onoma Anutuwwa jenkooto kokaen ononŋi mogi, “Ono mono toroqen kamban torodaamon mam-boma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqen uuwaa gawon meŋ laligogi onŋo kaanŋa kaanjadeen unugi komuwuya.

* 6:5: Zek 6.2, 6 * 6:8: Eze 14.21

Yononon komugi jango ambeti, iikawaa soyanon kolood-abororo kamban iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomana.” Kian.

12 *Lama merianon mungen aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii uun iibe. Ii menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaana (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaana kolooro. 13 *Kaen kolooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin ragi haamo kotiganon qen utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

14 *Kaen kamaagi sombin iimakejoni, iikanon aliro. Tere pipipiyya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema aliro. Ii aliro baana kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

15 *Kaen kolooro balombaa kin ponja ponja, eja jawina jawina ano kawali galena galena yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba kusungawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baana sen sia oota oota mongama iikanon asangogi injiibe. 16 *Iikanon asangon baana Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema onongi, “Ono mono baana jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinkaron dunanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwajon ama Lama meriaa irinjonsoonanon nunuwabotiwajon mono jen tegogi kojangin nonombu.” Kaen welema onongi. 17 *Yoronon irinjonsoongara asuganon qendeenjaoti, iikawaa kambana somatanon mono kan kuun eja. Ii mononon mon jaasewan qen kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onombaa.

1 *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 injiibe namowaa wangona 4 iikanon nanji. Yononon namowaa haamo Toya wana 4 ii somongon angon koma onongi. Haamonon namo

* **6:12:** Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 * **6:13:** Ais 34.4 * **6:14:** Isa 16.20 * **6:15:** Ais 2.19, 21 * **6:16:** Hoos 10.8; Luuk 23.30 * **6:17:** Joel 2.11; Mal 3.2 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5

qaganonj me kowe qaganonj gere monjonj lanj qewaboti-waajonj mono Toya 4 ii borogianonj menj somonjonj nanjgi. ² Anutunonj Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onjombutiwaa ku-usunja onjono namo wanjonjonianonj nanjgi. Kaenj nanjgi injiibe Siwe gajoba monjonj weenj koukoutanonjga asuginj waaro iibe. Inonj laaligowaa Toya Anutuwaa munjenj aaso taa gbaruya galenj koma kanj Siwe gajoba 4 yonoojonj kotakotagadeenj qaro.

³ *Qama qaa kokaenj injijoro, “Onjo mono namo me kowe ii ilinzinj alanzanj mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaanj onjombu. Ii qaagoto, mono mambonjgi wala ilinj alandeenj Anutunanaa munjenj aasoya ii gawonja menkejuti, iyonjoo wambusoonjonianonj mokotaanj onjombonja. Ii wala menj mokotaanj onjoningo gematanonj ii saanonj kondeema tiwilaawu.” ⁴ Kaenj injijoro Anutuwaa munjenj aasoya ii Israel ejemba tosaanja yonjoo wambusoonjonianonj menj mokotaanj onjonjgi. Monjonj yonjoo janjgogia jero kokaenj mobe: Israel ejemba tuunj 12 kuuya yonjooonjga mindirinj ejemba 144,000 ii menj mokotaanj onjonjgi.

⁵ Israel tuunj motomotoonj yonjooonjga 12,000 kaanj kaanj menj mokotaanj onjonjgi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000, ⁶ Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000, ⁷ Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000, ⁸ Zebulun tuumbaa 12,000, Joosof tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaanj kaanj aaso menj mokotaanj onjonjgi mindirinj 144,000 kolooro. Kianj.

Oyanboyanj laligowutiwaa tuunj somata iibe.

⁹ Kawaa gematanonj tuunj jeta boorongoya janjgogia mende weenjweenjgoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuunjgiaa so, bejsakonj isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroonj jinjkaronj dunj ano Lama meria yoroo bagaranonj nanjgi. Iikanonj nama maleku koriga taanja kotogonj aogi kemero borogianonj tombi senja boriawo menj nanjgi. ¹⁰ Ii menj nama kotakotagadeenj qama kokaenj jegi, “Anutunananonj jinjkaronj dunjanonj raji ano Lama meria yorononj mono menj letoma nononi oyanboyanj koloojonj.”

¹¹ Kaenj qama jegi Siwe gajoba kuuya yonjononj jinjkaronj dunj kosianonj arejnjonj nama Anutuwaa jotamemeya ano benj jawinjuruta 4 ii liligonj onjonjgi. Kaenj nama jinjkaronj dunj batanonj usugonj kamaanj siminj kuma Anutu waeya menj mepeseenj mugj. ¹² Anutu mepeseenj munj kokaenj jegi, “Qaa ii onjanonj! Anutu gii mono kotumotue, asamararanj ano momakooto uutaa Toya koloojanj. Nonononj gii mepeseenj

* 7:3: Eze 9.4, 6

goma qabunaga jen somariinkejon. Anutunana, giinon esunmumu ano ku-usun Toya koloojan. Nononon kamban so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwaa jotamemeya yonoononga mononon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taana mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geenodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasililin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooju. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi. ¹⁵ Kaana laligogitiwaajon ama Anutuwaa jinakaran duja jaasewan qen asaga gomantiina mepemepese jigoyanon (tempel) laligon Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinakaran dujanon raji, iinon mono opo kuuna mororononon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ * “Kaen laligogi kamban mononon nembanewaa me apuwaa mende komuwuya. Weenonon me iwoi geriawo mononon mende jen koton onombaa. ¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyon laligowuya: Lama merianon jinakaran jake biwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu anjo jaagianonga jaungia kuuya koto tegowaa.” Kian.

8

Lama merianon munjen aaso 7:na menjuranja.

¹ Lama merianon munjen aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero. ² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaa batanon nanjuti, ii injibe mononon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injibe Siwe gajoba mon asugin jinin onon-oombaa goul qambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaa qama kooligi iinon jinin alatanon ooro moronja unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunonon moton uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinakaran duj batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosonianon jinin ii mamaga oowaatiwaajon mugi. ⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa

* 7:14: Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19

* 7:16: Ais 49.10

* 7:17: Ond

23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8

* 8:3: Aam 9.1; Eks 30.1, 3

borononga waama Anutuwaa jaasewanonon ugi. ⁵ *Siwe gajoba iikanon jiniŋ qambi ii meŋ alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanonja gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbingururun qarō. Oobili esunŋiawo asugigi kambaŋa kambaŋa naŋa mero. Kiaŋ.

Gajoba yononon romon qaita mon uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romonŋia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombaajon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolanja ii koŋ kaanja koloon sawo gajugogi monnon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balonon qero namowaa bakaya karoon ii gerenon jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karoon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tonŋonja ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro monnon baanja somata gere jejeta tani kaanja (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemeŋ kowe mero kowewaa bakaya karoon iikanonŋa monnon meleema sa kolooro. ⁹ Kaanjadeen Anutunon kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karoon yonoononŋa mon ii komugi ano wanŋo kuuya tuun karoon iikanonŋa tuun mon ii janŋon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karoonanon waama romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro senŋelao somata kiwa bolanj kaanja tani jen sombinonŋa tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karoon iikanonja mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono. ¹¹ *Senŋelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karoon ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

¹² *Gajoba 4:ya iinon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro monnon ween jaaya ano koin jaaya yoroo asasagaraa bakagara karoon ii qebugoro bakasasan umun koma tiiri. Kaanjadeen senŋelao bakagia karoon qebugoro meleema tiigi. Kawaaajon ween kambaŋaa bakaya karoonanon ti-iro pangaman mero. Kaanjadeen gomantiinaa asasaganon toriro bakaya karoonanon tiiro.

* **8:5:** Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18   * **8:7:** Eks 9.23-25; Eze 38.22
 * **8:10:** Ais 14.12   * **8:11:** Jer 9.15   * **8:12:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15

13 Kaen kolooro eu uun tuu koon mon iima mobe kana-keewanon eu elelaon sombin biiwianon koton kan kotakotagadeen qama kokaen jero, “Oo ejemba namonon laligojuti, Siwe gajoba karoon yononon mono toroqen romongia qaita mon uuwombaajon anju. Romon karoon iikawaa otongia mogi lombo kanjanawo karoon koloowaati, iikawaa-jon mono qama wanjinjingon ‘Yei! Yei! Yei!’ jen saajen.” Kian.

9

Siwe gajoba 5:yanon romona qaita mon uuro.

1 Siwe gajoba 5:ya iinon romona qaita mon (biugel) uuro iibe sombinonga sengelao mon tegon namonon kamaaro. Kamaaro monon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ii sengelao Toya muro. 2 *² Ii muro omejiilan ron dusiita qaa iikawaa ununa mesuno iikanona songo songo tanururun jen kaaso kondundungon waamakeji, iikawaa so kondundungon waama ween jaaya esun haamo kaasonondeen sokondabororo. 3 *³ Kaaso iikawaa uutanonga naagisoya naagisoya mesaon namonon kougi Anutunon ku-usun onono. Ku-usun ii kuanjuan yonoonon ku-usun tani kaana kolooro.

4 *⁴ Ii onono Anutunon kokaen jen koton onono, “Ono mono namowaa iwoi tongona gbojoja me gere kaana ii mende tiwilaan onombuto, ejemba wambusoongianon Anutuwaamunjen aasogia qaa iyonogadeen mono men bolin onombu.” Kaen jen koton onono. 5 Anutunon naagiso ii ku-usun onono ejemba injigi koin 5:waa so siimbobolo honombonona mende mogi. Siimbobolo ii kuanjuanon eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaen mogito, Anutunon anjon koma onono men komun onombutiwaa ku-usuna ii naagiso yononon mende men een injigi. 6 *⁶ Ejemba injigiti, iyononon kamban iikanon komuwombaajon koomu kana mongambuyato, koomu ii mende mokolon komuwombaajon amamaawu. Komuwombaajon moma qenjen qewuto, koomuwaa kondomondoo Toyanon mono monjen kembaa.

7 *⁷ Naagiso injiibe yononon hoos manjaqeqewaajon akadamugiawo jorinjekjuti, mono ii kaana koloogi. Wangianon iwoi mundaya goul kaana kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianon ejemba jaasewan tani kaana koloogi. 8 *⁸ Naagiso yonoo wan jugia ii gbala emba yonoo wanju kaana kolooro. Naagiso jegianon laion orowaa

* 9:2: Jen 19.28   * 9:3: Eks 10.12-15   * 9:4: Eze 9.4   * 9:6: Job 3.21; Jer

8.3   * 9:7: Joel 2.4   * 9:8: Joel 1.6

jeta kaanja kolooro. ⁹ *Reen malekugia ii aen reen kaanja kolooro. Engangia qegi oton kolooro mobeti, ii kokaen: Hoos seiseiya yononon manjaqeqewaa kareya kareya horon lugun manjanon kenji gbingururun qamakeji, iikawaa so qaro.

¹⁰ Daagia ii kuanjuan kaanja jegiawo koloogi. Iyononon ejemba koin 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajon injigiti, iikawaa ku-usunonon mono naagiso yonoo daagianon ero. ¹¹ Naagiso yonoo kin pongia ii omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwilaa Toya. Ii Hibruu qaanon Abadon ano Griik qaanon Apolion.

¹² 'Yei!' qagi lombo mutuya kanjanawo ii kaen tegoro. Mobu, iikawaa gematanon 'Yei!' qagi lombo kanjanjarawo woi ii mono toroqen kanagen koloowaota. Kian.

Siwe gajoba 6:yanon romonja qaita mon uuro.

¹³ *Siwe gajoba 6:ya iinon romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwaawo batanon goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanongga qa mon kolooro mobe. ¹⁴ Oton iikanon Siwe gajoba 6:ya romonjowo iwaajon kokaen ijoro, "Anutunon gajoba 4 somonjon gbadoon onoma apu gowoya somata qata Yufreitis kawaa kooronanon onoonoti, ii mono isama onomba."

¹⁵ Anutunon gajoba 4 ii somonjon onoma gbadonon rabutiwaa gbanigia, koinigia, weengia ano aua kambangia ii tororo arengon onono ragi. Yononon kambangia ii kan kuuro iikanondeen ejemba kantria kantria yonoo bakaya karoon ii unuwombaajon jojorin rama kambangiaajon mambongi. Kawaaajon Siwe gajoba 6:yanon alatanongga qa moma iikanondeen kema gajoba 4 ii isama onono. ¹⁶ Aisma onono manjaqeqe tuun somata qatawo ii hoosgiawo asugin kagi. Niinon jangogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleen unja iikanon eja hoos qaganon rama kagiti, iyonoo kaitanigia iibe kokaen kolooro: Reengia (totowaa aen reengia) ii gere jo osoga, asonja injanjonkonjowo ano goota salfa gere jamo kaanja. Hoos yonoo kaitanigia iniibe wangia laion orowaa wanja kaanja koloogi qaa oogianongga gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaan karo. ¹⁸⁻¹⁹ Hoos yonoo qaa oogianongga gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanon mono ejembaya ejembaya unuro. Hoos yonoo ku-usungia ii qaa oogianon ano daagianon ero. Daagia ii mokolen kaanja koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanon mono ejemba ooli kaanja onootinkeju. Lombo kanjanawo karoon ii namowaa ejemba kuuya yonoo bakagia karoon ii unuro komugi.

* 9:9: Joel 2.5 * 9:13: Eks 30.1-3

20 *Lombo kanjanawo iikanonj ejemba tosaana mende unugi komonj toroqonj laligogiti, iyonononj kilenj uugia mende meleenji. Angiaa borogianonj iwoi menj waegia menj mepe-seegiti, iikawaajonj mende moma bolinj aogi. Omejiilanj ano tando lopionj waegia menj mepeseenj onjo-onjona ii mende mesaogi. Tando lopionj tosia ii goul, silwa me brons aijnonj memetaga. Tosia ii jamo orasinj me gere sogonj memetaga. Kawaajonj tando lopionj iikanonj iwoi iima mobombaajonj me kema kawombaajonj amamaankeju. Kilenj ejembanonj ii mende mesaogi.

21 Kaanagadeenj ejemba unugi koomuya me sei suqanqoronj hamoqeqe ii mende mesaogi. Ii toroqonj ama menj serowilinj anji ano iwoi lanj yonqoro menj laligogi. Iikawaajonj uugia mende meleenji. Kianj.

10

Siwe gajoba ano tere pipipipiya melaa

1 Kawaa gematanonj Siwe gajoba ku-usuna qeequuya monj iibe Siwenonja koosunonj esunj muro kamaaro. Wanja marilolononj liligonj ero. Jaasewanja weenj jaaya kaanja kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaanja jenj nano.

2 Borianonj tere pipipipiya melaa mero qeetuna kolooro. Kania dindina kowenonj riinj kania qania ii namononj riinj nano. 3 Kaenj nama laion orononj gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qar. Qaro gunparandambaa gbinggururunj 7 iyonononj mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

4 Gunparandambaa gbinggururunj 7 iyonononj qama qaagia jegi mobeti, niinonj ii mono iikanondeenj papianonj oomambaajonj ambe. Tere oomambaajonj ambeto, qa monj Siwenonja mobe qaa kokaenj nijoro, "Gunparandambaa gbinggururunj 7 qaa jejuti, ii mono geenqodeenj olonj mona ewa. Ii mende oowa."

5 *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranonj riinj nano iibeti, iinonj boria dindina metaama Siwenonj baagenj ano. 6 Jojopanj qaa jemambaajonj boria kaenj ama ii jenj kotiinj ano. Mononj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanonj eji, ii mokolonj nama kambanj so tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaati, mono iwaa qatanonj jojopanj qaa kokaenj jero, "Anutunonj mono kambanj mombo mende qenj koriro ubaa. 7 Kaenj qaagoto, Siwe gajoba 7:nanonj romonja qaita monj (biugel) uuro otonja mobuti, kambanj iikanondeenj Anutuwaawaa qaa arenj aasangoyanonj mono honjawo koloowaa. Gejatootoo

* 9:20: Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

* 10:5: Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7

ejemba Anutuwaa gawonja menj laligonj kougi yonoojon Buja qaaya awaa jen injisaama onono moma kouma laligogiti, Buja qaa iikawaa so ii mono uulanawo honawo koloowaa.”

⁸ *Kawaa gematanonj qa monj wala Siwenongga mobe qaa jeroti, iikanonj mono dujanonj mombo qaa jero kokaenj mobe, “Siwe gajobanonj kowe ano namo qagaranonj riinj nama tere pipipipiya mero borianonj qeetuja eji, ii mono kema mewa.”

⁹ Kaenj moma Siwe gajobawaanonj kema tere pipipipiya melaa ii nombatiwaajonj qisiwe. Qisiwe kokaenj nijoro, “Ii mono menj newa. Nena tomenanganonj kemenj meleeno gubeso guwaato, buuganonj ii moronj apuyaa aiija kaanja koloowaa.”

¹⁰ Kaenj nijoro tere pipipipiya melaa ii iwaa borononga menj newe. Newe buunanonj moronj apuyaa aiija kaanja kolooroto, gogowe tomenanonj kemero meleeno gubeso nuro. ¹¹ Kaanj nuro niinonj qaa kokaenj mobe, “Gii mono dujanonj mombo Anutuwaa gejatootoo qaaya qaaya jen seinj laligowa. Kantria kantria ano bensakonj isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kinj pongia yonoo gejatootoo qaagia ii waladeenj jenj laligowa.” Kianj.

11

Anutuwaa jotamemeya woiyanonj qaaya nanjonj jeri.

¹ *Kaenj nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanonj keda aambaa gere goronja bowo kaanja ii noma kokaenj jenj kotonj nono, “Gii mono waama kema Anutuwaa jiwowonj jigo ano iikawaa siimolonj alataya ii keda aambaa gere goronja (rula mesa) kanonj soya ama weengowa. Kaanagadeenj iikanonj uma Anutu mepeseenj qamakooligia amakejuti, mono ii gosinj janngogia weengowa. ² *Jiwowonj jigo soya ama kanonj sombenj seleenjenja ii mono uugunj mesaowa. Ii waba kantri yonoojonj ama onongi ero yonononj siti toroya ii koinj 42 kawaa so riinj kema kankebu. Kawaaonj sombenj seleenjenjaa soya ii mende weengowa. ³ Niinonj jotamemewoina wasinj oroma qaana nanjonj jewaotiwaa kusunja ama orombe asugiwao. Asuginj wosobiriwaa maleku sokosaare kaanja menj aonj liligonj (gbakonj osoga arinj) ween boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawonj menj laligowao.”

⁴ *Oil gere woi ano lambe duj raraya woi namowaa Pombaa batanonj nanjaoti, ii mono meleema kamaanj asuginj dangunu kaanja nama noo kaniana nanjonj jenj laligowao. ⁵ Monjonj me monjonj urunj mizimizi ama oromambaaonj moji eenj, gere bolananonj mono buugaranongga kamaanj

* 10:8: Eze 2.8-3.3 * 11:1: Eze 40.3; Zek 2.1-2 * 11:2: Luuk 21.24 * 11:4: Zek 4.3, 11-14

kereurugara onjoro tiwilaankebuya. Monjon me monjon urumambaajon moji een, ii mono kana kaanjiadeen iikanon qeri komuwaa.

⁶ *Sombimbaa koosuya somongowaotiwaa ku-usuna ii yoroonon ero gejatootoo qaa jen seiwaoti, kambaan iikawaa so kon mende kiwaa. Ku-usungaranon apu jaaya kuuya kaanjiadeen sokono iikanon saanon apu kuuya meleenji sa koloowuya. Kaanjiadeen ku-usungaranon uuta ejiwaa-jon ama siingaranon jewaatiwaa so saanon jegi lombo kanjanawo kania kania koloon namo menj bolin ejemba unjkebuya.

⁷ *Anutuwaa qaaya nanjon jen tegori omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja jenemba monjon waama manja qen oroma haamo ama ururo komuwao. ⁸ *Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanon oromesaogi lan ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeen iikanon maripoonon qegi komuro. ⁹ Qamogaranon lan eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balonon ron koma orombombaajon jegi anjon kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuunja tuunja, bensakon isia isia qaa tanigia anja anja jenkejuti, iyononon qamogara ii ween karoon ano bakaya mon kawaa so uun irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yoronon ejemba namo qaganon laligojuti, ii uu kuun ononi iikawaajon siimbobolo hononja mende mokoloon laligogi. Kawaajon komuri qamogara iri-imakebuti, kambaan iikanon mono otokorian maama rendun oron nen korisoro ama iyanjia kalen kania kania anjun aogi kema kawaa. ¹¹ *Ween karoon ano bakaya mon ii tegoro Anutunon buu aason sewanngaranon uuro kemero gbilin waama konja nani. Waama nani ejembanon iriima riimburatin jenengia ororo sombugia mogi. ¹² *Konja nani Siwenonja qa kotakota mon kokaen qama irijoro, "Oro mono kokaen waabao!" Kaen irijoro moma koosu uutanon waama Siwenon uri kereurugaranon een iriima newogia tegoro nanji.

¹³ *Kanagaranon namo mesaon uri kambaan iikanondeen nan tania soosooya menj siti bakaya 10% (bakaya tenonja motoonjo) kawaa so kuma qenjanjangoro kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyononon ii iima riimburatin sombugia

* **11:6:** 1 Kirj 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8

* **11:7:** Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8

* **11:8:** Ais 1.9-10

*

11:11: Eze 37.10

* **11:12:** 2 Kirj 2.11

* **11:13:** Isa

moma Siwewaa beña Anutu ii ku-usunġaa mepeseen mugġ qabunġayawo kolooro.

¹⁴ ‘Yei!’ qama wanjinjinġa woiya kanġanġawo ii kaen tegoroto, mobu, qama wanjinjinġ yei qa karonġaa honġanonġ mono uulanġawo koloonġ qagianġonġ ubaa. Kianġ.

Siwe ġajoba 7:ġanonġ romonġa qaita monġ uuro.

¹⁵ *Siwe ġajoba 7:ġa iinonġ romonġa qaita monġ (biugel) uuro. Ii uuro Siwenonġ qaa kotakotagadeenġ aminġ mogġ qagġa mobe kokaenġ ġegi, ‘Ayo, ananaa Poġnana ano iwaa Hamoqeqe Toya Kraist yorononġ mono namo kuuya ġalenġ koma onġombaotiwaa ku-usunġa ii kuuya bunġa qenġ aojao. Iinonġ mono kambanġa kambanġa ġalenġ koma onġoma laligowaa, ee-aa-ee. ġalenġkonġkonġanonġ mono kambanġ monġonġ mende tegowaa, ee-aa-ee.’ ¹⁶ Kaenġ ġegi mobe Anutuwwa ġotamemeya 24 Anutuwwa ġaasewanġanonġ ġinġkaronġ dunġianonġ rajuti, iyonononġ mono kamaanġ usuġonġ Anutu waeya menġ mepeseen mugġ. ¹⁷ Mepeseenġ munġ kokaenġ ġegi,

‘Oo Poġ Anutu ku-usunġ kuuyaa Toya, ġiinonġ mono laligonġ kouma kambanġ kokaamba laligojanġ.

ġiinonġ ku-usunġa uuta menġ kanainġ namo kuuya ġalenġ koma onġoma kinġ poġġiagġa koloonġ laligowaga.

Kawaaġonġ nonononġ mono mepeseenġ danġisenġ ġenġ ġonġonġ.

¹⁸ *Waba kantria kantria yonononġ irinġġia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambanġanonġ mono ketada koi kaanġanonġ kanġ kuunġ eja.

ġiinonġ kambanġ kokaamba koomuya yonġoo qaagġa ġosinġ ġenġ tegonġ onġombaga ano ġeenġgaa eġembauruga tawagġa onġombaga.

ġeġatootoo eġemba ano eġemba soraaya tosaanġa goo ġawonġa menġ laligogiti ano uuta kamaanġqeqeta goo qaganonġ tiwilaawabotiwwaaġonġ keegġa moma laligogiti, ii mono tawagġa onġombaga.

Kaanġagadeenġ tosanonġ eġemba ununġ kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onġombaga.’ Kaenġ mepeseenġ ġegi.

¹⁹ *Kawaa ġematanonġ Siwenonġ aantano Anutuwwa mepemepesee ġigowaa (tempel) naguyanonġ tano iibe ġigo uutanonġ Anutuwwaanonġ soomonġo arenġ bokis akadamyawo iikanonġ ii-iita ero.* Siwenonġ aantano kambanġ iikanondeenġ oobili ano ġunġparandanġ ġbinġgururunġ qaromobe. Otonġa otonġa ii

* 11:15: Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 * 11:18: Ond 2.5; 110.5; 115.13

* 11:19: Isa 8.5; 16.18, 21 * 11:19: Anutuwwaanonġ ġojopanġ qaa 10 ano ġenġkooto tosaanġa ii ġamo ilanġanonġ oonġ bokis iikawaa uutanonġ anġġi raro ġalenġ komakeġu.

mobe nan menj kon rombuñ giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kian.

12

Emba ano jewenan waña iliawo

¹ Siwenon aiwese somata damuyawo mon kokaen asugiro iibe: Emba mon ween jaayanon malekuya kolooro koinon kana tamboya baatanon asariro senjelao 12 ii ila wage kaan wañanon konji kokobilibiligiawo ragi. ² Koroyawo laligon mera memetaa kambañanon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³ *Kawaa gematanon aiwese mon Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenan nemuñ iliawo (dragon), mundaya oso popolan, waña 7 ano ilia 10. Waña 7 iikanon ila wage 7 konji raro. ⁴ *Jewenan nemuñ iikanon daayanon sombin qewagon senjelao iyonoononga bakaya karoon horon giliro namonon kamaagi. Kamaagi emba iyañ mera memambaajon anoti, iwaa batanon nano. Kaen nama meria mewaati, ii iikanondeen gogomambaajon moro.

⁵ *Emba iikanon mera ejaga mero. Iinon kantria kantria kuuya aen taa gbarunon galen koma onoma laligowaa. Embanon mera meroti, gajobanon ii mono iikanondeen uulanawo menj kema Anutuwaan jinjaron dun kooronon ano. ⁶ Iikanon ano embanon anodeen mesaon kok koma keno. Anutunon emba ii ween 1,260 kawaa so balon qararankonkonon kalan koma mugi laligowaatiwaajon goman miri mon mozozongoroti, iikanon kok ama keno.

⁷ *Siwe utanon manja junu kokaen aogi: Siwe gajoba waña Maikel ano iwaa gajobauruta yononon jewenan nemuñ tuarenjen ama ii ano iwaa gajobauruta yonowo aogi. ⁸ Aon jewenan nemuñ ano iwaa gajobauruta yonoo esungianon mende sokono haamo mende ama onoma gomangia mesaon Siwe utanon toroqen laligowombaajon amamaagi. ⁹ *Amamaagi jewenan nemuñ iliawo ii mono konjoma Siwenonga otaagi. Jewenan nemuñ iikanon monowaa monoyanonga mokolen kolon Iiw (Eewa) manambato menj muro. Qata mon Kilenaa Toya ano Satan. Iinon kantria kantria kuuya kuun onono jinjaun kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenonga konjoma hagon ononji namonon kamaagi.

* **12:3:** Dan 7.7   * **12:4:** Dan 8.10   * **12:5:** Ais 66.7; Ond 2.9   * **12:7:** Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9   * **12:9:** Jen 3.1; Luuk 10.18

10 *Kamaagi Siwenon qa somata monon kokaen jero mobe, “Selenon kuukuu Toyanon asaga gomantiina Anutunanaa batanon nama uumeleen alaurunana jenonkuukuu qaa jen onoma laligoroti, ii mono yakarin hagon mugi seleenjen kamaaro otokorian maajon. Ananaa Anutunanon mono kamba kokaamba ejemba hamo qen onoma ku-usunaa qaganon galen koma onono bentotonaa honanon mono kolooja. Hamoqege Toyaa esunmumuyanon mono koloodaboroja. 11 Iinon momalaari alaurunana qanon ama onoma laligoroto, Toya ii kokaen haamo ama mugi: Lama meriaa sayanon ii hamo qen onono kotiin Buja qaa honabonja nanjon jen sein laligogi. Kaanja laligon jojorin selegia togon bon nama manja qen haamo anji.

12 “Kawaajon Siwe gomanon laligojuti, ononon mono korebore aisoon otokorian maama laligowu. Kaanja laligowuto, namonon ano kowenon laligojuti, onjo mono lombo kanjanawo bosimbutiwaajon mono ‘Yei!’ jen saajen. Kilenaa Toyanon lugun kamaan riin onoonon kan gawon meme kamba torodaamon ero mojiwaajon mono kazi somata amakeja.”

13 Jewenan nemunja iliawo yakarin hagon mugi namonon kamaaroti, ii iima asarin emba mera meroti, ii kazi ama mun otaaro. 14 *Otaaroto, embanon kok kono Anutunon tuu somataa enganja woi muro kanon elelaon uulanawo keno. Anutunon balon qararanonkononon iwaajon goman miri mon mozozongoroti, mono iikanon keno. Iikanon kema asanon laligoro gbani 3 ano bakaya mon ii kalan koma mugi mokolenon ii mende mokolon qelanjin mewaa. 15 Embanon elelaon keno mokolembaa irina soondabororo qaa ootanonga embawaa gematanon apu gboulu furugoro apu gowoya kolooro. Apu iikanon emba ii kisama men somonon mubaatiwaajon moma kaen furugon lono.

16 Kaen lonoto, namonon emba ii ilaan mun riiro ron kolooro. Jewenan nemunanon qaa ootanonga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanon mono ron iikanon kemen jugun qaono. 17 Kaen kolooro jewenan nemunaa irina emba kawaajon ama soono mesaon emba iikawaa gbiliuruta tosaanja qetama manja qen onomambaajon keno. Gbiliuruta yononon Anutuwaajon jojopan qaa ten koma Jiisaswaa Buja qaa pondan nanjon jen seinkejuti, mono iyonowo karen aowombaajon keno. 18 Aowombaajon kema kowe sakasiyanon keuma nano. Kian.

* 12:10: Job 1.9-11; Zek 3.1   * 12:14: Dan 7.25; 12.7

13

Jeynemba kowenonja kouro.

¹ *Kawaa gematanon jeynemba mon ilia 10 ano waja 7 ii kowenonja kouro iibe. Ili 10 iikanon ila wage 10 kongi ragi ano waja motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

² *Jeynemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoroo tani kaanja kolooro. Kana boriasa silia ii bea orowaa sili kaanja kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaanja. Jewenan nemunanon esuna, jinjanon duna ano ejemba galen koma onombaatiwaa ku-usuna uuta ii jeynemba muro. ³ Muroto, waja mon ii wiji kotiga monon kiro komumambaa anoto, wijianon misiriropogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jeynemba ii gematanon otaan kenji. ⁴ Otaan kema jewenan nemunaa waeya men mepeseen laligogi. Ku-usun kaanja ii jeynemba murotiwajaan ii ano jeynembawaa waeya kaanideen men mepeseen kokaen jegi, “Moronon jeynembawaa so koloonaga? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomambajaan kotiinaga?”

⁵ *Kaen jegi Satanon jeynembawaa qaa oota sololoo kotiin jaba-arambaran qaganon mepaqepae qaaya lansan jen laligoro. Anutunon Satan mende anjon kono mepaegomambaa ku-usuna ii koin 42 kawaa so en mubaatiwajaan jen tegoro. ⁶ Ii jen tegoro qaa ootanon aantano Anutu mepaegon laligoro. Anutuwa qata, Siwe gomanja ano Siwe uutanon laligojuti, ii kuuya mono mepaqepae ama onoma laligoro.

⁷ *Kaen laligoro Satanon ejemba soraaya tuarenjen ama onomambaa ku-usuna muro yonowo manja aon haamo ama onono. Haamo ama onono Satanon ejemba isigia kuuya tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jeynembawaa borianon ama onono.

⁸ *Ejemba korebore namonon laligojuti, iyononon mono jeynembawaa waeya men mepeseen laligowuya. Anutuwa ejemba solanja qagia Siwe gomanon papianon oogita eji, iyononondeen mono jeynemba ii mende mepeseewuya. Monowaa monoyanon Anutunon Siwe namo mokolon onoti, kaman iikanonja kanain qagia ii laaligo kotigaa papia iikanon onon laligon kougi. Laaligo papia ii Lama meria qegi komuroti, iwaa bunaga ero galen komakeja.

⁹ “Mononon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa! ¹⁰ *Mon kapuare mirinon kembatiwaa

* **13:1:** Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12   * **13:2:** Dan 7.4-6   * **13:5:** Dan 7.8, 25; 11.36

* **13:7:** Dan 7.21   * **13:8:** Ond 69.28   * **13:10:** Jer 15.2; 43.11

so kolooji, iinon mono iikanon kembaa. Mon manjawaa soo somatanon uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinon mono kaen komuwaa.* Kawaajon ejemba soraaya, ononon mono kaparan koma lombo men mokosingon pondan moma laarin laligowu.” Kian.

Jenjemba mon namo uutanonga kouro.

¹¹ Mombo iibe jenjemba mon namo uutanonga kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanaga koloon qaaya ii jewenan nemunja iliawonon jeroti, mono kaanjadeen jen laligoro.

¹² Iinon kouma alia mutuyaa jotamemeya koloon ku-usunja kuuya men iikanon iwoi kuuya aliaa jaanon ano. Kaanja ano namo ejemba kuun sololoon onono aarun alia mutuyaa waeya men mepeseegi. Jenjemba mutuya ii wiji kotiganon kiro komumambaajon anoto, misiriropoyadeen raro.

¹³ Jenjemba woiya iinon angoletosomata tania kania kania mero. Mon meroti, ii gere bolanon sombinonga kamaan namonon kan jero ejembanon ii jaagianon iigi. ¹⁴ Anutunon Satan mende anjon kono ku-usun muro jenjemba mutuyaa jotamemeya koloon iwaa jaanon angoletosomata kania kania men laligoro. Iikanon mono namowaa ejemba tiligon onono jinjaun ama soogi. Soogi kokaen kuun jen koton onono, “Ono mono jenjemba mutuyaa unyaya sogon kuugi nano goda qen mun laligowu. Jenjemba mutuya ii manjawaa soo somatanon (bainat) uugi wiji kiro komumambaa sokoloroto, kilen gbilin laligoji, mono iwaa unyaya kuuwu.”

¹⁵ Kaen anji Satanon ku-usun jenjemba kanagenja muro tando lopion ii men gbilin muro kanain buu aason ano. Kaanagadeen jenjemba mutuyaa unyaya men letono eja qaa jen ejemba kuun onono kokaen kolooro: Daen yononon tando lopion iikawaa waeya mende men mepeseegiti, ii mono kuuya unugi komugi. ¹⁶ Jenjemba kanagenjanon ejemba korebore kokaen kuun onoma injoro, “Ono mono jenjemba mutuyaa mungen aasoya ii jaasewanganon me boro dindinganon men mokotaawu.” Kaen injoro iyangiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ejemba qaqabunayawo ano wanaya, somata ano melaa yononon mono korebore mungen aasoya ii men boro dindigia me wambusoonganon mokotaagi.

¹⁷ Daen yononon jenjembawaa qata me qataa jangoya selegianon mende men laligogiti, iyononon nembanene iwoi stuanon me maaketnon sewanja mewombaaajon me ambombaaajon amamaagi.

---

* **13:10:** Tosianon qaa ii kokaen meleenju: Monon manjawaa soo somata (bainat) kanon tosaanu unjuuro komuwuti, tosanon mono iyanja ii soo kaananon uugi komuwaa.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaen; Monnon momakootoyawo laligoji, iinon mono jennembawaa janggoya weengowa. Janggoya ii balon ejawaa janggoya kolooja. Aaso janggoya ii 666. Kian.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹*Kawaa gematanon uun Lama merianon Zaion baananon nano iibe. Iwo kanagesouruta janggogia 144,000 ii motoon nanji Lama meriaa qata ano iwaa Manaa qata ii kuuya yonoo wambusoongianon oo-ootaga ero injibe. ² Iikanondeen mobe Siwenonga oton mon apu somata sianon giliro kemen kuun qamakeji, kaanja kolooro. Ii gunparandan gbingururun somata qajiwaa otona iikawaa tanijaen kolooro. Otona ii gita kulele mamaga qegi otona koloonkejiwaa so mobe.

³ Anutunon ejemba 144,000 ii namononga sewangia men unuanoti, iyononon mono Anutuwaaw jinjaron dun batanon kouma ben jawina 4 ano jotamemeya wana 24 iyonoo jaasewangianon nama rii dongoga qagi. Kuuya yononon iyanggia riigia qagi seleenjen yononon ii kuma aowombaajon amaaagi. ⁴ Yononon ejemba qaita mon koloon laligon kougi. Mende tiloon soraaya laligowombaajon iyanggia galen koma aon emba yonowo jewon mende mokoloon laligogi. Lama merianon dakanon kema kankeji, iyononon mono ii otaan iikawaa so kema kankeju. Anutunon ii ejemba batugianonga sewangia men metogon unuano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa koloaju. ⁵*Yonoo jegianona qaa qolonmolongoya mon mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligon kougi. Kian.

Siwe gajoba karonon yononon qaagia jen elelaogi.

⁶ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe sombin koton kanakeewan elelaoro. Iinon Oligaa Buna konkonjon* men kan balon jemba yonoojon jen asarimambaajon karo. Jemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, qaa tania jējēgiaa so ano kantrigiaa so balon sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonoojon jen seimambaajon karo. ⁷ Kan kotigagadeen silama kokaen qaro, "Anutunon ejemba gosin jen tegon onombaatiwaa kambananon mono torin dodowija. Kawaaajon onon mono Anutuwaaw jeta uuguwombotiwaajon keegia moma mepeseen qabunaya men seiwu. Monnon

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3   * **14:5:** Zef 3.13   * **14:6:** Pon ben konkonjon Tyaanon Buna qaa towoya ii konkonjon. Ii monowaa monoyanonga kanain tetegoya qaa en ubaa.

siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokoolooŋ oŋonoti, mono iwaa waeya meŋ mepeseen laligowu.”

⁸*Kaen qaro iwaa kanaanŋ Siwe gajoba alia moŋ mutuya otaanŋ kaŋ kokaen qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabuŋayawo iikanŋ mono serowilinŋ ama iikanŋ kantri kuuya meŋ tilooŋ oŋono sokono. Iinoŋ wain apu kaanŋ newutiwaajoŋ oŋono uugia sooro uusooso koloŋ laligogi. Kaanŋ koloŋ laligorotiwaajoŋ Anutuwaa irinŋ soono kazi ama jero siti qabuŋayawo ii mono kondeenŋi meleeno kemerota eja.” Kianŋ.

⁹ Kaen qaro iwaa kanaanŋ Siwe gajoba karoŋanŋ orotaanŋ elelaŋ kaŋ kotigagadeenŋ silama kokaen qaro, “Moŋnoŋ jeŋnemba ano iwaa uŋayaa waeya meŋ mepeseen muŋgeŋ aasoya anŋoŋ koma wambusooŋanŋ me borianoŋ meŋ mokotaaji een, ¹⁰*iinoŋ mono kaanŋadeenŋ Anutuwaa irinŋsooŋa ii wain apu kotiga kaanŋ neŋ mobaa. Anutunoŋ wain apu ii apu toonawo mende mindirinŋ wain kotiga toongadeenŋ irinŋsooŋaa qambinoŋ maaro raji, iinoŋ mono ii newaa. Ii neŋ Siwe gajoba toroya ano Lama meria yoŋoo baagianŋ nano salfa jamowaa gere bolananŋ ooro siimbobolo honoŋa mende moma laligowaa.

¹¹*“Iikanŋ oŋoro siimbobolo honoŋa mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanŋ mono kambanŋ so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba jeŋnemba ano iwaa uŋayaa waeya meŋ mepeseenŋejuti, iyoŋonoŋ mono asaga goman-tiinŋ senjoŋ moma laligowu. Moŋnoŋ muŋgeŋ aasoya anŋoŋ koma selianoŋ meŋ mokotaaji, iinoŋ mono selianoŋ ororo qenjen qen haamo memambaajoŋ amamaanŋ laligowaa.”

¹² Kawaajoŋ ejemba soraaya Anutuwaa jojopanŋ qaaya teŋ koma otaanŋejuti, oŋonoŋ mono kaparanŋ koma lombo meŋ mokosiŋgoŋ Jiisas pondanŋ moma laarinŋ laligowu.

¹³ Kawaa gematanŋ Siwenonŋa qaa moŋ mobe kokaen nijoro, “Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaanŋ nama kambanŋ kokaamba kanainŋ komuwuti, iyoŋonoŋ mono oyanboyanŋ koloowuya. Uŋa Toroyanŋ qaa kitia ii metogonŋ ‘Qaa ii oŋanŋ,’ jeja. Yoŋonoŋ gawonŋ kotiga meŋ qenjenmanjenŋ moma kaŋ laligogi tegoro gawonŋgiaa honŋa kolooro Siwe Toyanŋ sundugia moro sokono iikawaajoŋ korisoro oŋono rama haamo meŋ bonjoŋ laligowuya.” Kianŋ.

Balombaa nene morianŋ honŋa mewutiwaa kambanŋ

¹⁴*Kaen nijoro uuŋ koosu taanŋ iibe iikawaa qaganŋ moŋ kaitania Siwe gomambaa Eja honŋa kaanŋ iinoŋ raro.

* **14:8:** Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2 * **14:10:** Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22

* **14:11:** Ais 34.10 * **14:14:** Dan 7.13

Ila wage goulnoŋ memeta ii waŋanoŋ raro borianonŋ soo kaapengoya jetawo meŋ raro. ¹⁵ *Ii iibe Siwe gajoba moŋnoŋ mepemepesee jigonoŋga (tempel) asuganoŋ kouma koosu qaganonŋ raji, iwaajonŋ qaa kokaenŋ jeŋ kotakotagadeenŋ qaro, “Namononŋ morianŋ hoŋa momogoro hoŋa mewutiwaa kambaŋanoŋ mono koloaja. Kawaajonŋ giinonŋ mono sooga kaapengoya meŋ gawononŋ kema iikanonŋ namowaa morianŋ hoŋa ii kotonŋ meŋ kululuuwa.” ¹⁶ Koosu qaganonŋ raji, iwaajonŋ kaenŋ qaro sooya kaapengoyanoŋ namononŋ gilinŋ gawombaa morianŋ hoŋa kotonŋ meŋ kululuuro.

¹⁷ Ii meŋ kululuuro Siwe gajoba moŋnoŋ Siwewaa mepemepesee jigonoŋga (tempel) asuganoŋ kouro. Iinonŋ kaanŋagadeenŋ soo kaapengoya jetawo moŋ meŋ kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karonŋanoŋ Siwewaa alatawaa gere galeŋa ano alata ii mesaonŋ kouro. Kouma kotakotagadeenŋ qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo meŋ nanoti, ii kokaenŋ ijoro, “Giinonŋ sooga kaapengoya jetawo ii mono meŋ gawononŋ kema iikanonŋ balombaa wain kanŋeŋa kanŋeŋa ii kotowa. Kanŋeŋ iikawaa kota mono momogonŋ yagonŋ raju.”

¹⁹ Kaenŋ ijoro sooya kaapengoya namononŋ gilinŋ namowaa wain kasa hoŋa ii kotogonŋ meŋ kululuuŋ Anutuwaa wain juu somata iikanonŋ rijijaawutiwaajonŋ giliro. Wain juu ii Anutuwaa irinŋsonŋsooŋaa kaisareya koloaja.† ²⁰ *Wain bagenŋ hoŋa ii siti seleenŋeŋanoŋ kananonŋ riinŋ rijijaagi sayanoŋ wain juu somataa qaa ootanoŋ kouma kokonŋ tani kaanŋa lansanŋ waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diinŋa ii wan miita ano bakaya moŋ kolooro. Hoosnoŋ iikanonŋ riinŋ keno qaa ootanoŋ kouro hoos qawayaa kasianonŋ samoriro. Diinŋa kaenŋ kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kianŋ.

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

¹ Kawaa gematanonŋ siwe uutanonŋ uuŋ anŋgoletto somata moŋ kolooro iima kokaenŋ walinŋowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 meŋ nanŋi. Ejemba sinŋgisonŋgogiaajonŋ Anutuwaa irinŋa soono jeŋ tegonŋ ironŋa meleeno lombo kanjanawo qagianonŋ uro mogi uutanonŋ olomooro qaagianonŋ komuwaa. Kawaajonŋ qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanŋa iibe gere bolanawo melokanjinŋ ero. Iikawaa kooronŋanoŋ Anutuwaa ejemba nanŋi injiibe. Yoŋononŋ haamo ama jeŋnembawaa qaaya

* **14:15:** Joel 3.13 † **14:19:** Anutuwaa irinŋsonŋsooŋa ii wain juu somatanonŋ rijijaagi uutanonŋ olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * **14:20:** Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

mende tej koma unyayaa waeya mende menj qataa jangoya selegianonj mende anjalij angonj koma laligogi. Anutunonj ii motomotoonj kulele onono menj nanji. ³ *Iikanonj nama Anutuwaa gawonj meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendunj ii kokaenj qagi,

“Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj angoletosomasomata damuyawo amakejanj.

Giinonj kantria kantria ii kinj ponj ama onona nanamemenyaa kania ii dindiya ano honja toonj kolooja. Kawaajonj Anutu qaita monj koloonj laligojanj.

⁴ *Oo Ponj, goononj nanamemenyaa dindiya ii monosuganonj asugiro mojonj.

Kawaajonj kantri kuuya yonononj kanj goo waega menj mepeseenj gomakeju.

Giinonj geenyodeenj toroya koloojanj. Kawaajonj amarononj goojonj toroko mende monaga? Kuuya nonononj goo qabunyaga menj seinj mepeseenjkejonj.”

⁵ *Kawaa gematanonj uunj iwoi kokaenj iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanonj tano iikawaa uutanonj Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanonj nano iibe.

⁶ Mepemepesee jigo iikanonja Siwe gajoba 7 lombo kanjanj 7 menj nanjiti, iyonononj kamaanj asuganonj kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankiilaya goulyawo ii iinj kasa kaanja basamonjianonj embaan aonj nanji.

⁷ Yonononj kagi benj jawiija 4 yonoononjga monononj goul gambi 7 onono Anutuwaa irinjonsoonjanonj gambi ii qaa ootanonj kougi. Anutu iriija sooji, iinonj laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa. ⁸ *Qambi ii onono Anutunonj asamararaja ano kuusunja qendeeno iikawaajonj kaaso pumpunjonj mepemepesee jigo (tempel) saa qero monononj Siwe jigo ii uu-utaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yonononj wala qambigia maagi lombo kanjanj 7 asuginj honjawa koloowaati, iikawaa gematanonj saanonj mombo ubuya. Kianj.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaa irinjonsoonjanonj asugiro.

¹ Mepemepesee jigo (tempel) uutanonjga qa somata mon asugiro Siwe gajoba 7 yonoononj qaa kokaenj menj koto moebe, “Onjo kema Anutuwaa irinjonsoonjanonj gambi 7 qaa ootanonj kouma eji, iikawaa honjgia mono namononj maabu.”

* 15:3: Eks 15.1 * 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9 * 15:5: Eks 38.21 * 15:8: Eks 40.34; 1 Kinj 8.10-11; 2 Hist 5.13-14; Ais 6.4

² *Siwe gajoba mutuyanon mesaon kema qambiaa hona ii namonon maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonoo selegianon asugiro. Ejemba jenembawaa mungen aasoya selegianon men unayaa waeya men mepeseegiti, mono iyonoo selegianon asugiro.

³ Gajoba woiya iinon mesaon kema qambiaa hona ii kowenon maaro. Maaro kowenon meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaana kolooro. Kaen kolooro kowe uutanon iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ *Siwe gajoba karonanon qambiaa hona ii apu gowoya ano apu jaaya kanon maaro meleema sa koloon sokono. ⁵ Kaen kolooro Siwe gajoba apu galen komakeji, iinon qaa kokaen jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinon qaa gosin kokaen jen tegona lombo koi asugijiwaajon dindina koloojan. Mono solana laligon kouma laligojan. ⁶ Yononon goonon ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba unun laligogi sagianon maaro. Giinon ii unugitiwaa irona meleema sa onona negiti, ii mono sogianon ana qagianon uro. Kawaajon Anutu giinon dindinaqadeen koloojan.”

⁷ Apu galen komakeji, iinon kaen jero qaa mon alatanonga kokaen karo mobe, “Qaa ii onanon! Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon ejemba qaagia gosin dindinaqadeen jen tegon onomakejan.”

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanon qambiaa hona ii ween jaayanon maaro iikanon ween esun muro geriawo totoon koloon ejemba gere kaana onooro. ⁹ Ween jaaya geriawo iikanon onooro selegia delatiro. Anutunon lombo kanjanawo iikawaa Toya koloon ano qagianon uroti, ejembanon ii moma iikawaajon Anutuwaqaata jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, Anutu mepeseen qabunaya men seiwutiwaajon mono uugia mende meleengito, toroqen yangisen ama laligogi.

¹⁰ *Siwe gajoba 5:ya iikanon qambiaa hona ii jenembawaa jinkaron dunon maaro. Iikanon maaro pangaman somatanon jenembawaa ometotona (kingdom) ii sokoma pangaman mero. Pangaman mero ejemba iringia soono neselangia jegianon kitogi riiro. ¹¹ Ejembanon siimbobolo ano wiji nombongiaa siimboboloya somata moma iikawaajon Siwewaa Anutuya ii jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, nanamemengia bologa ama men laligogiti, ii mende gosin mesaon uugia mende meleengi.

* 16:2: Eks 9.10   * 16:4: Eks 7.17-21; Ond 78.44   * 16:10: Eks 10.21

12 *Siwe gajoba 6:ya iikanonj qambiaa honja ii apu somata qata Yufreitis kanonj maaro juguro. Weenj koukoutanonja kinj ponja ponja kawombaajonj moma jororinj laligogiti, iyonononj apu juguro mombo mende papanogogito, kotonj kawutiwaa kania kolooro. 13 Iikanonja uunj omejiilan bologa karoonj tanigia tanja kaanja ii injiibe jewanaj nemunja iliawo, jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonja kouma kamaagi. 14 Omejiilan yonononj kamaan kema angoletto kania kania amakeju. Kaenj ama balonja balonja kuuya liligonj kinj ponjia injiima Anutu tuarenjen ambutiwaajonj uugia kuunj kokaenj jegi, “Mono mindirinj aonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toyaa kambanj somatanonj motoon manja aowonja.”

15 *Jiisasnonj jeja, “Geja ambu! Niinonj mono yongoro meme kaanja olonj kamaanja. Mononj uugbiligibili laligowaati, iinonj mono simbawonj koloowa. Bombolanj tondu kema karo gamuya iibubotiwaajonj sele esuya galenj komakeji, iinonj mono oyanboyanj koloowaa.”

16 *Ome welenqeqe yonononj kinj ponja ponja ii kuunj unjuama balonj koria qata Hibruu qaanonj Armagedon jejuti, iikanonj ajoroogi injiibe. Kianj.

17 Siwe gajoba 7:nja kanonj qambiaa honja ii kanakeewan maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaa jinjaronj dunjonja qa somata monj koloonj qaa kokaenj karo jero, “Ti maadaborogi asugidaboroja.” 18 *Kaenj jero iikanondeen oobili mero gunjarandanj gbingururunj qama ero nanj jeta buuratia monj mero. Iiw (Eewa) Adam yoroo kambanonja kanainj namononj laligonj kouninji, kambanj iikanonj nanj kaanja monj mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totoonj kolooro.

19 *Kaenj asugiro siti somata Babilon iikanonj juma bakaya karoonj koloogi ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaanjadeen tiwilaanj meleeno kemegi. Anutunonj siti qabunayawo Babilon yonoo kilenajia mende duduun ironjia meleema onono. Anutunonj uugere ama irinjonsoonjonj qambi saa qenj raroti, ii mono maama onono qagianonj uro wain apu kaanja negi. 20 *Kowenonj wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulunjogi ano baanja baanja nanjgiti, ii mono kaanjadeen alinj qaonji.

21 *Kaenj asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanonj sombinonja ejemba qagianonj kamaaro. Lombo

* 16:12: Ais 11.15 * 16:15: Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * 16:16: 2 Kinj 23.29; Zek 12.11 * 16:18: Isa 8.5; 11.13, 19 * 16:19: Ais 51.17 * 16:20: Isa 6.14 * 16:21: Eks 9.23; Isa 11.19

kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Kon kota tanijaan iikaanja kanon kamaan unuro ejembanon iikawaajon Anutu jen qasuaan mug. Kian.

17

Emba monjon jejnembawaa qaganon raro iibe.

¹ *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii men nangiti, iyonoononga monjon kan qaa kokaen nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianon raji, ii qendeema gomaña. Anutunon qaaya gosin irona meleeno qaganon uro laligoja. ² *Balombaa kin ponja ponja yononon iwo serowilin ama laligogi. Kanagesogianon namonon laligojuti, iyononon kaanagadeen emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro uusooso koloogi. Wain apu nen enkalolon kolonkejuti, mono iikawaa so kanain serowilin ama laligon kaamaa angi.”

³ *Kaen jero Unja Toroyanon nunuano umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano balon qararanjonjonon keube. Iikanon keuma emba mon jejnemba oso popolan iwaa qaganon raro iibe. Jejnembawaa selianon mepaqepae qa kania kania oogita saa qero waja 7 ano ilia 10 kaen nano.

⁴ *Emba iikanon opo suru osoga nezongbala ano oso popolan ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjin honawo ano kasasoron tosaanja kanon menjerengon aoro kaitanianon kokobilibiliawo kolooro. Borianon goul qambi men raroti, ii serowilin ama laligorotiwaa angonjoraya arokuukuyawonon saa qequetaga. ⁵ Emba iikawaa palapananon qata aasangoya ii kokaen oogita ero, “Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano angonjora arokuukuyawowaa nemungia.” ⁶ Qata kaen ero Anutuwaajon ejemba soraayanon Jiisaswaa kania nanjon bon qen nama jen laligogiti, ii unun sagia nen kawaajon uunjonjan qen nano iibe. Ii iima aarun tililingowe.

⁷ Aarun tililingowe Siwe gajobanon qaa kokaen nijiro, “Gii mono nomaembaajon aarun tililingojon? Niinon saanon emba kokawaa kania aasangoya gisaamaña ano jejnemba waja 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeen gisaama jokolon gomaña. ⁸ *Jaaga meleeno jejnemba iijani, iinon wala laligoroto, kambañ kokaamba jaawo mende laligoja. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja gbilin waabaato, Kraistonon hagoro gere

* 17:1: Jer 51.13 * 17:2: Ais 23.17; Jer 51.7 * 17:3: Ais 13.1 * 17:4: Jer 51.7 * 17:8: Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28

sianonj kemebaa. Anutunonj Siwe namo mokoloonj oronoti, kamban j iikanonja kanainj namononj laligonj kougi qagia laaligo kotigaa papianonj mende oogita eji, ejemba iyonononj mono jejnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kamban kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagenj mombo gbilin asugiwaati, iikawaajonj mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaajonj moninj momakootoya kokaenj eja: Wanja 7 ii embanonj baanja 7:baa qagianonj raji, mono baanja iikawaa sareya kolooja. ¹⁰ Wanja 7 ii kaanagadeenj kinj ponj 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononja 5 komunj kamaadaborogi 6:ya iinonj laligonj ejemba galenj koma onjmakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so kolooja. Iinonj asugiwaati, iikanonj mono kambanj toroga ku-usunj qaganonj nambaatiwaa so koloowaa. ¹¹ Jejnemba laligoroto, kambanj kokaamba mende toroqenj laligoji, iinonj 7 yonoononja monj kolooja. Iinonj mombo gbilinj anj kinj ponj jangoya 8 koloowaa. Kaenj koloowaato, Kraistnonj kondeema muro tiwilaanj gere sianonj kemebaa.

¹² *¹²“Ilija 10 injijani, ii kinj ponj 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj mende kanainj ejemba galenj koma onjmakejuto, Anutunonj kanagenj ku-usunj onono kinj ponj kaanja koloowuya. Kaenj koloonj jejnembawo aua motongowaa so ejemba galenj koma onjoma laligowuya. ¹³ Kinj ponj 10 yonononj momo arenj motoonjo iikayadeenj otaanj jejnemba nanjonj ku-usungia ii mugi laligowaa. ¹⁴ Esungia kaenj mindirinj Lama meria tuarenjenj ama manja aowuto, Lama merianonj mono haamo ama onono kamaawuya. Iinonj kinj yonoo Kingia ano eja ponj yonoo Pongia kolooja. Iinonj nonooma meweenjonj nonono iwo pondanj nama laligowonjati, nonononj mono motoonj haamo ama onjoma otokorianj maabonja.”

¹⁵ Siwe gajobanonj qaaya kaenj jenj toroqenj kokaenj nijoro mobe, “Kana somata emba somatanonj apu mamagaa qagianonj raro injidaborojani, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj tuungia ano bejsakon isigiaa so leelee rama kenji selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jenkeju. ¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injijani, iyonononj esungia jejnembawo mindirinj kana somata emba ii kazi ama mugi kokaenj koloowaa: Yonononj ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapironja kolooro opo suruya kotogodaborogi bombolanj kolooro busuya nenj siita gerenonj anj jedaborowaa.

¹⁷ “Kaenj koloowaati, ii Anutunonj kinj ponj yonoo uugia kuunj sololoonj onono uumotoonj ama mindirinj am-

* 17:12: Dan 7.24

buya. Anutuwaa momo arena kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jejnemba mugi ejemba galen koma onjoma laligowaa. Kaanja laligoro Anutuwaa qaayanon honjowo koloowaati, kambañ iikanon tegowaa. ¹⁸ Emba raro iijani, ii siti qabunayawo toyanon balombaa kin ponja ponja galen koma onjomaeki, mono kin iikawaa sareya kolooja.” Kian.

18

Babilon siti kondeengi gororongowaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usunja uuta iibe Siwenonga asugin kamaaro asamararanon balon men asairo.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeengi. Ii onanon kondeengi gororongoro. Ejemba qaongi omejiilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon megi iyonoo goman waja kolooro. Koonja koonja qizimizegiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ * “Anutunon ii kokaembaajon jero kondeengi: Kantri kuuya yononon emba iikawaa serowiliñaajon ama uugia waaro enkalolon koloogi Anutuwaa irinja soono. Irinjonsoonja ii qagianon uro wain apu nenkejutiwaa tani mogi. Namowaa kin ponja ponja yononon emba iikawo serowilin nambonnambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanonja kan esuhina akadamugiawo sewanja mewaatiwaaajon angi honombononja qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ *Iikawaa gematanon Siwenonga monjon qaa nijoro kokaen mobe,

“Noo kanagesouruna, onjo mono siti ii mesaon seleengen kamaawu.

Emba iikanon singisonngo amakeji, iikanon mono turun onono iwo nama uugia tiloowubo.

Anutunon ironja meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaanja monjon mono onjonganja qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaaajon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ *Emba iikanon singisonngoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

* **18:2:** Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 * **18:3:** Ais 23.17; Jer 51.7

* **18:4:** Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45 * **18:5:** Jen 18.20-21; Jer 51.9

Kikekakasililiŋ ama laligogiti, Anutunonj ii mono anaa roromonjononj ama iikawaaŋonj mende duduuwaa.

6 *Nanamemenj doogoya tosia ama onoma laligogiti, onjo mono iikawaa so meleema ama onjombu. Bologna ama menj laligogiti, onjo mono iikawaa ironja somanja woiwaa so meleema ononji qagianonj ubaa.

Singisonjowaa qambia newutiwaajonj maama laligogiti, iyanjiaa qambi iikanonja mono somanj woiwaa so kosonj meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyanjia maagi newuya.

7 *Emba iikanonj esuhina akadamuyawo honombononja qaa horonj qabuŋa uuta mokolonj siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa ironja mono iyanjaa oolinonj ootin gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa ama mugi jinjenj qama wosobiri laligowaa. Iyanjaa uutanonj kokaen romonjonj tondu jenkeja,

‘Niinonj kwiin emba pombaa jinjaronj duŋ rarayanonj rajen. Malo mende koloojenj ano kambanj monjonj jinjenj mende qamaŋa.’

8 Kaenj tondu jenkejiwaajonj ama Anutunonj ironja meleema muro kambanj motoonjowaa uutanonj iwaa qaganonj ubaa.

Ponj Anutunonj qaaya gosinj jenj tegonj muroti, iwaa usunanonj mono uuta kolooja.

Kawaajonj lombo kanjanawo kania kania iikanonj mono uulanawo kokaen kolooŋ mubaa:

Tinitosayanonj komugi jinjenj qama bodi raro iyanja gerenonj anji jewaa.”

9 *Gerenonj anji jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonoo kinj ponjianonj ii iima amburereŋ menj saabu. Kinj ponj yonononj iwo serowiliŋ ama laligogi. Esuhinaya akadamugiawo honombononja qaa iikawaa nenj korisoroya iwo ama aisoonj laligogiti, iyonononj mono iwaajonj ama jinjenj qabu. ¹⁰ Jinjenj qama oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa mobaati, iikawaaŋonj mono riimburatiŋ korikori nama kokaenj saama jewu, “Oo Babilon siti qabuŋayawo, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanonj ironja meleema onono uulanawo aua motoonjowaa uutanonj qagianonj uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj!”

¹¹ *Kantria kantria yonoo konkororo ejemba yonononj kaanagadeen amburereŋ ambuya. Monjonj toroqen yonoo

* 18:6: Ond 137.8; Jer 50.29   * 18:7: Ais 47.7-9   * 18:9: Eze 26.16-17

* 18:11: Eze 27.31, 36

hinagia sewanja mende menkebaatiwaajonj mono jingen gama saabuya. ¹² *Akadamugia goul, silwa, kowonjin honjowo ano soronj kota ii Babilon yonononj me tosianonj mende sewanja mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolanj ano opo qata silk ii mende sewanja mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqonj sewanja mewuya. Akadamugia elefant siitanonj memeta, ii een ewuya. Nembanene dunj iwoigia gere sewanjia somata juju, qonqonj, muzi, nanjinj ano yoware kanonj memeta, ii een ewuya. Borosowo aenj goota brons ano aenj injananonj memeta ano jamo qata maabol kanonj memeta ii mono een ewuya.

¹³ Babilon yonononj sosoni (sinamon) ano daje tosaanja ii mende sewanja mewuya. Selewaa sanda qata mor, jininj sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewanja mewuya. Marae, bera, jininj ano moronja koloowaatiwaa iwoi tosaanja ii mende sewanja mewuya. Kaanagadeenj wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewanja mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewanja mewuya. Wala welenqeqe ejemba sewanjia menj gawononj onjooŋgi sele busu me uuroromonjgogianonj bolinj tiwilaaro. Kaenj mende toroqonj amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yonononj Babilon emba iikawaajonj kokaenj jewuya, “Gere honja nemambaa siinj moma laligonati, ii mono qaonjgi eenj laligojanj. Toomorianja ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaonj aligi totominj laligojanj. Ii mono kambanj monjgenj mombo mokoloowagatiwaa so qaago.” ¹⁵ *Konkororo ejemba esuhinagia kaenj kaenj sewanja mewutiwaajonj ama siti iikanonja monenj goul (maa suanj) horonj qabunagiawo koloogi. Yonononj korikori nanji tosianonj oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa moroti, iikawaajonj mono aarunj saama jingenj qabuya.

¹⁶ Jingenj gama kokaenj jewuya, “Oo siti somata, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ gama jingenj qajonj. Yonononj opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolanj ii mougi. Akadamugia goul, kowonjinj honjowo ano kasasoronj tosianonj menjerengonj aogi tanigianonj kokobilibiliawo kolooro. ¹⁷ *Kaenj angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanjowo aua motoonjgowaa uutanonj tiwilaanj alinj qaonjgi.” Kaenj jegi.

* **18:12:** Eze 27.12, 13, 22   * **18:15:** Eze 27.31, 36   * **18:17:** Ais 23.14; Eze 27.26-30

ama korisoro ama laligogiti, otokorian iikaanja otona ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onoo konkororo ejemba ii kantria kantria kanon moma onongi qabunagiawo koloon laligogi. Yonoonon suuqangoron hamoqeqe ejemba ii balon so ejemba uugia men soogi jinjaun ama laligogi.” Siwe gajobanon kaen jero.

²⁴ *Babilon ii kokaembaajon tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaa ejemba soraaya ii mono yonoo batugianon tondu tanala ama unugi komugi sagianon kamaaro. Yonoonon sa ano balonon ejemba tosaana unugi komugiti, kuuya iyonoo sagiaa ironanon mono yonoo qagianon uro laligogi. Kaniagia kaana mokoloogi ero. Kian

19

Siwe yononon Babilon kemerotiwaajon Anutu mepeseegi.

¹ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe tuun somata yononon kotakotagadeen rendun rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepeseejon haleluya! Anutunon hamo nunun nunuano iwaa bunja koloojon. Anutunananon ku-usun Toya kolooro mepeseen munin qabunayawo kolooja. ² *Anutunon mono qaa honaa so ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon nono-makeja. Kana somata emba serowilin ama iikaanja kanon ejemba balon so men bolin onoma laligoroti, Anutunon mono iwaa qaaya gosin jen tegoro. Emba iikanon Anutuwaaw gawon meme ejemba unuro sagianon kamaaroti, iikawaa irona mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaaajon Anutu mepeseen mujon.”

³ *Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii angi jero kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”

⁴ Kaen qama jegi Anutuwaaw jotamemeya wana 24 ano ben jawina 4 yononon mono usugon simin kuma Anutu, jinakaran dunanon rajiwaa waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onanon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵ *Kaen qagi jinakaran dunongga qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaaw gawon meme ejemba somata melaa jeta uuguwombotiwaajon keegia momakejuti, onoo mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ *Qaa ii kolooro qaa mon mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yononon rii qama qa qamakejuti ano apu

* 18:24: Jer 51.49   * 19:2: Dut 32.43; 2 Kin 9.7   * 19:3: Ais 34.10   * 19:5: Ond 115.13   * 19:6: Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1

sianon tongbama nano otona koloonkeji ano pilisik qendan somatanon qaro gbingururun koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaanja kolooro kokaen jegi, “Pon Anutunana, ku-usun kuuyaa Toyanon mono kanain goman so galej koma onoma kin Pongiaga koloon laligowaa. Kawaa-joŋ Anutu mepesejoŋ, haleluya! ⁷ Lama meriaa emba bunayanon mono marambaa moma iyanja mozozonjon jorinj aoro afaangoro emba memewaa kambananon mono kan kuuro laligojoŋ. Kawaa-joŋ anana mono otokorian maama aisoŋ Anutu mepeseen muninj qabunayanon seinkebaa. ⁸ Anutunonj maleku tualalakota asamararanawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba so-raaya yonoo nanamemen solanja kaisareya, mono iikanon mouma aogi.)

⁹*Tuun somataa tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanonj mono toroqen kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunonj ejemba onono Lama meriaa maran (emba memewaa) lombanonj koubuti, iyonononj mono simbawonawo kolooju.” Kaen jen mombo toroqen kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaaw qaa honja toonj kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanonj kaen nijoro niinonj iikanondeen iwaa waeya menj mepeseen mumambaajonj moma iwaa kani-anonj siminj kuma usugoweto, iinonj kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleen alauruganonj Jiisaswaa kania nanjonj jen laligogi welen qen onomakejoni, niinonj iyonoononga monj koloojen. Jiisasnonj Buŋa qaa honja injisaanoti, iikawaa esujanonj mono gejatootoo ejemba inaan onono Unja Toroyaa qaaya moma jen seigi. Kawaa-joŋ mono Anutuwaajonj usugonj waeya menj mepeseen laligowa.” Kianj.

Kraistnonj manjaqeŋe tuunuruta yonowo manja aowom-baajonj kenji.

¹¹*Niinonj Siwe aantano hoos taanja monj iibe karo. Qaganonj raro karoti, iwaa qata ii Pondan Nananj (Kawali) ano Eja Honabonja. Qata kaen qamakejuti, iinonj qaa dindinja otaanj qaa gosinj jen tegonj iikawaa so manja qenkeja.

¹²*Jaayanonj gere bolanj kaanja jero wananonj ila wage mama kongi qata asuganonj oo-ooyaga karo. Qata iyanodeen mojato, monjonj monj ii mende moja. ¹³ Malekuya sanonj qee-geesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanonj qaa.

¹⁴ Ii otaanj kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqeŋe eja tuunja tuunja. Yonononj hoosgia taanja unuama qagianonj rama

malekugia tualalakota soraaya mouma kagi. ¹⁵ *Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanawo monon karo. Ii kantria kantria unun haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutuwaa irinjonsoonja uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja.* ¹⁶ Malekuyanon qata mon oogita maronon kokaen nano, “Kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia.” Kian.

¹⁷ *Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koonja koonja sombin biiwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onooma kokaen jero, “Ono mono kawu-u! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu. ¹⁸ Kan ajoroon kin pon, kawali galen ano manjaqeqe eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yonoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyanggia gawongia menkejuti ano togiaa welengia een qenkejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu.”

¹⁹ Kawaa gematanon jejnemba ano balonja balonja yonoo kin pongia iyononon mono manjaqeqe tuungia unuama kan ajoroogi iniibe. Monon hoos qaganon rama manjaqeqe tuunja yonowo nanoti, mono ii tuarenjen ama onoma manja aowombaajon ajoroogi iniibe.

²⁰ *Aogi jejnemba men somongogi. Gejatootoo eja takapolakaya jejnembawaa jeta men angoletoo ama laligoroti, ii kaanagadeen jejnembawo men somongogi. Gejatootoo eja takapolakayanon angoletoo ama iikanon ejemba tosaanja koi kaanja ii tiligon onono jinjan ama laligogi: Ejemba jejnembawaa aasoya men analin angon kongiti ano tosianon unayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligon onoma laligoro. Oroma somongon gbiligbili hagon orongi ron salfa jamowaa gere bolananon jen gogorin qenkeji, mono iikawaa sianon kemeri. ²¹ Kemerii hoos qaganon rarotiwaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanon mono kin pon ano manjaqeqe eja kuuya ii unuro komugi.

* **19:15:** Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20   * **19:15:** Wain kasawaa honja osoga (greip) kawaa kanjena ii juu somatanon ama rijijaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket anji kawaa uutanon kemenkeja. Anana uunana mende meleenin Anutu waa irinja toroqen soono Jiisanon iikawaa siimboboloya moma irinjonsoonja rijijaaro kemero Anutu waa uutanon olomoo luae koloowaa.   * **19:17:** Eze 39.17-20   * **19:20:** Ais 13.1-18

Komugi koon kuuya yononon kouma busugia uun nen nen timbiringogi. Kian.

20

Satan somongogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinon raro.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe Siwenonga kamaaro. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata mon ii borianon men kamaaro.

² *Gajoba iikanon kamaan jewenan nemunja iliawo (dragon) ii men gbani 1,000 rabaatiwaajon somongoro. Jewenan nemunja ii monowaa monoyanonga mokolen koloon laligon kouro. Qata mon ii Kilenaa Toya ano Satan. ³ Gbani 1,000:baa uutanon toroqen ejemba kantri so kuun goman so jinjaun men ambutiwaajon tiligon onombabotiwaajon somongoro. Somongon giliro omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanon kemero ununja koma sapo ama mungen aasonon (siil) qokotaan kii nemunja kuno kemero uutanon raro. Kaanja raro Siwe gajobanon kokaen jero, "Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanon Anutunon jero mombo isangi kamba toroga gawonja men laligowaa." Kaen jero.

⁴ *Kawaa gematanon jinkaron dunja dunja iibe. Anutunon tosaanja ku-usun onono ejemba qaagia jen tegowuti, iyononon mono dunja dunja kanon kamaan ragi. Kaanagadeen ejemba Jiisaswaa kania nanjon jegitiwaajon ama Anutuwaa Bunja qaawaajon ama arogia kotogi komugiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kaanagadeen ejemba jennemba ano iwaa unayaa waeya mende men mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusoonngianon me borogianon mende men analin anjon kongiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbilin waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galen koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonoononga tosianon koomunonga waawaa mutuya iikawaa kambananon mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambongi tegoro iikawaa gematanon mono gbilin waabuya. ⁶ Daen yononon koomunonga waawaa mutuyaa kambananon gbiliwuti, iyononon mono simbawonawo ano toroya soraaya kolooju. Kamba iikanon gbilingo mono indina woi mende komuwu. Koomu woiyaa ku-usunanon mono yonoo qagianon mende uro koomu kotiga komuwombaajon amamaawuya. Yononon mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawon galenurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galen koma laligon ubuya. Kian.

* 20:2: Jen 3.1   * 20:4: Dan 7.9, 22

Anutunonj Satambaa qaaya jen tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonja (kapuwareyanonja) isanji kamaawaa. ⁸ *Kamaanj kema ejemba kantri so tiligonj onjomambaajonj balonj so liligowaa. Balonj goraaya leelee eu emu kema kanj (uugia mongosoonj) sisau ama onjoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanjadienj sokoma kembaa. Anutu tuarenjenj ama manja qewutiwaajonj kuunj onjono ajoroogi janjogianonj kowewaa sakasimbaa so koloowaa. ⁹ Ajoroonj kanj kotonj Israel gomanj sokondaboronj kema Anutuwaanonj kanageso yonjoo sopagia ano Anutuwaa wombo sitia (Jerusalem) ii liligonj rabuya. Kaenj rabuyato, Anutunonj gere bolanj ano siwenonja kamaanj jenj kotonj onjondaborowaa.

¹⁰ Jenj kotonj onjondabororo Kilenjaa Toya tiligonj onjono jinjanj anjiti, gajoba yonjononj ii hagonj mugijonj salfajonj jamowaa gere bolananonj jenj gogorinjlaonj qenj namakeji, mono iikawaa sianonj kemero. Wala jenjnemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeenj hagonj oronjgi iikanonj kemenj laligojao. Iikanonj asaga gomantiinja qanjononj onjootigijonj tetegoyaa qaa simbobolo honombononja mende moma laligonj ubuya. Kianj.

Anutunonj ejemba komugiti, iyonjoo qaagia jenj tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanonj jinjaronj dunj somata taanja ano iikanonj raji, ii iibe. Iibe siwe namononj iwaa jaasewanjanonja qaoma kemaliri. Kemalinj mombo iriibonjatiwaa so mende koloori. ¹² Kemaliri ejemba koomuyaa uuta ano kamaanjqeqeta injiibe jinjaronj dunj batanonj nanjgi Anutunonj buk papiayaa papiayaa kotuno. Papiia alia monj qata laaligo kotigaa qa arenj buk ii kaanagadeenj kotuno. Kotuma ejemba koomuyaa yonjoo qaagia gosiro nanamemengiaa sunduyaa buk papianonj oogita eji, iinonj mono iikawaa so weenjonj ejemba jenj tegonj onjono.

¹³ Kowenonj komunj kemenj laligogiti, ii kowe Toyanonj meleema onjono Anutuwaa jaanonj kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa borononj laligogiti, ii Toya iikanonj meleema onjono. Komunj koomu gomanonj kemenj laligogiti, ii iikawaa Toyanonj meleema onjono Anutuwaa jaanonj kougi. Kaenj kouma asugigijonj Anutunonj qaagia motomotoonj gosinj nanamemengiaa so jenj tegonj onjono. ¹⁴ Jenj tegonj onjono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu gomanj Toya ii hagonj oronjgi ronj gere bolanj jenj gogorinjlaonj qenj namakeji, mono iikawaa sianonj kemeri. Gere sia iikanonj kemegiti, iikanonj mono koomu indinja woi kolooja.

* **20:8:** Eze 7.2; 38.2, 9, 15   * **20:11:** Dan 7.9-10

¹⁵ Anutunonj mombaa qata laaligo kotigaa qa arenj buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagonj muro ronj gere bolanj jenj gogorinj qenj namakeji, iikawaa sianonj kemero. Kianj.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yorononj kaenj qaoma aliri kowenonj kaanqagadeenj mende toroqenj ero. Iikawaa gematanonj Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem donjgoga, siti toroya ii Siwenonj Anutuwaa gomanonja kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinjiinawo kokaenj kolooro: Emba marambaajonj maleku iimasiinjiinawo mouma mugi eja bunjayawo aitonjgowaatiwaaajonj menjerenjonj aonj jojorinj akadamuyawo nanji, siti kanonj mono iikawaa so kolooro iibe. ³ *Ii iima nama jinjaronj dunjonja qaa monj kolooro mobe kotakota qama kokaenj nijoro, “Iiba, Anutuwaa mirinonj mono ejemba batugianonj kamaanj eja. Anutunonj batugianonj laligoro iwo laligogi anj benj Anutugia koloonj yonjowo laligonj ubaa. ⁴ *Yonjowo laligonj jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanonj mono qaondabororo. Kawaaajonj mombo mende komugi jinjenj mende qabuya ano toroqenj siimbobolo monj mende mobuya. Iwoi mombaajonj mende amamaanj saabuya.”

⁵ Jinjaronj dunjonj raji, iinonj kokaenj nijoro, “Moba, ninonj jewe ilawoila kuuya mono kolonjaniro gbilia koloowaa.” Kaenj nijonj jero, “Qaa ii honja toonja uuwoiya qaa, iikawaajonj ii mono papianonj oowa.” ⁶ *Toroqenj kokaenj nijoro, “Ii jenj kotowe koloodaboroja. Niinonj waladeenj laligonj (iwoi kuuya mokoloonj kanagenj jewe qaono) konogaga laligonj uma laligomanja. Kawaa so niinonj tere nemunja mutuya A ano tere nemunja tetegoya Z koloojenj. Monjonj apuwaajonj moji, niinonj mono laaligo kotigaa apu jaayanonja apu ii kalenj mube iikanonja sewanja qaa kosonj nenj laligowaa.

⁷ *Monjonj lombo kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono iwaa Anutuya koloonj iwoi kuuya ii mube iwaa bunja kolooro noo meraborana koloonj qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaenj laligowuyato, tosianonj ejemba jaagianonj jirinjinjirinj ama bonj mende nama momalaarigia mesaogi uugianonj

* **21:1:** Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13   * **21:2:** Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12   * **21:3:**

Eze 37.27; Lew 26.11, 12   * **21:4:** Ais 25.8; 35.10; 65.19   * **21:6:** Ais 55.1

* **21:7:** 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27

tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere* bolananon gogorinjao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaanja yononon kaanagadeen iikanon kemen laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqege ama tando lopion waegia men mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemen laligowuya. Ii koomu indina woi koloowaa.” Jinkaron dujanonga qaa kaen karo mobe. Kian.

Jerusalem siti dologa ii qaita mon.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yononon ii men nangiti, iyonoononga monon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba buna koloomambaajon anji, ii qendeema gomanja.”

¹⁰ *Kaen nijoro Uja Toroyanon nono umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baanja koriga qabunayawo monon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwaa asamaranja iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honawo sewangia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honawo qata jaspera ii kaaro jokana jokana kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero. ¹² *Kiropoya uuta ii akadamuyawo. Kiropoyaa naguya 12 nanji kosogianon Siwe gajoba 12 sokoma nanji. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano. ¹³ Nagu 12 ii leele eu emu kokaen nanji: Ween koukoutanon karon, kemekemetanon karon, Noot waagen karon ano Saut waagen karon. ¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megii nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajon jojorin goul kedaya (rula mesa) men nano. ¹⁶ Siti ii arengon megii wanonga 4 kolooro. Leele eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aarenga ii kaanagadeen ororon ero. ¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen siti kiropoya ii balon ejawaa kedanon so ama 60 miita mokolooro ero.

* **21:8:** Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejiwaa so kolooja. * **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3

† **21:16:** Tuun 12 motomotoon iikawaajonga 200 kilomiita.

18 *Siti kiropoya ii kowonjin honawo qata jaspas kanon memetaga. Siti anjo ii goul toonoŋ megi asamararananon mono kaaro taanŋaa so asasagawo asariro. 19 Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewanŋa uuta kania kania kanon menjereŋŋon megi akadumugiawo kokaen koloogi injibe: Tando mutuya ii kowonjin honawo qata jaspas mundaya injanŋa tanitani. Tando woiya ii kowonjin asonŋa qata safaia, karonŋa ii kowonjin tonŋontonŋon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tonŋonŋa qata emerald.

20 Tando 5:ya ii kowonjin nejonŋbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:ŋa ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaanŋa. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonŋasonŋa qata beril, 9:ŋa ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:ŋa ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:ŋa ii kowonjin gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezonŋbala qata ametist. 21 Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitinon kana eji, ii goul toonoŋga megi kaaro taanŋa kaanŋa asariro.

22 Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara menj mepeseenkeju. Kawaaŋon jiwowon jigo (tempel) mombaajon mende amamaankeju. Jigo ii mende iibe.

23 *Anutuwaa asamararananon siti menj asarin onono Lama merianon kiwagia koloŋja. Kawaaŋon ween koin asariwaotiwaajon mende amamaankeju. 24 *Iinon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaa asasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin ponŋa ponŋa yononon bunŋagia akadumugiawo ii menj kan siti iikanon ambuya. 25 *Siti pangamanŋa qaa, iikawaajon kiropo naguya ii kambaŋ monon mende kombuto, suulan tama nambaa.

26 Kantria kantria yononon uugia meleema akadumugiaa bunŋagiaajon awelegon qabunŋagiawo koloŋ laligogiti, ii menj kan siti iikanon ambuya. 27 *Ejemba qagia laaligo kotigaa qa aren buknon oogita eji, iyononondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa aren buk ii galen komakeja. Monon uuta tilooji me anŋonjora imbilolonawo ama qaa qolonmolonŋoya jenkeji, iinon mono iikanon umambaajon amamaawaa. Kian.

* 21:18: Ais 54.11-12 * 21:23: Ais 60.19-20 * 21:24: Ais 60.3 * 21:25:

Ais 60.11 * 21:27: Ais 52.1; Eze 44.9

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jin'karon dun'nonga ujun'gon kan apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro joka'na joka'na kokobilibiligiawo meleema asarin'kejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro.

² *Apu gowoya iikanon sitiwaa kana somatanon kamaan biiw'ia metetereen koton karo. Apu gowoyaa goraayanon leele kanon laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa hon'anon mono gbani so soma'na 12, ii koin' motomotoombaa uutanon koloon'keju. Gere iikawaa se'nanon mono kantria kantria ejembanon qeeango mokoloowutiwaajon ama nanju.

³ *Mon'onon mon' mende toroqen alia seigon' qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin'karon dun'garanon mono siti iikanon ero Lama meriaa gawon' meme ejembaurutanon welen' qen mun'keju. ⁴ Welen' qen mun' jaasewa'na iima Anutuwaa qata wambusoong'ianon men' mokotaagi ewaa.

⁵ *Goma' mende toroqen tiiwaa. Pon' Anutunon men' asarin' on'omakejiwaajon kiwa asasagaajon me ween' asasagaajon mende amamaawuya. Kaen' oyan'boyan' laligon' kamba' so tetegoya qaa kin' pon' kaan' galen'kon'kon' gawon' men' laligon' ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanon' kokaen' nijoro, "Bu'na qaa mojan'i, iikanon' mono hon'a toon' uuwoiya qaa kolooja. Pon' Anutunon' gejatootoo ejemba sololon' on'omakeji, iinon' mono Siwe gajobaya nii wasin' nono asugin' goma laligowe. Iwoi kuuya uulan'awo koloowutiwaa so anji, momalaari ejembaurutanon' ii mobutiwaajon' ii asugin' qendeema gombe." Kian'.

Jiisanon' mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisanon' jeja, "Mobu, niinon' mono uulan'awo eleema kama'na. Tosianon' buk kokawaa gejatootoo qaaya bu'na qen' qokotaan'kejuti, iyon'onon' mono simbawon'awo kolooju."

⁸ Jon niinon' Bu'na qaa koi moma jaana meleeno un'aya iibe. Ii iima modaboron' Siwe gajobanon' un'a koi qendeema nonoti, niinon' iwaa waeya men' mepeseemambaajon' moma namonon' kamaan' kanianon' simin' kumbe. ⁹ Simin' kumbeto, kokaen' nijoro, "Ae! Kaen' mende amba. Niinon' gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Bu'na qaaya bu'na qen' qokotaan'kejuti, mono kuuya on'oo kooron'gianon' nama motoon' Anutu welen' qen' mun'kejon'. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya men' mepeseen'keba."

* 22:1: Eze 47.1; Zek 14.8

* 22:2: Jen 2.9; Eze 47.12

* 22:3: Zek 14.11

* 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18

10 Kaen jen kokaen nijoro, “Kamban torija. Kawaajon buk kokawaa gejatootoo qaayanon aasangoyanon ewaboti-waajon ii papia-non oowato, ii mono munjen aasonon (siil) mende qokotaawa. 11 *Bologa menkeji, iinon mono toroqen kaen men kileqileewa. Tiloon laligoji, iinon mono toroqen tiloon anjonjayawo koloon laligowa. Nanamemen dindina amakeji, iinon mono toroqen dindinagadeen ama men laligowa. Soraaya kolonkeji, iinon mono toroqen soraaya toton koloon laligowa.” Siwe gajobanon kaen nijoro.

12 *Jiisasnon jeja, “Mobu, niinon mono uulanawo eleema kamaņa. Kamaņati, iikanon mono tawagia men kamaņa. Nanamemenģia ama men laligogiti, mono ii gosin iikawaa so tawagia motomotoon onomaņa.

13 *“Niinon kanakanaiyanon mutuya laligon (iwoi kuuya mokoloon kanagen jewe qaono) tetegoyanon konoga koloon laligomaņa. Iikawaa so niinon A ano Z, tere nemuņa mutuya ano tetegoya koloojen.

14 *“Niinon ejemba malekugia galen komakejuti, iyonoojon kiropo naguya horowe saanon siti uutanon ugi mende anjon koma onombe laaligo kotigaa gere hona newuya. Kawaajon opo malekugia galen koma songbamakejuti, ejemba iyononon mono simbawonawo ano oyanboyan kolooju.

15 “Yononon oyanboyan mokoloowuto, tosaņa yonoojon nagu koma somongowe seleengen laligowuti, ii ejemba koi kaņa: Kasu kaņa serowilin ama owen hamoqeqe amakeju. Serowilin ama ejemba unugi komunkeju. Tando lopion waegia men mepeseenjeju ano anjomokolombaa siņa moma ii amakeju. Ejemba kaņa kuuya ii mono kiropo seleengenanon laligowuya.

16 *Jiisas niinon gajobana wasiwe liligon uumeleen kanageso onoojon gejatootoo qaa koi nanjon injonkebaa. Niinon kin Deiwidwaa wanjaleya ano mundaņa koloojen. Niinon gomaambawaa widia asamararanawo koloon asarinkejen.” Jiisasnon kaen jero.

17 *Unja Toroya ano emba bunaya yoronon kokaen jenkejao, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaen jeri mobuti, onjo mono kaanjadeen kokaen jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Monon apuwaajon moji, iinon mono kawa. Monon laaligo kotigaa apuwaajon siņa moji, iinon mono kan ii kalenģa analin anjon komba. Kian.

* 22:11: Dan 12.10 * 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10 * 22:13:

Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 * 22:14: Jen 2.9; 3.22 * 22:16: Ais 11.1, 10

* 22:17: Ais 55.1

Galen meme ano jojopaj qaa tetegoya

18 *Niinon buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onjoon galen meme qaa kokaen jejen: Monon gejatootoo qaa koiwo qaa mon toroqen jewaati, lombo kanjanawo koloowaatiwaa qaaya buk kokanon ooweti, Anutunon ii mono iwaa qaganon ano ubaa. 19 Monon buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonga qaa mon qetegowaati, Anutunon mono ii anon kono laaligo kotigaa gere hona mende nen siti toroyanon mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunon somonoro buk kokanon ooweto, qaa iikanon mono iwaanon honawo mende koloowaa.

20 Buna qaa koi nanon jeji, iinon kokaen jeja, “Qaa ii ononon. Niinon mono uulanawo eleema kamaa.”

Kaen jero niinon kokaen jejen, “Qaa ii ononon. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa.”

21 Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Qaa ii ononon.

---

* 22:18: Dut 4.2; 12.32